

St. Albert's College Library

NO. PATRUM SOCIETATIS AUSTRIAE

THEOLOGIA

DOGMATICA

SYSTEMATICA, SCHOLASTICA, ET MORALIS.

THEOLOGIA

WIRCEBURGENSIS.

UNIVERSITATIS

LUTETIÆ PARISIORUM.

COMPENSAT. JULIEN. CASSIN. ET SOCIORUM.

1835

IMPRIMERIE DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

THEOLOGIA

WILHELM BERNHARD

EXCUDERANT JULIEN, LANIER ET SOCII CENOMANI.

RR. PATRUM SOCIETATIS JESU

THEOLOGIA

DOGMATICA

POLEMICA, SCHOLASTICA ET MORALIS,

PRÆLECTIONIBUS PUBLICIS

IN ALMA UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI

ACCOMMODATA.

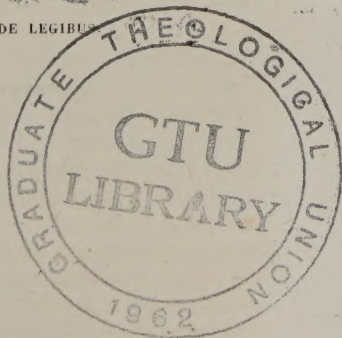
St. Albert's College Library

EDITIO ALTERA

OPERA ET STUDIO PATRUM EJUSDEM SOCIETATIS.

TOMUS TERTIUS.

DE BEATITUDINE. DE ACTIBUS HUMANIS. DE LEGIBUS
DE JURE ET JUSTITIA.

LUTETIÆ PARISIORUM,
SUMPTIBUS JULIEN, LANIER ET SOCIORUM

4. VIA DICTA DE RUSSY.

1852.

BX
1751
A1
749
v.3
1852

RR. PATRUM SOCIETATIS JESU

THEOLOGIA

DOGMATICA

POLYMERIA, SCHOLASTICA ET MORALIS

PRINCIPALES PRINCIPES

IN ALMA UNIVERSITATE WINDOBONENSIS

PROFESSORE

St. Albert's College Library

EDITIO ALTERA

OPUS ET STUDIO PATRI M. LUDWIGI ACHILLI

TOMUS TERTIUS

DE BEATITUDINE ET GLORIA SANCTORUM IN LUCE
DE GLORIA IN VITA

LOTHAR PARSONS

RECTOR UNIVERSITATIS, CANTOR ET PROFESSOR

DE THEOLOGIA

1852

TRACTATUS
DE BEATITUDINE

ACTIBUS HUMANIS ET LEGIBUS

AUCTORE R. P. IGNATIO NEUBAUER S. J.

SS. THEOLOGIÆ DOCTORE EJUSDEMQUE

ET SACRARUM SCRIPTURARUM IN ALMA UNIVERSITATE

WIRCEBURGENSI

PROFESSORE PUBLICO ET ORDINARIO.

12513

TRACTATUS

DE BEATITUDINE

ACUTUS FINIS ET FINIS

NOTOS A. P. IGNATIUS REBBER 8. 4

ST. THOMAS AQUINAS IN SUMMA

ET SUMMA SUMMA SUMMA IN SUMMA SUMMA

DE BEATITUDINE

TRACTATUS DE BEATITUDINE

DE BEATITUDINE.

CAPUT I.

DE NATURA BEATITUDINIS.

ARTICULUS I.

IN QUO CONSISTAT BEATITUDO HOMINIS?

1. *Nota.* Beatitudo sumi potest vel pro statu omnium bonorum aggregatione perfecto; et sub hac ratione vocatur in Scriptura *Regnum celorum*, Matth. 25. 1. *Vita æterna*, ibid. v. 46. *Gloria*, Luc. 24. 26: vel pro summa quadam perfectione hominis, qua conjungitur optimo ac summo Bono; et sub hac ratione CHRISTUS Matth. 5. 8. dicit *beatos mundo corde, quoniam DEUM videbunt*. Sub duplici hac acceptione SS. PP. et etiam Theologi ac Philosophi eandem definiunt. Dividitur autem 1º. in *Essentialem*, quæ secluso quovis alio facit simpliciter beatum; et in *Accidentalem* seu integram, quæ superaddit accidentia et complementum beatitudinis. 2º. Utraque in *Naturalem*, quæ est perfecta possessio summi boni per actus ordinis naturalis; et in *Supernaturalem*, quæ est perfecta possessio summi boni per actus præstantissimos, excedentes debitum, vires et exigentiam naturæ creatæ; de hac agit THEOLOGUS, et de illa ETHICUS. 3º. In *Objectivam*, quæ est ipsum objectum beatificans; et in *Formalem*, quæ est ipsa illius objecti possessio: utraque constituit beatitudinem *adequatam* et *totalem*, quæ est perfecta satietas. De utraque hic quæritur in quo consistat.

2. *Dico I.* Beatitudo Objectiva Essentialis est solus DEUS.

Prob. Solus DEUS est 1º. Finis ultimus hominis: nam DEUS dicit Apoc. 1. v. 8. *Ego sum α et ω, principium et finis*; unde S. AUG. L. 1. *Conf.* c. 1. *Fecisti nos ad te Domine, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* 2º. Summum bonum: Ps. 72. v. 25. et 26. *Quid mihi est in celo, et a te quid volui super terram? ... DEUS cordis mei, et pars mea DEUS in æternum.* Ps. 143. v. 15. *Beatus populus cujus Dominus DEUS ejus*; unde CHRISTUS Marc. 10. 18. *Nemo bonus, nisi solus DEUS.* 3º. Perfecte satiativum hominis. Gen. 15. 1. *Ego ero merces tua magna nimis.* Ps. 16. v. 15, *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Ps. 102. v. 5. *Qui replet in bonis desiderium tuum*; unde S. CYPR. Sermon. de

Ascens. *Erit DEUS omnia in omnibus, et illius præsentia omnes animæ et corporis implebit appetitus.*

Itaque vera hominis beatitudo nequeunt esse bona creata: nam *Divitiæ* in vita sunt irritamenta malorum; curam servandi, augendi sitim, metum amittendi, pedissequos habent; in morte ridentibus sæpe et ingratis hæredibus spolia cedunt. *Honores* pendent ab opinione hominum instabili et fallaci; sæpe in ignominiam desinunt, ac cum vita veluti fumus evanescent. *Voluptates corporis* sunt communes cum brutis, enervant corpus, rationem opprimunt, et in fœdissima flagitia præcipitant. *Potentia* seu *Dominatus* nunquam est sine comitatu curarum ac timorum; sæpe protegit malos, nocet bonis; sæpe viam sternit Principi ad ruinam. Denique *Virtus* duntaxat via est ad veram felicitatem, quæ præmium est virtutis; proin ne in hac quidem, minus in illis, animus hominis quiescit.

3. *Dico II.* Beatitudo Formalis consistit *initiative* in visione DEI, *perfective* in amore DEI, *completive* in gaudio, quiete et pace animi.

Prob. prim. part. Joann. 17. 3. dicitur: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum DEUM verum.* 1^a. Joann. 3. 2: *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* 1^a. Cor. 13. 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Matth. 18. 10: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.*

Consentiunt SS. PP: IREN. L. 4. c. 37, CYRILL. ALEX. L. 3. cont. *Julian.*, HIER. in *Psal.* 89, AUG. L. 1. *Retract.* c. 14. et plures alii apud SUAREZ hic. Adde clausulam CONCIL. FRANCOF. ad Episc. Hisp. *Prædicamus DEUM verum et vivum ac vere Filium DEI, ut ad ejus beatissimam visionem pervenire mereamur, in qua est vera beatitudo et beata æternitas.*

Conf. Visio est prima et præcipua operatio creature intellectualis circa beatitudinem: immediate attingit ipsum finem ultimum: facit objectum præsens beato, et eidem conjungit: facit beatum intentionaliter similem DEO; per quæ habet potestatem beatus utendi quasi DEO pro suo arbitrio, et illo fruendi, et sic recte dici potest consequi summum bonum.

Prob. secund. part. Beatitudo formalis perfecta est consecutio summi Boni et Finis ultimi, ut bonum et finis est: atqui perfectus amor amicitia DEI est talis consecutio; ergo.

Conf. Perfecta unio cum DEO habetur per amorem, tum quia juxta DIONYS. de *Hier. Cæl.* c. 7. *Amor transformat amatum in amantem*: tum quia per amorem objecto adhæremus, juxta illud vulgatum: *Amor intrat, ubi cognitio foris stat*; ergo, cum amor in patria maneat juxta illud 1^a. Cor. 13. 8. *Charitas nunquam excidit*; et cum beatitudo formalis conjunctionem beati cum DEO involvat; beatitudo in amore amicitia etiam statuenda est. Huc faciunt omnes Scripturæ textus qui de gaudio Beatorum afferuntur: item verba PATRUM et CONCILIORUM de *Fruitione*.

Prob. tert. part. Matth. 25. 21. dicitur: *Intra in gaudium Domini tui.* Joann. 15. 11: *Gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.* Id. 16. 22: *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Ps. 4. v. 19. *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Sap. 3. 3: *Illi autem sunt in pace.* Eccli. 44. 14: *Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generationem.* 2^a. Thess. 3. 16. *Ipsæ autem Domini pacis det vobis pacem sempiternam.*

Consentiunt SS. PP. præcipue Aug. qui L. de mor. Eccl. c. 3. ait : *Quid est aliud, quod dicimus frui, nisi præsto habere quod diligis?* et L. 1. de Doctr. Christ. c. 33 : *Illo frueris, quo efficeris beatus* ; et L. 8. de Civ. c. 9. *Et ipsi, qui res non amandas amant, non se beatos esse putant amando, sed fruendo.* Porro Ecclesia apprecatur defunctis requiem æternam. Denique frui-tio ab omnibus dicitur beatitudo formalis.

Conf. Gaudium, delectatio et pax animi est actus formaliter quietans omnia animi desideria, ultimo perficiens beatum, ac demum ultima perfectio, propter quam intenduntur visio et amor.

4. *Observe I.* Objectum præsentis beatitudinis est DEUS secundum essen-tiam et attributa et ideas, simulque secundum personalitates : nam de essen-tia beatitudinis est ut sit : 1°. *Intuitiva* DEI, ut est in se ; 1^a. Joann. 3. 2. qualis non esset, si videretur tantum essentia, aut sine ideis vel attributis, aut sine personalitatibus ; cum essentia non sit sine illis, quippe simplicis-sima ; et 2°. *Perfecte satiativa*, qualis itidem non esset, quia intellectus beati non quietaretur, sed rationabiliter desideraret videre totam substantiam et modum personalem subsistendi, maxime cum secunditas et communicabi-litas sit de essentia naturæ divinæ ; ergo DEUS secundum se totum est objec-tum beatitudinis.

5. *Observe II.* Quæstio de essentia Beatitudinis Formalis inter disceptatio-nes scholasticas olim nonnullis fuit de celeberrimis una ; cum vero plus spe-culationis præ se ferat, quam utilitatis, hanc *Scholasticorum subtilitatem* reli-quimus, contenti iis actibus, quibus perfecta et adæquata satietas animæ beatæ perfici videtur. Quæ vero contra beatitudinem objectivam opponi solent, ea fere omnia disculit ac dissolvit *Ethica* hodie cultior et copiosior. Objectio-nes pariter nullas subjecimus de essentia beatitudinis formalis, eo quod lis hæc, teste SUARESIUS, plus habeat nominis, quam rei.

ARTICULUS II.

UNDE ET QUALIS SIT TUM VISIO, TUM AMOR BEATIFICUS ?

6. *Nota.* Ad visionem DEI Intuitivam DEUS ipse concurret in ratione objecti, per se præsens, et beneficio luminis gloriæ, attemperatus nostro intellectui. Auxilium illud supernaturale, quo intellectus creatus juvatur et elevatur, vocatur *lumen gloriæ*, tum quia idem præstat respectu intellectus beati, quod lumen corporale respectu oculorum ; tum quia sic indicatur a Scriptura, Ps. 33. 10. *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* : tum quia sub hoc nomine venit in Conc. VIENN. Definitur autem : qualitas intel-lectualis supernaturalis intellectum elevans ad visionem DEI intuitivam. Verum sicut intellectus in ratione potentiæ, ita DEUS in ratione objecti est improporcionatus intellectui creato ; hinc quæritur an, sicut ex parte intel-lectus *lumen gloriæ*, ita ex parte objecti species ejus vicaria requiratur ? Demum a Scholasticis hic inquiritur utrum Beati ament necessario DEUM quoad exercitium, ut naturaliter saltem ab eo amore cessare non possint ? De singulis nonnisi necessaria delibabimus.

7. *Dico I.* De potentia ordinaria intellectus indiget lumine gloriæ ad visionem DEI.

Prob. tum ex Ps. 35. cit. quem S. AUG. aliquæ PP. de auxilio ejusmodi supernaturali exponunt: tum ex Conc. VIENN. ubi CLEMENS V. contra BEGUARDOS et BEGUINAS ita definit: Nos *Sacro approbante Concilio sectam ipsam cum præmissis erroribus damnamus et reprobamus omnino*; inter eorum vero errores a Pontifice recensetur quintus: quod *quælibet natura intellectualis in se ipsa naturaliter beata est: quodque anima non indiget lumine gloriæ ipsam elevante ad DEUM videndum, et beate fruendum*; hæc enim referuntur in *Clementinis c. ad nostrum tit. de hæret.*

Dixi: *de potentia ordinaria*; non enim vacat disceptare an lumen gloriæ possit absolute suppleri per specialem concursum omnipotentiae Div. extrinsece elevantis, in quo Nostri contra THOMISTAS nullam impossibilitatemprehendunt.

8. *Dico II.* In visione DEI intuitiva datur species expressa, non item impressa, objecti vicaria.

Prob. prim. part. Intellectus videndo DEUM, vere cognoscit ac intelligit, et cognoscendo similis fit objecto; ergo non minus visio DEI intuitiva debet esse forma ab intellectu producta DEUM representans, quam quæcumque alia cognitio cujusvis objecti: ita communius TT. et SS. PP. AUG. L. 9. *de Trin.* c. 7. et 11. ANSELM. in *Monolog.* c. 31. D. THOM. p. 1. q. 27. a. 1. et q. 1. *de verit.* a. 2. etc.

Prob. secund. part. DEUS per suam immensitatem intellectui est maxime præsens, et intimior nostro intimo, ut ait S. AUG.: est ex parte sua tanquam summa veritas per sese maxime intelligibilis: ex parte potentiae, per *lumen gloriæ* tollit omnem incapacitatem: neque impeditus est tanquam omnino independens; nec impedit visionem tanquam omnia ad illam necessaria liberalissime donans; adeo ut intellectui beato non solum possibilis, sed et necessaria sit DEI visio; ergo de facto non datur *species impressa*, sine cujus interventu sicut Angelus Angelum et seipsum intuitive cognoscit, ita intellectus hominis elevatus DEUM.

9. *Dico. III.* Beati necessario amant DEUM, a quo amore cessare naturaliter non possunt.

Prob. Posita visione beatifica, adsunt omnia principia quæ sufficiunt ad necessitatem amoris inferendam: nam 1°. *objectum* est bonum infinitum; ergo si bonum, quo perfectius est, eo fortius movet ad sui amorem, DEUS tanquam bonum infinite perfectum summe et necessario movebit. 2°. *Cognitio* sive *applicatio objecti* est maxima quæ potest requiri, tum quia per visionem bonitas objecti, ut est in se, fit præsens; tum quia tanta necessitate fit præsens, ut voluntas intellectum non possit divertere ab eo iudicio; tum quia vi visionis beatificæ exceditur omne iudicium et opinio falsa ac contraria. 3°. *Potentia* sive *voluntas*, quamvis sit libera respectu mediorum, tamen est determinata ad finem ultimum amandum; ergo cum DEUS sit finis ultimus, et ut talis clare cognoscatur, ferri in eum voluntatem necesse est, cum ista inclinatio ad finem ultimum, etiam ut supernaturalem, dici possit connaturalis, quatenus, supposita visione et charitate, voluntas est proportionata ad

illum. 4°. *Actus ipse*, vel potius suspensio actus, non potest voluntati proponi sub aliqua ratione commodi et boni in positis circumstantiis; ergo voluntas non potest eandem eligere, et sic omittere amorem.

Conf. 1^a. Cor. 13. 8. dicitur : *Charitas nunquam excidit* : et Apoc. 4. 8. *Beati requiem non habent, sed die ac nocte clamant, Sanctus, Sanctus*; ubi primum intelligi potest de exercitio, cum ea, quæ dicuntur *excidere*, intelligi debeant de cessatione usus et exercitii : secundum autem explicatur a S. Arg. L. ult. *de Civ. Dei.* c. ult. *Deus sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur*; ergo.

10. *Observe.* Intellectus concurrat active ad cliciendam visionem Dei : hæc enim est vera intellectio, ac proin vitalis operatio, qua ille fit formaliter intelligens. Ad hæc liberum hominis arbitrium ad actus supernaturales active se habet, uti constat ex Conc. Trid. Sess. 6. c. 5. et can. 4.; ergo et intellectus ad visionem supernaturalem. An intellectus respectu visionis debeat dici causa *instrumentalis* vel *principalis*, quæstio de nomine est : melius autem tum intellectus, tum lumen gloriæ respectu visionis dici possunt causa principalis partialis.

CAPUT II.

DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS.

ARTICULUS I.

DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS QUOAD STATUM.

§ Unicus.

An Statui Beatifico propria sit ac essentialis Perpetuitas?

11. *Nota.* ORIGENES, sicut de pœnarum æternitate, ita de beatitudinis perpetuitate, erroris accusatur? Est autem hæc articulus fidei expressus in SYMBOLO per *vitam æternam* : et quod æternitas hic striete sumatur, constat tum ex intelligentia ECCLESIE, et sensu omnium PP.; tum ex aliis Scripturæ locis, e. g. Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius.* 1^a. Thess. 4. 16. *Sic semper cum Domino erimus.* 1^a. Petr. 1. 4. *Hæreditas incorruptibilis*; et c. 5. 4. *Immarcessibilis gloriæ corona.* Porro ut hæc thesis etiam ratione stabiliatur, quæritur ulterius : ulrum de ratione et essentia veræ beatitudinis sit æternitas, ita, ut vera beatitudo non sit, si non sit æterna?

12. *Dico.* Vera Beatitudo debet esse æterna.

Prob. Beatitudo, qua talis, debet esse sufficiens ad satiandum appetitum

hominis et excludendam anxietatem seu timorem, qui tristitiam ingerere possit : atqui nisi beatitudo foret *perpetua*, non satiare appetitum humanum, cuius perpetua capacitas et conatus, inseparabiliter se conjungendi cum ultimo fine, revera satiari nequit per operationem temporalem et desituram : neque excluderet tristitiam de amittenda olim sua beatitudine, cum beatus proprie tritari posset de beatitudinis amissione, sicut damnatus posset scolarum, si spem haberet, e pœnis aliquando evadendi ; ergo.

Conf. ex S. AUG. qui L. 13. de Trin. c. 8. sic ratiocinatur : Si quem beata vita deserit, aut nolentem deserit procul dubio, aut volentem, aut neutrum. Si nolentem quomodo beata vita est, quæ ita est in voluntate, ut non sit in potestate?..... Si autem volentem deserit, etiam sic quomodo beata erat, quam perire voluit, qui habebat? restat, ut dicant neutrum esse in animo beati ; id est, eum deseriri a beata vita, cum per mortem deserit tota vita, nec nolle, nec velle, ad utrumque enim parato et æquo corde consistere. Sed nec ista beata est vita, quia talis est, ut quem beatum facit, amore ejus indigna sit. Unde demum concludit : Nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna.

13. *Obj. I.* Nullum ens creatum est ex essentia sua perpetuum ; ergo nec beatitudo.

R. D. A. Nullum ens creatum spectatum entitative est essentialiter, hoc est, naturaliter exigitive perpetuum T. A. Spectatum secundum certam rationem, quæ involvit æternitatem N. A. Beatitudo formalis non quidem secundum entitatem suorum actuum, sed tamen secundum propriam rationem beatitudinis, exigit semper esse ; perinde autem est, an *perpetuitas* dicatur ingredi conceptum essentialium beatitudinis, an vero se tantum habeat instar proprietatis metaphysicæ. Beatitudo, quatenus est possessio summi boni perfecte satiantis appetitum rationalem animæ vel Angeli immortalis, non quidem requirit ut operatio, in qua consistit, ex natura et ab intrinseco semper existat : sed sufficit quod semper sit extitura, sive hoc habeatur ab intrinseco, sive ab extrinseco, nempe Dei decreto, volentis eam semper conservare ; si tamen non esset semper extitura, jam non esset perfecte satiativa, nec vera beatitudo.

Inst. 1. Visio et Amor beatificus hodie sunt iidem actus, sive postea amittendi, sive in æternum conservandi : atqui in æternum conservandi hodie beatificant ; ergo etiam postea amittendi.

R. D. M. Sunt iidem actus physice et entitative, sive in ratione actuum attingentium C. M. Moraliter et in ratione actuum beatificantium N. M. Neque hic inquirimus an beatitudo habeat suam *perpetuitatem* a visione Dei : quamvis enim concedatur, visionem ex natura sua non esse indestructibilem, salva tamen manet thesis nostra, quam ex natura beatitudinis derivamus. Esse beatum ex suo conceptu formali dicit *perpetuitatem*, et ideo nomine beati, et beatitudinis in actu secundo, significantur visio et amor inamissibiles ; proin qui solum aliquo tempore Deum videret, vere beatus non foret, etiamsi errore deceptus putaret beatitudinem fore æternam : Non enim minus nescientes error, quam scientes timor beatos esse non sinit. S. AUG. L. 11. de Civ. Dei c. 11.

Inst. 2. Deus potest visionem tollere, et animam annihilare; ergo nec ipsa beatitudo exigit semper esse.

R. D. A. Potest Deus absolute et antecederet annihilare animam, ut sic annihilata nunquam fuisset beata C. A. Consequenter et ex supposito quod æternam beatitudinem decreverit, quale decretum importat denominatio vere ac perfecte beati N. A. Vel enim talis scivisset suam beatitudinem non fore æternam, vel non, vel erronee id existimasset? si *primum*, anxietas mentis: si *secundum*, ignorantia: si *tertium*, error intellectus impedivisset beatitudinem; neque reipsa unquam possedisset quod animum potest vere satiare: cum ad beatitudinem non sufficiat beatum non esse anxium ex errore, ignorantia aut inadvertentia, sed requiratur ut anxietas excludatur ex perfectione visionis.

14. *Obj. II.* Quod actu non est, non satiat aut beatificat: sed perpetuitas actu non est; ergo nec satiat aut beatificat.

R. D. M. Quod actu non est, nec objective et intentionaliter, nec formaliter et realiter, non satiat C. M. Quod quidem formaliter et realiter tanquam successivum actu non est, sed est tamen actu objective et intentionaliter, non satiat N. M. Quatenus nempe beatus *certus* est de beatitudine semper futura, animus acquiescere potest. Pro quolibet instanti datur perpetuitas activa et causalis, id est, decretum Dei de visione et amore beatifico semper conservandis, quod in quolibet instanti physice existit: et hæc *perpetuitas* est de ratione beatitudinis formalis *in actu secundo*; hæc quippe primo et perfectissime radicat *satieta*tem, excluditque anxietatem de amittenda beatitudine; atque sic beatitudo, quæ dicitur vita æterna, est *tota* simul in quolibet instanti, adeoque Dei æternitatem magis æmulatur.

Inst. 1. Potest quis satiari cibo, esse contentus dignitate et potestate regia, quamvis sciat non semper adfuturum cibum, vel dignitatem duraturam; ergo a pari.

R. Tr. A. Quia hæc satietas perfecta dici nequit. N. C. Nam prædicta bona desiderantur *tanquam* particularia et ad aliquod tantum tempus; e contra beatitudo desideratur *tanquam* finis ultimus, et pro statu ac capacitate animæ immortalis, semperque satiari appetentis.

Inst. 2. Quamvis beatus sciat se amissurum esse beatitudinem, tamen est quietus: tum quia maximum gaudium absorbet omnem tristitiam; tum quia beatus magis amat Deum quam se; ergo.

R. N. A. Nam 1º maximum gaudium absorbet quidem tristitiam: de amissione boni inferioris, non vero summi boni; proin appetitus non esset satiat ex perfectione possessionis. 2º Quamvis beatus magis amet Deum quam se, et amorem sui referat etiam ad Deum, tamen de essentia beatitudinis etiam est, ut sit bonum appetenti; unde appetitus etiam concupiscentiæ satiari debet; hic autem semper manet naturalis appetitus felicitatis æternæ.

Inst. 3. Licet Christus pateretur tristitiam et dolores in via, tamen mansit beatus; ergo etiam qui tristaretur de admittenda beatitudine.

R. N. C. Videns Deum non est anxius, si aliquod bonum sibi commaturaliter debitum denegetur ad tempus; præsertim si hoc ad Dei amati majorem gloriam, et majorem sui beatitudinem accidentalem fiat, de reliquo autem

retineat totam essentiam beatitudinis, quemadmodum fuit in CHRISTO; secus vero habet, si ipsa beatitudo denegatur in æternum, ut in casu posito fieret.

Inst. 4. Ad beatitudinem proprie talem non requiritur, ut beatus possideat DEUM omni modo; ergo nec ut omni tempore.

R. N. C. Quia modus possidendi comprehensivus est impossibilis creaturæ: alius *modus perfectior* tantum versatur circa extrinseca DEI, non ejus essentiam et personalitates, ac proin abesse potest ab essentia beatitudinis formalis; *tempus* autem beatitudinis versatur circa ipsam essentiam beatitudinis, quæ aliquando non haberetur; atque hinc appetitum non satiare, neque tristitiam excluderet.

QUÆRES I. *An ad Beatitudinem requiratur etiam Securitas de perpetuitate?*

15. R. *Aff. Prob.* Beatitudo vera et perfecta est possessio summi boni, naturalis desiderii perfecte satiativa, hoc est; non ex errore, ignorantia et inadvertentia, sed ex perfectione ipsius possessionis: atqui talis non est, quæ non includit certitudinem de perpetuitate, quia naturali desiderio volumus semper habere bonum nos satians; hoc autem non satiat, nisi sciamus, illud nos semper habituros, et ita quiescamus; ergo.

Conf. 1º. ex communi sensu SS. PP. et TT. AUG. L. 10. *de Civ. Dei.* c. 30. ait: *Beatorum vita beatissima esse non potest, nisi de sua fuerit æternitate certissima.... non enim beata erit, nisi segura.* D. THOM. 1. 2. q. 5. a. 4. *Oportet, inquit, quod desiderium hominis quietet, et omne malum excludat.... requiritur igitur ad veram beatitudinem, quod homo certam habeat opinionem, bonum, quod habet; nunquam se amissurum.*

Conf. 2º. Perpetuitas objectiva est de ratione beatitudinis; ergo et formalis sive ejus cognitio, quia sine hac æque parum ac sine illa perfecte satiaretur appetitus rationalis.

Si ais 1. Cognitio certa de perpetuitate beatitudinis supponit hanc jam constitutam; ergo non est de essentia illius.

R. D. A. Constitutam adæquate N. A. Inadæquate C. A. Inadæquate possidetur Deus per actum intellectus directe tendentem in DEUM; ut adæquate possideatur, debet vel adjungi actus reflexus certificans de duratione hujus possessionis, vel saltem prior actus debet etiam considerari secundum aliam tendentiam in illam durationem.

Si ais 2. Objectum hujus cognitionis, nempe visionis perpetuitas, est quid creatum; ergo nequit ullo modo constituere beatitudinem.

R. N. A. et C. Nam objectum hujus cognitionis nec est visio, nec ejus duratio seorsim sumpta, sed Deus ut semper possidendus: quia per cognitionem hanc attingitur Deus ut *finis qui*, et possessio æterna ut *finis quo*.

Si ais 3. Si visio beatifica repræsentat suam perpetuitatem, est essentialiter indestructibilis: sed hoc repugnat dominio in creaturas; ergo.

R. D. M. Si repræsentet perpetuitatem sui ipsius in individuo, vel se ipsam in individuo indestructibilem C. M. Si tantum quoad speciem indestructibilem aliquam disjunctive visionem N. M. Neque hoc repugnat dominio DEI, ex ejus decreto id oritur.

Si ais 4. De facto beatus supernaturaliter, si haberet certitudinem de æterna felicitate naturali, adhuc satiaretur ejus desiderium naturale beati-

tudinis; ergo non requiritur certitudo de perpetuitate beatitudinis supernaturalis.

R. In homine elevato et elevationem suam cognoscente est appetitus non tantum objective naturalis, sed etiam objective supernaturalis, qui subjective naturalis dici potest hoc sensu, quod talis appetitus necessario oriatur in homine elevato, suæque elevationis conscio; hic autem appetitus satiari nequit, neque excludi tristitia inde secutura, nisi habeatur perpetuitas etiam hujus beatitudinis supernaturalis et certitudo de eadem. Unde etiam disparitas habetur respectu *Unionis Hypostaticæ*, et perfectioris visionis, quia ad has non datur ille appetitus subjective naturalis.

QUÆRES II. Unde statui Beatorum obveniat Impeccabilitas?

16. R. I. Beati sunt omnino impeccabiles; est unanimis TT. omnium contra ORIGENEM.

Prob. ex Scriptura et Symb. fidei, ubi Beatitudo dicitur *vita æterna et hæreditas incorruptibilis, incontaminata, immarcescibilis*: sed talis non foret, si non excluderet, uti omne malum *pœnæ* omnemque miseriam, ita et malum *culpæ*, tanquam miseriam et malum summum, novumque reatum pœnæ, qui dedecet statum beatificum; ergo. Hinc Apoc. 21. 27. dicitur: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens et mendacium.*

Si ais: Job. 4. 18. dicitur: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem.* Dan. 10. 13. referuntur discordiæ et pugnæ inter Angelos variis regnis præsidentes.

R. 1°. Præterquam quod hæc verba Job. 4. sint ELIPHAZI, ad quem DEUS Job. 42. 7. dicit, quod non sit *locutus rectum ut Job*; intelligenda sunt de Angelis, dum erant in via, non autem dum sunt in termino. 2°. Præterquam quod per Angelum resistentem GABRIELI a quibusdam intelligatur CYRUS, ab aliis Angeli mali; etiam boni possunt dici pugnare inter se, dum diversa pro regnis sibi commissis a DEO petunt, vel DEUM consulunt, quod sine peccato fieri potest.

17. R. II. Impeccabilitas hæc oritur a visione et amore beatifico.

Prob. prim. part. Visio beatifica tollit indifferentiam objectivam et potentiam proximam ad peccandum, quia clarissime simul et efficacissime proponit summum bonum, eminenter omne bonum continens ita, ut evidenter etiam appareat, quod omne ens creatum habeat bonitatem tantum participatam, et respectu voluntatis bonitatem solum eatenus, quatenus ordinatur ad DEUM: ac proinde quod hoc ordine sublato nullam habeat bonitatem vel appetibilitatem respectu voluntatis; ergo stante tali cogitatione non potest apparere eligibile vel amabile aliquod bonum creatum contra DEUM, aut præter ordinem ad DEUM.

Prob. secund. part. Amor constans ac perpetuus Dei repugnat actuali peccato, quia amor est conversio ad DEUM, peccatum autem aversio a Deo; ergo.

Si ais 1. Beati retinent libertatem ad actus præceptos; ergo non sunt omnino impeccabiles.

R. D. A. Ad actus præceptos quoad circumstantias et modum C. A. Quoad

substantiam N. A. Beati exercere possunt varios actus, et ex diversis motivis; de cætero autem non sunt magis liberi ad actus præceptos, quam ad amorem beatificum, quia non sunt in statu merendi; ita SUAREZ.

Si ais 2. Quamvis CHRISTUS per scientiam beatam cognoverit actus suos futuros; quia tamen libere illos elicit, non poterant esse directi a visione beatifica; ergo tunc saltem perstitit indifferentia.

R. Sicut Beatus videndo DEUM necessario judicat, eum esse summum bonum: ita etiam necessario judicat, nihil creatum esse bonum, nisi per ordinem ad DEUM, et secundum hanc rationem visio necessario dirigit Beatum, qui alias haberet assensum et dissensum simul circa idem prædicatum de eodem subjecto. Hoc autem non habetur a visione CHRISTI quoad actus ejus liberos: cum enim possit esse libera electio inter duos actus bonos, vel actum et omissionem non peccaminosam, etiam stante visione DEI; ex hac saltem non oriuntur judicia opposita, quorum alterum diceret, hunc actum esse futurum, alterum, hunc actum posse eligi vel omitti; quanquam nec judicia hæc opposita dici possint, cum præscientia et rei futuritio non tollant libertatem. Plura in Tr. de Incarnatione,

ARTICULUS II.

DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS QUOAD SUBJECTUM.

§ 1.

An Homines Beati habituri sint Corpora?

18. *Nota.* Resurrectio est humani corporis ad vitam, quam morte amiserat, revocatio; de hac est articulus fidei expressus in Symbolo Apostol. *Credo carnis resurrectionem*, in Symb. Constant. *Expecto resurrectionem mortuorum*, in Symb. Athan. *Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis.* Equidem homo non possidet DEUM per corpus, nec corpus aliquid confert, ut homo DEUM per amorem, visionem et gaudium melius possideat: atque ideo corpus quamvis ad essentiam hominis, non item ad essentiam beatitudinis spectat; tamen quia, ut homo sit, corpus requiritur, spectans ad statum connaturalem animæ, hinc etiam corpus requiritur, ut habeatur status omnium bonorum aggregatione perfectus. *Errores* hac in re sunt triplicis generis: 1us. VV. PHILOSOPHORUM et SADDUCEORUM, item MANICHEORUM, ALBIGENSIVM et SOCINIANORUM, qui negabant resurrectionem: contra hos omni fere ætate egerunt SS. PP. JUSTINUS, ATHANAS., IRENEUS, TERTULL., AUGUST. etc. 2us. eorum, qui negabant, idem numero corpus resurrecturum, quos inter sunt ORIGENES, ARMENI, novi MANICHEI, CALVINI, quamvis REFORMATI hunc errorem non defendant. 3us. illorum, qui nec fateri audent, nec negare resurrectionem, ut COCCIUS, ANABAPTISTÆ etc.

19. *Dico.* Futura est Resurrectio omnium mortuorum in eodem corpore.

Prob. prim. part. Matth. 22. 29. etc. CHRISTUS ad SADDUCEOS, *Erratis*, inquit, *nescientes Scripturas, neque virtutem DEI: in resurrectione enim neque nubent, neque nubentur. De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a DEO dicente vobis: Ego sum DEUS ABRAHAM et DEUS ISAAC et DEUS JACOB;*

non est DEUS mortuorum, sed viventium. Ubi duo adverte: 1°. Quod CHRISTUS contra SADDUCÆOS agat tantum ex libris MOYSIS, quia, ut ait HIER., alias Scripturas non admittebant. 2°. Quod hæc ratiocinatio CHRISTI immediate probet immortalitatem animæ, quam alias SADDUCÆI negabant; sed tamen mediate etiam ostendat resurrectionem: nam anima ABRAHÆ non est ABRAHAM: mortuus est ABRAHAM, et non vivit; cum ergo DEUS sit tamen DEUS ABRAHÆ viventis, necesse est ABRAHAM, iterum resurgere, et vivere in æternum. Luc. 20. 39. additur huic textui: *omnes enim vivunt ei.*

Prob. secund. part. Dan. 12. 2. *Multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium; quod autem per τὸ multi,* prout S. AUG. L. 20. de Civ. c. 23. notat, hic intelligatur τὸ omnes, constat ex aliis textibus: nam Joann. 5. 28. et 29. dicit CHRISTUS: *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem FILII DEI, et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* 1^a. Cor. 15. 51. *Mysterium vobis dico: omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.*

Prob. tert. part. Job. 19. 25. et 26. dicitur: *Scio, quod Redemptor meus vivit: et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo DEUM meum.* 1^a. Cor. 15. 53. *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem;* unde definitum in CONC. LAT. IV. Cap. 1. *Omnes mortales cum suis propriis corporibus resurgent, quæ nunc gestant.*

Conf. ratione Theol. e SS. PP. deprompta: Si resurrectio mortuorum non sit futura; ergo ideo, quia DEUS vel non potest, vel non vult suscitare mortuos: neutrum dici potest; non *primum*: qui enim omnia fecit ex nihilo, poterit carnem corruptam iterum restituere: non *secundum*, quia imprimis resurrectio non est contra ullius *creaturæ* exigentiam, imo juxta connaturalem animæ inclinationem: deinde non est indigna DEO, sed ejus bonitati, sapientiæ et justitiæ congruens, utpote cui convenit, partem hominis, quæ merito vel demerito est cooperata, etiam præmiis aut penis sociari, quod sine resurrectione sæpe non fieret: denique non videtur neganda carni, quæ Sacramentis delibata et Corpore CHRISTI pasta, aliisque gratiis pluribus affecta jam sæpe fuit.

20. *Obj. contr. prim. part.* 1° *Caro et sanguis regnum DEI possidere non possunt,* 1^a. Cor. 15. 50.; ergo corpora non resurgent. 2° *Psal. 77. 39. DEUS dicitur, Israëlitas non perdidisse, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens.* 3° *Psal. 113. 17. Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes, qui descendunt in infernum,* hoc est, in sepulchrum. 4° *Eccles. 3. 19. ait SALOMON: Unus interitus est hominum et jumentorum, et æqua utriusque conditio;* ergo.

R. ad 1. D. A. *Caro et sanguis, hoc est, opera carnalia C. A. Hoc est, corpus hominis Subd.* Non potest possidere regnum DEI, percipiendo beatitudinem essentialem C. A. Resurgendo ad gloriam accidentalem N. A. Alioqui et Caro CHRISTI excludenda erit a resurrectione et gloria, ait TERTULL.

R. ad 2. D. A. Et per hunc spiritum intelligitur anima vel corpus hominis N. A. Spiritus vitalis, vel vita corporalis, quæ non continuo occidit, et rur-

sus statim oritur, ut sol et sidera *C. A.* Sensus igitur est, DEUM populo suo pepercisse ob infirmitatem naturæ in malum pronæ, et ob vitæ temporalis brevitatem, quæ floridæ ad instar brevi compendio ad mortem tendit.

R. ad 3. D. Non laudabunt DEUM ritu publico et palam *C.* Nullo modo *N.* Primum quia post mortem non contingit, rogat PSALTES, ut DEUS justis suis in hoc seculo benedicat, et vitam prolonget, quo id coram hominibus præstare queant.

R. ad 4. D. Unus est interitus quoad necessitatem moriendi *C.* Quoad omnia, animæ substantiam et affectiones. *N.* Adde, SALOMONEM non in propria persona, sed impiorum ore, et secundum carnalium iudicium loqui, quo sensu etiam PAULUS 1^a. Cor. 15. 32. ait : *Manducemus et bibamus : cras enim moriemur.*

Inst. 1. Scriptura intelligi potest de resurrectione spiritali, de qua 1°. CHRISTUS, Joan. 5. locutus est, teste S. AUG. *Tract. 22. in Joann.* 2°. CHRISTUS Matth. 22. 30. dicit : *In resurrectione erunt sicut Angeli DEI*, qui corpora non habent. 3°. PAULUS 1^a. Cor. 15. 44. ait : *Seminatur corpus spirituale*; ergo.

R. ad 1. D. CHRISTUS locutus est tantum de resurrectione spiritali *N.* Etiam de corporali *C.* Dum CHRISTUS Joann. 5. 28. dicit. *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem FILII DEI, et qui audierint, vivent*: de spiritali recte intelligitur a S. AUG.; sed v. 28. aperte agit de corporali resurrectione, ut AUGUSTINUS l. c. expresse ait. *Ad 2. D.* Erunt sicut Angeli quoad naturam *N.* Quoad modum agendi, præsertim ibidem expressum *C.* *Ad 3. D.* Surgat corpus spirituale, hoc est, immateriale *N.* Hoc est, gloriosum et immortalitate donatum *C.* Universim SOCINIANI hæc objicientes idem responsum merentur, quod CHRISTUS dedit SADDUCEIS; *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem DEI.*

Inst. 2. Nulla est ratio, cur resurgat corpus: nam 1°. anima non indiget corpore ad beatitudinem, imo perfectior videtur status animæ separatæ, cum in hoc statu sit magis conformis Deo et Angelis, magis pura et libera in suis actionibus. 2°. Remuneratio vel pœna debetur animæ operanti, non corpori utpote instrumento, sicut et nunc anima sola est in purgatorio; ergo.

R. ad 1. D. Anima non indiget corpore ad beatitudinem essentialem *C.* Integraliter perfectam et ad statum suum connaturalem *N.* Status animæ separatæ est perfectior cæteris paribus, et magis Deo conformis secundum quid, non simpliciter: nam simpliciter loquendo perfectior et magis connaturalis est status animæ beatæ cum corpore conjunctæ, et etiam magis congruit cum Deo, quia tunc habet, quidquid suæ naturæ conditio requirit. Denique magis est libera per se, non per accidens, cum DEUS etiam per beatitudinem tribuat, ne corpus ulla ratione animam impediat.

R. ad 2. D. Debetur animæ, quæ tamen ex natura sua exigit corpus *C.* Quæ id naturaliter non requirit *N.* Corpus non est instrumentum purum, siquidem anima non sit spiritus assistens, sed vera corporis forma, ut CONC. LAT. definit; hinc licet resurrectio corporis referatur ad beatitudinem accidentalem, speciali tamen articulo nobis credenda proponitur, ac proin non est levis momenti. Quod purgatorium spectat, illa pœna adhuc pertinet ad viam; quando autem perfecta erit remuneratio vel pœna, anima iterum uniatur corpori.

21. *Obj. contr. secund. part.* Saltem non omnes resurgent : nam 1°. in *Symbolo* dicitur CHRISTUS judicaturus vivos et mortuos. 2°. Ubi 1°. Cor. 15. 51. *Vulgata* legit ; *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* ; græcum habet : *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur*. 3°. *Mortui, qui in CHRISTO sunt, resurgent primi* : deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam CHRISTO. 1°. *Thess.* 4. 15. et 16. ; ergo.

R. *ad 1. D.* Intelligendo per vivos, vel bonos et justos, vel qui proxime ante judicium in vivis erant, vel vivos non comparative ad tempus judicii, sed ad tempus professionis fidei C. Intelligendo nunquam mortuos et carne exutos N. Prima explicatio est S. AUG. et S. HIER. : sed quia non videtur hic esse sermo de vita gratiæ et morte opposita, admittit S. AUG. etiam secundam, quam et D. THOMAS sustinet ; tertia est SUARESI.

R. *ad 2. S. HIER.* testatur, in multis Exemplaribus Græcis legi : *Omnes quidem dormiemus* : et juxta *Vulgatam* hunc locum legerunt AMBR., AUG., FULG., et alii ; unde nova illa lectio corrigenda est.

R. *ad 3. D.* Simul rapiemur obviam, ita tamen, ut vel in ipso raptu morituri simus, et in loco judicii resuscitandi, vel ante mortui rapiamur resuscitati, et vivi occurramus C. Nunquam mortui N. Posterior D. THOMÆ videtur præferenda prioris sententiæ SCOTI : tum quia APOSTOLUS loquitur de raptu corporum gloriose immutatorum, et addit : *Rapiemur cum illis, ... et sic semper cum Domino erimus* : tum quia adsunt variae causæ mortis in illa extrema calamitate, quæ judicium præcedet ; ratio autem, cur APOSTOLUS aliter loquatur de ultimis hominibus, est, quia inter eorum mortem et resurrectionem brevissimum tempus intercedet, ac prope integra manebunt corpora, unde adhuc *velut vivi* dicuntur venturi ad judicium.

Inst. 1°. *Non resurgent impii in judicio*, Ps. 1. 5. 2° CHRISTUS, ut ait APOST. 1. c. est *causa et exemplar* nostræ resurrectionis, cui impii et infideles non conformantur. 3° Nulla apparet ratio, cur infideles resurgant ; ergo.

R. *ad 1. D.* non resurgent impii ad vitam et immortalitatem corporis N. Ad beatitudinem, ad potestatem cum justis, aut vires eis nocendi C. Sensum hunc Psalmi esse, probat contextus, quia additur : *neque peccatores in concilio justorum* ; et præcedit : *non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ*.

R. *ad 2. D.* CHRISTUS est exemplar nostræ resurrectionis spiritualis C. Corporalis *Subd.* Resurrectionis peccatorum et ad damnationem N. Justorum et ad beatitudinem C. De hac præcipue loqui APOSTOLUM, patet ex eo, quod hic et alibi loquatur de resurrectione tanquam objecto spei, quale peccatorum resurrectio non est : quæ quidem physice est vita, sed mortem secundam adjunctam habet.

R. *ad 3. N.* præter jam dicta potest esse ratio : quia *per peccatum introivit mors*, CHRISTUS autem delevit peccatum et vicit mortem ; unde omnes resuscitare debet a morte naturali, ut ostendat virtutem et victoriam suam.

22. *Obj. cont. tert. part.* APOST. 1°. Cor. 15. postquam quæсивisset. v. 35. : *Quomodo resurgunt mortui ? qualive corpore venient ?* v. 37. ait : *Quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum* ; ergo non in eodem corpore resurgent.

R. D. C. Non in eodem corpore quoad substantiam N. C. Quoad quali-

tates *C. C.* Apost. hanc similitudinem non intelligit quoad omnia, sed tantum quoad hoc, quod corpus resurgens sit diversum quoad qualitates, ut ipse exprimit dicens v. 42. etc. : *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione : seminatur in ignobilitate, surget in gloria etc.*

Inst. 1. Non potest eadem esse caro, quæ surrectura est. 1°. Tum quia in Beatis erit dotibus ornata, tum quia beati infantes resurgent in statura perfecta, tum quia in *anthropophago* humanis duntaxat carnibus nutrito, vel in hominibus ab eo devoratis caro deesse debet ; 2°. Ad hæc opus non est, restitui eandem carnem, cum omnis materia sit ejusdem speciei.

R. ad 1. D. Non potest eadem esse caro substantia *N.* qualitate vel quantitate. *C. Ad 2. D.* Opus non est, ad hominem præcise constituendum *C.* Ad veritatem resurrectionis et ostensionem virtutis CHRISTI habendam *N.* Si enim non resurgit idem corpus, non est resurrectio, sed novi corporis assumptio. CHRISTUS etiam venit, instaurare lapsum, et restituere in integrum : cum ergo quoad naturam labatur corpus, anima maneat ; ut redintegrelur status hominis, corpus restituendum est.

Inst. 2. Explicari non potest, quo modo et secundum quæ idem numero corpus resurgat ; ergo.

R. N. A. Nam. 1°. Erit idem corpus quoad substantiam. 2°. Verum corpus humanum omnibus organis et membris ad integritatem hominis spectantibus instructum, quia sicut DEUS condidit hominem sine defectu, ita reparabit sine defectu ; unde qui, dum viverent, vel carebant membris, vel ultra consuetum abundabant, sine defectu et excessu resurgent. 3°. Præter accidentia cuivis propria, ut sunt, *complexio, figura, vultus etc.*, manebit etiam *diversitas sexus* : hæc enim est naturalis ; et quod naturæ est quam ipse fecit, non mutabit DEUS, sed reparabit. 4°. Quoad ætatem et corporis magnitudinem omnes resurgent in statura et vigore ætatis juvenilis, in qua conditus est ADAM, et CHRISTUS mortuus : neque erit pigmæus aut gigas.

Inst. 3. Nam : 1°. Ephes. 4. 13. dicitur : *Omnes occurremus in virum perfectum* 2°. ad hæc *sexuum diversitas* oculis objecta non videtur decere statum, in quo est summa puritas : 3°. denique nullus est futurus usus hujus diversitatis ; ergo.

R. ad 1. In Scriptura sæpe etiam vir pro fæmina (quia pro homine) ponitur : dein verba hæc non sunt intelligenda de corporum resurrectione, sed de ædificatione Corporis CHRISTI, quæ fit per fidem ac charitatem, et constituitur ex CHRISTO tanquam capite, et ECCLESIA ut membris ; hanc utramque responsum habet S. AUG. L. 22. de Civ. c. 18. *Ad 2.* Si in statu innocentiae nuditatem non erubescabant primi parentes, quia ab eo aberat libido incentiva mali : hæc multo magis aberit a statu gloriæ. *Ad 3.* Diversitas sexus saltem pertinet ad integritatem, et commendat sapientiam divinam ; unde et potentiae nutritivæ quoad organa aderunt, quamvis non sint futuræ earum operationes ad reparationem vel ad augmentum ulterius.

§ II.

An omnes fruuntur Beatitudine æquali?

23. *Nota.* JOVINIANI error fuit, quod conservantes baptismi gratiam æquale in cœlo præmium habituri sint, ortus ex eo quod doceret virtutes et vitia omnia inter se æqualia esse. Hunc errorem simul et fontem erroris condemnat CONCILIUM tum FLOR. in Decr. *Unionis* : tum TRIB. Sess. 6. can. 32. LUTHERUS eundem resuscitavit errorem, sed ex diverso principio itidem falso, quod nempe omnes homines justi fiant non per propriam, sed per CHRISTI *justitiam*, quæ æqualiter imputatur omnibus, qui credunt. Nos errorem duntaxat impugnantes dicimus, quod beatitudo non tantum quoad accidentalialia, sed etiam secundum visionem sit inæqualis ratione modi, dum alter clare, alter clarius essentiam divinam cognoscit.

24. *Dico.* Beati fruuntur beatitudine inæquali pro meritorum diversitate. *Est de fide.*

Prob. CHRISTUS JOAN. 14. 2. ait : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt; in quem locum* GREG. L. 4. mor. c. 31. *Quia in hac vita est discretio operum, erit in illa procul dubio discretio dignitatum, ut, quo hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat; unde in Evangelio Veritas dicit : In domo Patris etc.* S. PAUL. 1^a. Cor. 15. 41. et 42. ait : *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim differt a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum* : sed et gloriæ corporis respondebit gloria animæ; ergo si ex hoc textu sequitur inæqualitas gloriæ *in corpore*, sequitur etiam inæqualitas gloriæ *in anima*. Id ibidem c. 3. 8. ait Apost : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem, h. e. meritum; ex quo sic : merita bona sunt mensura gloriæ in cœlo justis retribuendæ : sed in hac vita merita sunt inæqualia; ergo.*

Conf. Gratia sanctificans in hac vita inæqualiter participatur a justis; ergo et lumen gloriæ, et sic gloria, inæqualiter : quia sicut gratia est semen, sic etiam est mensura luminis gloriæ. Atqui a solo lumine gloriæ inæquali physice ac proxime habetur inæqualitas visionis; ergo.

25. *Objic. I.* Matth. 20. 10. operariis, qui inæquali tempore laborarunt, æqualis merces rependitur, scil. singulis *denarius diurnus* : hic autem denarius est figura beatitudinis; ergo.

R. *D. min.* Denarius est figura beatitudinis ratione durationis æternæ, quæ æqualis futura est in omnibus Sanctis *C. min.* Ratione intensionis seu perfectionis *N. min.* Denarius, inquit S. AUG. Serm. 59. de Verb. Dom., *est vita æterna, et in vita æterna omnes æquales erunt : quancvis enim meritorum diversitate fulgebunt alius magis, alius minus; quod tamen ad vitam æternam pertinet, æqualis erit omnibus : non enim alteri erit longius, alteri brevius, quod pariter sempiternum est.* Alii respondent, operarios fuisse in mercede æquales, quia, qui serius vocati sunt, fervore ac diligentia brevitatem temporis compensarunt, juxta illud Sap. 4. 13. *Consummatus in brevi explevit tempora multa.* Adde, alium esse scopum parabolæ, qui præcipue spectari debet, quia, ut notat S. CHRYS. hom. 75. in Matth. l. c. CHRISTUS parabola

dixit, et in parabolis non oportet nimia in singulis verbis cura perangi. Sic unus Beatorum non invidet alteri, non murmurabit, ut operarii illi Evangelici: omnes enim perfecte beati perfecte fruuntur et satiantur summo bono, perfecte DEUM amant et proximum, perfecte in voluntate DEI, qua statuta est inæqualis retributio pro inæqualitate meritorum, conquiescunt.

26. *Objic. II.* Beati videbunt DEUM, *sicuti est; ergo æqualiter.*

R. D. A. Sicuti est, hoc sensu, quod videant essentiam, attributa et personalitates C. A. Hoc sensu, quod videant omni claritate, qua videri potest; et quæ major ac major esse potest in infinitum N. A.

Inst. 1. Si unus esset altero beatior, unus majori bono frueretur, quam alter: atqui hoc non, quia omnes fruuntur summo bono; ergo unus non est altero beatior; ergo beati non sunt inæqualiter beati.

R. N. M. quia beatitudo adæquate non habetur a solo *objecto*, quod idem est quoad omnes beatos, sed ab actu possidendi *objectum*, qui cum possit esse perfectior intensive et quoad claritatem, nec non extensive quoad plures gradus cognoscibilitatis in attributis, unus altero poterit esse beatior.

Inst. 2. Dammati quoad pœnam damni sunt æquales; ergo et Beati quoad præmium visionis, maxime cum teste S. AUG. unus rem unam non possit plus altero intelligere.

R. Tr. A. Quia juxta quosdam, dammati, qui gravius peccarunt, gravius etiam affligentur pœna damni. N. C. Quia pœna damni præcise consistit in privatione visionis, quæ privatio incapax intentionis est: visio autem tanquam positiva illius capax est. S. AUG. autem non negat *tò plus*, si appellet super modum intellectionis ejusque perfectionem, sed tantum si appellet super ipsam entitatem, quæ supponitur realiter et formaliter eadem ac indivisibilis.

Inst. 3. Sequeretur: 1º. cum, qui non videt clarissime DEUM, non satiari: quia superest aliquid illi appetendum. 2º. Eundem alteri posse *invidere* beatitudinem: atqui in utroque casu nequidem esset vere beatus; ergo.

R. N. *utramque Sequelam.* Nam 1. etiam juxta D. THOM. p. 1. q. 12. a. 6. *Ubi est major charitas, ibi est majus desiderium, et desiderium quodammodo facit desiderantem aptum et paratum ad susceptionem desiderati;* ergo cum in minus beato sit *minor charitas ac meritum*, etiam minus erit *desiderium et capacitas*, Deo fruendi perfectiore modo. Deinde, quia Beati plus diligunt DEUM, quam sc. conformant se voluntati divinæ, qua statutum minoribus meritis visionem minus perfectam tribui. 2. S. AUG. L. 22. de Civ. c. 30. ita loquitur: *Id etiam beata illa civitas magnum in se bonum videbit, quod nulli superioris ullus inferior invidet, sicut nunc non invident Archangelis Angeli cæteri; tamque nollet esse unusquisque, quod non accepit,.... quam nec in corpore vult oculus esse, qui est digitus.*

ARTICULUS III.

DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS QUOAD PERFECTIONES.

An et quibus Scientiis, præter Visionem, illustretur Intellectus Beatorum?

27. *Nota.* Quæ præter DEUM a Beatis videntur, alia ordinem naturæ spectant, ut sunt creaturæ existentes, rerum naturalium causæ, species, vires, proprietates: alia dispositionem gratiæ attinent, nempe omnia fidei mysteria, quorum in hac vita nonnisi obscura, ibidem clara erit notitia: alia quæ proprium cujusvis statum concernunt; sic beati Pontifices vident, quæ ad Ecclesiæ regimen; Reges, quæ ad regnorum statum pertinent etc. Communior TT. sententia asserit, creaturas a Beatis cognosci in Verbo, h. e. in essentia divina, cui per analogiam tribuitur nomen Verbi, eo quod sit manifestativa rerum a se distinctarum; et quidem formaliter, quod fit, quando eodem et indistincto actu, scil. per ipsam visionem beatificam DEI, cognoscuntur in essentia DEI, tanquam in motivo formali, et ut medio cognito, quod inducat in cognitionem creaturarum. Quod Beati etiam cognoscant necessitates et preces clientum suorum, negarunt JOVINIANUS ac VIGILANTIUS, et negant recentiores HERETICI quos inter CALVIN. L. 3. *Instit.* c. 20. §. 24. impie et scurriliter scripsit: *Quis eousque longas illis aures revelarit, quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces, qui necessitatibus nostris advigilent?* Sed unanimis est CATHOLICORUM contraria sententia.

28. *Dico I.* Beati cognoscunt multas creaturas et rerum eventus, non tamen omnes possibiles, aut in certa temporis differentia existentes.

Prob. prim. part. Beati vivunt statum omnium bonorum aggregatione perfectum, et vident DEUM omnia scientem, seu pervium Divinitatis speculum, ut loquitur C. SENONENSE; ergo.

Prob. secund. part. Beati de facto ignorant ultimum diem, affirmante CHRISTO Matth. 24. 36. *De die autem illa et hora nemo scit etc.* Item Angeli beati non statim ac semper cognoverunt mysteriorum circumstantias, uti tempus Incarnationis, quod patet ex Ephes. 3. 8. et 10. Quin res possibiles omnes cognosci a Beatis posse negant, qui statuunt infinitum creatum actu implicare; ergo. Proin datur quidem in Beatis quædam ignorantia negativa, non privativa; nam carentia perfectionis debite non convenit statui beato: minus error, qui est malum intellectus.

29. *Dico II.* In Beatis datur Scientia infusa, quin et naturalis, seu acquisita.

Prob. prim. part. Scientia infusa tam habitualis, quam actualis nec involvit repugnantiam, nec difficultatem: ac præterea conveniens est perfectioni status beatifici, in quo maxime perficitur potentia etiam intellectiva. Habitualis videtur consistere in speciebus repræsentantibus quidditatem et circumstantias rerum. Actualis fit per revelationem vel illuminationem, sive a DEO, sive a CHRISTO, sive ab aliis Beatis sanctioribus. Neque hæc scientia superflua est præsentē visione, cum ipsi SS. PP. duplicem in Angelis et Beatis cognitionem statuunt, *matutinam*, qua cognoscunt res creatas formaliter in Verbo,

et *vesperlinam*, qua cognoscunt easdem directe in propria sua specie et genere.

Prob. secund. part. Quia ad statum Beatorum pertinet, res naturales perfecte cognoscere; dicitur autem hæc scientia. 1°. *Naturalis*, quia hæ res non exigunt cognosci, neque etiam cognoscuntur per scientiam supernaturalem, nisi quatenus forte proximam quamdam cum supernaturalibus connexionem habent. 2°. *Acquisita*, tum quia hæc scientia quoad multa objecta potest a Beatis in vita labore et experientia esse acquisita, et manere in cælo: tum quia virtute naturali saltem simpliciter acquiri potest; unde licet a Deo Beatis infundatur, est nonnisi per accidens infusa.

30. *Dico III.* In Beatis non quidem Fides manet, sed tamen virtutes aliæ intellectuales et dona Spiritus S.

Prob. prim. part. Sicut actus, ita habitus Fidei est proprius *vivæ*, quapropter APOST. ait 1^a. Cor. 13. 10. et 12. *Cum venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est :..... Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem etc.* Idem tenent unanimiter SS. PP. et TT. omnes ex hac ratione, quia fides nostra obscura est, et credimus, quod non videmus.

Prob. secund. part. Aliæ virtutes connectuntur cum charitate, et Beatus eorum actus saltem aliquos, aut alio modo exercere potest.

31. *Dico IV.* Beati in cælo cognoscunt necessitates et preces suorum clientium.

Prob. prim. part. Ex 2. Mach. 15. 12. etc. ubi JUDAS vidit ONIAM et JEREMIAM defunctos orare pro necessitate populi Judaici, quam proinde illi sciverunt. Apoc. 6. 10. Beati noverunt, impunitos esse sui persecutores; ergo et necessitatem suorum clientium agnoscunt.

Prob. secund. part. Ex Apoc. 5. 8., ubi preces sub metaphora odoramentorum Deo offerunt, et v. 14. ad has preces dicunt: *Amen*; quod utrumque sine habitu notitiæ facere non possent.

Conf. Utrumque ex eo, tum quod aliunde constet, Sanctos pro nobis intercedere: tum quod utrumque spectet ad statum beatificum, ubi constituti etiam sunt ad gubernandos et regendos fideles, ut docent BELLARM. et plures PP.

Si ais 1°. Scriptura variis in locis docet, solum DEUM nosse cogitationes cordium, inter quas referri debent preces in corde profusæ; 2°. sæpius etiam defunctis denegat notitiam eorum, quæ fiunt in terra; 3°. Job. 14. 21. *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget*; 4°. Isa. 63. 16. dicit Propheta JUDÆORUM nomine: *ABRAHAM nescivit nos, et ISRAEL ignoravit nos*; ergo.

R. ad 1. D. A. Solus DEUS cognoscit *cogitationes et secreta cordium* naturaliter, et virtute propria *C. A.* Solus DEUS cognoscit, ut non manifestet etiam Beatis, sicut hoc fecit quibusdam Sanctis in terra *N. A.*

R. ad 2. D. Denegat notitiam rerum terrestrium per media naturalia comparatam *C.* Notitiam per media supernaturalia, scil. illustrationem, revelationem divinam, aut visionem beatificam comparatam *N.*

R. 3. ad illud Job. Et ibi sermo est de Sanctis *N.* De reprobis *C.* GREG. I. 12. *Mor. c. 14.* in h. l. ait: *Qui intus omnipotentis DEI claritatem vident,*

nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid, quod ignorent. Sed carnales quique, quia amorem præcipuum filiis impendunt, hoc eos beatus JOH nescire postmodum asserit, quod hic vehementer amaverunt : ut, sive nobiles, sive ignobiles sint filii, nesciant, quorum eos semper cura fatigabat.

R. 4. ad illud ISALE. D. cum S. HIER. Nescivit ABRAHAM cognitione approbationis, h. e., non cognoscit filios, quos a DEO suo intelligit non amari C. Nescivit cognitione notitiæ, quasi plane nihil de nobis sciret N. Eodem modo explicare etiam debent adversarii verba CHRISTI ad reprobos et Virgines fatuas; Nunquam novi vos Matth. 7. 23. etc : Nescio vos Matth. 25. 12. Adde ex S. AUG., quod ABRAHAM, ISRAEL alique PP. necdum beati erant, et hinc illis non debebatur notitia hæc ratione status, ratione cujus tamen Beati actiones ad se spectantes cognoscunt.

Si ais 2º. S. AUG. L. de cura pro mortuis c. 13. putabat, matrem suam esse beatam, et tamen probat, mortuos non scire, quid agant viventes, cum ea nunquam ad se consolandum veniret; et L. de vera Relig. c. 55. ait : Quisquis Angelorum vel hominum diligit DEUM, certus sum, quod etiam me diligat : quisquis in illo manet, et potest humanas preces sentire, in illo me exaudit : sed his verbis videtur dubitare, utrum omnes Sancti possint humanas preces audire; ergo.

R. ad 1. S. AUG. exemplo matris suæ tantum probare intendit, quod, quamvis sæpe cognoscant preces nostras, et nos adjuvent, tamen propterea non sciant omnia nostra, neque intersint assidue rebus nostris, et quidem more humano nobiscum agendo et conversando.

R. ad 2. Dicit quidem S. AUG.; non omnem, qui in DEO manet, exaudire preces, sed non dicit, quod omnis, qui in DEO manet, jam sit beatus, cum, qui in terris manet in charitate, etiam in DEO manere dicitur 1ª. Joan. 4. 16.

Si ais 3º. S. GREG. NAZ. in fine Orat. in GORGON. ait : Quod si quid eos quoque, qui tibi a nobis habentur, honores curas, atque hoc præmii sanctis animabus divinitus contingit, ut ista sentiant.... sed hæc locutio dubitare videtur, an Sancti sciant preces; ergo.

R. N. min. τὸ quod... si quoque hic non est signum dubitantis, sed affirmantis, uti illud PAULI ad PHILEM. v. 17. Si habes me socium, suscipe illum. Sanctos videre, quid hic agatur, GREG. NAZ. passim affirmat, præsertim in Orat. in ATHAN.

§ II.

Quibus Virtutibus et Prærogativis, præter Charitatem, ornatur Voluntas Beatorum?

32. Nota. Utrum omnes habitus supernaturales et naturales virtutum, qui sunt in voluntate Viatorum, maneat in voluntate Beatorum? an Beati habeant complementum omnium desideriorum? quæ sint dotes et aureolæ Beatorum? triplex quæstio est, quæ concernit beatitudinem hominis accidentalem; de singulis pauca. Est autem *Dos* Beatorum, perpetuus animæ vel corporis ornatus, vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans vel in modum illius, quod sponsæ assignatur: cujus metaphoriæ fundamentum habetur 2ª. Cor. 11. 2. et Apoc. 21. 2. *Aureolæ* Beatorum quoad nomen dicuntur *coronæ*, quia dantur in præmium victoriæ, aureæ ob pre-

tium, minores respectu coronæ magnæ, sive beatitudinis et gloriæ essentialis; quoad rem sunt gaudium accidentale de singulari quadam victoria perceptum a Beatis, et in corpus speciali fulgore redundans.

33. *Dico I.* Omnes habitus virtutum, qui sunt in voluntate Viatorum, manent in voluntate Beatorum quoad entitatem et substantiam, licet non quoad omnes actus et habitudinem ad eos.

Prob. prim. part. Quia omnes virtutes respiciunt honestum ut sic, et afficiunt voluntatem ad tale bonum, ac de se augent virtutem recte operandi circa illud; ergo cum hoc ad perfectionem voluntatis spectet, neque etiam includat imperfectionem perfectioni beatitudinis repugnantem, statui Beatorum concedendum est.

Prob. secund. part. Quia omnis virtus, etiam *spes* e. g. et *pœnitentia*, inclinat voluntatem ad amandum bonum honestum, ut illud vel desideret voluntas, si eo adhuc careat, vel ut de illo gaudeat, si illud jam possideat; ergo omnis virtus potest habere actum, scil. amoris et gaudii, in Beatis.

Prob. tert. part. Quia aliqui actus virtutum includunt vel supponunt imperfectionem ex parte objecti, scil. absentiam alicujus boni, vel præsentiam alicujus mali; ergo virtutes non possunt haberi in Beatis quoad omnes earum actus, vel habitudinem ad illos.

34. *Dico II.* Beati habent complementum omnium suorum desideriorum, et quidem quoad objectum essentialiter beatificum semper formaliter: quoad objecta alia non quidem semper formaliter, sed radicaliter et fundamentaliter.

Prob. prim. part. Quia beatitudo habet rationem ultimi termini et perfectæ satietatis; ergo debet afferre complementum omnium desideriorum.

Prob. secund. part. Quia Beatus perfecte statim et perpetuo possidet tum intellectum, tum voluntatem DEUM; ergo habet complementum desideriorum quoad objectum essentialiter beatificum.

Prob. tert. part. Quia beatis animabus ante resurrectionem corporum adhuc deest illa perfectio, quæ ex conjunctione ad corpus in illas redundabit; ergo non semper earum desiderium formaliter est completum quoad objecta accidentaliter beatifica.

Prob. quart. part. Partim quia certi sunt, tempore a providentia Dei prædefinito, objecta illa accidentaliter beatifica sibi obventura: partim quia Beatorum desiderium de his objectis tantum est efficax et absolutum respective ad tempus et modum, quo ipsis DEUS ea est concessurus, cum eorum desideria sint juxta mensuram voluntatis divinæ, et illi subordinata. Desideria Beatorum de rebus, quæ nunquam fient, v. g. de salute amici, qui non salvabitur, non sunt absoluta et efficacia, sed simplices quidam affectus Dei voluntati ac providentiæ subordinati, quam magis cupiunt in omnibus impleri.

35. *Dico III.* Dotes animæ beati sunt tres, Visio, Comprehensio, Delectatio.

Visio hæc non est formalis beatitudo, sed terminus fidei satians beatum ex hoc, quod jam *clare* videat ea, quæ in via cognovit obscure per fidem. *Comprehensio* non est cognitio Dei adæquata, sed terminus spei, satians beatum ex eo, quod bonum desideratum jam teneat juxta illud Apost.: *sic currite*,

ut comprehendatis 1^a. Cor. 9. 24. *Delectatio* est terminus amoris, satians beatum ex eo, quod summo bono, ad quod in via tendebat, jam uniatur, et in illo conquiescat.

Prob. Quia hæc correspondent tribus virtutibus Theologicis, et pertinent ad triplicem primariam circa DEUM operationem.

36. *Dico IV.* Dotes corporis beati sunt quatuor, Impassibilitas, Subtilitas, Agilitas et Claritas.

Prob. Ex unanimi omnium consensu, et ex 1^a. Cor. 15. 42. Intelligitur autem per *Impassibilitatem* non incapacitas sensationis aut receptionis etiam convenientis et perfectivæ, sed dispositiva resistentia cuilibet contrario: per *Subtilitatem* vis penetrandi, sive jus, quo DEUS tenetur ad libitum beati efficere illam penetrationem, quamvis ejus corpus maneat quantitativum cum debito partium situ et extensione ad locum sibi convenientem: per *Agilitatem* virtus facillime et celerrime movendi corpora de loco in locum: per *Claritatem* eximia lux et splendor cum diaphaneitate, cum proprio tamen colore consistens, et pro libitu beati resplendens vel obiectus.

37. *Dico V.* Aureola assignatur triplex, sicut triplex est hostis. 1^a. est MARTYRUM qui mundum, h. e. tyrannos vicerunt contemptu mortis, quæ est malum maximum, quod homines inferre possunt; de his Apoc. 7. 9. dicitur: *Amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum.* 2^a. est VIRGINUM, qui et quæ carnis oblectationes vicerunt, integra corporis et animi puritate servata; de his Apoc. 14. 3. et 4. *Cantabant quasi canticum novum, et nemo poterat dicere canticum, nisi etc.. Hi sequuntur Agnum.* 3^a. est DOCTORUM, qui fidei et morum dogmata tradendo, prædicando, salutariter monendo etc. diabolum expulerunt ex hominum cordibus, tanquam affectato suo regno; de his Dan. 12. 3. *Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

ARTICULUS IV.

DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS QUOAD TEMPUS.

§ I.

An Beatitudinem antecedit Regnum CHILIASTARUM.

38. *Nota 1.* CHILIASTÆ docuerunt, justos post generalem resurrectionem cum CHRISTO regnatuuros in terris per mille annos, priusquam ad visionem DEI in cælo recipiantur. Duplex erat MILLENARIORUM classis: 1^a. eorum, qui prope HIÉROSOLYMAM cum religione Judæorum magnificentius restauratam Beatos omnibus epularum, nuptiarum et libidinum voluptatibus fruituros per mille annos dicebant; horum auctor erat CERINTHUS SIMONIS MAGI discipulus, qui legis etiam Mosaicæ ceremonias, sacrificia et præcepta restituenda esse asserebat: assecclas habuit MARCIONITAS et APOLLINARISTAS. 2^a. classis est eorum, qui dixerunt, delicias, quibus Beati essent fruituri per mille annos, vel esse innoxias et concessas, vel spirituales duntaxat; horum auctor fuit Sec. II. PAPIAS *Episc. Hierapol.* discipulus JOANNIS Presbyteri Ephesini, quem

ipse in suis scriptis distinguit a JOANNE APOST., vir admodum mediocris quidem ingenii, ut eum EUSEB. L. 3. *Hist.* c. ult. vocat; sed ob antiquitatem tamen suam et studium Traditionum, quas collegit libris 5. *de Interpretatione Oraculorum Dominicorum* inscriptis, primis Ecclesiæ PATRIBUS erat in veneratione, et etiamnum *Martyrologio* 22. Febr. ceu Sanctus insertus legitur: hunc secuti sunt S. JUST., S. IREN., TERTULL., LACTANT., et SEVERUS SULPIT.; et in eodem errore aliquando se fuisse testatur S. AUG.

39. *Nota 2.* Contra utramque classem iisdem etiam temporibus scripsere viri doctissimi et sanctissimi, DIONYS. ALEX., ORIG., HIER., et alii. Error *primæ* classis rejectus quidem fuit ab omnibus ut hæresis: *secundæ* autem classis toleratus est aliquandiu, tum ob auctoritatem patronorum, tum quia hac ratione magis recedebatur ab errore ORIGINISTARUM, qui negabant resurrectionem fieri cum membris humanis; unde etiam sibi caute incedendum fuisse scribit S. HIER. Præf. in L. 48. *in Isa.*, ne, dum in resurrectione contra ORIGINISTAS assereret omnia in corpore humano fore membra, etiam usum eorum more MILLENARIORUM videretur adstruere. Ubi vero APOLLINARIS inter cæteros errores pertinacius hunc defenderet, etiam una cum aliis ejus hæresibus a DAMASO damnatus est. Videbatur ab eo tempore hic error quasi sepultus, donec sub Sec. XVII. finem PIETISTÆ quidam eum resuscitarent, ex quorum numero plures an. 1693. et 94. in PENNSYLVANIAM secesserunt, regnum hoc millenarium sub plena conscientiæ libertate jam fundaturi.

40. *Dico. Regnum CHILIASTARUM est fictitium.*

Prob. I. Regnum CHRISTI non est terrenum, nec certo numero definitum, ut habetur ex Script. *Regnum meum non est de hoc mundo* Joann. 18. 36. *Regni ejus non erit finis* Luc. 1. 33. et hoc tanquam certum suo Symbolo inseruit C. CONSTANT. I. adversus APOLLINARISTAS.

Prob. II. Post resurrectionem universalem non erunt pro justis voluptates corporeæ, quia *in resurrectione neque nubent, neque nubentur* Matth. 22. 30. *Regnum DEI non est esca et potus* Rom. 14. 17.; ergo.

Prob. III. Post judicium ultimum sententia Judicis in reprobos: *Ite in ignem æternum*, dabitur statim executioni; ergo et sententia in justos: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum* Matth. 25. 34., præsertim cum 1^a. Thessal. 4. 15. et 16. legatur: *Mortui... resurgent primi: deinde nos, qui vivimus, ... simul rapiemur cum illis in nubibus obviam CHRISTO in aera, et sic semper cum DOMINO erimus.*

41. *Objic. I.* Apoc. 20. aperte statuitur Regnum CHRISTI cum Beatis per mille annos: nam 1°. dicitur diabolus ligatus per mille annos. 2°. Fore duplicem resurrectionem, *primam* justorum, qui regnabunt per mille annos, *alteram* impiorum, quæ consequetur hoc intervallum. 3°. Dicit JOANNES, se vidisse animas decollatorum per mille annos regnasse cum CHRISTO, cæteros vero mortuos non vixisse; ergo.

R. 1. *Tr. A. N. C.* MILLENARII suum regnum statuunt post resurrectionem et judicium: S. JOANNES autem regnum illud statuit ante adventum ANTI-CHRISTI, quia ibid. dicitur: *Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas*: et ante resurrectionem, quia hæc modo ibidem dicitur futura post persecutionem ANTI-CHRISTI; ergo aperte convellit errorem CHILIASTARUM.

R. 2. D. A. Statuitur regnum CHRISTI in animabus Beatorum per justificationem C. A. Etiam in corporibus per glorificationem N. A. Item : statuitur regnum per mille annos, τὸ *mille annos* sumendo pro indeterminato numero annorum, qui ab adventu CHRISTI in mundum usque ad ejus adventum in judicium decurrent C. Sumendo pro determinato annorum numero, et determinate N. Atque hæc responsio convenit singulis probationibus adjectis; nam

Ad 1. Diabolus ligatus est quoad libertatem CHRISTIANIS nocendi toto hoc tempore, quia CHRISTUS venit in primo adventu, ut *dissolvat opera diaboli* 1^a. Joan. 3. 8., et ut *Princeps mundi ejiciatur foras*. Joan. 12. 31.

Ad 2. Duplex est etiam animarum justarum resurrectio : *prima* per justificationem, *altera* per glorificationem; et ita explicat Aug. L. 20. de Civ. c. 7. Vel duplex est ita, ut prima sit glorificatio animæ solius, secunda animæ et corporis simul, uti explicat S. AMBR.

Ad 3. Cæteri mortui non vixerunt, sed habuerunt duplicem etiam mortem duplici resurrectioni Beatorum mov explicatæ oppositam.

Inst. Apoc. 21. 3. dicit CHRISTUS : *Ecce nova facio omnia*, quod intelligendum de Hierosolyma, Lege et Sacrificiis Mosaicis ad mentem CHILIASTARUM restaurandis; ergo.

R. N. A. Hæc enim triplici sensu a PP. et INTERPR. vel de anima, vel de Ecclesia, vel de cœlesti gloria recte ac vere explicantur.

42. *Objic. II.* Si non admittatur Regnum CHILIASTARUM, stare nequit veritas verborum et promissionum CHRISTI, qui Matth. 26. 29. ait : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei*; item Luc. 22. 29. et 30. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno Patris mei*. Denique Matth. 19. 29. *Omnis, qui reliquerit patrem, aut matrem, aut uxorem, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*, quæ omnia sine deliciis corporalibus nequeunt intelligi; ergo.

R. D. A. Stare nequit veritas verborum et promissionum CHRISTI metaphorica, eaque primario intenta N. A. Litteralis, et quæ non intendebatur, Tr. A. 1us quidem textus secundum litteram explicari potest cum S. CHRYS. in l. c. de tempore illo, quo CHRISTUS post resurrectionem adhuc versatus est cum discipulis bibens et manducans; 2us ad litteram intelligi nequit, cum alias regnum DEI nihil esset, nisi esca et potus, contra rationem et Scripturam : neque etiam 3us quia ut S. HIER. in l. c. ait : *Si in cæteris digna sit repromissio, in uxoribus apparet turpitudine, ut qui unam pro DOMINO dimiserit, centum recipiat in futuro*. Dein impossibile est, centum patres aut matres accipere. In sensu autem metaphorico 1us et 2us significat abundantiam gaudiorum tum animæ tum corporis Beatorum : 3us significat tum spiritualia bona, tum etiam corporalia beneficia ex mutua charitate obvenientia in hac etiam vita illis, qui terrenis renuntiaverint; promittitur enim centuplum in præsentī vita, ut ex eodem textu apud Marc. 10. 30. Luc. 18. 30. constat.

Inst. Si plane rejiciatur Regnum MILLENARIORUM; ergo nulla erit auctoritas TRADITIONIS et PATRUM; siquidem S. JUST., S. IREN., TERTULL., et alii primorum Seculorum PATRES regnum illud admiserint.

R. D. *seq.* Nulla erit auctoritas TRADITIONIS generalis, et PATRUM unanimiter conspirantium, eaque ab ECCLESIA confirmata ac proposita N. *seq.* TRADITIONIS particularis, PATRUM contrarie sentientium et postmodum rejecta ab ECCLESIA C. *Seq.* Auctoritas PATRUM non facit locum Theologicum, nisi sit unanimis aut ab ECCLESIA recepta, qualis non est illa MILLENARIORUM.

43. *Observe. I.* Quod PAPIAS regnum illud et alias etiam parabolas exoticas, relationes item fabulosas suis libris inseruerit, ortum habet ex mediocritate ejus ingenii: cum enim quaecumque demum ipsi a coëvis quondam cum Apostolo quopiam aut discipulo CHRISTI hominibus dicerentur, sine ullo examine admitteret, et figuratas locutiones non secundum sensum, sed ad litteram acciperet, nihil pronius erat, quam ut eum in errorem præcipitaretur. S. JUSTIN. per Apocalypsin S. JOAN. male intellectam inductus est in hanc sententiam, ita tamen, ut MILLENARIOS hæreticos blasphemiae argueret, *Christianos* vero aliter sentire diceret, neque inde unionem fidei Catholicæ cum illis abrumperet. S. IRENÆUM duplex ratio in eandem sententiam impulit: 1°. Auctoritas quorundam VV. et præsertim PAPÆ, qui illam ceu Apostolicam traditionem vendiderat: 2°. Quod a MARCIONITIS aliisque Hæreticis voluerit quam longissime abire.

Quod TERTULLIANUS in MONTANISMUM lapsus regnum MILLEN. admitteret, haud mirum est, cum illud esset ex MONTANISTARUM revelationibus una. Magis mirum est, SEVERUM SULP. petuisse fieri CHILIASTAM, cum de S. MARTINI ad cælum ascensu per visum etiam factus sit certior, et ad AURELIUM Diac. data epistola id confirmarit. Libri autem tres *Dialogorum* ab eo editi, in quibus prædictum errorem asserit, non æquali a CATHOLICIS plausu excepti sunt, quin et a GELASIO P. inter apocryphos rejecti.

44. *Observe II.* Dogmatis Catholici assertores semper numero *plures* fuere: neque enim facta est nova revelatio, sed per continuam et non interruptam traditionem veritas ad nos usque propagata est; PP. tamen illi et SCRIPTORES VV. non sunt hæreseos arguendi: tum quia veritas Catholica non ita, ac modo, in luce posita, neque ultimo ECCLESIE judicio erat definita; neque ab illis error oppositus cum pertinacia propugnabatur. *Qui autem, ut ait S. AUG., sententiam suam quantumvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, ... quarunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos reputandi.*

§ II.

An Justorum animæ ante Resurrectionem universalem admittantur ad visionem DEI?

45. *Nota.* Quæstio hic est præcise de animabus justorum sive ante, sive post mortem ab omni macula et pœna solutis: an statim post mortem, aut saltem ante extremum judicium obtineant beatitudinem essentiali? Negarunt id TERTULL., VIGILANT., ARMENI et GRÆCI etiam tempore C. FLOR.; quin et inter CATHOLICOS LATINOS acriter de eo disceptabatur Sec. XIV. et tempore JOANNIS XXII., qui mortuus est anno 1334. Eundem errorem adoptarunt

LUTHER. *Prælect in Gen.* et CALVIN. L. 4. *Inst.* c. 20. §. 23. Dicebant autem prædicti omnes, animas justorum ad extremum usque judicii diem interim vel in *sinu ABRAHE*, h. e. loco nec cœlesti, nec infero, sed intermedio; vel in *loco refrigerii*, vel *subtus aram DEI* considerare, quiescere, dormire. Affirmativam vero sententiam, quam scriptis prius illustraverat, tandem definivit BENED. XII. an. 1336. promulgata Constitutione, quæ incipit: *Benedictus DEUS*. Idipsum postea præstiterunt C. FLOR. Sess. ult. in Decreto *Unionis*, et C. TRID. Sess. 25.

46. Dico. Animæ justorum, quibus nihil expiandum superest, statim ac corpore solutæ sunt, DEUM in cœlo vident.

Prob. I. Ex Script. 1º. CHRISTUS LUC. 23. 43. promisit latroni: *Hodie mecum eris in paradiso*: sed animæ latronis non promisit, nec illa intravit in paradysum terrestrem, qui non convenit animabus, sed cœlestem sive beatificam visionem, qua ab initio fruebatur anima CHRISTI; ergo. 2º. PAULUS 2º. Cor. 5. 1. ait: *Scimus, quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex DEO habemus, domum non manufactam, æternam in cælis*: atqui tam Græci, quam Latini per domum terrestrem hujus habitationis intelligunt corpus de terra sumptum, et per ædificationem ex DEO gloriam per visionem intuitivam DEI, cum APOST. ibidem etiam dicat v. 4: *Qui sumus in hoc tabernaculo* (scil. corpore) *ingemiscimus gravati...* et v. 8. *Audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad DOMINUM*; item c. 4. 16. *Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est, renovatur*. Denique ad Philipp. 1. 23. *Desiderium habens dissolvi et esse cum CHRISTO*. Ex altera vero parte beatitudo bene dicitur domus juxta Joan. 14. 2. *In Domo Patris mei mansiones multæ sunt*: LUC. 16. 9. *Ut recipiant vos in æterna tabernacula*; Ergo cum APOSTOLUS inter dissolutionem corporis et ingressum in beatitudinem non ponat moram intermediam, animæ statim consequuntur visionem DEI. 3º. Parabola de *Epu-lone* LUC. 16. 23. significat impiorum animas statim torqueri; ergo cum DEUS non sit pronior ad pœnas, quam præmia, animas piorum statim admittet ad gloriam.

Prob. II. Ex Tradit. ECCLESIAE: hanc declarant 1º. *preces publicæ*, de quibus COELESTINUS P. in *epist.* 1. ad *Episcopos Galliæ* ait: *Legem credendi lex statuit supplicandi*; jam vero antiquiss. *Codex Gelasianus* in festo SS. PERPETUÆ et FELICITATIS habet: *Quæsumus, ut, sicut illis gloriam contulisti, nobis indulgentiam largiaris*; in festo autem SS. GERVASII et PROTASII: *Ut quos cœlesti gloria sublimasti*: item antiqua oratio in festo S. GREGORII M.: *DEUS, qui animæ famuli tui æternæ beatitudinis præmia contulisti etc.*

2º. MARTYRES et acta MARTYRUM, quorum spes recte dicitur fuisse fides *Christianorum*; jam vero Ecclesia SMYRNENSIS de obitu POLYCARPI ita ait: *Per tolerantiam devicto injusto præside, immortalitatis corona recepta, cum omnibus Apostolis, omnibusque justis exultans DEUM glorificat*. Auctor Synchronus de S. SYMPHOROSA et septem ejus filiis, qui circa annum 120. passi sunt, ait: *Elegerunt magis decollari, quam vinci: passi mortem inter Angelos cum Rege æterno vita fruuntur in cælis*. S. METHODIUS in Sec. III. apud PHOTIUM ita loquitur: *Fluxa hac brevique vita dissoluta habebimus ad DEUM habitationem ante resurrectionem*.

3°. SS. PP. *testimonia*; Sec. I. S. CLEMENS ep. 1. ad Cor., S. IGNAT. ep. ad Rom. c. 5. 6. 7., HERMAS in L. 3. *similitudine* 8^a. Sec. II. S. POLYCARP. ep. ad Philipp., ATHENAG. in *Apolog.*, CAIUS Presbyter Eccl. Rom. apud EUSEB. L. 3. *Hist.* c. 28. Sec. III. CLEM. ALEX. L. 5. *Strom.*, ORIGEN. L. 6. contr. CELSUM, et L. 2. de *Principiis*. c. 12., S. DIONYS. ALEX. opusc. contr. S. IREN. et 2. libris cont. *Nepotem ægyptii* apud EUSEB., CYPR. de *exhort. martyr.* in *præf.* et c. 12. it. L. de *mortalitate*. Sec. IV. omnes fere Scriptores celebres tum ex professo, tum incidenter idem defendunt aut definiunt.

Conf. Ex CONCILIIS. LUGDUN. II. sub GREG. X. in *professione fidei*: FLORENTINUM in *Decreto fidei*: TRIDENTINUM Sess. 25. de *Invocatione SS.* id ipsum discrete affirmant.

47. *Obj. I.* Sancti non accipiunt mercedem in fine vitæ, sed mundi; ergo. *Prob. A.* Matth. 20. 8. et 9. Denarius operariis redditur ad vesperam: atqui *denarius* beatitudinem, et *vespera* finem mundi significat; ergo.

R. D. A. Non accipiunt mercedem nequidem incompletam, sive beatitudinem animæ in fine vitæ temporalis N. A. Non accipiunt quidem mercedem completam, sive beatitudinem corporis et animæ in fine vitæ temporalis, sed in fine mundi, accipiunt tamen incompletam C. A. *Ad Prob. D. M.* Denarius, qui datur omnibus simul operariis, datur ad vesperam C. M. Qui datur singulis seorsim *Subd.* Denarius completus C. Incompletus N. Completa quidem merces dabitur omnibus aperte sub tempus iudicii, ut innuit parabola; hoc tamen non prohibet, quo minus jam incompleta detur singulis sub particulare cujuslibet iudicium. Ad hæc scopus parabolæ præsertim attendendus est, non autem omnes circumstantiæ: alioqui etiam *murmurare*, et *habere oculum nequam* Beatis tribui deberet.

Inst. 1. Hebr. 11. 39. et 40. dicitur de Patriarchis V. T.: *Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissiones.... ut non sine nobis consummarentur*; ergo repromissionem et beatitudinem accipient omnes simul in fine mundi.

R. D. A. Non acceperunt repromissiones, per has intelligendo Incarnationem CHRISTI C. A. Intelligendo beatitudinem *Subd.* Non acceperunt nequidem incompletam post adventum et resurrectionem CHRISTI N. Completam et perfectam C. Unde et dicitur: *Ut non sine nobis consummarentur*.

Inst. 2. 1^a. Joann. 3. 2. dicitur: *Scimus, quoniam cum apparuerit* (Christus in 2° adventu), *similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est*; ergo ante resurrectionem generalem anima non recipit ullam beatitudinem.

R. N. C. Sed sequitur tantum, gloriam Beatorum non esse manifestandam coram omnibus, nisi in die iudicii: cum enim antecederet dixerat S. JOANNES v. 2.: *Nondum apparuit, quid erimus*: postea subjungens, *cum apparuerit*, non significat, cum apparuerit CHRISTUS, sed cum apparuerit, *quid erimus*. Cum vero manifestatum fuerit quid erimus, similes CHRISTO erimus in oculis totius mundi, quoad externam etiam gloriam corporis, quæ ex eo nascetur, quod videbimus eum, sicuti est; unde patet, hunc textum similem esse illi ad Coloss. c. 3. 3. et 4. *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum CHRISTO in deo: cum CHRISTUS apparuerit, vita vestra; tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria*.

Inst. 3. APOST. 1^a. Cor. 15. 32. dicit, nullam fore mercedem justorum, si

mortui non resurgunt: et 2. Mach. 12. 14. dicitur, *superfluum et vanum esse, orare pro mortuis*, si non esset spes resurrectionis: atqui neutrum teneret, si animæ præmiarentur ante resurrectionem corporis; ergo.

R. D. *min.* Neutrum teneret formaliter et absolute C. *min.* Ex hypothesi et illative N. *min.* Qui in V. T. negabant resurrectionem corporum, plerumque etiam negabant immortalitatem animæ, volebantque, hanc simul cum corpore perire, dicentes: *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur*, ut refert Apost. 1. c. v. 32. in qua impiorum hypothesi evidenter infert Apostolus: Si anima simul cum corpore pereat, neque hoc resurgat; ergo iusti frustra laborant etc. Data autem immortalitate animæ, si corpus non resurgat, adhuc tenet illatio Apostoli, quia si corpus, quod est particeps laboris et molestiæ, non sit particeps præmii; etiam anima non erit, cum sit eadem utriusque ratio, et ex sorte unius propter connexionem animæ cum corpore sors alterius colligatur. Eadem est responsio *ad secundum*: qui tamen textus explicari etiam potest de spe resurrectionis ab igne purgatorii ad vitam beatam. Eodem modo explica S. CHRYS., cujus hom. 39. in ep. 1. Cor. hic opponi solet.

Inst. 4. Apoc. 6. 4. animæ Martyrum dicuntur delitescere sub altare, et v. 11. jubentur requiescere adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum et fratres eorum; ergo necdum vident DEUM.

R. D. A. Hoc ipsum tamen altare fuit in cœlo, et interim animabus datæ jam fuerunt *stolæ albæ*, ut habetur ibid. v. 11. ac eædem etiam animæ Apoc. 7. 9. et 10. dicuntur *stantes ante thronum* concinere laudem DEI C. A. Et nihil de his convenit animabus Martyrum N. A. Petebant quidem animæ Martyrum per postulatam vindictam resurrectionem corporum, et sic beatitudinem completam; habent tamen jam incompletam, scil. animæ, quæ per concentum laudis divinæ et stolam albam significatur; unde S. BERN. Serm. 3. in Festo SS. OO. *Accipiunt jam singulas stolas, sed non vestiuntur duplicibus, donec et nos vestiamur.* Quæ de *altari Thymiamatis*, sub quo animæ, et de *altari Holocausti*, sub quo corpora sunt sepulta, dicuntur, sensum allegoricum spectant.

Nimirum sicut ANIMÆ ante Christum dicebantur esse in *promptuariis* seu *cellis*, h. e. in limbo, expectantes Christum et beatam resurrectionem: ita post Christum dicuntur esse *sub altari Thymiamatis*, h. e. in cœlo, expectantes unionem cum corpore, ut illo vestiti super altare quasi eleventur ad perfectam gloriam et consummatam beatitudinem. Erat altare Thymiamatis, altare Oraculi, sive Sancti Sanctorum, quod est proprie locus Sacerdotum, quales sunt hæ animæ Beatorum, Apocal. 20. 6. Quippe erat Sanctum Sanctorum solius Dei habitaculum, in quod nonnisi summus Pontifex, et duntaxat semel in anno ingrediebatur; Pontifex vero Christum representat, non Sanctos.

CORPORA Sanctorum dicuntur esse *sub altari Holocaustorum*, h. e. in terra: nam hoc altare erat in atrio, quod terram denotat; unde sub illo corpora terrena Martyrum sepulta dicuntur; et quidem *sub altari* velut abscondi, tegi et latere, donec in resurrectione glorioso corpore donatæ se suamque gloriam ac lauream Martyrii universo orbi palam ostentent.

Inst. 5. Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit 1^a. Cor. 3. 13.; ergo

omnes probandi sunt igne conflagrationis, quæ præcedet iudicii diem, ac proin ante hoc tempus nemo admittitur ad visionem DEI.

R. D. C. Omnes, quos conflagratio reperiet in corporibus agentes, illo igne probandi sunt C. Omnes omnino, qui jam antea carne exuti, et igne purgatorio purgati sunt, adeo ut eousque in purgatione mancant N. Hanc enim opinionem repugnare traditioni Ecclesiæ, patet ex ep. 52. CYPRIANI, Constitutione BENED. XII., CC. FLOR. et TRID. et communi Catholicorum sensu, sibi persuadentium, animas in purgatorio juvari et liberari posse sacrificiis et piis operibus viventium.

48. Obj. II. Ecclesia orat pro defunctis etiam Sanctis, Patriarchis, Apostolis et Martyribus, ut constat ex VV. liturgiis SS. MARCI, BASILII, CHRYSOSTOMI, EPIPHANII et aliorum; ergo credidit Ecclesia, animas separatas necdum frui visione DEI.

R. D. A. Orat pro Sanctis, ut eorum gloria in nobis et imitatio augeatur, prout ait BELLARM. C. A. ut inde levamen aliquod accipiant N. A. Sic enim oratio habet in Missa: *Suscipe S. TRINITAS hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam..... JESU CHRISTI, et in honorem Sanctorum, ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, et illi intercedere pro nobis dignentur in cælis, quorum memoriam agimus in terris.*

Inst. 1. Cap. cum Marthæ de celebr. Missæ, antiqua oratio in festo S. LEONIS erat; annue nobis, Domine, ut animæ famuli tui LEONIS hæc prosit oblatio. Item in Ecclesia summa Aquisgran. singulis annis adhuc dicitur Missa de *Requiem* pro anima CAROLI M., qui tamen in Martyrologiis apud BOLLANDUM 28. Jan. inscriptus est catalogo Sanctorum.

R. D. A. Et hæc oratio fuit statim post mortem S. LEONIS scripta et in anniversariis adhibita, quando nondum celebrabantur festa Confessorum C. A. Fuit etiam semper retenta, nec mutata N. A. Mutatam illam orationis formam, quamvis, quando mutata sit, nescire se, scribit idem INNOC. III. L. 5. ep. 131. Idem quoad *primam* partem dicendum est de S. CAROLO M., et faciendum esset quoad *secundam* partem; cur autem id necdum factum sit, definire non licet, nisi forte dicatur ex eo accidisse, quod CALOTUS M. non a legitimo, sed a Pseudo-Pontifice, PASCHALI III., in Sanctorum catalogum ritu solemni relatus fuerit, quamvis de ejus sanctitate ob silentium sequentium Pontificum legitimorum et ejus cultum publicum per GALLIAM, BELGIUM et GERMANIAM propagatum dubitandi non sit locus.

Inst. 2. Ecclesia orat pro omnibus defunctis, ut DEUS animas *liberet a pænis inferni, et de profundo lacu, ne absorbeat eas tartarus*; ergo judicat, adhuc suspensam esse sortem illorum.

R. D. A. Orat pro omnibus in sensu accommo C. A. Absoluto Subd. Eadem ratione et intentione N. Diversa C. ECCLESIA sic orat, quia exhibet defunctos, quasi tum actu obirent, essentque in periculo subeundi iudicii: sicut per annum exhibet mysteria CHRISTI, quasi tum peragerentur.

49. Obj. III. SS. PP. videntur contrarii; ergo. Prob. A. de S. HILARIO, qui Sanctos fore in regno CHRISTI docet usque ad diem iudicii, tum vero admit-tendos ad regnum Patris: sed in regno CHRISTI negat concedi iis visionem DEI: nam 1° in Ps. 138. dicit: *Humane ista lex necessitatis, ut sepultis corporibus*

ad inferos animæ descendant : 2°. In Ps. 120. 8. docet. *Exeuntes de corpore ad introitum illum regni cælestis per custodiam DOMINI Fideles omnes reservabuntur, in sinu scilicet interim ABRAHÆ collocati (quo adire impios interjectum chaos inhihet), quousque introeundi rursus in regnum cælorum tempus adveniat.* 3°. In Ps. 62. dicit, Sanctos illos desiderare conspectum DEI, eumque obtenturos post iudicium: *Tradet, inquit L. 11. de Trin. CHRISTUS DEO Patri regnum, et tunc quos regnum DEO tradiderit, DEUM videbunt*; ergo.

R. N. M. Nam regnum illud CHRISTI in Ps. 57. vocat *requiem æternam, sedem ac regnum beatorum, terram viventium*, ibique dicit, *animas in DEI susceptione requiescere*: et in Ps. 65. ait: *Martyres in cælestis domicilii habitationem introierunt.*

R. Ad 1. Prob. Vel S. DOCTOR loquitur de SANCTIS V. T.: vel cum TERTULL. existimavit, quod omnes animæ ad inferos descendant, sicut CHRISTUS, ut ait, ad consummationem veri hominis id non recusavit; sed ut CHRISTUS statim, ita ipsæ *plene purgatæ in cælum ascendant.*

R. Ad 2. et 3. Prob. Sancti DEI conspectum desiderant, non quod eo caruerint; sed ut eo simul omnes fruantur complete beati etiam ratione corporis: hinc ait, Sanctos in secundum regnum *rursus* introire, quod supponit, eos jam ante fuisse ingressos, et sinum Abrahæ in N. T. esse ipsum cælum.

Inst. 1. S. AMBR. 1°. L. de bono mortis c. 10. docet, animas in certis quibusdam habitaculis et promptuariis usque ad diem iudicii detineri, ut tum omnes simul coronam accipiant. 2°. L. 2. de Abel et Cain c. 2. habet: *Solvitur corpore anima, et post finem vitæ hujus adhuc tamen futuri iudicii ambiguo suspenditur*; ergo.

R. N. C. Ad. 1. S. DOCTOR quidem *receptacula subterranea* probat ex 4. Esdræ 7. respectu justorum V. T.; at post Christum *mansiones justorum* dicit esse *in cælis*; omnibus autem dicit expectari mercedem non essentialiter tantum, sed etiam integraliter completam, animæ et corpori publice dandam, quæ proprie corona dicitur. Mentem suam declarat c. 11. ejusdem libri, item in ep. 16. in qua scribit, *Acoleum defunctum esse possessorem civitatis æternæ, quæ in cælo est, omnia jam ipsi esse aperta, et videre facie ad faciem.*

Ad 2. D. Anima suspenditur ambiguo diei iudicii extremi, quam et ipsi Sancti nesciunt C. Suspenditur ambiguo suæ beatitudinis N.

Inst. 2. S. AUG. 1°. c. 209. *Enchir.* et alibi diserte asserit, animas ad resurrectionem usque contineri *abditis receptaculis, et sinu ABRAHÆ.* 2°. Negat, *animas beatitudine jam frui*, quia Tr. 49. in Joann. dicit: *Promissa est resurrectio carnis, mortis consumptio, vita æterna cum Angelis: hoc omnes simul accepturi sumus.* 3°. Idem in Ps. 43. sic loquitur: *Illa visio facie ad faciem liberatis in resurrectione servatur*; ergo.

R. ad 1. S. AUG. de sinu ABRAHÆ dubitat, eumque distinguit a cælo, sed modo ancipiti, nec constanter: nam multis aliis in locis sinum ABRAHÆ confundit cum regno cælorum; proin quamvis de loco animarum anceps, de felicitate tamen certus fuit. Ad 2. Non negat, animas jam frui beatitudine incompleta, sed completa; atque in eo ponit discrepantiam inter beatitudinem hominum et Angelorum, quod Angeli tanquam spiritus statim ab initio completam beatitudinem acceperint. Ad 3. D. Illa visio quoad certum perfectionis gradum in resurrectione servatur C. Quoad substantiam N. S. AUG. videtur sensisse, homines resumpto corpore habituros esse intensiorem bea-

titudinem, cum, ut L. 12. de Gen. c. 33. ait, anima sine corpore non possit substantiam DEI sic videre, ut Angeli vident, ob naturalem inclinationem ad suum corpus. S. THOMAS in hunc locum AUG. dicit, beatitudinem fore extensive majorem, cum gaudium etiam sit refundendum in corpus.

Inst. 3. S. BERN. 1°. Serm. 4. in festo SS. OO. Interim sub CHRISTI humanitate feliciter Sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam Angeli ipsi prospicere, donec veniat tempus, quando non jam sub altari collocentur, sed exaltentur super altare. (h. e., videant etiam Divinitatem.) 2°. Item Serm. 3. in eod. Festo dicit: Jam multi in atriis stant, expectantes, donec recipiant corpora sua... in illam enim beatissimam ordinarie domum non intrabunt sine corporibus suis; ergo.

R. ad 1. D. Sub humanitate CHRISTI, eamque intuentur secundum se precise spectatam N. Ut subsistentem in Verbo, sive ejus etiam Divinitatem, visione scil. simpliciter intuitiva, non tamen completa et consummata C. Hæc S. Doctoris mens sat liquet ex Serm. 2. de S. MALACH. in quo dicit: *Præsentem vividius est supplicare Majestati, nec jam in fide ambulas, sed in specie regnas.* Serm. 2. de S. VICT. ait: *Jam celos ingressus... vere nunc revelata facie speculatur gloriam DEI... beata visio, qua in eandem imaginem transformatur.* Ad 2. D. In atriis a cælo distinctis, et DEUM primum post resurrectionem visuras esse N. In atriis, quæ sunt ipsum cælum, in quo post resurrectionem DEUM videbunt visione perfecta et consummata, quæ ipsi dicitur domus DEI C. Atque hinc subdit l. c. *Neque præstari decet integram beatitudinem, donec sit homo integer, cui debetur.*

Inst. 4. S. CHRYS. hom. 42. in Matth. docet, justos statim a morte deferri in sinum ABRAHE, quem dicit, non esse in cælo; ergo non est certa traditio, cum tot SS. PP. dubie saltem loquantur.

R. N. C. S. CHRYS. videtur quidem dubius fuisse de loco, in quo persistent animæ justorum usque ad diem judicii, non tamen de earum beatitudine: dicit enim hom. 3. in ep. ad Philip. *Justi sive hic, sive in futuro seculo fuerint, cum Rege sunt, illic tamen magis ac propius, non per accessum ac fidem, sed facie ad faciem.* Dein tametsi PATRES hic fuissent dubii, primo attendenda est Traditio Ecclesiæ Rom., ut IREN. L. 3. cont. hæc. ait: hanc autem circa hoc punctum satis exploratam fuisse, constat ex GREG. M., qui L. 4. Dial. c. 23. ex professo id probat, et in Ps. 4. pœnitentiali ait: *Beatitudo et animabus Sanctorum ante resurrectionem tribuitur, et corporibus nihilominus post judicium conferetur.* Non est opus, claram et apertam semper traditionem viguisse apud omnes PP., quia interdum insistitur fundamento, licet clara connexio non appareat, dum veniente ætate magis elucescat.

50. Obj. IV. Judicium bonorum et malorum futurum est in *novissimo die*; ergo et præmia ac pœnæ eousque differentur: quia alias frustra futurum esset judicium, si jam reddita essent præmia.

R. D. A. Judicium generale et palam sumendum erit in *novissimo die* C. A. Particulare, in quo singulis reddatur secundum opera eorum N. A. Neque judicium generale futurum frustraneum erit, quia cedit ad manifestandam DEI justitiam et misericordiam, clarificandum filium hominis, laudem bonorum et ignominiam malorum, judicandum totum hominem.

Inst. 1. Anima CHRISTI ante resurrectionem suam non ascendit ad cælum, sed prius descendit ad infernum; ergo et omnes Sancti post mortem in inferno erunt usque ad resurrectionem: siquidem CHRISTI *requies, resurrectio et ascensio* fuerit exemplum nostræ.

R. D. A. Non ascendit ad cælum corporeum C. Ad cælum formaliter tale, scil. beatitudinem essentialem N. Deinde N. C. ob apertum discrimen inter Sanctos V. T. et N. T., quorum primis cælum clausum, secundis cælum apertum per CHRISTI passionem fuisse, scribit Aug. L. 20. *de Civ.* c. 19. Denique CHRISTI *requies, resurrectio et ascensio* est exemplar nostræ quantum ad corpus, quod quiescet in sepulchro, resurget et ascendet ad gloriam; non quantum ad animam: nam CHRISTI Anima non descendit ad inferos, ut nobis viam illuc demonstraret, sed ut inde *Patres* educeret.

Inst. 2. Videtur fieri injuria corpori, si anima prius, quam corpus, præmiatur; cum tamen utrumque ad meritum concurrat.

R. N. A. Tum quia corpus et anima faciunt tantum unum suppositum, unde corpus tanquam pars ex se non intelligens non habet jus contra animam, quod lædatur: tum quia anima proprie et principaliter est causa meriti: tum quia anima separata est capax gloriæ, non item corpus separatum.

Inst. 3. Dæmones non puniuntur ante diem judicii, ut colligitur ex Matth. 8. 29. Luc. 8. 31. et ex doctrina PATRUM; ergo nec impii puniuntur; nec boni præmiabuntur ante diem judicii.

R. N. A. Vide dicta superius. Id quidem verum manet, dæmonibus tempore judicii adhuc majora imminere tormenta per futuram in inferno detentionem perpetuam, quia tunc non poterunt amplius nocere hominibus, atque eorum fraudes et imbecillitas patebunt.

QUÆRES. An JOANNES XXII. tenuerit, animas hominum ante judicium extremum non videre intuitive DEUM.

51. R. I. JOANNES Papa nihil in hac materia *definivit*; testantur hoc: 1°. TT. Parisienses, qui a PHILIPPO VALESIO Rege Franciæ ad discutiendam hanc de animabus Beatorum controversiam congregati, in sua censoria animadversione anno 1333. edita ita scribunt: *Quidquid in hac materia JOANN. XXII. dixit, non asserendo seu opinando protulit, sed solummodo recitando.* 2°. Testatur hoc BENED. XII. in Const. sua cit. 3°. Testatur id ipse JOANNES, tum in epist. ad PHILIPPUM Franciæ Regem data, ubi dicit, se multa ex PATRIBUS attulisse pro ista sententia, nihil autem de suo dixisse: tum in Consistorio publico coram Cardinalibus habito, ut refert PROLOMÆUS LUCENCIS L. 24. hist. Eccl. c. 42. quamvis huic Papæ inimice favens.

52. R. II. Non constanter, nec revera tenuit hanc sententiam contrariam: 1um. constat ex ejus verbis, quæ pridie mortis suæ protulit, et BENED. XII. suæ Constitutioni inseruit: *Fatemur et credimus, quod animæ purgatæ, separatæ a corporibus sunt in cælo, cælorum regno et paradiso, et cum CHRISTO in consortio Angelorum congregatæ, et vident DEUM ac divinam essentiam facie ad faciem clare, in quantum status et conditio compatitur animæ separatæ.* 2um. colligitur tum ex dictis supra, tum ex ejus factis: nam 1°. misit pro-

fessionem fidei ad ARMENOS et PERSAS, in qua ponit verba CONCILII LUGDUN. : *Credimus illorum animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt: illas etiam, quæ post contractam peccati maculam vel in suis manentes corporibus, vel iisdem exutæ sunt purgatæ, mox in cælum recipi; quibus cum dicuntur animæ in cælo esse, et pro usu illius temporis significatur animas videre DEUM, JOANNES revera Catholicum dogma tenuit.* 2º. In Canonizatione S. THOMÆ AQUIN., S. LUDOVICI TOLOSANI, et S. THOMÆ HERFORDIENSIS idem dicit, eorum animas in cælo morari etc.

Si ais 1º. JOANNES P. pro sententia opposita scripsit librum: voluit libere de hac re disputari: id ipsum etiam petiit a Rege Franciæ; ergo tenuit illam sententiam.

R. D. A. Et hæc agendi ratio eo tendit, ut veritas vel potius certitudo magis innotesceret propter Græcorum dissensionem C. Secus N. Dein librum illum scripsit ante Pontificatum; insuper apud Regem Franciæ protestatus est, non misisse se GERARDUM General. FF. min., et alios, ut hanc sententiam prædicarent. Denique ex his plus non infertur, quam quod sententiæ oppositæ aliquando faverit.

Si ais 2º. OCKAMUS, MARSILIUS, GERSON, ADRIANUS VI., et CALVIN. testantur suis scriptis, JOANNEM errasse, imo errorem definivisse; ergo.

OCKAM. et MARSIL. LUDOVICO BAYARO Imperatori a JOANNE XXII. excommunicato et deposito fuere mancipati, adhæserunt Antipapæ NICOLAO V. ab Imperatore intruso, et multa ex professo tum contra Pontificem, tum contra Pontificiam Sedem impudenter et erronee scripserunt. GERSONEM (quem CALVINUS ineptissime dicit JOANNIS synchronum, cum tamen hic obierit an. 1334. juxta historicos omnes, GERSON autem modo natus sit an. 1363. juxta TRITHEM. de *Scriptoribus Eccles.*) nimia forsitan credulitas OCKAMO et MARSILIO adhibita perduxit ad illum errorem JOANNI affigendum. DE ADRIANO P. ait Emin. GOTTI T. L. *Veræ Eccles. c. 41. §. 1. n. 6. : Dicendus est is ita scripsisse, cum adhuc esset Theologus Lovan., et ejus opera, suscepto jam Pontificatu, sub ejus tunc Pontificis nomine iterum fuerunt impressa.* CALVINEM nequidquam moramur, cujus hic. quinque mendacia detegit BELLARM. de *Sanct. Beat. c. 2.*

Si ais 3º. JOANNES P. in tribus concionibus publice hunc errorem docuit, ut refert RAYNALDUS auctor cœvus ad an. 1331. : vetuit etiam, ne quis gradum Magisterii consequeretur in Acad. Paris., ni sacramento se obstrinxisset ad illud dogma defendendum, ut refert OCKAMUS : jussit adeo incarcerari et vexari eos, qui contrarium docuerunt ac prædicarunt; ergo.

R. N. A. Nam 1º. RAYNALDUS id solum testatur, quod jussit Pontifex, ut Magistri Paris. questionem in utramque partem agitent, et neutrum pro fidei dogmate ante proponerent, quam a Sede Apost. fuerit hoc dogma declaratum. 2º. OCKAMUS, ut dictum, non meretur fidem. 3º. Non jussit, incarcerari eos, qui præcise contrarium docuerunt, sed qui illud ceu dogma fidei ante Ecclesiæ definitionem prædicarent, et contra sentientes hæreseos arguerent.

Si ais 4º. PHILIPPUS VALESIIUS. graves minas intentavit JOANNI, nisi revocaret sententiam: atque is in duabus Declarationibus fidei expresse illam revocavit, prout refert PETRUS DE ALLIACO; ergo Pontifex erravit.

R. N. A. Nam 1º. PETRUS DE ALLIACO 70. annis vixit post JOANNEM, ac proin

deceptus inde videtur, quod minas intentatas GERARDO, qui sententiam de dilatione visionis beatificæ usque ad generale judicium publice prædicaverat Parisiis non sine multorum offensione et scandalo, in ipsum Pontificem detorserit : harum enim minarum nullam faciunt mentionem Scriptores cœvi, neque de illis conqueritur JOANNES in epist. ad PHILIPPUM Regem, sed tantum de minis intentatis contra Religiosos; et DD. Parisienses supra relati videntur contrarium insinuare. 2º. Non revocavit absolute, sed conditionate; si scilicet aliquid contrarium fidei dixerit; nihil autem ex privato etiam sensu suo dixerat asserens, sed ambigens, paratus, si quid contra veritatem dixisset, corrigere, imo actu corrigens; adeoque nullum ex ejus dictis et factis præjudicium Cathedræ Apost. sequitur. Id tamen fatendum est, JOANNEM P. plus æquo in erroneam illam sententiam propendisse, nec usum esse ea providentia, ut everteret malignam expositionem; quanquam si morte præventus non fuisset, re penitus discussa veritatem procul dubio definiisset, uti testatur BENED. XII. ejus successor.

§ III.

An justorum animæ nondum plene purgatæ in Purgatorii pœnis detineantur?

53. *Nota.* Cum status gratiæ sanctificantis compatiatur reatum pœnæ temporalis et culpæ venialis, possunt animæ justorum decedere vel sine utroque reatu; quo casu eas statim admitti ad visionem DEI, supra probatum est; vel cum alterutro, aut etiam utroque; quo casu non quidem damnari poterunt, quia juxta omnes certum est ac de fide, animas justorum, h. e. in statu gratiæ sanctificantis decedentes ab inferno liberas esse; sed nec gloriam statim adire, quia Apoc. 21. 27. *Nihil coinquinatum intrabit in regnum cælorum*; attamen cum illis jus ad gloriam maneat, quæ differri, non autem frustrari potest, quæritur, an detur *Purgatorium*, id est, locus et status in altero seculo a loco et statu tam beatitudinis, quam damnationis distinctus, in quo animæ justæ reatum aliquem temporalem habentes, satisfaciendo solvant debitum residuum justitiæ divinæ? Præter veteres hæreticos, AERIUM, WALDENSES, APOSTOLICOS etc. *Purgatorium*, uti et suffragia pro mortuis respuit LUTHERUS, asserens, animas solum purgari in vita et in morte: CALVIN. L. 3. Inst. c. 5. § 6. dicit, *Purgatorium exitiale Satanae commentum, quod CHRISTI crucem evacuat, quod contumeliam misericordiae DEI non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit et evertit.*

54. *Dico.* Datur Purgatorium, in quo animæ justæ nondum plene purgatæ satisfatiuntur.

Prob. I. ex V. T. 2. Mach. 12. 46. dicitur: Sancta ergo et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Horum verborum sensus non est, quod Judas jusserit orare pro mortuis, *ut resurgant*; sed iste: Judas religiose cogitans de futura resurrectione, ac proinde immortalitate animæ, at formidans, ne animæ interfectorum propter peccatum aliquod in alio seculo puniantur, jussit pro iis orationes offerri et sacrificia, *ut a peccatis solvantur.* Ideo autem v. 43. et 44. simul memorantur resurrectio mortuorum, atque animæ immortalitas, quia cum anima sit pars hominis et quidem ceu

forma corporis, non est verisimile, quod Deus voluerit animam perpetuo vivere sine corpore. Hinc CHRISTUS Matth. 22. ut probaret resurrectionem contra Sadducæos, ego, inquit, sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, ac subiungit: non est Deus mortuorum, sed viventium; inde vero non potuisset inferre, ergo mortui resurgunt, nisi supponatur, quæstionem de resurrectione corporum et immortalitate animarum pro una eademque accipi: posset namque alias negari consequentia, quia Deus esset Deus viventium, siquidem animæ vivant, quamvis corpora non resurgant. V. num. 60. Inst. 3.

CHRYS. hom. 32. in Matth. usus est Tob. 4. 18. ad stabiliendam hanc veritatem: Panem tuum et vinum tuum super sepulturam iusti constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. ORIGEN. hom. 25. in Num., AMBROS. in Ps. 36. et 118. adducunt Ps. 65. 12. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium, intelligentes per aquam Baptismum, per ignem Purgatorium. AUG. L. 20. de Civ. c. 25. illud Isa. 4. 4. Lavabit Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et sanguinem emundabit de medio eorum spiritu iudicii et spiritu combustionis, de Purgatorio explicat.

Prob. II. Ex N. T. 1°. Matth. 12. 32. ait CHRISTUS: Qui autem dixerit verbum contra SPIRITUM S., non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro; ergo peccata quædam in futuro seculo remitti possunt per suffragia Ecclesiæ: ita inferunt S. AUG. L. 12. de Civ. c. 24. et L. 6. in Julian. c. 5., GREG. P. L. 4. Dial. c. 39., BEDA in c. 3. Marci, BERN. hom. 66. in Cantic., qui hoc uno textu usus est contra præsentem hæresin sui temporis. 2°. Luc. 12. 58. et Matth. 5. 25. et 26. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum eo in via, ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro, et mittaris in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem; intelligitur autem per viam vita, per adversarium lex DEI vel conscientia, per iudicem CHRISTUS, per ministros Angeli boni vel mali, per carcerem infernus, in quo tamen aliæ mansiones sunt pro damnatis, aliæ pro purgandis, per quadrantem ultimum peccata minuta; ex quo loco Purgatorium inferunt TERTULL. L. de anima c. 17., CYPR. L. 4. ep. 2., ORIG. hom. 35. in Luc., HIER. in c. 5. Matth. 3°. Item 1^a. Cor. 3. 12. etc. Si quis super fundamentum hoc superædificat aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, forum, stipulam: uniuscujusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse tamen salvus erit, sic tamen, quasi per ignem.

Intelliguntur hic per fundamentum CHRISTUS, per ædificantes Apostoli, vel ii, qui fidem CHRISTI deferunt ad populos Evangelii ignaros; per aurum, argentum et lapides pretiosos doctrina utilis utiliter et cum bono exemplo proposita; per ligna, forum et stipulam doctrina curiosa, inutilis et sine fructu proposita; per diem Domini dies iudicii vel particularis, vel ut plerique volunt, universalis, ut sensus sit: salvus erit, ut illi, qui per ignem transierunt; ex quo, cum duntaxat manifestatur publice in extremo iudicio, neutiquam sequitur, quod nullus Sanctus ingredi possit in cælum ante diem extremi iudicii, id quod damnatum a Conc. Flor.; per ignem opus probantem severum DEI iudicium omnia examinans, non vero ignis purgans et affli-

gens, tum quia opera igne materiali examinari non possunt, et Apostolus aperte distinguens inter opera et operantes, hos dicit per ignem, h. e. Purgatorii transire, et illa per ignem, h. e. judicii probari: tum quia sequeretur, omnes etiam sanctissimos transire et salvari per ignem Purgatorii, cum per ignem; de quo hic sermo est, omnes probentur: tum quia iudicium Dei rectissime vocatur *ignis*, utpote purissimum, celerrimum, efficacissimum, et maxime penetrativum, Dan. 7. Malach. 3. Hebr. 12.; tandem per *ignem*, per quem *transiens salvus erit*, ignis Purgatorii. Hoc loco utuntur AMBR., HIER., AUG., GREG. M.

Denique 1^a. Cor. 15. 20. *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid baptizantur pro illis?* Intelligitur hic *baptismus lacrymarum et poenitentiae* per orationes, jejunia et eleemosynas; ita ut sensus sit: quid facient, qui orant, jejunant, et affligunt se pro mortuis, si mortui non resurgunt? ita exponunt EPHREM in suo Testam., PETRUS CLUNIAE. contra PETROBRUS., DIONYS., HUGO et alii in hunc locum.

SS. *Obj. I.* Ex verbis CHRISTI Matth. 12. 32. non sequitur: peccatum in Spiritum S. non remittitur in futuro seculo; ergo quædam alia remittuntur in altero seculo, cum ex negatione non sequatur affirmatio.

R. D. A. Non sequitur secundum leges dialecticæ C. A. Secundum leges prudentiæ N. A. Inepta esset divisio a CHRISTO facta, si alterutrum membrum non subsisteret, sive si nullum daretur peccatum in futuro seculo remissibile; sicut inepte quis diceret: neque in hoc seculo nubam, neque in futuro, quia in futuro nullæ erunt nuptiæ. Adde, quod, cum dixisset CHRISTUS Joann. 18. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo*, PILATUS intulit v. 37. *Ergo Rex es tu?* quam illationem CHRISTUS approbavit, et non respondit, affirmationem ex negatione non recte sequi.

Inst. 1. Potuisset CHRISTUS dicere: Hoc peccatum nec in hoc seculo, nec in inferno remittetur, quin tamen hinc colligere possemus peccata remitti in inferno; ergo a pari.

R. N. C. primum enim fuisset ineptum, tum quia opponeretur tempus loco, scil. seculum inferno; tum quia constat, non fieri remissionem in inferno; horum autem neutrum de secundo dici potest.

Inst. 2. τὸ neque in hoc seculo, neque in futuro, significat idem, ac in æternum, juxta illud Marci 3. 29.: *Non habet remissionem in æternum*: atqui τὸ æternum significat hic tantum tempus præsentis vitæ, sicut PETRUS dixit CHRISTO Joan. 13. 8. *Non lavabis mihi pedes in æternum*; ergo.

R. Tr. M. Quia MARCUS fuit compendiator MATTHÆI, proin ille ex hoc tanquam copiosiore potius explicari debet. Adhæc CHRISTUS id dixit, vel ut habet Matthæus, vel ut habet Marcus, vel ut habet uterque? si primum et ultimum, habetur intentum: si secundum, quod probabile non est; ergo Matthæus duce Spiritu S. exposuit verba Christi, et si non inepte exposuit, indicavit, aliqua peccata dimitti in futuro seculo. Atque sic recte SS. Patres ex hoc modo loquendi, neque in hoc, neque in futuro seculo, inferebant, esse peccata post hanc vitam remittenda. N. m. et parit. τὸ in æternum apud Marcum ut sumatur proprie, debet sumi et pro hoc et pro futuro seculo; quod autem τὸ in æternum a PETRO prolatum sic sumi non possit, habetur ex eo,

quia in *futuro seculo* non lavantur pedes, et *Le hólam* phrasi hebraica passim durationem longi temporis sonat.

Inst. 3. CHRISTUS hic loquitur de remissione culpæ; ergo nihil exin probatur pro remissione pœnæ in *Purgatorio*.

R. D. A. Loquitur de remissione culpæ peccati venialis *C.* Tantum de remissione culpæ, et non simul de remissione pœnæ peccati mortalis *N.* Sensus CHRISTI est hic: peccatum in Spiritum S. nec quoad culpam, nec quoad pœnam, nec in hoc, nec in futuro seculo remittetur, cum e contra alia peccata vel remittantur in hoc seculo quoad culpam et pœnam saltem æternam simul, vel in futuro remittantur quoad culpam et pœnam simul, ut sunt venialia, vel in futuro tantum remittantur quoad pœnam, ut mortalia.

Inst. 4. CHRISTUS hic comparat alia peccata mortalia cum peccato graviore in Spiritum S.; ergo si negaret peccatum in Spiritum S. remitti in futuro, assereret alia minora quidem, sed tamen mortalia ibidem remitti: atqui hoc etiam juxta nos est falsum; ergo.

R. D. seq. Assereret peccata licet minora, sed tamen mortalia ibidem remitti quoad pœnam, et sic compleri quoad remissionem *C.* Quoad culpam *N.*

Inst. 5. CHRISTUS duntaxat dicere vult, quod blasphemia in Spiritum S. in hoc judicio, et in novissimo non remittatur; et Luc. 12. 10. solummodo dicitur, quod non remittatur: sed ita nulla fit mentio *Purgatorii*; ergo.

R. Ad 1. T. M. N. m. nam quinam erunt, quibus hic non est remissum, et in judicio remittetur? nonne illi, qui aut venialium purgatione indigebunt, aut solius pœnæ debitores erunt? qui enim hinc cum injustitia decedunt, certe in judicio non absolventur. *Ad 2.* Lucas modo loquendi apud Hebræos usitato solum indicat, quod blasphemia in Spiritum S. difficulter remittatur.

56. *Obj. II.* Eccles. 11. 3. dicitur: *Si ceciderit lignum ad Austrum aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*; non igitur datur locus tertius, seu *Purgatorium*.

R. 1º. Sensus litteralis agit de morte hominis, et est hic: Sicut lignum aliquando cadit, et ibi manet ac putrescit, ubi cecidit: sic homines necessario moriuntur, et si mortui fuerint, *per se* nunquam resurgent; unde textus hic contra nostram quæstionem nihil probat.

R. 2º. Etiam si textus intelligendus sit de altera vita, nihil nobis officit: nam 1. per hoc non evertitur *limbus Patrum*, qui ante CHRISTUM pie defuncti sunt, nec ad infernum tamen aut cælum devenerunt; ergo nec evertitur *Purgatorium*. 2. Etiam qui sunt in *Purgatorio*, pertinent ad cælum, quo purgati ascendent; ergo post mortem non erit nisi duplex status perpetuo mansurus.

Inst. 1. In Scriptura duo tantum ordines hominum reperiuntur, quorum uni dicet CHRISTUS Matth. 23. 34.: *Venite benedicti*, alteri v. 41.: *Ite maledicti*; item Marci 16. 16.: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*; ergo.

R. D. A. Duo tantum ordines sunt in extremo judicio *C. A.* Statim post mortem *Subd.* Perpetuo mansuri *C.* Nequidem ad tempus ab aditu felicitatis suspendendi *N.*

Inst. 2. Post fidelium mortem statim erit præmium, merces et gloria:

nam. Ps. 126. 2. et 3. dicitur : *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.* 2^a Cor. 5. 1. *Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur : habemus domum non manufactam, æternam in cælis.* Denique CHRISTUS latroni extrema hora converso dixit Luc. 23. 43. *Hodie mecum eris in paradiso ;* ergo.

R. N. A. Hoc enim nec in *primo*, nec in *secundo* textu asseritur, cum post mortem possit esse hæreditas Domini, et habitatio æterna in cælis, quin statim a Beatis adeatur. *Primus* autem spectat etiam ad resurrectionem generalem : *secundus* tantum probare intendit, cælum non patere ante mortem : *tertius* vero recenset privilegium paucorum, quo nec legem facit pro omnibus, nec etiam similitudinem operum et meritorum apud omnes reperit.

Inst. 3. Apoc. 14. 13. dicitur : *Beati mortui, qui in Domino moriuntur ; amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequuntur illos ;* ergo justii omnes statim post mortem præmiantur.

R. N. C. Nam vel *amodo* non designat tempus a morte, sed a fine judicii extremi, ut textus hujus capituli exigit, et S. ANSELMUS advertit : vel textus loquitur de viris omnino perfectis, ac præsertim Martyribus, non autem de omnibus justis, ut exponit RICHARD. A S. VICT. D. THOMAS id explicat de laboribus hujus vitæ, a quibus justii quiescunt post hanc vitam, nondum tamen a pœnis, donec plene purgentur, ubi opera eorum sive retributio sequetur illos.

Inst. 4. Peccatoribus conversis nihil restat solvendum, Ezech. 18. 8. *Cum aversus fuerit impius ab impietate sua, omnium iniquitatum ejus non recordabor : nec cum peccato decedentibus aliquid proderit, ut intelligitur ex Eccles. 9. 10. Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos.*

R. N. utrumque. Per *primum* textum tantum intelligitur reconciliatio hominis cum Deo, et remissio pœnæ æternæ, non autem omnis etiam pœnæ temporalis ; cum DAVID etiam post remissum sibi peccatum a Deo castigatus fuerit. Per *secundum* solum innuitur, non esse in altera vita locum merendi, quod ultro concedimus, cum animæ in Purgatorio non mereantur, sed satisfatiantur.

57. *Obj. III.* S. CYPR. ad DEMETRIAD. ait : *Quando isthinc excoessum erit, nullus jam pœnitentiae locus est, nullus satisfactionis effectus ;* ergo.

R. D. A. Nulla erit pœnitentia, nulla satisfactio, qua impetretur remissio culpæ, et quidem mortalis C. A. Qua remittatur pœna, aut fiat satisfactio pro culpa veniali N. A. *Primum* hic negasse S. CYPRIANUM, constat ex contextu. Idem respondetur ad textum CHRYSOST. hom. 2. de Laz., ubi de Epulone in peccato mortali mortuo loquitur ; nec non ad textum AMBROSII I. de bono mortis. c. 2. ex simili ratione, quæ patet ex contextu.

Inst. I. S. HIER. in c. 9. Amos ita habet : *Quando anima vinculis corporeis laxata, volandi, quo velit, habuerit libertatem, aut ad inferna ducetur.... aut certe ad cælestia sublevabitur : ergo.*

R. S. PATER loquitur hic de solutione animæ per meditationem, non per mortem, prout clarum est ex subnexis. Si tamen quis intelligat de solutione per mortem, cælum aut infernum dicimus futurum esse locum perpetuæ

mansionis pro animabus, per quem non excluditur Purgatorium temporarium.

Inst. 2. THEOPHYL. in c. 8. Matth. scribit : Anima egressa in mundo non errat : justorum enim animæ in manu DEI sunt; peccatorum vero et ipsæ hinc abducuntur ut anima Divitis.

R. Tantum definit, animas mortuorum non vagari super terram, ut dæmones. Quamvis autem duo assignet animarum receptacula, per hoc non excluditur Purgatorium : tum quia non loquitur *exclusive*, tum quia Purgatorium ad alterutrum referri potest, cum animæ purgandæ revera sint in manu DEI, et Purgatorium etiam dici possit inferni pars, vel certe locus inferno vicinus.

Inst. 3. S. AUG. ep. 80. ad Hesych. ait : In quo quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi dies novissimus : quoniam qualis in die isto moritur, talis in die illo judicabitur. Item ep. 54. ad Macedon. dicit, post hanc vitam non esse locum morum corrigendorum. Demum L. Hypognostici cum dixisset, primum locum esse cælum, secundum gehennam; subjungit : tertium penitus ignoramus, imo nec esse in scripturis Sacris invenimus.

R. ad 1. D. Ita ut per illam æqualitatem intelligatur, non crescere merita vel demerita post mortem, et hic judicium fore ad gloriam vel gehennam C. Ut intelligatur, nihil satisfaciendum pro restantibus debitis, et statim omnes admittendos ad gloriam N. Ad 2. D. Non esse locum morum corrigendorum per conversionem C. Per satisfactionem et remissionem pœnarum N. Ad 3. D. Nescimus tertium locum in sensu Pelagiano C. In catholico, intelligendo pro limbo Patrum aut Purgatorio N. PELAGIANI negantes peccatum originale statuebant pro parvulis non baptizatis locum aliquem tertium perpetuum beatitudinis naturalis a cœlesti gloria et gehenna distinctum; et hunc duntaxat negat AUG.; si tamen hic liber sit AUGUSTINI, de quo plurimi dubitant.

Inst. 4. CHRYSOST. THEOPHYL. et EUTHYM. illa Christi verba Matth. 5. et Luc. 12. esto consentiens adversario tuo... explicant de judicio humano; et S. AUG. per novissimum quadrantem intelligit pœnas gehennæ ita, ut illud, donec reddas, significet æternitatem, sicut dum dicitur Matth. 1. non cognoscebat eam, donec peperit, h. e. nunquam cognovit; et juxta illud Ps. 109. sede a dextris meis, donec ponam...; ergo exinde nihil probatur.

R. N. C. Unus est CHRYSOSTOMUS, qui litteraliter explicat de judicio humano : reliqui omnes SS. PP. dicunt esse parabolam, tum quia CHRISTUS non tam serio solet instruere humanam prudentiam; sæpe testatur ipse, filios hujus seculi prudentiores esse filiis lucis : tum quia CHRISTUS non tam assertive diceret, amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem, cum non raro fiat, reos vel alterius favore liberari, vel per se fugere, ac nihil solvere. S. AUGUSTINI exempla non admodum urgent, tum quia non videtur recte dici posse, donec soleas ultimum quadrantem, nisi aliquando futurus sit finis solutionis : tum quia ex eo, non cognoscebat eam, donec peperit, non quidem licet inferre; ergo postea cognovit eam, bene autem; ergo illa aliquando paritura erat, sicut ex illo, sede a dextris meis, donec ponam, ne inepte dicatur, donec, recte infertur, ergo aliquando ponentur omnes inimici Christi sub pedibus ejus.

Inst. S. Matth. 5. Sermo est de amore inimicorum et de condonandis injuriis, quæ cadunt sub grave præceptum; adeoque non de peccatis venialibus, aut pœna temporali Purgatorii inde quidquam evincitur.

R. Christus ea verba bis protulit, diversis occasionibus oblatis; hinc quamvis expositio S. CHRYSOSTOMI, quam etiam hic sequuntur Theophyl. et Euthymius, ad textum et contextum Matthæi utrumque tolerari possit; tamen eadem verba Luc. 12. prolata iidem nobiscum exponunt. At Luc. 17. CHRISTUS loquitur de judicio futuro, *sint lumbi vestri præcincti... vigilate, quia, qua hora non putatis, filius hominis veniet... cum ergo vadis cum adversario tuo... ac si parabola ducta ab iis, quæ homines facere solent, diceret: uti debitores omnem dant operam, liberandi se a creditore, antequam ad judicium veniatur: ita et vos...*

Adde *scopum et fundamentum* parabolæ: non enim sumpta est similitudo ab homicida, vel adultero, vel predatore, qui ad triremes, perpetuos carceres, mortem condemnantur, sed a *debitore* qui, non ob crimen, sed debitum pecuniarium, conjicitur in carcerem, donec solvat: solent autem, ut experientia testatur, ordinario homines ejusmodi post aliquod tempus egredi, et a pœna liberari.

Inst. S. S. CHRYSOSTOMUS et alii PP. græci in illo Apostoli 1^a. Cor. 3. per *Fundamentum* non Christum intelligunt, sed veram fidem; τὸ *salvus erit*, ita explicant: nunquam penitus consumetur, *sed quasi per ignem*, quia semper ardebit; alii ignem conflagrationis, alii ignem tribulationis, alii ignem judicii divini volunt esse illum, quem nos Purgatorii ignem contendimus ab Apostolo assertum; ergo ex his non fit solida probatio.

R. Si per *Fundamentum* intelligitur vera fides, sequitur omnes fideles salvari, qui fuit error Origenis. Si per *ignem* intelligitur æternus modo a græcis exposito, solutio est nimis dura, coacta, et contra communem usum Scripturæ S., quæ nomen *salutis* semper accipit in bonam partem, prout demonstrarunt PP. Latini in C. Flor. ante 1^{am}. Sess. Porro Apostolus dicit, *per ignem*, quod transitum, non *in igne*, quod mansionem denotat. Neque intelligi potest ignis *conflagrationis*, quia alias nemo coinquinatus peccatis venialibus posset ad cælum pervenire ante judicium extremum: neque ignis *tribulationis*, quia alias etiam, qui ædificant aurum, salvarentur quasi per ignem; adde, quod *dies Domini* in Scripturis dicatur tempus alterius vitæ, cum tempus præsens dicatur dies nostra, et quod tempus vitæ præsentis non declaret *opus uniuscujusque*, quale sit, cum tribulationes et bonis et malis communes sint: neque ignis *judicii divini*, contra Luth. et Calv., tum quia Apostolus loquitur de pœna proprie dicta *ζημιωθήσεται*, mulcabitur, quod apud græcos perfrequens est *ζημιώσθαι θανάτω*, morte mulcari, tum quia transitum per ignem opponit mercedi, tum quia sequeretur omnes salvari quasi per ignem.

Nec obstat, quod in eodem textu diversimode accipiatur *ignis*: hæc enim non tam æquivocatio, quam elegans allusio est hoc sensu: Dies Domini declarabitur per ignem *conflagrationis*: eadem dies declarabit per ignem *judicii* uniuscujusque opus: et sicut dies Domini, sicut opera per ignem manifestabuntur, ita etiam operarii, qui purgatione egebunt, per quemdam ignem scilicet *Purgatorii* purgati salvabuntur.

58. *Obj. IV.* CHRISTUS abunde pro nobis satisfecit, ipse solus liberator et redemptor noster; ergo remissa culpa nihil satisfactionis præstandum restat.

R. *D. A.* Satisfecit, ita tamen, ut hæc satisfactio debeat nobis applicari per Sacramenta, vel opera meritoria *C. A.* Ita ut illa omnibus convenient sine propria vel aliena applicatione *N. A.* Hinc *Dan. 4. 24.* dicitur: *Peccata tua eleemosynis redime*; *Phil. 2. 12.* *Cum metu et tremore salutem vestram operamini*; proin una est satisfactio, et quidem nostra, sed quæ habeat meritum per gratiam, quæ impetrata nobis est per CHRISTI satisfactionem; hæc ergo non excluditur, sed per Sacramenta vel bona opera applicari debet.

Inst. 1. In baptismo remittitur omnis et culpa et pœna; ergo etiam in Sacramento pœnitentiæ.

R. *Tr. A.* Quia quamvis per baptismum tollatur præter culpam omnis pœna futuri seculi, sive *Inferni* et *Purgatorii*, tamen temporalis hujus vitæ non aufert, quales sunt morbi et mors, aliaque vitæ incommoda. *D. C.* Ergo etiam in Sacramento pœnitentiæ adæquate et integraliter sumpto, etiam secundum satisfactionem *C.* Essentialiter duntaxat sumpto, secundum absolutionem præcise *N.* Quippe baptismus est Sacramentum regenerationis, quod operatur plenariam hominis renovationem, unde pœnas proprie tales, prioris status ultrices habere non debet, quamvis pœnalitates adhuc relinqui possint, utpote quæ etiam in statu naturæ puræ locum haberent. Sed pœnitentia est Sacramentum reconciliationis, quæ nec exigit esse omnino gratuita et liberalis, nec excludit satisfactionem in hac, nec satisfactionem in altera vita, præsertim cum hoc Sacramentum dicatur a SS. PP. *baptismus laboriosus.*

Inst. 2. Pœna est propter culpam; ergo sublata culpa cessat pœna.

R. *D. A.* Pœna est propter culpam, h. e. nulla infligeretur pœna, si nulla præcessisset culpa *C. A.* h. e. non manet pœna, nisi maneat etiam culpa *N. A.* Numquid *Num. 20. 12.* culpa infidelitatis remissa, MOYSES et AARON puniti sunt morte et exclusionem a terra promissa? numquid *2. Reg. 12. 14.* peccato adulterii, et *2. Reg. 24. 13.* peccato superbie remisso, DAVIDI pœnæ temporales subeundæ erant?

Inst. 3. Decedentes in peccato mortali statim puniuntur; ergo decedentes in gratia et charitate statim præmiantur. *Prob. C.* Charitas se habet ad præmium, sicut peccatum ad supplicium; ergo.

R. *N. C. et A. prob.* Nam bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu; stare autem potest cum charitate peccatum veniale, aut debitum pœnæ temporalis, cui charitas non opponitur, et quod tamen perfectionem boni, adeoque consecutionem præmii ad tempus impedit; nullum autem mortale habet adjunctum aliquod bonum, per quod non sit ultimum malorum, et cum quo nihil stat, quod in altera vita mereatur præmium.

Inst. 4. Nullus est locus, in quo post hanc vitam præmientur opera bona malorum; ergo nec locus, in quo puniantur opera mala bonorum, cum DEUS semper sit pronior ad præmiandum, quam ad puniendum.

R. *N. C.* Quia bona opera malorum vel in peccato fiunt, et sunt mortua: vel per peccatum mortale subsequens mortificantur, adeoque nihil merentur post hanc vitam; neque illis tum datur præmium, licet DEUS in hac vita concedat illis mercedem aliquam, non tamen stabili et certa lege promissam.

Sed opera mala justorum vere merentur pœnam, quæ cum non semper tota solvatur in hac vita, solvi debet in altera, quia divinæ justitiæ jura frustrari et elidi non possunt. Quod autem DEUS, licet pronior ad præmiandum, ita disponat, inde est, quia scilicet mortuus in mortali nihil habet, unde possit Deo gratus esse, proin statim puniendus est : mortuus vero in gratia gratus quidem Deo est in ordine ad vitam æternam, sed propter venialia, aut pœnam justitiæ divinæ debitam, nonnisi his expiatis obtinendam.

Inst. 3. Purgatorium statuitur partim ad remissionem culpæ venialis, partim ad satisfaciendum pro pœna : atqui neutrum habet locum post hanc vitam : culpa enim nec per actum meritorium, nec per pœnitentiam remitti, nec satisfactio, cum sit pariter meritoria, poni in futuro seculo potest ; ergo.

R. *ad* 1. Juxta probabiliorem culpa venialis remittitur sub ingressum *Purgatorii* per actus charitatis et patientiæ elicitos ab anima : qui quamvis non sint meritorii novæ gratiæ aut gloriæ, tamen sunt impetratorii veniæ, et virtualis pœnitentia dici possunt, ut VASQ., BELLAR. et alii volunt. *Ad* 2. Animæ in Purgatorio rectius dicuntur satisfati, quam satisfacere ; illud vero nihil aliud est, quam patiundo solvere debitum, et expiare, quod per modum pœnæ sustinendum erat.

§ IV.

An justorum animæ in Purgatorio detentæ Fidelium suffragiis juvari possint ?

59. *Dico.* Justorum animæ in altera vita viventium suffragiis juvantur.

Prob. I. ex Script. 2. Mach. 12. 46., dum SS. Paginæ narrassent, JUDAM MACHABEUM in Jerusalem misisse 12,000 drachmas argenti in sacrificia pro militibus mortuis expendendas, subdit : *Sancta ergo et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Ex quo constat : 1°. Mortuos post hanc vitam posse solvi a peccatis : 2°. Sacrificia et orationes vivorum prodesse defunctis : 3°. Non expiari semper in morte omnes peccatorum reliquias, ut dixit LUTHER. 4°. Posse hominem mori pie ac sancte, et tamen habere debitum aliquod solvendum.

Conf. 1^a. Cor. 12. 23. dicitur, inter membra unius corporis esse communionem meritorum, eaque a se mutuo juvari, quotiescumque egent : unde profiteamur in Symb. Apost. *Sanctorum Communionem* : atqui omnes fideles sunt unum corpus, et una eademque quoad substantiam ECCLESIA est in terris militans, patiens in Purgatorio, et in cœlo triumphans, licet quoad statum sit diversa ; ergo sicut viventes Sanctorum precibus, ita defuncti viventium suffragiis sublevari possunt.

Prob. II. ex Trad. Ecclesiæ, quæ semper solita est orare pro defunctis ; ita testatur S. DIONYS. de *Eccles. Hier.* c. ult. *Antistes precibus a divina Benignitate contendit, ut omnia peccata, quæ humana fragilitate imbecillitateque admissa sunt, ei, qui excessit e vita, remittat, et eum in lucem ac regionem vivorum deducat.* Idem asserit S. CHRYS. L. 6. de *Sacerd.* et hom. 41. in ep. 1^a. Cor., TERTULL. L. de coron. mil. c. 3. *Oblationes pro defunctis annua die facimus.* S. AMBR. pro fratre suo, et defunctis Imperatoribus solemnes ad DEUM supplicationes, ac Missæ Sacrificium obtulisse legitur. S. AUG. L. 9.

confess. c. 13. testatur, matrem suam MONICAM vehementer rogasse, ut sui post obitum memoria fieret in sacrificiis, ejusque votis satisfactum, cum pro ea oblatum est *Sacramentum pretii nostri. I. de cura pro mort. c. 1. et Serm. 17. de verb. Apost.* dicit, hanc doctrinam contineri in libris *Machab.*, traditam esse a PATRIBUS, et universæ ECCLESIE auctoritate firmatam.

Prob. III. Ex publicis fidei professionibus et definitionibus *Conciliorum*, maxime FLOR. Sess. ult. in Decr. de *Purg.*, cui *Græci* subscripserunt : et TRID. Sess. 25. in Decr. de *Purg.* et Profess. Fidei.

60. *Obj. I.* Libri *Machab.* non sunt canonici : Auctor ipse in fine veniam erratorum petit : demum illatio hæc : *sancta ergo et salubris est cogitatio* etc. non videtur convenire historico ; ergo ex hoc loco nihil probatur.

R. N. A. Nam 1º. S. AUG. L. 18. de *Civ. c. 36.* ait : *Libros Machab. non JUDÆI, sed ECCLESIA pro canonicis habet.* Primum est, quia hi libri scripti sunt post mortem ESDRAE, cui canon librorum sacrorum apud judæos tribuitur. Secundum autem constat ex epist. 3. INNOC. I. ad *Exsup.* scripta an. 403., ex CONC. CARTHAG. sub AUR. III. an. 397. cui interfuit S. AUG., eundemque canonem recenset L. 2. de *Doctr. Christ. c. 8.*, ex Decr. GELASH in CONC. ROM. an. 494. 2º. Auctor horum librorum in fine veniam petit elocutionis, sicut etiam PAULUS excusat sui sermonis imperitiam. 3º. Non insolitum historicis, quædam ex rebus gestis colligere : quamvis autem in græco desit τὸ *ergo*, hoc tamen sensum non mutat. V. P. *Widenhof.* hic.

Inst. 1. S. AUG. L. 2. cont. Epist. GAUDENTII. c. 23. ait, librum *Machab.* quidem utilem esse, sed sobrie, h. e. caute legendum : et S. HIER. ep. 115. scribit : *Machabæorum libros Ecclesia quidem legit, sed eos inter canonicas Scripturas non habet*, testaturque, quod LAODICENA SYNODUS in catalogo librorum SS. eos omiserit ; ergo.

R. Ad 1. Sobrie legendus est liber *Machab.* ob exempla seipsos occidentium sicut *Genesis* ob incestum JUDÆ et LOTII, quæ non sunt imitanda ; non vero ob errores ibi contentos. Ad 2. Exin sequitur, quod ipsi concedimus, hos libros non esse proto sed deuterocanonicos, utpote de quibus ante definitionem Ecclesiæ etiam a DD. et Episcopis dubitatum est. LAODIC. SYNODUS celebrata est an. 356., et sic ante primam declarationem INNOC. I. dubitare sine errore licuit ; id vero nunc post CONC. FLOR. et TRID. non licet. S. HIER. illud e sensu Judæorum aliorumve locutus videtur : alias sibi in Prologo altero contradiceret.

Inst. 2. Milites I. c. obierunt in peccato mortali, quia, ut dicitur v. 40., contra expressam prohibitionem DEI Deut. 7. 25. inventa apud illos sunt *donaria idolorum*, quam ob causam etiam corruerunt ; ergo ex hoc loco vel nihil, vel nimium probatur.

R. 1º. Ibid. v. 45. dicitur de iis, qui occubuerunt, quod *cum pietate dormitionem acceperint* : ergo forte vel excusabantur a mortali per ignorantiam legis, qua aut nullum, aut veniale tantum peccatum istud factum existimarunt ; vel ignorantiam facti, qua spolia ista esse *donaria idolorum* nesciverunt : vel si graviter peccaverunt, aut omnes aut aliqui ante pœnitentiam egerunt, quam in pugna illa pro patriis legibus cum pietate suscepta obierunt.

R. 2º. Tr. A. N. C. Hoc saltem ex historia constat, commune tum fidelium

dogma et persuasionem consuetudine firmatam fuisse, pie defunctos fidelium sacrificiis juvari posse, quod hic sufficit.

Inst. 3. L. c. supponitur, JUDAM credidisse, quod defunctorum animæ non sint glorificandæ, nisi in generali resurrectione, cum dicat v. 43, et 44. *Bene et religiose cogitans de resurrectione mortuorum; nisi enim, qui ceciderunt, resurrecturos speraret, superfluum videretur, et vanum, orare pro mortuis: sed hoc adversatur nostræ sententiæ; ergo.*

R. N. M. Si enim hoc sensisset, non curasset, *pro mortuis orari, ut a peccatis solvantur*; de resurrectione autem hic loquitur, quia conjungere immortalitatem animæ cum resurrectione solebant Pharisei, sicut utrumque negabant Sadducæi; unde hoc est argumentum Scriptoris sacri: Si mortui non resurgerent, animæ non essent immortales, sed cum corpore perirent, et frustra oraretur pro illis: atqui existunt adhuc post mortem, utpote immortales; ergo pium et salubre est, pro iis orare, ut a peccatis solutæ accipiant requiem, aliquando gloriam refusuræ in corpora sibi rursum unienda.

Inst. 4. Scriptura hic non profert legem, sed solum hominis exemplum, quod imitari non tenemur; ergo.

R. Nostra argumentatio non est hæc: Orarunt pro defunctis; ergo erant in Purgatorio, sed ista: Orarunt viri sancti et prudentes pro defunctis; ergo existimarunt posse fieri, ut illi essent in Purgatorio. Item: Laudatur in Scripturis *oratio pro defunctis*; ergo agnoscitur, Purgatorium esse in altera vita.

61. *Obj. II.* Scriptura variis in locis docet, quod respiciantur duntaxat merita cujuslibet propria, nec juvetur quis post mortem alieno merito: Sic 2^a. Cor. 3. 10. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal CHRISTI, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Gal. 6. 5. et 8. *Unusquisque onus suum portabit... quæ seminaverit homo, hæc et metet etc.,* ergo peccata et pænæ post mortem non remittuntur ob aliorum preces.

R. N. C. Sicut per hæc non excluditur oratio et auxilium a merito alieno inter viventes, sic neque post mortem; quin, ut S. Aug. *Enchir. c. 110.* in primum textum ait, *hoc ipsum meritum sibi fidelis, cum in corpore viveret, comparavit, ut ista (nempe bona opera pro mortuis) ei possent prodesse.*

QUÆRES. An justorum Animæ purgentur vero Igne?

62. *Nota.* Dari Purgatorium, et animas in Purgatorio detentas fidelium suffragiis juvari posse, dogma fidei est. Quis autem vel ubi sit ille locus Purgatorii, quodve pœnarum genus ibi sustineant animæ justæ, quæ sit mensura, quis modus, quæ duratio, quis minister hujus pœnæ, ECCLESIA non definivit. Græci in Conc. FLOR. olim dissidebant a Latinis, quod hi tenerent, animas in Purgatorio torqueri igne corporeo: illis vero Purgatorium nonnisi obscurus et luctuosus carcer esset. Inde orta quæstio est, utrum animæ in Purgatorio torqueantur *igne reali*, an alio modo, aut solum patiantur pœnam damni?

63. R. I. *Purgantur vero igne*; ita PP. et TT. LATINI omnes in Conc. FLOR., estque certa. *Prob.* ex 1^a. Cor. 3. 15. et ex SS. PP. supra relatis. Ac-

cedunt AUG. in Psal. 37. 1. *Ut in hac vita purges me, et talem me reddas, cui jam emendatorio igne opus non sit...* Dicitur enim: Ipse autem salvus erit, sic tamen, quasi per ignem: et quia dicitur: Salvus erit: contemnitur ille ignis. Ita plane quamvis salvi per ignem; gravior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita. AMBROS. in 1^a. Corinth. 3. 15. Cum PAULUS dicit: Sic tamen, quasi per ignem: ostendit quidem illum salvum futurum, sed pœnas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat salvus, et non, sicut perfidi æterno igne, in perpetuum torqueatur.

GREG. L. 4. Dial. c. 39. De quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo, quod Veritas dicit: Quia si quis in Sancto Spiritu blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo remittetur ei, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam vero in futuro posse laxari. HILAR. in Psal. 118. 20. An, cum ex omni otioso verbo rationem sumus præstituri, diem iudicii concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt gravia illa expiandæ a peccatis animæ supplicia? CYPR. ep. 52. ad Antonianum: Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire: aliud missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem, aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem: aliud pro peccatis longo tempore emendatum cruciari, et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse. Similia habet ORIGENES hom. 6. in Exod., AMBROS. in Psal. 36., BASIL. in c. 9. Isaïæ.

Si ais 1°. GRÆCI APOSTOLUM loqui dicunt de damnatis ita, ut comburenda sint prava opera, ipse autem homo mansurus salvus, hoc est non comburendus aut in nihilum redigendus, juxta S. CHRYS. hom. in 1^a. Cor. 3. 15.

R. Sed Latini recte opposuerunt, *salvum fieri*, in Scriptura semper sumi in bonam partem pro conservatione vitæ aut boni, quod desiderari et amitti potest; dein non dicere APOSTOLUM, *salvabitur* in igne, sed *per ignem*, scil. per quem est transiturus, et non in eo mansurus.

Si ais 2°. APOST. dicit: *quasi per ignem*; ergo non purgantur vero igne.

R. APOST. non vult esse quasi ignem: sed quod homo salvus fiat, sicut is, qui prius debet transire per ignem: sic etiam Joan. 1. 14. dum dicitur: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti*, CHRISTUS non dicitur quasi unigenitus, sed gloria ejus talis dicitur, qualis decet unigenitum. Cæterum non est definitum, quod verus ignis sit in Purgatorio, et PP. CONC. FLOR. contenti fuerunt, quod GRÆCI admitterent locum Purgatorii obscurum, ac plenum mœrore, animasque ibi detentas juvari Ecclesiæ suffragiis; attamen postea GRÆCI videntur consensisse LATINIS etiam quoad ignem Purgatorii his verbis: *Quod vero de igne purgatorio dicitis, hoc etiam suscipimus.*

64. R. II. Patiuntur pœnam damni, et sensus, quæ non tantum in tristitia aut pœna medicinali, sed in vindicatione consistit.

Prob. I. Anima post mortem hominis est in termino viæ, et statu, quo per se apta est accipere beatitudinem; ergo dilatio visionis in hoc statu est pœna. Porro hæc pœna infligitur propter ipsam culpam immediate, et non tantum quasi indirecte ideo, quia anima debet exsolvere pœnam sensus, cum qua visio ordinarie non stat.

Prob. II. Quia homo peccans non solum meretur carere bono gratuito, sed et pœnam sentire iudicis offensi; illa vero tristitia est tantum de carentia

boni gratuiti : et medicinalis pœna ad corrigendas pravas animi affectiones non satisfacit iudici; ergo pœna sensus consistit in vindicatione, quia exinde constat, cur non tantum orationes et merita, sed etiam opera satisfactoria, Sacrificium missæ et Indulgentiæ animabus in Purgatorio prosint.

Si ais 1º. In peccato est aversio a Deo, et conversio ad creaturas : *primæ* correspondet pœna damni, *secundæ* pœna sensus : atqui remissa culpa remittitur aversio ; ergo et pœna damni.

R. N. m. Nam remittitur deordinatio tam aversionis, quam conversionis ; pro utraque tamen reservatur pœna temporalis.

Si ais 2º. Animæ in Purgatorio amant Deum, et ideo se conformant voluntati divinæ; proin non tristantur de carentia visionis.

R. N. ult. seq. Hæc conformatio cum voluntate divina facit quidem, ut patienter ferant pœnam, non impedit tamen tristitiam circa ipsum obiectum, quia norunt voluntatem Dei antecedentem esse, ut statim obtineant visionem : consequentem autem tantum et propter hominis culpam esse, quod differatur visio ; unde tristantur, non tamen immoderate ob certitudinem de beatitudine.

DE ACTIBUS HUMANIS.

CAPUT I.

DE VOLUNTARIETATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT VOLUNTARIUM?

65. *Nota I.* Equidem Actuum Humanorum *Voluntarietatem*, *Libertatem* et *Moralitatem* ETHICA delibat, at non ex fontibus Theologicis; et delibat duntaxat, ut ad sublimiores disciplinas PHILOSOPHUM præparet. Nos, prætermis-
sis maximam partem philosophicis, ea præprimis discutiemus, ac copiosius quidem, quæ sunt fori Theologici. Circa actus Humanos ut *Voluntarios*, Vis, Metus, Passio, Ignorantia præcipuæ considerationis sunt: circa eosdem ut *Liberos*, Coactio, Necessitas, Indifferentia, ac præsertim doctrina S. AUGUSTINI et D. THOMÆ disquirenda: denique circa Actus Humanos ut *Morales*, principia potissimum extrinseca Moralitatis asserenda sunt ita, ut cumprimis dogmata stabiliantur, confutentur errores circa liberum hominis arbitrium, et pro actionibus humanis tuta praxis subministretur.

66. *Nota II.* Actus *Humanus* in sensu theologico est operatio ab homine humano modo, id est, ex deliberata voluntate procedens; nam quæ fiunt in homine necessario, ut respiratio, sunt actus *Naturales*: quæ fiunt ab homine sine advertentia et deliberatione, ut frictio capillorum inter studendum, actus *Hominis* dicuntur. Ad actum *Moralem* insuper requiritur ut fiat cum advertentia ad regulam honestatis, cui si conformis est, dicitur *bonus*; si difformis, *malus*; si nec contra, nec juxta præceptum vel consilium est, actus dicitur *indifferens*. Actus vero procedit a voluntate vel *immediate*, ut amor et odium; et dicitur *elicitus*, ac simul *imperans*, si non in seipso sistat, sed alium adhuc actum imperet: vel *mediate* tantum, scilicet mediante imperio voluntatis, procedit a voluntate, ut intellectio vel ambulatio, et *imperatus* dicitur: ipsi tamen actus voluntatis, e. g. dum voluntas sibi imperat amorem DEI super omnia, sæpe sunt imperati. De Voluntarii notionem ac divisionem jam dicendum.

67. I. Actus Theologicæ Voluntarius est, qui procedit a voluntate cum cognitione finis et circumstantiarum. Hæc definitio convenit omni Voluntario, sive sit necessarium, ut amor DEI in patria, qui summe voluntarius est, quamvis a voluntate Beatorum necessario procedat; sive liberum sit, ut idem amor in via : omne proin liberum est voluntarium, non contra. SS. PP. et TT. si quando utrumque confundunt, liberum minus stricte accipiunt pro immunitate a coactione, non vero pro libertate indifferentiæ. Convenit soli voluntario; quia non convenit violento quod provenit ab extrinseco, renitente voluntate, quodque convenit rebus etiam inanimatis; nec spontaneo, quod brutis etiam commune, ab appetitu sensitivo provenire potest.

Dixi 1°. ut *procedat a voluntate*, illius scilicet, cui voluntarius est; hinc si furtum ab alio fieri desideras, desiderium hoc est tibi voluntarium, ac imputabile ad culpam; non item furtum, si nec physice, nec moraliter in illud influas. 2°. *Cum cognitione finis et circumstantiarum*, quæ pertinent ad actum; hinc filius occidens patrem, quem invincibiliter putat esse feram, non peccat: si sciat esse hominem, at ignoret esse patrem, duntaxat homicidii, si vero patrem esse sciat, etiam parricidii reus est. Dormientium quoque et semi-dormientium actiones vel simpliciter involuntariæ, vel nonnisi semi-voluntariæ sunt, prout vel nulla, vel semi-plena in iis advertentia est. *Involuntarium* igitur est omne id, quod fit aut sine propensione voluntatis, aut sine cognitione intellectus.

68. II. Præcipua Voluntarii divisio est: 1°. in Voluntarium *simpliciter* seu purum, quod fit ex pleno voluntatis consensu sine repugnantia; et *secundum quid*, quod adjunctam habet repugnantiam in contrarium, ut projectio mercium in mare ex metu naufragii. 2°. In Voluntarium *in se*, sive expressum, quod immediate in seipso volitum est; sic e. g. volita est conflagratio ædium, si ignem subicias, ut conflagent; et in Voluntarium *in causa*, seu implicitum, quod volitum est in alio ita, ut saltem potuerit prævideri ceu causa talis effectus; sic volita est conflagratio domus, in cuius tectum stramineum, ad trajiciendos passeres, sclopetum explodis. 3°. In *Directum* seu *Formale*, quod procedit a voluntate, ut est agens, eliciens, vel imperans actum; et *Indirectum* seu *Interpretaticum*, quod procedit a voluntate, ut omittente actum, quem potest, aut etiam debet ponere; ut proin omissio sit vel culpabilis, e. g. non corripere filium, quem pater videt delinquentem; vel non culpabilis, e. g. die feriali studiis vacare, dum dicitur Missa: ita S. THOM. 1. 2. q. 76. a. 3. 4°. In *Actuale*, quod actu existit, et quidem expresse, *Virtuale*, quod existit saltem in aliqua sui virtute, vel effectui; et *Habituale*, quod nec in se, nec in suo effectui perseverat, necdum tamen est retractatum. De Involuntario eodem fere modo loquendum.

69. *Observe*. Effectus ut sit voluntarius *in causa* et imputabilis, requiritur: 1°. Ut operans advertat, aut possit advertere, hunc effectum ex hac causa esse secuturum: nam sicut nihil volitum, ita nihil voluntarium, quin præcognitum; hinc qui ante ebrietatem inculpabiliter non advertit periculum pejerandi, ejus perjuria non censentur moraliter voluntaria in plena ebrietate. 2°. Ut hunc effectum impedire possit, non ponendo, vel auferendo causam; secus enim uti causa non est imputabilis, ita nec effectus: peccat

ergo contra charitatem, quamvis homicida non sit, quia non peccat contra iustitiam, qui alterius occisionem impedire potest, nec tamen impedit. 3°. Ut hunc effectum teneatur impedire; unde non peccat Sacerdos, dum occasione confessionis motus inordinatos invitatus patitur, quos nec intendit secundum se, neque in alio quod sit prohibitum eo fine, ne effectus sequatur, qui solum hic permittitur, et non moraliter procuratur. Aliud est de motibus inhonestis, qui ex lectione obscenorum graviter prohibita proveniunt.

ARTICULUS II.

AN VIS, METUS, PASSIO TOLLANT VOLUNTARIETATEM?

70. *Nota.* Vis, seu *Violentia* est impetus contra inclinationem voluntatis illatus: vis *absoluta* dicitur, cui simpliciter resisti non potest: vis *secundum quid*, cui non potest resisti absque magna difficultate. Vis absoluta inferri nunquam potest voluntati, quoad actus internos et elicitos: nam ut ait S. ANSELMUS L. de lib. arbit. c. 5. *Non potest invitatus velle, quia non potest velle, nolens velle*; potest, quoad actus externos et imperatos, uti probat experientia. Ad violentum autem non sufficit, habere se mere negative, cum alias justificatio parvulorum violenta esset; sed requiritur habere se contrarie, per actualem aut virtuales reluctantiam.

Metus est mentis trepidatio, instantis vel futuri periculi causa; præcipue hic notandus est metus *impellens*, qui voluntatem movet ad agendum; v. g. metus naufragii movens mercatorem ad ejiciendas merces, unde actio ejusmodi *ex metu* fieri dicitur: et metus *retrahens*, seu concomitans, qui voluntatem potius retrahit ab agendo; e. g. furem a furando, ita ut talis actio dicatur fieri *cum metu*.

Passio seu *concupiscentia* est motus appetitus sensitivi prosequens bonum, aut fugiens malum sensibile. *Antecedens* dicitur, quæ deliberatum voluntatis consensum præcedit, cumque allicit, ut cum, visa forma eleganti, voluntas subito eam desiderat: *Consequens*, quæ oritur ex prævio voluntatis actu, ut cum, ex desiderio, amore vel odio voluntatis, etiam in appetitu sensitivo excitatur passio: *Concomitans*, quæ ita sequitur voluntatis consensum, ut sit causa ardentioris motus ejusdem voluntatis. Passio *gravis* dicitur, quæ rationem turbat: *gravissima*, quæ rationis ac libertatis usum penitus tollit.

71. *Dico I.* Vis absoluta tollit, vis secundum quid duntaxat minuit voluntarium.

Prob. prim. part. Quia actio, quæ fit per absolutam coactionem, fit voluntate omni eo modo, quo potest, renitente: sed talis actio est penitus involuntaria; ergo. Hinc si puella, cui vis infertur, interius et exterius pro viribus resistat nullo modo consentiens, non peccat, quamvis corpore violetur.

Prob. secund. part. Quia si voluntas minus resistit quam potest, manet aliqua ratio voluntarii, major aut minor juxta proportionem resistentiæ: sed ubi infertur vis secundum quid, voluntas non resistit, quantum potest, cum possit plus resistere; ergo. Hinc si dicta puella tantum interius, non item exterius repugnando, clamando, reluctetur, culpa non vacat: uti et, si tantum exterius, non interius renitatur, cum hoc ipso consensus sit voluntarius.

72. *Dico II.* Metus naturalis non tollit, ordinarie tamen imminuit voluntarium.

Prob. prim. part. Metus naturalis neque ex parte mentis tollit *cognitionem*, uti patet in mercatore, qui licet suarum mercium pretium, vitæ periculum, et ipsam actionem projiciendi merces cognoscat, merces tamen in mare projicit ex metu naufragii: neque tollit *electionem* ex parte voluntatis, cum mercator libere eligat actionem projiciendi merces, plus vitam amans quam merces; ergo.

Prob. secund. part. Quia, quod ex metu fit, est minus liberum, et ordinarie connexum cum aliqua voluntatis repugnantia; hinc peccatum ex metu factum tanto est minus, quanto gravior magisque injustus fuit metus: ac propterea in Conc. Nic. mitior in eos pœna statuta fuit, qui metu mortis, quam in eos, qui sponte deliquerant; vix tamen unquam metus peccatum mortale mutat in veniale, siquidem detur cognitio et electio ad mortale sufficiens.

Dixi *Metus naturalis*: nam qui ex timore supernaturali gehennæ peccatum evitat, juxta Conc. Trid. *voluntatem peccandi excludere* potest, ut proin ejus actio præceptum implens ex hoc metu, nequidem *secundum quid involuntaria* sit; quippe servare mandata Dei, tum per se, tum etiam abstrahendo a periculo gehennæ, bonum est: sed projectio mercium in se mala, et nonnisi mercatori alias morituro bona est.

73. *Dico III.* Passio non tollit voluntarium: Antecedens tamen minuit; sed Concomitans illud auget.

Prob. prim. part. Passio non tollit propensionem voluntatis, nec advertentiam rationis; hinc in Scriptura et SS. PP. commendatur *dominium passionum*; leges Civ. et Can. plectunt flagitia, e. g. homicidia, quamvis ex passione perpetrata; ergo passio non tollit voluntarietatem actus.

Prob. secund. part. Quia sicut ad voluntarium perfectum requiritur inclinatio voluntatis, ita quoque cognitio finis et circumstantiarum: sed passio *antecedens* et vehemens cognitionem hanc, e. g. de turpitudine peccati, de gravitate offensæ divinæ, imminuit, aut etiam impedit; ergo. Hinc concupiscentia minuit peccatum, quia minuit libertatem et indifferentiam ad utrumlibet: cum intellectum ex una parte multo intensius applicet ad motiva allicientia objecti concupiti, ex altera vero parte avertat a motivis retrahentibus rite pensandis, ut proinde, juxta sensum communem, facilius veniam mercatur peccans ex vehementi passione, quam ex mera malitia.

Prob. tert. part. Quia facit ut voluntas, cæteris paribus, majore inclinatione feratur in objectum, cum teste experientia unusquisque *tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus*; Jacob. 1. 14. Ex illa igitur colligitur intensio voluntatis præviæ, quæ in semetipsa, sponte ac prævidens, magis ac magis inflammatur, unde S. THOM. 1. 2. q. 77. a. 6. ait: *Quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat*; ergo.

74. *Observa I.* Quæ fiunt *ex metu*, fiunt cum aliqua repugnantia, non absoluta, sed conditionata, quæ non impedit quo minus mens sciens ac volens eligat illud, quod sibi sub aliquo respectu repugnat; hinc actio ex metu potest esse, sicut moraliter mala, ita et moraliter bona; cum displicentia illa non tendat in actionem ut bonam aut præceptam, sed tantum ut difficilem: hæc

vero repugnantia, si per observationem præcepti vincitur, auget meritum. Contractus *ex metu* initi valent de jure naturæ, quamvis a jure positivo hinc inde reprobentur; ergo sunt voluntarii. Blasphemia, mendacium, fornicatio, et quæcumque alia intrinsece mala ex nullo metu possunt fieri licita, quia lex naturalis negativa semper obligat; nisi malum imminens, quod raro tamen evenit, hominem omnino perturbaret, tollereturque omnem advertentiam. Qui *ex metu* non implet præceptum aliquod humanum, v. g. de jejunio, vel divinum, v. g. de confessione materialiter integra, vel etiam naturale affirmativum, v. g. de restitutione rei alienæ, excusatur a culpa, non quia actio est involuntaria, nec propter defectum libertatis: sed quia lex *per se* non obligat cum tanto incommodo aut periculo, e. g. valetudinis in *primo*, vitæ in *secundo*, famæ in *tertio* casu; nisi *per accidens* concurrat lex naturalis universim prohibens scandalum etc.

73. *Observa II.* Peccatum *malitiæ* ex plena libertate, sine ignorantia et passione commissum, est gravius peccato quod ex infirmitate seu passione procedit; non quia hoc minus voluntarium, sed quia minus liberum est: nam concupiscentia minuit quidem indifferentiam voluntatis, quam statim et sine discursu in suum objectum trahit; sed non ideo minuit propensionem voluntatis adeoque nec voluntarium, cum propensio voluntatis plerumque eo sit major, quo in objectum fertur avidius.

Motus *primo-primi*, qui sine omni advertentia ad bonitatem vel malitiam moralem exsurgunt, ut si graviter offensus continuo exardescas in iram, sicut libertatis, ita culpæ expertes sunt, juxta prop. damnatam BAN 73.: *Motus pravi concupiscentiæ sunt pro statu hominis vitiati prohibiti præcepto: Non concupisces.* Cum ergo concupiscentia, prout testatur experientia, rationem omnino perturbare possit, imo sæpe etiam omnem rationem pervertat, juxta illud APOST. ad Rom. 7. 43. *Non enim, quod volo bonum; hoc ago; sed quod odi malum, illud facio:* cum autem, ubi concupiscentia rationem omnino perturbat, aut pervertit, nulla esse possit deliberatio aut advertentia ad bonum et malum; quomodo asserere potest Recentior aliquis, quod actus illi voluntatis adhuc sint liberi, *tametsi concupiscentia adeo vehemens sit et robusta, ut omnem rationem perturbet, nec supernæ gratiæ lumen affulgeat?* Motus *primo-secundi*, qui fiunt cum semi-plena advertentia ad malitiam, peccata sunt tantum venialia, quamvis in materia gravi. Motus *secundo-secundi*, qui fiunt cum advertentia plene deliberata, in re gravi, peccata sunt certo mortalia, licet passionis vehementia nonnihil ea diminuat.

ARTICULUS III.

AN IGNORANTIA TOLLAT VOLUNTARIETATEM?

§ I.

Quid et Quotuplex sit Ignorantia?

76. *Nota.* Ignorantia est carentia scientiæ seu cognitionis, vel debitiæ, qualis est iurium scientia in iudice, et dicitur ignorantia *privativa*, vel alioqui non debitiæ, qualis est iurium scientia in rustico, et dicitur nescientia, aut ignorantia *negativa* : si vero etiam juncta sit errori, vocatur ignorantia *pravæ dispositionis* vel *pravi habitus*. Præterea multiplex est Ignorantia, tum ratione *subjecti*, tum ratione *objecti*, tum ratione *actionis* quæ fit ex ignorantia : quamvis autem ad præsens institutum cumprimis faciat divisio ignorantia in *vincibilem* et *invincibilem* ; de singulis tamen ea prælibabimus, quorum notitia conducit ad quæstiones hac de re Dogmaticas et Polemicas adversus HÆRETICOS veteres et recentiores.

77. I. Ignorantia *ratione subjecti* alia est *invincibilis*, quæ morali diligentia vinci nequit : hæc datur in homine, quando vel plane non cogitat de re, ad quam obligatur, vel saltem non cognoscit obligationem inquirendi, vel hæc etiam cognita, tamen in rei notitiam, omni adhibito medio, venire non potest. Alia *vincibilis*, quæ vinci moraliter potest ac debet. Unde hæc culpabilis, illa vero inculpabilis dicitur.

Ubi adverte : 1°. circa cogitationem de obligatione, id intelligendum esse de homine timorato : sunt enim quidam salutis ita incurii, qui plane non cogitant de sua obligatione, quæ sane ignorantia, utpote ex incuria, negligentia et nimia effusione in temporalia proveniens, invincibilis non est ; cum sicut negligentia hæc vinci poterit, ita et hæc inadvertentia ; est ergo volita *indirecte* in negligentia. 2°. Circa diligentiam moralem, quæ summa esse non debet, sed mediocris saltem et seria, qualem homines timorati in simili negotio adhibere solent ; quanta vero diligentia requiratur, ut ignorantia reddatur omnino invincibilis, iudicio prudentum est definiendum, pensata qualitate præcepti, personarum et actionum : major quippe requiritur in re gravi, quam levi, in homine docto, quam rudi, in re alteri damnosa etc.

Hæc autem diligentia potest omitti. 1°. Si quis, ut liberior peccet, aut excusationem prætexere possit, data opera non vult scire, quod scire et facere tenetur ; et vocatur ignorantia *affectata*. 2°. Si quis nullam aut vix ullam diligentiam adhibet in veritate indaganda, et dicitur *crassa*, seu *supina*. 3°. Si quis diligentiam quidem adhibeat, non vero sufficientem, dicitur ignorantia *simplex*, *absolute vincibilis* et *levis*.

78. II. Ignorantia *ratione objecti*, alia est *iuris*, qua ignoratur lex vel præceptum, ut si quis nesciat invalide contrahi matrimonium cum affine ; alia *facti*, qua ignoratur factum, ut si quis legem sciens, ignoret eam, cum qua

iniit matrimonium, esse affinem; alia *pœnæ*, quæ versatur circa pœnam, ut si percussor Clerici nesciat huic percussioni annexam esse excommunicationem. Alia est *juris positivi*, alia *naturalis*.

79. III. Ignorantia *ratione actionis* alia est *antecedens*, quæ nullo modo est volita, et tamen est causa volendi id quod alias non vellemus; ut si quis trajiciat hominem, quem invincibiliter putat esse feram, non occisurus, nisi ignorasset esse hominem: alia *concomitans*, quæ comitatur actionem ita ut actio fieret, quamvis abesset ignorantia, ut si quis ratus se feram occidere, occidit hostem diu ad necem quæsitum, vel maxime occisurus etiam, si illum cognovisset; in *primo* casu ignorantia saltem negative influit, removendo prohibens; in *secundo* nequidem negative, sed tantum removet notitiam inimici, quæ occisionem potius promovisset: alia *consequens*, quæ directe vel indirecte volita et vincibilis est.

§ II.

Quæ sit Doctrina SS. AUGUSTINI et HIERONYMI de Ignorantia?

80. *Nota.* Circa ignorantiam variarunt PELAGIANI: qui primum scientiam legis tribuebant omnibus, etiam fœminis, ut patet ex HIERON. epist. ad CTESIPH. et L. 1. Dial. *advers. Pelag.* Deinde admiserunt, dari ignorantiam, ut constat ex CONC. DIOSPOL. et S. AUG. plurimis in locis. Aliquando ignorantiam sive juris, sive facti vincibilem, modo non sit crassa et affectata, excusabant a peccato; AUG. L. de *gest. Pelag.* c. 39. Aliquando dicebant peccatum; idem L. 6. cont. *Julian.* c. 1. et L. de *nat. et grat.* c. 17. Invincibilem autem ignorantiam adeo eximebant ab omni specie peccati, ut eam stare etiam dixerint cum perfectione justitiæ, et perfectam ignorantiam etiam justitiam vocationem, ut patet ex S. AUG. L. 3. cont. *Julian.* c. 19.

81. I. Contra hos errores S. AUGUSTINUS, maxime vero occasione textus PAULI: *Velle quidem mihi adjacet, perficere autem non invenio*; distinguit inter *facere* justitiam et *perficere* justitiam; ad quam distinctionem explicandam, adducit pro utroque duo præcepta negativa, et duo affirmativa: negativorum unum est, *post concupiscentias tuas non eas*; et qui hoc implet, facit justitiam: alterum est, *non concupisces*; et qui hoc implet, perficit justitiam; implet autem primum, qui non consentit, sed resistit concupiscentiæ: secundum implet, qui non sentit, et ne habet quidem concupiscentiam. Affirmativorum alterum est de amando DEO, alterum de amando DEO *ex toto corde, tota mente, tota anima*: quod postremum explicatur a S. AUGUSTINO, dum in mente non est ignorantia, in corde non est concupiscentia, in anima nulla repugnantia. Ita L. de *spir. et lit.* c. 36. L. de *nat. et gr.* c. 62. Tr. 41. in *Joan.* et L. de *perf. justit.* c. 11.

82. II. SS. AUGUSTINUS et HIERONYMUS, quamvis pluribus in locis *ignorantiam* sive facti sive juris excusarent a peccato formali, seu contra actionem justitiæ; sine ullo tamen discrimine vincibilis aut invincibilis, omnem ignorantiam docebant esse *peccatum materiale*, seu contra perfectionem justitiæ, atque hinc, ob ignorantias sive juris sive facti in vita humana occurrentes,

negabant hominem esse posse sine peccato, et habere perfectionem justitiæ. Ignorantiam omnem esse peccatum, asseruit S. AUGUSTINUS L. 1. de pecc. mer. c. 36. *An nullum est ignorantie malum, et ideo purgandum?* L. de gest. Pelag. c. 18. *Cum in Lege sacrificia pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur.* S. HIER. L. 1. Dial. adv. Pelag. *Nunc mihi latissima Scripturarum spatia peragrandia sunt, ut doceam, errorem et ignorantiam esse peccatum.* Et L. 2. ibid. CRITOBULUS ait: *Da testimonium Novi Instrumenti, ubi error et ignorantia et impossibilitas mandati teneatur in crimine.* Respondit ATTICUS: *Unum proferam, cui certe contradicere non poteris: producto autem loco PAULI ad Roman. 7. 15. de motu concupiscentiæ, locum illum ad ignorantiam reducit: Quod enim operor, non cognosco.*

83. III. Omnem speciem ignorantie, sive juris sive facti, vincibilem vel invincibilem, esse peccata ejusmodi, juxta hos PP. declaratur exemplis, quæ tanquam ignorantie peccata afferunt. AUGUSTINUS quidem refert plerumque ignorantias infantium: HIERONYMUS sub finem Dial. 1. adv. Pelag. ignorantiam JACOBI putantis JOSEPHUM mortuum, SAMUELIS errantis et nescientis destinatum e filiis ISAI ad regnum, JONATHÆ nescientis mandatum patris, committentis homicidium casuale, populi ignorantis peccatum ACHAN, AHLÆ non agnoscentis uxorem JEROBOAM. Ratio assertorum erat 1°. quia in Scriptura ignorantia etiam dicitur peccatum, et pro ea sacrificium fit: 2°. Quia repugnat præcepto affirmativo, *diligendi DEUM ex tota mente*, quod exigit plene perfecteque cognosci DEUM, ut dilectio DEI huic cognitioni commensuretur; juxta Aug. L. de spir. et lit. c. 36. 3°. Quia est defectus quidam a justitia originaria et perfectione justitiæ, ad quam conari debemus, et PELAGIANI putabant pertingere hominem posse in hac vita.

84. IV. Ex hac doctrina inferebant LUTHERUS et CALVINUS, omnem ignorantiam, sicut et concupiscentiam, esse peccatum formale et culpam; errore orto ex distinctione non adhibita inter peccatum contra actionem et perfectionem justitiæ. JANSENIUS autem distinctione facta inter ignorantiam invincibilem juris naturalis et juris positivi, priorem culpæ subjecit, posteriorem ab ea exemit, eo quod prior haberet ortum suum ex peccato originali, non item posterior. Sed aberravit etiam hic a mente SS. DOCTORUM, omnem omnino ignorantiam sine facto discrimine subicientium peccato duntaxat materiali, et contra perfectionem justitiæ; nec tenet ratio, quia ignorantia juris positivi etiam oritur ex peccato originali: quia enim peccavimus, obscurata est mens nostra, et voluntas infirmata; ut mens sciret quid agendum sit, et voluntas ad agendum urgeretur, lex postmodum erat ferenda a legislatore, qui tanquam communitatis mens est, et minis ac poenis actio urgenda; unde sicut lex positiva, sic et ignorantia legis a peccato originali deducitur.

§ III.

An Ignorantia Vincibilis excuset a peccato?

85. Nota. Sicut omne voluntarium supponit cognitionem sub ea ratione, sub qua est voluntarium, ita peccatum etiam ex ignorantia vincibili, ut sit voluntarium, requirit aliquam advertentiam ad legem DEI, vel malitiam ob-

jecti, saltem ita ut formidet ac suspicetur operans, suam actionem esse malam, et tamen negligat ulterius indagare veritatem. Sane nec malitia actionis potest esse voluntaria, si desit omnis cognitio malitiæ; nec ignorantia vincibilis ab invicibili reipsa differt, si nulla utrinque advertentia requiratur; ut ergo ignorantia *theologice vincibilis* ac culpabilis sit, debet dari potentia proxima illam vincendi ac deponendi : hæc autem dari non potest sine ulla advertentia ad legem DEI, vel ad malitiam objecti, cum nullus detur finis aut motivum prudens in veritatem indagandi. Ita contra GALLOS et BELGAS quosdam rigidiores sentiebat communis VETERUM doctrina ; inde

86. *Dico.* Ignorantia Vincibilis non excusat simpliciter a peccato.

Prob. Qui vult causam, quam potest ac debet impedire, vult in illa effectum ejusdem : sed qui peccat ex ignorantia vincibili, vult causam peccati, scilicet ignorantiam, quam potest ac debet impedire seu deponere; ergo vult peccatum. Hinc illa DAVINIS ad DEUM supplicatio : *Ignorantias meas ne memineris, Domine.* Psal. 24. 7.

Dixi : non simpliciter excusat, quia operans ex tali ignorantia sic affectus esse supponitur, ut hac seclusa non ageret : aut saltem quia, quod fit ex ignorantia, modo non sit affectata, est tantum in causa voluntarium, et ordinarie secundum quid involuntarium, proin magis venia dignum. Si vero ignorantia sit *affectata*, potius adauget peccatum, dicente ad DEUM peccatore : *Recede a nobis : scientiam viarum tuarum nolumus*, Job. 21. 14. nam ideo affectatur ignorantia, ut peccari possit liberius; itaque actio mala, quæ ardentius quæritur, magis fit voluntaria, majusque peccatum.

Si ais 1°. Si vincibilis ignorantia non excusat a peccato, ergo qui judicat esse præceptum, quod est reipsa prohibitum, e. g. mentiri ad servandam vitam innocentis, peccat, tum mentiendo, cum ignorantia vincibilis non excuset a peccato, tum non mentiendo, quia agit contra conscientiam : atqui hoc dici non potest ; ergo.

R. N. *min.* Nam mentiendo, voluntarie facit aliquid in se illicitum, et non mentiendo, amplectitur malum qua tale cognitum; hinc deponi debet error, aut saltem per dolorem retractari ignorantia, si deponi non amplius possit, et sic evadet invincibilis. Itidem peccat, qui ita judicat aliquid esse licitum, quod est prohibitum, e. g. serviliter operari die festo : non item, qui aut judicat aliquid esse præceptum, quod revera tantum est licitum, e. g. vovere castitatem, aut illud tantum esse licitum, quod tamen est præceptum, e. g. jejunare in feriis 4. temporum : nam in *primo* nulli se periculo peccandi exponit vovens, et in *secundo* nullam legem violat jejunans.

Si ais 2°. Ad peccatum ex ignorantia vincibili saltem non requiritur advertentia ad objecti malitiam, vel ad legem DEI : 1°. Quia sufficit cognitio de commodo vel incommodo actionis : 2°. Ignorantia redditur vincibilis præcise per peccatum grave præcedens : 3°. Peccari contra legem potest, quin actualiter de illa cogitetur, uti patet in eo qui, ob neglectum Sacrum aut concionem, ignorans esse diem jejunii, carnes comedit : 4°. Quia sæpe deponi potest ignorantia, si modo melius inquireretur ; ergo per hoc satis est culpabilis, quamvis prædicta advertentia non detur.

R. N. A. Nam ex 1°. sequitur nullam dari ignorantiam invincibilem, cum semper et in omni actione cognoscatur utilitas aut delectabilitas actionis;

ergo ut sit *theologice vincibilis*, cognosci etiam debet malitia objecti, aut legis prohibentis existentia. Neque obstat hæc a SORBONA damnata propositio : *Nunquam peccatur, nisi prævia peccati cognitione actus illustretur, et ejus vitandi desiderio exstimuletur*: loquitur enim de clara et actuali cognitione et advertentia; nec nos terret censura ultra Sequanam non fulminans. Ex 2°. sequitur, quod nullus peccator licite operari possit juxta sententiam minus tutam, licet probabilissimam, quod in propositione tertia damnavit ALEX. VIII. 3um. D. Quin actualiter cogitetur de lege, quando actus ponitur Tr. Quando ignorantia fuit voluntarie admissa N. Si modo antecederet adverteris ignorantiam et obligationem inquirendi, id jam sufficit ad culpam. 4um. D. Deponi potest proxime N. Remote et absolute C. Sed si hoc vel illud occurreret, si specialiter DEUS illustraret, si hæc vel illæ circumstantiæ forent, quælibet ignorantia vinci posset; hoc ergo non sufficit ad ignorantiam in sensu *moralis* et *theologico* vincibilem: alioqui Sacerdos, qui nec habet, nec habere potest Breviarium, adhuc peccabit non recitando Breviarium, quod saltem absolute et in aliis circumstantiis, in quibus illud ad manus esset, recitare posset.

Si ais 3°. JUDÆI occidendo APOSTOLOS putabant *obsequium se præstare* DEO; neutiquam ergo ad malitiam objecti advertebant: et tamen peccarunt ex ignorantia vincibili. Ad hæc si ad ignorantiam invincibilem requiritur advertentia, omnis ignorantia DEI esset vincibilis: id quod ALEX. VIII. damnavit: vel enim infidelis advertit obligationem inquirendi, et jam non ignorat DEUM, de quo actu cogitat; vel non advertit, et ignorantia est invincibilis. Demum nulla essent *peccata occulta*, cum omne peccatum etiam ex ignorantia fiat cum advertentia.

R. Ad 1um. D. Putabant, vincibiliter ac culpabiliter, se obsequium præstare DEO C. Invincibiliter ac inculpabiliter N. Ex tot ac tantis APOSTOLORUM prodigiis, ex tam eximia vitæ ac doctrinæ sanctitate, deponi facile poterat ignorantia JUDÆORUM, et cognosci APOSTOLORUM injusta occisio. Ad 2um. D. Non ignorat DEUM, de quo actu cogitat, affirmando existentiam DEI C. Solum quomodocumque DEUM repræsentando N. Cogitas de numero stellarum pari vel impari, adhuc tamen ignoras sintne pares vel impares numero. Attamen ut ignorantia sit vincibilis, sufficere potest simplex objecti repræsentatio in ethnico, v. g. hæc: si est DEUS, vult a me inquiri: facit enim infidelem sic illustratum vincibiliter ac culpabiliter DEUM ignorare, si negligat eum inquirere. Ad 3um. D. Nulla forent peccata occulta, hoc est, quæ sine omni advertentia commissa sint C. Peccata occulta, hoc est, quæ cum sufficienti quidem advertentia commissa, nostram dein memoriam fugiunt N. Nec mirum actus internos, quorum plura millia in dies elicit mens nostra, pleorque memoria postmodum excidere, cum id non raro actionibus externis sat crassis eveniat.

§ IV.

An Ignorantia Invincibilis excuset a peccato?

87. Nota I. Dari ignorantiam *facti* et *juris positivi*, saltem circa ea quæ in hac providentia non sunt medium necessarium ad salutem; eamque, si *invincibilis* et *antecedens* sit, excusare a peccato formali, ipsi etiam HETERODOXI facile admittunt; negant vero LUTH., CALV., BAIUS, SINNICHIUS, JANSE-

nus, et plures alii horum sequaces, vel quod dari possit, vel quod a peccato excuset ignorantia *juris naturalis*, eo quod hæc, licet in se invincibilis, vincibilis tamen fuerit ac voluntaria in radice, id est, in peccato originali, cujus sit pœna. Sed communis PP. ac TT. sententia est, dari posse hanc ignorantiam, non quidem quoad prima et universalissima principia, aut conclusiones eorum proximas, sed saltem quoad magis remotas: id quod satis patet, tum in pueris et rudibus, qui peccata subin gravissima committunt contra legem naturalem, quin suspicentur malum, donec a confessario moneantur; tum in viris doctissimis ac sanctissimis, qui sæpe circa ea quæ sint jure naturali præcepta vel prohibita, assertiones contradictorias tradiderunt. Sane ab ALEX. VII. et INNOC. XI. damnatæ sunt complures propositiones tanquam juri naturali contrariæ, quamvis antehac a magni nominis DD. traditæ ceu juri naturali conformes.

88. *Nota II.* Circa quæstionem hanc, uti et sequentes de libertate arbitrii, damnatæ sunt Propositiones:

1°. A PIO V., GREG. XIII. et URBANO VIII. inter *Baianas*: 39. *Quod voluntarie fit; etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*: 46. *Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium*: 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali*: 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit*: 68. *Infidelitas pure negativa, in iis quibus CHRISTUS non est prædicatus, peccatum est*.

2°. Ab INNOC. X. et ALEX. VII. tertia JANSENI. *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*.

3°. Ab ALEX. VIII. hæc ordine 1^a. *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, et voluntate ADAMI peccantis*: et 2^a. *Tametsi delur ignorantia invincibilis juris naturalis, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali*. His prænotatis

89. *Dico I.* Ignorantia invincibilis Juris positivi Divini, excusat a peccato. *Prob. 1°.* Ex CHRISTI verbis Joann. 15. 22. *Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum, infidelitatis, non haberent: nunc autem excusationem non habent*; in quæ verba S. AUG. Tr. 89. in Joann. scribit, JUDÆOS, si CHRISTUS non venisset, excusationem habituros fuisse, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato, quo in CHRISTUM non crediderunt.

2°. Ex Prop. 68. BAII damnata.

3°. Ex *ratione*: quia, ut malitia actus sit imputabilis, debet esse voluntaria, juxta Prop. 46. BAII damnatam: atqui malitia actus ex ignorantia invincibili procedentis non potest dici voluntaria, tum quia nihil est volitum, quin præcognitum, tum quia laborans ignorantia invincibili inculpabiliter caret illa notitia; ergo imputari ad peccatum non potest. Atque in his ipse JANSENIUS fere nobiscum sentit. Dari autem ejusmodi ignorantiam posse, tenet hodie opinio communissima, cum ipsi docti de quibusdam legibus divinis adhuc controvertant, multi non habeant occasionem omnia ista præcepta discendi, multi obscuriora satis penetrare non possint etc.

90. *Dico II.* Ignorantia invincibilis etiam Juris Nat. excusat a peccato.

Prob. 1°. Gentiles ad Rom. 1. 21. dicuntur inexcusabiles, quia cum cognovissent DEUM, non sicut DEUM glorificaverunt; ergo si forte invincibiliter DEUM non cognovissent, fuissent a culpa excusabiles. Ita infert ANGELICUS DOCTOR Lect. 7. in hunc locum. 2°. Ex Propp. 1. et 2. ab ALEX. VIII. item ex Propp. 46. et 68. a Pio V. damnatis. 3°. Ex CONC. TRID. verbis: DEUS impossibilia non jubet: quæ autem DEUS juxta JANSENIUM præcipit, quamvis invincibiliter ignorata, physice vitari non possunt. 4°. Ex AUG. in quo plurimum, at perperam confidunt JANSENIANI: nam L. 2. de anim. c. 12, inquit: Dicere, peccare sine voluntate, magnum deliramentum est, et peccati reum teneri quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est. L. de ver. Relig. c. 14. ait: Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium: et hoc quidem manifestum est, ut nulla hinc Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. L. 3. de lib. arbit. c. 17. Non est, cui recte imputetur peccatum, nisi volenti. et c. 18. Quis peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? et. c. 18. Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras. Tr. 89. in Joan. eos, qui nihil unquam audierunt de CHRISTO, legem positivam Divinam invincibiliter ignorantes excusat a culpa, quia nec contempserunt, nec resisterunt voci CHRISTI, sed sincere dicere possunt: non vidimus, non audivimus. Verum qui legem naturalem invincibiliter ignoratam violant, nec ipsi legem contempserunt, quam inviti ignorant; ergo juxta AUG. ignorantia invincibilis juris naturalis pariter a peccato excusat.

Conf. 1°. Omne peccatum formale debet esse voluntarium, vel in se, vel saltem in causa peccanti libera, cum sine voluntario non possit esse liberum, nec sine libero peccatum; hinc recte ait S. THOM. 1. 2. q. 76. a. 3. Ignorantia, quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet, quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati: quod autem est invincibiliter ignoratum, non est voluntarium; ergo. 2°. Rudis invincibiliter putans, sibi mentiendum esse ad servandam innocentis vitam, peccaret necessario, quia si non mentiatur, agit contra conscientiam: si mentiatur, contra legem naturalem, quamvis omnino ignoratam: atqui hoc dici non potest, ex Propp. 67. BAIL, et 3. JANSENI; ergo. 3°. Motus omnes indeliberati concupiscentiæ, etiam qui nulla data causa in somno exsurgunt, imputabiles erunt ad peccatum, quia in peccato originali nobis voluntarii. 4°. DEUS in pœnam peccati originalis privans necessaria cognitione legis, juxta JANSENIUM fieret tyrannus, cum nihilominus juberet vitare ea, quæ nullo modo cognita vitare ceu prohibita, possibile non est. Demum, quæ de ignorantia invincibili antecedenti dicta sunt, eadem cum proportionem concomitanti accommoda.

91. *Obj. I. ex Script.* JUDÆI CHRISTUM crucifigendo gravissime peccaverunt; attamen 1^a. Cor. 2. 8. ait APOSTOLUS: Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, ergo ignorantia invincibilis non excusat a peccato. *Conf.* JUDÆI ignorabant invincibiliter concupiscentiam esse peccatum, et peccarunt tamen concupiscendo; ergo.

R. D. A. Gravissime peccaverunt, quamvis invincibiliter ignorarent CHRISTUM esse MESSIAM N. Quia illorum ignorantia fuit vincibilis ac culpabilis C.

Joan. 5. 46. dixit CHRISTUS JUDÆIS : *Si crederetis MOYSE, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit ; facile igitur poterant JUDÆI ex PROPHEtis et miraculis CHRISTUM cognoscere. Id vero APOSTOLUS intendit, quod Dominum gloriæ non crucifixissent, si eum clare cognovissent. Ad Conf. dico, APOSTOLUM ad Rom. 7. nec verbulo innuere ignorantiam invincibilem : Quis enim ignoret, homicidium, adulterium, furtum, et omnem concupiscentiam esse malum, ait S. HIER. epist. 131.*

Inst. 1. Psal. 24. 7. orat DAVID : Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris, Domine ! Proverb. 14. 22. dicitur : Errant, qui operantur malum ; unde etiam omnis peccans dicitur ignorans. Luc. 23. 34. ait CHRISTUS : Pater ! dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. 1^a. Tim. 1. 13. dicit APOSTOLUS : Misericordiam DEI consecutus sum, quia ignorans feci. Luc. 12. 48. dicitur : Servus, qui non cognovit voluntatem domini sui, et digna plagis fecit, vapulabit paucis ; ergo ignorantia invincibilis non excusat a peccato.

R. 1. Adversus hæc et alia hujusmodi objecta urget fere semper illa retorsio de ignorantia juris etiam positivi, et invincibili quidem.

R. 2. *Ad 1. N. C.* Nam DAVID homo fuit, et ex illorum numero, de quibus Jacob. 3. 2. : *In multis offendimus omnes ; ergo sicut per delicta juventutis in DAVIDE non intelliguntur tantum facta ante septennium : ita et per ignorantias, non tantum invincibiles, sed vel maxime vincibiles circa dicta et facta suorum filiorum, AMMONIS, ABSALONIS et ADONIE denotantur, quæ cadere in virum secundum cor DEI non minus poterant, ac peccata quædam gravia. Ad 2. D.* Errant, qui operantur iniquitatem, semper practice per hoc, quod ita operantur, ac si nescirent, quid facto opus sit *C.* Errant semper formaliter ac speculative ita, ut ignorent aut non advertant ad legis obligationem, et malitiam objecti *N.* Nam sæpe vident meliora, probantque, et deteriora sequuntur. *Ad 3. et 4. R.* Crucifixorum CHRISTI ac PAULI ignorantia fuit vincibilis, adeoque peccatum. *Ad 5. D.* Servus ignorans vapulabit paucis respective, quia mitius punietur, quam qui majorem de voluntate domini sui cognitionem, atque plus talentorum habuit et neglexit *C.* Absolute paucis *N.* Quippe servi illius ignorantia fuit vincibilis, de qua S. AUG. L. de grat. et lib. c. 3. *Nec ideo confugiendum est ad ignorantiae tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem : aliud enim est, nescisse, aliud scire noluisse ; voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur Psalm. 35. 4. Noluisti intelligere, ut bene ageret ; paucis tamen vapulabit, quia peccans ex ignorantia etiam vincibili non affectata, minus voluntarie peccat, quam peccans scienter et ex mera malitia.*

Inst. 2. Gen. 20. 3. DEUS occidere voluit ABIMELECH, quia tulit SARAM, quam tamen invincibiliter ignorabat, esse uxorem ABRAHE. 1. Reg. 14. 44. JONATHAS damnatur ad mortem ob paucillum mellis gustatum contra præceptum patris ignoratum. In Lege Mos. offerebantur sacrificia pro ignorantia populi, de qua dicitur Num. 15. 25. Quoniam non sponte peccaverunt ; ergo ignorantia etiam invincibilis non excusat a peccato.

R. 1. Redit hic retorsio de ignorantia facti et juris positivi.

R. 2. *N. C.* Nam 1°. ABIMELECHI factum vocat S. AUG. *quantulumcumque peccatum* : non enim satis inquisivit, an SARA sit uxor ABRAHE, ut vult ABULENS. ; vel ut explicat MENOCHUS, quia tulit invitam, non attentando adulte-

rium, a quo eum excusat Deus ipse v. 6. *Scio, quod simplici corde feceris.* Adde, quod ignorantia hæc non fuerit juris, cum non ignoraret adulterium esse illicitum, sed facti, quia ignorabat SARAM esse conjugatam. 2°. JONATHAS, ut ostendit CORNEL. A LAP., injuste condemnatus est propter transgressionem præcepti *humani*, quod ignorabat. 3°. Sacrificia præcepta propter *ignorantias*, itidem de ignorantia vincibili explicat S. AUG. L. de nat. et grat. c. 17. *Aliud est, inquit, non curasse scire, quæ negligentiae peccata per Sacrificia quædam Legis videbantur expiari.* Erat præterea ignorantia ceremoniarum, adeoque juris positivi, quæ juxta ipsum JANSENIUM vincibilis esse debuit.

92. Obj. II. ex S. AUG. L. 1. oper. imperf. n. 47. ait : *Tertium vero genus, ubi peccatum ipsum est, et pœna peccati, potest intelligi in eo, qui dicit : Quod nolo malum, hoc ago : ad hoc etiam pertinent omnia, quæ per ignorantiam, cum aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona.* n. 106. ait : *Necesse est, ut peccet, a quo ignoratur justitia, numquid ideo, cum justitiam cognoverit, non sunt ei remittenda peccata, quæ ignorantiae necessitate commisit...* Non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi; ergo nulla ignorantia excusat a peccato.

R. 1°. Quando S. AUG. dicit, per ignorantiam peccari : aut loquitur de ignorantia vincibili, et quidem non semper juris naturalis, sed positivi, imo facti, quia in exemplum adducit DAVIDEM, PAULUM, JUDÆOS CHRISTO et APOSTOLIS infensos, servum voluntatem Domini ignorantem; vel quia omnem ignorantiam, nullo facto discrimine vincibilis et invincibilis, contra Pelagianos docebat, esse peccatum, de peccato improprie dicto et materiali intelligendus est : sic enim L. 3. de lib. arbit. illud a formali distinguit, formale peccatum dicens illud, quod libera voluntate, et a sciente committitur : materiale, quod de peccato liberæ voluntatis, scilicet ADAMI, originem ducit, tanquam ejus supplicium, ita ut tanquam effectus causæ suæ nomen sortiatur.

R. 2°. ad 1. Sicut indeliberati motus concupiscentiæ significati per illud APOSTOLI, *quod nolo malum, hoc ago*, sunt tantum improprie peccata ex dictis, ita etiam illa, quæ cum aguntur mala, non putantur mala, sed bona, peccata sunt tantum materialia, quæ ad vitiatæ naturæ infelicitatem, non ad vitiosæ voluntatis reatum pertinent. Ad 2. D. Necesse est, ut peccet, a quo ignoratur justitia ignorantia invincibili N. Vincibili, affectata, vel crassa Subd. Necesse est necessitate consequente et morali C. antecedente et physica N. Cognita autem justitia procul dubio sunt ei dimittenda peccata, quæ vitiosæ illius ignorantiae necessitate commisit; ac proinde non est impunitatis securitas in morali et consequente necessitate peccandi. De hac necessitate L. 1. oper. imperf. idem dicit : *Peccatis de ignorantiae vel affectuum necessitate venientibus, quæ jam non solum peccata, verum etiam pœnæ sunt peccatorum, plenum est genus humanum : quippe loquitur de necessitate peccandi orta ex rebeli concupiscentia, prava consuetudine, perturbatis animi affectibus, et ignorantia crassa, quæ non est physica et insuperabilis, sed moralis, quæ superari potest ac debet.*

Inst. 1. S. AUG. in LL. Confess. deflet plura peccata infantiae : et L. de nat. et grat. c. 17. PELAGIUM redarguit dicentem, ideo culpandam esse ignorantiam, quia id homo nescit negligentia sua, quod adhibita diligentia scire

debuisset; ergo quamlibet ignorantiam docet esse peccatum, et culpam proprie dictam.

R. N. C. Nam 1°. infantiae peccata deflet, tanquam opera vere adversantia legi naturali, non tamen imputabilia ad culpam proprie talem, cum ibidem dicat: *Tunc ergo reprehendenda faciebam, sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat.*

2°. PELAGIUM idcirco redarguit, quia illa etiam ignorantia culpanda est, qua homo scienda nescit citra negligentiam, *ex necessitate ignorantiae*, cum et hæc sit defectus quidam a justitia originaria et perfectione justitiæ, ad quam juxta PELAGIUM homo in hac vita conari debet, et pertingere potest. Dicit ergo omnem ignorantiam esse culpam seu peccatum metaphorice, quatenus est effectus et poena peccati originalis: quo sensu etiam concupiscentiam cum APOSTOLO peccatum appellat. Eadem ratione explica S. AUG. ep. 103. dicentem: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, et fecerit hoc putando, utique peccat, et ea sunt omnia peccata ignorantiae, quando quis bene fieri putat, quod male fit.* Nempe peccat materialiter, ponens actionem reipsa discrepantem a recta justitiæ regula: non formaliter, cum non agat ex vitio voluntatis, sed ex insuperabili mentis errore.

Inst. 2. S. AUG. L. 4. Retract. c. 13. docet ea, quæ vel a nescientibus vel a coactis perpetrantur, non omnino posse committi sine voluntate. L. de grat. et lib. arb. c. 3. ait: *Sed et illa ignorantia, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum, qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino quid crederet.* Et in ep. ad SIXTUM: *Inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat*; ergo nec a culpa proprie dicta excusat invincibilis ignorantia.

R. N. C. Ad 1. D. Quæ a nescientibus perpetrantur, non possunt committi sine voluntate facti C. Sine voluntate peccati N. Ita subtiliter exponit S. AUG. eodem L. c. 13. dicens: *Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum... quod si noluisset, non fecisset, non coactus est facere; quia voluit, ergo fecit, etiamsi non quia voluit, peccavit, nesciens peccatum esse, quod fecit: ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati; sunt ergo talia peccata solum materialia, non formalia.*

Ad 2. R. S. AUG. ibidem loqui de ignorantia crassa, quæ est veluti media inter affectatam et invincibilem; alii quippe nesciunt, quia nolunt scire, cum possint, et est ignorantia affectata: alii, quia non possunt, cum velint, et est ignorantia invincibilis: alii quasi simpliciter nesciunt, quia non quidem renuunt scire, sed neque congruis mediis procurant scientiam, quam tamen, si lumen rationis non extinxissent, aut luce superna, quæ illuminat omnes homines, bene usi fuissent, vel gratiam suppliciter postulassent, etiam acquisivissent; vel si de ignorantia invincibili loquitur, solum vult, quod hæc infideles non excuset a peccato originali et damnatione: qui licet forsan minus sint cruciandi, semper tamen arsuri sunt, videlicet ob peccata contra legem naturalem scriptam in cordibus singulorum.

Ad 3. R. similiter, uti et ad subjuncta ibid. verba: *Ignorantia in eis, qui scire noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem, qui non po-*

tuerunt, pœna peccati; ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio : ibi enim probat ex ep. ad Rom. c. 2. gentes ignorantes invincibiliter legem Evangelicam justè damnari propter originale et actualia peccata, non ex ignorantia invincibili facta, sed contra legem naturalem, respectu quorum non est justa illis excusatio, quamvis sit respectu juris positivi invincibiliter ignorati; hinc Tr. 89. in *Joan.* ubi quærit, an gentes, quibus Evangelium non est prædicatum, excusationem habeant peccato suo? ita reponit : *Ad hæc inquisita pro meo captu Domino donante respondeo, habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato suo, quo in CHRISTUM non crediderunt, ad quos non venit, et quibus non est locutus.*

Inst. 3. S. AUG. L. de gestis PELAG. c. 18. refert, damnatam esse in SYN. DIOSP. hanc Prop. : *Oblivio et ignorantia non subjacent peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem*; ergo oblivio et ignorantia etiam invincibilis, scilicet quæ secundum necessitatem evenit, subjacent peccato.

R. D. C. Subjacent originali C. actuali N. Egit quippe SYNODUS contra COELECTIUM et PELAGIANOS, qui negabant peccatum originale, adeoque etiam quod ignorantia sit effectus vel pœna talis peccati : quo sensu ignorantiam non subjacere peccato, idem est, ac illam non provenire ex peccato originali. Testatur idipsum S. AUG. dum L. de dono persever. c. 11. de PELAGIANIS ait : *Dicunt ignorantiam et difficultatem (concupiscentiam) sine quibus nullus nascitur, primordia, non supplicia esse naturæ.*

93. *Obj. III. ex Ratione.* Sola ignorantia juris naturalis, non vero illa juris positivi, est pœna peccati originalis; quia sola ignorantia juris naturalis est talis pœna, cui erat opposita scientia statui connaturali justitiæ originalis debita; ergo hæc sola non excusat a peccato, sed quod ex ea fit, peccatum est, sicut ipsa est pœna peccati.

R. 1. N. M. Falso contendit JANSENIUS, SS. AUG. et HIER. agere contra PELAGIANOS de sola ignorantia juris naturalis, cum pleraque ignorantie juris positivi et facti exempla proferat; imo ipse JANSENIUS L. 6. de stat. nat. laps. c. 5. ait, non audivisse Evangelium CHRISTI, satis esse, ut excusationem habeant Gentiles de sua infidelitate : sed ignorantia Evangelii in infidelibus, qui nihil de CHRISTO audiverunt, est pœna peccati originalis, juxta ipsum JANSENIUM, qui L. 9. de grat. Chr. c. 3. et 5. dicit, illam ignorantiam esse effectum reprobationis, factæ ex judicio DEI punientis gentes propter peccatum originale. Idem affirmat S. AUG. ep. 103. et D. THOM. 2. 2. q. 10. a. 1.

R. 2. D. prob. Illa sola ignorantia est pœna peccati originis, cui opposita erat scientia tantum absolute debita statui justitiæ originis N. Quæ fuit debita pro omni hypothesis statui illi non repugnante, supposita purificatione conditionis C. Potuisset DEUS homini pro illo statu vel imponere præcepta solum naturalia, vel etiam positiva, quale fuit præceptum non comedendi de fructu vetito : in primo casu, solius juris naturalis, in secundo casu, juris etiam positivi tunc obligantis scientia statui illi debita fuisset; unde, ex modo arguendi JANSENI, et hujus et illius ignorantia est pœna peccati originalis.

Inst. 1. Quæ fiunt ex ignorantia invincibilis juris naturalis, sunt voluntaria in causa, scil. in peccato ADAMI; ergo sunt formaliter peccaminosa, sicut

e. g. homicidium in ebrietate commissum, quando homo cum prævisione homicidii libere inebriatur.

R. 1°. *Retorq.* Ergo quod ex tali ignorantia fit, etsi sit pœna peccati, non est tamen novum peccatum formale, sicut tale homicidium in ebrietate commissum, cum non minus in eo deficiat libertas formalis et actualis, ac in tali homicidio.

R. 2°. *N. C.* Etiam amentia, furor, phrenesis sunt pœna peccati originalis, ipso teste JANSENIO L. de *stat. nat. pur.* c. 11., et tamen a peccato excusant. Motus item indeliberati concupiscentiæ tam sunt voluntarii ac liberi in ADAMO, quam ignorantia invincibilis; eos tamen peccata formalia nemo Catholicorum dicet, docente CONC. TRID. Sess. 5. in Decr. de *pecc. orig.*, concupiscentiam nocere non valere non consentientibus; ergo idem de ignorantia dicendum est.

Inst. 2. Ignorantia invincibilis non excusat a pœna; e. g. in fure; ergo nec a culpa.

R. *D. A.* Ignorantia invincibilis culpæ non excusat a pœna, cum omnis pœna *proprie* dicta supponat culpam *N.* Ignorantia invincibilis solius pœnæ non excusat a pœna *C.* Siquidem pœna non sit admodum gravis et exorbitans. De ratione pœnæ non est, ut sit ita voluntaria et libera, sicut peccatum formale: ac præterea notum est omnibus, violatorem legis juste puniri; itaque qui libere violat legem, eo ipso pœnam meretur, in eamque consentit. Reg. 13. Jur. in 6. *Ignorantia facti excusat, juris non excusat*, de jure *manifesto* loquitur, cujus ignorantia in foro externo probari debet; pro foro autem interno non excusat sola ignorantia pœnæ, nec ignorantia crassa culpæ, aut a peccato, aut a pœna ordinaria: si tamen solum statuta sit in illos qui temere ac scienter legem violant, ignorantia crassa juris aut facti excusat a pœna: ignorantia vincibilis, sed leviter culpabilis, ex æquitate postulat mitigare pœnam: tandem invincibilis tam juris quam facti excusat ab omni pœna.

Inst. 3. Si ignorantia invincibilis excusat a peccato; ergo melior est conditio ignorantis quam cognoscentis, cum hic formaliter, ille tantum materialiter peccet: hoc dici non potest; ergo vel non excusat a peccato, vel non datur ignorantia invincibilis juris naturalis; maxime cum DEUS 1°. *necessario* obliget ad ea quæ sunt juris naturalis: 2°. Cum hæc ignorantia vinci possit per orationem et gratiam DEI: 3°. Cum veteres TT. omnes unanimi eam consensu negarint.

R. *D. M.* Conditio ignorantis esset melior secundum quid, sicut melior est juxta JANSENIUM, quatenus si non a toto, saltem a tanto excusat *C.* Absolute melior *N.* Est enim illa ignorantia error et causa deordinationis.

Porro 1°. DEUS per legem naturalem necessario obligat remote ac conditionate, nisi cognitio legis invincibiliter deficiat circa conclusiones aliquas obscuriores: tota vero lex naturalis, aut prima et primaria ejus præcepta, ex quibus pendet salus hominis, ignorari non possunt, quia DEUS nec provide gubernaret naturam rationalem, nec obtineret finem intentum, scilicet manifestationem perfectionum divinarum.

2°. DEUS nemini denegat gratiam cognoscendi illas leges, quarum observatio necessaria est ad salutem: non tamen inquirentibus et orantibus promisit aut notitiam cujusvis legis positivæ, aut naturalis. Sane D. THOM., BONAV. et alii non satis oraverint, cum tot perseverent controversiæ.

3°. Veteres hanc doctrinam haud satis accurate discussam deduxerunt brevissime ex illo principio : *Deus facienti quod est in se, non deerit, quod tamen unice procedit de iis, quorum notitia absolute necessaria est ad salutem.* D. THOMAS, cum 1. 2. q. 76. a. 2. dicat : *Patet, quod nulla ignorantia invincibilis est peccatum*; favet Recentiorum sententiæ, uti plures alii ex antiquis. Ad hæc plures Veterum sententiæ ad morum doctrinam pertinentes hodie sunt antiquatæ.

CAPUT II.

DE LIBERTATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTICULUS I.

Quæ immunitas requiratur et sufficiat ad libertatem arbitrii?

94. *Nota.* Libertas a SS. PP., maxime AUGUSTINO, triplex assignatur : Libertas a necessitate, seu libertas naturæ, de qua 1^a. Cor. 7. 37. Libertas a peccato, sive libertas gratiæ, de qua Rom. 6. 18. Libertas a miseria, seu libertas gloriæ, de qua Rom. 8. 21. Libertas gratiæ solis justis, libertas gratiæ solis beatis convenit : nobis de libertate naturæ sermo est, quæ omnibus communis, ad merendum et demerendum requiritur. Hæc subdividitur : in libertatem a coactione seu spontaneitatis, quæ est potentia agendi sine omni vi extrinseca et ad agendum cogente : convenit omni sponte, quamvis necessario, agenti ; uti patet in generatione divina Filii, amore Beatorum, actionibus infantium et brutorum ; et in libertatem a necessitate, seu electionis, indifferentiæ, arbitrii, quæ est potentia, positus omnibus ad agendum requisitis, agendi, non agendi, agendi oppositum ; unde libertas vel contradictionis vel contrarietatis vocatur. Datur vero etiam libertas ad extrema disparata, e. g. ad orandum, vel studendum. His addi potest tum libertas ab inclinatione, seu æquilibrii, quæ est potentia agendi, non solum sine coactione et necessitate absoluta, sed etiam sine necessitate infirmitatis vel concupiscentiæ, qualis fuit in statu innocentiae : tum libertas ab obligatione, seu exemptionis a lege servitutis ; quæ eo major est, quo suavior est v. g. Lex gratiæ, quam Lex vetus. Necessitas libertati opposita, non minus ac illa, multiplex est : Necessitas Coactionis, Inclinationis, Antecedens et Absoluta, Consequens et Conditionata, Specificationis, Exercitii, Physica, Moralis.

95. *Dico.* Ad libertatem arbitrii non sufficit immunitas a coactione, sed requiritur immunitas a necessitate.

Prob. I. ex Script. Vera libertas arbitrii requirit dominium agentis in suos actus : *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius* ; Gen. 4. 7. Non

habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis; 1^a. Cor. 7. 37. hinc damnatæ sunt a PIO V, GREG. XIII, et URBAN. VIII. BAI propositiones 39, 46, 66. et ad merendum ac demerendum requirit indifferentiam activam: *Beatus..... qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit*; ideo stabilita sunt bona illius in Domino; Eccli. 31. 10. et 11. ubi ratio meriti non præcise ex eo repetitur, quod quis non transgrediatur mandata, sed quod non transgrediatur, cum posset transgredi; hinc damnatæ sunt propositiones, BAI 67^a, et 3^a JANSENI; ergo.

II. Ex SS. PP. JUSTIN. in Apol. ad SENATUM ait: *Nihil esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent qua se in utramque partem converterent.* CLEM. ALEX. L. 4. Strom. circ. fin. *Id est in potestate nostra, cujus ex æquo sumus domini, et ejus quod ei adversatur, ut philosophari vel non, et credere vel non credere.* HIER. L. 2. cont. Jovin. *Liberi arbitrii nos condidit DEUS, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur; alioquin ubi necessitas, nec damnatio, nec corona est.* AUG. L. de spir. et lit. c. 31. *Hoc quisque habere in potestate dicitur, quod, si vult, facit, si non vult, non facit.* Juxta eumd. L. de grat. CHRIST. c. 47. *conciliatio libertatis cum gratia ita est difficilis, ut, quando asseritur DEI gratia, liberum arbitrium putetur auferri: quæ tamen difficultas prope nulla esset, si libertas in sola immunitate a coactione consisteret.* DAMASC. L. 2. de orth. fid. c. 26. *In nostra potestate sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.*

D. THOM. 1. p. q. 82. a. 1. ad 3. *Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere*; et q. 83. a. 3. *Ex hoc liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere, alio recusato, quod est eligere.* et L. 1. cont. gent. c. 68. *Dominium, quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus potestate est velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, et violentiam causæ exterius agentis.* et q. 6. de malo a. un. *Quidam posuerunt quod voluntas hominis ex necessitate moveatur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur;... hæc autem opinio est hæretica: tollit enim rationem meriti et demeriti.* Atque hic sensus communis fuit omnium fere PP. ac TT. ante tempora BAI et JANSENI; ergo.

Conf. 1°. Ex CONC. TRID. quod Sess. 6. can. 5. anathematizat LUTHERUM et CALVINUM docentes, liberum arbitrium, post ADÆ peccatum, amissum et extinctum esse: sed illi hæresiarchæ non negabant libertatem a coactione, quam potius prædicabant, LUTH. L. de lib. arbit. et CALV. L. 2. de eod.; ergo negabant illam a necessitate. 2°. Ex ratione: meritum debet esse actio nostra, quam possimus dare, tanquam pretium pro præmio: demeritum autem est essentialiter peccatum imputabile ad culpam et pœnam; ergo ad utrumque requiritur libertas indifferentiæ.

96. Obj. I. Juxta SS. PP. liberum dicitur id, quod non cogitur: AUG. L. de duab. anim. c. 10.: *Voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum vel adipiscendum.* DAMASC. L. 2. orth. fid. c. 12. *Virtutis nomen obtinere non potest, quod quis per vim aut invitatus efficit.* ANSEL. L. 2. cur Deus Homo c. 10. *Improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio.* BERN. L. de grat. et lib. arbit. de libertate ait: *Est habitus animi liber sui, siquidem non cogitur, non extorquetur: est quippe voluntatis, non neces-*

sitatis. S. THOM. q. 10. de pot. a. 2. ad 2. ait : *Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat:... libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.* Et in 2. Dist. 25. q. un. a. 4. Liberum dicitur ex eo quod cogi non potest.

R. 1. Ultro concedimus, quod PP. et TT. ante BAII et JANSENI exortos errores inter necessitatē et coactionē, liberum et non coactum, voluntarium, spontaneum ac liberum non accurate distinxerint; sæpe pro eodem sumendo utrumque, et in sensu *latiori* ac *vulgari*; verum tunc per coactionem intellexerunt quamcumque necessitatem etiam non violentam, per voluntarium et spontaneum intellexerunt id quod est a voluntate sui ipsius determinativa per electionem; per voluntatem autem potentiam electivam ex propria determinatione.

R. 2. D. Illud dicitur liberum, quod non cogitur, nec coactione absoluta et stricte tali seu violentia ab extrinseco, nec coactione conditionali et minus stricte tali, seu necessitate etiam intrinseca et antecedente C. Quod non cogitur tantum coactione stricte tali N. Ratio responsionis liquet ex allatis supra probationibus: et veritas ejusdem constat etiam ex aliis locutionibus PP. et TT. De AUG., DAMASC., THOM., vide n. 95. S. ANSEL. per coactionem intelligit necessitatem antecedentem, et solum vult quod necessitas consequens non sit proprie necessitas, *quia ipsam facit ipsa voluntatis libertas, quæ, prius quam sit, eam cavere potest, ut ait L. de concord. q. 1. S. BERN. L. de grat. et lib. arbit. ait: Aliud est voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus..... hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit: est enim habitus animi liber sui; ergo cum bestiæ sint liberæ a coactione, libertas nos ab illis discernens debet excludere necessitatem; patet id magis, quia eod. l. c. docet: Ubi necessitas est, ibi libertas non est: ubi libertas non est, nec est meritum. Item: Ubi necessitas, jam non voluntas; ergo.*

Inst. Docent SS. PP. libera esse, quæcumque sponte fiunt: atqui etiam necessaria sponte fiunt; ergo. Prob. Maj. S. PROSP. L. de grat. et lib. arbit. c. 19. Liberum arbitrium est rei sibi placitæ spontaneus appetitus. DAMASC. L. 3. de fid. c. 14. Arbitrii libertas nihil aliud est, quam voluntas; h. e. animi motus, cogente nullo. ANSEL. de lib. arbit. c. 2. Per suum arbitrium peccavit, quod sic liberum erat, ut nulla re alia cogi posset ad peccandum: et ideo juste reprehenditur, quia cum haberet hanc arbitrii libertatem, non aliqua re cogente, non aliqua necessitate, sed sponte peccavit. BERN. serm. 81. in Cant. Homo, interveniente peccato, patitur quamdam vim, sed a voluntate, non a natura; ut ne sic quidem ingenita libertate privetur: quod enim voluntarium, et liberum. S. THOM. 1. 2. q. 6. a. 2. ad 3. Laus et vituperium consequuntur actum voluntarium secundum perfectam rationem voluntarii; ergo.

R. D. M. Quæcumque sponte fiunt, spontaneitate perfecta, libera esse docent N. Quæcumque sponte fiunt spontaneitate imperfecta C. Spontanea imperfecta sunt, quæ nullam supponunt deliberationem, et hinc ex electione non fiunt; dicuntur tamen spontanea, quia cum voluntate fiunt. Spontanea perfecta sunt, quæ supponunt deliberationem, et ex electione fiunt, et hinc a principio seipsum per electionem determinante; quæ necessitatem omnem antecedentem excludunt. Distinctio hæc probatur ex eo quod PROSPER de

ADAMO, ANSEL. de eodem et de Angelis loquantur, quibus tamen, tanquam in statu innocentiae constitutis, JANSENIUS concedit libertatem a necessitate requiri ad liberum eorum arbitrium. DAMASC. hanc ipsam distinctionem in spontaneo affert L. 2. de *orthodoxa fide* c. 24. D. THOM. spontaneitatem necessitati opponit q. 6. de *Malo*. a. un. Plura vide apud MORAINES in *Anti-Jansenio*.

97. *Obj. II.* Quod fit, cum volumus, est nobis liberum : atqui etiam voluntarium necessarium fit cum volumus ; ergo est liberum : hinc, juxta SCOTISTAS, PATER et FILIUS libere produciunt SPIRITUM S. et DEUS ab æterno et de facto est liber vere in operatione ad extra, quin possit unquam deliberare aut se determinare in tempore.

R. D. M. Quod fit, cum volumus, et quod etiam possumus non velle, est nobis liberum C. Quod fit, cum volumus ; et actu tantum possumus velle N.

Liberum debet esse in nostra potestate electiva et active indifferente ad agendum et non agendum : debet fieri, movente seipsam voluntate, h. e. per propriam ex sua electione determinationem ; unde 1°. *Spiratio activa* non est libera et spontanea, ita ut hæc SCOTISTARUM locutio neque WICLEFFO, LUTHERO ac CALVINO, neque JANSENIO patrocinetur, quia illi liberum non sumunt in propria significatione, sed quatenus coincidit cum voluntario, prout advertit Jo. PUTEANUS. 2°. DEUS de facto est liber, h. e. actu exercet libertatem, sive est in exercitio libertatis : non vero hoc sensu, quod sit in potentia ad libertatem, aut quod habeat actum primum proximum libertatis ita ut se necdum determinarit : nam indifferentia quidem requiritur ad actum primum proximum libertatis constituendum ; non vero manet adhuc indifferentia in ipso actu secundo, seu exercitio libertatis. 3°. DEUS non potest deliberare formaliter, per inquisitionem mediorum et comparisonem cum fine ; sed eminenter, per simplicem actum eligendo media propter finem. Non se determinat in tempore, ab æterno jamdum determinatus, non ex necessitate naturæ, aut alia antecedente ; sed ex libera determinatione propria, et necessitate saltem per rationem consequente.

Inst. Amor beatificus in Beatis, quantumvis necessarius, liber tamen est libertate arbitrii, quia esset alias similis modo agendi irrationalium : est autem actus *humanus*, et fit ex prævia cognitione perfectissima ; ergo.

R. N. A. Modus agendi in brutis oritur ab imperfectione cognitionis, et ex solo instinctu naturali : in Beatis vero ex perfectione cognitionis, et ex objecti excellentia ineluctabiliter movente voluntatem : hæc autem cognitio, hoc ipso quod sit perfectissima, non indifferenter objectum proponit voluntati, sed eam determinat et rapit. Demum actus humanus proprie dici non potest, cum juxta D. THOM. 1. 2. q. 1. a. 1. *actiones illæ proprie vocantur humane, quarum homo est dominus... et quæ cum voluntate deliberata procedunt.*

98. *Obj. III.* Juxta D. THOM. in 3. Dist. 18. q. un. a. 2. ad 5. actus charitatis in CHRISTO, quæ dilexit DEUM, tantum a coactione erant liberi, et tamen meritorii ; ergo ad merendum et demerendum non requiritur libertas a necessitate.

R. Verba D. THOMÆ de libero CHRISTI arbitrio : *Si etiam esset determinatum ad unum numero, sicut ad DEUM diligendum, quod non facere non potest ;*

tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, et ita est actus sui dominus; ita exponi possunt: Tametsi CHRISTUS necessario DEUM dilexisset, quoad exercitium, libere tamen dilexisset ac meritorie, quia sponte, h. e. magna inclinatione, et actu valde intenso, cum potuisset minus intensos elicere; certo alio sensu CHRISTUS non magis actus sui dominus fuisset, ac bruta suorum; CHRISTUS ergo liber non fuit in peccando et non peccando, sed tamen ad ea omnia, quæ ita volebat, ut sine indecentia posset eadem omittere, et vel agere, vel non agere, vel etiam ex diversis objectis unum præ alio eligere. Vide Tr. de Incarn. Alibi per voluntarium perfectum simul intelligit liberum, quando nempe, ut ait, aliquis deliberans de fine potest in finem moveri, vel non moveri.

Inst. 1. Ad rationem meriti et demeriti, quamvis requiratur immunitas a necessitate absoluta, non tamen a necessitate relativa ad intensiorem vel gratiæ, vel concupiscentiæ motum requiritur; præsertim cum, quod fit ex concupiscentia necessitante, in voluntate peccantis ADÆ sat liberum fuerit, adeoque imputabile ad peccatum; ergo.

R. N. A. Quæcumque necessitas antecedens tollit indifferentiam ad utrumlibet eo instanti, quo fit bonum vel malum: et hanc immunitatem a quavis necessitate antecedente tum absoluta, tum relativa, Scriptura et SS. PP. requirunt ad libertatem arbitrii; hinc damnata propositio 3^a. JANSENI tanquam hæretica, quamvis solam necessitatem relativam assereret: damnata item ab ALEX. VIII. prop. 4^a. de libertate peccati in sua causa, scilicet in voluntate ADAMI aut in peccato originali, maxime cum hoc per baptismum omnino deletum sit: proinde sicut omne peccatum esse liberum, ita personale personaliter esse liberum debet.

Inst. 2. Peccata sæpe fiunt sine advertentia v. g. in consuetudinariis: in hac vita nequeunt vitari omnia peccata saltem venialia: damnati DEUM oderunt necessario, et tamen peccant: demum systema libertatis hactenus assertæ est merum commentum philosophicū; ergo ad peccatum omni-modæ immunitas a necessitate necessaria non est.

R. Consuetudinarii, tametsi careant indifferentia propensionis, non tamen arbitrii: consuetudo prava difficultatem, at nullam necessitatem saltem physicam imponit. Neque ad peccata venialia quisque physice necessitatur. Necessitas peccandi in damnatis potius est moralis; attamen novæ pœnæ reos non facit. Denique non commentum, sed unanimis Philosophorum sensus, adeoque vox nature est, nostra libertatis definitio; igitur CALVIN. et JANSEN. inique illam criminantur.

99. *Observa.* Liberum arbitrium abstracte sumptum, prout a DEO, Beatis, et homine viatore præscinditur, adæquate constituitur per indifferentiam contradictionis, seu potentiam agendi et non agendi: nam, ut ait S. ANSEL. de lib. arbitr. c. 1. si potentia peccandi et non peccandi esset ejus definitio, nec DEUS, nec Angelus, qui peccare nequeunt, liberum haberent arbitrium, quod nefas est dicere. Ad hæc definitio ista convenit omnibus liberis in quocumque statu. Liberum arbitrium contracte sumptum, prout reperitur in statu puri hominis viatoris, adæquate constituitur per libertatem contradictionis et contrarietatis, scilicet ad bonum et malum, quia sic explicatur in Script., in CC., et a SS. PP. Certum est juxta omnes, de ratione liber-

tatis *contractim* sumptæ esse potentiam non peccandi, ergo et potentiam peccandi, quia libertas circa unum e contradictoriis involvit libertatem circa alterum, ut salva sit utriusque optio; unde S. THOMAS ait : *Si operari est in potestate nostra, oportet etiam, quod non operari sit in potestate nostra, et e converso.*

ARTICULUS II.

QUÆ INDIFFERENTIA REQUIRATUR ET SUFFICIAT AD LIBERTATEM ARBITRII ?

100. *Nota.* Libertas arbitrii *remota* dicitur actus primus libertatis incompletus, sive facultas se determinandi, si ponantur requisita; hæc est libertas radicalis, et intrinseca voluntati. Libertas *proxima* est actus primus libertatis completus et indifferens, qui voluntatem constituit proxime potentem agere et non agere; hæc est denominatio partim intrinseca, quia dicit libertatem radicalem, partim extrinseca, quia dicit indifferentiam objectivam, concursus Dei, et similia voluntati extrinseca. Est autem *indifferentia* triplex : *objectiva* seu *judicii*, quæ est representatio objecti sub diversa ratione boni et mali : *passiva* seu *subjectiva*, quæ est potentia receptiva, indeterminata ad unum potius quam alium actum recipiendum : *activa* sive *principii*, quæ potentia est indifferens ad agendum, non agendum, hoc vel ejus oppositum agendum. Denique *prærequisita* ad libertatem, quæ tempore vel natura prius poni debent quam voluntas agat, sunt ipsa potentia seu voluntas, cognitio indifferenter proponens objectum, concursus Dei paratus, et remotio omnis impedimenti per ipsum actum secundum inaufertibilem.

101. *Dico I.* Ad libertatem arbitrii non sufficit indifferencia aut objectiva, aut subjectiva, sed activa requiritur.

Prob. I^a. P. Stante indifferencia *objectiva*, potest homo cogi, potest DEUS voluntati immittere qualitatem quæ ad unam partem necessitet, potest subtrahere concursum suum ad unam partem : sed in his casibus non haberetur liberum arbitrium ; ergo indifferencia *judicii* sola non sufficit. *Conf.* Sequeretur : 1°. Gratiam necessitantem HERETICORUM et *vietricem* JANSENI non obesse libero arbitrio, cum etiam in harum consortio stare queat indifferencia *objectiva*. 2°. Frustra egisse PATRES et CC. adversus eversores libertatis, cum nullus horum indifferentiam *objectivam* negarit.

Prob. II^a. P. Damnatum est a TRID. Sess. 6. can. 4., quod liberum arbitrium *mere passive* se habeat ; ergo constitui debet in potentia non *mere passiva*, sed *activa* et *electiva*, quæ actus habeat in sua potestate. *Conf.* Sequeretur voluntatem esse liberam ad gratiam primam, quia ad hanc recipiendam est indifferens ; sola ergo capacitas et indifferencia *subjectiva*, recipiendi formam vel actum, non sufficit ad libertatem.

Prob. III^a. P. Quia liberum arbitrium, juxta omnes, habet veram causalitatem : ad hanc vero nec sufficit mera causalitas materialis, uti dictum : nec efficiens quomodocumque, cum alias non esset differentia inter actum necessarium et liberum ; ergo causalitas efficiens *electiva*, seu *elective activa*, et *active indifferens*. *Conf.* TRID. I. c. docens liberum arbitrium non se habere *mere passive*, et ut quoddam inanime, non tantum excludit potentiam

mere receptivam, sed etiam potentiam *activam* quidem, at non *electivam*; ergo requiritur indifferentia *activa*, et quidem *electiva*.

Dixi : Nec objectiva, nec subjectiva sufficit : utrumque enim requiri constat ; cum 1°. actio indifferens non possit haberi sine cogitatione prævia indifferente : 2°. si voluntas esset determinata ad unum actum virtualiter recipiendum, non posset elicere aut recipere alium. De indifferentia propensionis nihil hic additum, quia non requiritur ad essentiam liberi arbitrii, cui accidentalis est, et tum adesse, tum abesse potest.

Si ais 1°. D. THOM. p. 1. q. 83. a. 1. ait : *Judicium rationis ad diversa se habet, et non est determinatum ad unum : et pro tanto necesse est quod homo sit liberi arbitrii, ex hoc ipso quod rationalis est.* Idem dicit, voluntatem non posse necessitari, dum ei objectum indifferenter proponitur.

R. 1°. D. Ob judicium rationis indifferens homo est liber radicaliter C. Formaliter N. Illud quidem requiritur necessario ad libertatem, at non sufficit. 2°. D. Non potest necessitari ex parte objecti, dum hoc indifferenter proponitur C. Aliunde, et ex parte subjecti N. Nam stante cognitione indifferente necessitari posset, si daretur gratia vel concupiscentia dominans in sensu CALVINI aut JANSENI.

Si ais 2°. Objectum non potest amari libere, nisi proponatur ut libere amabile; ergo nec potest amari necessario, nisi proponatur ut necessario amabile.

R. *Disp. est* : quia libertas est bonum voluntatis : hoc autem cum sit ex integra causa, ad eam habendam requiritur indifferentia tum ex parte *objecti*, tum ex parte *subjecti* ; quia vero necessitas est malum voluntatis, et hoc habetur ex quolibet defectu, illa etiam oritur ex sola absentia indifferentiæ vel ex parte *objecti*, vel ex parte *subjecti*. Adde, quod operans stante quidem objecti indifferentia, sed aliunde necessitatus, non possit dici agere *ex*, sed tantum *cum* indifferentia objectiva, quia ista indifferentia operantem non dirigit ad agendum, nec ipse se determinat.

102. *Dico II.* Ad libertatem indifferentiæ activæ requiritur etiam potestas non agendi in sensu composito requisitorum.

Prob. 1°. TRID. Sess. 6. can. 4. cont. LUTH. et CALV. definit, liberum arbitrium constitutum cum ultimo complemento ad bene operandum ita libere agere, ut a Deo motum et excitatum possit dissentire, si velit : atqui hoc intelligi debet de sensu composito, non quidem, ac si simul componi possint actio et non actio ; sed quod positis omnibus ad agendum requisitis absolute antecedentibus, sive quæ habere vel non habere, non sit in hominis potestate, tam possit componi non actio, quam actio ; ergo. *Min.* patet : quia TRID. damnat HÆRETICOS, qui non negabant hominem posse male agere in sensu *diviso* gratiæ, sive si ea abesset. 2°. Eadem Sess. cap. 5., ubi explicat concordiam libertatis cum gratia, docet, quod *tangente* Deo *cor hominis per Spiritus S. illuminationem*, homo inspirationem illam possit abjicere, et can. 4. quod possit *dissentire* ; CONC. vero SENON. an. 1528. sub CLEM. VII. in GALLIA celebratum in Decretis fidei docet, quod homo possit resistere : atqui abjicere, dissentire, resistere dicunt sensum compositum ; ergo. *Min.* constat ; quia *abjicere* est, rem habitam dimittere, aut oblatam respuere : *dissentire* est, non consentire excitationi reipsa existenti, cum non dissentiamus

ei, quæ non est : *resistere* est, excitationi præsentī consensum negare, uti dicimur resistere tentationibus, concupiscentiis, etc.

Conf. Causa libera, deficiente potentia conjungendi carentiam actus cum omnibus requisitis ad agendum, non differt a causa necessaria, quia et hæc potest conjungere carentiam actus in *sensu diviso*, h. e., deficiente aliquo ad agendum requisito, v. g. oculus non videre sublato lumine, ita quidem, ut hoc ipsum tunc impossibile sit; ergo, ut differat, major causæ liberæ potestas esse debet. Profecto si definitio libertatis intelligatur in *sensu diviso*, et CHRISTUS et Beati erunt ad peccandum liberi, cum habeant potestatem peccandi in *sensu diviso* unionis hypostaticæ, et visionis beatificæ: cæcus erit liber ad videndum, captivus ad fugiendum, claudus ad ambulandum etc.

Si ais: Pleraque ad actionem prærequisita non possunt componi cum non actione, nempe decretum DEI de concursu suo ad actionem, prædefinitio actuum bonorum, gratia efficax, determinatio voluntatis, qua ipsa se determinat; ergo.

R. N. A. Nam 1°. Per decretum DEI omnipotentia offertur creaturæ indifferenter ad utrumlibet; concursus vero in *actu secundo* non est unum ex prærequisitis. 2°. Neque prædefinitio, neque scientia media, qua illa nititur, prærequiruntur ad actum primum libertatis, cum voluntas proxime possit agere per auxilium gratiæ datum etiam sine illa scientia, et prædefinitione: hæc quippe requiritur ex parte DEI, ut specialem affectum testetur erga electos: illa, ut auxilium conferat modo sapientissimo ac Deo digno. 3°. Gratia efficax, ut infallibiliter efficax, non est simpliciter antecedens et prærequisita, sed consequens liberum voluntatis consensum conditionate futurum. 4°. Neque se tenet ex parte actus primi determinatio voluntatis, cum voluntas agendo, et per ipsam suam actionem se determinet, non vero per aliquid prævium incomponibile cum omissione actus.

103. *Observe.* Equidem *indifferentia judicii* necessario requiritur ad libertatem, atque cum DEUS auctor naturæ exigentiis creaturarum ordinariè sese accommodet, ubi iudicium indifferens datur, cætera item requisita dantur ad libertatem; attamen in hac indifferentia sola neutiquam consistit, neque cum illa indispensabiliter libertas connectitur: id hactenus probatum. An præter cognitionem indifferentem requiratur iudicium, seu imperium practicum, quo intellectus voluntatem determinet, hoc vel illud, hic et nunc eligendum esse: alii negant, alii cum THOMISTIS affirmant; at contra est: vel hoc iudicium practicum est voluntati liberum, vel non? si est; ergo sine prævio iudicio practico jam potest aliud eligere voluntas, vel fit processus in infinitum: si non est; ergo tollitur libertas, quia voluntas præcise a cognitione, sicut appetitus sensitivus a phantasmate, determinata, nec mediate, nec immediate potest contrarium eligere.

ARTICULUS III.

QUI SINT ERRORES PRÆCIPUI CIRCA LIBERTATEM ARBITRII?

104. *Nota.* Errores circa libertatem arbitrii tam fuere multiplices, ut prope necessarium videatur, in diversas classes eos discernere, quo magis ex ordine confutentur hæreses, ac orthodoxa veritas inclarescat magis. Itaque classis 1^a. referet illos tum GENTILIUM, tum HERETICORUM generatim; 2^a PELAGIANORUM speciatim; 3^a. JANSENI cumprimis errores.

Errores GENTILIUM et HERETICORUM generatim.

105. I. Libertatem Arbitrii, sine respectu ad statum naturæ lapsæ, negarunt STOICI ex Fato, ASTROLOGI judicarii, Planetarii et Genethliaci ex certo positu ac influxu astrorum, MANICHÆI ex duplici anima ita, ut hominem ferri necessario dicerent in bonum, si anima bona, in malum, si mala prævaleat: non quidem necessitate coactionis, sed inclinationis seu determinationis ad unum.

106. II. Pro statu naturæ lapsæ circa eandem errabant PELAGIANI, qui, cum libertatem arbitrii nimium extollerent, necessitatem gratiæ negarunt: WICLEFFUS haud multum discrepans a MANICHÆIS, cujus propositio 27, *omnia de necessitate absoluta eveniunt*, damnata est in CONC. CONSTANTIENS. Sess. 8.; LUTHERUS, qui in *assert. art.* 36. et L. *de Servo arbitrio* ait, liberum arbitrium esse *figmentum in rebus et titulum sine re*: CALVINUS in Antidoto CONC. TRID. ait: *qui illud, liberum arbitrium, dixerit esse titulum sine re, CHRISTUM habet auctorem et AUGUSTINUM*; similia habet L. 1. *Inst.* c. 43., L. 2. c. 3. § 7. et 11., alique post hos Novatores. LUTHERUS tamen, MELANCHTON et CONFESSIO AUGUST. libertatem indifferentiæ admisere quoad actiones civiles et politicas.

107. III. JOVINIANUS, FLORUS, alique MONACHI ADRUMETINI non quidem aperte negarunt libertatem arbitrii, eam tamen interim efficacia gratiæ docuerunt; iidem BAIUS cujus propositiones 79 a Pio V, JANSENIUS cujus propositiones 5 ab INNOC. X, ALEX. VII, CLEM. XI, QUESNELLUS cujus propositiones 101 a CLEM. XI, damnatæ sunt.

Errores PELAGIANORUM.

108. I. Negarunt PELAGIANI, libertatem arbitrii stare posse cum necessitate gratiæ prævenientis: dixerunt, liberum arbitrium post ANTE peccatum pares habere vires, sive ad bonum, sive ad malum; indifferentiam ad malum pertinere ad naturam libertatis, prout hæc Deo, Angelis et hominibus convenit.

109. II. Inter præcipuos illorum errores erat hic, hominem in hac vita per proprias vires suas posse sine omni peccato esse; qui error refertur a PAULINO accusatore CELESTII a. 6. et a PAUL. OROSIO in Actis CONC. CARTHAG. an. 412, HIER. in præf. L. 4. in *Jerem.*, AUG. L. *de Dono persever.* c. 2, L. 3. ad *Bonif.* c. 8., L. 3. cont. *Julian.* c. 1, de *hær.* n. 88. Unde patet, errasse QUESNELLUM,

dum a LEONIS opera Tom. 2. Diss. 3. scripsit, hunc errorem esse duntaxat rumusculum, et quæstionem minus gravem. Potius enim est radix reliquorum, ut agnoscit ipse JANSENIUS Tom. 1. L. 6. c. 18. et PP. Bened. in edit. oper. S. HIER.: nam cum PELAGIUS in ipsa natura potestatem non peccandi assereret, inde conclusit, in homine non esse infirmitatem naturæ, qua debilitaretur post lapsum ADAMI; ideoque ADAM non esse lapsum, nec existere peccatum originale, ac demum gratiam homini non esse necessariam.

110. III. Hic error uno nomine vocatur *Impeccantia*, et distinguitur ab *Impeccabilitate*, qui error erat JOVINIANI: quia posse non peccare, seu potestas non peccandi aliud est, quam non posse peccare, seu impotentia peccandi, quod JOVINIANUS tribuebat homini post baptismum, sive gratiam sanctificationem receptam, quam inamissibilem statuit. Erravit ergo JANSENIUS Tom. 1. L. 4. c. 19. scribens, inter hæc non bene distinxisse S. HIERONYMUM. Continet autem hic error in se plus, quam exprimat; nempe hominem non tantum posse abstinere ab omni peccato, et a consensu in peccatum, sed 1°. carere etiam omni sensu peccati, extinguere omnem concupiscentiam, et immunem fieri ab omni tentatione interna, motu et inclinatione inordinata; 2°. adipisci perfectionem justitiæ, seu justitiam perficere atque exercere ita perfecte, ut nihil lateat, quod secundum justitiam agendum sit, et ita agat, ut sine difficultate et contrario animi motu totum peragatur.

111. IV. *Primum* convenit cum apathia STOICORUM; unde et HIER. in præf. L. 4. in Jerem. dixit: *Hæresis PYTHAGORÆ et ZENONIS ἀπαθείας καὶ ἀναμαρτησιᾶς id est, impassibilitatis et impeccantiæ... cæpit reviviscere.* Et in epist. ad Ctesiph. *Philosophi, Patriarchæ Hæreticorum, Ecclesiæ puritatem perversa maculaverunt doctrina, ut nesciant illud dictum de humana fragilitate... Video aliam legem etc.* AUG. postquam L. 2. cont. JULIAN c. 8. recitasset ex AMBROSIO (L. de ESAU sive de fuga seculi c. 1.) concupiscentiæ motus varios turbare animam; sic alloquitur PELAGIANOS: *Hæc si vos non patimini, ignoscite, non vobis credimus, sed in his potius S. AMBROSII verbis speculum quoddam... communis humanæ infirmitatis agnoscimus. Vobis autem etiamsi credamus, et dicamus: orate pro nobis, ut nec nos ista patiamur; ita vos invenimus elatos et alta sapientes, ut respondeatis nobis, non solum ista vos non pati, verum etiam in hominis esse potestate, ne ista patiatur, nec esse causam, cur ad hoc DEI poscatur auxilium.* Item ubi L. 6. cont. JULIAN. c. 5. EPTOFI PELAGIANO opposuisset textum Sap. 9. 15. *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem,* JULIANUM alloquens ait: *Sed tu tanquam in cælo jam inter Angelos immortaliter habitans, verba mortalitatis et infirmitatis irrides.*

Secundum convenit cum illa similitudine affectata STOICORUM cum DEO, de qua XISTUS Pythagoricus ita loquitur: *Libertatem arbitrii permisit hominibus DEUS, ut pure et sine peccato viventes similes fiant DEO.* Unde HIER. in ep. ad Ctesiph. ait: *quæ potest alia major esse temeritas, quam DEI sibi, non dicam, similitudinem, sed æqualitatem vindicare, et brevi sententia omnium Hæreticorum venena complecti, quæ de Philosophorum, et maxime PYTHAGORÆ et ZENONIS, principis STOICORUM, fonte manarunt.* Et S. AUG. L. de Spir. et lit. c. 2. *Putant, sine adjutorio DEI per ipsam vim voluntatis humanæ justitiam*

posse perficere. Item L. de nat. et grat. c. 42. *Neque illud nimis curo, utrum fuerint hic aliqui, vel sint, qui perfectam, cui nihil addendum esset, habuerint, vel habeant, vel habituri sint charitatem DEI; ipsa enim est verissima, perfectissimaque justitia. Ubi*

412. *Adverte 1º. in hujus erroris oppugnatione plura protulisse tum Hieronymum, tum Augustinum, quæ videantur repugnare nostræ Theologiæ; ut dum dicunt, dari præcepta servatu impossibilia, peccata ex necessitate facta, ignorantiam omnem cum peccato conjunctam, amissam libertatem. 2º. Juxta S. Aug. præceptum perfectionis justitiæ (de quo supra num. 81) potuisse impleri in statu innocentiae, et implendum esse in cælo a beatis: non autem impleri posse in præsentī vita, cujus impotentiae causa sit peccatum originale, juxta eundem L. 1. ad Simplic. q. 1. n. 11. Sed quod perficere bonum non sit in potestate, ad meritum pertinet originalis peccati; quamvis autem præceptum hoc implere non possimus, tamen juste dari et sine causa a nobis violari: juste dari, quia habet duplex objectum, mediatum sive extinctionem concupiscentiæ, et immediatum, sive conatum ad extinguendam concupiscentiam: objectum immediatum imperatur tanquam medium, objectum mediatum ceu finis; sine culpa tantum violari; quia violatio illius non est peccatum formaliter, sed tantum materialiter tale, neque tam culpa, quam defectus est.*

413. V. Cum PELAGIANI negare non possent, in homine vigere concupiscentiam, motus tantum voluntarios admiserunt esse peccata, involuntarios autem nullam habere rationem mali, sed bonum esse naturæ, adeoque, cum voluntarii in nostra potestate sunt, etiam penes nos esse, non peccare et servare perfectionem justitiæ. Contra vero Aug. statuit, omnem concupiscentiæ motum esse peccatum: tum quia PAULUS ad Rom. 7. 15. etc. dicit: *Non quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio;... nunc autem non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*: tum quia omnis ejusmodi motus est contra præceptum divinum saltem, *non concupisces*: tum denique quia est contra ordinem a Deo primitus statutum, et perfectionem originariæ conditionis, sive defectus a justitia perfecta, quæ in ADAMO fuit, et futura est in sequenti vita, quo tendere, quam appetere quotidie debemus.

Sicut distinxit actionem et perfectionem justitiæ, nec non præcepta ad actionem vel perfectionem illius spectantia, sic etiam distinxit peccata, et 1um quidem peccatum contra actionem justitiæ, et præceptum, *post concupiscentias non eas*, definivit L. de 2 anim. c. 11. *Peccatum est voluntas admittendi vel retinendi, quod justitia vetat, et unde liberum est abstinere. 2um contra perfectionem justitiæ, et præceptum, non concupisces, diliges DEUM ex toto corde, L. de perfect. just. c. 6. Peccatum est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet, sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit. Ibidem c. 8. ait: Concupiscentia non frænari, sed omnino esse non debet, nec erit in illa perfectione justitiæ, ubi nullum omnino peccatum erit. L. de nat. et grat. c. 38. Si in ABEL justo charitas DEI adhuc erat, quæ posset et deberet augeri, quiquid minus erat, ex vitio erat. Unde S. Aug. merito arguebat contra PELAGIANOS, impeccantiam et perfectionem justitiæ ab iis jactatam in hac vita non dari, cum impossibile esset, hominem sive per*

actionem liberam, sive per actionem saltem necessariam et peccatum materiale non deflectere a perfectione justitiæ.

Errores JANSENI.

114. I. JANSENIUS, ut suam hæresin de peccato sine libertate et cum necessitate etiam faciendo stabiliret, aliter ac PELAGIANI, processit, et cum illi nec peccatum quidem improprium ac materiale admitterent in motibus et actionibus necessariis, ipse peccatum formale, et proprium constituit cum necessitate et sola libertate a coactione. Eam in rem, quæ dixerat AUGUSTINUS de peccato contra perfectionem justitiæ, et quæ ille asseruerat de actione justitiæ, transtulit ad actiones originalis innocentiae, sive ad ADAMUM. Pro hac perversione usus est, tum ex L. 1. *op. imperf.* n. 17. textu sequente: ADAM quippe omnino, quando peccavit, nihil in se habebat mali, quo nolens urgeretur ad operandum malum, et propter quod diceret: non, quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago, ac per hoc egit peccando, quod justitiæ vetabat, et unde liberum erat abstinere. Nunc ei, qui dicit, quod nolo malum, hoc ago, abstinere liberum non est: tum quod JULIANUS nollet admittere definitionem peccati secundo loco datam, sed primam requireret ad omne peccatum. Docet autem JANSENIUS, et auctoritate S. AUGUSTINI, cujus lectioni plures quam 20 annos se impendisse gloriatur, stabilire nititur, voluntatem humanam per peccatum ADÆ ita præcipitatam esse in dominatum libidinum, ut in omnibus necessario sequatur vel delectationem terrestrem concupiscentiæ, vel coelestem infusam a Deo, prout altera alteram vicerit.

115. II. Omnem voluntatem et volitionem ratione sui et essentialiter esse liberam: implicare, ut sit voluntas, et non sit libera, sicut implicat, ut volendo non velimus, aut ut voluntas non sit voluntas: synonyma esse, velle, et libere velle; adeoque omne velle esse liberum, quia id est liberum, quod, cum volumus, facimus; facimus autem volitionem, cum volumus.

116. III. Duplicem esse necessitatem juxta S. AUG., unam dominantem, prementem instar ponderis, et simpliciter dictam, quæ operetur effectum, voluntate quantumcumque renitente: alteram esse simul voluntariam, qua scilicet necesse est, aliquid fieri non repugnante, sed immutabiliter volente voluntate: hanc non repugnare libertati, quia non impedit, quin velimus, cum volumus; illam adimere libertatem, et opponi voluntati: nequit enim fieri voluntate nostra, quod fit nobis nolentibus; cum itaque voluntas cogi non possit quoad actus elicitos, fieri non posse, ut aliquis actus voluntatis non sit liber.

117. IV. *Indifferentiam* voluntatis ad statum aliquem, non ad essentiam liberi arbitrii pertinere: DEUM, CHRISTUM, Beatos absque ulla indifferentia ad amorem DEI, damnatos vero ad malum liberrimos esse: soli ADAMO innocenti tribuendam libertatem indifferentiæ ad bonum et malum, nobis autem ad utrumque nihil indifferentiæ esse relictum; solam proin necessitatem coactionis adversari essentiae et perfecto statui liberi arbitrii, libertatem autem a coactione ad rationem meriti et demeriti sufficere.

118. *Observe.* Ex hoc suo systemate inferebat JANSENIUS, gratiæ interiori nunquam resisti, hanc vero gratiam nec semper dari, nec ab homine *obtineri* posse, quædam præcepta justis etiam *impossibilia* esse, motus indeliberatos concupiscentiæ antecedentis esse peccata formalia, neque ignorantiam *invincibilem*, neque necessitatem antecedentem a peccato excusare, CHRISTUM denique pro solis prædestinatis mortuum esse. Convenit autem hoc systema reipsa cum doctrina STOICORUM, qui non dixere, hominem a fato vel præscientia cogi, ut nolens vel invitatus vellet, sed admissa immunitate a coactione tantum negarunt libertatem a necessitate : MANICHÆORUM, quia sicut hi *duas animas*, ita JANSENIUS *duo principia* statuit, non cogentia quidem, quia intrinseca, sed necessitantia, quia determinantia ad unum : LUTHERI et CALVINI, qui itidem solam indifferentiam activam, non vero libertatem a coactione negabant; quamvis autem voce tenus mollior ac mitior esse videatur necessitas JANSENI, reipsa tamen non minus ferrea et brutalis est, ac illa CALVINI et LUTHERI, pari proin jure a TRID. Sess. 6. can. 5. fulminata.

ARTICULUS IV.

QUÆ SIT VERA DOCTRINA S. AUGUSTINI DE LIBERTATE ARBITRII?

119. *Nota I.* Id semper familiare HÆRETICIS fuit, circa libertatem arbitrii vindicare sibi auctoritatem D. AUGUSTINI, Doctoris in materia de *gratia* et *libero arbitrio* maximi. JANSENIANI cumprimis cum suas in partes hæreticas trahere adnituntur, atque adeo contra mentem ipsius S. Doctoris exorbitant, ut Bullas Pontificias contendunt esse interpretandas ad mentem S. AUG., non vero S. AUG. ad mentem Bullarum Pontif.; hinc damnata est ab ALEX. VIII. Prop. 30. Ipse etiam AUG. in suis epist. lectoribus suorum scriptorum dat facultatem recedendi a sua doctrina, siquidem fides, communis SS. PP. sensus, aut sufficiens ratio id exigant. Attamen quia JANSENIUS infinitis prope locis asserit, profiteri se doctrinam S. AUG., et quia suos libros inscripsit. AUGUSTINUS CORNELII JANSENI IPRENSIS, et quia ejus Magister ac Sectatores, SANCYRANUS, ARNALDUS, QUESNELLUS, alique AUGUSTINIANOS sese compellant, operæ pretium videtur, præcipua *Augustinianæ doctrinæ* capita circa libertatem arbitrii ita sub unum quasi conspectum ponere, ut facile quivis intelligat, quam sint cariosa et fallacibus imposturis subnixæ JANSENIANORUM fundamenta.

120. *Nota II.* Præcipua hac in re concertatio S. AUGUSTINO fuit cum MANICHÆIS et PELAGIANIS, quorum errores, quia diversis principiis insistebant, diversis item armis impugnavit; unde factum, ut liberum arbitrium in duplici sensu acciperet, nempe in LL. contra MANICHÆOS pro naturali facultate eligendi utrumlibet positis omnibus ad agendum requisitis, quam negabant illi, subjicientes hominem naturali in bene vel male agendo necessitati animæ bonæ vel malæ; in LL. contra PELAGIANOS pro eadem facultate instructa omnibus ad agendum requisitis, inter quæ est DEI gratia ad operandum bene, vel abstinendum a peccato utiliter ad vitam æternam, cujus gratiæ necessitatem negabant PELAGIANI. *Libri* autem contra MANICHÆOS conscripti

sunt. *LL. de lib. arbitr., L. cont. epist. Manichæi dictam Fundamentum, L. de 2. anim., L. cont. Fortunatum, L. cont. Adimantum, LL. 33 cont. Faustum, LL. 2 de actis cum Felice, L. cont. Secundinum, L. de nat. boni, L. de fide etc. Contra PELAGIANOS, LL. 3 de pecc. merit. et remiss., L. de spir. et lit., L. de nat. et grat., L. de gest. Pelag., LL. 2 de grat. Christ. et pecc. orig., LL. 2 de nupt. et concup., LL. 4 ad Bonif., LL. 6 cont. Julian., LL. 6 oper. imperf. cont. eumd., L. de grat. et lib. arbitr., L. de corrept. et grat., L. de perfect. justit., L. de prædestin. Sanct. L. de Dono persever., LL. 4. de orig. animæ.*

121. *Dico I. S. AUGUSTINUS etiam in statu naturæ lapsæ admisit libertatem indifferentiæ.*

Prob. 1º. Ex scriptis cont. MANICH. L. de 2. anim. c. 14. ait : Peccatum est voluntas, retinendi vel consequendi, quod justitia vetat, et unde liberum est abstinere. L. 2. de actis cum Felice, c. 4. Habet unusquisque in voluntate aut eligere, quæ bona sunt, et esse arbor bona, aut eligere, quæ mala, et esse arbor mala, L. 2. cont. Faust. c. 5. Nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesin ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene vel male vivitur, propter justum judicium DEI ab omni vinculo necessitatis vindicemus.

2º. Ex scriptis cont. PELAG. L. de spir. et lit. c. 34. In omnibus misericordia DEI prævenit nos : consentire autem vocationi DEI, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. L. 1. ad Bonif. c. 15. Nos dicimus, liberum arbitrium in omnibus esse naturaliter, nec ADÆ peccato perire potuisse : quod Scripturarum omnium auctoritate firmatur. L. 1. op. imperf. n. 98. Eæ quo homo incipit uli voluntatis arbitrio, et peccare, et non peccare potest : sed alterum horum non facit, nisi adjutus ab eo, qui dixit : Sine me nihil potestis facere : alterum vero propria voluntate. Demum L. de grat. et lib. arbitr. c. 1. hunc a se librum fuisse conscriptum profitetur, quoniam sunt, qui sic gratiam defendunt, ut negent liberum hominis arbitrium. Nemo autem negavit, quod per se manifestum est, libertatem a coactione, sive quod voluntas nec a gratia, nec ab alia vi cogi possit ; ergo scripsit contra illos qui, ob necessitatem et efficaciam gratiæ, negarunt libertatem indifferentiæ ad juste vivendum.

122. *Obj. cum JANSENISTIS, LUTHERUM et CALVINUM secutis : S. AUG. docet, arbitrium hominis post peccatum esse peccati servum, et captivum, L. 2. de Nupt. c. 3. et 8., L. 3. ad Bonif. c. 8., L. de Spir. et lit. c. 30. etc. ; ergo non manet liberum.*

R. D. C. Non manet liberum a servitute peccati C. A necessitate N. A servitute peccati unice liberamur per gratiam CHRISTI, ut docet AUG. pluribus in locis ; in ipsa tamen hac servitute manet libertas indifferentiæ, sive a necessitate. Itaque liberum arbitrium dicit esse servum servitute non quidem opposita libertati naturali electionis et indifferentiæ, sed opposita libertati gratiæ vel justitiæ ; hac quippe excidimus facti servi peccati, nec reparare illam possumus, nisi per gratiam CHRISTI, dicente CHRISTO, Joan. 8. 36. Si vos Filius liberaverit ; tunc vere liberi eritis ; hæc autem necessitas gratiæ non obstat libertati indifferentiæ, quia cum illa stetit in ADAMO et ANGELIS, prout fatetur JANSEN. L. 3. de stat. nat. laps. c. 2 :

Inst. 1. S. Doctror ait, quod homo per peccatum originale subjectus sit dominatui concupiscentiæ, captivitati peccati, et servituti dæmonis eum regentis, prout vult, ep. 89., Sermon. 12. de verb. Apost., Enchir. c. 106. L. 3. de lib. arbitr. c. 40.; ergo homo non est liber.

*R: D. C. Non est liber libertate liberationis C. Indifferentiæ N. Subjacet dominatui concupiscentiæ, non quatenus per hanc necessatur ad peccandum, quia ubi est necessitas, nullum est peccatum; sed quatenus frequenter illi obedit destitutus majoribus auxiliis gratiæ: unde S. Aug. L. 2. op. imperf. ait: *Ista concupiscentia, quæ non potest esse, nisi in carne mortali, in eis regnat, qui desiderii ejus ad mala perpetranda consentiunt, subjacet dæmoni, quia regi se ab illo permittit destitutus speciali protectione Dei dæmonem cohibentis, quam sentiunt just.* Et ep. 107. *Responde, quomodo ad declinandum a malo, et faciendum bonum, liberum habeamus arbitrium, quando erat sub potestate tenebrarum, unde nos si, ut ait APOSTOLUS, DEUS eruit, ipse utique illud liberum fecit.**

Inst. 2. Docet S. PATER, per peccatum ADÆ amissum esse liberum arbitrium, Enchir. c. 30. Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum: Et epist. 107. Liberum arbitrium ad diligendum DEUM primi peccati granditate perdidimus; ergo.

*R. D. A. Amissum est liberum arbitrium quoad accidentia, quale erat in statu innocentie C. Quoad essentiam, et sumptum præcise pro facultate, quæ positis omnibus ad agendum requisitis potest agere et non agere N. Amisimus illud quoad potentiam agendi utiliter ad salutem, sed illud per CHRISTUM recuperavimus: item irreparabiliter quoad potentiam agendi prompte, facile et sine reluctance concupiscentiæ; non autem quoad essentiam: hinc L. 1. ad Bonif. c. 2. ait: *Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam.* Et L. de nat. et grat. c. 43. *Quis nescit, hominem sanum et inculpabilem factum, et libero arbitrio, atque ad juste vivendum potestate libera constitutum? sed nunc de illo agitur, quem semi-vicum latrones in via reliquerunt, qui gravibus saucius confossusque vulneribus, non ita potest ad justitiæ culmen ascendere, sicut potuit inde descendere.**

*Inst. 3. Docet S. AUG., liberum arbitrium fuisse tantum in ADAMO, in ejus posteris autem necessitatem: L. cont. FORTUNAT. disput. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico, qui primus formatus est; ille sic factus est, ut nihil omnino voluntatis ejus resisteret, si vellet DEI præcepta servare; postquam autem libera ipse voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus.* Et L. 8. Conf. c. 5. *Dum servitur libidini, facta est consuetudo: dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.* L. de perf. justit. c. 4. *Quia peccavit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas.**

R. Ad 1. D. In ADAMO tantum fuit liberum arbitrium sanum, robustum, perfecte expeditum C. Simpliciter tale et essenziale quoad substantiam N. Ad 2. D. In ejus posteris est necessitas physica N. Moralis, sive magna difficultas in resistendo peccatis C. Hanc moralem debere intelligi patet, quia necessitas opponitur facilitati arbitrii in ADAMO, et oritur a consuetudine.

Inst. 4. Juxta S. AUG. homo non est liber, nisi per gratiam CHRISTI libe-

rantem, quæ scilicet confert illi libertatem; ergo sine gratia homo non habet libertatem, cum L. de spir. et lit. c. 30. dicat: *Ut quid ergo miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur, aut de suis viribus, si jam liberati sunt?* et L. 2. de nupt. c. 3. vocet Pelagianos, qui dicunt, liberum quemquam esse ad agendum bonum sine adjutorio DEI. Item negat hominem ante gratiam habere vires ad faciendum bonum: sic in *Exposit.* c. 3. ep. ad Galatas ait: *Ut populus esset non in sua potestate et viribus justus; sed in manu Mediatoris justificantis impium;* ergo nec habet libertatem, cum liberum ab AUGUSTINO definitur id, quod habet actum in sua potestate.

R. D. A. Non est liber a peccato sive justificatus sine gratia CHRISTI, nec liber ad agendum salutariter C. Non est liber a necessitate, sive ad agendum simpliciter N. Dupliciter gratia nos liberat: 1°. Quatenus per eam transferimur de statu captivitatis diaboli et peccati ad statum filiorum DEI: 2°. Quatenus DEI auxilio juvamus ad faciendum bonum, quod sine illo salutariter facere non possumus, vel ad vincendas tentationes, quas quidem absolute vincere possumus, sed sine gratia non victuri sumus; hinc AUG. L. 2. op. imperf. *Alia est remissio peccatorum in eis, quæ male facta sunt; alia charitas, quæ fecit liberum ad ea, quæ bene facienda sunt; utroque modo liberat CHRISTUS, qui et iniquitatem ignoscendo aufert, et inspirando tribuit charitatem.*

Deinde libertas, quam defendimus, non stat in eo, quod homo possit sine gratia velle bonum, sicut oportet, aut vincere tentationes; sed in eo, quod positis omnibus ad agendum necessariis possit agere et non agere: sicut potentia videndi non stat in eo, quod possit quis sine lumine videre, sed quod habeat oculos, quibus posito lumine et aliis necessariis videre possit; constanter autem est tenendum, quod gratia necessaria non desit ulli hominum, sive ante legem, sive sub lege, sive sub gratia, quotiescumque homo culpabiliter peccat non faciendo bonum, ad quod tenetur, aut motibus ordinatis concupiscentiæ cedendo. Per hanc vero gratiæ necessitatem non tolli liberum arbitrium, clare asserit AUG. ep. 89. *Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia juvatur, sed ideo juvatur, quia non tollitur; qui enim DEO dicit: Adjutor meus esto, confitetur se velle implere quod jussit, sed ab eo, qui jussit, adjutorium poscere, ut possit.*

123. Dico II. S. AUG. docet ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ requiri libertatem indifferentiæ, sive immunitatem ab omni necessitate.

Prob. 1°. Ex scriptis cont. MANICH. L. 3. de lib. arbit. c. 1. *Motus, quo huc aut illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius, atque in nostra potestate, neque laudandus, cum ad superiora, neque culpandus homo esset, cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis, neque omnino monendus esset, ut istis neglectis æterna vellet adipisci, atque ut male nollet vivere, vellet autem bene.* Ibid. c. 18. *Hoc brevissimum tene: quæcumque ista causa est voluntatis, si ei non potest resisti, sine peccato ei ceditur... quis enim peccat in eo, quod caveri non potest? L. de 2 anim. c. 11. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi, quod justitia cecat, et unde liberum est abstinere: quanquam, si liberum non sit, non est voluntas: et c. 11. Peccati reum teneri quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis*

est et insanie : quam ob rem illæ animæ, quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo, potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus. Item L. 2. cont. FAUST. c. 5.

2º. Ex scriptis cont. PELAGIANOS : L. de nat. et grat. c. 65. postquam retulisset verba HIERONYMI de omni necessitate loquentis : *Liberi arbitrii nos condidit DEUS : nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur : alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est ; sic subiungit : quis non agnoscat, quis non toto corde suscipiat ? quis aliter conditam humanam neget esse naturam ?* L. de grat. et lib. arbitr. c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium ; nemo ergo DEUM causetur in corde suo, sed sibi imputet quisque, cum peccat.* L. 83 QQ. q. 24. *Nec peccatum, nec recte factum imputari culpam juste potest, qui nihil fecerit propria voluntate ; est igitur peccatum et recte factum in libero voluntatis arbitrio.* Huc etiam facit status controversiæ AUGUSTINI cum PELAGIANIS.

124. Obj. S. AUG. docet, in statu naturæ lapsæ etiam peccatum esse, quod non libere fit : nam de definitione peccati, quam L. de 2 anim. c. 41. dederat his verbis : *Peccatum est voluntas, retinendi vel consequendi, quod iustitia vetat, et unde liberum est abstinere ;* postmodum L. 1. *Retract.* c. 15. ait, illam solum pertinere ad peccatum ADÆ, sive in statu naturæ innocentis : sic enim ait : *Definitum est, quod tantummodo peccatum est, non quod etiam est pœna peccati.* Item L. 1. op. imperf. n. 104. *Ista definitio peccati ejus est, quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi : a quo malo non liberat, nisi ille, cui non tantum dicimus : Dimitte nobis debita nostra ; verum etiam : et ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est.*

R. N. A. et prob. Scilicet, quod tantum ibi peccatum ADAMI, quamvis concedam, præcipue ibi esse definitum ; patet id ex textu l. c. *ex oper. imp.* qui talis est : *Tria ista discernas, et scias, aliud esse peccatum, aliud peccati pœnam, aliud utrumque... habent autem tria ista etiam species suas, de quibus nunc longum est disputare. Horum trium generum si requirantur exempla, primi generis in ADAM sine ullo modo quæstionis occurrit : multa quippe sunt, quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est, abstinere ; sed nulli tam liberum est, quam illi fuit, qui DEO suo, a quo conditus erat rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat. Ubi vides, et reliquis hominibus liberum esse ; abstinere, et in qua ratione ADAM magis liber fuerit, quam nos ; unde constat præcipue, non tamen unice, peccato ADAMI convenisse definitionem datam.*

Porro de aliis generibus peccatorum, doctrinæ AUGUSTINIANÆ ibidem summa est hæc : *pœna peccati tantum sunt, mors, cruciatus, spoliatio bonorum etc. Pœna peccati et peccatum simul sunt motus concupiscentiæ involuntarii, ignorantia, peccatum originale, quia hæc omnia sunt pœnæ peccati ADAMI, etiam peccatum originale, in nobis, cum juxta S. AUG. nostrum originale consistat in concupiscentia tanquam in materiali, et in actu ADÆ moraliter perseverante, velut in formali ; sunt etiam peccatum vel formale,*

tū patēt in peccato originali, in concupiscentia voluntaria, in ignorantia vincibili, vel causale, quia concupiscentiæ motus involuntarii ad peccatum inclinant. Dum verò ait, *periisse libertatem non peccandi*, intelligendus est non de libertate simpliciter tali, sed ea, quæ fuit in statu innocentiae. Item, dum ait, *adesse necessitatem peccandi*, intelligendus est de necessitate morali, aut consequente, non physica.

Inst. Juxta eundem, peccandi necessitas non excusat a peccato : 1°. ait enim L. 1. op. imperf. n. 106. *Non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi : sed ut non obsit ista necessitas, donat ille, cui dicitur : de necessitatibus meis erue me ;* item L. 3. de lib. arbitr. c. 18. *Sunt etiam necessitate facta improbanda, ubi vult homo recte facere, et non potest.* 2°. Docet, quod ex ignorantia oriatur necessitas peccandi, quin tamen hæc a peccato absolvat ; L. 1. op. imperf. n. 103. ait : *Cogitare te existimo, quid appetendum, quid vitandum sit... qui autem hoc sentiunt, ipsa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi necessitatem : necesse enim est ut peccet, qui nesciendo quid facere debeat, quod non debet facit.* De quo opere malorum DEUS rogatur, ubi dicitur : *Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.* Quod genus delictorum si non improbaret DEUS justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis. 3°. Docet quod ex concupiscentia seu delectatione oriatur necessitas faciendi, quin tamen per hoc tollatur liberum arbitrium, et sic peccatum : nam in *Exposit* c. 5. 22. epist. ad Gal. ait : *Quod amplius nos delectat, secundum illud operemur necesse est.* L. 1. ad Bonifacium c. 3. *voluntas libera est in malis, quia delectatur malis : ibid. c. 2. Liberum arbitrium usque adeo in peccatore non perit, ut per illud peccent maxime omnes, qui cum delectatione peccant ; et amore peccati hoc eis placet, quod eos libet.*

R. ad 1. D. Necessitas physica vel antecedens non excusat a peccato N. Moralis vel consequens C. De hac primus textus loquitur, cum in eod. l. dicat AUG. : *Cum igitur et illa fateamur esse in hominibus peccata, quæ committuntur non necessitate, sed voluntate, quæ tantummodo peccata sunt ; unde ab eis liberum est abstinere.* Secundum textum explicant verba sequentia : *Sed hæc omnia sunt hominum ex illa mortis damnatione venientium : nam si non est ista pœna hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt.* Hinc L. de ver. relig. c. 14. ait : *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.*

Ad 2. R. D. Ex ignorantia invincibili oritur necessitas peccandi, quin hæc excuset a peccato N. Ex ignorantia vincibili Subd. Oritur necessitas moralis et consequens C. Physica et antecedens N. Hinc ait S. AUG. L. 3. de lib. arbitr. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras.* Et c. 18. *An forte (causa peccati) fallit incautum ? Ergo caveat, ne fallatur. An tanta fallacia est ut caveri omnino non possit ? si ita est, nulla peccata sunt.*

Ad 3. R. D. Docet quod ex concupiscentia seu delectatione indeliberata oriatur necessitas faciendi, quæ tamen sunt libera et peccatum N. Quod ex deliberata concupiscentia oriatur necessitas Subd. Antecedens N. Consequens C. L. 1. ad Bonif. c. 3. ait : *Non itaque... omnes in peccatum velut inviti carnis suæ necessitate coguntur : sed si jam in ea ætate sunt, ut propriæ mentis utantur arbitrio, et in peccato sua voluntate retinentur, et a peccato in pecca-*

tum sua voluntate præcipitantur. Et L. 1. *Retract.* c. 15. *Quoniam et hoc peccatum, quo consentitur peccato concupiscentiæ, non nisi voluntate committitur.* Vide hic num. 123.

125. *Dico III.* S. AUGUSTINUS per liberum arbitrium in statu naturæ lapsæ intellexit libertatem indifferentiæ, non tantum a coactione, sed et a necessitate immunem.

Prob. 1º. S. AUG. defendit liberum arbitrium contra MANICHEOS LL. supra cit., contra ETHNICOS. L. 5. de *Civ.* c. 1. 9. 10. : atqui hi non negarunt liberum arbitrium ob coactionem voluntati illatam, sed tantum, ob necessitatem, quia nempe per animam bonam vel malam, per fatum, stellarum influxum, aut DEI præscientiam voluntas esset determinata ad unum, et sic vel naturaliter, vel adventitiæ esset necessitata; ergo.

2º. S. AUG. agens cont. PELAGIANOS admisit eorum de libero arbitrio definitionem : hoc solum improbens, quod libertatem universim sumptam, prout DEO etiam et CHRISTO convenit, dicant facultatem indifferentiæ circa bonum et malum : et hoc solum addi volens, quod sine gratiæ auxilio non possumus aliquid boni salutaris eligere aut facere : sed PELAGIANI statuerunt liberum arbitrium in libertate indifferentiæ, non tantum a coactione, sed etiam a necessitate; ergo. *Min.* constat. Quia in hoc, an post ADÆ lapsum manserit libertas indifferentiæ, punctum controversiæ non erat inter S. AUGUSTINUM et PELAGIANOS, sed in eo præcise, an liberum arbitrium post peccatum ADAMI manserit ita paratum et expeditum ad bene operandum, vitandumque peccatum, sicut erat ante lapsum; et utrum propriis naturæ viribus sine auxilio gratiæ, præterquam legis et doctrinæ, homo possit bene vivere, et abstinere a peccato, quod PELAGIUS affirmavit. Atque hoc ipsi adeo JANSENISTÆ testantur, qui hanc liberi arbitrii notionem volunt esse errorem Pelagianum, et totius Pelagianæ hæresis nidum ac fontem.

3º. S. AUG. liberum arbitrium ponit in ea libertate, de qua loquitur ECCLESIASTICUS c. 15. 17. et 18. Sic enim ait L. de *grat. et lib. arbitr.* c. 2. *Apposuit tibi ignem et aquam, ad quodcumque volueris, extende manum : in conspectu hominis vita et mors, et quodcumque placuerit, dabitur ei ;* subjungit : *Eccè apertissime videmus expressum liberum voluntatis humane arbitrium :* atqui hic manifeste exprimitur libertas indifferentiæ; ergo. *Conf.* ex assertionibus prioribus, præsertim L. 2. cont. *FAUST.* c. 5., L. 3. de *lib. arbitr.* c. 1., L. de 2 *anim.* c. 11. et 12. Dixi : *in statu naturæ lapsæ :* ADAMI enim liberum arbitrium positum fuisse in libertate indifferentiæ, concedunt JANSENIANI, et diserte affirmatur a S. AUG. L. 2. cont. *FELIC.* c. 3. et 6., L. de *corr. et grat.* c. 10., L. 1. *Retract.* c. 15.

126. *Obj.* S. AUG. docet L. 3. de *lib. arbitr.* c. 3. L. 1. *Retract.* c. 22. etc.

1º. Illud esse liberum, quod est in nostra potestate : 2º. Illud esse in nostra potestate, quod, cum volumus, facimus, vel quod sequitur nostram voluntatem : atqui etiam necessaria sequuntur nostram voluntatem, et ea facimus, cum volumus, cum non fiant nisi nobis volentibus, nec fiant contra nostram voluntatem; ergo etiam possunt esse libera.

R. 1. S. AUG. explicat etiam *tò esse in nostra potestate*, per facultatem ad utrumque electivam : nam L. de *nat. et grat.* c. 47. ait : *De odoratu autem*

quod dicit (PELAGIUS), nonne parum attendit, non esse in nostra potestate, posse odorari vel non posse : sed in nostra potestate esse, h. e., in libera voluntate, odorari vel non odorari. L. 1. Retract. c. 22. Est in nostra potestate ut vel inseri bonitate DEI, vel excidi ejus severitate mereamur. L. de spir. et lit. c. 31. Hoc quisque in potestate habere dicitur, quod, si vult, facit : si non vult, non facit.

R. 2°. D. Illud est in potestate nostra quacumque, quod, cum volumus, facimus C. Est in nostra potestate electiva Subd. Quod facimus, cum volumus elective, nempe ita ut illud etiam possimus non velle C. Cum simpliciter tantum volumus, h. e., dum actus procedit ab intrinseco cum cognitione finis N. Ex communi doctorum et indoctorum sensu usuque loquendi, id solum dicimur facere cum volumus, quod possumus velle et non velle, agere et non agere.

Inst. 1. Docet volitionem et voluntatem, hoc ipso quod sit volitio et voluntas, esse liberam, ut patet ex L. 3. de lib. arbitr. c. 3.; ergo etiam voluntas et volitio necessaria sunt libera.

R. D. Voluntas et volitio hoc ipso quod voluntas et volitio sint in sensu strictiore, scilicet elective agens, vel elicita, est libera C. Quomodocumque agens, aut determinata N. Aug. volitionem hoc loco opponit necessitati, dum ait : *Miraris quomodo non sint contraria et repugnantia, ut DEUS præscius sit omnium futurorum, et nos non necessitate, sed voluntate peccemus*; ergo voluntatem hic simul sumit pro facultate indifferente. Deinde in hoc libro c. 2. sermo etiam est de peccato primi parentis et voluntate qua violavit mandatum : voluntas autem ADAMI fuit ab omni necessitate soluta.

Inst. 2. Docet L. 3. de civ. c. 10. duplicem esse necessitatem, alteram quæ non est in nostra potestate, sed, etiamsi nolumus, efficit quod potest, sicut est necessitas mortis : alteram, secundum quam dicimus, necesse esse ut ita sit aliquid, vel ita fiat : de hac autem subdit : *Nescio cur cam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis : neque enim et vitam DEI et præscientiam DEI sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse, DEUM semper vivere et cuncta præscire*; ergo non excluditur necessitas.

R. D. Cons. Non excluditur necessitas consequens et supponens libertatis exercitium C. Antecedens N. Ratio est, quia præter allata exempla addit etiam hæc : *Sicut etiam cum dicimus necesse esse ut, cum volumus, libero velimus arbitrio, et verum procul dubio dicimus, et non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem*; ex quo explicantur præcedentia : sicut enim ex supposito quod libere velimus, necessario volumus, quin tamen lædatur hinc libertas nostra : sic et ex supposito quod DEUS habeat volitiones liberas et notitias contingentes, quæ vita DEI quasi in actu secundo sunt, necesse est eas immutabiliter habere. Item sic etiam ex supposito quod nostri actus futuri sint, DEUS necessario illorum præscientiam habet, quin tamen per hoc aut libertas in DEO, aut in nobis tollatur, præsertim cum eod. l. dicat : *Neque enim ideo peccat homo, quia DEUS illum peccaturum præscivit; qui si nolit, omnino non peccat : imo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat; quia ille, cujus præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscivit, qui si nolit omnino, non peccat : sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.*

Ad hæc Aug. h. l. voluit probare non tolli libertatem per necessitatem

consequentem, et aliquo modo a nostra potestate dependentem, cum agat contra Sroicos, qui, ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatam necessitatem ab ea removebant, et hinc in Deo negabant præscientiam, eo quod inde sequatur necessitas ut illa futura prævisa eveniant.

127. *Observe.* Libertas, Potestas, Voluntas apud S. AUG. denotant in homine lapso immunitatem ab omni tum violenta coactione, tum irresistibili necessitate agendi; hinc L. 2. de Nupt. et Concup. c. 3. JULIANO, dum ait : *Si quis liberum esse in hominibus arbitrium dixerit, Cœlestianus et Pelagianus vocatur : respondet S. AGG. Non negamus liberum hominis arbitrium... non itaque, sicut te atque alios fallens loqueris, si quis liberum esse in hominibus arbitrium dixerit, Cœlestianus et Pelagianus vocatur... liberum itaque in homine arbitrium utrique dicimus... quid obtendis, ad fallendum communis dogmatis tegmen, ut operias proprium crimen?* Admisit ergo cum Pelagianis AUGUSTINUS hominis lapsi libertatem immunem non solum a coactione, sed etiam ab omni invincibili determinatione, quam significat per τὸ liberum arbitrium : nam Tr. 8. in Joan. in fin., Tr. 37. ibid. in fin. ad demonstrandam CHRISTI libertatem, utitur vocibus, *potestas, voluntas*, et utramque opponit vocabulo, *necessitas*; proin eodem sensu voces illas adhibet, ubi de homine lapso fit sermo, v. g. L. de ver. Relig. c. 14. etc. Demum eandem immunitatem arguunt juxta S. AUG. L. de fid. cont. Manich. c. 10., L. 3. de lib. arbitr. c. 1. etc. *præceptum, laus, reprehensio et vituperatio etc.*

ARTICULUS V.

QUID SENSERIT D. THOMAS DE LIBERTATE ARBITRII.

§ 1.

Præcognita de Prædeterminatione.

128. *Nota.* Inter *Impedimenta libertatis* merito recensentur *Fatum*, *Fatalis astrorum influxus*, *Duplex anima MANICHEORUM*, *Gratia invincibilis JOVIANI*, aut in sensu *ADRUMETINORUM*, aut in sensu *JANSENII* et *QUESNELLI* : de singulis constat ex dictis : nimirum ubi est necessitas ad unum, quæ nec impediri, nec excludi, nec abjici potest, non manet libertas indifferentiæ, id quod ex quarta *JANSENII* damnata : *Semi-Pelagiani* admittebant *prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam esse talem, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare*; et ex 10^a. *QUESNELLI* : *Gratia est operatio manus omnipotentis DEI, quam nihil impedire potest aut retardare*; satis patet. Præscientia DEI libertati non officit, utpote secundum rationem nostram posterior actu. Neque obest gratia efficax, cujus infallibilitas habetur a Scientia media, cum necessitas ex gratia profluens non antecedit, sed supponat liberum arbitrium, ex quo sequitur. An Prædeterminatio physica stet cum libertate arbitrii, quæstio est, de qua METAPHYSICIS sat multis disputat : THEO-

LOGUS id potissimum disquirat, an cum iis, qui se THOMISTAS dicunt, sentiat D. THOMAS, quod homo physice prædeterminetur ad actus liberos, sive hi spectentur, prout sunt præcise actio aut omissio, sive ut sunt actio et omissio salutaris. Prævie autem notanda sunt sequentia :

129. I. S. THOMAS *Prædeterminationis* nomen nullibi usurpavit pro illa motione, quæ est juxta THOMISTAS *physica et realis motio a solo DEO procedens, causæ creatæ transeunter impressa, et prioritare naturæ precedens ipsius operationem, per quam causa creata efficaciter excitatur et applicatur ad operationem conformiter suæ naturæ eliciendam*, prout P. SCHMIER in Theologia an. 1737. edita eandem definit, definitione inter Salisburgenses communi ; sed pro *Prædefinitione* ac *Prædestinatione*, eaque in rebus a libero arbitrio non dependentibus, vel pro *impositione necessitatis*, quæ iterum respectu voluntatis liberæ haberi non potest.

1um Habetur, 2. 2. q. 174. a. 1. *Alio modo præcognoscit DEUS aliqua in seipsis, vel ut fienda ab ipso, et horum est prophetia prædestinationis, quia secundum DAMASCENUM, DEUS prædestinat ea, quæ non sunt in nobis; vel ut fienda per liberum arbitrium hominis, et sic est prophetia præscientiæ, quæ potest esse bonorum et malorum.*

2um Habetur p. 1. q. 23. a. 1. ad 1. *Dicendum, quod DAMASCENUS nominat Prædeterminationem, impositionem necessitatis, sicut est in rebus naturalibus, quæ sunt prædeterminatæ ad unum; quod patet ex eo quod subdit: non enim vult malitiam, neque compellit ad virtutem.* Similia habentur Quodl. 12. a. 3. etc.

130. II. Dum S. THOMAS pluribus in locis dicit causam secundam moveri a prima, agi, applicari, et hujus virtute agere, THOMISTÆ ipsi inter se discrepant, an per hæc verba intelligatur *prædeterminatio*, an vero tantum cooperatio. ANTIQUIORES, CAJETAN. 1. 2. q. 109. a. 1., CONRAD. 1. 2. q. 79. a. 1. dicunt causam primam prius agere, quatenus ea intimius ac independentius effectum attingit, quamvis re ipsa tantum cooperetur. CAPREOLUS in 2. dist. 28. q. 1. a. 3. præviam motionem DEI sic definit: *Quia actio causæ secundæ pendet ab actione causæ primæ, non autem e contra; ibid. ad 22um dicit, DEUM ad bonum velle juvare partialiter coëfficiendo, et hunc esse modum communem, quo concurrat ad cujuslibet agentis creati effectum.* RECENTIORES volunt, per hæc indicari auxilium quoddam transiens, prius natura vel tempore præcedens, et causæ secundæ impressum.

Quamvis autem quoad præmotionem ejusmodi consentiamus Recentioribus, necdum inde sequitur, admissam fuisse a D. THOMA *Prædeterminationem physicam*, sive talem præmotionem, quæ ex natura sua determinet voluntatem ad unum ita, ut repugnet partem illam determinatam non sequi: nam potest illa præmotio, quam asserit D. THOMAS, ac debet aliter explicari.

131. III. D. THOMAS q. 3. de Creat. a. 7. sic docet :

Queritur utrum DEUS operetur in operatione naturæ? et videtur quod non... Tam DEUS quam natura immediate operantur effectum... Eccli. 15. dicitur quod fecit DEUS hominem, et reliquit eum in manu consilii sui: non autem reliquisset, si semper in voluntate operaretur... Præterea voluntas est domina sui

actus: hoc autem non esset, si agere non posset, nisi DEO in ipsa operante, cum voluntas nostra non sit domina divinæ operationis...

Respondeo: dicendum, quod simpliciter concedendum est DEUM operari in natura et voluntate operantibus. Sed quidam hoc non intelligunt... Non ergo sic est intelligendum, quod DEUS in omni re naturali operetur, quasi res naturalis nihil operetur, sed quia in ipsa natura vel voluntate operante DEUS operatur, quod quidem qualiter intelligi possit, ostendendum est.

Sciendum namque est, quod actionis alicujus rei, res alia potest dici causa multipliciter: uno modo, quia tribuit ei virtutem operandi... et hoc modo DEUS agit omnes actiones naturæ, quia dedit rebus naturalibus virtutes, per quas agere possunt... et alio modo, conservans virtutem dicitur facere actionem... Tertio modo dicitur una res esse causa actionis alterius, in quantum movet eam ad agendum; in quo non intelligitur collatio aut conservatio virtutis activæ, sed applicatio virtutis ad actionem: sicut homo est causa incisionis cultelli ad incidendum, movendo ipsum. Et quia natura inferior agens non agit nisi mota,... sequitur de necessitate quod DEUS sit causa actionis cujuslibet rei naturalis ut movens et applicans virtutem ad agendum... Quarto modo unum est causa actionis alterius, sicut principale agens est causa actionis instrumenti, et hoc modo etiam oportet dicere, quod DEUS est causa omnis rei naturalis... Sic ergo Deus est causa actionis cujuslibet, in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum applicat actioni, et in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit... Sequitur quod ipse in quolibet operante immediate operetur, non exclusa operatione voluntatis et naturæ.....

Ad 4um dicendum, quod tam DEUS quam natura immediate operentur, licet ordinentur secundum prius et posterius.

Ad 12um dicendum, quod DEUS non dicitur hominem reliquisse in manu consilii sui, quin in voluntate operæ. Sed quia voluntati hominis dedit dominium sui actus, ut non esset obligata ad alteram partem contradictionis. Quod quidem dominium naturæ non dedit, cum per suam formam sit determinata ad unum.

Ad 13um dicendum, quod voluntas dicitur habere dominium sui actus non per exclusionem causæ primæ, sed quia causa prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam; et ideo determinatio actus relinquatur in potestate rationis et voluntatis.

132. IV. Ex his conficio sequentia :

1°. In cit. quæst. D. THOMAS aperte disserit de actione DEI in operatione creaturæ: dicendum, DEUM operari in natura et voluntate operantibus. De applicatione creaturæ ad actionem: Applicat ad agendum. De DEO ceu causa prima, et creatura ceu causa secunda: Ordinantur ut prius et posterius. De creatura necessario movenda a DEO: Non agit, nisi mota.

2°. Voluntas agit, sicut cultellus scindit: homo cultellum movens repræsentat primum motorem, qui movet voluntatem creaturæ ad agendum: voluntas et cultellus sunt instrumenta, quæ non agunt nisi mota.

3°. D. THOMAS ponit essentielle discrimen inter actionem, qua DEUS movet voluntatem, et inter actionem, qua movet causas naturales: nam voluntas mota potest seipsam libere determinare ad hoc vel illud: voluntati hominis dedit dominium sui actus, ut non esset obligata ad alteram partem contra-

dictionis : et quidem dominium quod nature non dedit, cum per suam formam sit determinata ad unum; atque ut statim subdit : ideo determinatio actus relinquatur in potestate rationis et voluntatis.

4°. Apprimè distinguit inter actionem, qua DEUS movet voluntatem, et inter determinationem hujus actionis, fere sicuti distinguit PHYSICUS inter motum localem et determinationem motus; quippe motor seu causa motus dicitur, quæ imprimit motum e. g. cultello ad incisionem ligni, vel globo ad rotandum supra planum : hæc autem vel illa determinatio motus non est ab eadem causa motus, sed a varia figura plani, supra quod globus volvitur, vel a structura ligni, quod scinditur. Sic DEUS ceu primus motor ponit creaturam; hujus autem determinatio motus est a creatura.

5°. DEUS sic movens ac præmovens voluntatem, quæ libera est, juxta ejus naturam movet eam : DEUS operatur in omnibus, ita tamen quod in unoquoque secundum ejus conditionem, in L. 2. Sent. dist. 23. q. un. a. 1. ad 3., ita nempe, ut cultellus vel globus ad hanc vel illam directionem determinantur ab extrinseco, voluntas seipsam determinet ad hanc vel illam partem contradictionis.

133. V. Igitur DEUS, principium omnis motus et primus Motor, agit in voluntatem per præsens objectum, quocum DEUS *efficienter*, sicut objectum *objective*, causat in voluntate perceptionem, sine qua voluntas nihil potest agere circa objectum, aut fugiendo aut prosequendo illud : en *actionem* DEI in voluntate operante ! Voluntas sic mota seipsam determinat, vel ad amorem objecti, vel ad odium : en *actionem creaturæ liberæ* ! Quamvis enim DEUS præmoveret, tamen voluntas hominis hanc præmotionem divinam libere determinat; de utroque ex terminis ac verbis apertissimis D. THOMÆ convincimur : atque hæc doctrina, prout nitide hic declarat P. DANIEL *epist.* 10. ad R. P. ALEXANDRUM, Angelico Doctore digna, quia exacte philosophica ac theologica : digna theologo, qui hac ratione verba D. THOMÆ clarissima sine offusis tenebris aut violenta detorsione exponit ad mentem illius qui scholarum ANGELUS est : ita quidem, ut DEUS sit *primum movens, causa prima*, principalis et universalis; voluntas autem *ad neutram partem obligata, seipsam determinans, actus sui domina*, vereque libera.

134. *Observe.* Hæc D. THOMÆ doctrina, quam est assertiva divinæ *Præmotionis* etiam *physicæ* in sensu hactenus explicato, tam est decisiva contra *Prædeterminationem physicam* THOMISTARUM, qui præter dictam *Præmotionem* Deo etiam attribuunt determinationem voluntatis humanæ ad hanc potius quam ad illam partem; id quod videtur aperte contradictorium menti ac doctrinæ S. THOMÆ; hinc majoris claritatis ac roboris gratia sit.

§ II.

Mens S. THOMÆ circa libertatem Arbitrii.

135. *Dico.* S. THOMAS nullibi docet *Prædeterminationem physicam* esse aut principium necessarium ad omne exercitium liberum voluntatis, aut esse gratiam efficacem ad actus supernaturales eliciendos necessariam.

Prob. Ex clarissimis et plane decisivis D. THOMÆ verbis ac propositionibus, quarum

136. I^a est : Prædeterminatio, sive præmotio ad unum non est universim necessaria ad omnem actum voluntatis : nam 1. 2. q. 9. a. 6. ad 3. ait S. D. *Dicendum, quod DEUS movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum, et sine hac universalis motione homo non potest aliquid velle ; sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens bonum : sed tamen interdum specialiter DEUS movet aliquos ad aliquid determinate volendum, quod est bonum, sicut in his, quos movet per gratiam.*

Item 1. 2. q. 80. a. 1. ad 3. *Dicendum, quod DEUS est universale principium omnis interioris motus humani ; sed quod determinetur ad malum consilium voluntas humana, hoc directe quidem est ex voluntate humana, et a diabolo per modum persuadentis, vel appetibilia proponentis ; ergo ex eo, quod DEUS sit causa prima et primum movens, non sequitur, DEUM determinare aut prædeterminare ; ergo cum DEUS tantum interdum quosdam moveat ad bonum determinate volendum, et non DEUS, sed voluntas et diabolus determinet hominem ad malum, ad neutrum datur physica prædeterminatio.*

137. II^a. Liberum arbitrium tollitur per qualitatem quaecumque, quæ voluntati non subjacet quoad usum : Nam p. 1. q. 62. a. 3. ad 2. *Dicendum, quod omnis forma inclinat suum subjectum secundum modum naturæ ejus : modus autem naturalis intellectualis naturæ est, ut libere feratur in ea quæ vult, et ideo inclinatio gratiæ non imponit necessitatem, sed habens gratiam potest ea non uti, et peccare.* P. 1. q. 83. a. 1. ad 5. *Qualitates autem supervenientes sunt sicut habitus, et passionες, secundum quas aliquis magis inclinatur ad unum quam in alterum ; tamen istæ qualitates etiam subjacent iudicio rationis : et hujusmodi etiam qualitates ei subjacent, in quantum in nobis est, tales qualitates acquirere vel causaliter vel dispositive, vel a nobis excludere ; et sic nihil est, quod libertati arbitrii repugnet.*

Q. 6. de Mal. a. un. *Si dispositio, per quam alicui videtur aliquid bonum, fuerit naturalis et non subjacens voluntati, ex necessitate naturali voluntas præeligit illud... si autem sit talis dispositio, quæ non sit naturalis, sed subjacens voluntati, puta, cum aliquis disponitur per habitum et passionem ad hoc, quod aliquid sibi videatur vel bonum vel malum, in hoc particulari non ex necessitate movetur voluntas, quia poterit hanc dispositionem removere, ut sibi non videatur aliquid sic ; ergo e contrario, cum prædeterminatio physica non subiaceat voluntati dicto modo, necessitabit voluntatem.*

138. III^a. Non manet liberum arbitrium, si voluntas ab alio determinetur ad unum : nam in 2. dist. 25. q. un. a. 1. ad 1. subjungitur : *Unde secundum hoc (secundum electionem per inquisitionem) in DEO non salvatur liberum arbitrium, sed quantum ad hoc, quod determinatio sui actus non est sibi ab alio, sed a seipso, unde ipse verissime sui operis dominus est.* Q. 3. de Malo a. 3. ad 5. *Dicendum, quod, cum voluntas sit ad utrumlibet, per aliquid determinatur ad unum, scilicet per consilium rationis : nec oportet hoc esse per aliquod agens extrinsecum.*

Nec dicant THOMISTÆ 1°. per hoc tantum excludi determinationem ab agente creato : nam præterquam quod non possit dari *disparitas*, hæc habentur in 4. dist. 49. q. 1. a. 3. ad 1. *Dicendum, quod potentia rationalis se habet ad opposita in his, quæ ei subsunt, et hæc sunt illa, quæ per ipsam determinantur ; non autem potest in opposita illorum, quæ ei sunt ab alio determinata ; et ideo voluntas non potest in oppositum ejus, ad quod ex divina impressione determinatur, scilicet in oppositum finis ultimi. Potest autem in oppositum eorum, quæ ipsa sibi determinat, sicut sunt ea, quæ ordinantur in finem ultimum, quorum electio ad ipsam pertinet.*

Nec dicant 2°. per hoc, quod voluntas moveat seipsam, non excludi, quominus etiam moveatur a DEO, ut ait D. THOM. p. 1. q. 105. a. 4. ad 3. Item q. 3. de *Malo* a. 2. ad 4. ; ergo etiam voluntas libere potest determinare seipsam, licet determinetur a DEO. Nam quantumvis in hujus paritatis indissolubilitate triumphant PP. SCHMIEB et BABENSTUBER ; tamen solida utrinque disparitas habetur tum ex dictis hactenus, tum ex dicendis, ubi D. THOMAS aperte negat, voluntatem ab alio, etiam a DEO determinari, quamvis alibi dicat, eam moveri.

139. IV^a. Ad liberum arbitrium necessaria est propria agentis liberi determinatio : nam L. 2. cont. gent. c. 47. n. 3. ait : *Forma, quæ non est ab ipso agente per formam, causat operationem, cujus agens non est dominus. Si qua vero fuerit forma, quæ sit ab eo, qui per ipsam operatur, etiam consequentis operationis dominium habebit.* In 2. dist. 25. q. un. a. 1. *Liberum arbitrium non invenitur in illis agentibus, quorum actiones non determinantur ab ipsis agentibus, sed a quibusdam aliis causis prioribus.* In 2. dist. 28. q. un. a. 1. *Non enim esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret, ut ex proprio judicio eligeret hoc vel illud.*

140. V^a. Actus liber fit a voluntate seipsam determinante, non ab alio voluntatem determinante : nam in 2. dist. 39. q. 1. a. 1. *Ipsa potentia voluntatis, quantum in se est, indifferens est ad plura ; sed quod determinate exeat in hunc actum vel illum, non est ab alio determinante, sed ab ipsa voluntate.* Ibid. a. 2. *Ratio culpæ in actu deformi est ex hoc, quod procedit ab eo, qui habet dominium sui actus : hoc autem est in homine secundum illam potentiam, quæ ad plura se habet, nec ad aliquid eorum determinatur, nisi ex seipsa, quod tantum voluntati convenit.* Q. 22. de *Verit.* a. 6. ad 1. *Dicendum, quod esse animæ non est determinatum a seipsa, sed ab alio ; sed ipsa determinat sibi suum velle ; et ideo quamvis esse sit immutabile, tamen velle est indeterminatum (scilicet ab alio) ac per hoc in diversa flexibile.*

141. VI^a. Hic actus ita fit a voluntate seipsam determinante, ut non sit a DEO determinante : nam q. 3. de *potent.* a. 7. ad 13. *Voluntas dicitur habere dominium sui actus, non per exclusionem causæ primæ, sed quia causa prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam ; et ideo determinatio actus relinquatur in potestate rationis et voluntatis.* 1. 2. q. 10. a. 4. *Quia voluntas est activum principium, non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic DEUS movet, ut non ex necessitate ad unum determinet, sed remaneat motus ejus contingens et non necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter movetur.*

Hic textus a THOMISTIS male sic redditur: DEUS ita movet, ut ad unum determinet, non tamen ex necessitate: tum quia extrinsecum determinans excluditur, et determinatio soli voluntati tribuitur: tum quia in 2. dist. 23. q. un. a. 1. ad 3. habetur: DEUS operatur in omnibus, ita tamen, quod in unoquoque secundum ejus conditionem: unde in rebus naturalibus operatur sicut ministrans virtutem agendi, et sicut determinans naturam ad talem actionem; in libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat; sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituitur; unde remanet sibi dominium sui actus, licet non ita, sicut primo agenti.

142. VII^a. Influxus causæ primæ in effectus sive actum determinatur a causâ secunda: nam q. 1. de Potent. a. 4. ad 3. Dicendum, quod, licet causa prima maxime influat in effectum, tamen ejus influentia per causam proximam determinatur et specificatur. Q. 5. de verit. a. 9. ad 10. Dicendum, quod causa prima plus dicitur influere, quam secunda, in quantum ejus effectus est intimior et permanentior in causato, quam effectus causæ secundæ; tamen magis simulatur causæ secundæ, quia per eam determinatur quodammodo actus causæ primæ ad hunc effectum.

143. Observa. Asserit quidem P. SCHMIEGEX GONET et BABENSTUBER, viros c. Societate nostra præclaros ultro fuisse fassos, D. THOMAM Prædeterminationem physicam decuisse; sed in hoc vel ab illis, vel cum illis insigniter deceptus est, nam quos ille citat, BELLARMINUS et PALLAVICINUS, quos etiam AUG. le BLANC nominat, SUAREZ et CONIMBRICENSES non illam, de qua est quæstio, Præmotionem physicam determinantem, necessario cum effectu conjunctam, et impedibilem agnoscunt, sed superius explicatam, ut ex eorum verbis constat: BELLARMINUS enim L. 4. de grat. et lib. arbitr. c. 16. ait: Hinc fit, ut voluntas sit vere libera, et seipsa determinet, tametsi DEUS illam moveat et applicet ad opus: quoniam ipsa DEI motio in ejus potestate est, sive (ut loquitur CAJETANUS in 1. q. 19. a. 8.) DEI motione voluntas nostra libere utitur.

SUARESIUS sic habet: Animadverto imprimis, nunquam reperiri apud S. Thomam in cit. loc., causam primam determinare secundas ad omnes earum actiones, multoque minus reperiri apud eum mentionem physicæ prædeterminationis, præsertim respectu voluntatis libere. Neque felicius idipsum ex libello, Ratio atque institutio studiorum inscripto, erucere nititur prædictus auctor.

ARTICULUS VI.

AN HOMO IN STATU NATURÆ LAPSE GAUDEAT LIBERTATE ARBITRII?

144. Nota. JANSENIUS non ita simpliciter, ut LUTHER. et CALVIN., denegat homini lapsò libertatem: sed ad hanc sufficere vult immunitatem a coactione, quam, ut ab illa brutorum spontaneitate discernatur, præcedat directio rationis, sublata ~~vel~~ omni indifferentia insuperabiliter determinatam ad unum. Itaque statuit duo actionum principia, unum, quo determinatur homo ad bonum, alterum, quo sollicitatur ad malum: prius dicitur

illi gratia victrix, posterius, concupiscentia prædominans : si hæc concupiscentia seu delectatio terrestris intensior ac victrix fuerit, voluntas hominis in moderno statu amat et facit malum necessario : si gratia seu delectatio coelestis sit victrix aut relative superior, voluntas hominis necessario amat et facit bonum. Contra hanc JANSENI hæresin agendum hic explicatius, quo fiet, ut LUTHERI et CALVINI errores, a quibus illa quoad rem vix differt, validius expugnentur.

145. *Dico.* Homo in statu naturæ lapsæ gaudet libertate indifferentiæ ad bonum et malum.

Prob. I. ex S. Scriptura. Gen. 4. 6. etc. dixit DEUS ad CAINUM versantem in statu naturæ lapsæ: 1º. *Quare iratus es, et conceidit facies tua?* 2º. *Nonne si bene egeris, recipies.* 3º. *Si autem male, statim in foribus peccatum aderit.* 4º. *Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius :* atqui ex 1º constat, potuisse non irasci, si voluisset, quia de iis, quæ in hominis potestate non sunt, non quæritur, cur hæc faciat, v. g. cur moriatur? Ex 2º et 3º constat imprimis idem, quia non dicitur homini : si volaveris, recipies mercedem ; si non, recipies poenam : deinde constat, sermonem hic esse non tantum de rebus politicis aut indifferentibus, sed de moralibus ac pertinentibus ad salutem vel damnationem. Ex 4º liquet potestas eligendi bonum vel malum, quia dominium in peccatum, et concupiscendi cupiditates, sine ea intelligi nequit.

Eccli. 15. 14. etc. dicitur : DEUS ab initio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui : adiecit mandata et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te. Apposuit tibi ignem et aquam ; ad quod volueris, porrige manum tuam : ante hominem vita et mors, quod placuerit ei, dabitur illi ; in quem textum S. AUG. L. de grat. et lib. arb. c. 2. exclamat : *Ecce apertissime videmus expressum liberum voluntatis humanæ arbitrium :* atqui in hoc textu sermo est de libertate hominis in statu naturæ lapsæ, quia 1º. eadem fere verba dicuntur ad populum Hebræum toties jam rebellem, Deut. 30. 19. et Jos. 24. 15. 2º. Ecclesiasticus agit hic contra peccatores, qui sua peccata in DEUM referre volebant, quos ita reprehendit v. 12. *Non dicas, ille me implantavit,* ac pro ratione affert textum cit. 3º. Idem 31. 10. et 11. laudat justum : *Qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit ; ideo stabilita sunt bona illius in Domino ;* ergo sicut hic, ita etiam ibi de statu naturæ lapsæ loquitur. Huc quoque faciunt, 1º. Cor. 7. 37., 2º. Cor. 9. 7. ad Philem. v. 14.

II. *Ex Conc.* inter quæ BRACCAR. I. damnavit STOICOS, PRISCILLIANISTAS, GENETLIACOS et MANICHEOS : CONSTANT. Sess. 8. WICKLEFFUM : SENONENSE in Præfat : COLONIENSE in Enchir. : LATERAN. sub LEON. X. : denique TRIDENTINUM LUTH. et CALV., quod Sess. 6. c. 1. can. 5. sic ait : *Si quis liberum hominis arbitrium post ADÆ peccatum amissum et extinctum dixerit.... anathema sit ;* can. 4. eodem feriuntur, *qui dixerint, liberum arbitrium non posse gratiæ dissentire, si velit.*

III. *Ex SS. PP.* Quorum 23. ex GRECIS, totidem ex LATINIS BELLARM. L. 5. de grat. et lib. arbitr. c. 25. et 26. affert ; at non est necesse, hic referre singulos, tum quod contra Novatores unus sufficiat AUGUSTINUS supra relatus, tum quod hæretici hanc esse universalem traditionem SS. PATRUM fateantur ipsi : nam Centuriatores Centur. 20. c. 4. col. 59. postquam JUSTINI, IRENÆI et

aliorum antiquissimorum sententias retulissent, sic aiunt : *Eodem modo CLEMENS ALEX. liberum arbitrium ubique asserit, ut appareat in hujusmodi tenebris (sic vocant liberi arbitrii assertionem) non tantum fuisse omnes ejus seculi DOCTORES, verum etiam in posterioribus omnes subinde crevisse.* CALVIN. autem L. 2. Inst. c. 2. §. 4. carpit PP. LATINOS, quod semper apud ipsos liberi arbitrii nomen existat, GRÆCOS etiam, quod illud ἀντεξούσιον dixerint, ac si potestas sui ipsius penes hominem fuisset : c. 3. §. 10. ait, *Voluntatem DEUS movet, non qualiter multis seculis traditum est, et creditum, ut nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari, sed etc.; ergo.*

Conf. ratione : Homo post peccatum ADÆ adhuc potest mereri, et reipsa meretur bene agendo, demeretur male agendo, uti fides docet, et fatentur JANSENIANI : at sine libertate indifferentiæ homo nec mereri potest bene agendo, nec male agendo demereri, prout itidem fides docet; ergo. Probationes alias ex ratione philosophica suppeditat ETHICA, quæ et obijci solita ex eadem diluit.

146. *Obj. I.* S. SCRIPTURA II. cit., maxime Eccli. 15., loquitur de homine integro : ubi vero SCRIPT., CONC. et PP. loquuntur de libertate hominis post lapsum, per eam solum intelligunt mutabilitatem et vertibilitatem arbitrii, qua modo vult malum vincente concupiscentia, modo bonum dominante gratia; ergo libertas indifferentiæ pro statu naturæ lapsæ inde non probatur.

R. N. A. In quo apparet, Jansenistas sequi priores hæreticos, qui hæc itidem effugia attulerunt, et quidem 1um. CALVIN. L. 2. Inst. c. 5. §. 18, 2um. LUTHER. L. de servo arbitrio. Hinc

1°. Quoad text. cit. patet asserti falsitas ex interpretatione PP., inter quos ex hoc textu manere liberum arbitrium post peccatum orig., asserunt IREN. L. 4. cont. hæres. c. 71., CHRYS. Sermon. 2. de Fato, BASIL. in Psal. 61. 10., TERTULL. L. 2. cont. Marc. c. 5., AUG. etc.

2°. Ista vertibilitas voluntatis, qua possit bene vel male agere successive, in utroque tamen subjecta necessitati illatæ vel a gratia, vel a concupiscentia, non est illa libertas arbitrii, quam SCRIPT., CC. et PP. statuunt; hæc enim Gen. 4. dicitur facultas, qua homo dominatur appetitui sive concupiscentiæ : Deut. 30., Jos. 24., Eccli. 15. qua possit *eligere bonum vel malum* : Eccli. 31. qua *possit transgredi et non transgredi*. CC. dicunt, hominem posse *assentire vel dissentire, resistere gratiæ, recipere vel abjicere* motionem supernaturalem, etiam in sensu composito. Hoc ipsum SS. PP. etiam clare exprimunt, confitentibus CALVINO et CENTURIATORIBUS.

Inst. 1. CC. et PP. tantum loquuntur *hypothetice* : sic TRIDENTINUM docens, hominem gratia motum posse illi dissentire, non id absolute dicit, sed *hypothetice*, si homo velit : hæc autem hypothetica non est ita explicanda, ac si homo absolute posset dissentire, sed quia *velle dissentire* gratiæ et *dissentire* sunt idem, si vellet dissentire, dissentiret : ideoque bene dicitur, hominem posse dissentire, si velit, h. e., si dissentiat.

R. 1°. Hoc ipsum dixit WICKLEFF. teste WALDENSI, L. 1. doctrin. *fd.* a, 1. c. 15.

R. 2°. N. A. Nam opus non erat nobis revelatione Scripturæ et definitione CONC. ut intelligeremus, hominem posse servare mandata, si servet, posse dis-

sentire, si velit. Dein simili ratione possem dicere, DEUS potest peccare et se odisse, si velit, Beati ab amore DEI possunt cessare, si velint.

Porro si propositio conditionata est de conditione impossibili, id, quod dicitur possibile sub conditione, est simpliciter et absolute impossibile; hinc propositiones absolutæ, DEUS potest peccare, Beati possunt ab amore DEI cessare, sunt de impossibili; ergo si in sensu composito gratiæ vel concupiscentiæ reipsa voluntas non posset dissentire, etiam hæc propositio *absoluta* est falsa: homo potest dissentire gratiæ, homo potest resistere concupiscentiæ: atqui tamen SCRIPT., CC. et PP. hanc absolutam docent et definiunt; ergo illa *conditionata* propositio, homo potest dissentire, si velit, non est de conditione impossibili, sed debet homo posse assentire vel dissentire, etiam præsentē gratiā vel concupiscentiā.

Inst. 2. Hæretici ante JANSENIUM damnati sunt ab Ecclesia, quod dicerent, amissam et extenuatam esse libertatem; ergo cum JANSENIUS eam remanere dicat, ejus doctrina tolerari potest, cum se discernat a Calvinianis.

R. 1°. In hoc etiam Jansenistæ imitantur alios hæreticos, qui semper studebant, ab antiquioribus se discernere, ut patet ex CALV. L. 5. *cont. Pighium*. 2°. D. discernit se JANSENIUS a CALVINO revera et proprio sensu N. Quoad verba tantum ac modum loquendi *Tr.*

Nullus hæreticorum negavit liberum arbitrium, eo quod homo necessitate coactionis determinaretur ad bonum vel malum, sed tantum, quia necessitate inclinationis, vel naturalis, vel adventitiæ non posset aliter agere; hoc ipsum autem JANSENISTÆ per gratiam vel concupiscentiam dominantem, per illecebras victrices, vel cælestes, vel mundanas, docent.

Dixi, *Tr.*, quia etiam LUTHER. *de serv. arbitr.* et CALV. L. 2. *Inst. c. 2. §. 7.* quamvis optaverint, nomen liberi arbitrii aboleri, tamen patiuntur illud usurpari, dummodo nihil præter libertatem a coactione significet; ita enim CALV. L. 2. *cont. Pigh.* ait: *Ego vero, quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut ejus causa velim contentionem aliquam movere, modo intelligentia sua maneat.*

Inst. 3. Hæretici veteres dixere, necessitatem esse impositam hominibus, bene vel male agendi, ab *astris, fato, anima mala*, vel aliunde, quod videbatur excusare a peccato: Janseniani docent, necessitatem esse a concupiscentia, quæ a culpa non excusat, quia eam in ADAM nostra culpa contraximus; ergo reipsa differunt.

R. 1°. N. C. Quia reipsa se non distinguunt ab Adrumetinis, qui per gratiam dixere tolli libertatem: nec a Manichæis, quia sicut illi duas animas, ita hi gratiam et concupiscentiam seu principia necessitantia statuunt: nec a LUTH. et CALV., qui non minus affirmabant, gratiam esse donum DEI et concupiscentiam effectum peccati orig., ac JANSENISTÆ. De illa necessitate non excusante, et nobis in ADAMO libera, alibi. 2° CC. et PP. non damnarunt hæreticos veteres ex eo tantum quod necessitatem peccandi, vel bene agendi refundebant in præscientiam DEI, Fatum, Astra etc.: sed quia volebant homines esse necessitados ad bonum vel malum, et hinc tolli rationem meriti ac demeriti etc.

Inst. 4. LUTH. et CALV. docent, solam gratiam agere, et voluntatem se habere *mere passive*, velut quoddam inanime: virtutes et vitia non esse in

nostra potestate etc. quod utrumque negant Jansenistæ; ergo satis se ab illis discernunt.

R. D. C. ut supra. Juxta D. THOM. 1. 2. q. 1. a. 1. homo proprie non dicitur agere ut homo, nisi quando libere agit. Apost. Rom. 7. negat, se operari motus concupiscentiæ indeliberatos, et TT. docent, gratias prævenientes, divinas illustrationes intellectus et pias motiones voluntatis fieri a Deo *in nobis sine nobis*: per quæ omnis tantum negatur concursus hominis *liber*, non autem *physicus*: cum certum sit, et concupiscentiæ et gratiæ prævenientis motus esse vitales, et sic ab homine etiam vitaliter procedere.

Jam cum Jansenistæ nihil aliud dicant, quam quod voluntas vere concurrendo ad actus bonos et malos agat et cooperetur tantum physice: non autem libere, cum necessario agat: non distinguuntur ab hæreticis in TRID. damnatis, qui liberum duntaxat voluntatis concursum, non autem physicum et vitalem ac spontaneum negabant; sic enim ait LUTH. de *serv. arbitr. Necessario operamur: necessario, dico, non coacte, h. e. homo cum vacat spiritu DEI, non quidem violentia, velut raptus obtorto collo, nolens facit malum, sed sponte et lubenti animo facit...* Apertius ista habet CHEMNITICUS in EXAM. TRID. ad Sess. 6. CALV. L. 2. Inst. c. 5. §. 14. *Quis ita desipit, ut hominis motionem a jactu lapidis nihil differre autumat? neque vero simile quidquam consequitur ex nostra doctrina: in naturales hominis facultates referimus approbare, respuere, velle, nolle, eniti, resistere. Item L. 5. cont. Pigh.. hominem sic quidem docemus agi DEI gratia, ut simul tamen agat etc.* Atque catenus etiam concedunt; virtutes et vitia esse in nostra potestate.

147. Obj. II. Non datur libertas et indifferentia in homine, si DEUS, et non homo, omnia disponat, agat et eligat: atqui DEUS, et non homo, ita disponit omnia, uti patet ex Isa. 26. 12. *Domine! omnia opera nostra operatus es in nobis.* Prov. 21. 1. *Cor Regis in manu DEI, quocumque voluerit, inclinabit illud.* Jerem. 10. 23. *Non est hominis via ejus, nec viri est, ut ambulet, et dirigat gressus suos.* Rom. 9. 16. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis DEI; ergo.*

R. N. min. Cum Prov. 16. 9. dicatur: *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est, dirigere gressus ejus*; hinc ad 1um. D. DEUS omnia operatur in nobis sine nobis N. Cum nobis ex propria electione et determinatione operantibus C. Ad 2um. D. DEUS, quocumque voluerit, cor inclinabit, illud necessitando N. Illud vocando et movendo, quomodo scit congruere, ut vocantiem non respuat, sed vocanti consentiat C. Ad 3um. D. Non habet in potestate vias suas quoad successum et executionem, quia sæpe vel aliter succedunt, vel nequeunt executioni mandari, quæ homo proposuit C. Quoad intentionem, propositum et electionem Subd. Homo solus, et sine auxilio DEI C. Cum DEI auxilio N. Ad 4um. D. Non est volentis hominis, sed miserentis DEI, si spectetur operatio hominis quoad ultimam rationem discernendi C. Si spectetur quoad se Subd. Non est solius volentis hominis C. Volentis cum gratia DEI N. De singulis alibi plura.

Inst. 1. Captivus sub lege peccati, et arbore mala non potest agere bene: atqui homo in statu naturæ lapsæ est *captivus* et *servus peccati*, Joann. 8. 34., 2. Tim. 2. 26., et peccator est *arbor mala*, Matth. 7. 18.; ergo.

R. D. M. Captivus quoad sensum et consensum, item *arbor mala qua mala*,

et voluntarie talis perseverans non potest agere bene *C.* Captivus quoad sensum tantum, sed non quoad consensum, h. e. qui invitus experitur motus concupiscentiæ, aut arbor quidem quæ mala, sed tamen eligens esse bona *N.* Habet unusquisque in voluntate, scilicet cum gratia, aut eligere quæ bona sunt, et esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, et esse arbor mala; hinc Joan. 8. 34. solum innuitur, quod peccator necessario sit subjectus pœnis peccati, nec possit sine gratia a peccato et ejus pœnis se liberare, ac justitiam consequi. Ex 2^a Tim. 2. 26. colligitur, dæmonem a Deo permitti, magis sævire in impios et incredulos, quia ob voluntariam cæcitatem et pravos habitus difficilius respiscunt et tentationibus resistunt; non tamen ab illo ad peccatum necessitari. Responsio ad textum Matth. 7. 18. patet ex dictis.

Inst. 2. Qui malum agit etiam contra suam voluntatem, non agit libere: atqui homo ita agit malum, quia Rom. 7. 15. *Non quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.* Ibidem. v. 23. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis;* ergo.

R. D. M. Homo etiam contra voluntatem agit malum materialiter tale, et tantum improprie peccatum *C.* Formale malum, et peccatum proprie tale *N.* Sensus 1^{mi} textus est: non sentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere, sed propensionem indeliberatam ad malum, quam nollem sentire; quamvis autem indeliberatos concupiscentiæ motus necessario experiamur, possumus tamen per gratiam illis non consentire; non consentientibus autem non imputantur illi ad culpam. Sensus 2ⁱ est, hominem necessario experiri indeliberatos motus concupiscentiæ, et sic sub lege peccati improprie talis captivari.

148. *Obj. III.* CONC. ARAUS. II. can. 13. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi non potest reparari: quod amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi;* unde COELESTIN. P. ep. 1. ad Episc. Gall. n. 4. ait: *In prævaricatione ADÆ omnes homines naturalem possibilitatem perdidisse;* ergo.

R. D. A. Arbitrium quoad substantiam spectatum est infirmatum, ob cæcitatem intellectus et propensionem voluntatis ad malum ex originali peccato ortam, et arbitrium quoad accidentalem modum, scilicet habitus supernaturales et gratias infusas est amissum *C.* Arbitrium quoad substantiam non tantum est infirmatum, sed etiam amissum *N.* Patet hoc ex fine Conc. contra Pelagianos habiti. Eodem modo explica COELESTIN. P. Nimirum possibilitas ADAMI supernaturalis, h. e. potentia agendi salutariter, quam cum natura condita per gratias simul datas habuit, amissa est per peccatum, non vero naturalis, h. e. potentia agendi ex propria electione, quæ cuilibet rationali creaturæ congenita est.

Inst. Idem Conc. can. 22. ait: *Nemo habet de suo, nisi peccatum et mendacium:* ergo.

R. Hic canon utique diversus erit a damnatis propositionibus, BAII 27. *Liberum arbitrium sine gratiæ DEI adjutorio non nisi ad peccandum valet,* et QUESNELLI 38. *Peccator non est liber, nisi ad malum, sine gratia Liberatoris;* unde *D. A.* Nemo de suo habet, nisi peccatum et mendacium, h. e. ex se et

suis viribus relictis non valet operari aliquid utile ad salutem *C. H. e.* nihil boni, nequidem naturalis, agere potest, sed semper peccat in omnibus actionibus, quæ fiunt extra statum gratiæ *N.*

149. *Observe.* Quodnam sit subjectum et objectum libertatis : cuius actui et quomodo conveniat denominatio liberi : sitne libertas actui libero essentialis : utrum denique possibilis sit omissio pura libera : hæc ferme Philosophi disquirunt. Est autem *omissio*, carentia vel non positio actus, *libera*, quando actus tunc omittitur, cum proxime potuisset poni, *pura*, quando non habet adjunctum ullum actum positivum, in quo ipsa vel *directe* sit volita, ut cum dico : nolo audire Missam, vel *indirecte*, ut cum libere pono actionem cum auditione Missæ incomponibilem, v. g. lusum cum præscientia, quod interim tempus, audiendi sacrum, prætereat. Dicendum itaque, quod, si detur talis omissio respectu actus præcepti, sit verum peccatum imputabile, quia est *virtuale* ac *interpretativum* exercitium libertatis : nam qui positus omnibus ad agendum requisitis abstinere ab omni actu, perinde se habet in æstimatione prudentum, ac si positive nollet aut positive vellet non agere ; sic vero in æstimatione prudentum virtualiter et interpretative suam libertatem exercet, ac proinde peccat.

CAPUT III.

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTICULUS I.

Unde desumenda Moralitas Actuum Humanorum?

150. *Nota.* Principia *Moralitatis* dicuntur ea, ex quibus fit, ut actus sit bonus vel malus ; sunt autem *Objectum*, quod voluntas per se et primario attingit, non duntaxat secundum suam entitatem physicam, sed moralem, h. e., secundum rationem motivam ad amorem vel odium : *Circumstantiæ* hoc versu comprehensæ, *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*, quæ actui in suo esse jam constituto superaddunt accidentalem quamdam bonitatem vel malitiam : *Finis*, non intrinsecus operis, utpote ab objecto indistinctus, sed extrinsecus operantis ; hic quamvis in numero circumstantiarum contineatur, speciatim tamen hic respiciendus est, quia præcipue movet in actione. Circumstantiæ moraliter malæ, e. g. impatientia, distractio, vanitas, vel *antecedenter* actioni bonæ annecti potest, dum in illam influit ut causa, vel *concomitanter*, dum in decursu actionem bonam depravat. Demum moralitati actus *interni* superaddi potest executio actus *exterioris*. Inde triplex quæstio : 1°. An objectum, circumstantiæ, finis tribuant actui moralitatem ? 2°. An et quomodo per circumstantiam malam depravetur actio ? 3°. An actus interni moralitas per actum externum augeatur ?

151. *Dico I.* Moralitas actus humani tum ex objecto, tum ex circumstantiis, tum ex fine desumitur.

Prob. I^{um}. Actus specificantur a tendentia, ordine et respectu ad *objecta*; hinc virtutes Theologicæ specie differunt a Moralibus, quia illæ DEUM, non autem istæ pro objecto habent: et adulterium ab homicidio ob diversa specie objecta; ergo etiam actus moralis in ratione bonitatis vel malitiæ primario specificatur ab objecto moraliter bono vel malo, prout per intellectum representato. *Conf.* Quia alias sequeretur, actum, qui versatur circa objectum intrinsece malum, ex fine extrinseco posse fieri bonum aut meritorium, quod falsum est. Dixi 1. *primario*, quia moralitas ab objecto derivata ante aliam quamcumque actui convenit, ac semper eadem manet, quamvis aliæ mutantur. 2. *Ab objecto moraliter bono vel malo*, quia ab objecto indifferente non specificatur actus, sed a fine extrinseco, et circumstantiis. 3. *Prout per intellectum representato*, tum quia non cognoscitur, an et quæ moralitas objecto ex se conveniat, tum quia objectum ut cognitum amatur vel repudiatur.

Prob. II^{um}. Quia actus circa objectum indifferens, e. g. comestio aut deambulatio, ex *circumstantia* bona vel mala potest fieri moraliter bonus vel malus: actus per circumstantiam, e. g. furtum in templo fit sacrilegium; unde TRID. Sess. 14. c. 5. ait, eas circumstantias in confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant: moralitas actus per circumstantias crescit et decrescit, ut patet in duobus minutis VIDE Marc. 12. 42. missis in gazophylacium, quæ propter affectum et paupertatem dantis maximis divitum largitionibus a CHRISTO præferuntur. Atque hæc tenent, etiamsi duratio, intensio, libertas major et minor, aliæque ejusmodi circumstantiæ, quæ se tenent ex parte actus, reflexe non cognoscantur ac intendantur; idem est de circumstantiis personæ, uti est gratia, vi cujus actus est meritorius, presbyterium, vi cujus incontinentia presbyteri est sacrilegium, quamvis prior nesciat, alter reflexe non cogitet.

Prob. III^{um}. Quia ex *fine* actus indifferens fit bonus vel malus, actus malus pejor, actus bonus melior vel malus; quippe finis potest esse, et est plerumque objectum formale, seu motivum: atqui ab hoc actus desumit moralitatem juxta commune axioma: *Quidquid agunt homines, intentio judicat omnes*; ergo.

152. *Dico II.* Actus bonus per circumstantiam venialiter malam non penitus depravatur.

Prob. Talis *circumstantia* habet se per modum accessorii, atque in casu, quo, dum quis prædicat, orat, jejumat ad Dei gloriam, vanitas aliqua, distractio aut tædium irrepit, non tam est circumstantia, quam actus plane diversus; ergo non obstat, quo minus agens honestatem actionis præcipue intendat, ac proin ejus actio, quamvis ex parte imperfecta, utpote cujus bonitas ex consortio circumstantiæ aut actus de se mali minuitur, non omnino depravatur. Id quidem PATRUM doctrinæ conforme, et adversum est errori CALVINIANO, vi cujus nulla moraliter loquendo est hominis actio, quæ peccatum non sit; ac demum suavi Dei providentiæ consentaneum, quæ pretiosum a vili separans, bonorum operum paleas purgat flammis piacularibus, et quod superest virtutis, pro auro mundo habet. Attamen indubium

est, opus bonum, quod assumis ceu medium purum vanitatis et peccati, ex toto viliari : hinc si oras aut jejunas, ut videaris et lauderis ab hominibus, recepisti mercedem tuam, *vanus vanam*, ut explicat D. AUG.

153. *Dico III.* Actus externus per se non addit novam moralitatem actui interno voluntatis.

Prob. Voluntas sincera reputatur pro facto, et non minus laudatur aut damnatur, ac si quis factum exercuisset : Sic Gen. 22. 16. dicit DEUS ad ABRAHAM : *quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi*; et tamen constat, ABRAHAM filio non intulisse mortem; unde CHRYS. hom. 19. in Matth. *Voluntas est, quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo; opera autem sunt testimonia voluntatis.* Quod tamen, juxta D. THOM. hic 1. 2. q. 20. a. 4. ad 1. intelligendum est, si non cessetur ab actu, nisi propter impotentiam faciendi. Sic Matth. 5. 28. *Omnis, qui viderit mulierem, ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo*, in quæ verba S. BERN. epist. 77. ait : *Quid planius, quam quod voluntas pro facto reputetur, ubi factum excludit necessitas*; et AUG. L. 1. de lib. arb. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo fit, id eum cupere, et si potestas detur, facturum esse, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*; ergo factum per se nihil addit moralitatis, cum alias æqualis pœna vel merces voluntati sine facto dari non posset.

Conf. 1°. Tota libertas et moralitas formalis actus externi habetur ab actu interno; ergo actui interno novam addere nequit. 2°. Quod non est liberum, nisi in causa, nec est imputabile nisi in causa, et hinc nihil imputabilitatis addit plus, quam habeat in causa : atqui actus externus non est liber, nisi in actu interno tanquam causa; ergo. 3°. Si voluntas ad executionem perfecte disposita ideo solum non ponit effectum, quia illum ponere non potest, omissio effectus est involuntaria respectu voluntatis : sed quod est penitus involuntarium, non potest aliquid detrahare de moralitate; ergo effectus omissio nihil detrahit de moralitate actus interni, et hinc æquale præmium vel pœna debetur, etiam non posito effectum.

Si ais 1°. Peccatum dividitur in peccatum cordis, oris et operis; ergo opera habent specialem malitiam : Actus externi prohibentur speciali lege, ut patet in præceptis Decalogi 6. et 9. : Satisfit quibusdam præceptis Eccl. et Civ., modo actus exterior omittatur, licet ex fine malo : Leges humanæ gravius puniunt delicta, dum sortiuntur effectum; ergo.

R. Ad 1um. D. A. Dividitur hoc sensu, quod aliud peccatum consummetur corde, aliud opere C. Hoc sensu, quod peccata ista habeant specialem malitiam. N. Unde S. THOM. 1. 2. q. 72. a. 7. ad 3. *Dicendum, quod peccata cordis et oris non distinguuntur a peccato operis, quando simul cum eo conjunguntur.* Ad 2um. D. Actus externi secundum se præcise, et prout sejuncti ab actibus internis prohibentur N. Prout substant his, et cum iis conjunguntur C. Actus enim externi ab internis sejuncti non habent libertatem, et sic non cadunt sub legem. Additur etiam præceptum 9um. non quasi nova malitia per se existeret in actibus externis, quæ non est in cogitationibus, sed ne videantur opera tantum, non autem cogitationes prævæ prohiberi. Ad 3um D.

Satisfit præceptis Eccl. et Civ., in quantum hæc præcise spectant externam gubernationem *C.* In quantum etiam obligant in conscientia, et spectant ad gubernationem animæ, vel intendunt salutem *N.* Vide infra de Legibus. *Ad 4um. Tr. A.* quia in casibus extraordinariis etiam quandoque attentata puniuntur in foro externo, licet effectus non sit secutus. *N. C.* Ab his enim legibus duci argumentum nequit in ordine ad legem divinam, cum illæ sæpius nullam statuunt delicto pœnam, effectu non secuto, licet hic attentatus fuerit, et de attentatione constet. Quod vero passim puniant actus, qui sortiuntur effectum, ideo sit, quia maxime intendunt cavere damna realia, quæ per actus externos inferuntur, qui sic perturbant regimen externum, et licet non habeant malitiam formalem, quia tamen ex illo capite quamdam habent indecentiam, pœna coercendi sunt.

Si ais 2°. Actus externus est magis meritorius, quam solus internus: Hinc martyrium reipsa subiens recipit aureolam: CHRISTUS per toleratam mortem meritis est redemptionem generis humani et gloriam nominis, eam non meriturus per actum tantum internum: Opus externum in satisfactione plus meretur, quam solum internum, cum homo moriturus, habens voluntatem satisfaciendi pro peccatis per opera pœnalia, non ideo liberatur a pœnis purgatorii, uti ille, qui per opera pœnalia ante mortem satisfecit: Juxta CONC. TRIB. ad actum externum requiritur nova specialis gratia; ergo et in eo est speciale meritum.

R. D. A. Est magis meritorius per se *N.* Per accidens *C.* *Ad 1um. D.* Martyrium subiens recipit aureolam ex privilegio et opere quasi operato *C.* Ex merito per actum externum præcise sumptum singulari *N.* Vide Tract. de Baptismo. Argumentum de Martyrio plus probat, quam intendunt AA., nempe actus externos esse meritorios sine omni plane actu interno, cum aureola martyrii etiam detur SS. MM. INNOCENTIBUS, qui nullum actum libertatis habebant. *Ad 2um. D.* Eam non meriturus per actum internum ex defectu valoris, qui etiam in minimo actu CHRISTI meritorio tanquam Theandrico erat infinitus *N.* Ex defectu pacti cum Deo initi *C.* Posita enim præsentis ordinatione divina necesse fuit, ut CHRISTUS mereretur, quia non aliter, quam per proprium sanguinem et obedientiam usque ad mortem debuit consummari opus redemptionis nostræ et gloriæ CHRISTI. *Ad 3um. D.* Actus externus in satisfactione plus meretur, quam internus, quantum præcise intelligitur meritum *N.* Quantum intelligitur satisfactio *C.* Ad satisfactionem enim, ut talis est, requiritur opus pœnale, sive vera pœnæ perpessio, quæ in solo actu interno non occurrit eodem modo. *Ad 4um. D.* Requiritur nova gratia ad actum externum physice tantum talem, et absque iterato actu interno *N.* Cum iteratione actus interni, qui scilicet multiplicari et subin intensior fieri debet ob difficultatem in executione *C.*

Si ais 3°. Inde inferri posset, non esse obligationem confitendi actum externum malum: Item sequeretur retardatio ab executione honorum operum et facultas exequendi peccata externa, siquidem in primo nihil meriti, in secundo nihil demeriti superaddi actui interno, homines crederent.

R. Ad 1um. N. seq. Nam multiplex ratio est obligationis confitendi actum externum, tum quia cum actu interno constituit unum peccatum etiam directe per legem prohibitum, tum quia per hoc innotescit efficacia, intensio, duratio, aliique gradus malitiæ actus interni, tum quia actus externus sæpe

inducit censuram, onus restitutionis, et similia, atque exigit subin alia remedia; quæ omnia scire confessarium ut judicem et medicum oportet.

Ad 2um. N. seq. Habet nostra sententia id, ut consoletur bonos, qui non ex defectu voluntatis, sed facultatis non operantur bene, ita tamen serio affecti, ut bene operarentur, si non deesset facultas; item ut terreat malos, se satis bonos existimantes, si opera externa non faciant, aut ea effectu aliunde, quam ex voluntate, careant. Cæterum non retardantur per hoc bona opera : 1°. quia qui potest exercere opus bonum, nec tamen exercet, non habet voluntatem efficacem, sed solam velleitatem, et simplicem ac inefficacem complacentiam : 2°. quia saltem *per accidens* augetur moralitas, cum intenduntur, multiplicentur et prorogentur actus *interni*; bono exemplo, auxilio, aliave ratione juvetur proximus, satisfiat obligationibus etc. propter quæ actus etiam externi imperantur et suadentur, quamvis *per se* non addant novam bonitatem. Neque etiam ansa datur exercendi peccata externa, cum hæc effectus assignatis contrarios inducant, et hinc ab iis abstinere oporteat.

154. *Observe.* Ad quæstionem, utrum minuatur malitia actus mali, cum ad finem bonum dirigitur, respondet Aug. L. *cont. Mendac.* c. 8. *Pejor est, qui concupiscendo, quam qui miserando furatur*; quippe qui furatur ad dandam eleemosynam, habet voluntatem minus deordinatam, minusque affectam ad peccatum, cum pro motivo non habeat furtum propositum ut malum, sed ut apparenter inducens speciem honesti : dein est minus volitum, cum non sit propter se volitum, sed propter aliud, ad quod actus ultimo tendit. Actus tamen reipsa malus, quamvis relatus in finem bonum, non desinit esse malus, cum bonum sit ex integra causa, et malum ex quolibet defectu, nec facienda sint mala, ut eveniant bona. Idem denique actus potest habere plures simul bonitates aut malitias, scilicet unam ex objecto, alteram ex fine, e. g. dum quis furatur, ut se inebriet, aut eleemosynas largitur, ut peccata sua redimat : nam ut ait D. THOM. in 1. dist. 1. q. 2. a. 1. ad 3. *Non est inconveniens, ut aliquid propter se ametur, et tamen ad alterum ordinetur.*

ARTICULUS II.

AN OMNES ACTUS HUMANI NECESSARIO REFERRI DEBEANT AD FINEM HONESTUM?

155. *Nota.* Dari actus *in specie*, h. e., ex objecto *indifferentes*, fere extra controversiam est; quippe sicut dare eleemosynam ex objecto bonum, furari ex objecto malum; ita deambulare indifferens, et ex objecto nec bonum nec malum est. Dari actus *in individuo*, h. e. ex objecto, ex fine agentis, ex omnibus circumstantiis, et prout actu ponuntur, indifferentes, negant TT. communius, affirmant tamen etiam non pauci. Potest autem actus sic indifferens spectari vel secundum honestatem naturalem; vel relate ad finem ultimum supernaturalem: de *primo* in hoc, de *secundo* in sequente Article dicendum, ita ut quæ sunt mere philosophica, Ethnicis deferantur.

156. *Dico.* Omnes actus humani necessario diriguntur ad *finem honestum*,

adeoque actus humanus in individuo indifferens quoad honestatem naturalem non datur.

Prob. 1um. Homo humano modo agens imprimis debet agere ex aliquo fine, ut distinguatur a brutis agentibus: deinde agere debet ex fine honesto, quia sic agendo recte utitur ratione, cum hic unicus finis sit rectæ rationi conformis, et usus rationis, ut sit rectus, debeat esse ordinatus ad finem suæ naturæ conformem, sicut agentia naturalia ex innata inclinatione tendunt ad finem suæ naturæ conformem; ergo si homo ex hoc fine agat, agit honeste, et actus est bonus: si non, actus est malus.

Prob. 2um. Quicumque deliberate agit, vel cognoscit id, quod hic et nunc facit, esse rectæ rationi conforme, et sic elicit actum moraliter bonum: vel cognoscit esse rectæ rationi difforme, et sic elicit actum moraliter malum: vel cognoscit, illud nec esse positive conforme vel difforme, h. e., nec sibi esse præceptum, nec prohibitum, sed permissum: et tunc agens debet ulterius habere finem extrinsecum; si ergo pro fine habeat honestum, actus erit bonus: si tantum pro fine habeat jucundum et delectabile, erit malus: si denique tantum utile, non habet finem, sed medium duntaxat, quod rursus specificatur a fine honesto vel delectabili, ad quem ordinatur.

Conf. 1. Juxta GREG. P. hom. 6. in Evang. *Verbum otiosum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret*: et L. 7. Moral. c. 17. *quod aut ratione justæ necessitatis aut intentione piæ utilitatis caret*. Ex hoc S. THOM. 1. 2. q. 18. a. 9. sic arguit: *Verbum otiosum est malum, quia de eo reddent homines rationem in die judicii, ut dicitur Matth. 12.: si autem non caret, ratione justæ necessitatis aut piæ utilitatis, est bonum; ergo omne verbum aut est bonum, aut malum; pari ergo ratione et quilibet alius actus vel est bonus vel malus.*

Conf. 2. Malum esse ac inhonestum, agere propter delectationem tanquam finem, aperte colligitur ex damnata ab Innoc. XI. Prop. 8^a: *Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini: quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*; et 9^a: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.*

137. *Obj. I.* CONCILIUM CONSTANTIENSE damnavit prop. 16^{am}. JOAN. HUSS: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa vel vitiosa*. Item damnata est hæc BAII 38^a. *Omnis amor creaturæ rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ à JOANNE prohibetur, aut laudabilis charitas, qua per SPIRITUM S. in corde diffusa DEUS amatur*; ergo dantur actus indifferentes, qui non sunt necessario referendi ad finem honestum.

R. ad 1. D. A. Damnavit hanc propositionem in sensu JOAN. HUSS C. In sensu nostro catholico N. JOAN. HUSS docebat, omnes actus esse bonos vel malos ob rationem subjecti et agentis, ita quidem, ut omnes actus hominis justi essent boni, actus peccatoris essent peccaminosi, ut ex integra ejus propositione patet, quod merito damnatum est, cum et justi possint venialiter peccare, et peccatores moraliter bene operari; nos vero omnes actus vel bonos vel malos dicimus ob rationem finis boni intenti vel non intenti.

Ad 2. N. C. Recte damnata est hæc propositio, et similes QUESNELLI, quia

omnes actus dicebant vel meritorios præmii supernaturalis, vel demeritorios, et præterea omnes actus peccatoris esse peccata; quorum neutrum asserimus, cum actus naturaliter tantum boni nec sint meritorii, nec etiam peccata.

Inst. 1. Ex damnatis ab INOC. XI. prop. 8. et 9. immerito deducitur obligatio omnes actus humanos ordinandi ad finem positive honestum, ita ut nunquam liceat sistere in sola delectatione: non enim damnatur quæcumque delectatio, sed voluptas cibi et potus nimis *crassa*, et illa carnis voluptas nimis *sensualis* ac brutis communis, quæ animum a Deo abstrahunt, et ad terrena deprimunt; ergo.

R. N. A. Nam 1°. per hasce damnatas seu particulares saltem illa universalis de sola delectatione, tanquam fine licito, redditur falsa: 2°. quia ratio primæ propositioni addita tanquam *universalis* et inferens propositionem est damnata, habetur grave fundamentum inferendi, delectationem nunquam posse esse finem licitum appetitus naturalis hominis; nimirum agens propter delectationem tanquam finem pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ institutum, cum delectatio sit propter operationem, non autem operatio propter delectationem, prout docet PHILOSOPHUS L. 10. *Ethic.* c. 7. et D. THOM. 1. 2. q. 4. a. 2. ad 2. cum enim delectatio rebus sit aspersa tanquam sal et condimentum, quo duntaxat alliceretur agens ratione ad actiones suæ conservationi et perfectioni utiles aut necessarias, per se duntaxat est *medium* ad illas actiones facilius, melius, et constantius efficiendas, non autem est *finis* actionis.

Inst. 2. Delectatio moderata corporis vel animi non est *mala*, imo illa ex olfactu floris, ex auditione musicæ, ex cantu aviæ, aliisque similibus est instituta a natura, ut e. g. relaxetur animus; ergo potest sola appeti et esse finis: alioquin sequeretur, quod est valde durum, debere in omnibus actionibus etiam naturalibus respici aliquam necessitatem vitæ, tanquam finem.

R. D. A. Non est mala, ut objectum, quod appetatur; est a natura instituta, ut adhibeatur tanquam medium ad finem honestum, ad quem ipsa relaxatio animi debet referri, scilicet ad moderatam et honestam corporis et animi curam C. Non est mala, ut finis, qui propter se appetatur; est instituta a natura, ut per eam relaxetur animus, et hic sistatur N. Item D. seq. Deberet semper respici aliqua necessitas vel simplex seu necessitatis, vel secundum quid seu congruentiæ C. Semper simplex seu necessitatis N. Ita D. THOM. 2. 2. q. 141. a. 6. ait: *Omnia autem delectabilia, quæ in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vitæ necessitatem, sicut ad finem.* Ad 2um. deinde sic subjungit: *Necessitas humane vitæ potest attendi dupliciter, uno modo, secundum quod dicitur necessarium illud, sine quo res nullo modo potest esse, sicut cibus est necessarius animali; alio modo, secundum quod dicitur necessarium illud, sine quo res non potest convenienter esse.*

Inst. 3. SS. PP. non agnoscunt hanc obligationem dirigendi omnes actus ad honestatem: nam S. IHER. epist. 89. enarratis pluribus actionibus indifferentibus subjungit: *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.* Naz. Orat. 3. cont. Jul. ait, *aliquem ex eo, quod non sit supplicio dignus, non statim laudem mereri, et e contra;* unde ELIAS ejus interpretes addit: *Nota medium quemdam statum a magno hoc viro admitti.* GREG. P. hom. 27. in Evang. ait: *Sunt nonnulli, qui diligunt proximum*

sed per affectum cognationis et carnis, quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt. Denique, quid per verbum otiosum intelligatur, PP. non conveniunt; ergo.

R. N. A. PP. enim vel loquuntur de actibus *ut sic*, tam indeliberatos, quam deliberatos includentibus, vel si de actibus deliberatis, de his theologicè sumptis enuntiant: vel si de actibus moraliter sumptis, de his ut indifferentibus in *specie*, non in *individuo* loquebantur: ex his una explicatio allatis PATRUM textibus revera convenit. Verbum aut actionem otiosam non quidem omnes PP. eodem modo accipiunt, plerique tamen sumunt pro verbo vel actione, quæ debito fine caret; sic HIL. verbum otiosum vocat verbum ineptum et inutile: S. BERN. Serm. de triplici custod. *Otiosum verbum est*, inquit, *quod nullam rationabilem causam habet*. Idem asserit S. GREG. et alii; quæ expositio tenenda est, quia alioquin CHRISTUS non declarasset severitatem divini iudicii: si enim intelligeretur verbum vel actio facta ex *sine malo*, aut tempore non debito, vel actio immoderata, jam participaret a sine malitiam distinctam, vel opponeretur temperantiæ, aut alii virtuti vel obligationi.

158. *Obj. II.* Præceptum referendi omnes actus ad finem honestum, esset *naturale*, *universalissimum*, et *affirmativum*, imperando intentionem positivam, æquivalenter autem *negativum*, vetando finem non honestum: atqui non est 1. *naturale*, quia alias omnibus, saltem piis ac eruditis, deberet esse notum, quod non est: nec 2. *universalissimum*, cum non sit unum ex primis principiis: nec 3°. *affirmativum*, quia obligaret semper et ad semper; ergo.

R. *Ad 1.* Hoc præceptum est sufficienter certum, quamvis non sit omnibus evidens, cum non sit principium primum, vel evidenter ac facile ex illis deducibile. *Ad 2.* Est quidem universalissimum ratione *objecti*, non tamen ratione cognitionis aut principii. *Ad 3.* Obligat semper ad semper, non absolute, sed *hypothetice*, quoties nempe in ejus materia agitur, h. e. in actibus deliberatis.

Inst. 1. Obligatio, in omni actu deliberato intendendi honestatem, est valde gravis, imo contra persuasionem fidelium, quorum nemo confitetur, se actus ex objecto indifferentes non retulisse ad finem honestum; ergo.

R. *Ad 1.* N. A. Non est gravior hæc obligatio, quam illa, nunquam peccandi venialiter: nec enim opus est facere semper reflexam et singularem resolutionem, cum sufficiat advertere, rem v. g. esse licitam, conducere ad vitam vel vires corporis, quia his et similibus plerumque *implicite* ac *virtualiter* intenditur finis honestus. Præterea cum in actu deliberato sit advertentia ad regulam morum, facile attingitur etiam modus et moderatio præscripta per rectam rationem.

Ad 2. N. A. Nam fidelium persuasioni solum repugnat, si exigatur honestas quædam insignis, vel ardua, vel reflexe aut formaliter intenta. Quod confessionem attinet, vel illa satis habetur, dum quis se de verbis et operibus otiosis accusat; vel omittitur, cum illi actus plerumque non sint materia certa absolutionis, quia sæpius fiunt sine deliberatione, vel cum dictamine practico, quod sunt liciti; vel scitur, neminem teneri ad confessionem levium peccatorum.

Inst. 2. Ex hac obligatione sequeretur, non dari *legem permissivam*: et

actus humanos in individuo non esse liberos, utpote non indifferentes : utrumque est falsum ; ergo.

R. *Ad 1. D. M.* Non dari legem permissivam circa objectum actus *N.* Circa finem non honestum *C.* Objecta quædam ex se nec bona nec mala permittuntur referri ad *finem* honestum ; quoad finem vero non honestum non datur lex permittens, cum lex naturalis præscribat omnibus actibus deliberatis finem honestum.

Ad 2. N. M. Nam actus liberi sunt ac esse debent indifferentes indifferencia excludente non bonitatem vel malitiam moralem, sed necessitatem ac determinationem.

Inst. 3. Potest homo eligere objectum ex se honestum, non tamen ob honestatem : hæc autem actio non est mala, quia actus internus non contrahit malitiam ex objecto honesto, nec bona, quia non procedit ex motivo honestatis : potest eligere objectum ex se indifferens ex fine indifferente, v. g. deambulare ad juvandam digestionem, procurandam sanitatem, relaxandum animum, exercendam libertatem, vel quia placet, quo modo a brutis distincto operatur : demum potest facere opera *supererogatoria*, non quæ cadunt sub præceptum ; ergo non necessario agit ex fine positive honesto.

R. *Ad 1. N. m.* Nam quidquid a voluntate eligitur, eligitur vel ut utile, vel ut delectabile, vel ut honestum, cum voluntas rationabiliter agens debeat habere causam eligendi : si eligitur ut utile vel delectabile, tunc vel voluntas illud prosequitur illimitate, non habita ratione ad regulam morum, et actus est malus : vel limitate, non excedendo regulam morum, et actus est *bonus*, qui prosequitur honestum, quia honestum.

Ad 2. Si deambulatio fiat propter *honestatem* in hac moderata corporis cura relucens, actio moraliter bona est : si autem delectatio præcise aut nulla honestas intendatur nequidem implicite, actio mala est. *Prob. D.* Agit modo a brutis distincto præcise ratione libertatis *C.* Ratione finis *N.* Sicut ergo, qui agit ex vana gloria, ut fatentur omnes, non agit honeste, quia contra præceptum non præfigendi talem finem : ita qui non agit ex fine honesto, non agit honeste, quia contra præceptum, præfigendi finem honestum juxta illud dictamen syndereseos : quidquid agis, *prudenter* agas, et respice *finem* ; quamvis enim per se malum non sit exercere suam libertatem, malum tamen et prohibitum est, velle in hoc sistere, nec usum libertatis in aliquo fine honesto exercere.

Ad 3. D. Opera supererogatoria non cadunt sub præceptum ratione objecti *C.* Ratione finis *Subd.* Absolute, quia nemo tenetur ad opera supererogatoria *C.* Ex hypothesi, quod velis ea facere *N.* Hinc S. Aug. L. 4. cont. *Julian.* c. 3. ait : *Quidquid boni fit ab homine, et non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.*

Inst. 4. Potest quis invincibiliter ignorare obligationem referendi omnes actus ad finem honestum ; aut ex probabilitate sententiæ oppositæ formare sibi *dictamen practicum*, quod nulla sit obligatio : atqui sic actio erit indifferens ; ergo.

R. *Tr. M.* Quia lumen naturale omnibus dictat, hominem debere agere prudenter, conformiter suæ naturæ rationali, et finem respicere. *D. m.* Actio erit indifferens per se *N.* Per accidens *Subd.* Speculative et signate *C.*

Practice et exerceite N. Quoties ad praxin et actionem particularem descenditur, homo reipsa non agit *indifferenter*, sed juxta dictamen interius, licet forte minus explicite cognitum.

139. *Observe.* Assertioni nostræ satisfit per relationem ad finem honestum, quæ sit *virtualis ac implicita*, et fere semper habetur, quandocumque actiones indifferentes moderate exercentur, quia moderatio ipsa indicat, quod sublevamen naturæ, et rectam habitudinem corporis ad animæ functiones necessariam secundum dictamen rationis, aut alium finem honestum intendat agens; unde cum semper timoratiores *generali intentione* omnes actiones suas ad honestatem referant, eamque sæpius renouent, non sequitur, eos continuo peccare. Porro controvertitur, utrum hic finis honestus esse possit creatus, vel esse debeat increatus: si primum, ergo operans sistet in creatura: si secundum, ergo opera infidelium erunt mera peccata, cum hi actus suos ad finem increatum non dirigant.

ARTICULUS III.

AN SIT OBLIGATIO OMNES ACTUS HUMANOS DIRIGENDI AD DEUM, CEU FINEM ULTIMUM?

140. *Nota I.* DEUS rerum et actionum omnium finis per se et simpliciter ultimus est, *naturalis*, qua auctor naturæ per lumen rationis, *supernaturalis*, qua auctor gratiæ per revelationem ac fidem propositus. Uterque finis, præsertim naturalis, attingi potest vel *formaliter, explicite* et sub conceptu proprio, vel *implicite ac interpretative*, quatenus operans agit vel appetit aliquid, quod ex natura sua ordinatur et refertur ad DEUM, qualis est honestas, quæ ex se et natura sua ad DEUM, ceu regulam, finem et fontem omnis honestatis dirigitur. De necessaria omnium actionum relatione ad DEUM ceu finem ultimum naturalem, vix dubium est. Eandem ordinationem ad DEUM, ceu finem supernaturalem, plerique negant necessariam; nonnulli affirmant ob præcepta quædam positiva, 1^a. Cor. 10. 31. *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam DEI facite*: Item ad Coloss. 3. 17. *Omne, quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine D. N. J. C., gratias agentes DEO, et PATRI per ipsum*; huc quoque referunt nonnulli præceptum divinum in S. Script. sæpe propositum: *Diliges Dominum DEUM tuum ex toto corde, ex tota anima, et ex omnibus viribus tuis*: sed quia hinc inferri posset, omnes actiones fieri debere ex charitate sive perfecta, sive imperfecta, actuali vel habituali et justificante: hæc autem quæstio cum in Tract. de Virt. Theol. Disp. V. Cap. II. Art. I. et II. copiose pertractetur, illam rationem hic examinandam prætermittimus.

141. *Nota II.* LUDOV. HABERT in Tract. de Act. Hum. c. 6. §. 7. ad hanc quæstionem respondet, hominem non teneri, actuali semper intentione DEUM intendere, sed virtuali: hac vero responsione, si una cum explicatione et probatione spectetur: 1°. vult non sufficere illam *virtualem intentionem*, de qua n. 139. diximus, sed requiri, ut antecesserit formalis et explicita intentio DEI, quæ deinceps in operatione per hanc intentionem cœpta *virtualiter* perseveret, quatenus in virtute illius intentionis operatio illa continuatur, ut

explicat c. 4. q. 4. 2°. Requirit, ut ad DEUM tanquam auctorem supernaturalem omnia referantur: nam in probationibus ex *Script.* affert textum Matth. 6. 33. *Querite primum regnum DEI et justitiam ejus*, et textum S. AUG. *Ergo simplici corde tantummodo propter regnum DEI debemus bonum operari ad omnes*. In probationibus ex *ratione* hanc ponit quartam: DEUS vitam æternam nobis proponit ut mercedem honorum operum: atqui herus mercedem non debet servo, qui propter ipsum non operatur; ergo bona opera nostra ad DEUM referri debent. In 5^a *prob.*, postquam posuisset, quod regula *precandi* sit regula operandi, subsumit: atqui hoc unum in oratione petendum, nempe vita æterna, et media ad illam consequendam, et quidem continuo; ergo. Denique in *Resp. ad obj.* requirit ad omnes nostras actiones *charitatem* vel saltem *spem* vitæ æternæ, ex qua agatur.

Exinde autem colligitur, quod, qui intentione actuali existente, aut saltem in virtute perseverante non refert actionem suam ad DEUM tanquam finem ultimum *supernaturalem*, violet præceptum, et peccet, quantumvis pro fine suo proximo honestatem habet, nec ulla alia ex causa actum peccaminosum ponat. His prænotatis

164. *Dico I.* Omnes actiones humanæ debent referri ad DEUM, seu finem ultimum naturalem, saltem implicite ac interpretative.

Prob. prim. et secund. part. Quia hoc saltem præcepta num. 160. et probationes num. 156. evincunt. *Tertia* colligitur ex num. 160.; cum enim DEUS auctor naturæ velit, et per lumen rationis dictet, nos agere debere propter finem rationalem et honestum: tam infideles, quam fideles sic agendo, exercite agunt quod DEUS vult, suosque actus referunt, mediante *fine honesto* creato, ad increatum, sive ad DEUM seu regulam primam et ultimum finem actuum humanorum. Quod autem hæc ad DEUM relatio sufficiat, constat ex eo maxime, quia alias non darentur virtutes morales, quæ formaliter et explicite tantum honestatem pro motivo habent: item plurimæ actiones non tantum infidelium, sed et fidelium non continuo DEUM sub conceptu explicito cogitantium peccata forent.

Si ais 1°. S. AUG. in Psal. 65. 1. dicit: *Si ideo facis, ut tu glorificeris, hoc prohibui: si ideo, ut DEUS glorificetur, hoc jussi*: S. BERN. serm. 2. de divers. *Totum est vanitas... præter id solum, quod in DEUM et propter DEUM, et ad honorem DEI facis: quidquid sine Deo facis, totum est malitia.* 2°. Quia homo est creatura rationalis, debet referre omnia ad finem rationalem; ergo etiam, quia est servus DEI, omnia ad DEUM, et quidem explicite. 3°. Agnoscere alium rerum conditorem, quam DEUM, est malum; ergo et præfigere sibi alium finem proximum, quam DEUM, est malum.

R. *Ad 1.* S. AUG. et S. BERN. satisfiit per relationem virtutalem et interpretativam, cum non requirant absolute formalem et explicitam. — *Ad 2.* Agens rationale deliberate agit rationabiliter et cum advertentia ad rationem; ergo eo ipso habere debet finem rationabilem sive honestum: homo autem agens non semper agit cum advertentia ad DEUM saltem sub explicito conceptu. — *Ad 3.* *Disp. est*: qui cognoscit alium conditorem, quam DEUM, eo ipso excludit positive DEUM a ratione principii primi: e contra qui præfigit sibi honestatem actionis pro fine, non excludit DEUM a ratione finis, sed potius interpretative ad illum fertur.

163. *Dico II.* Non est præceptum, sed consilium, dirigere omnes actiones ad DEUM tanquam finem ultimum supernaturalem.

Prob. Hæc obligatio esset 1°. nimis *difficilis*, et moraliter impossibilis, maxime respectu infidelium, qui fidei luce non sunt imbuti. 2°. Quia non est satis *promulgata*; non per legem naturalem, cum ordinatio hominis ad DEUM seu finem supernaturalem sit homini extrinseca; nec per præceptum positivum: nam 1°. sensus verborum 1^a. Cor. 10. 31. proprius hic est: ita studiose Dei gloriam promovete in omnibus (en consilium), ut omnino caveatis, ne quid faciatis Dei gloriæ adversum, aut idolothytorum comestione vel alia re scandalo sitis, quo DEUS vituperetur; ita CORNEL. a LAP.: ratio autem sic explicandi est contextus, in quo immediate antea de abstinentia ab idolothytis actum est, et post immediate subjungitur: *sine offensione estote Judæis et Gentibus et Ecclesiæ*. 2°. Per verba Apost. ad Coloss. 3. 17. vel significatur, quod non propter SIMONEM, aut MOYSEN, aut Angelos NOVATORUM, sed propter CHRISTUM omnia sint facienda, ut explicant THEODOR. et THEOPHYL., quod præceptum negativum est: vel significatur, omnia et singula opera esse referenda actu vel virtute ad gloriam CHRISTI, quod consilium, non vero præceptum esse constat, cum actus bonos facere possimus sine actuali, imo virtuali relatione ad CHRISTUM.

Conf. Dum PAULUS 1^a. Cor. 16. 14. ait: *Omnia vestra in charitate fiant*, partim præceptum dedit, ne quid agerent contra charitatem Christianam, partim consilium, ut contenderent omnes actiones elicere ex charitate, quæ virtus est divina a CHRISTO infusa; non autem ita simpliciter omnia debent esse ex charitate DEI, ut, quæ ex ea non sunt, sint peccata, id quod damnatum est ab Ecclesia; ergo a pari priores textus ita sunt explicandi. Ex his recte colligitur, sententiam LUDOV. HABERT videri

164. I. Pugnare cum doctrina communi SCHOLASTICORUM, quorum duces, nempe 1°. D. THOM. in 2. dist. 41. q. 1. a. 2. ait: *Fides dirigit intentionem in finem ultimum, sed ratio naturalis vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum: et quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, etiamsi actu non ordinetur; ideo in infidelibus, quorum actus per vim rationis in talem finem diriguntur, possunt dici actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate, secundum quam actus est meritorius*. Ibid. *Quamvis ab infidelium actibus subtrahatur illa bonitas, secundum quam actus meritorius dicitur; remanet tamen bonitas alia, vel virtutis politice, vel ex circumstantia vel ex genere: et ideo non oportet, quod omnis eorum actus sit malus*. Ibidem ait: *Infideles non semper ex infidelitatis errore finem sibi præstituunt, sed aliquando ex vero et recto judicio rationis: et ideo non oportet, quod in quolibet actu peccent*. Ibid. ad 4. et in Comment. epist. ad Rom. 14. Lect. 3. similia habet.

2°. S. BONAV. in 2. dist. 41. a. 1. q. 3. ait: *Talis (scilicet non mala, sed indifferens) actio est, quando quis facit aliquam operationem ita, quod circa creaturam non afficitur inordinate, nec tamen illam operationem comparat ad DEUM, sed facit propter aliquem finem, qui respicit indigentiam naturæ... nec DEUS requirit ab homine in statu distractionis et miseriæ, quod omnia, quæ facit, referat ad se*.

3°. SCOTUS in 2. dist. 41. q. un. n. 4. sic habet: *Non tenetur homo nec ten-*

tione necessitatis, contra quam sit peccatum mortale, nec tentione minori, contra quam sit peccatum veniale, referre semper actum suum in DEUM actualiter vel virtualiter, quia DEUS non obligat nos ad hoc. Subscribunt huic sententiæ DURANDUS in 2. dist. 38. q. 4. n. 8. et plures alii apud FONTAINE in Bulla Unig. theol. propugn. c. 7. in prop. 44. damn. Tom. II. p. 293.

165. II. Pugnare cum sensu SS. PATRUM: nam 1º. S. HIER. in c. 1. ep. ad Gal. ait: *Multi absque fide et Evangelio CHRISTI vel sapienter faciunt aliqua, vel sancte, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum porrigant, non opprimant vicinos etc.* Et in c. 22. Matth. *Inter ipsos quoque Ethnicos est diversitas infinita: cum sciamus, alios esse proclives ad vitia, et ruentes ad mala, alios ob honestatem morum virtutibus dedilos.* Observa autem, actus ab infidelibus non posse ad DEUM tanquam finem ultimum vel actualiter vel virtualiter referri, tum quia DEUM verum non credunt, tum quia falsum DEUM admittunt.

2º. S. CHRYS. hom. 67. ad pop. Antioch. loquitur de infidelibus, et de bonis eorum operibus ut peccato oppositis, quæ DEUS aliqua mercede temporali remuneretur; unde sine cognitione DEI, et relatione ad eum potest actus esse bonus et non peccatum; ita BELLARM. explicat L. 5. de grat. et lib. arbit. c. 9.

3º. S. AUG. serm. 52. de temp. hæc habet: *Licita est humana charitas, qua uxor diligitur; illicita, qua meretrix vel uxor aliena;... licitam ergo charitatem habete. Humana est, sed, ut dixi, licita est; non solum autem ita licita est, ut concedatur, sed ita licita est, ut, si defuerit, reprehendatur. Liceat vobis, humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Sed videtis, istam charitatem esse posse et impiorum, id est, Paganorum, Hæreticorum, Judæorum.* Epist. 5. ad Marcellin., L. 5. de Civ. c. 12. et 18. L. de spir et lit. c. 27. eodem modo loquitur de virtutibus et factis gentilium merito laudandis, quamvis DEUM verum non colerent.

4º. S. GREG. P. hom. 27. in Evang. Joan. inquit: *Diligunt proximos, sed per affectum cognationis et carnis, quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt.* In quæ verba BELLARM. l. c. *Certe ea dilectio nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter, siquidem sacra eloquia peccatis omnibus contradicunt.*

5º. S. LEO de oper. Miseric. corpor. serm. 7. de Quadrag. c. 3. ait: *Alia est conditio operum cælestium, alia terrenorum; mundana benevolentia, in iis quos adjuvat, habet finem: Christiana pietas in summum transit auctorem.* Et immediate ante dicit: *quæ (humana benevolentia) utique laude sua fraudanda non esset, si propter ipsam naturæ communionem juvando homini ab homine præberetur; sed quia, quod non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit, alia est conditio etc.*

6º. S. FULG. L. de Incarn. et grat. c. 26. ad humanæ societatis æquitatem reducit opera bona infidelium.

7º S. FRANC. SALES. L. 11. de Am. DEI c. 13. ait: *Jejunare ad parcendum sumptibus, est bonum: jejunare ad obsequium Ecclesiæ, est melius: jejunare ad placendum DEO, optimum.*

166. III. Pugnare cum definitionibus SUMMORUM Pontif. Nam

1º. Damnata est ab ALEX. VIII. hæc prop. 9ª: *Revera peccat, qui odio ha-*

bet peccatum mere ob ejus turpitudinem, et disconvenientiam cum natura, sine ullo ad DEUM offensum respectu; ergo non peccat, qui virtutem colit, vel actum ex objecto et circumstantiis bonum elicit, mere ob ejus honestatem, et convenientiam cum natura, sive recta ratione.

2°. Si præceptum esset, omnes actus actuali vel virtuali intentione referre ad DEUM, tanquam finem ultimum et objectum suæ beatitudinis; ergo actiones, quæ ex hac intentione, et ad illum finem non referuntur, erunt peccata: atqui actiones infidelium, et virtutes etiam ethnicorum ex hac intentione, et ad hunc finem non fuerunt relatæ, cum verum DEUM non cognoverint, aut eum tanquam finem ultimum et objectum beatitudinis non habuerint, ut patet ex eorum de beatitudine opinionibus, tum ex defectu cognitionis de beatitudine præsertim *supernaturali*, quæ sine prævia *fide* haberi nequit; ergo actiones omnes infidelium et virtutes ethnicorum sunt peccata: sed damnata est a Pio V. hæc BAII 23^a: *Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia*: et 8^a ab ALEX. VIII. *Necesse est, infidelem in omni opere peccare*; ergo.

3°. Si præceptum esset, omnia referre ad DEUM, et ut ait HABERT in *Resp. ad Obj. I.*, præcepta, quæ ultimum finem spectant, ut *fides, spes, charitas*, semper et pro semper obligant; ergo omnes nostræ actiones vel sunt amor DEI, qui agit propter DEUM, quemque DEUS remunerat, vel sunt amor sui ipsius et mundi, qui, quod ad DEUM referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus: sed damnata est hæc QUESNELLI 44^a: *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur: amor DEI, qui omnia agit propter DEUM... et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus etc.* Ubi adverte: quamvis præcipue hic damnetur, quod omnia debeant procedere ex *charitate benevolentie* erga DEUM, tamen reprobari etiam censendum est, quod omnia debeant referri ad DEUM, tanquam finem supernaturalem per *fidem, spem* aut *charitatem*, cum et universalis propositio hæc 42^a. proscribatur: *Sola gratia CHRISTI reddit hominem aptum ad sacrificium fidei: sine hoc nihil, nisi impuritas, nihil, nisi indignitas.*

167. *Obj. I.* Præceptum est, quo jubemur DEUM et regnum DEI quærere: 1°. enim Psal. 104. 4. dicitur: *Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper*: in quem locum dicit S. AUG.: *Est sine fine quærendus, quia est sine fine amandus*: 2°. Matth. 6. 33. *Quærite ergo primum regnum DEI et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis*: in quæ verba scribit S. AUG. L. 2. de Sermon. Dom. in monte c. 23. *Non dixit, deinde ista quærite, quamvis necessaria... ne, cum ista quæeratis, illinc avertamini, aut ne duos fines constituatis, ut et regnum DEI propter se appetatis, et ista necessaria; sed hæc potius propter illud... ergo simplici corde tantummodo propter regnum DEI debemus bonum operari.* 3°. Denique, quod petere sine culpa, et licite possumus, continetur in oratione Dominica, ut ait S. CYPR. Sermon. de orat. et S. AUG. ep. 121. c. 12.; sed ex eodem AUG. l. c. et D. THOM. 2. 2. q. 83. a. 9. sola vita æterna, et media ad illam petenda sunt, et quidem continuo, juxta Luc. c. 18. 1. *Oportet semper orare et non deficere*; ergo.

R. 1. LUDOV. HABERT agens de necessitate charitatis DEI c. 3. §. 1. q. 2. prob. 3. iis omnibus momentis, quæ thesin præsentem confirmat, dicit

etiam confirmari necessitatem charitatis; sicut autem per hæc intendere non potest, quod præceptum charitatis obliget semper pro semper, ita ut, qui ex charitate DEI non agit, eo ipso peccet, juxta num. 166.; sic neque deberet intendere, ex his rationibus probare præceptum referendi omnia ad DEUM, sed duntaxat entendum esse hominibus, ut DEUM tanquam finem suis actionibus semper præfigant, et sic melius ac meritorie agere laborent. Perro multi longe clariores textus ex S. Script. et SS. PP. afferri possunt tum pro charitate, tum pro spe semper exercenda, quin tamen inde probari possit, aut fidem aut virtutes morales etiam supernaturales esse peccata, quia non eliciuntur ex motivo spei vel charitatis.

R. 2. *Ad 1.* Per illa verba Ps. 104. incitari homines, ut serio agant, quod agunt, non fatigentur, sed instauratis quasi viribus pergant quærere regnum, et nunquam intermittant faciem DEI benignam, et favorem sibi procurare. Item, ut studeant semper proficere non tantum in DEI cognitione, sed etiam in virtutibus, ita ut non existiment gradum perfectionis hominibus, quoad vivunt, esse præscriptum, ultra quem procedere non possint: quæ fuit hæresis BEGUARDORUM, ex LORINO. Quæ quidem omnia cum ad statum pertineant hominis, ad singulos actus ejus non pertinere, certum est.

R. *Ad 2.* Per verba Matth. 6. moneri homines, vitam æternam præ temporalibus æstimandam et cupiendam, nec in bonis terrenis finem ultimum esse statuendum, ut clare advertit S. AUG., sed in DEO. Dum vero addit, regnum DEI tantummodo quærendum, sicut per hanc exhortationem ad spem, non excludit charitatem, sic etiam per hoc non excludit moderatam curam bonorum temporalium; sed tantum prohibet, ne in iis finem ultimum ponamus. Quamvis autem actu vel virtute non referamus positive ad DEUM actus nostros morales et honestos, tamen per hoc non excludimus DEUM, neque in honestate morali finem nostrum simpliciter ultimum ponimus, sed tantum præscindimus a fine ultimo; sicut autem in intellectu præscindentium non est mendacium, sic nec in voluntate præscindentium est malitia.

R. *Ad 3.* eodem fere modo: videndus est CORNEL. A LAP. et alii interpretes: tandem per τὸ *semper orare*, nisi ad hæresin EUCHITARUM transire quis velit, nec omnes actus dicet esse debere orationes, nec omnes actus, qui orationes non sunt, esse peccata.

168. *Obj. II.* SS. PP. AMBR., ANSELM., THOM., in cit. text. n. 160. docent, contineri præceptum; ergo non duntaxat consilium est, referre omnes actiones ad DEUM, cœu finem supernaturalem.

R. SS. PP. explicari possunt de præcepto negativo, uti supra dictum. Si quis velit præceptum etiam positivum, et hoc admitti potest in sensu latiore, nimirum quod debeant ita omnia fieri, ut apta et habilia sint ad gloriam DEI et CHRISTI promovendam, per quod nihil nobis contrarium evincitur. Sic vero S. CHRYS. ait in illud 1^a. Cor. 10. 31. et 32. *Omnia in gloriam DEI facite, sine offensione estote Judæis et Gentibus et Ecclesiæ DEI.* THEOPHYL. in eund. loc. *Simpliciter autem quaecumque rem in gloriam DEI quispiam agit, quando neque alium scandalo quopiam lædit, neque seipsum, ut si nihil agat, ut hominibus placeat, neque pravo aliquo animi affectu.* AUG. conc. 2. in

Psal. 34. 28. *Suggero remedium, unde tota die laudes DEUM, si vis. Quidquid egeris, bene age, et laudasti DEUM... discedis, ut reficiaris, noli inebriari, et laudasti DEUM... negotia agis, noli fraudem facere, et laudasti DEUM etc.* S. THOM. in eumid. 1. lect. 7. *Relatio hæc in gloriam DEI intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non est solum in bonis, sed etiam in indifferrentibus.*

Inst. 1. S. AUG. L. 4. cont. Julian. c. 3. ait esse peccatum, quidquid boni fit ab homine, et non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia præcipit; antecedenter autem hæc præmiserat: *Cum ad suum non referuntur auctorem dona DEI, hoc ipso male his utentes efficiuntur injusti; ex quibus per totum illud caput intendit probare, virtutes ethnicorum non fuisse veras virtutes, ac consequenter peccata: atqui hoc intelligendum est de actibus, qui non sunt relati ad DEUM, tanquam finem supernaturalem; ergo.*

R. N. m. Nam S. AUG. imprimis per finem, quem vera sapientia præcipit, intelligit finem, quem ratio homini a DEO indita præscribit, scilicet honestatem. Dein cum dicit, omnia dona referenda ad DEUM, non intelligit auctorem supernaturalem, quia et per honestatem virtualiter ac implicite ad auctorem naturalem omnia referuntur, a quo homo omnia intra limites naturæ etiam habet. Denique licet virtutes ethnicorum peccata dicat, tamen post initium illius cap. ait: *quanto, inquam, satius hæc ipsa in eis dona DEI esse fateberis.* Sub finem autem hæc habet: *Scito, nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum sine DEI gratia, quæ datur per unum Mediatorem DEI et hominum, nemini posse conferri, per quod solum homo potest ad æternum DEI donum, regnumque perducì: omnia proin cætera, quæ videntur inter homines habere aliquid laudis, videantur tibi virtutes veræ, videantur opera bona, et sine ullo facta peccato.* Ex quibus constat, S. AUG. non fuisse locutum hic universaliter et constanter, tum quia virtutes ethnicorum adhuc DEI dona dicit, tum quia bona tantum esse negat conducentia ad salutem, in alio autem genere eorum bonitatem transmittit.

Inst. 2. Quamdiu homo est in via, semper debet tendere ad terminum suum, qui est beatitudo supernaturalis: et liberum arbitrium ex natura sua ordinatum est ad assequendum finem suum ultimum; ergo tendens ad alium finem peccat.

R. *Ad 1. D.* Debet semper ad illum tendere negative, h. e. nunquam recedendo, et ab eo se avertendo *C.* Positive, h. e. se convertendo ad illum, et propter illum in omni actione operando *N.* *Ad 2. D.* Est ordinatum ad assequendum suum finem ultimum naturalem *C.* Supernaturalem *N.* Hæc ordinatio non ex natura liberi arbitrii, sed ex gratuita DEI dispositione habetur, cum illud mansisset idem prorsus intrinsece, si homo relictus fuisset in statu naturæ puræ.

Inst. 3. Sicut homo, qua homo et creatura rationalis, ordinatur ad DEUM, seu primam regulam morum, et finem ultimum naturalem; ita homo, quæ elevatus ad statum gratiæ et DEI amicus, ordinatur ad DEUM, seu auctorem et finem ultimum supernaturalem; ergo vel non datur obligatio referendi omnia ad DEUM, seu finem naturalem, vel simul seu supernaturalem, summeque amabilem ex imperio aut motivo *charitatis.*

R. *N. C. disp. est:* quia ordinatio ad bonum rationis et finem honestum est homini intrinseca, et lege naturæ præcepta: ordinatio vero ad finem su-

pernaturalem est extrinseca, et transcendens regulam jure naturæ præscriptam : nam si homo, ut poterat, elevatus non fuisset ad finem supernaturalem, debuisset adhuc sequi regulam honestatis, et sic agendo egisset honeste in ordine naturæ; ergo nunc etiam. Dein si actio non refertur ad finem honestum, erit simpliciter otiosa, qualis non foret, etiamsi non poneretur ex motivo charitatis, modo referatur ad finem honestum. Denique obligatio operandi semper ex charitate, non cohæret cum Decretis Summorum PP., esset nimis difficilis, et moraliter impossibilis, maxime respectu infidelium etc. Vide Tr. de *Virt. Theol.*

169. *Observa.* Sententia adstruens obligationem, actiones et semper dirigendi ad DEUM, ceu finem ultimum *supernaturalem*, quam sit affinis doctrinæ HÆRETICORUM, inde perspicies : CALVIN. L. 4. Inst. c. 14. §. 3. docet, omnes FABRICIOS, SCIPIONES, CATONES in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quod, cum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt, ad quem referre debuerunt. Juxta LUTHER. in ep. ad Gal. c. 4. opera extra fidem facta, ut maxime in speciem sancta videantur, sub peccato et maledicto sunt; huic consentiunt MELANCHTON et KEMNITIUS. Clarius autem PET. MARTYR. in ep. ad Rom. 2. 24. dicens : *Infidelium præclara opera, licet quoad ipsos peccata essent, tamen ex natura sua vel genere damnari non poterant humano judicio; coram DEO tamen prava fuisse, ideo non est dubium, quod in congruum finem minime referrentur.*

BAIUM non alia ex causa docuisse, quod omnia opera infidelium sint peccata, et virtutes Philosophorum vitia, quam ex eo, quod non referantur ad DEUM tanquam finem; patet ex ejus scriptis : nam L. 2. de virtutibus impiorum, cum c. 4. hanc epigraphen posuisset : quod honestatis officia, cum in DEUM non referuntur, non sint virtutes, sed vitia; in contextu ait, virtutes, quæ non ob aliud, quam propter semetipsas expetuntur, non recte a peccato vindicari, virtutesque non esse, sed virtutum simulationes, et vitia virtutes imitantia. Dein probandum assumit, non esse virtutem illam, qua DEO non servitur, quæ non propter DEUM operatur. Demum c. 5. sic inscribit; quod virtutes impiorum, quæ in DEUM non referuntur, non ideo ab AUGUSTINO negantur esse veræ, quia non salvant, sed quia *vitia* sunt et damnant. Plura de his Cardin. AGUIRRE in Theol. S. ANSEL. Disp. 139. Sect. 3. et Sect. 12. P. FONTAINE in Constit. *Unigen.* theol. propugn. ad prop. 44. et 47.

ARTICULUS IV.

QUÆ SIT REGULA 1^a. ACTUUM HUMANORUM?

170. *Nota I.* Regula morum est criteriū *boni et mali* : ejus proprietates sunt, ut sit recta, certa, constans, universalis et obligatoria. Alia dicitur *prima*, quæ ante se nullam aliam habet, ipsi vero aliæ regulæ subordinantur; vocatur etiam *objectiva*, quia dirigit voluntatem humanam per modum objecti, cui actus conformari debet; *remota* et *externa*, tum quia inter hanc et actum alia regula, scilicet *proxima*, intercedit, tum quia non reipsa, sed tantum per cognitionem in homine datur. Alia vero *secunda*, *proxima*,

formalis, et *interna*, quæ est propositio et applicatio regulæ objectivæ per illuminationem et dictamen intellectus. De utraque sit quæstio gemino articulo dissolvenda.

171. *Nota II.* Lex DEI æterna, quæ juxta D. THOMAM 1. 2. q. 91. a. 1. est ordinatio divinæ voluntatis, ad quam tota Universi communitas gubernari debet, dividi solet in *antecedentem*, qua DEUS præcipit aut prohibet aliquid *per se*, h. e. secluso omni errore, ignorantia aut dubio ex parte hominis se tenente : et in *consequentem*, qua DEUS præcipit aut prohibet aliquid *per accidens*, h. e. ex suppositione erroris, ignorantie vel dubii circa legem. Verum quia hæc distinctio legis æternæ tanquam nova et anno primum 1668. a P. ANT. TERILLO excogitata improbatur, imo velut commentitia et absurdorum plenissima rejicitur a DAN. CONCINA L. III. de Probabilismo Diss. 8. c. 4., 1°. de lege æterna, ceu regula prima morum, 2°. de ejusdem distinctione in antecedentem et consequentem dicendum est.

172. *Dico I.* Lex æterna DEI est prima regula actuum humanorum.

Prob. Lex æterna DEI habet omnes proprietates regulæ primæ, quia est *recta*, cum voluntas DEI sit indefectibilis : *certa*, quia est verissima, et scripta in cordibus nostris, omnibus innotescit : *constans*, utpote æterna et immutabilis : *universalis*, quia se extendit ad omnes rationales creaturas, omnesque actiones : *obligatoria*, quia DEUS est superior natura, potentia et dominio, ac simul præcipit, prohibet, impellit cum coactione h. e. sub comminatione pænæ etiam æternæ, nisi obediatur : *prima*, quia DEI ordinatio non est ordinabilis ab alia regula, cum sit independens ab ullo priore vel ordinante, vel dirigente.

Conf. Ratio *peccati* habetur a lege DEI : nam ad Rom. 4. 15. dicitur : *Ubi non est lex, nec prævaricatio* ; unde S. AUG. L. 22. cont. FAUST. c. 27. ait : *Ergo peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquod contra æternam legem* ; quem locum citans D. THOMAS 1. 2. q. 71. a. 6. ait : AUGUSTINUS in definitione peccati posuit duo ; unum, quod pertinet ad substantiam actus humani, quod est quasi materiale in peccato, cum dixit, dictum, vel factum, vel concupitum : aliud autem, quod pertinet ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cum dixit, contra legem æternam ; ergo si una species moralis, scilicet actio mala dicitur, quia est contra legem DEI, similiter altera, sive actio bona erit, quæ est juxta legem DEI ; ergo lex DEI est regula prima morum.

173. *Dico II.* Datur lex DEI *antecedens et consequens*.

Prob. Hæc legis divinæ distinctio quoad rem non est nova et inaudita, minus conficta ex necessitate propugnandi Probabilismum, nequaquam absurda aut indigna DEO : nam

1°. Hic ipse modus loquendi, quamvis in alia materia, fuit jampridem inter TT. et PP. receptissimus : quippe S. CHRYS. hom. 1. in ep. ad Ephes. distinguit inter voluntatem DEI primariam, et secundariam. S. DAMASC. L. 2. de Fide orthod. c. 29. voluntatem DEI, salvandi omnes, aliam vocat antecedentem, et aliam consequentem. Eandem divisionem adstruit S. THOMAS 1. p. q. 19. a. 6. ad 1. ; occur ergo similis distinctio legis divinæ partus

recentior, insolens ac inauditus sit, cum ea quoad rem nil aliud inferat quam quod communissima TT. semper tenuit, videlicet posse DEUM aliqua, quæ secluso errore aut ignorantia prohibet, ex suppositione erroris aut ignorantiae, maxime invincibilis, permittere, aut etiam *per accidens* præcipere, et vicissim?

2º. Non soli Probabilistæ, sed et Probabilioristæ, quin et Tutoristæ reipsa agnoscunt, quod DEUS secluso errore aliqua permittat, quæ supposito errore præcipit, aut vice versa; quia si cui probabilissimum sit, aut saltem æqualiter probabile, hanc vel illam actionem esse licitam, Probabilistæ eum absolvent a peccato, licet forsitan a parte rei talis actio sit illicita: Tutoristæ condemnant ad formale peccatum, quamvis actio in se non sit prohibita: idem docent Probabilioristæ in casu æqualis probabilitatis; ergo prædicta legis divinæ distinctio non est conficta propter solam necessitatem servandi a ruina Probabilismum, prout inter magnos clamores oggerit CONCINA, qui tamen ipse Tom. VI. L. 4. *de jur. nat.* dicit, depositum esse absolute reddendum, non autem in hac vel illa circumstantia, homicidium esse publica auctoritate licitum, non privata etc. His sane verbis de immutabilitate legis naturalis eodem modo loquitur, quo TERILLUS de distinctione legis divinæ antecedentis et consequentis. Adde, quod subditus invincibiliter ignorans, rem illicitam sibi a Superiore præceptam esse, ad obedientiam teneatur, vel certe obediendo non peccet, juxta ipsum CONCINA, L. II. *de Conscient.* Diss. 4. c. 5.; ergo.

3º. DEUS vi prædictæ divisionis non fit auctor peccati, quia, si error est invincibilis, mendacium e. g. permittit aut præcipit solum *per accidens*, et in iis circumstantiis, in quibus malitiam mendacii non agnoscit, aut invincibiliter putat illud esse præceptum, quem errorem DEUS non tenetur impedire: si error est vincibilis, homo tenetur eum deponere, et non nisi conditionate obligatur ad mentiendum, h. e. DEUS vult, ut, si homo nolit errorem, quem potest, deponere, reus fiat poenæ et culpæ non tam mentiundo, quam negligendo veritatem inquirere, quæ voluntas DEUM haud dedecet; imo utrumque infinitam DEI sapientiam et æquitatem commendare videtur; ergo distinctio illa legis divinæ indigna DEO non est. Singula patebunt magis ex solutione objectionum, quas DAN. CONCINA sic fere depromit.

174. *Obj. I.* Posse Deum permittere, aut etiam obligare ad mendacium, quantumvis ex hypothesi erroris aut ignorantiae, adversatur S. Script., SS. PP., ac TT. consensui; hinc S. AUG. L. cont. Mendac. c. 15. ait: *Nihil aliud judicandus est dicere, qui dicit, aliqua justa esse mendacia, nisi aliqua justa esse peccata, ac per hoc aliqua justa esse, quæ injusta sunt; quo quid absurdius dici potest?...* Ea vero, quæ contra legem DEI sunt, justa esse non possunt. Dictum est autem DEO: *Lex tua veritas: ac per hoc, quod est contra veritatem, justum esse non potest. Quis autem dubitet, contra veritatem esse omne mendacium? Nullum igitur justum esse potest mendacium:* ergo. *Conf.* Certum est Ecclesiæ universæ consensu, legem æternam DEI naturalem primariam immutabilem esse; ergo legis divinæ distinctio in antecedentem et consequentem est commentitia.

R. N. vel D. A. Posse DEUM permittere vel obligare per se et anteceder, ad mendacium formale et cognitum qua tale, ex hypothesi erroris aut ignorantiae qualiscumque, vincibilis etiam et culpabilis C. Obligare tantum per accidens et consequenter, ad mendacium duntaxat materiale, et ex hypo-

thesi erroris aut ignorantiae invincibilis ac inculpabilis N. S. AUG. uti et S. BERN., TERTULL. et alii PP. de uno ex praedictis sensu intelligendi sunt, ac explicandi; alias et servus obediens hero injusta praecipienti, quae invincibiliter ille putat esse justa: et uxor debitum reddens marito, quem optima fide ac invincibiliter habet pro suo, formaliter ac proprie peccabunt, quod nec ipse CONCINA affirmare audet.

Ad Conf. N. C. Nam lex naturalis semper prohibet mendacium pro iis circumstantiis, pro quibus est intrinsece malum ac formale mendacium, id est, cognitum ut prohibitum, adeoque objectum legis naturalis prohibentis: et nunquam prohibet mendacium pro iis circumstantiis, pro quibus non est formale mendacium, sed invincibiliter ignoratum ut prohibitum; ergo est et manet immutabilis. His sane telis configere conatur CONCINA omnem ignorantiam invincibilem juris naturalis; quod intentum quam sit cariosum, ex dictis supra de ignorantia manifestum est.

Utrum autem ejusmodi actio lege tantum consequente permissa vel praecpta dici queat positive bona, nonnulli negant cum CONCINA; sed affirmat communissima, siquidem dictamen reflexum actionem praecedat. Utrum ad meritum illa sufficiat, id magis dubium videtur, cum ad meritum supernaturale requiratur actus prudentiae supernaturalis, in tali vero actione iudicium saltem directum sit falsum et erroneum.

Inst. 1. Ex hac distinctione legis aeternae sequeretur, mentientem pro casu ignorantiae invincibilis nequidem peccare materialiter: non enim peccat contra legem Dei antecedentem, quam ignorat, neque contra consequentem, quae mendacium hoc in casu praecipit, aut permittit: sed hic est intolerabilis error contra communem TT.; ergo. *Maj. constat:* nam docet TERTULL. L. de Spect. c. 20. *Erramus: nusquam et nunquam excusatur, quod Deus damnat: nusquam et nunquam licet, quod semper et ubique non licet... non potest aliud esse, quod vere quidem bonum est seu malum;* ergo.

R. N. *Seq.* Nam talis mentiens facit id, quod de se est materia legis antecedentis prohibentis, et eos omnes obligantis, qui possunt ac debent sufficientem habere notitiam legis; ergo peccat saltem materialiter, quamvis a formali eum malitia excuset ignorantia invincibilis legis antecedentis. Aliud est in casu ignorantiae vincibilis, pro quo ligatur quidem homo erronea conscientia, quatenus non licet agere contra illam, si non deponat; non vero obligatur, quia non tenetur illam absolute sequi, quam posset ac deberet deponere: ita SUAREZ et D. THOMAS. TERTULLIANUS vel loquitur in eundem sensum de eo, quod est per se, vel de peccato in genere, quod a formali et materiali praescindit, vel de casu sufficientis cognitionis.

Inst. 2. Talis ex invincibili errore mentiens non cognoscit legem consequentem, cum judicet, in tali casu sibi *per se* licitum esse mendacium; si vero per legem consequentem ipsi sit licitum mentiri, non *errat*, adeoque nullus deinceps erit invincibilis error; ergo.

R. Equidem talis iudicat, sibi in hoc casu *per se* licitum esse mendacium, sed iudicat erronee, et sic iudicando ex insuperabili mentis errore, agere se juxta legem antecedentem, reipsa agit juxta legem consequentem, quam saltem per iudicium reflexum cognoscit. Hoc autem iudicium reflexum tametsi verum sit, tamen directum est falsum, adeoque non cessat error; et quidem invincibilis.

Inst. 3. In tali casu lex antecedens aperte contradiceret legi consequenti : illa enim absolute prohiberet, et hæc adeo præciperet mentiri : sed hoc est absurdissimum ; ergo.

R. N. vel D. M. Lex antecedens contradiceret consequenti, si illa prohiberet, hæc vero præciperet mentiri pro iisdem circumstantiis *C.* Si pro diversis *N.* Lex antecedens prohibet mendacium semper et pro omnibus circumstantiis sufficientis cognitionis de malitia mendacii, ita ut mentiens etiam ex ignorantia invincibili hac lege obligetur, sed in *actu primo*, et peccet contra hanc legem, sed materialiter tantum ob defectum cognitionis, quæ est conditio necessaria tum ad peccatum formale, tum ad obligationem legis in *actu secundo*. Lex consequens non prohibet, sed permittit mendacium contra legem antecedentem, sed invincibiliter ignoratam, ne operans contra conscientiam peccet formaliter, cum omne, quod non est *ex fide*, peccatum sit. In hoc autem nulla est contradictio.

175. *Obj. II.* Hæc legis æternæ distinctio legem divinam totamque honestatem subiecit privatis hominum opinionibus, quin et erroribus ; ergo non est ferenda. *Prob. A.* Ex eo, quod quis probabiliter vel probabilius, ex errore vel ignorantia iudicet, hoc esse licitum, lex Dei fit lex consequens, lex per accidens, lex permittens, imo præcipiens illicita ; honesta fiunt inhonesta, et vicissim ; ergo.

R. N. A et Prob. Nam prima Lex æterna semper est et manet prima regula moralitatis : quæ sufficienter cognita et omnes et semper obligat ; cum vero ad actualem obligationem præsupponat sui notitiam, in casu invincibilis ignorantiae aut erroris circa legis existentiam et obligationem Deus non vult eum fieri reum culpæ ac pœnæ, qui ex hac ignorantia aut errore invincibili profert mendacium, ita exigente infinita Dei sapientia et æquitate ; igitur a perfectione divina, non vero ab opinionibus aut erroribus hominum pendet legis æternæ actualis obligatio. 2º. Quam impertinenter huic quæstioni immisceatur Probabilismus, ostensum supra ; attamen per subdolum exaggerationem identidem hic oggeritur, ut undequaque eidem conflatur invidia. 3º. Sicut lex æterna et naturalis in se nunquam mutatur, semperque obligat pro circumstantiis sufficientis sui notitiæ : ita nec ejus objectum, scilicet intrinsece honesta aut inhonesta, unquam mutatur pro circumstantiis sufficientis cognitionis de honestate aut inhonestate actus.

Inst. Objectum legis æternæ prohibentis sunt intrinsece mala et necessario prohibita, quæ nunquam possunt fieri licita : hæc vero per legem Dei consequentem fierent licita, imo positive honesta et meritoria, e. g. in casu, quo quis erronee judicaret officiosum mendacium, quamvis intrinsece malum, esse necessarium ad servandam vitam innocentis ; ergo et lex æterna, et ejus objectum mutatur.

R. 1. D. M. Sunt intrinsece mala radicaliter, necessario prohibita, et nunquam licita pro casu sufficientis notitiæ *C.* Mala formaliter, necessario prohibita, et nunquam licita etiam pro casu invincibilis ignorantiae *N.* Redit hic illa adversus CONCINAM illatio, nullam ergo dari posse invincibilem ignorantiam, aut omnes actiones ex ignorantia etiam invincibili positas contra legem Dei antecedentem esse formaliter peccaminosas.

R. 2. N. m. Quamvis enim licitum esse pro tali casu dicamus mendacium

illud officiosum, inde non sequitur, quod ipsum positive honestum, quin et meritorium dici debeat, cum plus ad hoc, quam ad illud requiratur: sunt nempe qui ad positivam honestatem ac meritum negant sufficere, quod actio sit præcise conformis legi, sed insuper requirunt, ut et actus secundum se et materialiter sit bonus. Alii vero non pauci, neque abs gravi fundamento aliter sentiunt: vide num. 174.

ARTICULUS V.

QUÆ SIT REGULA PROXIMA ACTUUM HUMANORUM?

§ 1.

Præcognita de Conscientia generatim.

176. *Nota.* Conscientia, quæ regulam primam moralitatis applicat, usu in scholis recepto regula morum *proxima* et *formalis* dicitur; solent autem in ea applicatione intervenire tres actus intellectus, idque per modum syllogismi formalis vel virtualis: Major proponit principium morale generale, seu legem Dei et dicitur *synderesis*: Minor proponit factum, seu actionem particularem, et est vel actus *prudentiæ*, vel *experientiæ*, vel *fidei humanæ* etc. Conclusio proponit sententiam ex duabus præmissis inter se comparatis deductam, et dicitur Conscientia.

Hæc pro diversitate actionis in Minori propositæ diversimode appellatur: consequens, si proponit actionem præteritam: *antecedens*, si proponit actionem faciendam aut futuram: *accusans* et *remordens*, si deprehendit actionem suam esse difformem legi: *testificans*, si deprehendit actionem legi conformem. Porro antecedens alia dicitur *instigans* et *excitans*, si deprehendit actionem a lege præceptam: alia *revocans* et *absterrens*, si deprehendit prohibitam: alia *consulens* et *suadens*, si deprehendit actionem pertinere ad consilia Evangelica vel alia: *concedens* dicitur, si deprehendit actionem tantum permissam. Nobis hic sermo est de conscientia antecedente, cujus definitionem et divisionem, aliaque ad ejus intellectum necessaria juvat præcognoscere.

177. I. Conscientia est judicium practicum per modum conclusionis saltem virtualis ex principiis moralibus generalibus deductum, ultimo dictans, hoc esse licitum vel illicitum; ita communis. Dicitur 1°. *Judicium*, quia juxta APOSTOLUM conscientia est fides quædam seu credulitas, quæ vera aut falsa est, ac proprie per judicium intellectus habetur. 2°. *Practicum*, quia dirigit actionem humanam, instigando, revocando, suadendo, vel concedendo. 3°. *Deductum ex principiis moralibus generalibus*, quia applicat legem æternam, quam semper respicit saltem mediate, ut inde bonitatem formalem accersat actioni. 4°. *Per modum quasi conclusionis*, quia sufficit, legem Dei habere pro causali actionis, et sic fieri syllogismum virtualem. 5°. *Dictans*, hoc est, per modum regulæ, dictaminis, ac principii dirigentis proponens. 6°. *Ultimo dictans*, tum quia distinguitur a Synderesi, versando circa actionem in particulari cum omnibus ejus circumstantiis in ordine ad exe-

cutionem, tum quia distinguitur ab aliis iudiciis præcedentibus, quæ versantur circa aliquam conditionem vel principium, ex quo actionis moralitas dependet. 7º. *Hoc esse licitum vel illicitum*, quia conscientia versatur proprie circa bonitatem et malitiam moralem actuum humanorum.

178. II. Conscientia, 1º. relate ad objectum materiale alia dicitur *vera* sive *recta*, quæ dictat licitum esse vel illicitum, quod revera tale est, ac præterea ex lege DEI hoc etiam legitime deducit: *falsa* sive *erronea* est, quæ vel dictat esse licitum, aut illicitum, quod reipsa tale non est, vel siquidem revera tale sit, non tamen id legitime ex divina lege deducit. 2º. Relate ad objectum formale dividitur in *certam*, quæ ex indubia lege DEI dictat, aliquid esse licitum vel illicitum, atque sic in suis principiis omnibus talis est, ut excludat formidinem: in *probabilem*, quæ ex principio aliquo, quod prudenter judicatur esse lex DEI, aliquid dictat esse licitum vel illicitum: in *dubiam*, quæ nihil determinate judicat, sed quasi suspensa in utramque partem sententia hæret indeterminata; unde proprie ad conscientiam, h. e. iudicium practicum, non spectat, nisi reductive: in *scrupulosam*, quæ ex nimio timore vel anxietate, aut ex levissimis et duntaxat apparentibus principiis judicat aliquid esse illicitum, quod tamen revera tale non est; huic opponitur *temeraria*, quæ ob rationes solum apparentes judicat licitum, quod reipsa illicitum est.

179. III. Conscientiam requiri ad honestatem actionis humanæ, inter TT. certum est: cum enim voluntas tanquam potentia cæca dependeat a ratione, et dirigi ac gubernari debeat; ut voluntas recta sit, debet præcedere recta ratio, quæ per iudicium conscientiæ ostendat rectitudinem et honestatem actionis; hinc Apost. ad Rom. 14. 23. ait: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*, h. e. omne, quod non est secundum conscientiam, peccatum est. Quamvis enim hic textus a SS. AUG. PROSP. et BERN. sumatur de fide proprie tali; tamen non excludunt nostram expositionem, quæ post S. CHRYS., THEOD., AMBR., THEOPH. et OECUMEN. apud CORNEL. A LAPIDE, asseritur a TT. omnibus, et sensus litteralis est. Scilicet APOSTOLUS hic loquitur de *infirmis*, h. e. errantibus et scrupulosis, qui ex conscientiæ errore putabant, non licere sibi vesci cibis lege vetitis, atque his ait: *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide*; quasi diceret: qui discernit hunc cibum quasi illicitum ab alio, si manducat id, quod discernit quasi illicitum, damnatus est, sive peccat, quia non *ex fide*, id est, ex credulitate, quod id liceat, sed contra conscientiæ dictamen manducat, cui dein generale illud principium simili sensu subjicit: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*.

Ex quo colligitur, quod conscientia inducat obligationem, ut habetur c. *litteras* 13. de restit. spol., c. ult. de Præscript., c. *inquisitioni*. 44. de sent. Excom.; eam tamen obligationem non inducit ex se et ratione sui, sed ratione legis æternæ, quam indicat et proponit, interne suggerens et enuntians, quid legi æternæ conforme vel difforme sit; unde S. THOM. 1.2. q. 21. a. 1. ait: *In his, quæ aguntur per voluntatem; regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna*.

180. IV. Dictamen conscientiæ, vel potius iudicium ratione objecti aliud

est *speculativum*, quo aliquid judico sine ordine ad actionem vel praxin, e. g. hæc res est mea, hoc opus non est servile: aliud *practicum*, quo aliquid judico faciendum vel non faciendum, v. g. hanc rem retinere possum, hoc opus die festo facere licet: aliud *remotum*, quo judico de re considerata tantum in seipsa objective, et nondum attentis omnibus circumstantiis, v. g. contractum aliquem esse justum; et hoc etiam dicitur *universale*, quia in genere proponit objectum: aliud *proximum* sive *ultimum*, quo post consideratas omnes circumstantias etiam accidentales ultimo judico, quod actio licita sit vel illicita, v. g. contractum hunc numero in his circumstantiis omnibus esse justum, et hoc etiam dicitur *particulare* seu *practice practicum*: aliud *directum*, quod immediate cadit supra objectum, de quo aliquid enuntio, v. g. pingere die festo, probabilius licitum est: aliud *reflexum*, quod cadit supra ipsum judicium directum, vel quo judico de rei veritate, prout apparet in intellectu, v. g. licitum est, quod probabilius est licitum.

181. V. Judicium ratione sui aliud est *verum* vel *falsum*, quod est conforme vel difforme objecto. Utrumque subdividitur in verum *objectivum*, seu reale, quod est conforme objecto, ut *in re* existit, et hoc est proprie verum: in verum *subjectivum*, quod est conforme objecto, prout illud esse judicatur secundum motiva rationabilia, et hoc est improprie et apparens verum, pertinens tantum ad probabilitatem, de qua hic non est sermo. *Evidens* est, quod suamet claritate ita lucet per sese, ut aliter apparere aut percipi non possit. *Obscurum* est, quod ita non lucet. *Certum* est, quod aliter se habere non potest, et determinat mentem, quæ firmiter eidem adhæret. *Incertum* est, quod aliter se habere potest, neque hanc determinationem causat, sive quod neque certo verum, neque certo falsum est. Adverte, verum, evidens et certum, quamvis subin pro eodem sumantur, tamen inter se distingui; cum *verum* proprie solum significet conformitatem actus cum istare: *evidens*, rei claritudinem: *certum*, mentis determinationem et adhæSIONem.

182. VI. Certum aliud est *evidens*, quod veritatem suam objectivam ita clare repræsentat, ut intellectum necessitet ad assensum, et omne dubium excludat: aliud *inevidens*, quod subdividitur in certum *fide divina*, quod a Deo revelatum et ab ECCLESIA ad credendum est propositum: sic certa sunt omnia, quæ divinis litteris ac Traditione clare continentur, aut per Ecclesiam expresse determinata sunt; huic oppositum proprie dicitur *hæreticum*: in certum *theologicæ*, quod partim ex revelatis, partim ex naturaliter certis ac notis legitima consecutione deducitur; huic oppositum proprie dicitur *erroneum*: in certum *metaphysicæ*, quod ita essentialiter se habet, ut aliter nulla omnino ratione esse aut concipi queat, sic certa sunt omnia metaphysica et mathematica principia, atque ex his necessario ac evidenter deductæ conclusiones, item primaria legis naturalis præcepta: in certum *physicæ*, quod idem absolute aliter esse potest, secundum ordinatam tamen potestatem et naturæ leges ordinarias necessario et non aliter haberi potest; sic certum est, eclipsin suo tempore futuram, et alia omnia, quæ sensibus clare percipiuntur, item præcepta Decalogi, Ecclesiæ, et alia tam clare ac distincte præcepta aut prohibita, ut ignorari non possint: in certum *moraliter*, quod

quidem non tantum absolute, sed etiam physice aliter se habere potest, difficillime tamen ac rarissime contingit, ut aliter se habeat.

Hoc si nullam obscuritatem aut dubium deliberatum etiam imprudens relinquat, dicitur certum moraliter *perfecte*; sic certum est, Romam existere; si potest relinquere aliquam obscuritatem et admittere dubium aliquod saltem imprudens, dicitur certum moraliter *imperfecte*; sic aliquando contingit in objectis fidei, de quorum credibilitate moraliter tantum certi sumus. Huc pertinet, quidquid omnes fere Theologi et Philosophi in sua facultate concorditer docent, cum omnes non nisi certis rationibus in aliquid conspirasse præsumantur; item quidquid ita multis gravibus rationibus innititur, licet earum nulla sit certa et cogens, ut in contrarium nulla solida aut gravis ratio inveniatur.

183. *Observe.* Denique non hic tam ad judicia prævia, quam ad dictamen ultimum attenditur, tum quia illa possunt esse speculativa, quæ ad praxin saltem immediate nihil faciunt; tum quia si etiam sint practica, tantum in genere loquuntur de actione, de qua ex illorum rationibus universaliter et constanter nihil definiri potest: qua vero ratione ad ea sit advertendum, indeque deduci possit dictamen conscientiæ ultimum, infra dicemus.

§ II.

Conscientiæ Dictamen Ultimum.

184. *Dico I.* Dictamen conscientiæ ultimum non quidem objective, sed subjective verum esse debet.

Prob. 1um. Tum quia veritas objectiva, etiam omni diligentia adhibita, sæpe inveniri nequit, tum quia ignorantia invincibilis, aut conscientia invincibiliter errans excusat a peccato, imo etiam obligat ad sequendum; ergo. *Prob. 2um.* Quia objectum actui tribuit speciem, non prout est in se, sed prout hic et nunc ab intellectu proponitur; ergo si proponitur ut bonum et præceptum, etsi reipsa tale non sit, voluntas illud respuendo vel omittendo peccabit; vel si proponitur ut malum et prohibitum, esto tale non sit, voluntas illud amplectendo vel committendo peccabit.

Conf. 1°. Dictamen conscientiæ ultimum debet esse ethice rectum, h. e. conforme appetitui recto, sive bene ordinato et disposito ad implendam omnem Dei legem: atqui nisi conformetur objecto ut per intellectum proposito, *ethice rectum* esse nequit, cum appetitus sequatur cognitionem et propositionem intentionalem objecti; ergo. *2°.* In conscientia erronea excusante a peccato, quamvis præsupponatur error aut ignorantia invincibilis circa iudicium *speculativum* vel remote practicum, tamen *ultimum* conscientiæ hujus dictamen debet his principiis legitime conformari; unde hic potest esse error circa objectum materiale, non autem formale, sive principium, ex quo judicatur hic et nunc agendum; sed hoc fieri nequit sine veritate subjectiva; ergo. Inde colliges, quo pertineat illud Eccli. 37. 20. *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante actum consilium stabile;*

nempe τὸ *verax verbum* significat dictamen prudens, quod dirigere actiones nostras debet.

185. *Dico II.* Conscientiæ dictamen ultimum de honestate actionis debet esse moraliter certum.

Prob. Nemini licet, se exponere morali periculo formaliter peccandi : atqui operans sine certitudine de honestate actionis hic et nunc exercendæ exponit se periculo morali formaliter peccandi ; ergo. *Maj.* constat : quia in moralibus idem est, se exponere periculo probabili seu morali peccandi, ac peccare. *Prob. m.* Quia, qui dicit : probabile est, quod reipsa peccem eliciens hanc operationem, vel probabile tantum est, quod non peccem eliciens hanc operationem ; is expositus est contingentiæ, quam ipsa probabilitas affert : sic vero tutus non est a peccato, sed subit periculum peccandi ; ergo. Proinde non licet operari sine certitudine de honestate actionis hic et nunc exercendæ.

Conf. Conscientiæ dictamen ultimum debet esse irrefragabile ac necessarium, tum quia Scriptura Eccli. 37. 20. ait : *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante actum consilium stabile* ; et ad Rom. 14. 23. *Quod non est ex fide, peccatum est* : tum quia hoc dictamen nullo modo saltem proxime dependet a voluntate, quam ipsam dirigere debet, et bonam vel malam facit : atqui dictamen etiam probabilius aut probabilissimum, si non sit certum moraliter, non est irrefragabile ac necessarium, quia non est convincens, et prudenter adhuc negari potest ; ergo.

186. *Obj. I.* Juxta D. THOM. 2. 2. q. 70. a. 2. in actionibus humanis sufficit certitudo probabilis ; item damnata est ab ALEX. VIII. hæc prop. 3^a. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam* ; ergo non requiritur dictamen moraliter certum.

R. D. C. Non requiritur dictamen certum reflexum N. Directum C. Equidem judicium probabile, aut saltem probabilius et probabilissimum fundare potest judicium *reflexum* moraliter certum ; non tamen est, aut esse potest dictamen practicum ultimum, quia quisquis ex judicio tantum probabili aut probabiliori, aut probabilissimo etiam operatur, agit cum formidine peccati, seque exponit periculo *formaliter* peccandi. S. THOM. probabilitatem sumit latius, prout hæc opponitur demonstrationi, et nec ullibi majorem etiam probabilitatem, quæ sit conjuncta cum gravi formidine peccati, habet pro certitudine proprie dicta. Loco citato solum affirmat, ex testimonio duorum vel trium testium, qui sint omni exceptione majores, haberi posse in judice certitudinem probabilem, id est, judicium *speculativum*, quod accusatus sit reus criminis ; ultimum vero judicium et practicum de licita et justa talis rei condemnatione ad pœnam capitalem, quæ probationes requirit luce meridiana clariores, fundat in jure divino et humano, ex quo certum est, tali adversus reum testimonio stari posse.

Inst. 1. Juxta D. THOM. 1. 2. q. 19. a. 5. per accidens fieri potest, ut malum acquirat rationem boni propter apprehensionem rationis ; ergo nequidem requiritur judicium, minus practicum et certum.

R. D. A. Per apprehensionem rationis qualemcumque N. Per apprehensionem suasivam, quæ sit judicium saltem virtuale, præstans omnia quæ præstat formale judicium C. Patet ex contextu et aliis textibus D. THOMÆ,

quod per apprehensionem rationis intelligat actum rationis, qui honestatem vel licentiam actionis ita repræsentet, ut operans sine formidine, et saltem apparenter vere judicet, hanc actionem esse licitam : quod judicium *secundum quid verum est*, nempe quoad actionem hic et nunc licitam, quamvis simul erroneum sit circa actionem tanquam *per se* licitam.

Inst. 2. Si ad licite et honeste agendum requiritur dictamen conscientiae, et quidem moraliter certum; ergo *scrupulosus* non excusatur a peccato, et *perplexus* necessario peccat, quia neuter omnem in agendo formidinem excludit: hoc dici nequit; ergo non requiritur dictamen certum, sed sufficit probabile aut probabilius.

R. N. M. Non enim requiritur, ut excludatur omnis formido etiam imprudens, si modo prudens excludatur; cum formidine tantum imprudente potest stare et stat judicium moraliter certum: sed judicium etiam probabilius stat cum formidine prudente, quia licet mihi probabilius sit, hoc vel illud non esse peccatum; tamen si viri graves alii ex solidis rationibus dicant esse peccatum, habetur formido prudens, atque hæc deponi non potest per principia directa, sed deponi debet per principia certa reflexa. *Perplexitas*, si est vincibilis, potest ac debet deponi; alias peccatur: si adhibita sufficienti diligentia vinci nequit, non peccatur, quidquid perplexus eligat, quia actio tum non est moralis ac libera. Si vero ita se resolvat: quamvis probabile sit, me ægroto assistentem peccare negligendo Sacrum, quia tamen probabilius judico me non peccare, assistam ægroto etiam neglecto Sacro, id neutiquam facturum, si oppositum judicarem probabilius: videtur excusari a peccato, quamvis agat cum formidine, eo quod servum prudentem se exhibeat, qui conatur meliori modo obedire, et placere Legislatori. Porro inter duo mala, quorum alterum cognoscit minus, alterum majus malum esse, eligere minus debet, ut, quantum potest, declinet a malo, cum saltem ad hanc electionem satis sit liber.

Inst. 3. Qui agit, quod ipsi spectatis omnibus circumstantiis videtur probabiliter vel probabilius licitum, agit prudenter, quia ex motivo gravi, et cum dictamine, quod per se ordinatur ad dirigendos actus voluntatis; ergo non peccat, aut non nisi materialiter, cum fere elidatur motivum probabile oppositum per motivum probabilius, ex quo agit.

R. D. A. Agit prudenter, si non simul adsit formido prudens, vel si hæc deponatur per principia reflexa C. Secus N. Imprudenter agit, qui se exponit periculo peccandi formaliter, ut facit is, qui non habet judicium certum. Dictamen probabilius, quamvis speculative, non vero semper practice prudens est, et quamvis remote, non tamen semper proxime ordinatur ad dirigendos actus voluntatis, quia non removet morale periculum peccandi: neque sicut dictamen reflexum *formalis peccati* formidinem excludit; hinc quia sæpe falsa sunt probabiliora veris, et quia agens juxta dictamen etiam probabilius cognoscit, vere probabile esse, quod actio sua sit illicita, idque ex motivo etiam comparative ad probabiliora gravi, exponit se periculo peccandi, non tantum materialiter, sed et formaliter, contemnendo ut scrupulum, quod est prudens formido; sic quippe reipsa tendit: quia judico hanc actionem non esse prohibitam, eam pono, tametsi cognoscam morale periculum peccandi, Deumque formaliter offendendi.

Inst. 4. Qui agit juxta dictamen probabile, judicat probabiliter, non dari

periculum peccandi; ergo licite agit, maxime cum nec debeamus, nec valeamus, omnes omnino peccandi occasiones in hac vita evitare, et saltem *per accidens* quandoque liceat, probabili periculo peccandi se exponere.

R. N. C. Quia nunquam licet, ex tali iudicio solum probabili sine dictamine reflexo et certo operari, cum periculum non tantum probabiliter, sed certo existat, operandi cum tali iudicio in contemptum legis divinæ, et damnum animæ spirituale: nam probabilis quidem est peccati futuritio ex hoc periculo, peccati autem futuri periculum quoad sui existentiam certum est. Præterea et possumus, et debemus evitare omnem peccandi occasionem determinatam, ubi proxime ac in præsentī timetur peccatum ita, ut operanti non supersit aliud medium evadendi formale peccatum. Quanquam periculo nonnisi summa cum difficultate evitabili forsā *per accidens* se licet exponere, siquidem in eodem versanti alia sint media peccatum evitandi.

Inst. 5. Potest contingere, ut quis hic et nunc probabile iudicium habeat, ex natura sua non excludens omne dubium prudens, et tamen nullum ei incidat dubium, neque etiam reflexe cogitet, se nullum habere dubium, aut iudicium tantum probabile: atqui in hoc tamen casu prudenter quis operatur cum solo dictamine probabili; ergo talis non operatur cum dubio practico, nec ita paratus esse concipitur, ut, etiamsi actio esset inhonesta, tamen ageret.

R. Vel talis habet dictamen *adhæsive* certum: et ita vi suæ tendentiæ excludit dubium; vel non habet: et sic fieri non potest, ut, dum habet advertentiam ad regulam morum, et ad obligationem agendi juxta illam, non adsit reflexio saltem exercite, quod nullum adsit dubium: post quam reflexionem habebitur aliud dictamen reflexum *adhæsive* certum, et sic operatio dirigitur a dictamine moraliter certo. Quod si vero nihil ejusmodi fiat ab operante, non aget ex fide, et consequenter peccabit ex ignorantia vincibili.

Inst. 6. Constat ab experientia, non fieri a nobis ejusmodi reflexiones: nam rusticus audiens a Parocho, hoc esse licitum, id agit bona fide, quin reflexe faciat hoc dictamen: quod Parochus dicit esse licitum, evidenter mihi licet: atqui; ergo.

R. D. A. Constat, non fieri a nobis reflexe et signate ejusmodi reflexiones, et ita ut discernamus C. Plane non fieri, nequidem exercite N. Ex modo enim operandi intellectus nostri colligitur, eas reipsa adesse; cum advertentiā ad regulam morum non possit haberi sine omni reflexione, id quod probatur ab exemplo rustici: cur enim rusticus non agit bona fide, si idem audit a bubulco, quod a Parocho? Certe hic facit reflexionem illam ipsam, quam negas eum habere, quia habet motivum credendi magis Parocho, quam bubulco. Porro signum talium reflexionum est, quod rogatus de actione norit dare rationem desumptam ex ejusmodi reflexionibus, licet forte hanc non ita explicare possit, sicut vir doctus.

187. Obj. II. Ad evitandum periculum formalis peccati sat est, si præmissa morali diligentia eligam, quod mihi videtur honestum: sed præmissa morali etiam diligentia non semper mihi est certum, quod agam honeste; ergo non requiritur dictamen certum. Conf. Dictamen directum *probabile*, et

dictamen reflexum *certum* inter se pugnant, tum quia sunt circa idem objectum, circa quod simul stare nequit certitudo et actualis formido, tum quia reflexum *certum* deberet fundari in directo incerto; ergo.

R. *D. m.* Non semper mihi est *certum* vi dictaminis directi et speculativi *C.* Reflexi, practici et ultimi *N.* Si vero præmiserim omnem diligentiam moralem, certitudo dictaminis saltem reflexi sequetur. *Ad Conf. N. 1^{am}.* *Prob.* Nam dictamen directum objectum et actionem secundum se, dictamen reflexum considerat actionem, prout substat dictamini directo, et in his circumstantiis ponenda est, proin diverso modo: quod æque parum repugnat, ac mendacium in se illicitum esse licitum in circumstantiis ignorantie invincibilis. *2^{am}.* *Prob. D.* Dictamen reflexum deberet in directo fundari præsuppositive, quin suam inde certitudinem desumat *C.* Formaliter, tanquam in suo motivo *N.* Hoc enim est illud principium reflexum: *In moralibus certo licite operatur, qui ponit actionem, quam spectatis omnibus probabilius judicat esse licitam, cum certitudo physica aut metaphysica haberi nequeat: atqui spectatis omnibus ego judico hanc actionem probabilius esse licitam;* ubi cum dictamen directum nulla sit præmissarum, nec illius objectum aut veritas inibi affirmetur, veritas autem conclusionis dependeat a præmissis; patet non a dictamine directo, sed illo reflexo certo, velut a motivo formali et proximo haberi veritatem hujus conclusionis; ergo in praxi certo licite procedo.

Inst. 1. Qui tantum sequitur opinionem etiam probabilem, habet hoc iudicium: *hoc opus non est peccatum*, sicut qui peccat, habet istud: *hoc opus est peccatum*; ergo qui tantum sequitur opinionem etiam probabilem, non peccat. *Conf.* Ad inhoneste operandum sufficit iudicium probabile de inhonestate actionis; ergo ad honeste operandum sufficit iudicium probabile de honestate actionis.

R. *N. vel D. A.* Qui peccat, habet hoc iudicium: *hoc opus est peccatum*, necessario directum *N.* Vel directum vel reflexum *Tr.* Quia ad peccandum sufficit, habere suspicionem vel dubium de peccato, cum talis actus jam non sit ex fide, et talis operans sciens ac volens, se manifesto exponat periculo violandi legem DEI hic et nunc obligantem, exercite ac æquivalenter ita se habens, ac si diceret: sive hæc actio sit hic et nunc illicita, sive non sit, eam nihilominus ponam. Jam vero cum hoc iudicio reflexo, aut suspitione vel dubio de peccato potest stare aliud iudicium probabile, quo dicitur: *hoc non est peccatum*: atque ita etiam cum iudicio probabili peccatum, quia talis potest ac debet sibi formare hoc iudicium reflexum: omnis actio elicitæ ex conscientia incerta de peccato, est peccatum; ergo.

Ad Conf. R. Disp. est: quia ad actum malum non requiritur, ut quis illud amplectatur ut tale, sed sufficit, si scienter amplectatur quod malum est, vel non agat ex motivo honestatis; unde etiam malum esse dicimus, operari cum dubio practico. Ad actum honestum requiritur, ut quis amplectatur honestum ut tale, sive agat ex motivo honestatis. Dènum hic obtinet commune axioma: *bonum* ex integra causa, *malum* ex quolibet defectu.

Inst. 2. Medicus licite et prudenter agit, dando medicamenta saltem *dubia*, modo probabiliter speret effectum bonum; ergo etiam qui probabiliter tantum judicat, actionem esse honestam. *Conf.* Qui in rebus *politicis* agit juxta probabiliorem, quamvis cum actuali formidine alicujus damni, licite et pru-

denter agit; ergo et in *moralibus* licite operatur, qui agit quod est probabilius licitum, quamvis cum probabili periculo peccandi.

R. D. A. Si probabiliter simul timet, ne medicamenta noceant N. Si certus est, quod non sint nocitura, et tantum probabile est, quod sint habitura bonum effectum, licite saltem agit in casibus desperatis, ubi deficiunt certo efficacia C. *Ad Conf.*

R. Tr. A. Quia si damnum illud temporale in actionibus *politicis* tam facile evitari possit, quam facile illud periculum peccandi in *moralibus* ordinarie evitatur per dictamen reflexum, nemo prudens illi se exponet. N. C. Quia damnum spirituale, quod incurritur in *secundo* casu, multum præponderat cuicumque lucro temporali; lucrum vero, quod speratur in *primo* casu, censetur majus periculo damni, quod timetur, v. g. a belli duce, quem spes victoriæ probabilior invitatur ad conflictum.

Inst. 3. Etiam dictamini reflexo subesse potest formido, periculum peccandi, quin et inhonestas, siquidem operans ex illo sic tendat: quamvis hæc actio absolute possit esse prohibita, eam tamen ponam; ergo vel neque hoc, vel etiam probabile aut probabilius sufficit.

R. D. A. Subesse potest formido, sed imprudens; periculum, sed valde remotum, nec moraliter suspicabile; inhonestas, sed mere materialis, nec ullo modo cognita C. Formido prudens, periculum morale et proximum, inhonestas formalis. N. Levis timor aut periculum valde remotum a prudentibus merito negliguntur, cum sint circa meram et absolutam possibilitatem. Dein operans ex dictamine moraliter certo ita tendit: quamvis hæc actio absolute possit esse illicita; quia tamen nec suspicari, nec timere prudenter possum periculum *formaliter* peccandi, licite in his circumstantiis eam pono; sic autem nec legem contemnit, nec in peccatum consentit.

188. *Obj.* III. Homo non potest esse certus, quod etiam in iudicio reflexo procedat *sine passione*; ergo non potest habere iudicium moraliter certum.

R. N. A. Quia experimentaliter scire potest, quod bona fide procedat, et advertere passionem; ea autem præsentem vel aderit etiam dictamen jubens differre electionem, vel si illud non adsit ob levitatem passionis, advertet se posse procedere: aut si non adsit ob vehementiam passionis, non aderit sufficiens deliberatio et advertentia ad regulam morum.

Inst. 1. Si haberi potest ac debet iudicium certum de honestate nostrarum actionum; ergo certi erimus, nos non peccare operando, ac proin etiam certi de *statu gratiæ*: sed hoc adversatur SCRIPTURÆ et TRID.; ergo. *Conf.* Ad *valide* absolvendum sufficit in Confessario iudicium probabile de sufficienti dispositione pœnitentis; ergo etiam *ad licite* operandum, iudicium probabile de honestate actionis.

R. 1. D. *seq.* Certi essemus certitudine dictaminis. C. Certitudine actus distincti et reflectentis ad operationem positam, utpote qui non semper adest. N.

R. 2. N. *seq.* Tum quia de gratia prima certi non sumus, tum quia aliquando lapsi nescimus an *gratiæ* restituti simus, tum quia homo, quin advertat, sæpe peccat ex temeritate et vincibili ignorantia etc. Cæterum sæpe etiam haberi potest certitudo moralis de operationibus recte factis, cui non obstat CONC. TRID. quod sess. 6. cap. 9. solum ait: *Cum nullus scire valeat cer-*

titudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam DEI esse consecutum. Nec obstat Scriptura, quæ Eccles. 9. 1. ait : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit*, tum quia hic rationem hanc v. 2. addit : *eo quod universa æque eveniant justo et impio*, scilicet bona et mala præsentis vitæ, ex quibus quidem id intelligere nequit, licet id scire posset ex conscientia sua ; tum quia etiam ex conscientia sua id scire non potest quoad actus supernaturales, et quoad amorem vel odium finale. Tandem formido etiam moralis de gratia sanctificante nihil periculi, nihil nocimenti, nihil peccati inducit, sed potius cautiorem reddit hominem.

Ad Conf. R. 1º. Non sufficit in Confessario ad *licite* absolvendum iudicium probabile, sed requiritur moraliter certum de licentia absolvendi pœnitentem probabiliter rite dispositum ; ergo. 2º. CHRISTUS ita instituit Sacramentum Pœnitentiæ, ut ejus administratio non esset difficillima ; ac proin omnibus spectatis melius est, sacramentalem absolutionem aliquando esse nullam, quam fere nunquam practicabilem. Formido autem actualis et periculum peccandi ordinarie evitari facile potest.

Inst. 2. Dictamen conscientiæ moraliter certum potest habere annexam formidinem saltem imprudentem ; ergo non hoc sufficit, quia Canones etiam hujus exclusionem exigunt : nam C. *Inquisitioni tuæ. 44. de sent. Excom.* dicitur : quod conjux habens conscientiam ex credulitate levi ac temeraria de impedimento dirimente possit exigere debitum, si tamen ad Pastoris sui consilium, vel aliter explodat levem illam et temerariam credulitatem : et C. *per tuas 35. de Simon.* dicitur, Subdiaconum non debere contra conscientiam ad Ordines superiores ascendere, licet ob conscientiam nimis scrupulosam in difficultatem hujusmodi sit lapsus, quam utique non evadet, nisi deponat errorem.

R. N. A. et Prob. Quia credulitas et scrupulus in cit. cap. non sumitur, ut communiter solet, pro simplici tantum apprehensione vel suspitione et levi ratione, sed pro superveniente iudicio erroneo, quo quis absolute ex principiis falsis, quamvis levibus, judicat adesse peccatum, ubi non est ; quod constat ex primo cap. in quo conjux dicitur *credere*, h. e. positive judicare : et ex secundo, in quo dicitur, non agendum contra conscientiam, h. e. contra iudicium erroneum, et postea vocatur *error*. Jam vero iudicium erroneum utique deponi ac explodi debet, quia alioquin ageretur contra conscientiam, et peccaretur.

CAPUT IV.

DE CONSCIENTIA.

ARTICULUS I.

DE CONSCIENTIA ERRONEA, DUBIA, SCRUPULOSA.

§ I.

De Conscientia Erronea.

189. *Nota.* Tametsi error et ignorantia sæpe inter se confundantur; reipsa tamen distinguuntur: *ignorantia* enim est simplex nescientia veri vel falsi, *error* autem est assensus mentis, falsum pro vero, vel verum pro falso approbantis. *Error formalis* est assensus mentis scienter verum pro falso, vel falsum pro vero approbantis: *materialis* est talis assensus mentis nescienter approbantis; inde patet, postremum in ignorantia fundari. Atque hinc etiam pro ratione ignorantiae dividitur error in *vincibilem* et *invincibilem*, de quo supra. Porro si dictamen conscientiae contineat tamen errorem, vel deducatur ex ejusmodi errore, vocatur *Conscientia erronea*. Certum autem est, non licere sequi conscientiam formaliter erroneam, cum S. CYPR. apud S. ANTONIN. p. 1. Summæ, Tit. 10. c. 1. dicat: *Qui post veritatem manifestam perseverat prudens et sciens, in errore scilicet de aliqua materia, jam non invenia ignorantiae, peccat: præsumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum a ratione superatur.* Unde quæstio duntaxat est de errore materiali, sive conscientia vel vincibiliter, vel invincibiliter erronea; de utraque paucis hic resolvendum: plura sumes ex dictis num. 76. et seqq., ubi de ignorantia: item num. 173, ubi de lege Dei antecedente et consequente.

190. *Dico I.* Agere positive tum contra, tum juxta conscientiam vincibiliter erroneam, peccatum est.

Prob. 1um. Omnis transgressio voluntaria legis reipsa existentis est peccaminosa: sed agere juxta conscientiam vincibiliter erroneam, est voluntarie transgredi legem reipsa existentem, quia conscientia talis est, cujus error moraliter vitari potuit vel debuit; cum advertatur aliquo modo periculum errandi, et agnoscatur obligatio melius inquirendi: si autem moraliter vitari potuit, est *in se* voluntarius; si debuit, est voluntarius *in causa*, h. e. in negligentia inquirendi veritatem; ergo. *Prob. 2.* Qui non agit *ex fide*, peccat: qui agit contra conscientiam, non agit *ex fide*, atque etiam vellet id, quod judicat

esse malum; ergo peccat. Itaque deponi debet talis conscientia, inquirendo in rei veritatem, et formando dictamen certum, quod supponitur fieri posse in errore et ignorantia invincibili: vel dictamen ejusmodi debet resolvi in dubium practicum, de quo in seq. §. An et quomodo, dum urgente necessitate operandi non potest tam cito deponi hæc ignorantia, ea fiat subinde invincibilis, vide num. 86.

191. *Dico II.* Agere juxta conscientiam invincibiliter erroneam, licitum: agere contra illam, semper est peccatum.

Prob. Lex æterna Dei obligat et permittit actionem, non præcise secundum rationem boni et mali, quæ est in objecto secundum se et reipsa, sed quæ apparet in intellectu agentis; ergo si intellectus proponit invincibiliter etiam ut bonum vel licitum, quod tamen reipsa est malum, voluntas hoc dictamen sequendo, non potest peccare, quia sic agere non potest contra prohibitionem, quam nullo modo cognoscit: et tenetur eligere ac sequi, quia alias agit contra obligationem legis quam cognoscit, et saltem æquivalenter contemnit legem. *Conf.* Qui exerceat operationem quoad se bonam, putans eam esse malam, vult æque malitiam interpretative, ac si illa operatio reipsa esset mala, quia ejus voluntas æque fertur in objectum, ac si malum esset; ergo et æque formaliter peccat, ac is, qui operatur contra conscientiam rectam sive veram. Dixi: *semper est peccatum*; non tamen incurrit easdem penas eidem peccato jure humano annexas, quia legislator humanus non judicat de internis, nec penas imponit, nisi transgressoribus veræ legis.

Si ais 1°. Conscientia invincibiliter erronea non est certa; 2°. Non obligat, nisi in quantum est intimatio legis æternæ; sed huic contraria est; 3°. Oportet Deo magis obedire, quam conscientiæ erroneæ, maxime cum hæc præcipit, quod DEUS prohibet; 4°. Lex inferioris non potest obligare contra legem DEI superioris, docente D. THOMA 1. 2. q. 19. a. 4. quod, ubi deficit humana ratio, ad rationem æternam sit recurrendum; ergo.

R. Ad 1. D. Non est certa tum speculative, tum practice *C.* non est certa practice *N.* Conscientia tum speculative tum practice certa est, quæ deducitur ex principiis omnibus veris: practice certa est, quæ deducitur ex principio quidem directo speculative falso, sed reflexe vero; ejusmodi sunt: non est agendum contra judicium rationis sive conscientiam: licitum est, quod consideratis omnibus licitum invincibiliter existimo etc.

Ad 2. D. In quantum est intimatio legis æternæ vel antecedentis et per se obligantis, vel consequentis et per accidens obligantis. *C.* Semper antecedentis, primariæ et per se obligantis *N.* Lex consequens non dicit simpliciter: v. g. mentire, sed obedi dictamini post moralem diligentiam elcito, quamvis dictet, sed invincibiliter, mentiendum esse; voluit quippe DEUS, qui *signavit super nos lumen vultus sui*, ut immediate dirigeremur a ratione nostra naturali.

Ad 3. D. Oportet Deo magis obedire, si lex divina et error conscientiæ nobis constet *C.* Si non constet *N.* Lex DEI est solum mediata et externa regula; unde non nisi, quando et quatenus conscientia dictat Deo obedendum esse, homo obedire Deo potest.

Ad 4. D. Non obligat contra legem superioris cognitam *C.* Invincibiliter ignoratam *Subd.* Non obligat per se *C.* Per accidens, præsertim si superior

posuerit legem, ut sua lege non cognita observetur lex inferioris *N.* Hinc argumentum invertitur : si Proconsul v. g. jubeat oppositum ejus, quod jussit Imperator, et dicat jussionem suam esse Imperatoris, idque a subditis credatur, hi utique tenentur parere jussioni Proconsulis ; ergo a pari.

Si ais 2°. Sequeretur : 1°. posse hominem ex conscientia invincibiliter erronea existimare sibi licitum esse mendacium, quamvis sciat lege divina et naturali prohibitum, adeoque licere etiam agere contra legem Dei cognitam : 2°. Amorem Dei super omnia posse esse peccatum, si quis ex invincibili errore id judicaret : 3°. DEUM posse esse auctorem vel falsi vel mali moralis, sicut conscientiae erroneae.

R. N. seq. Nam *Ad 1. R. D.* Licere etiam agere contra legem Dei cognitam, quam simul existimat in hoc casu obligare *N.* Quam tunc invincibiliter existimat non obligare, et sic licere agere contra legem non formaliter talem *C.*

Ad 2. R. 1°. N. Supp. Implicat enim diligere DEUM super omnia perfecte contra dictamen conscientiae erroneae dictantis esse peccatum, hic et nunc diligere DEUM, quia in hoc involvitur velle efficaciter non peccare, et simul velle peccare. 2°. *Tr. seq.* Si ponas, licet absurde, casum de amore Dei limitato, nec se extendente ad observationem omnis praecepti ; sed inde tam parum contra nos absurdum evinces, quam parum absurdum est, alium actum de objecto et substantia bonum, sed ratione alicujus circumstantiae moralis apprehensum erronee ut malum, et tamen commissum esse peccatum formale.

Ad 3. R. N. supp. Quod Deus sit causa vel origo erroris aut conscientiae erroneae ; sed hujus origo est vel infirmitas et conditio nostrae naturae, vel aliorum perversitas et seductio, per quos etiam absque culpa nostra in errorem induci possumus ; ex hoc tamen non sequitur, ejusmodi conscientiam non posse esse regulam actionum nostrarum, quia licet ea non sit conformis legi aeternae primariae, absolutae et per se obliganti, est tamen conformis secundariae, hypotheticae et per accidens obliganti.

Si ais 3°. Argumentando a pari : 1°. Deus non potest mediante habitu fidei hominem obligare ad mendacium ; ergo nec mediante conscientia erronea. 2°. Sicut se habet intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum ; ergo sicut intellectus non potest perfici per aliquid reipsa falsum, ita nec voluntas per aliquid reipsa malum. 3°. Conclusio deducta ex una praemissa quae est de fide, et altera falsa, non est de fide, nec obligat ad credendum ; ergo etiam conclusio ex una praemissa per synderesin cognita, et altera falsa, qualis est in conscientia erronea, non potest esse regula morum, nec obligat.

R. Ad 1. Disp. est. Habitus fidei est effectus *per se* respectu Dei ; ergo si eo mediante Deus inclinaret ad mendacium, Deus esset causa *per se* mendacii ; Deus vero non est causa conscientiae erroneae, nec obligat ad mendacium, nisi supposita jam conscientia erronea, quae deponi nequit, ergo tantum *per accidens* movet ad mendacium, et quidem invincibiliter existimatum ut bonum.

Ad 2. N. Supp. C. Quia intellectum etiam perfici posse per aliquid reipsa falsum, patet ex eo, quod per probabile vel probabilius motivum prudens vel prudentius perficiatur, licet forsitan reipsa sit de falso. Unde licet error imprudens sit positiva imperfectio intellectus, tamen error invincibilis non est talis imperfectio, sed tantum *secundum quid*, quia ubi intellectus

non potest assequi veritatem objectivam, sat est, si habeat veritatem subjectivam.

Ad 3. Disp. est. Actus fidei est summe verus non tantum adhæsive et subjective, sed etiam objective et realiter; unde si non imitatur revelationi veræ, esse non potest: quamvis possit obligare ad credendum, si invincibiliter appareat actus fidei; quod non intellectum, sed voluntatem spectat. At regula morum non est veritas secundum seipsam, sed prout ab intellectu cognita; ergo cum præmissa falsa invincibiliter habeatur vera, conclusio inde deducta potest esse adhæsive certa, et sic dirigere voluntatem.

Si ais 4º. Qui putat invincibiliter se esse sacerdotem, qualis reipsa non est, non ideo lit sacerdos, aut valide administrat Sacramenta; ergo a pari. Item, qui occidit laicum, quem putat esse clericum, non incurrit excommunicationem; ergo nec talis peccat contra religionem.

R. Ad 1. Disp. est. Error invincibilis non dat characterem ac potestatem, et sic supplere non potest impedimentum juris divini; conscientia vero erronea potest facere, ut quis non velit malitiam objecti, sed bonitatem, licet tantum apparentem, sed invincibiliter; ergo potest facere operationem rectam.

Ad 2. Disp. est. Lex non posuit excommunicationem, nisi in ipsum factum: qui vero putat se agere contra religionem, et tamen agit; quamvis reipsa non violet religionem, tamen ejusdem violatæ se reum facit, quia libere intendit eam violare.

§ II.

De Conscientia Dubia.

192. *Nota I.* Dubium a nonnullis accipitur pro omni judicio incerto: secundum quam acceptionem opinio etiam sive sententia probabilis vocatur *dubia*, sed improprie ac latissime, tum quia dubium ex ipsa rei natura dicit suspensionem judicii, tum quia opinio stare potest absque dubio et formidine ulla actuali. Etsi vero ex eodem capite sequatur, conscientiam dubiam proprie non esse conscientiam, tamen quia constat, cum dubio nonnunquam agi moraliter, et conscientiam etiam extrinsece dubiam haberi, de ea quædam hic adjicienda sunt. Est autem dubium proprie sumptum, hæsitatio seu suspensio voluntaria assensus et dissensus ob defectum vel insufficientiam rationum, quibus determinetur ad alterutram partem contradictionis; ita communis.

Dividitur 1º. in *positivum*, ubi motiva occurrunt pro utraque, vel saltem pro alterutra parte: et in *negativum*, ubi nulla occurrunt motiva pro alterutra parte; hoc tamen aliqui rejiciunt, utpote meram nescientiam. 2º. In *probabile*, seu morale, quod est dignum viro prudente, quia rationabile fundamentum habet dubitandi: et in *improbabile*, quod est imprudens, quia sine sufficiente fundamento dubitandi; dicitur etiam metaphysicum, estque magis nescientia vel anxietas v. g. in scrupulosis. 3º. In *dubium juris*, quo dubitatur de aliqua lege, vel obligatione legis aut consuetudinis, vel de valore actus: et in *dubium facti*, quo dubitatur circa factum aliquod, v. g. an homicidium sit commissum, an habueris operando rectam intentionem etc. 4º. In *speculativum*, quod versatur circa rem secundum se spectatam, præscindendo a circumstantiis et ab operatione exercenda, ut si dubites, an sit

hodie dies festus: et in *practicum*, quod versatur circa rem affectam circumstantiis et in praxi exercendam; atque hoc dividi potest in *remote* seu *speculative* practicum, quando scilicet generatim dubitatur, v. g. an liceat die festo talem laborem exercere: et in *proximè* seu *practice* practicum, quando in particulari et consideratis omnibus circumstantiis dubitatur, v. g. an hic et nunc die festo possim talem laborem exercere.

193. *Nota II.* Dubium a plurimis, sicut et ignorantia, dividitur in *vincibile* et *invincibile*, quorum primum adhibita morali diligentia solvi, deponi et in sententiam certam mutari potest, alterum non potest. Spectat autem hæc divisio præcipue ad dubium *speculativum*, de quo observanda est hallucinatio cujusdam RECENTIORIS, qui dubium etiam speculativum invincibile statuit esse non posse sine dubio practico sibi correspondente, et hinc dicit eum, qui invincibiliter dubitat, utrum aliqua lege prohibitum sit pingere die festo; an non; non posse non dubitare, utrum actio pingendi hoc die festo sibi licita sit, an non; asserti hujus falsitas vel ex uno hoc syllogismo cognosci potest: Quod invincibiliter ignoro esse prohibitum die festo, illud die festo est licitum: atqui invincibiliter dubitans, an pingere die festo sit prohibitum, an non, invincibiliter ignorat pingere esse prohibitum die festo; ergo invincibiliter dubitanti, an sit prohibitum die festo pingere, licitum est pingere die festo; verum de hoc dubio alibi plura.

194. *Dico I.* Operari cum conscientia practice dubia, uti et in dubio speculativo eligere partem minus tutam, est peccatum.

Prob. 1um. Dubitans practice de honestate actionis et tamen agens, non agit *ex fide*, et est interpretative ita constitutus, ut sive licitum sit, sive non, tamen velit agere: sed hic affectus est manifeste inhonestus, ac virtualis contemptus legis divinæ; ergo. *Conf.* Qui se committit morali periculo peccandi, peccat: atqui hoc facit operans cum dubio practico; ergo peccat: et quidem peccato gravi, si dubitetur an sit peccatum grave; ita communissima.

Prob. 2um. Qui partem minus tutam eligit sine prudenti persuasione quod illam licite eligat, peccat, quia non agit *ex fide*: atqui talis eligeret minus tutam sine prudenti persuasione, quod ea licita sit, quia cum posset et teneretur dubium deponere, non adhibet moralem diligentiam, ut sibi vere et non falso persuadeat, licitam esse partem minus tutam; ergo. *Conf.* a paritate cum errore vincibili.

195. *Dico II.* In utroque casu ne quis peccet, vel debet actum suspendere donec re bene examinata dubium deponat, ac practice vel ex directis vel ex reflexis principiis certus reddatur: vel si illud non deponat, aut dubium practicum deponi nequeat, debet sequi partem tutiorem, h. e. eligere id, quod est tutius.

Prob. 1um. ut supra:

Prob. 2um. ex doctrina SS. PATREM et PONTIFICUM, item ex vulgato axioma desumpto ex Cap. *ad Audient.* 12. de homicid. aliisque textibus juris: *in dubio tutior pars est eligenda.* Dixi, *dubium practicum*: si enim dubium speculativum vinci nequeat, eo etiam stante possumus operari: neque semper debeinus tutiorem partem sequi.

Si ais 1°. Opus, quod non elicitur ex mala fide, negative est ex bona fide : sed opus sub practico dubio honestatis et malitiæ elicitedum, non est ex mala fide, quia sicut est sine iudicio dictante : esse licitum, sic est sine dictamine : esse illicitum; ergo : atqui quod non est ex mala fide, non est peccatum; ergo. 2°. Ad operandum sine peccato, sive ex bona fide, sufficit ut operans nesciat illud esse peccatum; non autem necesse est, ut sciat non esse peccatum : sed qui est dubius de bonitate et malitia actionis, non scit operationem esse malam, cum nullum in utramque partem habeatur iudicium; ergo. 3°. Nesciens opus esse illicitum, nequit peccare, quia nihil volitum, quin præcognitum : atqui habens conscientiam dubiam nescit opus esse illicitum, cum de utraque contradictionis parte suspendat iudicium; ergo.

R. Ad 1. N. min. subs. Tum quia ad non peccandum requiritur bona fides positive, cum ad peccandum sufficiat, ut actio fiat sine bona fide, sive iudicio dictante, illam esse licitam, ut ait Glossa ordinaria in textum PAULI, *quod non est ex fide, peccatum est* : tum quia tale opus saltem interpretative ex mala fide dici potest.

Ad 2. N. M. Necesse enim est, ut operans habeat iudicium directum vel reflexum, quo iudicet opus non esse illicitum : alias non agit *ex fide*; ejusmodi autem iudicium in nullo dubitante supponitur.

Ad 3. D. M. Nesciens opus esse illicitum tum directe, tum reflexe, nequit peccare *C.* Nesciens directe tantum *N.* Etsi quis directe nesciat opus esse illicitum, reflexe tamen scit, quod opus elicitedum sub dubio de peccato sit peccatum : quia etiam ex AROST. et omnibus TT. evidens est, quod homo operans sine bona fide peccet, quamvis dubitans iudicium directum de peccato vel non peccato operis suspendat, nequit tamen suspendere iudicium illud reflexum.

Si ais 2°. Sine conscientia peccati non est peccatum : sed conscientia dubia de peccato non est conscientia peccati; ergo cum conscientia dubia non est peccatum. Item : vel licitum est operari cum conscientia dubia de peccato, vel non ; si prius : habetur intentum ; si posterius : etiam non licebit operari cum conscientia probabili, utpote quæ fundat dubium.

R. Ad 1. D. M. Sine conscientia peccati vel certa vel dubia non est peccatum *Tr.* Sine conscientia certa tantum *N.* Vel *Subd.* Sine conscientia reflexa *C.* Directa *N.* Qui habet conscientiam dubiam, non quidem habet conscientiam peccati, si operatio *directe*, sive secundum se et objective sumatur, quia dubitat an sit peccatum; habet tamen conscientiam peccati, si operatio *reflexe* et ut conjuncta cum tali dubio consideretur, quia evidenter constat, quod operari cum dubio sit formaliter illicitum, cum, quod non est *ex fide*, peccatum sit.

Ad. 2. Responsionem vide infra.

196. *Observa I.* LUDOV. HABERT. c. 2. de Consc. q. 3. ait : *Divisio hæc (conscientiæ in dubiam speculative simul et practice, et in dubiam speculative tantum, practice vero certam) non est simpliciter et absolute vera : cum enim conscientia ex dictis sit practica conclusio, non potest esse certa, nisi deducatur ex præmissis certis; ex incerto quippe principio non potest certa sequi conclusio. Itaque ut sit practice certa stante aliquo dubio speculativo, necesse est, ut concurrat certa aliqua ratio ex circumstantiis desumpta, ex qua eliciatur conclusio, seu conscientia practice certa.* Verum hic discursus qualis-

cumque est bonus, siquidem per τὸ ratio certa ex circumstantiis desumpta, intelligat iudicium aliquod reflexum tantum fundari in circumstantiis; sed non probat assertum, quod divisio hæc non sit simpliciter et absolute vera: tum quia hoc ex discursu illo non colligitur, tum quia eundem discursum ipsi adhibemus ad usum hujus divisionis docendum.

Ibidem ait: *In praxi periculosum est, simpliciter et absolute statuere, conscientiam posse esse practice certam simul et speculative dubiam, quia facile quis in quolibet dubio ad nutum voluntatis conscientiam sibi formaret, omnes dubitandi rationes ablegaret, certumque se in operatione crederet eo ipso quod vellet esse certus.* Hic autem discursus imprimis fallit, quia ex eo quod statuatur, aliquam conscientiam posse esse practice certam et speculative dubiam, male inferitur quod quis 1°. facile, 2°. in omni dubio, 3°. ad nutum voluntatis sibi formaret conscientiam, etc. Deinde est nullus, quia probat nimium; cum hinc etiam in praxi periculosum esset statuere, quod ignorantia invincibilis exeuset a peccato, quod liceat agere contra conscientiam scrupulosam speculative non depositam, aliaque de conscientia perplexa, quia exinde quis posset similia deducere. Demum videtur sophisticus, quia ex abusu contra legitimum conclusionis usum procedit.

197. *Observa II.* Alius quidam RECENTIOR contra eandem sic arguit: hæc divisio est nuper excogitata; ergo rejicienda. Sed falsum est *antecedens*: divisio enim non potest dici nuper excogitata, quæ fere jam per duo secula usurpatur, et ab utroque Jure tanquam certa et nota supponitur: vide reg. 30. de Reg. J. in 6. Item 56. ff. de Reg. J. Ad hæc falsa est *consequentia*: quamvis enim divisio aliqua vel explicandi ratio temere non sit inducenda; tamen ex eo præcise, quod recens inventa sit formula loquendi, non esse universaliter rejiciendam probant exempla in omni materia, e. g. in materia *fidei* divisio operationis CHRISTI in divinam et humanam: in materia *juris* et *Religionis* distinctio voti Religiosorum in solemne et simplex: in materia *morum* et *Sacramentorum*, quamvis BARTUS varias distinctiones DD. diceret novas, commentitias atque explodendas, tamen male ab eo rejectas esse, constat ex damnatione 61. 62. 63. 64. propp. BART.

§ III.

De Conscientia Scrupulosa.

198. *Nota.* Scrupulus est formido peccati, inani ratione nixa; hæc, si est mera apprehensio peccati, dicitur scrupulus proprie talis, de quo hic sermo est; si vero iudicium est ex levibus rationibus, aut dubium practicum, non tam est scrupulus, quam conscientia dubia aut erronea, de qua dictum hætenus. *Scrupulosus* dicitur, qui scrupulis frequenter vexatur. Alii sunt scrupulosi in una solum materia, e. g. in recitatione Breviarii, in aliis sæpe laxi: alii fere per omnia scrupulosi sunt. Sunt vero *causæ* scrupulorum partim *intrinsecæ*, ut melancholia, imbecillitas capitis et defectus iudicii, ingenii perspicacia, sed in homine timido, frequens mutatio et pertinacia iudicii; partim *extrinsecæ*, uti commercium cum scrupulosis, lectio casuum conscientiam

absque capacitate discernendi, tentatio diaboli, DEUS ipse ad fines optimos permittens scrupulis hominem exagitari. Sed de his agit prolixius Theologia moralis; hinc brevissime non nisi necessaria hoc loco explananda.

199. *Dico.* Licet ac oportet etiam agere cōtra scrupulos.

Prob. 1um. Scrupulus non est iudicium, sed inanis apprehensio; ergo stare potest cum iudicio practico de honestate actionis, quamvis per anxietatem obscurato: si vero, ut fieri solet, ob perplexitatem talis se resolvere non possit, deficiente libertate non peccabit, quidquid egerit.

Prob. 2um. Qui scrupulos sequitur, imprudenter ac inordinate agit, corpus et animam exponit gravibus incommodis, ineptum se reddit ad officia DEO ac proximo rite præstanda, ab apprehensionibus facile deducitur ad iudicia, ab his ad peccatum; ergo positive agendum contra scrupulos, attamen sine signis externis, agitatione capitis, excreatione, aliove simili indecoro.

200. *Observe I.* CONFESSARIUS scrupulosi 1°. accurate cognoscat, an et in qua materia pœnitens sit scrupulosus. 2°. Inquirat in causas, easque tollat, præscribat media, et sollicitè moneat, ut scrupulos contemnat pœnitens. 3°. Jubeat eum abstinere a repetitione confessionum, nec aures præbeat, nisi velit omnino se submittere. 4°. Si vero multorum graviumque criminum reus, nulla antehac confessione generali fuerit expiatus, ejusmodi confessione concessa et peracta, ubi videbitur satis purgatus, nec repetere, imo nec recogitare priora peccata permittatur. 5°. Non parcat Confessarius increpationi, coarguendo scrupulosi superbiam, si pertinaciter insistat suis dubiis et anxietatibus. 6°. Non sinat quævis dubia sibi proponi, sed advertens, quod meræ ac inanes identidem apprehensiones sint exponendæ, jubeat his non auditis adire S. Synaxin. 7°. Resolvat paucis dubia sibi proposita, quin resolutionis suæ causam alleget, ne scrupulosus vel minus fidat Confessario, vel novam scrupulorum ansam sumat. 8°. Dubia vero in partem benigniorem interpretetur, urgeatque serius propositum, DEUM non offendendi deliberate, quo facto bona fide postmodum procedat. 9°. Suadeat, ut ad aliorum bene moratorum vitam attendat, eamque pro regula habeat etc.

201. *Observe II.* SCRUPULOSUS 1°. non discurrat ab uno confessario ad alium, sed stabilem habeat, cujus directioni se totum committat: 2°. Nihil sibi conscientiae ducat, nisi quod certo scit esse peccatum. 3°. Recogitet, tentationem sine libero consensu non esse peccatum, licere sequi opiniones probabiles, DEUM non præcipere impossibilia aut nimis ardua. 4°. Si quando dubium aut timorem non statim possit deponere, pergat bona fide, et ne unquam propter scrupulos negligat usum divinorum mysteriorum, seque privet gratia sacramentali. 5°. Fugiat otium, mentem alio avertat, et contemnendo potius, quam positive resistendo expellat inanes scrupulos. 6°. Demum oratio fervens, fiducia in DEUM, sui humiliatio sint ipsi arma et media præcipua, quæ dæmonem repellat, et a Patre luminum ac DEO totius consolationis auctore, pacem et tranquillitatem animi impetret.

ARTICULUS II.

DE CONSCIENTIA RIGIDIORE, TUTIORE, PROBABILIORE, PROBABILI ET LAXA GENERATIM.

202. *Nota I.* Quæstio hæc de CONSCIENTIA sententiarum diversitate æque ac contentione animorum hodie celeberrima et prope formidabilis est. Itaque ut inoffenso pede in eadem versetur Theologus, nihil præsumat condemnare nisi quod damnat Ecclesia; circa id vero quod tolerat Ecclesia, ab omni censura et ipse absteineat ubique memor mutuae charitatis, venerationis ac debitæ moderationis, quæ prima dos est Theologiæ Christianæ, vinculum et character maxime personarum Deo sacrarum; idque juxta præscriptum Innoc. XI. qui ad calcem Decreti sui, in quo an. 1679. 2. Martii edito complures opiniones sinistras huic nostræ quæstioni affines damnat, ita loquitur: *Tandem ut ab injuriosis contentionibus Doctores seu Scholastici, aut alii quicumque in posterum se absteineant, et ut paci et charitati consulatur, idem SANCTISSIMUS in virtute S. obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in Thesibus, Disputationibus et Prædicationibus, caveant ab omni censura et nota, nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter CATHOLICOS hinc inde controvertuntur, donec a S. SEDE re cognita super iisdem propositionibus judicium feratur.* Idipsum opinor a nobis hic præstitum iri, ubi sententiæ probabilis ac probabilioris momenta utrinque ponderabimus: *Tutorismum*, absque censura tamen, impugnabimus: *Rigorismum* vero et *Laxismum* damnatum utrumque ab Ecclesia condemnabimus.

203. *Nota II.* Est autem præsens quæstio ejusmodi: *Quid fieri debeat, et quid liceat in casu legis dubiæ, de cujus existentia vel non existentia nulla habetur certitudo?* ubi 1. sermo non est de dictamine conscientiæ reflexo, quod juxta omnes esse debet moraliter certum; sed de directo, in quo se fundat dictamen practicum. 2. Agitur hic solummodo de *honestate* et *inhonestate* actionis an sit præcepta a lege, ita ut fieri debeat; an prohibita ita ut debeat omitti; an permissa ita ut sit licita: neutiquam autem de valore v. g. Sacramentorum, aut de damno tertii, de obligatione judicis, de usu medicamentorum etc. 3. Agitur de sententia *vere* probabili, quæ nititur motivo absolute et respective gravi: *simpliciter* probabili, h. e. tam intrinsece quam extrinsece probabili: *certo* probabili, qualem esse affirmant multi DD., quamvis aliqui negent, qui non de probabilitate, sed de veritate sententiæ id enuntiant: *solide* probabili, quæ argumenta opposita probabiliter solvit: *practice* probabili, quia speculativa probabilitas hausta ex principiis generalibus, et a circumstantiis omnibus præscindens non sufficit; ac demum ita probabili, ut ei non opponatur *certitudo* sententiæ contrariæ. 4. Si lex est dubia, sententia affirmans, legem existere, dicitur *favere legi*: sententia opposita, quæ asserit legem speculative dubiam practice nullam esse, dicitur *favere libertati*. Clarius in suas classes hoc modo discernuntur sententiæ.

204. I. RIGORISTÆ seu TUTORISTÆ rigidi ita contendunt: Si pro opinione favente libertati non militat motivum *moraliter certum*, illam quamvis inter

probabiles probabilissimam sequi non licet; sed tenemur sequi oppositam faventem legi. Ita ARNALDUS, GERBERONIUS, QUESNELLUS, SINNICHIUS, alique JANSENIANI; verum hæc doctrina ab ALEX. VIII. damnata est in prop. 3^a.; *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

205. II. TUTORISTÆ, qui dicuntur mitigati et catholici, tenent non licere sententiam sequi incertam faventem libertati, nisi illa sit *probabilissima*, vel unice probabilis, ita ut tollat omnes rationes sententiæ oppositæ faventis legi. Tales sunt præprimis GALLI plures post editam a CLERO GALLICANO in Comitiis an. 1700. habitis declarationem, ubi de opinionum probabilitium usu duæ regulæ statutæ fuerunt: 1^a. ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id, quod tutius, seu quod est eo in casu unice tutum: 2^a. ut circa probabiles de Christiana doctrina sententias sequamur opinionem probabiliorem, et dictis Sanctorum ac DD. modernorum Theologiæ magis consonam et concordem. Ex hac postrema deducunt sequentia: 1°. ut in rebus Theologicis ad fidei et morum dogmata spectantibus Theologos quidem etiam modernos audiamus, si tamen consonas SS. Patribus tradant sententias: 2°. si ab eis recedant, harum opinionum inhibeatur usus, nedum ulla eis tribuatur auctoritas: 3°. ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consonam duxerit: 4°. quoad praxin non liceat sequi sententiam, quam nec ipsi ut probabiliorem eligendam judicemus: 5°. ne quisquam in dubio salutis ad actum prosiliat, nisi ipso dubio, non ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu, sed ex recta ratione deposito. Præterea non quidem ita aperte, tecta tamen fronte, TUTORISMUM e cineribus suis resuscitare cupiunt, qui collapsæ veteris disciplinæ Ecclesiasticæ defensores, reformatoresque orbis Christiani videri volunt.

206. III. PROBABILIORISTÆ docent, non licere sequi sententiam incertam faventem libertati, nisi illa sit *probabilior*, quæ nimirum una ex parte firmioribus nixa est fundamentis. Ubi advertê, male a nonnullis definiri, *probabilius* esse verosimilius, magis appropinquans vero, magis conforme rectæ rationi; *probabile* vero esse id, quod est verosimile, minus appropinquans vero, minus rectæ rationi conforme: nam 1um. de verosimilitudine spectat ad acceptionem probabilitatis philosophicam, de qua illud ex PHILOSOPHO commune adagium: *Multa falsa sunt probabiliora veris*: 2um. de veritate objectiva et reali intellectum, est aperte falsum: cum enim veritas consistat in indivisibili, siquidem adæquata conformitas cum ipsa re dicatur, constat non tantum aliquid non posse reipsa esse minus aut magis simile *veritati*, sed neque veritati minus vel magis appropinquare. Idem est de tertio, scilicet de conformitate ad rectam rationem, de quo plura deinceps.

PROBABILIORISTÆ aut forsân Tutoristæ videntur esse PP. Dominicani statuto quodam Ordinis ad id obligati, in quorum Capitulo Gen. an. 1656. celebrato aliqua in hanc rem sancita sunt, quæ tamen potius ad opiniones laxas, novas et parum tutas, quam ad PROBABILISMUM ipsis antea communem deserendum spectant. Inter eos priore seculo prodierunt quatuor viri, JOAN. BAPT. GONET, VINCENT. BARON., CONTENSON et NATAL. ALEXANDER, quorum tres priores nimiam fere amaritiam ubique produnt, ac GONETUS quidem, refe-

rente Augustino Michel, ob suspicionem de collata cum Jansenistis opera a docendi munere semotus fuit. VINC. BARONIUM examinavit et confutavit CARDENAS in Crisi Theologica : CONTENSONUM repressit JOAN. BANNHOLZER in Ethica Christiana : NATALIS ALEXANDRI placita Theologiæ moralis dogmaticæ excussit et contradictionis ac nullius roboris convicit P. DANIEL in epistolis de hac materia ad eum editis.

Huic classi annumerandi sunt, qui ex PP. Carmelitæ Discalceatis, ex ordine SS. TRINIT. de redemptione captivorum, aut ex ordine S. FRANCISCI Probabilismo contrariantur : siquidem præcepta habeant de *Tutiorismo* aut *Probabiliorismo* sectando, prout maxime constat ex Directorio trium Ordinum S. FRANCISCI an. 1688. Romæ edito. Plures item alii e Catholicis libere eligunt Probabiliorismum, uti sunt e Societate nostra, præter COMITOLUM et PHILALETHUM, REBELLUS, ELIZALDE, THYRSUS GONZALEZ Generalis S. J., MUNIESSA, TABERNA, DANIEL, GOMES, EHRENTHREICH, GISBERT, et novissime RASSLERUS in *norma recti*, ac Ant. MAYER in Theol. schol. etc. Hos consule, si plenius edoceri cupias.

207. IV. PROBABILISTÆ docent, sufficere ad hoc, ut quis sequi possit sententiam faventem libertati, si illa sit *vere, solide ac practice probabilis*, sive dein opposita favens legi sit probabilior, sive sit æque probabilis; concedunt tamen, quod si opposita favens legi sit *unice probabilis*, et opposita favens libertati pro se tantum habeat rationes leviusculas, hanc sequi non liceat, quia requiritur vera et solida probabilitas. Hæc de PROBABILISMO controversia in terminis nec a SS. PP., nec a VV. TT. pertractata, sed fere circa medium Seculi XVI. in scholas introducta fuit; tamen TERILLUS de Consc. q. 22. a num. 41. adducit plures, qui benignam docuerunt ante 200, 300, 400 annos; S. ANTONIN. qui an. 1459. defunctus est, p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 4 ait: *Ex responsis, quæ videntur data ab ALBERTO M., habetur, quod frater simplex, vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis, quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicujus Doctoris magni opinionem sequatur*; citatque pro hac sententia HOSTIENSEM, RAYM. de PENNAFORT, PETR. DE PALUDE, GOFFR. DE FONTIBUS; item NIDER, qui Seculi XV. auctor fuit, benignam tenuit, pro ea citans S. Thomam, Antisiodor., Humbert. et alios.

Quod vero AMICUS et LOPEZ, quamvis ipsi Probabilistæ, dicant omnes fere antiquos esse pro sententia probabiliori, et CORDUBA, qui scripsit an. 1569., omnes Theologos convenire dicat, quod debeamus sequi tutiorem probabiliozem; non videtur ob stare, cum VASQUEZ et alii plurimi dicant, benignam diu ante in scholis communem fuisse. Cæterum SOTUS L. 6. de justit. q. 1. a. 6. ait: *Quando sunt opiniones probabiles inter graves DD., utram sequaris, in tuto habes conscientiam*. CORDUBAM vero explicat TERILLUS, quod videatur velle, ut tota apparentia rationum ex principiis tum directis tum reflexis debeat esse probabilior, quod non repugnat PROBABILISTIS. Dicitur autem BARTH. de MEDINA Dominicanus primum proposuisse et affirmasse PROBABILISMUM, in Expositionibus ad Summam D. Thomæ an. 1577. editis: ita Vasquez, Salas, Sanchez alique.

208. V. LAXISTÆ dicuntur, quibus ad actionis licentiam sufficit quæcumque opinionis probabilitas, licet *tenuis et exigua*, sive *intrinseca* sive *extrin-*

seca fuerit; atque ita nimium laxantes fræna conscientiae dicuntur favere libidini, petulantiae etc. Montaltius, Wendrochius, Sinnichius, Contensonius, Gonetius, Nat. Alexander, Concina et alii horum similes, si in hunc Laxismum, velut in corruptelam morum et sentinam omnium malorum detonerent, non esset indigne ferendum; siquidem hunc Laxismum ab Ecclesia damnatum Catholici omnes damnent et rejiciant: sic quippe habet prop. 3^a ab Innoc. X. confixa: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*. Quod vero Jansenistæ et horum fautores ubi contra Probabilismum vagum, noxium, disciplinae Christianae inimicum insurgunt, vix ullos alios, quam Doctores e Societate procurant, et horum doctrinam unaque Probabilismum cum Laxismo confundant, id vel imperite vel malevole fieri constat ex utriusque discrimine, quod tale est.

LAXISMUS opinionis libertati faventis usum avidè arripit, facitque licitum ex quacumque ratione, motivo et auctoritate: PROBABILISMUS requirit motivum grave et solidum, auctores graves et classicos, nec unus duntaxat sufficit, nisi omni exceptione major sit, sed plures desiderat, quos religio, fides, prudentia, doctrina et animus a sinistris affectibus liber commendant. LAXISMUS non curat censuras, non etiam principia certa sententiae oppositæ: PROBABILISMUS sollicitè advertit, utrum propositio, quam tuetur, non pugnet cum auctoritate Ecclesiae, utut demum illa rationibus fulciatur; item an non obstant principia certa seu physica seu metaphysica etc.

209. *Observe I.* PROBABILISMUM ab ortu suo usque ad an. 1636. et sic per 100 fere annos sententiam fuisse communissimam, inde conficiunt Probabilistæ: 1°. quia DESCHAMPS in quaestione facti circa opiniones probabiles an. 1639. edita, duo sibi sumpsit demonstranda: primum, quod Probabilismus non fuerit ortus a JESUITIS: alterum, quod Probabilismus inter auctores alios, maxime DOMINICANOS, fuerit sententia communissima. 2°. Quia ex omni ætate, statu et conditione afferuntur auctores typis editi Probabilismum tuentes, ab ARSDEKIN ultra 160., a TERILLO 200, a GOBAT superadduntur adhuc 25, plures etiam a MOYA adjiciuntur, quorum aliquos designatos vide apud LA CROIX L. 1. n. 269. 3°. Quia a VALENTIA et SUAREZ jam ab anno 1593. hæc sententia vocatur communis, a NAVARRO an. 1567. communior; THYRSUS GONZALEZ autem ipse fatetur, nullam fuisse sententiam, quæ cursu temporis non longo plures sectatores habuerit, eamque omnes fere Theologos usque ad an. 1636. traxisse in sui assensum; unde TERILLUS ait, pro Probabilismo assignari posse 40 auctores, ubi pro opposito assertur unus.

210. *Observe II.* Quod PROBABILISMUS olim communior, hodie per secessum multorum a gradu communioris doctrinae exciderit, hujus probandi onus moderni Probabilistæ secedentibus volunt incumbere; quippe nec GALLI, aiunt illi, cum quibusdam Belgis tot et tanti sunt, ut reliquam orbis Catholici doctrinam faciant minus communem: nec RASSLER ac MAYER, quantumvis in recentioribus ac modernis recensendis diligentes, tantam auctorum copiam accumulanti, quæ possit sententiae communiore detrudere; quin postremi conatus eo tantum recidit, ut ne a Probabilistarum auctoritate penitus opprimatur. Præterea plura sunt in adversariis, quæ eorum auctoritatem haud

multum commendant: nam 1°. JANSENISTÆ numerum quidem faciunt, non vero auctoritatem: 2°. Qui statuto Ordinis ac præcepto ad Probabiliorismum obligantur, nisi rationibus valeant, auctoritatem non aliam tribuunt, quam illius qui præcepit: 3°. Vix pauci secum et cum aliis conveniunt, qua ergo ratione sententiam contrariam communem constituent? Alii enim Rigoristarum damnata castra non obscure sectantur: alii Tutioristæ sunt: alii Probabilioristæ rigidi aut molliores: quin plures nec ipsi satis definiunt, quam partem sequantur: denique multi non satis intelligunt principia Probabilismi, et vanum ejus simulacrum insectantur; statum controversiæ immutant, et si analytice res examinetur, sæpe in definitionibus dissentiunt: alii conviciis, non rationibus pugnant; ita PROBABILISTÆ.

211. *Observe III.* Secessio multorum a communi sententia facta est variis de causis:

1^a. Fuit JANSENISTARUM fraus: cum enim isti in satyris, h. e. litteris ad Provinciam (quo nomine PERRERIUS quidam senator in suprema rei tributariæ curia Claromontii Arvernorum indicabatur) et hinc Provincialibus dictis, a PASCHALI sub LUDOVICI MONTALTI nomine editis, ac deinde in notis ad easdem litteras a NICOLIO sub schemate WENDROCHII additis, benigniorem in moralibus doctrinam Jesuitarum acriter sugillarent, et rigidiorem moralem obtruderent, duo fraudulenter intenderunt: 1° ut fulmen a Sorbona in ANT. ARNALDUM Jansenistarum principem sub an. 1656. vibrandum, tumultu aliunde excitato quasi obtunderent, fideles et Ecclesiam profligationi Jansenistarum summis studiis insistentem, objecto quasi novo Eridis pomo detinerent, et ab illa concitatione avocarent: 2° ut Jesuitis, quos acerrimos JANSENISMI adversarios experiebantur, et tanquam sui delatores, atque apud Sorbonam et Pontificem actores putabant, invidiam ob corruptos per Probabilismum mores conflarent. Dixi: 1^a causa: nam quamvis PAULUS COMITOLUS S. J. in Conciliis et Responsis moralibus an. 1609. editis (ex quo, quidquid habet WENDROCHII rationum, desumpsit) et ANDREAS BIANCHI S. J. sub nomine Candidi Philalethi Probabilismum prius oppugnassent, sequaces tamen aut nullos aut raros habuerunt, dum Jansenistæ primum per PASCHALEM et NICOLIUM se Probabilismo objicerent.

2^a. Fuit sententiæ Probabilis sinistra definitio, et ad materiam omnem a quibusdam Probabilistis facta extensio, ubi tenuiter probabilia in numerum vere probabilium inferebantur, et usus probabilis sententiæ etiam Judici, Medico, administrantibus Sacramenta, vel circa præjudicium tertii versantibus permittebatur; cum quibus Nostri nec majores, nec moderni, etiam ante propositiones ab ALEX. VII. et INNOC. XI. damnatas, conveniebant.

3^a. Fuit probabilitas pluribus propositionibus a quibusdam falso asserta, quarum 45 ab ALEX. VII. et 65 ab INNOC. XI. tanquam scandalosæ et in praxi perniciosæ sunt damnatæ. De his observa, editum an. 1689. LOVANIJ fuisse libellum, qui demonstravit, has propositiones jam ante earum damnationem a TT. Societatis Jesu communi consensu rejectas fuisse.

ARTICULUS III.

DE TUTIORISMO.

§ I.

Præcognita.

212. *Nota I.* Lex est voluntas legislatoris de eo, quod vult vel non vult fieri, manifestata : huic, si invincibiliter ignoratur ex defectu promulgationis vel cognitionis, actio repugnans dicitur peccatum materiale ; formale peccatum dicitur actio contra vel præter legem DEI cognitam. Lex *actualis* et *explicita* disertis verbis declarat, quid velit aut nolit fieri : *virtualis* et *implicita* continetur in alia lege universali, id quod vel per ratiocinium vel per legislatorem declarari potest : sic dum CHRISTUS præcipit sacramentalem confessionem, de ea legem actualem et explicitam dedit : an vero peccata certa, dubia, venialia, mortalia, an et quæ circumstantiæ sint materia necessaria confessionis, habetur tum ex ratiocinio, tum ex declaratione ECCLESIAE. Lex una deduci potest ex alia vel clare vel dubie ; hinc datur lex *clara*, de cuius existentia, promulgatione, sensu et obligatione dubitari prudenter non potest, et lex *dubia*, de cuius existentia vel promulgatione, vel sensu, vel obligatione prudenter potest dubitari.

213. II. *Tutum* est, quod removet a periculo vel erroris, vel peccati, vel damni : *Tutius*, quod magis, *Tutissimum*, quod maxime removet. *Omnimode tutum* est, quod removet a periculo erroris, vel peccati tum materialis tum formalis. *Simpliciter tutum* est, quod removet a periculo erroris vel peccati solum formalis ; dicitur tamen simpliciter tutum, quia error vel peccatum materiale non imputatur ad culpam. *Minus tutum* analogice dividitur in *privative* minus tutum, quod est idem ac non tutum, sive non licitum, nec reducibile sine errore vel peccato formali ad praxin : et in minus tutum *comparative*, quod adhuc simpliciter tutum est ac per se infert securitatem ; sic autem tutum tantum dicitur sub comparatione vel tuti omnimode, vel tutioris. *Tutius* est vel *positive* tutius, quod removet omne periculum erroris vel peccati, et est idem, quod omnimode tutum : vel *respective* tutius, quod removet vel a maiore periculo simpliciter, vel a periculo maioris peccati : ut si Sacerdos inveniatur moribundum dubie dispositum ad absolutionem, forte irritum facit Sacramentum absolvendo ; sed forte peccat contra charitatem non absolvendo, cumque exponendo periculo damnationis ; in hoc casu tutius est eum absolvere : vel *comparative* tutius, quod idem est, ac melius et perfectius, unde ejus oppositum non omnimode tutum esse potest : sic Clericus ex patrimonio dives, tuto potest habere beneficium ; tutius tamen esse potest, nihil admittere ex fructibus Ecclesiæ ; sed de hoc sermo non est.

214. III. *Notæ* vero universales tuti, minus tuti et tutioris sunt sequentes : 1°. Quidquid in *speculativis* est certo verum, est omnimode tutum ab errore : quidquid in *practicis* etiam favens libertati est certo licitum, est omnimode tutum a peccato, quia sentiendo quod est certo verum, aut operando quod

est certo licitum, nullum periculum quis habet errandi vel peccandi, sive formaliter sive materialiter. 2°. Quidquid in *speculativis* est tantum opinative verum, non potest esse nisi simpliciter tutum ab errore : quidquid in *practicis* est tantum opinative licitum, non potest esse nisi simpliciter tutum a peccato, quia opinativa sunt incerta, et sic ista possunt a parte rei esse falsa vel illicita ; ergo in his casibus homo se exponit similiter periculo materialiter errandi vel peccandi. 3°. Quidquid in practicis favet *libertati*, semper comparative est minus tutum, quia minus removet a periculo saltem materialis peccati, cum possit ob stare lex quantumvis ignorata, et minus tutum dicitur sub comparatione ad omnimode tutum vel tutius. 4°. Sive sit in se *verum*, sive *opinativum*, sive etiam *falsum*, quidquid tamen in speculativis favet certæ *veritati* jam notæ, vel fovet pietatem, tutius est ab errore ; quidquid in practicis favet *legi*, tutius est a peccato, quia ita sentiendo vel operando magis adhuc receditur a periculo erroris vel peccati tum formalis, tum materialis.

Exemplum de *speculativis* sit circa veritatem jam certam et cognitam de generali carnis resurrectione ; hac supposita quæritur a TT., num aliqui sint non morituri, adeoque non resurrecturi ? Nonnulli affirmant, nonnulli negant. Sententia negans a S. THOMA dicitur tutior, quia etsi reipsa falsa esset, eam tamen admittendo nullum esset periculum amittendæ illius certæ veritatis de universali resurrectione, ut in affirmativa. Exemplum de *practicis* sit circa quæstionem, an peccator post lapsum in peccatum mortale statim obligetur ad agendum pœnitentiam ? Sententia affirmans D. BONAVENTURÆ est tutior, negans D. THOMÆ minus tuta, quia prior favens legi, pœnitentiam agite, aliisque de non procrastinanda pœnitentia, removet omne periculum peccandi.

215. IV. Incertitudo *minima* habetur, quando sententia est probabilissima, *minor*, si probabilior, *major*, si sit probabilis ; etiam in probabilissima sententia potest pars opposita dare aliquam solutionem, et argumenta obmovere ; hinc rationes sententiæ probabilissimæ non sunt convincentes, proin non certo illis adhæret intellectus ; simulque adest periculum erroris et peccati. Inde est, quod Tutioristæ rigidi afferant, non licere sequi sententiam, tametsi inter probabiles probabilissimam, scilicet ob præsens periculum transgressionis ; de hoc §. seq.

216. *Observa.* Quidam Probabilioristæ, prout arguunt Probabilistæ, hallucinantur : 1°. quod distinctionem peccati in *materiale* et *formale* rejiciant, quam SS. PP. et usus tam diuturnus inter terminos technicos receperunt ; maxime cum per peccatum materiale nil aliud intelligatur, quam dum illi dicunt, esse quidem peccatum, sed non imputari ad culpam. 2°. Quod inter se confundant opinionem *Tutiorē* et *Probabiliorem*, tum quia tutioritas major desumitur a majore recessu a periculo peccati, probabilitas autem majora firmiore motivo ; tum quia tutius se tenet ex parte *objecti*, probabilius vero ex parte *subjecti* ; tum quia plures opiniones tutiores sunt minus probabiles, improbables aut falsæ, e contra minus tutæ reperiantur, quæ sunt probabiles, probabilissimæ et certæ. Exempli loco est LUDOV. HABERT, qui de Conse. c. 5. ad quæst. 1. quid est opinio tuta ? sic respondet : *est opinio*

moraliter certa. Idem c. 2. q. 1. ait : *conscientia dividitur in certam et incertam, seu in tutam, et minime tutam*; ac si non liceret sequi sententiam probabilissimam inter probabiles : hæc enim cum sit incerta, eo ipso esset minime *tuta*, secundum quam nullo modo agere liceret. Ejus item asserti falsitas, illud unicum esse tutum, quod est omnimode tutum, patebit ex dicendis.

§ II.

Discutitur Tutiorismus Rigidus.

217. *Dico.* Rigorismus ab Ecclesia damnatus est irrationabilis, et sibi ipsi in suis principiis non constat.

Prob. 1um. Quia obligat sub præcepto ad observationem *legis*, quæ nobis non innotescit; ad hæc ipsam peccati notionem destruit, quæ est transgressio legis cognitæ; demum servatu vix est possibilis, quia in plurimis non habetur certitudo moralis summa; ergo nunquam liceret operari secundum id, quod favet libertati. *2um.* Quia hic Tutorismus auget peccatorum pericula, suosque sectatores exponit periculo transgrediendi multas leges dubias, quas possumus existimare, non existere; ergo reipsa tutus non est, ac jure merito ab ECCLESIA condemnatus.

Si ais 1°. Opinio quantumvis probabilissima non excludit periculum peccati : intellectus incertus, an sententia sit vera vel falsa, cum hac incertitudine agit et eligit periculum; ergo qui sequitur probabilissimam, peccat, quia recte dicitur amare periculum peccandi, *1°.* qui sequitur incertum, quod potest esse falsum, ut si lex existat, quæ creditur non existere, *2°.* qui novit posse dari legem, quodque non sequendo se exponat periculo peccandi.

R. D. A. Periculum remotum et peccati materialis, quod vitare non debemus *C.* Periculum proximum, et quidem peccati formalis *N.* Quod vero invincibilis ignorantia non excuset a peccato formali, cui ceu fundamento innituntur Rigoristæ, damnatum est ab ECCLESIA; vide n. 88. Hinc *D. C.* Si cognosceret certo esse falsum, quod sequitur *C.* Cum vero id non cognoscat *N.* Item, qui novit dari legem certam et obligantem *C.* Legem dubiam, quæ practice nulla est *N.*

Si ais 2°. cum SINNICH. S. AUG. L. de utilitate credendi c. 11. sic ait : *Tria sunt velut finitima sibimet in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, opinari. Quæ si per se ipsa considerentur, 1um. semper sine vitio est, 2um. aliquando cum vitio, 3um. nunquam sine vitio*; ergo non licet sequi opinionem etiam probabilissimam, utpote quod semper vitiosum est.

R. 1°. S. AUG. loquitur de temeraria credulitate : ita enim semet l. c. explicat : *Eorum, qui opinantur se scire, quod nesciant, est profecto vitiosa credulitas.* *2°.* *D. A.* Opinari nunquam sine vitio, opinari temere et sine prudenti ratione *C.* Opinari ex gravi motivo *N.* Sicut nec fides humana, ita nec opinio semper inducitur ad vitium et errorem.

Si ais 3°. Sint duo pocula, quorum alterum vino generoso est coronatum, de altero non constat, an sit veneno impletum; est tamen probabilissimum, non esse venenatum : in hoc casu imprudenter agit, qui poculo tutiori relicto

eligit alterum incertum; ergo etiam qui tutiore relicta sequitur probabilissimam, quæ continet periculum transgressionis, voluntarie agit imprudenter, ac proin vitiose.

R. N. C. *Disp. est*, quia mors cum haustu poculi est conjuncta ita, ut ipsa veneni sumptio sit mortis accersio : sed actio posita contra legem incertam non est conjuncta cum peccato *formali*, ad quod cognitio legis requiritur : porro mea sententia et cognitio mutat; ne sit peccatum *formale* : sed mea sententia probabilissima de veneni absentia non mutat vinum veneno infectum, quod agit in hominem, non prout existit in intellectu, sed prout est a parte rei. Quippe peccatum habetur ex cognitione peccantis, et ita agentis contra legem cognitam.

§ III.

Pensantur Fundamenta Tutorismi Mitigati.

218. *Nota I.* Tutorista Mitigatus statuit duo principia : 1°. Licet sequi probabilissimam faventem libertati, eo quod ubi est probabilissima, ibi est moralis certitudo, cum qua consistere nequit periculum peccandi. 2°. Non licet sequi sententiam faventem libertati, si non sit *probabilissima*, vel notabiliter, h. e. moraliter probabilior, et ut talis unice sit probabilis, quæ rationem oppositam omnino solvat; idque probant cum Rigoristis tum ex paritate de poculo venenato, tum ex ratione voluntariæ transgressionis legis, tum ex temeritate, quatenus Probabiliorista aut Probabilista spernit offensam Dei, ductus commodo temporali.

Sed *primi*, quod statuunt, principii ratio equidem bona est, at nihil evincit contra Tutoristas Rigos, contra quos tamen pugnare debet, eo quod hoc principium Probabilioristæ etiam et Probabilistæ admittant; supponit autem, quod ex parte opposita favente legi sit tantum levis probabilitatis suspicio : alias enim opposita favens libertati non posset esse moraliter certa, cum sola certitudo elidat probabilitatem : atqui nemo Tutoristarum Rigorum negavit, quod liceat sequi sententiam probabilissimam faventem libertati, si opposita favens legi nequidem sit probabilis; ergo nihil evincunt contra Rigoristas, ac insuper nituntur falso principio, scilicet quod probabilissimum ita elidat probabile, ut tantum maneat suspicio quædam probabilitatis.

Quoad *secundum* eorum principium in eo solum discrepant a Rigoristis, quod hi negent, etiam tum licere sequi sententiam faventem libertati, si favens legi sit dubie probabilis; Mitigati autem desiderent ex parte favente legi certam et solidam probabilitatem. Demum fundamentale eorum principium, *in dubio pars tutior eligenda est*, pluribus hic discutiendum est.

219. *Nota II.* Quæstio hic non est de dubio practico, nec de speculativo vincibili, sed de speculativo invincibili eoque positivo. In dubio *speculativo invincibili*, sicut in simili ignorantia, siquidem obligatio inquirendi cognoscatur, homo primum diligenter inquirere veritatem tenetur, consulendo libros, Doctores, Pastores, a quibus quid faciendum sit intelligat. Ex his si certi nihil cognoscat, evenire poterit, ut vel rationes graves de pravitate ac-

tionis suæ habeat, et leves tantum vel nullas de ejus bonitate: vel ut habeat rationes graves pro utraque parte; si *primum*, ab operatione oportet abstinere: si *secundum*, alterutrum fieri potest, nempe: 1º. vel in hoc opinionum conflictu debet se reducere ad dubium practicum, et sic partem tutiorem eligendo pariter abstinere debet ab actione: vel 2º. debet sibi formare conscientiam de honestate actionis per electionem opinionis probabilis vel probabilioris, eam honestatem statuentis. In duobus prioribus conveniunt omnes: in duobus posterioribus variant AA.; hinc in præsens examinandum, an *necessario* pars tutior sit eligenda; quod in §. IV. ad materiam legis restrictum investigari continuabitur.

220. *Dico*. In dubio speculativo invincibili non est obligatio eligendi semper partem tutiorem.

Prob. Obligatio universalis, in omnibus *dubiis speculativis* eligendi semper tutius, est *gravissima*, ut per se patet; est moraliter servatu fere *impossibilis*, quia cum infinita dubia passim in morali occurrant, difficillimum foret, semper adstringi ad tutius cum libertatis restrictione: est moraliter *necessitans* ad peccatum, et sicut PALLAVICINUS ait, pessima et perpetua causa peccati ac damnationis, quia cum stante hac obligatione servandæ essent leges fere innumerae, quæ reipsa non existunt, et contra quas tamen plurimi agendo frequentissime peccarent; fieret, ut laberentur in peccata *formalia*, quæ alias nequidem forent *materialia*, et hinc in æternam damnationem; ergo hujusmodi lex et obligatio non existit, præsertim cum non sufficienter probetur aut probari possit.

Conf. 1. Plura axiomata Juris hanc obligationem negant: sic ex R. J. in 6. dicit 13ª: *odia* (his juxta communissimam intelliguntur obligationes graves) *restringi, et favores convenit ampliari*; et Reg. 30.: *in obscuris* (hæc autem sunt dubia positiva) *minimum est sequendum*: Reg. 63.: *in pari delicto vel causa potior est conditio possidentis*, item ex R. J. in ff. dicit 56ª.: *semper in dubiis benigniora præferenda sunt*, et 128.: *in pari causa possessor potior haberi debet*, ex quibus tritum illud axioma ortum est, *in dubio melior est conditio possidentis*; ergo quod in quibusdam casibus particularibus in Jure expressis debeamus sequi tutiorem partem, non debet extendi ad quosvis alios casus, de quibus jura non loquuntur.

Conf. 2. Ex recepta omnium praxi: Nam

1º. Pontifices dispensarunt in voto solemnī contra tutiorem D. Thomæ, in matrimonio rato contra tutiorem S. Bonaventuræ et Scoti; item cap. *Laudabilem, de Frigidis*, impotentes dicuntur posse experiri usum copulæ ad tricenarium, ubi tamen in dubio de valore matrimonii tutius foret abstinere.

2º. SS. PP. secuti subinde sunt sententiam minus tutam et faventem libertati contra tutiorem: nam orta inter HIER. et AUG. quæstione, an *simulatio* sit licita vel illicita? S. HIER. tenuit affirmativam, et pro ea laudat Chrys., Orig., Didym., Appollin., Euseb., Emiss., Theodoret. etc. ut patet ex epist. 11. inter Augustinianas. Orta quæstione, an *Bigamus* sit impeditus ad suscipiendos SS. Ordines, vel non? S. HIER. tenuit negativam minus tutam, et eam secuti sunt plures Episcopi, ut patet ex ejus epistola ad OCEANUM. Orta alia quæstione, an licitum sit aliquando jurare? AUGUSTINUS tenuit minus tutam affirmativam, ut constat ex ejus Comment. in Ep. ad Gal.

c. 1. 20. et ep. 154., atque alibi. Quamvis porro sententiæ horum PP. aliquæ nunc sint certæ, tamen illa ætate erant dubiæ, et quilibet alterius sententiam tum ab auctoritate, tum a ratione probabilem existimare debuerat:

3°. Principes scholarum sæpe secuti sunt minus tutam: instar omnium sit D. THOMAS, qui 1. 2. q. 91. a. 4. docet, legem humanam non posse præcipere actus internos, atque hinc non obstringi subditum ad obediendum, si ejusmodi actus præcipiat; 2. 2. q. 157. a. 6. ad 3. docet, comestitionem eleeuarii non violare jejunium; in 4. Dist. 29. q. un. a. 4. docet, filium non teneri obedire parenti quoad matrimonium contrahendum, nisi quantum ipsum justa causa ad id coegerit; 2. 2. q. 185. a. 7. docet, Episcopum non teneri restituere ea bona, quæ sibi supersunt, nec expendere in usus pios, ex iis, quæ suo usui sunt destinata. Similia habes in 4. Dist. 17. q. 3. a. 1. ad 4. et ibidem a. 4. ad 1. etc. in quibus tamen ejus sententia non est certa, sed tantum probabilis, quæ ab aliis oppugnatur.

4°. Denique scholæ Thomistarum, Scotistarum et recentiorum de facto multas tenent sententias *minus tutas*, aliis licet contradicentibus.

Conf. 3. Inter pios et timoratos confessarios æque ac fideles, ejusmodi Tutiorismus non est in usu: 1°. Quamvis enim tutius sit abstinere ab *auctario* præcise ex statuto Principis sine omni alio titulo, ii tamen tenent accipi posse. 2°. Idem tenent circa quæstiones, an Clerici sint domini honorum *superfluum*, an superflua teneantur ex justitia erogare in pauperes. 3°. Ante definitionem CONC. LATER. Sess. 10. sub LEONE X. disceptatum fuit acriter, utrum *montes pietatis* sint usurarii? tutius erat abstinere; attamen fideles sine scrupulo et formidine suas eo pecunias clocabant. 4°. Ante BENEDICT. XIV. erat controversia de *jejunio*: sitne hoc ipso, quod in abstinentia a carnibus, etiam in jejunio dispensatum? tum fideles sequebantur partem *minus tutam*; nunc vero ob declarationem factam non licet; si autem vim habet Tutiorismus, fideles æque fuissent obligati ac nunc sunt, quod videtur prorsus intolerabile.

Conf. 4. Tutioristarum sententia videtur repugnare prudenti œconomiae totius ECCLESIE, cum certum sit, plures sententias minus tutas non solum delatas fuisse ad summos Pontifices, sed etiam ad CONC. particularia et generalia, et nihil fuisse definitum. BENEDICT. XIV. multas quæstiones subtraxit Episcoporum decisioni. Ipsum Tridentinum controversias plures tam speculativas, quam practicas non diremit, ut suam enilibet sententiæ probabilitatem relinqueret, ac usum liberum: atqui si Tutiorismus urgeret, ECCLESIA foret causa ruinæ plurimorum, quia peccandi occasiones, quas facile potuisset, suis definitionibus non sustulit, relinquens tot scandali petras, ut fideles facilius ac frequentius peccarent, quod valde absonum est; ergo praxis Patrum, Pontificum, Conciliorum, Scholarum, totiusque ECCLESIE abhorrrere videtur a Tutiorismo.

221. Obj. I. Pontifices in variis Decretalibus *tutius* eligendum esse statuerunt, et juxta id decreverunt; ergo Tutiorismus fundatur in praxi. *Præb. A. Cap. Ad audient. 12. de homicid.* cum dubitatum fuit, an ex vulnere, quod Presbyter cuidam de sua familia fortuito inflixerat, mors illius secuta sit, an ex antecedente morbo, atque ideo Presbyter irregularitatem incurrerit, CLEMENS III. respondit: *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, te*

convenit *injungere Presbytero memorato, ut in SS. Ordinibus non ministret.* Ex eadem ratione similia præcipiuntur in c. *Significasti* 16., etc. *Petitio tua* 24. eod. tit.

R. 1. D. A. Statuerunt eligendum *tutius* in dubio speculativo, quoad omnes casus, et secundum quamlibet circumstantiam N. In dubio practico, vel quoad casus speciales, ubi aliunde advenit gravissima ratio pro tutiore, vel in circumstantiis, ubi Pontifex pronuntiavit ut iudex aut consulens communi utilitati Ecclesiæ C.

R. 2. Statuitur quidem cap. cit. lex specialis circa dubium patrati homicidii, qua incurrat irregularitas in reverentiam Sacrificii, et in odium homicidii; sed hoc non fit 1°. quasi illud, *in dubiis eligendum tutius*, assumeretur tanquam principium universaliter obligans; neque 2°. extendi hoc debet ad irregularitatem ex aliis causis, et multo minus ad alias materias; 3°. nequidem extendendum est ad alia dubia de homicidio: quamvis enim Innoc. III. c. *Significasti.* jusserit Clerico injungi pœnitentiam *ad cautelam*, qui non præviso equi cursu abreptus, mulierem obviam interfecit; is ipse tamen Pontifex c. *Dilectus filius.* 13. tit. eod. in similem infantis occisorem Clericum hanc pœnitentiam non scripsit. Accedit c. *Is, qui* 18. de sent. Excomm. in 6., ubi dicitur: *Irregularitatis, cum id non sit expressum in jure, laqueum non incurrit.*

Inst. 1. Cap. *Illud Dominus.* 5. de Cler. Excomm. Pontifex dicit, se facere misericordiam cum Episcopo Hildesheimensi, qui per Archiepiscopum Magdeburgensem, tanquam Sedis Apost. Legatum excommunicatus, divina tamen celebrasset, et coram se celebrari fecisset, licet is diceret Magdeburgensem non esse suum Ordinarium, sicque non credidisse, quod delegata potestate contra se procedi posset, prætermissa etiam terna commonitione; ergo tacite innuit, eum incurrisse excommunicationem, et hujus sententiae rationem affert: Quia in dubiis via tutior eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, is tamen debuerat potius se abstinere, quam Sacramenta ecclesiastica pertractare.

R. Duplex Hildesh. Episcopo dubium erat: 1um *facti* an sit excommunicatus? cum vero per famam ipsi constaret excommunicationem in se latam fuisse jussu et auctoritate Pontificis, dubium hoc erat vincibile, in quo vel *tutius* eligendum, vel adhibita diligentia deponendum, interim vero abstinendum erat: 2um *juris*, an stante sufficiente notitia de excommunicatione, posset coram se facere celebrari divina per epikeiam, ob aliquod scilicet spirituale bonum et sub spe veniæ? sed ex dicendis constabit, quando lex vel prohibitio est certa, dubium autem tantum an detur excusatio vel exceptio, quod debeat observari lex et tutius eligi.

Inst. 2. Cap. *Juvenis.* 3. de Sponsal. EUGENIUS P. declarat, nullum esse matrimonium, quod juvenis quidam contraxerat cum consobrina alicujus puellæ, quam idem juvenis necdum septennem prius duxerat, et cum qua dubitabatur an habuerit copulam; pro ratione dat: *In his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus;* ergo.

R. 1°. Aliud est esse *tutius*, aliud esse *certius*, qua voce Pontifex hic utitur; unde huc pertinere objectio non videtur. 2°. Sponsalia juvenis cum puella priore non fuerunt dubia, sed tantum dubitabatur an intervenerit copula, prout colligitur ex verbis capituli: *tum propter honestatem Ecclesiæ, quia*

ipsa conjux ipsius fuisse dicitur, tum propter prædictam dubitationem: nam quamvis puella fuerit septennis, tamen cum juvenis illius diceretur conjux, et is forsitan tentasset copulam, potuit inferri malitiam in puella supplevisse ætatem. Quia vero ante CONC. TRID. etiam ex sponsalibus invalidis, præterquam ob defectum consensus invalidis, oriebatur impedimentum publicæ honestatis, et hoc usque ad 4^m gradum cum consanguineis dirimebat matrimonium, initum postea cum puella consobrina matrimonium erat certo nullum; unde rursus huc non pertinet. 3°. Supposito etiam dubio, separatio matrimonii non erat pars tutior, sed potius matrimonium, juxta c. Licet ex quadam. 47. de Testibus. Quamvis enim diceretur etiam intervenisse in secundo matrimonio malam fidem juvenis, de quo tamen PONTIFEX nihil affert; nihilominus quia bona fides aderat ex parte fœminæ, debuisset decidi ut juvenis quidem redderet, non verò peteret debitum, sicut in simili casu decidit LUCIUS III. 4°. PONTIFEX hic loquitur tantum de se ipso ut giudice; proin ex hoc casu nil aliud sequitur, quam quod judex in judicando debeat sequi tutius ac certius, non autem quivis alius in quovis dubio.

Inst. 3. Ratio Pontificis in prædictis casibus decidentis est, quia eligendum est tutius; ergo lex est universalis sequendi tutiora.

R. 1°. *N. C.* Sicut rationes in Conciliis adhibite ad faciendos canones fidei non sunt canones; ita rationes, quæ congruenter moverunt Pontifices ad facienda decreta, non sunt decreta. 2°. *D. C.* Est universalis regula mere consiliativa, aut principium congruentiæ, ex qua Pontifices nonnulla decreverunt *C.* Regula per se ubique obligans, aut principium naturale omnino necessarium, a quo discedere nunquam sit licitum *N.* Hinc in c. *Petitio tua* etiam dicitur: *cum consultius sit in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.*

Inst. 4. Nisi hæc lex statuatur pro regula generali, orientur maximæ anxietates et remorsus conscientiæ, prout indicatur in Clem. Exivi de V. S., ubi ortis inter FF. Minores controversiis de variis circa suam regulam dubiis, CLEMENS V. ea resolvens inter alia sic ait: Nos itaque, qui in sinceris horum conscientiis delectamur, attendentes quod in iis, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ pars securior est tenenda; ergo.

R. *N. A.* Sicut enim nimia austeritate in consiliis et opinionibus salus animarum multum impeditur, ut ostendit LA CROIX L. 1. n. 310., sic et per nimiam laxitatem; hinc debitos huic rei cancellos infra statuemus.

Ad rat. additam. R. Si verba CLEMENTIS continent præceptum, intelligenda sunt de dubio practico, quo videntur laborasse FF. Minores, ac inde habuisse graves remorsus. Cum vero id de universis dubiis ibi propositis non videatur dici posse, verba allata solum continent consilium quoad dubia aliqua speculativa, quod inde colligitur, tum quia respondet PONTIFEX, Minores non teneri observare omnia consilia Evangelica, quamvis in principio Regulæ ipsorum diceretur: *Regula et Vota FF. Minorum hæc est, scilicet D. N. J. C. Sanctum Evangelium observare*: tum quia negat, omnia vim habere præcepti, quæ in eorum regulis per verba *imperativi modi* proponuntur. In quibus responsionibus certe non declarat id quod tutius est.

Inst. 3. L. Titia 38. ff. de auro, decisum, ut hæredes ponant statuam argenteam, quamvis Seja voverit duntaxat statuam 100. librarum, et quidem ponendam in templo, in quo nonnisi signa ærea erant posita; ergo.

R. Molina; Suarez, Layman pro *aerea* legunt *aurea*; inde vero infirmatur TUTORISMUS. Sed tametsi legatur, *signa aerea*, lex pro hoc casu specialis datur, quia conveniens erat, hæredes ex gratitudine legata pia modo magis utili solvere.

222. *Obj. II.* Tota antiquitas docuit, in dubio eligendam esse partem tutiorem, adeo ut Vasquez ne unum invenerit, qui contrarium sentiat: atqui nec in re tanti momenti a communi eorum sententia recedendum, neque dicendum videtur, eos per plura secula omnes errasse; ergo.

R. 1. *N. M.* Nam imprimis plurimi veteres hanc quæstionem non attingunt: qui vero attingunt, non omnes tutius necessario eligendum docuerunt. Certe S. ANTONIN. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 6. dicit: *Eligere viam tutiorem, consilii est, non præcepti.* Minus tutam etiam eligi posse, docuerunt scholarum principes, ut constat ex num. 220. Quamvis autem Vasquez dicat, se neminem ex scriptoribus invenisse qui oppositum dicat saltem in *dubio juris*, sive de existentia legis; id alii tamen invenerunt, ut dicitur §. seq. Cæterum antiqui hic dicuntur, qui scripserunt ante MEDINAM, et sic ante 1577.

R. 2. *N. m.* Nam certum est multas veterum sententias esse antiquatas, et fundamentum hujus sententiæ, quod ignorantia invincibilis non excuset a peccato, damnatum est ab ECCLESIA, quamvis Gerson L. de *vit. spir.* lect. 4. coroll. 3. dicat concordem sententiam. Quod vero Clerus Gallicanus l. c. propositionem 28^{am} temerariam, scandalosam, perniciosam et erroneam, ac SS. PATRIBUS et antiquis DD. contumeliosam dixerit, qua quidam Recentior contendebat, omnia hodie esse melius examinata, et præsertim in materia morali libentius juniores quam antiquiores se legere et sequi; tamen recte videtur RASLERO in *norma recti*, disp. 3. q. 9. a. 5. ea nullam censuram mereri, si rite et intra suos limites intelligatur, nempe juniores simul acceptos melius discussisse quæstiones morales, quam antiqui communiter fecerint. Neque omnes antiqui ita censuerunt. Multi falso innixi erant fundamento. Denique vel multos veteres, vel plurimos ac fere omnes recentiores per 80. et plures annos errasse dicendum est, cum alterutrum videri possit necessario admittendum,

Inst. 1. D. THOMAS Quodl. 8. q. 6. a. 13. dicit: *Illud autem quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam*; ergo.

R. Difficultatem, quam hic textus et totus articulus assert, et ipsi adversarii solvere debent, et nos nonnisi ex antiquis solvemus. Dico itaque, D. THOMAM loqui hic de conscientia vincibiliter errante ex motivo levi contra legem certam et claram.

Constat id 1°. quia S. D. l. c. sic pergit: *Quando duæ sunt opiniones contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, et alteram falsam; aut ergo ille qui facit contra opinionem magistrorum, utpote habendo plures præbendas, facit contra veram opinionem; et sic cum facit contra legem DEI non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam.*

2°. Quia S. ANTONIN. l. c. reg. 4. hæc ipsa verba recitans ait: *Hæc verba D. THOMÆ non possunt intelligi nisi de his, ubi manifeste patet ex SCRIPTURA, vel ECCLESIAE determinatione, quod sit contra legem DEI; et non de illis intelligit, ubi non apparet; alias sibi contradiceret eodem libro.*

3°. Quia JOANNES NIDER Ord. S. DOM. cœvus vel antiquior S. ANTONINO similiter loquitur et addit, quod S. THOMAS declaret seipsum Quodl. 3. q. 4. a. 10. ubi ait : *In his vero, quæ pertinent ad fidem et bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri : in talibus enim ignorantia non excusat ; alioquin immunes a peccato fuissent, qui secuti sunt opinionem ARRI, NESTORII, etc.* Et infra concludit : *Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra manifestum SCRIPTURÆ testimonium, sive contra id quod publice tenetur secundum ECCLESIE auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari.*

Inst. 2. Plurimi recentiores idem principium adstruunt ; et Clerus Gallicanus posuit illud tanquam primam regulam in conventu an. 1700. celebrato ; ergo.

R. 1°. Etiam Clerus Gallicanus an. 1682. edidit declarationem, in qua contra PONTIFICIS potestatem ejusque infallibilitatem et supra CC. Generalia superioritatem definitum est, subscriptis 34. Episcopis, 38. Ecclesiasticis viris aliis ; et tamen hæc declaratio ab ipsis jussu INNOCENTII XII. P. rescindi debuit, nec auctoritatem tribuit adversæ sententiæ ; ergo multo minus conventus hic auctoritatis habet, ubi nonnisi 16. Episcopi et 20. alii Ecclesiastici subscripserunt. 2°. Auctoritas GALLORUM non ligat Germanos aliosque orbis Theologos ; quin et eorum Declarationes strictam etiam Gallis necessitatem non imponere, patet ex Conventu an. 1714., cui intererant 40. Episcopi, ubi in causa Constitutionis UNIGENITUS addentes Instructionem pastorem hæc habent : *Nos vos rogamus... quia bene scimus, quod non possumus hac super re vobis ullam obligationem imponere ; unde nec in Conventu anni 1700. id potuerunt.*

223. *Obj. III.* S. Scriptura præcipit 1°. ut *quasi a facie colubri* fugiamus peccatum, ejusque periculo nos non exponamus : 2°. ut mandata DEI *custodiamus nimis*, h. e. cum sollicitudine exquisita : 3°. ut homo pro peccato habeat, *quod non est ex fide*, sive conscientia dictante aliquid non esse peccatum : sed nihil ex his præstamus, si tutiora non sequimur ; ergo.

R. N. m. Quia præstari omnia hæc possunt, si modo absit dubium practicum, et ex dictamine reflexo moraliter certo operemur ; hinc 1. peccatum fugimus ut *colubri faciem*, sequendo etiam minus tutam, vere tamen probabilem aut probabiliorem, cum talis actio careat peccato, neque hominem exponat periculo formalis peccati.—2. D. Mandata DEI sunt *custodienda nimis*, h. e. cum exquisita sollicitudine, quæ scilicet excuset a peccato C. Quæ ad difficillima, incerta et periculosa fragilitati humanæ obliget N.—3. N. Quod non habeatur fides per conscientiæ dictamen practice practicum, et moraliter certum.

Inst. Ipsi Gentiles posuerunt hanc regulam, quam refert TULLIUS L. 1. de Offic. *Bene præcipiunt, qui vetant quidquid agere, quod dubiles, an æquum sit, an iniquum.* Item S. ANTONIN. l. c. reg. 6. ait : *Qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione mortaliter peccat, etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo proprie et stricte dubitationem, videlicet, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam, quam ad aliam ; ergo.*

Ad 1. R. Manifeste apparet, confundere adversarios dubium practicum

cum speculativo, et dictamen remotum cum proximo et practico; unde *D.* Posuerunt Gentiles hanc regulam de dubio practico *C.* Speculativo *N.*

Ad 2. R. S. ANTONIN. de eodem dubio practico intelligendus est, quia *ibid.* reg. 7. ait: *Inter duram et benignam circa præcepta sententiam, benigna est potius ceteris paribus interpretatio facienda: quod etiam asserit WILHELMUS.* Hujus ratio est, quia præcepta DEI et ECCLESIE non sunt ad tollendam omnem spirituales dulcedinem. Sed de his mox uberius.

224. *Observe.* TUTORISMI sectatoribus duplex incumbit obligatio gravissima: vel enim debent semper sequi tutiorem; vel si illam sequi nolint, debent se convincere certitudinis moralis circa sententiam *faventem libertati*, adeoque convincere se debent, quod nec immoderata quædam affectio, nec mentis excecatio, nec inadvertentia, nec præjudicium ipsos incitent ad amplectendam sententiam minus tutam. Hæc obligatio ipsos non solum in actione, sed etiam in usu privilegiorum premit. Inde patet, quam difficilis sit praxis sententiæ rigidæ: et quamvis tutiorem sequi tutius sit, hanc tamen sententiam reflexe tenere, nec tutius, imo nec satis tutum est.

Sunt vero dubia et certi casus, in quibus perinde omnes partem tutiorem sequi tenentur, nempe: 1°. universim in omnibus, in quibus, etiamsi adsit ignorantia invincibilis, nec pars probabilis nec probabilior etiam juvat ad hoc, ut obtineatur finis intentus, ad quem procurandum est obligatio; sic in iis, quæ sunt de *necessitate medii* ad salutem, est obligatio sequendi *tutius*, quia si circa illa erretur etiam invincibiliter, hoc nec facit nec facere potest, ut vel illud non sit medium necessarium salutis, vel ut reipsa ponatur, si quid substantiale desit. 2°. Speciatim in *conferendis Sacramentis*, ut patet ex Prop. 4. ab INNOC. XI. damnata. Idem est de *susceptione Sacramentorum*, quatenus hæc ad Sacramenti valorem et efficaciam spectat, nimirum in Sacramentis non sola honestas operationis attenditur, sed valor Sacramenti, qui non pendet ab opinione nostra, sed ab institutione CHRISTI. 3°. Ubi non solum est periculum peccati materialis, sed etiam alterius *damni* vel *incommodi*, quia obstat lex aut charitatis, aut justitiæ; hinc illicitum est bellum offensivum in dubio *juris*; illicita explosio sclopeti in dubio *facti*, an id, quo collimatur, sit fera vel homo etc. *Excipe*, nisi cavendo alterius damnum, creares illud tibi ipsi: quia tum ordo charitatis permittit, ut proprium potius quam alienum damnum evites. 4°. Ubi *jure positivo* aliter est statutum, v. g. cap. *ad Audient.* supra cit. Huc reducitur, si quis ad hoc se ipse obligasset voto, vel ad id adstrictus esset per legem aut mandatum Superioris. 5°. Ubi est *contractus* vel *quasi contractus* initus ad eligendum tutius; sic Medici, Advocati etc. qui cum se obligarunt ad procurandam sanitatem, vel causæ victoriam, hoc ipso se obligarunt ad media adhibenda, quæ judicant tutiora: qui enim operam illorum conduxerunt, intendunt finem suum, quantum possunt, tutissime assequi, ad quod nihil facit opinio probabilior etiam, nisi simul sit *tutior*. 6°. Quando *possessio* stat contra dubitantem; unde inferior dubitans an Superior juste imperet, tenetur obedire, quia possessio non stat pro libertate subditi, sed pro auctoritate Superioris, qui non debet sua potestate privari propter dubium subdito occurrens.

§ IV.

An in Dubio Legis semper sit eligendum Tutius?

225. *Nota I.* Lex opponitur libertati, et vicissim : quia lex ligat hominem, et moralem libertatem aufert, ne scilicet pro libitu suo utatur operatione; libertas vero hominem veluti solvit : unde constat legem se habere instar actoris, libertatem instar rei. Differunt a nobis adversarii, dum dicunt leges præcedere libertatem hominis, adeoque eas, non vero libertatem in possessione esse. Sed falsum id est absque omni dubio : 1° de *lege humana*, quia antequam illa sanciretur, fuit homini libertas : 2° de *lege divina* v. g. Mosaica et Evangelica, quia et antequam illa lex institueretur, libertas humana præcedebat : 3° de *lege naturali*, quia hæc cum ipsa humana libertate existit, cum lex ejusmodi in practicis tantum principiis et conclusionibus demonstratis consistat.

Hæc autem non sunt tantum intelligenda de existentia reali legum, sed etiam de *promulgatione*, ubi hæc distincta sunt inter se. In promulgatione non authentica legis naturalis etiam libertas præcedit legem naturalem, priusquam ea deducatur ex primis principiis. Porro certum inde sequitur, legem non obligare, nisi existat ac promulgetur, adeo quidem, ut nisi certa sit existentia vel promulgatio, libertas maneat in certa sui possessione, sive homo sit certo liber ab omni obligatione, et sibi liceat sua actio.

226. *Nota II.* Communior TT. tenet, in *lege humana* dubia non semper eligendum esse tutius : 1°. Favet JUS CAX., ubi c. fin. de Transact. dicitur : *In his, super quibus jus non invenitur expressum, procedas (æquitate serrata) semper in humaniorem partem declinando.* Reg. 57. de R. J. in 6. *contra eum*, qui *legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.*

2°. Jus Civ. nam reg. 192. de R. J. dicitur : *In re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus justius est, quam tutius.* L. benignius. 18. ff. de Legibus : *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur.* L. si fuerit. 10. ff. de rebus dubiis : *In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet.* L. Arrianus. 47. ff. de oblig. et action. : *Ubi de obligando quæritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem, ad negandum : ubi de liberando, ex diverso, ut facilius sis ad liberationem.* Hinc etiam HABERT de Consc. c. 4. ad Dices 2. Resp. 2. ait : *Fatendum tamen est in hypothesi, quod lex humana sit obscura, nec secundum communem TT. sententiam constet de mente Legislatoris, liberum et tutum esse in conscientia, amplecti alterutram ex oppositis opinionem.*

227. *Dico.* Non est obligatio, in dubio invincibili legis, etiam *divinæ et naturalis*, eligendi semper partem tutiorem.

Prob. I. Ad obligationem conscientiae requiritur in lege divina existentia legis et promulgatio authentica, in naturali saltem non authentica, utrobique clara et certa : atqui ubi est dubium probabile de lege divina vel naturali, non habetur existentia et promulgatio authentica vel non authentica certa et clara, ut per se patet ; ergo in dubio non est obligatio sequendi legem, et sic partem tutiorem.

Prob. pars 1^a. M. Quia lex sine existentia nequit esse : sine promulgatione lex non innotescit, nec habet completam rationem legis ; quod tamen intelligendum est de legibus *formalibus*, quia virtuales tantum promulgantur non authentice.

Prob. pars 2^a. Quia existentia et promulgatio legis naturalis sunt idem; ergo si conclusiones, sive præcepta secundaria ex primis principiis non deducuntur, non existunt : de primariis enim præceptis naturæ constat, ea evidenter cognosci debere et sic existere.

Prob. pars 3^a. Regula et mensura, qualis est lex, debet esse certa, atque ideo, ut ait D. THOM. 1. 2. q. 91. a. 3. ad 3. *Leges humane non possunt illam infallibilitatem habere, quam habent conclusiones demonstrative scientiarum; nec oportet, quod omnis mensura sit omnino infallibilis et certa, sed secundum quod est possibile in genere suo, h. e. moraliter.* Similia habet 2. 2. q. 60. a. 3. ad 1. unde constat, saltem moraliter certam esse debere existentiam legis.

Claram autem esse oportere constat ex c. *Erit autem*. 4. Dist. ex observatione ISIDORI, ubi dicitur : *Erit autem lex... manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat*; et 27. Q. 1. de viduis : *Non debet nos inducere per legem obscuram vel dubiam ad id, a quo nos cohibere debet.* c. fin. de constit. *Constitutio Apostolicæ Sedis nihil debet obscurum vel ambiguum continere*, ubi Glossa V. *ambiguum*, sic ait : *Lex nullam obscuritatem continere debet, ne per obscuram constitutionem in laqueum incidamus.* Vide etiam Gloss. c. un. de postul. Prælat. in 6. V. de cætero.; ABBATEM et alios Canonistas in hunc locum.

Prob. II. Qui invincibiliter nescit legem non solum humanam, sed et divinam ac naturalem, non tenetur actu secundo ad illam observandam, quia ignorantia invincibilis etiam juris naturalis excusat a peccato; et hoc ipsi etiam adversarii fatentur in dubio negativo : atqui invincibiliter dubius de lege divina et naturali, ut supponitur, invincibiliter nescit legem, sive habet ignorantiam invincibilem legis; ergo. *Prob. min.* de dubio positivo : invincibiliter moraliter dicimur nescire ea, de quibus non habemus sufficiens fundamentum dicendi potius dari, quam non dari; sed positive dubius non potest affirmare legem dari, neque etiam negare, et hinc non potest potius dicere eam dari; quia in dubio stricte sumpto rationes sese mutuo elidunt, neutra pars prævalet, et hinc non adest sufficiens fundamentum ad asserendam potius, quam negandam legem; ergo.

Conf. 1°. Axioma est : *In dubio melior est conditio possidentis*, sive illius qui est in possessione : atqui in dubio legis etiam divinæ et naturalis libertas est in possessione, quia libertas præcedit existentiam moralem legis, habet se instar rei et defensoris, ac pro se præsumptionem juris, onus probandi transferens in alium, cum ipsa tantum se defendat ; ergo. 2°. A paritate in dubio legis humanæ.

228. *Obj. I.* Deut. 17. 8. etc. ait DEUS : *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris... et iudicium intra portas tuas videris verba variari; surge et ascende ad locum, quem elegit Dominus DEUS tuus, veniesque ad Sacerdotes et ad Judicem,... quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem; et facies quodcumque dixerint,... et docuerint te juxta legem ejus,*

sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram; ergo in lege divina vel semper attingere verum, vel sequi debemus id quod est tutius.

R. N. C. Textus hic non est ad rem, tum quia agit de dubio vincibili, utpote quod poterat et solebat solvi a Sacerdotibus et Pontifice non multum dissito; tum quia non præcipitur, ut Judæi, si summum Sacerdotem adire non potuerint, sequerentur tutius. Nos vero loquimur de dubio invincibili, et quamvis, quæ in moralibus Pontifex definivit, exacte observemus, tamen nec eum adeundi omnibus est facultas, nec illi omnia dubia dissolvendi voluntas, cum tot in utramque partem sententiæ probabiles sciente etiam SEDE APOSTOLICA habeantur.

Inst. 1. In pluribus Scripturæ locis jubemur mandata Dei servare, et Deum diligere, quantum possumus: atqui hoc non fit, si in dubio legis non sequamur tutius, sicut amicus non dicitur diligere amicum, aut famulus servire domino, quantum potest, si omittat facere quod verisimiliter judicat placere amico, vel exigi a domino; aut contrarium faciat; ergo.

R. 1. D. M. Tenemur, quantum possumus absolute N. Cum moderamine, h. e. eo saltem modo, ut caveamus omnem offensam formalem DEI C.

R. 2. N. m. Nam, ut DEUS diligatur *ex toto corde* etc. aliud non requiritur, quam ut observentur mandata DEI nobis certo cognita, et nullum eorum deliberate violetur, per quod DEUS offendatur; DEUS autem non offenditur deliberate, si homo invincibiliter ignoret mandatum DEI, prout hic supponitur, ubi mandatum incertum et dubium est. Præterea nec amicus nec dominus prudenter offenditur, siquidem amicus vel famulus speculative ac remote dubitet, aliquid velle amicum, vel dominum imperare, sibi ita prudenter persuadeat, hic et nunc non velle, nec imperare; austerior enim et indiscretus esset, si in his circumstantiis illa nihilominus exigeret. Denique amicus et famulus sat certo sciunt alterius voluntatem.

Inst. 2. Matth. 7. 14. dicitur: *Angusta porta et arcta via est, quæ ducit ad vitam*: sed si non tenemur sequi tutiora, panditur via lata ad plurimas leges divinas negligendas, et porta cœli dilatatur; ergo.

R. N. m. Nam imprimis leges Christianæ Religionis claræ et certæ circa dilectionem inimicorum, castitatem, justitiam etc. satis adstringunt introitum in regnum cœlorum: neque debemus januam cœli tam arctam facere, ut faciunt adversarii, quia et CHRISTI *jugum suave, et onus ejus leve*, Matth. 11. 30. dicitur. Deinde agnoscitur etiam a nobis obligatio generalis, et in multis etiam circumstantiis specialis, inquirendi leges; hac vero diligenter expleta, si non inveniatur *lex* existere, prudenter judicatur legislatorem non velle subditum in tali casu esse proxime obligatum. Unde nihil hic laxitatis occurrit, cum in sententia opposita nimium æretetur via salutis cum periculo et damno plurimorum.

Inst. 3. PP. idipsum docent: TERTULL. L. de spectac. c. 20. *Erramus; nunquam et nusquam excusatur, quod DEUS damnat: nusquam et nunquam licet, quod semper et ubique non licet: hæc est veritatis integritas, et quæ ei debetur, disciplinæ plenitudo et æqualitas timoris, et fides obsequii, non immutare sententiam, non variare judicium.* IREN. L. 3. cont. hæ. c. 5. *Qui ad inventionem missi erant errantium Apostoli... utique non secundum præsentem opinionem colloquebantur eis, sed secundum veritatis manifestationem.*

CLEM. ALEX. L. 7. Strom. circ. fin. *Voce Domini erudimur ad agnitionem veritatis... magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiamsi sint contraria, quam ad veritatem: est enim austera, gravisque ac severa.* S. LEO ep. 10. ad Flavian. c. 1. *Quid iniquius, quam impia sapere, et sapientioribus Doctoribusque non credere? sed in hanc insipientiam cadunt, qui, cum ad cognoscendam veritatem aliquo impediuntur obscuro, non ad Propheticas voces, non ad Apostolicas litteras, nec ad Evangelicas auctoritates, sed ad semetipsos recurrunt. Sed ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuere; ergo.*

R. Neque per hoc semper attingitur veritas, quod sequamur tutius, cum hic sæpius observetur lex quæ nunquam extitit. Specialiter autem TERTULL. loquitur de legibus claris et certo cognitis. IREN. de veritate Evangelica certa, et ex signis credibilitatis perspicua contra falsas persuasiones hæreticorum. Idem dicendum de CLEMENTE contra inanes gentilium opiniones scribente. S. LEONEM de eodem loqui ex ipsis verbis constat, incusatque dubium et ignorantiam vincibilem, quæ per sinceram inquisitionem veritatis deponi potest. Cæterum, quod a CLEMENTE de austeritate dictum, circa id observa locum S. AMBROS. in Ps. 118. 38. dum ait: *Sunt etiam in nobis, qui habent timorem DEI, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere: sed inscitia in eo est, quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem.*

229. *Obj. II.* Si *lex dubia* non obligaret; ergo quia non est sufficienter promulgata: hoc non, quia si non esset promulgata, non esset lex, quod falsum est; quia tunc lex inciperet esse quando cognoscitur, et desineret esse lex, si quis ejus oblivisceretur. *Conf. 1º.* In dubio practico lex obligat; ergo etiam in speculativo. *Conf. 2º.* Certus de existentia legis particularis, et dubius an casus sit exceptus, tenetur obedire legi; ergo etiam certus de lege universali, qua Deus jubet servari omnes leges: et dubius an hæc vel illa lex existat, tenetur eam servare.

R. *D. M.* Non obligaret, quia non est sufficienter promulgata promulgatione authentica *N.* Non authentica *C.* Nempe quamvis voce et scripto olim leges divinæ satis promulgatæ sint, tamen earum notitia a pluribus invincibiliter non habetur, ex cuius defectu oritur eas non obligare.

Ad *Conf. 1.* *Disp. est:* In casu dubii practici non tam obligat lex dubia, quam alia reflexa certa, quæ prohibet agere cum dubio practico; non autem datur lex certa obligans ad non agendum cum dubio speculativo.

Ad *Conf. 2.* *Disp. est:* in primo certa est lex, et tantum dubium an non per accidens aliquis excusetur; ergo pro lege tamdiu est præsumptio, donec motivo fortiori elidatur. In secundo est quidem lex universalis etiam certa, jubens servari omnes leges certas, non vero obligans ad servandas etiam dubias leges, nec præsumptio de hac universali adesse probatur.

Inst. 1. Qui agit contra *legem dubiam*, exponit se periculo peccandi, DEUM offendendi, et salutem amittendi: atqui hoc ipsum est peccatum; ergo. *Conf. 1.* Qui explodit sclopetum versus id, de quo dubitat an sit homo vel fera, peccat ob periculum; ergo a pari. *Conf. 2.* Plus est offendere DEUM et

perdere seipsum, quam occidere hominem; ergo si postremum non licet, minus primum licebit.

R. *D. M.* Exponit se periculo peccandi materialiter *Tr.* formaliter *N.* Jam vero non debemus omne periculum cujusvis peccati etiam materialis vitare, neque etiam sequi liceret probabiliores vel probabilissimas minus tutas, sed deberemus ubique amplecti certas et veras, quod sæpe impossibile est, nec omnes adversarii exigunt.

Ad Conf. 1. Disp. est: in primo non est tantum periculum peccati materialis, sed etiam gravis damni alterius, quod non potest amoveri per opinionem etiam probabilissimam; imo certa est lex non jaculandi cum periculo occisionis.

Ad Conf. 2. R. 1º. N. A. Occisio enim hominis etiam est offensa *DEI.* 2º. *D.* Non licebit primum, nempe *DEUM* offendere formaliter *C.* Materialiter, scilicet in dubio de materiali peccato *N.*

Inst. 2. Possessio stat pro lege, cum semper obligata *DEO* fuerit libertas nostra juxta illud *DAVIDIS DEUM* alloquentis: *O Domine, quia ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ;* et quia solis Anabaptistis reclamantibus Ecclesiæ auctoritas prævenit usum nostræ libertatis. Neque hic urget paritas de lege humana, quia ex legislatoris humani silentio præsumitur, eum consentire in oppositas legis interpretationes, et contra humanam legem etiam præscribi potest; ergo.

R. *D.* Possessio stat pro lege promulgata et certa *C.* Pro lege vel non promulgata, vel incerta, et de cujus existentia vel promulgatione positive dubitatur *N.* Textus *DAVIDIS* nihil probat, cum non evincat dari legem *DEI* certo in omnibus casibus. Anabaptistarum error non est, quod dicant leges Ecclesiasticas dubias et obscuras non obligare; sed quia dicunt, non dari potestatem superiorem hominis in hominem legitimam. Porro data disparitas quidem valet, ne dicamus contra legem *DEI* vel naturæ claram et apertam licere agere, sicut id contra divinam fit in assignatis casibus; ubi vero dubia lex est, eadem, quæ de humana affertur ratio, valet pro divina et naturali. Cæterum neque *DEUS* est homo *austerus tollens quod non posuit, et metens quod non seminavit.*

Inst. 3. Libertas est jus rem hanc vel illam faciendi pro arbitrio: atqui in dubio de lege homo non habet illud jus, quia qui dubitat an sit obligatus ad unum, non habet jus faciendi quod lubet, cum alias se exponeret periculo non faciendi id, ad quod obligatus est; ergo.

R. Præmissa inquirendi diligentia debita, et nihilominus manente dubio de lege *N. m. et rationem;* postremum de periculo *D.* Exponit se periculo non faciendi id, ad quod proxime et imputabiliter est obligatus *N.* Ad quod tantum remote et non imputabiliter est obligatus *C.* Lex dubia autem stricte, proxime et in actu secundo non obligat, et hinc actio contra ejusmodi obligationem est tantum materiale peccatum.

Inst. 4. Axioma illud, *melior est conditio possidentis,* præcise obtinet in materia *justitiæ,* non item in aliis; ergo nihil inde probatur.

R. *N. A.* Nam dubius v. g. de voto non tenetur, quia libertas, quæ juxta *L. 422. ff. de R. J.* omnibus rebus est favorabilior, in possessione est; sic in dubio an valeat matrimonium, tenetur conjux reddere debitum, quia pro altero bona fide petente est possessio. Ratio autem est, quia ideo in materia

justitiæ, licet res sit divisibilis, melior est conditio possidentis, quia possessor, præter jus dubium sive æquale cum altero, habet titulum certum possessionis: atqui in materiis aliis, ubi plerumque est res indivisibilis, præter obligationem dubiam habetur certus titulus possessionis de libertate, aut alio; ergo. *Conf.* In dubio negativo legis melior est conditio libertatis possidentis; ergo et in positivo.

Inst. 5. Ideo in materia *justitiæ* melior est conditio possidentis, quia possessor legitime præsumitur esse verus dominus rei, quatenus moraliter meum est, quod penes me est: sed quæcumque possessio fingatur, non potest extra materiam *justitiæ* hanc præsumptionem facere quæ faveat libertati, sic dubius de *voto*, quantumvis illi faveat possessio libertatis, per hanc non potest præsumi non vovisse; item dubitans, an hora 12^a inter diem jovis et veneris sonuerit, non potest habere ex possessione libertatis præsumptionem de rei veritate, an nempe sonuerit, vel non; ergo.

R. D. m. Non potest præsumptionem facere de casu vel titulo particulari C. De universali titulo ad deobligationem N. In utroque habetur paritas: nam in materia *justitiæ*, quia homo habet aliquam rem penes se, dicitur possessor, et quia est possessor, præsumitur esse dominus, sive habere jus eadem re utendi pro libitu, et ne in hoc usu prohibeatur; non tamen determinari potest ex hoc, an rem invenerit, an legitime emerit, aut alio jure acceperit, neque ad id probandum tenetur. Similiter, quia lex est libertate posterior, homo dicitur liber in omni casu, ubi lex vel non existit, vel illi certo non innotescit, quia est liber et habet facultatem non obligatam ad hoc tantum, sed immunem ad hoc vel illud; quamvis autem ex eo determinare non possit, an v. g. *votum* non emiserit, hora sonuerit, nihilominus habet jus utendi sua libertate, sive agendi hoc vel illud, nec ab hoc jure per dubium exortum, aut rationem probabilem contrariam dimoveri potest, sicut nec possidens per simile quid a suo jure re utendi deturbatur. Quin ut inde deiciatur, clare et certo probari debet legem adesse.

Inst. 6. Possessio debet dici stare pro lege, tum quia homo ex natura sua est subjectus legi divinæ et naturali, tum quia præsumitur pro lege in dubio.

R. N. A. *Ad Prob.* 1. D. Semper est subditus legi quoad obligationem remotam C. Proximam et in actu secundo N. Homo quidem nunquam liber est a potestate Superioris; est tamen liber a potestate speciali, quando non existit: est enim proxime liber ab obligatione legis existentis, si simpliciter ignorat eam existere: denique est etiam liber, si tantum habeat probabilem notitiam legis, quia hæc notitia non sufficit ut libertas proxime ligetur: ut enim hoc fiat, lex non tantum debet existere in se, sed etiam in conscientia subditi, quia debet operari juxta legem, et illam habere tanquam regulam proximam morum, sive per dictamen conscientiæ certum applicatam.

Ad Prob. 2. D. Præsumitur pro lege in dubio an lex existat N. An cesset obligatio C. Præsumptio non est, nisi pro eo, quod supponitur aut præsumitur esse, quia supponitur fuisse aut debuisse esse; jam vero si dubium est an lex existat, non potest supponi, quod sit: neque ex eo, quod Superior jubere possit, sequitur quod jubeat; ergo non potest præsumi pro lege. Supponitur tamen voluntas subditi *proxime* libera, sive proxime non ligata; ergo pro libertate debet esse præsumptio.

Inst. 7. Cap. Dominus. 2. de secundis nuptiis: et c. *Inquisitioni tuæ*. 44.

de sent. excomm. dicitur, quod conjux post contractum etiam bona fide matrimonium, oborto dubio de ejus valore tantum possit reddere, non vero petere debitum : atqui licet hic stet possessio pro libertate et matrimonio, tamen ob dubium prohibetur uti hoc jure petendi ; ergo.

R. 1. *Cap. 1.* loquitur de iis, qui nupserunt cum dubio an priores uxores sint mortuæ, ubi possessio fuit pro *primo* matrimonio, non pro *secundo* et libertate.

Cap. 2. dicitur a LAYMANN esse de eo, qui contraxit mala fide vel ob non adhibitam diligentiam habuit dubium vincibile ; ergo ex neutro habetur possessio libertatis.

R. 2. Transmissa bona fide dici potest, petitionem debiti non esse prohibitam jure naturæ, sed ex specialibus PONTIFICUM Decretis, sicut statuta est *irregularitas* in casu dubii homicidii ; ratio autem, cur PONTIFEX concesserit reddere, prohibuerit petere debitum in hoc casu, assignari potest tum possessio matrimonii, tum quod minus malum in reddendo debitum eligatur, quod esset contra castitatem, ad vitandum majus malum in denegando, quod esset contra justitiam. Prior tamen responsio prævalet, unde communior est, in bona fide conjugem post sufficientem diligentiam adhibitam etiam debitum petere posse. Dixi *post sufficientem diligentiam adhibitam* : licet enim sicut possessor alius exorto dubio non debet abdicare nudam rei possessionem, sic nec maritus conjugem expellere ; tamen sicut possessor per se non potest interim re pro libitu uti, præsertim si talis usus ipsi non esset licitus, casu quo sciret rem non esse suam, sic a pari se habet.

230. *Observe.* Regulæ pro deponendo dubio ex prædicto axioma statuuntur sequentes : pro *dubio Juris*, 1^a. Si dubitas, an id, quod potest inducere obligationem, existat, v. g. *votum, juramentum, ætas requisita ad jejunandum, lex* etc., non obligaris ; ratio est, quia certum est, quod ante id fueris liber ab illa obligatione ; ergo certa libertas tua non tollitur per dubium superveniens. 2^a. Si dubitas, an *obligatio* cesset, an illi satisfeceris, an ab ea excuseris etc., obligaris ; ratio est, quia certum est obligationem adesse, dubium vero an cesset etc. ; ergo per dubium non tollitur.

Pro *dubio Facti* regula 1^a. est : In dubio factum non præsumitur, sed demonstrari debet ; desumitur ex L. in bello ff. 12. de captivis et de postliminio. 2^a. Quando aliquid, scilicet principale, factum est, præsumptio est pro valore actus ; desumitur ex L. in contrahenda. ff. de R. J. 3^a. Factum præsumitur, si hæc præsumptio sit ei favorabilis qui factum affirmat ; non autem si delictum vel defectus sit ; hæc omnia tamen secundum dicta in dubio *Juris* de certitudine dubium præcedente mensuranda sunt.

QUÆRES : An liceat sequi sententiam certo et practice Probabilem, minus Tutam ?

231. *Nota.* Ut conficiatur nostra adversus TUTORISTAS sententia, necdum hic comparamus probabilem cum æque aut magis probabili ; sed ab isto concursu præscindentes, unice quærimus : an ex eo præcise non liceat sequi sententiam aliquam certo et practice probabilem, quia est contra legem, et sic *minus tuta* ? ubi supponitur, conscientiæ huic directæ accedere dictamen

conscientiæ reflexum moraliter certum. Videtur autem hæc assertio rite deduci ex antecedentibus, cum licitum sit quod nulla lege prohibitum est: sed nulla datur obligatio, vel semper sequendi tutiora, vel semper in dubio speculativo abstinendi ab actione; hinc

232. *Dico.* Licitum est sequi opinionem certo et practice probabilem, licet minus tutam.

Prob. 1°. Sequens opinionem certo et practice probabilem agit prudenter, quia ex motivo gravi; et est tutus a peccato formali, quia lex dubia et obscura non ligat libertatem; ergo licite agit. 2°. Damata est ab ALEX. VIII. hæc Propositio: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*; ergo licet sequi opinionem licet minus tutam at certo probabilem, tum quia qui docuerunt hanc propositionem, Wendrochius in nota 1^a. ad epist. 5^{am}. Provinc., et Sinichius in Saüle exrege L. 2. c. 27.; non dixere illicitum sequi probabilissimam et magis tutam sive faventem legi; tum quia aliunde etiam constat, magis tutam etiam improbabilem esse licitam. 3°. Si non licet sequi opinionem certo probabilem, nec licebit sequi probabilissimam, cum et huic, utpote adhuc intra probabilitatis lineam constitutæ, possit subesse falsum; ergo.

Conf. 1°. Licet sequi etiam in practicis opiniones D. THOMÆ et BONAVENTURÆ, quorum doctrina a Sede Pontificia approbata et ab Ecclesia recepta est: sed uterque plures habuit opiniones minus tutas et tantum probabiles, sæpe alter alteri contradixit, et alteruter pro libertate resolvit, imo Cardenas p. 3. Cris. Tr. 1. Diss. 56. c. 8. n. 474. paratum se ait ad texendum catalogum ex D. THOMÆ plusquam 200. opinionum ejusmodi; ergo.

Conf. 2. Sequeretur 1°. errasse omnes scholas etscholarum principes jam a sexseculis, qui tradiderunt sententias plurimas tanquam in praxi tutas, licet fuerint minus tutæ, et tantum probabiles aut probabiliores: 2°. Comburendos esse omnes libros, in quibus continentur decisiones morales vel juridicæ tam Auditorum Rotæ Romanæ, quam TT. et Jctorum, quarum plures etsi probabiliores sunt minus tutæ: 3°. Errare omnes rudes, qui Doctorum sententias aut confessoriorum opiniones minus tutas sequuntur: 4°. Homines semper ad difficillima, et spectatis hominum infirmis viribus ad impossibilia adigi, si vel semper tutius, vel ubique verum ac certum sectari debeant. Adde, quod ipsi adversarii practice revocent, quod speculative docent, ut in illorum lucubrationibus ostendi potest.

Si ais 1°. CHRISTUS Joan. 14. 6. ait: *Ego sum veritas*, non probabilitas: — Prov. 14. 12. dicitur: *Est via, quæ videtur homini justa, novissima autem ejus deducunt ad mortem*, et talis via est probabilitas: — dein non esset opus in nostra sententia rogare DEUM pro veritate, sed sufficeret rogare pro probabilitate, quod falsum est: — denique hæretici plerumque solent laxare viam salutis, SS. PATRES eam restringere; ergo et hos oportet eam restringere.

R. Ad 1. CHRISTUS etiam non dicit: *Ego sum certitudo*, ignorantia, aut error invincibilis; ergo nec hæc licet sequi. Veritatem haud semper scire possumus; sufficit ergo certa probabilitas.

R. Ad 2. N. quod probabilitas sit via voluptatis et ambitionis, de qua ibidem

sermo est, et quæ hominibus carnalibus videtur vincibiliter justa, et ducit ad mortem.

R. Ad 3. N. assertum et retorq. in ignorantia invincibili. Si veritatem habere possumus, eam indagare et Deum rogare tenemur.

R. Ad 4. Tr. A. quia Pharisei Matth. 23. et Act. 15., item Encratitæ, Montanistæ, Novatiani alique, demum moderni Græci schismatici quoad jejunia ultra modum rigidi erant. D. C. Oportet restringere ad limites prudentiæ et rectæ rationis C. Ad nimium rigorem vel majorem perfectionem Subd. Sub consilio C. Sub præcepto N.

Si ais 2º. SS. PP. tutius præcipiunt, et opinionem probabilem rejiciunt: S. AUG. relatus can. Si quis autem 4. de Pœnit. Dist. 7. ait: tene certum, dimitte incertum; L. 1. de utilit. cred. c. 11. ait opinionem nunquam esse sine vitio, sed eam deberi errori. S. BERN. Tr. de præc. et disp. c. 14. docet: Ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. S. THOM. q. 18. de verit. a. 6. ait, penitus nullam opinionem (consequenter nec probabilissimam) habuisse locum in statu innocentiae; L. 7. Eth. lect. 2. dicit dubium non solvi, nisi inventione veritatis: hæc, ait, est vera solutio dubitationis, cum invenitur quid sit verum circa id quod dubitatur.

R. N. A. Primus textus ex homil. 41. inter 50. desumptus agit de differentiis pœnitentiam usque ad mortem, atque se eos non posse reddere securos, quia incertum est an veram pœnitentiam agant, sicut DAVID: Secundus non agit de opinione vere probabili, sed de temerario judicio; nam ibidem ait: Opinari autem duas ob res, turpissimum est; quod discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit, si modo illud disci potest; et per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est.

S. BERN. loquitur de oculo perfectissime simplici, sive simul rcipsa bono et prudente, et sic de eo qui evitat tam materiale, quam formale peccatum; ceterum ibidem addit, voluntatem esse etiam bonam et laude dignam, licet malum materiale in actione subsit; stat ergo pro nostra sententia.

S. THOMÆ ratio quoad primum assertum non fuit, quod opinio probabilissima non sit licita, sed quod in illo statu non habuerit locum, quia ibi non potuit aliquid affirmari nisi ex motivo infallibili, nec quidquam cognosci nisi secundum certitudinem, ut ipse ait, quod tamen statui nostro non convenit. Quoad secundum adverte, aliud esse dubii solutionem, aliud depositionem. Dubii quidem completa et ultimata solutio, quæ rei discussione peragitur, non nisi veritatis inventionem habetur, et de hac loquitur hic D. THOMAS, ut patet ex integro textu, alioque loco in 3. Dist. 17. q. un. a. 4. Depositio autem dubii hoc non exigit, cum intellectus ex voluntatis imperio et physice et moraliter possit eligere probabilem opinionem, et sic deponere dubium. Notant hic PROBABILISTÆ quorundam Probabilioristarum malam fidem, dum in citatione hujus textus post τὸ verum, addunt vel cerosimilius, de quo tamen nec littera in libris S. THOMÆ apparet.

Si ais 3º. Probabilitas non potest esse regula operationis, quia judicium directum stat cum formidine; quale autem est judicium directum, tale est reflexum, nisi nova circumstantia aut ratio accedat. Item in tali operatione adest dubium speculativum, ex quo semper oritur practicum; qui vero dubi-

tat an lex existat, et agit contra illam, eligit hanc operationem, sive lex sit, sive non sit; ergo peccat.

R. *Ad 1.* Qui agit juxta practice et certo probabilem non operatur cum formidine morali et practica, sed tantum *speculativa*, sive de judicio remoto et directo; ac proin non habet quidem regulam operationis materialiter, attamen formaliter bonæ, ad quam sufficit quod nova circumstantia sive ratio *reflexa* accedat.

R. *Ad 2. D.* Adest dubium stricte dictum, sive actualis fluctuatio animi *N.* Late dictum, scilicet scrupulus vel formido de opposito, quæ potest etiam conjungi cum actuali opinione de una parte *C.* Quin potest elici judicium mediate certum pronuntians v. g.: probabile est legem non existere; hinc falsum, quod ex illo oriatur semper dubium practicum. Qui *speculative* dubitat, potest *speculative* probabiliter judicare legem esse vel non esse: ubi si dictamen non formetur, manebit dubium, et fiet practicum: si autem aliunde judicet quod possit licite operari, jam non vult, sive lex sit, sive non; sed potius reveretur legem abstracte sumptam, et vellet non agere contra legem in concreto, si sciret eam existere: quia vero hoc non scit, tenetur propositionem aliquam revereri tanquam legem. Hoc etiam valet, si probabile est existere legem, et non habetur ratio firma positiva pro non existentia legis: si enim tantum probabiliter agnoscatur aliquid esse lex, non satis constat existere legem, et valet principium: *melior est conditio possidentis*.

Si ais 4°. Ad licite operandum requiritur judicium prudens, quod operando non peccetur: atqui probabiliter judicans actionem suam esse malam, prudenter judicare non potest, se eam eliciendo non esse peccaturum; ergo. *Conf. 1.* Qui probabiliter dubitat an peccatum, quod commisit, mortale sit, an non: an turpi cogitationi consenserit, necne; ex unanimi consensu Ecclesiæ tenetur confiteri: atqui hoc ideo, quia alias se committeret peccati periculo, quod etiam in omni probabilis sententiæ electione habetur; ergo. *Conf. 2.* Nemo prudens in temporalibus eligit minus tutum in dubio, v. g. bibit poculum quod dubitat veneno infectum, sumit medicinam tantum probabiliter sanaturam præ certo sanatura, ingreditur viam subin latronibus infestam præ tutissima; ergo nec ullus prudens eligit in materia salutis minus tutum præ tutiori.

R. *D. m.* qui tantum ex judicio directo probabiliter judicat actionem suam malam, ex reflexo autem certo judicat esse licitam, non potest judicare se non esse peccaturum *N.* Qui solum habet hoc judicium directum, nullum autem reflexum *C.* Iterato hic apparet hallucinatio adversariorum, judicium directum cum reflexo et proximo confundentium.

Ad Conf. 1. Tr. M. de qua multi dissentiant. *N. m.* quia quamvis hanc rationem afferant plerique veteres, tamen Cardenas recte ostendit eam non tenere, quia si Christus non dedit de hoc speciale præceptum, periculum cessat: majorem autem hujus sententiæ probabilitatem fundat, quod dubius de peccato mortali non possit sibi formare judicium prudens de suo statu justificationis: cum autem hic requiratur ad Eucharistiam suscipiendam, et confessio peccatorum, quæ requiritur ad Eucharistiæ susceptionem, etiam requiratur ad Sacramentum Pœnitentiæ; ut possit illud judicium formare, debet *dubium peccatum* confiteri, præsertim cum dispositio requisita ad sus-

ceptionem Eucharistiæ sufficiens non fiat per contritionem, sed per Sacramentum Pœnitentiæ.

Ad Conf. 2. Tr. A. Cum multi suas opes, operam, vitam committant gravi periculo propter incertam spem lucri, qui tamen judicantur agere prudenter saltem prudentia seculi. *N. C.* Licet enim consequens verum sit quoad media ad salutem necessaria, non ideo verum est, ubique eligendum esse tutius. *Disp. est:* in illis temporalibus effectus aut finis intentus non pendet a dictamine operantis; in præsentī vero materia finis intentus est vitatio peccati formalis, et hic a dictamine operantis pendet. Vide num. 217. *ais* 3°.

ARTICULUS IV.

DE PROBABILIORISMO.

§ I.

An liceat in concursu æqualiter Probabilium sequi opinionem minus tutam?

233. *Nota.* PROBABILISTÆ duo tenent ac defendunt, 1°. quod sequi liceat opinionem faventem libertati, si modo vere, certo et practice probabilis sit, licet opinio opposita favens legi æque sit *probabilis*: 2°. quod etiam liceat sequi opinionem vere, certo et practice probabilem faventem libertati, quamvis opposita favens legi, atque hæc ipso tutior, sit etiam *probabilior*.

PROBABILIORISTÆ inter se differunt: aliqui utrumque negant, voluntque unam e duabus opinionibus oppositis semper amplectendam, quæ favcat legi, et sic *tutior* sit, ita ut nequidem probabiliorem liceat sequi, nisi favcat legi, et hi RIGORISTÆ aut TUTORISTÆ vocantur: alii inter Probabilistas et Tutoristas quasi medii sunt, voluntque tutiorem partem eligendam necessario esse, quando hæc est *probabilior*; quoad reliqua vero iterum dividuntur in classes: quidam enim volunt, quod liceat sequi vere probabilem faventem libertati, si opinio opposita favens legi sit *minus* probabilis aut æque probabilis, aut non notabiliter probabilior, et hi vocantur PROBABILIORISTÆ molliores: quidam autem volunt, quod etiam in his casibus non liceat sequi probabilem faventem libertati, sed vel eligendam esse opinionem faventem legi, vel abstinendum ab omni operatione, vel in rationes plures inquirendum, et hi vocantur PROBABILIORISTÆ rigidi, nil aut parum differentes a RIGORISTIS; contra hos

234. *Dico.* Licet in operando sequi sententiam æque probabilem, minus tutam.

Prob. Sequens opinionem minus tutam in concursu æqualiter probabilium omnia requisita habet ad licite operandum, et nihil est quod impediat ab operatione.

Prob. 1um. Requisite ad licite operandum sunt, ut quis agat prudenter, cum bona fide, et dictamine conscientiæ certo: sed hæc omnia adsunt, quia agit prudenter, cum agat ex gravi ratione; agit cum bona fide, quia libertas ejus est in possessione; agit cum dictamine conscientiæ certo, quia ex principio reflexo potest formari dictamen ultimum certum, et idem adesse sup-

ponitur; ergo. Sic autem formari potest : Licite sequor sententiam minus tutam, quæ mihi apparet notabiliter probabilior : atqui sententia benigna asserens, in operando licere sequi sententiam minus tutam æqualiter probabilem, apparet mihi notabiliter probabilior; ergo.

Prob. II^{um}. Quæ ob stare possent, sunt vel lex, vel ignorantia vincibilis, vel periculum peccandi : sed nihil ex his obstat, quia imprimis non datur lex sequendi ubique tutius, aut suspendendi actionem sine certitudine directa ; deinde ignorantia sive veritatis sive obligationis non est vincibilis, sed invincibilis, quia sicut si nullæ adessent rationes utrinque, haberetur ignorantia invincibilis, sic etiam ista habetur, ubi rationes sunt utrinque æquales, cum plane hic non sit majus dubium ac illic, neque etiam major notitia aut intimatio sufficiens ; denique non datur periculum peccati, quia nec obligatio illa reflexa adest, nec si adesset lex, obligaret.

Unde moraliter certum videtur hoc etiam dictamen : Quandocumque lex directa mihi non est sufficienter promulgata, me non obligat (quia sufficiens intimatio et promulgatio legis ad inducendam obligationem certo et essentialiter requiritur) : atqui hæc lex directa, quam existere et non existere æque probabile est, mihi probabilius non est sufficienter intimata, prout cuius ab experientia notum esse potest ; ergo hæc lex directa probabilius me non obligat. Ubi adverte discrimen inter hanc propositionem : *Lex directa probabilius non existit*, quam non asserimus ; et inter istam : *Lex directa non est sufficienter intimata*, quæ potest esse vera, quamvis reipsa existat lex, uti patet in casu legis dubiæ, quin et ubi sententia minus tuta est notabiliter probabilior.

235. *Obj. I.* Sequi opinionem minus tutam utut probabilem, erat quoad praxin prioribus seculis incognitum, factis SCRIPTURÆ et Historiæ Eccl., Patrum assertis et auctorum sententiis adversum ; ergo id non licet.

R. N. A. Nam 1°. dum ABRAHAM et ISAAC Ægyptum ingressi uxores suas, dicendo esse suas sorores, exposuerunt periculo præsentissimo adulterii : dum DAVID 1. Reg. 21. comedit panes propositionis : dum 1. Machab. 2. præliati sunt MACHABÆI in die Sabbati, certo elegerunt partem minus tutam, et in primo casu etiam minus probabilem, in secundo et tertio autem tum temporis, ubi observantia legum divinarum alias erat rigidissima, saltem nonnisi probabilem ; et tamen primum excusatur a peccato ab Aug. L. 22., cont. *Faust.* c. 33. et 46 ; duo postrema ab omnibus interpretibus. Item dum anno 362. JULIANUS APOSTATA Constantinopoli et Alexandriæ jussisset omnia venum exposita superstitione fœdare et Diis immolare, CONSTANTINOPOLITANI suadente S. THEODORO M. abstinuerunt ab omnibus ejusmodi cibis, Alexandrini vero iisdem vescabantur, quod quamvis minus tutum, et forte minus probabile erat, narratur et defenditur a THEODORETO apud Baron. hoc anno.

2°. S. AUG. et THEODORETUS modo citati, dum facta minus probabilia minusque tuta defenderunt ; item SS. AUG. et HIER. dum contradictorias sustinuerunt, saltem æque probabiles minus tutas admisere ; et universim SS. Patres jam tutiora, jam minus tuta proponunt, et si eorum rationes attendantur, sæpe probabilitatem non excedunt.

3°. Idem dictum supra de D. THOMA et aliis scholarum principibus.

Cæterum quod auctores etiam aute quæstionem Probabilismi in terminis

agitata faverint benignæ sententiæ, ostendunt P. DECHAMPS in quæst. facti, et P. TERILLUS in fundamento totius Theologiæ, apud quos citantur e seculo XIV. Joan. Brug., Thomas ab Argentina, Gregor. Arimin., Robert. Holcot : e seculo XV. Gabriel Biel, Bapt. Tromaratus, Dionys. Carthus., S. Antonin.; Panormitanus, Joan. Nider, Joan. Gerson : e seculo XVI. Navarrus, Viguerius, Domin. Soto, Franc. Victoria, Adrianus VI, Joan. Tabiena, quos dein Barthol. de Medina et innumeri alii secuti sunt.

Inst. 1. SS. PP. docent, nos semper sequi debere aut tutiora aut probabiliora, ut ostendit THYRSUS GONZALEZ de recto usu opinionis probab. Diss. 13: c. 2.; ergo.

R. In iis SS. PP. non semper asserunt obligationem, sed dant consilium et quandoque exaggerative loquuntur. Cæterum de SS. PP. a THYRSO citatis aliqui non sunt curandi, uti S. CLEMENS, cujus epistola 5. ad suos discipulos non est authentica ; CHRYSOSTOMUS in opere imperf. hom. 44. in Matth.; cuncti hic liber sit vel hæretici, vel corruptus ab hæretico ; LACTANTIUS dicitur scholasticus magis, quam Ecclesiasticus a DAMASO P., eloquens potius, quam div. Scripturarum peritus a S. HIER., et primos præsertim libros scripsit adhuc catechumenus. Deinde aliorum PP. textus ab eo citatos non invenies, uti sunt S. BONAV. Tom 2. opusc. de processu Relig. 5. c. 3. S. BERNARDIN. SEN. Serm. 17. in Dom. 2. Quadrag. Denique facile hos et alios explicabis maxime ex contextu pro nostra sententia.

Inst. 2. Docent SS. PP. animarum regimen esse plenum periculis : semper suadebant, quæ magis videbantur conformia legibus et canonibus : metuebant, etiamsi probabilius judicarent aliquid esse honestum ; ergo multo magis metuere nos debemus.

R. Satis periculi est in nostra quoque sententia, ne quis omittat, ad quæ certo obligatur : SS. PP. non semper suasere *tutiora*, ut pluribus infra docebitur : quilibet recte cum JOBO veretur omnia opera sua, et ex amore majoris perfectionis facit *tutiora*, non ex præcepto, sed consilio. Adde, quod S. GREG. Naz. orat. 39. dicat, *in rebus dubiis debere vincere humanitatem*. GREG. M. L. 7. ep. 2. 23. *melius esse, in dubiis non distractionem exequi, sed ad benignas potius partes inflecti*. Similia habent Leo, Aug., Theodoret, etc. Vide D. Amort de Act. Hum. Disp. 2. q. 5.

236. *Obj. II. Ut quis licite possit sequi opinionem aliquam, debet eam posse absolute judicare veram : sed stante æquali probabilitate id non potest ; ergo. Conf. Honestas vel inhonestas actionum non dependet ab opinione humana ; ergo si actio de se non sit honesta, non excusatur per judicium probabile.*

R. 1°. Qui sequitur æqualiter probabilem tutiorem, vel potest judicare absolute veram, vel non : si prius ; ergo etiam minus tutam possum judicare veram et licitam : si posterius ; ergo nec potest judicare minus tutam esse prohibitam ; eccur ergo contendunt auctores, minus tutam statim omittendam esse ?

R. 2°. *N. M.* quia non datur lex obligans ad judicium incertum : sed judicium directum et absolutum, sive probabile sive probabilius, est incertum ; ergo ad hoc non tenemur, maxime cum sola probabilitate opinionis supposita formari possit ex rationibus reflexis judicium ultimo practicum certum, et

quidquid est in iudicio probabili absoluto, est eminenter in iudicio morali de probabilitate.

R. 3°. *N. m.* nisi tamen per absolute verum intelligas certo verum; potest autem voluntas tam physice quam moraliter imperare intellectui, ut assentiatur alterutri ex opinionibus æque probabilibus: nam intellectus suapte natura ab opinativis non determinatur; ergo in iis simpliciter subest dominatui physico voluntatis: intellectus ex imperio voluntatis potest prorumpere in hæresin aut temerarium iudicium, non obstante etiam probabilioritate oppositi: item potest magis assentiri vel adhærere alicui sententiæ in materia fidei, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium, ut constat ex prop. 19. damn. ab Innoc. XI. Demum sicut voluntas ex duobus bonis æqualibus potest alterutrum eligere prudenter, sic ex imperio voluntatis intellectus prudenter assentiri alterutri sententiæ æqualiter probabili, quia voluntas et ex ejus imperio intellectus æque liber est ad unum ex probabilibus, ac ad unum ex bonis, et perpensis utrinque motivis æqualibus esse possunt rationes ex parte voluntatis, cur assensum imperet intellectui.

Ad Conf. quæ retorquetur in ignorantia invinc., *D. A.* Honestas vel inhonestas objectiva et materialis distincta ab honestate actus humani. *C.* Formalis et subjectiva actionis et agentis *N.*

Inst. Nemo potest uti opinione quam non habet, quia quivis in iis, quæ ad propriam personam spectant, debet facere conscientiam ex propria scientia; ergo opinionem, qua utitur, debet facere suam per assensum absolutum. Item opinio, cui non assentior ut veræ, non probatur; ergo non est probabilis; ergo non licet eam sequi.

R. *Ad 1. D.* Quam non habet eo modo, quo oportet habere, ut in sua operatione dirigatur *C.* Alio modo *N.* Sufficenter ad operationem mea fit opinio per assensum modalem de ejus probabilitate.

R. *Ad 2. D.* Non probatur formaliter et absolute ac per modum actus affirmantis *C.* Non probatur modaliter et virtualiter ac per modum objecti reflexi, cogniti tanquam probabilis *N.* Plus autem *S. Aug.* non voluit, cum dixit: *Illud, quod sequuntur, si non probant, quomodo est probabile?*

237. *Obj. III.* Stante æquali probabilitate pro et contra legem, est dubium de licentia: sed hoc stante non licet operari; ergo. Item qui potest prudenter judicare legem dari, eam non ignorat: atqui habens æqualem probabilitatem pro lege, potest sic prudenter judicare; ergo.

R. *Ad 1. D.* Est dubium speculativum et remotum de licentia *C.* Practicum et proximum, nec per iudicium reflexum depositum *N.*

R. *Ad 2. D.* Eam non ignorat ignorantia omnimoda *C.* Moraliter tali et sufficienter eximente ab obligatione servandi legem *N.*

Inst. Certus de lege et dubius de exceptione debet servare legem: atqui in nostra sententia agens plerumque est certus de lege et dubius de exceptione; ergo.

R. *D. M.* Certus de lege tum actuali et explicita, tum virtuali et implicita, et dubius de exceptione, debet legem servare *C.* Certus de lege actuali et dubius de exceptione, quæ spectat legem virtualem *N.* Primum habetur, dum scio omnes operationes v. g. certo serviles esse omnibus prohibitas die festo, et omnibus diebus festis cognitis auditionem Sacri esse præceptam: dein vero

per accidens et ob difficultatem extrinsecam tantum dubito, an ego aut alius non excipiat ab observatione harum legum. Alter casus est, an, dum eandem quidem iterum notitiam habeo, dubito tamen prudenter, an hæc actio sit vere servilis, aut hic dies reipsa sit festus; tunc enimvero dubium meum est de existentia legis virtualis.

§ II.

An in concursu opinionum inæqualiter probabilium liceat sequi minus tutam et simul minus probabilem?

238. *Nota I.* Hæc quæstio fere iisdem, quæis præcedens, fundamentis niti-
tur. Sane inter opinionem minus tutam, *æqualiter* probabilem, et *minus*
probabilem non distinxere plerique aut Rigoristæ aut Probabilistæ veteres;
auctores impressos pro sententia media inde ab exordio Theologiæ scholas-
ticæ, duntaxat 13. P. Ressler, 16. P. Anton. Mayr, quamvis egregii Semi-
Rigoristarum patroni, invenerunt. Equidem a D. Amort 130 scriptores alle-
gantur Anti-Probabilistæ, sed ex his aliqui sunt dubiæ, alii suspectæ
fidei, alii nimium rigidi etc., ut mirum sit, nonnullos Probabilioristas inter
suos etiam auctores computare Rigoristas, quorum fundamenta falsis innixa
principiis de ignorantia invincibili ipsimet rejiciunt et damnant.

De D. THOMA vix credibile est, eum stare ex parte Probabilioristarum aut
Semi-Rigidorum, cum inde a MEDINA per 100 ferme annos Probabilismus in
scholis Thomistarum fuerit communis, uti vel ex inspecto auctorum catalogo
manifestum est; idque antequam ullus e Societate vel theses vel librum
desuper edidit; hinc ipse adeo CONCINA in histor. Probabil. Tom. 1. p. 14. ait:
*Ingenue fatendum, illos manifeste calumniari, qui Jesuitas Probabilismi in-
ventores esse jactant.* SCOTUS in 4. dist. 11. q. 6. non agit de probabilitate
circa existentiam *legis dubiæ*, sed de majori probabilitate, quod amyllum non
sit materia apta consecrationis, adeoque sine peccato adhiberi non possit;
proin haud apte D. Amort hisce verbis Probabilismum impugnat. Plura in
hanc rem vide num. 207.

239. *Nota II.* Opinio magis probabilis seu *probabilior* pro ratione diversæ
materiæ agnoscitur: circa *revelata* probabilior est illa, pro qua videtur potius
stare revelatio: circa *jus positivum* illa, cui magis favent leges vel consue-
tudo: circa mentem legislatoris vel *intelligentiam legum* illa, cui magis
favent antiqui interpretes, cum hi præ recentioribus fuerint magis propin-
qui auctoribus legum earumque ab initio interpretes: circa *materias fidei* et
morum illa, cui favent plus sanctiores quam alii, quia illi magis a Deo illu-
minantur, et mystica melius discernunt: circa *materias attingentes conscien-
tiam* illa, pro qua stant TT. potius, quam JCTi: circa *materias juri-
dicas* illa, in quam potius consentiunt JCTi, quam TT., quia cuicque in
sua arte et professione magis est fidendum; ita LA CROIX. Cæterum tam
probabilitas, quam probabilioritas absoluta præsertim ex duobus capitibus
cognoscitur, Ecclesiæ traditione et Doctorum consensione: si enim Ecclesia
declarat, aliquam opinionem esse *probabilem* vel *probabiliorem*, aut DD. eam
ex professo examinantes affirmant, eam esse vere ac absolute talem, eam

pro tali habere oportet, cum de hoc majus aut certius judicium haberi nequeat.

Porro multæ opiniones sunt ab Ecclesia declaratæ tanquam vere et absolute probabiles, paucæ velut probabiliore, inter quas duæ potissimum fuerunt speculativæ, altera de infusione virtutum Theologicarum in parvulis per baptismum, altera de immediata conversione aquæ in vinum in calice, quarum hanc INNOC. III., illam CLEMENS V. declaravit probabiliorem, ante CONC. TRID. definitionem. Rursus autem advertendum, quod probabilitas universim non sit realis, absoluta et objectiva, sed apparens, respectiva et subjectiva : quamvis enim motiva graviora pro oppositis vere in se esse possint; hic tamen excessus ob mentium diversitatem variamque dispositionem vix cognoscitur. Quo fit, ut non solum diversi contradictoria habeant probabilia, sed etiam unus idemque nunc idem probabile, nunc probabilius putet.

240. *Nota III.* Lis tota vertitur in eo : 1°. An licitum sit sequi opinionem, quam operans non quidem absolute judicat esse veram, modo simul habeat judicium modale, quod talis opinio sit vere et comparative probabilis : id quod communius affirmant Probabilistæ? 2°. An teneamur sequi opinionem subjective seu respective probabiliorem, h. e. quæ omnibus perpensis operanti videtur esse probabilior : id quod nunc plerique Probabilioristæ cum THYRSO GONZALEZ asserunt? Quippe contendunt hi, quod lex directa ei sufficienter sit intimata, cui existentia legis videtur *probabilior*, aut saltem quod efficaciter probari possit, dari in hoc casu legem reflexam, quæ obliget ad partem tutiorem et probabiliorem : id vero negant Probabilistæ; inde contentio magna, et prout viri cordati sentiunt, prope major ac quæ mereatur tantam et ingeniorum et animorum collisionem : nam si de opinione tantum *aliqua* et *probabiliter probabiliore* sit quæstio, parum reputatur pro nihilo, et nisi excessus probabilitatis sit magnus ac manifestus, manet idem moraliter periculum transgrediendi legem; ac prope ridiculum videtur, nefas esse sequi opinionem e. g. triginta gravium auctorum contra totidem alios æque graves; et tamen fas esse eandem sequi, ut primum accedit unicus nova nec admodum firma ratione instructus. Si de opinione *notabiliter et certo probabiliore* procedit quæstio, vix ullus prudens Theologus opinionem suam affirmabit manifeste et notabiliter probabiliorem, quamdiu oppositam agnoscit *vere* ac *theologicè* probabilem, quæ si cessat talis esse, cessat et quæstio.

Nos igitur remotis indecoris crisis geminæ sententiæ fundamenta ita ponderabimus, ut, quæ ex SCRIPTURA S., SS. PATRIBUS, et *Ratione Theologica* pro aut contra utramque facere videntur, ex ordine ac cum debita moderatione discutiantur, potissimum vero ea, quæ Mercorus, Contenson, Berti, Billuart, Concina et nonnulli alii recentiores Probabilismum cum strepitu impugnant, et Probabiliorismum fere cum plausu propugnant,

§ III.

Momenta sententiæ Probabilis et Probabilioris ex S. SCRIPTURA.

241. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ : Deut. 26. 16. mandata DEI debemus custodire *ex toto corde et ex tota anima* : idipsum exigit lex charitatis, Luc. 10. 27., et Ps. 118. 4. dicitur : *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, h. e. quantum unusquisque scit et moraliter potest : atqui id non præstat, qui facit quod probabilius judicat esse contra legem, sicut nemo dicet filium diligere patrem *ex toto corde*, dum facit quod probabilius existimat esse contra voluntatem patris. Matth. 15. debemus audire CHRISTUM et non mandata ac doctrinas hominum : CHRISTUS autem nec docuit, nec unquam secutus est probabilem minus tutam; ergo SCRIPTURA reprobatur usum opinionis probabilis in concursu probabilioris.

Respondent PROBABILISTÆ : 1º. His fere argumentis pugnat Sinichius, Wendrochius et alii qua Tutioristæ, qua Rigoristæ : Si probabilioritas, quæ hic defenditur, elidit oppositam probabilitatem tanquam moraliter certa, id ipsum docent Tutioristæ : dum perstat vera probabilitas favens *legi*, Probabilioristæ faventes libertati non diligunt DEUM *ex toto corde*, quia agunt cum prudenti formidine legis existentis et obligantis; ergo ipsis etiam hæc solvenda sunt.

2º. Textus citati intelligi possunt de duplici obligatione, legem inquirendi, et legem cognitam omni studio observandi : utramque adstruunt PROBABILISTÆ, qui negant licitum esse usum opinionis probabilis, priusquam adhibita fuerit moralis diligentia ad investigandam existentiam legis dubiæ, cujus alias ignorantia foret vincibilis et culpabilis, essetque obligatio sequendi tutiorem; si nihilominus lex manet incerta, utpote cujus certitudinem rationes solum probabiliores, quæ ex gravibus fundamentis solvuntur, non evincunt : quamvis ponant actus, quos putant probabilius contra legem, tamen recte dici possunt observare legem *nimis et ex toto corde*, quia parati omnem legem cognitam ut existentem et proxime obligantem implere.

3º. Textus citati loquuntur de præcepto certo et de modo implendi legem certam : qui autem sequitur probabilem, facit tantum, quantum scit et potest, ad servanda omnia præcepta reflexe certo cognita, quæ *nimis*, h. e. exacte observat, factururus imprudenter, si absolute crederet se non aliter teneri ad legem dubiam, quam si esset certa. Unde filius, si prudenter judicat suam actionem non repugnare voluntati patris, et quæ occurrunt, rationes oppositas solvit, patrem non offendit, sed vere diligit, quia certam patris offensam declinat.

4º CHRISTUS omnino audiendus, et non mandata hominum doctrinæ Christi contraria : de præsenti autem controversia nil definitum a Christo, qui cum omnium rerum notitiam perfectissimam haberet, utique non egit secundum rationes probabiles, sed quæcumque egit, certe licita fuerunt.

242. II. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ : Eccli. 37. 20. dicitur : *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante omnem actum consilium stabile* : sed minus probabile, utpote magis appropinquans falso in concursu probabilioris, ne-

quit dici verbum verax et consilium stabile. 1. Thess. 5. 21. 22. *Omnia probate: quod bonum est, tenete: ab omni specie mali abstinete vos*: sed qui secatur minus probabilem, non abstinere ab omni specie, h. e. apparentia mali. Eccli. 3. 27. *Qui amat periculum, in illo peribit*: atqui opinio minus tuta et minus probabilis conjicit in periculum peccandi; ergo est periculosa et sæpe causa interitus.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. Neque PROBABILIORISTÆ habent ante suos actus verbum *verax* et consilium *stabile*, cum veritas et stabilitas desumatur ab objecto sic se habente ut effertur, non a majori vel minori pondere rationum; alias erunt TUTORISTÆ. Requiritur autem et sufficit verbum, licet non physice, *ethice* tamen *verax* secundum judicium prudens, reflexum, moraliter certum. Communis interpretatio apud Cornel. a Lap. eo tendit, ne quid aggrediamur, nisi post consilium vel ex Scriptura, vel a prudentibus, vel a communi axiomate certo, vel a proprio discursu per rationes non temere excoGITatas acceptum.

2°. APOSTOLUS dicit, *omnia probate*, h. e. examine et discutite; quod agunt Probabilistæ, dum non temere quamvis sententiam cujusvis auctoris, aut ex quacumque ratione sequuntur: *quod bonum est*, dixit, non quod *melius* est; ergo sicut non tenemur ad melius; ita nec ad probabilius: porro legendum est, ab omni *specie mala*, non *mali*, ut patet ex Vulgata et græco textu; hortatur autem fideles, ut abstineant ab omni specie *mali* seu peccati formalis, et ne temere credant pseudo-prophetis, qui propediem instare extremum judicium nuntiant; sed ea solum admittant, quæ Scripturæ et Traditioni consentiunt.

3°. Etiam Probabilioristæ, dum præ lege *libertati* favent, amant periculum: si certitudo de honestate objectiva seu absoluta operis in se requiritur; ergo amat periculum et peribit in illo, tum qui sequitur probabilissimum, tum conjux etiam reddens debitum, quando nullitas matrimonii est probabilis: juxta S. ANTONIN. p. 1. tit. 3. c. 10. textus Eccli. 3. intelligendus ad litteram est de homine *duri cordis*, cui prædicatur, quod in novissimo male habiturus sit, quia contemnit periculum æternæ damnationis connexum cum statu peccati mortalis, in quo ob duritiam cordis voluntarie perseverat. Tandem sermo est de periculo peccati formalis et certæ transgressionis contra legem certam certo obligantem: vel ut l. c. §. 10. docet S. ANTONIN. de dubio proprie dicto, non de formidine conjuncta cum opinione probabili.

243. III. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ: 1°. Matth. 7. 13. Via, quæ ducit ad vitam, dicitur *angusta*: sed Probabilismus pandit viam *latam*, tum ad varias resolutiones laxas, quarum plurimas BILLUART hic recenset, tum ad multiplex peccatum, a quo probabilitatis prætextus facile excusat. 2°. Ignorantia vincibilis legis juxta S. SCRIPTURAM non excusat a peccato operantem secundum illam, uti patet in crucifixoribus CHRISTI, in SAULO ECCLESIAM persequente etc.: atqui ignorantia PROBABILISTARUM, si contingat ipsos agere contra legem, est vincibilis ac voluntaria, quia ipsis verisimilius est quod agant contra legem; ergo non excusantur a peccato formali. 3°. Ipsa nos natura impellit, ut sequamur verisimiliora, et reverentia erga legislatorem exigit, ut, sicut dum major probabilitas stat pro libertate, credimus Deum cedere *libertati*, sic

vicissim, dum major probabilitas stat pro lege, judicemus libertatem adstringi *lege*: sic quippe et legum efficaciam et fragilitati humanam consulitur.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. Nec via, quam ingrediuntur Probabilioristæ, est valde arcta, et facilis a peccato potest esse excusatio, quia multis, quod vix est probabile, apparet probabilius: nullus SS. PATRUM, aut veterum interpretum explicat textum cit. de *mitiori sententia*; loquitur autem de homine carnali, cui via quam ambulat apparet justa, quia suæ propensionis valde consentanea; idem Hæreticis, Mahumetanis, Idololatræ, quorum finis interitus, applicatur. Via illa *arcta* indigitat præcepta divina et evangelica de domandis affectibus, dilectione inimicorum, castitate etc. quæ satis arctant viam salutis, uti patet in SIXENSIBUS, quæ idcirco Lex evang. semper visa est difficillima, quamvis ceu sapientem prædicarent. Decisiones, quas refert Billuart, sunt partus Laxismi, non genuini Probabilismi, qui requirit motivum intrinsecum et extrinsecum grave: ad hæc auctores illi timentur suas sententias ut probabiliores; ergo videntur esse partus Probabiliorismi. Probabilismus bene intellectus et rite applicatus non est fons *laxitatis*, quamvis illo nonnulli abutantur vel ex defectu intelligentiæ, vel ex malitia, prout abusi sunt multi libris S. AUG. et ipsa S. SCRIPTURA. Si cui vero hoc vel illud scelus videri potest esse licitum probabiliter, cur non etiam probabilius? ergo Probabiliorismus æque patet huic abusui.

2°. Qui sequitur probabiliores faventem *libertati*, relicta probabili favente legi, si contingat ipsum agere contra legem, ejus ignorantia est voluntaria et vincibilis, quia verisimile ipsi erat quod agat contra legem; formaliter ergo peccabit. Per hoc, quod probabile mihi sit legem existere, legem adhuc ignoro; et licet sit probabilius legem existere, hæc tamen probabilioritas est respectiva, tenens se ex parte intellectus, cum interim ipsa res objective sit incerta; proin habetur ignorantia legis invincibilis, qualis non erat illa in allatis exemplis; eorum tamen peccata, quia non ex mera malitia, magis digna fuere misericordia.

3°. Natura nos impellit ad verisimilia, spectando actionem non præcise secundum se, sed cum omnibus suis *circumstantiis*; probabilius autem est, permitti a DEO per legem reflexam actionem minus tutam, quando per legem directam probabiliter est licita; ergo operans sequitur verisimilius, nec imprudenter agit, seque conformat regulæ proximæ honestatis, siquidem ad melius et prudentius semper eligendum nulla lege obligemur. Cum *vera probabilitas* requirat adhiberi prius sufficientem diligentiam, ac insuper dictamen ultimum moraliter certum de licentia actionis, per hujus actionis permissionem nec jus divinum, nec auctoritas legislatoris læditur aut gravatur; si vero Semi-Rigorismus teneret, tanta foret ac tam frequens in taxandis probabilitatibus, et non raro in ipsa rei executione difficultas, ut plurimæ fierent transgressiones legum formales, quæ admissio Probabilismo duntaxat materiales sunt.

244. IV. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ: 1°. ADAM et EVA peccarunt inducti probabilitate sententiæ, quod lex pœnalis Gen. 2. 17. *In quacunque die comederis ex eo, mortem morieris*, non obliget in conscientia: item quod lex a jure communi exorbitans, qualis illa fuit rem levissimam sub gravissima pœna prohibens, non extendatur ad personas in ea non expressas, scilicet ad EVAM,

quæ, cum lex data fuit Adamo, necdum erat; atque hæ probabilitates haud poterant latere primos parentes omnigena scientia instructos. 2º. SAUL 1. Reg. 15. formalis ac gravis peccati reum se fecit, quamvis probabiliter putaret se non transgredi præceptum Domini de delendo Amalec, dum vivum servaret Regem Agag ad magnificentiam triumphi, quædam pecora ad immolandum, et nonnulla pretiosa in stipendia militum. 3º. Culpatur ROBOAM 3. Reg. 12. quod spreto seniorum consilio secutus sit consilium juvenum; et tamen istud consilium habuit absque dubio aliquam probabilitatem: non enim erant juvenes tam ætate quam consilio, utpote coætanei Roboami, qui fuit 41. annorum, cum regnare cœpisset; ergo. Sic fere ad litteram Mercorus et Billuart.

Respondent PROBABILISTÆ: 1º. Primi parentes omnigena scientia instructi erant; ergo sciebant legem illam *pœnalem* obligare in conscientia, maxime cum fuerit divina; solum autem de humanis movetur dubium inter auctores: et quid demum indignum magis illò primævo statu, quam talis ignorantia? Posse DEUM rem levem graviter prohibere, docet lex Mosaica; quod autem hodie id non fiat, in gratiam infirmæ naturæ fit: si tamen fieret, DEUS auxiliis gratiæ specialibus naturæ infirmitatem sublevaret. Noverat ADAM se transgressione legis fore mortis reum, et id ipsum Adam, vel DEUS ipse intimavit Evæ quæ confessa est serpenti Gen. 3. 3. *De fructu ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis DEUS, ne comederemus*; mirum ergo, quod Mercorus Adæ et Evæ illam probabilitatem attribuat.

2º. Ecur non *probabilius* id putaret SAUL, cui totus populus consenserat? Probabile non stat cum certitudine opposita; certum autem fuit 1. Reg. 15. 3. DEI mandatum de Amalec ad internecionem delendo; non ergo locum habuit benigna interpretatio, sicut in legibus Eccl. v. g. de lacticiniorum esu, item ratione prægnantium, senum etc., cum hæ non ita sint claræ, individuales ac determinatæ ad personam, locum, tempus. Quod simile præceptum Exod. 19. habeatur, etc. 17. per vocem ambiguum *Zaker*, quæ *masculum* æque ac *memoriam* denotat, a Deo exprimitur, nil facit ad probabilitatem, quia oretenus datum est a Samuele, quia punctis hebraicis longissimo post tempore subjectis, per traditionem sensum vocis SAUL habuit, et quia masculus fuit Agag, cui SAUL pepercit: neque hoc attulit SAUL a Samuele objuratus in sui excusationem, sed voluntatem populi, et ignavum timorem. Potuit facile ac debuit SAUL Samuelem adhibere interpretem; id quod in dubio juris requirit Probabilismus; male ergo apud SIXTUM SEN. quidam JUDÆI (non Rabbini, quos cum illis perperam confundit) cum excusant a peccato, cum ipse SAUL diceret, *peccavi*, quippe ut populo placerem, ut cupiditati indulgerem, violando præceptum Domini.

3º. Male secutus est ROBOAM consilium juniorum, qui licet ætate maturi et numero plures, tamen responderunt *ut juvenes* 2. Paral. 10. 10., proinde spectatum tam secundum se, quam relate ad consilium seniorum erat improbabile, imo stultum, crudele et noxium Regi: quid enim stolidum magis, quam responso tam duro exasperare populum alias liberum, et penes quem erat facultas sibi Reges eligendi? imminutionem autem *Vectigalium*, quæ sub ultima tempora SALOMONIS nimis aucta fuerant, jure potuit expectare populus: præsentissimum insuper periculum fuit, ne populus inique vexatus a ROBOAMO descisceret, regnumque deferret JEROBOAMO, jam pridem

intento omni occasione struendi sibi regnum : demum *bona fides*, quæ hic gratis supponitur, malum imminens avertere non poterat, sicut eadem relate ad DEUM ab omni peccato operantem excusat.

245. V. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ : 1°. Poterat excusari probabilis OZÆ pietas, extendentis manum ad arcam DEI, ne caderet; at percussus a Deo cecidit ipse. 2°. Num. 22. 12. BALAAM etsi mandatum a Deo accepisset, *noli ire cum eis, neque maledicas populo*, tamen rursus a Rege Moabitarum invitatus non acquievit, donec quamcumque permissionem eundi cum legatis a Deo obtineret; verum ab asina tandem meliora edoctus resipuit : ita Probabilistæ, quia contra obligationem legis probabilius existentis quodcumque sibi dictamen formant, ut suæ cupiditati indulgeant, instruendi et ipsi ab asina Balaami. 3°. Juxta Probabilistas licet se conformare aliorum sententiæ probabilis, quamvis meam illi oppositam judicem esse probabiliozem; ergo licuit etiam PILATO se conformare iudicio populi et Pontificum, itaque se potuit excusare. Hæc Berti et Billuart.

Respondent PROBABILISTÆ : 1°. Nec Oza sacerdos erat, nec quia paululum declinaverant boves et arca, periculum lapsus erat : si fuit periculum, sacerdotes advocandi erant; egit ergo, teste S. SCRIPTURA, ex præcipitantia et inconsulto zelo, quod utrumque vera probabilitas recusat : uti vero Oza egit temere, ita fortassis ii etiam, qui ex illius facto Probabilismum impugnant, quod factum æque imputari Probabiliorismo potest.

2°. Asina BALAAMI si non jocum, certe amaritiem sapit : neutrum probatur Probabilistis, cum nec jocus argumento pondus addat, nec acerbitas scriptorem commendet. Præceptum 1um, non eundi et maledicendi Israelitis erat clarum et certum, 2um, fuit mera permissio a Deo subirato facta; non ergo potuit vera probabilitas stare cum certitudine opposita : præterea malo fine elegit iter BALAAM ex avaritia et cupiditate auri ac honorum, quos affectus malignos omnino excludit Probabilismus.

3°. PILATUS habuit de CHRISTI innocentia tum *privatam* Matth. 27. 18. et 19., tum *publicam* Luc. 23. 4.... 15.... 22. secundum allegata et probata certissimam *scientiam*; iudex etiam juxta Probabilistas debet favere reo et sequi probabiliozem, nec potest condemnare nisi certum sit crimen, nec alterius tribunalis sequi iudicium potest, sed suum, si ab inferiori ad superius fiat appellatio : atqui Pilatus fuit iudex, crimen in Christo non fuit ostensum, facta ad eum appellatio; ergo.

§ IV.

Momenta sententiæ Probabilis et Probabilioris ex SS. PATRIBUS.

246. I. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ : S. GREG. NAZ. orat. 27. ait : *Atque plerisque secus videtur, inquires; quid vero mea interest, qui rei veritatem magis curo, imo solum curo: hoc enim me vel condemnaverit, vel absolverit.* S. BASIL. in Psal. 61. stateram, qua utamur ad discrimen boni et mali, docet liberum arbitrium ratione directum, non opiniones hominum, de quibus scriptum est : *Mendaces filii hominum in stateris*; ergo non licet sequi auctoritatem extrinsecam. S. CHRYSOST. hom. 13. in 2. ep. ad Cor. ait : *Vulgi opiniones ne*

circumferamus, sed res ipsas expendamus; quomodo enim non absurdum, propter pecunias aliis non credere, sed ipsas numerare et supputare, pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter, præsertim cum habeamus acutissimam trutinam divinarum legum assertionem. Addit Billuart ex hom. 44. in Matth. oportet circumire populum omnes DD., et inquirere, ubi sincera veritas Christi venundatur, et ubi corrupta. Hom. 7. c. 2. in ep. ad Coloss. verbis PAULI: Ne quis vos decipiat secundum traditionem hominum, subjungi advertit CHRYSOSTOMUS: Hoc autem, ut nemo vos decipiat in probabili sermone; ergo SS. PP. reprobant Probabilismum.

Respondent PROBABILISTÆ: 1º. S. GREG. ait curandam esse veritatem, si certa et aperta est, et quæstio nostra est de casu, quo veritas certo non cognoscitur: loquitur autem de suis obtrectatoribus, qui ambitionis eum insimulabant ad insulas Constantinopolitanas, atque se propriæ conscientie fretum testimonio non curare judicia hominum: denique si verba rigide accipias, erit curanda veritas, relicta etiam communissima et probabilissima sententia, id quod favet Rigoristis.

2º. Etiam Probabilioristæ requirunt auctoritatem extrinsecam. Probabilioristæ reipsa sequuntur liberum arbitrium ratione, h. e. judicio moraliter certo determinatum; si vero illa ratio debet esse speculative certa, hæc neque in Probabiliorismo datur.

3º. Textus prior S. CHRYSOSTOMI stricte sumptus videtur exigere ipsam rei veritatem, et ne probabilius judicium hominum admittere: mens S. Doctoris est, res a nobis agendas, non esse præcise judicio aliorum relinquendas, sed adhibendam a nobis ipsis sufficientem diligentiam, quam et Probabilistæ requirunt. Exemplum quod affert, est de iis, quæ non pendent a judicio hominum, sed ex re ipsa, v. g. an pecunia sit valida, justa, vel non, quæ si debitam materiam non habet, per meum quodcumque judicium non fit bona, sicut actio alia moralis: loqui autem videtur de illo errore vulgi, quo divites pauperibus feliciores censentur, quamvis toties æternum væ illis Veritas intentaverit.

Alter textus non est CHRYSOSTOMI, sed cujusdam Ariani, qui vel auctor, vel certe corruptor erat illius operis imperfecti, cui plures inspersæ hæreses v. g. Spiritum S. esse ministrum Filii, animam baptismo aquæ non sanctificari etc.; sermo autem est de inquirenda fide, ut patet ex subjunctis: Et omnium confessiones cognoscere, et veriore eligere: sed in fidei inquisitione agitur de aliquo necessario necessitate medii, ubi nec probabile, nec probabilius quidquam juvat. Neque subsistit paritas de vestimento, cujus bonitas a meo judicio etiam probabilissimo non dependet. In tertio loco non PAULUS subjungit, nec CHRYSOSTOMUS memorat illa verba, nec legit Vulgata, in probabili sermone, sed in sublimitate sermonum; CHRYSOSTOMUS allegato utroque textu PAULI ait: Tunc postea subjungit reprehensionem, et dicit, nemo ergo vos judicet in cibo aut potu.

247. II. Dicunt PROBABILIORISTÆ: S. AUG. L. 3. cont. Academicos c. 16. refellit hoc eorum principium: Cum agit quisque, quod ei videtur probabile, nec errat, nec peccat; et hom. 11. inter 50. ait: Ecce dat tibi securitatem procurator: quid sibi prodest, si paterfamilias non acceptet?... securitatem tibi procurator dedit, nihil valet securitas procuratoris; ergo nihil prodest, erratur et peccatur, si probabilem sequamur. 2º. L. 1. de Bapt. cont. Donat.

c. 3. et 5. illud adstruit axioma; *In his, quæ pertinent ad salutem, tene certum, dimitte incertum.* 3°. L. de Doctr. Christ. c. 8. pro discernendis et admit-tendis *Scripturis Canonicis* statuit, præferendam esse sententiam quæ habet plures et graviora auctoritates; ergo a fortiori in agendis, ubi est periculum majus. 4°. Epist. 154. ait: *Si quis putaverit bonum esse, quod malum est, et fecerit hoc putando, utique peccat;* ergo a fortiori, qui fecerit quod putat esse malum.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. Differunt Academici a Probabilistis quoad hæc illorum *axiomata*, non dari veritatem apertam, sed in puteo latere; omnia in hoc mundo esse incerta et dubia; quod verisimile apparet in actione teneri posse, at sine mentis assensu: nam Probabilistis datur *veritas* naturalis et supernaturalis, *certitudo* evidens in naturalibus et infallibilis in rebus fidei, datur *assensus* et adhæsiō mentis ad multa vel ceu vera, vel ceu probabilia, probabiliora, probabilissima; ac demum non sufficit ipsis quæcumque veri *apparentia* et vaga probabilitas, sed vera, certa et theologica requiritur, non quidem ut regula, sed ut suppositum quo nititur dictamen ultimum moraliter certum. Differunt quoad *sequelas*, quæ sunt, non esse discrimen inter honestum et inhonestum, et quidlibet posse esse honestum; nihil posse esse improbabile, cum nulla detur certitudo; licere cum dubio practico, et ex quavis veri *apparentia* agere; quæ omnia negant Probabilistæ. Differunt quoad *systema* Academicorum, quod in eo erat, nos non debere esse sollicitos in veritate indaganda, quæ inveniri non potest, cum omnia sint incerta, sed ubi vel minima adsit species veri aut honesti, id licere; Probabilistæ autem requirunt absolute diligentem inquisitionem veritatis, et hac non detecta, inquisitionem rationum et auctorum gravium, simulque immunitatem ab omni opposita certitudine; nullo igitur jure Probabilismus Academicus cum Scholastico comparatur. In hom. 11. cit. demonstrat AUGUSTINUS impiis non respicientibus æternas a Deo pœnas decretas esse, quæ cum de fide certæ sint, non utique illa vox procuratoris: *Vive, quomodo vis, dominus te non perdet*, ab iis securitatem præstare valet.

2°. L. 1. cont. Donat. affert casum de *Baptismo* et hom. 41. inter 50, alium de *Pœnitentia*; atque in utroque tenet axioma: *tene certum*, h. e. baptizare potius in Ecclesia Catholica, quam apud Donatistas, et noli differre pœnitentiam; *dimitte incertum*, quia securus non est a peccato, qui a Donatistis baptismum suscipit, neque securus vadit, qui suam pœnitentiam ad extremum differt; agitur itaque de necessariis necessitate medii ad salutem, quæ cum potius *rem ipsam*, scilicet Sacramenti necessitatem respiciant, nec probabilissimum sufficit, sed tutum requiritur. In nostra materia non tenet, quia probabilius non est certum, utpote adjunctam habens formidinem; et licet certum sit eum, qui sequitur probabiliorem, non peccare, incertum tamen est dari obligationem sequendi; sicut licet sequens tutiorem non peccet, tamen sententia inducens obligationem non est tutior. Sane Aug. si ubique præscripsisset sequi certum et tutius, licet oppositum sit probabilius aut probabilissimum, Tutorista fuisset rigidissimus; igitur regulam duntaxat posuit pro iis, quæ pertinent ad salutem, ceu media *absolute* necessaria, maxime cum sententia Catholicorum tam certa erat, ut Donatistarum sententiæ plane nulla esset probabilitas.

3°. S. AUG. ipse in aliis materiis hoc principium non tenet, cum dicat,

quod a Deo inspiratis quidem semper reverentiam habeat, credatque, sed non aliis, nisi ratione persuadeatur : agit hic de probanda TRADITIONE circa libros canonicos, ubi PATRES et ECCLESIA non se habent instar *auctorum*, sed instar *testium*; sicque bene ait, debere credi Traditionem, ubi testes conspirant : si secus intelligas; ergo maiorem auctoritatem sequi oportebit, non attentis rationibus intrinsicis, quod nec ipsi Probabilioristæ admittunt.

4°. PROBABILISTÆ non putant esse malum, dum partem, quam ob graves rationes eligunt, sequuntur : nam iudicio vel absoluto vel modali adhærent ei quod sequuntur, et iudicio moraliter certo sese ultimo determinant, non obstante majori probabilitate quam facile solvunt ; neque *probabilius* iudicant verum, sed id, quod sequuntur, verum dicunt.

248. III. Dicunt PROBABILIORISTÆ : S. BERN. L. de præc. et disp. c. 14. n° 33. ait : *Ut interior oculus vere sit simplex, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem.* Ibid. n° 40. *Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est.* S. LEO in ep. ad Rust. docet, *ut in his, quæ vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelii contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* S. BONAV. Tom. 2. opusc. de progr. Relig. processu. §. c. 12. *Dubia interpretatio præcepti, ait, est periculosa, sicut pons semi-putridus : voluntas bona plana via, regia et secura debet incedere, relictis dubietatum diverticulis, quasi suspectis latronum semitis.* ALEX. ALENsis, S. Bonaventuræ magister, in Summa p. 2. p. 112. de Ign. cas. 8. *Quæritur, inquit, de illo qui dubitat de aliquo contractu; utrum sit Simoniacus, necne, ex eo quod quidam auctores dicunt esse Simoniacum, et quidam negant; quid ergo sit factururus, cum ignoret? Respondetur ei, abstinendum esse ab hoc contractu, ne se committat discrimini; melius est enim, ut incidat in damnum temporale, quam spirituale : atqui hæc omnia pugnant cum sententia probabili; ergo.*

Respondent PROBABILISTÆ : 1°. Textus prior probat adversus Probabilioristas : nam qui sequitur probabilius, si falsitas subsit, non habet oculum *simplicem* ac *veritatem* : qui sequitur probabilem, non credit id, quod sequitur, esse falsum, et alterum verum ; scivit namque rationes probabiliores, et cum falsa sæpe sint probabiliora veris, iudicat simpliciter id, quod sequitur, verum esse : addit Billuart, *in quantum potest*, sed non probat : si textus uterque, ut jacet, sumitur, probat errorem etiam invincibilem non excusare.

2°. S. LEO stat pro nostra sententia, in qua ostenditur, quod lex speculative dubia practice sit nulla ; neque verus Probabilista ullus sequitur aliquid contrarium Scripturæ, SS. Patribus, aut Traditioni, quæ certitudinem quamdam faciunt : potest sententia duntaxat probabilis habere pro se tum SS. Patres, tum S. Scripturam, etsi non clarissimam, et nihilominus altera ex aliis rationibus esse probabilior, cujus etiam argumenta ex Scriptura et Patribus desumpta facile illa solvit.

3°. Distinguitur dubium ab opinione, ibidemque loquitur S. BONAV. de præcepto claro, contra quod affertur interpretatio dubia, quæ legem de possessione non deturbat; patet ex contextu quem omisit Billuart, ubi dicitur, quod, sicut secularis damnatur ob fornicationem, sic Professus ob religionem, si sciverit, quod in regula præcipitur, quæ regula est certa : affert exemplum Evæ, cui præceptum erat clarum, et interpretatio serpentis dubia.

4° ALENSIS loquitur de dubio *practico*, prout contextus probat, quem studio videtur omisisse Billuart: *Hoc est, in malum minus*; ubi vero tale dubium est, versatur quasi in statu perplexo, ubi minus malum eligendum est. Eodem modo explicandus est Scotus, nimirum de *practice* dubitante, ac negligente ea quæ ad salutem pertinent:

249. IV. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ: S. THOMAS Quodl. 8. a. 13. item 9. a. 15. ad quæstionem: an peccatum sit habere plures præbendas, non conjunctas cum cura animarum? varia ponit principia, quæ Probabilismo nequiquam favent: nimirum hanc quæstionem ambiguam esse, spectando jus sive naturale sive positivum, multa tolerari quæ dum ad judicium ducuntur reprobantur, illud semper esse malum quod agitur contra legem, neque excusari per hoc, quod est secundum conscientiam, peccare illum qui plures habet præbendas, si contra opinionem magistrorum communem agit, quia agit contra legem DEI etc. S. ANTONIN. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. docet, in dubio peccati mortalis, sublato dubio, adhærendum esse opinioni alicujus Doctoris ex rationibus, quæ sint *magis probabiles*, quam pro parte opposita... item in dubio formandam esse sibi conscientiam et credulitatem de eo, quod credit tanquam de *probabiliore* parte; ergo.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. S. THOMAS stare pro nostra sententia, liquet ex alibi dictis: multa in cit. quodl. sat clara sunt, quæ Probabilismo non officiant, aliqua vero obscuriora, et neque hæc ad mentem D. THOMÆ rite intellecta Probabilistis adversantur: docet autem, quod pluralitas beneficiorum, licet ex natura sua difformitatem quamdam involvat, tamen possit honestari per certas rationes, ut sunt, necessitas vel utilitas ECCLESIÆ, quæ ubi adsunt, opus non est et dispensatione quæ ad jus naturæ non pertinet: circa jus positivum fere idem decidit ita ut, nisi accedant rationes, ea beneficiorum simultas fieri minime possit, quam ibi comparat cum percussione et occisione hominis, quæ *per se* illicita, duntaxat in malefactore fit licita: cæterum intelligi debet, ut ait S. ANTONIN., *de his, ubi manifeste patet ex SCRIPTURA, vel ECCLESIÆ determinatione, quod sit contra legem, et non de illis, ubi non apparet, alias sibi contradiceret in eodem libro*. Loquitur ibidem de dubio *practico*, quo quis putat, ex eo quod intrinsecam rationem oppositam non habeat, se contra communem magistrorum sententiam retinere eas præbendas posse; non de *speculativo*, quod etiam in probabiliore sententia esse potest quoad dictamen saltem directum, licet quoad reflexum habeatur certitudo adhæSIONIS, non infallibilitatis, quia hanc qui habet, non inducitur in dubitationem, de qua ibidem sermo est D. THOMÆ. Ad dubium *practicum* non requiruntur principia reflexa, sed sufficit non adesse judicium certum sive ex directis, sive ex reflexis rationibus. Cætera, quæ ex D. THOMÆ affert Billuart, nihil evincunt, quia non spectant ad operantem, sed ad sententiam *in se* spectatam.

2°. S. ANTONIN. requirit rationes *magis probabiles* reflexas vel directas: non enim exprimit probabilius directum, statimque addit: *talis enim non operatur in dubio peccati mortalis, sed secundum opinionem probabilem*; et regula 7^a (ponit autem hic 4^{am}.) declarat, quod, dum adest diversitas opinionum, possimus sequi partem benigniorem secundum *ἐπιελειπν*: dicit ibidem, libere sequi nos posse quamcumque opinionem, si modo hæc tria

habeat, ut non sit contra Scripturam et definitionem Ecclesiæ, ut eligat aliquam partem et non maneat dubius, ut formet sibi conscientiam, sive dictamen ultimum certum, deinde tò *probabilius* non est sumendum stricte, quia SS. PP. sæpe exprimunt positivum per comparativum, v. g. *video meliora*, et *deteriora sequor*; nec ante exortam hanc de probabili et probabiliiori sententia controversiam ita vocibus inhærebant. In contextu, quem fere mutilavit Billuart, requirit *notabiles* Doctores, non vero notabiliores; ergo sicut non requirit opinionem extrinsece, ita nec intrinsece probabiliorem, sed præcise vult, ut non sit contra expressam Scripturam vel definitionem Ecclesiæ.

Ibidem affert casum de confessario, quem dicit *sequi posse sententiam sul penitentis fundatam in consilio peritorum (non peritiorum)*, et de quibus *ex vita probabile est (non dicit probabilius)* quod non consulant, nisi bene. Loco cit. ait: *Eligere viam tutiorem, consilii est, non præcepti*; agit autem de materia præcepti. Ad quæstionem de *Montibus Pietatis* suo tempore agitatam respondit: *Quod autem probantes esse illicitum, asserant esse tutius sequendum, hoc verum est de honesto et meriti majoritate*; non ergo de præcepto.

Demum ibidem dicit: *Ex responsis, quæ videntur data ab ALBERTO M., habetur, quod frater simplex, aut quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis quæcumque opinionem voluerit, dummodo Doctoris magni opinionem sequatur*; hæc assertio habet duplicem auctoritatem ALBERTI M., et S. ANTONINI: nec solum loquitur de illitterato, sed de quovis homine, et per Doctorem magnum juxta Joannem Nider coævum S. ANTONINO non intelligitur Doctor Ecclesiæ, sed alius peritus; falsum etiam est, quod fiat homini, qui consulit Doctorem, per hoc *probabilior*, quia pari jure dicam quod fiat moraliter certa, sicut de materia *fidei* dictum est, ubi judicium requiritur certum, sed pro rudibus sufficit certitudo respectiva.

250. *Observe* SS. PATRIBUS Billuart subnectit antiquos TT. plures, quorum sententias non repugnare Probabilismo discas tum ex Probabilismo geometrico demonstrato an. 1747. a Minorita Italo, tum ex appendice in Theol. Moral. P. LA CROIX a P. ZACHARIA S. J. an. 1753. Romæ editis. Anton. Corduba circa ortum Probabilismi scripsit, ut ait Billuart, tutiorem esse tenendam, et in hoc DD. omnes consentiunt; verum hoc citatur ex *Ethica Amoris* Romæ, in Gallia et ubique rejecta, quam scripsit Henricus a S. Ignatio aperte Jansenianus: in hoc autem consentiunt omnes DD. non quod debeamus tutiorem vel probabiliorem sequi, sed quod sequens probabiliorem, maxime si doctus non sit, uti Corduba prob. 4^a dicit, excusetur per ignorantiam invincibilem. Vasquez de S. THOMA et Henrico dicit, quod videantur consentire Probabilistis, de Cajetano et Armilia, quod sint TUTORISTÆ, de Navarro et Soto, quod loquantur solum de Probabiliorismo tenendo in causa *judicis, medici* etc., S. Antonin., Cordub., Adrian., Conrad., Scotum, Majorem et plures alios allegat ceu Probabilioristas, quod tamen negat Suarez. Falsum est, quod Vasquez unum Medinam citet pro sententia probabili, cum T. 4. in l. 2. disp. 62. c. 4. n. 14. dicat: *Veram igitur existimo sententiam, quam sequitur MEDINA, quæque jam in scholis et ante communis fuit*; cum ergo annis 20. post Medinam ita scribens dicat jam tum et ante communem fuisse

sententiam Medinæ; necesse non erat plures auctores addere. Sane si Probabiliorismus fuisset antea communis, plures se Probabilismo opposuissent, neque tot viri diversissimorum ingeniorum in uno fere momento conspicerent in idem principium ratione Probabilismi.

§ V.

Momenta sententiæ Probabilis et Probabilioris ex RATIONE THEOLOGICA.

251. I. *Dicunt PROBABILIORISTÆ* : 1°. *Opinio non manet probabilis, si concurrat cum probabiliore* : opinio probabilis est, quæ nititur solido fundamento, et ad assensum ab homine gravi obtinendum apto : atqui talis non est minus probabilis, quia ad hanc requiritur, ut ejus fundamenta non modo non superentur a contrariis, sed et contrariorum vim elidant, quod probabiliori, non vero minus probabili convenit. 2°. *Ex minus probabili operans judicat suam actionem esse malam* : nam actionem esse malam judicat, qui judicat suam sententiam falsam : sed qui oppositam videt probabiliorem, suam judicat falsam, cum probabiliorem judicet veram ; ergo. 3°. *Sententia Probabilistarum repugnat in terminis, quia repugnat approbari a mente opinionem quam revera improbat* : sed qui dicit opinionem esse minus probabilem, eam revera improbat et rejicit, cum mens ei non possit acquiescere ; ergo. Ita Tournely.

Respondent PROBABILISTÆ : 1°. *Vera probabilitas consistit in eo, quod pro se habeat motiva gravia, quod contra se nihil certi habeat, quod argumenta contraria probabiliter solvat, quæ conveniunt etiam minus probabili in concursu probabilioris.* Sententia licet probabilior essentialiter incerta est, ut patet ex definitione Probabilis ; ergo non elidit probabilitatem sententiæ probabilis oppositæ, cum hæc habeat rationem gravem : alioquin opiniones probabilioribus oppositæ forent improbables, et assensus illis præstitus temerarius, quod dici non potest, quia SS. PP. AUG. et HIER., Scholarum magistris et Scholæ celebres assentiuntur, et assensi fuerant opinionibus, quarum oppositæ defendebantur ab aliis tanquam *probabiliores* ; imo neque D. THOMAS, BONAV., Scotus et alii Scholarum principes, neque integræ jam Scholæ possent dicere suam sententiam probabiliorem, aliam vero adhuc probabilem ; uti v. g. teste Ilung communissima docet, advocatum posse patrocinari causæ minus probabili contra probabiliorem etc.

2°. *Nec minus, nec magis probabile connectitur absolute cum falsitate, sed utrumque cum veritate saltem apparenter, cum habeat speciem veritatis aptam movere ad assensum prudentem ob motivum grave ; quamvis ergo major sit connexio apparens cum veritate in magis, quam in minus probabili, tamen minus probabile non potest dici connexum cum falsitate ; hinc quam male confundatur minus probabile cum falso aut magis falso, patet ex hoc syllogismo : Omne minus probabile est magis falsum et minus verum, probabilius autem est minus falsum et magis verum : sed juxta omnes TT. et Ph. *plura falsa sunt probabiliora veris* ; ergo plura falsa sunt magis vera, et multa vera sunt magis falsa ; ergo falsum est, omne probabilius esse magis verum, et minus probabile esse magis falsum minusque verum.* Præterea Probabilistæ dum opinantur adhaerendo suæ parti, partem

oppositam non judicant esse veram, sed dissolutis ejus argumentis falsam, et suam esse veram judicant. Si qui admittunt, opinionem judicio directo probabilius posse judicari falsam, ii negant, quod judicium hoc *speculativum* de falsitate opinionis corrumpat actionem, et quod operans proprie agat contra suam conscientiam, si nihilominus habeat judicium *reflexum* certum de honestate practica suæ actionis, et permissione legis consequentis.

3°. Si repugnat ibi, ubi datur sententia manifeste ac notabiliter probabilior, stare veram probabilitatem oppositam, evertitur status quæstionis. Etsi vero mens dicat suam sententiam minus verosimilem, non tamen dicit *falsam*, ut patet ex dictis. Non etiam talis admitteret ipsum peccatum sibi licitum esse vi hujus syllogismi: Hanc actionem ponere est peccatum: sed mihi licitum est hanc actionem ponere; ergo mihi licitum est peccatum: nam est vitiosus, cum *τὸ hanc actionem ponere*, in *Maj.* sumatur ceu objectum judicii *directi*, et in *min.* ceu objectum judicii *reflexi*. Quin et Probabilismus non minus fugit transgressionem legis, quam Probabiliorismus, cum quo pariter stat probabilis formido legis exstantis, quique moraliter plus faceret ad evitandam transgressionem, si tutius eligeretur.

252. II. *Dicunt Probabilioristæ*: 1. Principia, quæ nititur Probabilismus, non sunt certa, neque ab omni prudenti dubio libera, nempe hæc: orne judicium probabile, hoc ipso quod sit probabile, est prudens: et lex non obligat, nisi sit satis manifestata: atqui si non sint certa, non possunt esse regula morum et principia, unde deducantur dictamina practica; ergo. 2. Vel ipsa nostra mens et conscientia testatur nos ultro et facile amplecti hanc regulam: cum opiniones probabiles concurrunt, eligenda est tutior si est probabilior; e contra si nullo præjudicio præoccupati simus, testatur nos hæere et abhorreere ab ista: cum opiniones probabiles concurrunt, licet amplecti minus tutam et minus probabilem. Ita P. Daniel.

Respondent Probabilistæ: 1°. *Generatim*: Si est obligatio sequendi probabiliorem; ergo illa habetur a lege, vel humana, vel naturali: nullam vero saltem formalem assignare possunt Probabilioristæ; ergo non datur obligatio. Si legem naturalem virtualem et deductam dari de sectando PROBABILIORISMO asserant; ergo illius obligatio oriri potest, vel quia *intellectus* per se et absolute determinatur ad assensum parti probabiliori præstandum, quod falsum esse constat ex num. 264.: vel quia *voluntas* imprudenter ageret, amplectendo minus probabilem præsentē probabiliori opinione, quod itidem falsum est ex num. 267.: vel quia *excessus probabilitatis* exigeret assensum probabiliori præstandum: sed 1°. paucæ sunt opiniones manifeste et notabiliter probabiles, et de quarum excessu certo constat: 2°. probabilioritas universim est tantum *respectiva* et apparens, non autem realis et *absoluta*; unde et quæ olim habebantur probabilia, nunc subinde sunt improbabilia, qualis fuit sententia olim communissima, docens, solemnitatem votorum religiosorum esse juris divini, non ecclesiastici, et de essentia status religiosi, quæ nunc certo falsa est ex Bulla GREG. XIII. *Ascendente Domino*: 3°. quia etiam opinio probabilior est assensus incertus et fallibilis, ac præterea multa falsa sunt probabilia veris: 4°. denique quia hæc exigentia fundaretur vel in lege aliqua, vel in ratione prudentiæ, vel alia obligatione; unde recurrent eadem denuo rationes in contrarium.

2°. *Speciatim*: Cum P. Daniel sit Probabiliorista mollior, edicat quatenam principia certa habeat, cur in æque probabilibus eligere audeat minus tutam; neque ipsius mens abhorreat ab ea propositione: In æque probabilibus licet sequi minus tutam, quamvis opposita sit tutior? plane idem nobis hic respondere licebit. Porro moraliter certum est utrumque principium: 1um enim, nisi statum quæstionis subvertere liceat, recte affirmat etiam minus probabile manere in concursu probabilioris *vere* et *solide* probabile, adeoque prudens etiam, ut ipsa definitio et rationes nostræ manifeste probant: 2um etiam omnino tenet, quia prudenter dubitari non potest libertatem nostram esse in possessione, et præire quoad vim obligandi omnem legem; item nequit dubitari, quod ex certa possessione dejici non possit etiam per probabilius argumentum, si modo ad moralem certitudinem illud non accedat et limites probabilitatis non egrediatur, prout argumentis non contemnendis et responsione plus quam probabili ostensum. Denique quod illum mentis nostræ sensum et conscientiam attinet, fateor id nos forte prima fronte experiri, qui et securitati omnimodæ salutis studemus, et ad perfectionem gratiæ Dei instinctu vocamur. Si vero fundamenta utriusque sententiæ, quæ utpote multum *reflexa* non statim occurrunt, recte perspiciamus, si aucta plurimum ex immoderato rigore pericula salutis cogitemus, absque præjudiciis etiam et cupiditatis impulsu recte prudentiæ lumen sequemur, et ex iisdem principiis, quibus Tutiorismum aversamur, benigniorem sententiam amplectemur.

253. III. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ: 1°. Major probabilitas est sufficiens *promulgatio* legis, qua major communiter haberi non potest; qui ergo solum probabiliter judicat legem non existere, is per ignorantiam invincibilem non excusatur si lex reipsa existit, cum legis existentia ei manifeste verisimilior proponatur. Ad hæc lex naturæ posita a Deo fuit in statu *naturæ integræ*, ubi necdum tanta erat difficultas eam cognoscendi; in statu autem naturæ lapsæ amantibus se Deus dat uberes gratias illam difficultatem superandi, quæ tamen si sit nimia, hoc ipso non obligat. 2°. Qui novit opinionem tutiorem et probabiliorē, agnoscit eam potius eligendam, cum ex eo quod agnoscat motiva graviora, judicare debeat eam partem præhabendam; ergo non habet fundamentum sufficiens ad eligendam minus probabilem. 3°. Imprudentis est videre meliora et probare, sed deteriora sequi: qui vero in concursu inæqualiter probabilium eligit minus probabilem, ita agit; ergo. Item quamvis liceat *minus perfectum* eligere relicto magis perfecto, quia minus perfectum certo constat esse licitum, id eligere non licet relicto probabiliori.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. Id ipsum in quæstione est, an major probabilitas sit sufficiens *promulgatio* legis, id quod plerique DD. negant. Equidem ad sapientiam Dei pertinet, ut leges plerique innotescant secundum rationem explicitam et generalem, non item secundum omnes rationes, circumstantias et casus particulares fere innumeros, pro quibus omnibus determinare licitum vel illicitum, superat humanam fragilitatem: porro respublica humana optime foret constituta, nec Deus formaliter offenderetur, si modo servarentur leges certæ, et Dei sapientia plus non exigit, quam ut plerisque innotescant prima juris naturalis principia, et observentur leges

quas proxime vult obligare, nimirum illæ de quarum existentia prudenter dubitare non possumus. Neque verum est, quod ordinarie haberi nequeat maior notitia legum quam probabilior, cum plurimæ leges ex lumine rationis, ex fide, ex jure positivo nobis *moraliter certo* innotescant; raro autem aut vix contingit, ut sententia inter auctores controversa sit manifeste ac notabiliter probabilior: hinc P. Mayer, quamvis semi-rigorista præcipuus, fatetur se in universa Theologia vixdum quatuor ejusmodi sententias reperire: dantur vero vel apud Dianam 3000 quæstiones inter doctos controversæ, quas inter certo plurimæ sunt *comparative* probabiles.

Sæpissime autem habetur notitia solum æqualiter, aut quasi æqualiter probabilis, quæ juxta PROBABILIORISTAS rigidiores ad obligationem proximam non sufficit; itaque Probabilismus non inducit ad peccata materialia, minus ad formalia: sed sicut ignorantia invincibilis stricte dicta, ita et minus stricte dicta, h. e. dubium invincibile a peccato formali excusat, dubium vero cujus vincendi non datur obligatio, est invincibile, sicut illud dicitur moraliter vincibile quod potest et debet vinci; ergo. Quantumvis in statu *naturæ integræ* legem naturæ DEUS tulerit, eam tamen nunquam proxime obligare voluit, nisi morali diligentia sufficienter cognitam: hæc autem difficultas eam cognoscendi, in statu naturæ lapsæ per gratiam ordinariam non tollitur, extraordinaria non est omnibus parata, et præparatio ad illam valde ardua est.

2°. Stantibus etiam motivis gravioribus directis et speculativis, possunt accedere motiva reflexa et practica, ob quæ liceat minus probabile præferre probabiliori.

3°. Minus probabile dici nequit *deterius*, intelligendo per illud positive malum aut imprudens, sed intelligendo minus bonum et prudens, quamvis semper positive bonum et prudens: jam vero non est obligatio demonstrabilis eligendi semper *prudenter* et *prudenter*. Denique si qua a nobis paritas ponitur inter minus perfectum et minus probabile, non ponitur quoad certitudinem *directam* de honestate operis, sed quoad libertatem eligendi et prudenter quidem; certum quippe est, quod vere probabile sit prudens et licitum.

254. IV. Dicunt PROBABILIORISTÆ: 1°. Libertas satis restringitur hoc ipso, quod motiva *graviora* suadeant eam restringi: atqui hoc suadet probabilior; ergo. Item si voluntas libere posset eligere minus probabilem, et uti principio reflexo, eoquod non satis constet restringi libertatem, ratio eligendi fundaretur in libitu voluntatis, quod dici nequit. 2°. Ex obligatione sequendi probabilior, non sequitur *nimia difficultas*, imo seligere probabilem theologicæ præ tenuiter probabili, æque difficile est, cum in praxi nullum detur sufficiens criterium veræ probabilitatis a spuria. Neque requiritur, ut quis sequatur absolute probabilius, sed quod post sufficientem diligentiam operanti videtur probabilius. 3°. Judex, medicus, professor præsertim Theologiæ debent sequi probabiliora, quin tamen illa difficultas obstat; ergo.

Respondent PROBABILISTÆ: 1°. Motiva *graviora* adeo non restringunt libertatem, quia præter possessionem libertatis datur pro ea tum grave motivum opinionis probabilis, tum principium reflexum, quod illa major apparentia directa et speculativa non sufficiat, ut in praxi obligetur libertas; præterea ex voluntatis in intellectum imperio patet, non esse obligationem judi-

candi secundum motiva quæ apparent *graviora*. Electio etiam minus probabilis ultimato resolvitur in voluntatem prudenter agentem ratione motivi directi ex parte intellectus, et reflexi ex parte voluntatis; quin, si postremum etiam absit, recte sumitur pro principio resolutivo, quod libertas non restringatur, ubi de restrictione non satis constat, quia non est imponenda obligatio sine certa ratione, ut ait D. THOM. quodl. 9. a. 15. addens: *Omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.*

2°. *Nimia difficultas* non est tam ratio nostra quam signum, ex quo colligimus non dari legem obligantem ad probabilius; si autem in cognoscenda vera probabilitate sit difficultas gravis, occurrit onus illud Probabilioristæ aggravant magis? facilius vera probabilitas, quam certus et notabilis illius excessus detegi potest: nam licet multæ opiniones hodie ob novas rationes sint antiquatæ, multæ improbabilis factæ per definitiones Pontificum; tamen in praxi illam scies vere adhuc probabilem, quæ docetur ab integris scholis, vel auctoribus illius ætatis omni exceptione majoribus; item quæ continetur in aliqua SUMMA per diuturnam et communem approbationem recepta, quin constet eam esse antiquatam: imo ea saltem regulariter, quæ in publica academia a viro docto traditur, nisi prudens ratio contra illam occurrat.

3°. Disparitas est universim, quia hæc difficultas, utpote hominibus doctis imposita, facilius vinci potest quam illa, quæ omnibus etiam rudibus dictatur; speciatim vero de *judice*: is enim sæpe potest suadere compositionem partibus, potest uti principio, *melior est conditio possidentis*, judicat de alio, non autem de se ipso, in quo non est tanta difficultas. Ad hæc in *criminalibus* etiam judices non tenentur sequi probabiliorē, juxta quam nullum condemnare possunt, sed semper reo favere debent: in *civilibus* quidem tenentur sequi probabiliorē, quia respublica vel partes litigantes incunt cum judice hoc quasi pactum, ut sententia feratur juxta merita causæ, et si veritas non appareat, partem magis probatam eligat; ast contra nec ratione confitentis, nec ratione confessionis lex ejusmodi vel ab Ecclesia vel a Christo statuta est. De *medico*: is in morbis ordinariis, si habet notitiam, facile scit remedia probabiliora: si non habet experientiam propriam, facilius ejusmodi notitiam reperiet ex librorum testimonio, quia notitia hæc, utpote ab experientiis nata, etiam per aliorum experientiam haberi potest. In *extraordinariis* iisque rarioribus satisfacit utique, si adhibeat media quæ sibi probabiliora videntur, cum ab eo non exigatur, ut notabiliter probabiliora, quæ raro medici determinare possunt, adhibeat. De *professore*: is contentus esse debet, si post competentem diligentiam inveniat sententiam aliquando probabiliorē, cum viri doctissimi ordinarie non audeant suas tanquam notabiliter et clare probabiliores proponere, imo quo plus materiis præsertim moralibus student, eo plus dubitant.

255. V. *Dicunt* PROBABILIORISTÆ: Probabilismus fovet *laxitates* morum et fidei corruptivas: 1°. Quia vix occurrit casus, circa quem non sint duæ opiniones contradictoriæ et probabiles: unde vix ullis legibus adstringemur, et pro libitu suos quisque mores componet, præsertim cum non requirat rationem solidam, quæ sit talis in se et coram Deo; sed quæ talis *appareat* quibusdam viris, quos ipsi doctos censent: 2°. Quia ad veram probabilitatem ipsi

sufficit, eam defendi a tribus aut quatuor auctoribus, quos supponunt doctos, et de quibus *præsumunt*, quod eam opinionem non sequantur sine ratione, uti CARD. de Aguirre fatetur his verbis : *in probabilismo velut in pulvino molliter quiescebam* : 3°. Quia si talis probabilitas sufficit ad honestatem actionis, poterit quis tuto permanere in sua *secta*, quam probabilem putat, Ita Billuart.

Respondent PROBABILISTÆ : 1°. Neque pro sententiis laxis stat *vera* probabilitas, neque hæc est *mere* apparens, quod utrumque falso supponit Billuart ; auctores vero eosdem requirimus, quos Probabilioristæ : vero Probabilismo non sufficit quævis auctoritas, sed rationes is etiam considerat et probitatem Doctorum, quos inter illis plus defert qui sanctiores et a Deo præ aliis illustrati fuere. Id potius laxum videtur, quemlibet relinquere suo cerebro sæpe haud satis expurgato, et nescio quos excessus probabilitatis sibi fingere, quamvis alii doctrina et numero ad minimum pares cum integris scholis reclamant. Profecto Semi-Rigorismus haud satis eliminat *laxitatem* opinionum : e. g. negat Thyrsus Gonz., in confessione exponendum esse numerum obsectorum etiam totalium in quæ quis una voluntate tendit, etsi communior affirmet, ac tempore Di Castillo unanimis fuerit. Docet Muniessa, non esse peccatum mortale in statu peccati mortalis distribuere SS. Eucharistiam, et tamen hanc esse sententiam paucorum ac nullatenus admittendam, ait Castro Palao; et sic de aliis.

2°. Falsum est Probabilismum reponi in tribus aut quatuor auctoribus, quos ipsi doctos putant, et in *præsumptione rationum* : quippe docti examinare ipsi debent et auctoritatem et rationes, quamvis indocti et rudes sententiæ Doctoris vel Parochi acquiescere debeant, id quod non tenet apud Probabilioristas, quia sicut rudes deberent semper eligere probabilius, ita etiam semper inquirere Parochum doctiorem et pientiorem. Auctoritatem CARD. de Aguirre satis declarant P. Mansi et P. de Solis; etiam pro sententia probabilis stant viri sancti, FRANC. SALES., et CAROL. BORROM., qui ep. 70. Parochis præcipue commendavit librum P. Reginaldi S. J. de *prudentiali Confessarii*, in quo PROBABILISMUS docebatur; item P. Segneri, Franc. de Hieronymo alique proximi canonizationi.

3°. Cum, ubi certum obstat, enervetur probabilitas, infideli vera de sua secta nequit esse probabilitas, quia fides certa opponitur; imo si fides probabilior est, nequit illius sententia esse *subjective* probabilis, quia hoc ipso tenetur ulterius inquirere; et certus quilibet est, in eligenda religione non dari probabilitatem, sed debere principium certum elucere : si manet in sua infidelitate, ut sit securus, deberet sibi facere dictamen practicum certum; id vero non potest, quia non agitur de actionis honestate et licentia, sed de religione quæ est medium necessarium ad salutem, nec a meo iudicio dependet; atque hoc ipsum pugnat adversus P. Billuart. Cæterum hic ipse f. 566. et 569. optimas pro nostra thesi probationes et objectionum solutiones suppeditat. Plura huc spectantia dispersim reperies in superioribus.

256. *Observa I.* Probabilioristarum hæ sunt *obligationes* : 1°. Inquirere debent in sententiam probabiliorē magna cum diligentia : sententia debet illis esse probabilior ex propria peritia : idque sine præiudicio et affectu; quæ sane obligatio cum tantum diligentiae, doctrinae et liberi animi requiratur

in Probabilioristis, omnino difficilis est. 2º. Cum hæc obligatio sit *universalis*, maxime quidem ad doctos pertinet: ad indoctos vero etiam; rudes autem per seipsos nequeunt dignoscere manifestam ac notabilem illam probabilioritatem, proin ex aliorum iudicio amplecti illam debent: facile autem eveniet casus, quo rudis audiat a suo confessario hoc esse illicitum, ab alio confessario esse licitum, quid tum rudis? potest uterque confessarius esse pietatis ac doctrinæ omnino æqualis; in hoc ergo casu miser ob perplexitatem conscientiæ neutram opinionem eligere potest, sed Tutiorismum sequi debet, quia nulla ipsi esset probabilior; atque hoc modo rusticus feret sententiam circa sententiam pro gravissimarum scholarum diversitate diversimode decisam.

3º. Christiani fideles nequeunt inquirere in *excessum* probabilitatis; semper ergo tenentur eligere confessarium, qui omnes alios doctrina et pietate antecellat, qui velit et possit omnia præstare ad quæ probabilius tenetur; quanta difficultas? si pœnitens est *rudis*, nequit confessarius Probabiliorista permittere, ut sequatur minus tutam solum probabilem: si pœnitens est *doctus*, forsan uti confessarius probabiliorem, ita pœnitens probabilem tenet: quid tum confessarius? vel debet pœnitens suam sententiam deponere, ita ut nolit eam amplius tenere, idque exigente confessario Probabiliorista: vel Probabiliorismus non potest esse regula pro dirigendis sive propriis, sive alienis conscientiis; hinc

257. *Observa II.* Quoad directionem conscientiarum *uniformitas, certitudo et praxis* videtur deficere in Probabiliorismo: nam 1º. pro diversitate ingenii diversa est sententia, et quæ ab hoc probabilior, ab aliis habetur duntaxat probabilis; quin adeo unus idemque confessarius (varia enim pro temporum varietate et habitu sive conditione mentis et corporis iudicia hominum sunt) mutabit suam opinionem, ac proin eosdem pœnitentes nunc obligare nunc deobligare tenebitur: nempe agitur hic de majori probabilitate *subjectiva* et pro æstimatione varia; hinc monet Gerson, quod non ita debeamus fidere scientiæ nostræ, ut non cognoscamus illius infirmitatem; ergo unica regula potest esse vel Tutiorismus favens legi, vel Probabilismus favens libertati.

2º. Haud facile discerni potest quænam sit probabilior, cum ad hoc ponderari debeant rationes, numerari auctoritates, et institui iudicium inter integras scholas, quod vel doctis difficillimum, indoctis moraliter impossibile est. Incertum etiam est quænam sit probabilior: vel enim cognoscetur ex ratione, vel ex auctoritate: at tunc; ergo vel prout rationes inveniuntur apud auctores: sed horum quidam has, alii alias afferunt, aliorum rationes solvunt et rejiciunt; vel prout nobis apparent: sic autem probabilioritas devolvitur ad proprium iudicium, cui, ut monent DD., SS. PP., et Ascetæ, *rimium ne fidas*: sæpe enim laborat præiudicio, sæpe agitur passione, aliove affectu sinistro: hujus v. g. sententiæ patroni non possunt consuli, quia multorum scripta vel non sunt edita, vel non sunt ad manum: deberet accurate examinari, utrum ii auctores ipsam illam quæstionem debita cum diligentia tractarint, an *incidenter et oscitanter*: in Summulis, ubi duntaxat reperiuntur auctores, sæpe unius tantum scholæ auctores recensentur; aliis prætermisissis etc.; ergo dubia est probabilioritas, nec fundare regulam certam potest.

3°. Denique *praxis* videtur obstare : nam iudices multis sæpe annis detinentur in decidenda lite : sed in confessione vel *statim* dicitur sententia, sicque statim decidendum quænam ratio alteri præponderet, et quænam pars in probabilitate excedat ; vel *non statim* fertur sententia, sicque pœnitentes sæpissime dimittendi essent sine absolutione, iis abstinendum a mensa Eucharistica etc. : primum confessario, alterum pœnitenti difficillimum est, et ipsa illa consultatio timoratis *scrupulorum*, liberioribus vero *laxitatum* foret occasio ; ergo hæc sententia in praxi tanta cum difficultate conjuncta nequit esse regula, cum CHRISTI jugum suave et onus leve sit. Ita arguunt Probabilistæ.

ARTICULUS V.

DE PROBABILISMO.

§ I.

Præcognita de opinione Probabili.

258. *Nota.* Diversissimas notiones *Probabilis* discernere cum primis oportet Theologum, ut genuina PROBABILISMI SCHOLASTICI idea eruatur ; dein fundamenta hujus sententiæ præcipua, nec non obligationes ejusdem statuendæ ; præcipue vero disquirendum, sitne unquam reprobatus ac prohibitus a Sede Apostolica genuinus PROBABILISMUS ; porro ubi et quibusnam Probabilismi usus non sit licitus ; ac demum an ejusdem usus etiam sit licitus relate ad opinionem minus probabilem alienam, decidendum est ; de singulis agemus per distinctos §§. ; hic vero de Probabili generatim.

259. I. Probabile sumitur tripliciter : 1°. in sensu *Academicorum*, quod inferat actionem sine consensu, eo quod nulla dari possit scientia, et ubique periculum sit errandi ; hos expugnavit S. AUG. 2°. in sensu *Philosophorum*, quod ut plurimum accidit, et qualemcumque veritatis speciem præ se fert ; cum hoc fere incidit *Oratorium*, de quo TULLIUS : *nihil tam improbabile, quod non ab oratore probabiliter proponi possit* : 3°. in sensu *Theologorum*, quod fundatur in motivo respective et absolute gravi ; atque de hoc nobis duntaxat sermo est. Itaque opinio probabilis est assensus fallibilis quidem et incertus, nixus tamen motivo absolute et respective gravi. Dicitur *assensus*, per quod differt a dubio quod suspendit assensum intellectus : *fallibilis*, respective ad objectum quod non est evidens aut evidentiter cognitum, et ad motivum quod non fundatur in auctoritate divina vel humana certo cognita : *incertus* relate ad subjectum, quia adhæsiō intellectus rei probabiliter cognita non est certa seu firma : *nixus motivo*, nam si ex præcipitantia, affectu aut præjudicio quis fertur in aliquid, erit potius motio voluntatis, quam lumen intellectus : motivo *gravi*, quod etiam apud timoratos meretur assensum : *absolute* gravi, quod post maturum quoque examen et sedulam discussionem adhuc meretur assensum : et *respectively* gravi, quod rationibus sententiæ oppositæ comparatum suam vim et robur non amittit.

Equidem non requiritur, ut sententia opposita tibi sit probabilis ; requiritur tamen 1. ut non sit *certa*, h. e. nixa principio certo, vel S. Scriptura,

Traditione, definitione Ecclesiæ aut Pontificis, communi persuasione SS. PP., lege clara civili vel ecclesiastica : hæc enim certitudo tuum motivum enervat et elidit : 2. ut sententiæ oppositæ rationes non quidem certo, at probabiliter et prudenter possint dissolvi.

260. II. *Opinio ratione motivi est vel intrinsece probabilis, quæ nititur ratione gravi cum ipso objecto connexa et desumpta ex ipsa natura rei, licet non sit convincens illa ratio : vel extrinsece probabilis, quæ nititur auctoritate quam TT. et Canonistæ faciunt; Scriptura autem sacra ob infallibilem connexionem cum natura rei ad motiva intrinseca reducit. Auctoritas extrinseca non debet ratione destitui, quia auctores ideo merentur fidem, eo quod afferant vel supponantur afferre rationes graves; non vero requiritur communis consensus auctorum, sed multi per se loquendo faciunt probabile, plures probabilius; dixi, per se, quia in auctoribus non tam numerus, quam eorum qualitates æstimantur, sicut in Capitulo non semper ad majorem numerum, sed ad partem saniolem attenditur, et juxta S. Aug. L. 2. de doctr. Christ. graviores auctores æquivalere possunt pluribus non ita gravibus : sunt autem illorum dotes, fides catholica, quia alienus a fide non movetur ab evidentia credibilitatis nostræ Religionis, sed vel ex malitia, vel ex errore; doctrina, ne possit fieri exceptio imperitiæ contra ipsum : prudentia, quæ temeritatem excludit et socordiam in rebus diligenter examinandis : probitas, ne suspicio fraudis ac deceptionis in illum cadat; his tamen ornatus potest in quadam particulari sententia pati exceptionem : 1º si alicubi omnino improbabilem vel damnatam sequatur : 2º si forte sit Summistæ, et non afferat rationes suas, sed aliorum exscribat motiva; talis non est omni exceptione major, quia potest esse prudens suspicio, an aliorum sententias rite intellexerit et pensaverit. Subin partium, novitatis vel antiquitatis studio nimium sunt addicti, subin bonus dormitat Homerus, subin accidit, ut plures auctores unum quemdam ut grus gruem sequantur.*

Universaliter loquendo unus auctor nequit facere sententiam probabilem, uti constat ex prop. 27ª. ab ALEX. VII. damnata : *Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apost. tanquam improbabilem* : dixi, universaliter loquendo, quia contingere potest ut unus auctor afferat rationes tam graves, ut sententia aliqua ab aliis rejecta, quia non satis fuit cognita et pensata, novarum iterum rationum accessione vere probabilis fiat. Axioma illud : *Tantum valet auctor, quantum ejus ratio*, potissimum locum habet apud Philosophos et JCtos, quia non ita laborant in detegendis notis, aut moribus vel pietate auctorum, modo allata ratio subsistat; in moralibus autem debet posse præsumi, quod auctor ita scripserit, sicut coram Deo existimavit.

361. III. Probabile dividitur : 1º. ratione gradus in probabile, probabilius et probabilissimum; probabile in magis et minus probabile; hoc vel est minus negative probabile, et dicitur improbabile, sicut minus negative prudens dicitur imprudens; illud indicat opinionem quæ nititur motivo gravi : gradus probabilitatis ipsa Ecclesia admittit, declarans in Conc. Vienn. certum gradum probabilitatis, circa illam quæstionem, an parvulis in baptismo infundantur habitus fidei, spei et charitatis, tum temporis necdum definitam.

Porro in *absolute* probabile, h. e. relate ad omnes ac plerorumque prudentum judicia, et *respective* probabile, h. e. respectu alicujus certæ dispositionis intellectus: probabilitas respectu rudium est auctoritas vel Parochi, vel Directoris conscientiae. 2º. Ratione *objecti* in *speculative* probabile, quod nititur motivo gravi, sed in praxin deduci nequit: et in *practice* probabile, quod spectatis omnibus circumstantiis probabile habetur; sic cerevisiam tenuem esse materiam validam baptismi, item valere formam illam, *absolvo te*, omittendo, *a peccatis tuis*, est *speculative* probabile, quod tamen in praxi non tenet extra casum necessitatis.

Male a Jansenistis præcedenti seculo traducta est hæc divisio, cum *speculative* non statuatur quid in praxi aut consideratis omnibus circumstantiis alicujus actionis fieri debeat; quæstiones autem ejusmodi *speculative* recte traduntur, ut sciatur quid faciendum in casu necessitatis.

262. IV. Probabile ratione *modi*, aliud est probabile *certo*, cujus probabilitas certo innotescit, aliud *dubie* probabile, de cujus probabilitate dubitatur, aliud *tenuiter* probabile, et hic terminus non imminuit, sed tollit probabilitatem, quia solum in apparenti verisimilitudine fundatur. *Certo* probabile habetur: 1º. si alii dicunt quid probabile, alii idem probabilius dicunt: 2º. si sint diversæ auctoritates, quarum una negat quod altera affirmat, in hoc tamen, quamvis alias diversæ, conveniunt. *Probabiliter*, *dubie*, ac *tenuiter* probabile non potest pro dictamine practico servire, quia inde non potest formari syllogismus, cujus præmissæ sunt certæ.

263. *Observa.* Multæ olim probabiles hodie sunt improbabiles: amittere autem possunt suam probabilitatem: 1º. per inventas novas rationes intrinsecas antea incognitas: 2º. ob communem auctorum nunc consentientium: 3º. ob damnationem Pontificum. Omnis ergo damnata a PONTIFICE amittit probabilitatem saltem *practicam*, licet sit desumpta ex aliquo S. Patre, cum PP. singuli eam infallibilitatem non habeant quam habet Papa; et nonnisi communis SS. PATRUM consensus est locus theologicus. Vide prop. 30. ab Alex. VIII. damnatam.

Probabilitas haberi potest utrinque ex motivis vel *æqualibus*, desumptis ex iisdem locis, v. g. ex S. Scriptura: vel *inequalibus*, quæ ex diversis locis eruuntur, v. g. auctoritas diversarum scholarum fundata in diversis motivis intrinsecis. Unum motivum aliud sententiæ oppositæ motivum elidere potest vel *perfecte*, si omnem vim movendi tollat, vel *imperfecte*, si quidem vim movendi imminuat, non tamen penitus enervet. *Notabiliter* probabilius, quando habetur major excessus probabilitatis, vel est ita probabilius, ut pro opposita parte nulla sit prudens ratio, v. g. hanc hostiam esse rite consecratam, hunc, quem colo patrem, meum esse genitorem; et hoc est *speculative* probabile, at *moraliter* certum: vel ita est *notabiliter* probabilius, ut pro opposita parte sit etiam motivum grave, et de hoc sermo est ac fuit hactenus.

Motiva *æqualia* se invicem elidunt, redduntque intellectum immotum, sicut duo pondera bilancem, et testes ejusdem fidei, quorum neuter movet, si uterque sit de visu, *cap. 9. de Probat.*; potest ergo intellectus a voluntate physice quidem determinari, non tamen prudenter determinabitur. Secus

inequalia, qualia plerumque sunt, quæ habent vim movendi disparatam et se invicem, hoc in ista, illud in altera linea excedunt. *Notabiliter* major probabilitas probabilem minorem oppositam non destruit, quia illa non est certa, et hæc esset saltem negative improbabilis, ita ut teneus ejusmodi probabilem temere ageret etc. Sententia, quæ assertitur ut *certa*, per argumenta tantum probabilia potest impugnari; quæ ut *probabilior*, non potest oppugnari per argumenta probabilia, quia utrumque potest simul stare, et probabilius non elidit probabile: ut si quis intus judicet, B. V. esse cum labe conceptam, hic debet suam opinionem censere probabiliozem, et oppositam ratione cultus publici tenere probabilem; sententia demum *probabilis* per argumenta certa oppugnari debet.

§ II.

An duæ contradictoriæ possint simul probabiles apparere intellectui, isque prudenter assentiri probabili in concursu probabilis vel probabilioris?

264. *Nota I.* Quæstio hic est de simultanea probabilitate, non veritate, e. g. probabile est exprimendas esse in confessione circumstantias intra eamdem speciem aggravantes, et probabile etiam est non esse exprimendas, ubi non habetur contradictio, quia modus non negatur. Intellectus determinari potest ad assensum vel ab *objecti evidentia*, de qua hic non agitur: vel a *voluntate* in obscuris, directe vel indirecte, vel *physice*, ubi simpliciter consideratur potestas voluntatis, vel *moraliter* sive prudenter, si fiat cum ratione. Si motiva sunt *æqualia*, vel *nulla*, v. g. an *stellæ* sint pares vel impares, nequit voluntas determinare intellectum ad unum præ altero, quia se mutuo elidunt: si sunt *dissimilia*, et utraque pars solum probabilis, potest sicut ex duobus bonis æqualibus hoc vel illud eligere, ita physice saltem ad hanc sententiam præ illa determinare intellectum qui non determinatur ab objecto. Idipsum potest voluntas in concursu probabilioris: nam nihil obstat ex parte *voluntatis*, quæ in obscuris subditum sibi habet intellectum, et sæpe eligit minus bonum præ majori, v. g. delectabile præ honesto; ergo etiam potest eligere minus præ magis probabili: nihil ex parte *intellectus*, cum non habeatur certitudo, probabilitas non elidatur, et per minus probabile intellectus æque possit invenire veritatem: neque ex parte *objecti*, quod non cognoscitur evidenter.

265. *Nota II.* Prudentia est habitus secundum rectam rationem electivus; eligere ergo secundum rectam rationem, est prudenter agere secundum virtutem. Actus prudentiæ sunt *consilium*, sive eubulia, quæ ex communibus rationibus suadet: *judicium*, seu synderesis, quæ ex altioribus et specialibus rationibus judicat actionem aliquam esse ponendam vel omittendam, sicque dicitur virtus intellectualis: *præceptum*, secundum quod, utpote ad voluntatem spectans, dicitur virtus moralis. Quælibet virtus habet actus *elicitos*, qui cum immediate procedant ab ipso habitu, semper certi sunt ac scientifici: et *imperatos*, qui cum mediante voluntatis imperio proveniant, sunt incerti ac fallibiles, v. g. in iudice volitio elicitæ procedendi secundum

allegata et probata, est certo bona ac virtuosa : si dein secundum allegata et probata procedens, condemnat reum, potest falli, quia reus potest esse innocens. Equidem omnis virtus habet *medium rationis*, quod per rationem determinatur, e. g. temperantia, quantum cibi sumendum sit; justitia tamen commutativa, v. g. in mutuo, habet *medium rei*, quod sit in ipsa re, atque hoc est indivisibile, prout D. Thomas et TT. omnes admittunt. Quod prudentia medium rationis divisibile habeat, inde est, quia aliqui sunt magis dispositi, per *medium rationis* rem inveniendi, vel quia ingenio, vel quia longiori experientia præstant; sicut ergo in omni virtute ratione medii potest haberi actus virtuosus, virtuosior et virtuosissimus: ita potest etiam haberi actus *prudens*, *prudenter* et *prudenter*. Sicut qui solvit pretium infimum juste agit; qui medium, justius; qui summum, maxime ab injustitia remotus est: sic a pari de illo medio rei argumentamur ad *medium rationis*, vi cujus actus aliquis virtutis speciem retinet, quantumvis medium illud non attingat proxime.

266. *Dico I.* Idem intellectus potest habere partem utramque contradictionis, tanquam probabilem.

Prob. 1º. Intellectus ex neutra parte potest habere principium certum: potest autem cognoscere, quod pro utraque parte stet auctoritas et ratio gravis; ergo utrumque potest habere probabile. 2º. S. Aug. utramque illam sententiam de quotidiana communione ita exponit: *Licet quotidie communicare, quia quotidie peccamus: non licet quotidie communicare, ut sic melius nos præparemus ad S. Communionem*: utraque est probabilis; ergo teste Aug. utraque pars contradictionis potest eidem intellectui apparere probabilis. 3º. Idem homo potest esse amabilis ratione justitiæ, et odibilis ratione libidinis; ergo a pari. 4º. Possum sententiam aliquam *directe* asserere, et simul cogitare *reflexe*, oppositam esse probabilem, v. g. in illa sententia de immaculato conceptu Virginis; ergo habetur hic simultas probabilitatis, non probabilitas simultatis, seu simultaneæ veritatis.

267. *Dico II.* Intellectus potest *prudenter* assentiri opinioni probabili, quantumvis opposita sit etiam probabilis vel probabilior.

Prob. 1º. Qui agit ex motivo gravi, agit prudenter, quia agit secundum rectam rationem quam vir sapiens determinat, et quæ virum sapientem determinare potest: atqui talis agit ex motivo gravi, quod virum prudenter movere potest ad assensum; ergo prudenter. *min.* constat ex dictis n. 263. et 264: nimirum habetur motivum grave: unum non elidit aliud: dantur in omnibus disciplinis sententiæ æquiponderantes, de quibus DD. dicunt: *Elige, quod vis*: præter rationes directas possunt movere intellectum rationes vel generales ex *eubulia*, honestas, jucunditas, utilitas, vel speciales ex *synderesi*, v. g. si sit hæc sententia propria scholæ meæ, si superior suadeat: quia magis consulitur libertati conscientię: servatur jugi Christi suavitas: tolluntur scrupuli: ratione mei et proximi declino multa incommoda: est magis ad captum: magis allicit homines ad bona opera: quia sine necessitate non debet suscipi onus tam grave, et proximo imponi, etc.

Prob. 2º. Medium rationis in prudentia habet suam latitudinem, et potest esse actus prudentiæ, licet non sit prudentissimus; ergo agit prudenter,

quia ex motivo absolute et respective gravi, quia probabiliter solvit argumenta opposita etc. *Conf.* 1°. Qui solvit pretium summum, agit justissime; et qui infimum solvit, adhuc juste agit; ergo a pari. 2°. Hæc illatio: Sententia ista est probabilior; ergo opposita non potest esse probabilis: nec tenet *vi formæ*, quia alias omne comparativum destrueret positivum, quod est falsum, siquidem nobilius non evertat id quod est nobile: nec *vi materiæ*, nam qui nubit virgini, bene facit; qui non nubit, melius facit; idemque valet argumentum de omnibus consiliis Evangelicis; ergo.

§ III.

Quæ sint obligationes et fundamenta præcipua Probabilistarum?

268. *Dico I.* Obligationes eorum, qui sectantur PROBABILISMUM, sunt: 1°. Inquirere debent in rei veritatem diligentia proportionata, ut opinio sit certo, solide et practice probabilis; proin requiritur sufficiens doctrina, qua possit rite discerni inter rem et rem, inter rationem prudentem et leviolem. 2°. Absit negligentia respectu doctorum; rudes vero eligant viros doctos et pios; hæc tamen obligatio videtur esse major apud Tutoristas et Probabilioristas, ut dictum num. 224 et 256. 3°. Exulent præjudicia, ne, quod leve est, reputetur grave: absit zelus immoderatus, et ne sint laxiores, dum alios volunt convertere. 4°. Cedat procul motivum humanum, v. g. alteri placendi: ex ratione, non ex commodo agere convenit. 5°. Non eligant, sed evitent auctoritates non authenticas, et considerent num forte suæ probabilitati obstet quid certum: attendant num unica forte ratio sit in quadam paritate, quia in materia legum non ita tenent paritates, cum ex paritate unius legis ad alteram non possit fieri argumentum. Porro perspiciant an non tota ratio sit mera subtilitas, et quidem talis, quæ juxta sensum communem non ita obtinet; tum enimvero ejusmodi sententia tanquam suspecta de verâ probabilitate esset habenda. Denique consensus communis facit probabilem interdum probabiliorem. Hanc, nempe probabiliorem, tenetur exponere is, a quo consilium petitur, ne loquatur contra veritatem.

269. *Dico II.* Præcipua fundamenta PROBABILISMI sunt sequentia:

I. *Dicunt* PROBABILISTÆ: Neque jus naturæ, aut recta ratio, neque jus positivum aperte dictant, legem *dubiam*, qualis est lex etiam *probabilius* existens, si graves pro parte opposita stent rationes, proxime obligare; incredibile etiam est, tot ac tantos omnium ætatum et ordinum viros doctissimos æque ac pientissimos per sesquiseculum et ultra, etiam post ingens studium et accuratissimum examen, hanc legem naturæ universalem ad omnes homines se extendentem non cognovisse. Si vero Probabilismus repugnat juri divino, ut quid impune docetur per tot seculâ in monasteriis, libris, academiis, ac etiamnum Romæ, sciente et tacente R. Pontifice, supremo capite Ecclesiæ quæ columna est veritatis?

Respondent PROBABILIORISTÆ: Quam legem nosse non volunt Probabilistæ, norunt DD. alii, numero saltem pares, probitate ac conditione etiam majores. Constat vero aliunde, Probabilistas circa objecta moralia non fuisse

præditos recto iudicio, quia plures illorum propositiones, quin et apologiæ Probabilismi damnatæ fuerunt. Natura nos ipsa impellit ad verisimiliora; DEUS autem potuit hanc legem condere; ergo sicut talem condidit circa alia media salutis, ita quoque circa licentiam actionis; hinc SS. PP. passim docent; *quemlibet debere indagare veritatem, omnia studiose inquirere; videre, quid legi divinæ magis conveniat, arbitrium regere ratione, non rationem arbitrio, non quamlibet consuetudinem esse recipiendam, nec quamlibet auctoritatem esse tutam regulam operandi, sed etiam in probabili sermone timendam esse deceptionem, neminem reliquendum in ignorantia, eo quod error in iudicando justo inducat periculum damnationis.* Quod Roma, Pontifex, Ecclesia taceant, adeoque saltem implicite approbent Probabilismum, haud satis verum est; cum is videatur ab ALEX. VII. et INNOC. XI. fere in terminis confixus, imo, recentius per litteras encyclicas BENED. XIV., ac moderni etiam PONTIFICIS iudicio reprobatus.

270. II. *Dicunt* PROBABILISTÆ: Lex sive antecedens, sive consequens non obligat *proxime*, nisi sufficienter *intimata*, maxime si obligatio sit universalis et admodum difficilis, sine ratione valde efficaci non imponenda: sed quamdiu sententia minus tuta manet vere probabilis, non est sufficienter intimata lex obligans ad tutiora et probabiliora, quia de ejus existentia adhuc dubitari prudenter potest, et legitima intimatio præcipue colligitur ex communi sensu DD., qui ex hactenus dictis multo magis favet Probabilistis; ergo lex non existit proxime obligans ad tutiora et probabiliora: nam obligatio faciendi supponit obligationem sciendi, eaque, quia proportionem et gradus probabilitatis utrinque conferri exacte deberent, uti frequentissima foret, sic et difficillima.

Respondent PROBABILIORISTÆ: Lex illa sufficienter est *intimata*, quam a DEO latam esse, notabiliter et manifeste probabilius est: alias si hæc notitia non sufficeret, impune violari possent leges plurimæ reipsa existentes, adeoque committi peccata formalia. Illa certe ignorantia non est invincibilis, cui notitia manifeste verisimilior opponitur; vinci ergo potest ac debet, quia de gravi obligatione et formali offensa DEI agitur. Quidni pari jure prætendas ignorantiam aut dubium invincibile legis, quando sententia favens legi est unice probabilis? Non ergo semper requiritur moralis certitudo, sed sufficit major probabilitas de existentia legis, quam S. Thomas vocat *certitudinem probabilitatis*, et S. Antonin., *certitudinem civilem* vel ethicam, adeoque reipsa moralem quamdam certitudinem; atque hunc fuisse sensum communem DD. illius temporis, testatur Terillus.

271. III. *Dicunt* PROBABILISTÆ: Hæc obligatio esset *noxia* potius quam *utilis*, quia cum mille anxietatibus, perplexitatibus et periculis conjuncta: non autem videtur, quod spectata hominum imbecillitate suavis DEI providentia, ob sui honorem, ac bonum quoddam spirituale hominis forsitan eventurum ex observatione legis dubiæ, hominem velit subicere tantis incommodis et tot periculis formalis ac gravis offensa DEI, quæ illa obligatio per se et ex natura sua inferret; ergo cum aliunde non satis constet, hanc obligationem legis aut naturalis aut divinæ existere, merito præsumitur quod DEUS eam non tulerit.

Respondent PROBABILIORISTÆ : Obligatio sequendi probabiliora non est admodum difficilis, et nequaquam noxia : nam 1°. Necesse non est scire, an hæc vel illa opinio sit *absolute* et *in se*, sed an sit *comparative* probabilior; si adhibita sufficienti diligentia in indaganda veritate manifeste advertas, te multo magis trahi ad assensum opinionis tutioris, jam cessat difficultas in agnoscenda majori probabilitate : si vero id non advertas, datur moraliter æqualis probabilitas, et sic licet sequi minus tutam : demum ad taxandos gradus probabilitatis non requiritur omnia inter se fundamenta utriusque opinionis comparare, sed ea tantum, quæ per moralem diligentiam circumstantiis proportionatam hic et nunc operanti occurrunt. Nonne semper et accurate examinare, an opinio sit certo probabilis, induceret in infinitas anxietates?

2°. Potius licentia sententiæ probabilis *noxia* est, sicut origo laxitatum, ita morum corruptela, quia cum naturæ vitio ad laxiora propendeant homines, vix erit opinio stans pro libertate, pro qua non excogitent rationes probabiles, itaque omnia vitia sub prætextu probabilitatis sibi fingant esse licita; hinc BASIL. in Ecclesiæ corruptos mores refert illud Judic. 17. 6. *Unusquisque, quod sibi rectum videbatur, illud faciebat.* Ad hæc si licite agit, qui minus probabiliter; ergo a Deo frustra petitur notitia legum, frustra TT. disquirunt veritatem opinionum, imo dissensio inter DD. esset bona, et facile quivis regendis conscientiis prælici posset; igitur percommoda et salubris est obligatio tutiora et probabiliora sequendi, contra quam si quando peccatur, id fit *per accidens*, neque ex difficultate obligationis infertur, cum aliunde notum sit dari leges valde difficiles.

272. IV. *Dicunt* PROBABILISTÆ : Opinio minus tuta et minus probabilis, quamdiu est theologice probabilis, manet simpliciter tuta, ut constat ex doctrina D. Thomæ et S. Bonav., quam plures summi Pontifices vocant *benedictam, divinam, certam doctrinæ Christianæ regulam*, quæ publice doceri ac in praxi teneri possit, quamvis in moralibus sæpe doceant propositiones contradictorias, quæ certo ambæ non sunt æqualiter probabiles, minus probabiliores; ergo non reprobatur Ecclesia Probabilismus, adeoque hic non est fons omnium laxitatum, sed tuta in praxi norma honesti esse potest; ergo qui sequitur sententiam vere probabilem, agit *prudenter, inculpabiliter, utiliter.*

Respondent PROBABILIORISTÆ : Sententia tutior, simulque notabiliter ac manifeste probabilior sic elidit vim motivorum sententiæ minus probabilis, ut hæc non amplius maneat comparative, certo et practice probabilis, sed fiat *tenuiter* probabilis : nam quantum illa accedit ad veritatem, tantum hæc recedit, adeoque manifeste et notabiliter deficit a veritate et probabilitate; nequit ergo esse *certo* probabilis, sicut non est certo affirmabilis. Pontifices doctrinam SS. Thomæ et Bonaventuræ laudarunt; sed non ea auctoritate approbarunt, ac si utraque esset a quocumque errore immunis: id voluere PONTIFICES, quod in eorum libris nihil contineatur fidei ac morum doctrinæ aperte contrarium, proin cuivis licere sequi sententiam D. Thomæ aut S. Bonaventuræ, si spectatis omnibus videatur probabilior. Cæterum Probabilismus repugnat spiritui SS. Patrum, Rom. Pontificum, Emin. Cardinalium et Episcoporum, qui nunquam juxta minus probabilem aut dispensant, aut respondent; ergo qui sequitur probabilem, non agit *prudenter*, quia se

exponit periculo peccandi : non *inculpabiliter*, quia cum dubio aut ignorantia facile vincibili operatur : non denique *utiliter*, quia anxietates et perplexitates non evitat, nec pacem animi aut conscientiae tranquillitatem consequitur, qui sequitur minus probabile et minus tutum in conscientia.

Qua vero ratione his Probabilioristarum responsis satisfaciant Probabilistae, disces ex dictis §. 3. art. prior. et ex dicendis num. 273. etc.

§ IV.

Utrum Probabilismus unquam fuerit ab Ecclesia reprobatus ?

273. *Dico.* Probabilismus nunquam fuit ab ECCLESIA vel a sede Apostolica reprobatus aut prohibitus.

Prob. I. Nulla talis censura adversus Probabilismum afferri potest, imò plures summi Pontifices in suis decisionibus, et recentius quidem secuti sunt probabilem; ergo. *Antec.* patet ex num. 220. etc.; hic vero unus instar omnium esto BENED. XIV. in suo opere de Syn. Diœces., quod opus in nova editione pluribus capitibus auctum prodiit, et liber 7us. etiam ampliatus, atque in plures divisus : ibidem ad quæstionem, an sacrum viaticum dari debeat ægroto eodem jam die, dum erat sanus, Angelico pane refecto? his verbis respondet Pontifex : *In tanta opinionum varietate integrum sit parochus, eam sententiam amplecti quam voluerit, neque fas erit Episcopo, animadvertere in talem parochum*; ergo Pontifex indulget usum alterutrius sententiæ, utut opposita sit minus probabilis. De ministro Matrimonii, an is sit Sacerdos, an vero personæ contrahentes, dicit L. 8. c. 13. *Utriusque opinionis solidiora argumenta præmisimus non animo aliquem inducendi ad ullam, sed ut Episcopis persuadeamus, ne quid illi decidere ausint* : hæc verba evertunt illud principium Anti-Probabilistarum, quod una probabilitas ab altera elidatur, quia ibi PONTIFEX utramque vocat probabilem; interim nobis sufficiant ista, quorum primum in *practicis*, alterum in *speculativis* iudicium a summo Pontifice latum declarat, Probabilismum neutiquam a Sede Apostolica proscriptum fuisse.

Prob. II. Si talis censura daretur, haberetur maxime in illa Prop. 3^a. damn. ab INNOC. XI. *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus* : verum hæc censura ad Laxismum et neutiquam ad Probabilismum pertinet : nam

1°. Propositio damnata generatim enuntiat de *omni probabilitate*, tam speculativa, quam practica, cum sententia, quam sequi liceat, *practice probabilis* esse debeat ita, ut speculativa nullatenus sufficiat.

2°. De *tenui probabilitate*, quæ nititur motivo tantum levi saltem comparative, eo quod per motiva contraria enervetur; vera autem probabilitas niti debeat motivo *absolute* et *comparative* gravi : ad hæc *tenuis* probabilitas est dubia probabilitas, quæ tamen *certa* esse debet.

3°. De probabilitate sive *intrinseca*, sive *extrinseca*, disjunctive, cum Probabilismus utramque postulet *copulative*, quia extrinseca quidem probabilitas sufficit respectu rudium, non item respectu doctorum, qui tenentur majore

rēm diligentiam adhibere, scrutari libros, ponderare momenta rationum etc.; et potest quis habere probabilitatem intrinsecam, sed talem, quæ repugnet sententiæ communi; ea autem fretus qui operatur, a temeritate excusari non potest.

4°. Propositio damnata est *nimis generalis*, nullum faciens discrimen inter probabilitatem, quæ immediate versatur circa licentiam actionis, et circa aliud objectum e. g. *valorem Sacramenti, jus tertii, salubritatem medicinæ*, ad quæ Probabilismus se non extendit; ergo is nunquam fuit prohibitus aut reprobatus, id quod patebit magis ex solutione objectionum.

274. *Obj. 1.* Lucius III., Clemens III., Honorius III. et Clemens V. celebrem regulam statuerunt, in dubio tutiorem partem esse eligendam, et testatur Fagnanus in cap. *Ne innitaris*, hanc regulam tenuisse Ecclesiam Romanam tum etiam, cum magis grassaretur Probabilismus.

Conf. Pontifices damnarunt plures propositiones a Probabilistis assertas, quæ mores corrumpébant, et pestiferi fructus erant Probabilismi; ergo hic jam pridem reprobatus fuit.

R. Quomodo hæc regula sit intelligendā, abundē declaratum num. 221. etc.; videtur autem non tam statuere Probabiliorismum, quam Tutorismum. Equidem Pontifices, Concilia et Congregationes, quando proposita sibi dubia resolvunt, sequuntur *magis* probabilem, quia agunt tanquam Doctores et Judices in materia fidei; et tamen in aliis casibus v. g. dispensationis, non raro amplectuntur etiam *minus* probabilem, uti Adrianus VI., qui teste Soto contra propriam opinionem dispensavit in Matrimonio ob unius Cajetani auctoritatem. Utrum vero sanum iudicium quærendum sit apud Fagnanum, ex eo iudicabis, quod Fabri Dial. 11. scribat, se apud illum invenisse supra 200. locos in hac materia perperam allegatos.

Ad Conf. R. Propositiones damnatæ erant *laxæ*, quia ratione solida et gravi auctoritate destitutæ: jam erant a plerisque Probabilistis rejectæ ante damnationem, prout sub finem seculi prioris ostendit P. Pollænder; vel potius erant probabiliore, quia, quod defenditur ut thesis, defenditur ut probabilius, nisi addatur: non minus damnatæ sunt multe propositiones antiquorum, quorum auctoritate nitebantur Probabilioristæ: ipsi etiam SS. PATRES nonnunquam cespitarunt in vastissima morum doctrina, imo Jacobus de Marchia canonizatus nihilominus fuit, licet contra communio-rem PP. Dominicanorum docuerit sanguinem Christi in terris relictum non esse colendum *latria*, quia scilicet hæc opinio tunc habita fuit probabilis; quamvis ergo Probabilistæ circa unam alteramve materiam particularem erraverint, non ideo circa *generalem* materiam de Probabilismo errasse dicendi sunt. Demum an major sit corruptela morum in Germania, ubi plurimum viget Probabilismus, an in aliis provinciis, ubi rigidior est morum doctrina, quivis sapiens et rerum peritus facile definiet.

Inst. 1. Præcipuæ Probabilismi *apologie* a pluribus Episcopis maxime Gallis, et a Sede etiam Apostolica damnatæ sunt: sic ALEX. VII. damnavit apologiam Honorati Fabri, librum Caramuelis, quæst. de Moyā: Idem an. 1665. proscripsit 28. propositiones, et an. 1666. alias 45. innixas probabilitati, in suo ad has damnatas proloquio scribens, quod *mos irrepperit repugnans simplicitati Apostolicæ*; ergo.

R. D. Damnatae sunt *apologiae* Probabilismi veri ac genuini, atque ob hujus defensionem N. Probabilismi laxioris, idque ob errores alios inibi contentos C. Sicut ob alios errores damnati Anti-Probabilistae, Baius, Jansen., Quesnel., Arnald., Sinich. et Ludov. Montaltius, seu Blasius Paschalis, qui omnium maxime detonuit in Probabilismum in suis litteris Provincialibus, quae proscriptae sunt ab ALEX. VII., jubente Galliarum Rege laceratae et exustae, ab Inquisitione Hisp. declaratae ceu refertae calumniis. Falsum est, *Apologiam Casuistarum* esse librum Patris Fabri, qui est Piroti, a Superioribus S. J. nunquam ut talis agnitus, prout testatum fecere publico. Liber Caramuelis, quem scripsit contra Fagnanum Tutoristam, damnatus est ob laxiorem Probabilismum, ideo ab ipsis etiam Probabilistis, PP. Cardenas, Mendo et Fabri impugnatus; exin vero non sequitur, quod verus Probabilismus fuerit damnatus, et opposita Fagnani doctrina sit admittenda: alioquin ipse etiam Probabiliorismus esset condemnatus, cum Vinc. Baronii *Probabilioristae* liber contra Caramuelem itidem damnatus sit, scilicet propter alios errores inibi contentos. Falsissimum, quod quaestiones selectae P. de Moya sint damnatae, utpote longe diversae a libro Guimenii, qui damnatus est ut pseudographus, non quidem ob assertionem damnatarum, sed ob periculum ex auctoritatibus adductis timendum; neque Decreta a Goneto et Concina citata reperiuntur in Bullario. Demum Gallos aequo liberalius libros et opiniones aliorum condemnare, sat constat; ast sicut pactum v. g. trium contractuum Parisii damnarunt, sic Colonia, Treviri, Complutum, Salmantica, Ingolstadium, Friburgum et Moguntia hanc sententiam ceu tutam et licitam declararunt. Postremo illud Pontificis proloquium, uti et plures ex damnatis propositionibus, Laxismum duntaxat feriunt.

Inst. 2. ALEX. VII. damnavit hanc prop. 27^{am}. : Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem: atqui idipsum dicunt Probabilistae; ergo.

R. N. m. Nam hic tria dicuntur: 1°. Si sit liber recentior et auctor novus, ex eo quidem capite, quia in antiquioribus multae doctrinae antiquatae, et postmodum ab Ecclesia rejectae subin reperiuntur: et haec ratio bona quidem est; at licet Laxismo, non tamen sufficit Probabilismo, qui jubet etiam novorum auctorum dogmata esse imprimis examinanda, cum saepe novitatis studio abrepti scribant. 2°. Etiam si sit tantum unus: en principium Laxismi: Probabilistae plurium auctoritatem requirunt, nisi ille unus sit omni exceptione major, h. e. valde peritus tum juris naturalis tum etiam positivi, firmis et validis rationibus utatur, veritatis potius quam novitatis amator, qui aliorum fundamenta discussit et probe solverit, adeo ut prudenter credi possit, alios etiam doctissimos eidem opinioni subscripturos; ita contigit in opinionibus, quas D. Thomas primus omnium adversus communem antiquorum tenuit, ut optime advertit Callego Dominicanus, qui de Consc. Probab. dub. 12. ita loquitur: *Noster Angelicus Doctor multa scripsit et docuit contra alios, qui ante ipsum scripserunt, et tamen ejus opiniones statim, ac ab ipso traditae sunt, existimatae sunt probabiles, tum propter maximam ejus auctoritatem apud TT., tum quia non levibus, sed rationalibus fundamentis ductus est ad opinandum*. 3°. Probabilismus requirit immunitatem universalem a certitudine oppositae sententiae; illa propositio

damnata solum *particularem*, h. e. immunitatem tantum a damnatione Pontificia : sed hoc docent Laxistæ ; ergo Pontifex Laxissimum condemnavit.

Inst. 3. Ab INNOC. XI. damnatæ sunt 63. propositiones et quidem sex antehac probabiles, maxime vero 3^a. de *probabilitate tenui* : atqui cum hac ipse etiam Probabilismus fuit confixus ; ergo. *Prob. m.* Pontifex non solum damnavit probabilitatem comparative leviem, quia hæc non continetur intra limites probabilitatis, sed est potius *improbabilis* : quamvis propositio sit valde generalis, aliunde tamen constat, quod mens PONTIFICIS non fuerit tantum proscribere Probabilissimum *vagum* : quod iudex et minister Sacramentorum non possit agere juxta minus probabilem, id jam in prop. 1^a. et 2^a. damnatum fuerat ; ergo in prop. 3^a. intendit condemnare probabilitatem, quæ circa actionis licentiam versatur. Adde prop. 4^{am}. *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione probabili.*

R. Equidem probabilitas *comparative levis* non continetur intra limites probabilitatis stricte ac theologicæ acceptæ, quæ nititur fundamento vere, certo ac comparative gravi, sed tanquam species analogica intra limites probabilitatis late acceptæ, quæ tantum dubia est, et apparentia veritatis, quo sensu latiore improbable dicitur quod nullam habet rationem vel apparenter gravem. Quod vero Pontifex tenuem illam probabilitatem *latius* acceperit, suadent ejusdem rationes, et plurimorum gravissimorumque DD. auctoritas, qui probabilitatem *vere* ac *theologicæ* talem adhuc defendunt sciente et inspecante Rom. Pontifice. Demum non infrequens est, eandem doctrinam sub diversis terminis, præsertim a diversis auctoribus et in diversis libris propositam, iterato condemnari. Reliquæ propositiones damnatæ pertinent ad materiam, in qua locus non est *probabilitati* ob auctoritatem Ecclesiæ, ob motiva intrinseca, ob contractus speciales tacitos vel expressos etc. Sic ergo INNOC. XI. quamvis toto Pontificatus sui tempore urgeretur, ut proscriberet hanc propositionem, *licitum est sequi opinionem minus tutam et minus probabilem* ; nunquam tamen ad ejus condemnationem adduci potuit.

Illæ prop. 4^a. licet juste damnata sit, quia *fides* est necessaria necessitate mediæ, in qua opinio probabilis nihil operatur ; tamen ejusmodi infidelis cum sola probabilitate credibilitatis non potest statim credere, sed tenetur ad majorem diligentiam inquirendi in motiva credibilitatis evidentia et fidei veritatem, sine qua impossibile est hominem salvari.

Inst. 4. BENED. XIV. a P. Concina requisitus damnavit an. 1742. Probabilissimum, idque occasione dubii de contractu usurario ; ita testantur *litteræ Encyclicæ* datæ ad Episcopos Italiæ de *usuris* ; ergo.

R. N. A. Nam 1°. Pontifex, ut ex ejus verbis planissime eruitur, requirit auctores graves, qui sunt celebriores, non vulgares de trivio : sed tales sunt Probabilistæ, non solum Probabilioristæ ; ergo. 2°. Vult nos sequi sententiam *plane* (non *magis*) rationibus confirmatam : atqui opinio probabilis, ut eam sequi liceat, debet esse *plane* rationibus et solide confirmata, non dubia ; ergo. Quod autem *plane* non idem sonet ac *magis*, norunt Grammatici. Utrum vero ex libris Concinæ hauriri queat puritas doctrinæ, tum ex ejus declaratione imperata, tum inde conjicies, quod San-Vitalis testetur, in solo ejus Tomo I. de historia PROBABILISMI 260. falsitates contineri, universim se detexisse 500. ; atque idipsum P. NOCETTI deprehendit.

Inst. 5. Anno 1740. datæ sunt a BENED. XIV. Encyclicæ ad universam Ec-

clesiam, ubi pro celebrando in annum sequentem jubileo Pontifex præscribit Confessariis, ut sequantur sententiam, quam magis auctoritate et ratione firmatam deprehenderint; vide Bullarii Rom. Tomum III.; ergo.

R. 1°. Pontifex ibi distinguit inter Confessarios doctrina præcellentes, et alios non ita præcellentes; hisce postremis ea, quæ relata sunt, præcipit, licet non eodem modo; hinc

R. 2°. Est duplex lectio; prima est hæc relata: *Sequantur eam sententiam, quam magis, etc.* Sed hæc non est authentica, imo falsa; sic vero legi debet: *Ac deinde in eam descendant sententiam, quam ratio suadet, et firmat auctoritas*: atque hæc sola est authentica, et ad mentem Pontificis; tum quia desumpta est ex ipsis verbis Encyclicæ insertæ Tomo III. Bullarii; tum quia est originaria, cum hæc epistola scripta sit primum latine, ac dein versa italiane, qua ex versione italica suum Concina argumentum deprompsit; tum quia hæc latina authentica epistola missa est ad Patriarchas, Archi-Ep., Episcopos universæ Ecclesiæ, italica non est missa, neque in corpore, sed in appendice Bullarii inserta, proin nec tantam hæc, quantam illa auctoritatem habet, nimirum Pontificis ex cathedra loquentis. Verba italica hæc sunt: *più assistita dalla ragione et dall' autorità*. Quod vero BENED. XIV. secutus ipse sit probabilem, dictum num. 273.

Inst. 6. CLEMENS XIII., id quod constat tum ex Decreto a Congregatione Cardinalium mense Febuario an. 1761. edito, tum ex proscripta Patris Neumayr dictione germanica, reprobavit Probabilismum; ergo.

R. N. A. Quod dictio illa germanica de Probabilismo ratione Probabilismi præcise non fuerit proscripta, manifestum est ex prædicta Congregatione Cardinalium circa initium anni 1761. habita, in qua Probabilismus evasit incolumis: Decretum, si quod procusum fuit pro Probabiliorismo, nullum est declaratum ac retractatum. CLEMENS XIII. quid de Probabilismo sentiat, satis declarare videtur Ejusdem Breve ad Episcopum Aleziensem 19. Sept. 1764. editum, in quo PONTIFEX hisce conqueritur: *Quæ tanta auctoritas tua est, ut meras opiniones, ne quid gravius dicamus, quibus innumeri gravissimique Theologi contradicunt, inter veritates illas recenseas, quæ ad fidem Ecclesiæ spectant; inter errores vero sententias numeres, quæ liberæ Scholarum disputationi permittuntur? nam et propositiones omnes in assertionum libro congestas (maxime de Probabilismo, in quem ceu Jesuitis propriam malorum omnium sentinam acerrime detonatur) videris nullo discrimine damnare ac reprobare... et quod in eundem librum tanquam perniciosæ et periculosæ nonnullæ opiniones essent conjectæ, de quibus libera est disputatio etc.* Eodem fere modo expostulat idem Pontifex in Brevis ad Episcopum Andegavensem 19. Sept. 1764. dato.

Inst. 7. Idem Pontifex jamdum anno 1761, condemnavit undecim theses a quodam Parocho in ditione Tridentina evulgas, et ab Episcopo Tridentino prædamnatas, inter quas 8^a sic habet: *Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a S. Sede unquam fuit male notatus, origine sua Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus, ulpote a quo aretatus, emendatus, et a Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit; ergo prædicta Brevia Apostolica vel non sunt authentica, vel certe non eloquuntur pro Probabilismo.*

R. 1°. Quod Pontifex non damnaverit omnes illas undecim propositiones,

seu conjunctim, seu divisim, patet ex censura, quæ in indice LL. prohibitorum talis est: *plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi... quarum aliquæ, theses sive propositiones, sunt respectice falsæ, temerariæ et piarum aurium offensivæ*; ubi vox, *aliquæ*, nonnisi semel posita minime afficit omnes. Illam vero solam e numero X. excerptam, nempe: *sed Christianum, Probabilismum, qui Christo Domino summe familiaris fuit*; censuit proscribendam *uti erroneam et hæresi proximam*, cum Homo-Deus vere omniscius summam in omnibus certitudinem habuerit ac tenuerit. Sane, ubi omnes articuli configuntur, aliter censura habet, uti illa ALEXANDRI VII., et illa INNOCENTII XI.; decrevit Sanctissimus D. N. prædictas propositiones, et *unamquamque* ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas... esse damandas... ut quicumque aut *conjunctim* aut *divisim* docuerit et defendarit... aut *aliquam* ipsarum ad praxin deducat... Proinde, sicut ex eo, quod v. g. liber Jansenii sit prohibitus, non omnes in eo contentæ propositiones, sed potissimum 5 illæ excerptæ, sunt damnatæ: ita quamvis illa plagula 11 thesium sit proscripta, non tamen omnes 11 theses sunt confixæ, sed illa 10^a excerpta duntaxat *ceu erronea*, et ex reliquis decem *aliquæ* tantum *ceu respectice falsæ, temerariæ et piarum aurium offensivæ*.

R. 2°. Quod vero hæc præcise mens fuerit summi Pontificis, magis etiam inelarescit ex his: Alphonsus de Ligorio, Episcopus S. Agathæ Gothorum sollicitè interrogavit Cardinalem Galli, Magistrum sacri Palatii, et Secretarium Congregationis desuper habitæ, utrum per censuram illarum thesium reprobatus fuerit Probabilismus, et responderunt, nequaquam, sed licere post, uti ante hanc censuram, tenere ac tueri et Probabilismum et Probabiliorismum; atque ideo, ut ait Magister S. Palatii, quia non omnes 11. theses, sed plagula fuit proscripta: et quia, ut respondit Secretarius, Reverendissimus D. Thomas Schiari, etiam Probabiliorismus fuisset confixus in 1ma. thesi illa: *Licet sequi probabiliorē pro libertate, relicta minus probabili pro lege*, quam tenent communius Probabilistæ molliores. Ita legere est in apologia Illustriss. et Reverendissimi de Ligorio edita anno 1763. contra domesticum quemdam professorem Religiosum, qui ex illius plagulæ censura, damnatum esse Probabilismum conclamaverat.

273. *Obj. II.* Eminentissimi CARDINALES et celeberrimi ORDINES repudiarent Probabilismum, non alia de causa, quam quia Ecclesia eundem repudiat; ergo. *Prob. M.* BELLARM. invalescente jam Probabilismo florens supplement. Tom. I. in prologo admonitionis ad Nepotem ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, et non respicere, quid multi hoc tempore dicant, aut faciant; et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino operans tutiorem partem sequi, et nulla ratione, nullius imperio, nulla temporali utilitate proposita ad minus tutam partem declinare*; ergo.

R. 1°. BELLARM. quamvis in doctrinis excellens, nil tamen de Theologia morali nunquam docuit. 2°. Tractatus hic exiguus non est a BELLARM. editus, sed post ipsius mortem ab ejus nepote Episcopo, ad quem scripsit admonitionem ratione officii Episcopalis. 3°. Si admittitur; ergo tenemur sequi Tutorismum: ait enim, nos debere veritatem inquirere: si hæc non adsit, tutum eligere; cum ergo in Probabiliorismo non habeatur certitudo, non

huic, sed Tutorismo rigidissimo potius favet admonitio Bellarm. 4°. Billuart minus fide recitat verba Bellarmini, quæ sunt : *Si quis velit salutem suam in tuto collocare, et eum oporteat Episcopali officio fungi, is omnino debet certam veritatem inquirere* etc. loquitur ergo de eo, qui Episcopali officio fungi debet, scribens ad nepotem Episcopum, et docens, quod Episcopus teneatur esse perfectus; proinde sententia Bellarmini ad eos tantum spectat, qui in tuto volunt animam ponere, et tenentur ad perfectiora. De ORDINUM quorundam decretis dictum num 210; in his tamen non omnino fidentum Goneto aut Concinae, nisi autographum proferant. Quamvis autem hodie sententia rigida apud PP. Dominicanos communis sit; tamen anno 1644. in Comitibus Generalibus Joan. Ildephonsus præcepto odedientiae adactus fuit ad emittenda in lucem publicam sua commentaria, in quibus Probabilismum copiose defendit.

Inst. 1. Cardin. SFORTIA PALLAVICINUS Probabilismum, cui primum adhæserat, dein ejuravit, prout P. Nicolaus Maria Pallavicinus 29. Mart. 1690. suo Gen. Thyrso Gonzalez testatus est his verbis : Eminent. Cardinalis PALLAVICINUS, anno fere ante mortem, dixit mihi, esse sibi fixum, relinquere post se scripturam, in qua retractare intendebat ea, quæ scripserat in L. de Act. Hum., nempe posse quemlibet practice sequi opinionem minus probabilem et minus tutam relictam probabiliori; atque hoc testimonium extat apud Gonzalez L. 1. de recto usu opin. Prob. diss. 13. c. 1.; ergo.

R. 1°. Si ideo dicatur abjurasse Probabilismum, quia voluit relinquere scripturam, in qua eum retractaret; ergo potius dicendus est non abjurasse, quia eam scripturam non reliquit. 2°. Mortuus est Cardinalis hic an. 1667., et scribitur illa dixisse anno 1666. : at P. Nicolaus suum testimonium tradidit anno 1692., ubi ceu senex perfectæ memoriæ non amplius erat, et tradidit in circumstantiis talibus, ubi P. Gonzalez ejus Generalis collegit testimonia pro Probabiliorismo; proin ex illo testimonio haud magna auctoritas desumi potest. 3°. Ante annos 19. dum Patris Segneri litteras de Probabilismo sparsit Probabiliorista (nomine BALLARINI), eas oppugnavit obiciens, quod ALEX. VII. voluerit damnare Probabilismum, nisi impeditus fuisset a Card. Pallavicino, hujusque rationibus plane mutatus, ita, ut aliquas tantum propositiones damnaret anno 1665; en testimonium adversarii : si vero Card. Pallavicinus voluit retractare Probabilismum anno 1666. cur ejus damnationem non promovit, cur retractationem ita distulit, ad quam tamen faciendam juxta leges Probabilioristarum obligatus fuisset?

Inst. 2. Cardin. de AGUIRRE præf. ad Tomos CC. Hisp. inter plurima Probabilismum spectantia dicit : Cæpi itaque rem maturius examinare ab anno 1671. usque modo lectis ac relectis ultra prædictos plurimis auctoribus recentibus, qui hinc et inde controversiam hanc gravissimam profligarunt ex instituto : deprehendi vero ingens periculum salutis in sectando, aut consulendo aliis PROBABILISMO, sive usu cujuslibet opinionis minus probabilis faventis libertati, in concursu alterius probabilioris adhaerentis præcepto. Idem plane mihi insedit, ubi utraque apparet æque probabilis aut circiter; ergo.

R. De auctoritate hujus Card., qui erat ex Ordine S. BENED., scripsit alius ejusdem Ordinis sec. superiore, quod vere ea mens non fuerit Cardinalis, qui ipse testetur, quod materia Probabilismi sit *gravissima*, et quod hanc

rem non examinaverit, sed, ut sibi visum, decreverit. Postmodum autem scripsit Franc. Maria de Solis Italus, quod per hoc Cardinalis multum derogarit tum Ordini suo, tum Academiæ Salmanticensi, cum et hæc et ille Probabilismum eo tempore tenuerint.

Inst. 3. Cardin. LAURÆA Tom. II. disp. 11. a. 4. §. 3. ait: *Quando aliquid agibile non est a lege determinatum, sed est sub opinione, tum in concursu unius opinionis probabilis pro una parte, et probabilioris pro altera parte, prudentia dictat solam probabiliozem esse eligendam, nunquam vero minus probabilem.* Addit hic Card. de Aguirre, hunc semper fuisse spiritum Rom. PP., Cardin., et Episcoporum; ergo.

R. 1º. CARD. LAURÆA hos libros non scripsit ut Cardinalis, sed dum esset Lector in suo Ordine S. Francisci; facit igitur solummodo auctoritatem alicujus privati. 2º. Cardin. de Aguirre nimis in suo sensu abundat, si nec Tolletum, nec Lugonem, aliosve Cardinales et Episcopos, quin et summos PP., velit unquam probabilem tenuisse.

276. *Observe I.* Uti nullus Pontifex, ita nec Concilium ostendi potest, quod Probabilismum prohibuerit. Quæstio: utrum parvuli in baptismo accipiant gratiam habitualement, agitata in CONC. VIENN. ita pronuntiante: *Opinionem secundam (affirmativam) tanquam probabiliozem, et dictis Sanctorum et Doctorum Theologiæ magis consonam ac concordem duximus eligendam, non immediate versabatur circa licentiam actionis; et quamvis Clemens V. ex diversis opinionibus elegerit probabiliozem, per hoc non imposuit universim obligationem sequendi probabiliora.* Conc. Triburiense, quamvis can. 48. de consilio maturiore servando mentionem faciat, tamen expresse ait, se propter eos, qui diversa sentiunt, nihil velle definire, imo Cabasutius advertit, Concilium hoc consuluisse secundum probabilem minus tutam. Historia de Cancellario Parisiensi ob plura beneficia juxta probabilem detenta æternum damnato, si vera est, non officit Probabilismo, quia operatus fuit in dubio practico, prout colligit Cardenas ex ejus ad Episcopum verbis ante obitum, se velle experiri, utrum sit damnabile, plura beneficia tenere: et post obitum, quod contra plurimorum sententiam opinionem propriam defensaverit, et se commiserit periculo mortalis culpæ.

277. *Observe II.* Fundator S. J. dum Professores voluit, in quavis facultate securiorem et magis approbatam doctrinam sequi, per securiorem non ita stricte acceptam intellexit veriorem: alioqui in Philosophia etiam, Mathesi, Rhetorica etc. semper eligenda foret pars securior. Paulus OLIVA S. J. Gener., cujus verba, ut solet, mutilat P. Billuart, ad Honor. Fabri, qui librum ediderat pro Probabilismo, sic rescripsit, contra Societatis et S. Ignatii mentem ire, qui Theologiæ moralis placita benigniorum opinionum obtentu plus æquo molliunt... extremæ igitur oræ ut periculose fugiendæ sunt, ut non hominibus imponamus onus, quod nec CHRISTUS imposuit, ut in omnibus probabiliores sequamur etc.; inde nihil contra Probabilismum. Neque Mutius Vitelliscus eum prohibuit, monens duntaxat Patres S. J., ne doceant sententias nimis liberas: idem est de Patre Vice-Comes et aliis. Quod D. Amort refert, INNOC. XI. P. Thyrso Gonzalez injunxisse, ut Probabilismum eliminet, desumptum est ex decretis apocryphis P. Concinae: nam, ut ex autographo

constat, INNOCENTIUS tantum voluit, ut liceat Patribus S. J. libere impugnare Probabilismum; eique responsum, hoc ipsis nunquam fuisse interdictum.

278. *Observa III.* Quod jamdum anno 1699. plures quam 60 Theologi ex omnibus Ordinibus Probabilismum impugnaverint; quod plusquam mille Parochi pietate ac eruditione præstantes in Gallia de Probabilismo apud Episcopos conquesti sint, asserit auctor *Ethicæ Amoris*, quæ cum bis damnata sit, parum auctoritatis suo auctori tribuit, qui per auxesin falsam numerat mille, ubi 20 vel 30 libellum supplicem ad Episcopum dederant, qui libellum itidem supplicem alio tempore dederant, et a Bulla *Unigenitus* ad Conc. Gen. appellaverant. Plures cum primis hodie stare pro Probabiliorismo, concedunt Probabilistæ, quare eidem tribuunt probabilitatem extrinsecam; attamen per Germaniam Probabilismus adhuc communiter traditur, et in Italia recentissime illum tuentur Mazzota, Catalani, Casnedi, Gravina, Zaccaria, Did. Duarte, Jacob. de Corella, Alph. de Ligorio etc.: in Belgio plerique eundem defendunt contra Lovanienses, uti testantur Hagiographi: in Gallia cum exorto Jansenismo invalescere cœpit et Rigorismus; nec mirum, propter quorundam Episcoporum iteratas prohibitiones, auctores Gallos etiam catholicos ad rigorem, qui salva fide sustineri potest, tandem declinasse.

Quod ab anno 1699. ad 1747. plures pro Probabiliorismo, paucissimi pro Probabilismo scripserint, quod indies a Probabilismo plures deflectant ad Probabiliorismum, nullus vero ab hoc ad illum, ita ut, si vere dixerit P. Henno circa annum 1710. 20 Probabilioristas stare contra unum Probabilistam, possimus nunc dicere, stare 40 Probabilioristas et amplius contra unum Probabilistam; asserta sunt Patris Billuart, sed quantæ fidei? Profecto intra 40 annos scripsere pro Probabilismo auctores 20 et ultra: nuperrime autem transiere a Probabiliorismo ad Probabilismum Constantinus Roncaglia et Mansi ex Congreg. Matris Dei, quorum *primus* asserit, quod a præceptore suo doctus fuerit Probabiliorismum, eumque ipse docuerit, ast in confessionali viderit, eum observari haud posse, quia esset onus intolerabile, ac vix possibile, ibi examinare Doctorum sententias, rationes probabiliores investigare sicque decidere (ac subin quidem contra pœnitentem, quod sane difficillimum est) atque satisfacere suæ conscientiæ, si sequatur partem probabilem etc. Plerique, qui tam acriter tuentur Probabiliorismum, vel non audiunt confessiones, vel si audiunt, eundem non sequuntur, uti satis constat. Jansenistæ, qui omnes Probabilioristæ sunt, in aliis casibus nequidem *probabilem* sequuntur, uti circa Bullas Pontificias, quoad appellationem ad Concilium Gen. etc. Celebris etiam casus proposita fuit quæstio, utrum jurare quis possit, quod detestetur aliquid, licet animo cogitet se nolle detestari? subscriptio facta est a 40 DD., inter quos etiam Alex. Natalis, quod possit; ast unde pro hac sententia affirmativa habetur major probabilitas? ergo dein bene dicit Billuart ratione Hennonis, *si vere dixerit*: credo enim, et illum et hunc non ita vere dixisse.

QUÆRES I. *Ubi et Quibusnam PROBABILISMI usus non sit licitus?*

279. *Respondeo* 1°. Non licet sequi sententiam probabilem, nisi sit *certo et practice* probabilis. *Ratio* : tum quia dubie, tenuiter ac probabiliter tantum probabile non est absolute probabile : tum quia non potest constituere præmissam certam pro dictamine ultimo : tum quia contrarium damnatum est in prop. 3^a ab INNOC. XI.

2°. Nec licet in iis materiis, in quibus *tutior* tum generatim, tum speciatim in materia Sacramentorum, eligenda est. *Rationes* vide num. 224. *Nec dicas* : non licet sequi minus tutam, ubi occurrit *damnum proximi* etiam temporale ; ergo multo minus in nostro casu, ubi semper timendum est *damnum proprium* etiam æternum ; quippe *damnum proximi* non pendet ab opinione nostra, sicut *damnum animæ proprium*, scilicet peccatum et peccati poena a conscientia.

3°. Non est licitus Probabilismus eis, qui contractu vel quasi contractu ad *tutius* vel *probabilius* tenentur, ut sunt Judices, Consultores et Officiales reipublicæ per conventionem, legem latam aut juramentum ad id obstricti : Professores præsertim Theologiæ, a quibus hoc contractu tacito videtur exigi, ut doceant id quod judicant esse verum, aut si veritas haberi non possit, id quod probabilius censent, cum alias imposerent suis auditoribus, iisque essent aliquo modo injurii, quatenus illis inderent opiniones, quas ipsi minus verisimiles habent ; unde ex officio tenentur adhibere *moralem diligentiam*, ut quantum fieri potest, studio suo veritatem assequantur ; possunt tamen indicare sententias minus probabiles, imo docere etiam esse probabiles, ne ignorent discipuli opinionum oppositarum probabilitatem : etiam privati quicumque, qui voto, vel superioris præcepto, vel quolibet alio vinculo tenentur rem seu publicam, seu privatam curare modo sive *tutiore*, sive *probabiliore*. *Ratio* omnium constat ex dictis ; quoad *judicem* illud notandum, quod licet sit æqualis probabilitas circa jus, non tamen æqualis sit probabilitas circa licentiam actionis judicis, utpote qui ex officio tenetur et constitutus est ad jus suum cuique tribuendum, quod patet ex varia jurium dispositione, et prop. 2^a ab INNOC. damnata. Aliud autem est de *advocato*, cujus officium cum non sit judicare, sed rationes proponere et juvare clientem, potest causam etiam minus probabilem, non tamen falsam defendere, quia forsitan hæc judici videbitur, aut ex interrogatis et responsis per decursum processus evadet probabilior aut etiam vera ; excipe tamen causam *criminalem*, vel *honoris*, vel *civilem maximi momenti* : tunc enim contra reum non potest defendere partem solum probabilem, quia reo favendum est potius quam actori, cum ejus innocentia sit in possessione.

QUÆRES II. *An Usus PROBABILISMI etiam se extendat ad opinionem minus probabilem alienam?*

280. *Nota*. Quæstio hæc habere locum potest, tum circa licentiam, tum circa debitum, vel necessitatem : circa 1um. est, an liceat sequi opinionem, quam ipse quidem non teneo, sed tenent alii, v. g. an Confessario liceat ab-

solvere pœnitentem secundum ejus conscientiam probabilem, licet Confessarius contrariam teneat tanquam probabiliorem? 2um. an etiam teneatur Confessarius se conformare sententiæ probabili pœnitentis? In utroque tamen casu supponendum, quod Confessarius non judicet opinionem alienam esse certo falsam, vel tenuiter tantum, dubie aut probabiliter probabilem.

281. R. 1°. Licet operari etiam secundum opinionem *alienam* probabilem. *Ratio* : quia non opus est ad iudicium ultimum formandum, ut antecedit assensus iudicii directi de veritate objecti, sed sufficit iudicium de sola probabilitate objecti; ergo possum sequi hanc opinionem ex iudicio reflexo, licet eidem directe non assentiar; *excipe*, nisi hæc operatio cederet in fraudem aut damnum alterius.

2°. Confessarius non tantum potest, sed et debet se accommodare sententiæ probabili pœnitentis, contra opinionem probabiliorem quam ipse tenet. *Ratio* : quia pœnitens sic dispositus habet jus ad absolutionem, sive est in possessione juris ad eam obtinendam; ergo. In quo casu hoc modo debet sibi CONFESSARIUS formare iudicium: quamvis mihi *probabilius* sit, v. g. pingere vel scribere die festo lucri gratia, esse illicitum, vel restitutionem esse hic et nunc faciendam etc.; tamen cum opinio mea non excedat fines probabilitatis, et contraria pœnitentis sit etiam *vere probabilis*, ac ipse præterea non teneatur opinionem suam deserere et sequi meam; non possum iudicare eum esse indispositum; ergo cum peccata illius audiverim, neque liceat mihi abrumpere Sacramentum, aut negare absolutionem, ad quam pœnitens jus habet, possum et debeo eum absolvere, præscindendo interim ab opinione mea propria, quæ huc se habet impertinenter.

Si ais 1°. Pœnitens est subjectus Confessario, adeoque debet ejus sententiam amplecti, aut si nolit ad mentem Confessarii restituere etc., non est rite dispositus. 2°. Confessarius agit ut *judex* et *superior*; ergo non debet ferre sententiam secundum opinionem pœnitentis tanquam rei et subditi, alias inverteretur ordo.

R. *Ad* 1. D. Pœnitens est subjectus Confessario in ordine ad peccata et necessariam dispositionem ad Sacramentum C. quoad omnes opiniones N. primum autem hic supponitur adesse in pœnitente, neque pro secundo habetur præceptum, ut nempe quis teneatur restituere, quando prudenter judicat se ad id non obligari.

R. *Ad* 2. N. C. Sententia Confessarii partim est iudicium de *dispositione* pœnitentis, partim absolutio; utrumque autem formandum est secundum conscientiam pœnitentis; ergo cum pœnitens sequendo suam opinionem probabilem, non peccet, aut peccaverit, ut supponitur, iudicandus est rite dispositus, ac consequenter absolvendus. Dispar autem hic est ratio a *foro externo*, ubi quæritur, quid et quomodo res in se sit, v. g. an ager ad hunc reipsa pertineat? an hic rem furtivam possideat? ubi non attenditur ad *opinionem* litigantium, cum hæc non faciant rem ita esse, vel non esse, sed ad argumenta directa, quæ rem vel furtum probant, vel non probant.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE LEGE, ÆTERNA; NATURALI.

ARTICULUS I.

Quidditas, Proprietates, Divisio Legis.

1. *Dico I.* Lex est quædam regula et mensura, secundum quam res quælibet inducitur ad operandum, vel ab operando retrahitur; hoc sensu non solum consilia et præcepta, sed etiam regulas artis, et omnem inclinationem naturalem complectitur : sic dicimus leges grammaticæ, mercaturæ, militiæ : Prov. 8. 29. dicitur, *legem ponebat aquis, ne transirent fines suos* : APOSTOLUS ad Rom. 7. 23. inordinatam appetitus sensitivi inclinationem vocat *legem membrorum et peccati* : Joan. 7. 19. sumitur pro opere per legem præcepto, *nemo ex vobis facit legem* : item pro conditione in contractibus, v. g. *ea lege*, ut hoc vel illud fiat : pro libro, disciplina, Religione leges continente, uti dicimus Legem gratiæ, Legem N. T.; verum omnes hæ acceptiones sunt *impropriæ*; hinc

Lex *proprie* dicta est *ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitatis, promulgata*; equidem tria involvit, Legislatorem regulantem, subjectum regulatum, et signum externum : hic vero potissimum quæritur de eo, secundum quod est in *regulante*; dicitur

Ordinatio rationis, quia involvit geminos actus Legislatoris, unum intellectus, quo ordinat facienda, alterum voluntatis, quo obligat ut fiant; et *rationis* quidem *efficacis*, non tam respectu operis præscripti, cum leges continuo violentur, quam respectu obligationis, quæ afficit subditos : omnis enim lex ad aliquid obligat, et per hoc differt a *consilio* quod, licet regulam agendi proponat, lex tamen non est, quia non importat voluntatem Legislatoris efficaciter obligantem. Quamvis ergo Legislator libere condant vel non condant leges, conditas moderetur vel abroget libere; nequit tamen obligationem legis tollere, quamdiu lex perseverat.

Ad bonum commune, seu communitatis perfectæ, quem in finem Deus ordinavit potestatem publicam, sicut et ipse, quamvis operetur omnia ad suam gloriam, non suam per leges quærit utilitatem, sed nostram felicitatem. Communitas autem perfecta dicitur illa, quæ in ordine ad bonum commune sub aliquo capite copulatur, sibi que soli sufficit ad consequendum suum finem, uti universum genus humanum respectu legis naturalis, Ecclesia respectu legis ecclesiasticæ, Imperia et Regna respectu legis civilis, Religiosi Ordines respectu suæ Religionis. Principatus et Civitates, quamvis respectu totius Regni sint imperfecta, tamen absolute perfecta communitas censentur: non item Domus vel Familiæ privatæ, quæ plerumque ordinantur ad bonum duntaxat privatum patrisfamilias, nec firma pace gaudere possunt, nec in vicinos molestos aut furem domesticum pro gravitate rei animadvertere, suæque saluti sine Magistratus politici auxilio prospicere.

Ab eo, qui curam communitatis habet: lex enim juxta receptum juris ac sapientum usum non est præceptum quaecumque, sed publicum; proin ferri debet ab habente auctoritatem publicam, per quam non tantum intelligitur potestas æconomica vel dominativa circa personas privatas et communitates imperfectas, e. g. patris in filium, mariti in uxorem, domini in servum, heri in familiam: sed requiritur potestas politica, gubernativa, et jurisdictio sublimis, vi cujus legislator præsit communitati perfectæ, cum jure illam regendi, et quidem supremo vel huic proximo, qualem in Ecclesia habet Papa, in Regno Reges, in Provinciis Principes, in Diocæsisibus Episcopi etc. Judices autem inferiores, Superiores immediati et subordinati possunt imponere subditis præcepta, non leges stabiles toti communitati, nisi forte ex vicaria legislatoris potestate aut consensu; est vero sententia judicis potius lata juxta legem, seu declaratio legis.

Juxta commune modum loquendi, Decreta Pontificum dicuntur Constitutiones, Imperatorum Leges, inferiorum Principum Statuta, Superiorum minorum, si ferantur a jurisdictionem habente, Præcepta; si a non habente jurisdictionem, Contractus; ad unum hominem privatum directa, Mandata. Leges denique aut unum aut paucos respicientes vulgo dicuntur Privilegia, quæ sunt vel in gratiam, vel in odium. Si quando leges ecclesiasticæ dicuntur præcepta Ecclesiæ, inde est, quod Lex, Præceptum, Statutum, Jus sæpe in eadem significatione sumantur.

Promulgata, h. e. intimata subditis, cum nemo possit obligari ad incognitum.

2. Dico II. Proprietates legis sunt:

1°. *Ut sit possibilis, non solum physice, sed moraliter etiam, spectata scilicet fragilitate humana. Impossibile simpliciter, quod omnino non possumus, v. g. suscitare mortuum, nullus legislator præcipere potest, quia quod non cadit sub libertatem, neque cadit sub moralem obligationem: impossibile secundum quid, quod quidem non possumus solis naturæ viribus, sed cum auxilio gratiæ nobis oblato, præcipiunt Deus et Ecclesia, uti est valida confessio: impossibile moraliter est, quod non possumus sine magna difficultate, ad tale obligat lex naturalis negativa prohibens intrinsece mala; hinc neque ad mortem evitandam licet negare fidem, aut fornicari: imo lex irritans; hinc impedimenta matrimonii non cessant, licet mortis commina-*

lione adigaris ad contrahendum cum consanguinea vel affine. Aliud est de præcepto naturali et divino *affirmativo*. Multo minus moraliter impossibilia, v. g. ut omnes sequantur consilia Evangelica, præcipere potest legislator humanus, cujus potestas humanæ imbecillitati accommodari debet; neque is jus habet in vitam aut famam civis innocentis, aut in bonâ fortunæ magni momenti, nisi id gravis reipublicæ necessitas exigit, vel si transgressio legis humanæ fieret ex-circumstantiis *intrinsece* mala, scandalosa, divino honori aut religioni injuriosa.

2º. Ut sit *honestâ et justâ*: nam cum Deus potestatem legislativam dedit, non ad destructionem, sed ad ædificationem subditorum, lex non potest præcipere quidquam turpe, aut quod non sit honestum, sive *ex natura sua*, sive *ratione finis*, ad quem a legislatore ordinatur. Tametsi vero objectum sit bonum e. g. jejunium in pane et aqua, ideo non statim potest præcipi, nisi servata insuper forma justâ, ne legislator peccet contra justitiam *legalem*, nocendo bono communi; contra *commutativam*, exigendo a subditis ea, ad quæ jus non habet; contra *distributivam*, imponendo onera non servata æqualitate proportionali. In *dubio* de justitia legis lex servari debet, tum quia legislator habet jus altius, et est in possessione; tum quia regitur consilio altiore, et rationibus universalibus, quæ sæpe occultæ sunt; tum quia nimia foret non parendi licentia.

Leges humanæ quandoque tolerant vel permittunt *mala quedam*, ut majora impediatur, quod ipsum commune bonum nonnunquam exigit, et recta ratio suadet. Lex civilis non proprie permittit *inhonestâ* tanquam licita, v. g. patri vel marito interficere adulterum cum filia vel uxore deprehensum; imo non potest ita permittere contraria juri naturali, divino, aut ecclesiastico in re spirituali, sed ea duntaxat tolerat et non punit: ubi vero quedam *iniqua* per legem videtur facere licita, e. g. dissolutionem matrimonii ob fornicationem, præscriptionem cum mala fide, aut prohibere secundas nuptias, correctum est jus *civile* per jus *canonicum*.

3º. Ut sit *lata pro communitate, et propter bonum publicum*: nam juxta sensum communem et vulgarem legis acceptionem *lex* a *præcepto* distinguitur per hoc, quod *præceptum* imponatur personis particularibus, eisque adhæreat: sic nemo pro lege habet illud præceptum Gen. 21. ABRAHAMO datum de ISAACO immolando, omnes vero pro lege habent illud Gen. 2. datum ADAMO præceptum de non edendo pomo vetito, quia datum fuit ADAMO tanquam hominum capiti. Opus tamen non est, ut leges semper ferantur pro communitate *collective* sumpta, sed sufficit, si personas distributive acceptas tanquam membra communitatis respiciant. Si lex pro *commodo* duntaxat *privato* lata est, communitas irrationabiliter gravatur novo onere vel obligatione, quin hæc compensetur communi utilitate. Ad hæc *Tyrannum* auctores discernunt a *Rege*, quod ille bonum mere privatum, hic vero bonum commune spectet. Denique sicut finis communitatis est publica felicitas, ita et legis, quæ ad hunc finem dirigere communitatem debet.

Si ais: Leges sæpe feruntur in *bonum privatorum*, v. g. pupillorum, viduarum et militum, uti patet etiam in privilegiis, in legibus tributorum, in lege de tuenda vita, de danda elemosyna, de præcepto pœnitentiæ, de lege

præscriptionis pluribus damnosa; ergo non feruntur necessario propter *bonum publicum*.

R. Omnes hæc leges saltem *mediate* referuntur ad bonum publicum, cum plurimum intersit communis, ut privati etiam tanquam partes sint bene constituti, ut Principes necessariis ad conservandam dignitatem et tuendam rempublicam patriæ subsidiis instructi sint, ut pupilli et viduæ per leges à dolis et fraudibus defensi, milites ad defensionem reipublicæ parati ac expediti, bene meriti privilegiis ac præmiis affecti, ac demum ut ne pauperes consumat inopia, dum omnibus affluunt divites. Pariter bonum publicum exigit, ut tollantur lites et incertitudines bonorum, ut acuatur industria et cura civium, ut privilegiati non impediuntur ab usu sui privilegii; ergo tam privilegia, quam lex præscriptionis ad bonum publicum conducunt. Leges vero etiam quandoque non immerito ob utilitatem reipublicæ *aliquod damnum privatorum* permittunt, aut etiam intendunt, cum bonum publicum privato sit præferendum: modo non sint tot incommoda particularia, ut aliorum commodis præponderent, nec sub falsâ tantum specie boni communis damna privatorum procurentur.

4º Ut sit *stabilis ac perpetua*, tum ex parte *ferentis legem*, qui stabiliter obligare intendit; tum ex parte *subditorum*, quia lex fertur pro communitate, ejusque bono, illa vero est permanens, semperque exigit suum bonum; tum ex parte *ipsius legis*, quia cum feratur prospiciendo ad futura, et gubernatio ut sit utilis, debeat esse stabilis ac uniformis, lex semel lata semper durat, donec vel revocetur, vel materia aut finis sic mutetur, ut justa esse desinat: sic lex æterna et naturalis est perpetua, lex Mosaica erat stabilis, quamdiu ejus finis non cessavit, lex Evangelica perstabit usque ad consummationem seculi; proin leges etiam humanæ, ut sint veræ *leges*, et non tantum *præcepta*, stabiles esse debent. Id certum generatim, legem non exspirare cum morte legislatoris, sicut nec privilegium cum morte concedentis: præceptum vero aut mandatum exspirare per mortem præcipientis aut mandantis, si data sint *simpliciter*, non item si per modum *sententiæ*, quæ est legis interpretatio; hinc regulæ Cancellariæ, eo quod morte Pontificis expirent, tantum sunt leges *secundum quid*; quanquam ea, quæ generaliter statuunt, v. g. circa resignationes et reservationes beneficiorum, ex speciali dispositione Pontificum vim legis habeant.

Quæ adhuc conditiones legis enumerantur c. 2. *Erit autem*. D. 4., facile reduces ad prædictas legis proprietates.

3. *Dico III.* Lex generatim dividitur in *æternam*, quæ est voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, et perturbari vetans: et in *temporalem*, quæ dicitur lex creata, vel extra Deum existens. Hæc subdividitur in *naturalem*, quæ est veluti naturæ quædam proprietas, ab auctore naturæ homini indita: et in *positivam*, quæ est lex addita naturali, vel *divina* et immediate a Deo lata, ut V. et N. Testamentum, vel *humana* proxime ab hominibus inventa et posita, estque vel *civilis* ordinata ad publicam communis gubernationem, ad temporalia jura tuenda, et rempublicam in pace ac justitia conservandam, vel *ecclesiastica* seu *canonica*, quæ ad finem supernaturalem, divinum cultum et salutem animarum a potestate specialiter per Deum data potissimum refertur; huc etiam reducitur *jus gentium*, de quo infra.

4. *Observe I.* Quia homo considerari potest secundum duplicem naturam, vel puram et substantiam luminis rationalis, vel gratiæ et supernaturale lumen fidei; hinc alia lex est simpliciter naturalis, alia respective, seu supposito lumine fidei, quarum utraque semper necessaria fuit ac est toti generi humano: nunquam enim caruit aut carere potest illa lege, cujus factores justificari possunt, ad Rom. 2. et 3. Lex divina positiva libere a Deo lata est, saltem quoad modum promulgationis: quamvis enim præcepta etiam moralia necessaria complectatur, alia tamen libera continet, ut sunt ceremonialia; et voce vel scripto libere fuit hominibus manifestata; hinc leges positivæ vel sunt necessarie, quando monstrant utilitatis communis consequendæ viam unicam: vel sunt arbitrariæ seu non necessariae, quando inter plurimas vias consequendæ utilitatis publicæ aut optimam monstrant, aut inter æque commodas unam determinant; hæ ratione materiæ dicuntur positivæ, illæ naturales.

2. *Effectus legis* est facere hominem bonum, et legis quidem supernaturalis per virtutes supernaturales, legis naturalis per virtutes morales: legis civilis, ut fiant boni cives; ecclesiasticæ, ut fiant boni Christiani, saltem quoad actus exteriores; idque lex præstat per se, et ex intentione legislatoris, licet per accidens et ex malitia hominum iste effectus impediatur.

Actus legis sunt, præcipere, prohibere, permittere et punire: quippe ex actibus humanis, qui a lege diriguntur, quidam ex genere suo boni sunt, et hi præcipi possunt: alii sunt mali, qui prohiberi debent: alii indifferentes, et hi permittuntur. Quia vero legi proprium est, non solum dirigere, sed efficaciter etiam inducere ut sibi obediat, id puniendo evincit. Præmiare quilibet potest, neque publicam exigit auctoritatem, uti punire; proin præmiare non est actus legis.

ARTICULUS II.

DE LEGE ÆTERNA.

5. *Nota.* Per legem æternam hic non intelligitur omnis illa lex, quam Deus decrevit sancire in tempore etiam libere, alias lex Mosaica esset æterna; sed tantum necessaria, quæ concipitur ut actus, quo Deus velit necessario regulari creaturas, si quas condere decernat. Differt autem a lege naturali, quia hæc extenditur ad solas creaturas racionales, quibus per lumen rationis intimatur, illa vero etiam ad irracionales: a lege positiva, quia hæc connotat creaturas actu existentes, et multa præcipit, quæ in se necessaria non sunt; lex vero æterna nec præcipit, nec prohibet, nisi intrinsece bona vel mala, estque omnino immutabilis, cum lex positiva solum ex voluntate Dei habeat, quod non mutetur: ab ideis et providentia divina, quia ideas concipimus ut exemplaria in mente Dei efformata ab æterno, secundum quæ Deus omnia fieri velit; providentiam ut executricem, quæ regulam illam in tempore exequatur; legem æternam ut summam rationem gubernativam omnium actionum et motionum. Porro lex æterna nunquam immediate obligat creaturas racionales, sed mediante semper alia lege æternam applicante; potest autem participari ab alia lege vel formaliter, si hæc idem præcipiat.

et prohibeat : vel *virtualiter*, quatenus lex alia habet a lege æternâ tum auctoritatem obligandi, tum conformitatem cum illa; hinc quæritur 1. de *existentia* legis æternæ, 2. de ejus *subjecto*, 3. de illius *derivatione* in alias leges:

6. Dico I. Existit lex æterna.

Prob. Lex æterna est summa ratio, et constans ac necessària voluntas, res omnes in suos fines ordinandi : sed hæc datur in Deo, qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, Sap. 8. 1.; ergo.

Conf. 1°. Sine lege æterna nunquam nobis constaret de bonitate legum humanarum; utpote quæ ex se defectibiles non commensurarentur cum regula indefectibili. 2°. Legem æternam dari, non solum SS. Patres, sed Plato etiam, Cicero, alique gentiles agnoverunt; Tullii L. 2. de Legibus verba sunt : *hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia.* Fuit autem hæc semper lex *proprie* dicta, obligans saltem in *actu primo* : est enim ordinatio rationis ad commune bonum universi ab eo, qui curam habet communitatis, Deo scilicet supremo gubernatore lata, et in tempore promulgata creaturis rationabilibus, quales cum semper possibiles fuerint, etiam lex hæc semper promulgari potuit. Juxta D. Thom. hic. q. 91. a. 1. promulgata etiam ab æterno fuit *Verbo divino*, quatenus idea res omnes gubernandi ac ordinandi ad fines suos, fuit illi per generationem æternam communicata. De facto promulgatur per legem naturalem cuilibet homini inditam, quæ spectata ut est in legislatore et in *actu primo* tantum obligans, est ipsa lex æterna Dei.

Si ais : Lex ista non fuit promulgata ab æterno, cum nemo esset, cui Deus imperaret; ergo nec *gubernatio*, nec *dominium*, nec *jurisdictio*, proinde neque lex ulla fuit ab æterno.

R. In Deo datur ab æterno providentia, sive ratio practica totius dispositionis et gubernationis Universi; ergo et lex æterna. Quamvis autem homines ab æterno non sint, et *jurisdictio* consequenter non potuerit esse ab æterno, sicut nec *gubernatio* et *dominium*, tamen lex Dei potest esse æterna, tum quia hæc secundum statum, quem habet in legislatore, ab æterno est, tum quia consistit in *actu immanente* Dei, prout SS. PP. et TT. intelligunt, in quo juxta eos satis salvatur ejus essentia; dominium autem et gubernatio dicunt *actum transeuntem*.

7. Dico II. Legi æternæ subjacent omnia creata tum *necessaria*, tum *libera*.

Prob. 1um. Omnes actiones et motus rerum irrationalium et naturalium habentur ab immediata inclinatione, quam Deus dedit rebus omnibus ad fines suæ naturæ debitos et præfixos; hinc Ps. 148. dicitur : *ignis, nix, grando, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus* : Prov. 8. *legem ponebat aquis, ne transirent fines suos* : Matth. 8. *venti et mare obediunt ei* : S. Aug. L. 19. de Civ. Dei c. 22. ait : *nihil a legibus summi creatoris, ordinatorisque subtrahitur, a quo pax universis administratur.*

Prob. 2um. Omnes actiones humanæ morales legi æternæ subjiçiantur ex eo quod, si *bonæ* sint, ex illius directione et motu fiant, si *malæ*, prohibeantur, et dum contra voluntatem Dei prohibentem fiunt; incidant in voluntatem justissime punientem; *indifferentes* quoad objectum, et *supererogatorie* actiones eidem subjacent, quatenus tali vel tali modo fieri debent, ne evadant male, quatenus non debent contemni, et quatenus parati esse debemus ad eas eliciendas, prout vel Dei gloria, vel salus nostra, vel reipublicæ necessitas aut utilitas postulat, quod patet in consiliis Evangelicis, Matrimonio, aliisque.

Dixi, *omnia creata* : nam Deus ejusque actiones *immanentes* non subjacent legi æternæ, cum hæc sit regula habens vim obligandi tanquam aliquid superius, et stricte sumpta respicit subjecta defectibilia et gubernationi subdita : sed hæc non cadunt in Deum, qui ipse sibi sua lex est, et cujus voluntas est essentialiter indefectibilis, atque identificata cum legē æterna; quoad operationes *ad extra* juxta D. THOM. hic q. 93. a. 4. catenus eidem subjiçi concipitur, quatenus eas non operatur, nisi ex dictamine legis æternæ.

Si ais : Creaturæ irrationales non sunt capaces *obligationis moralis*; ergo nec legis. R. D. C. ergo nec legis proprie talis C. improprie talis N. hinc illarum obedientia non est nisi *metaphorica*, scilicet ipsa naturalis necessitas. Ad hæc disparitas est in eo, quod lex æterna, quatenus attingit actiones morales, sit indispensabilis, quatenus vero irrationales et necessarias, subinde *quasi* dispenseatur juxta S. AUG. L. 25. cont. Faust. c. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis cursum solitumque nature, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur; contra illam vero summam nature legem a notitia remotam tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit.* Illa tamen dispensatio in naturalibus et necessariis adhuc conformatur legi æternæ quoad aliam partem; sic statio solis fuit quidem dispensatio legis motui solari propriæ, sed conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, si debitus iis modus insit et causa.

8. Dico III. Omnes aliæ leges ab æterna Dei lege derivantur.

Prob. Omnes aliæ leges ab æterna participant potestatem obligandi, et æquitatem : nam ad Rom. 13. *non est potestas, nisi a Deo.* Prov. 8. Deus ipse dicit : *per me Reges regnant, et legum conditores justa decernunt*; unde S. AUG. infert, nihil in temporali lege justum esse, quod non ab æterna derivetur. Derivatur autem *lex naturalis* tum virtualiter, tum formaliter a lege æterna, quia quæcumque præcipit aut vetat, imperantur etiam ab æterna, et quidquid habet roboris ad obligandum, quidquid justitiæ ac æquitatis, habet a lege æterna.

Lex divina derivatur in multis formaliter, v. g. quoad præcepta Decalogi : in aliquibus etiam tantum virtualiter, quæ videlicet sunt determinatio legis æternæ, ut sanctificatio Sabbati : aliqua sunt præcepta, quæ non exprimit lex æterna, ut circumcisio etc. Participatio autem legis æternæ in lege divina est aliis excellentior, eo quod immediatius quoad obligationem a divina auctoritate emanat, quamvis per hominem vel angelum applicetur et promulgetur. *Lex humana* etiam in aliquibus derivatur formaliter, in plurimis virtualiter, siquidem leges tum ecclesiasticæ, tum civiles idem præcipiant aut prohibeant, quod lex æterna : plures vero aliæ imperant non imperata a lege

æterna, ac solum determinant multa quoad materiam, quantitatem vel personam. Quamvis autem omnia a lege etiam humana prohibita sint *injusta*, præsertim ratione circumstantiarum v. g. in exportatione frumenti, tamen sunt tantum *injusta consequenter*, non antecedenter, nec vetita a lege æterna nisi *conditionate* et ex hypothesi, quod tunc injusta et per se noxia futura erant.

ARTICULUS III.

DE LEGE NATURALI.

9. *Nota I.* ATHEI sicut Deum, ita Dei legem negant scriptam in cordibus nostris. CARNEADES, ARCHELAUS, EPICURUS et alii quidam Ethnici negarunt, quidquam natura justum vel injustum, honestum vel inhonestum esse, eo quod homines ipsi sibi pro lubitu suo et commodo jura sanxerint. Hos secuti cum suo duce MACHIAVELLO pseudo-politici, et recentiores libertini legem naturalem conantur evertere, dum Dei et creaturæ eandem esse substantiam docent, jus naturæ vel in cujusvis cupiditate reponunt, vel ex potentia naturaliter innata æstimant, et quisque suis animi affectibus utut indomitis jus naturale, ejusque principia accommodat. Non minus perniciosa doctrina illorum est, qui juri naturali vel omnem denegant obligationem, vel ejus vim obligandi duntaxat repetunt ab imperio humano; nimirum ut Reges ac Principes eximant a lege naturali, tetra illa axiomata orbi obtrudunt: *in summa fortuna id æquius, quod validius: si jus violandum, regni causa violandum: imperii gratia injuria in jus migrat: Decalogus lex privatorum est, latior licentia data potentibus etc.*

Verum existere legem naturalem, eamque habere vim obligandi in conscientia, h. e. dari complexum aliquod ex illis principiis moralibus, quæ Deus ceu auctor omniumque providus gubernator hominum mentibus inscripsit, et quorum præcipua capita tabulis lapideis a se insculpta postea Moyse dedit, nemo sanæ mentis unquam negavit; imo sicut de illo semper tractarunt DD. catholici in Theologia scholastica vel morali, in Jurisprudentia vel Ethica, sic unanimis de illo habetur consensus non solum catholicorum, sed et reliquorum acatholicorum et gentilium.

10. *Nota II.* Variant auctorum sententiæ de eo, in quo consistat lex naturalis: VASQUEZ et WOLFII naturam rationalem, SUAREZ, LAYMANN, et plures alii tum TT., tum JCTi, rectam rationem esse volunt legem naturalem: quidam vero statuunt voluntatem divinam, et legem æternam confundunt cum naturali. Tametsi vero lex naturæ sit lex æterna, prout hæc est participata in *subjecto regulato*; lex tamen æterna potius spectatur, prout est in *legislatore regulante*, estque magis universalis, quippe ad creaturas etiam irrationales extensa. Est ergo lex naturalis aliquid a lege æterna participatum; de quo hic quæritur, quid sit in *subjecto regulato*, utpote homini juxta SS. PATRES intrinsecum et innatum?

11. *Dico I.* Datur lex naturalis ab auctore naturæ necessario constituta ab

æterno, et per lumen rationis promulgata, habens vim directivam et codicivam:

Prob. 1um. APOSTOLUS ad Rom. 2. 14. ait: *Gentes quæ legem, positivam divinam, non habent, naturaliter ea, quæ legis, naturalis, sunt, faciunt: ejusmodi legem, positivam, non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis, naturalis, scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum.* S. HIER. ep. ad Algas. q. 8. ait: *Ista lex, quæ in corde scribitur, omnes continet notiones, et nullus est, qui hanc legem nesciat:* S. Ambr. L. 9. ep. 71. *Ea lex non inscribitur, sed innascitur, nec aliquâ percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur:* S. AUG. L. 2. Conf. c. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est:* et L. 2. de serm. Dom. c. 15. *Quis scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* SENECA ep. 50. ad Lucil. scribit: *Primi mortalium, et ex iis geniti naturam incorrupte sequebantur, eamque habebant et ducem et legem.* Inde etiam patet promulgatio legis naturalis, maxime juxta illud Ps. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine!*

Conf. Ratione. 1°. Deus hominem condidit ad suam gloriam ita, ut solus Deus potuerit esse finis ultimus et beatitudo hominis per cognitionem et amorem possidenda; ergo cum hæc ordinatio sit *necessaria*, Deus auctor naturæ infinite bonus, sapiens et providus *necessario* debuit præcipere quidquid ad hunc finem requiritur, et *necessario* prohibere quidquid illi repugnat. 2°. Est quidam *justi et iniqui sensus* omnium hominum animis a natura insitus, circa quædam vivendi principia evidentis æquitatis et sapientiæ, e. g. suum cuique tribuendum, fidem servandam, beneficiis gratum animum deberi. 3°. *Ratio* cuique homini in actionibus suis perpetuus et domesticus monitor est, et cum auctoritate quidem, per dictata rationis de fine et mediis, vocans ad officium jubendo, et vetando a fraude deterrens. 4°. In singulis hominibus est *conscientia*, cujus remorsum etiam sceleratissimi de occultis criminibus sentiunt, ac sibi timent, quamvis superiorem in terris judicem non agnoscant: cujus item jucunda affectione demulcentur ii, qui vitam juxta rationis dictata instituunt. Sensui interno, rationi et conscientiæ consentiunt *naturales propensiones* hominis ad officia vitæ erga Deum, proximum et seipsum: quin et ipsæ *corporis habilitates* motusque spontanei indicant, quid naturæ congruat; ita quippe nulla pars est naturæ humanæ, ex qua legem naturæ non possimus colligere. 5°. Denique *universalis* hominum *persuasio*, et sapientum omnium auctoritas vox est naturæ, maximumque veritatis argumentum.

Prob. 2um. Evidens est, tum quod subditus sciens et non faciens voluntatem domini sui odio et pœna dignus sit: tum quod supremus Legislator sicuti bonis dat præmia, ita malis pœnam infligere debeat in hac vita, aut certe in altera sustinendam, ni serio respiscant; alias nulla erit differentia legis et consilii, atque leges contemptui fient; cum vero hæc lex suprema sit et universalis, Reges æque ac Principes ligat, qui Deum superiorem habent: nam homines sunt ejusdem naturæ, ejusdemque finis ultimi consortes; ergo æque Dei servi sunt, et subditi supremi Legislatoris, per quem Reges regnant, et potentes decernunt justitiam; atque ita turpiter corrumpit omnia illa principia, quæ venali calamo Machiavelli assecke in orbem spargunt.

12. *Dico II.* Lex naturalis verius constituitur in actu aliquo divino, quam aut in natura rationali, aut in recta ratione, aut in principiis syndereseos.

Prob. Homo peccat *theologice*, et a consecutione ultimi finis impeditur ex eo, quod agat contra legem, juxta illud Ps. 118. 119. *prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ*: et ad Rom. 4. 15. *ubi enim non est lex, nec prævaricatio*: sed lex ista nihil aliud esse potest, quam voluntas Dei nobis sub amissione ultimi finis aliquid præcipientis aut prohibentis; ergo. *Min.* constat, quia lumen rationis, aut natura nos non posset excludere ab hoc fine, neque tam gravis offensæ, quæ sit secundum quid infinita, coram Deo reos facere. Hinc S. AUG. L. 2. de pecc. c. 16. ait: *nec peccatum erit, si quid erit, si non divinitus jubeatur, ut non sit*: et L. 22. cont. Faust. c. 27. peccatum definit, *dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam Dei*. Idem testatur SENECA ep. 65. ad Lucil. Igitur principia syndereseos dum dictant, aliâ esse præcepta, alia prohibita, duntaxat indicant nobis, naturam humanam esse regulabilem, voluntatem vero divinam esse regulativam.

Conf. Ratione. Sola Dei voluntas est per essentiam *recta, indefectibilis, necessaria, universalis, suprema*; ergo verius in actu voluntatis divinæ, per lumen rationis manifestato, constituitur lex naturalis, quæ procedere debet a legitimo superiore, habente vim obligandi supremam, universalem, efficacem et excellentem. Est ergo lex naturalis *ordinatio divina*, per dictamen rationis homini manifestata, dirigens hominem ad finem ultimum per media necessaria; unde *auctor* hujus legis est Deus, *subjectum* homo, *objectum* media necessaria, *præco* humana ratio.

13. *Obj. I.* Lex naturalis non est divina, quia nonnunquam obligat ad inhonesta, v. g. ad mentiendum ex invincibili errore: neque si esset divina, distingueretur a lege positiva divina; ergo non datur.

R. *Ad 1.* Lex naturalis nonnunquam obligat ad inhonesta *materialiter*, nunquam ad *formaliter* talia, id quod solum fit lege consequente errorem invincibilem, de quo alibi.

R. *Ad 2. N. seq.* Nam differt ratione *objecti*, quod respectu legis naturalis est necessarium, scilicet intrinsece bona et mala, respectu legis positivæ divinæ est indifferens; hinc illa est necessaria et immutabilis, hæc vero arbitraria Deo: et ratione *promulgationis*, cum lex naturalis sit homini innata et per rationem intimata, una eademque in omnibus hominibus, et omni tempore; lex vero positiva speciali facto promulgari debet.

Inst. 1. Lex naturalis non est æterna, tum quia est in homine in quo nihil æternum est, tum quia deleri potest in homine per peccata, tum quia dicit ordinem ad finem; ergo.

R. *Ad 1.* Lex naturalis non est in homine *entitative*, sed *promulgative*, h. e. non per ipsam essentiam suam, sed per cognitionem tanquam formalem applicationem; dicitur autem *naturalis*, tum quia procedit a Deo, ut auctore naturæ, tum quia per ipsum lumen naturale hominibus insitum promulgatur.

Ad 2. Obumbrari potest in homine vitiis addicto cognitio legis naturalis, ipsa vero lex naturalis omnino deleri non potest, cujus principia prima et universalissima invitis etiam ingerit natura rationalis; hinc S. AUG. L. 2. Conf. c. 4. ait: *Lex tua, Domine, scripta est in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delet iniquitas*.

Ad 3. Lex quidem creata dicit ordinem ad finem, non item increata, nisi *active*. h. e. ordinat creaturas ad se, quin ipsa ordinetur ulterius : et quia legislator humanus finem habet extra se positum, vel temporalem, vel æternam felicitatem, ad hunc utique finem lex ejus ordinari debet.

Inst. 2. Lex naturalis non est *necessaria* : 1°. quia Deus est liberrimus ad extra; ergo sicut potest pro libitu suo concurrere vel non concurrere ad actum bonum vel malum, ita quoque illum præcipere vel prohibere. 2°. Si Deus legem naturalem non tulisset libere, ad illam ferendam fuisset obligatus. 3°. Lex naturalis etiam obligat ad servanda præcepta divina et humana, quæ non sunt necessaria; ergo nec ipsa.

R. *Ad 1.* Ex supposito, quod Deus hominem libere condiderit, necessitatur per suam infinitam bonitatem, sapientiam et providentiam, ut hominem per media necessaria, inter quæ est lex naturalis, ad suum finem dirigat : simile ferme habes in promissionibus divinis. Porro Deus negando suum concursum non derogaret suis perfectionibus, sed potius absolutum in creaturas dominium suum manifestaret; actum vero intrinsece malum non prohibendo, seipsum negaret infinite bonum, sapientem, providum auctorem et gubernatorem naturæ rationalis. Ad hæc creaturæ actio denegato Dei concursu fit impossibilis, et desinit esse materia legis, neque præcepta affirmativa obligant semper ad semper.

Ad 2. N. seq. Nam Deus, utpote supremus omnium Dominus, *legis* proprietatis capax non est; hinc divina sapientia ejusque ordinatio solum proponunt Deo objectum creaturæ præcipiendum, ejusque cum fine ultimo connexionem, quin habeat vim *legis* respectu voluntatis divinæ; *necessitatur* autem consequenter a suis perfectionibus, uti supra dictum.

Ad 3. Præcepta positiva tam humana, quam divina et supernaturalia v. g. de suscipiendo baptismo, de actu fidei divinæ eliciendo, absolute quidem non sunt necessaria; ex supposito tamen, quod Deus naturam rationalem elevarit ad finem supernaturalem, dederitque hominibus potestatem legislativam, ipsum lumen rationis dictat, media ad finem ultimum necessaria esse adhibenda, parendumque superiori justa præcipienti. Ubi adverte, verba GRATIANI Dist. 1. in princ. : *Jus naturæ est, quod in Lege et Evangelio continetur*, hunc habere sensum, quod lex naturalis etiam in Scriptura contineatur, non istum, quod omnia, quæ Scriptura continet, sint de jure naturæ; patet ex *contextu*.

Inst. 3. Lex naturalis non est *intrinseca*, nec *eadem* in omnibus, tum quia diversæ gentes in multis falluntur circa honestatem, cum ebrietas apud Scythas, apud Turcas fornicatio, apud Sinenses mendacia tanquam naturæ conformia permittantur : tum quia viri etiam piissimi ac doctissimi sæpe hallucinati sunt circa legis naturalis principia; ergo.

R. Hæc et similia plus non probant quam quod 1°. Gentes non omnia legis naturalis præcepta cognoscant *æqualiter*, atque ex eo quidem, quod honestum male confunderent cum utili ac delectabili, mentemque vitiis excæcarent; attamen in ipsis hisce flagitiis latebras quærent, et deprehensi erubescunt : 2°. Quod viris sæpe doctissimis ac piissimis eæ conclusiones non fuerint cognitæ, quæ ex primis morum principiis tantum *remote* ac *mediate* deducuntur; in his nempe Deus non ita clare illustravit intellectum, sed ut auctor naturæ accommodavit se conditioni ac imbecillitati hominum, eosque

solum in *actu secundo* obligat, quibus talium præceptorum sufficiens cognitio est.

Inst. 4. Lex naturalis non habet *vim coactivam*, quia si obligaret sub pœna, Deus necessario deberet punire transgressores, qui tamen non necessario præmiat factores legis naturalis. Item transgressores non possent in hac vita esse feliciores illis, qui servant legem. Si demum sub *pœna æterna* obligat; ergo illa posset ac deberet *naturaliter* cognosci.

R. *Ad 1.* Quamvis possit Deus ut absolutus dominus solo titulo dominii exigere quodvis obsequium, tamen ut suavissimus ac providentissimus gubernator non potest non decernere præmia meritis, ac pœnas demeritis.

Ad 2. Si transgressores non semper in hac vita, certe in altera puniuntur.

Ad 3. Homo, dum graviter peccat, naturaliter agnoscit, actum suum esse graviter prohibitum, et simpliciter se frustrari fine suo ultimo, tum quia immortalem se novit quoad animam, tum quia novit etiam, quod in potestate sua non sit legislatorem offensum sibi reconciliare. Non vero requiritur, ut cognoscat *determinate* talem pœnam inferni, cum sæpe nec rei pro foro seculari de tali pœna determinate cogitaverint.

14. *Obj. II.* Ps. 4. 7. dicitur : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* ; et ad Rom. 2. 14. *Gentes, quæ legem non habent, ipsi sibi sunt lex* ; ergo lex naturalis consistit in *dictamine rationis*, maxime cum S. Aug., D. Thom. et alii SS. PP. illam vocant conscientiam, legem cordi impressam, nobis innatam etc.

R. *D. C.* Consistit in dictamine rationis, prout lex naturalis est in *signo* vel in *subdito C.* prout est in legislatore, habens vim obligandi *N.* hinc subdit Scriptura : *qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*. SS. PP. nonnunquam legem accipiunt pro aliquo illam consequente, unde eam vocant *conscientiam* : dum eandem dicunt *innatam, impressam, inscriptam cordibus*, de sensu causali sunt intelligendi ; S. THOMAS loquitur de lege, prout est in *subdito*, ac subinde comparat legem naturalem cum facto, quod in scriptis legitur ; sicut ergo in iis factum nonnisi *objective*, ita et in conscientia lex naturalis *repræsentative* existit.

Inst. 1. Ipsum *rationis dictamen* præcipit ac prohibet, proin et ipsum obligat ; ergo est lex naturalis, præsertim cum homo seipsum possit obligare, uti constat ex votis et pactis.

R. *D. A.* Obligat *ut quo*, tanquam signum vel instrumentum, quo Deus suam legem promulgat et obligat *C.* Obligat *ut quod* et per se, cum ipsum non sit nobis superius *N.* Dictamen rationis proponit quidem obligationem naturalem, sed dependenter a voluntate divina, cui soli proprie inest vis obligandi ; hinc ergo quod homo per *vota* et *pacta* obligetur, id ipsum provenit a lege naturali præcipiente ut fides data servetur : ac proin potest quidem homo tales actus ponere, ob quos lex naturalis ipsum obligat, non autem ipse sibi proprie legem ferre, ac se ipse *directe* obligare.

Inst. 2. Qui agit contra *dictamen rationis*, agit inhoneste, et honeste, qui juxta illud agit ; ergo est fundamentum et mensura honestatis naturalis. — Ad hæc dictamina rationis v. g. honestum est parentes honorare, inhonestum est mentiri, sunt necessario vera ; ergo non dependent a voluntate Dei

præcipientis aut prohibentis, cum Deo etiam non existente prius adhuc honestum foret, alterum vero inhonestum,

R. Ad 1. D. A. Agit honeste vel inhoneste ideo præcise, quia agit contra vel juxta dictamen rationis *N.* quia simul agit contra vel juxta legem, quam dictamen rationis promulgat *C.* Etiam per cognitionem legis humanæ diriguntur homines ad honestatem, quin ipsa sit lex. Dein esto, dictamen rationis esse quaecumque fundamentum honestatis; non est tamen idcirco mensura aut *lex proprie obligans*, sicut nec natura divina lex est actuum divinorum, nec beatitudo lex actuum bonorum, quamvis eorum aliquod sint fundamentum.

Ad 2. D. C. Ergo non dependent a voluntate Dei, quatenus hæc dictamina representant malitiam solum radicalem *C.* hæc enim objective datur antecedenter ad voluntatem Dei. Quatenus representant malitiam formalem *N. C.* et *supp.* quod hæc representari possit sine respectu ad legem. Sic et in casu impossibili Dei non existentis, quamvis concipi posset honestas vel inhonestas *physica* actuum, non tamen *moralis, theologica* et stricte talis, dicens relationem ad potestatem obligantem, cui necessario parendum est.

Inst. 3. Amor et odium Dei jam ante voluntatem Dei præcipientis aut prohibentis suam habent honestatem vel inhonestatem: nam Deus prohibens *odium sui* habet pro motivo malitiam ejus moralem, quin et ideo illud prohibet, quia honestum est illud prohibere. *Conf.* Juxta S. THOM. aliqua sunt prohibita, quia mala sunt; aliqua sunt mala, quia prohibita; ergo ad illa natura ipsa obligat.

R. D. C. Ergo ipsa natura ad illa obligat ita, ut per ipsam præcise habeatur honestas vel inhonestas radicalis *C.* formalis *N.* nam 1°. *formalis et theologica* honestas vel inhonestas actuum moralium habetur a conformitate vel difformitate cum lege, hæc ergo existere debet: *radicalis et philosophica* a conformitate vel difformitate cum recta constitutione naturæ rationalis, aut potius cum perfectionibus divinis, quæ sunt ultimum legis fundamentum, et ratio a priori. 2°. Ratio item a priori et ultimata prohibitionis divinæ non est malitia moralis actuum, sed infinita Dei perfectio, et ob hanc ipsam rationem nos quoque divinæ legi conformari oportet. 3°. S. THOMAS illud axioma theologicum tantum intelligit de prohibitis jure positivo, prohibente aliqua antecedenter prohibita a lege naturali, alia vero prohibente antea necdum prohibita a lege naturali, quo non obstante verum manet, quod omnia sint *formaliter mala*, quia prohibita lege vel positiva vel naturali.

Inst. 4. Potest quis invincibiliter ignorans Deum agere contra naturam, quin de Deo cogitet; ergo malitia aut bonitas formalis non semper habetur per conformitatem vel difformitatem cum lege Dei.

R. D. A. Quin de Deo cogitet explicite *C.* implicite et confuse sub conceptu alicujus principii, et supremæ potestatis cum Deo convertibili *N.* Esto, Deum ab homine absolute ignorari posse aliquo tempore, non vero dum homo *actu peccat*: hoc ipso enim quod advertat, actum suum esse graviter difformem naturæ rationali, cognoscit non qualemcumque inhonestatem, sed *culpabilem* et in omnibus omnino circumstantiis prohibitam, etiam in occulto, etiam apud supremos terræ principes, ita ut talis actus sit nullatenus faciendus, quibuscumque demum impellentibus, eo quod sit contra finem naturæ ab altiore quodam Ente propositum: nempe tunc solum actus in *sensu stricto*

est contra naturam rationalem et peccaminosus, quando repugnat fini creaturæ rationalis et rectæ habitudini ad Deum.

Est ergo natura rationalis *subjectum* legis naturæ, recta ratio sive lumen rationis, *præco* illius, dictata rectæ rationis ejusdem legis *applicatio*; ipsa vero *lex naturalis* est ordinatio divina, æterna, necessaria, qua Deus præcipiendo intrinsece bona, et prohibendo intrinsece mala, dirigit hominem ad finem suum ultimum.

ARTICULUS IV.

DE PRINCIPIO INTRINSECO ET ULTIMO LEGIS NATURALIS.

15. *Nota.* Quæstio hæc quam est hodie celebris, tam est obscura; adeo quippe discrepant auctorum sententiæ, ut varii varia, aliqui nullum plane legis naturalis principium ultimum velint determinare. Equidem lex naturalis scripta est in cordibus nostris, et prima ac generalia ejusdem principia omnibus pervia sunt; sæpe tamen in materia particulari non innotescit clare, an hæc vel illa actio subiaceat legi naturali. Hoc *principium cognoscendi* juris naturalis, h. e. fundamentum, ex quo certo constet, quidnam a lege naturali præcipiatur aut prohibeatur, quidam statuunt in recta ratione, alii in voluntate Dei, in cultu divino alii: HUGO GROTIUS, PUFFENDORFF, THOMASIIUS etc. in socialitate; illust. WOLFFIUS in perfectione sui, aut in convenientia actionum humanarum; LAMB. VELTHUYSEN in conservatione sui; HOBBIUS in utilitate propria; alii cum ULPIANO in naturæ instinctu, et quidem bestiis communi cum SCHMAUSIO; demum ARISTOTELES et TULLIUS in communi gentium moratarum consensu. DD. vero catholici, sicut in genere *entis* principium contradictionis, ita in genere *morum* ultimum esse volunt principium boni et mali: alii in recta constitutione naturæ rationalis, alii cum P. IGN. SCHWARZ in triplici amore, erga Deum, proximum et seipsum, alii cum P. BIXER in divinis perfectionibus illud constituunt.

16. *Dico.* Principium cognoscendi juris naturalis *immediatum* est recta constitutio naturæ rationalis, qua homo se rite habeat erga Deum, proximum et seipsum: *mediatum et ultimum* sunt infinita Dei sanctitas, bonitas, sapientia, providentia, aliæque perfectiones divinæ.

Prob. 1um. Secundum lumen rationis recte sic arguo: si e. g. homicidium injustum, furtum, adulterium non essent prohibita, si ordinatus sui amor, temperantia, charitas mutua, pax et concordia non essent præcepta, male constituta et sua felicitate destituta foret humana respublica; ergo hæc lege naturali præcepta sunt, illa vero prohibita. Si *quæras ulterius*, unde intelligi possit, quod hoc vel illud ad rectam constitutionem et felicitatem naturæ rationalis sit necessarium aut ei oppositum? *Dicendum*, humanam rempublicam esse recte constitutam ac felicem per officia *Deo*, *sibi* et *proximo* rite præstita: si enim religio, cultus, amor Deo; sibi ipsi temperantia, prudens amor; et proximo justitia, fides ac charitas exhibeantur, bene constituta erit, felixque respublica humana: male vero, si negligantur; ergo lumen rationis dictat, hæc omnia lege naturali præcepta,

illisque contraria esse prohibita, quia alias natura rationalis neque recte constituta, neque felix intelligitur.

Prob. 2um. Deus naturam rationalem ad se tanquam finem ultimum, ad suam gloriam extrinsecam, et ad suas perfectiones manifestandas condidit; ergo tanquam sapiens ac providus ejusdem gubernator, quidquid huic fini oppositum est, prohibere, et quidquid ad illum necessarium est, præcipere necessario debet, quia alias natura rationalis non esset recte comparata ad finem suum, ejusque imperfectio redundaret in ejus auctorem et gubernatorem; ergo quidquid derogat perfectionibus divinis manifestandis, aut sapientiæ ac providentiæ sanctissimi gubernatoris, id necessario prohibitum, quidquid illæ perfectiones exigunt præcipi, id lege naturali præceptum esse censeri debet.

Hinc si quærat: quare Deus necessario præcipit amorem Dei, cultum, obedientiam, mutuam inter homines charitatem, pacem, concordiam, ordinatum sui amorem, temperantiam? quare Deus necessario prohibet odium Dei, blasphemiam, furta, adulteria, gulam, intemperantiam, suicidium? Respondendum, quia alias Deus non sapienter ac provide ad finem suum gubernaret rempublicam humanam, neque manifestarentur ejus perfectiones, sed potius aut impotentiae aut imprudentiae nota in Deum redundaret; ergo quidquid exigit gloria providentissimi gubernatoris, ejusque finis sanctissimus, id omne necessario præcipi, et quidquid eidem repugnat, necessario prohiberi a Deo debet; ac proin ipsæ perfectiones divinæ sunt ultimata mensura bonitatis aut malitiæ intrinsecæ, et principium ultimum legis naturalis.

Conf. Ratione. Principium cognoscendi debet esse certum, quia alias leges exin deductæ essent fallibiles: *adequatum*, ex quo omnia legis naturalis præcepta derivari possint: *ultimum*, cujus ratio ulterior peti nequeat: *ex ipsa natura notum*, sicut ipsa lex naturæ: sed has dotes habet principium cognoscendi a nobis assertum; ergo.

Prob. min. 1°. Certum est, quia quam necessario Deus est infinite perfectus, sapiens ac providus, tam necessario gubernat naturam rationalem ad finem suum sapienter ac provide; unde si quid pugnet cum his perfectionibus, certissime intelligitur prohibitum lege naturali. 2°. Est *adequatum*, quia ex illo manifeste deducuntur illa triplicia hominis officia, sine quibus natura rationalis non esset rite ordinata ad manifestandas perfectiones divinas. 3°. Est *ultimatum*, quia sicut voluntas divina est ultima ratio, cur res existant, sic bonitas et sapientia Dei est unica et ultima ratio, cur bene existant: nam certe ratio alia non est, cur Deus per leges naturales rectam constitutionem et felicitatem naturæ rationalis procurare necessario debeat, quam infinitæ perfectiones supremi gubernatoris. 4°. Est *ex ipsa natura notum*, quia ex se evidens est, omne opus Dei esse bene et sapienter constitutum, et solam Dei infinitam perfectionem potuisse Deo necessitatem imponere, omnia illa præcipiendi vel prohibendi, quæ rectæ constitutioni ac felicitati naturæ rationalis conveniunt vel disconveniunt; ergo cum reliqua principia fere omnia in uno alterove deficiant, nostrum omnibus videtur præferendum.

47. *Obj. I.* Recta constitutio naturæ rationalis non est principium evidens,

cum evidens non sit, cur Deus possit naturam rationalem absolute destruere, non item male constituere : nec *adequatum*, quia ex illo non deducuntur officia erga proximum : nec *universale*, quia in casu, quo per unicum mendacium servari posset tota respublica humana, huic parendum esset, cum mendacium maneret prohibitum lege naturali. Demum aut non est *immediatum*, aut simul erit *ultimatum*, quia recte sic arguo : hæc vel illa actio est juxta vel contra rectam constitutionem ac felicitatem naturæ rationalis; ergo est lege naturali præcepta vel prohibita.

R. *N. singula* : Nam 1°. *mala creaturæ rationalis constitutio* repugnat sapientiæ Dei, non item illius destructio, cum nulla creatura existat necessario. 2°. Evidenter repugnat *felicitas* et *tranquillitas* creaturæ rationalis sine justitia, fide, mutua ope et amore. 3°. Talis casus, qui tamen plane inconceptibilis est, mere *per accidens* se haberet, adeoque per illum nequit fieri honestum, quod antecederet et ex natura sua repugnat rectæ constitutioni naturæ rationalis, tanquam intrinsece inhonestum. 4°. Semper *ulterius quæri* potest, quid necessitatem Deo imponat, ut rectæ illi constitutioni ac felicitati per leges naturales prospiciat? cur non possit in casu saltem particulari permittere aliquid huic felicitati contrarium, sicut potest totum universum redigere in nihilum? Itaque ultimo recurrendum est ad summam perfectionem supremi gubernatoris.

Inst. 1. Si *perfectiones divinæ* fundamentum et ultima ratio sunt legis naturalis; ergo committitur *circulus* : nam ideo aliqua sunt prohibita lege naturali, quia repugnant perfectionibus divinis, et ideo his repugnant, quia sunt lege naturali prohibita. Præterea sunt aliqua, quæ divinis perfectionibus repugnant, e. g. *irasci, tristari, ignorare*, quæ tamen lege naturali prohibita non sunt, et aliqua lege naturali prohibita sunt, quæ nulli perfectioni divinæ repugnant, uti *mendacium* et *ingratitude*.

R. *Ad 1. N. seq.* Sed ideo hoc vel illud est intrinsece inhonestum et lege naturali prohibitum, quia repugnat felicitati rectæque constitutioni naturæ rationalis, et ideo omnia huic repugnantia necessario prohibentur, quia si blasphemia v. g. mendacium, adulterium etc. non essent lege naturali prohibita, Deus ut auctor et gubernator naturæ rationalis hanc neque creasset, neque regeret sapienter ac provide. Adde, quod Deus infinite perfectus *ex se ipso* determinatus sit, ut omnia illa præcipiat, quæ ad finem a se intentum necessaria sunt, et opposita prohibeat. Manifestum etiam cuivis est, quod a Deo tanquam regula recti et honesti omnia debeant, ut ne quidem quæri ulterius possit. Demum facilius et potiori jure hic circulus retorquetur in quævis alia de hoc principio systemata.

Ad 2. D. A. Irasci, tristari, ignorare repugnant perfectionibus divinis relate ad naturam creatam *N. divinam C.* Quamvis Deo, non vero creaturæ repugnant ista, nec exinde redundat imperfectio in sapientiam divinam, quod in natura creata relinquat imperfectiones aliquas, quæ tamen cum fine a creatore intento non pugnant. Videtur autem *mendacium* opponi divinæ veracitati, quæ sicut a Deo omne mendacium excludit, ita etiam exigit illud prohiberi creaturis alias ineptis ad manifestandam veracitatem Dei. *Ingratitude* semper opponitur gratitudini, quæ debetur infinitæ Dei beneficentiæ, a qua omnia proveniunt. Dein licet *ingratitude* et *mendacium* perfectioni divinæ singulari non adversarentur, tamen sanctitati, providentiæ ac sapientiæ

divini gubernatoris repugnarent, et si in uno alterove casu non prohiberentur, cum gravi reipublicæ humanæ damno facile ad plures casus licentia hæc extenderetur.

Inst. 2. Sæpe difficile est determinare, an actus aliquis repugnet perfectionibus divinis, vel non; ergo hoc principium non est *ex ipsa natura notum*.

R. Utique difficile est, pro singulis actionibus honestis vel inhonestis assignare aliquam perfectionem divinam, cui talis actio specialiter ac immediate conformis vel disformis sit: sed premit hæc difficultas omnes etiam alias sententias. Igitur determinate assignari poterunt sapientia, providentia, bonitas Dei, unde evidenter infertur recta naturæ constitutio, atque exin mensura honestatis et inhonestatis; imo juxta communem felicitas creaturæ rationalis etiam pro statu naturæ puræ haud foret alia, quam recta constitutio in ordine ad ultimum suum finem naturalem, Deum scilicet, ejusque perfectiones manifestandas et commendandas; itaque licet Deus hominem creare vel non creare pro libitu potuerit, ad alium tamen finem creare non potuit, quam propter se et ad suam gloriam, cum bonum infinitum in suis creaturis necessario seipsum amet, ac infinita sapientia pro fine omnis operationis necessario habeat summum bonum.

Præterea dantur *adminicula*, et veluti *regulæ particulares*, ex quibus ista difficultas mitigatur in multis, nempe Scriptura S., et jus positivum divinum, cum veritas non sit contraria veritati, nec jus naturæ juri divino: Decreta Conciliorum et Pontificum, quæ sæpe declaratur lex naturæ: sacri Canones, quos Imperator Nov. 83. c. 1. sacras ac divinas regulas compellat: Jus civile Romanum variis in locis: testimonia SS. Patrum: consensus TT. et Jctorum, nec non omnium gentium præsertim magis moratarum.

Inst. 3. Non est potior ratio, cur principium cognoscendi juris naturalis non constituatur in *recta ratione, voluntate Dei, aut cultu divino*; ergo.

R. N. A. Nam 1°. *recta ratio* potius est applicatio principii, quam ipsum principium: honestatem vel inhonestatem objectis non tribuit, sed supponit intrinsecam: nec servit universaliter ad dignoscendam legem naturæ, cum, quotquot sive catholici sive acatholici circa jus naturale erraverunt, omnes et quidem sibi solis vindicaverint rectam rationem. 2°. *Voluntas Dei* efficit principium *essendi*, non *cognoscendi*, de quo hic quæritur: hoc enim oportet esse ultimum fundamentum, ex quo certo cognoscatur, cur et quæ Deus necessario præcipiat aut prohibeat. 3°. Quoad *cultum divinum* idipsum in quæstione est, cur hic aut ille actus ad cultum divinum aptus, alii vero inepti sint; sequeretur etiam, omnem actum bonum et honestum esse lege naturali præceptum, cum quilibet eorum aptus sit ad aliquem Dei cultum.

18. *Obj. II.* Recte sic arguo: hoc exigit bonum *socialis vitæ, propria utilitas, perfectio et conservatio sui*; ergo est lege naturali præceptum, proinde illa præcepta *socialiter vive, stude commodis tuis, perfice te, conserva te*, sunt prima et fundamentalia legis naturalis principia.

R. N. C. Nam 1°, si omnibus omnino hominibus lex naturalis primo et absolute præciperet *socialiter vivere*; ergo Adam necdum condita Eva legem naturæ habuisset nullam: vita tot SS. Anachoretarum fuisset contraria legi naturali, neque ullus unquam salva lege naturali solitarius vivere posset. Nonne peccata solum *interna*, quæ tamen bono socialitatis non officiant, pro-

hibita sunt lege naturali? imo incestus in primo gradu ascendentium, qui viguit inter Persas, Reginae sterilis repudiatio, tyranni occisio, caedes iudicis notorie iniusti, quæ lege naturali vetita sunt, utilia potius viderentur socialitati; quam exitiales sequelæ! Demum lex naturalis versatur circa triplex officium hominis erga *Deum*, *seipsum* et *proximum*: sed socialitas non est fundamentum aptum ad eruenda officia erga Deum et seipsum, imo nec illa erga proximum omnia complectitur, quia solum externam felicitatem spectat.

2º. Primarium hominis officium est erga *Deum*, auctorem nostrum et finem ultimum; hinc illud mandatum: *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, primum et maximum esse dicitur; ergo actus illi, qui Deum concernunt, lege naturali principaliter præcepti aut prohibiti sunt. Dein honestas non ob *propriam* duntaxat *utilitatem*, sed propter seipsam meretur appeti, uti gentiles agnoverunt, ac propemodum bruta fecerunt, dum non raro proprium commodum pietati et gratitudini postponerent. Denique homo non est conditus propter se solum; et si *perfectio* vel *utilitas propria* esset primum ac fundamentale legis naturalis principium, nihil esset contra legem naturæ, quod propriam utilitatem promovet, sicque Machiavellismo et omnibus flagitiis panderetur via cum summo reipublicæ et societatis humanæ detrimento.

Inst. 1. Socialitas est proprium ac sufficiens principium totius jurisprudentiæ naturalis, quia interna hominis ad *ethicam*, et officia hominis erga Deum spectant ad *theologiam naturalem*; ergo cum *socialitas* ordinet præcise *externa* hominis, est principium aptum et sufficiens totius jurisprudentiæ naturalis.

R. Hoc ipso argumento probant *Puffendorffiani*, suum jus naturæ mancum esse, enerve, ultra fata non extensum, soli foro externo et naturæ puræ, quæ non est, non fuit, non erit, accommodatum, quanquam ne huic quidem sufficiens, ut dictum supra; probant sane, jurisprudentiam suam naturalem eam esse, a qua Deus, auctor, conservator, gubernator, dominus, iudex, finis et felicitas naturæ rationalis exulare jubetur, ut nempe occultis facinoribus sit immunitas, et legum sæpe observantissimos nullum præmium, legum negligentissimos poena nulla maneat. Næ hoc *larvatum* sit jus naturæ! profecto natura hominem non solum ordinat ad commercium cum *proximo*, sed ad *Deum* etiam et *seipsum*.

Inst. 2. Saltem non apparet, cur aut *instinctus naturæ*, aut *communis gentium moratarum consensus* non sint illud principium legis naturalis; ergo.

R. N. A. Nam 1º. non est certum, quid sit ille *instinctus naturalis*: qua ratione bonus discernatur a spurio: undenam vim legis habeat: probrosum sane, et pecudes et homines eodem jure ligare, cujus nulla capax est natura, nisi quæ rationis, libertatis, obligationis, præmii et pœnæ capax est. Sunt autem fortassis etiamnum magistri prurientes auribus, qui dum *naturæ instinctum bestiis communem* impune sequuntur, turpissima quæque non tantum licita, sed quandoque præcepta etiam tum sibi, tum aliis persuadeant. 2º. *Consensus gentium* non est principium ultimum, quia hæ ipsæ gentes supponunt priorem sic judicandi rationem: neque *certum*, quia multæ gentes sæpe turpiter errarunt; unde igitur discernam moratas a non moratis? aut si homo solus sit, numquid legem naturæ non agnoscet?

19. *Obj. III.* Sicut in genere speculativo universalissimum est illud contradictionis principium, *ens et non ens*, ita in genere morali principium *boni et mali*, juxta illud: *declina a malo, et fac bonum*; ergo hoc est principium cognoscendi, aut certe illud *triplicis amoris*, per quod principium boni et mali magis determinatur.

R. N. A. Nam 1° ex principio hoc triplicis amoris: *fac vel omitte ea, quæ ex amore Deo, tibi, proximo naturaliter debita sunt*, necdum apparet cur Deus necessario debeat omnia hæc officia præcipere, et opposita prohibere, ut tali modo hominem promoveat ad felicitatem. Ad hæc sicut triplex amor, ita felicitas ipsa nobis lege naturali præcepta est; quodnam igitur est principium horum præceptorum? quænam regula certa discernendi inter amorem verum et spurium? profecto sine hac erunt homines, qui arbitrentur, obsequium se præstare Deo, cum alios occiderint; qui sibi persuadeant, licere furtum ad sublevandam gravem alterius necessitatem, licitum mendacium esse pro bono publico, ac plura hujusmodi legi naturali adversantia. 2° Admittimus ultro principium *boni et mali* esse universalissimum; tamen quia de se nihil determinate explicat, quodnam sit illud bonum et malum, magis utique determinari debet per illud principium *triplicis amoris*. Atque hoc etiam principium statuimus tanquam universale et practicum: neutrum vero est *principium cognoscendi ultimum*, quia ulterius quæritur: unde et quare lex illa lata sit, et probetur latam esse?

Inst. *Triplex ille amor* manifeste dictatur a natura rationali, et ex illo fluunt omnia reliqua dictamina juris naturalis; ergo est principium legis naturalis primum et ultimum.

R. N. C. Id solum sequitur, triplicem illum amorem esse constitutivum, practicum et fundamentale legis naturalis præceptum, non vero *principium cognoscendi*, quod debet esse ultimata ratio quærenti, cur Deus, sicut alia lege naturali præcepta, ita et triplicem hunc amorem necessario præceperit etc.; et hæc quidem quæstio resolvi ultimato debet ex fine naturali hominis ita, ut *immediatum* cognoscendi juris naturalis principium sit recta constitutio naturæ rationalis, *ultimatum* perfectiones divinæ.

20. *Observe.* Quam veram ac genuinam de hoc principio ideam assecuti sunt plerique HETERODOXI, sat prodit ingens illorum hac super re dissidium, ortum partim ex confusione principii *essendi* cum principio *cognoscendi*; potissimum vero ex *affectuum licentia*. In eo solum concordant fere omnes, quod in bonis corporis, et vitæ hujus commodis reponant naturæ rationalis finem ac felicitatem, quæ mille curis, fallaciis, miseriis obnoxia infelicitas est. Atque hinc quoque manifestum est, quam inique PUFFENDORFF et hujus sequaces, ceu jurisprudentiæ naturalis restauratores nostris, sive TT., sive JCTis, sive Ethicis insultent, quod nullibi de *primo aliquo legis naturalis principio* clare statuunt. Sane non est ulla doctrina morum, quam tot libri *Theologiæ moralis* nunquam non copiosissime ac solidissime pertractarunt, ad christianam, non humanam duntaxat morum institutionem destinati. Porro frequentissima in *jure can. et civ.* mentio et explanatio æquitatis naturalis recurrit; id vero libertinis nostri temporis arridet minime, libertatem humanam communi quodam juris naturalis et positivi vinculo adstringi Evangelio et Ecclesiæ.

Demum quæstio hæc, magni hodie nominis, a nobis idcirco maxime discussa pluribus est, ne doctis hac in re imperiti, sciolis contemptibiles videremur, atque ut pro viribus obniteremur contra torrentem falsorum noxiarumque principiorum, quibus hoc ævo juvenus academica, præsertim in *exteris scholis*, male imbuta redditur non raro sinceritatis nescia, inhians voluptati, sui immemor, cæli Deique oblita, legum omnisque discipline impatiens, religionis incuria, verecundiæ inimica.

ARTICULUS V.

DE IMMUTABILITATE LEGIS NATURALIS.

21. *Nota.* Mutationem legis quidam discernunt in *formalem* ac *propriam*, ut dum materia manente eadem tollitur obligatio legis : et in *materialem* ac *impropriam*, ut dum non tam lex ipsa, quam ejus objectum mutatur, ita ut non sit amplius materia legis. Pauci quidam veteres opinati sunt, posse Deum absolute dispensare in omnibus præceptis naturalibus, quin et totam hanc legem abrogare : sed hæc opinio plane abolita est. SCOTISTÆ docent, Deum in lege naturali dispensare posse, at solum circa præcepta secundæ tabulæ, excepto mendacio : verum hæc doctrina videtur manifeste contraria Doctori Angelico et communi sententiæ TT.

Alii non pauci etiam graves DD. dicunt, circa legem naturalem *impropiam* ac *materialem* mutationem tunc fieri posse, quando ejus materia dependet a dominio et potestate Dei vel hominis, uti vita, corpus, fortunæ, conventiones, pacta et contractus, non vero *propriam* et *formalem*, scilicet in iis, quæ intrinsece mala sunt, ita ut per nullius dominium aut potestatem cohonestari possint; atque ideo distinguunt jus naturæ in *absolutum* absolute immutabile, quod ea præcipit vel prohibet, quæ semper et in omnibus circumstantiis sunt intrinsece bona vel mala, e. g. anare Deum, blasphemare etc., et in *conditionatum* saltem improprie mutabile ac dispensabile, quod in certis duntaxat circumstantiis et sub certis conditionibus obligat, v. g. non occides, in quo Deus cum Abrahamo dispensavit.

Verum tametsi hic modus loquendi majoris claritatis gratia nonnunquam adhiberi possit; tamen minus in re tanta accuratus plerisque non probatur; hinc

22. *Dico.* Lex naturalis sive præceptiva, sive prohibitiva est *absolute* immutabilis ac indispensabilis.

Prob. Inferior non potest dispensare in lege superioris, et homo contra ordinationem Dei utique nihil valet : ad hæc si homo derogare posset legi naturali, suum fundamentum ac consecutive seipsum destrueret, cum lex naturalis fundamentum sit juris humani; ergo nequit *homo* dispensare in lege naturæ; imo nec *Deus*, quia dispensare aliquem in lege naturali, est eidem permittere, ut faciat aliquid lege naturali prohibitum, scilicet, ut licite agat contra legem manentibus omnibus circumstantiis, in quibus lex cæteris viget ac obligat : atqui hoc Deus non potest; ergo. *Prob. min.* Quod per præcepta *affirmativa* legis naturalis præcipitur, est antecederet ad legem

ex natura sua radicaliter bonum, rectæ rationi, rectæque constitutioni naturæ rationalis ad finem suum, et perfectionibus divinis congruum; quod vero per præcepta *negativa* prohibetur, est antecederet ad legem, intrinsece, ex natura sua malum, turpe, rectæ rationi et constitutioni naturæ rationalis difforme, pugnatque cum perfectionibus divinis : atqui Deus non potest permittere, ut omissio actus taliter præcepti, aut actio taliter prohibita, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus lex viget ac obligat; fiat licita, quia juxta Apost. 2. Tim. 2. 13. *Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest*, adeoque sicut necessario vi sapientiæ, providentiæ, aliarumque perfectionum tales leges tulit, ita ab earundem obligatione neminem eximere potest; ergo.

Dixi, *absolute immutabilis*; unde sequitur, proprie loquendo; nullum dari jus naturæ *conditionatum*, neque mutationem legis naturalis *materialem* ita, ut actio, quæ est objectum sive materia legis naturalis, possit extrahi e jure naturali : nam cum omnis lex naturalis tantum respiciat suum objectum sub illis determinatis circumstantiis, sub quibus est *intrinsece bonum vel malum*, sicut lex ipsa semper manet eadem, ita etiam ejus objectum semper manet idem; proin nequidem materialis et impropria mutatio, aut dispensatio possibilis est, semper manente ratione hac specifica *intrinsece boni et mali*. Si quid vero hanc rationem specificam non participat, uti fit in iis casibus, in quibus dedit jus in vitam, fortunas, corpora : id nunquam fuit objectum legis naturalis; ergo nec ab illo extrahi potest. *Conf.* Deus non potest facere ex *impossibili possibile*, aut contra, quia utrumque habetur ab intrinseca rerum convenientia vel disconvenientia; ergo nec ex *inhonesto honestum*; aut contra, quia honestas vel inhonestas intrinseca ab ipsa objectorum natura desumitur.

23. *Obj. I.* Lege naturæ bona omnia erant communia, omnesque homines liberi; attamen introducta est *bonorum divisio, proprietas et servitus*; ergo lex naturæ mutationem subiit.

R. D. A. Omnia bona erant communia lege naturali positive præcipiente N. non statuente contrarium, sed negative se habente C. uti nec *libertas hominum*, nec *bonorum communio* lege naturali præcepta, ita nec *servitus*, nec *bonorum divisio* prohibita fuerant, adeoque hæc salva lege naturali poterant ex rationabili causa introduci. Ad hæc non hic intervenit lex naturalis proprie aut præceptiva aut prohibitiva, sed duntaxat permissiva, quæ non tam lex est, quam silentium legis.

Inst. 1. De jure naturæ valent *fidejussio mulieris, mutuum filii-familias, contractus pupilli vel minoris* sine consensu tutoris vel curatoris initus : item *testamentum, electio, alienatio rerum Eccl.* sine solemnitatibus, quæ tamen omnia per leges humanas irritantur; ergo.

R. D. A. Valent de jure naturæ positive et absolute illos validante aut præcipiente, ut pro validis habeantur N. valent negative, lege naturali indifferenter se habente ad illorum valorem C. Lex naturalis dictat, fidem datam servandam, et contractum valide initum implendum esse; an vero hic et nunc fides sit valide data, an valide initus contractus, non decernit positive et absolute, sed magistratibus pro sua divinitus concessa potestate decernendum relinquit, uti patet in matrimonio clandestino.

Inst. 2. Retinere rem alienam invito domino, est contra jus naturale: sed hoc facit licitum *lex præscriptionis*; ergo.

R. N. m. quia res legitime præscripta non manet aliena, utpote cujus dominium respublica transtulit in *præscribentem* ob bonum commune, ne dominia rerum semper sint incerta, continuæ lites etc.; quamvis enim Principis potestas se non extendat ad aufrenda subditis sua jura ac bona, cum non habeat plenum rerum singularum dominium proprietatis; habet tamen Princeps a republica dominium altum et eminentiale, vi cujus potest de bonis subditorum disponere pro necessitate publica. Sic et Israelitæ, dum *vasa Ægyptiorum* auferrent Exod. 12., non abstulerunt rem alienam, sed suam, quippe cujus proprietatem Deus in eos transtulerat; neque Ægyptii poterant esse rationabiliter inviti, quia Israelitæ proprietatem acceperunt a supremo rerum omnium domino, qui illam dare potest, quando et cui vult; itaque lex naturalis non fuit immutata, cum Deus non fecerit; ut *furtum* esset licitum, sed tantum ut *furtum* non esset, adeoque non comprehenderetur sub lege naturali, quæ solum prohibet *furtum* semper et pro omni casu intrinsece malum.

Inst. 3. Qui tulit legem, legem abrogare aut certe in ea dispensare potest; ergo Deus legem naturalem quam tulit mutare potest.

R. D. A. nisi lex fundetur in intrinseca proportionem et connexionem actus imperati cum natura rationali, aut in intrinseca repugnantia actus prohibiti cum eadem natura C. quando lex ita fundatur *subd.* homo legislator potest legem abrogare aut mutare C. legislator Deus N. Homo si rem naturæ lege prohibitam et ipse prohiberet, posset auferre sanctionem, quia homini non inest necessitas, sive ex *perfectione naturæ*, sive ex *generali providendi cura*, ea omnia lege vetandi quæ per se turpia sunt: secus Deo. Porro *lex humana* de se fertur libere contra materiam intrinsece nec malam, nec bonam, potest desinere ejus finis, possunt occurrere rationabiles causæ eam immutandi: contraria omnia conveniunt legi naturali, qua Deus creaturam rationalem quam libere condidit necessario gubernat, ut provide ac sapienter eam gubernet.

24. *Obj. II.* Deus sæpe jam dispensavit in lege naturali, e. g. cum Abrahamo in præcepto, *non occides*, Gen. 22., cum Samsonem in *suicidio*, Jud. 16., et cum Israelitis in præcepto *non facerandi*, Deut. 23. 19., ergo.

R. *Ad 1.* N. A. Lex naturalis tantum prohibet *homicidium injustum*: sed occidere filium jubente supremo vitæ Domino, nullam dicit injustitiam, insignem vero obedientiam; ut ergo Deus dicatur dispensasse in lege naturali, debuit occasionem *injustam*, quæ sola est objectum juris naturalis, facere licitam, id est, sub ea ratione licitam, sub qua vetatur lege naturali, quod nunquam factum, nec fieri potest.

Ad 2. Idem dicendum, quia Samson ex speciali Dei instinctu se et alios interfecit, uti docent S. Aug. et D. Thom. Atque hinc etiam liquet quomodo liceat judici reos morte plectere, ac seipsum defendere defensione occisiva, servato moderamine inculpatae tutelæ, quin dispensetur in lege naturali.

Ad 3. N. A. Nam usura *formaliter* sumpta est mutuatio cum pacto accipiendi aliquid supra sortem præcise ratione mutui, et *objective* sumpta est lucrum immediate ex mutuo proveniens; ut ergo Deus dispensaret in lege *non facerandi*, deberet concedere, ut mutuatio cum tali pacto esset licita, et tale

luctum præcise *re mutui*, ex re aliena licite acciperetur: hoc autem Deus non concessit, quia usuras Judæis non permisit *absolute*, sed tantum *respective*, scilicet ad hostes vel jam expugnatos, vel eos qui terram promissionis a Deo universi domino Judæis concessam, tanquam injusti possessores detinebant, adeoque non tanquam *lucrum ex re aliena*, sed sua, ita ut Deus posito mutuo, seu mera conditione, daret Israelitis dominium rei stabile; prout de facto etiam in Germania, Respublica transtulit quincunces, eorumque dominium in muliantem, sicut in præscriptione. Juxta D. THOM. 2. 2. q. 78. a. 1: ad 2. hoc Judæis non fuit concessum tanquam *licitum*, sed duntaxat *permisum* ad majus malum evitandum.

Inst. 1. Præcepta *non mentiendi, non fornicandi, non adorandi falsos Deos*, sunt naturalia: sed in *primo* fuit dispensatum cum obstetricibus Ægyptiis, quarum adeo mendacium Deus præmiavit, ædificando eis domos, Exod. 1. 21. In *secundo* cum OSEA, cui mandavit Deus, ut sumat sibi uxorem fornicariam, et faceret sibi filios fornicationum, Osee 1. In *tertio*, cum 4. Reg. 5. permisit NAAMAN Syro, adorare RHEEMON, idolum Damascenorum; ergo.

R. N. m. Nam 1º. *obstetrices Ægyptiæ* ex intentione bona, misericordia et timore Domini masculis Hebræorum ad necem a Pharaone destinatis prodesse voluerunt, sed medio illicito, nimirum *mendacio*; intentionem bonam remuneratus est Deus præmio temporali, mendacium non probavit, nec quoad illud dispensavit; ita S. Aug.

2º. Deus non præcepit aut permisit, ut OSEAS accederet ad non suam ac fornicaretur, sed ut fornicariam publicam duceret in uxorem; ita S. Hier. scribens in hunc locum: *Quanto illa sordidior est, tanto Propheta patientior, qui talem duxit uxorem*, et S. AUG.: *Quid inimicum fidei christianæ, si meretricis relicta fornicatione in castum conjugium copuletur?* Ipsius autem filii quamvis legitimi vocantur *filii fornicationum*, vel quia ipsis adhæsit macula matris, infans antea meretricis, vel quia filios a fornicaria genitos Propheta adoptavit, ut innuunt hebræi et græci Codices, in quibus legitur: *Sume tibi uxorem et filios fornicationum*. D. THOM. 2. 2. q. 154. a. 2. ad 1. dicens: OSEA non peccavit, fornicando ex mandato divino; ibidem seipsum explicat his verbis: *nec talis concubitus proprie fornicatio dici debet, quamvis fornicatio nominetur, referendo ad cursum communem*. S. BERN. dicit quidem, fuisse flagitium, si non excusasset factum auctoritas imperantis; at respondent alii fuisse verum matrimonium, ac ideo solum OSEAM indiguisse dispensatione, quia prohibitum erat sacerdotibus et levitis ducere scortum vel repudiatam.

3º. NAAMAN Syro tantum ab ELISÆO declaratum fuit, quod ante idolum procumbere merè ad sustentandum Regem idoli adoratorem, id quod NAAMANIS officium erat, non sit idoli adoratio, ac proin licite illum ex hoc præcise sine genuflectere coram idolo. Juxta alios verba ELISÆI, *vade in pace*, videntur tantum significare permissionem et voluntatem orandi pro NAAMANE, si forte peccaret.

Inst. 2. Deus dispensavit cum Patriarchis V. T., permittendo iis *polygamiam*, quæ est lege naturali velita; ergo.

R. N. A. Polygamia jure naturali prohibita est accessus ad plures non suas, videlicet traditio juris quod tradens non habet; hanc vero Deus lici-

tam non fecit, quod facere debuisset, si vere in *polygamia* dispensasset: cum enim dominium supremum sicut in vitam et fortunas, ita et in corpora hominum habeat, potest utique dare uni viro jus in plura corpora, et pluribus fœminis jus in corpus unius viri. Tale jus in corpora dedit Deus in V. T., proinde licitam non fecit illam *polygamiam*, quæ est accessus ad plures non suas, aut quæ est traditio juris quod tradens non habet, adeoque lege naturali prohibitam, sed illam quæ lege naturali nunquam fuit prohibita, scilicet quæ sit accessus ad suas, aut traditio juris quod tradens habet. Tale jus cum Deus in N. T. non concedat, *polygamia* nunc suo modo prohibita est lege naturali, ita ut matrimonium *ratum* cum pluribus foret attentata traditio juris quod non existit: et *consummatum* cum pluribus foret accessus ad non suas, adeoque verum adulterium.

Idem fere dicendum de matrimonio in *primo gradu consanguinitatis linearæ*, e. g. patris cum filia, quod semper jure naturali fuit prohibitum, cum in hac providentia nunquam dederit jus patri in corpus filiæ, licet in alia fors providentia illud *absolute* dare potuisset, si necessitas propagationis humanæ id postulasset; atque hoc quidem pro casu, quo soli in mundo existerent, facile concedunt auctores, quin tunc dispensaretur in lege naturali, qua solum prohibetur conjunctio patris cum filia tanquam non sua, id quod Deus in casu non faceret licitum.

Inst. 3. Blasphemia, odium Dei, mendacium sunt pro omni casu et omnibus circumstantiis semper absolute prohibita; ergo etiam furtum, homicidium, polygamia.

R. N. *supp.* quod furtum, homicidium, polygamia aut quidquam aliud possit fieri licitum sub ea ratione, sub qua prohibetur a jure naturali; nam sicut *blasphemia* et *mendacium* pro nullo casu nullisque circumstantiis possunt fieri licita, sic neque homicidium *injustum*, furtum et adulterium *proprie* dictum; hoc ergo solum est verum, quod non omne homicidium, sed tantum *injustum*, non omnis occupatio rei, sed tantum *alienæ*, non omnis accessus ad fœminam, sed tantum ad *non suam*, jure naturali prohibita sint. Itaque cum Deus facere possit, dando jus in vitam, fortunas, corpora, ut homicidium non sit injustum, ut res non sit aliena, ut fœmina sit uxor viri, sicque ista non sint objectum legis naturalis; hinc sequitur, materiam harum legum complecti duas quasi species, quarum una semper et pro omnibus circumstantiis, altera nunquam sit lege naturali prohibita: geminas has species non habent sub se *blasphemia*, *mendacium* etc., sed semper repugnant perfectionibus divinis, *mendacium* veracitati, *blasphemia* et *odium Dei* ejus bonitati, ac proin semper sunt objectum legis naturalis prohibentis.

Inst. 4. Indissolubilitas matrimonii est juris naturalis, et judæis tamen omnibus permisit Deus, Deut. 24. dissolutionem matrimonii per *libellum repudii*; ergo.

R. 1º. Cum S. THOMA: dissolutio matrimonii per *libellum repudii* non fuit permessa judæis tanquam licita, sed duntaxat tolerata ad evitandum majus malum, occisionem uxoris exosæ: neque judæos, qui sic dimiserint suas uxores, fuisse excusatos a peccato, sed tantum a pœna juxta leges infligenda, id quod Christus significavit, Matth. 19. 8. dicens: *Moyse ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores: ab initio autem non fuit sic; addit*

vêro S. Doctor probabile esse, quod repudium judæis licitum quoque fuerit, et jam communius docetur; unde

R. 2°. *N. supp.* quod contractus matrimonialis sit præcise spectata lege naturali *omnino indissolubilis*, quod negat BELLARMINUS, et fuse probat SANCHEZ citans pro se D. THOMAM, S. BONAV., pluresque auctores gravissimos; et hac responsione ruit totum fundamentum.

R. 3°. *Tr. supp. N. A.* quod Deus permittendo *libellum repudii* dispensaverit in lege naturali, sed uxori in iis casibus secundum legem permissis repudiatæ jus ademit in corpus mariti, et sustulit jus mutuum illorum conjugum; sicut in polygamia jus dedit marito in plura corpora: ut vero Deus dicatur dispensasse, debuisset facere licitum, ut vir stante muluo jure in corpora dimitteret uxorem, quod Deus non fecit.

25. *Obj. III.* In lege naturali sæpe dispensatur potestate humana; ergo magis Deus poterit dispensare. *Prob. A.* *Votum et juramentum* naturaliter obligant ad servandam Deo fidem: sed in his dispensat Pontifex; ergo.

R. *N. m.* Quamvis Papa dispensare possit in *voto et juramento*, tamen dispensare non potest in lege naturali, cum facere non possit, ut stante *voto* aut *juramento* non detur obligatio naturalis, quod requiritur, ut dicatur dispensare in lege naturali; Pontifex ergo tantum *vi jurisdictionis*, quam ut Christi vicarius habet in voluntates hominum quoad sacra sibi subjectas, rescindit et retractat actum voluntatis, quo quis vovit aut juravit; fere sicut pater *vi potestatis dominativæ* irritat vota et juramenta filii vel impuberis, cujus voluntas est subjecta patri, vel puberis in patria potestate constituti, cujus non quidem voluntas, actiones tamen, quæ rem familiarem et curam patris attingunt, patri subjiuntur; in his quippe casibus non mutatur lex naturalis, quæ nunquam exigit obligationem *voti* quod edidit talis filius dissentiente patre, sed ipsum votum vel juramentum cessat, sicut quando ejus materia fit impossibilis, vel non amplius est de bono meliore.

Inst. 1. Jus naturale condendi pro arbitrio *testamenti*, et *matrimonii* ex mutuo consensu contrahendi, coarctatur humanis legibus quæ jubent, *testamentum* ac *matrimonium* esse irrita, nisi certæ adsint conditiones; ergo leges humanæ possunt aliquid detrahere de jure naturæ.

R. *D. C.* detrahere de jure, prout significat concessam a natura potestatem *C.* prout naturalia præcepta significat *N.* Cavenda hic æquivocatio: Jus naturæ nunc sumitur pro *principiis* ac *præceptis naturalibus*, nunc pro *facultate* quæ naturali lege conceditur aut relinquitur: hæc per leges humanas tolli vel imminui potest a superiore potestate, ita postulante bono communi, cui privatorum jura cedere exigit eadem natura; illa immutari nequeunt.

Inst. 2. *Contrahentes* mutuo consensu, *læsus* per remissionem injuriæ, *promissarius* rem jurato promissam aut repudiando aut remittendo, tollunt obligationem naturalem; ergo dispensant in jure naturali.

R. *N. C.* Non ideo dispensant in lege naturali: sed sicut libere contractum inierunt, ita mutuo iterum consensu eundem tollunt, quo facto *per se* cessat obligatio naturalis. Pariter *per se* cessat obligatio satisfactionis pro injuria, vel debitum rei jurato tibi promissæ, si sponte remittas, quia juramento hæc est imbibita conditio: *nisi alter remittat*, et lex naturalis solum

obligat ad satisfaciendum pro injuria non remissa, sicut pro alio debito non remisso : nam condonata injuria vel debito, tollitur materia legis naturalis, et sic ipsa etiam lex cessat.

Inst. 3. Pontifex dispensat circa *residentiam personalem Episcoporum*, uti et in *decimis* et *immunitate ecclesiastica*, circa *pluralitatem beneficiorum*, et in *matrimonio rato*, quæ tamen omnia juris naturalis sunt; ergo.

R. *Ad 1.* Papa dum dispensat super *residentiam Episcoporum*, quæ juxta CONCILIUM TRID. Sess. 23. c. 1. de Ref. videtur *naturaliter* obligare, solum declarat, in istis circumstantiis jus naturæ illam non præcipere: si enim præsentia Pastoris gregi sit absolute necessaria, et gravior Ecclesiæ necessitas absentiam non exigit, pro tali casu Papa dispensare non potest; adeoque solum dispensat, ut possit *Episcopus* per alium exercere curam animarum, ut loco *decimarum* alio modo provideatur parochis, ut clericus subiaceat *potestati laicæ* in iis, in quibus jure tantum ecclesiastico exemptus ab ea fuit.

Ad 2. *Pluralitas beneficiorum* in circumstantiis necessitatis aut majoris utilitatis Ecclesiæ, pro quo solum casu dispensatur, non est lege naturali prohibita.

Ad 3. Papa nonnisi gravissimis de causis dispensans super *matrimonium ratum* vel sequitur sententiam illorum qui docent, *matrimonium* hoc non esse indissolubile de jure naturæ, vel illorum qui censent esse quidem indissolubile jure naturali privata nempe auctoritate, non publica et delegata Papæ a Christo in bonum animarum et Ecclesiæ.

Inst. 4. *Bonum animarum* et conveniens *Ecclesiæ regimen* nonnunquam exigunt relaxari leges naturæ; ergo id Ecclesiæ concessit Deus.

R. *D. A.* Relaxari leges naturæ, quæ non præsupponunt liberos actus humanæ voluntatis *N.* quæ præsupponunt *subd.* exigunt relaxari, h. e. mutari posse materiam *Tr.* legis ipsius vim infringi, restringi, imminui *N.* Promissio, contractus etc. sunt actus liberi humanæ voluntatis, in quos datur potestas superioris; illis ergo, quia reipublicæ aut subditorum utilitati contrarii sunt, a superiore rescissis, cessat lex et obligatio legis. Quædam vero præcepta naturalia versantur in materia, quæ a nullo antecedente actu voluntatis humanæ pendeat, uti lex vetans *idololatriam*, *mendacium* etc.; harum obligatio relaxari nequit, quia nec præcepta nec præceptorum materia mutari possunt.

Inst. 5. Glossa in illud Eccli. 17. 9. *Addidit legem vitæ et disciplinæ*, dicit legem litteræ, quantum ad *correctionem legis naturalis*, esse scriptam; ergo. D. THOM. autem q. 94. a. 5. ait, posse legem naturalem *mutari* ob speciales causas impediennes ejus observationem.

R. Cum S. THOMAS hic: lex litteræ dicitur scripta ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam *suppletum* est, quod legi naturali deerat, uti patet in cultu divino, qui per varias leges tum divinas V. et N. T., tum humanas varie determinatus fuit, quin substantia cultus mutaretur: vel de eo, quod lex naturalis in cordibus aliquorum, quantum ad aliqua *corrupta* fuerit in tantum, ut existimarent bona, quæ naturaliter mala sunt: et talis corruptio correctione indigebat. Porro S. THOMAS loquitur de mutatione legis improprie dicta, cujus hoc exemplum dederat in priori articulo: dum quis *rem a se depositam* reposcit, ut ea in patriæ perniciem abutatur, reddenda illi non est: perversi enim finis ac periculi circumstan-

tia efficit, ut is casus a lege *reddendi depositi* excipiat. Neque ea exceptione immutatur ea lex, in qua continetur ipsamet exceptio, ut statim patescit, si pro enuntiatione hac generaliori: depositum reposcenti restitue, ponatur accuratior illa: depositum *rationabiliter* reposcenti restitue.

26. *Observe I.* In casu, quo dantur plures leges affirmativæ sibi *invicem contrariæ*, e. g. lex succurrendi patri et simul alicui extraneo in extrema necessitate, reipublicæ aut alicui privato, ita ut nequeas utrique succurrere, tantum obligat *lex fortior*, et altera, quæ impleri non potest, nunquam extitit pro tali circumstantia, cum leges affirmativæ non obligent ad semper; hinclex naturalis *fortius* obligat in necessitate spirituali, quam corporali, erga patrem, quam extraneum, rempublicam, quam civem. Præterea non datur in lege naturali *epikeia proprie talis*, quæ sit emendatio legis, ubi deficit propter universale, quia lex naturalis fertur ab ipso Deo, et promulgatur per rectam rationem, adeoque non indiget correctione: nec prohibet aut præcipit universaliter pro omnibus circumstantiis, sed tantum pro iis, in quibus objectum est intrinsece bonum vel malum; impossibile autem est, ut objectum intrinsece bonum fiat malum, aut contra: quod si fiat mutatis circumstantiis, tale objectum nunquam fuit materia legis naturalis. Datur autem *epikeia improprie talis*, tum quia Christus ipse Matth. 5. legem naturalem explanavit, tum quia juxta constantem traditionem Ecclesia ex potestate sibi divinitus concessa omnes hucusque controversias circa sensum legis naturalis diremit.

27. *Observe II.* Lex naturalis *irritans* datur: 1º. quando *materia* actus vel contractus est *impossibilis*, aut intrinsece et perpetuo turpis, ut si promittas mentiri, furari, aut sub conditione turpi v. g. deflorationis contrahas: ad impossibile enim et intrinsece inhonestum obligatio non datur. Aliud est de contractibus, qui tantum ratione circumstantiæ extrinsecæ turpes sunt, v. g. contractus initi ex ira, avaritia, aliave passione, quin et venditio secunda traditione secuta, matrimonium initum cum voto castitatis, aut stantibus cum alia sponsalibus. 2º. Quando ex parte *contrahentis*, agentis aut disponentis deest potestas aut capacitas naturaliter requisita ad valide operandum, ut si disponas de re, cujus non es dominus, si agas in amentia, ebrietate etc., si contrahas inductus dolo substantiali, vel errore, vel coactione absoluta. 3º. Quando deest aliquod *constitutivum* per se requisitum ad naturam ipsius actus, e. g. merx, pretium, mutus consensus in contractu etc. Atque horum omnium fundamentalis ratio est recta constitutio reipublicæ humanæ, et sapiens ac provida gubernatio divina; quippe inordinatum foret, si actus substantialiter defectuosus, vel sine libertate, potestate et advertentia positus, moralem obligationem induceret; ideoque non solum *prohiberi*, sed et *irritari* debebant a lege naturali.

ARTICULUS VI.

DE PRÆCEPTIS LEGIS NATURALIS.

28. *Nota.* Divisio illa vetus legis naturalis in *jus naturæ primarium*, quod homini et brutis commune sit, et in *secundarium*, quod soli homini competat, nullius est momenti, quia brutis ratione destitutis proprie nullum jus competit. Verum recte triplex genus præceptorum naturalium discernitur juxta triplicem hominis inclinationem: 1°. quatenus ipsi inest inclinatio *omni enti* communis ad conservationem sui esse; 2°. quatenus secundum inclinationem cum *aliis animalibus* communem lex naturalis obligat conservare speciem; 3°. quatenus secundum *naturam rationis propriam* inclinatur ad communicationem cum aliis intellectivis, Deo, Angelis, hominibus. Item recepta ab omnibus est divisio in præcepta juris naturalis *prima, generalia et fundamentalia*, ut sunt principium boni et mali, principium triplicis amoris, eaque omnia quæ inde evidenter deducuntur, v. g. non blasphemabis etc.. et in *secundaria* seu *particularia* deducta ex primis, v. g. duelum esse illicitum, contrahendum sine dolo etc.

Demum apte distinguitur inter præcepta naturæ quoad *Deum, proximum et seipsum*. In eo autem est quæstio, an non tantum *principia prima practica* et per se nota e. g. bonum esse faciendum et malum fugiendum, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris etc., sed omnes etiam conclusiones, quæ ab iis necessario derivantur, sint totidem *legis naturalis præcepta*?

29. *Dico.* Ad legem naturalem pertinent etiam *conclusiones* ex primis principiis moralibus vel proxime vel remote deductæ, ut sunt *præcepta Decalogi*, excepta circumstantia dici in tertio præcepto.

Prob. I. Generatim. Recta naturæ humanæ constitutio, et infinita Dei perfectio ad sapienter ac provide gubernandam rempublicam humanam exigunt, præcipi etiam veritates ex primis principiis practicis necessario deductas; ergo hæc pertinent ad legem naturalem; hinc recte D. THOM. q. 94. a. 3. docet, omnes actus virtutum contineri sub lege naturali, si spectentur secundum rationem *genericam* virtutis, quia supremi legislatoris sanctitas, sapientia et providentia non potuit non velle, ut homo *virtuose* viveret, h. e. convenienter naturæ suæ rationali; non vero secundum omnes rationes virtutum *specificas*, quarum omissio nec imperfectionem in Deum, nec malitiam in hominem refundit, cum multæ virtutes e. g. virginitas, paupertas evangelica non in omni statu locum habuissent. Actus etiam *vitiosi* omnes dici possunt, esse contra legem naturalem, vel *directe*, si sint intrinsece mali, vel *indirecte*, si non sint quidem intrinsece mali, at contra legem tamen positivam, cui lex naturalis vult obtemperari.

Prob. II. Speciatim. Ad legem naturalem pertinent ea, quæ seclusa lege positiva, solo rationis ductu docemur facere aut vitare, ita ut secus non recte constituta esset ad suum finem natura rationalis: atqui talia sunt *præcepta Decalogi*, prout dictat lumen rationis per præjudicia aut pravos affectus non obscuratum; ergo.

Conf. Tribus primis præceptis præcipitur *cultus Dei*, et quidquid huic

adversatur, prohibetur : in reliquis agitur de officiis proximo præstandis, ita ut primum imperetur in parentes reverentia, dein prohibeatur homicidium, mœchia, furtum, falsum testimonium, ac universim rei alienæ concupiscentia : sed hæc omnia prohiberi aut respective præcipi, recta naturæ rationalis constitutio, et sapientia ac providentia aliæque perfectiones divini Gubernatoris exigunt ; ergo.

Dixi, *excepta circumstantia diei in tertio præcepto* : quamvis enim homo dictante lumine rationis ex lege naturali teneatur tempus aliquod sanctificare, seu cultui divino impendere ; hoc tamen præcise præstandum esse *die integra*, eaque *septima*, et non per interpolatas hebdomadæ horas, legis est duntaxat positivæ ac Deo liberæ, quia divinis perfectionibus haud derogasset, si Deus diem aliam, aut alias hujus diei circumstantias instituisset.

Si ais 1º. Præcepta legis naturalis scripta sunt in *cordibus*, et non in *tabulis*, uti præcepta Decalogi ; alias si hæc, alia item omnia præcepta positiva pertinent ad legem naturalem, cum tanquam leges justæ ex principiis moralibus sint deducta.

R. Cum D. THOM hic. q. 99. a. 2. ad 2. N. C. quia præcepta Decalogi non fuerunt data primitus per *Tabulas Moysis*, sed tantum confirmata ac vetuti renovata, quia conveniens erat, ut Deus provideret homini non solum in his, in quibus errare non poterat, scilicet *generalibus principiis*, sed in iis etiam, in quibus errori erat valde obnoxius, nempe in *conclusionibus particularibus* inde deductis, quod fecit per legem positivam : sicut Deus, ut addit ibidem S. D., credenda proponit homini ea, quæ ratio attingit, ut Deum esse Unum, et quæ non attingit, ut Deum esse Trinum, ad excludendum mentis humanæ errorem.

Si ais 2º. In Decalogo prohibentur aliqua, quæ solo naturæ lumine non cognoscuntur esse prohibita, e. g. *fornicatio* et *mollities*, ut vult CARAMUEL, item *mendacium*, quod pro certis casibus licitum esse docent THOMASIVS, FLEISCHERUS, alique heterodoxi.

R. N. A. Hæc et similia jure naturali velita esse, lumine rationis cognosci potest ; quod autem non ab omnibus cognoscantur ita prohibita, juxta D. THOMAM inde est, quia non omnes easdem conclusiones ex principiis generalibus per solidum cognoscendi principium inferunt, et quia multi depravatam habent rationem ex passione, mala consuetudine, aut mala habitudine naturæ, malis item legibus imperantium ; hinc furta apud Aegyptios et olim apud Germanos impunita et licita, ipsumque adulterium Lycurgo probatum fuisse legimus.

Certum autem omnibus orthodoxis esse debet, *fornicationem* et *mollitiem* lege naturali prohiberi, cum damnatæ sint ab IXXOC. XI. istæ propositiones, 48ª. *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur*, et 49ª. *Mollities jure naturali prohibita non est, unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali*. Nimirum *fornicatio* opponitur rectæ et a natura institutæ propagationi generis humani, ad quam necesse est certum esse patrem, ne incerta reddatur prolis educatio, præsertim cum matres in ejusmodi prolem minore plerumque cura et amore ferantur. *Mollities* vero adversatur fini naturæ, propagationi et societati humanæ præjudiciosa est ; atque ex his aliisque

rationibus Deus utrumque vitium necessario prohibere debuit, de quo plura CARDENAS in Crisi Theol. Diss. 29.

Idem esto iudicium de *mendacio*, quod si a Deo permissum esset, creatura rationalis licite veracitatem, conditoris sui perfectionem, contra finem suum in se obscuraret et oblitteraret.

Si ais 3°. Saltem *concupiscentiam rei alienæ* Deus non necessario prohibet, cum nec divinis perfectionibus, nec rationalis naturæ rectæ constitutioni adversetur; ergo non omnia præcepta Decalogi sunt legis naturalis præcepta.

R. N. A. Sicut enim Deus ceu auctor naturæ rationalis ad sapienter ac provide gubernandum hominem præcipere debuit amorem proximi, ita prohibere etiam debuit *rei alienæ concupiscentiam* illi repugnantem. Itaque sicut odium proximi, ita hæc quoque concupiscentia Dei bonitati respectivæ adversatur, imo et iustitiæ: nam sicut habere aliena injustum est, ita et concupiscere, si non *effective*, certe *affective* ac sæpe causaliter.

30. *Observe.* Sola creatura rationalis, tanquam capax directionis moralis, obligatur lege naturali: hinc illa ULPIANI definitio: Jus naturæ est, quod *natura omnia animalia docuit*, est minus propria et in sensu latiore. *Infantes* vero etiam et perpetuo *amentes* obligantur lege naturali, non quidem in *actu secundo*, ita ut eam transgrediendo peccent ac pœnæ rei fiant, cum ipsis hæc lex per lumen rationis, quo carent, non sit promulgata; sed in *actu primo*, quia lex naturalis est necessaria, fundata in natura, quæ de se capax est rationis: et actus intrinsece mali semper repugnant Deo; hinc nemini licet illos ad hosce actus inducere.

ARTICULUS VII.

DE MODO OPERANDI A LEGE NATURALI PRÆSCRIPTO.

31. *Nota.* Ex dictis constat, id omne lege naturæ juberi, quod intrinsecam habet cum ejus sine connexionem, id omne vetari, quod intrinsecam repugnantiam. Quæritur hic, an lex naturalis non tantum *substantiam actuum* præcipiat, sed etiam præscribat *virtutis modum*, ita ut legi naturali non satisfiat per solam operis imperati executionem, nisi insuper impleatur actu undecumque honesto. Quia præcepta negativa per solam actus prohibiti negationem implentur, de illis hic non agitur, nisi forte, si quando intervenire debeat positiva rei prohibitiæ nolitio.

Modus implendæ legis alius *intrinsecus*, alius *extrinsecus*: *intrinsecus* est is, sine quo rei imperatæ substantia non ponitur, e. g. attentio in orando: *extrinsecus* est ille, sine quo consistere potest rei imperatæ substantia. De triplici præsertim modo quæritur, utrum sit necessarius vi naturalis præcepti, per quod actus imperatur: *primus* est cogitatio et *advertentia*, tum actus ipsius, tum legis eum imperantis: *secundus* est libera voluntas et *intentio*, quæ itidem terminari potest vel ad actum qui ponitur, vel ad legem qua præcipitur: *tertius* est *honestas finis*, ex quo actus ponitur, quæ honestas peti potest vel ex motivo virtutis illius, in qua est præcepti materia, vel ex motivo alterius alicujus virtutis,

32. *Dico.* Legis naturalis præcepta non exigunt, ut actus ponatur ex *notitia* præcepti et *intentione* illi satisfaciendi, nec singula postulant *motivi honestatem*.

Prob. 1um et 2um. Sine illo modo operandi ex *notitia*, seu præsentī cogitatione præcepti, et ex *intentione* illi satisfaciendi, id totum poni potest, quod lege imperatur; ergo *modus* iste non requiritur.

Prob. 1. tum ex eo, quod non possit ostendi ullibi imposita *modi* istius obligatio, tum quod sine illo actus præceptus quoad *substantiam* poni possit; unde satisfit legi per restitutionem rei alienæ, quamvis ab ebrīo factam, quia habetur adæquatio juris activi cum passivo, et finis a justitia intentus: item licet nescias esse diem festum, si tamen audisti Sacrum, satisfecisti: imo satisfaceres, etiamsi nolles per illam auditionem Sacri præcepto satisfacere, cum non sit in potestate operantis non satisfacere, si faciat id quod præceptum est. Quamvis ergo alias dicatur, quod actus non operentur *ultra intentionem* operantium, id tamen duntaxat verum est, quando in potestate operantis est satisfacere, vel non satisfacere.

Prob. 3um. Illa *honestas* esset vel ex motivo specialis virtutis, in qua est legis materia, vel ex motivo alterius virtutis: non 1um, quia dum restitutio e. g. imperatur, solum præcipitur damni compensatio, aut alieni redditio ad æqualitatem: sive autem ex *justitia*, sive ex *obedientiæ* etc. motivo id fecero, legi satisfecero: non 2um, quia naturæ leges non præcipiunt aliquid actui *extrinsecum*, sed tantummodo *substantiam* actus, quæ sine tali motivo aut sine extrinseco subsistit, prout liquet ex eodem exemplo restitutionis.

Dixi, *singula præcepta legis naturalis*: nam lex naturæ totaliter sumpta complectitur aliquod præceptum prohibens modum agendi rectæ rationi dissentaneum, ac jubens, ut semper agamus modo rectæ rationi consentaneo; ergo etiamsi *motivi honestas* non imperetur per singula legis naturalis præcepta, ea tamen semper adesse debet vi totius complexionis legum naturalium, seu vi alterius cujusdam præcepti naturalis. Idem est de illis legibus humanis, quæ ipsarum *moralitatem* seu *honestatem actus* præcipiunt: secus ubi præcise obligant ad positionem vel omissionem actus.

33. *Obj. I.* Ad præceptum implendum requiritur *cognitio* et *intentio* terminata ad actum imperatum; ergo etiam terminata ad ipsum præceptum. *Conf.* Ad præceptum implendum requiritur eadem *notitia*, quæ ad violandum: atqui ad violandum requiritur *cognitio* actus non tantum quoad *substantiam*, sed et quoad *obligationem* ortam ex præcepto; ergo.

R. Tr. A. N. C. disp. est: quia lege saltem naturali et divina imperantur actus *humani* et *morales*, quorum est regula: actus vero humanus et moralis non est, nisi sit voluntarius et liber: non est voluntarius et liber, nisi procedat a *sciente* quid agat, et *volente* id agere. At vero, qui actum sciens et volens ponit, quamvis legem, qua is actus imperatur, implere non cogitet, is potest imperio legis satisfacere, quia hæc non exigit, ut is actus ponatur ex præcepti scientiā, vel ex motivo obediendi.

Ad Conf. D. M. Ad præceptum cum speciali obedientiæ merito implendum eadem requiritur *notitia*, quæ ad violandum formaliter et cum inobedientiæ demerito *C. M.* Eadem requiritur ad satisfaciendum simpliciter præcepto, quæ ad violandum formaliter *N. M. D. m.* Ad violandum formaliter et cum

demerito inobedientiæ necesse est etc. *C. m.* Ad violandum materiali modo, neque ad culpam imputabili *N. m.* Qui legem nesciens facit opus imperatum, non comparat sibi *speciale meritum obedientiæ*, quod exigit cognitionem legis eique parendi intentionem; non tamen facit contra legem, quia præstat quidquid illa exposcit: et si velit, potest per actum suum virtutis alijus alterius meritum adipisci.

Dixi: *Tr. A.* quia juxta dicta de restitutione ab ebrio facta, ne ipsius quidem operis seu actus scientia requiritur, nisi saltem *indirecte* imperetur actus *liber et humanus*, uti dictum de oratione.

Inst. 1. Libera actus imperati positio sine cognitione præcepti erit tantum *materialis*, et impletio præcepti sine actu libero non est *positiva*, sed *negativa*; ergo neutra sufficit: alioquin etiam *dormientes* implerent præcepta, quin et præcepti observatio vix differret ab actione bruti.

R. Ad 1. D. A. Erit materialis tantum eo sensu, quod speciale obedientiæ meritum habere nequeat *C.* eo sensu, quod legi non satisfaciat *N.*

Ad 2. D. A. Non est positiva simpliciter et physica *N. moralis* aut meritoria *C.* Hæc requiritur ad implendam legem actus *humanos et liberos* imperantem: illa sufficit ad implendam legem, quæ duntaxat exposcit positionem vel omissionem actus quoad *substantiam*, et qua finis etiam legis obtinetur. De *dormiente* quamvis ridicule diceretur, quod moraliter aut meritorie impleat tot præcepta, quot peccata omittit; vero tamen sensu dici potest, eum reipsa non facere, sed omittere id quod fieri prohibetur, præsertim cum lex negativa semper pro semper obliget; nobis autem hic sermo est de præcepto affirmativo.

Inst. 2. Actus contra legem invicte ignoratam aut non cogitatam positus non habet *omnem difformitatem*, quam lex vetat; ergo actus secundum legem ignoratam aut cogitatam factus non habet *omnem conformitatem*, quam lex jubet. *Conf.* Qui nesciens legem agit rem imperatam, posset vi præsentis dispositionis peccare contra legem, si nempe per sciendi incuriam, in illius violandæ periculum incurrisset; ergo legi non satisficit.

R. N. C. disp. est: Quia quidquid *formaliter malum* est, lege aliqua prohibetur, nec quidquam est *formaliter malum*, nisi repugnet prohibitioni cognitæ, aut saltem quæ cognosci potuerit ac debuerit. At lex non jubet quidquid *formaliter bonum* est, et multa possunt *formaliter esse bona*, quæ tanquam consilia suadentur. *Ad Conf. N. A.* Vi præsentis dispositionis peccaret, non contra legem cui obtemperat, sed contra alteram qua jubemur comparare nobis notitiam faciendorum vel omittendorum. Potest etiam dici, in præsentis hominis dispositione reperiri posse duo inter se non necessario connexa, scilicet negligentiam sciendi necessaria, et voluntatem honesti alicujus actus ponendi; esto prior affectus repugnet legi actum hunc imperanti, non item posterior. Itaque ille quidem non persolverit legi, quidquid ei aliunde debet, satisfecerit tamen in reddendo actu, quem illa exigit.

Inst. 3. Requiritur observandæ legis *intentio*; ergo et volitio ac cognitio. *Prob. A.* Qui volens agit opus imperatum, potest ita esse affectus, ut legi satisfacere nolit, eoque ipso non satisfaciet; ergo requiritur *intentio*. *Conf.* Is peccat contra præceptum; ergo præceptum non implet.

R. D. A. prob. Ut legi satisfacere nolit nolitioe inefficaci *C.* efficaci *N.* Qui opus imperatum libere agit, quamvis nolit legi satisfacere, sive *negativa*

nolitione, quia de lege non cogitat, sive *positiva*, qua secum statuat, nolo legem implere, *inefficacem* tantum habet nolitionem, quæ non impedit quominus legi satisfaciatur, quantum ad actum quem hæc postulat.

Ad conf. R. Non id quidem semper: potest enim præceptum nondum omnino urgens velle postea implere altero actu; quod si excludat voluntatem præcepti suo tempore implendi *D. A.* peccat ratione mali affectus contra præceptum quatenus negativum *C.* non satisfacit præcepto quatenus affirmativo *N.* Leges *affirmativæ* habent etiam aliquid *negativi*, quatenus prohibent, ne quis gerat affectum legi contrarium. Is, qui officium lege præscriptum sciens et volens exequitur, sic tamen comparatus, ut nollet legi satisfacere, satisfacit legi prout *affirmativæ*; tamen perverso illo affectu legi quatenus *negativæ* adversatur.

34. *Obj. II.* Juxta L. 5. Cod. de LL. et reg. 88. Jur. In 6. *committit in legem, qui verba legis complectens contra legis nititur voluntatem*; ergo legem non implet eam non volens implere.

R. D. A. Qui legis ambiguae verba complectens, sed *cavillando* contra earum sensum, nititur contra legislatoris voluntatem quoad legis materiam *C.* Qui verba legis *obcuro sensu intelligens* nititur contra legislatoris voluntatem quoad finem extrinsecum, quem sibi proponit, aut quo imperatum opus refert *N.* Esto, talis committat in legem *naturalem* et *divinam* ob formalem contemptum legis et legislatoris supremi, negandum tamen, quod non impleat legem *humanam*, seu quod ob neglectam ejus impletionem peccet in hanc legem, si ponat reipsa opus præceptum.

Inst. 1. Qui pecuniam alteri debitam, eidem *dono dat*, non dissolvit *debitum*; ergo pariter qui actum ponit lege præscriptum nolens legi satisfacere. Item obstrictus *voto*, quod est lex quasi singularis, non satisfacit, si reddat quod vovit sine animo votum implendi; ergo a pari.

R. N. C. Nam 1°. ille qui donavit, adhuc debet, quia fecit omnino aliud, quam quod jubeat lex *alienæ rei* solutionem, aut restitutionem imperans, cum ipse *suam rem* donare voluerit: species enim contractus pendet a contrahentium voluntate. Idem dicendum videtur de eo, qui jejunium unius *indeterminatæ* diei vovisset; si jejunans nollet tunc voto satisfacere ut huic satisfaceret, deberet altera die jejunare, quia sicut hanc in se obligationem libere suscepit, ita libere potest eam prorogare. Contra ille, qui prudens et volens fungitur officio per legem imposito, licet in animo habeat tunc legi non satisfacere, facit id ad quod lege tenetur: nec enim obligatio per legem inducta pendet ab ejus voluntate.

2°. Obligatio *roti* et harum similes itidem proveniunt a *voluntate promittentis*, qui libere in debito perseverare potest, quod libere contraxit; sed legis obligatio oritur ex *voluntate legislatoris*, ultra quam non extenditur: hæc autem pro objecto habet *substantiam operis*.

Inst. 2. Lex humana obligat *voluntatem*, postulatque, ne *voluntas* subditi sit aversa a lege, unde etiam *violente coactus* non satisfacit legi; ergo.

R. Ad 1: D. A. Obligat voluntatem præcise ad positionem actus seu operis *C.* ad liberam positionem *subd.* lex imperans actus liberos et humanos *C.* alios quosvis actus imperans *N.*

R. Ad 2. *Violente coactus* non satisfacit legi actus humanos et liberos

præcipienti *C.* alios *N.* Quia ordinarie opus non fit nisi a *volente*, recte *voluntas* dicitur obligata ad opus ponendum : sunt vero inter leges affirmativas non paucae de rebus moralitatem aut libertatem non requirentibus, quæ sicut per *physicam* rei positionem implentur, ita quoque a coacto impleri possunt, si modo res ipsa *physice* ponatur.

35. *Obj. III.* Deut. 16. dicitur : *juste, quod justum est, persequeris*; ergo præter honestatem objecti requiritur specialis honestas virtutis, ad quam pertinet objectum. Juxta c. 8. de R. J. *qui ex timore facit præceptum, aliter quam debeat facit, et ideo jam non facit*; ergo.

R. *Ad 1. N. C. D.* THOMAS interprete q. 100. a. 9. *τὸ juste ibi idem est*, ac secundum juris ordinem, qui servari potest sine peculiari honestate quæsita ex motivo justitiæ

Ad 2. D. A. Aliter facit quam debeat quoad *substantiam*, et ideo non facit *N.* aliter quam debeat quoad *modum*, *Subd.* et hic modus est præscriptus a lege humana *N.* a lege naturali vel divina *C. S. Aug. Enchir. c. 121.*, unde hæc regula deprompta est, aperte loquitur de præceptis *divinis*, eorumque observatione theologicè *meritoria* ac perfectissima.

Inst. 1. Saltem requiritur *motivi honestas*, unde quaque petatur : et lex humana actum, quem præcipit, in certa specie virtutis constituit; ergo per opus ex malo fine positum nulli præcepto satisficit.

R. *Ad 1. D. A.* Requiritur per collectionem legum naturalium, sive per aliquam ex illis *C.* per singulas leges aut positivas, aut etiam naturales *N.* Leges *singule* sunt de opere bono quoad *substantiam*, sive quoad objectum; ea etiam bonitas interdum reperiri potest in externis quibusdam actibus absque *motivi honestate*: miles v. g. fortiter pro patria pugnat, licet ex inani gloria, nihilominus opus quoad *substantiam* bonum exequitur, legique illud imperanti satisficit.

Ad 2. D. A. Lex humana actum, quem præcipit, constituit in certa specie virtutis, hoc sensu, quod ab operante intendi debeat *N.* hoc sensu, quod actus ex præcepto facti participant *rationem obedientiæ*, et ad virtutum aliarum speciem possint pertinere *C.*

Inst. 2. Id. exigit lex, quod legislator intendit : sed hic intendit actum *omni ex parte bonum*; ergo.

R. *D. M.* Quod legislator intendit, h. e. quod præcipit *C.* h. e. ad quod actum imperatum ordinat *subd.* si actum in hunc finem poni, expresse lex jubeat *C.* secus *N.* Intentio legislatoris juxta D. THOMAM l. c. est de duobus, de uno quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere, aliud etiam est, de quo intendit legem ferre : non enim unum est finis (extrinsecus) præcepti, et id, de quo præceptum datur, sive objectum præcepti, quem aliqui vocant *finem intrinsecum*; hoc sub præceptum cadit, non etiam illud, nisi forte, ut aliquando accidit in legibus humanis, imperetur finem talem in exequendo opere intendi, v. g. in orando pacem inter Christianos Principes : sed tunc finis iste fit quodammodo *pars materiæ* sive objecti.

36. QUÆRES. Quid sit lex sive jus Gentium?

Resp. I. Jus Gentium *latissime* est illud, quo gentes humanæ utuntur, ex lege 1. π. de just. et jur. Hoc dividunt in *primarium*, quod naturalis ratio

inter omnes homines constituit, ex lege 9. π. l. c. et in *secundarium*, sive humanum, quod usu exigente et humanis necessitatibus gentes humanæ sibi constituerunt, §. 2. Inst. de jur. N. G. et C. Clarius ac magis proprie sic definitur: *Conventio libera gentium per pactum tacitum, diuturnis moribus introducta ad mutuum commercium ac felicitatem socialis vitæ obtinendam et conservandam. Dixi, magis proprie*: cum enim jus gentium ad jus naturæ proxime accedat antiquitate promulgationis, universalitate et convenientia quadam cum natura rationali, inde factum, ut a nonnullis jus naturæ et gentium haud satis inter se discernerentur; hinc 2^a definitio minus placet, quia per eam jus gentium non differt a jure naturæ: 1^a vero minime, quia complectitur etiam illa, ad quæ nulla datur obligatio, ut sunt usus panis, extractio ædium etc.; 3^a proin sola coeincidit cum nostra, et est propria: dicitur autem

Conventio, quæ obligat, sicut alia pacta et conventiones: *libera*, quia non versatur circa intrinsece bona vel mala: *gentium*, cum non sit conventio privata, sed omnium prope nationum. Per reliqua indicantur origo et finis. Ex hac definitione patet, quod jus gentium non sit proprie *lex* a superiore quodam lata, sed ex diuturno populorum usu, cum animo sese mutuo obligandi introductum, fundatumque in illo communi principio juris naturalis, *fides data servanda est*; obligat ergo etiam supremos Principes terræ.

37. *Resp. II.* Jus gentium differt a lege naturali ratione *originis*, quam lex naturalis ducit a Deo auctore naturæ, jus gentium ab usu et observantia populorum, et non tam lex est, quam pactum aliquod tacitum: ratione *naturæ*, quia lex naturalis versatur circa intrinsece bona vel mala, estque absoluta et immutabilis, cum jus gentium versetur circa ea, quæ ab ipsis gentibus libere sunt introducta, e. g. securitas legatorum, foedera pacis, ordinatio finium regundorum, commercium nationum, leges bellorum, jus sepulture etc., et potest esse conditionatum, si nempe aliæ gentes conspirent, id quod patet a posteriori, cum ex parte jam sublatum sit quoad captivitatem et servitutem personalem inter christianos: ratione *subjecti*, quod respectu legis naturalis est quodvis individuum humanum qua animal rationale, sed respectu juris gentium est homo, qua animal sociabile, seu qua membrum societatis humanæ. Demum ratione *finis*, qui pro illo est felicitas societatum humanarum, non simpliciter necessaria, spectans nimirum majorem commoditatem, et bonum externum ac politicum.

38. *Observa.* Ad jus gentium referuntur jus *præscriptionis*, *prima rerum divisio*; quin et *divisio gentium ac regnorum*, item jus *transitus*, ubi non est justa causa excludendi peregrinos: hæc enim et nonnulla alia, quia ad utilitatem ac felicitatem populorum vitæque socialis valde opportuna sunt, libero ac prudenti gentium consensu fuere introducta, et quatenus integras inter se gentes, ac supremos etiam Principes stringunt, *juris gentium* sunt, quamvis aliqua v. g. jus præscriptionis, lege etiam civili sancita sunt. Ad jus gentium *minus proprie* dictum, h. e. quod inter gentes receptum quidem est, at sine mutua obligatione, reduciunt aliqui certam consuetudinem *cultus sacri*, *cedes construendi*, *nuniendi civitates*, *jus eudendi monetam*, *valorem et usum monetæ*, *contractus emptionis, venditionis, locationis, conductionis*,

ac demum plerosque *modos acquirendi*: quæ omnia *latius* dicuntur creatura juris gentium, quia a gentibus plerisque introducta sunt, et ab iis observantur.

CAPUT II.

DE LEGE POSITIVA DIVINA.

ARTICULUS I.

De lege Mosaica a Deo lata.

39. *Nota.* Lex divina dividitur in *veterem*, quæ et Mosaica, V. T., et nunquam Lex *absolute* dicitur, estque ea, quam Moyses per ministerium angeli a Deo acceptam populo Hebraico promulgavit: et in *novam*, quæ veteri abrogatæ successit, hodieque viget a Christo per Apostolos et Evangelistas nobis tradita. Lex Mosaica *pressius* sumpta continetur in Pentateucho, tamen juxta Luc. 24. 44. Psalmos etiam et Prophetas complectitur. Continebat Lex vetus triplicis generis præcepta, videlicet *moralia*, quæ ad generalem morum institutionem spectant, et ad Decalogum reduci possunt; *ceremonialia*, ad divinum cultum rite exhibendum ordinata, uti leges sacrificiorum et purificationum; *judicialia* seu politica, quæ ad jus dicendum, justitiam recte administrandam, et Hebraicæ reipublicæ statum formandum pertinebant; atque de his omnibus ait Moyses, Deut. 6. 1. *Hæc sunt præcepta et ceremoniæ atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester.* Præter hæc fuere etiam in V. L. quædam *consilia*, uti colligitur ex Ps. 75. 12., Exod. 22. 16.; nec non aliqua *sacrificia voluntaria*, Ps. 118. 108. etc.

Hanc Legem veterem, teste S. Aug., hæretici alii, nempe *Pelagiani* nimium extollebant, ac si juste viventibus *ex se* potuerit conferre justitiam et vitam æternam: alii, CERDON, MARCION, et MANICHEI nimis deprimebant, eam a Deo malo conditam blasphemantes.

40. *Dico.* Lex vetus fuit vere *divina*, bona et sancta.

Prob. Lex vetus Deum ipsum auctorem habet, quia omnia ejus præcepta dicuntur sermones, et judicia *Dominus Dei*, Deut. 6. 1. Exod. 20. 1.-43. 3. et Moyses non suo, sed Dei nomine eandem promulgavit, iterato pronuntians: *hæc dicit Dominus etc.* In N. T. ad Rom. 1. Hebr. 1. Deus dicitur locutus per Prophetas, et Matth. 15. Christus ipse legem Deo tribuit dicens: *irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*, et sicut eam verbis, Matth. 8. ita facto probavit, dum circumcidi voluit, Pascha celebravit etc.

Conf. Idipsum testantur SS. PP. IREN. L. 4. c. 26., EPIPH. hæc. 33. AUG. in LL. cont. Faust. manich. etc. Item CONCILIA: in Symbolo Nicæno profitemur de Spir. S. *qui locutus est per Prophetas*; Tolet. I. in Conf. fid. cont. Priscill.

docet: *Si quis dixerit vel crediderit, alterum Deum esse priscæ legis, alterum Evangeliorum, anathema sit*: C. Trid. Sess. 4. in Decr. de can. Script. utriusque Testamenti libros suscipiens, hanc dat rationem: *cum utriusque unus Deus sit auctor*: ergo lex vetus est a Deo, proin bona et sancta, maxime cum præcipiat omnia necessaria ad cognitionem Dei et Religionem Dei et Christi, absterreat a peccatis et concupiscentiis, et ad rectitudinem vitæ tum moralis tum humanæ ac politicæ perducatur, testante Apostolo ad Rom. 7. 12. *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et iustum et bonum.*

41. *Obj. I.* Lex vetus in Scriptura vocatur *Lex Moysis*, et Christus ipse Matth. 19. 8. dixit: *quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores*; ergo Moyses est auctor legis veteris.

R. N. C. Moyses duntaxat promulgator legis fuit, alias illius etiam legis naturæ de cultu parentum Moyses auctor erit, cum Marc. 7. 10. legatur: *Moyses enim dixit: honora patrem tuum*. Imo Deus nequidem Moysi locutus fuit os ad os, quæ vulgi opinio erat, sed tantum per nubem et angelum; recte vero dicitur mediator, quia nostri Mediatoris Christi figura erat Moyses, de se ipso dicens Deut. 5. *Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos... ut annuntiarem vobis veritatem ejus*. Fatendum tamen, quasdam observationes alias, ac leges etiam postmodum humana auctoritate additas esse Pentateucho, v. g. de festo *Phurim* Esth. 9. et *Scenopegiæ*, 2. Macch. 1.; quin et invaluisse apud Hebræos quasdam traditiones a senioribus longo post tempore invectas, nec scriptas in libris sacris, et sæpe contrarias verbo Dei, ideoque a Christo Matth. 15. et Marc. 7. reprobatas.

Inst. 1. Illud saltem præceptum de libello repudii non esttribuendum Deo, sed Moysi, quod patet ex Matth. 19., et ORIGEN. hom. 16. in Num. cum aliis affirmat; ergo.

R. N. A. Christus l. c. Moysen appellat, quia Pharisei illum citaverant: *quid ergo Moyses mandavit nobis etc.*, sed non propterea negat id fuisse a Deo constitutum: sicut alibi videtur Moysi tribuere præceptum illud, *honora patrem tuum etc.* Marc. 7. 10., quod statim v. 13. declarat divinum esse: *rescindentes verbum Dei etc.* Cæterum non videtur Moyses in re tanta fuisse sibi sumpturus, ut repudium propria auctoritate permitteret; sed de hoc dictum alibi.

Inst. 2. Deut. 22. dicitur: *Dei perfecta sunt opera*: sed lex vetus erat imperfecta; ergo non est a Deo.

R. D. M. Perfecta sunt vel simpliciter et absolute, vel saltem in gradu et ordine suo C. simpliciter et absolute semper N. *Simpliciter et absolute perfecta est ea lex, cui nihil deest, quo ad finem suum perducatur*; talis est evangelica: perfecta in ordine tantum et gradu aliquo dicitur lex, quæ ad finem, quem intendit, potest aliquatenus promovere, sed per se non sufficit ad eum obtinendum. Legis divinæ finis est æternæ felicitatis adeptio, huic obtinendo per se non sufficiebat lex vetus, quæ imperabat quidem et prohibebat, in quo subditorum consulebat utilitati; sed gratiam eis necessariam non poterat ex suo suppeditare, quod potest lex nova: fuit tamen lex vetus bona in gradu et ordine suo, quia quod ei deerat perfectionis, non erat conveniens pro tempore; quod inerat, pro tempore sufficiebat.

Inst. 3. Finis antiquæ legis non erat alius, quam ut crescerent peccata:

ergo lex vetus non fuit divina. *Prob. A.* ex libris S. Aug. cont. Pelagianos, ubi id diserte pronuntiat : item serm. 6. de verb. Apost. ait : *Data est ergo lex illa, ut inveniatur infirmitas; parum est hoc, non solum ut inveniretur, sed etiam ut augetur, et vel sic medicus quæreretur; ergo.*

R. N. A. S. Aug. hanc a se calumniam amolitur ipse l. c. *Legem V. T.*, inquiens, nos aiunt dicere non ob hoc datam fuisse, ut justificaret obedientes, sed ut gravioris fieret causa peccati : prorsus non intelligunt, quid de lege dicamus etc. Itaque S. Doctor ut convellat Pelagianorum dogma illud, liberum arbitrium sola lege adjutum sibi sufficere ad perfectionem justitiæ impeccantiamque ipsam adipiscendam, utitur exemplo judæorum, qui legem sine gratia impleturos se arbitrati, prævaricatores legis effecti sunt : concludit, legis, si gratiam sejungas, ut faciebant *Pelagiani*, effectum alium non fore, quam ut homo prævaricator factus suæ sibi conscius sit imbecillitatis; id quod ostendit ex fine legis secundario, quem solum ibi commemorat, quamvis non excludat primarium, quem alibi diserte adstruit. Fuit autem finis primarius legis veteris, ut Israelitæ per divinorum præceptorum custodiam pervenirent ad internam sanctitatem : *secundarius*, ut infirmitatis suæ conscii ad gratiæ opem flagitandam se converterent.

Inst. 4. Finis legis veteris proximus postulabat, judæis adesse gratiam : sed hanc adfuisse negat Aug. docens, judæos fuisse *sub lege*, h. e. omni gratia destitui, atque hinc sæpe opponens illa duo, esse *sub lege*, et esse *sub gratia*; ergo.

R. 1°. Non *primarius* tantum finis, sed etiam *secundarius* id postulabat : quomodo enim ex concupiscentiæ renisu, aut etiam ex lapsibus suis judæi possent ita utiliter admoneri de sua infirmitate, ut ad gratiam quærendam converterentur, nisi prævenienti gratia, quæ ipsis inspiraret salutaria bonæ voluntatis initia. 2°. *D. m. S. Aug.* opponit illa duo, esse *sub lege*, h. e. lege obligari, et esse *sub gratia*, h. e. gratiæ auxilia accipere *N.* opponit illa duo, esse *sub lege*, h. e. violatæ legis reatu constringi, et esse *sub gratia*, h. e. legem ope gratiæ implere *C.* Phrasi Augustiniana illi sunt *sub lege*, quos reos facit lex non implentes legem, ita ep. 19. ; illi sunt *sub gratia*, qui auxilio gratiæ legem observant, id clare exponit q. 1. ad Simpl. : *Sub lege esse dicuntur, inquit, quibus lex dominatur : dominatur enim iis, quos punit, punit enim prævaricatores omnes : non dominatur iis, qui jam sub gratia implent eam per charitatem.*

Negat hinc inde S. Aug. judæos legem implere potuisse, scilicet *suis viribus* : negat judæos habuisse gratiam, scilicet *vi legis ipsius antiquæ*. In sensu composito arrogantiae, qua prævenientem gratiam tanquam minus necessariam a se repellebant, adjuvantem non receperunt, ac proinde in eodem sensu composito legem implere non valuerunt; sed consequens est impotentia illa, non antecedens. Solutio hæc ex ipsis textibus eruitur; verum tamen est, quod lex de suo neque adjuvantem, neque excitantem gratiam dare potuerit.

Inst. 5. S. Aug. docet legem a judæis perfecte impleri non potuisse, et quidem impotentia antecedente; ergo contendit, gratiam ad aliqua saltem præcepta necessariam ipsis defuisse.

R. *D. A.* Non potuisse perfecte impleri perfectione huic vitæ indebita *C.* perfectione debita *N.* Docbant *Pelagiani*, hominem per solas naturæ vires

pervenire posse ad *perfectam impeccantiam*, quæ peccatum quocumque sensu dictum excluderet, idque non sub Evangelica tantum lege, sed etiam sub Mosaica consequi potuisse, et sub naturali. S. AUG. opponit 1º., quod, si res ita se habeat, non modo gratis mortuus sit Christus, sed frustra scripta sit lex, cujus mandata jam menti inscripta gerebamus: in exemplum profert duo præcepta, ad quæ cætera naturalia facile revocantur, *non concupisces*, et *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde* etc.; igitur de præceptis istis agit, quatenus scriptis, et quatenus littera eorum sonat: cum utrumque, si litteram urgeas, imperet perfectionem, ad quam nemo in hac vita pervenire potest, quia primum excludere videtur concupiscentiæ motus etiam *indeliberatos*, et alterum omnes omnino animæ sensus, mentis cogitatus, affectus voluntatis, potentiarum conatus sibi vindicare. Ex impossibilitate utriusque sic intellecti in hac vita perfecte implendi, evertitur dogma *summæ perfectionis et impeccantiæ* Pelagianæ.

2º. Ostendit in doctrina catholica utilissimum fuisse, ut præcepta ista *eo modo* scriberentur, ut sublimi hac perfectione nobis proposita intelligeremus, quo tendendum esset ac jugiter adnitendum, atque ut videntes quantum inde abessemus, humiliaremur, gratiam peteremus, et gratia subnixi quotidie progredieremur, ac proficeremus. Plura de ista perfectione huic vitæ indebita discēs ex Tr. de Act. Hum. num. 80.

42. Obj. II. Ezech. 20. 25. dicitur: *Dedi eis præcepta non bona, et judicia in quibus non vivent*: ergo lex vetus non fuit bona: præsertim cum plures SS. PP. textum *Ezechielis* interpretentur de præceptis per Moysen promulgatis. Conf. Ad Hebr. 7. 19. dicitur: *nilil ad perfectum adduxit lex*: et ad Gal. 2. 16. *scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis*; ergo.

R. D. A. Et hic propheta loquitur de præceptis legis mosaicæ N. de præceptis gentilium, quæ Deus permisit judæis imponi in pœnam violatæ legis divinæ C. Itaque sensus est, interprete S. HIER.: Israelitas, quia legibus meis vivere noluerunt, durissimis gentium legibus obteri atque occidi permisi: quia vultum meum sprevere, passus sum fœdari nefandis gentilium sacris, queis liberos suos Moloch, aliisque idolis immolabant. Ibidem v. 41. Deus præceptis illis opponens legem suam, dicit: *Dedi eis præcepta mea... quæ faciens homo vivet in eis*: et 2. Esd. 9. 13. *dedisti eis judicia recta, et legem veritatis, ceremonias et præcepta bona*.

Ad Conf. D. A. Est imperfecta negative, et ex se insufficiens ad justificationem et salutem, quæ per fidem in J. C. data est C. imperfecta positive, et continens quidpiam rationi difforme N. ita S. AUG. ep. 82. SS. PP. AMBR. et GREG. per τὸ non bona intelligunt non perfecta, quia Deus, inquit AMBR., in Evangelio perfectiora servavit: et GREG. bona quasi bona non sunt *comparatione meliorum*: SS. AUG. et THOM. hoc restringunt ad præcepta *ceremonialia*, quæ mala dici volunt, eo quod gratiam conferre non potuerint: S. HIER. ea vocat mala *per accidens*, et ex eventu, quia judæi propter transgressiones illa fecere non bona, illorum pœnis sese addicendo; etc.

Inst. 1. Lex vetus non vacabat culpa, ad Hebr. 8; imo erat causa peccati et mortis, ad Rom. 5. quia fecit abundare delictum; dicitur lex damnationis, littera occidens, ad Rom. 7.; ergo erat mala.

R. D. A. Lex non vacabat culpa proprie dicta, seu defectu positivo N. culpa

improprie tali, seu defectu negativo. *C.* Eodem sensu intelligendus Apost. ad Hebr. 7. 18. *reprobatio fit precedentis mandati propter infirmitatem ejus et inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Item lex fecit, ut *abundaret delictum*, erat mortis et damnationis ministratio *occasionaliter*, et quidem occasione sumpta ex parte hominis. *C.* ex natura legis et fine legislatoris *N.* Ita exponunt S. AUG., D. THOM., et AROST. ipse ad Rom. 7.

Inst. 2. Lex vetus gravia scelera fovebat, *concupiscentiam rerum temporalium*, dum pro legis observatione promisit bona terrestria, Deut. 28., jubebat *odium inimicorum* et *cupiditatem vindictæ*, dum legem talionis sanxit, Exod. 21., et inimicitiam cum Amalecitis perpetuam esse voluit; *crudelitatem*, permittendo heris occidere servos suos, Exod. 21; ergo.

R. Ad 1. N. A. Nam rudi populo ad supernaturalia et æterna necdum satis præparato promittebantur temporalia, tantum ut *media* ad præmium æternum et finem ultimum: hinc Ps. 143. dicitur: *beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.*

Ad 2. De odio inimicorum et privata ultione *N. A.* Utrumque diserite prohibetur Levit. 19. *non quæres ultionem, nec memoreris injuriæ civium tuorum;* in eo igitur quod Christus Matth. 5. ait: *audistis, quia dictum est antiquis, diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum,* pars secunda non erat ex lege, sed ex prava Scribarum interpretatione, quam Christus ibidem corrigit. *Diliges proximum tuum*, h. e., inquebant, amicum et consanguineum; ergo, inferebant, *odio habebis inimicum tuum.* Quantum ad pœnam talionis, non ad privatos ea lex dirigitur, sed ad judices, estque ex æquitate et ratione: eam Græci et Romani docente natura in XII Tabulas retulerant: *Noxiæ pœna par esto.* Etiam si diceretur id permissum privatis, ut Scribæ interpretari amabant, *oculus pro oculo etc. non fomes*, inquit S. AUG. L. 19. cont. Faust. c. 25. *sed limes furoris erat: non ut id, quod sopitum erat, hinc accenderetur, sed ne id, quod ardebat, ultra extenderetur, impositus.* Hanc legem indoli judæorum præcipiti proportionatam Christus non quidem damnavit, sed meliorem constituit, Matth. 5. Inimicitia perpetua erga *Amalecitas* in pœnam gravissimæ injuriæ Israelitis contra voluntatem Dei illatæ, non ex privato odio, sed ex justo religionis zelo exercenda, fuit justissime imperata.

Ad 3. N. A. Nam Exod. 21. 20. dicitur: *Qui percusserit servum vel ancillam virga, et mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit;* ergo servorum occisio non fuit heris permissa. Additur tamen v. 21. *sin autem uno die vel duobus supervixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est;* ergo tum excusabantur tantum a pœna, eo quod censerentur non habuisse animum occidendi.

Inst. 3. Præcepta judicialia statuebant varia iniqua e. g. *jus regium* 1. Reg. 8. indicatum, item de *servo profugo* non restituendo etc. Hinc etiam lex vetus, Act. 15. 10. *jugum* dicitur, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus; ergo.

R. N. A. Auctoritas legislatoris, finis legum et pervicacia populi judaici ad omnia vitia proni satis produnt æquitatem omnium legum *judicialium*; hinc e. g. vetabatur, ne *servus profugus* restituatur domino, item ne *pignus* acciperetur a debitore, ut in *primo* casu occisio servorum, in *secundo* pauperum oppressio præverteretur. *Jus vero regium* l. c. indicatum non erat legitimum, aut divinitus institutum, sed ut ait D. THOMAS hic q. 103. a. 1. ad 5.

magis pronuntiatur usurpatio Regum, qua sibi jus iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, et subditos deprædantes.

Demum lex vetus, Act. 15. non dicitur servatu*impossibilis*, utpote a multis observata, sed *difficilis*, tum quia innumera fere præcepta imponebat, tum quia ex se gratiam necessariam non conferebat; attamen ostendebat, unde quæri debeat et impetrari possit, nempe per fidem in Christum venturum, ita ut legis præcepta hac ratione fierent etiam *desiderabilia super aurum, et dulciora super mel et favum*, teste Davide Ps. 18. Voluit autem PETRUS Act. 15. hisce fideles deterrere ab antiquæ legis ceremoniis ceu *necessariis*.

Inst. 4. Præcepta *ceremonialia* erant magnam partem *superstitiosa*, uti patet de *immunditia* ex contactu cadaveris contrahenda, quæ obstabat mortuorum sepulturæ, item de *sacrificio pro peccato*, quod præjudicabat necessitati et efficacæ contritionis; ergo non erant bona.

R. N. A. Quamvis enim non exigua sit difficultas, determinare singularum ceremoniarum *causas, fines et sensus mysticos*, certum tamen est, quod omnes aut vitæ melioris rudimenta, aut Redemptoris adventum, aut abominationem idololatriæ, aliorumque criminum symbolice repræsentaverint, quia lex vetus fuit pædagogus in Christo, figura et umbra futurorum bonorum, sic e. g. *immunditia legalis* prædicta figurabat immunditiam internam, qua per peccatum et conversationem cum peccatoribus anima coinquinatur; peccatum tamen non erat, sed irregularitas quædam, quæ a sacrificiis arcebat, neque contrahebatur ex sepultura mortuorum, uti ex historia Tobie manifestum est. *Sacrificium pro peccato* in ejus expiationem et aliquam tantum satisfactionem immolabatur, requisita insuper coram Deo contritione perfecta. Demum singulas ceremonias, quarum 613 et plures erant, explicare ad eam potissimum Theologiæ partem spectat, quæ sacras Scripturas interpretatur.

Inst. 5. Lex vetus observationem sui exigebat, nec tamen indicabat *gratiæ necessitatem*; ergo superbiam ingenerabat: sibi obtemperantibus *temporalia bona* pollicebatur, nec præstabat, refractariis mala minabatur, quæ sæpe non eveniebant: denique tota erat *in figuris*, quin judæis id aperiret; ergo fallax erat et dolosa.

R. Ad 1. N. A. Israelitæ expectabant MESSIAM, cujus meritis gratia et salus expeti deberet, ac posset obtineri; nec dissimulabat lex amorem Dei internumque obsequium, quod imperabat, ex divina gratia et hominis cooperatione proficisci, sic Deut. 3. dicitur: *circumcidit Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo* etc.

Ad 2. N. A. Universum populum potius, quam singulos Israelitas spectabant terrenaarum rerum *promissiones* ac *minæ*, ut passim videre licet præsertim Deut. 38.; porro sicut prædictum erat, ita fiebat, ut genti legem observanti bene esset, male violanti: quanquam hæc privatos etiam suo modo respiciebant, cum Ps. 36. dicatur: *non vidi justum derelictum, nec semen ejus quarens panem... injusti disperibunt simul, reliquæ impiorum interibunt*; ubi exprimitur id, quod plerumque, non quod semper usu veniebat.

Ad 3. N. A. Multa quidem in *figuris* et typis erat lex vetus, non tamen tota: frustra enim figuræ et imagines futurorum quærerentur in præceptis

moralibus et judicialibus : *ceremonias* etiam suas spiritualium ac futurorum esse typos, non celabat lex vetus sive scripta, sive tradita; nonne sat claram legem deprehendas ex modo dictis, circumcisione *carnis* adumbrari circumcisionem *cordis*, h. e. vitiorum expoliationem.

Inst. 6. Si legis antiquæ ritibus ac præceptis adjuncta erat *gratia*, nihil fuit, cur Paulus toties ingereret, legem *infirmam* esse atque *inutilem* : nam quæ conjuncta sunt, non debent disputatione dividi et inter se opponi, sicut id non licet in *lege Evang.*; ergo.

R. N. A. Postulabat Apostoli scopus, ut *legem* spectaret *infirmam*, eamque cum fide et gratia ex adverso compararet, quia sic eam considerabant adversarii quos impugnabat, scilicet

Judæi tum *infideles*, qui fidem Christi aspernabantur, quasi sua sibi lex abunde sufficeret ad salutem, quos refellit Paulus in epist. *ad Hebr.*, ubi declarat, quantum Moyse præstet Christus, quantum veteri nova lex præcellat; ostendit veterem per se infirmam fuisse atque imperfectam, et superveniente nova tanquam inutilem deinceps reprobari: tum ex *fidelibus* non pauci, qui præfidentes legi suæ jactabant suorum ex lege operum meritis concessum esse Christum, sibi que peculiariter natum, et gentes fore salutis exsortes, nisi suscepta circumcisione legem et ipsæ observarent. Utrumque præjudicium destruit Paulus: *prius* quidem in epist. *ad Rom.*, ubi monstrat, judæos in lege scripta esse prævaricatos perinde ut gentiles in lege naturali; deinde justitiam non potuisse per legem conferri, proin judæos non magis quam gentiles fuisse promeritos adventum Redemptoris, nec minus ejus gratia indigere: idem attingit in ep. *ad Hebr.*

Alterum præjudicium convellit ep. *ad Gal.*, ubi probat Israelitis adhuc rudibus legem *egenam* atque *infirmam* datam esse, tanquam pueris pædagogum; tempore autem constituto fuisse per Christum liberatos a jugo legis, quicumque in Christum crederent, uti probat in ep. *ad Coloss.*

Ex harum disputationum statu manifestum est, *legem* debuisse a Paulo considerari secundum ea, quæ ipsi erant propria, et opponi *fidei* et *gratiæ*, sicut etiam a Pauli adversariis spectabatur, ut nimirum demonstraret illis Apostolus, *legem* ante Christum non satis fuisse ad salutem, nisi accederet *fides* et *gratia* Mediatoris; post Christi vero adventum, repudiata *lege*, *fidem* esse suscipiendam. Quod de *lege Evangelica* additur, dicendum, quod Paulus negans in veteri lege extitisse vim conferendæ justitiæ, legem consideret secundum omnia, quæ legi propria erant, sive præcepta, sive ritus et sacramenta, sacrificia etc. *Nova lex* autem, si secundum hæc omnia consideretur, in suis *sacramentis* et *sacrificio* gratiæ fontes habet, et aperit. Fatendum tamen, quod, si *nova lex* pro solis morum præceptis accipiatur, non magis gratiam conferat, quam vetus; utramque subin ita accipiunt SS. HIER. et AUG. contra Pelag. pro statu controversiæ quam agitabant, et utrique sic acceptæ accommodant illud 2. Cor. 3. *littera occidit*.

43. *Obj. III.* Si lex vetus fuit a Deo lata, ergo omnes tum judæos, tum gentiles obligavit.

R. D. *seq.* Omnes obligavit quoad præcepta *moralia*, quæ pertinent ad legem naturalem C. quoad præcepta etiam judicialia et ceremonialia N. hæc enim solos judæos et proselytos obligabant, Deut. 1. 1. - 4. 8. - 5. 1. Dein si

gentiles mosaica lege obligati fuissent, ergo peccassent contra illam, quoties contra legem naturalem peccarunt, quod est contra Apost. ad Rom. 2. 12. *quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* etc. Demum testatur S. Dionys. L. de *carl. Hier.* Melchisedechum, Naaman Syrum, Jobum et alios ex gentilibus multos pie vixisse. *Moralia* quidem præcepta servare tenebantur, at non vi *legis scriptæ*, unde nec pœnis a lege statutis in prævaricatores subdebantur; poterant vero etiam *gentiles* judæis aggregari, et transire ad legem mosaicam, sed sub onere circumcisionis.

Inst. Christus Matth. 23. 15. improperat Scribis et Pharisæis, quod circumirent mare et aridam, ut facerent unum proselytum; ergo non poterant *gentiles* ad judaismum transferri.

R. D. A. Ille Christus improperat Pharisæis ob studium alios traducendi ad legem, id quod laudabile erat N. improperat ideo, quia illos, quos tanto studio conquisierant, exempli pravitate et contrariis verbo Dei traditionibus perverterent C. hinc subdit Christus: *et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo, quam vos.*

44. *Observe.* Finis antiquæ legis *primus* et *ultimus* erat: 1°. *spiritualis* et *supernaturalis felicitas* populi electi juxta illud Christi Luc. 10. 26. *in lege quid scriptum est?* ad quæstionem legisperiti dicentis v. 25. *Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?* item juxta Ps. 18. et 118; hinc quoque præcepta fidei, spei et charitatis supernaturalia erant in lege veteri. 2°. *Peculiaris honor Christi*, in cujus adventum per explicitam fidem se populus præparabat. 3°. *Institutio* populi electi ad naturalem et necessariam honestatem, cultum divinum et politiam. Advertendum porro, quod ante legem mosaicam plures quidem *leges particulares* extiterint, v. g. lex non comedendi de fructu vetito, Gen. 2; lex utendi aliquo signo necessario ad impedtrandam, mediante in Christum fide, remissionem peccati originalis; lex circumcisionis, Gen. 17; lex discernendi animalia munda ab immundis, Gen. 7. et 8; lex non comedendi carnem cum sanguine, Gen. 9; *stricte* tamen loquendo ante legem mosaicam non erat *lex positiva*, quæ hic sumitur pro integro quodam Corpore Juris divini, quo homines sub peculiaribus signis, sacramentis et sacrificiis ad certum aliquem statum Religionis determinantur; unde illa ætas primæva communiter *status naturæ* appellatur.

ARTICULUS II.

DE LEGE MOSAICA PER CHRISTUM ABROGATA.

45. *Nota.* Lex dicitur *abrogata* seu *mortua*, cum non amplius obligat. Certum est, legem mosaicam potuisse a Deo abrogari, qui eam libere tulit; quod vero tota sit abrogata per *Christum*, patet ex Jerem. 8. 31., ad Hebr. 8. 13., ad Ephes. 2. 14., ex C. Trid. Sess. 6. can. 21. In eo tamen errore versati sunt EBION, CERINTHUS, NAZARÆI, et plures alii hæretici, imo judæi etiam, postquam conversi ad Christi fidem Act. 15., quod lex mosaica sit *æternum duratura*, unaque cum Evangelio servanda. Major etiam controversia est de puncto temporis, quo lex vetus exspiraverit; hinc

46. *Dico.* Lex vetus non ante mortem, sed in ipsa morte Christi *secundum se* desiit; ejus tamen *obligatio* tunc non cessavit.

Prob. 1um. Christus ipse legem servavit, et servari usque ad mortem præcipit, Matth. 5. dicens: *non veni solvere legem, sed adimplere*; hinc circumcidi voluit, Luc. 2., celebravit pascha, Matth. 26. ibidem 23. 3. sic præcipit: *omnia quaecumque dixerint vobis, Scribæ et Pharisei, servate et facite*; ergo non desiit ante mortem Christi.

Prob. 2um. Tunc vetus Testamentum fuit revocatum, cum novum est conditum: tunc lex vetus abrogata, cum sacerdotium fuit translatum: atqui in morte Christi novum Testamentum fuit conditum, ad Hebr. 9. 16. *ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris: testamentum enim in mortuis confirmatum est*: item sacerdotium Aaronicum translatum, cum Christus sacerdos in æternum instituit novum, seque ipsum in victimam offerens una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; ergo. *Conf.* Ex Christi verbis in cruce, *consummatum est*: quæ SS. PP. ita interpretantur, quod Christus moriens impleverit quod per legem veterem promittebatur, ita ut eorum veritate consummata lex vetus tunc fuerit abrogata.

Prob. 3um. Lex vetus non ante desiit obligare, quam obligare cæperit lex nova, quia Christus ad Hebr. 10. 9. *aufert primum, ut sequens statuatur*, et lex vetus per novam dicitur abrogata: atqui lex nova non statim in morte Christi obligavit, tunc necdum sufficienter promulgata; ergo. *Prob. m.* Si tunc obligasset lex nova; ergo præprimis lex baptismi jamdum obligavit: hoc non, quis enim dicat baptismi necessitatem in ipsa morte Christi fuisse toti mundo prædicatam? et aliud tamen remedium peccati originalis fuisset abrogatum. Quis credat, judæos Romæ, aut longius dissitos jam sine baptismo salvari non potuisse? Id sane de misericordia divina cogitari non potest, quod jam tum legem baptismi ad salutem necessarij statuerit, etiam invincibiliter ignorantibus inutilem, imo noxiam; ergo in morte Christi non statim desiit obligatio legis veteris.

47. *Obj. I.* Lex vetus dicitur æterna, vocatur legitimum sempiternum etc.; ergo per Christum non est abrogata. *Conf.* Apostolus ad Gal. 5. 3. ait: *testificor omni circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ*; ergo judæos saltem adhuc ligat.

R. D. A. Dicitur æterna simpliciter N. secundum quid, seu longo tempore, quo sensu ipsi *colles* dicuntur æterni, et quo Gen. 17. promittitur Abrahamæ possessio æterna terræ Chanaan C. Durat autem lex vetus in æternum quoad veritatem figuratam per sacramenta et ceremonias legis antiquæ, item quoad conjunctionem populi electi cum Deo perpetuam, quam Deus præstitit, eundem populum ex lege mosaica traducendo ad legem Evangelij sanctiorem. Ad hæc nihil, quod cum hoc mundo finitur, æternum est. Demum observant hebraice periti, vocibus, quæ redditæ sunt latine, in *seculum*, in *perpetuum*, in *sempiternum*, significari durationem non infinitam, sed indefinitam duntaxat, imò in V. T. quandoque tempus determinatum: sic Exod. 21. 6. de servo dicitur: *erit ei servus in seculum*, quod tantum intelligi dicitur, usque ad annum jubilei, ut constat ex Levit. 25.

Ad Conf. D. C. Ergo judæos adhuc ligat ex errore vix inculpabili Tr. vere et a parte rei N. quippe peccant hodie circumcisi, sive servant legem, sive

non servant : primum infidelitatis et superstitionis, alterum transgressionis reos facit, siquidem ea lege se obligari credant.

Inst. 1. MALACHIAS postremus Prophetarum cap. ult. suam cæterasque prophetias quasi obsignat mosaicæ legis commendatione : *mementote legis Moysis servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel*; atque ut declaret hanc ad finem mundi esse mansuram, subdit : *ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis*; ergo.

R. Quid hæc ad absolutam legis perennitatem? sub ELLE typo et nomine pronuntiatur JOANNES Baptista eodem, quo ELIAS, spiritu fervens : aut prædicatur ELIAS ipse, cujus prædicatio extremum judicium proxime præcedet, ut tanti viri memoria, metuque judicii legem judæi fidelius observarent, nempe quamdiu vigeret. Verum admonet idem MALACHIAS, legem eandem esse abolendam vel commutandam, ejus sacrificia et ceremonias aliquando minime placituras Deo : *non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra* etc. Malach. 1. 10.

Inst. 2. Israelitis tantum promissus fuit *Messias*; ergo illis per mosaicæ legis observantiam adjungi debent, quicumque cupiunt eadem promissa participare; item *oracula*, quæ prædicatur vocatio gentium, declarant eas in divini cultus ritibus judæis assimilatum iri : dicuntur ascensuræ in montem *Sion*, memorantur earum *sabbata* et *neomeniæ* etc.; ergo.

R. *Ad 1. D. A.* Israelitis tantum promissus erat tanquam ex eorum gente oriturus C. tanquam solis ipsis nasciturus N. Communi omnium parenti statim ab ejus lapsu promittitur reparator, Gen. 3., idcirco Gen. 49. vocatur *expectatio gentium* : ipsum tam gentibus, quam judæis adventurum, non semel prænuntiant Prophetæ : Christianæ, non mosaicæ legis observatione gentes cum judæis debent sociari.

Ad 2. N. C. Vates divini futura prædixerant sub figura rerum genti suæ familiarium, ac simul aperte significant dicta hæc non esse *secundum litteram* accipienda, cum non minus clare pronuntient, judæorum cultum esse reprobandum, dissipandam eorum gentem, incensum et oblationem in *gentibus* et *ubique terrarum* esse offerenda etc. Præterea quis non videat, gentes omnes non potuisse quotannis ad montem et templum ascendere?

Inst. 3. Apostolus ad Rom. 3. 31. ait : *Legem ergo destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*; ergo lex mosaica quatenus *moralis* per Evangelium confirmatur; hinc TT., PP., et ipsimet Apostoli, cum moralia præcepta commendant, doctrinam suam veteris Testamenti auctoritate confirmant; ergo præcepta illa etiam *quatenus mosaica* spectant ad Christianos.

R. *Ad 1. N. C.* Apostolus de lege tota, ac præcipue de *ceremoniali* loquitur, quam ibidem vocat *legem factorum*; *destruere* illi est condemnare ac etiam abrogare, sicut e diverso *statuere* legem est eam defendere, ei suas dotes, conditionem, munia assignare, non vero imperare ejus observationem. Sensus igitur est : fides definit et ostendit bonitatem legis, partes et officia, nedum eam vituperet, aut inutilem fuisse pronuntiet; vel hic : nos, qui credimus in Christum, per hoc ipsum consentimus legi, quæ Christum prædicat, jubetque in illum credere eos, qui salvi esse velint; e contra legi refragantur, qui retinendæ ac defendendæ legis obtentu, Christum respuunt.

Ad 2. D. C. spectant ad Christianos in ratione *doctrinæ* C. in ratione *legis* N. Naturæ præcepta seu leges *morales*, quoniam fuerunt legis Evangelicæ

auctoritate instauratæ, etiam apud nos referuntur ex V. T., ut discamus quidpiam a Deo fuisse prohibitum, quia per se malum erat, non ut putemus id nobis esse vitandum, quatenus lege veteri prohibitum.

48. *Obj. II.* Abrogatio legis fit vel per expressam *revocationem*, vel per *legem contrariam* : neutrum contigit legi mosaicæ; ergo nondum est abrogata, maxime quoad *circumcisionem*, in signum fidei Abrahæ, et quoad solemnitatem *sabbati*, ad recolendum creationis beneficium institutam : hæc enim semper manent, a Christianis etiam imitanda.

R. N. M. Lex sub *conditione* et ad *certum tempus* lata, his impletis, per se cessat : talis autem fuit lex vetus posita, *donec veniret semen, cui promiserat*, ad Gal. 3. 19., *ubi venit plenitudo temporis*, ad Gal. 4. 4. etc.; ergo legem mandatorum decretis Evangelicis evacuavit Christus, et dicendo novum retractavit prius, prout Apost. ait. *Fides Abrahæ* per baptismum, et *sanctificatio sabbati* per cultum dici Dominicæ eo modo novæ legi accommodatur, quo nova creatura in resurrectione Christi inchoata significatur.

Inst. 1. Præcepta *moralia* sunt de rebus necessariis; ergo immutabilia : imo nequidem de *judicialibus* ullibi legitur facta abrogatio, sed tantum de *ceremonialibus*; ergo.

R. D. C. Ergo sunt immutabilia materialiter sumpta, et in seipsis C. formaliter sumpta, prout veteri lege positiva imperabantur N. Præcepta moralia adhuc et semper vigent vi legis naturalis et Evangelicæ; manent ergo invariata et in *eadem forma*, ut ait S. LEO, quoad rem præceptam et substantiam obligationis, non item quoad modum obligandi. Scriptura quidem sæpius expresse loquitur de abrogatione legum *ceremonialium*, quia de his potissima tum controversia fuit; in aliis tamen textibus, ad Hebr. 8. 13.-7. 12. ad Ephes. 2. 14. loquitur universaliter, et rationes eadem pugnant pro abrogatione *judicialium*, quia nempe lex vetus tantum posita fuit ad certum tempus : populus judæicus desiit post Christi mortem esse gens electa, dispersus et contemptus sine civitate, sine templo, sine sacerdote, sine sacrificio, republica etc.

Inst. 2. Plura veteris legis præcepta *libris Decretalium* inserta sunt, c. 1. de *adult.*, c. 1. de *furt.*, c. 1. de *homicid.* c. 1. de *injur. et damn. dat.* etc; ergo adhuc obligant.

R. D. C. Obligant tanquam legis divinæ placita N. quatenus juris humani sunt, Pontificiis constitutionibus recepta et innovata C. Præcepta *judicialia* et *ceremonialia* constituerant jus civile reipublicæ Hebraicæ, qua extincta pariter ipsa expirarunt; solis ergo judæis data nos non obligant, sicut nec alias gentes ante Christum obligabant. Potuit vero Ecclesia Christi quædam de illis præceptis adoptare, sicut adoptavit varios ritus Ecclesiæ veteris, ut sunt *dedicatio templorum*, *consecratio altarium*, *vestitus sacer*, *incensum*, *aqua lustralis*, *cantus psalmorum*, etc. Idem est de iis *matrimoniis*, quæ in gradibus lege veteri prohibitis contracta adhuc sunt nulla; non quidem vi legis mosaicæ, sed vi legis humanæ a Principibus approbatæ. Nequit autem nunc matrimonium judæorum, *dato repudii libello* dissolvi, quia Principes restituere nequeunt id, quod Christus absolute revocavit; proinde matrimonium cum alia deinceps contractum est nullum, ita ut si talis repudiator

judæus convertatur ad fidem, separandus sit a conjuge secunda, et reducendus ad primam, siquidem hæc converti velit.

Inst. 3. Christus non venit *solvere* legem, sed *adimplere*, Matth. 5. 17.; ergo lex vetus non fuit abrogata per Christum. *Conf.* Promissio legis veteris manet, quamvis temporalis, *ut sis longævus super terram*; ergo et lex manet.

R. D. A. Christus non venit *solvere*, h. e. violare legem, dum vigeret ejus obligatio C. non venit abrogare N. Christus abrogando legem veterem, hoc ipso implevit legem, tum quoad præcepta *moralia*, quæ accuratius a suis impleri fecit: tum quoad *judicialia* et *ceremonialia* quæ magis perfecit, similis pictori, ut ait *Θεοφυλ.*, qui inchoatæ imagini extremam manum adhibet.

Ad Conf. D. A. Manet promissio *omnino temporalis*, scilicet illa de terra promissionis N. temporalis eatenus, quatenus figura erat *terræ viventium*, aut quatenus longa vita temporalis necessaria vel utilis esse potest ad vitam futuram C. hinc in lege nova omissa sunt verba ultima, *quam Dominus Deus tuus dabit tibi* etc.

49. *Obj.* III. Luc. 16. 16. dicitur: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem*; ergo jamdum tempore S. Joannis mortua est lex vetus. *Conf.* Jam ante mortem Christi non amplius legem servabant Apostoli, ideo a Phariseis reprehensi; ergo.

R. D. A. Lex et Prophetæ usque ad Joannem quantum ad modum prænuntiandi Christum, quem Prophetæ prædixerant *futurum*, Joannes præsentem monstravit, dicens: *Ecce agnus Dei* C. quantum ad legis substantiam N. Tempore S. Joannis lex vetus incipiebat mori, quia incipiebat prædicari Christus, auctor novæ legis, unde contextus habet: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem, ex eo regnum Dei evangelizatur* etc. Hinc D. A. Lex et Prophetæ usque ad Joannem quoad promissionem, quam illi temporalem, Joannes spiritualem et æternam regni Dei proposuerant C. quoad legis veteris obligationem N.

Ad Conf. D. A. Apostoli non amplius servabant legem quoad præcepta legitima N. quoad illegitimas Phariseorum traditiones, quales erant, in sabbato spicas non vellere, lavare manus ad prandium etc. C. Atque de his Christus ait Matth. 15. 3. *Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?*

Inst. *Circumcisio*, quæ fundamentum totius legis erat, jam ante mortem Christi cessavit tanquam necessaria; ergo et lex ipsa desiit obligare. *Prob.* A. *Baptismus* jam ante mortem Christi erat institutus; ergo *circumcisio* jam tum fuit inutilis.

R. D. A. *prob.* Baptismus Christi jam ante mortem Christi erat institutus, necdum tamen præceptus, utpote necdum publice ac sufficienter promulgatus C. institutus simul et præceptus. N. Ante mortem Christi circumcisio erat de *præcepto*, baptismus de *consilio*: nam uti alia præcepta mosaica, ita et lex *circumcisionis* erat absolute lata; ergo sicut illa ante mortem Christi non fuerunt abrogata, ita neque lex *circumcisionis*. Proinde si tunc judæus prolem baptizasset, infans quidem consecutus fuisset salutem, at pater peccasset contra legem *circumcisionis*, quæ signum erat distinctivum populi judæici divinitus institutum; si vero gentilis infantem baptizasset, huic necessaria non fuisset *circumcisio*, quia gentilibus legi mosaicæ non subjacentibus præscriptum non fuerat remedium aliquod particulare, sed tantum signum

aliquod fidei protestativum. Utilis tamen etiam tunc baptizato esse poterat *circumcisio*, in signum fœderis cum Deo, aggregationis ad populum Dei, et peculiaris divinæ protectionis.

Inst. 2. Sicut stante consilio *virginitatis* vigere nequit necessitas *matrimonii*, ita nec posito consilio *baptismi* necessitas *circumcisionis*; ergo jam tum cessavit lex *circumcisionis*.

R. N. τὸ *sicut*. Nam *virginitas* et *matrimonium* nequeunt ita simul stare, sicut *circumcisio* et *baptismus* simul stare poterant ac debebant, saltem quamdiu necdum lex nova sufficienter ac publice esset promulgata, ac proin adhuc vigeret lex mosaica, cujus fundamentum erat *circumcisio*, non *baptismus*, præsertim cum judæi usque ad Christi mortem pascha celebrare deberent, quod solis *circumcisio* licebat celebrare, Exod. 12. 48. Præterea *circumcisio* non debebat peccatum originale, primario instituta ad professionem legis veteris; hinc et S. JOANNES B. *circumcisus* fuit, quamvis in utero matris sanctificatus; hinc et alii infantes, tametsi ob periculum mortis ante octavam diem remedio legis naturæ sanctificati essent, tamen postmodum convalescentes ex præcepto debuerant *circumcidi*, ut sic aggregati populo Dei a gentibus discernentur. Quod autem *circumcisio* desierit esse *necessaria* post debitam *novæ legis* promulgationem, inde patet, quod alias præceptæ fuissent duæ professiones legis quodammodo contrariæ, et *necessitas circumcisionis* multum derogasset dignitati ac sufficientiæ *baptismi* satis jam promulgati; hinc semper male fiebat *circumcisio* tanquam *necessaria*, dum *baptismus* cœpit esse *necessarius*.

Inst. 3. Baptismo instituto *circumcisio* erat signum falsum, significans futurum id quod jam præsens erat; ergo jam ante mortem Christi erat illicita.

R. D. A. *Circumcisio* sumpta præcise ut signum *Messie venturi*, erat signum falsum C. sumpta pro signo *spiritualis circumcisionis* vel *resurrectionis*, uti sumi debebat N. Vera fides quoad *substantiam* tunc sufficiens erat, credere Messiam venturum tempore a Deo prædefinito; hujus autem medii utilitati non obstat error privatus judæi invincibiliter ignorantis Messiam venisse: sicut nec valori Sacramenti obstat dicimus errorem ministri. Verum id solum est intelligendum de invincibili ignorantia orta ex defectu promulgationis vel sufficientis temporis ad illam, adeoque ex defectu *ipsius legis*: nunc enim post sufficientem promulgationem legis novæ judæus, quamvis invincibiliter ignorans Evangelium, inutiliter et sine vera fide adhiberet *circumcisionem*, quia post debitam promulgationem ignorantia habet se *per accidens*, nec facere potest, ut vel *baptismus* non obliget, vel *circumcisio* abrogata aliquam virtutem conferat.

50. Obj. IV. In morte Christi *velum Templi* scissum est: Christus in cruce moriens dixit, *consummatum est*: Sacerdotium fuit translatum, et maceries diruta; ergo redemptio et lex nova fuit completa, ac vetus omnino mortua.

R. D. C. Fuit completa redemptio quoad sufficientiam meritum, et lex nova in ratione figuræ vel prophetiæ C. redemptio quoad obligationem legis novæ, et hæc in ratione legis veteris revocatæ N. Nam 1º *velum Templi scissum* per se tantum fuit signum januæ cœlestis apertæ, et translationem legis uti reliqua tantum *consecutive* significavit, ac pro tempore futuro; atque de hac ipsa ad cœlum via in V. T. clausa, in N. T. per mortem Christi

aperta loquitur Apostolus ad-Hebr. 9. 8. 2° Aliud est, quod Christus morte sua merita pro redemptione nostra consummaverit, aliud quod legem mosaicam plene abrogaverit. 3° Quamvis Christus per *sacrificium crucis* consummaverit omnes figuras veterum sacrificiorum, sicque confirmaverit *translationem Sacerdotii*; necdum tamen executioni dari poterat, priusquam *novo Episcoporum ordine*, et *summo Pontifice* in Ecclesia Christi hæc *translatio* publice promulgaretur : alias jamdum in ultima cœna dicam, factam fuisse *translationem*. Denique multa adhuc supererant post mortem Christi complenda, ut resurrectio, missio Spiritus S., convocatio gentium, ad Rom. 4. 25.

Inst. 1. Teste Apost. ad Hebr. 9. 17. Testamentum novum confirmatum est *in morte Christi*; ergo lex vetus post mortem Christi plane cessavit. *Conf. S. AUG.* in ep. ad Hier. docet, nunquam post Christi mortem licuisse in ceremoniis legalibus spem ponere.

R. N. C. Quamvis enim confirmatum sit T. N. in morte Christi quoad pactum cum Patre Deo initum, et nostram justificationem per meritum et satisfactionem, quatenus post mortem nihil amplius meruit aut satisfecit, itaque lex vetus cessaverit *quasi fundamentaliter*; necdum tamen cessavit *formaliter*, quia necdum confirmatum erat T. N. in ratione *legis* completa quoad omnes alias actiones et integram vim obligandi. Quippe testamentum nonnisi apertum authenticæ ac notificatum operatur inter homines : ita Testamentum novæ legis. *Ad Conf. R.* idipsum sentire AUGUSTINUM in ep. 8. ad Hier., ubi ait, post passionem et resurrectionem Christi dato ac manifestato sacramento gratiæ putasse judæos, vetera sacramenta esse necessitate salutis celebranda.

Inst. 2. Lex vetus soluta est in morte Christi, sicut lex maritalis respectu mulieris solvitur in morte mariti, dicente Apostolo ad Rom. 7. 2. *mulier, si mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri...* et vos mortificati estis *legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit* : atqui mulier ita solvitur lege in morte mariti, ut cesset omnis obligatio ; ergo.

R. N. M. Non enim id evincit textus Apostoli, cum verba illa, *per corpus Christi*, non significant idem, ac per veritatem Evangelicam legis veteris figuræ substitutam, vel per virtutem et passionem corporis Christi; vel denique *per corpus Christi*, idem exprimitur, ac si diceret : quando incorporati et insiti fuistis corpori Christi, quod evenit, dum promulgato Evangelio credere cœperunt; unde sequitur, *ut sitis alterius*, nempe Christi, qui ex mortuis resurrexit. Idcirco SUAREZ magis proprie intelligi putat per *virum* ipsam Synagogam, per *uxorem* singulos Synagogæ conjunctos : hac vero per Christi corpus crucifixum dissoluta, omnes illi de Synagoga mortificati sunt legi, h. e. a lege soluti, in quantum passio et mors Christi legem mortificabat : non enim sat exprimit Apostolus; quando lex illa *omnino* fuerit *mortua*; paritas ergo nentiquam adæquatâ est.

Inst. 3. Lex abrogata non obligat, et lex obligans non est *abrogata*; ergo vel lex vetus non desit in morte Christi, vel post mortem Christi non amplius *obligavit*, vel nonnisi ex *conscientia erronea*, quatenus necdum cognoscebatur lex nova, obligavit, quæ certe vera obligatio non est.

R. D. A. Lex tantum *secundum se*, radicaliter et in actu primo abrogata non obligat N. lex formaliter abrogata, vel per expressam revocationem, vel per

legem contrariam sufficienter promulgatam, non obligat *C.* Sic lex in concilio Principis abrogata *secundum se* servat tamdiu vim obligandi, eosdemque parit effectus, donec promulgata sit abrogatio. Dici vero nequaquam potest, quod lex vetus post Christi mortem solum *ex errore* obligaverit, quia alias omnis populus versaretur in errore, dum legem a Principe secreto conditam et necdum promulgatam ignorat.

Inst. 4. Saltem *Christo resurgente* lex mosaica fuit abrogata, quia tunc perfectum est opus nostræ Redemptionis, cum ad Rom. 4. dicatur Christus resurrexisse propter justificationem nostram; ergo.

R. *D. A.* Perfectum est, quantum ad pretii sufficientiam et solutionem *C.* quantum ad omnia, quæ ad pretii applicationem erant necessaria *N.* Ut sanguinis Christi pretium per idonea instrumenta applicari posset hominibus, necessaria fuit publica fidei et novæ legis prædicatio, sacramentorum administratio etc.

ARTICULUS III.

DE LEGE MOSAICA POST CHRISTUM TANDEM ILLICITA.

51. *Nota.* Lex dicitur *mortifera* seu *illicita*, cum jam sine peccato observari non potest. Quæstio procedit hic potissimum de præceptis *ceremonialibus*, utrum v. g. circumcisio eo ipso, quod inutilis fuerit, jam non potuerit licite adhiberi? Certum quippe est, *ceremonialia* veteris legis jam nunc esse, ac dudum fuisse mortifera: certum, quod *moralia* ex lege tum naturali, tum Evangelica adhuc obligent eum, qui vult ad vitam ingredi: certum quoque, *judicialia* licet mortua, non esse mortifera, quæ nonnisi ad politicam utilitatem ordinata, etiamnum servari ad eundem finem possint ab iis, qui potestatem habent condendi leges, uti quædam de *decimis*, de *impedimentis matrimonii* etc. retinentur in lege Evangelica, exceptis tamen iis, quæ Christus expresse abrogavit, ut sunt *libellus repudii*, *pluralitas uxorum*, *usuræ* erga alienigenas etc.

52. *Dico.* Lex vetus non statim post mortem Christi fuit *illicita* aut *mortifera*; sed aliquo adhuc tempore licitum erat exercere *legalia*.

Prob. 1º. Observatio *legalium*, etiam cessante jam obligatione legis mosaicæ, nulla *lege Dei* vel *Ecclesiæ* prohibita erat, cum S. Hier. adeo solers in oppugnanda S. AUGUSTINI sententia nullam allegare unquam potuerit; ergo. 2º. APOSTOLI cœlitus illustrati, et pleni Spiritu S. *legalia* adhuc observarunt aliquamdiu post mortem Christi: nam PETRUS Act. 10. abstinuit ab *immundis*, anno jamdum decimo post Christi mortem. S. PAULUS Timotheum ex matre judæa natum *circumcidit*, Act. 16.: idem suadente S. JACOBO usus est legali purificatione, Act. 21.: præceperunt Apostoli fidelibus Act. 13., abstinere ab *immolatis simulacrorum*, et *sanguine*, et *suffocato* etc. 3º. Observantia legum *ceremonialium* primis illis temporibus quodammodo necessaria fuit, tum quia difficillimum fuisset, totum populum tam cito avellere a ritibus antiquis, quibus admodum addictus fuerat: tum ne ceremoniæ divinitus institutæ, servantesque adhuc significationem aliquam subjectionis, reverentiæ et cultus divini, ita abominabiles haberentur, sicut illæ gentilium

ceremoniæ : Idque in contemptum legis et Dei. Ita cum S. Aug., Beda, Hugo a S. Vict., D. Thom., Scot., Bonav., Suarez.

53. *Obj. I.* Lex *ceremonialis* ut primum mortua, fuit *mortifera*, utpote reprobata a Deo in ratione legis, quia per mortem Christi facta est *reprobatio præcedentis mandati*, ad Hebr. 7. 18. ; ergo.

R. D. A. Lex *ceremonialis* reprobata fuit tanquam ex se noxia, vel ita, ut simul prohibitum fuerit, eam tunc observare tanquam non necessariam ad salutem N. reprobata fuit catenus, ut non amplius esset necessaria vel obligans C. Licet hæc lex non amplius obligaret, tamen ceremoniæ manserunt vere *divinæ*, nec Deo, nec Ecclesiæ injuriosæ, si aliquo adhuc tempore, præcise ut licitæ, observarentur. Hoc tempore elapso, quod Deus Ecclesiæ determinandum reliquit, nec ipsa Ecclesia ceremonias potuit revocare, aut in illis dispensare; quamvis posset alias ceremonias instituere, seclusa tamen *judæica superstitione*.

Inst. 1. Lex *ceremonialis* jam est *illicita*, quia observatio legalium censetur esse professio fidei de Christo primum *venturo* : sed eadem fuit ratio statim post mortem Christi; ergo jam tum erat *illicita*.

R. N. M. Sed ideo, quia nunc a Christo et ab Ecclesia prorsus est abolita; dein post Christi mortem Judæi et Apostoli non sunt usi legalibus ad significandam mortem Christi ut *futuram*, sed ut *factam*, aliosque ob fines. De facto etiam Ecclesia promissiones de Christo factas grata recolit memoria ex Psalmis et Prophetis, non in professionem fidei de Christo *venturo*, sed in testimonium veritatis jam impletæ, et concordiæ utriusque legis veteris et novæ; imo poterant exerceri legalia, abstrahendo a tempore præterito, vel futuro.

Inst. 2. Si legalia non exercebantur propter significationem *futurorum*; ergo non exercebantur ut legalia, et propter finem a Deo intentum, adeoque non erant apta ad cultum divinum, maxime cum pro illo tempore nec *bona*, nec *mala*, nec *indifferentia* dici valeant.

R. D. A. Non exercebantur ut legalia secundum *totam significationem moralem* et *figuralem*, id quod non requiritur, uti patet in circumcisione Christi, et purificatione Deiparæ C. secundum nullam plane significationem N. Retinebant aliquam significationem *moralem*, et *figuralem* participabant pro ratione temporis et personarum. Distinguit autem S. Aug. tria tempora, primum ante promulgationem Evangelii, quo *legalia* erant *bona et præcepta*: alterum statim post cæptam Evangelii promulgationem, quo quidem *bona* erant, at *non præcepta*: tertium post sufficientem per totum orbem promulgationem Evangelii, et sepultam cum honore Synagoga, quo *nec præcepta*, *nec bona*, sed *illicita* fuere.

54. *Obj. II.* Si observatio legalium non statim fuit *illicita*; ergo diu postea duravit, et adhuc durat. *Prob.* Episcopi Asiæ constanter celebrarunt *Pascha* more judæico luna 14. : Christiani sub finem Seculi II., et initium III. abstinuerunt a *sanguine* et *suffocato*, quod præceptum denuo restauratum fuit in Conciliis *Gangrensi*, *Aurel.* et *Wormat.*, atque etiamnum observatur apud *Græcos* tanquam lex, quam Deus non solis *judæis*, sed jam olim *Noë* et filiis ejus, ac proin omnibus gentibus dederat: denique ad inentem Innoc. III. cap.

un. de *purif.* mulieres post partum ritu hebræo adhuc abstinent ab *ingressu templi*; ergo.

R. *Ad 1. D. A.* Asiæ Episcopi sic celebrarunt *Pascha*, legalium causa, sive in honorem legis mosaicæ *N.* ex *errore*, quo putabant id esse ab Evangelio præscriptum, et S. JOANNIS Ap., aliorumque Episcoporum exemplo confirmatum, donec a VICTORE Papa errorem dedocti fuerint *C.* Utramque hanc rationem objecit olim POLYCRATES apud EUSEB. L. 5. c. 23. VICTORI P., qui Asiaticis propterea excommunicationem vel intulit, vel intentavit; pax tamen utrinque brevi restituta.

R. *Ad 2. D.* Et illa abstinentia servabatur vi legis mosaicæ: erat enim ceremonialis, qua præfigurabatur interna sanctitas, quam lex Christi in Ecclesiam novam esset invectura: *N.* Vi præcepti Apostolici, quod vel consuetudine, vel decretis Conciliorum justis de causis aliquamdiu confirmatum fuit *C.* Nimirum ut magis vitaretur superstitio gentilium, qua carnes suffocatas idolis offerebant, easque religionis causa manducabant, aliarum vero victimarum sanguinem bibebant. Dixi: *vi præcepti Apost.*, scilicet illius Act. 15. 20., quod non tam fuit *ceremonia* legis veteris, quam *præceptum morale*, ad hoc etiam utile, ut judæi et gentiles per aliquod commune præceptum de abstinentia ab *innolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione* magis adunarentur, simulque admonerentur, in ipsa arca Noe, dum Deus hoc dedit præceptum, gentium Ecclesiam fuisse præfigurata, cujus facti prophetia cœpit impleri, gentibus jam ad Christum se convertentibus. Testatur autem S. AUG., hoc præceptum suo jam tempore sublatum fuisse, quamvis forte duraverit, quamdiu Imperatores erant idolatræ, et Christiani gentilibus immixti.

R. *Ad 3.* Talis *separatio mulieris* hodie tantum spectat ad honestam circumspeditionem, et moralem verecundiam propter indecentiam aliquam corporalem. Posset autem Ecclesia hodie indifferentia ejusmodi a scandalo et judaismi suspicione sejuncta permittere aut præcipere, non vero omnes veteris legis ritus, prout constat ex perpetua traditione Ecclesiæ.

ARTICULUS IV.

DE LEGALIBUS AB APOSTOLIS ALIQUAMDIU POST CHRISTI MORTEM EXERCITIS.

55. *Nota.* Gravis olim controversia fuit inter SS. HIERONYMUM et AUGUSTINUM de usu *legalium*; quippe contendebat S. HIERONYMUS, statim post mortem Christi præcepta ceremonialia fuisse mortifera; ut vero *Apostolos* a peccato excusaret, observationem legalium tantum per simulationem ab iis factam esse inferebat; pariter S. PETRUM, cum gentiles Antiochiæ coegit judaizare, nullo modo peccasse, et nonnisi ex composito fuisse a PAULO reprehensum aiebat. Contra S. AUGUSTINUS docuit, mortua quidem post Christi passionem legalia, at non statim mortifera fuisse, eaque ab Apostolis observata, *non simulatione fallaciæ, sed compassione misericordiæ*, vere dicente Apostolo 1. Cor. 9. 20. *et factus sum judæis tanquam judæus, ut judæos lucrarer*; PETRUM autem simulate a gentibus se segregando peccasse venialiter docebat, defectu attentionis ad scandalum inde oriturum; his prænotatis

56. *Dico*. Apostoli non *simulate*, sed *sincere* observarunt legalia, et Paulus Cepham *serio*, non-ficte reprehendit.

Prob. 1^a. pars. S. JACOBUS Act. 21. 24. Paulum hortatus, ut se cum aliis quatuor purificaret, non dixit, *finge, simula*, sed, *sanctifica te cum illis... fac quod tibi dicimus: et scient omnes, quia ambulas et ipse custodiens legem*; ubi præclare S. AUG., ep. 82.: si Paulus legalium observantiam tantum simulaturus erat, non diceret ei Jacobus, *et scient omnes*, sed diceret, *et putabunt omnes*. Et postea additur: *purificatus intravit in Templum*; ipse quoque Paulus Act. 24. dixit: *invenerunt me purificatum in Templo*; in quibus sane omnibus nec umbra simulationis est; ergo. *Conf.* Simulatio illa Apostolorum, ut arguit S. AUG. contra S. Hier., fuisset verum *mendacium* in negotio religionis, et grave *scandalum*, quo scienter induxissent alios ad servanda legalia, cognita ut mortifera: fuisset enim signum falsæ religionis, et superstitionis, quod de Apostolis in gratia confirmatis dicere nefas est.

Prob. 2^a. pars. S. Paulus ad Gal. 2. 11. expresse ait de CEPHA: *quia reprehensibilis erat*, et v. 14. *quod non recte ambulaverit ad veritatem Evangelii.....* Ibid 1. 20. *quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior*; hæc autem tam asseveranter scribere non potuisset, si Cephæ tantum simulate exercuisset legalia, et ex conducto reprehensus fuisset. *Conf.* Ex SS. PP. CYPR., AMBR., GREG. M., TERTULL., etc.; quin et HIERONYMUS postmodum hanc sententiam potius honestam dispensationem esse dixit: imo L. 1. cont. Pelag. c. 8. inter alia testimonia, quibus probat, nullum esse Episcopum omnino irreprehensibilem, profert exemplum Petri, et tandem L. 1. cont. Pelag. amplexus est sententiam AUGUSTINI, teste AUG. ep. 260. ad Ocean.

Inter PP. hic contrarios sunt ALEXANDER hæreticus appellatus, ORIGENES et DIDYMUS in multis reprehensione digni. Profecto cæteri PP. omnes æque ac S. HIERONYMUS tandem consensissent cum S. AUG., si eadem hujus S. D. argumenta audivissent, unius fere Origenis auctoritate adducti ad oppositam sententiam.

57. *Obj. 1.* De Cepha dicitur ad Gal. 2.. *simulationi ejus consenserunt cæteri judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem*: et de S. Paulo Act. 16. 3., quod circumciderit *Timotheum propter judæos, qui erant in illis locis*: ipse autem 1. Cor. 9. 20. fatetur: *factus sum judæis tanquam judæus..... quasi sub lege essem*; ergo Apostoli tantum simulate legalia exercuerunt.

R. Ad 1. N. C. Nam Syrus pro simulatione legit *segregationem*, proinde factum Cephæ vocatur simulatio, non quod Cephæ *ficte* egerit, sed quod abstinendo a cibis lege vetitis, aliis ansam dederit judicandi necessario observanda esse legalia.

Ad 2. D. A. S. Paulus circumcidit Timotheum propter judæos, ut judæos facilius lucraretur, et ne videretur repudiare legalia tanquam illicita C. propter judæos, h. e. ex metu judæorum simulando et fingendo N. Paulus judæis factus est tanquam judæus, non *mentientis astu*, sed *compatientis affectu*, sicut et gentibus et omnibus omnia factus. Circumcidit autem *Timotheum*, necognitioni ejus videretur contemnere sacramenta vetera, omniaque reprobare: *Titum* vero non circumcidit, ut defenderet Evangelii veritatem, ostendens circumcisionem non esse amplius necessariam; vide ep. ad Gal. 2. 3.

Nihil ergo ab Apostolis per *simulationem* et *astutiam* gestum est : non linxerunt *actus ipsos*, quos vere ac physice exercebant : non simularunt *religiosum cultum*, quem interius non haberent pro religioso, quia apertissime legalia referebant ad divinum cultum : non obligationem, nec obligationis in his ritibus opinionem injicere voluerunt, sed accommodabant se tantisper infirmitati judæorum, ut eos facilius Christo lucrarentur.

Inst. 1. S. JACOBUS Act. 21. hortatur Paulum ad custodiendam legem, quia judæi credentes Evangelio conquesti fuerant de Paulo, non quod legem rejiceret ut *malam*, sed quod legem adhuc *obligantem* non custodiret; ergo cum Paulus ad sedandas hasce querelas deinceps legem tanquam adhuc obligantem observaret, non ex animo, sed *ficte* illam observavit, nempe certus legem non amplius obligare.

R. Judæi fideles, non quidem omnes, sed plures inducti calumniis judaizantium facilius credebant et querebantur, quod Paulus non solum prædicaret legem desiisse, sed illam adeo ut *malam* rejiciendo, ad apostasiam a lege induceret, juxta illud : *audierunt de te, quod discessionem doces a Moyse*, quam calumniam ut refelleret Paulus, satis erat legem exequi, non ut adhuc obligantem, sed ut licitam, et necdum mortiferam.

Inst. 2. Paulus 2. Cor. 12. 16. ait : *cum essem astutus, dolo vos cepi* : item, quod Cephæ *in faciem* restiterit, h. e. apparenter eum reprehenderit; ergo simulavit.

R. N. C. Nam 1°. verba illa : *cum essem astutus*, non sunt assertiva doli, sed prævenientia tacitam objectionem, nempe ut credidistis; quam tamen statim solvit dicens : *numquid per aliquem, quem misi ad vos, circumveni vos?* ita D. Thom. Ad hæc additur ibidem de victu recipiendo ab iis, quibus prædicabat, non de usu legalium. 2°. Græca, Æthiopica, Syriaca lectio habet, *palam, coram omnibus, in faciem ipsius*, adeoque non mere apparenter; hinc infra subdit Paulus : *dixi Cephæ coram omnibus*, et qua de causa? *quia reprehensibilis erat*.

Inst. 3. Textus græcus non legit, *reprehensibilis*, sed *reprehensus*; adde quod Paulus non potuerit serio in CERNIA reprehendere, quod ipse non semel fecerat, exercendo legalia; ergo *ficte* reprehendit.

R. Ad 1. N. C. Quippe Cephæ antea jam ab aliis fuerat reprehensus, dein vero in faciem et coram testibus, ac demum publice, prout infra dicitur.

Ad 2. D. A. Paulus ipse non semel observavit legalia in iisdem circumstantiis N. in circumstantiis omnino disparibus, unde actionum humanarum ratio specifica æstimari solet C. Paulus semper vescendo cum gentilibus satis ostenderat, legem veterem non esse necessariam, CEPHAS vero in civitatibus gentilium cum gentilibus manducabat : sed quamprimum illuc judæi venissent, juxta præscriptum legis veteris subduxit se a mensa gentilium, sicque priori agendi ratione correctæ, ansam dedit gentilibus inferendi *necessitatem* servandæ legis mosaicæ talem segregationem imperantis.

58. *Obj. II.* Non potuit nisi *ficte* exercere Paulus id, quod docuit esse mortiferum : atqui docuit legalia esse mortifera, ad Gal. 3. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit... evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis*; ergo.

R. D. M. Si docuit esse mortiferum ex quacumque cultus intentione obser-

vatum *C.* observatum superstitiose, et judaico errore atque affectu *N.* Nimirum EBION et CERINTHUS docebant, et Galatæ a pseudo-apostolis sibi persuaderi passi erant, circumcisionem non minus in nova lege, quam in veteri necessariam esse; ea ergo mente circumcidentibus se denuntiat Apostolus Christum nihil profuturum. Ita explicat S. Aug., qui ait, ideo legalia ab Apostolis aliquamdiu post Christi mortem exercita fuisse, ne, si statim a ritibus mosaicis, sicut a ritibus gentilium deficerent, lex Moysis *improbata* potius, quam *terminata* videretur.

Inst. 1. Ergo licita etiam nunc erit legalium observatio, si modo citra judaicum errorem et affectum fiat, siquidem nullibi in S. Scriptura exstet præceptum ejusdem prohibitivum.

R. *N. seq.* Etsi præceptum hoc in Scripturis non legatur, certissima tamen Traditione ad nos pervenit; S. Ign. M. Apostolorum discipulus docet in ep. ad Philipp., nefas esse legalia Evangelio admiscere: *Si quis cum judæis celebrat pascha, inquit, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt et discipulos ejus.* Primis Ecclesiæ seculis annumerati sunt *hæreticis*, quicumque judaicas ceremonias aut observari vellent, aut retinerent: Aug. hæ. 9. de Nazaræis.

Inst. 2. In SYNODO HIROS. Act. 15. aliquid ex veteri lege retentum fuit, quin etiam ad gentes id extensum; ergo legalia non evasere mortifera.

R. *D. A.* Aliquid retentum fuit quoad objectum præcepti *C.* quoad obligationem ex veteri lege manentem *N.* Præceptum, ut a sanguine et suffocato abstinerent Christiani, versabatur circa partem aliquam materiæ veteri lege prohibitæ, sed non obligabat ex vi legis veteris, nec ullum videtur ad legem veterem habuisse respectum. Apostolici præcepti ratio potissima fuit, ut in unam Religionis societatem cum gentibus facilius convenirent judæi, quibus horrore erat sanguinis comestio, coque opportunius hoc visum est, quod statim a diluvio Deus omnibus interdixerat sanguinis usum. Alteram ex dictis supra rationem Patres afferunt illius prohibitionis, quia in idololorum cultu sanguis et suffocatum usitatissimæ erant consuetudinis.

Inst. 3. Saltem idololatria non comedendi præceptum videtur ex lege veteri remansisse, quia illorum usus *per se* malus non est, nec novæ legis præcepto universis Christianis *per se* prohibitus, ut patet ex 1. Cor. 8. et 9.; ergo.

R. *N. A.* Apostolicum præceptum illud fuit propterea sancitum, quia carnum idolis immolatarum esus, quamvis non *per se* malus, aliquam idololatriæ speciem præferre videbatur, et poterat esse scandalo, præsertim Christianis Syriæ et Ciliciæ, ubi frequentiores erant judæi et fideles ex judæis; at cæterum Christianis omnibus impositam non fuisse eam legem, ex eo conjiciunt SALMERON et BARONIUS ad ann. Chr. 51., quod Paulus a Corinthiis hac de re consultus Apostolicæ sanctionis non meminisset.

59. *Observe.* Certum est, legalia tandem evasisse mortifera: quo autem determinato tempore, nec a Scriptura, nec ab Ecclesia determinatum est. Communis sententia determinat annum circiter quadragesimum a Christi morte, dum eversum erat templum Hieros., tum quia Evangelium jam satis intra illud tempus promulgatum fuerat, juxta Apost. ad Coloss. 1. 6. Evangelium pervenit ad vos, et in universo mundo est: tum quia necessitas non fuit diutur-

nioris œconomiae cum judæis servandæ, ne fors scandalizarentur gentiles, et Ecclesia videretur favere *Cerintho et Ebioni* : tum quia honos nullus *Synagogæ* habendus, templo funditus destructo, dispersis undequaque judæis, trucidatis sacerdotibus etc. Porro an *jure divino*, an *ecclesiastico* lex vetus sit abrogata, dubium videtur Suaresio : dicendum autem, quod *præcipua* saltem *legis mosaicæ capita*, quæ directe Evangelio repugnabant, *jure divino* facta sint mortifera, nempe Aaronis sacerdotium, sacrificia, quæ unicum Christi Sacrificium ubique a sacerdotibus novæ legis offerendum secum non compatitur, omnesque ritus Moysis præcipui, quos Evangelium *per se* excludit. Idem est de *judicialibus*, ut est permissio dimittendi uxorem, vel plures simul ducendi, quæ stare nequit cum restitutione matrimonii *in pristinum statum*. Reliquæ ceremoniæ minus principales de vasis, vestibus, etc. *jure solum ecclesiastico* abrogatæ sunt.

ARTICULUS V.

DE CEPHA A PAULO CIRCA USUM LEGALIUM REPREHENSO.

60. *Nota I.* Communior inde a prioribus Ecclesiæ seculis PETRUM a CEPHA fere non distinguit, tum propter unanimum prope sensum SS. Patrum, tum quod Codices antiqui pro *Cepha*, quem nunc legimus, legerent PETRUS, tum quod Paulus CEPHÆ predica tribuat, quæ soli PETRO videntur convenire, vocans eum *columnam Ecclesiæ*, recensens eum cum *Jacobo et Joanne* præcipuis Christi Apostolis, simulque ostendens, se Paulum ab hoc CEPHA in societatem Apostolatus receptum fuisse. At sententia recentiorum CEPHAM hunc et lapsum et reprehensum, non apostolum, sed discipulum ex LXX unum, non apostolici collegii Principem, sed cleri Hierosolymitani presbyterum fuisse contendit. Hæc opinio, cum Christi verba ad PETRUM : *tu es Petra... tu es pastor ovium... non deficiet fides tua etc.*, a ludicra adversantium crisi, a judaica insania, et risu gentilium vindicet facilius, et Vicarii Christi indefectibilitati ac primatui consulat suavius, omnino videtur præferenda.

61. *Nota II.* Ex epist. ad Galatas deducuntur sequentia : Paulum *conversisse Galatas*, c. 1. v. 6, 8, 11. : falsos fratres *conturbasse Galatas* a Paulo conversos per calumniam Paulo afflictam, quod gentiles a lege mosaica plane eximeret, quamvis aliter edoctus ab Apostolis Hierosolymæ, c. 1. v. 7. : Paulum ad abstergendam hanc labem *scripsisse prædictam epistolam ad Galatas*, in qua asseverat, Evangelium suum se non ab hominibus, nec Apostolis, sed a *Christo* immediate didicisse, c. 1. v. 11, 12, etc. Paulum ante scriptionem hujus epistolæ *bis* tantum *venisse Jerosolymam*, primo post annos tres a conversione, ut videret Petrum, et secundo post annos quatuordecim, non a prima profectione, sed a *conversione*, assumptis Barnaba et Tito, c. 1. v. 18.-c. 2. v. 1. ; atque hoc secundum iter Pauli idem esse cum illo, quod Act. 11. refertur, nimirum anno æræ vulgaris 44. qui fuit annus maximæ in Judæa famis, accuratissime respondens anno decimo quarto conversionis, cum anni 44. additi annis 30. æræ vulgaris, quorum postremo Paulus converte-

batur, faciant annos 44 : *Cephæ et Joannem*, qui videbantur esse aliquod; fuisse *presbyteros Jacobi*, nec fuisse id quod videbantur, c. 6. v. 3. : *Junctionem dexterarum Jacobi*, Cephæ et Joannis cum dextera *Pauli* evenisse ante Concilium habitum anno 50 : *Cephæ* fuisse vere lapsum, vereque ter reprehensum. Verba autem præcipuæ hic considerationis sunt ex c. 2. a v. 7. usque ad v. 15.

62. *Dico*. Cephæ lapsus et a Paulo Antiochiæ objurgatus, non fuit PETRUS Apostolus, sed unus ex LXX Discipulis. *Ratio* : quia *characteres PETRI ac PAULI, locus et tempus reprehensionis factæ, nomen aliæque circumstantiæ* prorsus incredibile reddunt, hunc CEPHAM fuisse S. PETRUM Apostolorum Principem.

Prob. 1^a. pars. 1°. PETRUS Apostolus non potuit turbasse *Galatas*, calumniando, quod Paulus ab hominibus didicerit Evangelium, quia in eodem argumento laudat PETRUM, cum quo per 15 dies fuisse Jerosolymis deprædicat : Paulus CEPHAM adnumerat illis, qui *videbantur esse aliquid*, esse *columnæ Ecclesiæ*, quales non erant; sed PETRUM revera fuisse aliquid, vere columnam Ecclesiæ, Paulus affirmat v. 7. et 8. : hic CEPHAS videtur gloriatus fuisse, quod Paulo *aliquid contulerit* quoad Apostolatam; quis autem de S. PETRO jactationem hujusmodi vanissimam vel somniet? Paulus CEPHAM inter *falsos fratres* refert, qui explorata prius libertate utantur, sed postea ex metu judæorum se segregant; et huic CEPHÆ, ait Paulus, huic simulatori ac turbatori Antiochiæ restiti, eumque publice corripui, qui sane PETRUS esse non potest, Paulo sic eum laudante, *Christus operatus est PETRO in Apostolatam, sicut mihi*; quid autem hæc laus PETRI in epistola ad Galatas, ad quos Paulus scribens demonstrare voluit, quod PETRUS male egerit? Præterea ex argumento epistolæ *perfidus fuit ille CEPHAS*, qui prius junxerat Paulo dexteram ad operandum in circumcisionem, sicut Paulus et Barnabas in gentes cum libertate, postea vero gentes ad judaizandum cogens, datam fidem fregit, id quod neutiquam de S. PETRO dici potest, qui ad gentes quoque a Deo vocatus fuerat, et jamdum propter *visionem cælestem* cum illis gentiliter vixerat.

2°. PAULUS ea nequaquam egisset cum S. PETRO, quæ egit cum CEPHA, tam acriter et publice suum totiusque Ecclesiæ Caput reprehendendo, ut ter ab eo correptus fuerit Princeps Apostolorum, videlicet *privatim* reprehensus, *κατεγνωσμένος ἦν*, quia reprehensus erat, ut habet fons græcus, nempe vel a judæis Antiochiæ gentiliter viventibus, vel a gentilibus aliter edoctis a PAULO, ac Cephæ solebat : dein *coram testibus κατὰ πρόσωπον, in faciem ei restiti* : demum eo quod pergeret non recte ambulare ad veritatem Evangelii, alios plures et Barnabam adeo perducere in hypoëresin, et quod maximum fuit, gentes ad judaizandum cogere comminatione æternæ damnationis, Act. 15. 4. *publice*, coram universa Ecclesia correptus his verbis : *si tu, cum judæus sis, gentiliter vicis et non judaice, quomodo gentes cogis judaizare?* En trinam et Evangelicam correctionem CEPHÆ juxta normam ab Evangelio præscriptam; hanc certe PAULUS contra S. PETRUM non adhibuisset, tum quia S. PETRUS ob eximiam humilitatem tot aliis modis poterat reduci ad viam veritatis, tum quia nullo modo probabile est, S. PETRUM aut tantopere timuisse judæos a Jacobo missos, coram quibus centies idipsum fecerat Jerosolymis, aut ita coegisse gentiles ad judaizandum, qui tot abhinc annis

cum gentilibus palam manducaverat in medio Judææ cordate edicens, id jussu divino a se factum fuisse: ergo *characteres* PETRI et PAULI non sinunt credere, quod ille *Cephas* fuerit *Petrus Apostolus*.

Prob. 2^a. pars. S. PETRUS non fuit *Antiochiæ*, cum PAULUS Cepham *Antiochiæ* reprehenderet: vel enim CEPHAS a PAULO reprehendebatur paulo *ante* Concilium Hieros., de quo Act. 15., vel *post* illud Concilium? non *ante*, quia alias S. PETRUS egisset manifeste contra visionem et instructionem a Deo acceptam, contra ipsum conscientiae testimonium, verba et fidem, Act. 11.

Ad hæc PETRUM tunc non fuisse *Antiochiæ*, sed Jerosolymis, inde liquet, quia Paulus et Barnabas Act. 15. ascenderunt Hierosolymam ad *Apostolos*, adeoque ad PETRUM, ut eos de usu legalium consulerent. Non *post* Concilium Hieros., quia alias PETRUS, qui in illo Concilio primus surrexerat dicens: *viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelii et credere etc.* Act. 15. 7., ac in quo tandem v. 28. unanimi consensu sancitum fuit: *visum est Spiritui Sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria etc.*; si, inquam, *post* hoc Concilium gentes judaizare coegit S. PETRUS; ergo contra suammet in Concilio sententiam, contra expressum Concilii decretum etc. egit Princeps Apostolorum. Dein non potuit *Antiochiæ* tunc reprehendi a PAULO, qui Jerosolymis *post* Concilium adventans *Antiochiam*, *post* aliquot dies a professione Legatorum Judæ et Silæ continuo *Antiochia* discessit. Adde, quod juxta chronologiam recentiorem PETRUS *Romæ* fuerit eo tempore, quo PAULUS CEPHAM reprehendit: nam anno 42. æræ vulgaris et 2° Claudii PETRUS venit *Roman*, inde non reversus, nisi anno 49. et Claudii an. 9. præsidens Concilio Hieros. anno 50.; PAULUS vero anno æræ vulgaris 44. conversionis suæ 14. CEPHAM convenit Jerosolymis, quem ibidem sibi jungentem dexteram, anno 49. reprehendit *Antiochiæ*. Cum ergo PETRUS anno 44. uti et annis sequentibus *Romæ* fuerit, nequaquam dici potest, quod PETRUS sit ille CEPHAS, qui PAULO junxit dexteram Hierosolymæ a PAULO *Antiochiæ* reprehensus; ergo *locus* et *tempus* incredibile faciunt, quod ille CEPHAS fuerit S. PETRUS. De hac chronologia Apost. plura vide in Tr. de *Princ. Theol.* num. 164. etc.

Prob. 3^a. pars. Paulus in epist. ad Galatas ter exprimit *nomen Petri*, dein vero invecus in simulatorem appellat eum CEPHAM, quo nomine nunquam solitarie PETRUS ab Evangelistis erat nominatus; cur ergo eandem personam in eadem epistola diversis nominibus exprimat? Sane ad Galatas longissime dissitos cum scriberet Paulus accusans Cepham, nihil ambigui scribendum erat. Porro inauditum est, PETRUM, qui ab omnibus Evangelistis propter primatum *primo loco* recensetur, Jacobo in ordine Apostolorum nono, quin et discipulis Domini, qui Apostoli non erant, postponi a Paulo obstupescente, quod *Barnabas* adeo in eandem simulationem duceretur a PETRO. etc.; ergo *nomen*, aliæque *circumstantiæ* vindicant a lapsu et reprehensione S. PETRUM.

63. *Obj. I.* Paulus objurgando PETRUM probare contendit, se Apostolis dignitate parem fuisse; ergo CEPHAS, nescio quis, nequit substitui in locum PETRI Apostoli.

R. N. 1. Sed persuadere Galatis instituit Paulus, ut sua, h. e. *Pauli* sententia de libertate Evangelica, et non illa Cephæ de servitute Mosaica staret,

eo quod ipse Evangelium non ab hominibus didicerit, sed a Christo, sicut PETRUS. Si vero uti CEPHAS, ita Paulus ab eodem Christo doctrinam Evangelii accepit, quare Galatis standum sit doctrinæ Pauli, et non CEPHÆ? contrarium ergo verum sit necesse est, nempe quod CEPHAS non a Christo, sed ab hominibus didicerit Evangelium; unde liquet, quod Cephæ a Paulo reprehensus non potuerit esse PETRUS Apostolus.

Inst. Nounisi Apostolus esse potuit, qui Barnabam sua auctoritate in eadem simulationem pertraheret; ergo CEPHAS idcirco reprehensus fuit PETRUS Apostolus.

R. N. A. Nam quo hæc tempore facta sunt Antiochiæ, Barnabas nondum acceperat per impositionem manuum Apostolicarum Spiritum S., missionem et Apostolatam, uti constat ex chronol. Apostol.

Deinde Scriptura dicit: Barnabas fuit ductus ab eis in simulationem, scilicet a judæis, et non ab eo, nempe Cepha, quem parvi faciebat. Demum additur particula et, ita ut ET Barnabas... quasi Paulus plus tangeretur lapsu Barnabæ, quam CEPHÆ. Barnabas autem flecti potuit exemplo CEPHÆ, nolens resistere illi, qui videbatur esse aliquid, ut et ipse hac ratione judæis gratificaretur.

64. *Obj. II.* S. Scriptura non ubivis observat ordinem dignitatis, uti Act. 18. 2. — ad Rom. 26. 3. — 2. Tim. 4. 19. semper præponit PRISCILLAM AQUILÆ, uxorem marito; ergo nec ordo inversus ad Gal. 2. 8. probat, a Paulo CEPHAM fuisse distinctum.

R. S. Scriptura non temere præponit PRISCILLAM, sed laudis causa invertit ordinem, quia quo sexu debilior PRISCILLA, eo fortior animo suam animam pro Pauli anima supposuerat, ad Rom. 16. 4.; causa vero nulla est, cur PETRUS trina vice laudatus tanquam Apostolus Jacobo Apostolorum nono postponatur in eadem epistola; ergo ille CEPHAS non Apostolus et Princeps Apostolorum, sed cleri Hieros. solum presbyter fuit.

Inst. 1. Si CEPHAS ille solum presbyter fuit; ergo Joanni non erat præponendus, quo utpote Apostolo Cephæ fuit inferior.

R. N. *supp.* quod Joannes ille, qui ad Gal. 2. cum Paulo junxit dexteram, fuerit Apostolus: nam 1°. S. Joannes tum jam discesserat in Asiam, cum anno 39. facta sit divisio Apostolorum, manus vero Pauli, Jacobi, CEPHÆ et Joannis junctæ fuerint anno 44. — 2°. Junxerunt dexteras, ut Cephæ et Joannes operarentur in circumcisionem, cum uterque Apostolus operatus sit in gentes, Petrus Romæ, Joannes in Asia; adde juramentum, quo Paulus ad Galatas asseverat, se, nimirum in primo suo adventu Hierosolymæ, præter Petrum et Jacobum, Apostolorum vidisse neminem. 3°. S. Joannes Apost. non tantum videbatur esse columna, sed vere fuit, cujus etiam prærogativa nec Paulo, nec Hierosolymitanis incognita esse potuit. Hæc ergo verba Pauli: videbantur aliquid esse, quod non erant, cadunt in Joannem Marcum, quem utpote consobrinum Barnabæ Act. 12. 25. secum assumpserat Paulus, postea vero deficientem noluerat recipere; in gratiam tandem rediisse, colligimus ex ep. ad Coloss. 4. 10.

Inst. 2. Paulus 1. Cor. 1. 12. et sibi et Apollini postponit PETRUM, dicens: Ego sum Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cephæ, ego autem Christi; ergo mirum non est, quod PETRUM Jacobo postponat. Item τὸ CEPHAS hic idem est,

ac PETRUS; ergo etiam in epist. ad Galat., ac proin non denotatur diversitas personæ.

R. Ad 1. Quod hic CEPHAS, qui est PETRUS, postponatur Apollini, natura exigit et ordo, cum primo loco cu infimo se ponat Paulus, exin Apollinem, postea CEPHAM, h. e. PETRUM, ac denique Christum.

Ad 2. S. PETRUS nunquam fuit ab Evangelistis *solitarie* Cephas appellatus, præterquam a Joanne c. 1. v. 43., sed addita cautela: *tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. Paulus vel semper Petrum, vel constanter Cepham eundem nominat, uti 1. Cor 1. siquidem Corinthii usu haberent, Petrum compellare voce *chaldaica* vel *syriaca* $\kappa\eta\varphi\tilde{\alpha}\varsigma$, qua Christus eum compellaverat, voce syriaca tunc needum versa in *græcam* $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma$; cum ergo ad Corinthios Petrum constanter Cepham, ad Galatas vero diversis nominibus, ac in diversis quidem argumentis compellet, recte colligo, quod diversas personas in mente habeat, id quod inde roboratur: si enim CEPHAS non fuisset alius a PETRO, inepte dixisset Paulus, *cum vidisset Petrus*, quod mihi creditum esset Evangelium, sicut PETRO, cum dicere debuisset, sicut *sibi*: imo Paulus sibi ipsi contradixisset, supra cum diceret, se jam tertio post sui conversionem anno Jerosolymæ PETRO visum et cognitum fuisse; et nunc modo pro causa movente, cur dexteram daret, visionem et agnitionem PETRI afferat?

Inst. 3. In versionibus *orientalibus*, in antiquis etiam codicibus tam *græcis*, quam *latinis*, quin et in *codice Alexandrino* jam olim legebatur in ep. ad Galatas PETRUS, non CEPHAS, prout hodie etiam fere in omnibus græcis exemplaribus legitur; ergo.

R. Versiones orientales veteres nobis non obstant, quia Petrum nulla alia voce exprimunt, quam Syra vel Chaldæa voce $\kappa\eta\varphi\tilde{\alpha}\varsigma$: *duplex* vero *Cephas* distingui debet, prout *latina vulgata* diversis nominibus duplicem personam indicat. *Codex Alexandrinus* est mutilatus, teste Millio in evolvendis antiquis codicibus versatissimo. Codices alii plerique pro voce Syra $\kappa\eta\varphi\tilde{\alpha}\varsigma$ substituerunt $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma$ vocem græcam suæ linguæ conformem, quia idem utraque significat: vocem autem sibi notiore substituyendo, et ubivis ponendo $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma$, pro $\kappa\eta\varphi\tilde{\alpha}\varsigma$, non meminerunt, voce duplici *Cephas* et *Petrus* denotari duplicem personam. Adjicitur tamen in plerisque codicibus græcis ibi, ubi legendum *Cephas*, obelus, seu nota ad marginem vel infra, v. g. ad Gal. c. 2. v. 11. et 14.; non vero 1. ad Cor. 1. 12. per obelum notatur Petrus, ubi legitur *Cephas*.

Præterea scribæ et interpretes claritatis gratia initio posuerunt in margine vocem *Petrus*, et postmodum librarii græci absque cautela pro *Cephas* in ipsum textum intrudere vocem $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma$; inde latini interpretes facile decepti sua exemplaria depravarunt. Cum ergo SS. Patres in suis codicibus vel semper *Cephas*, vel semper *Petrus* legerent, mirum non est, quod antiqui scriptores, et plures SS. PP. S. Petrum a Cepha non distinguerent.

65. Obj. III. SS. Patres fere omnes aperte et constanter docent, CEPHAM esse indistinctum a PETRO; ergo recentiorum sententia pugnat cum Traditione.

R. N. A. Nam 1º. CLEMENS ALEX. sanctitate et doctrina conspicuus non tantum negat, Cepham a Paulo reprehensum fuisse Petrum Apostolum, sed

diserte affirmat, fuisse unum ex LXX Discipulis : CLEMENS ALEX., ait Euseb. L. 1. c. 14., in IV. Hypotiposeon Cephæ mentionem facit, de quo Paulus dixit : cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, et dicit eum unum esse ex LXX Discipulis cognominem Apostolo. — 2°. IRENÆUS L. 3. c. 12. gesta SS. Apostolorum, præsertim Petri, Jacobi et Joannis enarrans dicit : sic Apostoli, quos universi actus, et universæ doctrinæ Dominus testes fecit : ubique enim simul assistentes cum eo inveniuntur Petrus et Jacobus et Joannes : religiose agebant circa dispositionem Legis, quæ secundum Moysen ; ubi vox religiose factum Cephæ, de quo ibidem est sermo, nequit attingere, quia alias vel Paulus errasset, hoc factum utpote religiosum publice exprobrando Cephæ : vel Irenæus non intellexit per Cepham Petrum, dum hoc factum laudat, quod Paulus acriter reprehendit. — 3°. CHRYSOSTOMUS homil. 61. testatur, non neminem putasse, hunc Cepham reprehensum non Apostolum, sed alium quemdam vilem, abjectum, et unum ex multis fuisse. Similia refert D. HIER. h. 1. de scriptore contra errores Porphyrii, qui fuit S. METHODIUS : non enim CLEMENS ALEX., neque EUSEBIUS, cum neuter ejusmodi verbis utatur, alius vero nullus scripserit contra Porphyrium. — 4°. De EUSEBIO PAMPHILI refert Dupinius L. 2. c. 13. hic distinguit Cepham Antiochiæ reprehensum a Petro Apostolo : fuit autem hic Eusebius teste Careo pag. 441. exhausta pene omni seculari litteratura impense doctus, antiquitatum Ecclesiasticarum studio summo opere incubuit, quo sine Doctorum ante se monumenta diligenter conquisivit. — 5°. DOROTHEUS TYRIUS in Synopsi, Auctor Chronici Alexandrini, et ŒCUMENIUS in Comment. ep. ad Gal.

Exinde sic arguo : in Seculo I. PAULI verba cum attentione lecta : Seculo II. CLEMENTIS et IRENÆI testimonia partim ex Apostolorum discipulis, partim ex horum tyronibus hausta : Seculo III. doctrina S. METHODII, aut alterius Patris contra Porphyrium scribentis, satis confirmant nostram sententiam, et SS. Patrum de ea tunc temporis persuasionem : Seculo IV. moveri cœpit sententia contraria : quippe cum in codicibus suis occidentalibus tam græcis, quam latinis nullum CEPHAM, et in editionibus orientalibus nullum PETRUM reperirent, nullo personarum distinctarum vestigio detecto incedebant bona fide, et qua demum ratione ac energia possent, tantum facinus in Petro Apostolo, quem corrupti codices inducebant, salva fide ac fama excusabant ; probabilis tamen permansit in Seculo IV. nostra sententia, imo ne unus SS. Patrum hoc seculo, prout testatur CALMETUS ipse, eam refutavit, aut contrariam rationibus evicisse legitur.

Inst. 1. Libri Hypotiposeon CLEMENTIS sunt dubii, imo deperditi, proin exiguæ auctoritatis : IRENÆUS non Cephæ, sed Petri nomen habet : METHODII illius non meminit Eusebius etc. ; ergo Patrum auctoritas parum suffragatur.

R. *Ad 1.* Ipse Photius, ac Berti etiam varios in libris Hypotiposeon errores fraude aliena et hæreticorum malitia adsutos esse judicant. Calmetus vero loquens de Petri itinere Simonis Magi causa Romam instituto, item distinguens Thaddæum Apostolum a Thaddæo discipulo, utitur testimonio librorum Hypotip., uti et in aliis locis ; cur ergo hi sint deperditi, et sua careant fide et auctoritate, cum Cepham distinguunt a Petro ?

Ad 2. Latinus interpres IRENÆI ex depravatis latinis codicibus textui Irenæi inseruit nomen Petri, et nomen Cephæ ibidem repertum immutavit. Præ-

terea Petrum Irenæus ibidem defendit, uti et doctrinam Petri: sed quæ defensio, si turpem ejus lapsum adducit in medium? Paulum quoque defendit: at quæ defensio, si reprehensorem facti laudabilis et *religiosi* ostendit Paulum?

Ad 3. Quod METHODII non meminerit Eusebius, factum putant quidam critici ex eo, quod Eusebius non fuerit amicus Methodii, qui suum Origenem oppugnaverant, et fortiter quidem L. de *Resurr. cont. Origen.* Scripsisse autem Methodium contra Porphyrium, videre est in *Fragm.* apud Damasc. et Nicetam.

Inst. 2. Tertull., Cypr., Hier., Aug., Chrysost. et S. Gregorius aperte refragantur sententiæ recentiorum, ergo hæc non est verisimilis.

R. *Tr. A. N. C.* Nam cum facta ejusmodi ad dogma non pertineant, falli poterant multi Patres, qui sicut et historiographi Petrum et non Cepham a Paulo reprehensum statuentes, mendum quoddam in suis codicibus habuerunt. Dixi: *Tr. A.*, nam

TERTULLIANUS hoc de Cepha negotium ad S. Scripturæ bilancem non examinavit, sed vocabulo *Petri* comperto in suo codice, non solum *Petrum*, sed et *Jacobum* et *Joannem* ejusdem lapsus et damnationis reos fecit, nullo in ep. ad Gal. fundamento, ubi solus Cephas variasse convictum, et Pauli reprehensionem incurrisse deprehenditur.

CYPRIANUS ex Tertulliani scriptis eandem hausit sententiam: illa enim continuo versavit, notario suo dicere solitus, *da Magistrum.* Atque hæc Tertulliani sententia illis temporibus placuit magis, ubi propter baptismum hæreticorum nimio zelo abreptus, a successore S. Petri STEPHANO Papa dissenserat Cyprianus. Attamen errorem hunc esse, tunc necdum agnoverat, quia in ipsis codicibus suis græcis, vel latinis etiam loco *κηφᾶς* legerat *πέτρος*.

S. HIERONYMUS testatur Tillemontius in præf. comment. ep. ad Gal. esse libere confessum, se *Origenis* commentarios esse secutum, neque definito animo ea defendisse quæ in græcis legerat, sed ea duntaxat expressisse quæ legerat, et lectoris arbitrio approbanda vel improbanda reliquisse.

Quod S. AUGUSTINUS ne unica quidem vice alterius Cephæ, quam Petri Apostoli mentionem faciat, inde est, ut Cl. KERKERDERE ait, quia ad manus Augustini nunquam pervenerant VV. Græcorum monumenta de Cepha, prout testis est ejus ad Hier. epistola his verbis: *haud plures de hoc argumento legi aut audiui Patres, quam Ambrosium et Cyprianum, quorum neuter S. Petrum a Cepha distinxerat; cum ergo mendum quoque haberet in suis codicibus, nullo tangebatur dubio de duplici Cepha, in eam solum inquisitionem intentus, an vere, an simulate, malove animo Petrus Apostolus se a gentibus segregaverit.*

SS. CHRYSOSTOMO et GREGORIO tota epistola ad Galatas exhibebat indiscriminatim Petrum pro Cepha; proin error illorum erat in voce, et non in persona. Mirum itaque non est, controversiam istam antiquioribus non ita fuisse exploratam: nec novum ac insolitum, a multis etiam Patribus aut dubitari aut negari, cujus tamen veritas postmodum elucescit. Do exemplum: tempore S. Augustini quæstio, an nullo unquam casu, etiam ad servandam vitam, liceat mentiri, erat latebrosissima, et tam obscura, ut plerique SS. Patres pro casu servandæ vitæ mendacium esse licitum putarent, atque ipse

adeo Augustinus, quamvis contrarium pro certo haberet, aliis aliter sentire liberum reliquerit hisce verbis in ep. ad Hier. 19. *in hoc magna quæstio est, sitne aliquando mentiri, viri boni, imo Christiani... eligat, quod voluerit, qui hoc existimat, ubi mentiatur* etc. Hodie vero post damnatas ab Innoc. XI. propositiones 26, 27, 28, nemo ambiget, pro vero ac certo habendum esse, quod contra multos Patres jam tum Augustinus sentiebat.

ARTICULUS VI.

DE LEGE EVANGELICA A CHRISTO PRO OMNIBUS INSTITUTA.

66. *Nota.* Lex Christi dicitur *Nova*, quia per gratiam renovat hominem, et novissimo tempore lata, est antiquæ legi mosaicæ a Christo substituta : dicitur *Evangelica*, h. e. bonum nuntium de cœlesti beatitudine, remissione peccatorum, filiorum adoptione, mortuorum resurrectione et vita æterna. LUTHER. et CALVIN. negarunt, novam a Christo legem conditam fuisse; utpote qui veterem duntaxat abrogaverit, cum non obierit munus Legislatoris, sed Redemptoris : docentes insuper, jam nunc *solan fide* esse necessariam ad salutem, qua fide liberemur ab omni lege. HOBBSIUS autem in suo *Leviathan* dicit, Evangelium eatenus obtinere vim legis, quatenus a potestate civili assumitur in legem, de se consilium esse, non præceptum; contra hos

67. *Dico I.* Christus non solum abrogavit legem veterem, sed et novam condidit vere præceptivam; est de fide ex Concilio Trid., quod Sess. 6. can. 21. ita docet : *Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem cui fidant, non etiam ut legislatorem cui obediant, anathema sit.*

Prob. Christus in Scriptura dicitur *Legislator*, Is. 33. et Jacob. 4., utique propter leges ab eo condendas et conditas : Christi Evangelium sæpe vocatur *Lex*, Is. 2. *de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem*; et Is. 41. *legem ejus insulæ expectabunt.* Christus testatur multa a se imperata esse, quæ jubet a fidelibus in perpetuum observari; Joan. 15. *si præcepta mea servaveritis* etc. et Matth. 28. *docentes eos, servare omnia, quaecumque mandavi vobis* : sed hæc omnia legem veram ac proprie dictam sonant, atque universorum Patrum consensu de veri nominis lege intelliguntur : ergo. *Conf.* Ecclesia instituta est instar *reipublicæ* spiritualis, cujus Princeps est Christus, et instar *corporis*, quod caput habet Christum, uti constat ex iis Scripturæ locis, quæ Ecclesiam appellant Regnum cœlorum, unum ovile, unum corpus : atqui ea respublica, ut sunt natura et mores hominum, consistere nequit sine legibus, et quidem a *credendi lege* distinctis, cum nulla hominum societas possit permanere, aut etiam coalescere sine legibus, per quas ordo inter varias ejus partes constituatur, et singula membra ad suum, et ad commune totius societatis bonum dirigantur, atque in officio contineri queant, id quod conferre non potest *sola lex credendi*; ergo si respublica Ecclesiæ non est imprudenter ac improvide constituta, quod vel cogitare impium est, veras habet leges.

68. *Dico II.* Christus in nova lege præter præceptum fidei, alia etiam *moralia* et *ceremonialia* condidit pro omnibus hominibus; est de fide ex Concilio Trid., quod Sess. 6. can. 19. ait: *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita; aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.*

Prob. 1^a. pars. Quod lex nova contineat præcepta *moralia*, perspicuum est vel ex uno Matth. 5. 17., ubi Christus præcepta Decalogi, quæ sunt juris naturalis, confirmat: ex Marc. 11. 22., ubi præcipit fidem et in ea spem, quia *fides est sperandarum substantia rerum*, ad Hebr. 11. 1. ex Luc. 10. 27., Joan. 13. 12., ad Gal. 6. 2., ubi charitatem Dei et dilectionem proximi mandat: demum omnia officia proximo debita Matth. 7. et 19. exacte declarat et præcipit. Quod *ceremonialia* præcepta habeat, patet ex Joan. 3. de necessitate Baptismi aliquando imponenda: ejusdem suscipiendi sancitur mandatum, Matth. 28., et Marc. 16. Præceptum Eucharistiæ sumendæ continetur Joan. 6; sed hæc et similia, quæ sive ad Sacramenta, sive ad Sacrificium spectant, non pertinent ad jus naturæ, et cultus divini modum præscribunt; ergo positiva sunt ac *ceremonialia*. Quod ad *leges judiciales* attinet, unicam habemus, eamque valde generalem, Matth. 18. *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*: eaque idonea est efficaciter componendis circa fidem controversiis, et retinendo in Ecclesia universa ordini ac regimini.

Prob. 2^a. pars. Matth. 28. 18. dicit Christus: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes*: Marc. 16. 15. *euntes in universum mundum prædicate Evangelium omni creaturæ*; ergo lex Evangelica obligat universos. *Conf.* Christus est *Redemptor* universalis, ergo et *Legislator* omnium, qui post Christi adventum per observantiam Evangelii salutem et redemptionem participare possunt. Demum Christi Ecclesia non est, ut fuit Synagoga, tantum particularis, sed *Catholica*, h. e. quoad personas, loca et tempora universalis ex institutione Christi.

69. *Obj. I.* Id quod Christus veteri legi substituit, dicitur *gratia*: sed Apostolus sæpe opponit gratiam legi; ergo lex nova non est vere ac proprie lex. Item vocatur *lex gratiæ*; ergo gratis et sine operum conditione confert vitam æternam: *lex libertatis*, perfecta autem libertas liberat ab omni onere legis, peccati et mortis: *lex spiritus vitæ*, sed ubi spiritus, ibi libertas: *si spiritu ducimini, non estis sub lege*, ad Gal. 5. 18.; ergo lex nova non est vere præceptiva et obligatoria.

R. *Ad 1. D. M.* Lex nova dicitur *gratia* ex potiore sui parte *C.* ex omni parte *N.*; item *D. m.* Apostolus opponit gratiam legi, h. e. eam contradistringit a lege *C.*, h. e. per gratiam excludit legem proprie dictam *N.* Paulus gratiam et legem solum distinguit, et suas unicuique partes tribuit, legi partes imperandi, gratiæ juvandi: aut ubi excludit legem per gratiam, nomine legis intelligit tantum *mosaicam legem*, et gratiæ nomine *statum Evangelicum*; eundem fere sensum habet illud Joan. 1. 17. *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, h. e. Moyses non dedit nisi legem, Christus cum lege impertit gratiam, qua impleatur lex.

Ad 2. D. A. Lex nova dicitur *lex gratiæ* ex eo, quod minus proprie obliget, ac lex vetus *N.* ex eo, quod multo abundantius subministret auxilia gratiæ,

ac quidem vi ipsius legis novæ *C.* In lege veteri parciore erat mensura gratiæ, neque data vi status veteris, in quo nondum solutum erat pretium nostræ redemptionis; tanta vero gratiæ copia in solemnibus legis novæ promulgatione facta in die Pentecostes in discipulos affluebat, ut vi illius lex nova in cordibus hominum semper conservari potuisset, quamvis scripta non fuisset, ut testatur S. Iren. Attamen docet Apostolus ad Rom. 8. 13. *si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*, ac proinde cum sine gratia obtineri nequeat vita æterna, hæc quidem *gratis* confertur, non tamen sine nostra cooperatione cum gratia.

Ad 3. D. A. Lex nova dicitur *lex libertatis*, quia fideles liberat a iugo legis mosaicæ, et a reatu ac dominatu concupiscentiæ *C.* quia liberat ab omni onere præceptorum *N.* Hinc qui perspexerit in legem perfectam libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit, Jac. 1. 25.

Ad 4. D. A. Si spiritu ducimini, non estis sub lege mosaica, quæ est lex timoris, innumeris gravata præceptis ac ceremoniis *C.* non estis sub lege Christi, quæ est lex amoris, vere tamen ac stabiliter obligans *N.* Apostolus adeo non negat, Christum dedisse vera Christianis præcepta, ut ea potius ubivis commendet. Præclare hanc in rem S. Aug. ait enarr. in Ps. 1. *aliud est, esse in lege, aliud sub lege: qui est in lege, secundum legem agit, ex instinctu Spiritus S., et affectu iustitiæ servans legem: qui est sub lege, secundum legem agitur, ex solo timore pœnæ et vindictæ compulsus; ille ergo liber, hic servus.*

Inst. 1. Quoties Evangelium dicitur *lex*, hæc appellatio temperatur voce aliqua, quæ indicet non esse legem veri nominis, e. g. *lex fidei*, *lex libertatis* etc. Item Christus ad Gal. 3. 13. *nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*; ergo liberavit nos et a culpa et a pœna, nullum deinceps fidelibus imputando peccatum, et ab operibus legis, ita ut, *qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sint*, ad Gal. 3. 10.

R. Ad 1. N. A. Ea quippe addita non excludunt rationem legis propriæ, sed ut significant status Evangelici excellentiam et prærogativas, præceptis a Christo traditis, quæ sunt velut corpus et materia, aliquid adiungunt, quo designetur ejus quasi anima, h. e. Spiritus S. *gratia*, quæ datur per fidem.

Ad 2. D. C. Liberavit nos et a culpa et a pœna, merendo nobis gratiam, ut in pœnam et maledictionem transgressorum non incurramus, vel per veram pœnitentiam reatum culpæ et pœnæ deleamus *C.* non imputando peccatum, et salvando unice propter fidem *N.* Deus intentat gehennam peccatoribus propter peccata: undenam autem peccata, si *lex* non datur? Item qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, si absque fide et gratia legem servare, et sic justificari præsumant *C.* si id per fidem et gratiam præstare nitantur *N.* Apostolus ibidem duo declarat, circumcisionem et ceremonias legales non esse amplius *necessarias* ad salutem; et ex operibus legis *sine fide* nullam esse iustitiam, quia alias Christus gratis mortuus esset.

Inst. 2. Christus Matth. 11. 30. legem novam vocat *jugum suave et onus leve*: sed præcepta Evangelica e. g. *lex confessionis*, prohibitio polygamie, matrimonii indissolubilitas etc. essent valde difficilia, imo relate ad cere-

monialia veteris legis tam gravia, ut multos infideles a Christianismo absterreant; ergo lex evangelica non est præceptiva.

R. Lex nova multo *facilior* ac *suavior* est lege veteri : 1°. quia hæc ob *præceptorum multitudinem*, Act. 15. vocatur *jugum importabile*, cum in lege nova abolita sint tot sacrificia, tot genera holocaustorum, item legalis ciborum immunditia, carnalis circumcisio, tot purificationes et ceremoniæ prope innumerabiles, ac illa etiam obligatio ascendendi Jerosolymam ad festa et sacrificia; cum *lex nova* nonnisi paucissima præcepta legi naturali superaddat. 2°. Quia lex Christi tota refertur ad *charitatem*, Deo abunde subministrante spiritum bonum petentibus, *in eo autem quod amatur, aut non laboratur, aut et labor amatur*, ait S. AUG. L. de bono viduit. c. 21. Ad hæc *pœnitentia* iis tantum præcepta est, qui libere contra legem deliquerunt, et hæc sane quam est peccatoribus necessaria et optabilis, tam est illius forma imbecillitati humanæ accommodata. Porro inter præcepta veteris legis plura erant, quæ transgressores *morti* addicerent, cum inter præcepta evangelica vix tria sint aut quatuor aliquantum difficilia, quæ vero aliunde tantum pacis et solatii afferunt, ut pœna iis annexa censenda sit levissima. Demum lex moralis *Evangelica* non debet comparari cum sola ceremoniali *Mosaica*, sed cum ceremoniali simul et morali, atque sic multo facilior est.

Inst. 3. Si Christus condidit legem novam vere præceptivam; ergo venit in mundum ad judicandum et regnandum, cum tamen dicatur Joan. 3. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*; et Joan. 8. 15. *Ego non judico quemquam*; Joan., 18. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo.

R. Cum S. AUG. Christus in hisce textibus duntaxat docet, 1°. quod in mundum venerit *potius* ad redimendum, quam ad perdendum mundum, quamvis tot scelerum reum, adeoque quod tunc fuerit tempus misericordiæ, non iudicii; quocum stat eos, qui Salvatorem neglexerint, ac Legislatori non paruerint, Judicem illum esse experturos : 2°. quod non judicet quemquam sicut Pharisei, perhibendo *falsa testimonia* : 3°. quod regnum suum non fuerit *terrenum* ac *temporale*; simul autem docet, quod sit Rex et Judex universorum, habens regnum spirituale et æternum, Joan. 5. 22.-12. 48.; hinc nitide S. Aug. Tract. 115. in Joan., *non ait, regnum meum non est in hoc mundo, sed non est de hoc mundo*.

70. *Obj. II.* Lex nova appellatur *fides*, tanquam ab adæquato ejus objecto, ad Gal. 3. *priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi*; Marc. 16. *qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*; ergo ab Evangelio præter fidem nihil præcipitur.

Conf. SS. PATRES passim docent, in lege nova non pervenire hominem ad gratiam merito operum præcedentium, sed *fide* credentem justificari sine operibus, adeoque solam fidem in Christum justificare.

R. N. C. Nam fides ibi est ipse *Christus*, objectum fidei, aut *lex evangelica*, quæ ideo fides dicitur, quia propria illius est fides in Christum, quæ est fundamentum eorum, quæ imperat et promittit. Marc. 16. in ipso textu habes positivum de baptismo præceptum; quod autem tantum dicatur: *qui non crediderit, quin addatur, qui non baptizatus fuerit*, sensus est, qui non crediderit *viva fide* quæ per dilectionem operatur, uti dicitur ad Gal. 5.; et

subintelliguntur conditiones ad salutem alibi requisitæ. Ad hæc Christus Matth. 23. 41. minatur etiam fidelibus ignem æternum, qui alia mandata sua non servant.

Ad Conf. R. SS. PATRES itidem loquuntur de *fide viva*; non ergo excludunt operâ supernaturalia et salutaria in gratia et fide facta, sed opera legis mosaicæ mere naturalia et externa, fidemque præcedentia, quæ utique gratiam non merentur de condigno.

Inst. 1. Lex nova est ita lex fidei, ut cum exclusione legis justificet, ad Ephes. 2. 8. *Gratia estis salvati per fidem, non ex operibus*: ad Rom. 4. 2. *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*; ergo sicut sola fides justificat, ita fides sola est præcepta. Ad hæc lex nova dicitur lex charitatis; ergo saltem præter fidem nihil imperat, nisi charitatem.

R. Ad 1. N. A. et C. Lex nova est lex fidei, tum quia in se habet spiritum, et confert gratiam, cujus fundamentum et radix est fides, tum quia omnia novæ legis præcepta principaliter fundata sunt in fide; hinc explico Apostolum: gratia estis salvati per fidem Christi, debitis conditionibus vestitam, et non ex operibus legis mosaicæ *C.* per fidem Christi nudam, et non ex operibus legis evangelicæ *N.* De Abrahamo Apostolus loquitur *conditionate*, eum non habiturum gloriam apud Deum, si tantum ex operibus naturalibus, quæ non proveniunt ex gratia fidei, justificatus esset, sicut illi qui suis viribus justitiam tribuebant.

Ad 2. D. C. Nihil nisi charitatem, tanquam finem, quo lex referatur *C.* quasi charitas unicum sit præceptum, quod lex nova complectatur *N. 1.* ad Tim. 1. *finis præcepti est charitas*: ad Rom. 13. *plenitudo legis est dilectio*: scilicet mandatorum omnium observatio eo tendit, ut charitas in nobis figatur, augeatur, foveatur; et vicissim charitas præceptorum aliorum observationem exigit ac promovet.

Inst. 2. Lex evangelica legis naturalis præceptis *moralia* nulla superaddit: nullam quoque in naturalibus obligationem naturali obligationi superinducit; ergo nulla præcepta moralia ad evangelicam legem pertinent; imo dici potest, nulla esse in lege nova præcepta positiva etiam *ceremonialia*, quia positiva institutione Baptismi v. g. et Eucharistiæ, ad ea observanda nihil aliud nos obligat, quam naturale præceptum salutis quærendæ per media divinitus instituta; ergo.

R. Ad 1. Ut naturæ præcepta esse quoque *evangelica* censeantur, satis quidem est, ut naturæ lex homines sub evangelica lege positos obliget, et Evangelium jubeat naturæ legi satisfieri; attamen Christus in ea materia nihil vetuit, quod nondum esset naturæ lege vetitum, aut quod non esset connaturale prohiberi, posita aliqua institutione: sic v. g. post matrimonium in Sacramentum nova lege assumptum, connaturaliter illicitum est Christianis ad illud accedere in statu mortiferi peccati; nihil item Christus imperavit in eadem materia, quod ipsa naturæ lex non imperet vel *simpliciter* et *absolute*, vel ex *hypothesi* alicujus novæ cognitionis vel conditionis, v. g. posita revelatione mysteriorum quæ antea latebant, naturæ lex jubet, ut Deo ea revelanti credatur, et fides ad plures, quam prius, articulos extendatur. Nihilominus multa legis naturalis capita Christus perfectius explanavit, addiditque consilia ad legis illius observationem utilissima.

Ad 2. N. A. Christus auctoritate sua legis naturalis præcepta confirmans, arctiore nos vinculo obstrinxit ad ea implenda; unde *fraternæ dilectionis* præceptum, antiquum sane et naturale, novum vocat et suum. Eadem de causa idem appellatur mandatum vetus et novum, 1. Joan. 2.; proin Christiani in violandis illis præceptis ob interpositam tantam auctoritatem delinquant gravius.

Ad 3. N. A. Non satis fuit institui ritus illos, ut incumberet necessitas eos frequentandi, prout patet exemplo baptismi ante Christi mortem instituti; oportebat præterea voluntate Christi præceptum injungi, quo fierent ad salutem necessarij, aut imponeretur obligatio illis utendi.

Inst. 3. Non est potior ratio, cur Christus dicatur condidisse præcepta moralia et ceremonialia, quam *judicialia*; ergo sicut hæc nulla de novo condidit, ita nec illa.

R. N. A. Christus uti *principibus secularibus* liberum esse voluit, ea statuere, quæ ad publicam tranquillitatem videbuntur aptiora, salva fide et salvis bonis moribus: sic neque pro *Ecclesia* tales leges per semetipsum tulit, curam hanc et potestatem committens Apostolis eorumque successoribus, ac præprimis supremo Ecclesiæ capiti juxta illud Matth. 16. 19. *quodcumque ligaveris...* et Joan. 21. 17. *pasce oves meas*; videlicet Christus tantum statuere voluit perpetuo futura ac immutabilia; cum ergo leges *judiciales* pro temporum et occasionum varietate sæpius mutare expediat, non expediebat ferri a Christo leges, quæ mutarentur. Satis tamen provivum Ecclesiæ per illam legem generalem: *qui Ecclesiam non audierit etc.* vide num. 68.

71. Obj. III. Si Christus novam legem instituit *pro omnibus*; ergo infideles etiam sicut tenentur, ita compelli poterunt ad Evangelium: sed hæc potestas ostendi nequit a Christo data Ecclesiæ; ergo.

R. D. M. Compelli poterunt ad non resistendum prædicationi Evangelii *C.* ad audiendam Evangelii prædicationem, *subd.* infideles subjecti principibus Christianis *C.* his non subjecti *N.* Principes Christiani ceu advocati Ecclesiæ possunt prædicationem Evangelii contra infideles eam impedire volentes defendere, et contra eos, si resistent, armis et bello agere, nec non ex ipso jure belli eos subjugare. Probabilius tamen non possunt cogi infideles ad audiendam prædicationem Evangelii, cum hic sit actus *jurisdictionis*. Quamvis autem ad id cogi possint infideles subjecti Principibus Christianis (sicut judæi Romæ sub mulcta compelluntur ad concionem, seu instructionem catholicam) cum hic actus auditionis subsit *externæ jurisdictioni*; non tamen ad amplectendam fidem, quia fides *interna* libera esse debet.

Inst. Auditio mere *materialis* non assequitur veritates fidei: *formalis* ordinata ad assensum internum est res gratiæ et arbitrii; ergo ad neutram possunt compelli.

R. Compelluntur ad auditionem præcise, quæ sit dispositio ad assensum libere obtinendum cooperante gratia; idipsum autem solvi debet de prædicatione pœnitentiæ ad fideles. Attamen Princeps ethnicus suos cogere non potest ad audiendam prædicationem *gentilismi*, non quidem ob defectum potestatis, sed materiæ.

72. *Observe.* Lex nova, quoad gratiam et charitatem diffusam in cordibus nostris, tradita non est : quoad externas bene operandi leges, quodammodo *per accidens* est tradita, non *per se* uti lex vetus, quæ prius scribi debuit quam dari : cum lex Christi ante sit data quam scripta, tum vivæ vocis oraculo, tum in die Pentecostes, post aliquot a Christi morte annos primum scripta, quatenus ad fidelium preces vita Christi consignanda litteris, et contra CERINTI ac EBIONIS hæreses agendum fuit. Porro differt a lege veteri non tam quoad *substantiam*, cum utraque habeat *auctorem eundem*, Deum, *finem proximum eundem*, qui est cultus Dei et puritas cordis, item *remotum*, qui est vita æterna, eadem *præcepta primaria*, scilicet fidei per charitatem operantis, quæ est plenitudo legis ; quam quoad *accidentia*, videlicet lex vetus a Moyse, lex nova a Christo fuit promulgata, lex nova præcellit revelatione mysteriorum, perfectione consiliorum, doctrinæ moralis exactitudine : est diversa in præceptis circa Sacramenta et Sacrificia, totum orbem, non solos judæos obligans, lex amoris, non timoris, facilius implens præcepta, ex se justificans, quia ex opere operato Sacramenta gratiam conferunt sanctificantem, et Sacrificia gratias actuales, ob merita Christi jam exhibita, et pretium pro redemptione nostra persolutum : denique lex nova finis est ac perfectio veteris legis. Notare hic juvat QUESNELLI propositiones 6. 8. 63. 65.

ARTICULUS VII.

DE LEGE EVANGELICA POST SUFFICIENTEM SUI PROMULGATIONEM UNIVERSOS
OBLIGANTE.

73. *Nota.* Certum est, Baptismum, Eucharistiam, Sacerdotium, Sacrificium ante mortem Christi *instituta*, et post resurrectionem ante Ascensionem Christi Sacramentum Pœnitentiæ, Ordinem Episcopalem, Ecclesiæ regimen, cætera-que *consummata* esse. Verior etiam sententia est, Sacramenta statim post sui institutionem fuisse *utilia* et contulisse gratiam, uti de Baptismo testatur S. Aug. ep. 108. collato Apostolis jam ante mortem Christi : cum verisimile non sit, Christum Apostolis non baptizatis dedisse Eucharistiæ atque Ordinis Sacramenta. Itaque de sola *obligatione* quæstio est, quandonam facta fuerit *universalis*.

74. *Dico.* Lex evangelica primum cœpit obligare die Pentecostes, non quidem omnes statim, sed *successive*, ita tamen, ut ante mortem Apostolorum orbem universum cœperit obligare per modum legis.

Prob. 1^a. pars. Omnis lex, ut tanquam regula publica obliget in actu secundo debet solemniter ac sufficienter promulgari : sed hoc contigit die Pentecostes, quo Act. 2. Apostoli repleti Spiritu S. congregatis ex omni natione, quæ sub cœlo est, populis in Metropoli judæorum prædicarunt fidem in Christum, necessitatem baptismi et pœnitentiæ ; ergo.

Min. patet : non enim promulgata est *ante mortem Christi*, quia Testamentum novæ legis in mortuis confirmandum erat, quamvis fides in Christum ceu Mediatorem semper necessaria jam tum obligaverit : non ipso *passionis tempore*, quo dispersæ erant oves pastore percusso, nequicquam cogitantes

de promulganda lege : non tempore intermedio *passionem* inter et *resurrectionem*, quin et *Pentecosten*, quia Christus ascendens in altum præcepit Apostolis, ut solitarii sederent, quoad usque induerentur virtute ex alto, nec statim post Ascensionem, sed primum die Pentecostes facta est promulgatio Baptismi ad salutem necessarij; hinc verba illa, *nisi quis renatus fuerit...* Joan. 3. item illa : *ite, docete omnes gentes, baptizantes eos*, quamvis diu ante Pentecosten prolata, non inducere actualem obligationem Baptismi suscipiendi, nisi pro tempore, quo præceptum Baptismi erat imponendum; uti nec illa verba : *nisi manducaveritis carnem filii hominis...* quæ solum significant, Eucharistiam aliquando necessariam fore.

Conf. Christus noluit suam legem prius obligare, quam *formata* esset *Ecclesia*, pro qua illam ferebat : sed hæc formata non fuit ante tempus proximum Ascensionis, quia Joan. 20. primum instituit Sacramentum Pœnitentiæ, Joan. 21. Petrum constituit summum Pontificem juxta promissionem Matth. 16. factam; ergo. Ad hæc lex positiva ostendi nulla potest, quæ ante hoc tempus obligaverit.

Prob. 2^a. pars. Lex nova non potuit obligare omnes, nisi post sufficientem apud omnes promulgationem : atqui non statim omnibus fuit sufficienter promulgata, imo non potuit ubivis terrarum sufficienter promulgari, nisi *successive*; ergo primum cœpit promulgari *judæis*, ut testatur S. PETRUS Act. 3. 15., et S. PAULUS Act. 13. 46.; dein post annos aliquot *gentibus* etiam, prout constat de CORNELIO baptizato, Act. 11. 18.; ac demum *omni creaturæ* in multis et variis partibus orbis terrarum, partim per Apostolos, partim per Discipulos, *ubique Deo cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*, Marc. 16. 20. ita, ut Christi et promulgati Evangelii notitia ad omnes universim ante mortem Apostolorum potuerit humano modo pervenire, licet per malitiam aut negligentiam hominum non pervenerit ad omnes.

Hunc vero ordinem in promulgatione Evangelii servarunt Apostoli, quem Christus præceperat Act. 1. 8. *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ.*

75. *Obj. I.* Lex fidei in Christum, tanquam MESSIAM, judæos obligavit jamdum ante mortem Christi, dicente Christo : *si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*, Joan. 15. 24.; ergo alia quoque præcepta moralia. *Conf.* Præceptum Christi in ultima cœna, *hoc facite in meam commemorationem*, Luc. 22. 19. statim obligavit Apostolos; ergo etiam alia præcepta alios.

R. D. A. Lex fidei *naturalis* jamdum obligavit judæos, quibus scilicet per signa credibilitatis sufficienter propositum fuit Christum esse Messiam C. obligavit lex *positiva* fidei N. necdum enim ante mortem Christi Ecclesia nova fundata, necdum Testamentum novum erat confirmatum : et quamvis Christus ante passionem suam multa instituerit Sacramenta, mysteria revelaverit, dederit præcepta morum; hæc tamen non nisi privatim docuit, et respective coram paucis, adeoque necdum lex nova tanquam regula publica et præceptum communitatis obligabat, id quod solemnem ac publicam promulgationem requirit. Illa vero lex *naturalis* fidei ex ipsa natura rei inducit obligationem credendi Christum esse MESSIAM, quandocumque per signa et

prodigia id satis innotuerit; quin et obligationem obediendi, si quid vel publica vel privata lege sanciret.

Ad Conf. R. Præceptum illud Luc. 22. datum Apostolis erat duntaxat *privatum*, non statim, sed post Christi mortem et *suo tempore* exercendum.

Inst. 1. Promulgatio publica requiritur ex sola hominum institutione ad legem humanam, non vero ad divinam; hinc in illa verba Joan. 3. 5. *nisi quis renatus...* notat Aug. L. 1. de orig. anim. c. 9. *ex quo illud à Christo dictum est, nemo fit membrum Christi sine baptismo aquæ vel sanguinis; ergo.*

R. D. A. Promulgatio publica non requiritur ad legem divinam ex parte ipsius Dei, cum nemo modum ferendi leges Deo præscribere possit *C.* Non requiritur ex parte ac conditione hominum, ut leges pro communitate latæ publice innotescant *N.* Hinc Deus jussit legem suam tum veterem tum novam publice promulgari. *S.* Aug. solum intendit, sine baptismo nullum esse Christianum aut membrum Ecclesiæ Christi: hæc vero ante mortem Christi non erat fundata.

Inst. 2. Saltem in die Pentecostes simul *omni creaturæ* prædicatum fuit Evangelium; ergo hoc statim die omnes obligavit. *Prob. A.* Hoc die cum PETRUS prædicaret Christum, aderant ex toto orbe Judæi et proselyti; ergo.

R. N. C. Quia Judæi qui aderant non omnes crediderunt, nec statim ad suas regiones redierunt, reduces autem non statim potuerunt sufficientem fidem facere; gentiles vero primum cœperunt obligari post revelationem PETRO factam de conferendo illis baptismo, Act. 10; quamvis enim multi gentiles vel habitantes vel peregrinantes inter Judæos doctrinam Apostolorum audiverint, et signa viderint, propterea non statim ad suscipiendum baptismum adstringebantur lege evangelica, ad quem tunc nequidem admittebantur; at *lege naturali* tenebantur credere ac colere Deum verum, vel Christum etiam, et ad salutem sperandam per ipsum.

Inst. 3. Ante revelationem PETRO factam discipuli jam dispersi prædicabant Evangelium *Samaritanis*, Act. 8.; et PAULUS Act. 11. in primo statim ingressu Jerosolymæ egit cum *gentibus et græcis*; PHILIPPUS autem baptizavit *Eunuchum Reginæ Candacis* prius, quam PETRUS CORNELIUM; ergo.

R. Samaritani fuere Judæi, sed in doctrina et moribus errantes. Paulus non prædicavit, sed tantum locutus est gentibus, et disputavit cum græcis; si tamen vere gentiles erant, et non Judæi potius aut *proselyti*, qui ex gentium provinciis venerant Jerosolymam: et talis probabilius erat *Eunuchus* ille, quod ex insigni ejus pietate, reverentia et affectione ad S. Scripturam colligit S. CHRYSOST. Denique Act. 11. manifeste dicit Scriptura, quod discipuli, qui ob persecutionem usque Phænicen et Cyprum pervenerant, *nemini locuti sint verbum, nisi solis judæis.*

Inst. 4. Lex evangelica Jerosolymæ in Metropoli totius Judææ promulgata statim orbem universum obligavit, sicut lex Principis in sua Metropoli, aut lex ecclesiastica Romæ promulgata obligat omnes; ergo non debuit *successive* promulgari.

R. Tr. A. N. C. Christus Marc. ult. præcepit Apostolis prædicare Evangelium *omni creaturæ in universo mundo*, facta insuper potestate miraculorum, quibus confirmarent Evangelii prædicationem. Ad hæc neque lex civilis, neque ecclesiastica obligat subditos, si non potuerit moraliter certo

innotescere, licet in *Métropoli* promulgata. Verum Evangelii promulgatio ut sufficienter innotesceret, satis non erat, eam in die Pentecostes factam esse Jérusolymis; sed *successive* facienda erat in multis aliis mundi partibus, simulque per signa et prodigia confirmandum, quod revera hæc promulgatio divina auctoritate fiat.

76. *Obj. II.* Non est credibile, solos Apostolos tam brevi tempore promulgasse Evangelium *in universo mundo*; ergo ante mortem Apostolorum necdum omnibus successive facta fuit promulgatio. *Conf.* ORIG., AUG., BERN. docent, ne sua quidem ætate prædicatum fuisse Evangelium *in toto orbe*; ergo.

R. N. A. Id factum esse ex peculiari providentia Dei per Apostolos eorumque Discipulos, saltem moraliter quoad famam et evulgationem notitiæ de Christo, colligimus inde, quia in mundum universum ire jussi prædicaverunt ubique, et quia *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*, ad Rom. 10.; et quia Christus ipse dixit Apostolis, Act. 1. *eritis mihi testes in Jerusalem... et usque ad ultimum terræ*, id quod impletum esse docent SS. PP., HIER. in c. 24, Matth. CHRYSOST. hom. 76. in Matth. D. THOMAS etc.; hinc

Ad Conf. R. Explicandi sunt SS. PP. quod Evangelium ab Apostolis prædicatum non sit in quavis particulari provincia, sed in orbe solum *moraliter* universo: vel non ita *universim*, ut per ignorantiam invincibilem excusari nemo potuerit: vel non *cum effectu*, sive omnium gentium ad Christi fidem conversione, prout exponit D. THOM. hic q. 106. a. 4. ad 4.; secus prædicti PP. cum reverentia deserendi forent.

Inst. Hodie adhuc sunt plures *ethnici*, qui nihil de Evangelio audierunt; vel si prædicatum jam nunc est Evangelium in universo orbe; ergo advenit consummatio et finis mundi, juxta illud Matth. 24. 14. *et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.*

R. *Ad 1.* Notitia Evangelii vel olim ad illas gentes pervenerat, et successu temporis ejus memoria iterum deleta est: vel si ad illas non pervenit, id earum negligentiae et peccatis tribui debet; si vero inculpabili ignorantia laborant, obligantur lege evangelica saltem in *actu primo*, quia lex jam per sufficientem promulgationem in suo statu completa, ad omnes moraliter potuit pervenire, ut proinde ignorantia tantum *per accidens* se habeat, et lex evangelica *per se* obliget universos.

Ad 2. Textus Matth. 24. solum probat, non fore legem aliam legi evangelicæ semper duraturæ posthac surrogandam, nec prius venturum esse finem mundi, quam facta sit prædicatio Evangelii in universo orbe; non item quod, ut primum annuntiatum fuerit Evangelium Christi omnibus gentibus, confestim sequatur *consummatio seculi*.

ARTICULUS VIII.

DE LEGE EVANGELICA INDISPENSABILI AC PERPETUO DURATURA.

77. *Nota I.* Indubium est, quod Deus *dispensare* valeat in lege evangelica, quam libere tulit; sicut ergo mosaicam abrogavit, ita et evangelicam mutare potest, contentus sola lege naturæ: hæc tamen *dispensatio* aut *immutatio* nunquam est credenda aut asserenda, nisi per Ecclesiæ auctoritatem vel aliam revelationem certam de illa constet. Certum quoque est, Reges ac Principes, Episcopos et Prælatos summo Pontifice inferiores *dispensare* non posse in jure divino, quia illis non est concessa alia potestas, quam temporalis sufficiens ad gubernationem politicam, Episcopis vero potestas ita *dispensandi* non est necessaria, ob usum illius rarissimum, ac præterea velut causa gravissima Sedi Apostolicæ reservata est. De solo igitur Romano Pontifice procedit quæstio; sunt vero, qui indistincte affirmant, eum posse *dispensare* in omnibus, quæ sunt juris divini, præterquam in articulis fidei: alii id restringunt ad casum, quo majus Dei obsequium videtur exigere *dispensationem*; verum hi non satis se discernunt ab opinione priore, cum utique Papa nunquam *dispensaret* sine gravi causa: demum communissima TT. sententia simpliciter denegat Papæ hanc potestatem.

II. Legem evangelicam circa annum 173. finitam esse, blasphemus docuit MONTANUS; MANES sensit cum blasphemo: postea MAHUMES asseruit Evangelium cessasse adveniente *Alcorano*, sicut cessavit lex mosaica adveniente Evangelio, contra quæ putida mendacia hic agendum.

78. *Dico I.* In lege evangelica ne Papa quidem *dispensare* potest.

Prob. Inferior nequit *dispensare* in lege superioris, nisi ab eo specialem acceperit potestatem: sed hanc Papa a Christo non accepit, tum quia de ea non constat, tum quia nullus unquam Pontifex agnovit hanc sibi potestatem competere, *dispensandi* e. g. in formis, materiis et ministro sacramentorum; ergo.

Conf. 1º. Lex evangelica non alia continet præcepta positiva, quam de sacramentis, sacrificiis, auctoritate Ecclesiæ, et aliis vel secundum se, vel ex institutione Christi necessariis; ergo si hæc fidei et religionis fundamenta variari possent, decursu temporis vix agnosceretur unitas Ecclesiæ; adeoque hæc potestas immutandi et *dispensandi* non esset in ædificationem, sed in destructionem.

Conf. 2º. Non potest esse gravior causa *dispensandi*, quam spirituale bonum vel damnum animæ, et salus reipublicæ: sed neque in his *dispensatio* locum habet; ergo. *Min. patet*, quia alias ob defectum aquæ aut sacerdotis liceret baptizare sine aqua, aut absolvi a laico, ne infans sine baptismo, aut adultus moriens sine absolutione a peccatis decederet; imo liceret violare sigillum ad servandam rempublicam: quæ sane omnia repugnant perpetuæ praxi Ecclesiæ, cui magis expedit firmitas horum præceptorum divinatorum, quam quælibet alia ratio, quæ pro *dispensatione* excogitari potest; Atque hinc

Adverte, quam intolerabilis laxitatis sit damnata QUESNELLI propositio 71. *Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege, quam Deus*

propter ipsius utilitatem condidit : si enim divinas leges ne ipsi quidem Ecclesiæ concessum est relaxare ; si humanas leges privatus nemo, sed solus superior relaxare potest, uti cum S. BERN. et D. THOM. TT. ad unum omnes docent : quomodo cuique privato liceat secum dispensare in lege divina, præsertim cum illa *Quesnelliana propositio* nullam legem distinguat, ut adeo LUTHERI errorem hac in re superaverit?

79. *Obj.* Christus hisce verbis Matth. 16. *quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis* etc. generalem Petro ejusque successoribus dedit potestatem ; ergo et potestatem dispensandi in lege divina.

R. D. A. Dedit generalem potestatem plane illimitatam N. alias etiam poterit PAPA tollere sacrificium a Christo institutum, mutare substantiam sacramentorum etc., quod pugnat cum Apost. 2. Cor. 10. 8., et cum Concilio Trid. Sess. 11. c. 2. Dedit generalem potestatem, sed limitatam ad sensum et praxin Ecclesiæ C. Summi Pontifices, quorum est declarare, quantam iis verbis potestatem Christus Petro dederit, nunquam in se illam *dispensandi* potestatem agnovere, alias certe ea usi, sicut utuntur aliis facultatibus sibi concessis. Illa igitur verborum generalitas ut sit conformis traditioni, rationi consentanea, et ne repugnet stabilitati ac unitati legis Christi, restringenda est, prout verba illa semper intellexit Ecclesia cum exceptione rei tam gravis et extraordinariæ.

Inst. 1. Ex verbis Christi Matth. 16. citatis asseritur Papæ potestas dispensandi circa vota et juramenta, circa matrimonium ratum et spirituale vinculum inter Episcopum et Ecclesiam, quod INNOC. III. c. *Inter corporalia, de transl. Episc.* sentit esse juris divini ; ergo Papa dispensare potest in jure divino.

R. N. C. Papa dispensans in *votis* et *juramentis* non dispensat in jure naturali, aut divino, ut supra dictum, sicut nec promissarius, qui promissioni juratæ renuntiat : sed Papa pro concessa sibi a Deo potestate in *voluntates* et *actus fidelium*, hos annullat, et sic per se cessat obligatio *voti* ac *juramenti*. Idem dicendum de translatione Episcopi, ubi pariter supponitur vinculum *humana voluntate* contractum, eaque ex parte dissolvi potest per voluntatem superioris potestate divinitus concessa, uti et vinculum matrimonii rati, quod quidem negant esse juris divini. Sed in jure divino *absolute*, et a voluntate hominis independente, ut sunt materiæ et formæ sacramentorum ac sacrificii, item præcepta fidei, spei et charitatis, nullo modo obtinet *dispensatio*, uti nec in matrimonio consummato, quod majorem jam firmitatem habet ex jure divino, quam alii contractus humani : cum de voto etiam solemni constet ex Bulla, *Ascendente Domino*, quod a jure tantum ecclesiastico firmitatem habeat.

Inst. 2. Quamvis minister *Confirmationis* ex institutione Christi debeat esse Episcopus, aliquando tamen ex dispensatione Sedis Apostolicæ is fuit simplex sacerdos ; item tametsi jure divino *Eucharistia* confici nequeat, nisi in utraque specie, tamen ob necessitatem in defectu vini dispensavit interdum Pontifex, ut docent S. ANTONIN., TURRECR., et alii apud SUAREZ, præsertim de INNOC. VIII., quod NORWEGIS ob vini penuriam concesserit in altera tantum specie consecrare ; ergo.

R. Ad 1. Episcopus de jure divino est minister *ordinarius*, non absolute ita, ut nunquam gravibus de causis simplici presbytero hoc ministerium

committi a Papâ queat : id quod constat ex Traditione et Conciliis, quæ dicunt Episcopum esse ministrum, non absolute, sed *ordinarium*; nulla ergo legis divinæ relaxatio fit, sed est *exceptio* ab ipsomet Christo apposita, tantum indigens speciali Papæ concessione, quam EUGEN. IV. in Decr. ad Armen. improprie vocat dispensationem.

Ad 2. Negant SUAREZ, VASQUEZ et alii plures, summum Pontificem unquam dispensasse, cum de tali facto non constet authenticæ; imo probabilius censent, id ne posse quidem, quia per consecrationem in una tantum specie non satis aperte significaretur separatio sanguinis a corpore, ideoque nec mors Christi. Dein si in hoc dispensari queat, cur non in materia et forma aliorum sacramentorum? Demum *transmissa probabilitate* hujus sententiæ, Papa pro eo casu non tam dispensaret in jure divino, quam declararet per modum interpretationis doctrinalis præceptum naturale dictans, sacrificium, si Deo offertur, integrum ac perfectum offerendum esse, ad illum casum se non extendere : cum videri possit Deo acceptius, et hominibus esse utilius sic offerre, quam nullo modo offerre. Verum cum res hæc sit gravissima, admodum dubia, et contra universalem Ecclesiæ praxin, id sine decreto Pontificis neutiquam permittendum est; ita SUAREZ hic.

Inst. 3. In legem divinam cadit *interpretatio*, et frequens esse casus potest, quo alicujus præcepti divini observatio magis obsit, quam prosit; ergo et *dispensatio*.

R. D. A. Interpretatio per *epikeiam*, quæ sit emendatio legis N. interpretatio solum *doctrinalis* de obligatione, verbis et vario sensu legis C. hæc in præceptis etiam naturalibus affirmativis reperitur. Sunt vero præcepta positiva legis gratiæ paucissima, et per se ac directe affirmativa, non negativa; proinde ad occurrendum casibus emergentibus sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clavem scientiæ, et legi haud nocet, neque illam relaxat. Sicut ergo nec *epikeia*, nec *dispensatio* locum habet in jure naturali, ita nec in divino, quoad præcepta ex natura rei inclusa in institutione, v. g. accedendi ad Sacramenta cum debita dispositione, ut sancta sancte tractentur, quia hujusmodi præcepta, supposita institutione, sunt juris naturalis. Idem est de institutione reipublicæ ecclesiasticæ quoad congregationem universalem, ingressum ad illam per fidem explicitam Trinitatis in baptismo, unionem sub uno capite, Christi in terris Vicario, item quoad Hierarchiam spectata tum ordinis, tum jurisdictionis spiritualis potestate, in quantum spectat ad jus divinum.

Inst. 4. Multa præcepta, quamvis contenta in SS. Bibliis, hodie abolevit Ecclesia : sic cessat prohibitio de *esu suffocati*, præceptum de *velatione mulierum* in templo, cessat *communio bonorum* inter fideles non religiosos, ac demum ritus *eligendi Prælatos* longe alius est, quam fuit olim v. g. in electione S. Matthiæ; ergo Ecclesia potest immutare jus divinum.

R. N. C. vel D. A. Multa præcepta Christi in Evangeliiis contenta N. præcepta Apostolorum in eorum epistolis et Actibus Apostolorum contenta C. Quamvis enim hæc quoque afflante Spiritu S. scripta sint, idcirco non sunt divina præcepta : sicut non omnia hominum facta, quæ in SS. Bibliis recensentur, propterea approbantur. Equidem potestas legislativa Apostolorum *origine* est divina, illorum tamen præcepta sunt humana, et mutatis rerum ac temporum circumstantiis mutabilia.

Inst. 5. Summi Pontifices sæpe dispensarunt circa legem vere divinam, v. g. concedendo, ut *defuncti fratris uxorem frater ducat*; ergo. *A.* patet ex eo, quod JULIUS II. HENRICO VIII. Angliæ Regi idipsum concesserit, et CLEMENS VII. postea declaraverit hanc dispensationem validam fuisse.

R. D. A. Et tale matrimonium prohibebatur lege divina veteri *C.* divina lege nova *N.* Equidem vetatur Levit. 18..., sed non omnia, quæ illic prohibentur, pertinent ad jus naturæ, cum præceptis *moralibus* quædam ibi sunt intermixta *judicialia*; et c. 20., ubi pænæ statuuntur illis, qui conjugium inter prohibitos gradus contraxerint, pænæ diversitas indicat quædam impedimenta illic recenseri necessitatis longe gravioris, quam alia: iis v. g., qui conjugium in primo consanguinitatis gradu inierint, *mors* decernitur; de illis autem, de quibus est objectio, dicitur tantum, *absque liberis erunt*, h. e. liberi ipsis non adscribentur; hinc ait Trid. Sess. 24. can. 3. *Si quis dixerit, Ecclesiam non posse in nonnullis illorum* (graduum consanguinitatis et affinitatis, qui in Levitico exprimuntur) *dispensare, anathema sit.*

Inst. 6. Antiquæ legis sacerdotibus licebat legem divinitus datam *interpretari*: sic 1. Reg. 21. Sacerdos Abimelech Davidi dedit *panem propositionis*, quos comedere licebat nemini, nisi sacerdotibus, et 1. Mach. 2. Judæi interpretati sunt, se ingruentibus hostibus non teneri lege quiescendi *in sabbato*; Christus autem Matth. 12. excusat factum Apostolorum die sabbati *spicas vellentium* et fricantium; ergo novæ etiam legis Pontifici eadem potestas competit.

R. N. A. Illic non fuit interpretatio per *epikeiam*, qua lex quodammodo emendatur, et redigitur ad casus pauciores, quam quos spectavit legislatoris intentio; fuit ergo *interpretatio minus proprie dicta*, qua ostenditur lege, quamvis paucis generalibus verbis expressa, ne multitudine vocum et exceptionum fiat molestæ prolixitatis, lege, inquam, non comprehendi certos casus, eosque esse præter intentionem legislatoris. Apostoli spicas vellicarunt, permittente Christo, præterquam quod necessitas, in qua tunc versabantur, legis rigori non subjaceret.

Inst. 7. Interpretatio, seu declaratio ejusmodi non indigeret *Ecclesiæ auctoritate*; ergo cum in quibusdam casibus interpretatio ab Ecclesia petitur, fit per *epikeiam*.

R. D. A. Non indiget Ecclesiæ auctoritate, cum exceptio ab una lege evidens est sive per legem alteram, sive per necessitatem, cujus casum lex excipit *C.* quando dubia est ea exceptio *N.* Verbi divini interpretes est Ecclesia; ab hac ergo quærendum est, quousque extendatur divinarum legum sensus et obligatio, cum res *dubia* est: in *manifestis* autem, inquit D. THOM. 2. 2. q. 120. a. 1., non est opus interpretatione, sed *executione*.

80. *Dico II.* Lex evangelica durabit usque ad finem mundi.

Prob. Præcepta *moralia* legis evangelicæ sunt simul juris naturæ; ergo nunquam abrogari possunt: de *ceremonialibus* dicit Apost. ad Hebr. 7. *Christus semipiternum habet sacerdotium*, proin etiam sacrificium et sacramenta; hinc 1. Cor. 11. 26. dicitur *mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*, scilicet ad iudicium, in quo, ut ait S. THOM., datur intelligi, quod hic ritus Ecclesiæ non cessabit usque in finem mundi. Demum Christus ait Matth. 28. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, ex quibus

verbis veritatem hanc deducit S. Aug. ep. 199. ad Hesych.; similia vide Luc. 1. 33., Dan. 7. 14., Ps. 109. 4. etc.

Conf. Sicut lex vetus figurabat Christum venturum ut *redemptorem*, et auctorem novæ legis, hujus ipsa præparatio : ita lex nova prædicat ac promittit Christum venturum in gloria ceu *judicem* ac *remuneratorem*; atque ad hunc Christi adventum lex nova per fidem, spem et charitatem disponit. Ad hæc nulla legi evangelicæ potest succedere *lex præstantior*, quæ jamdum in hac vita hominem Deo conjungit, ipsum Dei filium offert in sacrificium, et totidem fecundissimos salutis fontes habet, quot sacramenta.

81. *Obj.* Lex mosaica est abrogata, quamvis diceretur in æternum permansura : quæ de regno et sacerdotio Christi *perpetuo* testatur Scriptura, exponi possunt de regno et sacerdotio in cœlis : Lex etiam evangelica est imperfecta, quia 1. Cor. 13. dicitur : *ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit, quod perfectum est* etc. quin et Apostolos nonnullæ veritates latuerunt, cum iis dictum sit : *vestrum non est nosse tempora vel momenta* etc.; ergo si lex mosaica non duravit perpetuo, nec evangelica ad finem mundi perseverabit.

R. *Ad 1.* Lex mosaica erat *imperfecta*, a lege Christi perficienda, hac vero nova lege Christi nulla dari potest lex perfectior : deinde promittebatur in lege veteri Doctor ac Legislator alter, cui auscultare ac parere lex jubebat, Deut. 18. In nova lege illis, qui post Christum venturi sunt, a Christo diversa prædicantes, tanquam a pseudo-prophetis in antecessum detrahatur fides, Matth. 24., et dicitur anathema, ad Gal. 1.

Ad 2. Quæ a nobis adducta sunt, intelligi debent de regno et sacerdotio Christi in cœlis quoad excellentiam et plenum fructum : in terris autem quoad exercitium. Regnum Christi in terris prædictum fuit tanquam æternum, tum alibi, tum Ps. 71.; ideoque maxime Christus juxta Patrum interpretationem dicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedech, quia legis novæ sacrificium in speciebus panis et vini offertur, sicut in pane et vino erat sacrificium Melchisedech : atqui jurejurando affirmat Deus, Christum esse sacerdotem in æternum secundum ordinem Melchisedech; ergo.

Ad 3. D. A. Lex evangelica *imperfecta* est comparate ad statum patriæ C. ad statum viæ N. Comparat Apostolus cum viæ statu statum patriæ... *videmus nunc per speculum in ænigmate*, ait, *tunc autem facie ad faciem*. Tametsi vero multiplex veritas Apostolos latuit, quæ ad salutem, et religionis institutionem nihil conducebat; tamen post acceptum in Pentecoste Spiritus S. donum, quod ipsis Act. 1. promittitur, nullam ignorarunt earum veritatum, quæ ad salutem hominum, atque Ecclesiæ institutionem vel utiles, ve necessariæ erant.

CAPUT III.

DE LEGE POSITIVA HUMANA.

ARTICULUS I.

De Potestate legislativa humana generatim.

82. *Nota 1.* Sicut præter legem divinam ad gubernandam rite Ecclesiam necessario in terris a Christo relicta fuit potestas ferendi leges ecclesiasticas : ita præter legem naturalem ad ordinandam rite rempublicam profanam necessaria est potestas ferendi leges civiles; de utraque distinctius agendum, et quidem contra Wickleff., Huss, Luther., Calvinum et horum asseclas, qui potestatem *ecclesiasticam*, item contra Waldenses et Anabaptistas, qui potestatem etiam *politicam* proterve calumniantur.

Definitur autem *lex humana*, ordinatio rationis a potestate humana legitima ad bonum commune promulgata : si ad bonum spirituale ac supernaturale, dicitur *ecclesiastica*, si ad politicum ac naturale bonum ordinatur, *lex civilis* dicitur.

Dividitur universim in *scriptam*, seu litteris consignatam, ut sunt *Rescripta*, et in *non scriptam* sola voce vel usu introductam, qualis est *Consuetudo* : in *imperativam*, quæ præcipit vel prohibet aliquid, estque vel affirmativa vel negativa, et in *permissivam*, quæ actum præcise tolerat, si non sit malus, vel pœnam dissimulat, si malus sit; multi tamen negant dari legem seu jus *proprie* permissivum, cum permissio non sit lex, sed silentium legis, obligatio autem, quæ in aliis oritur, ne te impediunt in usu libertatis tuæ circa rem permissam, oriatur ex lege naturali negativa : in *favorabilem*, quæ primario prodest aliquibus, licet aliis secundo fortassis noceat, v. g. leges de dote, causa pia, percussione clerici : et in *odiosam*, quæ primario intendit incommodum seu pœnam, quamvis redundet in bonum commune, v. g. leges tributorum et vectigalium; odia verò restringenda et favores ampliandi sunt, Reg. 15. de R. J., et in dubio lex censenda est favorabilis, quia de Principe beneficium potius, quam odium est præsumendum : in *pure præceptivam*, *pure pœnalem* et *mixtam* : in *prohibentem* tantum et in *irritantem*, de quibus deinceps : demum in *publicam* et *privatam*, quarum hæc in privatorum, illa in bonum communis vergit.

II. Triplex hic occurrit quæstio : 1^a. sitne lex humana ipsa duntaxat *lex naturalis* magis evoluta, id quod nonnulli recentiores autumant? 2^a. an potestas legislativa inferat *inæqualitatem hominum* legi naturæ aut gratiæ repugnantem, quam hæretici ex ea inferri criminabantur? 3^a. utrum ferendarum legum humanarum potestas etiam in *improbis* perseveret, contra Wickleffum et Joannem Huss, qui eam solis fidelibus et justis permittebant?

83. *Dico I.* Lex humana, sive ecclesiastica, sive civilis, non est lex mere naturalis applicata.

Prob. 1^a. pars. Vera Religio, cui observandæ ac propagandæ deserviunt leges ecclesiasticæ, est supernaturalis quoad pleraque tum credenda, tum agenda; ergo imprimis *vera religio* non est ipsa lex naturalis magis evoluta. Deinde *præcepta Ecclesiæ*, quamvis jus divinum hinc inde ad certum tempus, aliamve circumstantiam determinent et applicent, propterea non dicuntur præcepta divina, quod constat in præcepto confessionis annuæ; ergo multo minus præcepta naturæ sunt.

Prob. 2^a. pars. Lex civilis debet ac potest esse conformis juri naturæ, si sit *honestæ*, h. e. non repugnans rectæ rationi, *justæ*, h. e. spectato fine, agente et forma legis honeste lata, *utilis*, h. e. quæ pro tempore, quo fertur et obligat, prudenter profutura, nec certo obfutura cognoscitur, quin propter hanc conformitatem cum lege naturæ dicatur ipsa lex naturæ; vel certe cum lex naturæ sit *immutabilis*, et ratio naturalis passim *obvia*, lex nulla civilis unquam a jure canonico aboleri aut corrigi, neque Doctores maximi in assignanda legum ratione tantopere a se invicem dissidere potuissent. *Conf.* Lex naturæ et lex humana inter se differunt quoad originem, objectum, subjectum et finem; vide dicta de *jure gentium* num. 37; ergo.

84. *Dico II.* Potestas legislativa humana non repugnat *libertati* hominum, seu naturali, seu christianæ.

Prob. 1^a. pars. Homo, cum jus naturæ nec prohibeat subjectionem, nec præcipiat libertatem, utpote ad naturæ finem non determinate necessariam, nascitur saltem subjicibilis: homo ceu animal natura sociale nascitur propensus ad civilem societatem: homo, quæ provida Dei ordinatio est ad conciliandam inter homines pacem et charitatem, maxime indiget humana societate ad congruam hujus vitæ conservationem; ergo actu subjici potest, et non esse liberum juri naturæ haud repugnat. *Prob. C.* Quam parum communitas sine pace et justitia, tam parum pax et justitia sine gubernatore, qui potestate præceptiva et coactiva polleat, conservari potest, prout testantur Scriptura S. Prov. 11. 14. *ubi non est gubernator, populus corruet*, S. AUG. et D. THOM., Philosophus, et ipsi adeo Ethnici: cum talis communitas esset corpus sine capite, navis sine rectore, exercitus sine duce; ergo inæqualitas hominum qua imperantium, qua subditorum adeo non est adversa juri naturæ, ut sicut in statu *conjugali* superioritas mariti, et potestas patriæ parentis ex jure naturæ oritur, illa saltem in statu *herili* et *civili* inæqualitas juri naturæ sit consentanea.

Prob. 2^a. pars. Libertas christiana est libera servitus, *libera*, quia ex amore et charitate potius, quam ex timore servili, at *servitus* tamen, quia potestatibus sublimioribus subdita propter Deum, cum non sit potestas, nisi a solo Deo; quamvis ergo eximat fideles vel a jugo legis mosaicæ, vel a timore servili, nequiquam vero a justo hominum imperio, divinitus concesso una cum coactione ad vindicanda mala contra pacem, justitiam, aliasque virtutes commissa: vide num. 69. de *lege evangelica*.

Conf. Christus Luc. 20. et Matth. 22. docens: *reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo*; item jubens Matth. 17. pro se et Petro tributum reddi, verbo et facto confutavit errorem *Judæ Galilæi*, qui

teste S. Hier. Christo et Apostolis cœvus multis persuaserat, nullum debere Dominum vocari præter solum Deum, et eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributum non reddere. Idipsum docent Apostolorum principes, PETRUS ep. 1. c. 2. v. 13., PAULUS ad Rom. 13. 1.; item SS. PP., IREN., JUSTIN., AUG., etc.; ergo regimen humanum non repugnat christianæ libertati, quam potius juvat, et cujus defectum supplet per coactionem.

85. *Obj.* Homo natura *liber* est, nec cuiquam, nisi creatori obnoxius; ergo potestas imponendi leges repugnat ordini naturæ.

Conf. Principatus inter homines ex peccato ortus et per tyrannidem introductus est, uti de NEMROD Gen. 10. 8. dicitur : *ipse cepit esse potens in terra... Fuit autem principium regni ejus Babylon* : et de ALEXANDRO ait LUCANUS, fuisse felicem terrarum prædonem; ergo legitima non est Principum potestas.

R. Homo natura *liber* est, sicut bona olim natura erant *communia*; at sicut divisio bonorum non repugnat juri naturæ, ita nec subjectio hominum, quia sicut communio bonorum non determinate requiritur ad felicitatem naturæ, ita nec libertas hominum; neutra ergo est jure naturæ præcepta. Quin hoc ipso, quod homo vivere velit vitam socialem, ceu membrum societatis subditur ejusdem capiti ac rectori, qui ex officio intendit bonum communitatis : fere sicut uxor marito, filius patri, supposita generatione vel pacto conjugali, subjicitur.

Ad Conf. D. A. Principatus ex peccato ortus est quoad vim directivam N. nam inter Angelos etiam ordo aliquis et principatus est, fuissetque inter homines in statu innocentiae aliqua superioritas directiva. Quoad vim coactivam Tr. quia ne hæc quidem in peccato fundatur, quamvis pro exercitii sui necessitate præsupponat aliquam deordinationem. Cæterum potestas regia *per se* nec est a tyrannide, neque cum tyrannide, ut videre licet in Israelitarum Regibus, et ante istos in MELCHISEDECH, JOB, ABRAHAM et aliis; ab auctoritate paterna initium duxisse videtur regia paternæ tunc simillima. Equidem per vim et injuriam primus vicinas ditiones invasisse dicitur NEMROD, cujus ambitionem multi exinde sunt imitati; verum ea cupiditas et iniquitas est ex abusu regiae dignitatis, ad intrinsecam ejus rationem non pertinens.

Inst. 1. S. Aug. L. 19. de Civ. expendens illa verba Gen. 1. faciamus hominem... ut præsit piscibus maris, volatilibus cæli, bestiis terræ... rationalem factum ad imaginem sui, inquit, noluit Deus nisi irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori. GREG. M. L. 21. Moral. c. 10. docet, homines cunctos natura æqualiter genitos, diversitatem accepisse ex vitio; ergo contra creatoris voluntatem ipsamque naturam est suprema auctoritas.

R. N. C. Nam 1º. S. Aug. non loquitur de potestate Principum in subditos, sed de dominorum in servos dominatu; *conditio servitutis*, inquit, *jure intelligitur imposita peccatori*. Deinde non ait hunc dominatum esse contra creatoris voluntatem supposito peccato, sed tantum contra primam ejus intentionem ante peccatum; addit quidem, homines magis *pastores pecorum*, quam *reges hominum* fuisse constitutos, ut hinc insinuaret Deus, quid ordo postularet creaturarum, et quid etiam meritum exigeret peccatorum : verum non agit de dignitate regie, sed de illius abusu, quo principes quidam sub-

ditos suos instar mancipiorum habent, contra quem abusus L. 5. c. 12. dixerat : *Rex dicitur a regendo et consulendo, non a regnando et dominando.*

2º. S. GREG. vel de eodem abusu loquitur, cum ibidem dicat : *nam contra naturam superbire est, ab æqualibus (natura et specie humana) velle timeri;* aut intelligit principatum non simpliciter cum vi dirigendi, sed adjuncto terrore et vi cogendi, quam peccatum efficit necessariam.

Inst. 2. Regnare et leges ferre, solius Dei est, 1. Cor. 8. 6. *unus Dominus, Jacob. 4. unus est enim legislator et iudex;* hinc Oseæ 8. 4. dicitur : *ipsi regnaverunt, et non ex me : principes extiterunt, et non cognovi eos;* ergo nulla est inter homines regnandi potestas nec participata, quia 1. Cor. 7. 23. ait Apost., *pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.*

R. 1º. D. A. Regnare cum suprema et independenti potestate C. cum potestate divinæ subdita N. Dei solius est, regnare legesque condere potestate sibi propria et essentiali a nemine accepta, nemini obnoxia; is primi textus est sensus, idem et secundi, statim enim additur : *qui potest perdere et liberare, in æternum scilicet.* Præterea τὸ unus non tam singularitatem, quam identitatem iudicis ac legislatoris significat, ad excludenda temeraria hominum iudicia; unde subditur : *tu autem quis es, qui iudicas fratrem tuum?* OSEAS loquitur de Regibus Israel præter voluntatem Dei introductis, quos sibi populus contra primam Dei institutionem per rebellionem constituerat : vel τὸ non regnare ex Deo, idem est, ac non regnare secundum voluntatem Dei, aut non ex ordinatione Dei, sed ex mera permissione, quæ quidem de omnibus tyrannis, Regibus iniquis, aut ineptis ad regnandum applicari possunt : vel denique increpantur Reges Israel, quod regia potestate abuterentur ad populum avertendum a Deo ad idola, hoc quippe est *regnare non ex Deo, et statim additur : argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent.*

R. 2º. N. C. Nam Apostolus I. c. jubet, homines sub alterius potestate constitutos non hominibus propter homines, sed in hominibus Christo servire qui tanto nos pretio redemit, ac sibi mancipavit : aut eos, qui libertate fruantur, deterret ab ea cuiquam obstringenda propter salutis pericula et impedimenta, quæ præsertim id ætatis ex conditione servitutis nascebantur.

86. *Dico III.* Potestas legislativa seu politica seu ecclesiastica perseverat etiam in improbis.

Prob. 1ª. pars. Apostolus ad Rom. 13. jubet obtemperare hominibus in potestate constitutis, qui tunc temporis erant infideles : talibus etiam in Christianos sævientibus parebant summa religione Christiani in omnibus, quæ divinæ legi non adversarentur. Similiter in antiqua lege Regibus a morum atque etiam a fidei rectitudine deflectentibus sua permanebat auctoritas; et ante datam legem JOSEPH Gen. 47. PHARAONI idolorum cultori terras Ægypti fecit tributarias; ergo.

Conf. Bono publico et communi capitaliter repugnat, ut potestas illa pendeat a fide vel moribus Principum, quia cum alterius mens et animus nemini pateat, vix ullum valere præceptum constaret, si illorum validitas ex legislatoris fide ac moribus suspensa esset.

Prob. 2ª. pars. Ecclesiasticam potestatem quæcumque Scripturæ loca adstruunt, eam sine ulla exceptione, sine apposita prohibitatis conditione stabi-

liunt; ergo hæc non est apponenda. *Prob. C.* Restrīgenda non sunt sacri textus testimonia, quæ restringi non postulat vel auctoritas, vel manifesta ratio, neque etiam aut alia Scripturæ loca, aut Traditio, aut Ecclesiæ praxis vel definitio significat esse restringenda; quin potius restrictioni huic adversantur; ergo potestas ecclesiastica talis non est, quæ nequeat in improbis permanere, aut per improbos rite valideque exerceri: non enim e re Ecclesiæ est, ut Pastorum auctoritas per improbitatem ipsorum extingatur, tum quia regimen ejus non foret satis conspicuum, tum quia spernendarum Ecclesiæ legum frequens prætextus occurreret.

Conf. Matth. 23. ait Christus: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei; omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt;* ergo cathedræ, h. e. docendi et præcipiendi auctoritas non minuitur per improbitatem insidentium cathedræ. Quamvis autem de antiquæ legis Pontificibus ac ministris sermo sit; ea tamen quoad nostros ratio valet. Adde censuram hujus articuli, qui est WICKLEFFI 15., et a Constantiensi Synodo Sess. 8. reprobatus: *Nullus est Dominus civilis, nullus Prælatus, nullus Episcopus, dum est in peccato mortali.*

87. *Obj Eccli. 10.* dicitur: *regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias;* ergo mali Principes amittunt potestatem politicam; imo non potest Deus hanc improbis potestatem tribuere, tum quia sunt inimici Dei, tum ne abusum potestatis approbare videatur: propterea SAUL ut malus evasis, a Deo reprobatus est, 1. Reg. 13.; ergo carent potestate, quæ non est nisi a Deo.

R. N. C. Nam 1°. textus citati sensus est, divinam efficere providentiam, ut contra injustos dominatores ingruant hostes, qui devictos regno ejicient. 2°. Deus etiam inimicos suos muneribus et donis afficit, Matth. 5. 45. *solem suum oriri facit super bonos et malos etc.* 3°. Improbi etiam potestate sua recte uti possunt, eaque non conceditur a Deo, ut illa abutantur, sed ob fines dignos sapientia, bonitate ac justitia divina. Demum a SAULE non valet argumentum ad cæteros, tum quia SAUL fuerat a Deo proxime Rex electus, non ita cæteri: tum quia SAUL etiam diu, postquam factus fuit improbus, regnare perstitit: tum quia nisi Deus ita expresse statuisset, licuisset nemini SAULIS auctoritati propter ejus improbitatem se subducere, atque ipse DAVID divinitus illi designatus successor aggressus non est eum throno deturbare.

Inst. 1. *Quæ sunt, a Deo ordinata sunt,* ad Rom. 13.; ergo impiorum potestas non est a Deo: unde Apostolus obsequium erga tales Principes solum commendat, vel ut evitentur majora incommoda, vel tanquam aliquid perfectius, non vero illud imperat.

R. *Ad 1.* Ea lex, quam nonnulli afferunt, nec Vulgatæ, nec græcis Codicibus consonat, utrobique sequitur: *quæ enim sunt (potestates) a Deo ordinatæ sunt;* ita legendum esse patet tum ex serie, itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, tum ex circumstantiis temporum in quibus ea jubebat Apostolus, cum scilicet Principes et Magistratus essent infideles. Itaque non a vita Principum inordinata, sed a Deo pendet Principum potestas, in qua nihil inordinatum.

Ad 2. N. A. Utraque interpretatio evertitur, tum per contextum: *necessi-*

tate igitur subditi estote, infert Apostolus, *non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*; tum Christianorum praxi, qui persecutionum tempore facile potuissent in Principes Religionis hostes rebellare, stragemque imperio inferre, ut testantur TERTULL. Apolog. c. 33., et S. GREG. Naz. orat. 3. in Julian. Apost.

Inst. 2. S. AUG. L. 19. de Civ. c. 21. negat apud infideles posse esse justitiam, jura, verum populum aut rempublicam; ergo per infidelitatem amittitur suprema potestas: hæc enim improborum potestas bono communi nequaquam conducit.

R. N. C. Nam 1°. S. Doctor, ut sæpe alias, intelligit veram justitiã, verã jura ea, quæ ad æternam vitam perducant, uti L. 4. cont. Julian. c. 3. — 2°. Multo minus bono communi conducit, ut ex privata Principis probitate ac fide pendeat suprema potestas: cui enim perdito civi ac novarum rerum cupido non promptum sit, hoc vel illud Principis vitium suæ perduellioni prætexere?

Inst. 3. Potestas ecclesiastica est *supernaturalis*; ergo in improbis non perseverat: est ad regendam *Christi sponsam*; ergo inimicis Christi ea non conceditur: est in *ædificationem*, sed in improbis potius foret ad destructionem; ergo per improbitatem ea deperditur.

R. N. C. Tum quia supernaturalia dona illa, quæ vocantur gratis data, h. e. quæ sunt in aliorum magis quam habentis utilitatem, non amittuntur per peccatum; ejusmodi autem donum est potestas ecclesiastica: tum quia Christus in utilitatem suorum etiam inimico uti potest: tum quia malus etiam legislator potest commissa sibi potestate non abuti; certior autem foret perniciēs, si justa etiam peccatorum imperia detrectare licitum esset. Non tamen negandum, quin probis et justis *convenientius* conferatur ecclesiastica jurisdictio, cum res integra est.

Inst. 4. Saltem per *hæresin* aut *infidelitatem* amittitur ecclesiastica potestas; ergo.

R. 1. De hæresi vel infidelitate *mere interna* hoc dici non potest ob easdem rationes, quæ probant potestatem illam non amitti per quodcumque aliud mortiferum peccatum. 2. Si hæresis vel infidelitas *externa* quidem sit, sed *occulta* maneat, probabilius quoque est, non propterea jurisdictionem amitti; equidem in excommunicationem incurrit, at postulat tamen bonum Ecclesiæ, ut, quamdiu *occulta* manet hæresis, censuræ hujus suspendatur effectus quantum ad jurisdictionis amissionem: nisi dicere malis, ipsam interire jurisdictionem, valere tamen illius actus, eo quod Ecclesia illam ad actus ejusmodi transeunter conferat, aut suppleat ejus defectum, quod nonnulli asserunt. 3. Si hæresis vel infidelitas fuerit non tantum externa, sed *manifesta* etiam, v. g. in Episcopo, iterum distinguendum videtur: aut enim is toleratur, aut non toleratur: si *secundum*, jurisdictione spoliatur saltem vi excommunicationis huic crimini annexæ: si *primum*, vel ex tacito Ecclesiæ consensu suspensus remanet excommunicationis effectus quoad jurisdictionis privationem, vel certe jurisdictionis defectus ab Ecclesia suppletur saltem quoad acta ex jurisdictione pendentia, quæ cedunt in gregis innocui commodum et favorem. Alterutrum fieri videtur exposcere pietas Ecclesiæ et fidelium, quibus non alter præficitur pastor, necessitas longe præpollens ratione,

quæ adduxit Ecclesiam, ut in Constantiensi Concilio permittérét communi-
cationem cum excommunicatis *non denuntiatis*.

Inst. 3. Fides est fundamentum spiritualis ædificii; ergo et spiritualis potestatis: atque ideo negant SS. PP., hæreticis esse posse in Ecclesia jurisdictionem: S. CYPR. ep. ad Magnum ait: *Dicimus omnes omnino hæreticos et schismaticos nihil habere potestatis ac juris*: S. COELESTIN. I. ep. ad clerum et populum Constantinopolitanum, inquit: *Si quis ab Episcopo Nestorio, aut ab aliis, qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus est, vel exutus, seu antistitis seu clerici dignitate, hunc in nostra communione et durasse et durare manifestum est, nec judicamus eum remotum: quia non poterat quemquam removere ejus sententia, qui se jam præbuerat ipse removendum*; quæ verba tanquam regulam ab Apostolica Sede sancitam refert NICOLAUS I. ep. 7. ad Mich. Imp.; ergo invalidi sunt hæreticorum actus juridici.

R. *Ad 1. D. A.* Fides est fundamentum spiritualis ædificii, h. e. internæ justitiæ ac donorum, quæ illam comitantur C. h. e. donorum et gratiarum, quæ per se spectant ad salutem cæterorum N. ad hæc enim seu recipienda seu retinenda sufficere potest baptismi character.

Ad 2. D. A. SS. Patres negant jurisdictionem posse competere hæreticis ab Ecclesia rescissis C. in Ecclesia adhuc aliqua ex parte hærentibus, ut sunt hæretici occulti, atque etiam publici, sed tolerati N. Nihil contra probant allati textus: S. CYPR. loquitur de hæreticis et schismaticis in separata secta constitutis, eoque argumento utitur ad firmandam suam opinionem de illis iterum baptizandis, cum redeunt ad Ecclesiam: S. COELESTIN. pronuntiat quidem, invalidos fuisse jurisdictionis actus a NESTORIO ejusque sequacibus tentatos; sed 1º. non loquitur de actibus illis, qui erant in gregis commodum et favorem, sed de iis tantum qui erant a coactiva potestate: 2º. declarat tempus, ex quo cœperunt irriti esse actus isti, non esse illud, quo eorum auctores male de fide senserunt, sed illud, quo perversa sensa prædicare cœperunt, quod manifestationem hæresis indicat.

ARTICULUS II.

DE POTESTATE LEGISLATIVA CIVILI.

88: *Dico.* Princeps politicus, aut qui in republica gaudet suprema auctoritate, habet potestatem ferendi leges civiles ac politicas.

Prob. I. ex Script. Prov. 8. *per me Reges regnant, et legum conditores justa decernunt*; Matth. 22. Christus de tributis ex Principis lege pendendis, *red-dite*, inquit, *quæ sunt Cæsaris, Cæsari*; ad Rom. 13. Apostolus, *omnis anima*, inquit, *potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinate sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*; ergo Principum, seu supremæ in republica auctoritatis potestas a Deo manat, atque ad sanciendas leges extenditur.

Prob. II. Ex Traditione. S. JUSTIN. Apol. 1. ad Antonin. Imp. *vectigalia sane*; ait, *et collationes eis, qui a vobis ordinati sunt, exactoribus præ omnibus ubique inferre contendimus, quemadmodum a Christo sumus instituti*.

TERTULL. in apologet., ORIG. L. 1. et 9. cont. Celsum, cæterique christianæ Religionis defensores ipsos ejusdem Religionis hostes ac persecutores appellant ceu testes constantiæ et alacritatis fidelium in legibus ejusmodi observandis.

Prob. III. Ex ratione. In omni perfecta societate necesse est, supremam esse illius gubernandæ potestatem, sive in uno positam, sive in pluribus : atqui unus ex actibus potestatis illius maxime necessariis est legum latio ; ergo necesse est, in societate perfecta esse legiferam potestatem. *Maj.* evidens est ex natura societatis ; *min.* quoque ex dictis exploratam habet veritatem. Hæc vero potestas perseverat in christianis Principibus : namque Principes, cum se ad Christum adjunxerunt, eo, quo antea gaudebant, jure non sunt spoliati : tum quia id minime æquum fuerit, cum potius reverentia et obsequio digniores per accessum ad fidem evaserint, juxta illud 1. Tim. 6. *qui fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti* : tum quia vehementer id obsuisset propagandæ fidei : tum quia inter Christianos perseverat potestatis istius necessitas, uti etiam observat AUG. L. 19. de Civ. c. 17. *politici regiminis finis est pax et concordia in rebus ad mortalem vitam pertinentibus, quæ pax etiam Christianis hanc vitam agentibus est necessaria.*

89. *Obj. I.* Potestas legifera civilis vel est in *singulis*, vel est in *communitate* : non 1um. quia singuli non sunt cæteris superiores, nec quisquam ex natura rei habet jus imperandi : non 2um. alioqui leges ab universis ferrentur, quod inauditum est ; ad hæc communitas neque a seipsa id juris habet, neque a Deo concessum legitur ; ergo nullatenus est in omnibus ea auctoritas.

R. *N. m. quoad 2. part.* Homines ad socialem vitam a Deo conditi sunt : vitæ autem societas nec commoda, nec justa, nec firma permanebit, nisi in unum finem et in unum corpus politicum conveniat frequens hominum multitudo : in ea multitudine non ordo, non concordia vigeat, nec finis communis obtinebitur, quin eidem regimini legibusque iisdem pareatur ; ergo ex rei natura in communitate residet legifera potestas. Quia tamen hæc ab universa multitudine exerceri vix potest, ex communi consensu transfertur in aliquem unum, aut in aliquos vel plures vel pauciores pro modo ac specie regiminis, quod eligere placuerit ; hinc

R. *Ad 1. N. seq.* Leges erunt proxime a Principe vel a Magistratu, in quem translata fuerit summa potestas.

Ad 2. seq. Ea potestas est ab auctore naturæ Deo, quatenus hominem fecit sociabilem, et societatem ipsam constitutam sequitur ex natura rei potestas ejusmodi ; nec est necesse usquam scriptum esse, quod a natura ipsa dicitur.

Inst. 1. Sequitur, eam potestatem derivari *ex consensu singulorum*, qui in societatem conveniunt ; sed hoc repugnat Apostolo ad Rom. 13... *non est potestas, nisi a Deo* ; repugnat et *rationi*, quia ab hominibus nequit esse auctoritas ulciscendi privatorum injurias, obligandi in conscientia, pœnis ipsaque morte mulctandi ; ergo.

R. *N. seq.* Equidem supponitur libera hominum potestas, qua in unam corporis politici compagem coeant ; at constitutæ societati ex natura rei adhæret legum ferendarum potestas, per hoc ipsum a Deo proveniens, quod homines Deus ad societatem aptos condiderit, ad eum fere modum, quo

matrimonium non initur, nisi ex conjugis utriusque consensu, quo semel emissio ex natura rei divinaque voluntate talis existit vinculi firmitas, quæ humana auctoritate resolvi non potest.

Inst. 2. Juxta hanc expositionem dicendum erit, communitatem nunquam suprema et legifera potestate spoliari posse: ab hominibus esse regiam dignitatem, non a Deo, et communitatem esse superiorem Rege: atqui *primum* adversatur experientiæ, et *secundum* Scripturæ; ergo.

R. *Ad 1. N. seq.* Potest enim communitas seipsam exuere illa potestate, et sui regendæ arbitrium transferre in alterum, sive per electionem capitis alicujus, aut in tempus, aut in perpetuum, sive per spontaneam accessionem ad majus aliquod imperium, cujus legibus tanquam pars regi ac vivere incipiat; potest item in pœnam alicujus delicti v. g. injuste suscepti belli, ea potestate privari victoris arbitrio, et tunc censetur virtualiter consensisse in sui juris translationem, cum sese exposuit periculo eorum, quæ nata sunt sequi ex bello injuste suscepto.

Ad 2. N. seq. Nam potestas, quæ conceditur Regi, secundum se est a Deo *mediate* (*proxime* autem, ubi Deus ipse Regem constituit, uti apud Israelitas) quia sunt a Deo tum *natura*, quæ inclinât homines ad societatem, tum *recta ratio*, quæ persuasit efficere Principem vel Magistratum reipublicæ, a quo regatur. Quamvis ergo hominum fuerit, supremam auctoritatem sub hac vel illa forma determinare, et in hunc vel illum transferre; tamen posito eorum consensu is, in quem translata est, fit communitate superior, sicut homo fit homine superior, si hic illi in servum se venumdedit.

90. *Obj. II.* Saltem Magistratus aut Principis arbitrium sine legibus erit sufficiens ad communitatem continendam; ergo necesse non est ejus auctoritati legiferam annecti potestatem.

R. *N. A.* Societas hominum *per se* diu constare nequit sine legibus, licet ex accidenti ob Principis alicujus virtutem et sapientiam ac populi exiguitatem id aliquando contigerit, uti de primis Regnis cogitari potest, et Livius L. 3. testatur de initiis reipublicæ Romanæ: quapropter legislatio, ut per se necessaria, regię aut supremæ auctoritati annexa est.

Inst. Invigilant Principes *naturalium legum* observationi, et florebit respublica: ergo positivis legibus, earumque ferendarum potestate opus non est.

R. *N. A. 1º.* Quia in applicandis aut conciliandis nonnullis naturæ legibus occurrit interdum difficultas, quæ positivarum duntaxat legum determinatione tolli potest: sic oportuit definiri tempus, intra quod ii, qui rei ab altero possessæ dominos se contenderint, possent suum sibi jus titulis certissime argumentis demonstratum vindicare, et ultra quod bonæ fidei possessores pacifica possessione non possent exturbari: ne fieret aut contra eam naturæ legem, quæ vetat rei dominum invitum, aut sine justa causa spoliari; aut contra alteram, quæ prohibet, ne bonæ fidei possessores possent in infinitum dejici diuturna et pacifica possessione, atque nullus litium sit finis.

2º. Quia sunt quidam usus communi bono valde conducibiles, qui ad naturæ legem non pertinent, ut feuda, census annui et similia, quæ humanis legibus dirigi necesse fuit.

3º. Quia lege naturæ nullæ temporales pœnæ sceleribus decernuntur, quibus tamen solis improbi solent coerceri.

91. *Obsérva.* In Imperio Romano-Germanico leges universales civiles fert Imperator cum consensu statuum : Status imperii etiam soli condunt leges seu statuta particularia pro suis territoriis ; hinc jus civile dividitur in publicum et privatum.

Jus civile publicum de causis publicis ad publicam utilitatem directè, principaliter et immediate est constitutum : concernit sacra, sacerdotes et magistratus : continetur *recentius* saltem *Aurea Bulla* de electione Imperatoris et juribus Electorum ; *Pace publica profana* a Maximil. I. an. 1493. stabilita, et a successoribus renovata pro tranquillitate publica, atque indemnitate Statuum ac subditorum Imperii ; *Ordinatione camerae et judicii imperialis aulici*, potissimum erecta ad justitiam Statibus ac subditis Imperii administrandam in controversiis a tribunali inferiore non decisis ; *Pace religiosa* et Osnabrugo-Monasteriensi ; *Capitulatione cæsarea* seu conventionem, qua Imperator electus ante inaugurationis solemniam certas condiciones sibi propositas acceptat juratus ; *Recessibus imperii*, sive Decretis comitialibus, quæ sub finem comitiorum a Statibus et Imperatore concluduntur. Legibus hujusmodi publicis omnes Status imperii ac subditi obligantur, etiam Principes ecclesiastici, qui ob acceptas ab Imperatore in feudum integras provincias vasalli sunt. Atque ex his videtur Imperium nostrum habere formam Monarchiæ certis pactis et receptis usibus temperatæ.

Jus civile privatum auctoritate Principis secularis conditum, ad singulorum civium utilitatem temporalem immediate, principaliter ac directe ordinatur. Plura de jure civili vide in *Tr. de Princip. Theol.* num. 240. et apud Jctos.

ARTICULUS III.

DE POTESTATE LEGISLATIVA ECCLESIASTICA.

92. *Nota.* Potestas vere legislativa dicit potestatem tum *præceptivam*, h. e. imponendi obligationem et obedientiæ necessitatem, tum *coactivam* in violatores legum etiam invitos : nam sine hac illa nec utilis, nec satis efficax, imo inutilis esset gubernatio ; unde Philosophus L. 10. Ethic. c. 9. docet : *lex est sermo ab aliqua prudentia ac mente profectus, vim habens cogendi.* Potestas jurisdictionis ecclesiasticæ alia est pro foro interno v. g. pœnitentiæ, alia pro foro externo ad gubernandam Ecclesiam, seu corpus Christi mysticum a statu politico contradistinctum ; de hac duntaxat quæstio est, et quidem dogmatica contra hæreticos : nam præter AERIUM, WALDENSES etiam, WICLEFF, HUSS, LUTHERUS, ANABAPTISTÆ, TRINITARIJ, MELANCHTON, CALVINUS, MARSILIUS PADUANUS etc. denegarunt Christi Ecclesiæ potestatem ferendi leges, quæ fideles obligent in conscientia, idcirco ab Ecclesia in variis Conciliis damnati. LUTHERUS adeo totum jus canonicum publice combussit : CALVINUS Pontificem et Episcopos dixit esse tyrannos et carnifices conscientiarum : MARSILIUS docens jejunia Ecclesiæ non esse servanda, negat omnem aliam potestatem, quam prædicandi et administrandi sacramenta, a Christo concessam Ecclesiæ, vultque clericos et Prælatos Ecclesiæ jurisdictioni Principum quoad omnia subjectos. In Galliis nonnulli innovarunt eundem errorem, quem itidem secutus in Anglia HENRICUS VIII. edito libro potestatem ecclesiasticam

confudit cum civili, et se ipsum Ecclesiæ Anglicanæ summum Pontificem objecit. ILLYRICUS auctoritatem ecclesiasticam ministris et populo, CALVINUS cœtui seniorum, BRENTIUS Principibus secularibus adjudicat, Episcopos inter mancipia Magnatum abjiciens; contra hos

93. *Dico I. Datur in Ecclesia vera potestas præceptiva.*

Prob. I. Ex Scriptura. Datur in Ecclesia potestas regendi fideles, quia quod Christus Petro promiserat Matth. 16. 19. *Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris etc.*, implevit Joan. 21. 17. dicens: *Pasce oves meas*; et quæ Apostolis facta promissio Matth. 18. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram etc.*, impleta est Joan. 20. 21. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*; ergo datur etiam in Ecclesia potestas præceptiva, qua regantur fideles.

Prob. Cons. 1º. Scriptura eodem nomine *Rectorum et Pastorum* compellat Ecclesiæ Prælatos, quo Reges et Principes: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei*, 1. Petr. 5. 2. *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus S. posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*, Act. 20. 28. 2º. Apostoli et successores Apostolorum eandem a Christo, cui *data est omnis potestas in cœlo et in terra*, ad Ephes. 6. 20. potestatem participant, quia ejus legati 2. Cor. 5. 20., quibus dixit, *sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, item quia se futurum cum illis promisit *usque ad consummationem seculi*, ac demum quia necessario in terris relinquenda erat hæc potestas pro regno Christi spirituali, quod Luc. 1. 32. prædicebatur æternum. 3º. Quia Apostoli hanc potestatem sæpius exercuerunt: *Scitis, quæ præcepta dederim vobis* 1. Thess. 4. 2., *Præcipio tibi coram Domino* 1. Tim. 6. 13., et quidem cum obligatione obediendi, *Obedite præpositis vestris et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*, ad Hebr. 13. 17., item 2. Thess. 3. 14.

Prob. II. Ex Traditione. Unanimis PATRUM consensus testatur, plura ab Apostolis lata fuisse præcepta, et nonnulla durare adhuc in Ecclesia, v. g. de non ordinandis bigamis in Episcopos, de jejuniis sumendæ Eucharistiæ præmittendo, de Sabbato et Paschate die dominica celebrando etc. Deinde Ecclesia eandem potestatem tribus primis seculis exercuit, prout editi canones demonstrant. Ad hæc vix ullum est Concilium, quod non præcepta vel interdicta decreverit, quod probant Tomi Conciliorum et Collectiones juris canonici. Tot denique prostant *epistolæ decretales* Pontificum præceptis et censuris refertæ; ergo.

94. *Dico II. Datur in Ecclesia vera potestas coactiva:*

Prob. I. Ex Scriptura. Christus Matth. 18. 15. per illa verba: *Si peccaverit in te frater tuus...* pro jurisdictione contentiosa instituit judicem, dic *Ecclesiæ*, h. e. Prælati ecclesiastici: egit ibidem de accusatore et testibus, in ore duorum vel trium testium stet omne verbum: expressit pœnam externam, *sit tibi sicut ethnicus et publicanus*, h. e. excommunicatus et expulsus a publica fidelium communione; ergo.

Prob. II. Ex Traditione. Ecclesia semper in se agnovit et exercuit hanc potestatem; 1º. PAULUS 2. Cor. 10. 6. ait: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam*, et 1. Cor. 4. 21., *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinis?* 2. Cor. 13. 2. et 10., *Prædixi et prædico ut præsens, et nunc absens iis, qui ante peccaverunt, et cæteris om-*

nibus, quoniam, si venero iterum, non parcam... ad Tit. 2. 15. *Argue cum omni imperio.* 2°. PAULUS 1. Tim. 1. 20. *Hymenæum et Alexandrum propter hæresin tradidit Satanæ:* 1. Cor. 5. 4. et 5. excommunicavit incestuosum *Corinthium:* Act. 5. mors repentina *Ananiæ et Saphiræ* a PETRO: Act. 13. exæcratio *Elymæ* inflictæ a PAULO miraculorum potestate. 3°. Concilia et Pontifices idipsum fecisse patet ex dictis supra, et quidem Concilia Senonense et Cameracense anathematizarunt Marsilii ac Lutheri hæresin e diametro oppositam etc. 4°. Idem testantur SS. PP. apud Suarez de LL. et Bellarm. de Rom. P.; exempla item plura Episcoporum, uti illud Ambrosii adversus Theodosium.

Cum ergo potestas tam *præceptiva* quam *coactiva* constituat auctoritatem perfecte *gubernativam* seu *legislativam*, hæc datur in Ecclesia: maxime cum utraque sit ordinaria, Prælati Ecclesiæ competens vi muneris, perpetua tum ob Christi eam dantis, tum ob Ecclesiæ eam recipientis ac exercentis indefectibilitatem, et quidem supra communitatem perfectam, qualis certo est Christi Ecclesia.

95. *Obj. I.* Præter leges divinas et humanas civiles non requiruntur *leges ecclesiasticæ*, præsertim cum ad salutem sufficiat lex Evangelii, Christus vero ipse sit supremus legislator, et solus Deus possit hominem dirigere ad finem supernaturalem; ergo non datur in Ecclesia vera vis *præceptiva*.

R. N. A. Nam leges *civiles* minime sufficiunt ad regendam Ecclesiam, tum quoad objectum, tum quoad finem discrepantes a fine communitatis sacræ: leges *divinæ* sunt nimis universales, adeoque per præcepta Ecclesiæ magis determinandæ; hinc Paulus 1. Cor. 11. 2. aperte distinxit sua præcepta a divinis, dicens: *laudo vos, quod præcepta mea teneatis*. Porro lex evangelica non sola fide et libertate evangelica absolvitur, sed præcepta etiam ecclesiastica complectitur, quorum observatio perducit ad salutem; quippe ordinate constituta est *respublica christiana*, tanquam unum corpus Christi mysticum; ergo cum Christus ipse jam non sit amplius caput visibile, ut pax, unitas et integritas perstaret suæ Ecclesiæ, alium in terris sui Vicarium visibilem constituit, cum potestate ad eam rite gubernandam proportionata. Denique homines etiam ad finem supernaturalem dirigere possunt; non quidem ex virtute sua, sed adjuti Spiritu S., qui, dum homines plantant ac rigant, dat efficaciam et incrementum; potest etiam vis Ecclesiæ *directiva* et *coactiva* impedire pericula, scandala, occasiones, et sic peccata in ordine ad æternam salutem.

Inst. 1. In lege *naturæ* nulla erat potestas ferendi leges ecclesiasticas: in lege *mosaica* Deus prohibuit, ne quid præceptis divinis addatur vel dematur, punitis propterea Achaz, Uria et Manasse: Christus etiam in lege *evangelica* damnat ceremonias, præcepta, et doctrinas hominum; ergo.

R. 1°. Jamdum in lege *naturæ* erat potestas publica, sed principaliter penes reges, determinandi sacrificia et ritus divini cultus: illa ex V. et N. lege intelligenda sunt de legibus humanis, quæ vel sunt inutiles, vel contrariæ divinis, et quibus illæ præponuntur; neutrum obest præceptis ecclesiasticis, maxime cum Christus jam antea docuerit illis obediendum esse: *si Ecclesiam non audierit...* Adde, quamvis singula quæque non ad mores tantum, sed etiam ad judicia et præsertim ad divinum cultum spectantia Deus ipse in

veteri lege minutatim determinaverit, nihilominus Esth. 9., Judith. 16. et 1.; Mach. 4. legimus adjecta fuisse quædam præcepta *ceremonialia*, imo *judiciale* etiam aliquod 1. Reg. 30.

R. 2º. Rex uterque non tam novas leges statuit, quam idolorum cultum et ritus gentilium inferre voluit; atque hoc ipsum judæis prohibitum, ne quid addant *ex ritu gentilium*, inter quos vivebant et victuri erant. Cum ergo in veteri lege novæ leges non essent necessariae, quia a Deo singula fuerant determinata, non aliud sacerdotum legis veteris munus erat, quam ministrare, sacrificare, gubernare pertinentia ad res sacras, et dubia circa legem decidere.

Inst. 2. Christus ab Ecclesia sua abstulit *jugum* legis mosaicæ; ergo multo magis *jugum* tot legum ecclesiasticarum, quæ sunt longe plures, ac illæ judæis impositæ. Conf. S. Aug. ep. 119. c. 19. docet, voluisse Christum *quam paucissimis sacramentis religionem esse liberam*, hanc vero libertatem servilibus oneribus premi, et humanis præsumptionibus subjici; ergo.

R. D. A. Leges ecclesiasticæ *absolutæ* et pro universa Ecclesia latæ sunt longe plures N. hæ namque solum quatuor vel quinque sunt, scilicet de annua confessione et communione paschali, de jejuniis et diebus festis. Leges *conditionales*, et pro certis tantum statibus libere susceptis Tr. hæ enim tantum gravant eos, qui libere eligunt SS. Ordines, cætus Religiosos, officium judicis ecclesiastici: vel sunt determinationes juris divini, explicationes dogmatum fidei, censuræ et pænæ ad conservationem juris divini necessariae etc. Præcepta vero legis inosaicæ erant innumera pro toto populo, valde onerosa, et figura figuratorum; ergo veniente veritate iis cedendum fuit.

Ad Conf. S. Aug. l. c. solum improbat quosdam abusos et consuetudines, quæ sine ratione et auctoritate in quibusdam locis invaluerant; sic enim ibidem ait: *Omnia, quæ neque SS. Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt... sine ulla dubitatione resecanda existimo*; atque his ipsis verbis aperte declaratur potestas legislativa.

Inst. 3. S. AMBROS. de potestate ecclesiastica erga subditos ita sentit: *Lacrymæ meæ arma sunt; aliter neque debeo, neque possum resistere*. S. CHRYSOST. L. 2. de sacerdotibus hoc inter *Pontificem* et *pastorem ovium* discrimen statuit, quod hic animalia vi coercere valeat, ille nonnisi suasionibus subditos emendare; ergo Prælati Ecclesiæ non competit vis coactiva.

R. S. AMBR. solum vult, contra tyrannos et rebelles non esse stringenda *arma sensibilia et materialia*; ibidem vero loquitur de Gothis et Barbaris Imperii romani invasoribus: quod vero plus sibi potestatis competat in hæreticos et fideles improbos, ostendit ipse tum scriptis in ep. 14. ad Marcellinam, tum facto adversus THEODOSIUM, quam post cædem Thessalonicensem a templi aditu prohibuit. S. CHRYS. docet morbos fidelium curari, et *mores internos* emendari non posse, nisi illis volentibus, cum sint *voluntarii*, dum morbi ovium irrationalium utpote *naturales*, iis etiam invitis sanari, et cives cogi possint ad *mores externos* immutandos. Aliis videtur loqui de jurisdictione interna pro foro pœnitentiæ. Demum hom. 70. ad pop. sat clare potestatem legislativam asserit: *Si, quod absit, contempti fuerimus, minas ad rem deducere cogemur, vos ecclesiasticis cogentes legibus... nec ullus ecclesiastica*

despiciat vincula : non enim, qui ligat, est homo, sed Christus qui nobis hanc contulit potestatem, et tanti dominos honoris constituit.

Inst. 4. S. BERN. L. 1. de consid. Non monstrabunt, puto, qui hoc dicunt, ubi aliquando quispiam Apostolorum iudex sederit ; ergo Ecclesia caret potestate judiciaria, multoque magis legifera. Quin et ORIGEN. Tr. 12. in Matth. c. 20. Sicut omnia carnalia, inquit, in necessitate posita sunt, non in voluntate : spiritualia autem in voluntate, non in necessitate ; sic et principes spirituales : principatus eorum in dilectione subditorum debet esse positus, non in timore corporali ; ergo Ecclesia caret potestate obligandi et cogendi.

R. Ad 1. D. C. Caret potestate judiciaria in civilibus causis C. in his, quæ ad religionem pertinent N. Summum Pontificem alloquens BERNARDUS negat ei convenire, ut de terrenis ac civilibus causis judicet : quidni contemnant, inquit, judicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cœlestibus et Angelos judicabunt ? ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra, quoniam propter illa, non propter has accepistis claves regni cœlorum.

Ad 2. N. C. Potestatem non negat ORIGENES, sed ostendit quid expediat, nimirum ut a Prælati amor alliciantur magis, quam compellantur terrore subditi : quia salutis negotium, qui est finis regiminis ecclesiastici, a volentibus, non ab invitis obtinetur. Quod tamen non impedit, quominus ab Ecclesia sint cogendi, qui ad recte agendum se sponte adduci non sinunt.

96. *Obj. II. Ecclesia non est vera respublica ; ergo non indiget potestate legifera.*

Prob. A. Si Ecclesia est respublica, datur status in statu, quod repugnat ; hinc ait OPTATUS MILEV. L. 3. cont. Parmen. : non enim respublica est in Ecclesia, sed Ecclesia in respublica est ; ergo.

R. D. A. Datur status in statu ejusdem generis et sine subordinatione N. diversi generis et cum subordinatione C. Item Ecclesia est in respublica quoad temporalia C. quoad spiritualia N. Sicut Ecclesia in temporalibus subordinatur imperio seculari, ita in spiritualibus imperium sacerdotio. OPTATUS MILEV. scripsit de schismate Donatistarum, exprobans DONATO Carthaginensi Episcopo suam arrogantiam, qua eleemosynas a CONSTATE Imp. per singulas Ecclesias pauperibus submissas respuebat dicens : quid est Imperatori cum Ecclesia ? atque sic injuriam faciens potestati regiæ, pro qua tamen PAULUS monet quotidie Deum orare, ut quietam vitam cum ipsis agamus : non enim respublica est in Ecclesia, sed Ecclesia est in respublica, scilicet quoad temporalia, quoad eleemosynam, quoad dona templis ac pauperibus a Regibus submissa. Quamvis ergo Ecclesia est in Imperio, h. e. composita ex fidelibus quoad statum politicum Principi cuidam subjectis ; tamen inde nequaquam sequitur, eidem Principi competere etiam regimen Ecclesiæ, quia Christus suam Ecclesiam longe super aliud fundamentum ædificans, eam Apostolis eorumque successoribus regendam commisit, non tantum quoad internam gubernationem circa dogmata fidei, sacramenta etc., sed externam quoque politiam et rectum ordinem quoad ministeria clericorum, jejunia, dies festos etc.

Inst. 1. Ecclesia quoad substantiam est unio fidelium cum Christo per

fidem, gratiam et virtutes; ergo inter suos fideles non exigit legislatores ecclesiasticos.

Conf. Religio est de jure naturæ libera, sicut cuiuslibet liberum est eligere id quod sibi videtur bonum; ergo non est subjecta potestati humanæ, uti subjecta non fuit in statu naturæ, pro quo nemini licebat, aut determinare cultum divinum, aut alios ad eundem compellere.

R. *Ad 1. D. A.* Est unio fidelium qualiscumque sine ordine ad caput visibile et rectores Ecclesiæ *N.* est unio rite ordinata et subordinata Christi in terris Vicario, aliisque Ecclesiarum præsidibus *C.*

Ad 2. D. A. Jure naturæ liberum et æquum est eligere id, quod videtur bonum per consilium rationis qualecunque, quomodocunque et quandocunque *N.* per consilium rationis conforme legibus vel naturalibus vel etiam positivis *C.* Equidem jure naturæ nulla certa religio imperatur, neque homo ad credendum proprie cogi potest; attamen jus naturæ dictat, ut eligatur religio simpliciter digna Deo, et illa quidem qua Deus se coli cupit et mandat: sed Christus in nova lege hanc determinavit, omnesque fideles jurisdictioni ecclesiasticæ subjecit; ergo. Si enim quævis religio cuiuslibet libera est, modo sibi videatur conveniens, etiam judaica, mahumetana, imo indifferentismus, ac demum nulla plane religio erit naturaliter illicita.

Adde, quod falsum sit, religionem in statu naturæ fuisse absolute liberam ab omni lege, quod patet ex legibus naturæ, ex præcepto divino Adæ dato, ex sacrificio CAINI a Deo rejecto etc.; falsum, nemini licuisse statuere quidquam de cultu divino per revelationem determinato, quod patet in ENOCH, qui cæpit primo invocare nomen Domini, scilicet cultu novo et publico. Ad hæc fuit potestas saltem patriarchalis et œconomica, quæ filios ac subditos ad Dei cultum adigebat, uti constat in SETHI posteris. Demum perperam confunditur lex naturæ cum lege gratiæ, cum in hac revelato Dei cultu libertas præceptis evangelicis adstricta sit in obsequium fidei; nempe libertas hominis, maxime post lapsum, semper indigebat directione legum, unde illi provisorium de legibus naturæ, timoris et amoris.

Inst. 2. Religio est personalis et dependens ab assensu mentis; ergo est extra imperium; imo mens hominis cogi non potest, ac ne Deus quidem cogit ad determinatam religionem; ergo potestas coactiva in rebus fidei nulla est penes Ecclesiam.

R. *D. C.* Religio est extra imperium respectu infidelium, et mens cogi ad eam non potest directe *C.* respectu fidelium, et mens ne indirecte quidem cogi potest *N.* Fide christiana libere semel acceptata, non est deinceps liberum credere quod vis, sed quod præcipit Ecclesia; alias eris sicut ethnicus et publicanus. Ecclesia coercendo hæreticos, perturbatores ac seductores fidelium non tam imperat voluntatibus, quam punit perversas voluntates, et ex officio coercet non libertatem, sed licentiam. Sic Deus etiam cogit indirecte ad bonum, interminando judicium et pœnas æternas. Nonne, licet religio sit personalis ac mentalis, CONFENSIONISTÆ in Pace Religiosa Calvinisticam, et PROTESTANTES in Pace Westphalica omnes alias ab utraque Protestantica et antiqua Catholica diversas religiones totis viribus excludere? Nonne fatentur Protestantici, posse prohiberi religionem falsam, et a suo Magistratu civili subditos compelli, ne Judaismum aut Mahumetismum amplectantur?

Inst. 3. Potestas ecclesiastica circa fidem et religionem semper fuit turba-

rum causa; imo dum viguit, ac ubi viget libertas credendi et vivendi nullis legibus adstricta, pacatius et felicius vivebant vivuntque subditi, quod patet v. g. in *Batavis*, quamvis religione inter se plurimum discordent, in *Turcis* etc.; ergo.

R. N. A. Quæ enim Regnorum ac Imperii tranquillitas felicitasque fuerit tum, cum leges passim omnes divinæ et humanæ negligebantur, testantur annales, bella, patriæ clades etc. At permissio etiam, quod sane falsissimum est, credendi vivendique libertatem promovere pacem et bonum reipublicæ; tamen, *quod non est honestum, utile esse nequit*, prout morale axioma habet; et tametsi utile foret, aptum profecto medium tranquillitatis veræque felicitatis *per se loquendo* esse non potest, quia illicitum, et legibus divinis humanisque adversum.

Turcis et *Batavis* non est, quod invideant orthodoxi cives, quorum reipublicæ Christianæ cum tranquillitate status externa vel maxime internam quæerunt, suisque procurare subditis debent. Demum teste experientia Imperium et Regna, quamdiu unius fidei erant sub uno Ecclesiæ capite, longo tempore optata pace fruebantur, et si quando inter potestatem sacram et politicam orta dissensio fuerat, ea ex abusu et *per accidens* acciderat, cum potestatem utramque Christus ipse discreverit ad quietem publicam melius conservandam.

ARTICULUS IV.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA PONTIFICI ET EPISCOPIS PROPRIA.

97. *Nota.* Jurisdictionem ecclesiasticam in omnes Christianos, esse penes Pontificem et Episcopos, sicut olim fuerat penes Petrum et Apostolos, quorum illi successores sunt, docent Catholici omnes. Negant vero Novatores, tum quod Reges ac Principes subsint jurisdictioni ecclesiasticæ, tum quod hæc sit vera quædam potestas directiva et coactiva, utpote mere *pædagogica*, vi cuius Prælati ecclesiastici tantummodo dirigant ac doceant fideles, salva semper auctoritate Principum; Calvinus etiam vitio vertit ac tyrannidi, a solis Episcopis usurpari jurisdictionem, a senioribus conscia et approbante Ecclesia exercendam. Ex hisce putridis hæreticorum fontibus EDMUNDUS RICHERIUS, prout ipse fatetur in Apolog. 2., hausit eundem errorem, quod claves Ecclesiæ sint penes communitatem fidelium; eundem adoptarunt Quesnellus et plerique Jansenistæ. Verum hic hæreticorum error multoties ab Ecclesia damnatus, et libellus RICHERII altero mox anno a Conciliis Senonensi et Aquensi, a Sorbona et a Sede Apost. fuit conflixus; item condemnata in Constitutione *Unigenitus*, hæc Quesnelli propositio 90^a. : *Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores de consensu saltem præsumpto totius corporis*; hinc

98. *Dico I.* Potestas et jurisdictio ecclesiastica est penes Pontificem et Episcopos, non tantum *ministerialiter*, sed et *formaliter*.

Prob. 1^a. pars. tum *ex Scriptura*: Christus, antequam Ecclesia coaluisset, Petro ceu capiti et sub eo Apostolis commisit jurisdictionem sacram, ad eorum successores transituram, uti patet ex Matth. 16. 18. Joan. 20. 21.-23. 21.-15. 17. vide num. 93.; ergo sacræ potestatis origo est a Christo, et data a Christo

non communitati ac multitudini fidelium, sed Prælati Ecclesiæ: tum ex Traditione: OPTATUS Milev. L. 7. ait: B. Petrus præferri omnibus Apostolis meruit, et claves regni cælorum cæteris communicandas accepit; CHRYSOST. hom. 6. in Act. Ap. vocat Petrum Coryphæum Apostolici chori, cui creditæ sunt claves regni cælorum; CYRILL. Galech. 17. Principem Apostolorum ac regni cælorum clavigerum; S. LEO Serm. 3. de sua assumpt. ad Pontif. De toto mundo unus Petrus eligitur... omnes proprie regit Petrus, quos principaliter regit et Christus; idem docent THEOPHYL. in c. 22. Lucæ, et alii.

Prob. 2^a. pars. In Scriptura comparatur Ecclesia corpori, ad Rom. 12. 4., membrorum autem varietas exponitur 1. Cor. 12. 27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro... et quosdam quidem posuit. Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas... numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? Vocatur grex et ovile Joan. 10. 16., ad Hebr. 13. 20. domus ac familia ad Hebr. 3. 5., Matth. 24. 25., Luc 12. 42.; ergo sicut functio, vis et potestas agendi non est in corpore, sed in diversis membris, et sicut potestas regendi non est in grege, sed in domino aut pastore gregis: ita jurisdictio ejusque exercitium non est penes communitatem, sed penes Episcopos, qui potestatem regendi non accipiunt ab Ecclesia, sed a Deo.

Conf. 1. Pontifex et Episcopi a Deo habent suam potestatem, tum quia Act. 20. 28. Spiritus S. posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei; et ad Ephes. 4. 11. Ipse, Christus, dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas... in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi; tum ex text. supra cit. In potestate, nomine ac virtute Christi exercent suam jurisditionem, uti de Paulo constat ex 2. Cor. 13. 10. et 1. Cor. 5. 3.; ergo eam non habent a communitate fidelium, sed formaliter a Deo et Christo, cujus auctoritate eam sibi propriam exercent.

99. Dico II. Pontifex et Episcopi habent supremam jurisdictionem in omnes Christianos.

Prob. I. Ex Scriptura. Christus dans Petro et Apostolis potestatem clavium, quodcumque solveritis, quodcumque ligaveritis, et committens curam ovium, pasce oves meas, universaliter de omnibus ovibus et de omnibus actibus fidelium, quibus vita æterna amitti vel obtineri potest, locutus est; ergo omnes omnino Christianos subiecit potestati ac jurisdictioni ecclesiasticæ. Cum vero imperium Ecclesiæ inutile foret ac inefficax sine potestate puniendi; cumque boni pastoris officium sit, non solum errantes revocare oves, sed et lupos arcere, Christus etiam reliquit potestatem ligandi, qua rebelles quoslibet pœnis spiritualibus coercere possit; vide num. 94.

Prob. II. Ex Trad. et perpetua praxi Ecclesiæ. Bullæ Pontificum, jus canonicum, et historia ecclesiastica abunde testantur, semper tum intra tum extra Concilia a Prælati Ecclesiæ exercitam fuisse supremam in omnes Christi fideles potestatem tum directivam, tum coercitivam; ergo. Ita GREG. Naz. hom. 17. ad primarium Imperii administrum dicebat; vos quoque imperio meo ac tribunali lex Christi subiecit: imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam, præstantius ac perfectius; alioquin carni spiritum, et terrenis cælestia cedere oportebit. SYMMACHUS P. ad Anastas. I. Imp. ait: tu, si Christianus princeps es, qualiscumque Præsulis Apostolici vocem debes pa-

tienter audire. S. CHRYSOST. hom. 34. in ep. ad Hebr. scribit : *audiant et Principes, nec solum iis subjecti, quemadmodum morigeri debent esse...* Ipsi adeo summi Principes, præsertim CAROLUS M., LADISLAUS Rex Hungariæ, LUDOVICUS Rex Galliæ, ALPHONSUS Rex Hispaniæ, EDUARDUS Rex Angliæ, KENULPHUS Rex Merciorum, et plures alii apud SUAREZ in Defens. fid. cath. L. 3. c. 21. suos Patres spirituales et Reges Regum appellarunt summos Pontifices, iisque filialem obedientiam et sponderunt et præstiterunt, una quasi voce dicentes cum CAROLO M., *Honoremus sanctam Romanam et Apostolicam Sedem, ut, licet vix ferendum ab illa Sede imponatur jugum, tamen feramus et pia devotione toleremus.*

100. *Obj. I.* Ecclesia non est cœtus hierarchicus, sed collegium æqualium; ergo in Ecclesia non sunt Principes, qui aliis imperent, Pontifex et Episcopi.

Prob. Ant. Christus verbis his, *quæcumque alligaveritis*, præmiserat ista, *dic Ecclesiæ*; ergo si datur potestas jurisdictionis in Ecclesia, hæc est penes populum et omnes fideles. *Conf.* PAULUS 1. Cor. 5. nonnisi de consensu fidelium excommunicavit incestuosum Corinthium, dicens : *judicavi eum, congregatis vobis et meo spiritu, tradere Satanæ*; ergo.

R. Verba illa, *dic Ecclesiæ*, innuunt Prælatos Ecclesiæ; id manifestum est tum ex contextu, in quo Christus ad Apostolos conversus ait : *amen dico vobis, quæcumque alligaveritis... quæcumque solveritis*; tum ex interpretatione S. CHRYSOST. hom. 61. in Matth., et THEOPHYL. in c. 18. Matth.; tum ex consuetudine, item ex absurdo; quæ demonstrant, non posse, nec debere toti fidelium cœtui, aut Concilio generali ex Episcopis peccatum fratris denunciari.

Ad Conf. D. A. Et hoc fecit Paulus ex obligatione ac necessitate N. ex prudenti œconomia C. Paulus hisce verbis : *judicavi congregatis vobis*, ostendit modum judicandi, ubi 1º. attingit *congregationem fidelium*, non quod Principis potestas in judicando pendeat a populi consensu, sed quia delicta gravia concordi multorum deliberatione punienda sunt, prout iudices in porta sedentes publice dijudicarunt; 2º. suum assensum, *et meo spiritu*, h. e. mea voluntate et auctoritate; 3º. auctoritatem principalis Domini, *cum virtute D. N. J. C.*, unde suum robur habent judicia Prælatorum Ecclesiæ.

Inst. 4. S. PAULUS etiam in absolvendo excommunicato requirebat consensum populi, dicens v. 10. *cui autem aliquid donastis, et ego: nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi*; ergo penes populum sicut potestas absolvendi, ita et potestas judicandi fuit.

R. N. C. Sicut Paulus, præsentem vel etiam consentiente populo, voluit denunciari condemnationem fornicarii, nimirum ut et ipsi Corinthii tam enorme flagitium damnarent, quod antea in suo concive non arguebant: tum ut præpotenti Corinthio hac via occasionem turbandi Ecclesiam præcluderet, adeoque ob prudentem œconomiam; ita ex simili ratione in ejusdem absolutione voluit intervenire populi preces, vota et executionem sententiæ suæ, uti S. CHRYSOST. in h. l. ait : *sicut cum Paulus juberet hominem resecari, non passus est penes illos auctoritatem condonandi, dicens: decrevi tradere ejusmodi Satanæ; ac rursus assumpsit eos in consortium dicens: congregatis vobis tradere illum, duas res curans, ut et proferretur sententia, et ne fieret absque illis, ne videretur hic illis hoc facto lædere, ipsosque contemnere: itidem et hic facit.* Attamen ipse, ceu Christi Vicarius sua auctoritate con-

donavit poenam, prout verba citata testantur. Denique ex facto particulari, unico et libero male infertur conclusio universalis et dogmatica.

Inst. 2. Potestas excommunicandi sæpe exercita *injuste*, ac fere semper in Ecclesia et Imperio *turbarum causa* fuit; ergo non est a Christo concessa Prælati Ecclesiæ, utpote cedens in destructionem potius, quam in ædificationem.

R. N. A. Id quidem asserunt, at non probant Acatolici haud absimiles Arianis, Eutychianis, cunctisque aliis schismaticis et hæreticis, qui ab Ecclesiæ primordiis hoc se fulmine injuste tactos criminabantur. Similia oggerunt de Regum ac Imperatorum excommunicationibus, sed authenticis testimoniis non comprobant: quod si probarent, quemdam nos abusum fateri oporteret, non vero in præjudicium usus legitimi, quibus incommodis sat cavit Concilium Trid. Sess. 25. c. 3. de Reform. statuens, *excommunicationis gladium sobrie, magnaue circumspectione exerendum esse*. Si quando majores turbæ inde exortæ sunt, id factum ex obstinatione fulminatorum: non enim ambitio aut tyrannis Pontificum, sed plerumque gravissima scelera, schismata, hæreses, discrimen proximum Religionis fuerunt causæ excommunicandi, prout æquiores politici etiam acatholici fatentur. Quam vero salubris sit in Ecclesia hæc potestas, Lutherus adeo testatur Tom. VIII. Jenensi scribens ad suos: *bene faceretis, mihiq; placeret, si excommunicationis usum denuo reducere possetis... vel maxime opus foret ejusmodi medio: nam effrænâs licentia agendi quodvis pro libitu, in dies crescit*.

101. *Obj. II.* Apostolus vocat omnes Christianos *regale sacerdotium* et *genus electum*; quamvis autem fideles non qua homines præcise, tamen qua Christiani possunt habere potestatem spiritualem, et constituunt communitatem fundatam in religione supernaturali; ergo.

R. D. A. Vocat Christianos *regale sacerdotium* in sensu stricto, ac si sacerdotium existat in populo tanquam subjecto exercente N. in sensu lato, quia populus est subjectum recipiens et obediens sacerdotio C. Est ergo potestas sacra principaliter penes Pontificem, formaliter penes Episcopos, finaliter penes populum fidelem; alias omnes etiam Israelitæ in veteri lege fuissent sacerdotes, quia Exod. 19. 6. de iis dicitur: *vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta*.

Dein esto, potuisse communitati fidelium concedi potestatem supernaturalem; at concessa non est, nisi Prælati Ecclesiæ, et rectoribus fidelium: quippe Christus instituit Ecclesiam ceu rempublicam sacram, ejusdemque regimen ordinavit longe excellentiore modo, quo sub uno capite pax membrorum, fidei unitas, et morum puritas per totum late orbem conservarentur.

Inst. 1. S. Aug. L. 1. de doctr. Christ. c. 17. docet, quod Ecclesia acceperit claves regni cælorum in Petro; ergo potestas et jurisdictio est penes multitudinem fidelium; præsertim cum jure divino et naturali gubernatio communitatis immediatius competat communitati, quam personæ singulari.

R. D. A. Ecclesia, h. e. caput et præcipua membra Ecclesiæ C. Ecclesia, h. e. communitas fidelium Subd. accepit formaliter et subjective pro omnibus membris Ecclesiæ N. finaliter, scilicet in utilitatem totius Ecclesiæ, et ita, ut perpetuo maneret in Ecclesia, ad successores transitura C. Equidem communitati immediatius competit gubernatio, ubi sua sponte homines perfectam

ineunt societatem; secus ubi Deus et formam tribuit societatis, et potestatem distribuit pro suo beneplacito: sicut autem ordinavit regimen Synagogæ Thearchicum, ita Monarchico simile illud novæ Ecclesiæ esse voluit.

Inst. 2. Docet idem S. Doctor Serm. 13. de Verb. Dom., et serm. 108. c. 2., quod Petrus, cum claves cœlorum accepit, sustinuerit personam Ecclesiæ; ergo potestas est penes Ecclesiam, Pontifex autem et Episcopi sunt tantum *ministri*.

R. D. A. Personam Ecclesiæ sustinuit historice, velut caput et princeps Ecclesiæ C. solum parabolice, velut legatus, qui non proprio, sed Ecclesiæ nomine eam potestatem recipiat et exerceat N. Pontifex et Episcopi in potestate, nomine ac virtute Christi suam jurisdictionem exercent, *secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*, 2. Cor. 13., et 1. Cor. 5. *judicavi... eum in virtute D. N. J. C. tradere Satanae*. Dist. etiam C. Pontifex et Episcopi sunt *ministri* respectu Dei et Christi, uti se et cæteros Apostolos multoties vocat Paulus C. per hoc autem ministerium non excluditur ipsa potestas, quia Paulus etiam Reges ac Principes *Dei ministros* nuncupat, et Christus ipse *minister circumcisionis*, imo servus appellatur. Sunt *ministri* respectu populi et Ecclesiæ *Subd.* h. sensu, quod sint constituti in utilitatem et bonum Ecclesiæ ceu finem C. alio sensu, qui excludat proprietatem potestatis N. *Spiritus S. posuit Episcopos*, Act. 20.; et ipse, Christus, *dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas*; ergo potestas sacra, ejusque ministerium a Deo est, non ab Ecclesia.

Inst. 3. Juxta S. Cypr. L. de unit. Eccl., et S. Aug. L. 3. de Bapt. c. 18. claves non alia de causa datæ sunt Petro, quam ad unitatem Ecclesiæ significandam; ergo potestas sacra est penes Ecclesiam.

R. D. A. Ita tamen, ut Petrus tanquam ordinarius ac primus pastor, et caput cæterorum eas acceperit C. secus N. Petro in persona propria promissæ sunt claves, quia Matth. 16. Christus Petrum ut singularem personam alloquitur secundum nomen tum recens impositum, tum a nativitate acceptum, addito etiam nomine patris; confirmatur ex contextu, quia ei facta est promissio, qui statim in persona utique propria fuit a Christo reprehensus; item ex interpretatione SS. Patrum, Aug. L. 2. cont. 2. epist. Gaudent. c. 23. etc.

Nec obstat, quod Petrus dicatur gessisse *figuram Ecclesiæ*: hanc enim gessit ratione Primatus, sicut Rex personam regni gerit, *Ecclesiæ Petrus propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam*, Aug. Tr. ult. in Joan., et in Ps. 108. *cujus, Ecclesiæ, ille agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit*; non ergo inter se pugnant figura Ecclesiæ, et proprietas potestatis ecclesiasticæ: nam et CHRISTUS vere baptizatus fuit, ac simul figura Ecclesiæ, JOANNES vere supra pectus Domini in cœna recubuit, simul autem symbolum erat Ecclesiæ triumphantis ac vitæ contemplativæ etc.

Inst. 4. S. Aug. Tr. 121. in Joan. docet, peccata remitti a *charitate Ecclesiæ*, et *gemitu columbæ*; ergo hæc potestas est penes Ecclesiam et justos in Ecclesia.

R. D. A. Remitti a charitate Ecclesiæ, h. sensu, quod Ecclesia justorum auctoritatem hanc sibi uni propriam habeat N. h. sensu, quod nemini remittantur peccata, nisi ad eum extendatur Ecclesiæ charitas, isque fiat

vivum membrum *columbæ*, particeps orationis aliorum justorum *C.* Paradoxum videbatur DONATISTIS, posse ab *hæreticis* justificari homines per baptismum et introduci in Ecclesiam, cum ipsimet sint cooperti peccatis, atque extra Ecclesiam; illis proin respondet S. AUGUSTINUS, non tam eum, qui baptizat, peccata remittere, quam *gemitum columbæ*, h. e. orationes Sanctorum, quibus impetratur pœnitentia interior, et charitas, per quam formaliter justificantur, quicumque justificantur; item non illum, qui baptizatur, ideo justificari, quia ab hoc vel illo baptizatur, sed quia per baptismum a quocumque exhibitum in eum extenditur *charitas Ecclesiæ*.

102. *Obj. III.* Potestas ecclesiastica, quam Christus instituit, est sejuncta a potestate politica, et potestas, quæ est penes Pontificem et plerosque Episcopos, est conjuncta cum potestate politica; ergo penes Papam et Episcopos non est potestas ecclesiastica a Christo ordinata. *Maj. prob.* Christus dixit Matth. 20. 23. Petro et Apostolis: *Principes gentium dominantur eorum, non ita erit inter vos*, et Luc. 12. de seipso: *o homo! quis me constituit judicem inter vos?* unde Apost. 2. Tim. 2. ait: *nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*; ergo.

R. *Ad 1. D. A.* Vos autem non sic, h. e. more gentium dominando dominatu superba æmulatione quæsito, et despotica tyrannide exercito *C.* dominatione cum humilitate suscepta, debitaque moderatione exercita *N.* Hinc græcus textus habet, *καταχυριεύουσιν*, h. e. violenter dominantur. Sacerdotium et Imperium de *jure naturæ* inter se non pugnant: in *lege veteri* utrumque jungebant Moyses, Melchisedech, Heli, Samuel et Machabæi: in *nova lege* hic quoque nexus juvat et ornat Ecclesiam, cum ampla judicandi gubernandique potestas decus sit insigne Sacerdotii, et fructus ferat plurimum: nam facilius Dei verbum audiunt populi, audito obtemperant, mores corrigunt, terrentur contumaces, et validius arcentur hostes, si a regio Pontifice mysteria tractentur, doctrina explicetur, grex et ovile custodiatur.

Ad 2. Christus non rejecit *absolute* munus judicandi, sed ne per minutias impediretur a majoribus. Ideo Apostoli etiam Act. 6. omisere curam ministrandi mensis, quin omitterent officium præsidendi toti Ecclesiæ in temporalibus, uti constat ex eleemosynæ collectione Act. 11. et ad Gal. 2. Præterea Christus in terris non assumpsit personam Principis, sed meri Pastoris; hæc ergo documenta dedisse videtur Prælatiis mere ecclesiasticis.

Ad 3. D. A. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, h. e. negotiationibus, nimisque curis circa vitam temporalem *C.* h. e. nemo regimini politico debita cum moderatione se impendit *N.* Teste BELLARM. 1y *Deo* nec in græco, nec in ullo codice latino legitur. Dein quomodo salvis Scripturæ textibus citatis acatholici Principibus secularibus attribunt jus in sacra? quomodo Episcopi Angliæ, et per Germaniam Magdeburgensis, Lubecensis aliique Principes esse possunt ecclesiastici simul et politici? scilicet in subjecto acatholico contraria bellissime quadrant, quæ in catholico summo pere pugnant.

Inst. 1. Christus longe aliam Ecclesiæ formam et regimen instituit; ergo a *lege naturali* et *mosaica* nulla fit paritas. Ad hæc dignitates seculares, opes magnæ, Principum magnificentia requirunt magnas curas temporales, quæ a Deo avocant, et adversantur tum exemplo Christi, tum ejus Evan-

gelio, quod paupertatem præhabendam esse docet, maxime ab illis, qui Christum repræsentant magis. Demum Apostoli et primi Episcopi salubriter rexere Ecclesiam sine potestate politica; ergo.

R. *Ad 1. D. A.* Aliam Ecclesiæ formam instituit, componibilem tamen cum principatu seculari *C.* hujus absolute exclusivam *N.* Idipsum retorquetur in Lutheranos Germaniæ, et Calvinianos Angliæ Episcopos, sic dictos.

Ad 2. D. A. Requirit magnas curas, quæ *per se* avocant a Deo, quamvis ad prudentiæ christianæ leges, Deique servitium ordinentur *N.* quatenus ex prava cupiditate assumuntur, adeoque *per accidens C.* Videlicet avara pauperies *Prædicantium* has promit querelas, cum tanta non raro sit, ut vix honestus quispiam illorum munus ambiat, prout BEZÆ et SARAVIÆ testimonium habet, qui ipsi consultissimum esse censent, quod Episcopi politicis etiam honoribus splendeant.

Ad 3. Christus et Apostoli fecere aliqua, aliqua omisere, quæ nos non obligant; alias nulla in terris matrimonia, nullæ possessiones aut divitiæ esse deberent. Christus suo exemplo perfectissima monstravit, non cogendo *præceptis*, sed alliciendo *consiliis*. Evangelium paupertatem suadet iis qui sibi solis vivere eligunt, non item iis qui et aliis vivunt: hi enim, ut præclare agant, facultatibus non debent destitui; hinc in omni lege divites fuere sacerdotes, scilicet Moyses, Levitæ etc.

Ad 4. Apostoli et primi Episcopi rexere Ecclesiam necdum diffusam per orbem terrarum, sed perexiguam ac fere latentem in cryptis; adde, quod primis Ecclesiæ temporibus etiam *laici* pauperes fuerint.

Inst. 2. S. GREG. anathema dicit Episcopo, qui jubet, agris more fiscali titulum imprimi: *S. BERN. L. 2. de Consid.* ait: *forma Apostolica hæc est: interdicatur dominatio, indicitur ministratio*: *NICOL. I.* docet, Christum verum Regem ac Pontificem regnum ac pontificatum, quæ ante ipsius adventum juncta erant, *disjunxisse*; ergo.

R. *Ad 1.* Tempore *S. GREGORII* necdum Ecclesia habuit principatum politicum; ideo agros suos, quos ad instar privatorum civium tunc possidebat, non propria auctoritate, sed per legitimum judicem vindicare et recuperare debuit.

Ad 2. S. BERN. docens Pontificem non debere ovibus dominari, sed eas pascere, negat Pontificem *qua talem*, et ex institutione Christi esse principem politicum, cum ibidem subdat: *esto, ut alia quacumque ratione hæc tibi vindices, sed non Apostolico jure: nec enim ille dare, quod non habuit, potuit.*

Ad 3. NICOLAUS P. ipsemet possederat temporale dominium Romæ, Ravennæ aliarumque ditionum; solum ergo negavit, competere Pontifici imperium totius orbis etiam in temporalibus, siquidem Christus sicut Tiberio relinquens Imperium, Petro solum Pontificatum concessit: ita pro conservanda humilitate voluit Imperatorem indigere Pontificis directione *in spiritualibus*, et *in temporalibus* auctoritate Imperatoris Pontificem, quin propterea repugnet principatus sacerdotio junctus in summo Pontifice aut Episcopis.

ARTICULUS V.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA PONTIFICI ET EPISCOPIS EX JURE DIVINO PROPRIÀ.

103. *Nota.* Certum ex antiquissima Traditione, quod dignitas Episcopalis a Christo sit instituta; male proin Protestantes contra Episcopos insurgunt, ac si ambitione et superbia inflati sua sponte *jura collegialia* invaserint, et malesana regendi cupidine se supra cæteros elevarint, varia jura, titulos et dignitatum prærogativas sibi arrogantes. Certum, Episcopis tam ordinis, quam jurisdictionis potestatem divinitus esse concessam ita, ut ex institutione Christi veri sint Hierarchæ, Ecclesiæ Principes ac Judices. Certum, quod potestas ordinis et jurisdictionis Episcopalis non tam indissolubili nexu jungantur, ut una sine altera stare nequeat, cum sint et fuerint in Ecclesia Episcopi *Regionarii*, *Titulares* et mere *Honorarii* sine determinata, aut saltem sine actuali jurisdictione, sint vero etiam Cardinales, Abbates, alique, qui sine caractere quidem Episcopali, potestate tamen quasi Episcopali gaudent; proin certum quoque est, præcipue ex Conciliis Later. IV., Florent. et Trident., potestatem jurisdictionis aliam esse *completam* et proxime expeditam, aliam vero *incompletam*, sive ex parte principii, sive ex parte termini complendam, ut *valide* exire possit in actum secundum. Nec minus certum videtur, conferri vi ordinationis Episcopalis utramque potestatem et ordinis et jurisdictionis, quamvis hæc posterior per *confirmationem Pontificiam* compleri debeat, ut sit proxime expedita; sane vix unus est ex Scriptoribus catholicis, qui id hodie in dubium vocet. Atque ut hæc doctrina fors perperam a nonnullis intellecta reddatur experrectior, de potestate Episcoporum legifera eodem ac de jurisdictione sensu hic disseremus: leges quippe sunt actus jurisdictionis.

104. *Dico.* Sicut summus Pontifex universæ Ecclesiæ, ita Episcoporum quisque suæ Diœcesi leges ponere potest *jure divino*.

Prob. Sicut potestas, quæ Petro Matth. 16. promissa, et Joan. 21. concessa, juxta perpetuam Traditionem et constantem Ecclesiæ praxin fuit transmissa ad Petri successores, *Romanos Pontifices*: ita potestas Apostolis Matth. 18. promissa, et Joan. 20. tradita transiit ad successores Apostolorum, quales esse pronuntiant *Episcopos*, non tantum Cypr. ep. 42., Hier. ep. 54., et Aug. in Ps. 44., sed etiam EUGEN. IV. in Concilio Flor., item Concilium Trid. Sess. 33. c. 4 etc., ergo sicut illa Pontificis potestas legifera, ita hæc Episcoporum est *juris divini*. *Prob. C.* Hæc potestas legifera est *necessaria* Episcopis ad regimen suarum Ecclesiarum; ergo nulla est ratio, cur dicantur Episcopi successisse Apostolis quoad ordinis, non item quoad jurisdictionis potestatem: sicut ex adverso alia dona et gratiæ gratis datæ Apostolis quidem, non autem omnibus Apostolorum successoribus a Christo concessæ sunt, eo quod ad prædictum finem deinceps *necessariæ* non essent.

Prob. Ant. Qui *simpliciter* et *absolute* dicitur positus a Spiritu S. regere Ecclesiam Dei, hic intelligitur jure divino constitutus cum omni potestate necessaria ad ordinarium Ecclesiæ regimen: sed Episcopi dicuntur *simpliciter* et *absolute* positi a Spiritu S. regere Ecclesiam Dei, Act. 20., et aliunde

potestas legifera illis est necessaria ad ordinarium suarum regimen Ecclesiarum; ergo. Quæ textus modo citati efficaciam pro asserenda jurisdictione Episcoporum *immediate* a Christo collata infirmare videntur, sunt fere illa, quæ habentur ad Ephes. 4. *Christus dedit pastores et doctores*, utpote ab Apostolis prius nominatis alios et distinctos: ad Rom. 13. *omnis potestas est a Deo*: Prov. 8. *per me Reges regnant, et legum conditores justa decernunt*, etc. quibus verbis simpliciter et absolute dicitur potestas conferri a Deo, quin Deus censeatur *immediatus* ejusdem collator; vide Tract. de Princ. Theol. num. 181.

105. *Obj. I.* Episcopi dicuntur Apostolis successisse, quantum ad potestatem *ordinis* et consecrationem; ergo non quoad *jurisdictionem*: alias Episcopi essent æqualis auctoritatis cum Apostolis, quod admitti non potest.

R. N. C. Ex Christi institutione est, ut Ecclesiæ regantur ab Episcopis, et ordinarium regendi munus æque potestatem jurisdictionis, quam ordinis exigit; nihil ergo est, cur dicatur, Episcopos quoad hanc, non item quoad illam Apostolis successisse, siquidem Christus consecrationi Episcopali utramque potestatem alligaverit. *Seq. D.* Æqualis forent auctoritatis ratione activi principii C. passivi N. Jurisdictio considerari potest ratione principii vel *activi* vel *passivi*, h. e. vel quoad ipsam potestatem, vel quoad determinationem materiæ ac subditorum; si principium passivum consideres, longe diversa est ab Apostolica Episcopalis jurisdictio: Apostolica in universum mundum patebat, Episcopalis in quamdam Ecclesiæ portionem contrahitur: et quidem Apostolis ab ipso Christo assignatus est orbis universus, Episcopis partem Ecclesiæ regendam assignarunt primum Petrus cæterique Apostoli, postea vero summus Pontifex aut ampliorem aut restrictiorem, prout rerum adjuncta postulant: denique non omnes ii actus conveniunt Episcopis, qui Apostolis, e. g. fundare novas Ecclesias, etc.

Inst. 1. Activa potestas dicit necessarium ordinem ad *passivam*; ergo nequit intelligi Episcoporum jurisdictionem esse *immediate* a Christo ex parte principii *activi*, et ab Apostolis vel a summo Pontifice ex parte principii *passivi*.

R. D. A. Dicit necessarium ordinem ad *passivam* aliquam indeterminate C. determinate N. Exemplo res declaratur: Rex mittere potest quempiam in provinciam instructum facultate judicandi de causis civilibus et capitalibus, nullis determinate subditis assignatis, sed cum mandato Proregi dato, ut in ea provincia huic assignet subditos, in quos possit concessam a Rege jurisdictionem exercere; juris dicendi potestas ex parte principii *activi* tunc erit a Rege, neque ordinem dicet ad subditos, nisi indeterminate acceptos: ex parte autem principii *passivi* potestas illa erit a Prorege, qui determinabit subditos, in quos dicatur jus. Eodem fere modo se res habet cum jurisdictione Episcoporum a Christo collata, et per Pontificiam confirmationem saltem ex parte termini complenda.

Inst. 2. Si jurisdictio Episcoporum *immediate* a Christo est, non satis intelligitur Episcoporum subordinatio erga summum Pontificem: videtur exinde sequi, quod jurisdictio Episcopalis nequeat restringi a Rom. Pontifice etiam in Conciliis gen.: imo extenderetur in totum orbem cujusvis Episcoporum potestas; sicut illa Pontificis.

R. N. A. Nam 1°. Christus *immediate* instituit Episcopos cum subordinatione ad Petri successorem, sicut instituerat Apostolos cum subordinatione ad Petrum; quin et dependentia Episcoporum eo magis elucet, quod pars gregis, in quam exerceant suam jurisdictionem, ipsis a Pontifice assignetur. 2°. Sicut Christus voluit, Episcopis assignari subditos plures vel pauciores, prout expediret regimini Ecclesiæ: sic etiam potestatem hanc, quoad materiam, auctoritate summi Pontificis ac totius Ecclesiæ voluit pro communi bono vel extendi posse vel restringi; unde Episcopus nihil potest in illis, quæ Rom. Pontifex sibi specialiter reservavit, nihil contra jus commune. 3°. Quia summo Pontifici a Christo *immediate* traditur Ecclesia universa gubernanda, Episcopis vero pars aliqua tantum committitur, eaque indeterminate sumpta, primum ab Apostolis, nunc a Rom. Pontifice determinanda; quam ob rem extra Dioceses sibi definitas, et erga eos, qui ipsis non sunt assignati, jurisdictionem exercere non possunt.

Inst. 3. Si potestas jurisdictionis Episcopalis æque *immediate* est a Christo, ac potestas ordinis; ergo Episcopus etiam gradu dejectus impediri non posset a valido, sed tantum a licito jurisdictionis usu: sicut effici non potest, quin valide is, quamvis illicite, confirmet ac ordinet; falsum consequens, ergo et antecedens.

R. N. *seq. Disp. est*, quod potestas ordinis præcise sumpta sit quid absolutum, neque aliud exigat, quam characterem, adeoque tota perseveret, quamvis nulli adsint subditi: potestas autem jurisdictionis necessario refertur ad subditos, qui cum substracti fuerint Episcopo per ejus depositionem aut degradationem, jam uti non potest ea potestate, sive erga eos quos ipsi subtraxit Ecclesia, sive erga alios quos nemo illi subdidit.

106. *Obj. II. Monarchicum* est Ecclesiæ regimen; ergo ab uno in cæteros tota jurisdictio derivatur.

R. D. A. Est *Monarchicum* ita, ut penes unum sit et summa et tota potestas ecclesiastica N. summa, sed non tota, id est, omnis potestas C. Regimen Ecclesiæ non est ita *Monarchicum*, ut omnia unius nomine et auctoritate administrentur, a cæteris omnibus tanquam ab ejus delegatis et vicariis, id quod ipse reprobatur GREG. M., dum oblatam sibi ab Episcopis nuncupationem UNIVERSALIS EPISCOPI respuens ait: *vobis subtrahitur, quod alteri, plusquam ratio exigat, præbetur*. Sed est ita duntaxat *Monarchicum*, ut, quamvis penes solum Pontificem sit potestas summa, tamen penes Episcopos etiam velut Hierarchas et Principes Ecclesiæ sit vera jurisdictio ac legifera potestas divinitus concessa, cum subordinatione ad supremum Ecclesiæ caput; atque ita etiam regimen Episcopi pro sua Diocesi, servata proportionem debita, *Monarchicum* dici poterit.

Esto itaque, summum Ecclesiæ Antistitem in sensu explicato dici *Monarcham* posse, utpote cujus suprema et infallibilis auctoritas nec a plebiscitis, nec ab Episcoporum suffragiis pendet; tamen ab hac invidiosa et modestiæ Rom. Pontificum nunquam probata voce philosophica rectius abstinendum: quis enim eorum unquam se *Monarcham* dixit? aut Episcopum Episcoporum, aut Episcopum universalem? quis eorum Episcopos dici voluit meros Papæ vicarios? notus est ille titulus: CLEMENS *Episcopus servus servorum Dei*: notum, quod summi Pontifices Episcopos omnes, etiam Titulares, quamvis

clerum et populum non habeant, *Venerabiles Fratres* compellent, idque ad exemplum Christi, qui cum Dominus Dominantium esset, discipulos suos *fratres* compellavit, et *minister circumcisionis* dici voluit.

Inst. 1. TERTULL. in Scorpiaco c. 11. ait, *Dominum cæli claves Petro, et per eum Ecclesiæ reliquisse.* OPTATUS MILEV. de eodem ait : *Cæteris omnibus Apostolis præferri meruit, et claves regni cælorum cæteris communicandas solus accepit.* GREG. NYSS. contra eos qui ægre ferunt reprehensiones, *per Petrum, inquit, Episcopis dedit claves bonorum cælestium*; ergo Episcopi a Petro, h. e. a Rom. Pontifice suam jurisdictionem accipiunt.

R. N. C. Nam 1°. claves, de quibus Tertull., non sunt claves *jurisdictionis*, sed facultas ingrediendi regnum cælorum, *quas hic unusquisque interrogatus et confessus feret secum.* 2°. OPTAT MILEV. dicit solum Petrum accepisse claves, quia solus Primatum regiminis et potestatis accepit a Christo; at non dicit claves a Petro cæteris communicandas, atque id si diceret, recte intelligeretur de potestate clavium *completa* et proxime expedita ad actum secundum. GREG. NYSS. id solum intendit, quod in Petro collocata sit potestatis plenitudo, quam potestatem conferat ipse Christus Episcopis cum subordinatione ad Petrum ejusque successores, qui subditos et materiam Episcopis determinent.

Inst. 2. S. CYPR. L. de unit. Eccl. Petri sedem comparat *capiti, radici, soli, fonti*: atqui sic quidquid Episcopis inest jurisdictionis, a Romana Sede proficisci intelligitur, uti virtus membrorum a capite, vigor ramorum a radice etc.; ergo.

R. S. CYPR. non semel pronuntiat, ab ipso Christo fieri Episcopos; epist. 63. ait : *Apostolos, h. e. Episcopos et præpositos Dominus elegit; quod si nos aliquid contra Deum audere possumus, qui Episcopos facit, possunt et hi, Diaconi, contra nos audere, a quibus Diaconi sunt*: itaque in morali sensu, non physico accipiendæ sunt illæ similitudines. Nempe in eo Sedes Romana convenit cum corporis capite, cum radice etc., quod sit unitatis centrum, quocum debeant cæteræ Ecclesiæ communicare, quod quisquis ab ea recedit aut proscinditur, instar deserti rami arescat, quod Episcopalis potestas sit Pontificiæ subordinata, ita quidem, ut si Episcopus contra Episcopum, Synodus contra Synodum præjudicatis opinionibus insistant tenacius; si Scriptura Scripturæ, Traditio Traditioni opponantur, uti factum tempore S. CYPRIANI circa Anabaptismum hæreticorum, ad supremum Ecclesiæ Caput, velut ad centrum unitatis Catholicæ recurrendum sit; nec ideo quidquam decedit Episcoporum dignitati tum supra laicos, tum supra presbyteros eminenti, si os suum aperiat successor illius, qui potestate *fratres confirmandi* accepta, *exurgens in medio fratrum* dicat Episcopis, quæ fidei morumve doctrina verbo Dei scripto traditoque congruat, quæ tanquam nova et peregrina damari ac vitari debeat.

Inst. 3. Summi Pontifices docuerunt, a Romana Sede totam Episcoporum jurisdictionem esse; ergo.

Prob. Ant. 1°. SS. ANACLETUS, ANICETUS et ALEXANDER I. in suis Decretalibus aiunt, in Petro tanquam in fonte *totam*, in cæteris Apostolis nonnisi *derivatam* esse jurisdictionem. 2°. INNOC. I. in epist. ad Concilium Carthag. ait : *A Petro ipse Episcopatus et tota auctoritas nominis hujus emersit*; et in epist. ad Concilium Milev. *Arbitror omnes fratres et Episcopos nostros non*

nisi ad Petrum, h. e. sui nominis et honoris auctorem deferri debere. 3°. S. LEO Serm. 3. de Assumpt. sua dicit : *Si quid commune cum Petro aliis voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quod aliis non negavit*; et in ep. 89. *Hujus muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium voluit pertingere, ut in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet*. 4°. GREG. M. relatus Q. 6. c. 2. *Romana Ecclesia, inquit, vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis*; ergo.

R. Ad 1. Supposititiæ sunt Decretales istæ, quare nulla earum auctoritas; neque in hujusmodi Decretalibus, sed in Primatu Petri ejusque successorum divinitus instituto fundatur Episcoporum dependentia et subordinatio; jurisdictio autem a Christo collata Episcopis pariter ex S. Scriptura deducitur.

Ad 2. INNOC. I. in utroque textu Petrum Episcopalis nominis et honoris auctorem vocat, quia primus fuit Petrus, cui Christus contulit Episcopatum, et quia primus omnium Ecclesiæ singularis, scilicet Antiochenæ Episcopus extitit; verum cum id non satis liquido constat, sive ex verbo Dei, sive ex antiquis Ecclesiarum documentis, verisimilior hæc erit ratio, quia Petro tanquam capiti Ecclesiæ cæteri Episcopi omnes eo, quo exposuimus modo, subordinati sunt, maxime ut circa exortas hæreses ac fidei controversias consulant Sedem Apostolicam, atque illuc suorum Conciliorum decreta mittant approbanda, nempe, ut ibidem loquitur INNOCENTIUS I., *antiquæ traditionis exempla servantes, et ecclesiasticæ memores disciplinæ*. Sane si vox, auctor, pro institutore aut largitore acciperetur in sensu naturali, aperte nimium probaretur, cum solus Christus sit auctor dignitatis et auctoritatis Episcopalis.

Ad 3. S. LEO in primo textu docet Petri potestatem fuisse exemplar, cujus ad similitudinem Christus reliquis Apostolis contulerit jurisdictionem: ibidem enim sic ait : *Transiit quidem etiam in alios Apostolos jus potestatis istius, et ad omnes Ecclesiæ principes decreti hujus constitutio commeavit: sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimetur: Petro enim hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præponitur*. In secundo textu docet S. LEO, Christum dona sua a Petro in omne corpus diffudisse, eadem fere locutione, qua Num. cap. 11. Deus Moysi dixit : *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, 70 Senioribus, ut sustentent tecum onus populi tui*, quod, interprete S. Aug. in hunc librum, nil aliud significat, quam ex eodem spiritu gratiæ illos quoque habituros adjutorium, ex quo habebat Moyses; itaque non negat S. LEO, Apostolos et Apostolorum successores Episcopos suam a Christo jurisdictionem habere. Aliis videtur textus LEONIS nimium probare, eo quod loquatur de diffusionem *donorum Episcoporum*, quæ Christum, non vero Petrum auctorem habent; hoc ergo sensu diffundi a Petro jurisdictionem in Episcopos volunt, quod inter hos et illum eum caput Ecclesiæ summa esse debeat concentratio, ita ut Episcopus esse nequeat Episcopus cum jurisdictione, nisi communicet cum Papa; hinc ibidem subdit S. LEO : *ut exortem se mysterii intelliogeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*.

Ad 4. Sensus est, in Rom. Pontifice plenitudinem inesse potestatis, vi ejus potestatem Episcoporum a Christo collatam compleat, materiam et subditos

assignando : non enim secum ipse pugnat S. GREG. ; in epist. ad Joannem Jejunat. et alibi, a sententia, quæ diceret Papam esse *universalem Episcopum*, cujus cæteri sint tantum vicarii; abhorret tanquam a blasphemia.

Inst. 4. Nam 1°. In creandis Episcopis summus Pontifex hac utitur formula : *Providemus Ecclesiæ de NN., et eum præficimus in pastorem atque Episcopum ejusdem Ecclesiæ, committentes ei administrationem in temporalibus et spiritualibus.* 2°. Jurisdictionis usum non habent Episcopi, donec Pontificiis Bullis instituantur. 3°. Ipsimet Episcopi profitentur, quidquid in se auctoritatis est, ab Apostolica Sede acceptum, cum scribant se *Dei et Sanctæ Sedis Apostolicæ gratia Episcopos*; ergo tota eorum potestas est a Pontifice.

R. N. C. Primis Ecclesiæ seculis inusitatæ erant illæ formulæ; nam primitus Apostoli ex potestate sibi a Christo facta in variis mundi partibus constituebant Episcopos et fundabant Ecclesias, non requisito Petri consensu : deinceps per secula XII. in regionibus extra specialem Pontificis Patriarchatum plebs, clerus, Episcopi comprovinciales cum Metropolita elegerunt Episcopos, confirmavit et ordinavit idem Metropolita cum suis Episcopis comprovincialibus, inscio plerumque Romano Pontifice. Ubi tamen advertendum, Apostolos id fecisse *specialiter* a Christo ad id constitutos, Metropolitas vero et Patriarchas hanc suam auctoritatis prærogativam obtinuisse a Rom. Pontifice, ac proin confirmationem ab iis factam saltem *remote* obvenisse a Sede Apostolica.

R. *Ad 1.* Summus Pontifex ita loquitur, quia Episcopis assignat illam Ecclesiæ partem, quam isti a Christo sibi collata et per Pontificiam confirmationem completa potestate gubernent.

Ad 2. Bullæ sunt hodie una ex conditionibus requisitis, ut Episcopo electo vel nominato subditi assignentur a Christi Vicario, et sic potestas illorum compleatur ex parte termini, fiatque proxime expedita.

Ad 3. In Oriente non est in usu ea formula, in Occidente initium habuit a Seculo XIII., neque illam usurpant omnes Occidentales, et qui suum erga Sedem Apostolicam obsequium per ejusmodi formulam testantur, (id quod Galliarum Episcopi omnes, omnesque Germaniæ Præsules in suis ad Papam litteris exprimere solent) significant a prima Sede sibi assignatam esse jurisdictionis a Christo acceptæ materiam et subditos, suamque auctoritatem Pontificiæ subordinatam esse, ita ut penes Rom. Pontificem sit potestas et arbitrium, juxta dictamen justitiæ, Episcopos deponendi, ad Ecclesiæ utilitatem transferendi, eorumque jurisdictionem vel ampliandi vel restringendi, depositos a potestate inferiore suis sedibus restituendi, de libris et dogmatibus Episcoporum aliorumque irreformabili judicio judicandi, abusus Ecclesiarum particularium corrigendi, synodos confirmandi aut reprobandi, etc.

107. *Observa.* Igitur *jure divino* summus Pontifex ferre potest leges ecclesiasticas universales totam Ecclesiam obligantes, tum in Conciliis œcumenicis, quæ ab ipso tanquam Capite auctoritatem habent, tum extra Concilia : Episcopi pro sua quisque diœcesi : cæteri leges ecclesiasticas condunt *jure tantum humano*, nempe Cardinales in suis Titulis, Prælati gaudentes jurisdictione quasi Episcopali pro suis subditis, nisi obstet Ordinis vel Capituli aut Communitatis Privilegium, prout constat ex Dist. 3. de Consecr. : similiter alii quidam, quibus id in *jure can.* conceditur ; videlicet dignitates et com-

munitates illæ divino jure non existunt, et suam, quam habent potestatem, a summo Pontifice concessam esse jura testantur. Porro Metropolitæ vel Patriarcha nequit ferre leges in totam provinciam, nisi in Episcoporum Synodo ex illo Patriarchatu vel Provincia, ex eadem ratione. Vocantur autem leges ecclesiasticæ universales, vel *Canones* qui eduntur in Conciliis, vel *Decreta* quæ fiunt a Pontifice ad nullius consultationem; *Epistolæ Decretales* scripto transmittuntur ad alicujus consultationem; *Mandata* ad disciplinam et mores, *Dogmata* ad doctrinam fidei pertinent; *Interdicta* sunt, quæ aliquid prohibent, *Sanctiones*, quæ in transgressores poenas statuunt; sæpe tamen ejusmodi vocabula promiscue adhibentur.

De jure ecclesiastico, sive pro *lege*, sive pro *legum collectione* accepto, vide Tract. de Princ. Theol. num. 230., ubi et de jure novissimo tam absolute, quam hypothetico, item de Concordatis Germaniæ scitu necessaria delibantur.

ARTICULUS VI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA A CIVILI ET POLITICA OMNINO DISCRETA.

108. *Nota.* Principes seculares, uti speciosa advocatorum, defensorum et vindicum nomina præferunt, ita ex officio sunt *Dei ministri* et *vindices iram*, qui ausus nefarios comprimendo, quæ bene statuta sunt in Ecclesia defendant, et veram pacem his quæ sunt turbata restituant, depellendo perversos juris alieni et antiquæ fidei reformatores: et in hoc facilius cum orthodoxis consentiunt heterodoxi. In eo autem dissentiunt, quod *jus in sacra* et potestatem ferendi leges ecclesiasticas tribuant Principibus secularibus, eo quod hi representent Episcopum, vel quod apud summos Imperantes deposita sit suprema jurisdictio, uti in Regna et Imperia, ita in jura, res et personas ecclesiasticas: idque alii fundant in P. R., vel in Instrumento P. W., alii in illo brocardico, *cujus est regio, illius est religio*, alii in Scriptura et factis Imperatorum etc. Contra hos

109. *Dico.* Magistratus seu Principes seculares non habent *jus in sacra*, seu potestatem ferendi leges ecclesiasticas.

Prob. Ecclesiæ regimen a regimine politico prorsus separatum est, et quidem

Quoad auctorem. Potestas ecclesiastica suam originem habet a Deo, tanquam auctore *gratiæ* et Ecclesiæ, politica et secularis a Deo ut auctore *naturæ*: hæc prout est in Principe vel Senatu, est juris mere humani, et quoad se spectata naturalis est, non Principi utpote personæ singulari, sed potius communitati propria; cum ergo certum sit ex artic. præced., quod potestas ecclesiastica non resideat penes communitatem, neque hæc potuit illam transferre in Reges ac Principes seculares.

Quoad finem. Hic, respectu potestatis politicæ, est felicitas naturalis, respectu ecclesiasticæ vero supernaturalis; hinc ad Hebr. 13. 17. dicitur: *Obedite præpositis vestris: ipsi enim pervigilant, tanquam rationem pro animabus vestris reddituri*: Quamvis autem leges ecclesiasticæ non dirigant immediate internam æternamque salutem, quam cooperante Spiritu S. per sacramenta aliaque media spiritualia consequimur; attamen ad hunc finem

externum Ecclesiæ regimen eæ leges unice intendunt, quem et hodie insin-
genter promonent, nequicquam ringentibus acatholicis.

Quoad *objectum* et *quantitatem*. Potestas politica solum temporalia et naturalia ordinat, Ecclesia habet pro objecto principia fidei et gratiæ supernaturalis, pœnas et censuras spirituales: illa se non extendit ultra limites imperii temporalis, hæc per totum orbem diffusa est, ac una sicut fides; si vero totsint capita Ecclesiæ, quot sunt Reges ac Principes, Ecclesia non est *una*, sed multiplex, sicut potestas suprema Principum: non est *infallibilis*, quia assistentiam Spiritus S. nulli Regum ac Principum Christus promisit: ac demum rueret ordo Hierarchicus ad unitatem Ecclesiæ necessarius.

Quoad *subjectum*. Potestas politica, utpote mere naturalis ac temporalis, potest esse in laicis, in fœminis etiam, quin et in Principibus ethnicis: Potestas ecclesiastica saltem ordinaria ex institutione Christi, utpote spiri-
tualis et supernaturalis, competit solis personis ecclesiasticis, nempe Apostolis eorumque legitimis successoribus: nam ex num. 93. et 98. potestas ecclesiastica a Christo promissa et data fuit illis, qui Principes seculares non erant, et illo quidem tempore, quo nullus Princeps laicus fuit in Ecclesia; ipsi vero Apostoli eorumque successores eandem potestatem non Regibus ac Principibus, sed aliis Ecclesiæ Pastoribus et Episcopis communicarunt, juxta illud Pauli ad Tit. 1. 5. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt, corrigas, et constituas per civitates Presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Atque hinc nullus unquam Episcopus vere Catholicus eam sibi usurpavit potestatem, quam solus Pontifex et Episcopi ad nostra usque tempora exercuerunt; ergo potestas ecclesiastica Principibus secularibus vi supremæ suæ potestatis nequaquam competit, non jure *naturæ*, cum sit supernaturalis, et ex natura rei nequidem communitati, minus personæ singulari debeatur: non jure *divino positivo*, cum id ostendi non possit, imo contrarium constet ex institutione Christi; non jure *humano* sive canonico, quod in decretis Conciliorum et Pontificum omnino refragatur, sive civili aut gentium, quod authentice latum non extat, neque extare potest, utpote fundatum in jure *naturæ*.

Conf. I. ex Traditione: 1°. SS. Patrum: S. ATHAN. in ep. ad Solitar. verba Hosii ad Constantium recitat: *Ne præcipe nobis in hoc genere, sed ea potius a nobis disce: tibi enim Deus imperium commisit, nobis ea, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit*; et post de suo addit: *Quid opus est hominibus titulo Episcopi? quando a condito ævo auditum est, quando judicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit?* S. CHRYSOST. homil. 4. et 5. de verb. Is. scribit: *Quanquam admirandus videtur thronus regius, tamen rerum terrenarum administrationem sortitus est, nec præter potestatem hanc quidquam habet auctoritatis.*

S. AMBR. ep. 14. ad Marcellinam ait: *Imperator bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est: bonus enim Imperator querit auxilium Ecclesiæ, non refutat.* DAMASC. orat. 1. de Imag. *Neque piorum est Regum, Ecclesiastica statuta convellere... his de rebus decernere atque statuere, non ad Reges pertinet.* Similia habent Cyrill. Alex., Aug., Greg. Naz. etc.

2°. CONCILIORUM, Rom. III. c. 3., Concilii Gen. VII. et VIII., ubi can. 22. decernitur, ut *laici principes vel potentes non intersint ecclesiasticis electionibus, quia in ecclesiasticis rebus nullam habent potestatem.* etc.

3º. PONTIFICUM. GELAS. I. ep. 10. ad Anast. Imp. ait : *Duo sunt, quibus mundus regitur principaliter, auctoritas sacra Pontificum, et Regalis potestas.* NICOL. I. in ep. ad Mich. Imp. *Nec Imperator jura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium usurpavit; quoniam Christus sic actibus propriis et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut et christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, et Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur.* Similia habent SYMMACHUS, INNOC. III. etc. Vide Gratianum Dist. 96. Verum quia hæc testimonia, velut in propria causa, hæreticis suspecta sunt; hinc

Conf. II. Ex confessione Imperatorum. Teste Ruffin. L. 1. hist. CONSTANTINUS M. recusans judicium inter Episcopos dixit : *Deus vos constituit sacerdotes, et nobis a Deo dati estis judices, et conveniens non est, ut homo judicet Deos.* THEODOSIUS JUN. laudat ADRIANUS P., quod ad Synodum Ephes. scripserit : *Illicitum est, eum, qui non sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, ecclesiasticis immisceri tractatibus.* BASIL. Imp. in Syn. VIII. dixit : *Nec sibi, nec ullis laicis licere, ecclesiasticas causas tractare : hoc enim investigare et querere, Patriarcharum, Pontificum et Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt.* Idem fere SOZOM. c. 21. de VALENTINIANO, de HONORIO INNOC. I., et de JUSTINIANO authentica *Quomodo oporteat Episcopos, testantur.*

§ I.

OBJECTIONES

Ex lege naturali, mosaica et evangelica.

110. *Obj. I.* In lege naturæ conjuncta fuit potestas sacra cum profana, siquidem MELCHISEDECH, ABRAHAM et JOB simul fuerint principes ac sacerdotes; ergo etiamnum conjuncta est, tum quia gratia naturam non destruit, tum quia ex natura rei non repugnat, regimen Ecclesiæ esse vel in communitate christiana, vel penes Reges ac Principes christianos.

R. D. A. Conjuncta fuit vi juris naturæ N. vi juris divini, quatenus omnis cultus Deo dignus ex revelatione divina determinari debet, aut vi juris humani et ex consuetudine populi hanc potestatem transferentis in Principes C. Si autem vi juris humani ambæ potestates conjungebantur, œconomica vel regia potestas illa sacrificandi non fuit propria ordinis supernaturalis. Præterea tametsi sacrificium et sacerdotium sint suo modo juris naturalis; ideoque jus naturæ non exigit, ut Principes simul sint sacerdotes. Demum Christus in lege nova sejunxit potestatem sacram a politica, et regimen Ecclesiæ suæ, ceu universalis ac infallibilis, modo longe excellentiore instituit.

Inst. 1. Summo Imperanti competit de jure naturæ summa potestas; ergo etiam potestas in sacra, tum quia potestas summa secum non compatitur aliam æque summam, tum quia potestas in sacra Principi est necessaria ad finem publicæ tranquillitatis, cui maxime inservit religio subditorum.

R. D. A. Summa potestas politica C. etiam sacra N. vel subd. jure defensionis et protectionis C. potestate regiminis N. Utraque est summa, sed in diverso genere ac ordine; Pontifex est summus imperans in spiritualibus,

Imperator in temporalibus. Quod vero utraque potestas, quamvis distincta, summa esse in mundo possit, illustratur paritate tum *corporis* et *animæ* eundem hominem constituentium, tum duorum *luminarium majorum*, quorum alterum præest dici, nocti alterum. Demum Principes seculares tuendo Ecclesiam, protegendo ministros Ecclesiæ, urgendo executionem legum ecclesiasticarum etc. satis, at modo ipsis proportionato, promovent religionem ac salutem subditorum.

Inst. 2. Potestas etiam politica cum *fide* conjuncta habet pro *fine* æternam felicitatem; ergo diversitas *finis* a potestate civili non excludit jus in sacra.

R. D. A. Pro fine extrinseco, quatenus operans leges civiles ordinare potest ad finem supernaturalem C. pro fine intrinseco N. Hic enim respectu potestatis politicæ est felicitas naturalis hujus vitæ, et nequidem respectu singulorum, sed ordinata ad bonum communitatis. Potest vero etiam legislator ecclesiasticus hinc inde naturalia præcipere pro disciplina Ecclesiæ, quæ tamen, ex ratione propria objecti, et intrinseca finis, ordinantur ad supernaturalia.

411. *Obj. II.* In *lege mosaica* potestas etiam sacra erat penes Principes, scilicet MOYSEN, HELI, SAMUELEM, NEHEMIAM, MATHATHIAM etc.; ergo.

R. D. A. Potestas sacra erat penes Principes semper, et jure ordinario N. aliquando, et ex speciali concessione Dei C. Hoc ipsum vero evincit, eam a mere profanis nunquam fuisse exercitam; munus certe sacerdotis obibat nemo, nisi qui fuit de numero sacerdotum. Jus ergo sacrorum nec stricte sumptum, prout denotat sacrificia et ceremonias, nec latius spectatum, prout jurisdictionem, leges et judicia complectitur, Regibus V. T. competeat: *primum* patet tum in SAULE acriter a Samuele objurgato propter holocaustum in Galgala oblatum, tum in OZIA propter incensum lepra percusso: *secundum* constat tum ex Levitico, ubi sacerdotium Aaroni et filiis ejus unice defertur, tum ex Deut. 17. 12. *qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur*: item Paralip. 19. 11., Ezech. 44. 24.

Inst. 1. In veteri lege Reges sæpe exercuerunt jus in sacra, quamvis sacerdotes non essent: sic DAVID congregavit sacerdotes, et reduxit Arcam: SALOMON ædificavit, et victimis ac sacrificiis templum dicavit Domino, qui et Abiatharem exuit sacerdotio, illudque transtulit in Sadoc; ergo.

R. Ad 1. Congregare sacerdotes ob finem quamvis spiritualem, zelum in DAVIDE, et reducere Arcam probat pietatem, non jurisdictionem sacram, quia soli Levitæ portabant Arcam, et soli sacerdotes offerebant sacrificia; DAVID autem honoris causa eam comitabatur, sicut *omnis domus Israel*; 1. Paral. 15. 28.

Ad 2. Ædificare templum Domino, arguit religiosum Principem, at non facit sacerdotem, præsertim cum SALOMON manu propria, et actione religiosa non dedicaverit templum, sed ministerio sacerdotum; ipse vero suppeditavit sumptus, suæque præsentia templi consecrationem cohonestavit, quo sensu *omnes filii Israel* dicuntur dedicasse templum, 3. Reg. 8. 63.

Ad 3. Alii dicunt, SALOMONEM æque injuste egisse deponendo Abiatharem, quam occidendo Adoniam: alii extraordinaria potestate id factum esse censent Dei instinctu a SALOMONE veluti Propheta: alii negant, a SALOMONE vel directe, vel indirecte depositum esse Abiatharem, sed hoc ob conspirationem

relegato in exilium, uni Sadoc jam ante constituto permissum esse usum ministerii, id quod naturalem duntaxat potestatem supponit.

Inst. 2. In V. T. Reges abstulerunt *excelsa* et *lucos*: JOSIAS prælegit publice librum legis, et redintegravit fœdus inter Deum et populum: JOSAPHAT misit Levitas, qui populum docerent, constituitque Judices, qui judicarent populum: EZECHIAS confregit serpentem æneum, quem Dei jussu non sine mysterii significatione Moyses fecerat; ergo reipsa exercuerunt jus in sacra.

R. N. C. Hæc enim omnia sine ulla jurisdictione sacra præstare Reges poterant, ceu defensores fidei, zelatores Religionis et adjutores Pontificum, prohibendo idololatriam, submovendo occasionem irreligiosi cultus, et tollendo scandala, quod quidem munus esse Regum fidelium, multoties in libris Moysis commendatur; hinc

Ad 1. Excelsa erant populo in scandalum, ideo in veteri lege prohibita; ergo si Rex etiam gentilis tenetur auferre, quæ repugnant rectæ rationi et communi bono, cur Reges fideles id non possent ac debeant?

Ad 2. Prælegere libros legis pietatem indicat, non usurpationem juris sacri; imo JOSIAS non tam ipse, quam ejus scriba SAPHAN id præstitit. Percussio fœderis, cum populo etiam tribuatur, ultra pietatem vix quidquam sacri juris arguit.

Ad 3. Sicut docere non est proprie actus jurisdictionis, ita nec missio ad docendum, utpote a JOSAPHAT facta non per collationem potestatis sacræ, sed per designationem personæ; mittuntur quippe et hodie a Regibus ad terras barbaras Evangelii præcones, h. e. ad petitionem Regum, sumptibus et sub protectione Regum. Judices vero laicos pro causis profanis constituit propria auctoritate, pro causis sacris Levitas et Sacerdotes cum consensu Pontificis, prout innuit contextus.

Ad 4. Serpens æneus pro Deo haberi, proin scandalo esse cœpit, adeoque juxta legem Deut. 5. 7. confringendus erat; ergo proprie jurisdictionem sacram non exercuerunt: si vero etiam plusculum aliquid superioritatis ista probarent in Regibus supra Pontifices V. T., cujus dignitas et potestas multum crevit per claves regni cœlorum, per amplam solvendi ligandique potestatem, et curam tum ovium tum agnorum a Christo demandatam; nihil autem crevit potestas Regum, quæ hodie in Christianis fere alia non est, quam fuit illa Principum gentilium, adeoque ex natura sua ad objecta finemque supernaturalem non fertur, et intra vitæ hujus limites continetur.

112. *Obj. III.* In lege evangelica Principes dicuntur regnare gratia Dei, esse Vicarii et Legati Dei, Pastores, Patres et Nutritii Ecclesiæ: solent punire hæresin, blasphemiam, aliaque vitia Religioni contraria: quin et ob curam Religionis ore divino laudantur, et ob neglectum illius vituperantur; ergo iis competit jus in sacra.

R. N. C. vel D. A. 1º. Regnant gratia Dei, sunt Vicarii Dei etc. in temporalibus C. in spiritualibus *subd.* jure advocatiæ, defensionis et vindictæ C. jure potestatis sacræ N. Sicut in temporalibus Principes, ita in spiritualibus Episcopi sunt Vicarii Dei, Pastores, Patres et Nutritii Ecclesiæ, neutri in utroque genere. 2º. Prædicta vitia puniuntur a Magistratu seculari, quatenus officiunt tranquillitati publicæ, vel per potestatem communicatam invocato ab Ecclesia brachio seculari: sunt enim defensores Religionis ac

vindices in iram Principes seculares; hi vero etiam delinquere in fide possunt, et quis coercebit eos, ni summa potestas sacrorum sit penes Prælatos Ecclesiæ. 3°. Laudantur aut vituperantur Principes, quia magis vel minus Ecclesiam protegebant, magis vel minus Pontifices adjuvabant in tollendo schismate, extirpanda hæresi, doctrina propugnanda, et præceptis Ecclesiæ urgendis.

Inst. 1. Christus nihil potestatis externæ competere voluit Ecclesiæ, dicens Joan. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo*: Luc. 12. recusans judicare inter fratres: Luc. 22. 25. et 26. monens Apostolos, *ne dominantur*; unde Paulus etiam in omnibus obediendum esse præcise Principibus, ad Rom. 13. 1. docet: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.....*; ergo.

R. D. A. Christus Ecclesiæ nihil potestatis externæ competere voluit, h. e. nihil voluit participare Ecclesiam de regimine mundi, quod inter gentiles erat arrogans, libidinosum et tyrannicum C. de regimine simpliciter, ejusque usu legitimo N. Atque id ex contextu colligitur, ipsaque *Critica Londinensia* sic interpretantur, item BEZA in Matth. 20. 25.; quippe Christus non negat, ut advertit S. AUG., regnum suum esse *in*, sed *de* hoc mundo; solum ergo negat, Ecclesiam de negotiis secularibus et rebus mundanis more mundanorum judicare aut imperare. Item Apostolus præcepit in omnibus obediendum præcise Principibus quoad politica, non item quoad sacra, aut ea, quæ religioni præjudicant: alias dicendum, Ethnicos etiam tempore Apostolorum supremam jurisdictionem habuisse in Ecclesiam. Cæteri textus citati satis limitantur per illa Christi verba, quæ Petro et Apostolis commisit regimen ecclesiasticum.

Inst. 2. S. PAULUS 2. Cor. 4. 5. se et alios Apostolos vocat fidelium *servos* per Jesum, et Pontifices hodieum omnes sese compellant *servos servorum*: LEO IV. apud GRATIAN. Dist. 10. c. 9. vocat Imperatores *Pontifices inclutos*, quales et seipsos dixerunt VALENTIN., MARCIAN., et ANASTAS., Imperatores: GREG. ep. 61. MAURITIUM dicit esse dominum suum, fateturque se illius imperio subjectum esse, atque obedientiam se ei præstitisse; ergo Reges habent jurisdictionem sacram in Ecclesia.

R. Ad 1. D. A. Apostolus et Pontifices vocant se *servos stricte* tales, qui obediant Regibus, cæterisque fidelibus subdantur N. *servos* in sensu latiore, qui prædicent et ministrent, regant ac præsideant in commodum illorum et salutem C.

Ad 2. LEO IV. solum *analogice* Imperatores vocat Pontifices ob specialia in Ecclesiam merita: quanquam hæc LEONIS ad LOTHARIUM epistola ipsis A catholicis videatur suspecta, et probabilius supposita est, aut saltem mendosa. Ipsi quoque Imperatores se dixere Pontifices non respectu fidelium, sed *gentilium*, retinentes Pontificatus ethnici jura et titulum, ut, quia Episcopis renuebant obedire, Imperatoribus parerent, autonomiam reipublicæ noxiam non ferentibus; atque ita hodie Principes christiani supremam sacrorum potestatem ceu honorem politicum acceptare solent.

Ad 3. D. A. GREGORIUS ita loquitur jure solum privato, interim dissimulando Pontificiam dignitatem, prout innuit epistolæ initium C. qua summus Pontifex N. Nam 1°. legem iniquam MAURITII de militibus non recipiendis in Monasteria prius correxit, quam in varias terræ partes eam ablegaret, scilicet de militibus non recipiendis ante sufficiens examen et probationem;

2°. L. 4. ep. 31. scribit, sacerdotes esse Deos quosdam ab ipsis etiam Regibus honorandos, et in Ps. 5. pœnit. MAURITIUM numerat inter persecutores Ecclesiæ ob temerariam juris sacri usurpationem.

Inst. 3. SS. PATRES varios actus jurisdictionis sacræ attribuunt Principibus secularibus : EPIPH. hæc. 40. curam depellendæ ab Ecclesia ignorantiae : SS. CHRYSOST. et AMBR. potestatem coactivam in sacris : S. AUG. ep. 50. ad Bonif. potestatem ferendi leges contra impietatem : PP. Concilii Arel. c. ult. Carolo M. decretorum correctionem ac confirmationem ; idem habetur de Conciliis Turon., Mogunt., Cabill., etc. ; ISIDORUS autem L. 3. sent. præsulatum iisdem tribuit : dēnum SOCRAT. L. 5. hist. in Proœm., Ecclesiæ negotia ex Imperatorum christianorum nutu pendere testatur ; ergo.

R. N. A. Nam ad depellendam ignorantiam *per se* non requiritur potestas sacra, sed doctrina sufficit ; ad hæc Principes non per seipsos ea præstiterunt, sed per alios. CHRYS. et AMBR. loquuntur de potestate armata gladio temporali, non spirituali. S. AUG. tribuit potestatem legislativam, non in sacris, sed pro sacris, ceu defensoribus sacrorum contra hæreticos. PP. Concilii Arelat. præsentarunt CAROLO M. sua decreta, ut Cæsarea auctoritas Concilii canones promulgaret, protegeret, ac efficacius eorum executionem urgeret, præsertim cum quædam decreta ad moralem usum laicorum pertinerent ; sane CAROLUS M., aliique Francorum Reges nihil sine auctoritate, hortatu et consilio Papæ ac Episcoporum egere. Adde, prædicta Concilia fuisse solum particularia, eorumque verba duntaxat verba urbanitatis, modestiæ et humilitatis. ISIDORUS præsulatum sumit *latius*, intelligendo quamcumque prælationem et eminentiam, siquidem Principes etiam infideles ibidem *Prælatos* appellet. SOCRATES solum ait, quod Ecclesiæ negotia tum visa sint pendere ex nutu Imperatorum christianorum : quod quidem jus *pro sacris*, non *in sacris* arguit, uti sequens §. declarabit.

§ II.

OBJECTIONES

Ex historia ecclesiastica et profana.

113. *Obj. I.* Imperatores CONSTANTINUS M., CONSTANTINUS IV., PHOCAS et alii primum dederunt Romanis Pontificibus potestatem ecclesiasticam, quam 300 annis nullam saltem in Principes antea exercuerant ; ergo eam primitus ipsi habebant, et adhuc habent.

R. N. A. Nam 1°. certum est, viguisse necessario tribus primis Ecclesiæ seculis regimen externum Ecclesiæ, sed hujus curam nullus Princeps ethnicus habuit, nisi dicere quis velit, illos hoc suo jure usos fuisse, persequendo Ecclesiam ; ergo Christus elegit rectores Ecclesiæ, qui eo tempore Ecclesiam gubernarent, et penes quos illud regimen hodie adhuc perseveret : quis enim præsumat, per Regum ac Imperatorum conversionem Ecclesiæ statum fuisse immutatum ? fatente JUSTINIANO Novell. 6. in præf. de Sacerd. et Imper., *illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis præsidens* ; ergo sicut initio, ita nunc quoque utrumque est omnino separatum.

2°. CONSTANTINUS nec dedit, nec dare potuit jurisdictionem sacram, sed di-

tionem temporalem et palatium Lateranense dedisse refertur can. *Constantin.* Dist. 96. Ibidem autem S. Petrum ejusque successores Christi Vicarios et suprema Ecclesiæ capita compellat; CONSTANTIN. IV. solum se abdicavit putatio jure Rom. Pontificem confirmandi. PHOCAS a Bonif. III. rogatus declaravit contra Episcopos Constantinopolitanos, Ecclesiam Romanam esse omnium Matrem, et solum Episcopum Romanum esse universalem et æcumenicum, cui cæteri omnes subjaceant.

3°. Quod Ecclesia primitiva longo tempore usa non sit pœnis ecclesiasticis in Principes, non erat defectus potestatis, sed occasionis, tum quia Imperatores fuere gentiles, tum quia illius usus contra Principes apostatas plus Ecclesiæ nocere potuisset.

Inst. 1. Imperatores elegerunt Romanos Pontifices, nempe VALENTINIANUS DAMASUM, HONORIUS BONIFACIUM, alii alios : subin illos deposuerunt, uti CONSTANTINUS FELICEM II., THEODORICUS JOANNEM I., JUSTINIANUS SYLVERIUM, HENRICUS III. SYLVESTRUM, BENEDICTUM IX. et GREGORIUM VI. etc. ; ergo iis competit jus in sacra.

R. 1. *D. A.* Imperatores infideles et mali sic elegerunt ac deposuerunt, et quidem facto, non jure *C.* fideles et boni *subd.* jure regio et proprio *N.* jure advocatiæ, et potestate vel delegata, vel per vim arrogata *C.* Ex quorundam impiorum Principum facto eorum in sacris jurisdictio æque parum desumi potest, ac ex tyrannide NERONIS, DIOCLETIANI etc. Si quando Principibus christianis delegata fuit ab Ecclesia potestas nominandi Pontificem, id speciale privilegium fuit : si eorum consensus et auxilium in rebus ecclesiasticis imploratum fuit, id factum vel pro Ecclesia Romana quoad temporalem principatum ordinanda, vel ob frequentia schismata, et in Ecclesiæ periculo. Negari tamen non potest, quosdam Principes jurisdictionis suæ limites egressos, rebusque ecclesiasticis quamvis non rogatos nimium se immiscuisse, quibus tamen Pontifices nunquam non sese opposuere. Ex his vero jurisdictio spiritualis legitime asserti non potest, cum *violentia* non pariat jus, *privilegium* autem sit revocabile, et sicut datum fuit ob utilitatem Ecclesiæ, ita ob eandem rursus abrogatum.

R. 2. VALENTINIANUS et HONORIUS id fecerunt ceu protectores legitimorum Pontificum, atque ut vindices schismatis ab URSICINO excitati contra DAMASUM, et ab EULALIO contra Bonifacium. Factum CONSTANTII et THEODORICI erat iniqua usurpatio potestatis ecclesiasticæ, a Principibus Arianis attentata; JUSTINIANUS vero Eutychianus fuit. Facta per OTTONEM M. exauctoratio JOANNIS XII. bono zelo, at non secundum scientiam depositi, ceu illegitima reprobat a Baronio, a Petro de Marca, Natali Alex. etc.; quamvis plerique scriptores cœvi, sed Germani et Cæsareis partibus addicti eandem approbent; nec tamen propterea jurisdictio in Pontificem Imperatori asseritur, quia JOANNES de gravissimis criminibus accusatus, a Synodo Episcoporum depositus, et LEO VIII. agente Imperatore substitutus legitur. SYLVESTER intrusus et schismaticus papatu expulsus est a BENED. IX., qui postea ultro se eodem abdicavit, uti et GREG. VI., licet HENRICO id ipsum ob schismatis metum adnitente.

Inst. 2. Nam 1°. Imperatores orientales, postmodum etiam occidentales a JUSTINIANO usque ad CONSTANTINUM IV. jus confirmandi electionem Pontificiam exercuerunt. 2°. OTTO IV, HENRICI, LUDOVICUS BAVARUS, aliique Imperatores

per virgam et baculum investiebant Episcopos. 3°. Quin et jus eligendi Pontifices concessum ab HADRIANO I. CAROLO M., a NICOLAO II. HENRICO IV., et a LEONE VIII. OTTONI III. 4°. Juxta BARONIUM an. 559. Reges constituerunt Episcopos, MARTELLUS et PIPINUS in Gallia, CAROLUS M. in Germania; ergo.

R. Ad 1. D. A. Hoc jus confirmandi exercuerunt per violentam usurpationem, vel per delegationem factam ab Ecclesia ad hujus periculum averendum C. ex jure regio ac proprio N. Summi Pontifices primis quinque seculis, prout notat PAGIUS, eligebantur sine consensu, consultatione aut confirmatione Imperatorum: Seculo V. SIMPLICIUS Regem Italiae monuisse dicitur, ut deinceps in Pontificum electione consultatio regia interveniat ad cavendas turbas: Seculo VI. THEODORICUS et alii hoc qualicumque jure abusi, potestatem confirmandi electionem Pontificiam sibi arrogarunt, una cum exactione multae pecuniae, qui mos aliquoties tamen interruptus tenuit ad medium Seculi VIII, GREGORIO M. in Ps. 5. poenit. id deplorante. Exinde ob acerbiteriam temporum electio Pontificis saltem debuit significari Imperatori ante consecrationem, ad Seculum XI. sub. GREG. VII.; ergo cum hic interven-tus caesareus pro diverso tempore diversus, nec constans fuerit, rite inferitur, eum nec jure divino, nec regio debitum aut necessarium fuisse.

Ad 2. D. A. Investiebant Episcopos per virgam et baculum vel ex potestate delegata, vel praecise ad significandam traditionem regaliū C: jure regio, vel ad significandam collationem jurisdictionis sacrae, aut necessariam confirmationem N. Si vero ita investiebant, mero id facto, non jure, proin illegitime praestitum; hinc per Concilium Later. III. et Concordata Germaniae effectum, ut deinceps nonnisi per sceptrum Episcopis regalia conferrentur.

Ad 3. Potestas ab HADRIANO et LEONE concessa figmentum est schismaticorum; vide BARON. an. 774. et 964. Idipsum a NICOLAO factum negant S. ANSEL. et PETRUS DAM.

Ad 4. BARONIUS ibidem ostendit jus constituendi Episcopos mere praesumptum a Regibus fuisse, orta sub MARTELLO tanta rerum confusione, ut laici adeo sibi vindicarent Episcopatus. PIPINUS et CAROLUS M. tum ob temporum acerbiteriam, tum ob insignia in Sedem Romanam et Religionem merita a Pontifice obtinuerunt jus nominandi Episcopos. Si quando designationes Episcoporum a Regibus factae antevolarunt concessionem Papae postmodum secutam, id *facti* tantum, non *juris* erat.

Inst. 3. Imperatores in causis ecclesiasticis delegarunt judices, uti CONSTANT. M. in causa Caeciliani adversus Donatistas; imo LEO IV. a LUDOVICO Imper. expetiit judices, quorum sententiae paritulum se promisit; ergo exercuerunt jurisdictionem ecclesiasticam.

R. Ad 1. D. A. Delegarunt judices jure ordinario ac dominationis N. jure extraordinario ac protectionis Tr. CONSTANTINUS M. causam Donatarum contra Caecilianum Episc. Carthag., quia, ut ait S. Aug. ep. 166. *non est ausus de causa Episcopi judicare*, demandavit MELCHIADI, qui habito Romae Concilio damnavit Donatistas, et Caecilianum absolvit. Verum quia huic sententiae reclamarent, cum consensu SYLVESTRI P. eos remisit ad Synodum pleniorē Arelatensem: cum ne hujus quidem sententiae acquiescerent, omnino cupiens totam impudentiam cohibere CONSTANTINUS, iis vehementer reprehensis indulsit novos judices ecclesiasticos, quibus et ipse cessit ut de illa causa post Episcopos judicaret, a SS. Antistibus postea veniam petiturus;

ergo ipse Imperator hanc quantulamcumque usurpationem ceu illegitimam agnovit, nec ab omni peccato immunem.

Ad 2. LEO IV. se tantum subiecit iudicio discretionis, non coactivo Imperatoris; vide can. 41. *Nos si in competenter.* Caus. 2. q. 7.

Inst. 4. Imperatores convocarunt Concilia, Nicænum CONSTANTINUS M., Constantinopolitanum I. THEODOSIUS senior, Ephesinum THEODOS. junior, Chalcedonense VALENTINIANUS et MARCIANUS, suaque auctoritate decretis Conciliorum tribuerunt vim decisivam, teste S. HIER. L. 2. cont. Ruffin. et NICOLAO in ep. ad Mich.; ergo supremam jurisdictionem in sacra obtinuerunt. *Conf.* Concilia primum haberi cœpta, dum regnare cœperunt Imperatores christiani, manifesto indicio, significant jus convocandi Concilia esse penes Imperatores; quin et LIBERIUS teste Theodoret. L. 2. concessit, hanc esse potestatem Imperatoris; ergo.

R. D. A. Convocarunt Concilia jure regio et auctoritate præsidis vel iudicis N. jure delegato, et auctoritate protectoris vel vindicis C. Nequidem sacerdotes veteris legis convocari solebant a suis Regibus ad decidenda dubia Religionis, sed amicabilem ad quasdam solemnitates cultus divini invitabantur. In N. L. *Concilium Hieros.* statim initio Ecclesiæ convocatum et celebratum ab Apostolis sine ullo Principis interventu, qui primis tribus seculis nulli erant in Ecclesia. *Nicænum* a SYLVESTRO et CONSTANTINO congregatum esse, habetur ex Synodo VI. Act. 18. *Ad Constantinopolitanum I.* Patres convenerunt jussu litterarum, quas DAMASUS ad THEODOSIUM dederat, prout Patres congregati testantur in epist. ad Papam, teste Theodoro L. 5. Hist. *Ephesinum* congregatum esse industria CYRILLI, qui legatus fuit Sedis Apost., exhibent litteræ CÆLESTINI ad Cyrillum. *Ad Chalcedonense*, ut veniret et Synodum haberet, aut saltem quid agi velit rescriberet, LEO P. rogatus per litteras a MARCIANO fuit; ergo priora Concilia non sunt convocata sine consensu et auctoritate Pontificis, quin et in iis suprema potestas Papæ summo opere commendabatur. Posteriora vero, et plura quidem Concilia sola Pontificis auctoritate congregata esse consentiunt omnes.

Quod vero primis temporibus Imperatorum opera desideraretur ad Concilia generalia, inde fuit, tum quia vigeat lex Imperialis prohibens frequentes sine auctoritate Cæsaris conventus hominum ob metum seditionis; tum quia non nisi in urbe Imperiali et publicis sumptibus, præsertim quoad transvectiones Episcoporum celebrari poterat, ac proin annuente et favente Cæsare; tum quia conveniens erat, Imperatores non esse ignaros legum ferendarum, siquidem terror potestatis secularis earundem observationem fortiter urgeat, et conspiratio Sacerdotii ac Imperii ad pacem publicam confcrat plurimum. Aliud sane S. HIER. et NICOLAUS P. non asserunt, et ille quidem de illis temporibus aperte loquitur, quæ revera ex consensu Papæ Cæsares CONCILIA convocabant. Atque his minime interfuerunt Cæsares tanquam iudices aut præsides, quod nullo facto nullove jure probari potest, sed duntaxat ceu defensores ac protectores, qui ad summum sessionis honore præcesserint.

Ad Conf. N. vel D. A. CONCILIA non sunt habita ante regnantes Imperatores christianos ob defectum auctoritatis N. opportunitatis C. atque ideo etiam Imperatores christiani ad convocanda CONCILIA sunt implorati, ut dictum supra. Dein Jerosolymis jam tum tempore Apostolorum habitum est Conci-

LIUM. In toto autem Dialogo LIBERII non reperitur illa potestas concessa Cæsari tanquam propria, sed ab ariano Imperatore solum petitur, ut fiat Synodus, quæ ipso invito fieri non potuit.

Inst. 5. Imperatores sanxerunt leges de vita et moribus, ordinatione et jurisdictione Ministrorum Ecclesiæ, de disciplina, Sacramentis et fide, uti patet ex *Libris Carolinis* de imaginibus, ex *Decretis* CHILDERICI et PIPINI, ex *Capitulari* CAROLI M., et ex *Constitutione* LUDOVICI PII, ac tandem ex *Constitutionibus* JUSTINIANI; ergo exercuerunt jurisdictionem sacram.

R. D. A. Sanxerunt leges ex jurisdictione sacra sibi propria N. delegata, et tanquam defensores fidei aut disciplinæ *subd.* ita ut eorum sanctiones vim suam haberent ab Ecclesia C. secus N.

Hinc 1°. antiquitas *Libros Carolinos* plane ignorat, testante ADRIANO P., et demonstrante SCHWARZIO S. J. eos, excepto capite ultimo, non esse CAROLI M., minus Concilii Aquisgr.

2°. Decreta CHILDERICI et PIPINI, si ulla ipsis fides habenda, quam negat Vitriarius, reipsa sunt condita ab Episcopis, et plane coincidunt cum decretis CONCILII Germanici. Dum a PIPINO dicuntur obtinuisse vim legis publicæ, id solum probat curam pro sacris.

3°. Capitula CAROLI M. et LUDOVICI PII nonnisi veterum CONCILIORUM canones sunt a CAROLO in unum volumen collecti: si qua etiam nova contineat, ea non sine nutu et permissione Episcoporum addita sunt, teste BENED. Levita Capitularium collectore; imo LUDOVICUS L. 7. cap. 265. ait, *omnia statuta contra Apostolica decreta nullius roboris esse*: et CAROLUS M. L. 1. c. 38., L. 5. c. 157... potestatem sacram Papæ ac Episcoporum multoties confirmat; id ergo fecere Reges, ut legibus ecclesiasticis, sicut nunc Principes præceptis naturalibus ac divinis, auctoritatem quoque civilem ac vindictam adjicerent; ex quo constat, quod Imperatores ac Principes non meros præcones et canonum executores constituamus.

4°. JUSTINIANUS vel novas leges non tulit juxta Novell. 83., vindex potius antiquitatis et disciplinæ ecclesiasticæ assertor: vel si quas de novo condidit, eas habuit ab Episcopis præformatas juxta Novell. 42., earum promotor et executor, uti ipse BOEHMERUS fatetur: vel lapsus in hæresin de incorruptibilitate carnis Christi ante resurrectionem, sacra profanis miscuit, jure in Clerum et Ecclesias sibi arrogato, prout cum aliis BINIUS censet; quacumque vero ratione leges ecclesiasticas tulerit, eæ vim obligandi prius non obtinebant, quam ab Ecclesia etiam occidentali receptæ et approbatæ, de quo testantur GREG. M. L. 11. ep. 52., JOAN. VIII. ep. 163., HINC MARUS et Ivo Carnot.

114. *Obj. II.* Imperatores, CONSTANTINUS M., ARCADIUS, VALENTINIANUS, JUSTINUS et SIGISMUNDUS indulserunt libertatem circa Religionem, prout testantur Euseb., Niceph., Sozom., Annales Bohemici etc.; ergo exercuerunt potestatem spiritualem.

R. D. A. Indulserunt eam, ut licitam approbando N. ad tempus tolerando, ex summa necessitate, et ad evitanda majora mala C. Antecessores horum Imperatorum fuere tyranni et infideles, non ergo potuit immensa fere copia hæresum et superstitionum simul et semel aboleri, nisi cum præsentis periculo eradicandi etiam portionem exiguam fidelium; promovit autem ejusmodi indulta consiliariorum pseudo-politica, pios alias Cæsares eo adigens,

ut plus quam vellent erroribus publicis indulgerent, nec non interminatio THEODORICI Italiæ Regis de evertenda radicitus religione orthodoxa per Italiam. SIGISMUNDUS alias zelosissimus, sed WENCESLAI IGNAVI successor alia ratione non poterat Regnum Bohemicum ab hæresi, tyrannide summaque impietate turbulentissimum ad quamcumque tranquillitatem reducere, prout testantur *Scriptores Bohemici*. Vindices ergo et protectores se præstiterunt, permittendo minus malum, ne tota religio everteretur.

Inst. 1. CAROLUS V. et FERDINANDUS Imp. Confessionistis anno 1555. per Pacem Religiosam concesserunt libertatem religionis, quæ anno 1648. extensa fuit ad Calvinistas, quamvis utraque secta a religione Catholica unice vera esset aliena, suspensa insuper jurisdictione Pontificia, et summa sacrorum potestate vel attributa, vel restituta Protestantibus; ergo non tam protectores, quam legislatores in sacris fuerunt.

*R. Ad 1. D. A. ut ante, saltem quoad Pacem Religiosam. Res tota reducit ad casum extremæ necessitatis, qualis utrum illo tempore fuerit, quæstio facti est, quæ cum hodie nec utiliter, nec satis provide decideretur, tutius Deo æquissimo rerum omnium arbitro relinquitur. Initio quidem illa permissio religionis Lutheranæ fuit temporaria, et in terris solum Protestantibus, nec sine omni spe componendæ per CONCILIUM Religionis; dein vero cum CONFENSIONISTÆ his non contenti iterato negarent subsidia contra Turcas, rivaque dogmata spargerent, et contumelias in Pontificem, Cæsarem, et alios Imperii Status cumularent, neque electionem FERDINANDI Regis ratam habere vellent, plura ipsis concessit Cæsar contra voluntatem, et præter consensum Statuum Catholicorum. Excitato rursus bello Imperator ad *Transactionem Passaviensem* compellitur, postea vero etiam ad *Pacem Religiosam*; ac demum post tricennale bellum eo per fœderatorum arma res perducta, ut eorum vota secundum omnem fere extensionem implerentur, CALVINISTIS tamen etiam sub schemate prætenso Confessionis Augustanæ receptis.*

Cum ergo adhibitis frustra omnibus aliis remediis, ad impediendum majus malum hæc indulgentia etiam absoluta, etiam juramento firmata, tanquam necessaria visa fuerit Imperatoribus, exinde potius temporis acerbitas, et Protestantium obstinatio, Cæsarum vero in Deum et in Religionem pietas, prudentia, animique constantia commendatur, quæ humanitus loquendo nihil aliud superesse vidit, ad impendentem Germaniæ ac veræ Religionis ruinam pro viribus sublevandam, maxime cum pacis hujus tabulas CAROLUS manu propria subscripserit nunquam, FERDINANDUS autem cum lacrymis signaverit. Imo ne in tali fœdere, quod Ecclesiæ præjudiciosum *indirecte* saltem versatur circa materiam spirituales, quidquam decerneretur inconsulto Pontifice, hunc fuisse requisitum scriptores existimant, consensum vero nunquam datum, uti PAULUS III. in Bulla indictionis CONCILII TRID. diserte ostendit.

Ad 2. Jurisdictio Pontificis et Episcoporum nec in P. R., nec in P. W. sublata, sed tantum suspensa fuit, seu jussa est quiescere; et quidem vi P. R. quoad fidem, religionem, ministeria, ritus et ordinationes ecclesiasticas in addictis Confessionis Augustanæ: vi P. W. quoad omnes suas species: vi P. R. respectu Statuum præcise: vi P. W. etiam respectu subditorum. De jurisdictione dominorum territorialium, quod et hæc fuerit suspensa, ita ut

subditos in exercitio religionis suæ et sacrorum plane independentes relinquere debeant, nullibi in uno alterove pacis instrumento reperitur.

Inst. 2. Si fœdus ab Imperatoribus initum cum Aatholicis in Pace tum R. tum W., nec irritum nec illicitum fuit, ac sine usurpatione juris sacri; ergo Pontifices non potuissent, nec debuissent fœdus illud improbare: aut si hoc fœdere inito standum est Catholicis, Pontificum protestatio nec *justa* erit, nec *efficax*.

R. 1. Sicut fœdera publica gentium jure introducta, et quidem ob communem necessitatem, stricte observari debent, quia alias pax nulla consistere posset, de qua prius non cogitur, quam dum pars altera valde attrita duras conditiones pacis inire debet; ita fœdus etiam cum acatholicis initum omnino servandum est, utpote initum inter compaciscentes, qui solum Deum et gladium superiorem habent, quos inter et ipse Imperator, licet alias cæteris Statibus superior, compartem egit: non enim *exceptio vis et metus* irritat pacta inter gentes liberas, ne parti antea prostratæ recuperatis viribus fas sit rumpere fœdus et cruenta rursus bella movere: non etiam *exceptio usurpatæ potestatis sacræ*, quia Imperatoribus incumbit munus advocatiæ, vi cujus periclitantem Ecclesiam defendere oportet, ac mediis quidem ad hunc finem unice necessariis, cujusmodi tum temporis, quo nihil contra Protestantes exterorum fœderibus nixos, armisque longe superiores immensa etiam sanguinis et pecuniarum profusione evinci poterat, cum manifesto totius reipublicæ orthodoxæ periculo, erat permissiva Catholicorum indulgentia; qua bona quædam ecclesiastica sub certis limitationibus, uti et modificatam prætensorum sacrorum suorum libertatem Protestantibus relinquerent, ne demum omnia cedere cogerentur.

R. 2. *Justa* tamen fuit Pontificum *protestatio*, quia in utroque fœdere transactum de suspensa jurisdictione ecclesiastica, de possessione ac retentione bonorum ecclesiasticorum etc.; quin et *efficax*, quia ea stante Protestantes nullo unquam tempore aut usum juris obtinebunt in bona ecclesiastica, aut viam legitimæ præscriptionis. De his vide JCROS et CANONISTAS. De potestate legifera ecclesiastica dictum satis: de legibus vero ecclesiasticis distinctius et copiosius agunt juris sacri interpretes: juvat tamen discutere hic epistolas Decretales veterum Pontificum, quarum multiplex per Theologiam mentio recurrit.

ARTICULUS VII.

DE EPISTOLIS DECRETALIBUS VETERUM PONTIFICUM ANTE SIRICIUM.

115. *Nota.* A CLEMENTE I. ad DAMASUM usque Ecclesiam rexere Romani Pontifices circiter 55.; horum epistolæ Decretales aliquæ referuntur a SS. Patribus, plurimæ extant in collectione Canonum, quam primo Isidorus Mercator sub finem seculi VIII., tum Ivo Carnotensis, qui obiit anno 1114., demum Gratianus anno 1151. ediderunt. Illas, quæ a SS. PP. aut veteribus historiæ Eccl. scriptoribus traduntur, genuinas esse indubium est: sunt autem præter geminas CLEMENTIS I. litteras epistolæ CORNELII apud Cyprianum, JULII I. apud Athanasium, LIBERII apud Hilarium, DAMASI apud Hieronymum et Theodoretum. De aliis Decretalibus ante SIRICIUM P., quas

prædicti Canonum editores publicarunt, merito dubitatur, an sint genuinæ, et passim asseritur, quod sint *pseudepigraphæ*. Primus hisce Decretalibus Seculo IX. derogare visus est HINCMARUS Metropoli Remensis, dum nepoti suo Laudunensi Episcopo, vi prædictarum Decretalium, Metropolitanæ subjectioni se subducere conanti responderet, magnum esse discrimen inter Decreta INNOCENTII, LEONIS et GELASII, utpote Conciliorum præscriptis conformia, ac inter dictas epistolas canonibus Conciliorum haud parum adversantes. Iisdem postmodum plures Galliæ Episcopi minus auctoritatis inesse contendebant, at ex eo solum, quod *Codici Canonum* non essent insertæ. Seculo XV. WICKLEFFUS, MAGDEBURGENSES, BLONDELLUS, alique Protestantes easdem impugnarunt, non tantum ut pseudepigraphas, sed etiam ut falsas et *seducentes a fide*.

Demum ævo hoc nostro eas negant esse genuinas Critici fere omnes, quibus jam tum Baronius, Bellarminus, ac præprimis Anton. Augustinus Tarraconensis Archi-Episcopus videntur consensisse, ita tamen, ut Catholici, quanvis epistolas illas priscis Pontificibus abjudicent, veritates et piissimas sententias in iisdem assertas venerentur.

116. *Dico*. Epistolæ Decretales veterum Pontificum ad SIRICIUM usque videntur esse supposititiæ.

Prob. Illæ Decretales sunt pseudepigraphæ ac supposititiæ, quas per octo priora secula nullus vel Pontifex, vel scriptor Ecclesiasticus, nullum etiam Concilium memorat : quarum argumenta illis Ecclesiæ seculis non conveniunt : quæ ex epistolis, libris et decretis posteriorum Pontificum, Patrum et Conciliorum sunt compilatæ : quæ diversis licet temporibus et a diversis exarata eundem plane stylum et scribendi characterem servant, eumque barbarum et ab illorum elegantia temporum prorsus alienum : ac demum in quibus temporum ratio non cohæret : sed quoad hæc omnia dictæ veterum Pontificum epistolæ deficiunt ; ergo sunt supposititiæ.

Prob. min. 1°. Si ante seculum IX. ulla Decretalium illarum facta esset mentio ; ergo vel a SIRICIO, vel ab INNOCENTIO I., vel a S. LEONE, vel ab aliis SS. Pontificibus, aut certe a S. HIERONYMO in catalogo Script. Eccl. : atqui nullus ex his omnibus earum ullibi meminit ; unde et DIONYSIUS EXIGUUS in seculo VI. suam collectionem Canonum summa accurate congregatione, inchoavit a Siricio P., quam præ aliis collectionibus probavit Ecclesia.

2°. Epistolæ Episcoporum, libri SS. Patrum, decreta Conciliorum, quæ supersunt ex quatuor primis Ecclesiæ seculis usque ad Siricum, passim agunt de hæresibus illorum temporum, de persecutionibus Ecclesiæ, de Confessoribus, Martyribus et Lapsis ; ergo cum dictæ veterum Pontificum epistolæ vix quidquam de his omnibus memorent, illarum argumenta cum primis Ecclesiæ seculis haud congruunt.

3°. In singulis epistolis extant sententiæ ad verbum exscriptæ ex posteriorum Patrum, Conciliorum et Pontificum scriptis ac decretis ; et quæ in illis epistolis leguntur exscripta, cum cæteris partibus non cohærent, maxime quoad *stylum* ; manifestum igitur indicium est, hæc priscis Decretalibus adsuta fuisse : id quod exinde magis patet, quod eæ Decretales S. Scripturam juxta versionem Vulgatam frequenter usurpent, quam S. HIERONYMUS longo post tempore adornavit.

4°. Qua demum ratione tot Pontifices diversis adeo temporibus *eundem* plane *stylum* affectaverint, et vel maxime alienum a sermonis latini puritate ac nitore, qualem sibi jure vindicant tum primæva illa secula nitide ac terse latina, tum ipsi summi Pontifices illorum temporum quam nobilitate insignes, tam eximii omnigena litteratura ac eruditione.

5°. Falsitas et temporum et consulatuum tam est fere in singulis aperta, ut plane huc quadret illud TATIANI : *Ubi temporum ratio non cohæret, ibi ne historia quidem vera esse potest.*

117. *Obj. I.* CONCILIA, Aquisgranense sub Greg. IV., Coloniense, Moguntinum, Metense sub Arnulpho, Remense, Lateranense sub Callisto II. ; item Conciliorum ac Canonum COLLECTORES gravissimi et doctissimi, Benedictus Levita compiler Capitularium Caroli M., Hincmarus Laudun., Luitprandus Ticinensis, Micrologus, Anselmus Lucensis Episcopus, Burckardus Wormatiensis, Ivo Carnotensis, et Gratianus, cujus DECRETUM sequitur Ecclesia, citant atque hoc ipso probant ceu genuinas veterum Pontificum epistolas; ergo hæc non sunt supposititiæ.

R. D. A. Et hæc CONCILIA, et hi COLLECTORES Canonum sunt posteriores seculo IX., neque ad severioris criticæ examen eas epistolas revocarunt C. et seculo IX. antiquiores fuerunt, ac criticæ severioris legibus usi N. Concilia et Collectiones citatæ primum ab anno 836. sui exordium ducunt; ergo in primis octo seculis Decretalium, quæ SIRICI decessoribus adscribuntur, nulla mentio, nulla fama fuit. Adde, CONCILIA et COLLECTORES Canonum memorare eas epistolas, non quod censeant illas esse genuinas, sed quod de illarum auctoribus non admodum solliciti sine prævio examine critico illas citarent tanquam *usu receptas*, scilicet quoad dogmatum veritatem, disciplinæ rationem et ordinem judiciorum : ita Baronius ad annum Chr. 865.

Tandem in DECRETO GRATIANI multa sunt, quæ Ecclesia non probat, majorem adhibens fidem doctissimo ejus emendatori, Antonio Augustino Tarracoenensi Archi-Episcopo, magisque probans Collectionem DIONYSII EXIGUI, prout testatur Cassiodorus auctor coævus, qui c. 23. div. lect. de illo ait : *Ex græcis exemplaribus Canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magna eloquentiæ luce composuit; quos hodie in usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur.*

Inst. 1. Silentium priorum seculorum id solum probat, quod dictæ veterum Pontificum epistolæ per illa tempora ærumnis plenissima apud privatos, aut in Tabulariis Ecclesiæ Romanæ altius latuerint; ergo ex eo non convincitur, illas esse supposititias.

R. N. A. Cur enim ne Romani quidem Pontifices eas vel unquam honoris causa nominarunt, sicut nominarunt alios, quorum dicta usurpant? cur earum testimoniis et auctoritate non obruerunt hæreticos, adversum quos multum sane valuissent primævæ Constitutiones Apostolicæ? cur ipsi Pontifices in dubium vocarunt, quæ tot Decretalibus ab ævo Apostolorum fuerant constituta? Tot ergo seculorum silentium gravissimis junctum rationibus prævalet Conciliis et Collectoribus posterioribus, præsertim quod hi honesto ISIDORI nomine, sub quo prodiit illa veterum Decretalium collectio, decepti fuerint, existimantes eam a S. ISIDORO Hispalensi editam fuisse.

Inst. 2. HINCMARUS Archi-Episcopus Remensis epist. 7. c. 12. testatur : *Isi-*

dorus Hispalensis Episcopus collegit cum epistolis Romanæ Sedis Pontificum a S. Clemente usque ad B. Gregorium...; ergo S. ISIDORUS eas agnovit genuinas, quarum adornavit collectionem. *Conf.* Multa extant in L. 5. *Etymologiarum* a S. Isidoro Hispalensi edito, quæ leguntur in præfatione collectionis prædictarum Decretalium; ergo.

R. N. A. Nam in illis Decretalibus citantur Concilium Tolet. XI. de anno 675., Concilium VI. Gen. de anno 681., item epistolæ Gregorii II. et III.; necnon Zachariæ SS. Pontificum, qui in seculo VIII. floruerunt; cum ergo, ut testis est Braulio Cæsar Augustanus, Lucas Tudensis, Mariana etc., jamdum anno 636. obierit S. ISIDORUS Hispalensis, manifestum est, Hincmarum Remensem cum suis sequacibus decēptum fuisse.

Ad *Conf.* R. potius contrarium sequi, quod nempe non S. ISIDORUS utpote quam sanctus, tam eruditus et sapiens defloraverit Decretales illas, sed quod harum compilerator ex S. ISIDORO exscripserit multa, præsertim cum Braulio testetur, libros *Etymologiarum* suo quidem rogatu conscriptos a S. ISIDORO, a se vero primum post ejus mortem fuisse editos. Ad hæc Braulio, quamvis cœvus et amicissimus S. ISIDORO, in catalogo, quem texuit operum S. ISIDORI, nec verbulo meminit illarum Decretalium.

118. *Obj. II.* Epistolæ, quas ipsi Pontifices Romani admiserunt tanquam genuinas, non sunt rejiciendæ ceu supposititiæ: atqui Pontifices Romani admiserunt ceu genuinas veterum Pontificum epistolas; ergo non sunt supposititiæ. *Prob. min.* S. LEO in epist. 1. ad universos Episcopos ait: *Omnia Decretalia Constituta omnium Prædecessorum nostrorum ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, ut, si quis illa contempserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.* GELASIUS in Synodo Rom. anno 494. ita loquitur: *Item Decretales epistolas, quas Beatissimi Papæ diversis temporibus ab urbe Romana pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter recipiendas decernimus.* LEO IV. in epist. ad Episcopos Britann. apud Gratianum Dist. 20. cap. de libellis ait: *Regulæ, quibus in omnibus ecclesiasticis utimur judiciis, sunt Canones Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum... et cum illis Regulæ Præsulum Romanorum, Sylvestri, Siricii, Innocentii etc.*; ergo.

R. D. A. Pontifices Romani ceu genuinas admiserunt illas Decretales veterum Pontificum, qui Siricium antecesserunt N. qui Siricio successerunt C. Nam

1°. Si illæ Decretales tempore S. LEONIS extitissent, is commendasset præpriis epistolas ANACLETI, HYGINI, PII et ANICETI; nomine ergo omnium Prædecessorum suorum, quorum Decretalia Constituta custodiri mandat, præter CLEMENTEM I. CORNELIUM, JULIUM I., LIBERIUM et DAMASUM, intelligit SIRICIUM, INNOCENTIUM I. (a quo in cit. epist. initium duxit), COELESTINUM, ZOSIMUM, BONIFACIUM, SIXTUM III., non vero Pontifices Siricio antiquiores, de quibus hic controvertitur.

2°. De iisdem intelligendus est GELASIUS, insuper vero additis Decretalibus S. LEONIS, HILARI, SIMPLICII et FELICIS III. Decessorum GELASII: hæc scilicet diversis temporibus ab urbe Romana pro diversorum Patrum consultatione datæ fuerunt.

3°. Neque LEO IV. de priscis Decretalibus loquitur: quamvis enim SYLVESTRI, hujus tamen solius Decreta memorat; ad hæc putant nonnulli pro *Sylvestri*,

Siricii, legendum, *scilicet Siricii*, eo quod vetus Ecclesiæ Romanæ Canon nullas SYLVESTRI regulas habeat; alii probabilius censent, citatum a LEONE SYLVESTRUM non ratione epistolarum, sed relate ad acta Romanæ Synodi sub Sylvestro jam conficta, uti evidenter colligitur ex ipsiusmet epistolæ initio, ubi profert constitutum in dicta Synodo ordinem judiciorum canonicorum. Et de hisce Actis memorat tum GELASIUS in Synodo Rom., tum Synodus VII. oecum., 60 et amplius annis ante Leonis IV. epistolam.

Inst. 1. NICOLAUS I. de epistolis veterum Pontificum, qui SIRICIUM antecesserunt, in epist. 47. ad universos Galliæ Episcopos, decernit eas esse recipiendas, etsi in codice Canonum non sint adscriptæ; ergo. Atque hinc auctoritas illarum Decretalium, quas ab 800 jam annis receperant Præsules Gallicani, circa annum 992. in Concilio Remensi omnino firmata est.

R. Ad 1. D. A. Decernit eas esse recipiendas in vim Canonis, ac quidem arguendo ad hominem contra Galliæ Episcopos *C.* esse recipiendas ut genuinas, idque ex propria sententia decernit *N.* Nicolaus I. Papa vere eruditus nequaquam intendebat, priscorum Pontificum epistolas, quas procul dubio noverat esse pseudepigraphas, probare tanquam genuinas, quia de hoc ipsi cum Gallis controversia nulla erat; sed solum habere vim legis ecclesiasticæ, quod tum negabant Galli, eo quod in codicem Canonum relatæ non essent. Hujus ergo rationis inefficiam ut ostenderet, inferebat NICOLAUS: ergo jam nec Gregorii scripta, imo nec ipsas divinas Scripturas novi ac veteris Testamenti recipimus, quia in codice Canonum ecclesiasticorum non sunt insertæ. Urgebat porro: si vero recipiendum V. et N. Testamentum esse dicitis, quia utrumque recipiendum esse sancitum est Decreto INNOCENTII I., quod in codicem Canonum relatum est; ergo pariter epistolæ veterum Pontificum recipiendæ sunt, quia Decreto LEONIS P. cavetur, omnia decessorum suorum Decretalia Constituta custodienda esse.

Ad 2. D. A. Gallicani Præsules aliqui illas receperunt ut genuinas *C.* omnes *subd.* sine prævio examine et crisi *C.* prævio examine critico *N.* Sane HINC-MARUS Metropoli-ta Remensis, quocum plures alii haud dubie consenserint, eas ut genuinas non recepit, dum Hincmaro Laudunensi Episcopo apud Flodoard, L. 3. c. 21. ita reposuit: *Querens adinventiones, ut te Metropolitica subjectione posses exuere, libellum de Patrum Antiquorum scriptis ante sacros Nictænæ Synodi, aliorum Sanctorum canones editis collegisti, in quibus sententias inter se dissonas, et contra Apostolicam atque canonicam, et Apostolicæ sedis auctoritatem etc.*

Inst. 2. NICOLAUS I. verba GELASII ad omnes omnino Decretales extendit, quæ suo tempore omnium manibus terebantur; atque ex iis veterum Pontificum decretis demonstravit, Episcopum inconsulto Pontifice Romano deponi non posse in Conciliis Provincialibus, etsi is Romanam Sedem non appellasset; ergo reipsa genuinas esse censuit.

R. N. C. Esto 1um. præter mentem GELASII, 2um. etiam præter sententiam propriam de genuina illarum epistolarum auctoritate fecerit Pontifex; utrumque fecit tamen, nimirum ut Galliarum Episcopos, qui illas epistolas tanquam veras et genuinas Decretales admittebant, argumento ad hominem convinceret, parum iis, tametsi in *Codice Canonum* non extantibus, auctoritatem competere, ac aliis sanctionibus canonicis in *Codice* relatis.

Minus vero apposite ex his inferitur a nonnullis, NICOLAUM I. æstu conten-

tionis abreptum idcirco priscarum epistolarum vindicem se præstitisse, ut illarum auctoritate novum jus Romanæ Sedi vindicaret, et Metropolitanorum, Synodorumque Provincialium debilitaret dignitatem : quis enim nescit, quod et THOMASSINUS asserit P. 1. L. 1. c. 48., Romanos Pontifices sæpe non parum contulisse ad stabiliendam Metropolitanarum auctoritatem, non raro monuisse Metropolitam de illa strenue defensanda, non ægre etiam confirmasse CONCILII TRID. decreta de illorum potestate et vindicata et aucta? Si vero circa seculum IX. ea invaluit disciplina, ut de causis præcipue criminalibus Episcoporum Roma cognosceret, id non exinde ortum, quod Romani Pontifices jura Metropolitanarum imminuta vellent, sed vel ob vitium simoniæ inter Ecclesiasticos tum frequens, vel ob socordiam et oscitantiam quorundam Metropolitanarum, eorumque non æquam semper dominationem; quibus adde schisma Imperatorum adversus Pontifices, indeque rerum facile omnium turbatum ordinem.

119. *Observa.* Quis demum epistolas illas fabricaverit, ac priscis Pontificibus supposuerit, incertum est : non fuit illarum artifex S. ISIDORUS Hispalensis, uti certum ex dictis hactenus : non alius quis Isidorus Episcopus Hispalensis, quia ab obitu S. ISIDORI usque ad annum, quo editæ sunt Decretales illæ, nullus Ecclesiæ Hispalensis Episcopus fuit Isidorus : atque ex eodem fere calculo neque Riculphus Archi-Episcopus Moguntinus dici earum compilator potest, quamvis easdem, teste Hincmaro Remensi, per Galliam divulgaverit. Tandem viri eruditi passim autumant, illum ISIDORUM MERCATOREM, cujus nomine vulgatæ sunt illæ Decretales epistolæ veterum Pontificum ante SIRICIUM, fuisse magni nominis monachum, qui se *Peccatorem* dicere solebat, scribas vero oscitantes ex *Peccatore* fecisse *Mercatorem*; ita MORINUS.

CAPUT IV.

DE PROMULGATIONE, ACCEPTATIONE, OBJECTO, SUBJECTO, ET EFFECTU LEGIS HUMANÆ.

ARTICULUS I.

DE PROMULGATIONE LEGIS HUMANÆ.

§. I.

Promulgatio legum generatim.

120. *Nota.* Promulgatio est intimatio seu propositio legis a legislatore iis facta, a quibus legem vult adimpleri. *Publica et sollemnis* dicitur, qua per vocem preconis aut publicum programma lex subditis intimatur : *Privata*, qua ex defectu quocumque lex communitati nequit innotescere : *Vulgaris*

sive *divulgatio*, vi cuius lex per aures et conscientias singulorum diffunditur. Indubium est, requiri promulgationem ad rationem legis positivæ, præsertim humanæ actu obligantis, quia ad incognitum non datur obligatio; dixi, *legis humanæ*, eo quod lex naturalis congenita haud indigeat promulgatione. Certum quoque est, non esse necessariam divulgationem, seu intimationem juridicam singulis faciendam, utpote moraliter impossibilem; itaque quaeritur 1. Sitne promulgatio publica legis ad vim obligandi necessaria? 2. An lex publicè promulgata statim omnes et ubique obliget? 3. Utrum requiratur sollemnis promulgatio legis in singulis locis?

121. *Dico I.* Promulgatio publica *essentialiter* requiritur ad vim legis *proxime* obligantis.

Prob. Lex est locutio publica Principis ad subditos; ergo cum Princeps quidem loqui possit sine promulgatione, non vero intelligatur loqui ad subditos, nisi ejus locutio per promulgationem dirigatur ad subditos, hæc necessaria est tum ex parte subditorum, qui ad incognitum obligari nequeunt, tum ex parte legis, quæ sine illa non habet completam rationem legis, adeoque nec vim obligandi, quamvis privata detur ejus notitia. *Conf.* Ad can. *In isto*. D. 4. dicitur: *Leges tunc instituuntur, dum promulgantur*; et L. 9. Cod. de LL. *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi præscripto earum manifestius intellecto prohibita declinent, et faciant præcepta.*

Si ais 1°. Lex jam datur ante promulgationem, quia datur potestas et voluntas legislatoris; ergo.

R. D. A. Lex incompleta, habens vim obligandi solum in actu primo C. Lex completa, et actu obligans N. Vis directiva et obligativa legis, saltem *ut quo*, essentialiter dependet a promulgatione iis facta, qui obligantur; non ergo sufficit ad rationem legis completam, quod lex in mente legislatoris existat, neque quod in concilio Principis sit edita: sed ut sit regula totius communitatis, toti communitati publica promulgatione intimari debet. Hæc promulgatio se non habet tanquam *mera conditio* vel applicatio, ut v. g. approximatio ligni respectu ignis, aut cognitio respectu bonitatis, sed promulgatio legem, sicut revelatio motivum fidei *partialiter* constituit; hinc can. 3. Dist. 4. dicitur: *Leges instituuntur, dum promulgantur.*

Si ais 2°. Cap. 1. de post. Præl. dicitur, legem obligare, *si solemniter editur aut publice promulgatur*; ergo non requiritur determinate promulgatio publica.

R. N. C. Quia τὸ *aut* non sumitur *disjunctive*, nisi sollemnis editio legis facta coram populo, uti mos erat Romanorum, æquivalcat publicæ promulgationi per præconem; sed *expositive* pro *id est*, tum quia alibi idipsum fieri DD. testantur, tum quia in multis textibus legitur *et*, non *aut*: nam nihil novi est, idem aliis verbis, sed clarioribus exprimi.

122. *Dico II.* Lex publicè promulgata non statim, sed *successive* obligat omnes.

Prob. Sicut lex nequit obligare ad impossibile, ita nec modo impossibili: impossibile autem foret, legem hodie v. g. promulgatam Romæ, hodie jamdum Wirceburgi obligare; ergo tametsi dicatur statim obligare, non simul tamen omnes prius obligat, quam intra tempus moraliter sufficiens notitia

et promulgatio legis facta diffundatur per totum territorium; hinc c. 4. de concess. Præb. in 6. habetur, quod *lex seu constitutio et mandatum nullos adstringant, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorare minime debuissent*; quantitas vero temporis vel relinquatur prudenti iudicis arbitrio, vel designatur a legislatore certum obligationis initium præscribente.

123. Dico III. Leges civiles pro toto Imperio promulgari debent in singulis provinciis.

Prob. Ex Novell. 66. c. 1.; insuper autem fluxus duorum mensium a facta promulgatione requiritur juxta rubricam Nov. 66. præfixam, *ut factæ novæ constitutiones post insinuationes earum post duos menses valeant*. Equidem Imperator hic loquitur de suis constitutionibus Testamentariis; attamen quia verba Rubricæ generalia sunt, et Rubrica, quæ per *ut vel ne* incipiens sensum completum reddit, censetur valere in vim legis: hæc doctrina solet ad alias quoque leges Imperiales extendi, maxime quod cit. Nov. §. 3. dicatur: *Si vero nondum hactenus in omnibus provinciis hæc lex destinata est, relociter et eam, et alias... postea a nobis faciendas mitti nunc vel mittendas esse, quatenus nostræ constitutiones in metropolitanis civitatibus fiant, vel faciendæ sint manifestæ*. Attamen hæc extensio non omnibus probatur, quia, ut notat Cujacius ad Nov. 69., et L. 20. observ. 33. rubricæ Novellarum non auctoritate JUSTINIANI, sed pro arbitrio studiosorum sunt adjectæ; et peculiare fuere rationes de legibus Testamentariis id statuendi. Sane in praxi hæc doctrina non obtinet nequidem in legibus civilibus, ut mirum sit, eam a nonnullis ad leges etiam ecclesiasticas extendi; hæc vero de *promulgatione legis ecclesiasticæ* in singulis Diœcesibus quæstio cum solemniter censeatur esse, visum est, utriusque sententiæ, affirmantis et negantis fundamenta hic ita discutere, ut absque præjudicio alterutrius sua cuiusque probabilitas.

§ II.

Momenta sententiæ Affirmantis, necessariam esse solemnem legum ecclesiasticarum promulgationem in singulis Diœcesibus.

124. I. JUS NATURÆ tametsi certam promulgationis formam non præscribat, requirit tamen, ut per eam notitia legis certa obtineatur a moraliter universis, eaque notitia perveniat ab auctoritate publica, a qua omnis vigor legis emanat; ergo ut lex ecclesiastica obliget omnes Ecclesias, requiritur publica in singulis Diœcesibus promulgatio legis. Durum profecto est, statim obligare gentes remotissimas per promulgationem tantum Romæ factam; imo vix possibile videtur, legem Pontificiam, nisi in singulis Diœcesibus promulgetur, exaudiri ab Ecclesia per totum orbem diffusa, præsertim cum neque populus Romanus totam fidelium communitatem, neque Legati et Residentes omnia Christiani orbis regna et provincias in suis personis exhibeant. Tandem promulgatio in singulis Diœcesibus facta mire promovet observantiam legum ecclesiasticarum, et si qua forte insit, asperitatem mitigat ac temperat,

125. II. Ea EX NATURA REI necessaria est conditio ad legis ecclesiasticæ valorem, cujus defectu ingens legum ecclesiasticarum moles jacet inculta apud plures Ecclesias et integras nationes: sed defectu singularis promulgationis innumeræ leges et Bullæ Pontificiæ jacent sine usu et effectu in Gallia, Germania etc.; ergo legum ecclesiasticarum promulgatio non solum apud Romanos et Italos, sed in omnibus Christiani orbis diœcesibus fieri debet. Præterea melius norunt Episcopi, quam *Curia Romana*, quid suis diœcesanis conveniens sit et accommodatum; proinde Papa censendus est nolle obligare suas constitutiones, nisi ab Episcopis examinatæ, approbatæ ac promulgatæ fuerint.

126. III. CHRISTUS ipse, cujus exemplum securissima agendorum regula est, legem evangelicam, quamvis Hierosolymæ solemniter promulgatam, tamen ab Apostolis etiam per universas orbis provincias voluit promulgari; ergo etiam lex ecclesiastica licet Romæ promulgata, tamen etiam ab Episcopis per singulas diœceses promulganda est. Christi exemplum secuti sunt Apostoli, qui leges a se latas pro gentibus conversis non tantum in Concilio Hieros. promulgarunt, sed et miserunt Judam ac Silam ad eas Antiochiæ, in Syria et Cilicia promulgandas. Idipsum confirmat praxis ECCLESIE, quæ in Concilio NICÆNO congregata ad omnes Ecclesias transmisit acta Concilii; post Concilium EPHESINUM ad clerum et populum ubivis terrarum missi sunt canones ducentorum PP., addita ratione: *quoniam oportet absentes a S. Synodo, morantesque in urbibus et provinciis hæc non ignorare*; LATERANENSE IV. præcepit, constitutionem de professione simoniaca ab Episcopis per suas diœceses publicari; et c. 13. de pœnit. et remiss. statuitur, pœnam in medicos decretam non incurri, nisi ea per locorum Prælatos fuerit promulgata etc.; ergo etiam Pontifices exemplum Christi, Apostolorum et primitivæ Ecclesiæ in cõdendis legibus sequi oportet.

127. IV. SUMMI PONTIFICES, CONCILIA item PROVINCIALIA suffragantur: nam Pontifices non raro præceperunt suarum Constitutionum in singulis diœcesibus promulgationem; Synodus vero Arelatensis I. in epistola ad Papam data hæc de gestis et decretis suis addit: *Placuit etiam a te, qui majores diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari*; ex his vero ZEPHYRINUS in quavis Christiani orbis parte publicari curavit Decretum de reddenda Ecclesiæ pace mœchis pœnitentia functis. Simili modo Synodus Sardicensis scripsit ad JULIUM P.; PIUS IV. in Bulla, *Sicut ad sacrorum*, decreta CONCILII TRID. non voluit obligare prius, quam fuerint per singulas adeo parochias promulgata; S. CAROLUS BORRÔM. in orat. prævia ad Syn. XI. Diœces. inter alias causas eam congregandi, allegat hanc, quod hic applicatio fiat magis particularis Conciliorum tam generalium, quam particularium; ergo *stylus Curiae Romanæ*, quo leges ecclesiasticæ Romæ tantum promulgatæ obligent universam Ecclesiam, videtur serius invaluisse per plurima secula incognitus in Ecclesia.

128. V. JUS CANONICUM in iis casibus, in quibus nihil clare disponit, regulatur juxta leges civiles, c. 1. de nov. op. nunt., et can. 7. Dist. 10.; cum ergo a jure canonico non determinetur universalis forma promulgandorum Canonum, horum promulgatio fieri debet ad præscriptum Nov. 66., ita ut,

sicut leges Imperii in singulis provinciis, ita ecclesiasticæ in singulis diœcesibus promulgentur. Sane regimen ecclesiasticum suavius esse debet regimine civili, minusque dominatum sapere juxta illud Christi : *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic*. Ad hæc *motivum*, quod impulit Imperatores ad promulgationem legum civilium in singulis provinciis, servit etiam pro tali promulgatione legum ecclesiasticarum, nimirum ut evitetur confusio, et servetur uniformitas in subditis.

129. VI. DOCTORES et numero et auctoritate potiores tuentur hanc sententiam hodie fere communem; ergo videtur naturæ ipsarum legum et praxi Ecclesiæ multum conformior. Ipse adeo SUAREZ hac in parte alias dissentiens fatetur L. 3. c. 16. num. 2. de Legibus, *Lex, donec respectu communitatis habeat statum legis, nec incipit obligare singulos, donec possit communitatem obligare, quod optime explicatur in legibus editis in generali Concilio: nulla enim potest esse solemnior editio ante promulgationem, et nihilominus non sufficit, nisi sequatur promulgatio*. Demum in Gallia, Hispania, Lusitania, Sabaudia, Sicilia, Belgio, et Neapoli notorie receptus est usus *Placeti Regii*, quidni et in Germania? siquidem pars sit juris Majestatici, eidem intime et essentialiter inhærens, quam nullus Principum a se abdicare valeat? ergo ut leges Pontificiæ totam Ecclesiam obligent, non sufficit earum promulgatio Romæ facta, sed requiritur etiam *promulgatio in singulis Diœcesibus*,

§ III.

Momenta sententiæ Negantis, necessariam esse solemnem legum ecclesiasticarum promulgationem in singulis Diœcesibus.

130. I. DE JURE NATURÆ non requiritur amplior legis promulgatio, quam ut toti communitati lex innotescere possit, saltem morali certitudine; imo teste CARDENAS nullus unquam auctor docuit, legem ecclesiasticam *ex natura sua* requirere promulgationem in singulis diœcesibus: cum nequidem ad legem imperialem quisquam requireret promulgationem in singulis provinciis, nisi id jure positivo ab Imperatore Nov. 66. sancitum esset; sicut juxta omnes ad legem Regni etiam amplissimi sufficit, quod ea sit publice promulgata in urbe Regni primaria, omnesque subditos Rex obligare velit. Porro ex communi fidelium persuasione obligant *leges declaratoriæ juris naturalis et positivi divini*, si quando moraliter certum sit, Romæ a Pontifice quid declaratum tanquam *juri naturali* aut *divino* contrarium; idem fere est de lege *præceptiva, prohibitiva, irritante, suspendente, annullante* respectu illorum, qui habuerunt vel habere potuerunt moralem certitudinem legis a legitimo Superiore promulgatæ. Demum plures *Bulle Pontificiæ, Constitutiones, Decreta et Regulæ Cancellariæ* obtinent etiam in Germania, quamvis non constet, eas ab Episcopis in diœcesibus solemniter promulgatas fuisse; ergo Pontifex potest et vult obligare universos, nisi aliud declaret per unam solemnem Romanam promulgationem, id quod patet ex Constit. CLEM. V. 113., URBAN. VIII., quæ incipit: *Romanus Pontifex*, INNOC. XII. Bulla: *Speculatores*, etc.

2º. Lex, quantumvis Romæ publice promulgata, non *statim* omnes fideles

obligat, nisi post sufficientem illius notitiam, quod certe nihil duri habet. Est autem ROMA urbs totius orbis princeps: datur ingens urbis et orbis commercium: non tantum Regum Legati, sed Episcoporum etiam Procuratores, atque omnium fere nationum homines Romæ degunt, qui Principes et Episcopos transmissis ad eos authenticis copiis facile edocere possunt: Curia quoque Romana novas Constitutiones mittere solet ad Nuntios Apostolicos et Episcopos, non tam ut solemniter promulgentur, quam ut facilius innotescant et deducantur in praxin: demum viri litterati has leges statim inserunt libris, aut in exteris provincias transmittunt; exin ergo sufficiens notitia hauriri potest, scilicet intra lapsum temporis, quo potuit promulgatio Romæ facta nobis *moraliter certo* innotescere, quod tempus pro varia locorum distantia varium est.

3º. Esto, mitiorem videri posse viam singularis ubique promulgationis ad obtinendam facilius observantiam legum, id tamen Sedi Apostolicæ incognitum non est, quæ nihilominus ex gravioribus causis judicat non expedire, aut requiri *universim*, ut singularis ejusmodi promulgatio ubique fiat. Nulli profecto fidelium videtur asperum, debere assentiri ac obedire definitioni Ecclesiæ circa propositiones damnatas, licet earum damnatio Romæ tantum promulgata fuerit; cur in aliis Ecclesiæ legibus tanta sit difficultas? præsertim cum propositiones damnatæ non omnes sint declaratorię *juris naturalis* aut *divini*, sed multæ loquantur de jejunio, de causis a jejunio excusantibus, de horis canonicis recitandis, de privilegiis Regularium, et horum similibus, adjectis etiam censuris: hæc vero juri *naturali* aut *divino* haud subjacent.

131. II. Leges Pontificiæ, quantumvis Romæ publice promulgatæ, si quando non vigeant in exteris provinciis, hujus causa non est defectus *sufficientis promulgationis*: nam verisimile non est, quod Pontifex per leges in Curia Romana et in acie campi Floræ, atque ad valvas Basilicæ Apostolorum affixas solum intendat obligare Romanos, præcipue dum in Bulla exprimit, velle se, ut statim absque ulteriore promulgatione obliget, ad omnes fideles directæ. Ecclesia summopere desiderat et amat in suis fidelibus *conformitatem*: quanta vero difformitas, confusio ac perturbatio foret, si fideles alii acceptent, alii non acceptent leges a PAPA vel a CONCILIO latas, quarum tamen plures versantur circa fidei dogmata et propositiones damnatas tanquam legi naturali, divinæ et humanæ contrarias? Causæ igitur sunt, *privilegium* et *indulgentia* Sedis Apost., aut *consuetudo contraria*: quippe vel Episcopi aut Nuntii Apostolici Pontificem informarunt de difficultate legis respectu hujus vel illius provinciæ, sicque Pontifex acquievit non censens urgendam esse suæ legis executionem: vel plures Christiani Reges ac Principes habent *speciale privilegium*, quo indulget Pontifex, ut Bullæ non obligent, nisi in illorum provinciis promulgatæ: vel juxta *praxin* et *consuetudinem* diocesium censeant fideles, se non obligari legibus ecclesiasticis, nisi a proprio Episcopo ipsis fuerint intimatæ; quæ *consuetudo* ubi viget, non est reprobanda, quia gravibus nixa rationibus, et auctoritate gravium DD.: vel abstrahendo a tali *consuetudine* fideles sequuntur sententiam vere probabilem, quod sicut leges Imperiales, ita et Pontificiæ ut obligent, in singulis provinciis debeant promulgari.

2º. Episcoporum est, *Constitutiones Apostolicas* Roma submissas suis diœcesanis publicare, vel si diœcesi minus congruant, cum Rom. Pontifice de obligatione legis pro hoc loco suspendenda agere ob ejus difficultatem, indolem et mores provinciæ, aliasque circumstantias. Unde si Episcopus legem ejusmodi novam non divulget, suspicari poterunt diœcesani, id fieri ex consensu Pontificis nolentis urgere obligationem legis suæ pro tali diœcesi; sic autem non est defectus ex parte legis in se completæ, sed ex parte hominum, qui *per accidens* excusantur; nisi tamen sciant, publicationem legum vel malitiose, vel ex negligentia omitti solere.

132. III. Legis evangelicæ prædicatio Apostolica non fuit sollemnis promulgatio, de qua hic sermo est, sed *divulgatio* ad aures et conscientias singulorum, cum *fides* sit *ex auditu*: sicut fere hodiedum ubique prædicatur Evangelium, non ut per hanc prædicationem lex constituatur, sed ut omnibus sufficienter notificetur; atque hoc sensu etiam leges ecclesiasticæ tum per Episcopos, tum in scholis a DD. explicantur et notificantur: sæpe etiam usus et praxis vicem promulgationis subeunt in provinciis. Si vero dicatur promulgatio fuisse sollemnis, ea tum necessaria fuit ex mandato Christi, *ite in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*; nec non ex natura Ecclesiæ per miracula et divulgationem mysteriorum ex judæis et gentibus instituendæ Jam vero non est *universim* ea necessitas, nec Christus præcepit hunc modum promulgandi leges ecclesiasticas; ergo res tota pendet ex arbitrio summi Antistitis. Præterea conveniens erat illa JUDÆ ac SILÆ missio ad Antiochenos, ut Concilii responsum ad illorum dubia referrent.

2º. Facta CONCILIORUM probant quidem praxin Ecclesiæ, non tamen *ex natura rei* necessariam, sed temporis et circumstantiis congruam. Missis namque et publicatis ubique Constitutionibus ecclesiasticis, refractarii et perveraces ignorantiam prætexere non poterant, et fideles persecutione dispersi paterna supremi Pastoris voce recreabantur, serpentibus item hæresibus, aut grassante schismate, per Ecclesiæ sensum et auctoritatem firmabantur. Ad hæc CONCILII NICÆNI et maxime EPHESINI Decretum non tam erat de legibus positivis, quam de dogmatibus fidei, quorum sollemnem promulgationem nemo requirit ad valorem ipsis comparandum, sed prout ratio adjecta docet, ad illorum notitiam omnibus intimandam. CONCILII LATER. Constitutio de Simon. sic habet: *Verum ne per simplicitatem vel ignorantiam se valeant excusare, præcipimus, ut diœcesani Episcopi singulis annis hoc faciant per suas diœceses publicari*, qui modus promulgationis adversæ sententiæ nequiquam favet. Demum clausula illa, quam addidit Pontifex circa poenam a medicis incurrendam, est specialis exceptio et firmat regulam in contrarium, ita ut lex Romæ promulgata obliget etiam in aliis provinciis, nisi in lege specialis addatur clausula, prout advertit Cardinalis PETRA, styli et curiæ Rom. peritissimus, qui Comment. Tr. I. f. 13. num. 32. ait: *Papa, quando vult in Constitutione restringere obligationem tantum in Italia, id dicit expresse in eadem Constitutione, ut in Const. 83. CLEM. VIII. etc.*

133. IV. Quod Rom. Pontifices non raro velint, necessariam esse suæ legis promulgationem in singulis diœcesibus: quod sæpe addant clausulam, se nolle obligare ante sollemnem in provinciis promulgationem: hæ sunt ex-

ceptiones, quæ firmant regulam in casibus non exceptis. Sane prædicta clausula esset frustranea, si abs illa jamdum *per se* lex in provinciis non specialiter promulgata non obligaret; id ergo fecere Pontifices, non quod *per se* requiratur singularis illa promulgatio ad valorem et obligationem legis, sed tum ut suarum legum, præsertim in re gravioris momenti, et urgente periculo, inter fideles notitia ac observantia faciliior sit, suavior et efficacior, tum etiam ut *ordo Hierarchicus* hac ratione magis commendetur.

2°. ZEPHYRINI P. factum non obligationem probat, sed usum illorum temporum ex speciali ratione convenientem: quippe primis Ecclesiæ seculis, dum fervebat persecutio, nonnisi per litteras et nuntios ad singulas Ecclesias missos legum Pontificiarum notitia haberi poterat; ex harum autem litterarum pronuntiatione valorem legum *per se* non dependisse, vel ex eo patet, quod ex iis plures dogmata et articulos fidei referrent. Postulata vero a CONCILIO ARELAT. promulgatio per Pontificem omnibus Ecclesiis facienda in eo duntaxat fuit, ut, quod ex epistola colligitur, Papa canones ab Episcopis singulis pro singularibus tantum diocesibus constitutos suprema auctoritate firmaret, atque ad omnes provincias earum obligationem extenderet. Ad CONCILIUM SARDICENSE idem dicendum, quod ad NICÆNUM; profecto nec Sardicense, nec Arelatense asseruit aut decrevit, quod canones ante non obligent, quam in singulis diocesibus promulgati, quamvis a Pontifice, aut in Concilio promulgatio facta sit.

3°. In tota Bulla PI IV. non legitur, quod CONCILIUM TRID. non obliget, nisi in singulis Parochiis prius promulgatum. Esto, quod voluerit, decreta Concilii Trid. non obligare ante lapsum trium mensium a finito Concilio; tamen Novellam 66. propterea non canonizavit *universim* quoad tempus certum obligationis: minus vero etiam quoad promulgationem in singulis provinciis. Statuit autem CONCILIUM TRID. singulare quid circa legem irritantem matrimonia clandestina, publicationem scilicet in singulis parœciis, et post 30. dies ab hac publicatione initium obligationis; sicut ergo exinde nemo infert, omnes alias leges Pontificias irritantes debere in singulis parœciis promulgari, ita nec inferri potest singularis promulgationis necessitas. S. CAROLI BORR. oratio declarat methodum facilius et efficacius leges ecclesiasticas deducendi in usum, at novam identidem promulgationem ex natura rei necessariam non evincit.

4°. Quod STYLUS CURIÆ ROM. circa promulgationem legum ecclesiasticarum serius invaluerit olim incognitus, partim videtur falsum, eo quod olim ex dictis hactenus non tam solemnibus ubique promulgatio quam auctores requirunt, sed *divulgatio* ad habendam notitiam legis moraliter certam facienda statuebatur, idque speciales ob causas, quæ hodieum cessant: partim non obstat, quia si summus Ecclesiæ Antistes hanc præcise formam promulgationis determinet, idque gravibus de causis, nemo sane Catholicus citra injuriam Sanctæ Sedis inficiabitur, fieri id posse et *jure* fieri, siquidem nec ex natura rei, nec de jure canonico necessaria sit promulgatio in singulis diocesibus: constitutionem vero civilem nec *universim* adoptarunt Pontifices, nec eam sequi debent.

134. V. NOVELLA 66. nec invenitur acceptata ab Ecclesia, nec modum aut formam legibus Pontificiis præscribere potest, *quoniam legibus non con-*

stringitur sancta Ecclesia, can. 8. Dist. II.; quamvis enim legislator ecclesiasticus possit id, quod jure civili clare decisum est, suis quoque legibus aptare; hujus tamen nulla est obligatio aut necessitas; solum ergo illa regula tenet pro causis judicialibus, minime extendenda ad modum ferendi leges ecclesiasticas, qui longe gravior est, et ad propriam summi in terris Legislatoris ecclesiastici actionem ac potestatem pertinet. Ad hæc tametsi jus canonicum scriptum non determinet *modum* promulgandi leges ecclesiasticas, jus certe consuetudinarium, usus et praxis Curiae Rom. satis declarat, quod, si Pontifex per specialem clausulam non restringat legem ad solam Italiam, legem suam ad omnes fideles directam omnes velit obligare etiam sine nova et speciali promulgatione. Præterea Romæ deciduntur lites et causæ omnes secundum jura Romæ promulgata, quod justum non foret, si illa jura in aliis provinciis non obligarent ex eo quod Romæ tantum solemniter fuerint promulgata: sic testatur SUAREZ ex Joanne Andrea electionem in quadam provincia factam contra Constitutionem Romæ tantum promulgatam, fuisse irritatam: idipsum de Regulis Cancellariæ notat GOMEZ, saltem in quantum non derogatur Concordatis Nationum: AZOR, LAYMANN et plures alii idem testantur de multis Pontificum Rescriptis ac Bullis, quæ non sunt insertæ Corpori juris can.; multi item alii canones, quamvis eidem inserti, ubinam, præterquam Romæ sunt promulgati? Accedit *sensus fidelium*, qui circa propositiones damnatas obsequendum esse Pontifici persuasum sibi habent, seque subjacere censuris statutis in eos, qui damnatas ejusmodi teneant, doceant, aut in praxin deducant, quamvis censuræ illæ antehac non fuerint statutæ; vel ergo dicendum, iniquam esse *Curiam Romanam*; vel fatendum, quod juxta *stylum Curiae Rom.* promulgatio Romana sit sufficiens.

2°. Illa Christi verba, *reges gentium dominantur eorum etc.* quem sensum faciant, satis alibi dictum. Neque durior potest videri hoc modus obligandi fideles, qui non obligantur, nisi lex Romæ promulgata ipsis *certo* innotescat: facile vero innotescere potest ex dictis num. 130. Ad hæc in rebus periculi et gravioris momenti solet addi clausula, ut lex Romæ promulgata in singulis iidem diocesisbus solemniter promulgetur.

3°. *Motivum*, quod impulit Imperatorem ad condendam NOVELLAM, peti solet inde, quod sedes et curia Imperatorum non fuerit stabilis ac fixa; facile huc illuc translata: Sedes autem Pontificia vaga non est per provincias; sed fixa Romæ; ergo est motivorum diversitas. NOVELLA tamen non obstante, poterit hodie dum Imperator cum Statibus per Recessum Imperii post factam in urbe, in qua Comitibus habentur, promulgationem, sine alia speciali in singulis provinciis, omnes Imperii cives obligare, ad quos legis imperialis notitia pervenerit. Neque in sententia adversa evitatur confusio et difformitas, quia in una provincia daretur obligatio, non item in alia, maxime cum plures auctores admodum liberales sint quoad *placetum regium*. Si qua est difformitas, ea *per accidens* habetur, omni ferme legi communis, etiam naturali, quæ scientes obligat, ignorantes in *actu secundo* non obligat. Deinde si diversitas illa quamdam deordinationem inferret, lex aliis facile intimata reddet conformitatem. Demum licet ad vitanda quædam incommoda videatur magis accommodata specialis promulgatio; ob alias tamen causas potuit oppositum esse congruentius, tum ad commendandam majore

rem Ecclesiæ unitatem, et maiorem fidelium erga Caput Ecclesiæ obedientiam, tum ne leges Pontificiæ videantur pendere ab Episcopis, aut a Principibus etiam secularibus ac potentibus hominibus, a quibus facile impediri posset promulgatio in suis provinciis, sicque reddi frustraneæ *Constitutiones Apostolicæ*, non sine magno præiudicio ecclesiasticæ potestatis.

135. VI. Fatendum omnino, suam esse sententiæ oppositæ *PROBABILITATEM* tum *intrinsecam* tum *extrinsecam*; inter ipsos tamen adversarios haud satis convenit, cum alii mutaverint opinionem, tum quod contra eam stent decisiones Rotæ apud Cardinalem de LUCA, tum quod in decreto ALEXANDRI VII. variæ damnentur propositiones, illo nixæ fundamento, quod lex in provinciis non promulgata non obliget: alii nec satis clare, nec universim loquuntur: alii promulgationis nomine *divulgationem*, aut claram et certam promulgationis Romanæ notitiam intelligunt. Attamen sententia negans tam auctoritate, quam pondere rationum certe par, si non potior est, atque inter sacri juris interpretes fere communior.

2º. Verba SUARESI Tr. de Legibus L. 3. c. 16. num. 2. non sunt de promulgatione legis Pontificiæ in singulis diocesisibus facienda (de hac enim quæstione primum agit libro 4.) sed de promulgatione legis simpliciter contra PANORMITANUM, qui in cap. 1. de Postul. Præl. num. 10. propter illa verba, *solemniter editur, aut publice promulgatur*, distinguit inter publicam promulgationem, et solemnnem editionem, qua lex in publico concilio Regis, aut senatorum reipublicæ conscripta vel definita est, docens legem sic editam sine publica promulgatione, esse veram legem proxime obligantem; atque contra hoc assertum Panormitani pugnat SUARESIUS dicens, solemnnitatem ad legem requisitam non tantum esse ex parte *conditorum legis*, sed etiam in ordine ad *communitatem*, et ideo, ait, *non est lex, donec respectu communitatis habeat statum legis...* opponitque concilio Regis Concilium generale Ecclesiæ, cujus leges, quamvis in Concilio gen. solemniter editæ, ut obligent, requirunt publicam promulgationem.

3º. PLACETUM REGIUM ubi vel ex speciali privilegio, vel ex usu et consuetudine hactenus viguit, nequitum est reprobandum: utrum vero in Germania etiam et universim hodie obtineat, valde dubium est; hinc, credo, ii, qui in hanc opinionem propendunt, vix ausint publice id asseverare, sed duntaxat per modum quæstionis proponere: *quidni et in Germania?* Sane si ab hisce auctoribus non tantum asseratur, sed et solide probetur, usum placeti regii esse partem juris majestatici, cui ita inhæreat, ut a nullo Principum abdicari valeat, nemo facile ab eorum opinione dissentiet. Interim eadem facilitate, qua id asseritur, negatur. Id vero si probare adnitantur, simul etiam probabunt, nullam legem ecclesiasticam, aut legem etiam evangelicam primis Ecclesiæ seculis obligasse, eo quod Reges ethnici ac Imperatores earum nullam promulgari concesserint, idque ex jure majestatico, cum non placeret suos hisce legibus subditos ligari; imo Henoticon ZENONIS et Typus CONSTANTIS, quæ silentium indicebatur de Concilii Chalced. definitione, injuste fuissent ab Ecclesia reprobata; cum hi Imperatores suo jure usi fuerint, sicut Rex Galliæ ante annos 12, silentium imperans circa Bullam *Unigenitus*, usus fuit suo jure.

Atque ex hisce momentis videtur *sententia negans*, utpote Sedi Apostolicæ

magis honorifica, hoc maxime ævo præhabenda, quo non pauci jus et usum Placeti Regii passim ad omnes Imperantes, imo ad morum et fidei dogmata extendendo, Summi Antistitis auctoritatem atque Ecclesiæ unitatem enervare conantur.

ARTICULUS II.

DE ACCEPTATIONE LEGIS HUMANÆ.

136. *Nota.* Fuere inter Ictos, qui cum NAVARRO et COVARRUVIA *subditorum acceptationem* necessariam dicerent ad rationem legis humanæ, vel tanquam constitutivum ad instar promulgationis, vel ut conditionem, sicut requiritur cognitio legis. Hæc subditorum acceptatio vel sumitur pro consensu eorum in constitutionem legis, et dicitur ad substantiam legis pertinere: vel pro consensu in observationem, vel pro actuali legis observatione, et dicitur spectare ad effectum et accidentalem legis perfectionem, ejusdemque stabilitatem. De lege tam *ecclesiastica*, quam *civili* procedit quæstio, sed extra *statum democraticum*.

137. *Dico.* Acceptatio subditorum non requiritur ad *valorem* legis humanæ, nec quoad substantiam, nec quoad effectum, sed duntaxat quoad *stabilitatem* legis:

Prob. 1um. Potestas legislativa *ecclesiastica* Pontificis est immediate a Christo, Joan. 21. et Matth. 16.; *civilis* pro statu Monarchico omnis a populo translata est in Principem, L. 1. ff. *de Constit. Princip.*, et pro statu Aristocratico in optimates; ergo legis humanæ constitutio non dependet ab acceptatione subditorum, sed ab auctoritate potentis et volentis obligare; atque hinc legislator statim urgere potest legis latæ ac promulgatæ observationem, ejus vero transgressores, uti de facto fit, punire.

Prob. 2um. Effectus legis, scilicet obligatio subditorum non dependet ab eorum consensu in observationem, sed a virtute legis, quæ est juxta L. 7. ff. de LL. *imperare, vetare, permittere, punire*, et a potestate ac voluntate legislatoris, uti colligitur ex c. 23. *de offic. et potest. jud. deleg.*; hic vero abs consensu subditorum et potest et vult obligare, tum quia simpliciter præcipit aut prohibet, tum quia lex per hoc differt a consilio, tum quia alias nulla aut inefficax foret potestas Superioris, neque ulla inter homines Monarchia vel Aristocratia; imo tot essent legislatores, quot subditi, et Principes potius a subditis regerentur, nec suarum legum observantiam urgere Principes juste possent. Hinc merito damnata ab ALEX. VII. hæc prop. 28.: *Populus non peccat, etsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.*

Prob. 3um. Lex, si non observetur, tollitur per desuetudinem aut consuetudinem contrariam, quam prima non observantia inchoat, et continuata perficit; unde can. 3. Dist. 4. dicitur: *Leges instituuntur, cum promulgantur; firmanur, cum moribus utentium approbantur*; firmanur, h. e. non firmitate auctoritatis, sed stabilitatis, per usum scilicet, ut non abeant in desuetudinem et contemptum; quanquam hæc verba non sint ipsius canonis, sed tantum glossema et adjectio GRATIANI.

438. *Obj. I.* Potestas legislativa *ecclesiastica* præcipue spectat salutem *singulorum* fidelium, cum potestas civilis non tam singulorum civium, quam *universæ reipublicæ* commodum spectet; ergo Pontifex et Episcopi in ferendis legibus attendere debent ad consensum et acceptationem subditorum, ne potestas, quam dedit Christus Ecclesiæ in ædificationem, cedat in destructionem, sæpe causa contumaciæ et perversionis. *Conf. 1.* Ex parabola Evangelica de 99 ovibus, quas Pastor Divinus relinquendas esse docuit, ut salvetur ovis centesima. *2.* Ex illis Christi verbis ad Philippum: *Unde ememus panes, ut manducent hi?* quæis Christus consilii humani nequaquam indigus docere voluit, pastores Ecclesiæ prius consultare debere cum fidelibus de ferendis legibus.

R. N. A. Lex omnis vel ecclesiastica, vel civilis, ex notione sua dirigitur ad bonum commune; lex justa et rationabilis, qualis est et supponitur esse omnis lex ecclesiastica, male dicitur causa contumaciæ et perversionis, cum *per se* doceat utilia et salutaria, quamvis immorigeri fideles non solum debitam legibus Ecclesiæ reverentiam ac obedientiam vilipendant, sed et jus naturæ, legesque divinas ex abusu libertatis parum curent, id quod *per accidens* fit.

Ad Conf. 1. R. Idem nimium probatur, scilicet legem utut justam, et a maxima ac saniore etiam parte acceptatam non obligare, nisi a singulis recipiatur; ita sane legum vis omnis eludi posset a plebe libertatis cupida, non sine perturbatione reipublicæ christianæ, et ruina disciplinæ ecclesiasticæ. Prædicta parabola nequaquam obstat, si cum interpretibus vel per 99 oves Angelos, et per *unicam* genus humanum, vel per hanc peccatores, et per illas justos intelligas.

Ad Conf. 2. R. Verba Christi citata solum innuunt, quid hinc inde expediat fieri a Prælati Ecclesiæ *ex æconomia*, non item quod vis obligandi per leges ecclesiasticas proveniat aut dependeat a consensu fidelium, cum ea habeatur ab auctoritate Sedis Apostolicæ, cui præminentem hanc potestatem ipse Christus concessit. Verumtamen Pontifices Christi exemplum saluberrime sequuntur, dum nunquam *subito* aut leges universales, aut oracula Pontificia, quid credi, quid damnari oporteat, importuna præcipientia decernant, sed libratæ humana diligentia momentis, adhibitis precibus, paterna cum sollicitudine statuunt, quid Ecclesiæ filii debeant tanquam verum aut utile amplecti, quid execrari aut fugere tanquam falsum et perniciosum.

Inst. 1. Valde durum est, velle subditos obligare non explorato eorum consensu vel judicio de utilitate legum, præsertim cum sæpe nesciat Pontifex, quid singularum provinciarum fidelibus expediat; ergo non acceptatio talis legis tollit, sicut supplicatio vel appellatio a lege suspendit obligationem legis.

R. N. A. Pontifices in omnibus iis, quæ agunt ceteri Pastores universales, infallibilem habent assistentiam Spiritus S.; nihilominus semper eam paternæ providentiæ methodum servant, ut suis decretis præmittant diligentem antea conquisitionem, maturam consultationem, canonum ac disciplinæ examen, Congregationum et Consistoriorum consilia etc. Si quando igitur lex ecclesiastica videretur nimis dura, aut provinciæ moribus et consuetudini contraria, jura haud prohibent, sed potius suadent, justis de causis suppli-

cationem fieri ad legislatorem, ut legem tollat, vel temperet ob nimiam ejus difficultatem, quam legislator haud satis nosse præsumitur. Attamen si certo constet, legem esse latam et promulgatam, nec esse injustam, ea interim servari debet, quia est in possessione juxta illud L. 12. §. 1. ff. : *quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est*. Demum licet *appellatio* ad superiorem, quem quidem in terris non habet summus Ecclesiæ Antistes, suspendat obligationem legis ab inferiore legislatore latæ, non item *supplicatio*; ac proin, dum superior supplicantes a lege eximat, lex servanda est. Si vero non acceptatio tolleret obligationem legis, inefficax atque enervis esset omnis potestas legislativa.

Inst. 2. Inutile est ferre leges independentes a consensu subditorum, quia multæ constitutiones ideo præcise non obligant in variis locis, quod ibi non sint receptæ, juxta illud, *lex non acceptata non obligat*, uti lex ecclesiastica de continentia sacerdotum apud græcos, item decreta Reformationis a Concilio Trid. edita; ergo populis liberum est, uti has, ita alias leges non acceptare.

R. N. A. Lex non acceptata dicitur non obligare, tum quia tollitur *per desuetudinem*, ut primi quidem peccent, posteros vero ea non amplius obliget; itaque Ecclesia legem de continentia sacerdotum vel non extendit ad græcos, vel primi transgressores peccarunt: tum quia legislator quandoque non vult obligare nisi illos, qui legem ultro recipiunt, aut saltem tacite connivet, legem iis remittendo, qui eam non recipiunt, id quod de Reformationibus Concilii Trid. dicendum videtur: tum etiam quia lex aliquando est implicate conditionata, ut, si justa causa subsit legem non recipiendi, legislator nolit obligare; dixi *aliquando*, quia leges non semper, nec ordinarie feruntur sub conditione acceptationis.

139. *Obj. II.* Potestas legislativa *civilis* est a populo, qui leges etiam latas per contrariam consuetudinem solet abrogare; ergo leges saltem civiles vim suam habent ab acceptatione subditorum.

R. *Ad 1. N. C.* Nam, legislatore electo et constituto, nefas est ejus mandatis non obsequi; unde illud memorabile VALENTINIANI responsum, quo recens factus Imperator milites compescuit, qui VALENTI Imperatori associatum volebant: *Vestrum fuit, o milites! cum Imperator nullus esset, imperii mihi habenas tradere: sed postquam illud suscepi, meum deinceps, non vestrum est, publicis rebus prospicere*, THEODORET. L. 4. Hist. c. 3.

Ad 2. D. A. Populus solet abrogare leges per consuetudinem contrariam, si legislator statim absolute vult obligare, et erumpenti desuetudini se opponit, uti auctor, ita custos et vindex suarum legum N. A. si talis consuetudo subrepat connivente legislatore C. A. Si populus per 10 annos legem non observet, et legislator conniveat, censetur legem remisisse, ita ut, quamvis primi transgressores peccarent, non vero posteriores, quia lex per non observantiam, accedente saltem *legali consensu* legislatoris, abrogata est.

Inst. 1. Ipsi Imperatores testantur, suarum legum vim et obligationem pendere a consensu subditorum, cum L. 8. c. de LL. dicant, tum suas leges robur ac firmitatem obtinere, cum omnes judices et proceres Palatii consenserint, et illis placuerit; hinc PAPINIANUS vocat legem, *communem reipublice*

sponsionem, et JULIANUS ibidem ait L. 32., *leges nulla alia ex causa nos tenere, quam quod iudicio populi sint receptæ*; ergo.

R. N. A. Extra statum democraticum si quando Imperatores requirebant consensum populi, id nequiquam ex necessitate factum, sed consilii causa, ut adverteret populus in suam duntaxat utilitatem ferri leges; hinc l. c. ita loquuntur: *bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad Beatitudinem nostri imperii et ad nostram gloriam redundare*; adde non fieri mentionem populi, sed procerum et consiliariorum. Uterque Jctus scripsit ea quidem in statu monarchico, at pro statu tamen democratico: quippe PAPIANUS verba Demosthenis mutuatus est, qui scripsit de republica Atheniensium democratica; JULIANUS de statu itidem democratico reipublicæ Romanæ, quo durante omnis potestas legislativa erat penes populum, juxta illud: *vultis, jubetis Quirites?* uti ex tit. ff. de orig. jur. manifestum est. JUSTINIANUS autem utrumque textum DIGESTIS inseruit, eo quod *nihil penitus antiquitatis ignorare nos voluerit*, prout ipse §. 1. I. de Testam. ordin. ostendit.

Inst. 2. Regimen monarchicum, in quo Princeps sibi soli arrogat potestatem ferendi leges, facile degenerat in tyrannidem; ergo ut suave sit regimen, consultius est dependenter a consensu populi ferre leges, in cujus utilitatem unice constituta est potestas legislativa; atque hinc Romani suas leges ita concludebant: *ut, si quid jus non esset rogari, rogatum ne esset*, h. e. non habendum pro constituto, quod bono publico officeret; hinc quoque L. 11. c. de LL. dicitur: *Novum jus inveterato usu stabiliendum est*, scilicet moribus et consensu populi.

R. N. A. Si aliquando ita degenerat, id *per accidens* contingit, *per se* juvat et ornat rempublicam, morum disciplinam dirigendo ac conservando; ubi vero a subditis dependeret legum potestas, ea plane inefficax foret, atque enervis, unde majora longe mala in rempublicam redundarent; suave ergo regimen esse debet, sed non minus efficax, tale vero non est, si ab arbitrio subditorum pendeat legibus obligari vel non obligari. Clausula illa Romanorum probat, leges respicere utilitatem subditorum ceu finem; at non probat, ex usu et receptione subditorum legis utilitatem primum innotescere. Demum *lex citata* loquitur de jure obscuro et dubio, quod sane usus inveteratus, optimus legum interpretis, declarat.

140. *Observa.* Est hæc sententia hodie communis, ratione et auctoritate potior: quamvis enim GERSON, ALMAINUS et JOANNES MAJOR videantur sentire contrarium, id parum refert, cum plura hac in materia asseruerint principia plane seditiosa, perniciose et scandalosa, prout ostendunt pastorales litteræ Archi-Episcopi Cameracensis de anno 1731. Summa Armilla et Angelica loquuntur de *legum desuetudine*, ac proinde de legibus, quæ cessant obligare ex defectu voluntatis obligantis ipsius Principis, quippe conniventis ac facite consentientis in abrogationem legis. Adeo COVARRUVIAS et NAVARRUS videntur intelligendi solum de legibus non *absolute*, sed tantum *conditionate* latis, vel de legibus *injunctis* ac *inutilibus*.

ARTICULUS III.

DE OBJECTO SEU MATERIA LEGIS HUMANÆ.

§ I.

An legislator humanus possit præcipere actus mere internos?

141. *Nota.* Actus *mere internus* est, qui cum externo non conjungitur v. g. odium, amor, alique motus animi, assensus intellectus et affectus voluntatis, qui in solo elicientis animo consistunt : *mixtus* dicitur, qui cum externo conjungitur, vel *per se* et necessario, ut dum actus internus est causa externi, forma aut conditio requisita, v. g. attentio cum oratione, dolor internus cum confessione : vel *per accidens*, quando actus externus ab interno separatus non desinit esse humanus et moralis, ut dum oras cum intentione ad obtinendam castitatem, aut cum parochus offert sacrificium *pro suis ovibus*, quæ intentio nullam per se connexionem habet cum Sacrificio Missæ. Actus interni præcipi aut prohiberi possunt vel *directe*, h. e. per se et ratione sui, vel *indirecte*, h. e. ratione actus externi, cui conjunguntur. Quod actus mere interni cadant sub legem tum naturalem, tum positivam divinam, nemo dubitat; controversia est potissimum de lege humana et quidem ecclesiastica.

142. *Dico I.* Legislator politicus non potest præcipere actus *mere internos*.

Prob. 1. Potestas politica immediate oritur a communitate, in Principem translata a populo : sed populus non habuit potestatem in actus mere internos, utpote sibi omnino incognitos, in quibus civis cum cive non communicat; ergo. *2.* Finis potestatis politicæ est recta gubernatio reipublicæ ad exteriorem honestatem, pacem ac felicitatem civium, ad quam consequendam sufficit, si omnes reipublicæ cives quoad actus externos bene sint comparati, et per salubres leges foveatur tranquillitas, administretur justitia, nullus ab altero lædatur, et suum cuique tribuatur; hinc illud axioma : *de internis non judicat prætor*, et L. 18. ff. statuitur : *cogitationis pœnam, civilem, nemo patitur*.

Si ais. Leges civiles ad contractum requirunt consensum internum, liberum et spontaneum, a metu et dolo immunem; ergo actus interni subsumunt potestati politicæ.

R. N. C. Quia consensus internus ad contractum requiritur *jure naturæ*, quod ipsum etiam vetat, ne contrahens mentiatur et alterum decipiat. Alii vero probabilius admittunt, quod leges civiles *indirecte* et *concomitanter* præcipiant actus internos, quatenus volunt contractus *rite* iniiri, quod sine consensu interno, aut cum dolo et mendacio fieri non posset.

143. *Dico II.* Legislator ecclesiasticus potest saltem *indirecte* præcipere actus mere internos.

Prob. Ad gubernationem Ecclesiæ pertinet, posse præcipere aut prohibere actiones externas humanas et morales : sed ut actio exterior sit humana et

moralis, necessarij sunt actus interni, sive ad esse physicum, ut intentio ministri ad valorem Sacramenti, sive ad esse morale, ut interna dispositio ad sacram synaxin rite suscipiendam; ergo. Hinc Concilium Later. IV. c. *Dolentes*, præcipit recitare divinum officium *studiose pariter et devote*; in Clement. de celebr. Miss. præcipitur, ut horæ legantur *in puritate conscientiae et animi devotione*; Alex. VII. damnavit hanc prop. *Præcepto ecclesiastico confessionis satisfit per confessionem voluntarie nullam*; et Innoc. XI. istam: *Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam corporis Domini manducationem*; Adde Bullam *Vineam Domini*, ubique acceptatam, vi cujus 5 famosæ propositiones Jansenii *ex animo et interius* damnandæ sunt. Demum omnis legislatoris, præsertim ecclesiastici, hæc est voluntas, ut faciat homines bonos, non autem simulatores et hypocritas.

Utrum vero Ecclesia præcipere aut prohibere possit *directe* actus mere internos, disceptatur in utramque partem ex his fere momentis.

§ II.

Momenta sententiæ Negantis, Ecclesiam posse directe præcipere aut prohibere actus mere internos.

144. I. Hæc potestas Ecclesiæ in actus mere internos non est *necessaria*, cum extet lex naturalis et divina actus internos ordinans, et ad finem dirigens supernaturalem. Ecclesia, ubi videtur leges tulisse de actibus internis, recens eas non condidit, sed tantum declaravit ad quid lex naturalis, vel divina obliget: ita CONCILIUM TRID. interdicens, ne quis aliter credat de Eucharistia, explicat legem naturalem, quæ prohibet dissensum circa articulum fidei sufficienter propositum. INNOC. XI. in virtute sanctæ obedientiæ prohibens, ne quis ullam ex 65 propositionibus ab eo damnatis, quarum plures sunt circa actus mere internos, in praxin deducat, idem jus naturale exposuit; in aliis vero, quæ non sunt de mere internis, novas ibidem leges statuit. INNOC. X. et CLEM. XI. ad effugia Jansenistarum penitus occludenda statuerunt quidem, Apostolicis Constitutionibus non satisfieri obsequioso tantum silentio, sed requiri interius etiam obsequium mentis, et sinceram Formularii subscriptionem: sic vero declararunt jus naturale, quod præcipit, sensum hæreticum ab Ecclesia damnatum mente et corde rejicere, atque in assertionibus, præsertim jurejurando firmatis, mentem linguæ aut calamo conformare.

Inde etiam patet, quod, tametsi Ecclesia juxta communem DD. non possit censura perstringere hæresin mere internam, tamen JANSENISTAS rite excommunicaverit tanquam hæreticos, quia sicut præcipi *indirecte* ab Ecclesia potest actus internus *per se* conjungendus cum externo, scilicet assensus mentis ad damnationem JANSENII, et subscriptionem Formularii, sic etiam illius omissio pœna ecclesiastica puniri potest. Eodem modo loquendum de *jure divino positivo*, quod leges ecclesiasticæ sæpius declarant, v. g. non satisfieri præcepto divino de annua confessione et communionem per sacrilegam confessionem et communionem: ubi duntaxat præceptum a Christo positum declarat, novum autem non statuit saltem quoad substantiam, aut etiam modum suscipiendi sacramenta, sed præcise quoad circumstantiam

temporis ; simul vero actum internum, sed per se conjunctum cum externo præcipit *indirecte*.

Tandem impia et Romæ rejecta MICHAELIS DE MOLINOS asserta differunt ab hac sententia tum quoad *scopum*, qui erat sacræ Inquisitionis tribunal suffodere, et suum Quietismum stabilire : tum quoad *modum*, quia sententiam oppositam *risu dignam* et manifeste *erroneam* sugillat : tum quoad *substantiam*, quia negat religiosos etiam vi voti obedientiæ teneri ad actus mentales, denegans Ecclesiæ *vel indirectam* in actus internos potestatem : demum quia fraudem et errorem esse dicit regulas de reddenda ratione conscientiæ, vel modum imperandi in virtute obedientiæ. Ab his omnibus longissime abest nostra assertio.

145. II. Hæc potestas non est *debita* Ecclesiæ ; nam 1°. potestas humana est sensibilis ; ergo tantum præcipere potest modo humano et sensibili ; actus vero interni sunt insensibiles. Aliud longe est de actu per se sensibili, sed occulto : hic enim quod cognosci et puniri per sententiam hominis nequeat, fit per accidens, et oritur ab extrinseco, quia testes et probationes deficiunt ; actus vero internus per se et ex natura sua excludit omnem sui cognitionem humanam, et cum illa tum legem, tum pœnam.

2°. Potestas Ecclesiæ *per se* ordinatur ad regimen externum, ad Hierarchiam, ad Sacramentorum administrationem et rituum compositionem ; quamvis autem finis ecclesiasticæ potestatis sit salus animarum, quæ magis ab actibus internis quam externis dependet, tamen Ecclesia satis adhuc per suas leges tendit ad finem proprium, siquidem mediantibus actibus externis præceptis aut prohibitis animarum salutem procuret, atque internos etiam indirecte ordinet. Ad hæc non tam proportio ad finem, quam ad communitatem ipsumque legislatorem hic attendi debet, quia alias consilia quoque evangelica, utpote ad Ecclesiæ finem maxime conducentia, toti communitati fidelium præcipi possent.

3°. Ecclesia exercet jurisdictionem pro foro interno conscientiæ, sed *potestate divina*, non humana, nisi ministeriali ; imo in absolutione sacramentali a peccatis mere internis, in concessione indulgentiarum, in dispensatione, commutatione, irritatione votorum non exercet potestatem gubernativam, h. e. externam et legislativam, sed vel *voluntariam* aut *mere dominativam*, qua et maritus aut pater uti potest ; vel pro foro interno, sed nomine Dei. Nam in absolutione non agitur causa hominis ad hominem, sed ad Deum : concessio indulgentiarum est mera liberalis applicatio thesauri Ecclesiæ, fitque *nomine Dei*, sicut dispensatio voti : in commutatione voti aliqua intervenit dispensatio, nec proprie nova obligatio inducitur : irritatio voti *pure mentalis* ex subjectione voluntatis fit potestate non legislativa, sed *dominativa*, ex subjectione autem materiæ non fit nisi *remote*, quatenus præcipitur opus externum, per quod opus internum promissum impeditur.

146. III. Hæc potestas non est *conveniens* Ecclesiæ : nam 1°. potestas legislativa debet esse conjuncta cum potestate coactiva, sine qua jurisdictio nulla est, prout docent CONCILIA Burdeg. et Narbon., D. THOM. et cap. 28. de offic. et potest. jud. deleg. : sed Ecclesia non habet potestatem coactivam in actus

mere internos, de quibus, quia omnem humanam cognitionem subterfugiunt, nequidem judicare potest; ergo.

2°. Scriptura nullibi asserit, hanc potestatem a Christo accepisse Ecclesiam; imo occulta et interiora cordium soli Deo reservat, 1. Cor. 3. 7. Potestas Matth. 15. hisce verbis promissa : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis* etc. non est accipienda præcise secundum verborum formulam, propter absurda ex sensu plane illimitato secutura : sed juxta traditionem et doctrinam Ecclesiæ communem. Duplex vero potestas sat ampla prædictis verbis a Christo data Ecclesiæ, *humana*, quæ per leges ecclesiasticas bonum commune fidelium procuret, etiam in ordine ad finem supernaturalem obtinendum, at humano tamen modo exercenda : et *divina*, quæ per sacramentalem aut voluntariam jurisdictionem singulorum fidelium salutem operetur; hæc ad forum conscientiæ et actus internos, illa ad forum et actus externos spectat; quamvis ergo Christus potuerit dare Ecclesiæ potestatem etiam humanam in actus mere internos, tamen eam de facto dedisse non probatur.

147. IV. Ecclesia *nunquam* usa est hac potestate directa in actus mere internos : cum vero horum actuum exercitium ad beatitudinem supernaturalem sit aptissimum, plane hoc medium efficacissimum non negligeret Ecclesia, si illud suæ potestatis esse judicaret. Atque hinc summi etiam Pontifices, quamvis totam sæpe jurisdictionem suam exponerent ac tuerentur, nihil de illa potestate meminerunt, quin et actus mere internos extra suum forum esse declararunt : quippe URBAN II. c. 11. Dist. 23. dicit : *De manifestis quidem loquimur : secretorum autem et cognitor Deus et judex est* : INNOC. III. c. 33. de Simon. ait : quod si excessus eorum esset Ecclesiæ manifestus, quæ non *judicat de occultis, pœna essent canonica ferendi*... et c. 34. *ibid.*, *nobis datum est de manifestis tantummodo judicare*. In CONCILII CONSTANTIENS. Sess. ult. sermo fuit de hæresi aperta, vel occulta quidem, sed per signum aliquod externum manifestata; MARTINUS V. etiam nihil de hæresi interna ibidem statuit.

148. V. Idem probabilius tenet quoad actus internos *per accidens* conjunctos cum externis, tum propter usum Ecclesiæ in indulgentiis, tum ob defectum exemplorum, tum quia actus ille internus vel solum externo addit bonitatem accidentariam ab extrinseco, vel attingit circumstantiam *per se* non inclusam in præcepto circa actum externum in genere moris etiam substantialiter spectatum; ergo non cadit sub legem actus externi, sed novo præcepto deberet de eo disponi, ut proin *directe* præciperetur. Ecclesia vero in *indulgentiis* non præcipit intentionem, sed tantum proponit velut conditionem pro spiritualibus commodis, quæ illa non posita non dantur ex thesauro Ecclesiæ, fere sicut in aliis donationibus fieri solet : in *orationibus* et *jejuniis* Ecclesia præcipit actum externum, quoad finem autem et modum majoris fervoris ac devotionis internæ non dat præceptum, sed suam tantum intentionem, votum ac desiderium rogando et monendo manifestat : celebratio *Missæ* pro defunctis vel aliis, cum sit mera applicatio fructus ex opere operato profluentis, potest indirecte præcipi, cum talis fructus videatur spectare ad ipsum opus externum : denique dum Ecclesia excommunicat hoc vel illud facientes *scienter* aut *temere*, non attendit actum internum, eum

præcipiendo vel prohibendo, sed tanquam conditionem ad incurrendam pœnam, quæ conditio non tam extendit, quam restringit usum potestatis ecclesiasticæ.

§ III.

Momenta sententiæ Affirmantis, Ecclesiam posse directe præcipere aut prohibere actus mere internos.

149. I. Data est Ecclesiæ a Christo potestas non tam *politica*, quam *sacra* pascendi oves et agnos, solvendi et ligandi, dirigendi fideles ad finem supernaturalem, æternamque beatitudinem; in hoc enim differt potestas politica ab ecclesiastica, quod illa pro fine habeat immediate felicitatem temporalem, hæc vero æternam et supernaturalem: sed ad hanc multo magis conducunt ac necessarii sunt *actus interni*, quam externi, utpote qui totam vim merendi aut demerendi ab internis accipiunt; ergo potestas *directa* in actus mere internos summe *necessaria* est ad finem et rectam Ecclesiæ gubernationem, cum jus et obligatio pascendi oves, non tam circa *corpora*, quam *animas* occupetur.

2º. CONCILIUM TRID., INNOC. X. et XI., CLEM. XI. non tantum declararunt jus naturæ, aut divinum, sed vere prohibent assensum mentis contrarium a fide et sensu Ecclesiæ, requirunt obedientiam decretis Pontificum præstandam, præcipiunt interius et in animo propositiones Jansenii habendas esse pro hæreticis, adjiciunt pœnam excommunicationis in transgressores: sed transgressio legis ecclesiasticæ, et obedientia præstanda legi ecclesiasticæ supponunt dari legem ecclesiasticam; ergo cum leges illæ versentur circa *actus mere internos*, v. g. internam JANSENII damnationem et judicium, quod sint hæreticæ, *actus mere interni* subjacent Ecclesiæ potestati legislativæ. Nonne qui aliter credit de Eucharistia, aut qui solum in animo judicat propositiones JANSENII non esse hæreticas, peccat non tantum contra jus naturæ et divinum, sed etiam contra legem Ecclesiæ, quæ idipsum prohibet, atque sub pœna excommunicationis, quam certe jus naturæ aut divinum non decernit? nonne perfrequens est, eundem actum pluribus legibus præcipi aut prohiberi posse? Profecto ex eo quod contenta in Decalogo *jure naturali* sint prohibita, non sequitur ea non etiam *jure positivo* divino et humano esse prohibita.

150. II. Ecclesia *modo sensibili* procedit, sensibiliter et publice promulgando legem ad actus etiam internos se extendentem, qui non tantum conducunt, sed etiam necessarii sunt tanquam media ad beatitudinem et finem supernaturalem. Id si non sufficiat, Ecclesia nequidem actus externos poterit *directe* præcipere, nempe *occultos*, ita ut Ecclesiæ de iis constare non possit; imo ne actus quidem internos cum externis conjunctos, quia sicut actus mere internus non cadit *sub sensum*, ita nec actus internus cum externo conjunctus.

2º. Quod Ecclesia solum *indirecte* præcipiat aut prohibeat actus internos, sicque satis dirigat fideles ad finem supernaturalem, id ex eo falsum videtur quod prohibeat v. g. propositiones Jansenii in animo foveri, et præcipiat, eas serio et intus damnari in animo etiam tunc, quando nullus actus exter-

nus conjungitur, quem prohibeat vel præcipiat; quis autem neget, directam ab Ecclesia potestatem in actus internos hac ratione exerceri? quis neget, plus potestatis competere legislatori ecclesiastico in actus internos, quam politico? cum ergo hic quoque possit *indirecte* illos præcipere aut prohibere, directa potestas debetur Ecclesiæ.

3°. Ecclesia quidem dispensat in votis pure mentalibus, concedit indulgentias, absolvit a peccatis mere internis, at pro foro interno, et *nomine Dei*, quid tum? nomine Dei præcipit actus etiam externos, nomine Christi summus Pontifex, tanquam Christi Vicarius, omnes pro gubernatione spiritali Ecclesiæ leges condit circa actus sive internos, sive externos; sufficit, quod actus internos vere præcipiat Ecclesia, sive suo, sive Dei nomine præcipiat.

151. III. Potestati legislativæ semper et necessario conjunctam esse *potestatem coactivam*, sine sufficienti fundamento asseritur, quia hi duo effectus, *obligare et punire*, sunt ex natura sua separabiles: alias Ecclesiæ potestas se nequidem extenderet ad *actus occultos*, imo nec ad internos *indirecte* prohibendos, ob defectum coercionis et pænæ in illos ferendæ. Quamvis ergo Ecclesia actus internos et occultos judicare et punire non possit per cognitionem et *processum judicalem*, in quo citandi testes, audiendæ partes etc.; satis tamen exerit vim etiam coactivam, quatenus legem fert in conscientia obligantem sub culpa et pœna a Deo infligenda; quippe ad efficaciam legum sufficit, transgressores a Deo judicari et puniri. Quin et Ecclesia ipsamet vim coercitivam habet in actus mere internos, siquidem sub censura latæ sententiæ præceperit, propositiones JANSENI in animo habere pro hæreticis, ita ut, qui aliter senserint, quamvis externe omnino sileant, ipso facto sint excommunicati, tanquam inobedientes *Apostolicarum Constitutionum transgressores*.

Præterea multis exemplis a jure petitis demonstrari potest, quod *vis coactiva* non debeat conjungi necessario cum legislativa: lex naturalis, prout distinguitur a divina, est duntaxat directiva: quas enim pœnas *per se* imponunt leges naturales? leges civiles ad commune bonum ordinatæ clericos ipsumque legislatorem solum obligant quoad *vim directivam*: plures sunt canones, quæ nullam annexuit pœnam Ecclesia, quæ proin sæpe utitur potestate legislativa solum *directiva*, quin utatur coactiva. Cur non possit Rex Præfecto cujusdam provinciæ dare potestatem directivam circa majora quædam crimina, reservata sibi potestate de iis judicandi, et transgressores puniendi? demum si possibilis est lex mere pœnalis, quæ tantum obliget sub pœna, cur non etiam *mere directiva*, quæ tantum sub culpa obliget, ita ut pœna legis violatæ soli Deo scelerum vindici relinquatur?

2°. Sint sane abscondita cordium soli Deo reservata quoad cognitionem, iudicium et pœnam; attamen illa verba Christi, *quodcumque solveris super terram...* non distinguunt inter actus internos et externos, proin de illis *generaliter* intelligenda sunt: qui certe sensus generalis, cum sit Ecclesiæ favorabilis, uti sine absurdo potest, ita debet extendi, maxime cum nec ex Scriptura, nec ex Conciliis et SS. Patribus constet, hanc potestatem Ecclesiæ a Christo datam ullibi fuisse restrictam aut subtractam. Atque hinc dantur etiam *peccata mere interna* contra legem ecclesiasticam, uti patet tum ex dictis de propositionibus JANSENI, tum ex eo, quo quis die jejunii dicat in animo suo, hodie non jejunabo, quamvis mutata post voluntate jejunet; adeoque Ecclesia habet potestatem

illos actus mere internos prohibendi. *Excipiunt* autem auctores hic : hoc ipso, quod actus exterior sit præceptus, objectum evadit necessario faciendum, et voluntas non faciendi mala fit ac peccaminosa, quia repugnans justæ legi, id quod in legibus etiam civilibus tenet; ergo ille actus internus saltem *indirecte* subjacet legi.

152. IV. Ecclesia plures reipsa leges edidit de actibus mere internis, quia INNOC. XI. et ALEX. VII. mandarunt in virtute sanctæ obedientiæ, ne quis propositiones ab ipsis damnatas, quarum plures sunt de actibus mere internis fidei, spei et charitatis, in praxin deducat; CLEM. XI. in Bull. *Vineam Domini*, non contentus obsequioso silentio præcepit, in animo damnari propositiones Jansenii; NICOL. IV. in Regula 3^a Ordinis S. Francisci a LEONE X. confirmata, injungit fratribus quotidie examen conscientiæ: *Ecclesia* a suscipientibus Subdiaconatum requirit propositum castitatis: CONCILIUM TRID. Sess. 13. in Decr. de Eucharist. prohibuit, ne fideles aliter credant... quæ omnia quamvis jure naturali aut divino præcepta vel prohibita ponantur; possunt tamen etiam ab Ecclesia prohiberi, cum unus idemque actus a multiplici jure attingatur, et ultimato ab Ecclesiæ auctoritate dependeat, quod prædicta non liceat docere, tenere, vel in praxin deducere, et quod illa tenendo vel docendo peccetur, non solum contra jus naturale aut divinum, sed etiam contra legem ecclesiasticam.

2. Pontifices ipsi attribuunt soli Deo cognitionem et judicium de secretis cordium, sibi vero duntaxat datum esse fatentur, judicare de externis ac manifestis, scilicet in ordine ad *ferendam* sententiam, non item quoad judicium *latæ* sententiæ. Nemo quidem patitur cogitationis pœnam per sententiam specialiter in ipsum a judice ferendam; potest tamen puniri propter cogitationem v. g. assensum internum propositionibus JANSENI præstitum, per sententiam ipso jure jam universaliter latam; quanquam canon ille desumptus sit a jure civili, de cujus foro loquitur, cum glossa ad hunc ipsum textum addat, sæpius actum cogitationis puniri, ut hæresin internam. INNOC. III. cit. cap. tantum rescribit, quod clericus fundans Canonicatum sine pacto, ut sibi conferatur, possit assumi tanquam Canonicus, si modo animum simoniacum, de quo constare non potest, exterius non prodatur, quia *in executione* procedimus secundum externa in casibus particularibus; inde vero non sequitur, Ecclesiæ jurisdictionem ad actus internos se non extendere: alioquin pari jure inferam, quod neque actus occultissimi, æque parum manifesti ac interni, præcipi ab Ecclesia possint, imo actus interni nequidem *concomitanter* et *indirecte* cum externis.

153. V. Actus internos *per accidens* conjunctos cum externis directe præcipi aut prohiberi posse ab Ecclesia, manifestum est tum ex cap. 8. Dist. 30. ubi non jejunantes vel ex contemptu, vel ex superstitione EUSTATIANORUM in sua conscientia perfectos se putantium, anathematizantur: tum ex Clem. I. §. *Quia* de stat. Monachorum, qui excommunicantur ad Curiam se conferentes ex animo accusandi Prælatos: tum ex ead. Clem. §. *Verum* de hæret., ubi pariter excommunicantur Inquisitores, qui ex odio vel lucri intentione contra suspectum in causa fidei non procedunt: tum ex indulgentiis, precibus, jejniis, aliisque piis operibus sub hac vel illa intentione concessis, aut indictis ab Ecclesia.

ARTICULUS IV.

DE SUBJECTO LEGIS HUMANÆ.

§ I.

An fideles et justi a legibus humanis exempti sint?

154. *Nota.* Subjectum legis sunt subditi; quippe lex est actus jurisdictionis, adeoque solos subditos stringit, et quidem juxta illorum capacitatem. *Lege naturali* obligantur omnes rationis compotes, non vero infantes et amentes ob defectum promulgationis et libertatis moralis. *Legibus ecclesiasticis* nequidem in actu primo obligantur infideles, saraceni, judæi aliique non baptizati, quia non sunt subditi Ecclesiæ; quamvis jure divino teneantur petere baptismum et ingredi Ecclesiam. Hæretici et apostatæ a fide, per baptismum ingressi in Ecclesiam, *per se* ligantur legibus Ecclesiæ, quia rebellio eos non eximit, minus etiam dignos reddit, ut ab Ecclesia eximantur; excusat autem sepe *per accidens* ab obligatione legis ignorantia subjectionis et obligationis. Pueri ante septennium completum legibus humanis non obligantur, licet forsam jam ante ad usum rationis pervenerint: imo completo etiam septennio non statim omnibus, sed iis solum legibus stringuntur, quæ eorum ætati ac judicio discretionis conveniunt, uti patet de præcepto annuæ confessionis et communionis paschalis: pœnas etiam ordinarias a jure statutas non incurrunt saltem totas, quia secundum jus civile *regulariter* mitigandæ sunt, quamdiu sunt minores; pœnis vero canonicis non subjacent ante annos pubertatis, excepta irregularitate propter homicidium, excommunicationem ob percussionem clerici, et propter ingressum in monasterium Monialium. Hic vero triplex præcipue quæstio fit: 1^a. sintne fideles et justi a legibus humanis exempti, quod contendunt hæretici? 2^a. an et quomodo peregrini iisdem obligentur? 3^a. utrum clerici legibus civilibus adstringantur?

155. *Dico.* Omnes etiam *fideles et justi* obligantur legibus humanis. Est de fide ex CONCILII TRID. Sess. 6. can. 20.

Prob. Christus hisce verbis, *pasce oves meas*, et Paulus ad Rom. 13. 1. dicens, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, universim loquitur et de fidelibus quidem; ergo omnes etiam fideles sive justi, sive injusti, subjacent legibus tum ecclesiasticis, tum politicis. Idem fidelibus inculcat Petrus 1. epist. 2. 13.; nec non SS. Patres, IREN. L. 5. hæres. c. 24., JUSTIN. Apol. 2., AUG. de Civ. L. 49. c. 17., et in epist. ad Rom. *Si quis ergo putat, inquit, quoniam Christianus est, non esse sibi vectigal reddendum aut tributum, aut non esse exhibendum debitum honorem eis, quæ hæc curant, potestatibus, in magno errore versatur*; etc.

Conf. Lex evangelica non privat Magistratus civiles sua potestate legislativa quam potius laudat et commendat; potestas vero ecclesiastica a Christo instituta, est pars legis evangelicæ; ergo *fideles et justi*, cum sint membra communitatis tum sacræ, tum politicæ, tenentur obedire potestati legislativæ humanæ, et directivæ et coactivæ.

Si ais 1°. 1. ad Tim. 1. 9. dicitur : *Lex justo non est posita, sed injustis* : fideles et justī sunt filii Dei, filii autem sunt liberi, Matth. 17. 24., uti hunc textum SS. Hier. et Aug. interpretantur ; ergo leges humanæ non stringunt fideles et justos.

R. *Ad* 1. D. A. Lex justo non est posita, h. e. propter justos et occasione justorum C. h. e. justī nulla lege humana obligantur N. Lex posita est ad coercendos pœnisque terrendos injustos, proin occasione peccatorum, in quæ Judæi maxime proclives erant ; non vero ad coercendos justos *qua tales*, qui sponte et ex amore justitiæ legem observant, uti denotant verba præcedentia : *Scimus autem, quia bona est lex, si quis ea legitime utatur*.

Ad 2. D. A. Et Christus Matth. 17. loquitur de filiis naturalibus, ita ut ipse a tributo liber sit, prout contextus et Interpretum expositio innuunt C. de filiis Dei adoptivis, comprehendendo omnes fideles et justos N. His enim et ipse dixit : *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari* : his et per Apostolum præcipit : *Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*. S. Aug. loquitur de libertate fidelium et justorum *spirituali* a servitute peccati, et a tributo pro peccatis pendendo. S. Hier. vel de eadem, vel de immunitate ecclesiastica intelligendus.

Si ais 2°. APOSTOLUS 1. Cor. 7. 23. monet fideles, ne fiant *servi hominum* : 2. Cor. 6. 14. regimen infidelium Christianis indignum asserit ac periculosum : 1. Cor. 6. 1. illicitum dicit fidelibus Principem sibi infidelem eligere ; ergo et obedire, saltem infideli.

R. *Ad* 1. PAULUS non prohibet servitutem *simpliciter*, cum ibidem v. 21. dicat : *Servus vocatus es ? non sit tibi curæ*, et v. 24. *Unusquisque in quo vocatus est, in hoc permaneat apud Deum* ; imo ad Ephes. 6. 5. monet servos *obedire dominis carnalibus* : sed ab ea servitute dehortatur, quæ Dei servitio præfertur, et qua homo duntaxat respicitur.

Ad 2. Reprobat nimiam cum infidelibus familiaritatem ob periculum perversionis ; reprobatur communicationem fidelium cum infidelibus *quoad sacra*, non item Christianorum subjectionem, et regimen Ethnicorum in politicis.

Ad 3. APOSTOLUS 1. Cor. 6. non agit de dominatu Principis, sed de *judice ethnico*, eos fideles corripiens, qui iudicio contenderent apud iudices infideles. Nullibi sane denegat infidelibus, ex eo præcise quod infideles sint, potestatem politicam ; cum hæc spoliatio, si per legem evangelicam esset imperata, propagationem christianæ Religionis, idcirco infidelibus perquam odiosæ, redderet difficillimam.

156. *Observa*. Legislator propriis suis legibus non obligatur *directe*, sive vi coactiva, cum superiorem non habens cogi ac puniri a nemine possit, sive vi directiva et sub culpa, quia hæc quoque solos subditos spectat : legislator autem sicut nec superioritatem, ita nec subjectionem respectu sui ipsius habet, adeoque potest Princeps valide testari sine solemnitate a jure civili requisita etc. Obligatur autem *indirecte* jure quodam naturali, sive ex decentia et æquitate, cum ipsa recta ratio dietet, ut caput reipublicæ exemplo præeat, seque corpori conformet ; atque hæc naturalis obligatio gravis est, si alias sequeretur scandalum, perturbatio, vel aliud grave incommodum in republica ; hinc Princeps graviter delinqueret non servans æquitatem justitiæ commutativæ, e. g. in contractibus initis, in quibus ipsa ratio

justitiæ exigit æqualitatem, et in quibus legislator se habet *instar privati*. Cæterum ubi potestas legislativa est pluribus communis, v. g. in republica aristocratica vel democratica, aut in Concilio vel Capitulo aliquo, quivis *con-legislator* tenetur lege communiter lata, quia quilibet est subditus totius corporis.

§ II.

An et quomodo peregrini legibus humanis obligentur?

157. *Nota.* Duo sunt, de quibus hic quæri solet : an peregrini obligentur legibus *sui domicilii*? an obligentur *statutis particularibus locorum*, ubi transeunt vel morantur?

Circa 1um. Fere inter omnes convenit, quod non obligentur.

Circa 2um. Communis et certa est sententia, quod obligentur : 1°. Quando e sua patria alio migrarunt, ad figendum ibi domicilium vel quasi-domicilium, quia ratione domicilii, cum animo stabiliter in eo loco habitandi, fiunt incolæ ac subditi : 2°. Si in loco, per quem transeunt, vel delinquant, vel contrahant, vel ratione rei sitæ conveniantur, quia ibi sortiuntur forum, et tenentur judicem illius loci agnoscere, seque judicio secundum ejus loci statuta ac consuetudinem submittere : 3°. Si sint leges, quæ regulantur contractus, taxantur pecuniæ et pretia rerum, item quæ rebus invehendis aut evehendis imponunt vectigalia et telonia, aut quæ specialiter in bonum illius loci ob necessitatem reipublicæ prohibent efferri vel inferri certas merces, quia ad hæc servanda obligat vel ipsa lex naturæ : 4°. Si quæ specialiter pro ipsis peregrinis a Magistratu statuta fuerint, v. g. ne quis ultra triduum moretur in urbe, quia hoc ipso, quod locum ejusmodi adeant, hisce statutis seipsos subjiunt : 5°. Si violatio statuti particularis cederet in scandalum vel detrimentum incolarum aut civium illius loci : 6°. Si lex in tali loco vigens sit universalis, sive in patria peregrini vigeat, sive non vigeat, quia legibus communibus omnes tenentur, et consuetudo, quæ excusabat in patria, est privilegium tantum *locale* ; hinc si in tali loco tempore quadragesimæ non fuerit dispensatum in comestione carnis, jejunandum peregrino est juxta legem communem jejunii.

In eo itaque tota controversia est ac fere celebris inter auctores, an peregrini *simpliciter* obligentur legibus et consuetudinibus peculiaribus loci, in quo ad breve tempus morantur?

158. *Dico I.* Peregrini non obligantur legibus particularibus *sui domicilii*.

Prob. Legislator extra suum territorium non habet jurisdictionem ; ergo illius leges non stringunt existentes in alieno territorio ; proinde peregrini non tenentur ad audiendam missam, vel ad jejunandum in loco, ubi dies festus vel dies jejunii non est, quamvis talis sit in patria, id quod etiam de jejunio quadragesimali tenet, cum peregrini gaudere possint favore locali, vi cujus in lege de se communi hic vel illic fuit dispensatum, quamvis eo se conferant, ut carnibus vesci possint ; hinc can. 2. de Constit. in 6. dicitur : *Extra territorium jus dicenti impune non paretur* ; ergo cum pro pœna et culpa eadem stet ratio, scilicet defectus jurisdictionis in legislatore extra suum territorium, juxta communem DD. egressus e territorio legislatoris et

a pœnâ et a cûlpa inimunis est, quamvis statuta particularia *sui domicilii* non observet.

159. *Dico II.* Peregrini *simpliciter* obligantur statutis *localibus*, quæ ratione territorii, non vero statutis personalibus, quæ ratione incolarum et civium feruntur.

Prob. Statuta *localia* seu realia immediate respiciunt et afficiunt territorium; ergo mediante illo comprehendunt omnes in illo existentes, si non sint specialiter exempti, quales non sunt peregrini; alias nec Parochus advenam absolvere, nec Episcopus peregrinum sacerdotem prohibere posset a missa celebranda in loco a se in sua Diœcesi interdicto: nam sicut hoc *interdictum* est *locale*, ita nobis sermo est de *lege locali*, quæ directe respicit territorium, et hoc mediante omnes in eo existentes, exceptis personis privilegiatis. Statuta vero *personalia* tantum concernunt cives et incolas, quos immediate respiciunt; ergo hos duntaxat, non item advenas obligant. Posse vero Principem ferre leges ejusmodi personales pro civibus et incolis, vel inde liquet, quod ferre possit leges personales pro solis peregrinis, cur non etiam pro incolis? Atque hoc modo videntur conciliari gravissimorum DD. sententiæ hac in quæstione inter se oppositæ.

160. *Obj. cont. I.* Non licet impedimentum ponere legi ita, ut stante lege eam nequeas implere, e. g. toto tempore antemeridiano dormire, vel breviarium abjicere, ne debeas audire sacrum vel recitare breviarium; ergo neque licet exire *ẽ loco domicilii* ad evitandum v. g. jejunium, cum sic in fraudem legis ageretur.

R. N. C. *Disp. est.* Exiens e territorio legislatoris utitur jure suo, nec agit in fraudem legis, cum legislator nec egressum prohibeat, nec intentionem in loco dispensato carnibus vescendi; licite ergo se ponit in talibus circumstantiis, in quibus lex cessat, quod fit per egressum e territorio in locum, ubi nulla lex festi aut jejunii lata est, vel abrogata, vel dispensata est. Sed dormiens et breviarium abjiciens manet subjectus legi, utpote pro omni sacerdote publice promulgatæ; cum ergo lex respectu illorum non cesset, illicite ponunt impedimentum ejus observationi. Inde etiam est, quod prævidens impedimentum legis ejusmodi debeat ejus impletionem v. g. audiendo sacrum, recitando breviarium, comedendo agnum paschalem etc. antevertere, quia impedimentum superventurum legem non tollit.

Inst. 1. URBANUS VIII. speciali Decreto prohibuit exire ad locum, in quo TRIDENTINUM non est promulgatum ad contrahendum ibidem matrimonium clandestinum, quod CONCILIUM irritat. Excommunicatus a suo Episcopo manet excommunicatus, quamvis e sua Diœcesi egrediatur. Præcepta, vel ab Episcopo suis clericis, vel a Prælato suis religiosis imposita eos etiam absentes stringunt; ergo peregrini extra territorium legislatoris non eximuntur ab ejusdem legibus.

R. N. C. Leges locorum peculiare, quia saltem *regulariter* feruntur a Principibus vi superioritatis et jurisdictionis *territorialis*, extra limites territorii non egrediuntur; et hinc qui non ratione suæ personæ, sed ratione *loci* vel *territorii* tantum est subditus, extra territorium illis legibus territorii non obligatur.

Dictum 1°. *regulariter* : aliud quippe est, si legislator universalis specialiter prohibeat exire ea intentione, ut lex evitetur, prout fecit URBANUS VIII.

Dictum 2°. *subditus ratione loci* : nam si præceptum superioris sit personale, inhærens ipsi personæ, quæ legislatori immediate, h. e. ratione sui, et non tantum ratione territorii, est subdita, tale præceptum personam ubique afficit ita, ut absenti etiam præceptum imponi possit ; atque idcirco excommunicatus ab Episcopo, quamvis egressus e sua diœcesi, a communione cum fidelibus abstinere, clerici et religiosi etiam absentes obedire suo superiori debent, quin et legati, milites, filii tenentur exequi mandata sui Principis, Ducis aut Patris etiam absentis.

Inst. 2. Si, qui præcise ratione territorii est subditus, extra illud non manet subditus ; ergo peregrinus non poterit suscipere SS. Ordines ab Episcopo suæ originis vel domicilii, neque Parochus extra parochiam et diœcesin peregrinatus absolvere suos parochianos : utrumque autem fieri assolet ; ergo.

R. N. vel D. M. Nisi superior universalis e. g. summus Pontifex peregrinum quoad aliquos effectus, vel nisi superior territorialis, tacite vel expresse delegando potestatem, faciat subditum *C.* si alterutrum fiat *N.* Universim, qui ratione territorii tantum subditus est, extra territorium cessat esse subditus, quia cessante causa cessat effectus ; sed in primo casu Pontifex talem peregrinum relate ad suscipiendos SS. Ordines facit subditum Episcopo suæ originis aut domicilii : in secundo superior territorialis dat vel expresse vel tacite potestatem delegatam absolvendi.

161. *Obj. cont. II.* Peregrini non sunt subditi, neque in illos jurisdictio competit Principi extraneo ; ergo non simpliciter statutis localibus obligantur.

R. 1. Principes habent jurisdictionem ratione sui territorii in omnes existentes in suo territorio, qui non sunt specialiter exempti : sed peregrini non sunt exempti a legibus, quæ pro ipsis specialiter feruntur, quæ formam contractuum præscribunt, importationem vel exportationem certarum mercium prohibent, aut vectigalia imponunt ; ergo nec ab aliis legibus et statutis localibus, quæ vi juris territorialis indefinite ac sine limitatione lata, directe ac immediate respiciunt et afficiunt territorium, quia peregrini ingredienti alienum territorium censentur seipsos legibus, uti illis, ita his subicere.

R. 2. D. C. Non obligantur simpliciter statutis localibus, quæ ratione certarum personarum, nempe civium et incolarum feruntur *C.* statutis localibus, quæ illimitate loquuntur, ita ut verba legis non minus proprie peregrinos etiam comprehendant *N.* Peregrini gaudent commodo et favore loci, v. g. dispensatione locali in jejuniis, in labore servili die festo, cur non et onus sentiant ? Sane si dispensatio localis etiam comprehendat peregrinos, quamvis sit actus jurisdictionis, cur non aliæ etiam leges ; quæ præcise locales sunt ac territoriales ? Intentio autem legislatoris ferentis statuta personalia vel ex tenore legis, vel ex materia, vel ex aliis circumstantiis colligitur.

Inst. 1. Dispensatio est tantum actus jurisdictionis voluntariæ non contentiosæ ; ergo quamvis illi, non vero huic etiam sese peregrini subicere censendi sunt. *Conf.* Secundum axiomata juris, *In odiosis mitior pars est eligenda : In dubiis minimum sequi oportet : Contra eum, qui legem clarius*

dicere potuit, est interpretatio facienda; ergo si statuta locorum particularia peregrinos non exprimant, neque illos obligant.

R. N. C. Quia jus territoriale jurisdictionem quoque *contentiosam* complectitur, etiam respectu peregrinorum, uti patet in legibus contractuum, taxatione rerum et pecuniarum etc. Ad hæc quanta difformitas in provincia, quin et in urbe foret, si, dum cives die festo locali a labore servili abstinere debent, peregrini aut ligna findendo, aut trituro frumentum in area, in ædibus, in foro perstreant? potius ordo, decencia et ædificatio publica exigunt, ut peregrini in suis actionibus sese aliis conforment, juxta illud AUGUSTINI ad Januar. scribentis: *Ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem serva*, unde etiam orta illa gnome: *Si vivis Romæ, Romano vivito more*; hinc ipsi etiam Religiosi exempti propter uniformitatem festa diœcesana servare tenentur.

Ad Conf. D. A. Et hæc axiomata tenent, quando verba legis non sunt comprehensiva, adeoque extensio utpote odiosa fieri non debet C. quando verba legis sunt comprehensiva, et ratio legis pro omnibus stat eadem N. In nostro casu omnes existentes in territorio comprehenduntur legibus *localibus*, sicut interdicto locali, ita ut sacerdoti peregrino non liceat ibidem celebrare missam, unde igitur fit extensio legis, sed legis acceptio juxta sensum litteralem ac proprium, qui ad uniformitatem, ordinem et publicam ædificationem est convenientior, proin legislatoris bonum publicum spectantis intentione dignior, ac jurisdictioni territoriali honorificentior. Adde, quod alia *paræmia juris* dicat: *Quando lex non excipit, nec distinguit, neque nos debemus id facere*; cum ergo lex territorialis sit illimitata, fundata in jure territoriali ac territorium respiciens, simulque bonum publicum exigit, non minus ferri legem etiam pro peregrinis, quam pro incolis: dicendum, quod lex non tantum cives et incolas, sed omnes in territorio existentes comprehendat; alias pari jure dicam, tantum cives, non item incolas, tantum subditos qui habent domicilium, obligari statutis particularibus, quia *mitior pars eligenda, minimum sequendum, et facienda interpretatio contra legislatorem*.

Inst. 2. Uniformitas servanda in festis *localibus* non fundatur in jure territoriali, sed in ratione *scandali*; ergo non recte ex illa infertur subjectio peregrinorum ad quævis statuta territorialia.

R. Tr. A. Quia si incolæ sciant, streperum illum hominem esse peregrinum, qui sicut ad festum illud locale non adstringitur, ita ei non sit interdictum serviliter laborare, quodnam inde *scandalum* sequatur? N. C. *Scandalum*, si quod oritur, inde est, quod incolis persuasum sit, laborem servilem omnibus in urbe prohibitum esse in die festo, sicut persuasum habent, illicitum esse peregrino Wirceburgi vesci carnibus, si ibi esset dies jejunii, quanvis præcepto tantum diœcesano statuti. Unde quoad leges *locales* peregrini vel ipso ingressu sese subjiciunt legibus territorii, prorogantes in se jurisdictionem judicis illius loci: vel independenter a propria subjectione peregrinorum legislator vi juris territorialis ferre potest leges universales in omnes existentes in suo territorio, quia hoc ipso, quod peregrini alienum territorium ingrediantur, ejusdem consuetudinibus receptis, statutisque *localibus* subjiciuntur, sicut ingressus locum *interdicto* subjectum, hoc ipso interdictum servare debet.

Inst. 3. Studiosi, militibus, famulis, ubi habent *quasi-domicilium*, ibi præter SS. Ordines omnia sacramenta conferri possunt, sed peregrinis non nisi sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ, et quidem ex licentia proprii Episcopi; ergo peregrini non fiunt subditi illius loci quem ingrediuntur.

R. N. C. Nam si peregrini nullo modo subditi fiunt illius loci, per quem transeunt, cur servare debent *interdictum locale*, lèges locales circa contractus, taxationem rerum et pecuniæ, vectigalia, quæ quidem ante omnem contractum aut delictum promiscue feruntur pro incolis et peregrinis? leges item pro peregrinis specialiter latas? cur, si delinquant, puniuntur? Equidem Episcopi licite non possunt peregrinis omnia sacramenta administrare, nisi vel tacite vel expresse consentiente illorum proprio Episcopo, quia Ecclesia, prout usus ipse confirmat, hoc *specialiter* prohibuit requirens specialem subjectionem; ex eo autem non sequitur, quod æqualis subjectio ad omnia requiratur, quæ sicut ad aliqua exigitur major, ita ad aliqua minor sufficit. Nonne male arguitur: *quasi-domicilium* non sufficit ad conferendos SS. Ordines; ergo neque ad conferenda alia sacramenta? Adde, quod specialis illa exceptio firmet regulam in contrarium circa non excepta.

Inst. 4. L. hæres absens 19. ff. de judic. clare innuitur, quod viatores non sortiantur forum loci, per quem transeunt; ergo neque legibus territorii *simpliciter* obligantur.

R. D. A. et Explico: atque lex illa loquitur de mercatore advena, quem emptor nequeat in loco, per quem transit, convenire, quia scit eum *confestim*, ut ait lex, inde profecturum C. loquitur de mercatore, qui non *mere* transit, sed aliquamdiu moratur, et vel pergulam vel officinam ibidem habet N. Lex cit. aliquantum modificat forum contractus, et quia mora brevissima pro nulla mora habetur, dicit mercatorem *mere* transeuntem ab emptore conveniri debere in loco domicilii: cum enim *confestim* sit discessurus, non datur occasio ibidem statuta servandi. Poterit ergo peregrinus hanc legem juris communis servare, licet teneatur statutis *localibus*, tum quia lex citata non dicit, quod illa servare non debeat, tum quia pro tali casu vix datur statutum particulare in contrarium, quale si daretur, hoc derogaret illi juris communis limitationi, ipsumque peregrinum transeuntem obligaret. Hæc legis citatæ explicatio etiam ab auctoribus admittenda est, cum juxta omnes certum sit, peregrinos sortiri forum ratione *delicti* et *rei sitæ*, proinde sensus legis nequit esse illimitatus, sed restringi debet.

Inst. 5. Si peregrini *generaliter* subjiciuntur legibus *localibus*, ac proin forum illius loci sortiuntur; ergo leges frustra *speciales titulos* assignant forum sortiendi, nempe vel ratione originis, vel ratione domicilii aut *quasi-domicilii*, vel *delicti*, contractus, rei *sitæ*.

R. N. seq. Nam jura specialiter exprimunt illos modos forum sortiendi, ut constet, posse aliquem ex plurimis titulis et in pluribus locis conveniri, prout actor voluerit. Insuper autem dari alios modos, patet ex dictis: quomodo enim alias posset dominus territorialis leges ferre pro ipsis peregrinis? quomodo eos obligare ad servandas leges circa formam contractuum, taxam rerum et pecuniarum? etc.

162. *Observe.* Dicta hætenus etiam de *vagis* intelligenda sunt ob paritatem rationis: quippe leges illæ universaliter latæ sunt pro toto territorio: non

deest potestas legislatoris, fundata in jure territoriali: idem est finis, nempe bonum publicum, ad quod maxime conducit pax, tranquillitas, uniformitas, ordo et æqualis vivendi ratio; æquum ergo est, ut tam *vagi*, quam *peregrini*, ut primum e patria sua egressi, jure illius statuario desinunt obligari, ita illius loci, ad quem perveniunt, consuetudine et legibus obligentur, quia sicut quoad leges speciales pro peregrinis, leges contractuum etc. pactum tacitum intervenit peregrinum inter et dominum territorialem, ita Princeps peregrinis aut vagis concedit ingressum in suum territorium nonnisi sub pacto facito, ut se subjiciant statutis et consuetudinibus *localibus*. Atque hæc in *vagis* obligatio, quam plures ex auctoribus cum Thomâ Sanchez fatentur, illam in peregrinis etiam magis confirmat.

§ III.

Utrum clerici legibus civilibus obligentur?

163. *Nota.* Ingens bonum, *libertas Ecclesiæ* universalis et particularium, qua Christus eas seculi hujus potestate exemptas regi a pastoribus animarum voluit in spiritu lenitatis et in vinculis charitatis; de illa vero libertate potissimum hic quæri posset, quam Ecclesiæ nonnunquam ex privilegio et beneficio summi Pontificis, nonnunquam ex pacto legitimo, antiqua consuetudine, usu et prudenti epikeia circa res disciplinares sibi comparasse dicuntur: sed de hac copiose hodieum pertractant sacri juris interpretes. De *immunitate ecclesiastica*, quæ est jus seu privilegium quoddam, quo res, loca et personæ ecclesiasticæ a foro et jurisdictione seculari, non tantum in criminalibus, sed et in civilibus eximantur, testatur jus utrumque, canonicum et civile; immunitas hæc dicitur *localis* relate ad loca pia, scilicet monasteria, xenodochia, cœmeteria etc.: competit autem Ecclesiis uti jus asyli, ita immunitas ab exercitio actuum profanorum, ut sunt v. g. nundinæ. *Realis* dicitur relate ad res tum sacras et ad cultum divinum dicatas, tum acquisitas titulo spirituali, v. g. decimas, beneficii fructus etc., tum bona etiam temporalia mobilia et immobilia Ecclesiarum ac ministrorum Ecclesiæ. *Personalis* vocatur relate ad personas ecclesiasticas, scilicet clericos omnes in sacris constitutos, probabilius etiam minoristas, omnes religiosos utriusque sexus, non tamen eremitas nullam Religionem approbatam profitentes.

Quæstio hic loci movetur de triplici hac immunitate, præcipue vero *personarum ecclesiasticarum*, tum a legibus civilibus, tum ab exactionibus et præstationibus publicis; et quidem quo illa jure, *divino*, an *humano* introducta sit.

164. *Dico I.* Ecclesiæ et personæ ecclesiasticæ, earumque bona non subjacent potestati seculari. Est *communissima Catholicorum*.

Prob. Hæc immunitas ecclesiastica fere ab Ecclesiæ exordio fuit observata, et a jure tum *civili* juxta Constitutiones primorum Imperatorum, CONSTANTINI M., CONSTANTII, VALENTINIANI III., MARCIANI, VALENTIS, GRATIANI, etc. L. 12. c. de SS. Eccles., Auth. Cassa et irrita: tum *canonico* juxta tit. 49. L. 3. Decret., tit. 23. in 6., CLEMENT. tit. 17., Extrav. com. tit. 10. de censibus etc. asserta; ergo.

Conf. 1°. Ecclesiæ, personæ et res ecclesiasticæ speciali distinctione sunt sacræ, Dei obsequio dicatæ, summique Pontificis jurisdictioni subjectæ; ergo. 2°. Hæc immunitas maxime conformis est *legi divinæ*, quæ Gen. 4. 22... 26., Num. 1. 49., 1. Esd. 7. 24., Matth. 17. 24... secundum interpretationem SS. Patrum; terram sacerdotum, sacerdotes et levitas a potestate seculari exemptas esse declarat; hinc CONCILIUM TRID. Sess. 23. c. 20. de Ref. eam dicit *ordinatione divina* constitutam, adhortans Christianos Principes, ut Apostolicas sanctiones in favorem personarum ecclesiasticarum editas tanquam Dei præcepta venerentur: quem in sensum loquuntur etiam LATER. IV. c. 9., AUREL. IV. c. 43., TOLET. III. c. 21., TOLET. IV. c. 46., et BONIF. VIII. c. *Quonquam* de cens. in 6. — 3°. Quin et *legi naturali* conformis est, quia constans persuasio et consuetudo gentium erat, adversari honestati, dignitati et reverentiæ, ut pastor ab ovibus regi ac coerceri valeat, Deorumque templa profanentur; unde a tributis liberi fuere sicut apud Hebræos levitæ, ita apud Ægyptios, Persas, Romanos popæ et sacrificuli, neque ad mortem rapere licuit confugientes in templum DIANÆ, ad aram JUNONIS etc.; ergo multo magis templa et sacerdotes veri Dei hanc sibi prærogativam vindicant; qui non ex hæreditate et generatione profana, sed ex institutione et electione divina *in sortem Domini* vocati sunt.

165. *Dico II.* Personæ ecclesiasticæ non obligantur *per se* legibus civilibus etiam favorabilibus, nisi quatenus Ecclesia illas acceptavit, et per sacros canones approbavit.

Prob. Personæ ecclesiasticæ non sunt subditi potestatis secularis; ergo cum lex sit actus jurisdictionis in subditos exercitæ, clerici non stringuntur legibus civilibus, sive quoad vim coactivam, quia conveniri non possunt coram iudice seculari, sive quoad directivam, quia magistratus civilis nullam habet potestatem imperandi super Ecclesias et ministros Ecclesiæ, uti traditur cap. 10. de Const. Nos attendentes, quod laicis super Ecclesiis et personis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas... a quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod Ecclesiarum etiam respiciat commodum et favorem, nullius firmitatis existit, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. Atque hinc exactiones et præstationes, saltem novæ, cum sint actus jurisdictionis secularis, dicente APOST. ad Rom. 13., *subditi estote, ideo enim et tributa præstatis*, nec personas ecclesiasticas, nec bona Ecclesiasticorum tangunt, quia si persona, etiam res est exempta, nisi hæc habeat onera extraordinaria antedecenter annexa.

Dictum *per se*, quia per accidens clerici obligantur legibus civilibus, quando vel ab Ecclesia sunt canonizatæ, et a superiore ecclesiastico approbatæ, vel quando decentia et æquitas naturalis exigit, se conformare communitati in commerciis et contractibus, in taxato rerum pretio, in præfixo monetæ valore; item circa præstationes et onera communia, in quantum SS. Canonibus, privilegiis et immunitati ecclesiasticæ non repugnant, et ratio circumstantiarum exigit, servato tamen ordine et modo in SS. Canonibus, præsertim in cap. 4. et 7. de Immun. præscripto. Cæterum eodem fere hic modo loquendum, quo de obligatione ipsius legislatoris respectu suarum legum; vide num. 156.

166. *Dico III.* Immunitas ecclesiastica, quocumque jure introducta dicatur, nequit a potestate seculari sine consensu Rom. Pontificis aut *diminui*, aut *revocari*.

Prob. Tametsi immunitas ecclesiastica non sit immediate ac proxime *juris divini*, tum quod nullus Scripturæ S. textus eam immediate a Christo institutam pro nova lege evineat, tum quod immunitatem hanc ab Imperatoribus primum concessam fuisse Ecclesiæ apertissima documenta testentur, tum quod circa hanc libertatem ac exemptionem multoties variatum sit in Ecclesia, contra quam solet fieri circa ea, quæ ex *jure divino* immediate descendunt; tamen ea immunitas juris divini est saltem *originarie et exemplariter*, quatenus ad imitationem legis mosaicæ Principes seculares eam concesserunt Ecclesiæ, non tam, ut ait LAUR. BERTI L. 20. c. 17. n. 17., inferendo liberalem beneficentiam, quam æqui rectique præscriptionem, eo quod non tantum instituta a Christo Ecclesiæ suæ gubernatio, sed ipsa etiam æquitas naturalis exigere videatur, ut clerici tanquam patres, magistri et superiores laicorum ab istorum potestate et jurisdictione eximerentur.

Inde sic arguo : *immunitas ecclesiastica* ex æquitate juris naturalis, et ad imitationem juris positivi divini in lege veteri concessa Ecclesiasticis est privilegium, a Principe seculari quidem datum, simul vero a Pontifice et ab Ecclesia acceptatum ac constitutum, proin hoc ipso canonizatum est, h. e. canonicum ex civili factum; ergo nec licite nec valide revocari potest a seculari potestate, præsertim cum donatio absoluta, perpetua et remuneratoria facta superiori, totique communitati ac ipsi Deo juxta communem Jctorum revocari non possit; hinc docent PUBLICISTÆ, quod Princeps plenam libertatem, qua civitatem donavit, deinceps nequeat revocare.

167. *Obj. I.* JUSTINIANUS alique Imperatores privilegium immunitatis revocarunt, eidemque aperte adversantur L. 25. pr., L. 33. et 37. §. fin. C. de Episc. et Cler., item Nov. 83.; ergo hæc non fundatur in utroque jure.

R. D. A. Imperatores aliqui privilegium immunitatis ecclesiasticæ revocarunt *jure N.* hæc enim per acceptationem Ecclesiæ facta est juris canonici, et exemptis inest irrevocabiliter, quia in eos cessat jurisdictio. *Facto* revocarunt C. JUSTINIANUS contra libertatem ecclesiasticam nihil statuere potuit, nec canones Ecclesiæ abrogare, nec privilegium a CONSTANTINO L. 7. tit. 2., L. 16. *Cod. Theod.* legitime concessum, ab INPP. THEOD. et VALENT. L. 46. et 47. cit. tit. 2. confirmatum, et ab Ecclesia acceptatum revocare, quia talis donatio a non subdito acceptata transit in pactum, cui derogari non potest; imo si quid etiam leges JUSTINIANI valuissent, eas tamen jura posteriora tum canonica, tum civilia rursus abrogarunt, c. 4., 8. et 10. de Judic., Auth. *Statuimus* C. de Episc. et Cler., Auth. *Cassa* C. de SS. Eccl.; quamvis ergo *in fieri* illa immunitas dependeret a voluntate Principum secularium, tamen acceptata et per Pontifices ac Concilia specialiter etiam constituta, ab illa *in conservari* non dependet.

Inst. 1. Exemptio et immunitas ecclesiastica derogat dignitati Principis, et obedientiæ eidem debitæ, nervumque imminuit reipublicæ; ergo Princeps nequit eam dare personis ecclesiasticis, uti nec Pontifex baptizatis immunitatem a sua jurisdictione spirituali.

R. N. A. et C. Nam 1º, inde potius commendatur Principis dignitas,

quod sicut obligare, ita deobligare possit; et sicut nobiles laicos de republica bene meritos in multis facere exemptos, ita et personas ecclesiasticas privilegio exemptionis decorare valeat, tum ob dignitatem status, tum ob insignia in rempublicam christianam merita. 2°. Ecclesiastici concessio semel et acceptato privilegio exemptionis, non jam amplius sunt subditi, utpote exempti a jurisdictione seculari, adeoque non derogatur obedientiæ Principi debitæ; attamen et clerici et bona clericorum manent sub dominio alterius superioris, nempe *Pontificis*, de cujus consensu urgente necessitate amplissima subsidia a personis et bonis Ecclesiæ subministrari Reipublicæ et possunt, et solent; nihil igitur bono publico et saluti reipublicæ ea immunitas præjudicat. 3°. Jurisdictio *spiritualis* in baptizatum fundatur in baptismo indelebili, jurisdictio *temporalis* in ditione ac territorio mutabili; quamvis ergo hæc, non item illa deleri potest.

Inst. 2. Immunitas ecclesiastica non est immutabilis, quia multiplicem jamdum variationem subiit, tum quoad causas, tum quoad ipsas personas, in CONCILIO TRID. Sess. 23. c. 6. de Ref. non parum restricta; imo hodie subjiciuntur clerici curiæ seculari in causis *feudalibus*, super *bonis regalibus* ortis, et *reconventionis*; ergo nec irrevocabilis est.

R. D. A. Immunitas ecclesiastica multiplicem jamdum variationem subiit cum consensu Pontificis, et quoad latitudinem suam C. in substantia, et sine consensu Pontificis N. Causæ *feudales* specialiter reservantur curiæ seculari, ita ut in feudis ecclesiasticis omnes sortiantur forum domini directi, quantumvis laici, ipsumque Jus CAN. declarat, clericum, qui coram iudice laico laicum convenit, coram eodem *reconveniri* posse. De jure autem communi ab omnibus præstationibus publicis immunes sunt Ecclesiastici, *saltem regulariter*, quia in casu necessitatis extraordinariæ etiam ab Ecclesiis et personis ecclesiasticis eas præstari convenit, sive ad procurandum bonum commune, sive ad avertendum malum commune; si modo exactiones ejusmodi fiant secundum conditiones a SS. Canonibus requisitas. Si qui Principes ob specialia merita *privilegium* habebant, non requisito Pontifice aut Episcopo, collectas a personis ecclesiasticis exigendi, illud SUAREZ censet revocatum, quia remuneratorium.

Inst. 3. Ecclesiastici possunt *renuntiare* privilegio fori, tum quia hoc videtur esse favor privatus in singulorum utilitatem immediate redundans, tum quia juxta CONCILIUM MILEVIT. clerici ad forumulare prohibentur solummodo *pertrahi*, quæ vox invitos denotat, non autem volentes; ergo etiam revocari potest.

R. N. A. Privilegium hoc non est *personale*, sed favor et jus publicum toti statui ecclesiastico publice concessum, cui privatorum pactionibus et renuntiationibus nequit derogari, L. *jus publicum* 38. ff. de Pact., imo nec ipse Pontifex, aut Ecclesia huic immunitati penitus renuntiare possunt, utpote *divina ordinatione* saltem exemplariter constitutæ, et non ad destructionem, sed ædificationem. CONCILIA Carthag. can. *Placuit* 43., et Matisconense can. *Nullus* 6. planius explicarunt vim prohibitionis ecclesiasticæ, gravissimasque pœnas decreverunt in clericos foro seculari sese submittentem; postea ISROC. III. c. *Si diligenti*. 12. renuntiationem etiam sponte factam, et juramento firmatam irritavit, tanquam a SS. Canonibus prohibitam. Adde CONCILIUM TRID. Sess. 23. c. 20. de Ref.

168. *Obj. II.* Ecclesiastici sunt cives et membra communitalis; ergo tenentur legibus civilibus; ergo uti de commodis, ita de oneribus publicis participare debent; ergo sicut agri vel fundi Ecclesiæ aut Ecclesiasticorum annexa onera præstare debent, ita et a clericis *vectigalia*, aliæque *præstationes publicæ* exigì possunt, uti colligitur ex c. *Quanquam* de cens. in 6.

R. D. A. Sunt cives a legibus civilibus exempti C. legibus civilibus subiecti N. Equidem censent aliqui, clericos obligari ad concurrendum in iis, quæ eorum utilitatem respiciunt, ut sunt constructio et reparatio pontium, viarum etc. Alii vero idipsum negant, eo quod cum facile omnia onera *remote* cedant in commodum singulorum, vix unquam liberi essent clerici. Si quid tamen *directe* ac *proxime* cederet in utilitatem clerici, v. g. contra inundationes aquarum obstacula obmovere in prædiis, quorum certa pars ad clericum pertinet, æquitas postulat, ut is etiam onus sentiat; ita MOLINA. Quod de *agris* et *fundis* dictum, id tenet, si onus fuit antecederet annexum, sicque inhærens rei transit cum re, uti dum Ecclesia vel Ecclesiasticus acquirit *feudum* vel *emphyteusin*; per hoc autem nova obligatio Ecclesiasticis a potestate seculari non imponitur, sed manet antiqua. Ex cit. cap. *Quanquam* duntaxat colligitur, clericum *negotiatorem* teneri ad vectigalia ex iis, quæ negotiationis causa emit aut vendit, idque in odium negotiationis clericis prohibet; non tamen censetur clericus negotiari, si fructus vendit perceptos ex propriis bonis seu beneficialibus, seu patrimonialibus.

Inst. 1. Ad Rom. 13. dicitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*; hinc Christus ipse solvit didrachma, jubens idem facere Petrum, suum quondam in terris Vicarium; ergo Ecclesiastici non sunt exempti sive a legibus, sive a tributis.

R. D. A. Omnis anima subdita sit potestati vel sacræ vel politicæ C. potestati politicæ *subd.* anima, quæ non est specialiter exempta C. specialiter exempta et per ipsam adeo potestatem politicam sic exempta N. Quod Christus fecit, et facere Petrum jussit, non fecit ex obligatione, sed *supererogatorie* et vitandi scandali causa.

Inst. 2. JUS CAN. variis in locis testatur, agros Ecclesiæ solvere tributum, imo personas etiam ecclesiasticas non esse immunes a *murorum custodia*; ergo sicut onera civilia ferre debent, ita legibus etiam civilibus subjacent.

R. D. A. Et hæc testimonia procedunt de tempore vel necessitatis, vel dominantis adhuc gentilismi, vel de solutis ab Ecclesia tributis ad majus malum evitandum C. secus N. Can. *Pervenit* de immun. eccles., ubi de murorum vigiliis et civitatis custodia, agit juxta PANORMITANUM de casu necessitatis seu obsessionis: quanquam P. PICHLER existimet, intelligendum esse de obligationibus ante impositis, quam ad Ecclesias et Ecclesiasticos bona illa pervenirent. Can. *Si tributum* c. 11. q. 1. desumptus est ex S. AMBROSIO orat. *de non tradendis Basilicis*, quas Arianis Catholicis per Imperatorem eripere machinabantur, ubi de solvendo tributo subdit: *Imperatori non dono, sed non nego*, nimirum ad vitandum majus malum. Si quando URBANUS P. fatetur, Ecclesiam de bonis suis tributum reddere, addit: *pro pace et quiete*: scilicet tempore gentiliū Impp., quo necdum constituta fuerat libertas ecclesiastica.

Inst. 3. Ecclesiastici in certis causis subsunt judici civili, Auth. c. *de Episc. et Cler.*; can. *Clericus quoque*. Non soluto onere reali a judice laico compelli,

delinquentes et de fuga suspecti ab eodem capi et incarcerari possunt, prout innuunt varii juris textus; in dubio autem de ordinatione vel monachatu personæ comprehensæ, judex secularis æque cognoscere potest ac debet de delicto, argum. reg. 29. in 6.; ergo.

R. N. A. Nam 1°. Ecclesiastici a judice ecclesiastico vel motu proprio, vel ad querelam secularium compelli possunt et solent, tum ad leges civiles servandas, tum ad ea onera, a quibus exempti non sunt, reipublicæ præstanda, et puniri ob transgressionem ab eodem, quin teneatur judex ecclesiasticus pœnam jure civili statutam imponere, sed arbitrariam. Auth. *Statuimus*, quæ est posterior canone *Clericus quoque*, idipsum docet, disertis verbis enuntians, nullam personam ecclesiasticam in criminali quæstione vel civili trahi oportere ad judiciumulare, excepto tamen clerico feudatario. 2°. Cum delinquentis apprehensio et incarceratio sint actus jurisdictionis, laicis in clericos non permissæ, Ecclesiasticum nec capere, nec incarcerare valet magistratus secularis *per se* et propria auctoritate, sed duntaxat per accidens, et quasi ex commissione Ecclesiæ, de quo vide Jus Can. Hinc in dubio etiam, sitne delinquens clericus vel religiosus, nec ne, hujus quæstionis cognitio ac decisio pertinet ad judicem ecclesiasticum, quia, ut habet c. *Si judex* 12. in fine de sent. Excomm. in 6., de re ecclesiastica et spirituali est; quamvis judici seculari permissa videatur summaria quædam ac perfunctoria cognitio, an reus, quem detinet captum, sit in clericatus vel monachatus quasi-possessione, ac proinde statim ad curiam ecclesiasticam remittendus; sed de his J.Cti.

169. *Observe.* Immunitas hæc et exemptio ecclesiastica a foro et jurisdictione seculari non est *æqualis* respectu omnium seu bonorum, seu personarum ecclesiasticarum, idque ex ipsius Ecclesiæ determinatione: nam clerici *uxorati* minus participant de hoc privilegio, quam non uxorati: clerici *minores* absque tonsura et habitu non gaudent privilegio fori: clericus *feudatarius* forum domini directi, clericus *reconventus* et clericus actor contra laicum in causis civilibus forum civile sequi debent. Videtur autem multis probabilius, per bona Ecclesiæ exempta intelligi etiam bona Ecclesiasticorum *patrimonialia*, eo quod jura loquantur generaliter de bonis Ecclesiæ, proin restringenda non sint ad sensum *formalem*, quatenus Ecclesiastici sunt, sicut talis restrictio non fit, dum v. g. Comites aut Marchiones exempti a gabellis dicuntur, intelligendo præcise bona illius Comitatus: et si quando talis exemptio datur quoad aliqua tantum bona, id exprimi consuevit, uti in *Commendatariis Ordinum Militarium* lex declarat exemptionem quoad bona Commendæ.

ARTICULUS V.

DE EFFECTU SEU OBLIGATIONE LEGIS HUMANÆ.

§ 1.

Quæ et quanta sit obligatio legis humanæ.

170. *Nota.* Effectus legis est *obligatio* : hæc pro foro externo hominum est sub culpa juridica et politica : pro foro conscientiæ et coram Deo est sub culpa theologica, vel mortali, vel veniali : utrique sua respondet pœna proportionata. Asserendum itaque hic : 1°. quod omnis lex obliget in conscientia, idque contra hæreticos, qui ex illo 1. Tim. 4. *justo lex non est posita*, negant, ullam legem ligare conscientias : 2°. quod dari possit obligatio legis humanæ sub peccato mortali, siquidem legislatoris graviter obligantis intentio ex tenore legis, ex fine, materia, pœna adjecta, aliisve circumstantiis, aut ex judicio prudentum colligatur : 3°. quod aliquando, non semper, lex humana obliget cum gravi periculo aut incommodo.

171. *Dico I.* Lex humana tum civilis, tum ecclesiastica obligat in conscientia, h. e. sub culpa coram Deo.

Prob. 1^{am}. Quilibet tenetur jure naturali et divino, obedire superiori justa imperanti, prout docent S. PETRUS in 1^a. epist. 2. *Subjecti igitur estote... sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum : quia sic est voluntas Dei*; et S. PAULUS ad Rom. 13. *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit : non est enim potestas, nisi a Deo : itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit : qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*; statim vero subdit : *Dei minister est, legislator humanus, vindex in iram ei, qui male agit ; ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*; ergo datur obligatio legis civilis in conscientia. *Conf.* Filius parenti, ad Ephes. 6. 1 ; uxor marito, ibid. 5. 22 ; famulus domino, ibid. 6. 5. obedire tenentur ; ergo multo magis subditi magistratibus, qui potiori titulo sunt *vicarii Dei*, et quibus ea vis obligandi ad perfectam rempublicam recte gubernandam magis necessaria est.

Prob. 2^{am}. Christus Luc. 10. 16. ad principes Ecclesiæ ait : *Qui vos spernit, me spernit*; et Matth. 18. 17. *Si Ecclesiam non audierit... sit tibi sicut ethnicus et publicanus* : sed qui Deum spernit, et propter inobedientiam erga Ecclesiam ethnicus fit ac publicanus, is reus est culpæ coram Deo ; ergo etiam qui spernit legem Ecclesiæ, quæ cum in transgressores legum mere ecclesiasticarum nonnunquam pœnas suspensionis, depositionis et anathematis decernit, utique in conscientia obligare potest. *Conf.* Damata est ab INNOC. XI. hæc 52. prop. *Præceptum servandi festa, non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus*; et ab ALEX. VII. ista 23. *Frangens jejuniū Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia faciat*; ergo.

172. *Dico II.* Lex humana in materia gravi *regulariter* obligat graviter.

Prob. Obligatio in conscientia *simpliciter* dicta ex genere suo est gravis, uti dictum hactenus; ergo si legislator secundum plenam juris potestatem ferat legem, potest et vult saltem in *materia gravi* obligare sub peccato gravi. Exigit vero *materiæ* gravitas gravem hanc obligationem, quando id, quod præcipitur, multum confert ad bonum commune, qui finis est gravis et magni momenti; sic qui multum lædit æqualitatem juris servandam, graviter peccat, quia finis ille justitiæ magni momenti est.

Dictum 1°. In *materia gravi*, quia sicut lex naturalis et divina circa res leves e. g. furtum leve, mendacium jocosum etc., ita et lex humana per se tantum obligat leviter in materia levi; maxime cum bonum publicum non exigit, ut homo pro levissimis rebus graves obligationes imponat: sane lex ejusmodi nec esset *rationabilis*, constituendo in re levi medium ad salutem necessarium, nec *justa*, augendo obligationem ultra capacitatem *materiæ*, nec *utilis*, utpote in destructionem cedens potius, et scandalum, et occasionem ruinae. Potest vero res de se levis ob loci, temporis, personarum adjuncta, ex fine legis aliisque circumstantiis fieri gravis, adeoque graviter præcepta esse aut prohibita; hinc præceptum primis parentibus datum de non comedendo pomo, obligavit sub peccato gravi, et sigillum sacramentale etiam circa rem de se levem graviter obligat. In *dubio*, an lex humana graviter vel leviter obliget, libertas est in possessione, ac proin præsumitur, quod leviter obliget.

Dictum 2°. *Regulariter*: nam uti legislator posset nullam ferre legem, aut per modum consilii rem proponere: ita posset etiam ferre legem tantum leviter obligantem, etsi in materia gravi; sic quippe non excedit suam potestatem. Attamen *per se loquendo* quivis legislator censetur obligare *juxta* capacitatem *materiæ*, cujus gravitas vel levitas definienda est judicio prudentum, habita ratione finis, verborum legis, pænæ adjectæ etc. In multis autem v. g. blasphemia, perjurio, actibus venereis etc. nequidem dari potest parvitas *materiæ*.

173. *Dico III.* Lex humana potest aliquando obligare cum periculo *vitaë* aut *gravis incommodi*.

Prob. Deus vult, natura docet, justitia exigit, ut bono privato præferatur bonum commune, et auctoritas publica, Deus ipse, fides et religio; ergo potest lex humana obligare etiam cum periculo *vitaë* aut *gravis incommodi*.

Prob. C. Nequit conservari Respublica aut vigere auctoritas legislativa, aut stare honor Dei, fidei ac religionis, nisi legislator humanus posset aut tam *stricte* præcipere v. g. defensionem urbis contra hostes, administrationem sacramentorum tempore pestis etc., aut tam *stricte* prohibere v. g. laborem servilem diebus festis, missæ celebrationem in loco profano, et similia cum gravi scandalo aut contemptu Dei et Ecclesiæ conjuncta; ergo. Dictum *aliquando*, quia ne lex quidem naturalis aut divina semper obligat cum periculo *vitaë* v. g. ad reddendum depositum, ad non manducandum panes sanctos in veteri, et ad confessionem materialiter integram in nova lege: multo minus lex humana, cum sine obligatione tam *stricta* ordinarie possit obtineri finis legis humanæ, scilicet bonum reipublicæ, et decorum religionis. Atque hinc Ecclesia etiam consuevit, obligationem circa sacrum,

breviarium, jejunium, confessionem et communionem annuam relaxare pro casu necessitatis, quæ teste SENECA magnum humanæ imbecillitatis patrociniū est.

174. *Obj. cont. I.* Homo seu inferior non potest obligare in foro Dei seu superioris : sed forum conscientiæ est forum solius Dei ; ergo homo nequit obligare in conscientia ; unde illa peccati definitio : *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei.*

R. D. M. Si inferior habeat potestatem a superiore, cujus et minister est N. si talis non sit C. Homo legislator Dei vices gerit, atque ex hujus potestate ac intentione præcipit aut prohibet, etiam in foro Dei. Verissima est illa *peccati definitio*, in qua lex Dei ponitur seu regula universalis et ultimata ; nam licet peccata aliqua sint immediate contra legem humanam, tamen mediate et ultimato sunt contra legem Dei jubentis omni superiori legitimo præcipienti obedire.

D. etiam m. Forum conscientiæ est forum *solius Dei* quoad obligationem N. quia et per transgressionem legis humanæ læditur conscientia. Quoad cognitionem et judicium eorum, quæ in corde geruntur C.

Inst. 1. Nemo potest ligare pro eo foro, pro quo non potest solvere, et nequidem cognoscere, argum. L. ult. ff. de jurisd. omn. jud. : atqui legislator humanus nec potest solvere, nec cognoscere pro foro conscientiæ ; ergo nec ligare.

R. N. M. Nam 1. quivis homo seipsum voto ligare, nec tamen solvere potest ; igitur ligare ac solvere non sunt necessario correlativa. 2. Legislator humanus non quidem cognoscit ipsam obligationem in conscientia, potest tamen cognoscere actum, ad quem datur obligatio ; hic vero, et non illa est materia legis. Ad hæc judicium et cognitio actus præcepti quamvis requiratur ad *vim coactivam*, non vero ad *directivam* : cum satis efficaciter imperet homo, modo Deus transgressores puniat.

Inst. 2. Potestas civilis est mere *temporalis*, ad pacem *externam* et terrenam ordinata ; ergo nequit inferre obligationem spiritualem, et stringere in conscientia.

R. D. A. Est mere temporalis ratione *objecti*, quatenus præcipit res et actiones temporales : est ordinata ad pacem externam, sed quam intendit procurare per actiones morales et honestas C. est mere temporalis ratione *obligationis*, neque intendit pacem reipublicæ procurare per actiones morales et honestas N. Cum omnis potestas a Deo sit, sicut illa participans divina, ita et humana participata imponit obligationem spiritualem, et Deus vult potestati humanæ sub peccato obediri etiam quoad actiones externas et temporales.

175. *Obj. cont. II.* Homo non potest infligere pœnam æternam peccato mortali debitam, sicut non potest privare gratia sanctificante ; ergo nec obligare sub peccato mortali. *Prob. A. S. Aug. Serm. 6. de verb. Dom. c. 8. dicit, Imperatorem damnare ad carcerem, non ad gehennam ; ergo.*

R. D. A. Homo id non potest physice ac efficienter C. moraliter, quatenus ponendo legem graviter obligantem ponit conditionem, qua non impleta homo a Deo privatur gratia et damnatur ad gehennam N. Equidem pœna

infernī *directe* non imponitur ab homine, quod est potestatis divinæ; at *indirecte* tamen, et in virtute legis æternæ, quæ graviter præcipit observare legem humanam graviter præcipientem, etiam tum quando hæc spectat bonum commune politicum. S. AUG. loquitur de legibus humanis legi divinæ contrariis, quas qui violant, ut servant Dei legem, possunt quidem occidi a tyrannīs, sed non perdi in gehennam.

Inst. 1. Principes seculares, præsertim *ethnici*, non intendunt obligare sub peccato mortali, minus vero etiam inducere reatum pænæ æternæ, quam sæpe ne noverunt quidem; ergo.

R. D. A. Non intendunt explicitè sic obligare C. nec implicite N. Ad obligationem in conscientia non requiritur ejusdem expressa intentio in legislatore, quia legem, sicut emissionem voti, sequitur *ex natura rei* obligatio in conscientia. Idem est de reatu pænæ, qui, si non est per legem libere determinandus, sed *ex natura rei* connexus est cum culpa, a legislatore non necessario intendi aut exprimi debet.

Inst. 2. Ecclesia per suas leges sæpe decernit *pœnas temporales*; ergo non vult obligare etiam in conscientia, ne idem peccatum bis puniatur. Item lex divina *magis* obligat, quam humana; ergo cum lex divina obliget in conscientia et sub mortali, humana sic non obligat.

R. Ad 1. N. C. Ecclesia pœnas adjicit temporales, non ut tollat essentiam legis, aut obligationem parendi, sed ut magis urgeat; sic quoque furtum non raro et a Deo et a magistratu punitur.

Ad 2. D. A. Lex divina *magis* obligat, h. e. gravius semper N. *magis*, h. c. firmitus et immutabilius C. Equidem legi divinæ parendum est præ humana; at propterea transgressio legis divinæ non semper est peccatum gravius ac majori pœna dignum, cum utriusque transgressio possit esse in eodem genere *peccati mortalis*, quamvis specie differat.

176. *Obj. cont. III.* Lex naturæ præcipit vitam conservare; ergo nequit lex humana obligare ad sui executionem cum periculo vitæ; aut certe non humana, sed lex naturalis tam stricte obligat.

R. D. A. Lex naturæ præcipit vitam conservare *negative*, nec inferendo sibi ipsi mortem, nec sine causa mortis periculo se exponendo C. *positive*, necessario aliquid faciendo ad vitam servandam, quamvis bonum publicum aut honor divinus aliud exigant N. Lex naturalis vel divina, utpote regula *universalis* et *remota*, per legem particularem humanam ad hanc vel illam personam et casum applicatur, ita ut, quod lege humana non existente liberum fuisset, per eam fiat hic et nunc præceptum aut prohibitum; non ergo ex sola lege naturali oritur illa obligatio.

Inst. 1. Dare vitam pro bono communi, aut pro honore Dei ac Religionis, est opus *supererogatorium*; ergo vel *nunquam* ad id datur obligatio legis, vel *semper* datur: tum quia transgressio legis etiam in casu necessitatis est peccatum, quod facere nunquam licet ad mortem vitandam: tum quia omnis lex pro bono communi lata est, adeoque ejus transgressionem semper posthabenda est vita, ceu bonum privatum.

R. D. A. Est opus *supererogatorium* tale, quod habere non potest connexionem necessariam cum fine ultimo, et cum bono reipublicæ temporali ac spirituali N. tale, quod hanc connexionem habere potest C. Sic vero non

est consilii, sed præcepti naturalis. Ubi autem dicta connexio non datur, neque lex datur actu obligans in casu necessitatis; non ergo peccatur, dum necessitas licitum facit alias illicitum. Tandem si bonum commune aliter procurari potest, cessat obligatio legis humanæ cum *periculo vitæ*: quippe respublica satis consequitur suum finem per observantiam legis ordinariam, et extra casus extremos.

Inst. 2. Multa sunt, quæ jure tantum humano vetita, vel in ipso *vitæ periculo* manent illicita, e. g. matrimonium cum consanguinea in certo gradu, communicatio cum excommunicato, Missæ celebratio in vestitu profano etc.; ergo si unquam obligat lex humana cum *periculo vitæ*, semper obligat.

R. D. A. Hæc manent illicita in ipso vitæ periculo, si absit scandalum, contemptus et periculum violandæ legis naturalis aut divinæ N. si ista adsint C. Communis DD. in certis circumstantiis contrarium statuit, uti et Jus CAN. caus. 11. q. 3. speciatim de secundo casu docet.

§ II.

Quomodo obligent lex pœnalis, et lex fundata in præsumptione?

177. *Nota I.* Lex, quæ decernit pœnam, dicitur *pœnalis*, et quidem *mere pœnalis*, si præcise pœnam statuatur, e. g. qui exportaverit frumentum, mulctabitur: *mixta* dicitur, si præcipit vel prohibet aliquid, simulque pœnam in transgressores statuit, e. g. nemo exportet frumentum, qui autem exportaverit, mulctabitur. Certum quidem est, posse Principem utroque modo aliquid statuere: solum autem controversitur, an statutum *mere pœnale* in sensu proprio lex dici possit. Hoc plures negant, tum quia pœna proprie dicta supponit culpam, quæ nulla datur, ubi nihil plane præcipitur aut prohibetur, ne culpa quidem juridica et politica, quia nulla incuria aut negligentia saltem præsumpta intervenit; ubi vero nec culpa, nec pœna, ibi neque lex proprie dicta locum habet: tum quia L. 131. ff. de verb. signif. pœna dicitur *noxæ, delictorum et peccatorum vindicta et coercitio*, ac juxta S. AUG. L. 1. *Retract. c. 9. omnis pœna peccati pœna est, et supplicium nominatur*; unde tritum illud, *supplicium est pœna peccati*: tum quia mulcta a transgressore solvenda non tam pœna est, quam taxa aliqua, cujus solvendæ obligatio potius ex lege quadam morali oritur, quæ solutionem absque omni culpa imponit, e. g. qui exportat frumentum, certam pecuniam solvat; hæc autem solutio non habet rationem pœnæ proprie talis, uti nec solutio teloniorum, accisorum etc.

Communiis docent alii, possibilem esse legem *mere pœnalem*, eo quod per impositionem pœnæ intendat efficaciter movere subditos ad omissionem vel positionem actus, pœna vero hic subeunda supponat *culpam* saltem *politicam* ex eo, quod pars se non conformet toti; atque hujusmodi leges esse volunt plerasque Religionum regulas, quarum transgressores nequidem venialiter peccant, pœnis tamen mitioribus subjiuntur. Addunt præterea paritatem *voti pœnalis*. Lis tota multum videtur pendere a modo loquendi. Nobis hic potius disquirendum de obligatione legis *mere pœnalis*, si detur: de *mixta* enim vix ambigitur, quod in conscientia obliget ad actum vel omissionem

actus, simulque ad muletam solvendam post sententiam judicis; censendum autem est, legem pœnalem esse *mixtam*, tum si materia legis ad bonos mores aut pacem publicam sit necessaria, vel pœna sit spiritualis aut temporalis valde gravis: tum etiam *in dubio*, an sit mere pœnalis, cum lex generaliter obliget sub culpa.

178. *Nota II.* Lex, quæ aliquid quod tamen ita se non habet supponit, et ideo lata est, dicitur fundari in præsumptione falsa, et quidem *ethice* falsa, si præsupponit licitum quod reipsa illicitum est, ut si præceptum ecclesiasticum adigat conjugem ad reddendum debitum ex præsumptione veri ac legitimi matrimonii, quod tamen conjux ille certo scit, esse nullum ob impedimentum occultum dirimens; legem fundatam in ejusmodi præsumptione non obligare in conscientia, manifestum est, cum non sit lex vera, utpote injusta, quæ sine peccato observari nequeat. Quæritur ergo hic de præsumptione *philosophice* falsa, quæ vel est *facti*, dum legislator præsupponit fraudem, damnum, vel delictum in casu particulari, ideoque fert legem, quamvis etiam universalem pro omnibus aliis casibus ejusdem speciei in singulari consideratis, tamen vel *sub conditione*, si factum ita contingat, vel *cum exceptione*, quod nolit obligare, nisi de facto vel delicto legitime constet; vel est præsumptio *juris*, dum legislator fert legem pro omnibus casibus, propter commune periculum fraudis, damni aut delicti, quamvis sciat, per accidens ea aliquando non adesse. De utraque hic quæritur.

179. *Dico I.* Lex pœnalis seu pura seu mixta non obligat in conscientia ad subeundam pœnam ante sententiam judicis, vel condemnatoriam, si pœna sit *ferendæ sententiæ*, vel declaratoriam, si pœna sit *latæ sententiæ*, saltem ordinariè.

Prob. 1um. Juxta c. 49. de Regulis J. in 6. *in pœnis benignior interpretatio faciendâ*; ergo pœna, quæ decernitur *ferendâ*, non est subeunda ante omnem sententiam judicis: præsertim cum uti tempus et modus pœnæ, sic pœna etiam ipsa unice pendeat a voluntate legislatoris, qui illam voluit, non esse *latam*, sed *ferendam*. Censendum autem est, pœnam esse *ferendæ sententiæ*, si verba legis sint dubia, item si lex tantum comminetur pœnam, e. g. *sub pœna quadrupli, sub pœna inhabilitatis* etc.; si enim lex adderet, *ipso jure, ipso facto* incurri pœnam, ea esset *latæ sententiæ*.

Prob. 2um. Nimis durum foret, ante omnem sententiam in seipso exequi pœnam valde difficilem, e. g. cedere beneficio, addicere sua bona fisco, ire in exilium, in carcerem, ad triremes, atque ita sui ipsius accusatorem et judicem, reum et executorem agere; ergo leges pœnales non obligant ante sententiam, ne per hoc ipsum vergant in detrimentum boni publici, cum illas vix unus observaret.

Conf. C. 19. de Hæret. in 6. executio confiscationis, quamvis *ipso jure* in hæreticos statuta, prohibetur ante sententiam declaratoriam criminis; item Parochus, tametsi reus criminis, cui annexa sit ipso facto beneficii privatio, juxta communiorem valide absolvit, fructusque percipit ante sententiam declaratoriam; ergo. Hinc docent auctores, quod illa etiam clausula, *nulla alia declaratione secuta*, non sit intelligenda de declaratione criminis, sed

pœnæ. Cæterum post sententiam non potest quis positive resistere judici, quin et pœnam, si non est nimis gravis, positive exequi debet.

Dictum *ordinarie* : excipiuntur enim censuræ, inhabilitates ad beneficia ecclesiastica, irregularitates, item nullitates matrimoniorum, electionum, collationum, et provisionum beneficalium, quia *privaciones* hujusmodi *mere negativæ*, h. e. quæ non privant bono jam acquisito, sed primum quærendo, facilius incurruntur ante omnem sententiam; imo consuetudine receptum aut expresse declaratum est, quasdam pœnas, ut sunt vacatio beneficii post quædam crimina atrocia, privatio juris petendi debitum post commissum incestum, etiam ante sententiam judicis privare jure jam acquisito.

180. *Dico II.* Lex fundata in præsumptione falsa *facti* non obligat in conscientia; obligat autem fundata in præsumptione *juris* seu periculi universalis, quamvis in casu aliquo particulari periculum non subsit.

Prob. 1um. Cessante causa, motivo et fundamento legis unico, cessat lex : sed factum illud aut delictum præsumptum est unica causa, motivum ac fundamentum legis; ergo pro illo casu cessat lex, imo nunquam lata fuit, cum sit implicite conditionata aut exceptiva. Ad hæc æquum est, ut manifestæ veritati hic cedat præsumptio, cum et *consuetudo* eidem cedere dicatur c. 4. Dist. 8; ergo. Hinc

1°. Uxor de nullitate matrimonii certa nec debet, nec potest reddere debitum conjugale, licet sub pœna excommunicationis adigatur, quia præceptum ejusmodi fundatur in præsumptione falsa *facti particularis*, scilicet matrimonii validi. Vide c. 13. *de Rest. spoliat.*, et c. 44. *de sent. Excomm.*

2°. Qui per *sententiam judicis* condemnatur ad solvendos centum, quos certo scit se non debere, per se non tenetur solvere, quia sententia judicis, ipsaque lex jubens obedire judici fundatur in præsumptione falsa contractæ obligationis solvendi centum. Dixi *per se*, nam si probare non potest condemnatus se nihil debere, tenetur obedire judici exequenti sententiam secundum allegata et probata pro foro externo; quamvis occulta hic compensatio liceat, si is certus sit quod nihil debeat, et alter mala fide egit in judicio. Eadem occulta compensatio obtinet pro casu, *Inst. de Lit. oblig.*, quo v. g. Titio derideris chirographum de accepta ab ipso pecunia, quam reipsa non accepisti : si nempe a judice compellaris ad restituendum, quod te debere scripsisti, vel quia probare non potes pecuniam non esse numeratam, vel quia per biennium distulisti opponere exceptionem *non numeratæ pecuniæ*.

3°. Novell. 1. c. 2. lex præcipit, ut hæres non conficiens inventarium damnetur ad solvendum creditoribus ultra vires hæreditatis, idque *ex præsumptione*, quod hæres aliqua ex massa hæreditatis subtraxerit; quæ præsumptio si non subsistit, juxta communioem DD. non teneris in conscientia solvere ultra vires hæreditatis. Quamvis autem lex citata nonnullis videatur fundari potius in *quasi-contractu* aditæ hæreditatis; aliter tamen is se obligare haud voluit per quasi-contractum, quam prout suadet æquitas naturalis. Fundatur ergo probabilius in præsumptione fraudis juxta ipsa verba legis citatæ, et non per ea, quæ forte surripiunt, aut malignantur.

4°. Idem probabiliter sentiendum de LL. *Aquila, Quadrupedaria et Noxalibus*, quæ cum fundentur in præsumptione commissæ alicujus culpæ, sci-

licet negligentiae, incuriae, alteriusve delicti aut quasi-delicti; saltem *per se* non obligant in conscientia, si earum praesumptiones falsae sint.

Prob. 2um. Lex fundata in praesumptione *juris*, quippe non attingens casus omnes in singulari, non fundatur in praesumptione facti particularis falsa, sed in morali periculo *in genere*, quod frequenter et communiter praesens est, et propter quod lex universaliter in omnes lata est; ergo quamvis in casu aliquo particulari non subsit periculum damni, fraudis et delicti; lex illa tamen obligat; utpote cujus motivum adaequatum subsistit. Sane minus inconveniens est, quod aliquis subdatur legi etiam non existente damno, quam quod lex non feratur pro omnibus, quibus tale damnum *ex natura actus* imminet; hinc

1°. Licet aliqui tam sint docti et pii, ut respectu eorum non sit periculum perversionis ex lectione librorum haereticorum; quia tamen *lex prohibens* fundatur in praesumptione periculi universalis, neque iis absque facultate licitum est hosce libros legere. Idem tenet circa leges prohibentes nocturna conventicula, circumvagationes cum armis etc.

2°. Etiam *leges irritantes* v. g. matrimonia clandestina, contractus pupillorum sine tutorum auctoritate, professionem religiosam ante 16. aetatis annum, alienationes rerum ecclesiasticarum, electiones, testamenta sine debitis solemnitatibus facta, semper ac universim obligant propter periculum generale peccatorum et incommodorum, immaturi adhuc iudicii, damnificationis Ecclesiarum, fraudum facile irrepentium etc.; semper enim verum est dicere: *hoc periculosum est*, quamvis in casu particulari non subsit periculum specificum, seu determinatum in specie, in quo leges illae non fundantur.

Idcirco etiam, quia leges attendunt id quod frequentius contingit, potest irritare pater vota filii adhuc impuberis, licet constet, quod perfecti jamdum iudicii fuerit.

181. *Observa 1.* Leges tributa imponentes non sunt *mere poenales*: vel enim praecise imperant tributum sine adjecta poena, et dicuntur leges *morales*, h. e. praeeptivae aut prohibitivae tantum; vel praecipitur tributum adjecta simul poena, et sunt leges *mixtae* ex morali et poenali; vel statuitur praecise in defraudantes telonia, gabellas etc. confiscatio mercium, aut certa pecunia solvenda, et haec solvi debet ob legem *moralem*, quae hanc solutionem praecipit absque ulla culpa illius, qui non solvit gabellas; ergo neque tunc est propria ac stricte *lex mere poenalis*, sed quasi-poenalis, sicut confiscatio mercium, et pecunia solvenda etc. quasi-poena dici potest. Obligant autem in conscientia ad solvenda tributa, idque fundatur in iustitia commutativa; nimirum subditi suis Principibus congruam sustentationem debent ex quasi-contractu, quo Princeps se obligavit ad rite gubernandam ac defendendam rempublicam, et subditi ad compensandos labores curasque regiminis, ea suppeditando, quae ad sustinendam sui Principis dignitatem, rectamque gubernationem ei sunt necessaria. Idem est de reliquis exactionibus, ad quas exteri etiam merces invehentes aut evehentes obligantur ex aequitate, aut quasi-contractu, ut qui sentit commodum viarum, pontium, etc., sentiat quoque onus solvendi vectigalia, pedagia, gabellas; hinc Deus ipse per Apost. ad Rom. 13. 7. praecipit: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tribu-*

tum, cui vectigal, vectigal: et v. 6. ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

Hæc vero de tributis *justis* intelligenda sunt: si enim sint nimis multa, aut nimis gravia, et de eorum injustitia constet, non tenentur ea præstare subditi ob defectum juris in Principe ea imponendi, cum is in bona subditorum non habeat jus proprietatis, sed tantum jurisdictionis; et in ordine ad bonum commune; populique felicitatem meliori modo procurandam. *In dubio*, an sint justa, solvi debent, quia præsumptio stat pro Principe; cujus lex est in possessione: in dubio, an penes Principem sit potestas simpliciter imponendi tributa, solvi non debent imposita ab eo, qui prius non erat in possessione, quo casu tunc est libertas ea solvendi, donec de potestate ea imponendi constiterit.

182. *Observe II.* Quandonam lex fundetur in præsumptione *facti particularis*, aut *periculi universalis*, desumi debet ex materia et verbis legis, item ex usu et communi legis interpretatione. Modus loquendi, quo dicitur lex fundari in *præsumptione*, non quidem omnibus placet, quia lex ejusmodi v. g. lex CONCILII TRID. irritans matrimonia clandestina, non tam in præsumptione, quam in *scientia* periculi fundatur, cum certum sit existere periculum. Verum modus hic loquendi passim receptus est, neque præsumptio hic adeo *stricte* pro conjectura tantum, sed *latius* pro periculi præsuppositione accipitur. Tandem dicta hactenus de lege duntaxat *positiva* intelligi debent, cum lex naturalis suam obligationem non fundet in ejusmodi præsumptionibus, cum præcise obligans, respectu cujus est periculum; hinc occasio peccandi respectu unius potest esse remota, et respectu alterius proxima.

§ III.

Quam obligationem inducant leges irritantes?

183. *Nota I.* Lex humana potest irritare actum *simpliciter*, ita ut nec metus, nec ignorantia faciant validum, vel quia est defectus potestatis in agente vel formæ substantialis in actu, vel quia actus ipse absolute irritatus est a jure ob bonum commune, quorum nihil supplere potest metus aut ignorantia, aut necessitas: sic irritatur v. g. matrimonium cum impedimento dirimente; et talis actus *ipso jure, ipso facto* invalidus est ante declarationem judicis, saltem si irritatio non sit pœnalis, cum pœna supponat culpam, a qua metus, ignorantia, necessitas excusant; aliud tamen foret, si lex imponeret pœnam ab irritatione distinctam, ubi pœna propter delictum incurritur, irritatio propter alios fines, puta bonum publicum, ut v. g. per irritationem matrimonii cum impedimento criminis contracti consulatur securitati conjugum, aliique a tali crimine absterreantur. Aliquando lex irritans actum requirit *declarationem judicis*, ut actus ipso jure quidem irritus etiam quoad effectum pro irritato habeatur, quod fieri videtur in irritatione electionis Religiosi ad prælaturam sine consensu superioris.

Aliquando lex ipsa non irritat, sed actum *rescindi* aut *irritari* jubet, v. g. venditionem ultra dimidium justii pretii; hæc autem irritatio ac rescissio supponit actum prius fuisse validum, et quamvis ante illam rescissionem

detur naturalis obligatio reparandi damnum injuste illatum; ad procurandam tamen irritationem nemo tenetur: differt autem hæc *irritatio judicialis* a sententia declaratoria nullitatis, quod hæc, non illa, retrahatur ad tempus contractus, ita ut cum re fructus etiam percepti debeant restitui. Potest vero etiam lex humana obligare *civiliter* tantum, negando actionem vel concedendo rescissionem, manente interim obligatione naturali, dum rescindatur actus, v. g. si minor cum consensu curatoris læsus petit restitutionem in integrum. Ubi vero actui jure naturali valido lex nec assistit, nec resistit, v. g. circa pactum nudum, non quidem datur actio, sed obligatio tamen naturalis, et exceptio pro foro externo.

184. *Nota II.* Duplex hic quæstio movetur, utraque fere celebris: an lex *simpliciter* irritans irritet pro utroque foro? an omnis lex prohibens sit etiam irritans?

Quoad *primum* sunt DD. non pauci, qui actum a jure *simpliciter* irritatum censent irritum civiliter tantum et pro foro externo, naturaliter autem et in conscientia obligare, saltem ante sententiam judicis. Alii æque multi, imo teste PICHLER, plerique JCTi recentiores docent, actus a jure *simpliciter* irritatos esse etiam irritos in conscientia ante sententiam judicis, si nempe lex, ut personam *inhabilem* reddat ad agendum, vel det *formam* actui, vel directe irritet actum per verba, quæ *absolutam* nullitatem significant. Hos inter mediam cum SUARESIAM viam tentant ii, qui, cum leges utroque modo ferri possint, scilicet ut pro foro etiam interno irritent, vel non irritent, regulam generalem vix statui posse autumant, proin verba, materiam, circumstantias, finem legum diligenter consideranda esse, ita ut leges, si principaliter et immediate bonum publicum, publicam administrationem, certamque formam substantialem præscribant, aut si irritationi jungatur prohibitio, censendæ sint *ipso jure, ipso facto* irritare pro utroque foro; non item si respiciant utilitatem privatorum, aut si leges nec assistant, nec resistant, aut si irritatio solum fiat quoad probationem externam et fidem faciendam.

Quoad *secundum* fere communis TT. ac CANONISTARUM negat, quod omnis lex prohibens etiam sit irritans, et omnis actus invalidus, qui prohibitus, nixi principio juris recepto: *Multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, C. ad Apostolicam 16. de Regular. Plures vero Legistæ et Canonistæ cum BALDO tuentur, omnem legem prohibentem esse etiam irritantem, idque ex L. *Non dubium* §. C. de LL.

185. *Dico I.* Lex *simpliciter* irritans, irritat actum pro utroque foro.

Prob. Legum obligatio desumenda a voluntate et potestate legislatoris, a materia, verbis et fine legum: atqui hæc omnia probant, legem *simpliciter* irritantem irritare actum pro utroque foro; ergo.

Prob. min. 1º. Leges *simpliciter* irritantes irritant actum sine ulla exceptione, limitatione ac distinctione inter forum internum et externum; ergo satis exprimunt mentem legislatoris, uti potentis, ita volentis pro utroque foro irritare actum, cui resistit omnino ipsum vitians et cassans. Cur enim potius pro foro externo, quam interno actus censeatur irritatus, cum leges avversari solcant divortium inter utrumque forum juxta celebre axioma: *Lex justa pro foro externo est etiam justa pro foro interno?* cur in legibus *simpliciter*

irritantibus necesse sit ad judicem recurrere, sicque obruere tribunalia inutilibus litibus, et ire per ambages difficiles ac dubias, cum simplex ac recta legum indoles per viam faciliorem, breviorē et certiorē tendat ad suos fines? cur denique judex, qui ferre sententiam debet juxta leges, tollat obligationem naturalem, quam ipsæ leges non tollunt, pronuntietque invalidum, quod jura ceu validum agnoscunt? aliud quippe foret, si lex juberet actum rescindere, quod in nostro casu non fit.

2°. Leges *simpliciter* irritantes reddunt personam *simpliciter inhabilem* ad valide operandum, aut requirunt solemnitate aliquam per modum *formæ substantialis*: sed actus ab inhabili vel sine forma substantiali gestus pro nullo foro est validus, uti fatentur adversarii de contractu pupilli, de matrimonio cum impedimento dirimente contracto, de professione religiosa ante annum ætatis 16. etc., tametsi in his leges non addant specialem clausulam de foro interno; ergo quicumque etiam alii actus *simpliciter* irritati, sunt pro utroque foro nulli, siquidem leges eos irritantes sint justæ, nec fundatæ in præsumptione falsa, nec pœnales, et præsertim si, ut leges canonicæ, forum primario internum ex fine suo respiciant. Adde praxin omnium tribunalium, quæ actus ab inhabili, aut contra formam substantialem gestos non tunc primum irritant, sed irritos jam ac nullos declarant; ergo nisi aliunde ad forum præcise externum irritatio restringatur, actus *simpliciter* irritatus, est *simpliciter* nullus pro utroque foro: alioquin omnes leges saltem civiles eludi poterunt dicendo, eas non obligare in conscientia, quia id non exprimunt.

3°. Leges pro eo casu, quo *simpliciter* irritant, his utuntur verbis: *actus non valet: nullum effectum parit: nullius roboris est: nullius momenti est*: atqui sic irritant actum pro utroque foro, quia particula *non*, et signum negativum universale *nullus* negant omnia; ergo. Hinc c. 20. de *Elect.* discrete asserit, illegitime natum et sine dispensatione electum non posse *bona conscientia* dignitatem acceptare: et in Extrav. *Ambitosæ*, de rebus Ecclesiæ alienatas sine solemnitate deciditur excommunicatio, quæ utique supponit peccatum grave in conscientia. Profecto sine omni fundamento in jure, et contra tenorem legum in nostro casu fit distinctio inter forum internum et externum: et quam parum actus pro *foro externo* validus; non autem pro interno, *simpliciter* dici potest, *nullius roboris, nullius momenti* esse, et *nullam parere obligationem*: tam parum de actu valido pro *foro interno*, et non pro externo, *simpliciter* dici potest, *nullius roboris, nullius momenti* esse, etc.; cum sane pro foro interno, pro quo valeret, sit magni momenti, magni roboris, et gravem pariat obligationem.

4°. *Finis* harum legum irritantium v. g. contractum pupilli, professionem religiosam ante 16. ætatis annum, etc. est, præter bonum publicum, prospicere singillatim indemnitati ac infirmitati certarum personarum, idque via brevissima et facillima: sed hunc finem leges non obtinerent, si actus ejusmodi valerent in conscientia; cum hæc irritatio prodesset quidem iis, qui pro foro externo tuti, nec Deum nec conscientiam curant, parum vero aut nihil homini probo, qui graviter obligaretur in conscientia; atque hinc etiam peccatis præberetur occasio; ergo *mens legislatoris, materia, verba et finis* legum *simpliciter* irritantium evincunt irritationem pro utroque foro.

186. *Dico II.* Lex prohibens non est *per se* et *ex natura rei* irritans.

Prob. Prohibere actum est præcipere, ut actus non fiat : *irritare* actum non est præcipere, sed facere, ut voluntas aut consensus sit inefficax, et persona ad valide agendum inhabilis; adeoque præcipere et prohibere sunt effectus legis valde diversi, imo ab invicem separabiles, ac sæpe separati; ergo lex prohibens non est eo ipso etiam irritans: quippe verba humana plus non operantur, quam significant; cum autem verbum *prohibeo*, sive ex primæva sui institutione, sive ex communi usu, effectum irritationis diversum et separabilem non significet, neque illum operatur, quantumvis etiam legislator haberet voluntatem irritandi, quam tamen nulla ratione exprimeret: nam licet apud Deum voluntas ad operandum sufficiat, inter hominēs vero non sufficit, nisi exterius manifestetur.

Prob. A. 1º. Sæpe a jure *irritantur* actus, quin sint illiciti aut prohibiti, v. g. contractus pupilli, fidejussio mulieris, renuntiatio facta paternæ hæreditati, testamentum factum coram 4 vel 5 testibus etc.

2º. Sæpe a jure *prohibentur* actus, qui tamen si fiant, non sunt invalidi, e. g. matrimonium stante voto simplici castitatis, aut stantibus cum alia sponsalibus, matrimonium clandestinum ante CONCILIUM TRIB., matrimonium initum sine præmissis denuntiationibus, susceptio SS. Ordinum respectu irregularium, donatio rei alteri promissæ, aut secunda venditio facta rei traditione, prolatio sententiæ sub conditione, consecratio facta a sacerdote, aut ordinatio ab Episcopo excommunicato, etc.; ergo. Atque hoc universim confirmatur ex c. 16. de Regular. cit., nec non ex Reg. 30. in 6. *in obscuris minimum sequendum*, et Reg. 75. cod. *contra eum, qui legem dicere potuit apertius, interpretatio est facienda.*

187. *Obj. cont. I.* Lex irritans actum *ipso jure*, est odiosa et correctoria juris naturalis, quo actus foret validus pro utroque foro; ergo si non distincte exprimat forum internum, neque ad hoc extendi debet, cum odia sint restringenda, et irritatio pro foro interno separabilis ab irritatione pro foro externo.

R. *Ad 1. N. A. et Supp.* quod jus naturale valorem tribuat actui, quem potestas humana simpliciter irritat tanquam ab inhabili vel contra formam substantialem factum. Jus naturale solum jubet servare fidem valide datam, an vero hic actus vel contractus sit fides valide data, relinquit humanis legibus decernendum; hæc vero leges, actum *simpliciter* irritando, manifeste decernunt, hanc vel illam fidem non esse valide datam: et non distinguendo inter forum internum et externum, suam irritationem leges ipsæ ad utrumque forum extendunt. Proinde satis *strictè* hasce leges interpretamur, cum eas in sensu et tenore satis claro, nec ultra verba comprehensiva extensas accipimus. Eodem fere modo loquendum adversariis tit. de *Pactis*, dum quaeritur, utrum pupillus contrahens sine auctoritate tutoris *naturaliter* obligetur: ni mirum dicendo, obligationem illam naturalem ex consensu provenientem esse duntaxat *conditionatam*, nisi aliter lex statuât.

Ad 2. Quamvis irritatio pro foro interno et externo absolute possint separari; hic tamen sine fundamento separantur, quia ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, præsertim cum *lex justa pro foro externo*,

h. e. præcipiens, prohibens, aut irritans aliquid pro foro externo, *sit etiam justa*, idemque præstans *pro foro interno*.

Inst. 1. Juxta regulas juris cit. 30. et 73. in 6. in obscuris minimum est sequendum, et facienda interpretatio contra eum, qui legem dicere potuit apertius; ergo, quia leges *simpliciter* irritantes non exprimunt utrumque forum, nec pro utroque irritant, maxime cum c. 8. de *Consuet.* et c. 40. de *Elect.* electio ipso jure irrita dicatur *cassari* et *reprobari*, quæ verba supponunt valorem pro foro saltem interno.

R. 1°. *Retorq.* in omnibus fere legibus humanis, quæ juxta ipsos etiam auctores obligant in conscientia, quamvis simpliciter præcipiant aut prohibeant actum, nulla facta mentione fori interni. 2°. Falsum, quod leges *obscure* loquantur de foro interno, dum *simpliciter*, sine ulla restrictione aut exceptione dicunt, actum *pro infecto habendum*, *nullius momenti*, *nullius roboris* aut *valoris esse*. Ad hæc si, quod *minus gravat* aut *obligat*, in obscuris sequendum est, potius dicendum, quod actus simpliciter irritatus, pro utroque foro sit invalidus, quia sic minus obligat, quam si pro foro interno valeret. 3°. Verba *cassari*, *reprobari*, non semper supponunt valorem actus, cum ordinationes etiam certo validæ dicantur *cassari*, scilicet quoad aliquos effectus, et matrimonium clandestinum certo invalidum dicatur *reprobari*.

Inst. 2. Si lex *simpliciter* irritans actum, irritat pro utroque foro; ergo frustraneæ sunt istæ clausulæ aliquando legibus adjectæ, *etiam pro foro animæ non suffragetur*: *viribus careat absque omni alia declaratione*: *quod obtentum est, non valeat retineri*. Adde, quod jura sæpe distinguant inter forum internum et externum, v. g. circa læsionem infra dimidium justii pretii, ita ut pro foro externo negent actionem, pro foro autem interno relinquunt obligationem. Tandem obtinetur *finis legum*, eo quod judex teneatur actum pronuntiare invalidum; ergo ex fine harum legum nihil evincitur.

R. *Ad 1. N. seq.* Nam illæ clausulæ aliquando adduntur ad majorem cautelam et instructionem in casu particulari, ne quis sententiam adversam, utpote probabilem, sequendo, fructus v. g. beneficiales non restituat, etc.

Ad 2. Lex denegans actionem nihil præcipit, aut prohibet, aut irritat, sed tantum denegat assistentiam juris, relicta naturali obligatione in conscientia: omnis autem lex præcipiens aut prohibens, aut irritans actum, et quidem simpliciter, sine ulla exceptione, cum sit *justa pro foro externo*, *justa etiam est pro foro interno*, h. e. præcipiens, prohibens, irritans in conscientia.

Ad 3. Leges brevius, facilius, certius suum *finem* obtinent per absolutam irritationem actus pro utroque foro, quam per sententiam judicis.

Inst. 3. Si lex *simpliciter* irritans tollit obligationem etiam in conscientia; ergo non peccat, qui actum ejusmodi exequitur, condendo v. g. testamentum sine solemnitate, contrahendo matrimonium clandestinum etc.

R. *D. seq.* Si irritationi non simul jungatur prohibitio, aut obligatio ex lege naturali *C.* si hæc jungatur *N.* Irritatio est effectus ab obligatione distinctus, uti patet ex matrimonio et professione religiosa *metu factis*, quæ irrita sunt, et tamen sic contrahens aut profitens *ex metu*, non peccat; idem est de testamento, præsertim ad evitanda varia incommoda sine solemnitate condito, quod sane nulli injuriosum est, non hæredi instituto, qui præteriri poterat, non hæredi ab intestato, qui in testamento non solemniter succedit. Quod vero clandestine contrahendo matrimonium, aut emittendo professionem

sine debita forma, peccetur graviter, id oritur ex lege naturali, quæ actus ad religionem vel justitiam spectantes *valide* præstari jubet, nisi legitima causa excuset. Idem est, si lex non sit præcise irritans, sed simul prohibens.

188. *Obj. cont. II.* Lex naturalis sæpe verbis prohibitionem duntaxat significantibus irritat actum; ergo idem dicendum de lege humana.

R. D. A. Lex naturalis prohibens simul irritat actum, quando vel est defectus potestatis in agente, vel actus intrinsece malus, et objectum de se turpe C. quando non deest potestas, nec actus ex se vel ex objecto suo turpis est N. Sic pactum v. g. de committenda fornicatione, aut de accipiendis usuris, quia de se turpe est, uti a lege naturali prohibetur, ita simul irritatur, cum eadem turpitudine esset in obligatione, quæ est in actu promittendi; sed matrimonium v. g. stante voto simplici castitatis, aut aliis sponsalibus, item venditio ejusdem rei secunda, non ex se vel ex objecto suo turpia sunt, sed tantum ratione *circumstantiarum*, scilicet voti, sponsalium aut prioris venditionis, quæ potestatem contrahendi non adimunt.

Ad hæc lex humana, constitutiva novi juris, de qua hic sermo est, non prohibet actum, quia malus est, sed prohibendo facit malum; ideoque potest prohibere actum, et tamen tolerare effectum, vel quia non apparet tanta indecentia in uno, sicut in altero, vel saltem non movetur ad prohibendum utrumque, uti constat ex impedimentis impediendis matrimonium. Si ergo lex humana non solum prohibet actum, sed et obligationem, erit lex simul irritans, et jam non tantum actus, sed obligatio etiam erit mala, quia prohibita.

Inst. 1. Lex prohibens, ne apponatur pœna sponsalibus, item lex prohibens promissionem revocandi testamentum, censentur leges simul irritantes; imo lex omnis humana, quæ prohibet actum intuitu justitiæ, eo ipso irritat illum, ne foveat injustitiam; ergo.

R. Ad 1. D. A. Hæ leges censentur irritantes, quia prohibitionis ratio magis aut æque respicit effectum legis seu obligationem, quam ipsum actum C. præcise vi prohibitionis N. Ratio prohibitionis est, ut matrimonia et testamenta sint libera; proin lex prohibens v. g. appositionem pœnæ in sponsalibus, *absolute* impedit, ne ulla ad pœnam obligatio ex tali contractu nascatur, quia talis obligatio libertati matrimonii semper obstaret; ita SUAREZ. Verum de tali modo irritandi constare debet, quia in dubio præsumitur de valore actus.

Ad 2. D. A. Lex prohibens actum intuitu justitiæ irritat actum, si verba et ratio legis id requirant C. et hæc irritatio ex ratione justitiæ vel injustitiæ per se tantum considerata colligitur N. Potest quippe lex intuitu justitiæ actum prohibere, et tamen nolle irritare factum, contenta inducere obligationem faciendi restitutionem propter injuriam; quod si aliquando fieri non potest, est *per accidens*, neque id sufficit ad annullandum actum.

Inst. 2. Leges civiles, etiamsi pure prohibeant actum, simul eundem irritant, juxta L. *Non dubium*. 5. C. de LL., qua aperte statuitur, actum contra legem prohibentem *habendum esse pro infecto*, quamvis legislator non expresse dixerit, *inutile esse debere, quod factum est*; ergo leges etiam *canonicæ*, proin omnes leges prohibentes sunt etiam irritantes.

R. 1. Lex civilis prohibens est simul irritans, quando actus contra legem

prohibentem factus est in fraudem legis, id quod cit. L. *Non dubium*, verba innuere videntur : *in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem*, uti et illa : *quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus*. Adde, quod lex citata fuerit condita occasione quorundam Curialium fraudulentè agentium. Verum hæc expositio acuta magis, quam vera esse videtur, cum Imperator omne effugium præcludens statuatur : *Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente... quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habentur, licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quod factum est*. Atque hanc ipsam legem citat GREG. I. caus. 25. q. 2. can. 13. *Imperiali Constitutione aperte sancitum est, ut, quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*; Consentium L. 6. Cod. de *Pactis*, et Reg. Jur. 64. in 6.; hinc

R. 2. Quæ legibus civilibus prohibentur, regulariter ipso jure sunt irrita, nisi aliunde constet, quod legislator noluerit irritare actum quemdam specialem; tamen hæc irritatio non fit cum effectu, neque obligat in conscientia ante sententiam declaratoriam; tum quia irritatio ista poenalis est juxta citatæ legis verba, *nec pœnas insertas legibus evitabit*; tum quia posita est in odium violatæ prohibitionis, adeoque non incurritur ante sententiam, itidem juxta verba legis citatæ, *sed nullum talem contractum videri volumus*, quæ verba referuntur ad actum hominis, uti et illa, *non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, nempe in judicio. Hac nempe via media salvantur et illa verba legis de *insertis pœnis*, deque contractu, qui nullus videri debeat, quæ sententiam judicis innuunt non irritantis, sed actus irritos declarantis: simul autem et illa verba legis, *actus prohibitos non tenere, nullius esse momenti, nullam vim habere*, quatenus illi actus ipso jure sunt irriti, ita ut, quamvis quoad effectum interim sustineantur usque ad sententiam declaratoriam, tamen hæc irritatio facta a lege, et declaratio facta a judice fictione juris retrotrahatur ad ipsum tempus initi contractus, omnes etiam effectus præteritos enervans pro utroque foro.

R. 3. Ex his vero non recte inferitur, leges etiam *canonicas* omnes prohibentes esse simul irritantes; tum quia teste SUARESIUS communis Jurisperitorum id negat; tum quia irritatio ceu poena vel saltem grave onus prohibitioni annexum non præsumitur, nisi alia lex canonica id declaret; tum ex usu et praxi summorum PONTIFICUM ac CONCILIORUM, quæ clausulam irritantem sollicitè addunt, ubi decernunt irritationem. GREG. I. utitur cit. lege *Non dubium*, non ut effectum habeat circa canones, sed circa alias leges imperiales.

Inst. 3. Si actus contra legem civilem prohibentem gestus est ipso jure nullus; ergo non requiritur sententia judicis, ante quam jus naturale jam obligat ad restitutionem eum, qui rem alienam nullo jure detinet.

R. D. seq. Non requiritur sententia condemnatoria, qua judex actum irritet C. declaratoria N. Poenæ ipso jure latæ, si externam aliquam executionem delinquentis requirant, regulariter non obligant in conscientia, nisi post sententiam declaratoriam, et eousque lex suspendit effectum irritationis, ut interim accipiens aliquid ex tali actu vel contractu permittatur rem detinere, eaque uti possit, non tamen pro lubitu e. g. illam destruendi, alie-

nandi, etc., quia in casu sententiæ declaratoriæ tenetur rem cum emolumentis restituere. Igitur ante sententiam judicis declaratoriam irritatio necdum est omnino completa et absoluta, sed quodammodo *conditionata*, si nempe de delicto *juridice* constiterit. Hujus rei exempla præbent c. *Cum secundum leges*. 19. de *Hæret.* in 6., licet bona hæreticorum dicantur *ipso jure* confiscata : et CONCILIUM TRID. Sess. 22. c. 11. de *Ref.*, licet pœna privationis beneficiorum *ipso jure* lata dicatur contra usurpantes bona Ecclesiarum. Atque idcirco leges, quæ sententiam etiam declaratoriam excludunt, addunt hasce clausulas : *absque ulla declaratione : ante omnem sententiam : sine omni ministerio judicis : sine omni monitione* etc. ; uti videre est in c. *Licet canon.* de *Elect.* in 6., et in *Extrav. Ambitosæ* supra cit.

Dixi : *regulariter*, nam irritatio pœnalis statim incurritur, si lex alias fieret inutilis ; ita leges impedimenta matrimonii dirimentia statuentes irritant ante omnem sententiam, quamvis tantum untantur verbo *prohibeo*, quia si matrimonium aliquando valeret, per nullam amplius sententiam rescindi aut irritari posset ; item irregularitas, quæ ordinarie statuitur a jure, et non ab homine, statim incurritur, licet non adjecta speciali clausula solum dicatur : *fiet*, aut *fiat* irregularis, etc. Demum de effectu seu obligatione legis aut *ignoratæ* aut *dubiæ* vide Tract. de *Act. Hum.* num. 87. 192. 227.

CAPUT V.

DE MUTATIONE LEGIS HUMANÆ.

ARTICULUS I.

De Interpretatione Legis Humanæ.

189. *Nota I.* Tametsi bono communi non expediat, facile leges mutare aut abrogare, ne ansa detur eas earumque observantiam minoris æstimandi ; attamen si aut necessitas, aut magna et evidens utilitas id exigat, et possunt et debent mutari, tum quia mores hominum, qui legibus diriguntur, admodum variabiles sunt, tum quia legislator itidem homo in condenda lege non potuit prævidere omnes casus, pro quibus successu temporis lex fieri posset aut inutilis aut noxia. Hæc autem *mutatio legis humanæ* fieri potest 1. quoad *substantiam*, qua lex vel secundum se totam, vel secundum partem sui abrogatur, et fit ab extrinseco per ipsum legislatorem aut desuetudinem, ab intrinseco autem per cessationem finis : 2. quoad *obligationem*, ita ut lex quidem maneat obligans communitatem, unus tamen vel plures ab ejus observatione eximantur, et fit per dispensationem, privilegium, interpretationem et epikeiam. Singula postremum hoc caput breviter discutiet ; ordine tamen retrogrado,

190. *Nota II.* Interpretatio est legis obscuræ explicatio, qua declaratur in tali casu obligare vel non obligare : dividitur in *authenticam*, quæ fit ab ipso legislatore, vel ejus successore aut vicario : talis est interpretatio seu declaratio legis naturalis et divinæ facta a Romano Pontifice, Christi in terris Vicario; atque hæc dicitur generalis, quia ad omnes subditos extenditur; et necessaria, quia omnes obligat in vim legis : in *usualem*, quæ per usum et consuetudinem populi introducta, itidem generalis est ac necessaria, quia consuetudo *optima legum interpret*, L. 37. ff. de LL. : et in *doctrinalem*, quam judices inferiores, DD. et Jcti, aut etiam in necessitate quicumque alii rerum gnari faciunt, dum abest legislator et consuetudo facit : hæc nec generalis est, nec necessaria; licitum tamen est eam quandocumque sequi, imo si a iudicibus facta sit, et sententia transierit in rem judicatam, partes illam sequi tenentur. De *doctrinali* nobis hic sermo est, quæ si ob paritatem aut identitatem rationis legem extendit ad personam vel casum in lege non expressum, vocatur *extensiva* : si vero ob circumstantias benigne interpretatur ex bono et æquo, hunc casum vel hanc personam in lege alias universali ex mente legislatoris non contineri, dicitur *restrictiva*, quæ et *epikeia* dicitur, voce æquitatem denotante : demum interpretatio, quæ verba legis juxta sensum a legislatore intentum declarat, *simplex* appellatur; hujus uti et illius extensivæ ac restrictivæ regulas hic subjicimus.

191. *Dico I.* Regulæ pro interpretatione *simplici* sunt :

1^a. Interpretatio facienda juxta *mentem legislatoris*. *Ratio* : quia voluntas et intentio legislatoris est anima legis et mensura obligationis; hæc vero desumenda ex verbis legis propriis et clavis, vel ex materia, vel ex comparatione cum aliis legibus etc. Ita decisum can. *Humanæ*. 11. caus. 22. q. 5.; item c. ult. de R. J. in 6., et L. *Non dubium* cit.

2^a. In interpretatione præcipue etiam spectanda est *proprietas verborum*. *Ratio* : quia ex verbis legis regulariter colligitur mens legislatoris : si vero a propria verborum significatione pro lubitu recedi posset, vix quidquam in jure certum foret. Aliud est, si inde sequeretur absurdum. In dubio accipienda sunt verba juxta communem sensum Jurisperitorum.

3^a. *Ratio legis expressa* alterum post verba certitudinis argumentum præbet. *Ratio* : quia est quædam veluti pars legis, in qua continetur ac supponitur. Si vero *expressa* non est, sed ab interpretibus adducta, facit probabilem duntaxat conjecturam, cum sæpe ex arbitrio potius, quam ex certa ratione quid statuatur.

192. *Dico II.* Pro interpretatione *extensiva* hæc sunt regulæ :

1^a. Lex nequidem favorabilis regulariter extendi potest *ab homine privato*. *Ratio* : quia nec jus, nec ratio id evincit pro DD. privatis, qui ex defectu jurisdictionis nequeunt extendere legem ad id, ad quod legislator eam non extendit. Quamvis autem pro casu in lege non expresso sit vel similis vel eadem ratio, potuit tamen legislator eam rationem pro uno casu assumere, non item pro altero ; ita si Pontifex pro uno Ordine Religioso decerneret speciale vel privilegium, vel præceptum, interpretatio pro aliis Ordinibus non esset facienda, tum quia odia sunt restringenda, tum quia, licet favores sint ampliandi, aliud hic subintrat principium juris, *quod alicui gratiose*

conceditur, non esse ab aliis trahendum in exemplum, Reg. 74. in 6. tum quia si etiam par aut eadem ratio esset, juxta commune axioma, *ratio legis non est lex*. Si vero lex sit aliquo modo universalis, ejusdem extensio non tam interpretatio *extensiva*, quam *comprehensiva* erit, solum declarans alios etiam casus, licet non adeo clare expressos, in lege contineri.

Dictum 1. *Regulariter*, quia in casibus specialibus, nempe correlationis, connexionis, æquiparationis id possunt DD. privati, ut innuit L. Ideo. 27. ff. de LL., *semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoque personas, et ad eas res pertinerent, quæ quandoque similes erunt*; hinc quando lex dicit, maritum uxore adulterante lucrari dotem, censetur etiam dicere, uxorem marito adulterante lucrari donationem propter nuptias, juxta illud : *ubi est eadem ratio, debet esse eadem-juris dispositio*.

Dictum 2. *Ab homine privato* : nam judex in ferenda sententia potest et debet quandoque legem extendere ad similem causam, ubi par est ratio; quippe non omnes causæ in legibus distincte exprimi possunt, judici autem non licet causas decidere, nisi secundum jura. Constat ex L. 12. et 13. ff. de LL., nec non ex L. 27., et nato inde axioma : *casus similis expresso non censetur omissus*.

2^a. Interpretatio *extensiva* et communi Jurisperitorum sensu facta, habet vim legis. *Ratio* : quia illa jam non amplius mere doctrinalis est, sed *usualis*, quæ optima est juris interpretis : sic quia communis Jctorum Novellam 66. de promulgatione legum testamentariarum ad alias quoque leges imperiales extendit, idque usu etiam obtinet, ea interpretatio censetur *usualis*, habens vim legis.

193. *Dico III.* Regulæ pro *epikeia* seu interpretatione legis *restrictiva* sunt :

1^a. Lex humana licite restringitur, si adsit causa rationabilis et justa præsumendi de benigna mente legislatoris, quod in his circumstantiis noluerit obligare. *Ratio* : Legislator humanus nequit prævidere, suisque legibus inserere omnia, proin casus particulares judicio et æquitati prudentum, juxta bonum et æquum leges explicantium, relinquit. Huic *epikeiæ* favent ipsæ leges, 8. Cod. de Judic. *Placuit in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ, æquitatisque, quam stricti juris rationem*; et L. 90. ff. de R. J. *In omnibus quidem, maxime tamen in jure æquitas spectanda est*. Favet ipsa etiam praxis, cum Machabæorum pugna in die sabbati, jejunium ab infirmis non servatum, egressus monialium ex clausura utut stricta pro casu incendii, gladii aut depositi redditio negata ei, qui prævidetur aut se aut alium occisurus, manifeste supponant factam in lege sabbati, jejunii etc benignam interpretationem per *epikeiam*, etiam circa legem naturalem et divinam.

Excipe leges *irritantes*, et quæ dant formam actui, v. g. leges irritantes matrimonium clandestinum, aut cum alio impedimento dirimente contractum : nam hæ leges nullam, urgente quacumque necessitate, admittunt *epikeiam*, quia non tam bonum privatorum spectant, quam uniformitatem agendi, et rationes communes :

2^a. Ut rationabilis sit *usus epikeiæ*, debet per illam vel caveri iniquum, ut si legis secundum verba acceptæ executio repugnaret præcepto naturali, divino, aut humano etiam gravius obliganti : vel evitari obligatio plus æquo acerba cum detrimento reipublicæ aut cum periculo mortis, gravis damni

et difficultatis, siquidem pro tali casu credibile sit, cessare aut voluntatem aut potestatem legislatoris: vel mens legislatoris, non obstante ejus potestate, conjectari debet ex circumstantiis, forma regiminis, observandi usu, et more interpretandi similes leges. *Ratio*: quia in his fundatur præsumptio de illa legislatoris mente, qua ipsemet, si fuisset interrogatus, ejusmodi restrictionem fieri voluisset.

Si ais: L. 1. C. de LL. ait Imperator: *Inter æquitatem jusque interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere*: et in L. *Prospexit*. 12. ff. vult, legem etiam *duram* esse observandam, si ita scripta sit; hinc S. Aug. can. 3. Dist. 4. dicit, *non de legibus, sed secundum leges judicandum esse*; ergo epikeiæ usum jura reprobant.

R. D. A. Et hæc jura probant, legem utut *duram* servari debere, si mens legislatoris et verba legis sunt adeo clara, ut interpretationi restrictivæ plane locus non sit C. si verba legis sint generalia, quæ in casu particulari, salva adhuc verborum generalitate, admittunt interpretationem ex bono et æquo N. Si *probabile* tantum aut *dubium* sit, legem non comprehendere hunc vel illum casum particularem, juxta L. 1. C. de LL. cit. consulendus est Princeps; non vero si *certo* constet, legem vel ob iniquitatem et suam cum alia lege aut virtute magis obligante oppositionem, vel ob nimiam asperitatem ac difficultatem, vel ex alio quocumque capite pro casu aliquo particulari non obligare.

ARTICULUS II.

DE DISPENSATIONE LEGIS HUMANÆ.

194. *Nota*. *Dispensatio* definitur: relaxatio legis publica auctoritate concessa pro particulari casu vel persona, manente interim aliorum obligatione. Differt a *licentia* vel permissione, qua non relaxatur obligatio legis, sed permittitur operatio contra modum a lege præscriptum, ut si Superior permittat religioso donare aliquid alteri, quin propterea dispenset in voto paupertatis: ab *epikeia*, quæ non fit auctoritate publica, neque est actus jurisdictionis, sed doctrinæ et prudentiæ: ab *interpretatione authentica*, quæ legem dubiam declarat non obligare, cum dispensatio eximat ab obligatione legis certæ.

Dividitur in *totalem* et *partialem*, quæ vel ex toto, vel ex parte aufert obligationem legis, ut si irregularis dispensatur vel ad omnes, vel ad minores tantum ordines: in *necessariam*, quæ eam petenti non debet negari ob grave commodum vel incommodum seu commune, seu privatum præsertim spirituale, et in *voluntariam*, quæ licet justam causam habeat, non est tamen debita: in *expressam*, quæ disertis verbis aut signis voluntatem Superioris manifestantibus conceditur, et in *tacitam*, quæ non in se ac directe conceditur, sed in alio, quod sine dispensatione fieri non potest, ut si Superior, quem scit irregularem, jubeat recipere SS. Ordines. Dicitur autem justificari dispensatio vel ex causa intrinseca, ut si lex jejunii fiat alicui nimis onerosa, vel per causas extrinsecas, v. g. scientiam, nobilitatem, ita ut hæc renumeratio redundet in bonum Ecclesiæ. Nos hic præcipue disquirimus

conditiones requisitas ad dispensationem legitimam, h. e. vel præcise validam, vel simul validam et licitam.

195. *Dico I. Dispensatio valida et licita est, si fiat a legitimo Superiore, et justis de causis, sive in suis, sive in prædecessorum suorum, sive in inferiorum legibus.*

Prob. Lex non obligat, nisi ex voluntate legislatoris; ergo hac voluntate per dispensationem sublata, desinit lex obligare. Dein legislator parem habet cum prædecessoribus potestatem, neque restrictam ab illis accepit. Demum Superior inferiorum leges approbare, aut abrogare potest; ergo etiam in iis dispensare. Ita Episcopus in constitutionibus Synodi diocesanæ, et Rom. Pontifex, qui sua ipse Rescripta in multis casibus executioni mandari non vult c. 10. *de Rescript.*, potest dispensare in jure mere canonico, in legibus suorum Prædecessorum, in Decretis CONCILIORUM etiam generalium, quin et in statutis Apostolorum humana auctoritate conditis, uti probat praxis Ecclesiæ, quæ circa neophytos et bigamos in ordine ad Episcopatum iis conferendum jam sæpe dispensavit; quippe in prædictis aliquando sine mora dispensatio concedenda erat, quin ad CONCILIUM generale recurri posset.

Dictum 1. *A legitimo Superiore, h. e. a legislatore, ejus successore, ac quolibet magistratu habente potestatem dispensandi, vel ordinariam et vi officii competentem, vel delegatam ex concessione habentis ordinariam.* 2. *Justis de causis, ut sunt necessitas, utilitas, pietas, misericordia, æquitas, gratitudo etc. : nulla harum interveniente valida quidem erit, at non licita dispensatio, cum lex quidem dependeat a voluntate legislatoris, sed ita, ut prudenter utatur sua potestate; per se autem imprudens ac indecens est, sine causa alios eximere a lege, aliis legi subjectis, sicque ansam dare querelis tum contra vitium acceptionis personarum, tum contra deformitatem, qua partes discrepant a toto.* Hinc CONCILIUM TRID. Sess. 24. c. 5. *de Ref.* ait : *In matrimoniis contrahendis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro, idque ex causa et gratis concedatur. In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos Principes, et ob publicam causam;* et Sess. 25. c. 18. *de Ref.* universim in dispensationibus justam causam requirit.

Si ais : 1º. Princeps remittere alicui potest tributa absque causa; ergo et obligationem legis, præcipue cum non semper in petendis dispensationibus causa exprimatur. 2º. Vel si licite id non potest, nec valide poterit juxta c. Cum dilecta. 22. de Rescript., et L. Diligenter 5. ff. Mandati. 3º. In Curia Rom. inde a multo tempore dantur dispensationes, quæ dicuntur sine causa; ergo.

R. Ad 1. Princeps remittendo alicui tributa, se habet instar personæ privatz, sed dispensando agit personam publicam : quamvis autem non semper assignetur causa, sine causa tamen, qualis e. g. sunt merita in Ecclesiam vel præterita, vel futura et exinde speranda, dispensationes non conceduntur. Dispensans sine justa causa peccat graviter pro casu gravis deformitatis aut damni, pro quo CONCILIUM TRID. graviter prohibet talem dispensationem; secluso autem scandalo aut notabili damno probabilius tantum venialiter. Cæterum licite agit dispensans ex ratione vere probabili de sufficientia et justitia causæ, et subditus securus esse potest de obtenta dispensatione, si bona fide proponat causas dispensandi : quamvis enim dispensationes dican-

tur vulnera legum, et sint strictæ interpretationis, ipsa tamen potestas dispensandi dicitur esse amplæ interpretationis; unde et delegari potest, et dispensatio in dubio censetur legitima.

Ad 2. Cap. Cum dilecta : et *L. Diligenter*, sunt de dispensante, qui egreditur limites suæ potestatis; hinc inferior in lege superioris nec valide, nec licite dispensat absque ratione, quia superior censetur inferiori permisisse facultatem dispensandi valide ac licite, adeoque non imprudenter, et sine rationabili causa.

Ad 3. Dispensationes ejusmodi reipsa non concedi *sine causa*, quamvis hæc non exprimatur, probat formula Pontificia, *ex certis rationabilibus causis animum nostrum moventibus*. Certe si nobilitas ad obtinendam dispensationem inserviat, quidni notabilis pecuniæ summa, quam in usus reipublicæ Christianæ necessarios aut summe utiles Camera Apostolicæ solvunt ii qui ejusmodi dispensationes obtinent, transire possit in partem causæ dispensandi? ita illust. DE MARCA.

196. *Dico II.* Dispensatio inferioris in lege superioris *ordinarie* non est valida.

Prob. Dispensatio est actus jurisdictionis : sed inferior non habet jurisdictionem in leges superioris : tum quia inferior c. 16. de M. et O. solvere vel ligare, et ex Clem. 2. de Elect. legem superioris tollere non potest; ergo. Unde sequitur Archi-Episcopum dispensare non posse in legibus statutis a Concilio Provinciali, utpote quod illo superius est; neque Episcopos aut Archi-Episcopos in legibus Ecclesiæ universalibus extra casus tacite vel expresse ipsis permisos.

Dictum *ordinarie* : potest namque inferior v. g. Episcopus in lege superioris v. g. Papæ dispensare. 1º. Si *jus* id permittat, sive *expresse*, ut cum CONCILIUM TRID. Sess. 24. c. 6. de Ref. dat nominatim Episcopis potestatem dispensandi *in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ critur ex homicidio voluntario*; sive *implicite*, h. e. non designato singulariter dispensatore, quo casu potestas dispensandi intelligitur concessa Episcopis et Prælati inferioribus, cum non dirigatur ad Papam hac licentia non indigentem. 2º. Si habeatur *ex speciali privilegio*, quale habent plures Germaniæ Episcopi, singulis vero quadrienniis aut quinquenniis a Sede Apost. renovandum, v. g. facultas ex delegatione Papæ dispensandi pro utroque foro cum pauperibus in tertio vel quarto gradu consanguinitatis et affinitatis in ordine ad contrahendum matrimonium, aut ad permanendum in jam contracto, item in amisso jure petendi debitum, in impedimento criminis, si neuter conjugum machinatus est mortem, in impedimento publicæ honestatis orto ex sponsalibus de futuro. 3º. Si *legitima consuetudine* præscripta sit, quia talis consuetudo confert jurisdictionem. 4º. Si aut *materia est levis*, nec sub mortali præcepta, quia ejusmodi minora cum ipsa jurisdictione concessa esse præsumuntur, aut si *frequentior est necessitas* dispensandi, v. g. circa observationem jejuniorum et festorum, quia in his nimis difficile foret semper Romam recurrere. 5º. Etiam in casu graviore v. g. irregularitatis aut voti Papæ reservati, impedimenti matrimonium dirimentis etiam contrahendum, si nempe ob locorum distantiam difficillimus sit aditus Papæ, et periculum grave in mora, quia

suave regimen Ecclesiæ hic exigit, posse dispensare Episcopum. 6°. In *dubio* de necessitate dispensationis : tunc enim vel nulla requiritur, vel sufficit dispensatio Episcopi.

Si ais : Episcopus potest in sua Diœcesi, quod Pontifex in tōta Ecclesia ; ergo quando Pontifex sibi non reservavit dispensationem, hujus facultas est penes Episcopos et Prælatos Ecclesiasticos; hinc c. *Nuper*. 29. de sent. excomm. INNOC. III. rescripsit Episcopo Uratislaviensi : *Quando conditor canonis, excommunicationis, absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.*

R. Axioma illud nec habetur in jure canonico, nec firma ratione nititur; imo verum non est *universaliter* : alioquin poterit Episcopus canonizare sanctos, confirmare Ordines religiosos, ponere impedimenta matrimonii dirimentia, definire articulos fidei, simplici presbytero committere facultatem conferendæ confirmationis etc. ; in hoc ergo sensu tenet, quod in sua Diœcesi Episcopus possit omnia, quæ a jure, seu legitima consuetudine permissa, et ad ordinariam ejus gubernationem necessaria sunt, tamen cum debita ad leges canonicas et ad Caput Ecclesiæ subordinatione. Cap. *Nuper* agit de absolutione a censura non reservata, quæ non prohibetur a lege; adeoque per absolutionem nullum jus violatur, per dispensationem autem violatur jus superioris ; unde HONORIUS III. reprehendit Episcopum plures eodem die ordines conferentem, quia hæc *dispensatio ei a canone minime permissa erat*, adeoque prohibita. Cum ergo inferior superioris jura mutare non possit, nisi de ejus consensu, ille nequit dispensare in hujus lege, cujus relaxationem quidem superior sibi expresse non reservavit, quam si aliquando reservat, ad majorem id cautelam fit ; si non reservat, exinde nihil juris colligitur pro inferiore.

Possunt vero etiam LEGATI APOSTOLICI habitantes in sua provincia, CAPITULUM Sede vacante, PRÆLATI habentes jurisdictionem quasi-Episcopalem, dispensare in lege Pontificia, sicut Episcopi quoad casus eisdem *jure ordinario* permissos ; imo PAROCHI, licet dicantur non habere jurisdictionem pro foro externo, saltem ex consuetudine dispensant in quibusdam casibus, v. g. in jejunio circa personas particulares, quoad laborem servilem die festo etc. ARCHIEPISCOPUS non potest dispensare cum subditis suorum Suffraganeorum, in quos extra visitationem non habet jurisdictionem, præterquam in causa appellationis ; imo prout vult SUAREZ cum aliis, in actuali visitatione habet quidem jus absolvendi subditos Suffraganei, at non cum iis dispensandi.

197. *Dico III.* Dispensatio non est valida, si est vitiata subreptione vel obreptione circa substantiam.

Prob. Ubi in narratione postulantis reticetur veritas, aut falsitas exprimitur, vel ex fraude et malitia oratoris id fit, sicque dispensatio nulla est in pœnam perversitatis : vel ex simplicitate et ignorantia, sicque deest tamen consensus et voluntas legislatoris, qui dispensare vult sub his duntaxat conditionibus, si res ita sit, si preces veritate nitantur, nempe nihil addendo, vel occultando eorum, quæ sint vel ipsa materiæ substantia, vel necessariam cum ea connexionem habeant. c. 20. de Rescript.

Dictum *circa substantiam* : non enim quævis subreptio, sed reticentia veritatis, quam exprimi vult *jus*, h. e. lex, consuetudo, et stylus superioris,

quia juxta c. 6. *de crim. falsi*; jûs facit; nec quævis obreptio, sed narratio falsitatis, quæ fingitur causa *motiva* seu finalis, principaliter movens ad concessionem dispensationis: nam hæc intrinsece pertinet ad materiam Rescripti. Causa vero *impulsiva*, tametsi facilius dispensari faciat, tamen non nisi extrinsece et per accidens se habet ad ipsam dispensationem, quam proinde non irritat.

198. *Observa.* Qui petit dispensationem, aut ea utitur sine causa, vel quam scit illicitam, peccat, et ipse intendens et inducens alium ad illicitum, nec non violans legem naturalem; quæ præcipit, ne quis sine causa discrepet a communitate; si tamen valida est dispensatio hujusmodi, validus quoque ejusdem usus est, quia reipsa sublatum est vinculum legis. Superior autem secum ipse potest dispensare vel *indirecte*, v. g. dispensando cum tota Diœcesi in jejunio, aut delegando alteri e. g. confessario potestatem dispensandi, cujus proinde jurisdictioni etiam superior se submittit: vel probabilius etiam *directe*, seipsum eximendo a lege, tum ne Prælatus sit deterioris conditionis, quam subditi, tum quia dispensatio est actus jurisdictionis voluntariæ, quæ non semper requirit distinctionem personarum. Aliud quippe est de absolute a censuris, quæ fit per *sententiam judicalem*: quamvis autem non possit quoad pœnas per sententiam in ipsum latas, potest tamen quoad pœnas, quas ipso jure incurrit, secum ipse, sicut cum aliis dispensare. Atque hæc potestas secum ipso dispensandi, intelligenda non est de summo Prælato seu Papa quoad leges humanas, imo nec de inferioribus etiam Prælatibus quoad proprias leges, quia his non obligantur; sed de casu, quo inferior dispensat in lege superioris, e. g. Episcopus in lege Pontificis.

Quæ sint *causæ dispensandi*, præsertim in impedimentis matrimonii, item in voto castitatis aut religionis? an et quomodo dispensatio cesset tum cessante causa, tum per revocationem dispensantis, tum per renuntiationem dispensati? qua ratione *petenda* sit dispensatio a Sede Apostolica? vide in JURE CAN. et in THEOL. MOR.

ARTICULUS III.

DE PRIVILEGIIS SEU EXEMPTIONIBUS A LEGE HUMANA.

199. *Nota.* *Privilegium* definitur: lex privata aliquod speciale concedens beneficium; differt a *lege*, quæ non spectat favorem unius aut plurium, sed bonum communitatis: a *dispensatione*, quæ est exemptio a lege, at non ordinaria et stabilis, sicut privilegium: a *licentia*, quæ pariter ad paucos tantum actus conceditur: a *rescripto*, quia beneficium est juris, et datur vel præter jus commune, ut potestas dispensandi, vel contra jus commune, ut exemptio a solvendis decimis; cum justitiæ rescriptum versetur circa jus et facta hominum, adeoque juris non sit, rescriptum vero gratiæ detur secundum jus et ad dicendum jus.

Dividitur 1°. in *personale*, quod proxime confertur personæ, et in ejus favorem ob privatam excellentiam, scientiam, sanctitatem; et in *reale*, quod proxime confertur rei, loco, muneri, dignitati, v. g. prædio, monaste-

rio, Ecclesiæ, ultimato redundans in personam. 2°. In *perpetuum*, quod ex se durat, donec fuerit revocatum, adhærens rei ex se perpetuæ, v. g. Ecclesiæ vel Ordini religioso; et in *temporale*, quod datur vel personæ singulari, vel ad certum tempus, vel sub certa conditione, cum quibus expirat: hinc aliud dicitur datum *absolute*, cui nulla conditio seu modus additur, aliud *sub conditione* vel *modo* concessum. 3°. In *favorabile*, quod dum favet privilegiato, aliis non præjudicat, e. g. privilegium audiendi sacrum tempore interdicti, et in *odiosum*, quod ita est favens uni, ut alteri sit præjudiciosum, v. g. privilegium *ad lites*, quod dum alteri favet, reum premit aut immittit potestatem iudicis. 4°. In *gratiosum*, *remuneratorium* et *oneratum* seu conventionale, quod vel ex mera liberalitate, vel in præmium meritorum, vel cum onere reciproco datur. 5°. In privilegium *ex motu proprio*, in quo exprimitur motus concedentis proprius, quamvis aliquando petatum non fuerit; et in concessum *ad instantiam*, in quo id non exprimitur. 6°. In concessum *primo* et *per se*, h. e. sine ordine et respectu ad privilegium aliis datum; et in concessum *ad instar*, quod datur eo modo, quo jam est alteri concessum; idque vel *directe* et *æque principaliter*, cum conceditur uni, quod concessum est alteri, sed non quia concessum est alteri; vel solum *relative*, *indirecte*, *accessorie*, et propter connexionem unius cum altero, ita ut dans privilegium secundo gratificetur primo.

De *conditionibus privilegiorum* idem tenendum, quod de conditionibus ad dispensationem requisitis; de eorundem *affectionibus*, h. e. de interpretatione, usu et cessatione privilegiorum hic dicendum brevius, quia CANONISTÆ et MORALISTÆ uberius eas pertractant, uti et privilegia in specie, scilicet Ecclesiasticorum, Episcoporum et Regularium.

200. Dico I. Regulæ pro interpretatione ac usu privilegiorum sunt istæ:

1°. Privilegium censetur *personale*, si exprimitur solum nomen privilegiati, aut datur ob privatam ejus excellentiam, scientiam, sanctitatem; *reale*, si sola ejus dignitas aut munus; si utrumque exprimitur, haberi potest pro personali, ita ut, tametsi privilegiatus sua dignitate exciderit, privilegio adhuc uti possit. In dubio habendum pro reali, si *favorabile*: pro personali, si *odiosum* sit. Reale transit cum re aut officio ad hæredem aut successorem, personale cum persona extinguitur.

2°. Datum *sub conditione* non obtinet, nisi impleta conditione, siquidem hujus impletio poscatur ante effectum privilegii. Datum *sub modo*, seu forma accidentali, equidem obtinet modo etiam non servato; at idcirco tamen justæ revocationis causa datur.

3°. Privilegium *favorabile* est latæ interpretationis contra privilegiantem, cui utpote volenti non præjudicat; *odiosum*, quatenus contra jus tertii jam acquisitum, aut contra jus commune datur, est strictæ interpretationis, ita tamen ut maneat utilitas privilegii. Odiosum, at favens religioni, aut causæ piæ, sive ex motu proprio et certa scientia concessum, aut clausum in Corpore Juris, sic tantum est restringendum, ne magis ampliatur, quam ipsum exprimat. Privilegium derogans statuto vel consuetudini, quæ juri communi non repugnat, est odiosum; si ei repugnat, *favorabile* est. Circa privilegium *gratiosum* et *remuneratorium* eadem tenent regulæ, circa *oneratum* leges contractuum servandæ.

4°. Privilegium *ex motu proprio* cæteris paribus est favorabilius privilegio *ad instantiam*, tum quia excludit præsumptionem subreptionis, tum quia ei non nocet reticentia eorum, quæ jus et stylus gratiæ exprimi jubet; hinc beneficium ei, qui jam aliud habet, ex motu proprio concessum, censetur valide esse collatum, etsi rescriptum nullam prioris beneficii mentionem faciat: attamen gratia redditur irrita propter vitium obreptionis, cui vel privilegians vel privilegiatus causam dedit.

5°. Privilegium *ad instar*, sed *directe*, *per se*, et *æque principaliter* concessum, nec augetur, nec minuitur, nec aufertur respectu secundi, quamvis augeatur, minuatur, auferatur respectu primi: concessum *ad instar*, sed *indirecte*, *relative*, et *accessorie tantum* et crescit, et decrescit ad normam ejus, quibus id primo fuit datum; hujusmodi sunt privilegia quorundam Religiosorum, quæ horum familiaribus, medicis et advocatis communicantur.

201. Dico II. Modi, quæ cessant privilegia, sunt plures:

1°. Privilegium per se cessat *ab intrinseco*, si vel tempus elapsum, vel conditio non sit impleta, vel actus, ad quem datum erat, finitus, vel causa finalis contrarie cessans. *Ratio*: quia virtus privilegii pendet tota in fieri et in conservari a voluntate concedentis, ejusque causa motiva: his ergo sublati etiam tollitur privilegium. Sic cessat privilegium Canonicorum, quo etiam absentes studiorum causa percipiunt fructus præbendarum, si nempe alio divertant, neque incumbant studiis.

Dictum *per se cessat*, nisi superior declaret, a se privilegium perpetuum aut gratis conferri: cessante *causa finali et motiva*, quia licet causa impulsiva et secundario movens non subsistat, adhuc obtinet privilegium ob sufficientem causam ex motivo principali ortam: *contrarie cessante*, ita ut privilegii usus ob mutatas circumstantias fiat injustus vel inhonestus. Hæc vero intelligas de privilegiis, quæ derogant juri communi, aut alterius tertii, uti facultas non solvendi decimas, et tractum habent successivum, uti facultas excipiendi confessiones: nam si fuerit merus favor Principis, hujus præcise voluntas sufficit, causa non requiritur: et privilegium, quod ad unum præcise actum est datum, quo v. g. illegitimus ab irregularitate solutus est, quoad effectum jam consummatum nequit retractari, cum ad irregularitatem reverti jam non possit, etsi velit.

2°. Privilegium gratis concessum subdito amittitur per *revocationem*, non tamen per mortem concedentis, nisi contineat gratiam faciendam. *Ratio primi*: quia sic totum pendet a voluntate superioris; aliud foret, si non sit *gratuitum*, sed onerosum, quia sic transit in pactum, si remuneratorium, quod pariter ad contractum reducitur, uti et *gratuitum*, sed cum translatione juris aut dominii factum; et si *non subdito* datum fuerit, acceptatum tribuit jus rigorosum. *Ratio secundi*: quia si continet gratiam factam, est quædam moralis largitio aut donatio, quæ semel facta, sive res sit integra, sive non, morte donantis non finitur; si vero continet gratiam faciendam, est quasi mandatum, quod juxta leges re adhuc integra expirat cum mandante, uti et jurisdictio contentiosa perit morte concedentis.

3°. Privilegium amittitur per *renuntiationem* privilegiati. *Ratio*: quia privilegium pendet ab acceptance privilegiati, et cuius liberum est renuntiare juri suo; ergo. Renuntiatio autem libera sit, oportet, cum extorta per

dolum et metum non subsistat; quippe donatio, qualis censetur esse renuntiatio, si libera non est, firma censi non debet: Si vero privilegium non in commodum solius renuntiantis cedat, sed in bonum alterius tertii vel communitatis, uti *privilegium canonis*, nequit ab Ecclesiastico eidem renuntiari.

4°. Privilegium tollitur per *non usum*, si vel sub conditione usus sit datum, vel cedat in aliorum gravamen, idque per viam præscriptionis vel tacitæ renuntiationis. Pro *ratione* sunt apertæ leges de præscript. 30 vel 40 ann., de servit. præd. urb., et de nundin. Tenetur autem privilegiatus uti privilegio, si hoc detur ad aliquid aliunde præceptum, ut si cui per privilegium licet audire Missam tempore interdicti, is tenetur audire Missam diebus festis; aut si ex non usu sequatur grave damnum vel privilegiati, v. g. capitis damnandi, si privilegium non ostenderet, vel aliorum v. g. creditorum, quibus satisfieri non posset, si privilegiatus et immunis a decimis solvendis, eas tamen solveret.

5°. Per *usum* seu *actum contrarium* privilegium negativum, vi cuius alias debitum omittere licet, tollitur, si tractum successivum non habeat: per *abusum* ipso facto amittitur privilegium, si abusus tollat finem privilegii. *Ratio primi*: quia tale privilegium datur pro uno actu; ergo si illo tempore, quo hic actus ponendus est, actus contrarius ponitur, cessat privilegium: secus, si habeat *tractum successivum*, quia tunc vi unius actus contrarii non ponitur sufficiens renuntiatio, nec is toti privilegio adæquate opponitur: secus si privilegium sit *affirmativum*, vi cuius aliquid facere licet, quia hoc proprie non habet actum contrarium, ideoque solus non usus ei non repugnat. *Ratio secundi*: quia sicut lex, ita privilegium, sublato fine tollitur, et quidem totum, si finis totalis, vel ex parte, si finis partialis tollitur, saltem post sententiam declaratoriam criminis. Si vero abusus sit in eo tantum, quod finis negligatur, aut extendatur privilegium ultra concessam potestatem, requiritur etiam sententia iudicis condemnatoria, cum leges dicant, abusum concessæ potestatis mereri, ut privilegium amittatur.

202. *Observe*. Solus is, qui legem ferre, etiam privilegium concedere potest, cum vel interveniat dispensatio in lege, si privilegium sit contra jus; dispensare autem nemo, nisi qui legem condere valet: vel, si privilegium sit præter jus, talis esse debet privilegians, qui alios per modum legis cogat, ne privilegii usum impediant; hoc vero solus legislator potest. Verum ut rite intelligatur gratia privilegii, *generatim* attendendum ad ipsam concessionem, et ad antecedentia ac consequentia concessionem: quippe ex antecedentibus cognoscitur concessio facta ex motu proprio, vel ad instantiam, item subreptio vel obreptio; ipsa concessio manifestat diversitatem privilegiorum, et ex consequentibus intelligitur, an deroget juri communi, an defectus suppleantur, an adhibeatur clausula etc. Porro *sensum* privilegii indicat initium privilegii, vel subjectum materiæ, vel privilegium simile; sin, recurrendum ad superiorem, aut judicandum juxta leges et principia interpretationis. Denique singulorum *exempla* privilegiorum, uti et principiorum hactenus expositorum quam uberes, tam solidas dilucidationes suppeditat SUARESIUS, in materia legum facile princeps.

ARTICULUS IV.

DE CONSUETUDINE LEGIS HUMANÆ ABROGATORIA:

§ I.

Quid sit, et qualis esse debeat consuetudo contra legem?

203. *Nota.* Consuetudo præcipue triplex discernitur, alia *secundum legem*, quæ nihil aliud est, quam legis præexistentis executio seu observantia, et consuetudo facti dicitur: alia *præter legem*, quæ simpliciter consuetudo vocatur, et est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum lex deficit, can. 5. Dist. 1.: alia *contra legem*, quæ legem abrogat, vel non recipiendo et non observando, vel actus legi contrarios faciendo, atque ista dicitur desuetudo. Præterea consuetudo, *generalis* dicitur respectu totius v. g. Ecclesiæ, *particularis* respectu Diœceseos, *specialissima* respectu alicujus v. g. Monasterii, *generalissima* ad orbis fere totius provincias porrecta, constituit jus gentium. Demum alia relate ad materiam vel ecclesiasticam, vel civilem, dicitur vel *canonica*, vel *civilis*, sive dein a clericis, sive a laicis, sive ab utrisque introducatur. Nos hic potissimum de consuetudine loquimur, quæ est *contra legem*.

204. *Dico I.* Consuetudo est *jus non scriptum*, *diuturnis populi moribus introductum*, *cum aliquo legislatoris consensu*. Differt a *lege*, quæ ex sola Principis voluntate pendet, atque alio modo promulgatur et introducitur; a *traditione*, quæ nec legem abrogat, nec jus novum constituit, sed jam constitutum promulgat et applicat: ab *usu et moribus populi*, qui potius sunt causa consuetudinis, ideoque materialis seu causalis, et consuetudo facti dicuntur, cum consuetudo formalis, nempe ipsum jus ex moribus populi resultans, sit et dicatur consuetudo juris: a *stylo curiæ*, qui habet vim legis circa ea duntaxat, quæ judicia concernunt, consuetudo autem non ita respicit materiam certam: a *præscriptione*, quia hæc personas tantum privatas, aut saltem communitatem non qua talem attinet, occupatur in acquirendis tum corporalibus tum incorporalibus, circa tempus requisitum varias induit formas, diminuit jura et dominia rerum, quin requirat consensum illius, contra quem præscribit, requirit autem bonam fidem et titulum; at consuetudo integram perfectamque communitatem respicit, versatur solum circa incorporalia, non inhiat alieno juri aut dominio, universim requirit decennium, et quamvis sæpe cum mala fide inchoetur, Principis tamen consensus vel personalis vel legalis requiritur, qui est pro titulo, et consuetudinem formalem ac completam legitimat. De hac consuetudine, cujus quotidianus passim usus est, explicatius hic disserendum; dicitur autem

Jus non scriptum: *jus*, quia inveterata consuetudo pro lege custoditur, L. 32. ff. de LL., et consuetudo juris inducit jus contrarium, vel prohibendo quod antea licitum, vel permittendo quod antea illicitum erat: *non scriptum*, quia licet postmodum scriptis consignetur, tamen lex scripta non dicitur, eo quod non tam a voluntate legislatoris promulgata, quam ab usu

et moribus populi exortum sit; patet in duobus libris Feudorum, qui Corpori Juris scripto inserti non censentur jus scriptum, sed consuetudinarium, quia a moribus populorum suam ducunt originem.

Populi moribus, h. e. actibus frequentatis majoris saltem partis de communitate *perfecta*, cui nempe lex imponi possit, et quæ, nisi in Principem suam potestatem transtulisset, ferre legem ipsa posset; colligitur ex l. 35. ff. de LL., l. 32. c. de LL., et l. 19. ff. ad municip.; hi vero actus debent esse *positivi*, quod patet ex ipsa notione consuetudinis, et quidem cum animo inducendi consuetudinem, et abrogandi legem, quia actus non operantur ultra intentionem agentium, quin tamen expressa sit intentio, et a singulis elicienda; atque hinc actus meræ facultatis, aut qui solum ex devotione, quamvis diutissime, fiunt, non inducunt consuetudinem in vim legis: *voluntarii*, sicut lex requirit actum voluntarium Principis; proin non ex errore aut ignorantia esse debent, cum juxta leges nihil tam sit contrarium consensui, quam vis, metus, et ignorantia: *publici et notorii*, saltem notorietate facti, quia actus clam gesti non habent rationem promulgationis, qualis ad legem etiam non scriptam requiritur: *frequentati*, quia mores populi frequentiam dicunt; tot ergo actus esse debent, quot judicio judicis vel prudentis viri sufficiunt, ut consensum populi continuatum satis exprimant.

Diuturnis, scilicet per tempus plurium annorum non interruptum, quia ubi jus præscribit tempus, hoc semper censetur continuum, et loquens de consuetudine, eam vocat longævam, inveteratam, vetustissimam. Cum vero leges tempus illud longum ad consuetudinem requisitum non definiant, et decennium in jure sit tempus longum, hoc ordinarie sufficit pro qualibet consuetudine, etiam præscriptiva legis ecclesiasticæ.

Cum aliquo legislatoris consensu: nam sicut populus non potest ferre, ita nec abrogare legem, si Princeps resistat; non tamen requiritur consensus formalis aut personalis, quo is mores populi expresse approbet, sed sufficit vel tacitus, quo Princeps, cum facile potest, non contradicit, vel juridicus aut generalis in jure expressus, quo omni consuetudini legitimæ, quamvis a Principe ignoratæ, Princeps vim tribuit inducendi vel abrogandi legem. Inde duplex dignoscitur via introducendæ consuetudinis, *via præscriptionis*, dum nempe mores populi debito modo ac tempore continuantur ignorante legislatore, cujus proin legalis tantum consensus habetur, et *via conniventia*, si legislator hos populi mores scit et dissimulat, et sic consensus ejusdem tacitus habetur.

Si ais: Ad præscribendum contra absentem requiruntur 20, contra Ecclesiam Romanam 100, et contra quamvis aliam 40 anni; ergo nec ad consuetudinem decennium ordinarie sufficit.

R. *Ad 1.* Præscriptio tollit jus ac dominium alterius, non item consuetudo, cum legislator ipse suum dederit consensum per illas leges, quibus consuetudinem quamlibet legitimam approbavit, eique vim tribuit. Ad hæc tempus 20 annorum in jure expressum est in favorem absentis a rebus suis, nullibi vero jura exprimunt, quod requirantur plures, quam 40 anni ad consuetudinem, quamvis legislator sit absens, modo actus sint continui et non interrupti; censentur autem interrupti, si major pars communitatis vel unico

actu contrarium ageret, vel superior puniret transgressores legis, quorum actus tendunt ad legem abrogandam.

Ad 2 et 3. Licet contra Ecclesiam Romanam, aliasve Ecclesias præscribi non possit intra decennium, possunt tamen leges ecclesiasticæ contraria consuetudine intra 10 annos abrogari, cum hoc non sit contra Ecclesiam, tum quia fit cum consensu Ecclesiæ, et Pontifex legem potest restituere, ut primum visa fuerit utilis aut necessaria, tum quia lex ecclesiastica non censetur jus aliquod aut res immobilis.

205. *Dico II.* Consuetudo debet esse *rationabilis*, saltem negative.

Prob. Consuetudo est loco legis, et habet vim legis; ergo sicut omnis lex, ita et consuetudo rationabilis esse debet, saltem negative, h. e. non debet repugnare legi naturali aut divinæ, nec decentiæ et æquitati, ut si absque justa causa absentibus Canonicis darentur quotidianæ distributiones; neque rectæ rationi, bonis moribus ac religioni: non debet inducere nimiam licentiam aut occasionem peccandi, nec enervare disciplinam ecclesiasticam, ut si permetteret, interdictum aliasve censuras impune violari, nec subvertere libertatem ecclesiasticam, permittendo e. g. personas ecclesiasticas tanquam reos trahi ad forum seculare: non debet esse periculosa reipublicæ, tendens ad ejus perturbationem, bonorum dissipationem, judiciorum perversionem; nec damnosa Ecclesiis, permittens laicis, pro lubitu disponere de rebus ecclesiasticis, conferri beneficia ecclesiastica sine auctoritate Prælati Eccles.: denique non debet esse reprobata tanquam corruptela a jure positivo humano, quia quamdiu eadem circumstantiæ manent, talis consuetudo manet irrationabilis, utpote vel directe vel indirecte repugnans juri naturali, aut decentiæ et æquitati.

Hæc si absint, consuetudo est de se honesta, vel saltem non inhonesta, et quamvis non habeatur specialis ratio, imo repugnet legi positivæ, censetur tamen rationabilis et conducens ad bonum publicum, videlicet ex ratione positiva generali, quia stante tali consuetudine subditi reguntur suavius, tolluntur laquei conscientiarum, frequentes legum transgressionem, et perturbationes reipublicæ ex iis ortæ.

Si ais 1. Consuetudo est contra legem, et introducitur per actus peccaminosos; ergo nequit esse rationabilis.

R. 1. Sicut lex posterior abrogans priorem potest esse rationabilis, ita et consuetudo legem formaliter abrogans, id quod aperte supponitur C. fin. h. t., quo dicitur, quod consuetudo non præjudicet juri positivo, nisi fuerit *rationabilis et legitime sit præscripta*; supponit ergo GREG. IX., consuetudinem etiam juri positivo contrariam posse rationabilem esse.

R. 2. *D. A.* Consuetudo facti seu causalis est contra legem, et introducitur per actus peccaminosos C. Consuetudo juris, seu formalis N. Hæc enim jam completa non est contra legem, quæ amplius non existit, sicut lex posterior abrogans priorem non est proprie contra legem, utpote jam abrogatam. Equidem plures DD. existimant, consuetudinem non tam a primis transgressoribus introduci, quam ab eorum posteris sibi persuadentibus, antecessores suos licite egisse; verum tametsi concedatur, primos transgressores peccasse, tamen formalis consuetudo ad tales actus consequens, quæ sola vim legis obtinet, potius ex voluntate Principis legem abrogantis et

consuetudinem approbantis enascitur, quam ex actibus peccaminosis, ita ut actus contra legem passim facti duntaxat ansam dederint Principi, legem propter ejus inutilitatem ad bonum publicum, ad ultiores ejusdem transgressionem evitandas, revocandi, et moribus populi ad bonum publicum hic et nunc magis conducentibus assentiendi : fere sicut legislatores mutatis circumstantiis ob majus bonum communis prioris leges abrogant per leges posteriores. Esto, malos exin occasionem capere posse ad leges violandas ; id vero non ita nocivum esse videtur bono publico, quam perseverantia legis, cujus observantia propter continuatos diu actus contrarios sperari moraliter non potest.

Si ais 2. Consuetudo contra legem est præscriptiva legis ; ergo requirit bonam fidem, sicut omnis præscriptio : sed ubi interveniunt actus peccaminosi et formales transgressionem legis, non datur bona fides ; ergo.

R. D. A. Est præscriptiva, h. e. consuetudo, ut legem abroget, debet esse legitime præscripta quoad tempus C. quoad bonam fidem N. Bona fides nec requiritur ad consuetudinem *inchoandam*, quia hæc inchoari non potest, nisi lege adhuc vigente, adeoque per transgressionem legis ; sæpe tamen contingit, eas non esse *formaliter* peccaminosas, dum nempe bona fide existimant subditi, propter legis difficultatem aliasve circumstantias se lege non teneri ; id quod de antecessoribus legem non observantibus præsumi sæpe potest ; si tamen reipsa peccent, non tam ex his eorum actibus peccaminosis, quam ex consensu Principis suam consuetudo vim obtinet : neque ad *continuandam*, quia ob frequentes et continuatas legis transgressionem jura videntur consentire in consuetudinem legis abrogatoriam, ne subditi pluribus peccatis illaqueentur, sicut legislator ex ejusmodi transgressionibus sæpe occasionem sumit, expresse vel tacite assentiendi in abrogationem legis. Potuit autem malæ etiam fidei consuetudo permitti, quia legem ea non abrogat, nisi accedente aliquo consensu legislatoris ; non item præscriptio, quæ invito domino transfert dominium rei, quod si cum mala etiam fide transferri posset, fortiorum violentiæ et latronum calliditati bona aliena exponerentur.

Si ais 3. Juxta L. Consuetudinis. 2. C. quæ sit long. Consuet. nequit consuetudo vincere legem ; ergo nec abrogare : sic enim dicitur : *Consuetudinis usque longævi non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem.*

R. D. A. Et lex citata loquitur de consuetudine necessariis requisitis destituta, uti eam DD. communiter interpretantur C. de consuetudine rationali, omnique ex parte legitima N. Lex citata explicatur per C. fin. h. t., *licet etiam longævæ Consuetudinis non sit vilis auctoritas, non est tamen usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationalis, et legitime sit præscripta* : sed consuetudo, de qua hic sermo, est *rationalis*, quia omnibus necessariis requisitis ac præprimis consensu Principis instructa, et post-decennium *legitime præscripta* est ; ergo. Aliud est de legibus naturalibus ac divinis, ad quas per frequentes earum violationem pariter abrogandas nemo prudens suam intentionem dirigit : versari autem illas circa intrinsicæ bona vel mala, atque altioris esse ordinis, facile omnes intelligunt : ac demum quis præsumat, suis legum

æternarum prævaricationibus tandem supremi legislatoris consensum accedere?

Advertendum denique, quod *in dubio*, sitne consuetudo rationabilis aut bono communi expediens, censi rationabilis debeat, si legi non sit contraria, cum delicta non præsumantur, ac proinde posteri in consuetudine a maioribus introducta pergere possunt: si sit contra legem, *in dubio* standum est pro lege, quia lex certa est in possessione, cui prævalere non debet honestas dubia consuetudinis; excipe *immemorialem*, quia tempus immemoriale sicut de justitia tituli, ita etiam de rationabilitate consuetudinis præsumptionem parit.

§ II.

Quinam sint effectus consuetudinis?

206. *Nota.* Consuetudo *secundum legem* non inducit jus novum, sed legem latam firmat, et dubiam declarat ac interpretatur. Consuetudo *præter legem* inducit obligationem et jus novum, docente S. Aug. ep. 36., *mos populi Dei, et instituta Majorum pro lege sunt tenenda; et sicut prævaricatores legum divinarum, ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.* Consuetudo *contra legem* abrogat legem, et non tam facit jus novum obligans, quam permittens, quia dum facit licitum, quod alias illicitum erat, nullam ejus faciendi necessitatem imponit. Posset vero etiam consuetudo non tantum abrogare legem, sed et novam constituere, ut si communitas aliqua inciperet abrogare legem, 7 testes requirentem ad testamentum, per actus contrarios, v. g. tantum adhibendo 4 testes, simul autem vellet irritum esse testamentum, si pauciores, quam 4 testes adhiberentur. Hæc fere singula satis aperta sunt.

Quæritur autem hic 1°. Quandonam mores populi seu actus frequentati censendi sint inducere consuetudinem obligatoriam? 2°. Utrum possit consuetudo abrogare legem etiam irritantem, item legem cum clausula, *non obstante quavis consuetudine*? 3°. An et qualis interpretatio sit effectus consuetudinis?

207. *Dico I.* Consuetudo obligat in conscientia, si in re gravi et difficili introducatur, si sit valde utilis reipublicæ, si probi piaculo sibi ducant contra eam agere, et si contra eam agentes castigentur.

Ratio: Quia ex hisce circumstantiis recte conjicitur, quod actus populi frequentati non sint *supererogatorii* ac *meræ facultatis*, sed censendi sint inducere consuetudinem obligatoriam, maxime cum populus in re difficili non soleat operari conformiter absque obligatione. Si vero absint ejusmodi circumstantiæ, *in dubio* præsumendum potius est contrarium, et lex seu obligatio probari debet. Attamen non requiritur, ut consuetudo sit approbata in judicio contradictorio, aut introducta per actum judiciale, sed sufficit *notorietas facti* per actus extra-judiciales: quamvis enim actus judiciales sufficiant ad inducendam ac probandam consuetudinem, tamen necessarii non sunt, quia sine illis potest ea esse rationabilis, legitime præscripta, et de ea per duos v. g. testes de visu satis constare.

Consuetudo autem habens vim legis potest obligare, sicut lex scripta, vel

sub pœna, vel sub culpa, vel sub utraque, cum quoad hoc a lege scripta non differat; imo potest per consuetudinem, ad instar legis scriptæ, abrogari obligatio ad culpam, manente obligatione ad pœnam saltem improprie dictam, et vicissim.

208. *Dico II.* Consuetudo potest abrogare leges etiam irritantes, quin et leges cum clausula, *non obstante etc.*

Ratio primi: quia etiam lex scripta potest abrogare leges, quæ dant formam actui, aut ad agendum inhabilitant.

Ratio secundi: quia mutari possunt circumstantiæ ita, ut consuetudo contraria legi cum tali clausula incipiat esse rationabilis; sicut ergo pro tali casu legislator suam ipse legem abrogare rationabiliter potest, ita et consuetudo. Quandonam vero circumstantiæ ita sint mutatæ, ut consuetudo videatur esse rationabilis, arbitrio iudicis, vel prudentum æstimationi relinquendum: quæ si non mutantur, nequit illa esse rationabilis, cum lex reprobans consuetudinem contrariam pergat esse rationabilis, deficiatque consensus legislatoris in consuetudinem reprobata, cujus efficaciam impedit: sicut lex omnino prohibens præscriptionem alicujus rei, impedit ejus præscriptionem, licet adsit titulus et bona fides. Hæc vel maxime etiam tenent de consuetudine *immemoriali*, quæ fere æquiparatur privilegio, et clausula legis prohibente vel irritante consuetudinem contrariam vix comprehenditur.

Si ais 1. Si leges etiam *irritantes* abrogare potest consuetudo; ergo per illam introduci poterunt impedimenta matrimonii dirimentia, et introducta rursus abrogari, quod tamen c. 5. de *Consang. et Affin.* vocatur corruptela. Item si consuetudo *immemorialis* est instar privilegii; ergo qui eam allegat, e. g. laicus, poterit acquirere jus decimandi, eligendi, confirmandi in ordine ad beneficia ecclesiastica, poterit per illam obtineri v. g. immunitas ab observatione interdicti, potestas simul habendi plures canonicatus etc.: hoc dici nequit; ergo.

R. *Ad 1.* Cap. cit. intelligendum est de consuetudine necdum legitime præscripta.

Ad 2. N. seq. Consuetudo *immemorialis* non in omnibus æquiparatur privilegio, cum laicus prædicta jura ecclesiastica obtinere valeat per privilegium, non item per consuetudinem aut præscriptionem, nisi privilegio Pontificio, quod vel reipsa datum sit, vel datum esse præsumatur, ad ea laicus habilitetur; hoc ergo secluso laicus sicut est incapax ea jura possidendi, ita et acquirendi. Præterea excipitur casus, quo consuetudo a lege reprobatatur tanquam abusus et corruptela: tunc enim manentibus iisdem circumstantiis et causis reprobandi, nec *immemoriali* tempore fieri potest rationabilis, v. g. consuetudo non servandi interdictum ecclesiasticum, plures simul præbendas obtinendi etc.

Si ais 2. Consuetudo *immemorialis* fundat præsumptionem privilegii; ergo quod vi privilegii, etiam vi talis consuetudinis acquiri et possideri potest.

R. *D. A.* Et hæc præsumptio est juris et de jure, nullam admittens probationem in contrarium *N.* Non est juris, sed potius facti, ita ut, si vitium tituli vel defectus privilegii a parte adversa satis probetur, præsumptio cedere veritati debeat *C.* Tempus *immemoriale* fundare potest præsumptionem pri-

vilegii, præsertim concurrente simul constanti fama de concesso privilegio Pontificio, ita ut possessio juris continuari possit, donec probetur privilegium non esse obtentum. Præterea consuetudo, quæ non est immemorialis, probari debet, sicut præscriptio, eo quod facta non præsumantur, idque vel per litteras publicas, instrumenta vel acta judicialia, aut famam publicam, aut duos minimum testes de visu. Dixi *duos testes*, quia licet uni auctori gravi, cui nemo contradicit, adhiberi fides pro foro interno possit, tamen pro foro externo unus testis, quamvis excellens, non probat *concludenter*, sed tantum *presumptive*; neque extra casum consuetudinis valde antiquæ admittitur iuramentum suppletorium, quia, cum consuetudo pluribus nota esse debeat, testimonium foret suspectum. Dixi *testes de visu*, qui deponant se vidisse, in illo loco sic observari continuo per decennium, scientibus et præsentibus multis. *Immemorialis* probatur, si duo saltem testentur, se vidisse et a maioribus audivisse observatum, quin viderint vel audiverint contrarium.

209. *Dico III.* Consuetudo necdum præscripta facit interpretationem legis *doctrinalem*, legitime præscripta *usualement*, quæ sit omnino authentica, habens vim legis.

Ratio: quia consuetudo c. 8. de Consuet. *optima legum interpret*, secundumquam regulandi contractus, judicia interna et externa etc. Vide num. 204.

210. *Observe.* Consuetudo cessat et abrogatur 1º. Per *consuetudinem contrariam*, scilicet universalis per universalem, et particularis per particularem; universali etiam derogatur per particularem, in quantum hæc illi contraria est; per non usum autem consuetudo jam completa non abrogatur; si ejus exercendæ ulterius occasio nulla fuit: 2º. Per *legem novam* clare ac directe *contrariam*, itidem universalis per universalem, etsi lex consuetudinis mentionem non faciat, neque addat clausulam derogatoriam; ut vero particularis consuetudo tollatur per legem universalem, hæc illius meminisse debet, aut saltem addere clausulam derogatoriam generalem cujusque consuetudinis contrariæ, id quod probabiliter etiam tenet de lege particulari supremi Principis, Papæ aut Imperatoris lata pro loco speciali, in quo viget consuetudo specialis, præsertim immemorialis illius loci: quippe consuetudo universalis, non item particulares omnium locorum consuetudines censentur esse cognitæ legislatori supremo et universali, propter locorum sibi subditorum multitudinem, et molem negotiorum. Aliud est de Principe inferiore, cujus non ita amplum est imperium: hic, quia præsumitur nosse particulares locorum consuetudines, hoc ipso, quod legem fert iis directe contrariam, easdem abrogat.

Cavendum autem, ne Princeps legem ferat adversus consuetudinem, quæ vere utilis est, cum ea lex, utpote bono communi contraria, vera lex non esset; imo si minus etiam utilis est consuetudo, toleranda potius, quam tollenda videtur S. AUGUSTINO, qui ep. 54. *sola*, inquit, *mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat*, censens propterea, ceremonias quasdam Religioni Christianæ minus consentaneas ferendas esse potius, quam tollendas cum offensione populorum. Igitur meminisse in *abrogandis consuetudinibus* Superior debet, multa licere quæ non expediunt, tollendum esse abusum usu retento, zizania quidem colligenda, sed caute admodum, ne simul et triticum eradicetur.

ARTICULUS V.

DE ABROGATIONE LEGIS HUMANÆ PER VOLUNTATEM SUPERIORIS:

211. *Nota.* *Abrogatio* est antiquatio legis secundum se totam; utrum lex sic abrogari possit, videtur esse dubium ex eo, quod, si lex est justa, utilis et honesta, iniquum sit eam tollere: si injusta ac nociva reipublicæ, per se ipsam cessat, quin opus sit abrogatione. Verum communis et certa est sententia; quod valide ac licite possit abrogari lex, cujus tametsi utilis utilior revocatio esse potest, vel quia passim violatur, vel ne nimis multiplicentur leges, vel quia subditos gravat, quamvis non injuste etc. Sane justum etiam omitti vel mutari potest propter magis justum, sicut minus utile propter utilius; neque levitatis aut inconstantiae idcirco arguendus est legislator, cum Deus etiam ob temporum hominumque mutationem legem suam voluerit abrogare. Quæritur hic, quis de jure valeat abrogare leges humanas, et qua id ratione fieri debeat.

212. *Dico I.* Generales pro abrogatione legis hæc sunt regulæ:

1º. Lex justa de causa potest abrogari a legislatore, ejus successore et superiore. *Ratio*: lex pendet a voluntate legislatoris, cujus successor parcm, superior etiam ampliorem potestatem habet; ergo. Dictum *justa de causa*, quia sicut condere legem, et dispensare in lege, ita multo magis tollere legem, ut licite fiat, justam causam requirit; quamvis valide quivis legislator etiam sine causa legem tollat.

2º. Inferior nequit abrogare legem superioris. *Ratio* patet ex dictis de dispensatione: quippe potestas superior non pendet ab inferiori, neque voluntas inferioris mutare potest voluntatem superioris. Hinc Episcopi et communitates ecclesiasticæ nequeunt condere leges contra jus canonicum, aut decreta suorum superiorum: multo minus Principes seculares quidquam proprie valent statuere contra canones, eos abrogando: quin et de rigore juris, ac secluso speciali privilegio, Respublicæ inferiores et Civitates subjectæ alieni Principi, hujus legem abrogare non possunt.

3º. Statutum inferioris a superiore confirmatum confirmatione essentiali nequit ordinarie abrogari ab inferiore, potest confirmatum confirmatione simplici et accidentalī.

Ratio primi: confirmatio essentialis hic intelligitur ea, vi cujus statutum inferioris evadit lex superioris; ergo inferior illam abrogare non potest, c. 22. de *Præbend.* in 6., et l. 1. §. *Sed neque.* C. de V. J. enucl.; hoc tamen non præsumitur, nisi expresse declaretur: quare in praxi verba confirmationis sollicite consideranda sunt.

Ratio secundi: confirmatio accidentalī, præsupposita jam vi obligandi, præcise pondus addit et honorem, principaliter data in favorem statuentium; habet ergo se instar privilegii, cui potest renunciari: nisi fors clausula a superiore addita, ut, si quidquam contra fieret, non valeret, qua ipsis statuentibus tollitur potestas contra statutum sic confirmatum agendi, c. 25. de *Præbend.* Dictum *ordinarie*, quia si statutum a superiore confirmatum sit contra jus commune, inferior potest eo relicto regredi ad jus commune,

cum regressus ille censeatur favorabilis, et voluntatem superioris interpretativam supponat.

Si ais : 1°. Lex ecclesiastica reprobavit legem civilem, quamvis in suo ordine supremam, e. g. de secundis nuptiis puniendis, de homicidio in certis casibus impune permissio, item circa contractum matrimonii, dispositionem ad pias causas etc. 2°. Ex leg. *Omnes populi*. ff. de J. et J. possunt inferiores populi condere statuta, quamvis legi superioris contraria; ergo hanc abrogare. 3°. Principes seculares possunt abrogare leges civiles juris communis; ergo et Episcopi decreta juris canonici, sicut dispensare in lege Pontificia valent; proinde lex superioris non a solo superiore mutari et aboleri potest.

R. *Ad 1.* Lex civilis, licet in suo ordine suprema, tamen quoad bonum animæ subordinatur ecclesiasticæ, tum quando lex civilis in propria materia est contra bonos mores, aut animæ periculum infert, uti illa de secundis nuptiis, et de homicidio; tum quando versatur circa materiam, quæ de se videtur esse temporalis, ad spirituales vero ordinem evecta est, uti contractus matrimonii etc.

Ad 2. Citata lex *Omnes populi*, solum dicit, populos habere potestatem condendi leges proprias, et suis moribus accommodatas, quod intelligi potest de legibus ultra jus commune, non contra illud; sicut multa dicuntur a Jctis introducta jure gentium contra jus naturæ, v. g. servitutes et privata dominia, non quod sint juri naturæ contraria, sed quod non sint jure naturæ determinata; possunt ergo inferiores improprie contra jus commune superioris aliquid statuere, h. e. reservare casus, quos illud non reservat, addere censuras, quas illud non præscribit, sicque non abrogare, sed novis potius statutis ac pœnis juvare et urgere legem superioris.

Ad 3. Nullus inferior de se potestatem habet abrogandi legem superioris, quia hoc ipso non esset inferior: si Principes seculares hinc inde derogat juri communi, ex potestate sibi concessa id faciunt; talis vero potestas circa jus canonicum aperte denegatur, c. 9. de M. et O. Potestatem dispensandi in lege Pontificia, quam habent Episcopi, a superiore habent, siquidem ob casuum frequentiam magis sit necessaria potestas dispensandi, quam abrogandi; et abrogatio quidem plane tollit legem, quam dispensatio pro uno alterove duntaxat casu relaxat. Quid, ubi lex communis alicui provincie minus videtur accommodata, præstandum, vide num. 431.

213. Dico II. Speciales regulæ pro abrogatione legis sunt :

1°. Abrogatio legis facta per legem novam, promulgari debet : si autem revocatio non fiat per legem, sufficit aliqua ejus manifestatio. *Ratio primi* : quia omnis lex, ut actu obliget, solemnem promulgationem essentialiter requirit. *Ratio secundi* : quia tametsi solemnis promulgatio non sit necessaria, cum deficiente voluntate superioris jam lex deficiat, tamen si talis abrogatio nullo modo est publica, subditi adhuc manent lege obstricti vi conscientie erroneæ, cum nescirent, oppositum legis esse licitum.

2°. Lex posterior generalis non abrogat legem priorem specialem, nisi hujus mentionem faciat : lex autem posterior specialis tantum derogat legi priori generali. *Ratio primi* desumitur ex c. 1. de *Consuet.* in 6., et c. 29. de *Elect.*

ibidem. *Ratio secundi* est, quia tametsi speciale nequeat esse adæquate contrarium generali, tamen generi per speciem derogatur.

3°. Lex generalis posterior abrogat priorem generalem, quamvis illa careat clausula derogatoria; patet ex dictis de consuetudine, quia leges generales legislator scire præsumitur: lex item specialis prior, saltem si contenta sit in jure communi, neque firmata juramento de ea nunquam revocanda, abrogatur per specialem posteriorem, quia sic voluntas superioris posterior prævalet priori, utpote quam in jure communi contentam cognoscit, cognitamque rejicit: si autem juramento firmaverat legem priorem, fortior est præsumptio excludens delictum; tamen juramentum non ita videtur stringere successores legislatoris, quam ipsum legislatorem, qui legem illo firmavit.

ARTICULUS VI.

DE CESSATIONE LEGIS HUMANÆ EX DEFECTU FINIS.

214. *Nota.* Certum, quod lex cesset ab intrinseco, si vel cesset tempus, ultra quod legislator non voluit obligare, vel materia legis facta sit inutilis aut inhonesta. An et quando lex cesset cessante fine, aliquantum difficilior est quæstio. Finis legis alius est *intrinsecus*, scilicet derivatus ab ipsa materia vel ex se honesta, e. g. orationis aut jejunii, vel ut medium assumpta ad virtutem, uti est pretium a lege taxatum, quod ita per legem fit medium justitiæ, ut ejus violatio non tantum sit inobedientia, sed et injustitia; alius vero *extrinsecus*, ob quascumque alias rationes intentus. Finis cessare potest vel adæquate et in communi, vel inadæquate et in aliquo particulari; item vel *negative* tantum, quando in tota materia legis non amplius invenitur ratio, ob quam lex posita fuit, quin tamen inutilis aut nociva sit, vel *contrarie*, quando lex est inutilis et nociva: de contraria cessatione legis non quæritur, cum res plana sit, sed tantum de negativa.

215. *Dico.* Lex ipso facto cessat, si ejus finis cessat *adæquate, generaliter et constanter.*

Ratio primi: quia cessante tota ratione, propter quam fuit lata, lex cessat esse utilis, cessatque voluntas superioris de obligatione legis, quæ jam non amplius bono communi utilis est. Si vero finis partes habet, parte finis una deficiente, nonnisi pars legis respondens fini partiali cessat, cum utile per inutile non debeat vitari; c. 37. de R. J. in 6.; hinc si lex indiceret preces pro obtinenda pace, hac obtenta cessat lex: si preces indiceret pro pace et pluvia obtinenda, pace quidem obtenta, non item pluvia, necdum cessat lex, quia in primo finis totalis, in secundo finis tantum partialis cessat.

Ratio secundi: lex omnis fertur generaliter, h. e. non pro uno alterove privato, sed pro communitate; ergo nec cessat, nisi generaliter ejus finis cesset; hinc tametsi privatus quis ita sit dispositus, ut ex lectione librorum hæreticorum ei perversio non immineat, neque matrimonium ejus clandestinum comitetur fraus, aliaque sequantur incommoda, propterea non cessat lex et hoc et illud prohibens, quia manet periculum fraudis ac persionis générale, quæ ratio legis est.

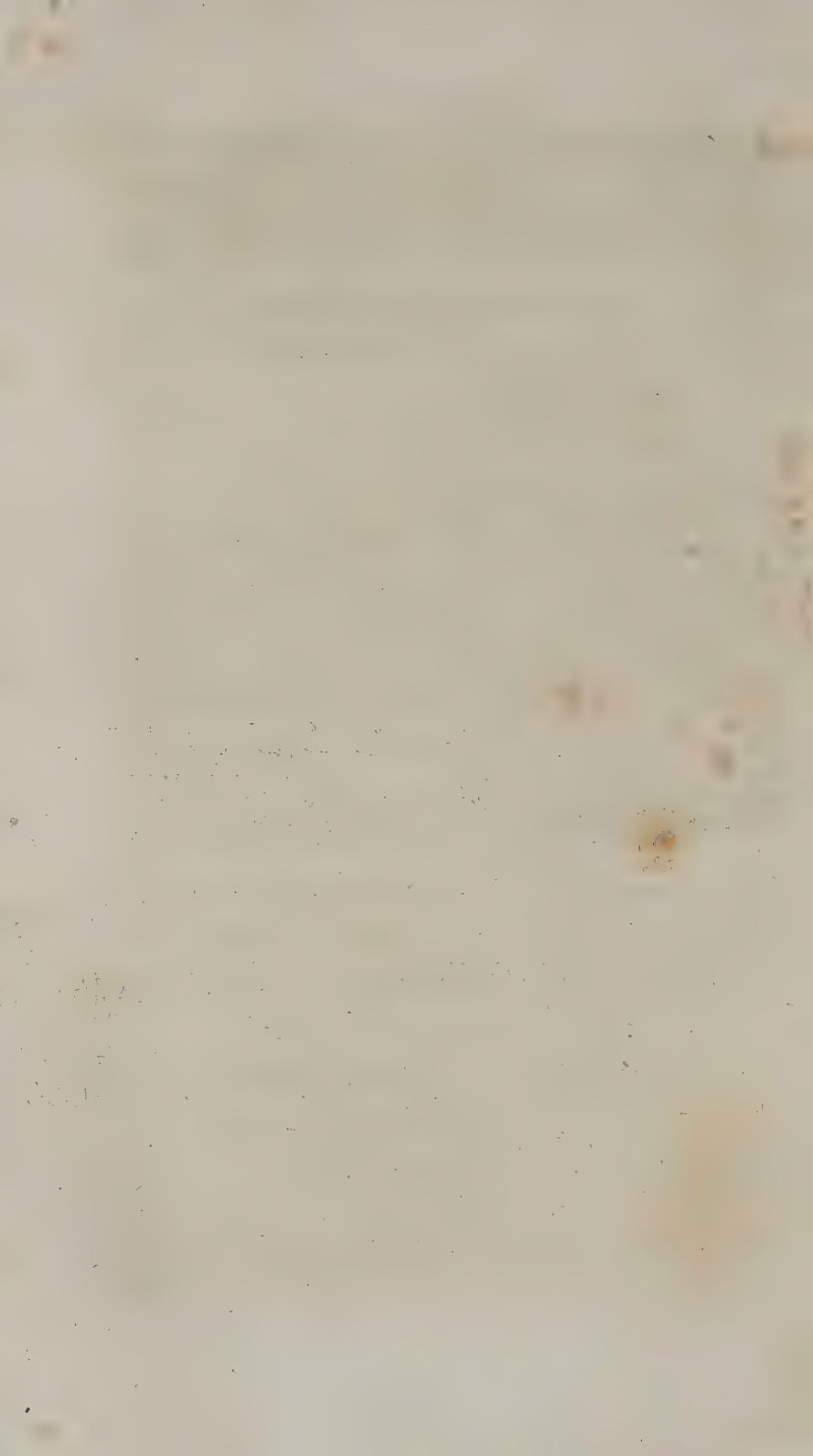
Ratio tertii: quia si finis legis non cessat, nisi ad tempus, lex etiam solum cessat ad tempus, et fine legis reviviscente, ipsa quoque reviviscit.

Dictum *ipso facto*: nam licet constitutio legis requirat promulgationem, ut voluntas Principis innotescat, non tamen cessatio legis: cum hæc non tam a voluntate Principis proveniat, quam ex defectu legis intrinseco et essentiali, qui per evidentiam facti satis, uti supponitur, communitati manifestatur.

Si ais: Lex v. g. jejunii, quæ fertur propter macerationem carnis, adhuc obligat, quamvis communitas hoc medio ad illum finem non indigeat, habens alia media carnem macerandi; ergo potest finis legis simpliciter et absolute cessare, quin cesset obligatio legis.

R. D. C. Quin cesset obligatio legis præcipientis actum de se indifferenter N. præcipientis actum vel ex sua materia, vel ex assumptione sui pro medio ad virtutem bonum ac honestum C. Etsi fingatur, cessare jejunium cum macerationem carnis, non cessat tamen ut actus temperantiæ, quem cum finem intrinsecum immediate ac primario lex jejunii intendit. Universim ergo lex præcipiens actum de se bonum et honestum, cessante etiam toto ejus fine extrinseco, nunquam cessat, eo quod maneat finis intrinsecus immediate ac primario intentus; imo respectu talis legis nunquam finis extrinsecus esse potest finis adæquatus. Atque per hoc etiam lex a præcepto distinguitur, cum lex objectum de se indifferens constituat in materia virtutis, v. g. taxatum rerum pretium in materia justitiæ, non ita præceptum qualecunque superioris; hinc Religiosus violans jejunium singulari præcepto impositum peccat quidem contra obedientiam, non vero contra temperantiam. Si autem materia de se indifferens est, uti gestare vel non gestare arma, exportare e loco has vel illas merces, cessante generaliter et adæquate fine talis legis extrinseco, cessat ipsa etiam lex tota, quia, cum materia de se indifferens, adeoque per se solam honeste non amabilis, nunquam per se et propter se præcipi possit, cessatio finis negativa hic transit in contrariam.

O. A. M. D. G.

CONSPECTUS TOMI TERTII

PARS PRIOR.

TRACTATUS DE BEATITUDINE.

CAPUT I. — DE NATURA BEATITUDINIS.

	Pag.
ARTIC. I. — In quo consistat Beatitudo Hominis?	1
— II. — Unde, et qualis sit tum Visio, tum Amor Beatificus,	3

CAPUT II. — DE AFFECTIONIBUS BEATITUDINIS.

ARTIC. I. — De Affectionibus Beatitudinis quoad statum.	
§ I. — An statui Beatifico essentialis sit Perpetuitas.	5
QUÆRES I. An ad Beatitudinem requiratur securitas de Perpetuitate?	8
QUÆRES II. Unde statui Beatorum obveniat Impeccabilitas.	9
ARTIC. II. — De Affectionibus Beatitudinis quoad subjectum.	
§ I. — An homines Beati habituri sint corpora?	10
§ II. — An omnes fruantur Beatitudine æquali?	15
ARTIC. III. — De Affectionibus Beatitudinis quoad perfectiones.	
§ I. — An et quibus scientiis, præter visionem, illustretur intellectus Beatorum?	17
§ II. — Quibus virtutibus et prærogativis, præter charitatem, ornetur voluntas Beatorum?	19
ARTIC. IV. — De Affectionibus Beatitudinis quoad tempus.	
§ I. — An Beatitudinem antecedit Regnum Chiliarum?	21
§ II. — An Justorum animæ ante Resurrectionem universalem admittantur ad visionem Dei?	24
QUÆRES. An Joannes XXII. tenuerit, animas hominum ante iudicium extremum non videre intuitive Deum?	31
§ III. — An Justorum animæ nondum plene purgatæ in Purgatorii poenis detineantur?	33
§ IV. — An Justorum animæ in Purgatorio detentæ Fidelium suffragiis juvari possint?	41
QUÆRES. An Justorum animæ purgantur vero igne?	43

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS.

CAPUT I. — DE VOLUNTARIETATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTIC. I. — Quid et Quotuplex sit Voluntarium?	47
— II. — An Vis, Metus, Passio tollant Voluntarietatem?	49
— III. — An Ignorantia tollat Voluntarietatem?	
§ I. — Quid et Quotuplex sit Ignorantia?	52
§ II. — Quæ sit doctrina SS. Hieronymi et Augustini de Ignorantia?	53
§ III. — An Ignorantia Vincibilis excuset a peccato?	54
§ IV. — An Ignorantia Invincibilis excuset a peccato?	56

CAPUT II. — DE LIBERTATE ACTUUM HUMANORUM.

	Pag.
ARTIC. I. — Quæ immunitas requiratur et sufficiat ad Libertatem Arbitrii?	64
— II. — Quæ indifferentia requiratur et sufficiat ad Libertatem Arbitrii?	69
— III. — Qui sint Errores præcipui circa Libertatem Arbitrii?	72
— IV. — Quæ sit vera doctrina S. Augustini de Libertate Arbitrii?	76
— V. — Quid senserit D. Thomas de Libertate Arbitrii?	
§ I. — Præcognita de Prædeterminatione.	84
§ II. — Mens S. Thomæ circa Libertatem Arbitrii.	87
ARTIC. VI. — An homo in statu naturæ lapsæ gaudeat Libertate Arbitrii? . .	90

CAPUT III. — DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTIC. I. — Unde desumenda Moralitas actuum humanorum?	96
— II. — An omnes actus humani necessario referri debeant ad Finem Honestum?	100
— III. — An sit obligatio omnes actus humanos dirigendi ad Deum, ceu Finem Ultimum?	105
— IV. — Quæ sit Regula prima actuum humanorum?	112
— V. — Quæ sit Regula proxima actuum humanorum?	
§ I. — Præcognita de Conscientia generatim.	117
§ II. — Dictamen Conscientiæ Ultimum.	120

CAPUT IV. — DE CONSCIENTIA.

ARTIC. I. — De Conscientia Erronea, Dubia, Scrupulosa.	
§ I. — De Conscientia Erronea.	127
§ II. — De Conscientia Dubia.	130
§ III. — De Conscientia Scrupulosa.	133
ARTIC. II. — De Conscientia Rigidiore, Tutiore, Probabiliore, Probabili et Laxa generatim.	135
ARTIC. III. — De Tutiorismo.	
§ I. — Præcognita.	140
§ II. — Discutitur Tutiorismus Rigidus.	142
§ III. — Pensantur fundamenta Tutiorismi Mitigati.	143
§ IV. — An in dubio legis semper sit eligendum Tutius?	151
QUÆRES. An liceat, sequi sententiam certo et practice probabi- lem, minus tutam?	157
ARTIC. IV. — De Probabiliorismo.	
§ I. — An in concursu æqualiter probabilium sequi liceat opinionem minus tutam?	161
§ II. — An in concursu opinionum inæqualiter probabilium liceat sequi minus tutam, et simul minus probabilem?	165
§ III. — Momenta sententiæ probabilis et probabilioris ex S. Scriptura.	167
§ IV. — Momenta sententiæ probabilis et probabilioris ex SS. Patribus..	171
§ V. — Momenta sententiæ probabilis et probabilioris ex Ratione Theo- logica.	177
ARTIC. V. — De Probabilismo.	
§ I. — Præcognita de opinione Probabili.	184
§ II. — An duæ partes contradictoriæ possint simul probabiles apparere intellectui, isque prudenter assentiri probabilis in concursu probabilis vel probabilioris?	187
§ III. — Quæ sint obligationes et fundamenta præcipua Probabilistarum?	189

§ IV. — Utrum Probabilismus unquam fuerit ab Ecclesia reprobatus?	Pag. 192
QUÆRES I. Ubi et Quibusnam usus Probabilismi non sit licitus?	201
QUÆRES II. An usus Probabilismi etiam se extendat ad opinionem minus probabilem alienam?	ib.

TRACTATUS DE LEGIBUS.

CAPUT I. — DE LEGE, ÆTERNA, NATURALI.

ARTIC. I. — Quidditas, Proprietates, Divisio Legis.	201
— II. — De Lege Æterna.	207
— III. — De Lege Naturali.	210
— IV. — De Principio Intrinseco et Ultimo Legis naturalis.	216
— V. — De Immutabilitate Legis Naturalis.	222
— VI. — De Præceptis Legis Naturalis.	230
— VII. — De Modo operandi a Lege Naturali præscripto.	232
QUÆRES. Quid sit Lex sive Jus Gentium?	238

CAPUT II. — DE LEGE POSITIVA DIVINA.

ARTIC. I. — De Lege Mosaica a Deo lata.	238
— II. — De Lege Mosaica per Christum abrogata.	245
— III. — De Lege Mosaica post Christum tandem illicita.	265
— IV. — De Legalibus ab Apostolis aliquamdiu post Christi mortem exercitis.	254
— V. — De Cepha a Paulo circa usum Legalium reprehenso.	258
— VI. — De Lege Evangelica a Christo pro omnibus instituta.	265
— VII. — De Lege Evangelica post sufficientem sui promulgationem universos obligante.	271
— VIII. — De Lege Evangelica Indispensabili, ac perpetuo duratura.	275

CAPUT III. — DE LEGE POSITIVA HUMANA.

ARTIC. I. — De Potestate Legislativa Humana generatim.	280
— II. — De Potestate Legislativa Civili.	286
— III. — De Potestate Legislativa Ecclesiastica.	289
— IV. — De Potestate Ecclesiastica Pontifici et Episcopis propria.	295
— V. — De Potestate Ecclesiastica Pontifici et Episcopis ex jure divino propria.	302
— VI. — De Potestate Ecclesiastica a Civili et Politica omnino discreta.	308
§ I. — Objectiones ex Lege Naturali, Mosaica et Evangelica.	310
§ II. — Objectiones ex Historia Ecclesiastica et Profana.	314
ARTIC. VII. — De Epistolis Decretalibus Veterum Pontificum ante Siricium.	320

CAPUT IV. — DE PROMULGATIONE, ACCEPTATIONE, OBJECTO, SUBJECTO ET EFFECTU LEGIS HUMANÆ.

ARTIC. I. — De Promulgatione Legis Humanæ.	
§ I. — Promulgatio Legum generatim.	325
§ II. — Momenta sententiæ Affirantis, necessariam esse solemnem Legum Ecclesiasticarum promulgationem in singulis diœcesibus.	327

§ III. — Momenta sententiæ Negantis, necessariam esse solemnem Legum Ecclesiasticarum promulgationem in singulis diœcesibus.	329
ARTIC. II. — De Acceptatione Legis Humanæ.	335
— III. — De Objecto seu Materia Legis Humanæ.	
§ I. — An Legislator Humanus possit præcipere actus mere internos ?	339
§ II. — Momenta sententiæ Negantis, Ecclesiam posse directe præcipere actus mere internos.	340
§ III. — Momenta sententiæ Affirmantis, Ecclesiam posse directe præci- pere actus mere internos.	343
ARTIC. IV. — De Subjecto Legis Humanæ.	
§ I. — An Fideles et Justi a Legibus Humanis exempti sint ?	346
§ II. — An et quomodo Peregrini Legibus Humanis obligentur ? . . .	348
§ III. — Utrum Clerici Legibus Civilibus obligentur ?	353
ARTIC. V. — De Effectu seu Obligatione Legis Humanæ.	
§ I. — Quæ et Quanta sit obligatio Legis Humanæ ?	359
§ II. — Quomodo obligent Lex Pœnalis, et Lex fundata in Præsum- ptione ?	363
§ III. — Quam obligationem inducant Leges Irritantes ?	367

CAPUT V. — DE MUTATIONE LEGIS HUMANÆ.

ARTIC. I. — De Interpretatione Legis Humanæ.	374
— II. — De Dispensatione Legis Humanæ.	377
— III. — De Privilegiis seu Exemptionibus a Lege Humana.	381
— IV. — De Consuetudine Legis Humanæ abrogatoria.	
§ I. — Quid sit, et qualis esse debeat Consuetudo contra Legem ? . . .	385
§ II. — Quinam sint Effectus Consuetudinis ?	389
ARTIC. V. — De Abrogatione Legis per voluntatem Superioris.	392
— VI. — De Cessatione Legis ex defectu Finis.	394

THEOLOGIA

WIRCEBURGENSIS.

EXCUEBANT JULIEN, LANIER ET SOCH GENOMANI.

RR. PATRUM SOCIETATIS JESU

THEOLOGIA

DOGMATICA

POLEMICA, SCHOLASTICA ET MORALIS,

PRÆLECTIONIBUS PUBLICIS

IN ALMA UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI

ACCOMMODATA.

EDITIO ALTERA

OPERA ET STUDIO PATRUM EJUSDEM SOCIETATIS

TOMUS TERTIUS.

DE JURE ET JUSTITIA.
DE VIRTUTE RELIGIONIS.

LUTETIÆ PARISIORUM,
SUMPTIBUS JULIEN, LANIER ET SOCIORUM.

4. VIA DICTA DE BUCI.

—
1853.

ZEROPOINT

11

TRACTATUS
DE JURE ET JUSTITIA

AUCTORE R. P. THOMA HOLZGLAU S. J.

SS. THEOLOGICÆ DOCTORE EJUSDEMQUE

IN ALMA UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI

PROFESSORE PUBLICO ET ORDINARIO.

APPENDIX
DE VIRTUTE RELIGIONIS

EX OPERE DE JUSTITIA ET JURE

R. P. LEONARDI LESSII, S. J.

INSTITUTIONES THEOLOGICÆ

DE

JURE ET JUSTITIA.

1. Apposite omnino post Tractatum de Gratia et Merito, præeuntes Doctores Angelico, Theologi ad considerandas virtutes procedunt. Et vero cum omne meritum in virtutum actibus consistat, tamque actus meritorii, quam virtutes supernaturales radiceantur in gratia sanctificante, utque ita loquar, nascentur in gratiæ sinu, ejus nutriantur lacte, et animentur spiritu, ita ordinata methodus exposcit. Ut vero aliunde constat, in Theologicas et Morales dividuntur. Sed prioribus utpote nativa sua præcellentia, velut jure, potioribus jam absolutis, Morales subsequuntur ordine, interque eas quatuor, quas S. PROSPER L. 3. de vitæ contemplat. c. 18. *spiritualis Paradisi fluentia quatuor Sapientiæ fonte derivata*; S. AMBROSIIUS L. 3. de Virginib. *quatuor rotas divini currus, quibus triumphalis gloria Domini animam ingreditur*; reliqui vero Patres passim, cumque his Theologi uno verbo *Cardinales* vocarunt, suntque *Prudentia, Justitia, Temperantia, Fortitudo*, ad quas cæteræ tanquam partes potestativæ pertinent.

2. Dicuntur etiam *Cardinales*, propterea quod principaliter ac specificè exprimant singulæ unam ex perfectionibus iis, quæ omni virtuti inesse debet. Primo enim virtus omnis esse *prudens* debet, et a prudentia dirigi, unde hæc cæterarum virtutum cardo est et fundamentum. Secundo *justa* esse debet, hoc est tribuere, quod alteri debetur; hanc perfectionem maxime justitia specialis et commutativa inter homines exprimit. Tertio *fortis* sit, oportet, difficultatibus non cedens: hæc perfectio in fortitudine reluet,

quatenus versatur circa honestatem quævis ardua superandi. Quarto demum esse debet *temperans*, modum a ratione præscriptum non excedens: temperantia hoc singulariter præstat, quatenus circa voluptates moderandas versatur. Ex his vero Theologia Scholastica unam *justitiam*, cæteris Philosophiæ ac Theologiæ Morali relictis, pertractandam suscipit; sic tamen, ut, secus ac Jurisprudentia, quæ juxta L. 1. Tit. 1. Instit. de Just. et Jure à Justitia ordinem ducit, primo circa ejus objectum versatur, quod ejus cognitio utilis magis ac necessaria, maximeque forum Theologicum, regulandos mores, ac decidendas pro conscientie foro quæstiones, quæ hinc et frequentes et implexæ oriuntur, attineat.

DISSERTATIO PRIMA

ET PROCEMIALIS.

DE NOTIONE ET DIVISIONE JURIS.

3. Analogum *juris* nomen est, usuque hominum diverso sensu accipitur; I. quidem pro loco, in quo judicia exercentur, et administratur justitia, quo sensu dicimus, vocari *in jus*, comparere *in jure*. II. Pro sententia judicis, atque ita is dicitur præesse *juri dicendo*. III. Pro ipsa Jurisprudentia, sive scientia legum ac canonum; in qua acceptione eos, qui legum ac canonum adepti notitiam, *Juris Consultos* appellamus; ac ita sumptum jus definitur ab ULPIANO: *Ars æqui et boni*, L. 1. ff. de J. et J.; ab Imperatore vero: *Divinarum atque humanarum rerum notitia, justî atque injusti scientia*. §. 1. *Inst. h. t.* IV. Ac magis proprie pro regula justî, sive lege ipsa ac canone; hocque sensu veniunt hi loquendi modi: ex *dispositione*, *fictione*, *subtilitate juris*. Item hac acceptione jus opponitur facto; unde ortum ducunt hi alii loquendi modi: *Quæstio juris*, *Quæstio facti*: *Ignorantia juris*, *Ignorantia facti*. Ac demum isto sensu §. *fin. Inst. de J. et J.* jus in Naturale, Gentium et Civile distinguitur, quæ tamen juris divisio potius juris magis specificè sumpti, quam in genere, aut perfecta est. V. Et strictius pro facultate et titulo agendi aliquid, vel omittendi; vel exigendi ab altero, qui vi facultatis nostræ ac tituli ad id obligatur nobis, ut hoc, illudve, det agat, aut omittat. Hoc in sensu dicimur, uti jure nostro; lædere jus alienum; succedere in jus alterius, transferre jus nostrum in alienum, etc. Jus istud, quatenus facultas, sive potestas est exigendi aliquid ab altero, vel hunc obligandi ad actionem, vel actionis omissionem, *activum* dicitur; actio autem ipsa, vel ejusdem omissio ab altero præstanda, utpote juris activi terminus, jus *passivum* appellatur, ac vulgari nomine a Theologis *debitum*, item *justum*; estque ipsum justitiæ, ut virtus specialis est, objectum, ut ex hujus notione evincitur; cum enim post ULPIANUM *Princ. Instit. h. t. ac L. 10. ff. eod.* definiatur passim: *Constans ac perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*, hoc est, juxta juris Interpretes, habitus inclinans ad suum cuique tribuendum, liquet, a justitia, quæ virtus specialis est, intendi, ut reddamus alteri, quod ejus est, hoc est, quod illi *debetur*; proin hoc *debitum* esse illius objectum.

4. Atque hoc illud jus est, quod maxime Theologi considerant. At quoniam jus, pro debito sumptum, sive *passivum*, sine altero, scilicet *activo*, penitus intelligi haud possit, cum correlativa sint, nihilque sit debitum alteri, sine jure exigendi in altero; quin præcise tantum debeas, quantum

habet juris alter a te exigendi, poscit ipsa rerum affinitas, imo necessitas, ut de jure non tam passivo, quam activo disseramus. Porro cum et jus activum a lege pendeat (quidquid enim quis juris habet agendi aliquid, vel omittendi, aut exigendi ab altero, vel a lege naturæ, vel positiva profluit), notitia quoque juris, ut *regula justī* est, pernecessaria intelligitur. Ne tamen in alienam messem falcem mittamus, præsuppositis, quæ Tract. de Legib. continentur, de jure in hac acceptione, solum generalia præmittere visum est, tum quod ab his in foro Theologico penitus præscindi non possit; tum quod inde afferri lumen oporteat iis, quæ hoc Tractatu hic illic agitantur.

CAPUT I.

DE JURE, UT EST REGULA JUSTI, GENERATIM.

Jus, ut est regula justī, sive sumptum pro lege et canone, dividitur in *Naturale* et *Positivum*; Positivum vero in *Divinum* et *Humanum*, Humanum rursus in *jus Gentium*, *Civile*, et *Canonicum* sive Ecclesiasticum subdividitur. De jure naturali et divino in Tract. de Legib., item de jure gentium, quantum Theologo satis, disputatum est. Solæ proin duæ posteriores juris species, quæ magis subservire præsentī instituto possunt, hic perlustrandæ remanent.

ARTICULUS I.

PRÆCOGNITA GENERALIA DE JURE CIVILI.

5. *Dico I.* Jus Civile in genere, est jus positivum humanum auctoritate Principis, vel Magistratus secularis, potestatem legislativam habentis, conditum ad politicam Reipublicæ civilis gubernationem, pacem, felicitatemque temporalem. Servat data definitio omnis bonæ definitionis leges, ut examinanti patebit. Nulla tamen in definitione mentio fit populi, quod hodie populus ferre leges non soleat, secus ac olim, quo respici videtur §. 1. *Inst. de J. N. G. et C.* ubi jus civile illud dicitur, quod quisque populus, vel civitas sibi proprium fecit, et constituit.

Porro ex definitione data juris civilis differentia ab omni alio elucet. Et quidem illa a jure naturali ac positivo divino se ipsam manifestat; neutrum enim humanum est, hoc est, auctoritate sola humana conditum; neutrum etiam hujus dispositioni subest; utrumque immutabile est, omitto differentias alias per se notas. Sed et a *jure gentium* triplici ex capite discernitur: 1°. enim hoc communitatum ac populorum plurium felicitatem respicit; jus civile illius solum Reipublicæ populique bonum, pro quo fer-

tur. 2º. Jus civile legibus plerumque verbo scriptove explicite latis inducitur; alterum plerumque moribus tantum et usu. 3º. Prius in voluntate legislatoris humani proxime fundatur, nec nisi remote in illo juris naturalis principio, *Legislatori juste imperanti parendum est*; posterius vero, jus gentium, proxime in illo juris naturalis principio, *fides data servanda est*, fundatur; unde tametsi omne jus positivum nitatur etiam æquitate naturali, hoc est, saltem convenientia, jus tamen gentium arctiorem propinquitatem habet cum jure naturæ, quam civile, minusque subjectum mutationi est.

Dixi vero in conclusione *jus civile in genere*; passim enim, ex recepto usu, ac per antonomasiam per *jus civile* *jus romanum* intelligitur, quod proinde vulgato nomine, ut nunc patebit, *commune* dici solet.

6. *Dico II.* Jus civile primo in commune et particulare, seu statutarium, secundo in scriptum et non scriptum, dividitur.

Commune est Romanum apud nos, vel rectius *Romano-Germanicum*. *Particulare* est vel *provinciale*, quod unius tantum provinciæ subditos ligat; inde jus Austriacum, Saxonicum, Franconicum, etc.: vel *municipale*, quod civitatis Imperialis subditos attinet. *Scriptum* apud nos ipsum jus commune est: *non scriptum*, sive *consuetudinarium* aut consuetudo, est jus tacitis utentium moribus introductum, ut sunt *mores Feudales*, etsi per accidens scripti sint. *Text. et DD. in §. 3. et 9. Inst. h. t. L. jus Civile ff. de just. et jur.*

Jus scriptum, sive commune sex constat partibus, Lege, Plebiscito, Senatus consulto, Magistratum edictis, Responsis prudentum, Constitutionibus, seu Principum placitis, pro triplici ratione status, Democratici, Aristocratici, Monarchici, quo successive utebatur Romanus populus. *Lex* hic pressius et specialius sumitur pro una duntaxat particula vel specie juris scripti, nempe ea, quam populus Romanus ipse, interrogante Magistratu Senatorio, vel Consule constituebat; cum enim initio populus Romanus tantus non esset, ut facile convocari posset, eique cum Senatu adhucdum bene conveniret, ex utriusque consensu jus est factum, quod in specie dicitur *lex*, quatenus ea pars juris scripti opponitur aliis; non vero quod partes reliquæ vel leges non essent, vel vi legum non gauderent. *Plebiscitum*, quod *plebs* (quo nomine Cives Romani veniunt, Patritiis et Senatoribus exclusis) interrogante Tribuno plebis condidit; ortis enim plebem inter et Senatum discordiis, ac secessione plebis facta in montem Aventinum, proprium sibi Magistratum constituit, quo velut Tribuno interrogante, jus fecit, ac Plebiscita compellavit. Aucto vero subin populo, ut convocari amplius commode non posset, juris condendi potestas a populo translata in Senatum fuit, qui, excluso dein populo jus statuit, quod inde dictum *Senatus consultum*, velut *Senatusconsultum Velleianum*, *Macedonianum*. *Edicta Magistratum* ipsum illud jus sunt, quod *prætorium* dicitur, quod videlicet Prætores, quorum potestas tantum annua erat, induxerunt, cum pronuntiarent sententias, adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia; etiam hoc jus honorarium dicitur ad honorem Prætorum, tametsi ad jus honorarium in specie quoque referatur §. 7. *Inst. de J. N. G. et C. Ædilitium edictum*, *Responsa prudentum* sententiæ et opiniones sunt eorum, quibus

olim a Cæsare, vel etiam Populo, aut Magistratu concessum, ut de jure responderent, qui idcirco *Jurisconsulti* appellati, quorum responsis Pandectæ abundant. At hodie, quæ petuntur jurisconsultorum responsa jus non faciunt, etsi probabilitatem. *Placita vel Constitutiones Principum* jus illud sunt, quod Princeps translato lege regia a populo in eum imperio in statu monarchico constituit, sive, rescribendo Libellis supplicum, cujusmodi Rescriptis ut plurimum constat Codex, sive per Decretum decernendo in causa controversa; sive per Edictum motu proprio aliquid statuendo. Hactenus recensitæ juris scripti species potissimum sic dictum *Corpus juris Civilis* efficiunt, de quo nunc.

7. *Dico III.* Corpus juris civilis est usitatus ille Librorum fasciculus, quo jura civilia et politica, horumque cognitio continetur.

Constat 5. partibus. *Prima* Institutionum Libros IV. complectitur; *secunda* L. Pandectarum, seu Digestorum Libros; *tertia* XII. Libros Codicis; *quarta* Authenticum, seu Novellas CLXVI. vel VIII.; *quinta* demum Libros duos seu consuetudines Feudales.

Si dicas : Etiam in eodem Corpore 113. Novellæ extant Imperatoris Leonis.

R. Sed hæ extra usum sunt, vixque allegantur, ut proinde vim juris non habeant, nec adnumerentur reliquis partibus.

Corpus hoc juris, si Libros Feudales exceperis, passim *jus Justinianæum* a JUSTINIANO Imperatore dicitur, non quod contentas eo leges primus tulisset ipse, sed quod immensa illa veterum scripta ac jura, de quibus paulo ante dictum, confusa ac dispersa eam in consonantiam atque ordinem coegerit, suaque opera TRIBONIANI, THEOPHILI et DOROTHEI, suaque auctoritate munierit. At, quid circa partes singulas observandum, paucis notare operæ pretium erit.

8. *Institutiones*, sive, quo etiam proprio alias nomine appellantur, *Instituta*, inter cæteras Corporis juris partes, ordine positionis primæ sunt; sive, quod et primæ fuerint ordine publicationis, sive quod eas primo, tanquam prima legum cunabula, elementaque legalis scientiæ a juris tyrone addisci oporteat. Et vero epitome quædam totius juris sunt; *omne enim jus*, ait Imperator §. ult. *Inst. de J. N. G. et C. vel ad Personas pertinet, vel ad Res, vel ad Actiones*, quippe *Personis* jus de *Rebus* per *Actiones* redditur; sed de his singulis agunt Instituta. Dixi : ordine *publicationis*; ordine enim *compositionis* Digesta priora veniunt; his enim opera TRIBONIANI, THEOPHILI ac DOROTHEI absolutis, iisdem mandavit Imperator, ut velut elementa Jurisprudentiæ ex Digestis exciperent, ac Instituta componerent, ut liquet ex §. 3. *Proëm. Inst.* Inde est, quod Instituta hic illic ad Pandectas adhuc edendas provocent. Absolutis vero Institutis, hæc continuo publicata fuere, ac quidem mense Novembr. XI. Calend. Decembr. anni 533. Digesta autem mense Decembr. 3. Calend. Januar. Unde Instituta Digestis priora et posteriora sunt diverso sensu.

Non tamen ob illum prioritatis aut posterioritatis ordinem Instituta Digestis, aut hæc illis derogant, cum utrisque auctoritatem contulerit Imperator; quin, ut dubium hoc præcideret, statuerit, ut etsi Instituta prius

publicata essent, non nisi tamen ex eodem die, scilicet 3. *Calend. Januar.* et Instituta et Digesta suam sortirentur auctoritatem L. 2. §. *pen. C. de Vet. Jur. conel.* Id tamen inficiabitur nemo, Institutiones haud raro ex Digestis interpretationem recipere, indeque suppleri, unde desumptæ sunt. Exemplo est §. 25. *Inst. de Rer. Div.* ubi, quod de spicis excussis dicitur, intelligendum est juxta L. 7. §. 7. ff. *de Acquir. Rer. Dom.* ex qua §. 25. *cit.* depromptus est. Similia alia in Tractatus decursu observabimus. Verum et istud exploratum est, quatenus ex Constitutionibus illis novissimis, controversias juris veteris decidentibus, insertum quid fuerit Institutis, eatenus ex parte derogari Digestorum juri, hoc est, dubietatem illam a TRIBONIANO relatum in ff. tolli deciendo. *Constit. Tanta circa nos.* §. 14. *in fine de confirm. Digest.*

9. *Digesta*, alio nomine, hausto ex fonte græco, *Pandectæ*, quod omnia veluti contineant, olim in VII. partes Imperator distinxerat L. 2. §. *omnia C. de Vet. Jur. enucl.*; at postea a jurisconsultis tempore BULGARI et AZONIS in III. partes cœperunt dividi, quarum prima *Digestum vetus* ab initio ad Tit. III. *Solutio Matrimonio*, Lib. XXIV. se extendit. Inde pars altera, *Digestum infortiatum* dicta, Libros omnino XIV. complectens, ad Tit. I. Lib. XXIX. de N. O. N. excurrit. Hinc vero pars tertia, *Digestum novum*, incipit, continens residuos Titulos et Libros. De nominum illorum, Digesti veteris, Infortiali, Novi origine ac causa, lis etiamnum inter Jurisconsultos pendet; at quidquid causæ redditur, divinatio potius et conjectura est.

10. *Codex*, Justinianeus modernus scilicet, *repetitæ prælectionis* est; hoc est, post primum Justinianum, rursus emendatus, ad exemplum Legis XII. Tabularum, Libros XII. divisos itidem in Titulos, complectitur. Tria hæc in Codice notanda veniunt: primum, quod si ex tribus Libris ejusdem ultimis allegetur lex aliqua, etiam addatur numerus Libri, velut: *C. de Jure Fisci* L. I. Lib. X. aut: L. *omnes profugi*. 8. *C. de Agriculis* Lib. XI. Alterum, quod IRNERIUS quasdam clausulas ex Novellis detractas inseruerit Titulis Codicis, quæ *Authenticæ*, tanquam ex authentico Novellarum jure decerpæ, dicuntur, atque eatenus solum vim juris obtinent, quatenus consonant cum suo fonte, seu Novella, ex qua desumptæ sunt. Tertium, quod, cum publicatis jam Institutis et Pandectis, adhuc superessent controversiæ variæ, partim jam ante inter Jurisconsultos agitatæ, sed nondum decisæ, partim emergentes de novo, Imperator earum decisiones inseruerit Codici novo, quarum *quinquaginta* recensentur, *Constit. Cordi nobis est, de Emend. Cod.* quasque ordine exhibet de CLINGENSPERG *Proëm. Inst. Lib. I. Q. 9.* atque præter has insuper Constitutiones novas addiderit a 50. Decisionibus distinctas.

11. An vero 50. Decisiones illæ Pandectarum juri derogent? inter Jurisconsultos controvertitur. Negant Cl. STRUVEN *Exercit. I. Th. 69.*, LUDWELL *Disp. speciali de Decisionib.* Moventur 1º. quia Decisiones jam fuerant publicatæ antequam Pandectæ componerentur; jus autem prius posteriori derogare non potest; 2º. quod probabile non sit, Justinianum leges mani-

festè contrarias intulisse in Corpus juris : 3°. quod Decisiones eæ latæ sint eum in finem , ut Institutiones et Digesta tanto melius concinnarentur.

Sed tenenda est *affirmativa* et communis Jurisconsultorum sententia ; 1°. Quia ita sentire cogit mens Imperatoris et intentio , quæ omnibus aliis quæsitis rationibus prævalere debet. 2°. Quia rationes contrariæ partim laborant veritate suppositi , partim historiæ. Quantum enim primum attinet , Imperator has decisiones edidit , ut per illas jus antiquum corrigeret , *Constit. Cordi nobis* , cit. §. 1. Jus vero antiquum illud ipsum est , quod antea dispersum , vagum et confusum jusserat Imperator in Digesta referri ; ergo et his per Decisiones illas , uti et Constitutiones novas derogatum fuit. *Neque refert* , quod Imperator jus vetus jusserit in Digesta referri , ut illud jam tum pro eo tempore serviret , ideoque TRIBONIANO potestatem dedit , veterum Jurisconsultorum responsa mutandi ; nam , non obstante optima voluntate Principis , TRIBONIANIQUE industria , etsi hoc sæpissime , non tamen in omnibus LL. factum. Exemplum hujusce evidens est in L. 26. §. 13. *in fin. ff. de Condict. indeb.* qua dicitur eum , qui res duas alternative habet , si utramque solverit , in potestate creditoris esse retinendi quam vellet. Eaque est ULPIANI sententia , a qua tamen Jurisconsulti alii , ut PAPINIANUS dissentiunt : at L. 10. *C. de Condict. indeb.* contra ULPIANUM decidit Imperator , quod is debeat habere electionem , qui utrumque solvit , non creditor. Quos textus , nisi derogationem fatearis , frustra conciliare tentabis. Sed et illud inde simul liquet , TRIBONIANUM non mutasse jus illud vetus in Digesta relatum juxta 50. Decisiones , cum L. 10. cit. edita fuerit anno 530. quo Digesta nondum composita , quin tamen TRIBONIANUS decisionem illam in Digesta referret. Unde

Ad 1um. R. Hoc 1°. imprimis de omnibus asseri non potest. 2°. Decisiones 50. non simpliciter , sed tantum secundum quid Digestis priores dici possunt ; jus enim Digestorum jam ante existebat , licet adhuc diffusum , sine ordine ; ergo huic per Decisiones derogari potuit. Quatenus vero jus illud vetus in Digesta relatum et publicatum , sic quidem priores dici Decisiones poterunt ; sed hoc adversarios quid juvat , cum jus Digestorum , ut modo vidimus , juxta Decisiones reformatum non sit.

Ad 2um. N. Cons. Aliud est *contrarias* ponere leges in eodem Corpore , aliud sibi *derogantes*. Prius probabile non est , voluisse Imperatorem. Alterum citra incommodum fieri potest , ut edocere quemlibet potest vel ipsa Digestorum compositio , imo ipsiusmet Codicis ; ita enim per L. 7. *C. de naturalib. liber.* derogatum est textui L. 6. *Cod. eod.* Idem factum experta est L. *in offerendis*. 37. *C. de Appellat.* abrogata per L. *fin. §. in his C. de temporal. Appellat.* Neque enim hoc injustum dici , aut Legislatori verti vitio potest , si curet , ut ex verbis legis derogantis appareat sensus correctæ legis ; cum eo subinde movere rationes possint , initio non prævisæ. Unde non tenet argumentatio : Leges subinde sibi invicem derogant ; ergo sunt contrariæ ; tum ob rationes datas ; tum quod eatenus desinat esse lex , quatenus illi per aliam derogatur.

Ad 3um. N. Simpliciter , cum ex dictis Digesta juxta Decisiones 50. nec composita , nec reformatæ sint.

12. Demum *Novellæ* Justinianei juris pars postrema sunt non positione solum, sed et editione, publicato enim jam Codice repetitæ Prælectionis, cum adhuc controversiæ quædam vel nondum decisæ, vel æquiori judicio decidendæ occurrerent, Imperator insequentibus annis *Novellas*, subintellige Constitutiones, edidit, successive tamen et velut sparsim, ut proinde, si in *Novellis* occurrant contraria, semper posterior abroget priorem, neque de conciliatione et harmonia textuum laborandum sit. Quod vero jus *Digestorum* et *Codiciis* attinet, indubium est, hoc per *Novellas* subin correctum esse, tametsi idem alias non raro confirmet, et explicent. Unde fit, quod in dubio non debeat correctio præsumi, nisi vel ex præfatione *Novellæ*, vel verbis ipsis illa reluceat.

13. Totius vero Corporis juris civilis ultimam partem *Libri Feudales* constituunt, sive, ut dicuntur alias, *Consuetudines Feudales*, quas, ut vult receptior et verior opinio, GERHARDUS NIGER, et OBERTUS DE ORTO, Mediolanenses Consules, qui sub FRIDERICO I. circa an. 1150. floruerunt, partim collegerunt ex Constitutionibus Imperatorum Occidentis CONRADI II., HENRICI II., LOTHARII III., FRIDERICI I. etc., partim ex consuetudinibus Longobardicis. In editione GOTHOFREDI hic modo Librorum numerus est, I. II. V. tertio scilicet et quarto cum secundo confusis; ac videtur Liber secundus desinere in *Tit. de Notis Feudi* 2. F. 72.; nam qui sequuntur Tituli incertæ auctoritatis sunt. Unde observandum, capitula illa, quæ a 2. F. 72. ejus Libri subsequuntur, *extraordinaria* vocari; neque recte, nisi cum ordinariis consonent, vel hæc non satis explicata reddant explicatiora, pro dirimendis controversiis adduci.

14. Sed præter partes in Corpore juris civilis comprehensas, ac modo recitatas, insuper aliæ extra illud sunt in Imperio, quæ una cum prioribus jus *Romano Germanicum* constituunt, suntque sequentes :

I. *Aurea Bulla*, ab appenso sigillo aureo sic nuncupata, conditore CAROLO IV. Imperatore prodiit, promulgata Norimbergæ anno 1356. saltem quoad priora 23. capita; cætera enim Metis publicata sunt. Argumentum ejus si consideres, est Pragmatica Sanctio de electione et coronatione Imperatoris, tum juribus Principum Electorum, atque aliis quibusdam negotiis lata, eum in finem, ut præciderentur controversiæ Electores inter aliosque Imperii proceres quoad convocationem, electionem, ac coronationem Imperatoris, item quoad sedendi, et suffragium ferendi ordinem, aliisque in conventibus publicis non raro oriri solitæ.

II. *Recessus Imperii*, dicti etiam Ordinationes, Constitutiones Imperii, germanice *Reichs-Abschied*, sunt leges universales in Comitibus Imperii Germanici, ab iis latæ et promulgatæ, qui eas ferendi jure in Imperio gaudent. Circa hos notanda sunt sequentia : 1º Obligant tam Imperatorem, quam cæteros Imperii cives, eos saltem, ad quos pertinent, immediatos et mediatos. 2º Diverso tamen modo; Imperator enim et *Status* Imperii, h. e. qui sive virile sive curiatum habent in Imperii Comitibus suffragium, probabilis per modum pacti, aut contractus ligantur Recessibus; ita enim disertis verbis asseritur in *Declaratione Pacis Profanæ in Comitibus Augustæ Vindelicorum* anno 1500. in fin. pr., tum in *Ordin. Regiment. Wormaticæ*

anno 1521. *in fine*; ab respectu cæterorum, qui prærogativa Status Imperii non gaudent, sed meri subditi sunt, vim legum obtinent; cum a Superioribus procedant, qui potestate legislativa donati, inferiores obligare intendunt. 3° Etiam juxta Recessus Imperii in summis Imperii tribunalibus jus reddendum est. 4° At cum variæ extent Recessuum editiones, hic illic inter se dissimiles, ac mendosæ, in controversiis recurri debet ad exemplaria authentica, quorum duo confici solent, atque alterum archivo Imperii sub custodia Moguntini Electoris, utpote Archi-Cancellarii Imperii, alterum aulæ Imperialis archivo inferri.

III. *Capitulatio Cæsarea*, sive Conventio, qua Imperator electus, ante coronationis solemniam, propositas sibi certas condiciones, continentes normam administrandi Imperii, juratus spondet se servaturum, publicæ salutis conservandæ causa.

IV. *Pax profana*, sive Pragmatica sanctio perpetuo valitura, consensu unanimi tum Imperatoris, MAXIMILIANI I., tum Ordinum Imperii promulgata in R. I. Wormatiæ anno 1495., ac in sequentibus Recessibus amplius declarata, qua omnis injusta vis arcetur a Statibus et subditis Imperii, ut, secus ac antea in Imperio se res haberet, quisque rebus juribusque suis libere ac pacifice uti, tutoque ac pace degere ubique possit.

V. *Pax religiosa*, id est, publica transactio, ex dira temporis necessitate ad majus evitandum malum, inita primo Passavii a FERDINANDO I. Rege Romanorum cum Statibus Imperii anno 1552., dein firmata et ampliata Augustæ Vindelicorum anno 1555., qua certarum sectarum, primo quidem solis Protestantibus, sic proprie dictis, tum vero etiam Reformatis sive Calvinianis liberum Religionis suæ exercitium indultum.

VI. *Pax Westphalica*, publica pariter transactio Imperatorem inter ac Status Imperii inter se, tum Regem Galliæ, ac Reginam regnumque Sueciæ inita et conventa, tum de servanda utraque pace religiosa et profana, tum aliis negotiis publicis anno 1648. Dividitur pax hæc in Cæsareo-Suecicam, ac Cæsareo-Gallicam. Prior Osnabrugis, posterior Monasterii Westphaliæ constituta, unde instrumentum pacis Westphaliæ ex his duobus constat, Osnabrugensi ac Monasteriensi.

VII. His adduntur *Ordinatio judicii Camere Imperialis*, edita a MAXIMILIANO I. anno 1495., ac renovata a CAROLO V. anno 1584. *Ordinatio judicii Aulico-Imperialis*, qualis prodiit anno 1654. Demum *Nemesis*, sive *Ordinatio criminalis Carolina*, sic a conditore suo CAROLO V. nuncupata.

Priores sex species maxime jus Germaniæ publicum constituunt, circa quas nobiles controversias Jurisconsulti movent, at quæ forum nostrum haud attinent. Unde, iis prætermisissis, quod de jure Romano, sive communi ad dicendorum facere intelligentiam potest, solum breviter perstringemus.

§. I.

An et quomodo in Imperio Jus Commune sive Romanum obliget?

Juris Communis sive Romani nomine hic *Justinianeum* venit, ac de eo quæritur, sitne ita in Imperio *receptum*, ac quidem auctoritate publica, ut acquisierit indolem juris domestici, secundum quod jus reddi debeat in tri-

bunalibus, ac decidi queant controversiæ, quæ frequentes occurrunt, etiam pro foro Theologico? Dixi: *Receptum*: cum enim Germania JUSTINIANO non pareret, huic dare leges non poterat; proinde si Germanos aliosve Imperii subditos obliget, hos non aliter, quam *ex Recepto* obligare potest, nec ex receptione qualicunque, sed tali, quæ est auctoritatis publicæ.

15. *Dico*. Obligat ex Recepto, ac quidem auctoritate publica.

Prob. In Comitibus Wormatiensibus anno 1495. constituta Pace profana, Cameræ, Judici et Assessoribus præscribitur juris jurandi formula, qua se obstringant, quod deinceps jus reddere velint, *secundum jus commune Imperii*, Recessus, Statuta ac consuetudines provinciarum. En! cæteras inter justitiæ administrandæ normas *jus commune* ponitur; igitur vim legis communis habeat, necesse est.

Conf. 1. Ex *Ordinationibus Cameræ* subsequentibus, anni 1555., tum aliis, quæ idem iisdem verbis repetunt.

Conf. 2. Ex Carolina Nemesi, quæ judices crebro, ut liquet ex Art. 117. 118. 120. 121. ad jus Romanum ablegat.

Conf. 3. Ex *Ordinatione* judicii Imperialis aulici edita in lucem anno 1654. *Tit. I. §. Et quoniam*, qua præcipitur ejusdem tribunalis Consiliariis, ut juxta Imperii Constitutiones, et *jus commune scriptum* sententias pronuncient, utque idcirco, quod in *Ordinationis* fine additur, *Corpus juris civilis* et canonici in mensa tribunalis semper propositum oculis remaneat, quo iisdem uti possint.

Conf. 4. Ex quotidiana praxi; de qua textantur Jurisconsulti alicujus nominis plerique, si modo nominis obscuri unum alterumque excipias. Evolvamus enim, liceat dicere cum BRUNQUELLO in *Histor. Jur. Part. 3^a. Membr. 2. Cap. 11. §. 13.* sententias, observationes, relationes Camerales apud TILLEMANNUM DE BENIGNIS, MEISCHNERUM, OSTERMANNUM, GUNTHERUM, SCIPIONEM.... GAILIUM, BLUMIUM, perillustrem LUDOLPHUM: item deductiones jurium, quibus illustrium controversiarum fundamenta et merita demonstrantur, leges Romanas non tantum utramque in illis facere paginam, sed etiam ad causarum publicarum decisionem adhiberi, deprehendemus. Sed et Imperatoria in aula, suffragiis Statuum Imperii, etc., non infrequentem esse legum Romanarum usum Acta Imperii apud MULLERUM, LONDORPICIUM, FABRUM aliosque Collectores testantur. Quibus singulis adde erudita opuscula recentissima de CRAMER.

16. *Dices* 1. Formula illa juris jurandi, de qua *in prob. Concl.*, non extat in Corpore recessuum; ergo.

R. C. A. N. *Cons.* Extare enim deberet; sed ab oscitante compilatore neglecta fuit; præterquam enim, quod *Ordinatio Cameralis* anni 1555. *Part. 1^a. Tit. 57.* eam referat verbotenus; eandem aperte contestatur *renovata Ordinatio* Spiræ anno 1588., ubi ad varias juramentorum formulas, ac præsertim ad eam provocat, quæ Wormatiæ in Comitibus, Judici et Assessoribus Cameræ præscripta, anno 1495. prodiiit. Quod vero hæc formula in Corpore recessuum non extet, mirum ne sit, neque enim latere quem potest, quantum ab eruditis desiderata sit hactenus emendatior Recessuum editio,

17. *Dices* 2. Nomine *juris communis*, de quo in *Prob.* intelligi possunt antiquæ et domesticæ Germanorum leges; ergo.

R. N. A. Quod falsitatis apertæ ex solis probationibus Concl. convincitur; ac maxime 1°. ex Ordin. Judic. Aul. *Confirm. III.* Nullum enim jus Germanorum *scriptum* (nisi forte vaga quædam ac dispersa Imperatorum mandata, quæ privatos attinerent, sed nunquam proprie *jus scriptum* constituerunt) exhiberi potest; minime verò *Corpus juris civilis* antea Germanorum proprii. 2°. Ex praxi in *Conf. III.*; quæ enim ibi dicta, unice juri Romano, sive Justiniano conveniunt, ut citationes legum omnes, quæ inde solum petitæ verbotenus, loquuntur. 3°. Mirum sane et incredibile, si *jus commune scriptum*, idque redactum in *Corpus juris civilis* Germanis proprium fuisset, id adeo periisse, ut nec ejus lacinia remaneret, neque ad illud Jurisconsultorum ullus appellasset; atqui nihil plane illius assignari potest, nec exhiberi Jurisconsultus, qui ad jus commune scriptum, sub nomine Germanis proprii, appellasset.

Sed Germani, saltem usque ad sec. XIII. receptos potius mores, teste Horreo *Cap. III. de Statu Jur. Rom. post Justinian.* atque æquitatis præscriptum, quam jus scriptum observabant, et judices habebant, non juris scientia imbutos, sed tum senili prudentia, tum experientia probatos. Sec. XIII. autem ad Germanos jus Canonicum transiit, quo tempore verosimile est, juris Romani usum cœpisse apud eosdem invalescere; quod postea magis excultum, præsertim sec. XV. constitutis Academiis, ac tandem pro norma juris dicendi auctoritate publica receptum, juxta dicta in Concl.

18. *Dices* 3. Possumus privata conventionione contravenire juri communi; ergo hoc non ita ligat.

Prob. Ant. 1°. Mulier potest renunciare senatusconsulto Velleiano; 2°. Filius familias senatusconsulto Macedoniano. 3°. Testator potest hæredibus et legatariis injungere pœnam privationis, si quid moliantur contra testamentum suum; ergo potest facere, ut leges communes in testamento suo locum non habeant.

R. D. *Ant.* Possumus privata conventionione contravenire juri communi, qua publico N. privato *subd.* in iis, quæ de forma et substantia alicujus actus requiruntur N. Quæ præcise favorem renunciantis respiciunt C. Jus publicum immediate, principaliter ipsius reipublicæ statum spectat, in ejusque bonum ac salutem tendit; at evidens est, huic privatos contravenire non posse; cum ipsa ratio dictet, bonum privatum esse communi posthabendum. Jus privatum, bonum singulorum immediate respicit, consistens in jure Contractuum, Tutelarum, Testamentorum, etc. Neque huic contravenire privati possunt, in iis, quæ jus hoc requirit ad formam et substantiam actus; nam, licet jus dicatur privatum, auctoritate tamen publicum est. Sed hoc jure etiam subinde quædam in favorem particularium statuuntur; quo casu possunt renunciare juri suo, vel potius favori sibi a jure concesso; nisi vel ad renunciandum a jure declarentur inhabiles, vel renunciare non possint sine præjudicio alterius; hinc dixi: in iis, quæ præcise favorem renunciantis respiciunt. At quod tunc renunciare possint, id ipsum ex jure descendit. L. 29. C. de Pact. L. Pactum ff. eod. L. 41. ff. de Minor. Hinc patet Resp. ad Probat.; nam

Ad prob. 1^{am}. R. D. Potest renunciare senatusconsulto Velleiano quoad *usum et executionem*, h. e. potest non uti hoc senatusconsulto *C.* Potest renunciare, h. e. facere, ut ipsi leges non habeant hoc beneficium; vel leges hoc concedentes non valeant *N.* Beneficium senatusconsulti Velleiani principaliter in feminarum bonum constitutum est; ad utendum vero hoc beneficio eas nulla lex absolute adstringit; vel ad renunciandum huic beneficio reddit inhabiles; vel excipit ab iis, quos generatim suo favori renunciare permittit; sed neque hæc renunciatio cum præjudicio alterius fit; igitur probabilius huic favori renunciant valide. Sed de hoc plura suo loco.

Ad prob. 2^{am}. N. Simpliciter; ut ex proposito dicetur suo loco, ubi et disparem rationem leges utrumque inter senatusconsultum.

Ad prob. 3^{am}. R. D. A. Potest hanc pœnam injungere, ne quid contra testamentum suum *validum* moliantur frivole *C.* Ne quid moliantur contra illud debitis solemnitatibus destitutum *N.*

§ II.

Quæ sit auctoritas Juris Communis comparative ad Jus Provinciale, vel Statuta locorum?

19. *Nota I.* Cum juris communis nomine veniat 1°. jus Romanum, vel Justinianicum simpliciter tale; 2°. jus Romano-Germanicum, duplex hic movetur quæstio; *prima*: an jus commune Romanum, ut ut auctoritate publica receptum, cedere tamen debeat juri provinciali, vel, ut dicitur alias, Statutario, h. e. ut in decidendis controversiis attendi hoc debeat, etsi eo contrarium statuatur juri Romano? *Secunda*: utrum idem dici possit, ac debeat, quoad legem communem Imperii Germanici propriam, velut in Recessibus contentam. Pro quo ultimo

20. *Nota II.* Legem Imperii communem dividi in *fundamentalem*, et non *fundamentalem*, sive *simplicem*. Prior est, quæ, ceu basis et fundamentum Reipublicæ ordinatur immediate ad salutem ipsius Imperii, servandamque compagem. Unde et lex Imperii *publica* apud Jurisconsultos audit; inque hujus censem iidem referunt Auream Bullam, Capitulationes Cæsareas, Transactionem Passaviensem, Pacem Publicam sive Profanam, Pacem Religiosam, Westphalicam, et quæ sunt id genus. Posterior, quæ subditorum salutem atque utilitatem publicam proxime ac principaliter respicit; atque eo pertinent, quæ circa Contractus, Testamenta, Successionem ab intestato, et similia, ordinata sunt. Fundamentalem, seu publicam Imperii legem quod attinet, facile convenit inter omnes, eam a nullo *Statu* posse pro libitu contrario statuto abrogari, ac proinde huic, si quod prætenderetur, nunquam cedere fundamentales leges. Sola igitur disceptatio remanet de non fundamentali (quam etiam, mea pace, *simplicem*, *privatam* quis vocet) eamne tollere possint Status in provinciis contrario statuto, ut juxta hoc, non illam jus reddendum sit?

21. *Dico I.* Jus Romanum, vel Justinianicum, ut ut receptum, sic tamen non obligat, ut cedere ei debeant leges provinciales. Est communis.

Prob. Ex ordinatione judicii aulici data a FERDINANDO III. Imperatore *Tit. I. n. 16.* qua discrete præcipitur, ut in judicando Status Provinciæve cujuslibet leges observent, sic quidem, ut *non, nisi his deficientibus*, jus Romanum obtineat. Eadem præcipit ordinatio Cameralis novissima *Part. I. Tit. 13.* Unde et CAROLUS V. in prologo Constitutionis criminalis profitetur, nolle se provincialibus legibus obesse. Igitur jus Romanorum solummodo sic est receptum, ut tum succedat, cum provinciale defecerit, ac proinde et huic cedere debet, perque hoc abrogari istud potest.

Quantum ad jus Longobardico-feudale, idem est judicium, hac tamen cum cautela, ut discrimen teneatur Imperii inter et Statuum feuda. Si Status Imperii feudum possideat Imperii; hujus atque Imperatoris legem negligere non potest; quia generaliter vasallus in domini detrimentum immutare nequit conventionis legem; quod si vero Status ipse in feudum concedat, eo tum casu poterit recedere a Longobardorum inventis, aliamque vasallo suo legem dare non prohibetur. Ex dictis per se nascitur hoc

Corollarium. Non solum judicem in tribunalibus teneri ad ferendam sententiam juxta legem provinciæ, sed etiam Theologos pro foro conscientiæ, etsi jus Romanum contrarium esset legi provinciæ; pro hoc enim casu jus Romanum cum receptum non sit, nec obligat, nec esse norma potest pro ullo foro decidendi.

22. *Dico II.* Cedit e contra, *per se loquendo*, lex provincialis legi communi imperii. Ita communis, et vera Jurisconsultorum sententia contra THOMASIIUM, *Diss. de Stat. Imper. Potest*; STRYCKIUM, PFEFFINGERUM, HIPPOLITUM A LAPIDE, et ex Protestantibus similes nimios autonomiæ patronos.

Dixi vero: *per se loquendo*: a regula enim subtrahimus 1°. si quæ Imperii provincia ex conventionione, aut concessione suæ est permissa autonomiæ; pacta enim infringere, altera parte invita, nefas est; nec revocari facile potest, quod præsertim ex causa et merito est concessum. 2°. Si lex provincialis, quæ fertur, sit duntaxat *præter*, non *contra* jus Imperii commune: cum nihil jam sit, quod eidem obstare possit. 3°. Si juxta leges provinciales, etsi Recessibus contrarias, in supremis Imperii tribunalibus fuerit aliquoties judicatum; ut enim lex adversam recipit consuetudinem, ita, data hypothese, introducta censetur. 4°. Si leges provinciales in ipsis approbentur Recessibus, vel declaret Legislator, quod iis derogare nolit. Nunc conclusio

23. *Prob. I.* Potestas legislativa, de facto competens Statibus, eis ab Imperatore data fuit; igitur tanta dici nequit, ut summam hujus vincat potestatem: atqui hanc vinceret, si ejus inviti possent legem abrogare statuto contrario; ergo. *Maj.* indubia videtur; constat enim inter omnes, Carolingicorum ætate, Principes Germaniæ, qui illorum suberant imperio, condendæ legis facultate caruisse; eam igitur a nemine alio, quam ab Imperatore habere possunt, vel hujus consensu expresso, vel, si præscriptione immemoriali acquisierint, saltem consensu tacito. *Cons.* non minus extra aleam posita est. Quod enim tantam iis potestatem contulerit, quæ summam ipsius Imperatoris elideret, nullo imprimis hujus consensu expresso constat; nec tacitus præsumi potest, tum quod credibile nullo modo sit, Imperatorem, dum potestate legislativa donavit Principes, summam suam

ab eorum voluerit pendere arbitrio; tum quod summa tribunalia, statuta ejusmodi, seu valida, non soleant agnoscere; sed reformationis discrimini subest sententia, quæ in Provincia juxta hujus legem, contra communem Imperii lata, si appellationis via ad summa tribunalia deferatur, cujus plura prostant exempla. Vide MYNSINGER. *Resp.* 36. n. 6. atque alios. Sed et *Min. subs.* per se constat.

Nec officit, quod, de quo post pacem Osnabrugensem *Art.* 8. §. 1. non dubium est, Status *superioritate territoriali* gaudeant, unde profluat legum ferendarum facultas; nam 1°. superioritas illa territorialis subordinata nihilominus est Imperatori et imperio; atque hinc 2°. quotquot superioritatis illius, etiam post pacem Osnabrugensem descripserunt indolem, aiunt, esse *potestatem summa* (Imperatoris) *inferiorem; summæ æmulam, proximam*, etc. Vid. HORN. *Juris publ. Prud. Tit.* 59. §. 2.

24. *Prob. II.* Recessus Imperii Imperatorem et Status obligant per modum contractus, ut dixi supra; ita enim communis fere Recessuum formula sonat, in specie in Recessu anni 1654., tam enim Imperator, quam Ordines Imperii ita conveniunt inter se: infero: Ergo multo minus poterunt Ordines pro lubitu datam fidem frangere, quod facerent, si statuto contrario, quivis in Provincia abrogarent legem, de qua convenerunt.

Neque dicat quis cum STRYCKIO *in usu mod. Pand. Tit. de Legib.* ac PFEFFINGERO *in Not. ad Vitriarium L. 3. Tit. 17.*, quod legum istarum auctoritatem, promissamque fidem Status satis servant, si modo sese mutuo iisdem adstrictos fateantur, licet subditos quisque suos earum vinculo eximat. Nam

1°. Consentiant Status in legem ferendam, ut omnes Imperii *immediatos et mediatos* obliget, consentiant enim in eam, quam fert, ac promulgat Imperator: sed hic obligatos; pro ratione materiæ legis, omnes vult; ita enim vulgata omnium pene Recessuum formula sonat: *Statuimus igitur, ordinamus, volumus*, ait Imperator in Recessu cit. anni 1654., *ac mandamus omnibus et singulis*. NB. *Immediatis et mediatis*, etc. 2°. Lex, de qua conventum, non raro est ejusmodi, ut ad eam *observandam* Status ipsi non adstringantur; igitur eorum subditi astringuntur, qui respectu Imperii subditi mediati sunt; atque idcirco Status ipsi, saltem ad legem *conservandam* ligabuntur. Res exemplo pateat. Imperii lex est, quod cuivis mediato a Statuum curiis ad summa Imperii tribunalia provocare liceat. Lex ea Status ipsos non stringit: per se enim constat, hos non nisi ab Imperii tribunalibus judicari posse; non igitur obligati sunt ad hanc legem *observandam*: sed an neque ad *conservandam*; vel non impediendum, ne quis eorum subditus ejus beneficio legis utatur? Id ne unus hactenus asserere ausus. Quin contrarium ipso facto profitentur Principes, quotquot privilegium *de non appellando*, vel impetrarunt ab Imperatore, vel adhuc efflagitant; at si contrario statuto abolere hanc possent legem, quid tam impense conarentur isthoc donari privilegio?

25. *Prob. III.* Etsi Imperator, antequam communem ferat Imperii legem, Statuum necesse habeat consensum exquirere, suo tamen duntaxat nomine illam edit, promulgat, imperatque observari, adeo ut, licet in legem ali-

quam consenserint Imperii Ordines, horum tamen placitum nō senatus quidem consulti, minus alicujus legis habeat robur, usque dum mandatum accesserit Imperatoris; id non diffitetur STRYCKIUS cit. in hoc multo æquior, quam HIPPOLITUS A LAPIDE *L. de Rat. Stat. P. I. cap. 4.* qui primus ei unius contrarium asserere ausus, etsi audacissimæ sententiæ ne unum et fundamentum suppeterent omnia Imperii scrinia. At si ita est; quo jure poterunt Status abolere legem Cæsare invito, quæ fieri non poterat, nisi eo volente?

Adde, quod contraria sententia, id quod ei exprobrat BURGRAVEN *de summa Rer. L. I. c. 11. §. 2.* imo ipsi sanioris mentis Protestantes, pugnet adversa penitus fronte cum omni Annalium antiquioris, medii, et recentioris ævi fide, cum origine Statuum: subvertat publica Imperii jura, et fundamentales leges: adversetur principiis doctrinæ civilis: tollat harmoniam, et, quam pulcherrimam deprehendimus, Imperatorem inter Ordinesque dependentiam, et cohærentiam inter ipsos Status: pertentet tacite sanctum Imperii vinculum, animamque. At scire tamen refert, quibus nitantur fundamentis nostri Monarchomachi.

26. *Dicunt* 1. Negans sententia non indiget probatione, cum fundetur in libertate et licentia, ait THOMASIVS §. 45. *Dissert. de Statuum Imp. potest. Legislat.* Item: Imperii haud interest, quo jure quisque Statuum suos regat subditos; inquit STRYCKIUS *de Legib.* §. 5.

2. Vix est in Imperio provincia, quæ non habeat peculiaria statuta, et inter se et ab Imperii legibus diversa. Exemplo sit testium numerus ad testamentum pagani requisitus. Vulgata est illa de Notariis ordinatio, MAXIMILIANI I. in Comitibus Coloniensibus anno 1512. ea septem exigit; at statula localia modo quinque, modo tribus contenta sunt; ergo.

3. Jurejurando se debent obstringere et Judex et Assessores Imperialis Camerae, quod juxta ejusmodi statuta velint dirimere controversias.

4. Quid potest Imperator toto in Imperio, hoc idem quisque Status in sua provincia; ut in brocardicon ac regulam abierit: *Quisque Status in suo territorio est Imperator;* ergo potest Status vel recipere leges, quas velit, vel ejicere, quas nolit.

5. In Recessu Imperii novissimo §. 105. jubentur Judex et Assessores Camerae æque secundum statuta, ac recessus Imperii, et jus commune ferre sententiam; ergo statuta, vel jus provinciale non cedit juri communi Imperii. At lubrica plane, nulliusque roboris hæc momenta sunt. Unde

R. *Ad 1. N.* Utrumque assertum. *Primum:* cum enim, quidquid libertatis habent, vel tum ex concessione Cæsarum, tum J. P. W. habeant juxta prob. Concl.; si quid plus sibi tribuant, quam concessum legatur, vel maxime probatione indiget; saperet enim hoc privilegium, quod probandum est. *Alterum:* quia non quæritur hic, an, et quantum intersit Imperii, quo jure quis Status regat subditos? sed quantum ad regendos juris acceperint? an cum, vel sine subordinatione? constat autem, quidquid superioritatis habent; eos ex concessione, nec nisi cum subordinatione habere ad Imperium et Imperatorem. Utriusque vero asserti, ac principii monarchomachici falsitas ex ipsa delegitur modestia atque observantia Principum, admittere renuentium quæstionis ejusmodi, ac, si verum fateri velimus, ancipitis plane ac periculosæ adulationis illecebras.

Ad 2um. R. C. A. D. Cons. Ergo lex Imperii cedit provinciali *per se*, et regulariter *N.* Aliquando, in circumstantiis supra jam exceptis *C.*

Ad 3um. D. Debent jurare, quod juxta ejusmodi statuta velint dirimere controversias, posthabito jure communi sive Romano : item, si non obstet jus aliud Imperii *C.* Posthabito etiam jure Imperii si quod extet contrarium *N.* Tunc enim *per se* loquendo hoc prævalet.

Ad 4um. R. 1°. Si jactata illa parœmia, ita simpliciter posita, sit vera, quid igitur obstat, quo minus vel Principes respective ad suum territorium usurpent *Imperatoris* titulum, vel illo eos venerentur adversarii? Cur adversariorum hactenus nemo vulgatæ parœmiæ ausus veritatem palam evincere, cum, qui ea de re aliquando quid scribere tentarunt, id, suppresso plerumque aut ficto sub nomine fecerint, ut vel hinc quis facile æstimet, quam diffidant ipsi veritati sui brocardici.

R. 2°. Brocardicum igitur istud, ut eo uti liceat, oportere, sano sensu accipias. Nimirum sunt Imperator *imitative* secundum quid, quatenus, stabilita nunc ipsis jurisdictione territoriali, varias hujus species exercent, quæ antea Imperatoribus propriæ; quin demus, eos hoc in genere posse quid plus suo in territorio, quam Cæsarem in Imperio; sic ferunt leges, quin necesse habeant, aliorum consensum exposcere; secus ac Imperator, cui ad ferendam legem toto pro Imperio opus consensu *Ordinum capit. Leopold. et Joseph. Art. 2.* At nondum idcirco suo Status in territorio Imperator est; nam *1°.* Status quidem ipsi *immediate*, horum vero subditi *mediate* subduntur Cæsari, hic vero mortalium nemini : ab illis ad hunc, non vice versa, datur appellatio : Statuum immediatus, ac totius Imperii supremus judex Cæsar est; nemo Cæsaris : vide his similia passim apud FABRUM in *Cancell. Stat.* Cætera porro jactati brocardici vitia notat BOECLER. in *R. J. N.* aliique apud SWEDERUM *Part. Spécial. Sect. II. Cap. X. pag. 804.* quibus adnumerandum istud, de quo est præsens controversia. Ratio demonstrativa est

1. Quæcumque asserta fuit Statibus jurisdictio territorialis, non nisi cum subordinatione ad Cæsarem asserta fuit, ut hanc exserere aliter haud possint, quam *salvo juramento, quo quisque Imperatori et Imperio obstrictus est. J. P. O. Art. VIII. §. 2.* Atqui solemnī jurejurando, deposito antequam investituram a Cæsare capiant, se huic obstringunt singuli ad præstandam ei fidem, subjectionem, obedientiam, ita enim formula juramenti sonat; ergo contra Cæsaris, utpote superioris ac domini sui legem nihil possunt.

2. Si Status quilibet est suo Imperator in territorio, h. e. ut exponunt adversarii, tantum possit suo in territorio, quantum Imperator in Imperio; igitur quavis in provincia duæ concurrunt potestates, a se mutuo independentes : Imperatoris altera, altera Status. Damnet jam, quod sit exempli instar, Imperii lex usuras quincuncibus majores; e contra illas statuat lex provincialis. Utra cedat alteri? neutra; quia Legislatorum potestas hinc inde æqualis est. Quænam igitur legum harum, sibi directe adversantium iudicatu norma sit, dum altera non cedit alteri? Utraque nimirum, sicque iudicium ineluctabile erit; vel in arbitrio positum iudicis, quem damnare velit, vel absolvere, quo nihil absurdius.

Ad 5um. R. 1°. Si particulam *æque* in rigore sumas, *1.* igitur hoc ipso lex Imperii non cedit legi provinciæ, sed utraque æqualis erit auctoritatis et

norma iudicii, atque ita adversarios rursus premet difficultas nunquam superabilis, quæ ante indicata. 2. Sic triplex esset norma iudicii, lex provincialis, lex Imperii, jus commune, quo Romanum intelligitur, quia textus ait: ut *æque juxta statuta*, ac *recessus Imperii*, et *jus commune* ante oculos habeant, dum ferent sententiam, sicque crescet allata difficultas. Necesse igitur est alium esse Ordinationis sensum. Quare cum communi juris Interpretum

R. 2º. Sensum esse, quod tria hæc jura sint norma iudicii, Provinciale, Romanum, atque illud Imperii Germanici; sic tamen, ut, dum sibi adversantur, unum cedat alteri. Commune et Romanum vere est norma iudicii, quantum illi per Provinciale, vel aliud Imperii derogatum non est: si derogatum fuerit per alterutrum, hoc vincet; ac si quidem per Provinciale, stabit hoc, sed quatenus non adversatur speciali legi Imperii; hæc enim, per se loquendo, juxta Conclus. cum lata sit ex conventionem Statuum, auctoritate munita Cæsaris, hujus totiusque Imperii nomine promulgata, haud dubie fortior est, cui lex privati Status, ob subjectionem Imperatori et Imperio debitam, debet cedere.

ARTICULUS II.

Præcognita generalia de Jure Canonico sive Ecclesiastico.

27. Jus *Canonicum*, quantum ad vocem, ex fonte græco natales hausit. *Κάnon* quippe Latinis *regulam* sonat. Maluit Ecclesia decreta sua appellare potius *Canones*, sive regulas, quam leges; non propterea, ut perperam Protestantibus placet, quod ipsa potestatem legislativam sibi a Christo concessam non crederet; sed quod lex, vel ipso sono nominis, plus rigoris præferat et dominatus despotici cum vi coactiva, et impositione pænæ, juxta *L. 7. ff. de LL. Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire*; nomen vero regulæ mansuetius regimen importet. Nimirum Ecclesia, ita edocta a divino Fundatore suo, vinculis charitatis potius suos vult trahere, nec continuo vi ac rigore, nisi dum necessitas extorqueat, suos ad obediendum compellere, juxta illud Matth. 18. v. 17. *Dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, tunc primum sit tibi sicut ethnicus et publicanus*, sive excommunicatus, inque eum finem continuo etiam vim coactivam ac puniendi confert Apostolis. Porro jus Canonicum, nomine satis vulgari *Ecclesiasticum* dicitur tum ratione originis, quod proveniat ab Ecclesia; tum quod circa ejus regimen versetur. Item: *Sacrum* a materia, quæ sæpe spiritualis est. Etiam *Pontificium* a summis Pontificibus, a quibus vel extra Concilium; vel in Concilio una cum congregatis aliis Ecclesiæ Prælati conduntur præcepta vel Canones. Hoc tamen nomen Protestantes refugiant.

Nos modo de hoc quoque jure pauca delibabimus, in quantum generalis quædam ejusdem notitia requiritur ad percipienda plenius, quæ tractantur; uti enim jus Canonicum Theologia, ita hæc priori adjuvatur. Unde

28. *Dico I.* Jus Canonicum sic definiri potest: Jus positivum a SS. Pontificibus traditum, vel constitutum, vel approbatum in ordine tum ad publi-

cum Ecclesiæ regimen, ac dirigendos fidelium mores actionesque ad cultum divinum, juste pacificeque vivendum, sique ultimato eos perducendos ad finem ultimum supernaturalem; qui est beatitudo sempiterna. Singula fere datæ definitionis verba multiplicem ejus differentiam a jure civili produnt.

Dixi vero 1°. A SS. *Pontificibus*; summa enim eorum est in ferendis pro tota Ecclesia legibus auctoritas, cum illa Prælatorum inferiorum se solum intra suarum Diocesium limites contineat, sique congregati in Concilio sint; ut Canones ab iis conditi robur obtineant in Ecclesia, necesse est, summi Pontificis consensus accedat vel approbatio; neque enim aliter ab origine Ecclesiæ usque huc quidquam virium habuerunt in Ecclesia decreta Episcoporum. Sed et præterquam quod amplissima potestas clavium sancti Petri successoribus a Christo tradita id exigit, poscit Ecclesiæ per totum orbem dispersæ natura et indoles, ac unitatis in Cathedra Petri tanquam centro stabilitæ, ac perpetuo conservandæ ratio, ut sit potestas regendi Ecclesiam citra Conciliorum ambages exercenda, qua SS. Pontifices semper usos esse, evincit omnis ævi fides, et amplissima illa definitionum, decisionum, Epistolarum Decretalium, Bullarum, Rescriptorum, aliarumque varii nominis Constitutionum Pontificiarum multitudo, quæ ingentibus juris Ecclesiastici Collectionibus causam præbuit.

Dixi 2°. Vel *traditum*, vel *constitutum*, vel *approbatum*. Prius; quia et jure canonico præcepta tum divina, tum naturalia, ac divinarum Scripturarum sæpe occurrunt sententiæ, quæ traduntur tantum a Pontificibus. Alterum; ob decreta ab ipsis edita Pontificibus. Tertium; ob varias Patrum sententias; item Imperatorum placita et leges, quæ, nisi a Pontificibus approbata fuissent, ac in vim legis adoptata, illam in Ecclesia non haberent, præsertim quatenus Principum leges de rebus spiritualibus, ac solius Ecclesiæ judicio ac Christo subjectis disponunt.

Varias juris Ecclesiastici divisiones Canonistæ instituunt, velut dum illud partiuntur in *publicum*, quod publicum Ecclesiæ statum, ejus negotia publica, electiones, jurisdictionem Prælatorum, etc. ordinat, ideoque ad ipsam Hierarchiam, sive *imperantes in Ecclesia qua tales* pertinet: tum *privatum*, quod actiones et mores *parentium*, seu fidelium qua talium dirigit. Item in *scriptum*, et *non scriptum*, quorum prius legibus et constitutionibus, alterum traditionibus moribusque continetur. In *antiquum*, *novum*, et *novissimum*. Primum initium ducit ab ipsis Ecclesiæ cunis, omnesque cujus demum sint nominis, legum sacrarum collectiones tam in Orientali, quam Occidentali Ecclesia usque ad medium seculum XII. concinnatas complectitur. Alterum originem ducit a compilatione Canonum et Decretorum, quam GRATIANUS suscepit, et anno 1151. publici juris fecit; quam postea subsecuta sunt alia collectionum volumina, SS. Pontificum jussu adornata et publicata, ut Libri V. Decretalium GREGORII IX., Liber VI. BONIFACII VIII. aliaque in Corpore juris clausa, ex quibus Corpus juris canonici coaluit, ut quidquid eo clausum et collectum, juris *novi* nomine veniat; *novissimi* vero, quæcumque vel Conciliorum generalium auctoritas, vel Pontificum adjecit, ut Conciliorum Canones, Bullæ, Constitutiones Pontificum, etc. quæ in ipso juris canonici Corpore sedem nondum habent. Atque de hoc utroque, *novo* et *novissimo* modo disseremus, cum priores divisiones præsens institutum nostrum non attingant.

29. *Dico II.* Jus canonicum in Corpore juris clausum sex constat partibus : Decreto GRATIANI, quinque libris Decretalium, sexto libro Decretalium, Clementinis, Extravagantibus, tum Communibus JOANNIS XXII.

Decretum Gratiani sic ab auctore suo GRATIANO, O. S. Benedicti dictum est, qui illud, ut paulo ante notatum, circa annum 1151. compilavit ex Conciliorum Canonibus, Pontificum Decretis, sententiis Patrum, Regum etiam et Imperatorum sanctionibus, quæ singula nunc simpliciter nomine *Canonis* veniunt; quibus hinc inde quædam GRATIANUS de suo addidit. Quando, curvæ *Decreti* nomine appellata illa Collectio, non satis liquet. In tres partes dividitur, quarum *prima Distinctionibus* 101. in Canones, sive etiam, ut subin placet, capitula divisim absolvitur: ac quidem 20. primis de juris canonici principiis, 73. sequentibus de origine Cleri, forma, institutione, vita, moribus ac officiis agit, 8. posterioribus de auctoritate Pontificis. *Altera Causas* 36. complectitur, sive casus et controversias, quarum quælibet sub se *Quæstiones* continet, pariter in *Canones* divisas, quibus pertractantur, quæ ad judicia Ecclesiastica pertinent; simul Causæ 33. Q. 3. Tractatus annectitur de Pœnitentia, rursum *Distinctiones* 7. complectens. *Tertia* demum de *Consecratione* dicitur, finiturque *Distinctionibus* 5. de iis agens, quæ ad ministerium sacrum, ritus, ceremonias, ordinationes, consecrationes attinent. An et quanta auctoritate legali poleat GRATIANI Decretum, sequenti §. patebit.

Quoad Decretum illud porro observandum, quosdam Canones nomen *Palea* præfixum gerere; non quod res viles nulliusque momenti contineant, sed quo indicetur, esse Canones illos *additiones*, vel adjectas a GRATIANO ipso, vel alio olim a margine, quæ postea a Librariis vel studio, vel incuria Canonibus insertæ, ut ex admonitione ad Lectorem præfixa Decreto eidem satis liquet.

Decretales, scilicet epistolæ Pontificum, vel potius sententiæ, quæ ad rem faciunt, ex illis excerptæ, jussu atque auctoritate GREGORII IX. collectæ sunt a S. RAYMUNDO DE PENNAFORT. Constant Libris quinque. I. Post generales aliquot titulos de *Constitutionibus*, *Consuetudine*, *Rescriptis*, agitur de modis constituendi, ordinandi Prælatos Ecclesiæ. II. De judiciorum Ecclesiasticorum forma et ordine. III. De Clericorum vita, obligationibus, rebus. IV. De Sponsalibus et Matrimonio. V. De criminibus, eorumque pœnis. Singuli Libri hoc versiculo denotantur: *Judex, Judicium, Clerus, Sponsalia, Crimen.*

Sextus Decretalium, inde dictus, quod ad quinque Libros præcedentes, complementi instar a BONIFACIO VIII. sit additus, continetque casus in prioribus quinque Libris non comprehensos.

Clementinæ sunt Constitutiones CLEMENTIS V. quas ipse tum ex Concilii Viennensis in Gallia se præside celebrati Constitutionibus, tum aliis Decretalibus suis in volumen congesserat, jamque paraverat edendas; at, quo minus id faceret ipse, præveniens eum mors impedivit, publici tamen juris JOANNES XII. CLEMENTIS successor fecit.

Extravagantes in duplici sunt differentia, aliæque *Communes* dicuntur; aliæ JOANNIS XXII. Communes sunt Constitutiones Pontificum diversorum; posteriores ipsius JOANNIS XXII. propriæ. Extravagantes vero idcirco dicuntur, quod incerta quasi sede vagarentur extra Corpus juris, antequam in eodem stabile illis daretur domicilium.

Extant quoque in Corporis juris editionibus novissimis Liber septimus Decretalium a PETRO MATTHEO Jurisconsulto Lugdun. ex variis Bullis, ac Constitutionibus successorum Pontificum collectis, item Institutiones LANCELOTI; at cum neuter liber munitus auctoritate alicujus Pontificis, nec auctoritate legali gaudet, nec ad partes juris proprie dictas pertinet.

At quid sentiendum de Canonibus, qui *Pœnitentiales* appellantur; item, qui *Apostolici*, in Corpore juris clausis? R. quoad priores, ii plerique modo ab usu recesserunt: de posterioribus mentem nostram require infra §. 2.

Si roges demum quid rei sint *Rubrica*? item *Glossa*, cum utriusque sæpe occurrat mentio?

R. 1°. *Rubrica* brevis quædam summa est subsequentis materiæ, præfixa Constitutioni, vel textui; et quoniam litteris rubris exprimebatur olim, *Rubricæ* vel *Rubri* nomen retinuit. Auctoritas *Rubricæ interpretativa* est maxima; unde a *Rubro ad nigrum*, sive ex præfixo titulo ad subjectum Canonem, subin non satis perspicuum, utile capitur argumentum ad decidendam causam. Non tamen id æque de *Rubricis* in Decreto GRATIANI dixeris, utpote quæ nec ex Pontificibus aliquem, neque GRATIANUM, sed incertum auctorem habent.

R. 2°. *Glossa* est uberior Canonum, textuumque explicatio ad marginem apposita ab ACCURSIO: Unde, si quod Corpus juris explicationem illam continet, *Glossatum* vel *Majus* dicitur, distinguiturque ab alio, quod tantum notis illustratum. Nec *Glossa*, nec *Notæ* auctoritatem juris habent, licet prior præsertim probabilitatem pariat, majorem etiam, quam quæ alterius Doctoris est, nisi vel aliunde pro hoc stet firmitus juris fundamentum, vel obstet ipsi *Glossæ* consuetudo, vel praxis, optima interpret legum.

30. *Dico III.* Præter partes juris canonici in Corpore juris clausas, sunt præterea extra illud sequentes.

I. *Concilium Tridentinum* inchoatum sub PAULO III. anno 1545., continuatum sub JULIO III. subque PRO IV. anno 1563. terminatum. Quoad *articulos fidei* est auctoritatis infallibilis, uti de singulis Conciliis œcumenicis legitime congregatis, quale Tridentinum fuit, demonstrant Theologi. Quoad *decreta morum et reformationes* potestate legali pollet, jusque universale ac novissimum constituit, ubi promulgatum, eique vel consuetudine, vel privilegio Apostolico derogatum non est; nec enim in Ecclesia est major legislativa potestas, quam illa Concilii generalis capiti suo, Pontifici Romano, uniti.

II. *Bullarium magnum*, vulgatum primitus SIXTI V. auspicio, deinde a LAERTIO CHERUBINO Jurisconsulto Romano aliisque continuatum, diversas Romanorum Pontificum Bullas ac Constitutiones complectitur. Bullas in eo contentas non habere legalem vim, nisi quatenus constet, eas pro universa latas Ecclesia, rite promulgatas fuisse, suisque concordare originalibus convenit. Unde antequam de his constet, proferanturque in forma authentica, vi decisiva carent, nec plenam probationem pariunt in judicio, præsertim ubi de magni momenti rebus est controversia. Quod idem de Bullis extravagantibus, h. e. nondum Bullario insertis, tenet.

III. *Regulæ Cancellariæ* circa JOANNIS XXII. tempora natæ, ortum duxerunt a reservationum frequentia, cumque initio non nisi informationes essent pro Officialibus ad expediendas litteras Apostolicas, nunc pleræque Constitu-

tiones sunt, maxime circa causa beneficiales, observandæ ab Officialibus, quas singuli Pontifices sui aditu regiminis condere solent, vel renovando a Prædecessoribus factas, vel eas augendo, vel minuendo. Quippe expirant cum morte Pontificis, nec robur habent sede vacante; quod tum primum, et tantum recuperant, cum et quantum eas valere vult Successor demortui Pontificis. Juris universalis auctoritate non gaudent, nisi quatenus generaliter quid statuunt, ut de Beneficiorum reservationibus, resignationibus, qualis est regula *de viginti*: regula *de triennali*; item dispensationibus, indulgentiis impetrandis; saltem si proferantur in forma authentica, h. e. teste CHOCKIER, impetratæ a S. R. E. Vice-Cancellario sub plumbo, vel per libellum in Camera Apostolica impressum. Vid. PILAT. *Orig. Jur. Pontif.*

IV. *Declarationes Cardinalium*, scilicet Concilii Tridentini Interpretum, quoad *decreta morum*, circa quarum auctoritatem non est par auctorum sententia, quibusdam solum doctrinalem et probabilem ipsis tribuentibus. Rectius, ex communiore sententia, hoc inter eas discriminis ponitur: quod si casus duntaxat particulares decernant, judicialis quidem instar sententiæ sunt, quæ jus in ea solum quæstione facit, in qua profertur. At jus universale constituere censendæ sunt, si 1°. sint *comprehensivæ*, h. e. comprehendantur in verbis Concilii, servantes tenorem ac proprietatem verborum, eam interpretando solum, non extendendo, aut ponendo legem novam; itaque statuere PIUS V. et GREGORIUS XIII. Coincidit fere cum hoc aliorum loquendi modus, eas vim legis universalis habere, si Tridentini mentem generatim, et in abstracto exponant: quod tunc Concilii decretis inhærere censeantur. 2°. Si tamen datæ, consulto prius Pontifice, hujusque expresso in litteris nomine, ita ordinantibus SIXTO V. et GREGORIO XIV. Ac 3°. si proferantur in forma authentica nimirum cum S. Congregationis sigillo, subscripto Cardinalis Præfecti et Secretarii, ut voluit URBANUS VIII.

31. Nec obstat, quod non promulgentur solemniter, ut leges alias solent; vel jam diversæ emanarint de eadem re. Quod enim primum attinet, *comprehensivæ* ejusmodi publicatione non indigent, quia jus novum non condunt, sed jam conditum exponunt. Quantum ad alterum, *generales* an extent contrariæ non satis liquet, sique extarent, nihil obsesset, cum posterior, ceu jus novum, derogaret priori, quod circa leges, Ecclesiasticas etiam, nihil novi est.

V. *Decisiones Rotæ*, sive supremi tribunalis Pontificii ad decidendas forma judiciali causas instituti. Unde tribunali huic nomen *Rotæ* adhæserit, non satis constat; diversas diversorum opiniones vide apud eruditum ZALLWEIN *Princ. Jur. Eccl. Tom. II. Q. III. Cap. VIII.* Tribunalis hujus Assessores, qui *Auditores* vocantur, seligi ex primariis nationibus solent. Auctoritatem ejus quod attinet, decisiones illius vim legalem non obtinent, sed inter litigantes partes jus constituunt, ut aliorum tribunalium, velut Imperialis Cameræ, judiciales sententiæ. Quod si tamen in causa eadem plures uniformes decisiones prodierint, *stylum*, ut dicitur, *Curiae* generant; illud tamen notatum est, auditores ob opinionibus antea adoptatis, ac prope stylum Curiae facientibus subin recedere, teste illa Jurisconsultorum Romanorum parœmia: *Rotam quandoque rotare*,

§ I.

An et quantam Auctoritatem obtineat Decretum Gratiani?

32. *Nota I.* Cæteras juris canonici partes in Corpore juris clausas, quinque Libros decretalium GREGORII IX., sextum BONIFACII VIII., Clementinas, Extravagantes habere vim juris decisivi, nisi eam hic illic vel per consuetudinem, vel constitutionem contrariam dejecti sint, facile convenit, et inde patet, quod earum collationes munitæ et approbatæ auctoritate Pontificum, publicatæ etiam, sicque ad usum deductæ sint, nisi forte extravagantes JOANNIS XXII. exceperis, quæ suam auctoritatem usui ac receptioni videntur potius referre in acceptis, cum de his non æque compertum sit, quod auctoritate publica promulgatæ, cæteris juris partibus adjectæ, inque Corpus juris relatæ sint, Dixi vero: nisi ea vel *per consuetudinem*, vel *constitutionem contrariam*, hic illic dejectæ; per priorem enim legi derogari posse, aliunde constat; sed et quod lex posterior tollat priorem, si cum hac conciliari nequeat; tunc enim, licet alias non facile sit admittenda contrarietas textuum singularum partium, quæ eundem auctorem habent, ut Libri V. decretalium GREGORII IX., sextus BONIFACII VIII. cum juxta *L. 1. C. de vet. Jur. enucl.* in eadem compilatione non debeat esse contrarietas, admittenda est correctio, siquidem hæc exprimitur, ut expressit BONIFACIUS VIII. *c. felicis 3. de Censib. in 6.* ubi corrigit *c. exigit 2.* præcedens. Sola igitur controversia circa Decretum remanet. Pro quo

33. *Nota II.* Discrepantes esse Doctorum hodie sententias, quibusdam Decreto authenticam, vimque juris decisivi ex parte solum, quibusdam ex integro concedentibus. Priores volunt, textus in Decreto reducendos esse ad fontes suos, textumque non plus habere roboris, quam habeat fons, e quo desumptus est: proinde textum, si Concilii generalis fuerit, summi Pontificis, vi decisiva gaudere, quia illa gaudet fons, Concilium generale, S. Pontifex; si sancti Patris, vi legis carebit, quia hac carent sententiæ Patrum, etsi major nihilominus sit auctoritas Patris, quam auctoris alterius.

Postiores subdividuntur, aliis authenticam ex approbatione Pontificum, aliis ab usu et *receptione* derivantibus; horumque rursum alii, velut media via incedentes, receptum quidem integrum Decretum, sed non nisi in genere, vel *per aversionem* aiunt, sicque omnes Canones, etsi subin ex fonte non authentico desumptos, auctoritatem obtinere, si modo ostendi queat, illos usu et praxi instar legis civitate donatos fuisse, *sic Can. 3. Caus. 3. Q. 1.* quo remedium possessorium contra spoliatores decernitur, ex praxi vim legis obtinuit, licet ex fonte non authentico, nimirum supposititia JOANNIS Pontificis epistola desumptus.

34. *Dico I.* Decretum GRATIANI auctoritate legali non est omnino spoliandum.

Prob. Hanc olim possidebat, non tantum in Scholis publicis et principalibus, sed et in judiciis: atqui nulla auctoritas publica ac legitima assignari

potest, quæ illi vim legalem, quam possedit, ademisset; ergo illa ab aliis non est omnino spoliandum.

Prob. maj. Nam 1°. Decretum, cum prodiisset Bononiæ, tanta fuisse aviditate exceptum, ut audientium numerus ex omni natione ad 1000. ascenderet: *Decretistis* etiam, sicut Legistis, honores academicos fuisse collatos; ab his deinde in patriam Decretum fuisse translatum; in ipsa Academia Parisiensi tum celeberrima, adhuc labente sec. XII. vel certe ad initium sec. XIII. usum Scholarum obtinuisse; Commentariis, neglecta omni collectione alia, fuisse illustratum, concors refert historia, ut in hac se nimium peregrinum exhiberet, qui negare auderet; sed neque negant ii ipsi, qui quoad auctoritatem Decreti a nobis dissentiunt. Vid. ANTON. AUGUSTIN. *Lib. 1. Dial. 1. de emendatione Gratiani.* 2°. Ex hac communi auctoritate, quam in Scholis obtinuit, parem etiam in judiciis consecutum est; passim enim, quæ communiter traduntur, etiam applicari judiciis solent. Sed revera ita habuisse, testis esse potest JOANNES SEMECA, vulgo dictus *Præpositus Teutonicus*, scilicet ad S. Stephanum Halberstadii; refert ANTON. AUGUSTIN. citatus, rursum fatentur adversarii, convincitque historia, ipsos Imperatores in comitatu et aula *Decretistas* habuisse, quorum consilio causas deciderent, quod de FRIDERICO OËNOBARBO prodit vitæ ejus historia, item de HENRICO VI., sed pariter quoque Archiepiscopos et Episcopos.

Si ais: Ante GRATIANI Decretum etiam in Scholis IVONIS CARNOTENSIS tradebatur Collectio; nemo tamen idcirco huic vim legalem tribuit, igitur nec Decreto GRATIANI tribuenda est.

R. 1°. IVONIS collectio solum intra scholæ Panormitanæ se angustias continuit; non illuc talis, qualis Bononiam, ex orbe discentium conflatus, qui in patriam reduces, ad curias subin promoti, in usum et praxin deducere.

R. 2°. IVONIS collectio sec. XII. adornata, ab auctoritate collectionis GRATIANI circa medium ejusdem seculi oppressa fuit, ut ex usu et praxi auctoritatem juris consequi non posset. Unde lata et multiplex disparitas est. Sed

R. 3°. quod in particulari pro Germania facit, nunquam IVONIS collectio publica æque auctoritate robur obtinuit, quam illa GRATIANI; nam et simul

Confirm. maj. Decretum GRATIANI, ejusque praxin hortatu Episcoporum qui semper in curia Cæsaris tunc degere soliti, illique esse a consiliis, consensuque Imperii Ordinum ipsi publice confirmarunt Cæsares FRIDERICUS II. anno 1236., RUDOLPHUS anno 1281. Prioris constitutionem refert GOLDASTUS *part. 2. Sanction. Imp. cap. 15.*; posterioris LEHMANNUS in *Chron. Spir. Lib. 5. c. 108.* a quibus jubentur Episcopi judicia exercere secundum *jus Ecclesiasticum*. Neve quis putet, per *jus Ecclesiasticum* intelligi hic collectionem BURCKARDI Wormatiensis, vel aliud privatum Germaniæ, vel Decretales GREGORII IX. præcise, secluso Decreto; cum seculo eodem prodierint, ut liquet ex ejusdem GREGORII epistola approbatoria data anno 1230. Nam 1°. BURCKARDI collectio, sicut altera IVONIS priore etiam recentior, tunc extra usum fuit, et licet GRATIANUS inde varia in Decretum retulerit, ad hæc tamen nunquam sub nomine BURCKARDI recurrebatur, cum de hoc nullum circa id temporis adsit exemplum. 2°. De jure quoque privato aliquo nihil habetur memoriæ traditum; et quale illud fuit? 3°. Nec præcise Decretales intelligi, ex auctore

Speculi Suevici, scriptore ferme cœvo discimus, qui *Lib. 1. cap. 5.* utramque collectionem GRATIANI, sive Decretum et Decretales, communem esse judiciorum normam refert: *ex his duobus Libris*, loquitur de Decreto et Decretalibus, *omnia repetuntur jura, quibus Ecclesiasticum et seculare eget judicium*; addit *et seculare*; nam et ad civiles causas decidendas tum applicari consueverant, jure scilicet Justiniano, juxta *artic. præc.* serius in Germania publice recepto.

Prob. etiam min. sup. optime negative, quia nihil tale afferri potest; etsi enim, quod ultro largimur, jure posteriore ac consuetudine contraria sit in variis a Decreto recessum; in omnibus tamen auctoritas juris ei adempta non fuit. At

35. *Dico II.* Quidquid tamen habuit, et hodie habet auctoritatis, id omne et unice ex usu, praxi et receptione obtinuit.

Prob. Nam 1º. auctoritatem illam GRATIANUS, utpote homo privatus, ac professione Monachus dare non potuit, ut per se constat. 2º. Nec illam dedit summorum Pontificum aliquis, cum nihil de hoc sufficienter constet, ut patebit solutione objectionum. Hinc 3º. ab usu, praxi, receptione habuit, habetque; quia nihil aliud superest, unde habere posset; usus vero ille, praxis, ac receptio ex dictis *Conclus. præcedenti* evincitur. Inde etiam alterum sequitur; non plus habere auctoritatis, quam fuerit receptum, eique nondum derogatum: quod per me licet, dici potest, receptum *per aversionem*; ac proinde textus Decreti cæteros, qui usu ac receptione donati non fuerint, reduci oportere ad fontes suos.

36. *Obj. I. contr. Conclus. 1ª.* Decretum privato solum usu collectum fuit, non auctoritate publica; ergo vim legalem habere nequit, cum generaliter *lex non nisi subditum obliget*.

R. D. Cons. Qua collectum auctoritate privata *C.* Qua postea ipso approbato usu, praxi, receptione *N.* Axioma: *Legem non nisi subditum obligare*, solum procedet, si legem qua legem, sive qua jussum Majestatis consideres: ita enim ultra Legislatoris territorium auctoritatem habebit nullam. Aliter vero se habet res, si legem consideres, quatenus illa est spontaneo motu adoptata a populo aliquo vel Republica, tunc enim obligabit, non ex auctoritate Legislatoris, sed receptione populi, suamet sponte se tali legi subdentis. Hinc etsi Legislator in sua iterum Republica abrogaret legem, ea tamen suam retinebit vim in Republica altera quæ recepit, donec et ab hac specialiter abrogetur. *Usus videlicet juris regulariter subjectionem non involvit.* Sic olim Romani leges XII. Tab. sumpserunt e Græcia, quin huic in illos competeret auctoritas. Sic Germania jus feudale, qua constans Longobardorum placitis, recipit libere, quin quid juris Longobardis competere in Germaniam, illaque istorum ex receptione sola tenetur consuetudinibus, extincta licet pridem Longobardorum Republica. Idem præsentis controversiæ accommoda, saltem quoad Germaniam.

Inst. 1. Non videtur verosimile, viros prudentes vim legis tribuere voluisse huic Decreto, adeo mendis referto, teste ANTON. AUGUSTINO, et Correctoribus Romanis; ut enim iidem notant, præter errores alios, sæpe textus ex suppositiis afferuntur libris, variaque tribuuntur SS. Patribus,

quæ in genuinis horum libris non extant; ergo, licet in usu hoc Decretum esset, non tamen in vim legis subvectum fuit.

R. N. Ant. 1°. Enim, cum reciperetur, de his erratis non constabat, sicque, licet erroneo quodam supposito, nihilominus receptum fuit. 2°. Quia receptum est ideo, quod utiles essent sententiæ ad regulanda judicia, cujuscumque sint, sive hujus Patris et Concilii, cui inscribuntur, sive alterius; sive liber e quo petita, sit genuinus hujus Patris partus, sub cujus nomine proferuntur, sive scriptoris alterius. Et vero ita esse, istud argumento est, quod, ut notant alii, non tantum plures textus supposititii, vel certe suspecti non solum relati fuerint in Decretales GREGORII IX., sed in vim legis retenti, cujusmodi jam supra exemplum dedi in *Not. II. de remedio possessorio contra spoliatores*. Vid. etiam BOEHM. *ad Tit. de Constitut.* Quibus adde: per excessum hic delinqui a nonnullis, dum, quod GRATIANUS sæpe hallucinatus dicatur, nec hodie sub nomine Concilii, vel auctoris, e quo GRATIANUS illa recitarit, non reperiantur; continuo singula ut falsa et apocrypha explodunt: certum siquidem est, multa vera esse, quæ nobis temporum subtraxit vetustas, vel adhucdum occuluit. Quidni videre multa GRATIANUS potuit, quæ vel temporum perierunt injuria, vel modo delitescunt sub bibliothecarum pulveribus?

38. *Inst. 2.* Sed ope critices hoc ævo patuit, in Decreto multa adhuc extare spuria, adulterina, recentioribus juribus, hodiernæ disciplinæ contraria; ergo si quam vim legalem habuisset Decretum antea, illam saltem perdidit.

R. N. Cons. Nam 1°. etsi hoc constare dicatur, satius est, expeditque in vim legis retineri, quod eo fuerat assumptum, quam idcirco constituta semel immutare judicia. 2°. Jam supra in concl. dictum, eatenus Decretum habere vim legis, quatenus receptum est, illive posteriori jure non derogatum; si quid ergo disciplina hodierna, ac recentiora jura aliud quid stant, his modo standum est, cum generaliter jus posterius derogat priori.

39. *Inst. 3. L. Arianus ff. de O. et A. Ubi de obligando quæritur, propensiores esse debemus nos, si habeamus occasionem ad negandum.* Atqui magna habetur occasio ad negandum, quod Decretum auctoritatem legalem possideat; nam, teste PENNA, *Decis. 480.* juxta Rotam Romanam ejus Compilator nec legis condendæ auctoritatem habuit, nec ab aliquo Romano Pontifice liber ille tanquam authenticus et legalis approbatus fuit; ergo.

R. 1°. Lex illa de obligatione civili, puta ex contractu vel simili causa, agit; unde huc impertinens est.

R. 2°. N. min. de occasione solida et fundata.

Ad prob. N. Cons. quia ex solo usu, praxi et receptione vim legalem acquisivit.

40. *Inst. 4.* Decretum favet Protestantibus aliisque Novatoribus; horum enim complures inde suæ sectæ petunt præsidia; sic STRYCKIUS prælectionibus suis nomen dedit: *Præsidii Religionis Evangelicæ ex jure canonico*, scilicet Decreto: ita FEUSTKING. *Præsidia veritatis ex jure canonico vulgavit*: PFAFFIUS *dogmata Protestantica ex jure canonico comprobata*: Auctor *Asyli innocentie*

Quesnellianæ in jure canonico quesiti; plerique vero Decretum respiciunt; ergo rectius asseritur, nunquam huic Decreto vim juris accessisse.

R. N. A. Numquid etiam ex divinis Scripturis et SS. Patribus quærent præsidia? Quantum S. AUGUSTINO se jactant JANSENIUS, QUESNELLUS, eorumque assecræ, cum prior etiam libro suo nomen daret: AUGUSTINUS CORNELII JANSENI, etc. Sed quid inde? Nimirum hic omnium sectariorum genius est, male applicatis Scripturæ sacræ et SS. PP. sententiis, suis dogmatibus dare fucum veritatis. At nihil in Decreto esse, quod Novatoribus faveat, Theologi suis quique locis, ubi controversia poscit, nitide demonstrant.

41. *Obj. II. cont. Concl. 2^{am}*. Decretum vim legalem habet a summorum approbatione Pontificum; ergo non solum ex usu et recepto. *Prob. ant.* 1°. teste MOLFESIO *Tom. 1. Tr. 9. Cap. 5.* apud REIFFENSTUEL *in Proem. Jur. Can.*, Decretum approbavit GELASIUS II. Romanus Pontifex. 2°. EUGENIUS III. teste TRITHEMIO. 3°. Teste Cardinali TUSCHO *Lit. D. Concl. 110.* contenta in Decreto sunt leges canonicæ effectæ, ut in Bulla fel. rec. GREGORII XIII; ergo.

R. N. *Ant. Ad 1um*. MOLFESIUM, si quidem id asserat, non leviter hallucinatum; GELASIUS enim anno 1119. obiit; Decretum vero GRATIANI primū anno 1151. vel sequenti est editum; a quo tempore nullus extat Romanorum Pontifex, qui tulisset nomen GELASII. Quis ergo GELASIUS, aut quomodo GELASIUS II. id approbare potuit?

Ad 2um. R. Si verum est, quod ait TRITHEMIUS (hoc enim ejus testimonium rejicitur ut suspectum a plerisque, cum ea EUGENII approbatio nusquam extet) EUGENIUS solum, ut libros cæteros, in ordine ad scholasticum usum approbasse dici potest.

Ad 3um. R. Equidem hanc opinionem fuisse Cardinalis TUSCHI, aliorumque; sed si Bullam ipsam attente lustremus, ea solum *emendationem* Decreti approbat; nullatenus vero Canones in Decreto contentos in vim legis; ait enim Pontifex, *ut quæ emendata et reposita sunt, quam diligentissime retineantur*. Scopus igitur GREGORII XIII. non alius fuit, quam collectionem recens purgatam et correctam laudare, et præferre antiquioribus, ideoque vetat, ne privatus alius *quid addat, eam mulet, vel minuat*. At hoc nondum est, Decretum ita emendatum ad auctoritatem juris evehere.

§. II.

Utrum Canones Apostolorum in Corpore Juris genuini sint et authentici?

42. *Nota*: Canones, qui sub Apostolorum nomine referuntur in Corpore juris esse numero 85. de quibus hoc loco illud controvertitur, sintne vere ab ipsis conditi Apostolis, licet per CLEMENTEM Romanum scripti nobisque traditi, atque ita, ratione suæ originis, emineant auctoritate legis? Eorum enim plures, quatenus ad regulas Ecclesiasticas fuisse a Pontificibus assumptos evincitur, vim accepisse legis, cujuscumque deinde sint, nemo ambigit ex Catholicis.

In illa vero controversia, mirum, quanta varietate et sentiant, et loquantur Canonistæ, Critici, Theologi, ad se invicem collisi. Singulorum authentiam

libro integro vindicandam TURRIANUS suscepit, quocum sentiunt Canonistæ plurimi et nobiles COVAR., BARBOSA, GONZALEZ, SCHAMBOGEN, WIESTNER, SCHMIEB, SCHMALZGRUBER, PICHLER, etc. quibus se iunxit SEVERIN. BINIUS *Tom. I. Conc. Notis in Canones Apostolor.* duobus duntaxat exceptis, nimirum 63. et 84.

A Canonistis vero dissentiunt Critici plerique, compluresque Theologi, rursum tamen inter se divisi. Primo quidem, duce JOANNE DALLEO Calvini sectatore strenuo, A catholicis plerique tanquam adulterinas merces rejiciunt singulos, omnique vi legis expoliant penitus; ut ne quidem vim legis habeant, quatenus eo assumpti ab Ecclesia.

BARONIUS ad an. 100. 52. priores solum agnoscit authenticos; BELLARMINUS *Lib. de Scriptorib. Eccles. in Clemente* tantum 50. primos, licet reliquos asserat recipi a Græcis. Uterque suos habet sectatores. Qui vero cætera ex scriptoribus Catholicis omnes supposititios aiunt, in figendo duntaxat ævo, quo circiter primum in Ecclesia natales habuerint, dissentiunt.

Illustrissimus de MARCA *Lib. 3. de concordia Sacerdot. et Imper. Cap. 2.* posteriores autumat anno Christi 258. antiquiores tamen Concilio generali Nicæno I. Huic consentit PAGI in *Crit. ad Annal. Baron. ad annum 100.* LUDOVICUS DU MESNIL *Lib. 3. de Doctrin. et Discipl. Eccles.* primum ait fuisse NECTARIUM, qui eorum in Synodo Constantinopolitana anno 394. meminisset. Eruditissimus ALBASPINÆUS Aurelianensis Episcopus *Lib. 1. Observat. c. 15.* Canones illos inquit esse epitomen Conciliorum privatorum, rerumque sanctorum a privatis Episcopis, qui ante Conc. Nicænum I. administrabant Ecclesias. Demum NATALIS ALEXANDER *Hist. Eccles. sec. I. Diss. 18.* non esse seculo VI. antiquiores contendit.

43. *Dico I.* Canones sic dicti Apostolorum omnes supposititii sunt, neque ab Apostolis conditi, neque a S. CLEMENTE scripti; sed verius a Conciliis particularibus, aut etiam Episcopis successive conditi; unde *Apostolorum*, id est, *virorum Apostolicorum* nomen adepti.

Prob. I. Canones illi usque ad medium sec. III. erant prorsus incogniti; ergo ipsorum Apostolorum dici nequeunt, scriptique a CLEMENTE; secus enim, qui usque adeo latere potuissent? *Ant.* patet inde, quia ante medium sec. III. nullibi reperire est eorum vel indicium, vel vestigium, cum tamen gravis urgensque posceret subinde necessitas, ut eorum fieret mentio, ut 1º. in controversia de celebrando Paschate orta circa finem sec. II. VICTOREM S. Pontificem inter et Orientales volentes Pascha celebrandum esse cum Judæis Luna 14^a mensis primi, contra, ac volebat VICTOR. Pars utraque ad consuetudinem appellabat. At facile sopita fuisset controversia, si jam tum Canones illi extitissent; cum enim Canone VII. diserte statuatur: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus sanctum diem Paschæ ante verum æquinotium cum Judæis celebraverit, deponitor*, facile fuisset VICTORI et Occidentalibus refellere et ad silentium compellere Orientales; neque hunc Canonem neglexisset VICTOR: sed neque, ex reverentia in Apostolos, ausi fuissent Orientales obstrepere, utpote plerique viri sancti et postea Martyres. 2º. In gravissima controversia de iis, qui ab hæreticis baptizati, utrum rebaptizandi sint, quæ FIRMILIANUM et Asiaticos tum S. CYPRIANUM et Afros collisit cum S. STEPHANO S. Pontifice, prioribus affirmantibus, hoc

vero negante, proque se traditionem allegante. Constat, quantum se opposuerint ambo FIRMILIANUS et CYPRIANUS corrasis undique argumentis : At cur CYPRIANUS nunquam ad illos Canones confugit suæ causæ adeo faventes ? Canone enim 45. edicatur : *Episcopum, aut Presbyterum, qui hæreticorum baptismum susceperit, deponi præcipimus* ; et ne de iis solum hæreticis dictum putesur, qui formam corrumpunt, additur ratio communis pro hæreticis omnibus : *Quæ enim conventio inter Christum et Belial, aut quæ particula fidei cum infidei ?* Canone vero sequenti jubetur deponi, qui pollutum ab impiis non rebaptizaverit. Ac Canone 67. *Qui ab hæreticis baptizati, neque fideles, neque Clerici esse possunt.*

Respondet TURRIANUS, meminisse tamen eorum Canonum 1°. Pontifices priores in Decretalibus suis epistolis. 2°. TERTULLIANUM *Libro contra Praxeam*. 3°. S. ATHANASIUM in *Synopsi* referre illos inter Hagiographa. 4°. Imo ab ORIGENE citari Canonem 51. *Libro contra Celsum*.

At contra 1um. est, quod pleræque illorum Pontificum ante SIRICIUM epistolæ sint supposititiæ, de quo vide Tr. de Legib. *Contra* 2um. et 3um. Quod nihil prorsus vel verbulo referat TERTULLIANUS cit. *Lib.* nec S. ATHANASIUS in *Synopsi* ; unde mirum, qui hoc in Bibliothecam SIXTI Senensis, qua deceptus videtur TURRIANUS, irrepserit. *Contra* 4um. Equidem testatur ibi ORIGENES, lapsos peracta pœnitentia in Ecclesiæ communionem receptos fuisse, id quod, ut fiat, etiam citato Canone præcipitur : at hinc non sequitur, illum citatum fuisse ab ORIGENE, cum eum ne nominet quidem ; sed ORIGENES solum refert, suo tempore lapsos recipi ; atque inde forsitan istorum compilerator Canonum ansam sumpsit, hunc Canonem ceu ab Apostolis conditum confin-
gendi.

44. *Prob. II.* GELASIUS Papa in Concil. Rom. habito an. 494. præsentibus Episcopis 70. de Canonibus Apostolorum ita conceptis verbis pronunciat : *Liber Canonum Apostolorum est apocryphus* ; ergo.

Respondet 1°. TURRIANUS, librum Canonum Apostolorum, de quo GELASIUS, esse alium, atque distinctum a Canonibus Apostolorum 83. quem scilicet olim sub Apostolorum nomine confinxerant Priscillianistæ, texte S. LEONE M. *epist.* 93. *ad Turribium*, qua inquit, se Priscillianistarum multos corruptissimos codices, qui Canonici titulatur, invenisse, et apocryphas Scripturas, quæ sub nominibus Apostolorum multarum habent seminarium falsitatum. At

Contra est 1°. Quod GELASIUS toto in Decreto, nullius alterius libri Canonum Apostolorum meminerit tanquam Ecclesiastici atque authenticici ; cum tamen alias, instituto diligenti examine, hos secernat a spuriis ; ergo nullum agnovit nisi apocryphum. Et vero 2°. si duo tunc fuissent codices sub nomine Canonum Apostolorum, genuinus alter, alter spurius, distinguere debuisset Pontifex unum ab altero, dicereque : *Liber, qui falso a Priscillianistis dicitur Canonum Apostolorum apocryphus*, ne secus condemnatione absoluta et generali utrumque videretur et verum et supposititium involvere. At nulla est dictinctione usus. S. LEO autem, etsi a Priscillianistis Apostolorum sub nomine libros divulgatos asserat, quod et verum est, nullius tamen meminit sub hoc titulo *Canonum Apostolorum*, de quo est quæstio. Porro HUMBERTUS Cardinalis respondens NICETÆ PECTORATO, qui

Canone 65. Apostolorum pugnabat adversus Latinos sabbato jejunantes, ait, *hoc*, id est, sabbato non jejunandum, *asserere conaris ex apocryphis libris et Canonibus pari sententia repudiatis*. At hic Canon a NICETA prolatus non erat depromptus ex Priscillianistarum codice, sed codice Ecclesie Orientalis, quæ Canones 85. ut Apostolorum in Synodo Quini-sexta, sive Trullana susceperat, inter quos contra jejunium sabbatinum pugnat Canon 65.; ergo liber Canonum damnatus a GELASIO idem ille est, qui Canones 85. a Græcis receptos continebat.

Respondet 2°. BELLARMINUS, Decretum GELASII non ferire priores 50. Canones Apostolis inscriptos, sed posteriores 35. a Græcis superadditos. Sed

Contra est, quod si GELASII 50. priores habuisset pro vere Apostolicis, non dixisset simpliciter, ac citra distinctionem: *Liber Canonum Apostolorum apocryphus*; imo non potuisset, tum quod 50. illi partem potius libri conficiant; tum ne aurum reprobarer cum paleis, lectoremque in errorem induceret.

Respondet 3°. BARONIUS, Canones dici apocryphos, quod, etsi 52. priores Apostolorum sint, non tamen ab Ecclesia sint relati in censum librorum S. Scripturæ T. N. non vero hoc sensu, ut eos ex librorum Ecclesiasticorum albo expungeret. At

Contra est 1°. Quod si GELASII Canones illos agnovisset ut genuinum Apostolorum partem, cur illos, ut cætera Apostolorum scripta, in librorum Canonicorum censum non retulit? 2°. Quod GELASII cit. loc. tres distinguat librorum ordines, inque primo collocet libros Canonicos T. V. et N., in secundo libros Conciliorum, SS. PP. etc., in tertio libros supposititios, sive apocryphos; at ne in secundo quidem ordine reposuit, ut debuisset, nisi ex librorum Ecclesiasticorum albo voluisset expungere; ergo non tantum vocat apocryphos respectu librorum divinatorum primi ordinis, sed etiam respectu librorum secundi ordinis, h. e. Ecclesiasticorum. Ubi tamen

Observa. Dum dicitur, Canones illos declaratos esse apocryphos, etiam respectu librorum secundi ordinis, non iste sensus est, quod GELASII librum illorum Canonum rejecerit penitus a *scriptis Ecclesiasticis*; sed quod declarando illum esse *apocryphum*, intendat illum solum non esse a Clemente scriptum, cui passim tribuebatur; eoque sensu et alios libros in tertio ordine vocat apocryphos, quod non sint eorum libri, quibus erant falso attributi, ut: Itinerarium Petri, octo Clementis libri, Actus Andreæ, etc. quibus immiscet Canones Apostolorum.

45. *Prob. III.* Quod nec ab EUSEBIO, nec HIERONYMO, nec Patribus aliis fuerint adnumerati aut Apostolorum scriptis, aut S. CLEMENTIS; ac dubia fuerit eorum auctoritas, suspectaque, ipso teste DIONYSIO EXIGUO, qui ineunte sec. VI. solos 50. priores suæ Collectioni inseruit, dum in *Præfat.* inquit: *In principio itaque Canones, qui dicuntur Apostolorum, de græco transtulimus, quibus, quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum ignorare vestram nolumus sanctitatem*. Demum a S. ISIDORO, hocque teste, a Patribus aliis sint rejecti apud GRATIAN. *Dist. 16. c. 1.*

Si quæras, quo igitur seculo vulgari cœperint? R. Apud Latinos probabilius non ante sec. VI. ex DIONYSIO citato, qui eos primus de græco translatos

in collectione sua Latinis obtulit; atque eatenus ALEXANDRO NATALI consentio; quidquid sit de Græcis, quibus jam ante videntur fuisse cogniti.

46. *Obj. I.* Ex Patribus et Conciliis priorum seculorum, 1°. sæpe in suis decretis provocant ad *Canones Apostolicos*, *leges antiquas*, *doctrinam Apostolicam*, *canones antiquos*, *regulas*, *leges Ecclesiasticas*, etc. Sed per hæc ipsos Apostolorum Canones significant; ergo. *Prob. Maj.* Sic 1. CONSTANTINUS M. *epist. ad Euseb. Cæsareens.* quæ extat apud EUSEBIUM in *vita Constant. M.* illum laudat, quod Domini mandatum, et *Apostolicum* servare *Canonem* decreverit, repudiando Episcopatum Antiochenæ Ecclesiæ, et permanendo in suo. Sed is est Canon 13. Apostolorum. 2. S. BASILIUS *epist. ad Amphil.* Diaconum a gradu ob crimen dejectum, a communione tamen non arcet, datque rationem: *quoniam antiquus est canon, ut, etc.*; at hic est Canon 14. Apostolorum. Eodem modo loquuntur alii. *Prob. etiam min.* Quia nihil aliud assignari potest.

2°. Sæpe iidem, atque iisdem pene verbis decernunt, quod Canones Apostolorum; ergo. *Prob. Ant.* Can. 5. Synodus generalis Nicæna I. 1. laudat *antiquum canonem*, quo inhibetur Episcopis, ne excommunicatos ab altero ipsi in communionem recipiant: sed hic inter Apostolorum Canones ordine 12. est. 2. Can. 15. vetat migrationes a parœcia una ad alteram, tanquam *præter canonem* factas; nimirum 15. Apostolorum. 3. Can. 1. statuit: *Si quis se ipsum exciderit, ne in Clerum admittatur*: sed hoc idem Canone 20. 21. 23. Apostolorum cavetur; ergo.

R. Ad 1um. N. *min. et ejus prob.* Sed post Apostolorum tempora horum successores Episcopi vel motu proprio, vel in conventibus, metu persecutionum occultis, multa ordinabant circa disciplinam Ecclesiæ, quæ postea, usu ac diuturnis fidelium moribus firmata, nomen consecuta sunt *Canonis Apostolici*, uti et hodie Decreta Romanorum Pontificum passim vocantur *Constitutiones Apostolicæ*; item: *Regulæ Ecclesiasticæ*, *Canones antiqui*, etc. Manifestum hoc fit ex Can. Nicæno 13. *De his, qui ad exitum veniunt lex antiqua servetur; ita ut, si quis egreditur corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur.* At ea *lex antiqua* non extat inter Apostolorum Canones. Pariter Synodus Ancyrana habita an. 414. Priorem, ait, definitionem præcepisse, ut mulieres, quæ fornicatæ, fœtus in utero perimerent, usque ad exitum vitæ ab Ecclesia removerentur: at illam priorem definitionem nec in Apostolorum Canonibus, nec ulla anteriore Synodo videre est. Hinc fit verisimilius, eum, qui Canones illos compilavit, quod in Patribus et Synodis antiquis sub nomine *Canonis Apostolici*, *antiqui*, etc. laudatum invenit, postea divendidisse sub nomine Canonum Apostolorum.

Ad 2um. N. *Cons.* Quia, ut modo dictum, quod compiler ibi reperit sancitum, vel confirmatum ex anteriore disciplina Ecclesiæ, suæ compilationi inseruit, id quod ex ipsa Nicæna Synodo, *Can. 1. cit.* fit perspicuum; si enim Canones Apostolorum jam extitissent ante Nicænam Synodum, Origenes adolescens piissimus æque ac eruditissimus circa annum 208. quo tempore teste EUSEBIO *Lib. 6. c. 7.* jam tum præerat scholæ Alexandrinæ Ecclesiæ, non excidisset semetipsum; quod tamen fecit, quin propterea reprehensionem ferret a DEMETRIO Patriarcha Alexandrino, aut abdicaretur a docendi munere, aut ad triennium excommunicaretur; quod tamen sta-

tuitur Canone Apostolorum 23.: imo insuper a THEOCTISTO Cæsareæ, et ALEXANDRO Ierosolymorum Episcopis fuit promotus Presbyter; quod non fecissent, si extitissent illi Canones. Equidem postea DEMETRIUS, mutato in ORIGENEM animo, excisionem illam objecit, quin tamen vel verbo innueret, eum idcirco violasse Apostolorum Canones. Canon igitur Nicænus 1. vel morem innuit Ecclesiæ, vel legem aliquam latam ab Episcopis, ORIGENIS occasione, qui se exciderat.

47. *Obj. II.* Synodus Trullana *Can. 2.*, Synodus Generalis VII. *Can. 1. 5. 10.*, Synodus Romana sub GREGORIO VII. ipsaque Tridentina *Sess. 25. de Reform. c. 1.* Ex Patribus vero S. JOANNES DAMASCENUS *Lib. 4. de fide Orthod.*, etc. illos Canones citant sub nomine *Apostolorum*. LEO IV. *in ep. ad Episcopos Britanniae* data anno 849: *Quibus, inquit, in omnibus judiciis Ecclesiasticis utimur, sunt Canones Apostolorum*; ergo.

R. D. A. Citant illos Canones sub nomine Apostolorum, quia ita illos citandi mos invaluerat, ob DIONYSIUM EXIGUUM, qui sub hoc nomine illos apud Latinos divulgaverat, unde passim Apostolorum dicebantur C. Ut indicarent, revera Apostolorum esse N. Patet responsio illustri exemplo URBANI II. qui sec. XI. cathedram D. Petri tenuit; dum *epist. ad Præpositum S. Juventii* apud GRATIANUM *Dist. 32. c. 6.* inquit: *Canones Apostolorum*, scilicet 45. 46. *hæreticorum baptisma lavacrum diaboli appellant*; tum eos subdit una cum CYPRIANO merito a CORNELIO et STEPHANO fuisse reprehensos. En, Canones Apostolorum vocat; nec tamen credit, eos ab Apostolis conditos, secus enim eos merito reprehensos non diceret. LEO IV. ait illos in judiciis adhiberi; quia, cum saltem utilia continerent, ut ait ISIDORUS supra citatus, eos Ecclesia usu recepit; ac quidem ex parte solum, juxta GRATIANUM *Dist. 32. c. 6. cit.* nimirum 50. priores, vel exclusis Canone 45. et 46. vel iis dando orthodoxum sensum.

48. *Obj. II.* Juxta Correctores Romanos ad *Dist. 16. c. 4.* *Canones Apostolorum non sunt inter apocrypha deputandi*, quia eos recepit Synodus VI. quam HADRIANUS recepit. Item, juxta HINCMARUM Rhemens. qui *Opus. 53. Capit.* de iis ipsis inquit: *Sed B. Gelasius in catalogo.... nec inter apocrypha eos misit*; ergo.

R. Ad 1um. D. Non sunt inter apocrypha deputandi aliquo sensu supra exposito C. Quatenus tribuuntur ipsis Apostolis, vel CLEMENTI, qui quasi ab Apostolis acceptos fertur scripsisse N. Eodem modo HINCMARUM explica; vel responde, quod notant Critici, eum incidisse in catalogum GELASII mendosum et mutilum; nam GELASIUM revera eos misisse inter apocrypha, ex supra dictis liquet. Sed et HINCMARUS ipse ut supposititios asserit; prius enim dixerat: *Cæterum iidem Canones, qui vocantur Apostolorum, non ab Apostolis conscripti creduntur.*

CAPUT II.

DE JURE PROPRIETATIS.

Jus activum, de quo *num.* 3. in jus proprietatis et jurisdictionis dividitur; utrumque enim juris activi naturam retinet, cum utrumque ex suo conceptu sit legitima potestas obligandi alios. At, misso jure jurisdictionis, quod huc non attinet, solum prius hic considerandum venit.

ARTICULUS I.

QUID SIT JUS PROPRIETATIS?

49. *Dico.* Jus proprietatis est potestas legitima, voluntate sua moraliter obligandi alios ad aliquid, sicque eorum restringendi libertatem, principaliter in favorem et bonum proprium obligantis. Definitio quoad rem et sensum est communis omnium, servatque bonæ definitionis leges, ut patebit ex nunc dicendis.

Dicitur 1°. Potestas *legitima*, h. e. munita vel nixa lege aut naturali, aut divina, aut humana, in ordine vel ad licentiam actus, vel valorem; quod si enim nulla ei assistat lex, potestas non jus, sed vis et tyrannis erit. Triplicis vero generis leges hic discerni debent. 1. Leges, quæ facultatem tribuunt alicui de re pro sua voluntate disponendi. Sine his haberi jus proprietatis non potest, ab iisque potestas legitima oritur. 2. Leges, quæ reddunt facultatem de re licite disponendi. Istæ ad jus proprietatis non sunt absolute necessariae; cum fieri possit, ut, etsi hic et nunc prohibeatur de re disponere, retineat tamen jus ad valide disponendum: sic qui vovit hos 100. aureos se daturum pauperi, postea testamento valide eosdem legat diviti, etsi peccet contra vovum. 3. Leges, quæ pro certo solum tempore, certisque casibus reddunt dispositionem etiam invalidam. Illæ, etsi jus proprietatis ligent, impediunt; non tamen ideo simpliciter tollunt: sic pupillus et prodigus declaratus, etsi sine auctoritate tutoris non possint de rebus suis valide disponere in actu secundo, retinent tamen disponendi potestatem in actu primo, ac verum jus proprietatis, sicut potentia videndi retinetur noctu, cum actus secundus essentiam non constituat, sed supponat. Et patet inde, quia, sublato legis vinculo, mutatisque circumstantiis possunt, etiam in actu secundo, disponere valide, quin lex vel Princeps censeatur illis conferre jus novum proprietatis.

Dicitur 2°. *Voluntate sua*; pendet enim a voluntate habentis jus, ab eaque mensuratur obligatio alterius; si enim habens jus eo cederet libere, ut v. g. si nollet te habere amplius obligatum ad restituendum, solvendum, vel daret facultatem auferendi, hoc ipso cessaret in te obligatio restituendi, solvendi, non auferendi. Hinc natum illud axioma juris: *volenti non fit injuria.*

R. J. 27. in 6. Per hoc quoque obligatio justitiæ, qua vi juris nostri alterum ligamus, se discriminat a pietatis aliarumque virtutum obligationibus, quarum remissio non est æque pendens a nostra voluntate; etsi enim pater vellet deobligare filium ab obligatione pietatis patri debitæ, ille tamen ea tenebitur; cum hæc obligatio filii non præcise dependeat a voluntate patris, sed inhæreat filio jam ante et aliunde imposita. Quod si demum jus proprietatis definias, ut illud datur etiam in Deo, *voluntas* illa non est necessario libera, cum Deus habeat jus strictissimum, ne blasphemetur, et tamen non libere, sed necessario nos obligat ad non blasphemandum.

Dicitur 3º. Moraliter obligandi alios, h. e. ne licite possint vel agere quid, vel omittere, quod possunt alias potentia solum physica. Hinc etiam jus proprietatis a mera licentia scernitur, quæ etiam dici potest potentia legitima percipiendi commodum, quin vi illius possis obligare alios, eorumque libertatem restringere.

Dicitur 4º. Principaliter in bonum proprium obligantis. Nimirum jus proprietatis directe et primario sui commodum subjecti jus habentis respicit, sive deinde hoc commodum positivum sit, ut v. g. re sua, domo, equo uti; sive negativum, ut non diffamari; sive quid distinctum a propriæ libertatis commodo, ut in datis exemplis se habet; sive indistinctum, ut si quis rem suam libere donet, destruat, unde non aliud ei commodum nascitur, quam plenæ exercitium libertatis.

Porro inde differentia juris proprietatis a jure jurisdictionis intelligitur, quod principaliter e contra bonum subditorum respicit; est enim gubernativum, legislativum, ejusque actus sunt præcipere, prohibere, ferre sententiam, ligare, absolvere, punire, præmiari, quæ omnia in aliorum, qui obligantur, vel certe communitatis commodum ordinantur.

50. *Obj. I.* Datur aliquando jus proprietatis ad actus illicitos et injustos; sic qui rem primo vendit Sempronio, sed non tradit, si postea vendat eandem secundo et tradat Mævio, valida est venditio secunda: qui sponsalia contraxit cum Bertha, postea valide contrahit et init matrimonium cum alia, sed illicite, quia contra jus Berthæ; ergo jus non bene dicitur potestas legitima; neque enim ulla lex dare facultatem potest agendi male.

R. *D. Ant.* Datur jus proprietatis ad actus quæ illicitos et injustos *N.* Qua validos *C.* et *N. Cons. Prob. D.* Nulla lex dare facultatem potest *licite* agendi male *C. valide N.* Lex diverso modo dare facultatem potest agendi, 1º. ut actum reddat simul validum et licitum: 2º. ut tantummodo validum. Si prius, jus erit potestas legitima agendi licite et valide. Si alterum, erit potestas legitima agendi valide. Quod ad constituendum jus proprietatis sufficit, cum, ut paulo ante dictum, ad illud non requiratur necessario, ut leges reddant actum semper licitum. Cujus ulterior ratio est, quod actus possit esse oppositus juri divino, non humano; vel juri humano solum personali, non reali. Ita omnis actus illicitus adversatur juri divino, non semper humano quoad valorem. Omni actu injusto læditur jus humanum, non tamen semper personale et reale simul, sed aliquando duntaxat personale, sicque lædens alterum in jure personali, quod solum habuit, non ideo læsit in jure reali, quod ex supposito non habuit; ac proinde potuit jus reale, saltem valide, transferre in alterum, lege humana quoad hoc

assistente. Sicque se res in datis exemplis habet. Vi venditionis primæ Sempronius adquisierat solum jus ad rem vel personale; similiter et Bertha, ut dicitur *Art. seq.*: potuit igitur venditor, jus reale, quod retinuit, per traditionem transferre in alterum; similiter inire matrimonium vi juris realis, ita disponentibus legibus.

Neque dicas: Sic dabitur jus contra jus, quod est absurdum. Item, non sequitur: venditor retinet jus reale *transferibile*, ergo habet *jus transferendi*; nam transferendo in re agit contra jus ad rem, vel personale emptoris primi. Nam *quoad 1um. R. D.* Dabitur jus contra jus ejusdem ordinis, et ad eosdem terminos *N.* Diversi ordinis, ad terminos diversos *C.* In quo nec absurditas, nec implicantia deprehenditur. Atque ita in datis exemplis fit. Venditio secunda injusta est, in quantum juri personali Semproni opponitur; non vero in quantum venditor retinet jus reale vendendi et tradendi alteri, eo quod venditionem hanc secundam jura velint esse validam. Idem est de matrimonio inito contra fidem priorum sponsalium; et id genus pluribus aliis. Ac licet actus ejusmodi illicitus sit juri divino oppositus, retinet tamen homo potestatem legitimam adversus homines, qui illius actus aliquo modo injustos, vel illicitos tenentur permittere, et, ubi ita jura voluerint, habere pro validis. *Ad 2um. R. D.* Non sequitur: ergo habet jus transferendi licite *C.* valide *N.*

§1. Obj. II. Infans (idem est de amente) habet jus proprietatis; qui enim ei quid furto aufert, peccat contra justitiam, nec tamen voluntate sua potest obligare alios, cum eam nondum per ætatem possit elicere; ergo frustra hæc adduntur, *voluntate sua. Conf. 1.* Dormientes, ebrii non habent voluntatem obligandi alios, semper tamen jus proprietatis retinent in sua, veramque iis inferret injuriam, qui de rebus eorum furto quid tolleret. *Conf. 2.* Imo multis vera infertur injuria, etsi jus, quod habent, velint remittere, ut v. g. pupillo, quocum volente initus contractus, si eo deteriore conditionem suam redderet, est nullus: marito, quo utul consentiente, tamen adulterium quis committeret cum ejusdem uxore: Clerico percussorem libenter patienti.

R. D. Nec tamen potest per voluntatem suam physice obligare alios *C.* moraliter, civiliter, aut fictione juris *N.* Habet suam voluntatem in ipsa Republica, vel tutore repræsentante personam infantis, jure sic disponente, ut voluntas tutoris esset, et censeretur voluntas infantis, et consequenter quidquid tutor circa bona infantis disponderet, censeretur infans fictione juris disposuisse. Sic idem petit baptismum per voluntatem patrinorum.

Ad Conf. 1^{am}. R. D. Non habent voluntatem formalem actualem *C.* habituales *N.* Sufficit autem voluntas habitualis, sive voluntas non retractata, ad obligandos alios, ut patet in voluntate Legislatoris respectu subditorum; tamdiu enim illa obligat, quamdiu non est retractata.

Ad Conf. 2^{am}. R. D. Illis fit injuria, etsi remittant efficaciter jus, quod habent *N.* etsi ineffaciter *C.* Tales nequeunt efficaciter jus suum remittere; ideoque habent potestatem obligandi alios, horum libertatem restringendi voluntate sua non libera, sed necessaria, nimirum moraliter, ex lege quam necessario acceptare debent. Hinc etsi voluntas etiam humana, qua quis vi juris proprietatis restringit libertatem aliorum, sit ut plurimum,

non tamen semper necessario debet esse libera, sed potest esse necessaria; ut vel ex iis ipsis exemplis evincitur.

Obj. III. Posita juris proprietatis definitio, in variis aliis deficit; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1°. datur vera injuria sine potestate obligandi alium in favorem suum; qui enim mendacio, vel fraude inducit alium, ne me hæredem scribat, vel beneficium mihi conferat, infert mihi injuriam, licet non habeam potestatem legitimam obligandi testatorem, ut me hæredem scribat, vel collatorem, ut beneficium mihi conferat: atqui tamen vera injuria, verum jus proprietatis supponit; ergo hoc potest esse absque potestate legitima.

2°. Licite et honeste quis impedit alterum, qui proprio gladio attentat homicidium vel vulnerationem alterius; ergo jus proprietatis non est necessario potestas restringendi libertatem alterius, alioquin et meam restringere posset, ne ipsum in usu gladii proprii impedirem.

3°. Usuarius, qui habet usum nudum, e. g. ædium, habet potestatem legitimam restringendi libertatem aliorum circa usum ædium in commodum proprium: atqui tamen non habet jus proprietatis *L. I. ff. de Usu et Habit.* Idem est de Commodatario; ergo.

4°. Principes et quivis superior habens jus jurisdictionis, potest obligare alios in proprium commodum; ergo hoc non distinguitur a jure proprietatis. *Prob. Ant.* Nam vi juris jurisdictionis potest præcipere, prohibere etiam principaliter et directe, quæ faciunt ad utilitatem propriam; ergo.

R. N. Ant. Ad prob. 1^{am}. D. Infert mihi injuriam ratione ablationis beneficii, vel hæreditatis *N.* adhuc enim ad illa jus non habeo. Ratione infamationis noxiæ *C.* Etsi enim nec ad hæreditatem, nec beneficium jus habeam, habeo tamen jus, ne quis me injusta infamatione a spe juste concepta et consecutione boni dejiciat. Unde etsi in casu restitutio pro hæreditate ipsa, vel beneficio fieri non debeat; debet pro æstimatione spei habitæ, quæ est quid æstimabile pretio.

Ad prob. 2^{am}. R. D. Cons. Ergo non est potestas restringendi libertatem alterius, quando hic et nunc habetur ex superiore lege jus contra ipsum dominum, ut in dato casu *C.* Si hoc non *N.*

Ad prob. 3^{am}. R. D. min. Non habet jus proprietatis in ædes simpliciter et absolute sumptas *C.* in illarum usum *N.* Jus proprietatis in domo ipsa permanet penes dominum, qui domus usum alteri concessit, usufructuarius vero ad hunc usum sibi concessum jus proprietatis obtinet.

Ad prob. 4^{am}. R. D. Ant. Potest hoc directe et primario *N.* indirecte ac secundo *C.* Eadem est ad probationem responsio. Potestatem gubernandi superior accipit, ut procuret bonum subditorum; ex hoc enim sine, vel natura, vel Deus, vel ipsi subditi, transtulerunt in superiores potestatem; quod vero superior ex subditorum felicitate et ipse commodum referat; vel quod honorificum sit et æstimabile posse leges dare, juri jurisdictionis per accidens est; nec ab hoc directe intenditur. Nihilominus tamen Princeps vel superior in ipsum jus jurisdictionis habet jus proprietatis, vi cujus potest obligare omnes, ne se in usu suæ jurisdictionis impendant; quod ita obligare possit alios vi hujus juris proprietatis, est commodum directe ipsius Principis proprium, sed profluens ex jure proprietatis in ipsum jus jurisdictionis; non vero ex hoc.

ARTICULUS II.

QUID SIT JUS IN RE, SIVE REALE, ET JUS AD REM, SIVE PERSONALE?

52. Jus proprietatis activum in jus in re, quod etiam *reale* dicitur, et jus ad rem, quod *personale* vocari solet, dividitur. Nobilissima hæc juris divisio est; quidquid enim est humani juris, ad alterutrum, vel jus reale, vel personale reducitur. Nec alio ex capite nobis administratur justitia, quam quod pro nobis vel jus reale, vel personale stet. Res vero, circa quas versatur jus humanum, vel corporales, vel incorporales sunt. *Corporales* dicuntur, quæ vi suæ naturæ tangi possunt, ut v. g. fundus, aurum. *Incorporales*, quæ, etsi moraliter inhæreant corpori, tangi tamen non possunt, quia in denominatione quadam morali consistunt. Ejusmodi sunt varia jura, ut jus venandi, jus adeundi hæreditatem, jus servitutis, jus patronatus ac similia; item omnes actiones, quibus in judicio, quod nobis debetur, prosequimur. Respectu utriusque generis dari potest jus in re, vel ad rem.

53. *Dico I.* Jus in re, vel reale est, vi cujus res ipsa nobis devincta, seu obligata est, vel persona considerata ut res. Est tamen hæc declaratio potius juris in re, quam exacta definitio; retinetur tamen, quia communior est, et plerumque usitata auctoribus. Cæterum definiri posset: potestas legitima nobis obligatam habendi ipsam rem.

Dixi 1º. Vi cujus res ipsa nobis obligata est, ubicumque nimirum sit; jus enim in re non tantum ea respicit, et nobis obligat, quæ actu possidemus, sed etiam, quorum quidem domini sumus, sed possessio est penes alterum; tunc enim in judicio petitorio possum convenire possessorem: possem etiam rem illam vendere, legare, donare; sique possidere desineret, continuo, citra ullius injuriam, occupare; jus enim reale rem ita afficit, ut ad quemcumque devenerit, hoc cum onere transeat, ut mihi illam vindicare possim; nisi quid obstat aliud, puta lex, vel conventio, ut contingit circa rem datam pignori, aut in feudum, vel emphyteusin; dominus enim retinet jus in re, nequit tamen in præjudicium partis alterius de ea pro libitu disponere antequam cesset contractus.

Dixi 2º. Vel persona considerata ut res, h. e. in ratione *patientis*, ut servus, quatenus est in nostro commercio; in eum enim qua talem dominus jus reale habet, debetque pati servus ita consideratus, ut vendatur, huc illuc transferatur, atque ita æquiparatur pecudi L. 2. §. 2. ff. ad L. Aquil. et censetur legatus legato fundo cum omnibus rebus L. 32. ff. de Legat. Licet consideratus *qua persona* possit hæres institui, loco domini contrahere, nec tunc æquiparetur pecudi, cum canis meus hæres institui non possit; sed ad personas L. 14. ff. de. O. et A. pertineat.

54. *Dico II.* Jus ad rem, vel personale est, vi cujus persona immediate mihi devincta, sive obligata est ad præstandum aliquid. Etiam hæc declaratio magis quam definitio est; recepta tamen, ut illa prior juris in re; alias sic quoque definiri potest: potestas legitima habendi nobis immediate personam obligatam ad præstandum aliquid.

Dicitur : Vi cujus persona, etc. nam vi juris personalis res ipsa vindicari nequit; sed solum persona aliqua obligatur nobis sive ex contractu, vel quasi contractu; sive ex delicto, vel quasi delicto; et quidem in ratione *agentis*, hoc est ad præstandum aliquid, agendum, vel omittendum. Sic jus circa operarios conductos est jus ad rem, ex contractu cum illis inito tibi ortum, ut habeas illos obligatos ad præstandas operas, ita ut, si nolint, a te possint in judicio conveniri. Similiter si emisti equum, quem tibi venditor nondum tradidit, habes jus ad rem, vel personale adversus venditorem, ut equum tradat; quod si venditor vendat et tradat alteri, equum ipsum tibi vindicare non potes, cum venditor retinuerit jus reale, idque venditione secunda transfulerit traditione in emptorem secundum; potes tamen convenire venditorem, ut præstet *interesse*, h. e. tibi tantum præstet, quanti tua intererat, equum non fuisse traditum alteri. Et ratio ultimata est, quia jus, quod ex contractu oritur, sine traditione rei, solum personale est, lege sic disponente, ut non nudis pactis, sed traditione transferantur dominia *L. 20. C. de Pact.* de quo statim plura.

Utrum vero divisio juris proprietatis activi in reale et personale adæquata sit, inter Jurisconsultos controvertitur; negantibus quibusdam cum HARNOLDO, dum dari jus mixtum contendunt ex reali et personali, eo quod dentur actiones mixtæ; quales vero actiones sunt, tale dari jus debet, cum illæ in hoc fundentur. Ejusmodi vero actio dicitur esse 1°. *Actio finium regundorum*, qua agitur de finibus prædiorum rusticorum confinium confusus iterum determinandis. 2°. *Familiæ herciscundæ*, quæ datur cohæredibus pro dividenda massa hereditaria. 3°. *Communi dividundo*: datur iis, inter quos res aliqua ex causa legati, vel donationis, vel alia quacumque est communis, ut res indivisim possessa vel dividatur, vel compensetur damnum, quod pars una alteri intulit. 4°. *Ad exhibendum*: datur illi, qui probabiliter putat, rem suam detineri ab alio, ideoque inspiciendi petit copiam. At negant alii esse actiones mixtas, sed duas hic concurrere actiones, realem et personalem, atque utraque distinctum quid peti. Unde lis illa nullius momenti est, ac quoad effectum, quidquid dixeris, perinde erit. Utilius quæritur, quid ad acquirendum jus utrumque, in re, et ad rem requiratur?

55. *Dico III.* Ad acquirendum jus in re, si nullius antea fuerit, apprehensio sufficit, de qua suo loco; si dominum aut possessorem habeat, requiritur 1°. existentia, vel physica, vel moralis, quo modo existunt res incorporales, de quibus supra num. 52.; quod enim nullo ex his modis subsistit, tuum fieri nequit. 2°. Titulus *L. 31. ff. de Acquir. rer. Dom.* ubi: *Nunquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio, aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* De titulo vide infra plura de jure ad rem. 3°. *Regulariter* traditio, non quidem jure naturæ, secundum hoc enim sufficeret consensus mutuus externe expressus, sed ex dispositione juris *L. 20. C. de Pact.* supra cit. ubi: *Traditionibus et usurpationibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.*

Dixi: *Regulariter* traditio; in quibusdam enim casibus, ipso in jure exceptis, ea non requiritur, velut 1°. in beneficiis Ecclesiasticis, in quibus jus in re per collationem et acceptionem acquiritur. *c. 17, de Præbend. in 6.*

2°. In hæreditate; hæres enim ad hæreditatem tam ex testamento, quam ab intestato acquirit jus in re per additionem illius; adire autem hæreditatem censetur, dum quis vel facto, vel verbo profitetur, quod esse hæres velit, §. 7. *Inst. de hæred. qualit.* 3°. Simili modo legatum dominio vero statim acquiritur legatario a die aditæ hæreditatis, per *L. 86. §. 2. de Legat. 1.* Quin *dominium fictum*, sive fictione juris tale, legati acquirit legatarius etiam a die mortis testatoris, quod tamen ante additionem vires non habet, sed post additionem retrotrahitur ad tempus mortis, *L. 80. ff. de Legat. 2.* Hæc tamen intellige, 1. si res individualiter legata determinata sit, sive, ut aiunt, *si species legata sit*; secus enim est, si res individualiter legata non sit determinata, hoc est, si, ut dicitur, *legata sit quantitas*, ut 1000. Imperiales, nisi forte ad modum speciei sit redacta, ut: *lego Titio 1000. Imperiales*, quos in arca habeo; in casu enim legatæ quantitatis legatarius non dominium, sed solum actionem hypothecariam acquirit ad cætera defuncti bona, ex jure tacitæ hypothecæ, quam lex in cæteris testatoris bonis, in quantum ea ad hæredem pervenerunt, legatariis concessit, ut ex illis, quicumque illa jam post hæredem possideat, fiat legati solutio, *L. 1. C. Communia de Legat. 2.* Si res *propria* testatoris legata fuerit; nam re *aliena* legata, pariter ejus non transit dominium, quippe quod ipse testator non habuit, *L. 54. de R. I. 4°.* Si quid donetur, vendatur, relinquatur civitati, Ecclesiæ, aliisque locis piis, vel causis, statim ab his jus in re acquiritur, *L. 24. C. de SS. Eccles. 5°.* In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. 6°. Si quid donasti alteri, ut fundum, ea sub conditione, ut tibi alimenta præstet, illo vero hæc præstare renuente, continuo jus in re donata recuperas; cum enim sub posita solum conditione donaveris, ea non impleta, consequens est, ad te pariter dominium hoc ipso redeat. 7°. Si Princeps contrahat cum aliquo, donet illi, jus in re hoc ipso acquiritur. 8°. In hypotheca, vel pignore, in quo jus in re sine vel traditione, vel apprehensione acquiritur. Constat ex natura horum contractuum; pignus enim est conventio, qua res ipsa obligatur, *L. 1. §. fin. ff. de Pact. L. 1. ff. de pignor. Act.* Idem est de hypotheca conventionali, sed et de legali.

56. *Dico IV.* Ad acquirendum jus ad rem sufficit solus titulus; est enim regula generalis, quod, dum ex dispositione juris contrarium non constat, posito solo titulo, ante traditionem, tantum acquiratur jus ad rem. Sic per electionem ad beneficium, præsentationem, postulationem, ante acceptionem, jus tantum ad rem ad illud acquiritur: sic posito contractu solo, re nondum tradita, jus, quod inde enascitur, non nisi est ad rem.

Titulus vero nihil aliud est, quam justa et æquitati naturali consentanea possessionis causa; vel ratio et forma possessionem justificans. Hinc patet titulum esse radicem juris. Alius est *primævus*, qui ante se non supponit alium, ut *occupatio*, sive *apprehensio*. Alius non primævus, qui etiam *derivativus*, passim *transmissio* dicitur, in alio titulo se priore fundatus, qui vel vere, vel saltem juris fictione, aut præsumptive præcessit; sic emptio in venditore præsupponit titulum aut vere, aut præsumptive rei juste venditæ. Hi tituli vel *naturales* sunt, ut eos vocat Imperator §. 11. *Inst. de Rer. Div.* quia originem ex jure naturali dicunt; vel rectius ex jure gentium, quod §. *cit.* cum naturali confunditur, cum rerum divisio introducta, ac

dominia primitus distincta sint jure gentium §. 13. *Inst. eod.* Vel sunt, dicunturque *civiles*, quia ab hoc introducti, ut *præscriptio*, *testamentum*, *legatum*, *successio hæreditaria*, *arrogatio*, vel certe ab hoc solemnitates suas, conditiones, formam acceperunt, ut passim contractus, alique modi transferendi dominia. Ad naturales *occupatio* et *accessio* pertinent, quæ suas tamen sub se species continent, quas plenius et opportunius, uti et titulorum cæterorum, suo loco intelliges.

57. *Dico V.* Utriusque juris effectus sunt 1°. obligatio, quam reliqui habent omnes, ne quem jus proprietatis habentem in ejusdem usu impédiant. 2°. Obligatio restituendi, aut satisfaciendi ex parte ejus, qui alterius jus violavit. 3°. Actio; cum enim non omnes colant justitiam, actio erat necessaria, qua judex competens adiri, atque ejus auctoritate id, quod debitum, obtineri posset. Non tamen eandem jus utrumque actionem parit; sed jus in re, sive reale, actionem realem, quæ antonomastice *vindicatio*, *actio in rem*; jus vero ad rem, sive personale, quod actionem personalem, quæ *condictio* dicitur. De utraque, quæ nosse interest, paucis perstringere visum. Igitur

58. *Actio* (nempe in judicio civili et petitorio proponenda; in criminali enim *accusatio* dicitur; in civili possessorio *interdictum*) in genere est remedium juris, quo quis prosequitur in judicio, quod sibi debetur, *Inst. de Act.* Dixi: *in judicio*; nemo enim permittitur sibi auctoritate propria jus dicere, aut rem, quam sibi deberi contendit, occupare, nisi sit periculum in mora, aliæque causæ faveant, de quibus *C. Tit. 27. Quando liceat*. Est duplex, realis, quæ, ut dictum, ex jure reali descendit, ac *vindicatio* dicitur; tum personalis, quæ *condictio*, ex jure personali profluens. Estque hæc divisio adæquata, respectu actionum omnium; omnium enim actionum, quibus utimur, materia, aut *in rem*, aut *in personam* dirigitur.

Vindicatio definitur: Actio in rem, qua rem aliquam nostram petimus ab eo, qui possidet. Ac quidem, si res, quæ petitur, corporalis est, proprie et specificè *rei vindicatio* dicitur; *appellatio enim rei non genus, sed speciem significat L. 6. ff. h. t.* Neque refert, quod etiam incorporales res dicantur; hoc enim verum est latius loquendo; at stricte, et more in jure recepto proprie corpus *res* dicitur, præsertim in præsentī materia ex *L. cit.* Hinc, etsi omnes reales actiones dici possint, atque etiam soleant vindicationes generaliter §. *Appellamus* 13. *Inst. de Act.* ut *vindicatio servitutis toto Tit. ff. Si servitus vindicetur*, aliud tamen est *vindicatio simpliciter ac generatim*, aliud *rei vindicatio*. Unde actio, qua servitus vindicatur, nunquam *rei vindicatio* dicitur, sed specificè ac proprie *confessoria*. Hæc tamen subtilitas magis in jure civili locum habet. In jure canonico, etiamsi res incorporales petantur, *rei vindicatio* admitti videtur, *c. Examinata. de Judiciis*, ubi videtur supponi, quod jus patronatus posset *rei vindicatione* peti, si sequestratio non obstaret.

Dictum vero 1°. *Rem nostram*; rei enim *vindicatio* soli domino per se loquendo competit. Ac cum alius sit dominus directus, alius habens dominium utile; priori *rei vindicatio* directa; alteri, ut sunt Vasallus, Emphyteuta, Superficiarius, *rei vindicatio utilis* competit. 2°. *Petimus*; unde actio realis, etiam *petitio* dicitur. Item hinc judicium *petitorium*, in quo videlicet

rem ipsam, proprietatem petimus. 3°. *Ab eo, qui possidet*, quicumque detentor rei nostræ sit, modo habeat restituendi facultatem *L. 9. ff. h. t. in fine*. Hinc contra sequestrum non datur hæc actio, quia, citra mandatum judicis, huic non licet rem sequestratam restituere. Cæterum hoc tenet, sive detentor *verus* sit, sive *fictus*, h. e. qui, licet revera non detineat actu, juris tamen fictione possidere ac detinere censetur; qualis est 1. qui cum possedisset, dolo malo desiit possidere, *L. 25. 26. ff. de R. V. 2*. Qui se liti offert; si actor ignoraverit, eum non possidere; vel si se offerendo fecit, ne verus possessor conveniretur.

Porro actio hæc pro varietate rerum, quæ petuntur, varia, propriaque sortitur nomina. Si actor servitutem prætendat, dicitur *confessoria*; si eam neget alteri, vel quodcumque jus incorporale, *negatoria*. Si agatur de dominio ficto, triplex alia datur actio realis: *Publiciana*, competens illi, qui rem bona fide sibi traditam accepit a non domino, ideoque illam repetere quasi præscriptam, licet non præscripserit, potest a possessore quocumque, qui illam vel nullo, vel infirmiori, quam ipse, titulo detinet: *Rescissoria*, qua quis rem petit ab altero præscriptam, quasi non præscriptam, adeoque rescissionem præscriptionis, reique restitutionem: hac illi gaudent, qui beneficio restitutionis in integrum: *Pauliana*, qua creditor a debitore rem in fraudem creditoris alienatam, ac si alienata non fuisset, petit; quia jus fingit, eam in bonis debitoris semper mansisse: demum huc pertinet actio hypothecaria duplex resultans ex pignore: *Serviana*, quæ competit locanti prædium, ad persequendas res, quas locatarius in prædium intulit, in quibus locans hoc ipso tacitam hypothecam habet: *Quasi Serviana*, cuicumque creditori competens ad prosequendas res oppignoratas, donec solutum fuerit debitum.

Condictio, sive actio condictitia, generale nomen est, omnibus commune actionibus personalibus. Est vero actio personalis, actio, qua cum eo agimus, qui nobis obligatus est, ad dandum quid, vel faciendum, *L. 25. ff. de O. et A.* Unde semper immediate personam nobis obligatam respicit. Ac quoniam pleræque actiones personales ex contractu, vel quasi; ex delicto, vel quasi oriuntur, hæc causa actionum personalium remota dicuntur, proxima vero alterius obligatio. Actioni personali inde conductionis nomen adhæsit, quod olim, antequam alter alterum in judicio conveniret, illi hoc condiceret, sive denunciaret. Id quod, etsi nunc non inhibitum, imo subin fieri expediat, hodiernis tamen moribus conductionis nomen ad eas solummodo personales actiones restringitur, quæ aliud nomen certum a jure vel in jure non habent, ut *Condictio causa data, causa non secuta*: *Condictio ex lege*: *Condictio furtiva*: *Condictio indebiti*: *Condictio ob turpem, vel injustam causam*: *Condictio sine causa*: *Condictio triticaria*, de quibus *ff. Tit. propr.* et longius Civilistæ, uti et cæteris actionibus personalibus in specie; sed et, quantum ad nos pertinebunt, suo loco intelliges.

59. *Dices*: Nihil interest, an habeamus jus in re, vel ad rem; ergo superflua est illa divisio.

R. N. A. Per jus in re res est tua *in re*; per jus tantum ad rem *in spe*. Vi juris realis tibi actio competit contra possessorem etiam tertium, ac detentorem quemlibet; vi juris personalis, cum obligatio personam adstrin-

gat, non rem, contrahentem, vel delinquentem tantum tenes, non possessorem, L. 13. C. de O. et A. In subhastatione, si habes jus in re, in creditorum hypothecariorum classe, hoc est prima, tibi locus debetur, quin ratione simul dominii, etiam ante hos praelatio; si habes tantum jus ad rem, inter creditores solum chirographarios, seu in altera creditorum classe, quibus scilicet tum demum aliquid ex debitoris subhastati bonis solvitur, si quod, post solutionem hypothecariis creditoribus factam, sit residuum. Demum jus reale, utpote fortius, elidit alterum, jus personale; imò perimit,

ARTICULUS III.

QUID SIT DOMINIUM?

Nobilissima juris realis species *dominium* est; de eo tamen ut tali hic nondum agimus; sed ejus tantum generatim hic naturam inspicimus, ut hoc deinceps, velut præsupposito, liceat de eodem in specie liberius disserere. Uti vero jus activum, sic dominium aliud jurisdictionis, aliud proprietatis dicitur, e quibus hoc posterius solum ad nos pertinet.

60. *Dico I.* Dominium proprietatis in genere est jus reale de re aliqua disponendi in commodum proprium, vel quoad substantiam rei, vel quoad emolumenta sola, vel quoad utrumque simul. Definitio ex sequentibus constabit.

Dividitur 1°. in perfectum, et imperfectum.

61. *Dico II.* Dominium perfectum, quod etiam *plenum, in solidum* dicitur, est jus reale perfecte de re disponendi auctoritate propria in utilitatem propriam.

Dicitur 1°. *Jus reale*, quod locum tenet generis; jus enim ad rem nemini facultatem tribuit de ipsa re disponendi. 2°. *Perfekte*, tam quoad substantiam, quam emolumenta rei; quo a dominio imperfecto distinguitur. 3°. *Disponendi*, dispositione ex se possibili, neque aliunde repugnante, unde perfectissimus rerum creaturarum dominus Deus est, etsi de hoc suo dominio, istud abdicando, disponere nequeat. Et numquid homo fœni manet dominus, etsi hoc instar pecudis comedere non possit? 4°. *Auctoritate propria in utilitatem propriam*. Hinc Tutor, Procurator et similes excluduntur, utpote qui nec nomine proprio, nec in commodum proprium disponunt; sed Tutor in pupilli bonum, Procurator illius, cujus res aut negotia curat. Hinc quoque a jure jurisdictionis distinguitur.

Dominium *imperfectum* e contra est jus reale de re tantum imperfecte disponendi, videlicet vel quia non datur jus integrum, ut in domino directo respectu rei feudalis, emphyteuticæ, usufructuariæ, et vicissim in vasallo, emphyteuta, usufructuario respectu ejusdem rei; vel quia jus non residet in uno solo subjecto, sed est divisim in pluribus: sic Caius habet dominium imperfectum in hæreditatem, quæ illi adhuc cum Seio dividenda est. Unde dominium imperfectum

Subdividitur in directum et indirectum, sive utile. *Directum*, quod etiam *nudum* appellari consuevit, quasi nudatum utilitate fructuum, quos res pro-

fert, est jus reale proprietatis de substantia sola rei disponendi; unde qui jus tale habet, dominus *directus*, *propriarius* nuncupatur. Non tamen ideo dominium hoc prorsus est sterile, aut omni vacuum utilitate; variis enim in casibus emphyteusis redit ad dominum directum; feudum consolidatur cum proprietate, etc. de quibus *Diss. seq.* Item vasallus fructuum loco, quos percipit, domino directo fidem, honorem, obsequia personalia debet. *Indirectum*, vel *utile*, est jus reale disponendi solum de rei fructibus; unde dominus *utilis*, fructuarius dici solet.

62. *Dico III.* Dominium proprietatis rursum aliud est 1°. naturale, aliud civile. *Naturale* sive, ut aliis vocare placet, habituale, quatenus civili opponitur, est, quando res quoad substantiam suam, ac secundum se manet subjecta alicui, quin de illa disponere actu possit; sic uxor dotis marito traditæ, non venditæ, stante matrimonio dominium naturale retinet. *Civile*, quando alicui dispositio et administratio solum in ordine ad effectus civiles conceditur; hoc dominium, stante matrimonio, penes maritum est. De quo *Diss. III.* ubi de dominio conjugum.

2°. Aliud *altum*, sive eminens, aut supereminens, quod habet Princeps, vel Respublica in casu necessitatis vel utilitatis publicæ in bona subditorum, vi ejus tunc de iis, quantum vel necessitas, vel utilitas publica poscit, queat disponere. Aliud *bassum*, quod personæ privatæ in sua singulæ bona extra datos casus retinent.

63. *Obj. I. cont. Concl. 2^{am}.* In definitione domini perfecti videtur addendum 1°. de re *corporali*, eo quod rerum incorporalium detur tantum *quasi dominium*, sicut earum rerum possessio passim dicitur *quasi possessio*. 2°. Addendæ videntur hæc particulæ aliæ: disponendi *ad usus lege non prohibitos*, vel: *nisi prohibeatur a lege*, quas plurimi Juristæ addunt: et vero sic pupilli, furiosi, prodigi tales declarati prohibentur sine auctoritate tutoris disponere.

R. *Ad 1^{am}. N.* Quia et rerum incorporalium est verum dominium. Annon Deus verum habet perfectumque Angelorum dominium? Dicuntur vero *quasi possideri*, eo quod non eo modo possideantur, quo res corporales, quæ tangi possunt. Neque obstat *L. Nec usus, nec usufructus. 1. ff. de Usu et usufr.* dum ait: *Servitutes, et servitutem servitutis, nec esse ex bonis nostris, nec intra bona nostra*: tantum enim vult quod usufructus, vel servitus servitutis, non habeat coexistentiam corporalem cum cæteris bonis nostris corporalibus, quia tale jus est ens morale, quod non habet substantiam physicam, ut nec possit subsistere per se, nec coexistere corporaliter cum rebus corporeis cæteris. Eas nihilominus res incorporeas vere subesse dominio nostro satis aperte *L. 3. ff. si usufructus petatur* asserit, dum inquit: *Est enim absurdum plus juris habere eos, qui possessionem duntaxat usufructus, non etiam dominium adepti sunt.* En hic supponitur, quosdam adeptos esse usufructum, sive jus fructus percipiendi illiusque dominium; at jus hoc non est corporale quid.

Ad 2^{am}. R. N. Lex enim usum domini prohibens, vel irritans, domini substantiam non tollit; sed illud tantum extrinsece ligat, juxta jam dicta *Art. 1. num. 49.*

64. *Obj. II.* Qui possidet majoratum, vel fideicommissum, plenus est dominus, nec tamen potest perfecte de eo disponere; alienare enim non potest *L. 3. C. Communia de Legat. §. sed quia*; ergo. *Prob. Ant.* Quia, secus, non daretur plenus illorum bonorum dominus. Ante responsionem *observa*: Majoratus est, si testator ita ordinet, ut semper in defuncti bonis natu maximus familiæ, sive is deinde descendat ex ultimi testatoris linea, sive alia, ejusdem tamen familiæ, succedat. *BESSIUS de pact. famil. cap. 8.*; unde fideicommissi naturam induit.

R. N. Ant. quoad p. 1^{am}. et ejus prob. Majoratus enim est bonum familiæ, hinc caput familiæ illum pleno jure non possidet, sed ejus jus jure reali totius familiæ gravatum et restrictum est, cum et reliquis de familia jus aliquod reale in majoratum competat. Idem de aliis fideicommissis dicendum. Nititur responsio *L. fin. 2. C. Commun. de Legat.* qua diserte dicitur, hæredem bona, quæ debet restituere aliis, non pure h. e. non pleno omnino jure possidere. Deinde hoc vinculum, quo habens majoratum obstringitur, non provenit unice a lege, quemadmodum vinculum pupilli et similitum, qui de rebus suis disponere pro suo libitu non permittuntur, sed fundatur in jure aliis quæsito, quibus fieret injuria, si posset de majoratu, illum alienando, disponere.

Si ais 1°. Ergo plenum majoratus dominium penes nullum esset.

R. N. Illat. Est penes familiam totam, ut est una civiliter, vel fictione juris persona. Possidens tamen majoratum dicitur simpliciter et vere dominus, quia, si conferatur cæteris de familia, nemo magis est dominus illo; solus enim gaudet dominio utili; item civili, majoratum administrando, vindicando, licet jus ejus reale restrictum sit, ut alienare nequeat ob jus reale totius familiæ. Sic et hæres fiduciarius quicumque dicitur dominus, licet debeat hæredi fideicommissario hæreditatem restituere; nam non ideo, ait *L. 66. ff. de R. V., minus recte quid nostrum esse vindicabimus, quod abire a nobis dominium speratur, si conditio libertatis vel legati constiterit.*

Si ais 2°. At Respublica interdum permittit a possessore majoratum alienari; ergo in illo supponit dominium plenum.

R. N. Cons. Ideo permittit, quia per epikeiam interpretatur hanc fuisse mentem testatoris, ut bona hic et nunc in familiæ bonum vendantur: vel ex suprema potestate corrigit testatoris voluntatem, eo quod in his circumstantiis, in quibus nisi bona venderentur, gravius familiæ damnum imponderet, non sit rationabilis.

65. *Obj. III.* Qui ab alio, sive bona, sive mala fide, spoliatus est possessione rei suæ, retinet omne dominium, licet non possit perfecte et libere de re sua disponere; ergo potest esse dominium perfectum sine potestate perfecte et libere de re disponendi. *Prob. Ant.* Quia possessor bona fide potest dominum impedire; possessor autem mala fide habet jus, ne a legitimo domino per vim a possessione dejiciatur.

R. N. Ant. De domino impedito per possessorem bona fide; hic enim habet jus reale re possessa utendi, fruendi, assistente illi lege; adeoque dominium utile, donec res a domino evincatur, ut dicitur de possessione: igitur dominus proprietarius habere dominium plenum non potest, quod

ex dominio directo et utili simul constituitur. De domino impedito per possessorem mala fide, vel spoliatorem *N. Cons.* Quia dominus solum prohibetur vi auferre rem suam, si respoliare in continenti, ut aiunt, spoliatorem neglexerit, vi auferre rem suam, propter leges non intendentes favere per hoc possessori iniquo, vel illi conferre jus aliquod, sed publici boni causa, volentes consulere tranquillitati publicæ; ac propterea spoliato juris remedia offerunt. Jus igitur prædonis nec firmum, nec stabile est.

66. *Obj. IV. seqq.* 1°. Debitor est perfectus pignoris dominus; neque tamen potest de eo perfecte disponere ob jus oppositum pignoratarii. 2°. Qui rem alteri vendidit, sed nondum tradidit, habet adhuc plenum rei venditæ dominium; nequit tamen de re perfecte disponere sine emptoris injuria. 3°. In commixtione et confusione, quando unius frumentum, vinum commiscetur, confunditur cum frumento, vino alterius, quivis suæ dominium partis retinet, quin de ea possit disponere. 4°. Manet quis dominus prædii, licet in eo sit alteri constituta servitus, quæ est jus reale; ergo.

R. Ad 1um. N. Ant. Dominium enim perfectum stricte sumptum excludit omne jus alterius in re; cum ergo et creditor habeat jus in re oppignorata; *tot. tit. ff. et C. qui potior. in pign.* necesse, tantum juris realis decedat dominio debitoris; ergo hoc perfectum et omnino plenum esse nequit.

Ad 2um. R. D. 2^{am}. p. Nequit tamen perfecte de re disponere ex defectu juris vel dominii *N.* Ob vinculum positum a lege, vel contractu *C.* Venditor ille solus et omne jus reale retinet; potest valide vendere, donare rem alteri; sed solum tum obligationem contrahit ex lege et pacto præstandi interesse emptori primo, sive satisfacere tantum, quanti ejus interfuit, rem non sibi; sed alteri fuisse traditam, hoc est, compensare emptori primo omne lucrum cessans, et damnum emergens, quod passus ob rem non sibi sed alteri traditam.

Ad 3um. R. D. Similiter: quin de ea possit disponere ex defectu dominii *N.* Ex lege id prohibente, fundata in confusione et ignorantia, cum uterque ignoret, quæ pars, vel quanta sua sit *C.* Patet inde responsio, quod, sublata commixtione et confusione, quilibet possit de suo plene disponere; quin ei novum jus vel a lege, vel aliunde conferatur.

Ad 4um. R. D. Si servitus notabilis, ut usufructus, habitatio *N.* si non magni momenti, modica *C.* Parum pro nihilo reputatur, ait hoc loco *MOLINA*; sicut juxta vulgatum: *modicum non curat Prætor.*

1870. The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor.

The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor. The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor.

The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor.

DISSERTATIO II.

DE SPECIEBUS JURIS REALIS.

Jurisconsultorum consensu quinque sunt juris in re, sive realis species; I. Dominium *L. 13. §. 1. C. de Judic.* Unde proprie rei vindicatio oritur §. 2. *J. et tot. tit. ff. et C. de R. V. II. Servitus L. 30. ff. de noxal. Actio.* Unde actio confessoria et negatoria *t. t. si Servit. vindic.* III. Jus hæreditarium *L. 3. §. 3. ff. de his, qui effud.* Unde hæreditatis petitio *t. t. ff. et C. de hæred. petit.* IV. Pignus *L. 30. ff. de noxal. Act.* Unde actio hypothecaria §. 7. *J. de Act. V. Possessio arg. L. 1. §. 1. ff. de Superfic. L. 44. pr. ff. de Acquir. possess.* Unde interdicta retinendæ possessionis §. 4. *J. de Interdict.* At considerata jam generatim dominii natura, hic solum dominii imperfecti attendemus species, Feudum, Emphyteusin, Libellum, Superficiem; de Pignore vero opportunior agendi locus erit, ubi de Contractibus, quo Theologorum more communius refertur, disseremus. Hunc vero in Dissertatione præsentī tenebimus ordinem, ut 1°. de Servitutibus, ceu levioze juris realis specie, 2°. de Feudo, Emphyteusi, Libello, Superficie, 3°. de Jure hæreditario, 4°. de Possessione agamus.

CAPUT I.

DE SERVITUTIBUS.

Non movetur hic controversia de servitute personarum, vel mancipiorum, qua homo subicitur dominio alterius, de qua §. 2. *J. de Jure Personar.* et nos Diss. seq. agemus, sed de servitute rerum, qua res una servit alteri vel rei, vel personæ, de qua §. 1. *J. de Servitutib.* ac *ff. h. t.* Unde aliæ reales sunt, aliæ personales; ad has usufructus, usus, habitatio pertinent; cæteræ ad reales, de quibus singulis nunc disseremus:

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT SERVITUS?

67. *Dico I.* Servitus est jus reale, in re aliena alteri constitutum, ut dominus rei in commodum alterius aliquid in ea pati, vel non facere teneatur, salva rei substantia, *L. 13. §. 1. ff. de Servitutib.* Ille igitur, qui jus exi-

exigendi habet a domino rei, ut in hac aliquid patiatui fieri, vel ipse non faciat, servitutem *activam* habere dicitur; alter vero *passivam*.

Dictum 1°. In re *aliena*, quia res mea, propria mihi non servit *L. 3. pr. ff. se ususfruct. pet.* sed rebus propriis jure dominii utimur. 2°. Vel non *facere* teneatur, sive teneatur omittere; quia quædam servitutes activæ tantum impediunt, ne quid fiat, ut ne in domo tua aperiatur fenestra, qua possis in hortum meum prospicere. Hinc quædam servitutes sunt *affirmativæ*, quædam *negativæ*; hujus exemplum est hoc ipsum jus, ut in re aliena aliquid non fiat; velut ne aperiatur fenestra in hortum meum, quæ idcirco verbis negativis exprimuntur, ut non prospiciendi, altius non tollendi; affirmativa contra est jus in re aliena aliquid faciendi, quod dominus rei pati debet; ac propterea verbis affirmativis indicatur, ut ire, aquas ducere per fundum alienum.

68. *Dico II.* Servitus dividitur 1°. in realem et personalem. *Realis*, sive prædialis, est jus, quo res, sive prædium unius obligatur rei sive prædio alterius, *L. 10. ff. Comm. præd.* ut si ager tuus debeat servire meo pro aqua in meum introducenda, vel, ut per eum in meum transeam. Hæc servitus manet affixa rei sic, ut, ad quemcumque pervenerit ager tuus, possim per eum transire. Res vero, quæ ita subjicitur rei alteri, dicitur *serviens*; illa contra, cui subjicitur, *dominans*. *Personalis* est jus, quo res, vel prædium alienum personæ servit *L. 1. ff. h. t.* cujus species sunt, ex dictis supra, ususfructus, usus, habitatio. Servitutes personales, etsi et ipsæ rei affixæ sint, ita ut, ad quemcumque res tales, velut fundus usufructuarius pervenerit, habens usumfructum possit fructus capere invito domino, proprie tamen personæ, cui debentur, inhærent, cumque hac expirante per se expirant, nec ad quoscumque hæredes transmitti possunt, secus ac reales.

Dividitur 2°. in urbanam et rusticam. *Urbana* est, dum prædium alienum vicino prædio urbano servit. *Rustica*, dum prædium alienum servit prædio rustico. Differunt vero prædium urbanum et rusticum non loco, sed fine et usu, cum rusticum in urbe, urbanum vero esse ruri possit; per prædium enim *urbanum* intelligitur ædificium omne principaliter habitandi causa ordinatum, sive in urbe, sive extra urbem, cui accensetur domus recreationis, vel lucri causa exstructa, item hortus annexus ob voluptatem; per *rusticum* e contra, quod est principaliter agriculturæ causa comparatum, ad fructus colligendos, recipienda pecora etc. ut ager, pratum, vinea sive in urbe sive extra urbem, annexaque ædificia, ut stabula, horrea, quæ non serviunt habitationi hominum, suntque ab habitaculo separata; nam conjuncta prædio urbano, hoc sequentur velut accessoria principale. Dictum vero, prædio *vicino*; vicinitas enim prædiorum ad servitutem requiritur, cum, secus, utilitatem sibi præstare non possent. Vicinitas tamen illa non tam ex *contiguitate*, quam *utilitate* æstimanda est; hæc enim posterior necessaria est semper, non ita prior. *L. 1. pr. L. 38. et 39. ff. de Servit. Urb. præd. L. 7. §. 1. ff. et L. fin. C. de S. R. P.*

Species servitutis rusticæ sunt 1°. Servitus itineris, sive *iter*, est jus eundi tantum, etiam cum socio per fundum alienum; etiam ope lecticæ, *L. 7. ff. de S. R. P.* 2°. *Actus*, jus agendi jumentum, vel vehiculum per alienum fundum. 3°. *Vicæ*, in hoc differens ab *actu*, quod certam a jure latitudinem

habeat, octo scilicet pedum, L. 8. ff. de S. R. P. Jus actus et itineris simul continet; et qui viam habet, lapidem, ac tignum trahere potest, hastamque erectam ferre, non autem qui actum, aut iter habet. Cæterum per viam hic *privata* intelligitur, per agros nimirum privatorum concessa ad utilitatem alterius prædii; non *publica*, qua nimirum uti licet omnibus, quæque ad regalia pertinet. 4°. *Aquæ ductus*, jus aquæ ducendæ per alienum fundum. 5°. *Aquæ haustus*, jus aquam hauriendi ex alterius flumine, fonte vel puteo semper scaturiente, L. 1. 2. ff. eod. 6°. *Appulsus pecoris ad aquam*, jus agendi pecora nostra ad fontem, vel aliam prædii alieni aquam. 7°. *Jus pascendi*, scilicet pecora nostra in fundo alterius. Adde jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, pedamenta sumendi, lapides cædendi, lignandi, etc.

Species servitutis urbanæ sunt 1°. *Servitus oneris ferendi*, jus, vi cujus pati tenetur vicinus tuus, quod v. g. murus in area ejus positus sustineat onus tuarum ædium. 2°. *Tigni immittendi*, jus, vi cujus ex ædibus tuis in vicini parietem trabem, vel oblongum lapidem potes immittere, ut in eo quiescat. 3°. *Stillicidii*; illudque vel *avertendi*, estque jus, vi cujus aquam pluviam ex tecto meo in tectum vel aream vicini derivandi; vel *non avertendi*, estque jus, vi cujus vicinus impedire nequit, ne aqua pluvia ex ejus tecto derivetur in meam aream, vel cisternam, vel hortum, etc. 4°. *Altius tollendi*, scilicet ædificium, vel ædes tuas invito vicino; vel *altius non tollendi*, sive jus prohibendi, ne vicinus, cui alias ex libertate naturali licebat ædificare altius, ultra certam mensuram altius ædificet, L. 11. ff. de S. U. P. Citra hanc igitur servitutem non potes vicinum cogere, ut ædes habeat depressas, excepto casu unico, si publicæ noceatur utilitati, puta si vicinus ab ea parte horrei ædificare vellet altius, qua vento indiges, L. fin. §. fin. C. de Servit. Par est ratio si quid ædificare vellet prope molendinum pneumaticum, etc. 5°. *Luminum* sive fenestrarum, jus, vi cujus vicinus tenetur pati, ut per fenestram vel in ejus proprio, vel communi pariete positam apertamque, lumen tuas in ædes incidat. 6°. *Ne luminibus officiat*, jus, vi cujus nequit vicinus facere, ut lumen tuis ædibus adimatur per ædificium, positas arbores; huc adde servitutem *prospectus*, sive jus prospiciendi in vicini hortum, aream; item obligandi vicinum ne huic tuo propectui officiat. 7°. *Projiciendi*, seu protegendî, jus producendi ædificium extra parietem, in viam, vel vicini aream, ita tamen, ut non quiescat in alieno.

His adde servitutem *cloacæ*, jus sordes in area tua collectas per fundum vicini deducendi per locum cavum; *effundendi* aquam in vicini aream, *fumi immittendi* in vicini ædes, similesque, de quibus *Inst. h. t. ff. de S. U. P. L. 1. 4. ff. de Cloac.*

Dividitur 3°. in continuam, quasi continuam, discontinuam. *Continua* est, cujus usus, quantum est de se, perpetuo durat, ut servitus aquæ ductus. *Quasi continua*, cujus usus non quidem semper durat actu, tamen utpote pendens a causis naturalibus non continuo operantibus semper est in potentia et præparatione, ut servitus stillicidii. *Discontinua*, cujus usus non semper est, quia pendet a libera voluntate hominis, ut servitus itineris per agrum tuum. Demum alia *nominata* dicitur, quæ certum in jure nomen habet; alia *innominata*, quæ non habet.

exigendi certos redditus ex tuo fundo, in hoc sit constituta servitus, quia teneris pati, ut alter exigat fructus; at hoc repugnat *L. ult. ff. de contrah. empt.* qua dicitur, quod talis emptor, fundo tali vendito, non teneatur ad solvendos illos redditus; teneretur autem, si esset constituta servitus.

R. N. seq. Maj. Quia *jus exigendi* est tantum jus personale, vel ad rem, nec propter jus solum exigendi liceret, te invito, fructus ex fundo capere, sicut liceret, si esset constituta servitus; nam ubi servitutem habeo, ea, domino etiam invito, uti possum. Hinc arguunt Jurisconsulti, quoties redditus annui ex certo fundo verbis precariis et ad hæredem directis ita legantur, ut legatarius eos ab hærede accipiat (similis est casus legis) non censeatur ususfructus relictus, sed legatum annuum: contra si verba dirigantur ad legatarium hoc modo: volo, ut Titius percipiat fructus, ita ut eos ipse capiat, servitus legata censeatur; ut proinde ad quemcumque dominium fundi transierit, hac affectum servitute permaneat.

70. *Dices 2.* Potest alicui constitui servitus sine utilitate; ergo. *Prob. Ant. ex L. 19. ff. h. t. ubi: fundo, quem quis emit, servitutem imponi, etsi utilis non sit, existimo, velut, si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea servitus possit; quædam enim habere possumus, quamvis utilia non sint.*

R. D. Ant. Sine utilitate remota etiam, radicali, vel in actu primo *N.* Sine utilitate actuali *C.* Nam licet de præsentī nondum sit utilitas, eo quod prædium tuum modo aqua non egeat; potest tamen evenire, ut aliquando egeat; et sic jam modo utilis est aquæ ductus remote et in actu primo, quod sufficit, cum non requiratur, ut semper adsit actualis utilitas.

71. *Dices 3.* Etiam amœnitatis duntaxat causa constitui servitus potest, *L. 3. pr. ff. de Aqua quotid. juncta, L. 41. ff. de Usufr.;* ergo.

R. D. Ant. In prædiis præcise voluptuariis *C.* In aliis non voluptuariis *N.* Priora exstruuntur solius voluptatis gratia, in quibus proinde tota utilitas est in amœnitate posita, hæcque prioris nomine continetur. Secus est de prædiis non voluptuariis.

72. *Dices 4.* Si cui constituatur jus spatiandi per alterius prædium, in eo cœnandi solius voluptatis gratia, tali juri convenit tota definitio servitutis; et tamen non est servitus, ut dicitur *L. 8. ff. de Servit;* ergo.

R. N. Huic juri convenire totam definitionem; nam 1º. non convenit definitio servitutis realis, cum jus hoc nihil conferat ad utilitatem alterius prædii; 2º. non personalis, quia et hæc ad capiendam ex alieno prædio utilitatem a jure ordinantur, non solum voluptatem; unde et hæc tres solum a jure servitutes personales admittuntur, ususfructus, usus, habitatio. Jus igitur illud est tantum jus ad rem, ut vult communis cum *Accursio.*

73. *Dices 5. L. 198. ff. de V. S.* prædium urbanum facit materia: atqui etiam hæc prædium rusticum facit; ergo inutilis est illa divisio inter servitutes urbanas et rusticas, sicut inter prædium urbanum et rusticum, a quibus illa servitutum orta distinctio; si enim, cum eandem habeant materiam, non sit inter illa discrimen, nec inter servitutes erit.

R. D. *Ant.* Facit materia ex qua N. circa quam C. Materia ex qua sunt lapides, ligna et similia; hæc utrique prædio communis est; sed hinc non petitur prædiorum differentia. Materia circa quam hic est objectum circa, vel propter quod fiunt prædia, sive est usus vel finis, qui diversus est.

Si ais: Sed L. cit. omnia ædificia, etsi in villa ædificata, dicuntur urbana, ut stabula.

R. D. Dicuntur urbana absolute N. Restrictive, de iis scilicet ædificiis, quæ, etsi in villa sint, usum tamen urbanum habent C. Si prædium, etsi ruri, principaliter exstructum inhabitationis causa, urbanum est, quod cætera ædificia omnia, stabula, etc. tanquam principale sequuntur.

74. Dices 6. Ad omnem servitutem realem requiritur continuitas, vel perpetuitas causæ, sive causa continua, h. e. *naturalis*, L. Foramen 28. ff. de S. P. U. Ergo male divisa est servitus in continuam, et discontinuam; hæc enim causam, nec continuam, nec naturalem habet; ac proinde multæ servitutes ex earum, quas retulimus, numero expungendæ, ut *servitus effundendi*, et ejusmodi; nam in cit. L. negatur esse servitus, si quis in imo pariete conclavis foramen habet proluendi pavimenti causa; idcirco, quod nihil illuc aquæ de cælo veniat.

R. D. *Ant.* Requiritur continuitas, vel perpetuitas causæ aliqua saltem, sive aptitudo naturalis ad utendum servitute perpetuo C. Continuitas causæ determinate *naturalis*, id est, quæ pendeat a causa naturali stricte sumpta, ut pluvia *subd.* Spectato jure Romano solo C. Hodierno usu et praxi N. Etsi non semper quis servitute utatur *actu*; sufficit tamen, quod res, quæ servituti causam præbet, ita a natura sit comparata, ut quis servitute uti perpetuo possit. Sic in aquæ ductu, haustu, appulsu, causa perpetua est fons; in prospectu lumen; in stillicidio ac flumine pluvia, etc. Etsi igitur non assiduo pluât; quia tamen, cum pluit, semper naturaliter eodem modo pluit, stillicidium causam dicitur habere perpetuam. Sic omnium servitutum continua quasi possessio est, etiam tunc, cum usus earum intermittitur, animo retenta.

Quoad alterum vero, quod causa aptitudinaliter continua debeat esse præcise *naturalis*, hæc scrupulosa juris Romani subtilitas non amplius attenditur; sed etiam id, quod causam industrialem habet, cujus exemplum in ipsa cit. L. Foramen extat, instar servitutis valere, consentiunt Jurisconsulti GROENW. de LL. abrog. ad dictam L. Foramen, BRUNNEM. ad eamd. L. n. 5., MANZ. ad tit. de S. U. P., PICHL., in Jur. Can. ad Lib. II. Tit. 16. n. 58. cæterique.

ARTICULUS II.

QUOMODO CONSTITUATUR ET FINIATUR SERVITUS?

75. Dico I. Nunquam sine prædiis constitui servitutes possunt; neque potest quis servitutem acquirere prædii vel urbani, vel rustici, nisi habeat prædium. Est regula generalis, tradita textu claro §. 3. *Inst. de Servit.* Ac ratio in specie partis prioris est; quia servitus quid accessorium est, quod sine principali nequit consistere. Nec obstat L. 10. ff. de S. R. P. qua asse-

ritur, licere servitutem, ædificio nondum ædificato, constituere; id enim de *promissione* servitutis intelligendum; promitti enim poterit ædificio futuro; ast non tamen prius actio hinc dabitur, quam ædificium fuerit absolutum. Non tamen in *acquisitione* servitutis requiritur, ut quis dominium habeat prædii irrevocabile aut plenum; sed sufficit, dummodo adsit revocabile, *L. 11. §. 1. ff. quemadm. Servit. amitt.*, aut imperfectum, directum scilicet, vel solum utile; quia hac ratione melior redditur alterius conditio, quod regulariter licet. Proinde vasallus, emphyteuta possunt fundo feudali, emphyteutico servitutem acquirere, *2. Feud. 28. §. si Vasallus*. Prohibetur tamen usufructuarius *L. 15. §. fin. ff. quemadm. Servit. amitt. L. 2. ff. si Servit. vind.* quia videlicet hic prædium non habet, cui acquirenda servitus.

Si ais: Ad imponendam, vel constituendam servitutem a domino ipso, requiritur in hoc dominium plenum et irrevocabile; ergo etiam ad acquirendam.

R. N. Cons. *Disparitas* est, quia regulariter non licet conditionem aliorum reddere deteriore, *L. 74. ff. de R. I.*; ergo qui dominium plenum et irrevocabile non habet, in præjudicium alterius imponere aut constituere servitutem non potest. Hinc maritus servitutem imponere nequit fundo dotali, utpote civilis tantum ejusdem dominus, *L. 5. ff. de Fund. dot.* Nec vasallus fundo feudali, *2. Feud. 8. §. e contrario*. Nec emphyteuta rei emphyteuticæ: minime vero usufructuarius rei usufructuariæ, *L. 13. §. 4. de Usufr.* et tutor fundo pupilli, cujus ne dominium quidem imperfectum habet, utpote merus administrator. In casu vero consequentis res melior redditur acquisitione juris novi, quod regulariter prohibitum nemini.

Si dicas porro: *L. Lex vectigali. 31. ff. de Pignorib. et Hypoth.* etiam iis, qui utile aut revocabile dominium habent, constituere servitutem permittitur; ergo non semper requiritur dominium irrevocabile ac plenum.

R. D. Ant. iis permittitur constituere servitutem proprie dictam, quæ scilicet perpetuo afficiat prædium *N. Temporalem*, duraturam quamdiu eorum subsistit dominium *C. Hoc solum vult cit. L.* Et vero sic domini directi non redditur deterior conditio.

76. Dico II. Servitus generatim constituitur 1º. auctoritate *legis*, juxta *L. ult. C. de Servitut. et aqua*. Sic constituitur usufructus patri in bonis adventitiis filiifamilias, matri transeunti ad secundas nuptias in certis bonis a primo marito acquisitis, vel ex successione unius filii prioris matrimonii.

2º. *Judicis* auctoritate, ut v. g. si Judex in judicio familiæ erciscundæ, aut communi dividundo dividitur hæreditas, vel res communis; tunc enim postulante ita prædiorum natura, quæ dividuntur, constituere pro officio potest, ut unum serviat alteri, *L. 22. §. sed etiam. ff. famil. erciscundæ*.

3º. *Conventione*, et *ultima voluntate*; habens enim liberum rei suæ dominium, ut potest pacto, vel ultima voluntate jus suum omne transferre in alium, sic multo magis juris sui partem, alteri servitutem concedendo.

4º. *Præscriptione*, *L. ult. C. de præscript. long. temp.* Ac quidem servitutes reales continuas et quasi continuas, itemque personales, saltem cum titulo acquiri tempore longo, id est, 10. annis inter præsentes, 20. inter absentes, satis certum est ex *L. 10. ff. si Servit. vind. L. 16. C. de Usufr. L. ult. C. de præscript. cit.* Quoad *discontinuas* quædam est dissensio. Negant *MOLINA*,

GAILIUS, HAUNOLDUS. Affirmant communius alii. Et merito, 1º. quia *L. ult. cit.* servitutes, sine discrimine inter continuas et discontinuas, dicuntur acquiri longo tempore: 2º. quia *L. 3. §. penult. ff. de itinere, actuque privato* id asseritur; sed hæ sunt servitutes proprie discontinuæ.

3º. Ab omni, qui prædii *plenus est dominus*, ut supra dictum, et cui a jure non prohibita alienatio; constitutio enim servitutis species alienationis est, qua pars juris alteri ceditur.

77. *Dico III.* Finitur servitus realis 1º. *confusione*, si unus idemque fiat utriusque prædii, dominantis et servientis dominus, *L. 30. ff. de S. U. P. L. 1. ff. quemadm. Servit.* Ac ratio est, quod res propria nemini serviat, *L. 10. ff. Comm. Præd.* Et quidem servitutis per confusionem extinctæ, ac sublatae, *si rem tibi servientem emisti*, natura perpetua est, h. e. non reviviscit; unde si rem eandem rursum vendas alteri, vel nominatim rursum imponenda est servitus, vel emptori novo libera veniet *L. 30. cit.* Aliud vero est 1. si servitus fuerit *aditione confusa*; tunc enim non tam extincta, quam suspensa censetur. Hinc si, adita hæreditate, fundum tuo servientem capias, eumque vendas, redintegratur servitus, *L. 9. ff. Comm. præd.* Ac generaliter *L. 18. ff. de Servit.* statuitur: *In omnibus servitutibus, quæ aditione confusæ sunt, responsum est, doli exceptionem nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.* 2. Si mulier fundum mariti fundo servientem ei dederit in dotem; tunc enim, soluto matrimonio, reviviscit servitus, *L. 7. ff. de Fund. dot.*

2º. *Remissione*; eaque vel directa et expressa; vel indirecta et tacita, *L. 8. ff. quemadm. Servit. amitt.* Posterioris exemplum est: dum tibi concedo in tota mea area, in qua jus stillicidii mihi competit, extruere ædificium, hoc ipso remisisse censeor jus stillicidii, vel effundendi, vel simile.

3º. *Interitu* alterutrius prædii, dominantis, vel servientis; non tamen absolute et perpetuo; sed restituitur servitus restituto prædio, *L. 14. ff. quemadm. Servit. amitt. L. 20. et 31. ff. de S. U. P. L. 35. ff. de S. P. R.*

4º. *Non usu*, si neque per te, neque per alium servitute tua activa utaris, hoc jus tuum extinguitur absolute, resque tibi antea serviens evadit libera, *L. 10. 19. 20. ff. quemadm. Servit. amitt. L. 4. ff. de Usurpat. et Usucap.* Ut vero non usu extinguatur servitus, pariter 10. anni inter præsentés, 20. inter absentes requiruntur et sufficiunt, ita generaliter statuente *L. 13. ff. de Servit. et aqua.* Nisi ex conventionē servitutis usus esset notabiliter interruptus, ut alternis tantum mensibus, vel annis ea uti liceret; tunc enim duplicatur tempus, ac inter præsentés 20., inter absentes 40. requiruntur, ut non usu extinguatur servitus; secus vero manet prius tempus, si interruptio sit modica, ut si partes convenissent pacto, ut alterno tantum die, vel de nocte uti servitute liceat. Ita WEIZENEGG. Hæcque vera sunt de extinctione servitutis debitæ laicis. Utrum idem tempus sufficiat ad extinctionem servitutis, quæ debetur Ecclesiæ? alterius est indaginis; contra Ecclesiam 40. annos requiri, communius autumant Canonistæ ob *e. 8. de Præscr.* quo generaliter non pauciores quam 40. anni exiguntur. Contra hactenus dicta.

78. *Dices* 1. Nihil interest, an servitus pacto et actu constituatur inter vivos, vel actu ultimæ voluntatis; ergo superflua est illa divisio.

R. N. *Ant.* Si servitus constituitur actu ultimæ voluntatis, sine omni traditione transit in legatarium, L. *Legatum*. 80. ff. de *Legat.* Quod si pacto inter vivos, traditio requiritur, ut dominium servitutis, vel servitus realiter transferatur, L. 20. C. de *Pact.* Traditur vero 1º. per cautionem, quam præstat venditor servitutis, per se non fieri, quo minus emptor eo jure utatur, L. 20. ff. de *Servit.* L. 3. §. *si iter*. ff. de *Act. empt.* 2º. Per usum unius et patientiam alterius, L. 20. *cit.* 3º. Per inductionem in fundum servientis eo animo factam, L. 3. ff. de *Usufr.*

Si ais 1º. Servitutis possessio non transit in legatarium; ergo nec dominium.

R. N. *Cons.* *Disparitas est*, quia possessio est res facti, L. 1. ff. de *Acquir. Possess.*; igitur hæc non acquiritur, nisi realiter comprehendatur: dominium vero est juris; unde additione hæreditatis acquiritur.

Si ais 2º. Servitutes §. 5. *Inst. h. t.* solis pactionibus, ut emptione, venditione constituuntur; ergo traditione haud opus est.

R. D. *Ant.* Constituuntur sic solum obligatorie C. acquisitorie N. Sed ad hoc ut acquiratur servitus, præterea traditio in actu inter vivos necessaria est; alias tantum debetur, sive in sola obligatione est. Refert autem, sitne servitus acquisitorie constituta, hoc est, realiter translata in emptorem; vel solum obligatorie? priore enim casu datur emptori actio realis *confessoria* contra quemcumque; in posteriore solum datur actio ex contractu contra instituentem, L. 20. C. de *Pact.*

79. *Dices* 2. Sublata licet vinea, non ideo amittitur servitus illi debita; ergo hæc non exspirat interitu prædii.

R. D. *Ant.* Sublata licet vinea, h. e. solis vitibus in solo plantatis, non amittitur servitus C. Sublato ipso fundo vineæ N.

80. *Dices* 3. L. 10. §. 1. ff. de *Usurpat. et Usucap.* Servitutum præscriptio dicitur nusquam tempore longo procedere. Item L. 14. *pr.* ff. de *Servit.* excluditur usucapio servitutum rusticarum, eo quod non habeant certam et continuam possessionem; ergo servitutes discontinuæ tempore ordinario, sive tantum longo, non acquiruntur.

R. *Ad* 1um. Lex probaret nimium, si valeret, nimirum contra adversarios etiam, ne quidem servitutes continuas acquiri præscriptione longi temporis. Unde ad hanc legem Jurisconsulti passim notant, quod referri debeat ad jus antiquum, jamque antiquatum, videlicet legis Scriboniæ, quæ sublata fuit propria servitutum usucapio. Idem dicendum, inquit P. SCHMER. n. 343. PICHLER hic aliique de L. 14.

Si dicas: At L. 28. ff. de S. P. U. datur ratio, cur acquiri nequeat tempore, videlicet longo, servitus fluminis, quia causam perpetuam non habet: sed servitutes quasi continuæ et discontinuæ non habent causam perpetuam; ergo

R. N. *min.* Nam, ut jam supra insinuatum, per causam perpetuam non intelligitur usus actualis perpetuus, sed jus et facultas utendi perpetuo,

81. *Dices* 4. Reparatis ædibus, quæ collapsæ fuerant, non reviviseit ususfructus, quem quis in nondum collapsis habuit; ergo non restituitur servitus restituto prædio; nam ususfructus est servitus personalis, ut dicitur Art. seq. *Ant. prob. ex L. 36. pr. ff. de Usufr.*

R. *C. Ant. N. Cons.* quoad servitutes reales cæteras. Ratio id statuendi de usufructu in ædibus constituto specialis fuit; cum enim ususfructus omne emolumentum ex re usufructuaria, salva rei substantia, perceptibile conferat usufructuario; nimis durum fuisset proprietario, si ex ædibus, suis tantum sumptibus reparatis, omne commodum solus usufructuarius habuisset; nihil proprietarius. Unde hac æquitate naturali motus legislator id singulare de tali usufructu statuendum censuit. Aliud est de servitutibus realibus cæteris minoribus, utpote quæ rei alienæ commodum videntur delibare tantum.

82. *Dices* 5. *L. 6. pr. ff. de S. P. U.* Non amittitur servitus, nisi dominus prædii servientis libertatem sui prædii facto aliquo usucapiat; ergo præcise non usu non amittitur servitus.

R. *D. Ant.* Non amittitur servitus urbana, nisi etc. *C. rustica N.* Dispar autem est ratio servitutis urbanæ et rusticæ; possessio enim servitutis rusticæ exercitio solo et facto utentis comprobatur; igitur hoc omisso, nihil est, ex quo animus retinendæ servitutis argui possit: at vero servitus urbana non ita stat in usu et facto utentium, ut ipsa *L. 6. cit.* innuit, sed simul in patientia domini servientis; quamdiu igitur servitutem urbanam patitur serviens, tamdiu constituta manet; nec extinguitur, dispositione legis, nisi per 10. annos serviens facto aliquo illi præscripserit. Sit exemplum: Jus eundi per fundum alienum est servitus rustica; hoc jus habens si eo 10. annorum spatio non utatur, jus hoc suum sive servitutem amittit. E contra jus tigni immittendi servitus urbana est; habens hoc jus, etsi intra 10. annos tignum non immittat, non ideo hoc suo jure excidit, sed insuper requiritur, sic disponente lege, ut alter, qui immissionem tigni pati debet, hanc libertatem facto aliquo positivo usucapiat, v. g. per 10. annos obstruat foramen; si enim, obstructo foramine, habens jus tigni immittendi nihilominus quiescat, tunc primum in eo colligitur esse animus non retinendæ servitutis.

Ubi tamen observa, aliud esse præscribere *servitutem*; aliud præscribere *servituti*. Servitutem præscribit, qui eam acquirit factis, ut cundo per fundum alienum, aperiendo fenestras in vicini hortum, effundendo in ejus aream; atque ad ita præscribendum bona fides, sive juris alieni ignorantia, ut dicitur suo loco. Servituti præscribit, qui eam extinguit; quod hoc ipso facit, dum, altero jus suum non utente, ipse silet, usque dum elapsum præscriptum tempus. Nec obstat, quod serviens sciat alteri competere jus v. g. transeundi per fundum suum; nam hunc monere non tenetur; unde mala fide non agit.

ARTICULUS III.

QUID JURIS CIRCA SERVITUDES PERSONALES, USUMFRUCTUM, USUM, HABITATIONEM?

Dicuntur personales, quia personæ concessæ, utpote cui immediate ex illis obvenit utilitas, adeoque expirant cum persona, secus ac in servitutibus realibus accidit, quæ, cum prædio debeantur, etiam cum prædio ad quemlibet possessorem transcunt. Etsi vero usufructus, usus, habitatio servitudes personales sint dicta ratione; respectu tamen rei in usumfructum, usum, habitationem concessæ vera sunt jura realia, quæ personam respiciunt, cumque hac intereunt; dubium enim non est, posse jus reale ad certum tempus, dies vitæ concedi, exemplo dominii revocabilis.

83. *Dico I.* Usufructus est jus alienis rebus utendi, fruendi, salva earum substantia. *Inst. pr. h. t.*

Dicitur 1º. *Jus*, scilicet reale firmum et stabile, quo differt ab usu facti, tam facti puri, sive mera utendi licentia, quam non puri, sive juris exercitio, et rei usurpatione actuali.

2º. *Utendi*, per quod a jure pignoris et depositi distinguitur; his enim non licet uti, sique depositarius, vel pignoratarius utatur re, per se loquendo ad æstimationem usus tenetur.

3º. *Fruendi*, quo rursum differt a jure utendi tantum; nam usufructuarius omnes rei fructus percipit, secus ac usuarius, ut paulo post dicitur. Fructus *in fundo* sunt, fœnum, segetes, item metalla, quæ crescunt in fundo; non tamen thesauri. In sylvis cæduis potest se gerere ut prudens paterfamilias credendo quotannis congruam portionem, sed tantum pedamenta et ramos, non grandiores arbores, nisi valde annosas et inutiles. Ex sylva non cædua potest sumere in vineam, modo fundum non faciat deteriorem. De arboribus vi ventorum e. g. evulsis potest tollere usque ad suum et villæ usum, non tamen uti materia, vel trunco integro, si habet unde lignum accipiat; alias et materiam succidere potest, quantum ad villæ refectioem, quin teneatur hoc casu substituere alias. Quod si vero arbores pomiferæ sint, iis quoad materiam uti non potest, nisi essent emortuæ, tuncque ea lege, ut earum loco plantet alias, *L. 7. 9. 10. 12. 59. ff. h. t.* Porro *in animalibus* fructuum nomine veniunt, lac, pili, lana, fœtus, pretium locationis, etc. Verbo potest ea agere, remove, sine quibus usufructus esset inutilis, *L. 30. ff. eod.*

Dominium tamen fructuum non ante acquirit, quam fuerint debite separati. Separantur vero tripliciter: alii *natura*, ut partus animalium; alii *facto hominis*, excutiendo, metendo, etc.; alii *per accidens*, ut si poma sponte decidunt, excutiantur a vento. Fructus primi generis, partus editi ipso facto fiunt fructuarii, *L. 28. ff. de usur. et fruct. in pecud. fruct.* Secundi generis fiunt fructuarii, cum ab ipso, vel alio ejus nomine fuerint separati, licet nondum abducti domum. Postremi non nisi quando eos collegerit. Idem est de fructibus separatis a fure, et apud hunc adhuc detentis. *L. 13. ff. Quibus modis Ususfr. vel Usus amitt. L. 12. §. si fur. ff. h. t.*

4º. *Rebus alienis*; etsi enim etiam e re nostra fructus percipiamus, hoc

tamen jure proprietatis et dominii fit, non servitutis. Unde hoc sensu ususfructus pars dominii, *pleni* scilicet, dicitur. *L. 4. ff. h. t.*

5º. *Salva earum substantia*, quia fructuario non licet deteriorem reddere rem fructuariam, ideoque illi cautio præstanda est. Hinc et sequitur usumfructum *proprie talem* constitui non posse in fungibilibus rebus, sive quæ ipso usu consumuntur, ut sunt vinum, frumentum, pecunia, vestimenta, etc. Cui non obstat *L. 9. ff. Ususfr. quemadm. cav.* qua videtur etiam vestimentorum posse proprium usumfructum constitui; nam illa lex intelligenda est de vestimentis *lugubribus et scenicis*, in quibus, cum rarius eorum usus sit, potest verus ususfructus constitui. In fungibilibus vero plerisque non nisi improprie talis. §. 2. *Inst. de Usufr.*

84. *Dices*: Sic ususfructus nondum satis distinguitur a multis aliis juribus, 1º. ab emphyteusi; nam etiam hæc est jus utendi, fruendi rebus alienis, salva earum substantia. 2º. Nec a feudo ob rationem eandem. 3º. Nec a jure, quod habet maritus in rebus dotalibus. 4º. Nec ab eo, quod habet hæres fiduciarius in fideicommisso.

R. *N. Ant. Ad 1um. D.* Emphyteusis est jus utendi, fruendi eodem modo, quo ususfructus *N. diverso C.* Emphyteuta habet dominium civile et utile cum potestate possidendi, locandi, oppignorandi, eique actio realis, vindictio competit: potest constituere servitutem. Nihil horum habet ususfructuarius, sed tantum actionem *confessoriam*. Item emphyteusis potest transire ad hæres, non ususfructus, velut personæ ossibus inhærens, cumque hac expirans, *arg. L. 126. de R. J.*

Nec obstat, quod in constitutione ususfructus addi possit, *ut ad hæres transeat*: nam hoc casu (quo quidem non nisi ad hæredem primum pervenire permittitur, *L. antiquitas. 14. C. h. t.*) duplex ab initio ususfructus fuisse constitutus censetur, alius nimirum defuncti, alius hæredis, *L. 38. ff. de V. O.*; proinde ad hæres non *transmissionis jure*, sed *substitutionis* pertinebit.

Ad 2um. Eadem est responsio, quam amplius colliges ex ipsa feudi natura, de qua sequenti capite.

Nec dicas: Etiam fructuarius utitur subinde jure domini, ut ubi agitur de damno infecto, de aqua, pluvia arcenda. Item feudum in jure vocatur aliquando ususfructus; nam

R. *D. 1um.* Utitur jure formaliter, nomine proprio *N. procuratorio C.* *D. etiam 2um.* Feudum vocatur ususfructus purus *N. mixtus*, sive conjunctus cum dominio *C.*

Ad 3um. Etiam maritus, dispositione juris, est civilis rerum dotalium dominus, et in jure notatur tanquam exceptio a communi regula, maritum non posse dotem alienare, licet dominus sit, *Inst. Quibus alienare licet, vel non*. Igitur et hic non habet usumfructum simplicem, sed sub ratione dominii, cui proinde a jure dotis *vindicatio* tribuitur.

Ad 4um. Fiduciarius est vere dominus rei fideicommisso obnoxius; est enim hæres directe institutus, in quem jus suum omne testator transfert; e contra hæres fideicommissarius est tantum substitutus; ac licet fiduciarius huic debeat hæreditatem restituere, non tamen acquirit fideicommissarius jus absolutum, antequam fiduciarius hæreditatem adeat; quin si hic adire

nolit, evanescit regulariter fideicommissum : deinde non ideo ait *L. 66. ff. de R. V.* minus recte quid nostrum esse vindicabimus, quod abire a nobis dominium speratur, si conditio libertatis, vel legati constiterit.

Nec obstat, quod *L. 3. C. Commun. de Legat. §. sed quia*, dicantur fideicommissa esse aliena; nam ex contextu patet, hoc dici respectu futuræ alienationis ex obligatione faciendæ; ac statim additur, ideo non posse prius alienari, quia fiduciarius ea *non pure*, h. e. pleno omnino jure in suis bonis possidet.

85. *Dico II.* Obligationes usufructuarii sunt sequentes : 1°. Tenetur *præstare cautionem*, se usurum, fructurum arbitrato boni viri, *L. 6. ff. de Usufr. et finito usufructu se restitutum*, *L. 1. ff. Ususfruct. quemadm. caveat*; ea enim cautione non posita, post factam a proprietario interpellationem fructuarius non facit fructus suos, quia tunc causa ad non causam reducitur, id est, titulus percipiendi fructus rescinditur, et dominus pleno quasi jure sibi rem vindicat, *L. 7. ff. eod.* Ab hac tamen cautione excipitur 1. pater quoad bona adventitia filii, in quibus usumfructum habet; eum, quam causam reddit *L. fin. §. sin autem. in fine. C. de bon. quæ liber., paterna reverentia excusante et a ratiociniis, et a cautionibus, et ab aliis omnibus, quæ ab usufructuariis extraneis exiguntur.* 2. Cui usufructus absolute proprietas ex die legata est, *L. 9. §. plane ff. tit. cit.*; cum enim proprietas ipsa ad eum perventura sit, ipsius interest, quomodo in usufructu versetur. Remitti etiam potest ea cautio, si *inter vivos* usufructus constitutus sit; suo enim privato favori renunciare ac præjudicare quisque potest, *L. penult. C. de Pact.*; non vero, si in *ultima voluntate*, *L. 7. C. ut in possess. legat.*, quia in favorem hæredis cautio hæc a lege introducta est, *L. 8. ff. de Usufr. ear. rer.*; eo quod talis remissio delinquendi occasionem præbeat, remque usufructuariam in fraudem hæredis dissipandi. Quod si igitur nihilominus fuerit a testatore remissa, pro non scripta, et invalida habenda est.

2°. *Tueri rem, ne deterior fiat.* Hinc nequit cædere arbores non cæduas; tenetur emortuarum loco (uti et vitium) novas substituere, non tamen vento evulsarum : sarta tecta conservare, *L. 52. juncta 3. ff. Ususfruct. quemadm. cav.* Uti debet servitutibus, si quæ fundo debentur, ne non usu pereant, *L. 15. §. ult. ff. h. t.*; interpellare usucapionem, secus, ad rei usucaptæ æstimationem tenebitur, *L. 1. §. ult. ff. Ususfruct. quemadm. cav.* Si habet usumfructum gregis, vel armenti (grex vero non dicitur infra 40. capita) in locum demortuorum, vel inutilium capitum tenetur substituere ex foetu alia, quæ, quoad substantiam, cedunt in dominium proprietarii. Si tamen non gregis collective, sed singulorum capitum constituatur usufructus; tunc sicut usufructus rei fructuariæ finitur interitu, quin usufructuarius teneatur substituere rem novam, ita et hic.

3°. *Præstare onera*, sub quorum obligatione usumfructum habet : facere inventarium : solvere æs alienum a testatore contractum juxta proportionem, si usumfructum in certa hæreditatis portione legatum accepisset; etiam omne, si omnium bonorum usumfructum. Non tamen ad hoc tenebitur, si legatum accepisset in re certa et singulari, ut in fundo Semproniano, *L. fin. ff. de Usu et usufr.*

86. *Dico III. Constituitur ususfructus* 1°. ordinatione legis; unde ususfructus hic cognomento *legalis* dicitur. Talis est, quem habet pater in bona adventitia filii. 2°. Conventione, velut emptione, venditione, stipulatione, donatione, pactione quacumque; et *conventionalis* appellari solet. 3°. Ultima voluntate, nimirum legatione. Neque quidquam officit, quod in plerisque juris textibus quasi legati tantum ususfructus fiat mentio; nam hoc exempli tantum fit gratia; exempla vero regulam non restringunt, sed illustrant. Deinde hoc fit ratione *initii et causæ impulsivæ*, quod scilicet legato quasi usufructu, primum cogitari cœptum de tali usufructu actu inter vivos, conventionem constituendo.

Finitur 1°. lapsu temporis, si fuerit in diem constitutus. 2°. Non utendo, juxta Art. præc. de servitutib. 3°. Morte naturali fructuarii, L. 3. §. ult. ff. *Quib. mod. Usufr. amitt.* qua simul datur ratio; eo quod personæ cohæreat. Si vero concessus fuerit personæ fictæ, quæ nunquam moritur, ut est civitas, Ecclesia, locus pius, communitas, lapsis 100. annis finitur, L. 8. ff. *de Usu et Usufr. legat.* L. 58. ff. *de Usufr.* 4°. Morte civili fructuarii, sive per diminutionem capitis, non quidem nunc minimam, uti olim, sed tantum mediam et maximam. Est vero diminutio capitis mutatio status, eaque triplex: *minima*, cum quis retenta civitate et libertate familiam tantum amittit: *media*, cum quis solo civitatis jure, non libertate privatur, uti deportatus, vel cui igni et aqua interdicitur: *maxima*, cum quis civitate simul et libertate privatur, ut reus capitis, damnatus ad metalla, vel bestias, libertus ob ingratitudinem revocatus ad servitutem, ac moribus hodiernis damnatus perpetuo ad carceres, vel triremes. 5°. Præscriptione juxta Art. super. 6°. Cessione fructuarii. 7°. Consolidatione, quando redit ad proprietarium, vel ad fructuarium proprietas. 8°. Per professionem religiosam in Religione bonorum stabilium incapaci, ut est ordo FF. Minorum de observant. Capucinorum, Societas Jesu, quæ suis Professis et Coadjutoribus post emissa publica vota non succedit.

Gemina hic controversia se offert: 1°. Quid si habens usumfructum profiteatur in Religione bonorum stabilium et reddituum capaci, an tunc ususfructus amittitur? 2°. Quid si habens usumfructum, hoc cesserit ante professionem, postque hanc, deserto Ordine, transeat ad unam ex toleratis in Imperio religionibus, Protestantes, an usufructu rursum gaudet? Sed primam dabit Artic. seq. Alteram ex iis, quæ de feudo dicuntur, colliges ex paritate rationum.

87. *Dico IV. Usus, scilicet juris, sive, ut est servitus personalis, est jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia.* §. 1. *Inst. h. t. L. 2. pr. ff. h. t.*

Dicitur 1°. *jus utendi*, id est, jus, reale scilicet et firmum, ex aliena re sumendi tantum, quantum quis præcise necesse habet, ad sui suorumque sustentationem. Hinc 1. nequit usuarius fructus transmittere ad hæredes, usum vendere, donare, locare; nisi alioquin usus foret inutilis. 2. Si pecora habet in usu, potest illis solum uti ad stercorandos agros, labores; foetu autem, lana, lacte, ac similibus fructibus industrialibus, non nisi ad necessitatem summam uti potest, L. 12. §. 2. *h. t.*; naturalibus aliis vero ad usum quotidianum. 3. Si domum in usu habet, illam inhabitare potest cum

familia tota, etiam agnatis, affinibus, etc. etiam inquilino in iisdem cubiculis, *L. 2. et seqq. ff. h. t.*; seorsim tamen illa locare prohibetur.

Dicitur 2°. *Salva rei substantia*; debet enim, ut usufructuarius, rem servare integram, præstare cautionem. Cæterum constituitur et finitur iisdem, quibus ususfructus modis.

Usus facti vero ipsa actualis rei usurpatio est. Circa hunc vehemens olim orta disputatio PP. Franciscanos inter et Doctores alios, sitne usus facti separabilis a dominio in iis quæ unico usu consumuntur, ut sunt esculentia, potus, etiam pecunia, quæ usu saltem moraliter consumitur? Affirmabant priores, hodieque tuentur, sibi non nisi merum usum facti esse; dominium vero penes Sedem Apostolicam existere, respuente quidem illud olim JOANNE XXII., sed resumentibus illud JOANNIS successoribus, MARTINO V., NICOLAO V., PAULO II. et IV. etc. ut proinde nunc extra litem posita sit ea controversia, neque operæ pretium eidem immorari.

88. *Dico V.* Habitatio est jus inhabitandi ædes alienas, salva earum substantia, sive per se, sive per alium. Est communis omnium.

Differt 1°. ab *usufructu*, quia habitatio præcise confert commodum inhabitandi; usufructus vero commoda alia quæcumque continet, agri, vineæ, etc., in quibus constitui usufructus potest.

Differt 2°. ab *usu* varie, ac quidem 1. *Subjecto*; habitatio enim tantum in ædibus constitui potest; usus etiam in prædio rustico. 2. *Modo amittendi*; usus non utendo et capitis diminutione perit, *pr. Inst. h. t.*; habitatio vero horum neutro amittitur, sed tantum morte naturali, *L. 10. in fin. pr. ff. h. t.* Ratio discriminis est, quod habitatio constituatur sic, ut habitet quoties ipsi commodum, et quamdiu commodum fuerit: at evenire potest, ut modo sit commodum, modo non; unde in hac servitute toties dies cedit, quoties habitare est commodum, etsi non habitaverit ante: quoad alterum; quia sicut legatum alimentorum, sic neque hanc servitutem voluerint leges alligare personæ; sed computare inter alimenta, quæ juris naturalis sunt. 3. *Effectu*; usus seorsim locari non potest, §. 3. *Inst. h. t.*; habitatio autem potest, *L. 13. C. de Usufr.* Unde dictum: *vel per se, vel per alium.*

ARTICULUS IV.

AN USUSFRUCTUS CONSOLIDETUR CUM PROPRIETATE PER PROFESSIONEM RELIGIOSAM IN RELIGIONE BONORUM STABILIVM ET REDITUM CAPACI?

Controversia procedit solum de professione, quæ in ea fit Religione, quæ est capax bonorum et reddituum stabilium; si enim capax eorum Religio non sit, explorati juris est, amitti tunc usufructum eumque consolidari cum proprietate, sive redire ad proprietarium; neque enim talis Professus in particulari quidquam possidere potest, utpote voto solenni paupertatis ligatus; nec ipsa Religio, utpote ex suo Instituto incapax; nec ad hæredes per se transire potest; ergo necessario ad dominum proprietatis revertitur.

89. *Dico.* Non consolidatur. *Prob. 1°. ex Auth. Ingressi. C. de SS. Eccles.* ubi ingressi monasteria se suaque dedicant Deo. Item juxta hanc indiscri-

minatim dicuntur sua jura transferre in monasterium; igitur etiam usumfructum. 2°. Ex *Auth. Si qua mulier.* ubi si qua mulier, aut vir, liberis non extantibus, monasticam vitam elegerit, et monasterium intraverit, monasterio, quod intravit, res ejus competere jubemus; ubi Glossa specialiter addit: res omnes, etiam usumfructum. Adde *Can. 7. quia ingredientibus. Caus. 19. Q. 3.* Et ratio est, quod monasterium fiat una civiliter persona cum proficiente; ergo sicut hic ante, sic cum monasterio post professionem possidet usumfructum, non cessione juris, sed identitate personæ. *Conf.* ab Auctoritate, quod communissima hæc sit auctorum sententia; etsi quidam in eo solum discrepent, quod putent non jus, sed commoditatem solam percipiendi fructus devenire ad monasterium. Sed immerito; nam *Auth. cit.* non de commoditate loquitur, sed de ipsis rebus; quo nomine etiam jura veniunt; item sua transferre dicuntur, id est bona et jura.

90. *Obj. I.* Usufructus est jus personæ cohærens; ergo maneret penes professum: atqui hoc non; nam professus nihil habere proprium potest.

R. D. *Seq.* Maneret penes professum, ut est persona separata et particularis N. Ut est conjuncta et civiliter una cum monasterio C. Sic D. *min. ad prob.* similiter D. Nihil potest habere proprium, ut est persona particularis C. Ut est persona una cum monasterio N.

Inst. 1. Professus est civiliter mortuus; nam professio est quædam mors, *Can. Placuit. 8. Caus. 16. Q. 1.*; ergo nihil plane potest habere proprium ut persona conjuncta.

R. D. *Ant.* Est civiliter mortuus quoad aliquos effectus juris, ut ad possidendum seorsim, sibi soli, et alios de quibus alibi C. Quoad omnes, etiam ad possidendum conjunctim N. Deinde professio est mors civilis respectu professi, non respectu monasterii; hoc autem licet in odiosis habeatur pro mortuo; non tamen in favorabilibus, ut in jure succedendi, etc. L. 56. §. 1. C. de *Episcop. et Cler.* Potest vero conjunctim possidere cum monasterio, non seorsim, quia possidens conjunctim non potest disponere pro suo libitu; posset vero, si seorsim possideret; at hæc dispositio independens pugnat cum voto paupertatis.

Inst. 2. Si professus conjunctim cum monasterio possideret, hoc esset usufructuarius: atqui hoc dici nequit. *Prob. min.* Si monasterium esset usufructuarius; ergo usufructus esset translatus; quia monasterium ante non erat usufructuarius, est autem post professionem: sed usufructus, cum personæ inhæreat, transferri non potest, §. *fnitur 3. Inst. de Usufr.*

R. C. *Seq. maj. N. min. Ad prob. N. maj.* Nam usufructus non transferitur, sed extenditur ad monasterium, ita ut, quod professus ante professionem possidebat solus, post eam possideat in communi cum cæteris. Exemplum habes in usufructu legato filiis Caii natis et nascituris, ubi usufructus ad filios post legationem natos non transfertur, sed extenditur. Hinc *rationem additam D.* Monasterium est usufructuarius post professionem per translationem ipsius usufructus N. per extensionem C. Transfertur usufructus, quando ceditur personæ alteri, alienæ, quæ nullam habet identitatem cum persona cedente; at inter professum et monasterium est perfecta identitas; nec monasterium est persona moraliter distincta a professo, sed eadem.

Inst. 3. Si usufructus extendatur ad monasterium; ergo, sicut hoc non moritur, sic usufructus nunquam finiretur: at hoc esset iniquum, cum hac ratione domino proprietas sua esset plane sterilis.

R. N. Seq. maj. Non extenditur ultra vitam professi; quia professi morte expirat extensionis radix; ergo et extensio usufructus. Si tamen monasterium non indirecte ob jus professi; sed directe, ut legatione usumfructum acciperet, durabit 100. annis, *L. 8. ff. de Usu et usufr.*; hoc enim tempus censetur esse vitæ humanæ maximum.

91. Obj. II. Saltem usufructus legalis, ut, quem pater habet in bona adventitia filii, non extenditur ad monasterium; ergo. *Prob. Ant.* Usufructus legalis fundatur in patria potestate; ergo hac cessante etiam cessat ille: atqui cessat patria potestas per professionem.

R. N. A. Ad prob. D. A. Fundatur in patria potestate in acquirendo *C.* in continuando *N. D. etiam Seq.* Ergo hac cessante cessat quoad bona filii acquisita post professionem patris *C.* Quoad ea in quibus patri jam fuit jus quæsitum *N.* Ex *Auth. Ingressi. cit. et Auth. Si qua mulier.* professus, sine exceptione, sitne pater, vel filius, vel quicumque se suaque omnia dedicat Deo, transfert in monasterium; ergo etiam pater usumfructum legalem: cum enim lex hoc jus ei neque adimat, neque excipiat; nec privati est hoc patri in Religione profitenti adimere. Adde: si filius profiteretur, etiam cessaret patria potestas; et tamen usufructus totus maneret penes patrem, ut vult communissima, et dicitur infra; cur ergo in casu nostro ita annectatur patriæ potestati, ut ea cessante finiatur? Deinde *D. etiam min. subs.* Per professionem cessat patria potestas quoad odiosa, sic non tenetur amplius habere curam filii *C.* Quoad favorabilia, et in quibus jam patri est jus quæsitum *N.*

Inst. 1. Non est consentaneum æquitati, ut post professionem patris filiis suæ legitimæ portiones non dentur; ergo pariter repugnat æquitati, ut filii post professionem patris patria potestate liberati careant libero bonorum adventitiorum usu.

R. 1º. C. A. N. Cons. In priore casu æquitas apparet ex *c. Cum scimus de Regularib.* et ex *Auth. Si qua mulier.* ubi satis innuitur, patrem professum, etiam invito monasterio, posse dividere et tradere filiis portiones legitimas. Deinde cum filiis alimenta debeantur a patre, nimis durum foret ea exigere a monasterio, toto quo vivit pater tempore. At nec eadem jura, nec ratio pugnat contra usumfructum patris in bona adventitia filii; sed contrarium liquet ex *Auth. cit.*

R. 2º. Magis æquitati repugnat, patrem privari usufructu sine causa, in quo ipsi jus quæsitum, cum filius plus debeat patri, quam pater filio.

Inst. 2. Usufructus datur patri a lege propter administrationem: atqui professus non potest amplius administrare bona filii; ergo nec usumfructum habere debet.

R. D. min. Non potest ea amplius administrare per se ipsum *C.* per alios, ut Officiales monasterii *N.* Sicut in seculo posset pater illa administrare per alios, ita etiam in monasterio per monasterium, quod forte majorem adhibebit custodiam. Adde: si pater in amentiam incideret, non amitteret

usumfructum, licet administrare bona filii non posset; cur ergo amitteret, si profiteretur in Religione?

Inst. 3. Saltem ex lege medietas ususfructus pertinebit ad filium, patre professionem emittente; ergo. *Prob. Ant.* Pater retinet medietatem ususfructus, quando dimittit filium è potestate patria: atqui ea illum dimittit per professionem.

R. N. Ant. Ad prob. D. Maj. Quando pater suo facto dimittit filium *C.* Quando tantum beneficio legis, intuitu professionis a patre factæ *N.* De priore casu id diserte disposuit Imperator *L. 6. §. Cum autem. C. de bonis, quæ liber.* De posteriore vero contrarium *Authh. cit.*

92. *Obj. III.* Minutus capite non est capax ususfructus: sed professio religiosa est minutio capitis; est enim mutatio status; ergo. *Conf.* Professus æquiparatur servo: sed hic ususfructus incapax est; ergo et prior.

R. D. Maj. Minutus capite diminutione maxima, vel media *C.* minima *N.* Sic *D. min.* Est diminutio media vel maxima *N.* minima *C.* Tantum media et maxima diminutio capitis tollit ea, quæ juris civilis sunt, non minima, vel simplex status mutatio; unde et penes arrogatum manet ususfructus, licet arrogatori cedat quoad commodum ratione patriæ potestatis, *L. penult. §. fin. C. de Usufr.* Sic professus, minimam tantum passus diminutionem capitis, manet jurium civilium particeps, non quidem omnium, ut condendi testamenti et similium, quæ ejus votis adversantur; tamen aliorum, ut succedendi legitime, possidendi conjunctim cum monasterio, etc.

Ad Conf. R. D. Equiparatur servo in acquirendo jus novum sibi *C.* in omnibus *N.* Religiosus per professionem non amittit libertatem in sensu juris, ita ut vere reddatur servus; quod enim nihil proprii possidere possit, ex voti est natura; quod testari nequeat, inde est, quod voluntatem suam in Superioris resignarit voluntatem, sicut et arrogatus, qui filiusfamilias factus. Multa non potest filiusfamilias prohibente patre, et lege; homo tamen liber est. Sed præterea jactata illa a quibusdam similitudo in plurimis dissimillima est. Sic servus, ne quidem consentiente domino, obire potest munera publica et judicialia, cum dominus consensu suo juri publico derogare non possit, *L. Barbarius ff. de Offic. Prætor. L. 7. ff. de Testib.* Potest vero Religiosus, ex consensu Prælati, esse procurator in judicio, *Clem. 3. de Procur.*, advocatus; imo judex, videlicet Episcopus, vel hujus Vicarius, *BARBOS. de Offic. Episc.* Potest accusare Abbatem, etiam Monasterii sumptibus, *c. 11. de Accus.* Non autem servus dominum, *L. penult. et fin. C. de his, qui accusare non possunt.* Hic nulla ratione habere quid proprium potest; Religiosus, licet non ut persona particularis, tamen, jure identitatis, cum toto monasterio possidet.

Quod si quæras: Si igitur filius profiteatur in Religione, habens bona adventitia, penes quem tunc erit ususfructus?

R. Penes patrem, licet in seculo remanentem; quia hoc factum filii, etsi laudabile sit, non tamen præjudicare potest juri patris, huic pridem ante per leges acquisito. Sicut igitur remanet ususfructus patri, etsi filius sit mortuus, ita et licet sit professus; casum enim professionis nulla excepit lex.

Nec obstat, quod filius familias, quando favore Reipublicæ aut militiæ

ob dignitatem, vel cingulum liberatur a potestate patris, acquirat plenum sui peculii dominium; nam hoc expresse statuit Imperator Nov. 81. cap. 1. in præmium obtentæ dignitatis, obque laudem et lætitiâ inde patri natam, qua compensatur amissio ususfructus.

CAPUT II.

DE FEUDO, EMPHYTEUSI, SUPERFICIE, LIBELLO.

Feuda probabilius a Longobardis, quo tempore Italiam possidebant, originem traxerunt; in ipsis enim Feudorum Libris frequens Longobardorum, eorumque legum occurrit mentio. In jure canonico ea materia duobus solum tractatur capitulis *hoc tit.* At longius in jure civili in *Libris Feudorum.* Ob utilitatem vero ejus, saltem principaliora delibabimus. Addimus Emphyteusin, quæ Feudum aliqua ratione imitatur; demum de Superficie pauca, utpote domini imperfecti specie minima.

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT FEUDUM? QUINAM IN FEUDUM DARE, ET ACCIPERE POSSINT?

Feudum triplici sensu sumi potest; 1°. *objective*, estque ipsa res in feudum concessa, quo sensu *allodio*, sive bonis allodialibus opponitur. 2°. *Formaliter*, sive pro contractu, quo res aliqua in feudum conceditur. Qui feudum concedit, *dominus*, item *dominus directus* appellatur; qui vero accipit, *vasallus*, *feudatarius*. 3°. *Effective*, id est, pro jure, quod ex contractu feudali tam domino directo, quam vasallo, sive domino utili oritur. Hoc præsertim sensu hic feudum spectamus, tametsi, quocumque modo spectetur, sive formaliter, sive effective, eadem jura interveniant.

93. *Dico I.* Feudum, secundum substantiam suam sumptum, est dominium utile rei immobilis, vel immobili æquivalentis, sub onere fidelitatis concessum. Sumitur ex 2. *Feud.* 1. 3. §. 3. *item Tit.* 23. *in fin.*

Dictum 1°. Feudum secundum *substantiam suam*; sumi enim potest, vel secundum substantialia sua, sive essentialia tantum, vel simul naturalia. *Substantialia* sunt, sine quibus feudum nequit consistere; eo autem pertinet, quod dominium utile, retento dominio directo et proprietatis, transferatur in alterum, isque sit obligatus ad præstandam fidelitatem domino directo. *Naturalia* sunt: ut feudum concedatur *benevole* et gratis, ad hæredes, ac quidem masculos, sub nova investitura, et inalienabiliter, sine domini directi consensu, perpetuo transeat: ut vasallus sit obligatus ad certa personalia obsequia, ac jurato spondeatur fidelitas. Unde feudum secundum naturalia definitur: benevola ac perpetua concessio rei immobilis, vel huic æquivalentis, qua illius dominium utile, retento directo,

transfertur in alterum sub onere certi personalis obsequii et juratæ fidelitatis.

Dictum 2°. Rei immobilis, vel huic *æquivalentis*, id est, moraliter immobilis, vel civiliter, ut sunt jura perpetua venandi, etc.; redditus annui de Camera, vel Cavena percipiendi; item alii proventus ex re immobili. Unde dum 2°. *Feud. 2.* videtur supponi, nummos in feudum dari, non intelliguntur nummi materialiter, sed res immobilis per nummos emenda. Ac ratio est, quod, cum feudum sic constitui debeat, ut proprietas rei remaneat penes concedentem, ac dominium utile iterum consolidari aliquando cum proprietate possit, consequens, non posse feudum nisi in re immobili consistere, cum mobilis, præsertim fungibilis, plerumque usu consumatur.

Dictum 3°. *Sub onere fidelitatis*, adeo ut hæc simpliciter remitti nequeat; etsi juramentum, quo vasallus se ad eam adstringit, remitti possit. Hinc, dum *Tit. 3. §. 1. in fin. Feud. 2.* statui videtur, posse remitti obligationem fidelitatis, id de *jurata*, sive de ipso juramento debet intelligi. Consistit vero hæc fidelitas in his, quod nihil contra dominum machinari velit; sed cum consilio et re adjuvare contra omnes, in jure non exceptos, qui contra ejus vel vitam, vel bona quid moliantur, ut proinde passim vocem *feudum* a *fide* latine, vel *fede* italice derivent.

94. *Dico II.* Feudum primo ac principaliter dividitur in *proprium* sive *rectum*, ac *improprium* sive *non rectum*. Prius est, in quo non sola substantialia et essentialia, sed etiam omnia naturalia reperiuntur. Alterum est, in quo vel essentialia sola, vel non cum omnibus naturalibus reperiuntur. Unde feudi imperfecti species sunt: 1°. *Femineum*, quod vel femina acquisivit primo; vel in quo succedit femina; est enim contra feudi naturam, ut in eo succedat femina, quod originaliter solerent feuda concedi partim ad propagandas familias, partim gesta militaria, ad dominum consilio, re, armis juvandum. 2°. *Hæreditarium*, quod ea lege datur, ut etiam hæredes extra familiam primi acquirentis valeant in eo succedere, imo feminæ, licet ex providentia juris feudalis factum, ut non nisi agnati masculi admittantur. 3°. *Liberum*, sive francum, in quo vasallus non ad personalia obsequia, sed solum ad fidelitatem obligatur. 4°. *Camereæ*, vel *Cavene*; prius est certum stipendium vasallo ex ærario a domino concessum; alterum in certa victualium quantitate consistit præbenda a domino. Varia alia hoc obtinet nomina. Si enim redditus concedantur gratis, sine alicujus officii onere, dicitur feudum *Soldatæ*; si sub hoc onere, ut custodiendi arcem, *Guardiæ*; si gerendi alia negotia, *Castaldiæ* appellatur, sive mercedis; hujusque rursum species sunt feudum *Advocatiæ*, *Decaniæ*, *Aulicum*, sive officii publici cujuscumque.

95. *Dico III.* Feudum proprium, sive rectum varie subdividitur. Ac quidem

1°. *Ratione domini concedentis*, in *nobile* et *ignobile*. Nobile est, quod cum, cui confertur, vel hoc ipso simul nobilem facit, vel confertur jus, quod in subjecto nobilitatem supponit. Ignobile, quod accipienti nobilitatem non confert; unde et feudum commune appellatur. Nobile vel est regale, vel non regale. *Regale*, quod cum potestate quadam regali confertur, aut potestatis regię æmula, id est, cum jurisdictione territoriali, juribus regaliū,

ut sicut in Germania Principatus, Comitatus, quibus Baronatus æquiparantur, vocanturque germ. *Fahnen* vel *Scepter-Lehen*, eo quod conferantur traditione vexilli; si, cui confertur, persona est laica; vel sceptro, si est Ecclesiastica. Non regale est idem, quod simpliciter nobile.

2°. *A vasallo*, vel persona accipiente, in *novum* et *antiquum*. Prius est, quod quis acquirit primo, vel ab ipso domino, vel præscriptione. Alterum, quod successionem, utpote jam acquisitum ab aliquo ex ascendentibus fuerat, obtinetur.

3°. *Ratione effectus*, in *hereditarium simpliciter*, *hereditarium ex pacto et providentia*, et in *hereditarium mixtum* ex utroque. *Hereditarium simpliciter* tale, est feudum concessum pro se, et quibuscumque hæredibus, sive ab intestato, sive vocatis per testamentum, sive necessariis, agnatis et cognatis; sive voluntariis et extraneis, etiam feminis; sed hoc casu ad feudum improprium deflectet. *Hereditarium ex pacto et providentia*, quod etiam *gentilitium* vel *familiæ* dicitur, est, quod concessum alicui pro se et filiis ac descendantibus sine mentione hæredum. Atque hoc casu solis agnatis masculis, qui tamen ex legitimo matrimonio procreati, jus succedendi competit; sive dein in aliis vasalli bonis, ut allodialibus, esse hæredes possint, sive non. In dubio quale sit feudum aliquod, quamdiu non probatur, per pacta specialia recessum fuisse a propria natura feudi, præsumitur esse ex pacto et providentia, quia hoc maxime servat naturam feudi; recessum vero ab hac fuisse, cum res facti sit, non præsumi, sed probari debet. *Hereditarium mixtum*, quod concessum alicui pro se et filiis hæredibus; ut proinde in eo succedere non possit, nisi qui filius, h. e. descendens masculus, et simul in aliis vasalli bonis fuerit hæres.

4°. *Ratione formæ*, in *ligium* et *non ligium*. Prius, a ligando sic dictum, quod vasallum arctissime liget, est, quando in concessione expresse addita conditio, ut vasallus domino fidelitatem exhibeat adversus quoscumque, semper tamen excepto S. Pontifice, 2. *Feud.* 40. *in fin.* Unde non nisi a Principe supremo, qui superiorein non agnoscit, concedi potest; neque vasallus idem duo habere potest feuda ligia a diversis concessa. Non ligium est, dum vasallus non adversus quosvis alios fidelitatem spondet; sed ita possit simul obligari alteri. Sic qui feudum obtinet a Principe inferiore, ita huic ad fidelitatem se obligare censetur, ut exceptus sit Imperator, Rex, dominus antiquior, 2. *Feud.* 28. *in fin. et tit.* 55. §. 2.

5°. *Ratione materiæ* sive objecti, in *ecclesiasticum* et *seculare*. *Ecclesiasticum* est, quod in bonis ad Ecclesiam pertinentibus constitutum; sive vasallus sit clericus, sive laicus: *Seculare*, quod in bonis secularibus; sive rursum accipiens persona secularis sit, sive Ecclesiastica. Unde Episcopi Germaniæ, qui territoria a Cæsare in feuda acceperunt, ut vasalli seculares habentur, ac veri Imperii Status, jusque exercentes gladii. Cujus rei vindicias contra Novatores dabimus postea. Hinc et vasallus clericus possidens seculare feudum comparere tenetur coram iudice feudali seculari, dum feudum recognoscit, c. 5. *de Judiciis.* c. 6. et 7. *de foro compet.*

96. *Dico IV.* Dare in feudum possunt quotquot dominio et facultate libera gaudent de rebus suis, eas alienando, disponendi. Unde nec femine, nec clerici quoad bona patrimonialia, vel quasi talia, nec plebei exclu-

duntur. Est communis, et sumitur ex 3. *Feud.* 2. Ac ratio est, quod quilibet rerum suarum moderator sit et arbiter, *L. In re mandata C. Mandati.*

Dixi: Quotquot dominio et facultate libera, etc. Hinc excluduntur hic 1°. Prælati Ecclesiastici respectu rerum pertinentium ad Ecclesiam, quarum neque dominium habent, cum earum tantum administratores sint; neque libera potiuntur facultate de iis, alienando, disponendi libere, sine observatis in jure præscriptis solemnitatibus; concessio autem feudi vera est alienationis species, *c. Nulli. §. de Reb. Eccles. alienand. vel non. Extrav. Ambitosæ.* Feudum enim est dominiū utilis translatio.

2°. Pupilli et minores; quia, etsi veri sint domini, nequeunt tamen pro libitu de suis rebus disponere; unde feuda nova concedere non possunt sine decreto judicis; imo ne quidem eo interveniente; nisi forte, ad extinguendum æs alienum, concedant pretio, etc.; alias enim gratuitas facere rerum immobilium concessionem, interveniente licet decreto judicis, prohibentur. *L. 3. C. Si major factus.*

97. Dico V. Accipere in feudum possunt, qui contrahere et contrahendo obligari a jure non prohibiti, nec aliunde impedimento aliquo juris laborant. Rursum communis Doctorum in 2. *Feud.* 3. Dixi: nec impedimento juris, etc. Cujusmodi sunt infames, condemnati de crimine publico; rei læsæ Majestatis; usurarii manifesti; hæretici et excommunicati non tolerati; apostatæ a tota fide christiana, deportati, bannti, qui a nemine in tutelam recipi possunt; eo quod stare honeste in curia non possint.

Cæteri vero omnes accipiendi feudi capaces habentur, ut feminæ, pupillus et minor, etiam sine tutoris et curatoris consensu, quanquam hoc solo discrimine, quod minor etiam ad servitia personalia obligari possit sine curatoris scitu, secus ac pupillus, quia curator rebus datur, non personæ; tutor vero et rebus et personæ. Ac ratio est, quod licet res suas, sine horum consensu, deteriores reddere non possint; meliores tamen facere non prohibeantur. Etiam communitas, ea tamen lege, ut quasi-vasallum constituat, tum ut feudum per hunc accipiat, cum tota communitas per se ipsam non possit; tum, ut eo mortuo petatur investituræ renovatio, quia communitas ipsa nunquam moritur. Item Superior respectu inferioris; servi; clerici tam seculares, quam tota Religiosa communitas, substituto ab hac quasi vasallo, *c. 7. de Foro comp. c. unico. §. 2. de Statu Regular. in. 6. 2. Feud.* 40. Modo tamen sit feudum francum, h. e. sine onere officii personalis; vel etiam si cum hoc onere, modo sit cum eorum statu compatibile, vel per substitutum eo fungi liceat, etsi esset incompatible. Et in Germania quidem de hoc dubitari nequit, de qua constat, quod Episcopi, Abbates, aliæque personæ Ecclesiasticæ non raro ampla possideant feuda, annexo jure regalium, licet servitia Cæsari debita, ad quæ obligantur, velut ad militandum, per alios exhibeant.

Si dicas: Prælati Ecclesiæ potest renovare feuda antiqua, sive res Ecclesiasticas ante in feudum concedi solitas iterum in feudum dare, ut colligitur ex 1. *Feud.* 1. Ergo etiam poterit de rebus Ecclesiasticis dare in feudum primo.

R. N. Cons. Disparitas est, quia feudi antiqui renovatio non est infeudatio nova, nec proprie alienatio, sed potius, si res ad Ecclesiam reversa ab an-

tiquo in feudum sit dari solita, executio; imo, si hæres adsit, necessaria continuatio, *c. fin. h. t. et Extrav. Ambitosæ*. Fieri tamen debet sub conditionibus antiquis, et modo non magis nocivo Ecclesiæ. Hinc nequit Prælati 1º. rem reversam ad Ecclesiam dare communitati, quia, cum hæc non moriatur, si tamen huic daret, simul abdicaret spem recuperandi aliquando dominii utilis. 2º. Nequit dare potentioribus; non feminis, si ante non habuerint. 3º. Si res ad Ecclesiam reversa jam hujus cum dominio rursum conjuncta fuisset; vel si Ecclesiæ ita exigeret necessitas, utpote ad pauperiem redactæ, rursus infeudare alios non licebit.

ARTICULUS II.

QUIBUS MODIS ACQUIRATUR FEUDUM, ET AMITTATUR?

98. *Dico I.* Acquiritur modis tribus: 1º. Pacto. 2º. Præscriptione longissimi temporis, hoc est, 30. annorum contra secularem dominum, 40. vero contra Ecclesiam, 2. *Feud. 26. c. 4. de Præscript.* 3º. Successione. Non tamen pacto nudo, neque successione nuda acquiritur; sed traditione simul opus est, quæ hic *investitura* dicitur; estque duplex, *propria* et *realis*, dum vasallus corporaliter inducitur; et *impropria*, qua possessionem per traditionem signi, vexilli, vel sceptri consequitur. Toties vero investituræ est renovatio petenda, quoties persona vel domini directi, vel vasalli mutatur.

Dico II. In feudo *gentilitio*, vel familiæ, successio ab intestato 1º. descendentes naturales et legitimos simul tangit; ac quidem si plures extent filii, in capita, nisi feudum individuum sit. 2º. Deficientibus vero descendantibus, ad succedendum in feudo antiquo agnati collaterales proximiores vocantur, exclusis semper regulariter feminis. Est communis Jurisconsultorum ex 1. *Feud. 1. et 8.*; item 2. *Feud. 1. 11. 13.* Servitque hic ea regula, quod ab intestato succedant in feudo, qui alias in allodialibus, eoque ordine, quo ad succedendum a jure civili vocantur, quamdiu jus feudale nihil aliud statuit.

Dictum 1º. *Descendentes*, scilicet ascendentibus, ut patre, avo regulariter exclusis, nisi pater forsitan in favorem filii renunciasset feudum, hicque sine liberis decederet; vel nisi in feudo novo institutus fuisset filius intuitu meritorum patris, ac filius decederet rursum sine liberis. Præterea observa 1. quod filius non succedat patri; si reliquam hæreditatem paternam repudiaret, licet ea repudiatio nihil cæteris agnatis officiat, 2. *Feud. 31.*; eo quod indecens sit, contemni a filio patrem, a quo omnia obtinuit, permittique patris bona subhastari, ipse tamen feudo gaudeat. 2. Filium, si in feudo familiæ succedat, obligari ad solvenda defuncti patris debita; non tamen agnatos, utpote qui, repudiata licet hæreditate reliqua, permittuntur consequi feudum, non vero filius. 3. Filios tamen succedere in feudo, ctsi cætera exhæredati sint a patre; quia, quoad feudum, dispositio defuncti locum non habet, 1. *Feud. 8.*

Dictum 2º. *Naturales et legitimos simul*, hoc est, ex legitimo procreati matrimonio, quibus tamen æquiparantur, qui per matrimonium subsequens legitimati. Hinc excluduntur 1. naturales tantum, licet legitimati postea per rescriptum Principis, 26. *Feud. 2.*; a quo tamen excipitur, nisi expresse

legitimati essent ad succedendum in *feudo novo*; ad succedendum enim *antiquo*, in quo agnatis cæteris est jus quæsitum, nec a Principe in horum præjudicium legitimari possunt. 2. Multo magis spurii. 3. Legitimi tantum, sive adoptivi, 26. *Feud.* 2. verbo *naturales*; cujus ratio, quod feudum familiæ detur sanguini. 4. Etiam probabilius nati ex matrimonio ad morgenicam contracto, id est, ea lege, ut certa pecuniæ quantitate contenti, dein patri ab intestato non succedant. Nilitur hoc textu claro 29. *Feud.* 2.

Neque huic obstat, quod 26. *Feud.* 2. dicatur: *Filii nati ex ea uxore, cum qua matrimonium tali contractu celebratum est, ne filii ex ea nati patri ab intestato succedant, in feudo succedunt*; nam, ut communiter notant interpretes, in postremis ommissa est particula *non*, ac legendum: *in feudo non succedunt*. Ac ratio est, quod alias hæc textui subjecta ratio: *quod pactum exclusivum a successione, quamvis ratione improbetur, ex usu tamen admittatur*, prorsus inepta esset.

Dictum 3°. Si plures extent, *in capita*; nisi feudum sit *individuum*, ut sunt in Germania 1. Electoratus, qui ob utilitatem Imperii competunt soli primogenito, juxta *Bull. Aur. c. 7. et 24.* 2. Feuda regalia cætera ad servandas in splendore illustres familias; sic tamen ut secundo, vel ulteriore loco geniti retineant insignia et titulum, cum spe futuræ aliquando successionis; hisque assignentur certi redditus, vulgo apanagium. Alias vero si individuum non sit, succedunt *in capita*, sique jam unus, vel plures decessissent relictis liberis, hi in stirpes succedunt, loco defunctorum patrum jure repræsentationis; quod jus repræsentationis etiam ad nepotes et omnes ex ea linea descendentes in infinitum transit, 2. *Feud.* 50.

Dictum 4°. Deficientibus descendantibus, vocantur ad succedendum in *feudo antiquo* agnati collaterales *proximiores*, non primo acquirenti, sed ultimo possessori feudi, 2., *Feud.* 11. 37. 50. Porro semper attendi debet linea illi proximior a quo feudum pervenit ad lineam *extinctam*; quia si feudum semel lineam aliquam est ingressum ea non egreditur, antequam tota fuerit extincta. Ac tum succedunt 1. fratres possessoris defuncti *in capita*; uno vero vel pluribus fratribus præmortuis, liberi, jure repræsentationis in stirpem, vel stirpes; sique singuli essent mortui, ut nemo superesset, nisi defuncti vasalli nepotes, hi *in capita* succedent; sicuti de jure civili succederent in allodialibus, a quo jus feudale non recessit. Dictum denique: *in feudo antiquo*; quia *novum*, cum in hoc agnatorum nemini jus quæsitum fuerit, decedente sine liberis vasallo, ad dominum directum revertitur.

Dictum 5°. *Feminis* semper regulariter *exclusis*. Ratio enim concedendi feudum familiæ, quale semper feudum præsumitur, nisi aliud ex pacto expresso constet, est 1. ut propagetur familia: 2. ut vasallus domino præstet obsequia militaria, eum inter pares curiæ adjuvet consilio, etc. Sed ad hæc ineptæ sunt feminæ; et præsertim per feminas, quæ ratio principalis est, non propagatur familia, sed feminæ sequuntur familiam, intra quam nubunt alicui.

Competit tamen etiam feminis successio 1. in feudo femineo proprie dicto, in quo nimirum primitus instituta fuit femina. 2. In femineo latius dicto, id est, in quo vel speciali pacto, vel consuetudine, vel statuto permittuntur succedere. 3. In emptitio, quod pretio solutum, vel simili oneroso titulo, ut permutationis, etc.; sic, ut pretium prope adæquet rem feuda-

lem. 4. In mere hæreditario; ratio est, quod cum in hoc etiam succedant extranei, non appareat, cur descendentes feminae esse debeant conditionis peioris; in quo proinde servitiorum personalium obligatio eatenus remissa censebitur, ut per alium præstari possint. De feudo franco controversia inter Jurisconsultos, affirmantibus aliis; aliis negantibus, quod, licet eas servitiorum obligatio non videatur ad succedendum in illo reddere inhabiles, eas tamen videatur excludere ratio altera et principalior, quod per feminas familia non propagetur. Hic tamen

99. *Observa*: Feminas non permitti succedere, quamdiu superest masculus, etsi alterius lineæ, si modo a primo acquirente procedat; imo masculum descendentem ex femina adhuc præferri feminæ, 17. et 30. *Feud.* 2., nisi feudum sit hæreditarium, vel femineum cum jure primogenituræ, quo casu gradu proximior femina excludet remotiorem masculum. Porro feminam semel admissam non expelli feudo per masculum postea natum, satis inter Jurisconsultos convenit, nisi, quo tempore admittebatur, jam masculus fuisset in utero; hos enim, ubi de commodis eorum agitur, a jure civili pro natis haberi, res explorata est, ac constat ex *L. 7. et penult. de Stat. hom.*

100. Sed, *inquies*, quid juris, si femina, in feudo, in quo alias ad succedendum capax, fuerit semel exclusa per masculum, an propterea perpetuo erit exclusa, ut postea, deficientibus masculis, feudum redeat ad dominum?

R. *Neg.* cum communiore et veriore Jurisconsultorum sententia; sed eo casu succedet femina, etsi jam semel exclusa. Ratio est 1°. quia 1. *Feud.* 8. §. 2. absolute dicitur quod filia succedat filiis non extantibus; ergo non excluditur absolute femina, sed quatenus tantum obstat existentia masculi; atqui ex supposito hæc non obstat; ergo. 2°. Ex 2. *Feud.* 17. ubi dicitur, non patere locum feminæ in feudi successione, donec masculus superest ex eo, qui primus de hoc feudo fuerit investitus; ergo eidem patebit locus, quando non amplius superest masculus; particula enim donec jus feminæ non removet penitus, sed solum suspendit. Et vero sequeretur alias, quod si quis habens filios et filias feudum pro utriusque partis descendentibus acquireret, nunquam filia possent succedere, utpote quæ statim initio excludi deberent, quod patet ex tenore hujus feudi esse absurdum; eadem vero ratio in omni feudo femineo tenet, quia 2. *Feud.* 18. semper acquirens sibi et suis hæredibus censetur voluisse prospicere.

101. *Nec obstat* 1°. quod extat 1. *Feud.* 6. §. 1. ubi: *Si quis eo tenore feudum acceperit, ut ejus descendentes masculi et feminae illud habere possint, relicto masculo, ulterius feminae non admittuntur*; particula vero ulterius est perpetuo exclusiva.

R. *D.* Ulterius feminæ non admittuntur, quamdiu superest masculus *C.* Si nullus amplius supersit *N.* Particula *ulterius* hic conditionate sumi debet, ut concordet cum textu claro 1. *Feud.* 17. *donec* masculus superest. Vel etiam *D.* sic: Ulterius, id est, ultra, vel præter masculum simul femina non admittitur *C.* Ulterius sumendo in sensu exclusivo pro omni tempore futuro *N.* Certe utroque sensu *ulterius* sumi potest,

102. *Nec obstat* 2°. quod 1. *Feud. 6. §. 2.* in fine addatur : *et his omnibus casibus feudum amittitur, et ad dominum revertitur*; sed inter casus ibi relatos etiam est hic, quod femina fuerit exclusa; nam verba finalia hæc non ad §. 1. ubi ponitur casus de femina per masculum exclusa, sed ad §. 2. pertinent, ubi excluditur mutus (cujusmodi defectus tamen hodierno usu a successione non amplius excludunt); ita ut sensus sit, quod in omnibus casibus, quibus in feudo successurus esset mutus, alio scilicet successore non existente, feudum ad dominum revertatur. Ac ratio est, quod si verba finalia pertinerent ad §. 1., sequeretur, quod etiam feudum rediret ad dominum masculis existentibus cum feminis; dicitur enim §. 1. *Si quis eo tenore feudum acceperit, ut ejus descendentes masculi et feminae illud habere possint, relicto masculo, ulterius feminae non admittuntur*; at notorie falsum est, eo casu feudum redire ad dominum; ergo verba illa finalia solum §. 2. sensu dato respiciunt.

103. *Nec obstat* 3°. quod jura semel extincta non reviviscant; et semel a feudo exclusus maneat semper exclusus; nam hæc vera sunt, si jura sint *proprie* extincta, et absolute; si quis absolute exclusus a *jure succedendi*: sed jus feminæ per admissionem masculi non simpliciter extinguitur, sed tantum suspenditur; sic etiam, licet exclusa fuerit a successione actuali ob existentiam masculi, non tamen idcirco a jure succedendi, si masculus defecerit; sed per masculos suspenditur jus feminæ, *donec masculus superest*.

104. *Dico III.* Feudum amitti potest vel sine delicto; vel ex delicto, quod in hac materia proprio nomine, quod et retinebimus deinceps, *felonia* dicitur.

Sine delicto amittitur 1°. Rei feudalis interitu, per terræ motum, occupationem hostilem et similia; domo tamen per incendium conflagrante, feudum adhuc in area perseverat; est enim dominii species, quod ipsum etiam fundum penetrat.

2°. Morte vel vasalli, si hæc feudi natura fuerit, ut ad hæredes non transeat, ut feudum cameræ, cavenæ, guardiæ, castaldiæ, advocatiæ: vel domini directi sine successore decedentis, quo casu et proprietas rediret ad vasallum; et consolidaretur cum dominio utili ex natura correlativorum, si feudum fuerit oblatum; secus, si datum; tunc enim agnati, qui in alodialibus, succedent. Ratio discriminis est, quod feudum oblatum initium a vasallo, qui rem suam libere in feudum alteri obtulit, ducat; datum vero, non a vasallo, sed alio domino.

3°. Refutatione, sive cessione, si vasallus domino directo jus suum cedat; quod, etiam eo invito, potest; si modo non in fraudem fiat, ut eo tempore, quo sequi dominum in bellum oporteret; posteaque in accepti beneficii memoriam dominum non offendant. Quod si feudum *novum* sit, ut cedat domino, agnatorum haud consensu eget, quibus in eo jus nullum quæsitum est; recte tamen domini, si illud huic non absolute, sed in favorem alterius resignare voluerit. Si *antiquum*, et domini et agnatorum consensu eget, si extraneo cedere vellet, cum, secus, in eorum præjudicium ageret; nec domini vero, nec agnatorum, si proximiori agnato, alias per se successuro cederet, sive feudum novum, sive antiquum sit. Si vero

feudum fuerit hæreditarium simpliciter, esto antiquum, neque tum agnatorum consensu illud cedere volenti opus est, cum in eo succedere possit extraneus, si hunc habere hæredem vasallus velit.

Felonia rursum dupliciter feudum amittitur, vel aliquid committendo, quod omitti deberet; vel aliquid omittendo, quod fieri deberet; si primum, erit *felonia commissionis*; si alterum, *felonia omissionis*.

Felonia commissionis amittitur feudum 1º. si quid directe in domini personam vasallus committat vel per se, vel per alios, eum *lædendo* in bonis vel corporis, vel famæ, vel fortunæ, vel, effectu licet non secuto, tale quid machinando; fœdus ineundo cum hostibus; eum deserendo in prælio, etc. 2º. Vel indirecte, gravem inferendo injuriam quamcumque personis domino propinquo gradu conjunctis, vide 1. *Feud.* 5. 21. 2. *Feud.* 24., ejusque potestati subjectis; cum hæc redundet in dominum. Huc etiam refer, si reum se faciat læsæ Majestatis, vel alterius criminis, quo infamis redditur ut stare honeste in curia non possit. 3º. Si quid quoad rem feudalem ipsam delinquat, eam sine domini consensu *alienando*, ut vendendo, traditione secuta, si feudum non fuerit mere hæreditarium, etsi ipsum pœnituerit statim, ac revocarit, 2. *Feud.* 38. 42. Eam notabiliter reddendo deteriorem; vel negando, ut si exigente domino servitia, neget se ab eo feudum habere. Non tamen ad alienationem *subinfeudatio*, si vasallus in feudi accepti parte subinfeudet alium, referri debet; hæc enim vasallo permittitur ex *Constit.* CONRADI I. Imperatoris. Et vero sic nihil domino directo deperit; cum huic vasallus æque post subinfeudationem, ac ante, obligatus remaneat: sed neque agnatis; cum ex *Constit. ead.* subinfeudante mortuo, feudum totum ad eosdem revertatur.

Felonia omissionis rursum varie amittitur; velut 1º. Si requisitus debita servitia non præstet. 2º. Si domino directo in hujus quocumque gravi periculo, opem, cum commodè posset, non ferat. 3º. Si intra annum et diem, miles vero intra annum et mensem, petere investituræ renovationem negligeret omittat, 1. *Feud.* 22. et 2. *Feud.* 24. 52. 53. Dixi vero: si *negligeret* omittat; excusatur enim, si mortem domini, feudi qualitatem ignoraverit; si dominus extra territorium absens fuerit; si vasallus detineatur infirmitate; similesque justæ causæ adsint. Quamdiu vero durat ignorantia mutationis domini, tamdiu ignoranti, anni et diei, non currit; uti neque nondum possidenti feudum, sed huic primum currit a die, quo possidere cœpit.

103. *Dico III.* Si amittatur feudum ob delictum vasalli, non in personam domini commissum, regulariter aperitur agnatis, si feudum antiquum sit. Est Jurisconsultorum communis. Ac constat ex 2. *Feud.* 37. ubi dicitur: *Si quis talem feloniam commiserit, quæ ipsum dominum non respiciat, v. g. hominem tradendo, ut amplius in Curia stare non possit, feudum pertineat ad agnatum proximiorum, si feudum paternum sit, id est, antiquum; nam si novum sit, in quo agnatis nullum jus quæsitum est, per se constat ex dictis ad dominum reverti.*

Dixi autem: *regulariter*; excipi enim debet casus, quo ob crimen læsæ Majestatis ex primo capite legis Juliæ, sive ex causa perduellionis ac insidiarum in vitam Principis nomen totius familiæ aboleretur in perpetuam igno-

miniam; tunc enim, exclusis agnatis omnibus, ad dominum directum feudum redibit.

106. *Dico IV.* Feudum antiquum ob feloniam a vasallo commissam in ipsam domini personam immediate aperitur domino; non tamen stabiliter, sed post mortem vasalli delinquentis, ejusque filiorum, restituendum est agnatis. HAUNOLD. STRUV. DE CLINGENSPERG. SCHMALZGRUB. PICHLER aliique contra alios.

Pars 1^a. prob. Textibus claris 1. *Feud.* 5. ubi numeratis casibus, quibus feudum amittitur, simpliciter statuitur, illud reverti ad dominum, si casus illi sint positi. Ac 2. *Feud.* 37. feudum ob feloniam domino aperiri. Item 2. *Feud.* 55. ob illicitam alienationem *ad dominum libere revertatur.* Demum *ibid.* §. *firmiter.* facultas tribuitur domino feudum omnibus modis in suos usus redigendi, si vasallus vocatus ad expeditionem comparere noluerit, vel alia præstanda præstare.

Pars 2^a. prob. Ex 2. *Feud.* 26. §. 5. circa ejus medium, ubi: *Si vasallus culpam admittat, propter quam feudum amittere debeat, neque filius, neque descendentes ad id revocabuntur, sed agnati.* Rursum 2. *Feud.* 31. ubi: *Vasalli feudum delinquentis, licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus aspirabit.* Hi vero textus conjungi debent cum præcedentibus; sicque evincitur feudum hoc casu immediate aperiri quidem domino, ut huic ea ratione aliquo modo satisfiat pro injuria, quod volunt textus priores; at post vasalli filiorumque ejus mortem, restitui debere agnatis, quod posteriores textus exigunt. *Confirm.* ab æquitate naturali; quia agnati non peccarunt, nec hi ita repræsentant vasallum delinquentem, sicut filii; nec proin eadem in illis timenda sunt scelera, ut in filiis. Ac præsertim, quia agnati in feudo antiquo jam habent jus quæsitum et constitutum per leges, hoc autem ipsis sine eorum culpa, sive ex facto mere alieno scilicet vasalli, contra juris regulas non debet interverti *Reg. non debet* 22. in 6. Delicta suos debent tenere auctores *L. sancimus.* 22. *C. de pœnis.* Hinc patet ratio discriminis filios inter et agnatos. Filii repræsentant patrem: in jure censentur eadem cum illo persona: magisque timetur in illis, *ne*, ut *L. quisquis* 5. *C. ad Leg. Jul. Majest.* edicatur, *cum sanguine paterno etiam malitiam participarint.* Nihilominus

107. *Dices 1°.* *Feud.* 5. 2. *Feud.* 37. dicitur simpliciter feudum reverti libere ad dominum, posse hunc illud modis omnibus suos in usus redigere; ergo non est restituendum agnatis.

R. D. Ant. Quia ei aperitur immediate, præ agnatis; item quamdiu vivit vasallus delinquens, ejusque filii *C.* Dicitur reverti ad dominum *stabiliter*, quasi ne quidem post vasalli, filiorumque mortem esset reddendum agnatis *N.* Item potest illud modis omnibus redigere in usus suos, sensu adversariorum *N.* Sensu aliorum textuum, qui illud etiam ad agnatos aliquando pertinere volunt *C.* Debent enim hi textus conjunctim sumi, ut ante præmonui. Potest igitur dominus feudum modis omnibus suos in usus redigere; quia etiam repugnante vasallo et agnatis, potest omnem fructum perceptibilem ex eo capere, quamdiu vasallus ejusque filii vivunt; quod vero etiam perpetuo retinere possit, lex non dicit.

108. *Dices 2º. 2. Feud. 24.* Vasallus inter annum et diem investituram non petens feudum amittit : et §. *fin. ibid.* dicitur a vasallo feudum amitti, et reverti ad dominum, non ad proximos, *ut hanc saltem habeat suce injuriæ ultionem*; ergo pertinet ad dominum stabiliter. 1. quia id videtur importare *ad amittere*. 2. quia nulla agnatorum fit mentio, unde et hi exclusi censendi sunt.

R. 1º. *N. Cons. cum prob.* Verbum *amittere*, etsi amissionem perpetuam ex parte vasalli et filiorum possit indicare; non tamen idcirco simul dicit detentionem perpetuam ex parte domini contra jus agnatorum. Similiter etsi hic non fiat agnatorum mentio; fit tamen in textibus aliis cit. in Concl.

R. 2º. *etiam D. primum.* Dicitur simpliciter illud amittere pro se et suis filiis *C.* Etiam pro agnatis *N.* Dicitur *ibi* vasallus feudum amittere, *quia ingratus extitit*; infero : ergo agnati non amittunt, quia hi ingrati non extiterunt. *D. etiam alterum* : Non ad proximos immediate *C.* Nequidem mediate post vasalli et filiorum mortem *N.* Nec plus ex ratione addita evincitur, sed bene contrarium; *ultio* enim eum respicit, a quo illata injuria est; ergo extendere se non debet ad innocentes agnatos, ut hi, sine data injuria, suo jure priventur.

109. *Dices 3º.* Si feudum non rediret ad dominum stabiliter; ergo fieri posset, ut dominus nullam haberet suæ ultionem injuriæ. *Prob.* Fieri enim potest, ut vasallus delinquens post datam injuriam moreretur non extantibus filiis; quo casu feudum continuo pertineret ad agnatos : sed hoc videtur iniquum benefactori domino directo, et contra beneficii naturam, quæ semper in feudo, secundum sua naturalia spectato, attendi debet.

R. *N. Seq. maj. Ad prob. R.* Cum hic casus de contingenti raro, nec in jure feudali expressus sit; æquitati et judicio Parium Curiae relinquitur, qua ratione domino fiat compensatio pro injuria; vel removendo ad certum tempus agnatos; vel aliter providendo.

110. *Dices 4º.* Ob delictum vasalli præjudicatur hujus filiis, qui tamen vasallo propinquius conjunguntur, quam agnati, atque æque hi sæpe innocentes sunt; cur ergo non et agnatis?

R. Filios excludendi specialis fuit ratio, quam paulo ante dedi; hæc autem cessat in agnatis; vel certe in iis non ita facile præsumitur, quod præsumit *L. quisquis cit.* in filiis, de quibus tantum dicitur, quod in iis paterni criminis, id est, hæreditarii exempla metuantur.

111. *Dices 5º.* Donatio facta inter vivos ob ingratitudinem donatarii revocatur stabiliter ad donantem; ergo etiam ob ingratitudinem vasalli feudum sic revertitur ad dominum. *Prob. Cons.* Natura enim feudi est aliqua donatio, sive concessio gratuita, et servat naturam beneficii.

R. *D. Cons.* Ergo etiam feudum antiquum sic revertitur ad dominum *N.* novum *C.* Feudum novum et donatio pari passu ambulant; cum nec in hac, nec in illo sit aliis jus quæsitum. At inter feudum antiquum et donationem est dispar ratio; non enim in hac, sed in illo jus quæsitum agnatis est, quo sine sua culpa privari non possunt.

142. *Dices* 6°. Hoc jus quæsitum agnatorum tantum est conditionatum ; sive sub conditione : si non deliquerit vasallus ; ergo.

R. N. *Ant.* quod probari debet ; et probari ex jure non potest. E contra hoc jus agnatorum absolutum esse, non conditionatum evincunt textus sat clari, allatique in prob. *part.* 2^{ae}. Conclus.

ARTICULUS III.

SINTNE CAPACES PRÆLATI ECCLESIASTICI FEUDORUM CUM ANNEXIS REGALIIUM JURIBUS.

143. *Nota.* Quæstio in Imperio maxime locum habet , in quo solo comperimus , Archiepiscopos , Episcopos , Abbates aliosque Ecclesiastici Ordinis possidere secularia feuda amplissima cum omnibus regalium juribus , quæ jurisdictioni territoriali , vel insunt , vel inde fluunt , æque ac seculares Imperii Status. Movetur autem in Protestantium gratiam , qui hunc Germanicæ Ecclesiæ splendorem lividis plus æquo oculis intuentur , utque livorem tegant , adseititiis rationibus illam in Principibus Ecclesiasticis potestatem perstringunt , ceu alienam ab eorum ordine , imo huic repugnantem. Qui , inquit , *claves et arma* conveniunt ? *stola et sagum ? pedum et gladius ?* Quomodo secularibus implicetur negotiis , qui militare debet Christo ? Præterea nihil , contendunt , perniciosius accidere potuisse Imperio , quam illam utriusque potestatis sacræ et politicæ conjunctionem ; IRTER *de Feud. Imp. cap.* 5. plurimique Protestantium Scriptores. Theologi proinde est , præsertim polemici inquirere , quid attentis Theologicis Scripturæ sacræ ipsiusque naturæ instituti a Christo Episcopatus fontibus dici possit ac debeat ; cujus hoc loco commodior , quam in Theologia alibi , se offert occasio. Quare

144. *Dico I.* Non repugnat *ex natura rei* utriusque potestatis sacræ et politicæ in eodem subjecto conjunctio ; nec *ex institutione divina Episcopatus* ; adeoque Prælati Ecclesiastici capaces sunt feudorum secularium cum annexis regalium juribus. Ita Catholici.

Pars 1^a. prob. Quia si spectetur utriusque potestatis natura , objectum , finis , media ad eundem , detegitur quidem inter potestatem utramque distinctio , diversitas ; sed non idcirco *repugnantia* , quæ plus dicit : quæ enim sibi invicem repugnant , ibi alterum quod prævalet , expellit debilius alterum ; quæ vero distinguuntur tantum , vere uniri possunt ; ut patet in corpore et anima ; ergo. *Ant. declaratur.* Si objectum potestatis politicæ est temporale , finis temporalis felicitas civium , media ad hunc pariter temporalia sunt ; e contra potestatis sacræ objectum est spirituale , finis felicitas spiritualis , supernaturalis , media ad hunc spiritualia sunt ; felicitas temporalis ex natura sua non repugnat felicitati alteri spirituali , licet hæc nobilior sit et altioris ordinis , cum utriusque homo capax sit ; ergo nec potestas utraque sibi ex natura rei invicem repugnat ; ac proinde sicut corpus et anima , etsi diversi sint ordinis , proprietates habeant diversas , non tamen sibi repugnant , sed esse simul possunt , ita duæ illæ potestates , ut unus idemque possit subditos ad finem utrumque promovere.

Conf. 1. Juxta vulgata Protestantium principia jus utrumque tum in civilia, tum in sacra uni eidemque Principi competit, sive ex natura jurisdictionis temporalis, cujus jus sacrorum quasi particula sit, ut vult BOEHMERUS cum suis; sive, quod populus jus etiam in sacra ex congruentia, velut delegando, transtulerit in Principem, ut cum suis contra contendit PFAFFIUS. Si ergo jus utrumque non repugnet juxta adversarios in uno eodemque Principe, cur repugnet in Prælato Ecclesiastico? Unde hic merito mirari subit quorundam ex adversariis vel in loquendo incoherentiam, vel inter semet repugnantiam.

Conf. 2. Utraque potestas conjuncta fuit olim in lege naturæ: Melchisedech enim et sacerdos fuit Dei Altissimi, et rex Salem *Gen. 14. v. 14.* Et Moyses postea dux fuit populi sedens pro tribunali ad decidendas lites *Exod. 18.*, et simul sacerdos ante sacerdotium Aaronis. Samuel sacerdos fuit fidelis Domini, ac simul judex populi, in regem Agag gladium stringens. Numquid Machabæi sacerdotes erant, quippe genus de tribu Levi ducentes, ac tamen duces erant saltem militiæ, gladio Republicam tuentes. Ergo ex natura rei nulla esse potest inter utramque potestatem repugnantia, cum factis constet utramque uniri posse.

113. *Respondent*: Non tenere argumentationem a Lege vet. ad Legem nov. Vel si hæc admittatur, contra ipsos pugnabit catholicos; si enim tum, penes quem principatus erat, et fuerit sacerdotium, cur non idem sit in Lege nova, ut penes quem est regio, etiam sit religio? Sed

Contra primum est 1°. Hactenus id tantum nobis fuisse propositum, ut monstraremus, non ex natura rei repugnare potestatis utriusque in eodem subjecto consortium. 2°. Falsum, simpliciter non tenere argumentum a L. V. ad L. N. etsi non teneat quoad omnia; cujus ratio est, quod Lex vetus, attestante Scriptura S., figura fuerit Legis novæ ac typus; ergo aliqua inter utramque debet similitudo intercedere ac aliquo modo tenere argumentum a Lege veteri deductum. Sed argumentum, quod inde ducitur, non est tale: in Lege veteri terrenus principatus erat aliquando conjunctus cum sacerdotio; ergo hoc semper debet esse in Lege nova. Sed hoc: in Lege veteri non repugnabat ex natura rei conjungi potestatem utramque in subjecto eodem; ergo neque hæc intrinseca repugnantia potest adstrui pro Lege nova, cum, quæ semel repugnant intrinsece, semper repugnent; quia, ut aiunt Philosophi omnes, essentiæ rerum æternæ sunt.

Contra alterum est, quod spectata veteris Testamenti historia, nullo plane ex capite ita inferri possit: ergo penes quem est regio, etiam est religio; sed directe hoc contrarium inferri debeat: ergo penes quem est religio, potest esse et regio. Ratio aperta est; ex quo enim tempore Deus sacerdotium Aaroni contulit, ac propriam fecit tribui Levi sacrum ministerium; nemini alterius tribus vel mortalium licuit involare in munia sacerdotalia, ut patet ex Core, Dathan et Abiron propterea a dehiscente terra absorptis *Num. 16.*, Saule, etsi rege, reprobato 1. *Reg. 13.*, Ozia lepra percusso *Paralip. 26.* Alia vero, quæ passim adversarii congerunt pro sacerdotio regum Testamenti veteris, ut quod David Arcam introduci fecerit, cantica fecerit, et similia, nihil evincunt; partim quod facta illa non sint omnia uni propria sacerdotio, sed et laicis esse communia possint, ut cantica sacra componere; partim

non nisi sacrorum *curam*, *protectionem* ad summum arguant, ut cum David Arcam introduci fecerit; ipse tamen neque portavit, neque tenuit; sed solum comitatus, more aliorum hodie principum secularium. Vide de his in Theologia nostra alibi ex studio disserentes. E contra vero a tempore divisi a Deo in Aarone sacerdotii, licuit sacerdotibus nihilominus exercere jura principatus politici; ergo quod ex historia Testamenti veteris inferri potest, præcise illud est: Potest sacerdotium qua tale obtinere et principatum politicum; non vero: Princeps politicus præcise qua talis fungi sacerdotio. Cujus nunc uberior patebit ratio.

116. *Pars 2^a. prob.* Quia, quidquid de hoc in paginis Testamenti novi extat, in his continetur; quod Christus Apostolis suis solummodo dederit potestatem clavium *Joann.* 20.: eos fecerit sacerdotes in Coena ultima: verbo omnem iis principatum sacrum contulerit; et quoniam sive cum hunc promitteret, sive cum daret, non nisi ad Apostolos Christus sermonem direxisse legitur, nullibi ad laicos; merito inde arguunt, duce etiam Traditione perpetua, Theologi Catholici, totaque Catholica Ecclesia: ergo jurisdictionem sacram præcise penes Apostolos suos esse voluit, horumque successores; sed ubi aliquando vel verbo innuit, eos idcirco potestatis alterius incapaces esse, quod, cum caput sit controversiæ, hic non supponendum, sed vel maxime probandum est; ex toto autem Testamento novo ostendi nequit. Igitur, licet Apostoli fuerint habiles privative redditi ad exercenda sacra munia; non ideo dici possunt *inhabiles* redditi ad possidenda regalia secularia, etsi talia non legantur possedissee. Et nisi id ipsum dixerint adversarii, in alterutrum scopulum necesse est impingant; vel in Lege nova sacerdotium non posse conjungi cum Imperio, ac proinde penes ipsorum Principes non residere jus Sacrorum; vel si ex institutione divina Christi sacerdotium sit inhabile redditum ad Imperiumulare, adversarios contra illam peccare gravissime, quod et sacerdotium et imperium in eodem tamen Principe consociatum velint; aut penes ipsos non esse sacerdotium verum.

117. *Dico II.* Neque repugnat utilitati Imperii, neque Statui seculari infert præjudicium.

Pars 1^a. prob. 1°. Juxta adoptatum a plerisque hodie Protestantibus principium, jus sacrorum pertinet ad Principem, ne secus, divisus a se invicem imperio et sacerdotio, detur *status in statu*, dissensionum et jurgiorum seminarium; ut ferme uno omnes ore clamant: atqui huic existimato malo hoc ipso occurritur, si, qui Episcopi, sint simul Principes territorii. Eodem modo omnes adversariorum rationes, quas pro Principibus suis afferunt, hic pugnant pro Prælatibus Ecclesiasticis.

118. *Prob. 2°.* Si repugnaret utilitati Imperii; ergo vel ideo quod minus fideles sint in supremum Imperii caput, Cæsarem, et in Imperium; vel, quod propter illam unionem potestatum deteriorentur ditiones Imperii. Atqui neutrum dici potest. *Non primum*; cum fidelitate in Cæsarem et Imperium, si ipsos status seculares non contentur antecedere, saltem in hoc cum iisdem de primatu certant. Nolo huc allegare Historias, in adversariorum memoria satis vivas, unde de illa fidelitate et studio juvandi Cæsarem possit ferri

judicium. Deinde jurium suorum satis vigilans Imperii caput æque parum aliquid fidelitatis sibi debitæ patietur deesse in Statibus Ecclesiasticis, quam secularibus; cum ambo iisdem legibus, pari jurisjurandi sacramento teneantur.

Non secundum: Deterioratio ditionis fieret, vel per alienationem, vel divisionem, vel oppignorationem. Sed nullo ex his modo est deterioratio metuenda; cum citra consensum Cæsaris talis alienatio, divisio, nulli permissa Statuum in feudis Imperii. Ac si proinde nihil tale citra placitum Cæsaris facient Status seculares; neque facient Ecclesiastici.

119. *Pars 2^a. prob.* Ut alteri inferatur præjudicium; hic vel jus *in re*, vel certe *ad rem*, necesse est habeat; neutrum habent status seculares quoad territoria Principum Ecclesiasticorum; ergo.

Quod si fortassis adversarii ideo minus utiles Imperio status Ecclesiasticos putent, quod hi vigilantiores pro commissis sibi gregibus, turbulentis Lutheri temporibus, steterint pro avita Religione, pro ejus conservatione adjuverint Cæsarem; sese novis dogmatibus opposuerint consilio, re, armis; id pro utilitate Imperii fuit, exegitque ab iis jurisjurandi sacramentum, quo Cæsari et Imperio tenebantur obstricti; quod proinde iis nocere non debet. Imo non sine ratione vereor, ne Episcoporum ac Præsulum Germaniæ in fide orthodoxa probata semper constantia, pro eaque tuenda armata virtus sit tacitum illud vulnus in adversariorum hærens animis, quod illis querelas eas contra statuum Ecclesiasticorum potentiam extorqueat, quas adscititiis aliis ac parum fundatis rationibus vestire conantur, ut modo videmus.

120. *Obj. I.* Factis et verbis constanter professus est Christus se regnum temporale non ambire; ergo neque fas est Pontificem summum, Episcopos, aliosque Ecclesiasticos Prælatos principatus temporales possidere, aut principum titulis ornari. *Prob. Ant.* 1°. Joan. 18. 36. *Regnum meum*, inquit, *non est de hoc mundo*. 2°. Joan. 12. 47. *Non veni, ut judicem mundum; sed ut salvificem mundum*. 3°. Unde passim se *Pastorem bonum*, *Magistrum*, *Præceptorem* dixit, vocarique sustinuit. 4°. Quin, cum ipsum facere regem vellent (*Joan. 6.*) fugit.

R. 1°. Si quid ea probent, sacerdotium *non posse* conjungi cum seculari imperio; ergo multo magis jugulant capitale plerorumque hodie Protestantium systema, quod *debeat* conjungi in territorii principe.

R. 2°. Christum in omnia regna omnem habuisse potestatem, quis negare ausit, ac non solum qua Deum, sed etiam qua hominem? cum enim qua Deus dominium perfectissimum in creata omnia habeat ex natura sua, hoc qua homo ex dono Patris communicatum accepit: *Dedit ei potestatem, et honorem, et regnum*. Dan. 7. Nec regis titulum propterea penitus declinavit; quin hunc triplici idiomate, non sine causa et mysterio, ipsi suæ cruci inscribi sustinuit. Quod vero regnum temporale non ambiret, vel potius potestatem etiam secularem non exerceret; singularis fuit ratio, de qua nunc; nam

R. 3°. *N. Cons.* Quod enim potestatem secularem non exerceret, causa erat *finis*, propter quem in mundum venerat. Venerat autem, ut esset

Mediator et Redemptor, qui Redemptionis opus sua morte consummaret. Hic vero finis supernaturalis erat, ad quem nihil conducebat potestatis politicæ exercitium, aula regia, famulatus, milites; quin, cum ex voluntate Patris tali modo redimere mundum deberet, splendor regius plane non conveniebat. Deinde venerat, ut esset Pastor, Magister, id est novæ Legis doctrina, suoque prævio exemplo imbueret homines ad cælum; proinde ea in forma advenire debuit, non quo deterreret homines, ut fecisset majestas regia; illudque vitæ amplecti genus, quod possent imitari omnes, reges, principes, divites, pauperes, quoque homines ad amplectendam libere fidem alliceret, non cogeret. Unde S. AUGUSTINUS ad illud Joan. 18. *cit. Tr. 115. in Joann. Audi, inquit, circumcisio: audi præputium: non impedio dominationem vestram. Quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo; venite credendo, non servite metuendo. Hinc patet responsio ad prob. Ant.*

121. *Obj. II.* Christus non obscure suis Apostolis omne seculare imperium prohibitum voluit; ergo et multo magis Episcopis Apostolorum successoribus. *Prob. Ant.* Nam 1°. Matth. 20. 25. ait ad Apostolos: *Principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos, non ita erit inter vos.* 2°. Apostolos sic instituit, ut non possiderent aurum, neque argentum, neque pecuniam; non peram in via; neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; quanto igitur minus voluit, ut possiderent principatus integros, sceptrum, gladium portarent? 3°. Unde et Paulus 2. ad Tim. 2. *Nemo, inquit, militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* Et rursum 1. Cor. 4. 1. *Sic nos existimet homo ut ministros et dispensatores mysteriorum Dei, non ut principes; ergo.*

R. 1°. Et rursum; ergo vel in systemate Protestantium princeps territorii non habet simul potestatem sacram; vel, si habet, contra præceptum Christi habet.

R. 2°. *T. interim Ant. N. Cons.* Quia pro Apostolis ratio specialis fuit; nam 1. hoc non permittebat primæva Apostolorum institutio et finis, cum enim eo fine essent instituti a Christo, ut, nullo loco fixi, irent in mundum universum, prædicarent Evangelium omnibus gentibus, territoria et principatus possidere non poterant. E contra vero magis expediebat ad hunc finem consequendum eos inermes et pauperes mitti, tum ne fidei propagatio magis potentiæ eorum seculari et divitiis tribueretur; tum, ut tanto magis ac promptius gentes traherent in obsequium fidei; cum enim terrena respicerent Apostoli, inde non poterant non intelligere gentes, illos ad se solius annuntiandæ veritatis studio advenisse. Præterea non omne quod Apostolis dictum, transiit in regulam pro Episcopis: ac proinde sicut nemo, nisi ineptire voluerit, ex illa Apostolorum institutione, regulam datam esse Episcopis contendet, ut ii modo *sine pera, sine calceamentis* percurrant orbem; vel mendicabulorum instar circumcursent vagi; sic nec inde impugnari potest potestas accessoria altera, secularis Episcoporum.

Dixi: *T. interim; 1.* quia nihilominus quædam potestatis vindicativa inter Apostolorum actus exempla relucet; in Petro morte Ananiam et Saphiram mulctante *Act. 1.*, in Paulo Elymam magum cæcitæ puniente, *Act. 13.*

2. Quia ne hī quidem textus, saltem omnes, evincunt intentum adversariorum pro ipsis Apostolis. Nam

Ad 1um. R. Hic agitur de dominatu præcise respectu aliorum Apostolorum, ut inter eos futurus major, dominatum in reliquos Apostolos, more regum gentilium, h. e. *despoticum* ac *tyrannicum* (hoc enim sonat vox græca κατακυριεύουσι) non exerceret; patet ex his, *non ita erit inter vos; tum ex subjectis: qui vult vestrum major fieri.*

Ad 3um. S. Pauli verba indefinita ac generalia non Ecclesiasticos præcise, sed etiam laicos respiciunt, idque solummodo volunt, ne quis secularibus negotiis se nimium dedat, ut se iis *implicari* patiatur, ut eorum, quæ Dei et vocationis christianæ sunt, vel nullam, vel minorem, quam secularium rerum, curam habeat. Uti proinde ex hoc nihil contra recte ordinatum laicorum secularem dominatum, sic neque contra alterum argui possit.

Ad 4um. Equidem Paulus non dixit: *non ut Principes*; sed neque ideo dici potest, quod omnem potestatem aliam positive exclusam voluerit. Deinde Episcopi nostri vere nihilominus sunt, manentque ministri et dispensatores mysteriorum Dei, conjuncto licet principatu alio.

422. *Obj. III.* 1°. In tota primitiva Ecclesia priorum seculorum non habetur vestigium juris, vel imperii secularis apud Ecclesiasticos. 2°. Potius Ecclesiastica jura id prohibent; dum vetant Monachis et Clericis, ne secularibus negotiis se immisceant, de quo vide *tot. tit. Ne Clerici, vel Monachi*. Lib. 3. Decret. 3°. Viri sancti et insignes hoc in Clericis detestantur: S. BERNARDUS Lib. 2. de Consid. c. 6. ad EUGENIUM Papam; *Ne dictam sola humilitate putes, non etiam veritate vocem Domini: Reges gentium, etc. Planum est: Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, et tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatam, aut Apostolicum dominatum; plane ab alterutro prohiberis: si utrumque simul habere voles, perdes utrumque. Forma Apostolica hæc est: dominatio interdicitur, indicitur ministratio.* Similiter Osius Cordubensis acclamabat imperatori CONSTANTIO, teste S. ATHANASIO *Epist. ad solitar., Tibi Deus Imperium commisit, nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concedidit... Neque igitur fas est nobis in terris Imperium tenere, neque tu Sacrorum potestatem habes, Imperator.* 4°. Non expedit bono imperiū; ut enim ait Philos. 4. *Politic.* 14. male consultum est imperio, in quo pars civium potentiorum pendet a principe externo; sed sic pendent a Romano Pontifice status Ecclesiastici. CONRING. *ad Lampad.* c. 6.

423. R. *Ad 1um.* Quid mirum primis illis seculis apud Prælatos Ecclesiæ non extitisse, saltem eo modo et forma, ut nunc, jura secularia regalia, vel Imperium; unde enim acciperent, Romanis imperatoribus (idem est de gentilibus regibus) Christianos vix vivere, ne dicam, imperare more principum, permittentibus? At Christianis sub imperatoribus se continuo res aliter habuit, etiam secularium litium decisione concessa Episcopis, adeo ut horum sententiæ penitus acquiescendum esset; ita in Cod. Theodosiano extat Lex THEODOSII Imperatoris Lib. 16. *Tit. de Episcop. judic.* relata a GRATIANO *Caus. XI. Q. 1. Can. Quicumque litem habens, sive possessor, sive petitor fuerit, vel initio litis, vel decursis temporum curriculum... judicium elegerit Sacrosanctæ Sedis Antistitis, illico sine aliqua*

dubitatione, etiamsi alia pars refragatur, ad Episcopum iudicium cum sermone litigantium dirigatur. Ac apud IVONEM et ANSELMUM paulo post subditur quod nunc habetur, *Caus. et Q. citt. Can.* Omnes itaque causae, quae vel praetorio jure, vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminata perpetuo stabilitatis jure firmentur; nec ulterius liceat retractari negotium, quod Episcoporum sententia deciderit. Atque hoc exemplo partim, partim Episcoporum pietate et incorrupta constantia permoti Imperatores alii plura adjecerunt jura, quae tandem in eam celsitudinem, in qua sunt modo, excreverunt. Sic et S. GREGORIUM Thaumaturgum Episcopi et judicis simul munere functum, refert GREGORIUS NISSEUS in illius vita. De S. AMBROSIO idem colligitur ex Lib. Officior. c. 29. De S. AUGUSTINO ex L. de opere Monach. c. 26. aliisque.

124. *Ad 2um.* R. Pleraque capita loquuntur de negotiis ejusmodi, quae statum clericalem ac monachalem dehonestare possunt, unde utriusque ordinis oriri possit vilipensio, ut patebit capita singula inspicienti; sed eminenti ejusmodi imperio, quo nunc gaudent in Germania Ecclesiastici status, augustius redditur sacerdotium, et ipsis venerandum hostibus.

125. *Ad 3um.* S. BERNARDUS, ut supra de Apostolis dictum num. praec. loquitur de dominatu pro foro Ecclesiae, quod hic esse austerus, despoticus non debeat, hunc esse prohibitum; indictam vero ministratiorem, paternam scilicet dominationem, qualem Christus ipse exercuit, qui licet summus esset dominus, sic se gerebat, ac qui ministrare venisset, non ministrari. Osius verissime locutus est; cum Christus potestatem utramque distinxerit, adeo ut sacerdotium nequeat se involare principis alterius secularis jura; vel haec exercere, quando illa nondum habet, ut non habebat tempore CONSTANTII; nec princeps laicus unquam usurpare jura sacerdotii. Cur vero sacerdotium possit acquirere jura etiam secularia eaque exercendi capax sit; non vero vicissim princeps secularis jurium sacerdotii, ex dictis in Conclus. constat, tum inde, quod separationem sacerdotii in Aarone ab imperio Christus nusquam abrogavit; sed sacerdotium figurale elevarit in verum, huicque uni in Apostolis a se electis et vocatis, potestatem sacram et supernaturalem remittendi peccata, conficiendi S. Corpus suum, etc. contulerit, nusquam alicui laico vel principi; unde sequitur, quod, primæva Christi institutione non observata, non possit haberi sacerdotium; ac laicos, sine legitima vocatione juxta ordinationem Christi, non posse usurpare jura sacerdotii; posse tamen hoc usurpare jura secularia, quia ad haec homines omnes capacitatem naturalem et radicalem proximam a natura habent, quam vero Christus ministris suis nullibi ademit:

126. *Ad 4um.* R. In politicis et feudalibus non pendent a Romano Pontifice, sed ut status caeteri solum recognoscunt Cæsarem supremum principem; ergo nihil ab illis metuendum Imperio.

Demum, ut aliquid dedisse videamur adversariis, fatemur cum BELLARMINO hic: *Etsi absolute forsitan præstaret, Pontifices et Episcopos spiritualia solum tractare, et Reges temporalia; propter malitiam tamen temporum experientia clamat, non solum utiliter, sed etiam singulari Dei Providentia*

donatos fuisse Pontifici aliisque Episcopis temporales quosdam Principatus. Si enim in Germania Episcopi principes non fuissent, et etiamnum essent, nulli suis in sedibus quieti permansissent, vel quieti permanerent.

ARTICULUS IV.

QUID SIT EMPHYTEUSIS, QUIDQUE JURIS CIRCA ILLAM? ITEM LIBELLUM, ET SUPERFICIEM?

127. Emphyteusis rursum, sicut feudum, sumi potest 1°. *objective*, sive pro re in emphyteusin data: 2°. *efficienter*, pro contractu consensuali de utili rei alicujus immobilis dominio in alium transferendo sub conditione, cumque onere meliorationis rei emphyteuticæ, pensionis quotannis præstandæ, sive canonis annui, et eam non alienandi: 3°. *effective*, pro jure, vel ipso dominio utili per contractum in alium translato, quo etiam sensu hic de emphyteusi disseremus.

128. Dico I. Emphyteusis est dominium utile rei immobilis concessum alteri a domino directo sub onere 1°. meliorationis; 2°. præstandæ pensionis annuæ, sive, ut vulgatioꝝ usus habet, canonis annui; 3°. rem emphyteuticam non alienandi. Ita Jurisconsulti communiter ex §. 3. *Instit. de Locat. et Cond. ac t. t. C. de Jur. Emphyt.*

Dictum 1°. *Rei immobilis*, ut agri, prædii; hæc enim, non res mobilis, proprie culturam recipit, et melioratur usu in ordine ad fertilitatem, qui est finis emphyteuseos. Quin inde nomen traxit, ait MOLINA Disp. 444. cumque eo alii; emphyteusis enim originem a græco ἐμψυτεύω ducit, i. e. *insero, planto*, quod domini olim terras incultas et steriles aliis excolendas darent vel perpetuo, vel ad longum tempus; tametsi moribus hodiernis, etiam jam cultæ in emphyteusin dentur.

Dictum 2°. *Dominium utile concessum alteri*, scilicet regulariter perpetuo (*Inst. cit.*) ita ut ad quosvis hæredes transeat; pactis tamen etiam fieri temporalis potest, vel ad vitam alicujus, vel ad aliud certum tempus restringi, ZOESIUS ad ff. *tit. Locat. n. 63.* Idque non tantum in emphyteusi civili, sed etiam ecclesiastica verum est; nam et hæc regulariter perpetua est, Nov. 55. c. 2. Nov. 120. c. 6. §. 1. c. 7. X. *de Reb. Eccles. non alien.* Nec obstat, quod Nov. 7. tantum emphyteusin extendere videatur ad generationem tertiam; hæc enim *Novella* per jura dicta mutata fuit. ZOESIUS, *ibid. n. 65.*

Dictum 3°. *Sub onere, etc.* hæc enim ad essentiam emphyteuseos pertinent, huicque soli sunt propria; quid vero singula importent, paulo post intelliges.

Ex his emphyteuseos differentia a variis aliis juribus relucet: 1°. ab *emptione-venditione*, quod per hanc dominium non solum utile, sed etiam directum transferatur, ac insuper etiam in mobilibus locum habeat: 2°. a *locatione*, in qua rei concessæ non dominium utile, sed solum conceditur usus; dein emphyteusis res solum immobiles respicit locatio etiam mobiles: 3°. ab *usufructu*, quia et in hoc non dominium utile conceditur, sed tantum jus personale ad utendum et fruendum re; deinde ad hæredes non transit, secus est de emphyteusi: 4°. a *feudo*, in quo non præcise canon

annuus, sed servitia personalia debentur: 5°. a *contractu censuali reservativo*, in quo nimirum etiam dominium directum transfertur in censualistam, reservata solum pensione annua; nec amittitur bonum censiticum, non persoluta biennio vel triennio pensione debita, sicut de emphyteusi dicitur. Quomodo a *libello* differat, patebit ex dicendis inferius.

Si dicas: Emphyteusis conceditur etiam sub onere solvendi *laudemii*; ergo.

R. D. *Ant.* Tanquam aliquo constitutivo formali et intrinseco ipsius juris emphyteuseos N. Quod se habet ad jus emphyteuseos velut causaliter et extrinsece, ac quidem non semper C. Laudemium dicitur illud, quod domino directo, quoties mutatur emphyteuta, dat in recognitionem investituræ noviter acceptæ. Derivatur vox *laudemium* a laudatione, quod dominus directus alienationem inter veterem et emphyteutam novum approbet, sicque laudet; vel ipse emphyteuta novus solvat in laudationem et approbationem, sive recognitionem domini proprietarii. De *jure communi* est quinquagesima pars pretii, quo æstimatur alias res emphyteutica tempore vel concessionis vel mutationis, id est 2. pro 100. *L. fin. C. de Jur. Emphyt.* De praxi tamen potioris partis Germaniæ hodie laudemium est pars vigesima, sive 5. pro 100. PICHLER.

Hoc vero laudemium juri emphyteuseos essenziale non est, quia non semper est obligatio solvendi laudemii; velut 1°. in concessione prima emphyteuseos, cum, spectato jure communi, solum debeatur tunc, dum quis per actum inter vivos, ut emptione-venditione, donatione possessio transfertur in emphyteutam novum, vel quando per actum voluntatis ultimæ ex testamento extraneus succedit; non vero si hæres necessarius; nec si detur filiæ in dotem, *arg. L. 3. C. de Jur. Emphyt.* qua dicitur tum deberi laudemium, quando alienatur res emphyteutica alienatione voluntaria; sed dum succedit hæres necessarius, vel datur filiæ in dotem, non est alienatio voluntaria, sed necessaria, h. e. quam lex urget; hæc vero vult, ut hæredibus necessariis detur hæreditas, et filiæ dotentur. 2°. Quando emptio-venditio emphyteuseos irritatur *ex L. 2. C. de rescind. vendit.* ob læsionem immodicam, quia et hæc irritatio ex quadam necessitate fit. 3°. Quoties successor in emphyteusi jam comprehensus fuerat in investitura prima.

129. *Dico II.* Emphyteusis dividitur 1°. in *ecclesiasticam*, si res; quæ in emphyteusin conceditur, ad Ecclesiam, aliumve locum pium pertineat, sive accipiens clericus sit, sive laicus; et *laicalem*, si res ad personam, vel communitatem laicam spectet. Utraque, per se loquendo, juxta sui fori leges regulatur; quod si tamen ecclesiastica sit data laico, quoad dominium utile dispositionem juris civilis sequitur.

2°. In *perpetuam*, quæ etiam *hæreditaria* dicitur, dum res sine restrictione ad tempus, vel personas in perpetuum conceditur; ac *temporalem*, si ad certum tempus, quod tamen non potest esse brevius 10. annis, ne alias esset locatio simplex. Si hæc concedatur ad vitam unius, vel plurium, *vitalitium*, vel emphyteusis *vitalitia*. Perpetuæ sive hæreditariæ simpliciter opponitur etiam hæreditaria *ex pacto et providentia*, sive *familiaris*, aut *gentilitia*. In dubio emphyteusis perpetua præsumitur, quia sic regulariter concedi solita fuit.

3°. In *novam*, quando *primo* acquiritur, quin jam antea quis possedisset ut emphyteusin; et *antiquam*, quæ a jam possidente transit ad alium.

130. *Dico III.* Concedere in emphyteusin potest, quicumque plenum habet rei immobilis concedendæ dominium, et facultatem alienandi. Sumitur ex *L. fin. C. de Reb. alienis non alienand.* Concessio enim emphyteuseos est alienationis species, c. 5. et *Extrav. Ambitosæ. Inter Comm.*, quia per illam in alterum transfertur dominium utile. Hinc nequeunt in emphyteusin dare pupilli, minores, prælati et rectores Ecclesiarum sine præscriptis solemnitatibus, emphyteuticatione nova; etsi possint rem emphyteuticam, quæ ex defectu omnis hæredis rediit ad Ecclesiam, conferre de novo alteri, si tamen adhuc perduret ratio, ob quam res primitus in emphyteusin concessa, nec aliud exigit præsens Ecclesiæ necessitas; quia, secus, fieret alienatio, nec consuleretur bono Ecclesiæ. Accipere pariter in emphyteusin potest, qui potest contrahere; quia accipiens contractum celebrat cum domino directo, ac pro commodo, quod consequitur, ad certa se onera obligat. Hinc pupilli, minores sine tutorum, curatorum consensu in emphyteusin accipere non possunt.

131. *Dico IV.* In emphyteusi omnes illi et soli succedunt, quos ad successionem vocat contractus primus emphyteuticus; qui, qualis sit, ex investitura et instrumento debet colligi; contractus enim ex conventionem legem accipiunt, c. 85. de *R. I. in 6.* Hinc si emphyteusis est perpetua et hæreditaria, succedunt hæredes emphyteutæ quicumque, sive ab intestato, sive ex testamento, etiam extranei; imo feminae, nisi aliud exigit loci consuetudo contraria. Si data fuit sub hac clausula: *pro te et hæredibus tuis*, idem dicendum est; quia ex tali clausula censetur esse hæreditaria. Si sub clausula ista: *pro te et filiis tuis*; est emphyteusis hæreditaria ex pacto et providentia, succeduntque filii, etiam filia, utpote quæ in jure filiorum nomine veniunt, *L. 84. 116. ff. de V. S. et passim*; nisi rursum cas excludat consuetudo loci. Est vero hoc discrimen inter emphyteusin hæreditariam simpliciter, et ex pacto et providentia, quod priorem possit pater prælegare uni ex liberis, cui velit, imo extraneo, si modo propterea non minuatur aliorum legitima; non vero alteram. Cujus ratio est, quod in emphyteusi hæreditaria ex pacto et providentia liberi determinate ex investitura ad successionem vocentur; non in hæreditaria simpliciter.

132. *Si quæras*: Quid igitur juris, si habens emphyteusin ingrediatur in monasterium?

R Transit cum Professo ad monasterium, si hoc bonorum et reddituum stabilium capax sit, juxta *Auth. Ingressi. C. de SS. Ecclesiis*, in qua bona emphyteutica non excipiuntur; sub hac tamen limitatione, quod, si est hæreditaria, post mortem Professi teneatur eam monasterium vendere; ne domino proprietario præcidatur alioquin omnis spes accipiendi deinceps laudemii, cum monasterium non moriatur. Si vero est hæreditaria ex pacto et providentia, tenetur emphyteusin relinquere iis, qui ad successionem ex investitura vocantur; sique horum nullus superesset, ad dominum directum libere revertitur.

Neque eo casu monasterium tenebitur ad solvendum laudemium; quia ad hoc solum tenetur emphyteuta novus; non vero hæres necessarius: at hic emphyteuta novus non est; sed persona, quæ illam seorsim possidebat, adhuc possidet, licet conjunctum cum monasterio, quocum civiliter una persona est, eaque ratione naturam hæredis necessarij monasterium accipit. Deinde hic nulla est alienatio voluntaria emphyteuseos, sed, si qua hic diceretur fieri alienatio, hæc necessaria esset dicenda, quia leges *Auth. cit.* volunt talem sua omnia transferre secum in monasterium.

133. *Si ais 1º.* Sed ponamus laudemia a prædecessoribus soluta nondum fuisse; ergo neque ad hæc compensanda tenebitur monasterium.

R. *D. seq.* Si emphyteusis non sit hæreditaria *N.* Si hæreditaria *C.* Sed priore casu tenebitur. Ac ratio est, quia debita ex bonis hæreditariis solvenda sunt; non ex bonis aliis, alio titulo acquisitis. Hinc fit, ut, si quis in Societate Jesu non graduatus cuidam Collegio legaret bonum emphyteuticum, hoc non teneatur, nec obligari possit ad compensanda nondum soluta a prædecessoribus laudemia; quia successio Collegii foret proprie dicta mutatio, eaque libera, non necessaria, eo quod nemo teneatur in Societate huic quidquam relinquere, neque talis constituat æque unam cum Societate personam. Tenebitur tamen Collegium ad laudemium novum, sicut emphyteuta novus.

Si ais 2º. Si maritus donet uxori bonum emphyteuticum; hæc debet solvere laudemium; ergo etiam monasterium, dum per professionem Religiosi ad illud emphyteusis devolvitur.

R. *1º. N. Cons.* Quia uxor cum marito non est civiliter et juridice eadem persona; cum uxor seorsim a marito habere bona et jura propria possit cum marito non communia; at sic Professus unam cum monasterio personam constituit.

R. *2º.* Donatio uxori facta est pure voluntaria; illa vero translatio in monasterium ex supra dictis necessaria.

Si ais 3º. Si Religiosus legaret monasterio bonum emphyteuticum, hoc post mortem Religiosi teneretur ad laudemium; ergo etiam dum ad illud per professionem transfertur.

R. *N. Cons.* In priori casu fieret mutatio libera et voluntaria, quia transiret ad monasterium præcise facto hominis, non dispositione legis; non enim Religiosus *legare* tenebatur; ergo monasterium fieret emphyteuta novus, ac proinde ad laudemium tenebitur. At in casu altero transiret dispositione legis; nec mutatur emphyteuta, quia Professus cum monasterio, et hoc cum illo unam personam constituit.

134. *Dico V.* Obligatio emphyteutæ est triplex, 1º. pensionis annuæ, sive canonis: 2º. meliorationis: 3º. non alienandi; eaque tam stricta, ut, si contra aliquod horum deliquerit, pro ratione culpæ emphyteusis caduca fiat. Communis ex §. 3. *Inst. de Locat. L. fin. C. de Jur. Emphyt., etc.*

Amittit igitur 1º. emphyteuta jus suum, si non solvat canonem; ac quidem si emphyteusis *ecclesiastica* sit, si toto biennio non solvat, *Nov. 7. c. 3.*; si *civilis*, et non solvat triennio, *L. 2. C. de Jur. Emphyt.* Sed hoc

Limitatur 1. Nisi dominus post illud tempus vel receperit tamen, vel sal-

tem exegerit canonem *futuri temporis*, scilicet qui post triennium de novo debebatur, ut pro anno quarto; hoc enim facto remisisse censetur dominus caducitatem; quia contraria sunt, velle alterum privare emphyteusi, et tamen recipiendo canonem firmare possessionem emphyteutæ, *L. 2. Cod. cit. et arg. L. 38. ff. de Minor.* Secus vero est, si tantum receperit, et exegerit canonem triennii præteriti; quia ad hunc per se domino jus quæsitum est, *CARPZOV. P. 2. C. 38. Def. 11.*

Limitatur 2. Nisi emphyteuta, ante quam dominus ad privationem ageret, canonem offerendo moram purgaverit. *CARPZOV. cit.* Quod tamen alii solum habere locum volunt in emphyteusi ecclesiastica ob *c. fin. X. de Locat.*; non in civili, quod de hac in illo id nusquam reperiatur dispositum: at immerito; cum passim, usu recepto, jus unum suppleat alterum.

Limitatur 3. Nisi emphyteuta solverit partem canonis, eo quod etiam partis solutio jam dominii directi recognitio, qui saltem partialis finis est injuncti canonis. *CARPZOV. loc. cit. Def. 4.*

Limitatur 4. Nisi emphyteuta rem emphyteuticam non possederit; neque in culpa fuerit, quo minus possideret. *HARPRECHT ad Inst. §. 3. de Locat.* Et vero nimis durum foret, emphyteutam hoc casu suo jure privare. Addunt alii limitationem quintam: *Nisi dominus debitor fuerit emphyteutæ*; quia sic compensatio locum haberet: verum contrarium probabilius est, eo quod compensatio locum non habeat, nisi in bonis æstimationis ejusdem et privilegii; sed canon non præcise consistit in solutione conventæ quantitatis, sed et in recognitione dominii directi, quod functionem cum alio debito non recipit. Unde prior sententia tunc forsitan solummodo procedet, si emphyteuta ante lapsum triennii obtulisset compensationem domino. *ZOESIUS ad ff. tit. Locat. n. 80.*

Porro solutio canonis tam arcte emphyteutam ligat, ut ad incurrendam caducitatis pœnam, ne quidem requiratur sententia judicis; si hoc dominus declaraverit, se velle, ut, non soluto canone, in pœnam privatus sit. Colligitur ex *L. 2. C. de Jur. Emphyt.* Notandum tamen hic est, hoc procedere, *si dominus id declaraverit*; nam ipso jure non existit privatus absolute, sed conditionate, si declaraverit dominus.

135. Si dicas 1°. Ponamus, quod plures hæredes emphyteusin eandem pro indiviso possideant, et unus tantum non solverit; saltem tunc emphyteusis non cadet in commissum, sive caduca non fiet.

R. Fiet tamen caduca; quia defunctus erat in solidum obligatus ad solvendam pensionem totam, quæ obligatio facto hæredum tolli non potuit; sed in solidum ad omnes et singulos hæredes transiit, *L. 2. ff. §. ex his igitur. ff. de V. O.* Quod si vero hæredes cum domini directi consensu rem emphyteuticam divisissent inter se, ut quilibet portionem pro se divisim possideret, sunt singuli emphyteutæ distincti, quo casu unius mora alteri emphyteutæ nocere non potest.

Si dicas 2°. Saltem non obligabitur emphyteuta ad solvendum canonem, quando ipse vel fructus nullos, vel solum tenues percepit.

R. 1°. Si canon ex conventionem solvendus sit magnus, commensuratus fructibus, ut fieri solet in Germania, ac emphyteuta vel nullos ob casum fortuitum, vel non nisi modicos percepisset fructus, ad canonem integrum

pro illo non tenebitur. GAIL. *Lib. 2. Observ. 23.* LAYMANN. in *Man. c. 17.* eoque teste plures Jurisconsulti. Et ratio est, quod, sicut locator hoc casu non teneatur, seclusa conventionione speciali; sic nec emphyteuta ad pensionem integram, quia, cum cesset, æquum est, ut cesset etiam obligatio. Quin si ideo non potuisset fructus percipere, quia res emphyteutica periit alluvione, vel inundatione, prædium devenisset in manus hostiles, etc. ad nihil tenebitur æquitate naturali, juxta antiquos rhythmos: *si perit res tota, non dolet emphyteuta; sed si ex parte, nulla liberabitur arte*, id est, a parte canonis.

136. Amittitur 2º. *Non meliorando*: quod fieri potest 1. Si, juxta tamen conventionem, non inserat, plantet, etc. 2. Si rem in eodem statu non conservet, licet cætera ex re emphyteutica possit omne commodum percipere, etiam ex incremento hujus, puta per alluvionem, nisi forte incrementum esset admodum notabile per *L. 9. ff. de usufr.* 3. Si dolo, culpa lata, vel levi notabile damnum attulerit rei emphyteuticæ. *Auth. qui rem. C. de SS. Eccles. et arg. L. 3. in fin. C. Locat.*

137. Amittitur 3º. *alienatione*, si emphyteuta rem emphyteuticam non requisito domini consensu alienaverit, id est, vere in alium transtulerit, vendendo, donando, permutando, etc. *L. ult. in fin. C. de Jur. Emphyt.* Ratio hujus consistit in eo, quod domini intersit, quem emphyteutam habeat; nec cogi debeat invitus, ut alium habeat sibi obligatum, cujus non est eadem industria.

138. Ac quidem in venditione requiri consensum domini facile inter omnes convenit, uti et ut denunciatur pretium; tum quia venditionem clare exprimit *Lex ult. cit.*; tum, ut deliberare possit dominus, annon ipse velit eodem pretio, quod alius obtulit, redimere rem emphyteuticam. De donatione, aliisque gratuitis actibus alii dissentiunt; eo quod in *cit. L.* solius venditionis fiat mentio, proque hac sit specialis ratio modo data, quæ non sit pro actibus gratuitis aliis, *donatione, legatione, datione in dotem, etc.* At probabilius est, etiam alienationes cæteras esse prohibitas, 1. Quia *cit. L.* dicitur, *minime licere sine consensu domini vendere*; vel, NB. *transferre*, quod non otiose additum, quidquid dicat Glossa, dicitque plus, quam tantum vendere; atqui etiam per alienationes alias vere transfertur. 2. Quia, etsi specialis sit ratio pro venditione; aliæ tamen rationes manent pro alienationibus cæteris; ut quia hic honor saltem debetur domino directo, ac præsertim ipsius *interesse* domini, quod habet ratione actionis personalis, quam non debet invitus cogi transferre in alium; cum ipsius intersit, quem habeat emphyteutam. Unde hoc ad summum permitti posset, ut si emphyteuta novum idoneum offerat emphyteutam domino, ut hunc, soluto laudemio, investiat, eum acceptare saltem teneatur dominus.

Si dicas: Ergo si modo emphyteuta declaraverit intentionem suam vendendi emphyteusin alteri, poterit jam vendere.

R. N. *Illat.* Sed postquam denunciavit emptorem et pretium, tenetur per duos menses, vel 60. dies expectare, si dominus directus non declaraverit, quod ipse emere nolit; ut interea habeat dominus deliberandi spatium, *c. fin. de Locat. et Cond. l. 3. C. de Jur. Emphyt.* Quibus lapsis, si tacuerit domi-

nus, non prohibetur vendere emphyteuticum cum eponematibus, sive melioramentis. *Ibid.*

Dixi tamen 1°. *Emptorem*; quia, etsi dominus ipse rem emphyteuticam redimere nolle; ejus tamen interest scire, ad quem res sua deveniat, ne ejus conditio reddatur difficilior; unde si sine scitu domini directi venderet personis prohibitis, quales hic censentur valde potentes, curiales, valde pauperes, aconomi ignavi, personæ privilegiatæ quoad forum, item Ecclesiæ, etc.; hoc ipso res emphyteutica in commissum caderet, *L. fin. C. de Jur. Emphyt. c. fin. citt.* MOLINA D. 459. 2°. *Si dominus non declaraverit*; si enim, denunciatione facta, declararet statim se ipsum rem suam redimere nolle, illa duorum mensium expectatione, cum cesset expectandi ratio, haud opus est.

139. *Quæres* : Quid sit libellus, et superficies?

R. 1°. Libellus, sumptus pro jure sic dicto libellario, est dominium utile, quo vasallus, vel emphyteuta subinfeudat, aut subemphyteuticat alium. Posse vasallum subinfeudare alium in feudo accepto, pariter cum obligatione obsequiorum personalium sibi vasallo exhibendorum a subinfeudato, juris est satis clari, et diximus num. 62. Neque ad hoc consensu domini directi vasallus indiget, juxta Constit. CONRADI Imperatoris. Aliud est de subemphyteuticatione, ad quam necessarius est domini consensus, adeo ut sine eo habita facta ipsam emphyteusin faciat cadere in commissum, cum sit vera alienationis species, et nusquam in jure a pœna privationis excepta.

R. 2°. Superficies est dominium utile alieni soli, saltem ad decennium gratis, vel cum onere concessum, vi ejus in eo ædificare, plantare, serere liceat. Si concedatur infra decennium, erit locatio. Jus hoc vero se tantum ad soli superficiem extendit. Hinc superficiario non competunt, quæ in solo infra ejus superficiem sunt, ut metalla, lapides, etc. Finita lapsu præfixi temporis superficie, cum hac simul domino cedunt, quæ superfici ei inhaerent; hac tamen lege, ut, cum sint melioramenta justa, dominus pro iis reddat superficiario pretium. Si res sint ejusmodi, quæ facile a solo separantur, velut tabernæ mercatorum, etc. domino non cedunt, eo quod pars soli non sint, quales censentur res aliæ, quæ ab illo nequeunt commode separari.

CAPUT I.

DE JURE HÆREDITARIO.

Hæreditas considerari potest dupliciter, 1°. *Objective* et materialiter, estque ipsa bonorum defuncti tam corporalium, quam incorporalium, ac jurium universitas. 2°. *Formaliter*, estque ipsum jus hæreditarium, juris realis species consideratu dignissima, de quo nunc disseremus, simulque propter rerum affinitatem, de iis, quæ cum jure illo nectuntur, vel illud quoquo modo comitantur.

ARTICULUS I.

QUID HÆREDITAS? HÆRES ET QUOTUPLEX? HÆREDITATIS ADITIO ET SIMILIA?

140. *Dico I.* Hæreditas formaliter sumpta pro jure hæreditario, est jus succedendi in omnia defuncti jura, *L. 8. ff. de R. V. L. 62. ff. de R. I.* Id ut intelligas, observandum: Hæreditas *nondum adita*, seu jacens, fictione juris, defuncti vicem sustinet, et personam repræsentat, *L. 34. ff. de A. R. D.* Ratio hujus fictionis fuerunt servi hæreditarii, contenti inter res defuncti, qui alias nihil potuissent acquirere, non domino antiquo, utpote defuncto; nec hæredi, quia ante aditam hæreditatem, is nondum est hæreditatis dominus; ut igitur hi possent acquirere, eorumque actus vires haberent, voluerunt leges, ut interim, donec hæres adiret hæreditatem, hæc defuncti personam sustineret, sicque servus hæreditati tanquam personæ fictæ acquireret, *L. 34. cit. juncta L. 33. præc. ff. eod. et L. 52. ff. de Hæred. instit.* Sed postquam adita est hæreditas, hæc, quæ ante aditionem defuncti personam sustinuerat, *post aditionem*, fictione juris, hæredis personam *retro* a tempore mortis sustinuisse censetur; sic enim intelligenda *L. 24. ff. de Novat.*

Dictum vero 1°. *Jus*, scilicet incorporale et indivisibile; etsi enim hæreditas objective sumpta, ut dicemus, divisionem recipiat; non tamen sumpta pro jure. Hinc si vendas hæreditatem illam sumptam pro jure complectente honorum et jurium defuncti universitatem, ac deinde res singularis evincatur, emptori de evictione non teneris (*L. 1. C. de Evict.*) eo quod non censearis res singulas vendidisse, sed jus incorporale, quod tibi certo competeat. Similiter dum hæreditatem adis, ea quidem tunc pleno jure tua fit; non tamen idcirco continuo res singulæ, *L. 208. ff. de V. S.* Unde fit, ut si quæ detineantur ab alio, eas vindicare non possis, sed tantum consequi petitione hæreditatis.

Dictum 2°. *In omnia defuncti jura*; possessio enim rerum, quam habuit defunctus, et quæ sunt *facti*, non ipso jure ad hæredem transmittuntur; nec eatenus hæreditas defunctum repræsentat. Hinc ex delicto defuncti ad pœnam hæres non tenetur, licet defuncti delictum noceat hæredi, ut præscribere tempore ordinario non possit, ut dicitur suo loco. Vid. num. 188.

141. *Dico II.* Hæres est, qui vel ex voluntate testatoris vi testamenti, vel ex dispositione legis in omnia defuncti jura, tam activa, quam passiva, commoda et onera, sive obligationes succedit, *L. 37. ff. de acquir. vel omitt. hæred. L. 59. ff. de R. I.* Dividitur varie:

1°. Alius est *institutus*, qui vi testamenti ex voluntate testatoris; et *ab intestato*, qui dispositione legis, deficiente instituto, succedit in defuncti jura.

2°. Alius est *necessarius*, qui sine justa exhæredandi causa, a testatore excludi non potest, sed necessario debet institui, vel expresse nomine exhæredari. Tales hæredes sunt liberi; et, his deficientibus, nepotes, aliique in linea recta descendentes, ac demum, etiam his deficientibus, ascendentes in eadem linea, §. *Inst. de exhæred. liber.*, qui tamen de jure prætorio et novo, non sunt amplius necessarii, ita ut hæreditatem repudiare non possint, §. 2,

Inst. cit. Alius *extraneus*, sive voluntarius, qui neque necessario debet institui, nec adire hæreditatem necessario, sed præteriri potest, uti et repudiare hæreditatem oblatam sine aliquo suo incommodo.

Porro ex hæredibus necessariis alii dicuntur *sui*, suntque illi, qui tempore mortis testatoris in hujus patria potestate existunt, ut liberi nondum emancipati respectu patris, §. 2. *Inst. de Hæred. qualit. et differ.* Item nepotes, existentes in patria potestate avi, modo tempore mortis avi primum obtineant gradum, vel saltem delatæ hæreditatis, ut si pater eorum esset præmortuus. At hodie vi consuetudinis, cum per nuptias liberi exeant e potestate patris, nepotes jure *suitatis* non fruuntur. *Suitatis* hoc speciale privilegium est, quod hæres suus, qui ab aditione hæreditatis abstinuit, si minor fuerit, per integrum septennium a tempore, quo major factus, eam repetere possit; si major, per triennium, modo res nondum distractæ sint, *L. fin. C. de repud. vel abstîn. hæred.*

3°. Hæres ex testamento rursum alius dicitur *institutus*, prout substituto opponitur, estque ille, qui in testamento primo instituitur; alius *substitutus*, qui secundo vel tertio vocatur ad hæreditatem, in locum deficientis instituti. Substitutus iterum varius est pro varietate substitutionis. Unde

Dico III. Substitutio alia est *directa*, quæ fit verbis directis, sive ubi hæreditas, deficiente hærede instituto, sive quod hic nolit, sive non possit hæreditatem adire, recta via, hoc est, *immediate* a testatore pervenit ad substitutum, ut si testator diceret: *Instituo hæredem Caium; si hic hæres non erit, Mævius hæres esto.* Alia *indirecta*, vel *obliqua*, quæ fit verbis obliquis, vel precativis, sive ubi hæreditas *mediate*, per manus scilicet hæredis, qui eam a testatore restituere rogatus, pervenit ad substitutum, ut si diceret testator: *Caius hæres erit, quem rogo, ut hæreditatem restituat Mævio*, scilicet vel totam, vel quotam illius. In hac substitutione hæres institutus, dicitur *fiduciarius*, cujus velut fidei testator hæreditatem committit; et quia hæc substitutio fideicommissum continet, substitutus hæres *fideicommissarius* appellatur. Differunt autem ambæ substitutiones, 1°. quod directa in testamento fiat, *Inst. pr. de Vulg. Substit.*; indirecta, etiam in codicillis, quia in his fideicommissum, non tota hæreditas relinqui potest, §. 2. *Inst. de Codicill.*, ac dicetur suo loco. 2°. In priore tota hæreditas transit ad substitutum; in altera ipsi detrahitur quarta trebellianica, §. 7. *Inst. de Fideicomm. hæred.* De qua rursum alibi plura dicemus. 3°. In prima locus est juri accrescendi, etiamsi substituti non sint conjuncti, *arg. L. 53. §. 1. ff. de acquir. hæred.* In secunda non, nisi re, aut verbis sint conjuncti, quia in hac non vacat portio deficiens, sed remanet apud hæredem institutum. *CARPZOV. P. 3. c. 2. Def. 19.* De indirecta hic nondum plura dicendi locus est, sed ubi de ultimis voluntatibus, ac quidem fideicommisso disseremus.

Directa rursum alia est *vulgaris*, quæ fit vulgo, h. e. communiter a quocumque testatore hæredi cuicumque, in eum casum, si hæres institutus defecerit, vel hæres non erit. Alia *pupillaris*, qua pater impuberi in sua potestate constituto, hæredem substituit, qui illi succedat, si impubes moreretur. Alia *exemplaris*, sic dicta ab exemplo pupillaris, ad cujus normam est introducta, qua a patre vel matre, vel alio ascendentium substituitur alius liberis mente captis, vel alia de causa testari a lege prohibitis; in eventum, quo in tali statu morerentur. Alia *reciproca*, qua instituti sibi invicem sub-

stituuntur; ut: *Caius et Mævius erunt hæredes mei; alterutro autem deficiente, alter habebit hæreditatem totam*. Dicitur etiam *breviloqua*, quia brevibus concepta verbis. Alia *compendiosa*, quæ plures pro diverso tempore substitutiones complectitur, ut: *filium meum hæredem instituo, eique, quandocumque obierit, Caium substituo*; hæc enim substitutio vulgaris est, si filius moriatur ante patrem; et pupillaris, si post patrem in ætate pupillari; et exemplaris, si amens factus in pubertate decedat.

Demum *pupillaris alia expressa* dicitur, quæ fit sub expressa conditione, si filius hæres fuerit, et in ætate impuberi decesserit, *pr. Inst. h. t.*; alia *tacita*, quæ fit sub vulgari substitutione filio familias explicata; ut: *si filius hæres non erit, Caius erit*.

142. *Dico IV.* Aditio hæreditatis est actus legitimus hæredis extranei, sive verbis, sive factis declaratus, quo quis hæreditatem admittit. Dicitur etiam *agnitio*, si voluntatem suam declaret verbis; si factis et aliis signis, ut distrahendo res hæreditarias, solvendo debita, etc. *pro hærede gestio*. Si sit hæres *suus*, *immixtio*; is enim non tam acquirit, quam hæreditatem jam acquisitam retinet, eique se immiscet solum.

Repudiatio hæreditatis e contra est declaratio vel verbis, vel factis, vel signis facta, hæreditatem sibi delatam non admittendi. Si sit hæres *suus*, proprie *abstentio* dicitur, et solum repudiatio respectu extranei. Singulæ declarationes tam aditio et immixtio, quam repudiatio et abstentio absolute sine conditionibus fieri debent, eo quod actus legitimi, quales ii sunt, conditionem non recipiant, *L. 77. ff. de R. I.*

143. *Dico V.* Effectus quocumque modo *aditæ hæreditatis* sunt: 1°. *Acquisitio juris et dominii omnium rerum, quas hæreditas complectitur*. 2°. *Quod, qui hæreditatem adiit, eam transmittere possit ad hæredes proprios; secus est, si non adiit, etsi delata fuisset, L. Unic. C. de caduc. tollend.* Excipiunt tamen Jurisconsulti: si adire non potuisset; item: si mortuus fuisset intra annum, qui ad deliberandum concessus. 3°. *Obligatio solvendi æs alienum defuncti, implendi obligationes, etsi vires hæreditatis excedant, ut legata, fideicommissa, etc.; verbo: in omnia commoda et onera defuncti subintrat.* Hinc, quia hac ratione periculosa est hæreditatis aditio, pupillis sine tutorum consensu est prohibita; sed si pupillus sit infantiam, sive septennium egressus, utriusque, et pupilli et tutoris consensus requiritur, *L. 5. C. de Jur. deliber.*; solius vero tutoris, si pupillus infans sit.

144. *Si dicas* 1°. Si tantam contrahat obligationem hæres; ergo respectu cujuslibet periculosum est adire hæreditatem, quia debita defuncti latere possunt, et incertum, annon hæc hæreditatem superent.

R. D. Seq. Periculosum est adire sine deliberatione, ac sine *beneficio legis*, sive confectione inventarii *C. Cum his N.* Propter hoc periculum, ne promiscue spernerentur hæreditates, leges cuilibet concedunt integrum deliberandi annum, *L. 19. C. de Jur. deliber.* Ac quoniam experientia docuit, sæpe post annum emersisse latentia debita, aliud beneficium indulgere leges, jus conficiendi *inventarium*, si hæres velit; quod legitime confectum hæc habet annexa privilegia: 1°. Hæres ita hæreditatem adiens non tenetur

creditoribus ac legatariis solvere ultra hæreditatis vires. 2º. Neque attendere, quis creditorum habeat jus prælationis; ut solvere possit primo venienti, modo id faciat bona fide. 3º. Hæredi conservat actiones suas, quas ipse contra defunctum habuit, ut cum creditoribus cæteris paris fortunæ sit. 4º. Potest deducere falcidiam, sive quartam bonorum partem, si legata exhaurirent hæreditatem; quod tamen ad trebellianicam non extenditur, ut hanc amittat sine confectione inventarii, ut dicetur, ubi de ultimis voluntatibus.

Dixi tamen: *legitime confectum*; nam 1º. debet fieri *justo tempore*, id est, intra tres menses a die, quo hæredi innotuit sibi delatam esse hæreditatem, computandos, sic quidem, ut intra primum mensem inchoetur, intra duos reliquos absolvatur, *L. fin. §. 1. 2. 11. C. de Jur. deliber.* nisi absint hæredes, aut bona in diversis territoriis sita sint; sic enim integer annus a tempore mortis ad perficiendum inventarium conceditur, *L. fin. cit. §. 2. 3.* 2º. Fiat *legitimo modo*: ita scilicet, ut adhibeatur *notarius*, aut cui alias id commisit magistratus, *L. fin. cit. §. 2.*; item illi, quorum interest, citentur, creditores, legatarii, ut adsint inventario, et tamen, si absint, coram testibus minimum tribus fieri possit, *Nov. 1. c. 2. §. 1. 3º.* Ut *hæres nomen suum subscribat*, vel si scribere non possit, specialem adhibeat notarium, qui loco ipsius coram testibus subscribat. *L. fin. cit.*

143. *Si dicas* 2º. Potest quis hæreditatem partim adire, partim repudiare; ergo repudiatione saltem non amittitur hæreditas simpliciter. *Prob. Ant. Ex L. 20. C. de Jur. delib. in fin.* necessitas imponitur hæredi particulari facto, vel aliam, aut alias partes hæreditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem; ergo supponitur hæredem posse alterutrum solum admittere.

R. N. *Ant.* Quia, ut clare dicitur §. 5. *Inst. de hæred. instit. neque enim idem ex parte testatus, et ex parte intestatus decedere potest.*

Ad prob. Ant. R. Etsi ita extet in plerisque editionibus, Jurisconsultorum tamen consensu legendum esse, *non admittere*, quia alias disjunctio non cohæret cum præcedentibus: *placuit enim nobis sive in institutione, sive in pupillari substitutione; ut vel omnia admittantur, vel omnia repudientur, et necessitas, etc.* quibus clara asseritur data responsio.

146. *Si dicas* 3º. In hæredibus suis et legitimis non est necessaria aditio *L. 14. ff. de suis et legit. hæred.* quia ipso jure statim hæredes sunt; ergo neque immixtio.

R. C. *Ant.* Quia hæres suus absque additione sive acceptione fit statim rerum hæreditariorum dominus, et fictione juris censetur esse persona eadem cum patre in vita, ac post mortem patris, non hæreditatem, sed bonorum administrationem liberam videtur consequi. At N. *Cons.* Quia sine immixtione non succedit in omnia defuncti jura tam activa, quam passiva, quod est proprie hæredem esse.

147. *Si dicas* 4º. Si hæredi suo sit necessaria immixtio; ergo non differret ab hærede necessario non suo; neque ab extraneo.

R. N. *Seq.* Nam 1º. hæres extraneus ante additionem hæreditatis delatæ,

nullum habet in ea jus, sed tantummodo jus illam acceptandi. Secus est de hærede suo ex ante dictis. 2°. Hæres necessarius non suus, sive filius emancipatus, qui exivit e patria potestate facto hominis, non dispositione legis, non gaudet privilegio suitatis quoad transmissionem hæreditatis; at eo gaudet hæres suus, nec ex solo privilegio juris, sed æquitate naturali.

Neque obstat *L. 18. §. 1. C. de legitim. hæred.* qua hæredes necessarii tam sui, quam non sui, æquiparati videntur; non enim ibi æquiparantur perfecte quoad omnia; alias enim sublata dici deberet emancipatio; et in emancipato facto patris duraret adhuc potestas patria. Igitur æquiparantur 1°. Quod emancipatus possit modo succedere patri de jure civili. 2°. Quod ipsi debeatur legitima sicut nondum emancipato. 3°. Quod legitima æqualis sit respectu utriusque. 4°. Quod iisdem eam remediis possit consequi, ac quidem per 30. annos; neque nunc excludatur unius lapsus anni.

148. *Si dicas* 5°. Si ad additionem, vel immixtionem necessaria sit declaratio; ergo furiosus, pupillus infans, sive nondum egressus septennium, non possent hæreditatem consequi.

R. D. Seq. Non possent per se ipsos *C.* per alios *N.* Pupillus infans eam per tutorem consequitur; furiosus per curatorem jure novo, *L. 7. §. 3. C. de Curat. fur.* licet, spectato jure veteri, *L. 90. ff. de acquir. hæred.* ne quidem per curatorem hæreditatem potuerit consequi.

Si dicas 6°. Pupillus potest sine auctoritate tutoris repudiare hæreditatem, vel ab ea abstinere; ergo etiam sic adire.

R. N. Ant. Regula enim est, quod qui hæreditatem adire, vel ei se immiscere non potest, etiam eam repudiare, vel illa abstinere non possit, *L. 18. ff. de acquir. vel omitt. hæred.* Hactenus relata juris satis certi et clari sunt, quibus proin et juris et exercitii gratia quasdam, quæ remanere videntur, controversias visum subijcere.

ARTICULUS II.

QUID LEGITIMA? AN FILIUS HÆRES INSTITUTUS A PATRE POSSIT REPUDIARE HÆREDITATEM RETENTA SOLUM LEGITIMA?

149. *Nota I.* Hæredes necessarii non debent necessario institui in substantia, vel massa tota hæreditaria; quia nimis durum foret testatoribus, non habere liberam de rebus suis dispositionem; nec facultatem de aliis bene merendi, vel bene merentium obsequia compensandi, etiam inter ipsos hæredes necessarios. Sed satisfaciet testator, si hæredibus necessariis relinquat legitimam, sive illam bonorum portionem, quæ illis jure debetur. Pro qua cognoscenda

Nota II. Totam massam hæreditariam dividitur in uncias, sive partes 12. Duæ uncia dicuntur *sextans*, quasi sexta pars: tres uncia, *quadrans*, sive quarta pars: quatuor uncia, *triens*, tertia pars: quinque uncia, *quincunx*: sex uncia, *semis*, vel *semissis*, sive media pars: septem uncia, *septunx*: octo uncia, *bes*, id est, bis triens: novem uncia, *dodrans*:

decem unciae, *dextans* : undecim unciae, *deunæ* : denique hæreditas tota, *as* ; unde qui solus in tota hæreditate succedit , dicitur *hæres ex asse*.

Dico I. Legitima est illa hæreditaria portio , vel pars hæreditatis , quæ hæredibus necessariis necessario relinqui in testamento debet. Jure antiquo erat quadrans ; *jure autem novo* aucta est , ita ut , si liberi non sint plures quam quatuor , legitima iis debita sit *triens* ; si vero sint plures quam quatuor , legitima sit *semis* , vel *semissis* ; quæ deinde pars vel triens , vel semis æqualiter inter liberos dividenda est, *Nov. 18. c. 1. et Auth. Novissima. C. de inoffic. Testam.* Hinc antiqui versiculi :

Quatuor aut infra dant natis jura trientem.
Semissem vero dant natis quinque vel ultra.
Arbitrium sequitur substantia cætera patris.

Quæ vero hæredes necessarii jam acceperunt forsitan a testatore in vivis , velut per modum dotis , donationis propter nuptias , etc. nihilominus computari debent in legitimam ; nisi testator expresse contrarium voluisset, *Nov. cit. c. 6.* ; item , textus et doctores in *t. t. ff. et C. de Collat.* ubi præsertim *Nov.* antiqua jura ex parte corriguntur. Non tamen etiam conferri sumptus debent, quos pater fecit in educandis liberis studiorum , opificii , etc. addiscendi causa.

150. *Dico II.* Filius hæres a patre institutus hæreditatem repudiare nequit retenta legitima. Cont. HAUNOLD., HUNNIUM, MANZIUM aliosque.

Prob. I. Nemo potest hæreditatem quamcumque ex parte adire, et ex parte repudiare, aut eam adire scindendo, *L. Qui totam. I. et L. Sed et si. 2. ff. de acquir. vel omitt. hæred.* Atqui legitima est pars hæreditatis paternæ ; sicut enim hæreditas est successio in universum jus defuncti ; sic legitima est hæreditatis ejusdem certa, sive quota, nimirum vel tertia, vel dimidia pars, *Nov. 18. c. I. ac Auth. Novissima. C. cit.* Igitur nequit filius retinere legitimam, et reliquam repudiare hæreditatem, quia alias pro parte esset patris sui hæres, et pro alia non esset.

Prob. II. Legitima hodie est titulo *institutionis* relinquenda necessario, *Nov. pervenit. 145. c. 3. pr.* quia titulus institutionis est non tantum honorabilior, velut titulus sine vitulo, sed et re ipsa utilior, utpote *jus accrescendi* post se trahens, *L. 59. ff. de hæred. instit.* Igitur, cum filius legitimam non aliter, quam hæreditatis nomine possit prætere, necesse est, ut, dum unam hæreditatis partem agnoscit, eandem totam debeat agnoscere, cum hæreditas per supra *citt. LL.* separari non possit ; et qui rem aliquam accipiat, eandem cum omni sua causa, onere, et natura acceptare teneatur, *L. si duo. 38. ff. de hæred. instit.*

Prob. III. Si filius repudiaret hæreditatem , non posset prætere legitimam, nec tanquam ex testamento sibi debitam, nec tanquam ab intestato : non prius ; quia alias sequeretur necessario , quod pater ex parte testatus, ex parte intestatus decederet , quod repugnat juri. Vid. *citt. ante, et num. 145.* Non posterius ; quia trita est juris regula, quod, quamdiu hæreditas ex testamento adiri potest , tamdiu non possit eadem ab intestato præterdi, *L. quamdiu 3. ff. de acquir. vel omitt. hæred.* et nemo possit omissa causa

testamenti ab intestato hæreditatem adire, *tot. tit. ff. si quis omiss. caus. testam.* Cum igitur filius a patre ex asse institutus possit legitimam suam ex testamento patris adeundo acquirere; non poterit eandem, omitta hac causa, ab intestato prætere.

151. *Obj. I.* Filius respectu debitæ sibi legitimæ est creditor patris, et pater est debitor filii; hinc enim etiam legitima pro debito naturæ, hoc est, tali, quod filio de jure naturali est debitum, habetur in *Nov. occupatis. 1. in præfat. §. primum. 2.* Sed quicumque creditor a suo debitore hæres institutus potest repudiata hæreditate reliqua sui debitoris exigere debitum *arg. L. 5. C. de hæred. Act.* quia videlicet creditum et debitum tantum per additionem hæreditatis confunditur, non vero per ejusdem repudiationem, *L. cit. 5.*; ergo etiam filius, ceu creditor sui patris idem poterit.

R. D. Ant. Est respectu legitimæ patri suo creditor proprie et vere talis *N.* Analogice et improprie talis *C.* Verus et proprie talis creditor non est, cum legitima, ut dicit determinatam a jure portionem, inventum et creatura præcise juris civilis sit, quæ non debetur, nisi deducto omni ære alieno. Ac licet pater respectu legitimæ possit dici improprie debitor filii, lata tamen est inter hoc et aliud debitum differentia; legitima est pars vel quota hæreditatis, non aliud debitum; hinc mirum non est posse creditorem verum, petito suo debito, repudiare hæreditatem, quin idem possit filius retenta legitima.

152. *Obj. II.* Legitima non est pars hæreditatis, sed solummodo bonorum paternorum; ergo ruit fundamentum conclusionis. *Prob. Ant. 1º.* Quia legitima non est præstanda, nisi deducto omni ære alieno, *L. Papinianus. 8. §. quarta. 9. ff. de inoffic. Testam. 2º.* Quia quarta bonorum vocatur *L. cum quæritur. 6. C. de inoffic. Testam.*; ergo non est pars hæreditatis, sed quid ab hac separatum; ergo revera prætendi potest hæreditate repudiata.

R. N. Ant. Debet enim relinqui titulo institutionis, juxta *LL. in Concl. cit.* vocatur triens, semis, quæ vocabula non nisi certam hæreditatis quotam denotare, plus quam satis patet ex *L. 50. §. 3. ff. de hæred. instit. et §. 5. Inst. eod.* Quibus adde leges alias quæ legitimam partem hæreditatis non minus clare et absolute pronunciant, ut *L. 27. §. 13. ff. ad SC. Trebell. L. 36. §. 1. C. de inoffic. Testam. L. 28. de Legat. 2. juncta Glossa.*

Ad prob. 1^{am}. R. N. Cons. Quod enim legitima non nisi deducto ære alieno solvenda sit, est propterea, ut possit iniri computus quantitatis legitimæ, cum legitima tanquam improprium et quasi debitum cedere debeat æri alieno et expensis funebribus tanquam debito vero ac proprio.

Ad prob. 2. R. D. Dicitur pars bonorum legitima, sumendo bona improprie, in sensu latiore pro ipsa hæreditate materialiter *C.* secus *N.* Uti deducitur *argum. L. 14. §. finali. ff. ad SC. Trebell.* tum, quia absolute alias pars hæreditatis dicitur, sequitur, dum quarta bonorum dicitur, bona sumi improprie. Demum jure novissimo est triens, vel semis, *Nov. 18. cit. sup.*

153. *Obj. III.* Legitima est relinquenda liberis et tradenda absque omni onere, *L. 30. et 32. C. de inoffic. Testam.* quia est potius portio legis et juris

provisio, quam hominis, sive testatoris patris arg. *L. 7. pr. ff. de bon. damnat.* at vero onus satis grave esset adhærens legitimæ, si filius, eam acceptando, hoc ipso totum hæreditatis onus portare cogeretur; ergo.

R. *D. M.* Est relinquenda absque omni onere a testatore ipsi imposito *C.* imposito a lege *N.* Testator pater non potest legitimam aliquo gravare onere, sed eam plane liberam debet relinquere. At onus hoc legitimæ non pater, sed lex imposuit, quæ filio legitimam dare non vult, nisi sub conditione, ut simul agnoscat reliquam hæreditatem patris. Imo non est hoc onus legitimæ, sed generalis et justa legis dispositio, ut nemo pro parte hæres, pro parte non hæres; ex parte testatus, ex parte intestatus esse possit; idque propter bonum publicum, ne, secus, etiam onera hæreditaria pro parte subeantur, pro parte non, cum maximo creditorum et legatariorum præjudicio.

154. *Obj. IV. 1º.* Patronus potest substituto relinquere hæreditatem a liberto relictam, retenta portione sibi debita, *L. 44. ff. de bon. Libert. Si substitutum habeat, accepta debita portione, cætera pars ad substitutum perveniet.* Ergo a pari. *2º.* Si quid filius a patre in vivis obtinuit, retinere hoc potest, et tamen reliquam ejus repudiare hæreditatem; ergo et hic. *3º.* Ex hac sententia sequeretur, quod pater posset filium privare legitima, saltem per indirectum, scilicet sub conditione, si hæreditatem paternam esset repudiaturus; quia hoc casu etiam legitimam non acquireret: sed hoc repugnat *L. 8. §. 9. ff. de inoffic. L. 30. 32. C. de inoffic. Testam.*

Ad 1ºm. R. *D. Cons.* Si etiam filius in hæreditate patris haberet substitutum, ut patronus *L. cit. C.* Cum non habere supponatur *N.* Si filius in hæreditate patris substitutum haberet, nihil impediret, quo minus, retenta legitima, posset repudiare hæreditatem reliquam, quia tunc cessarent rationes pleræque; sic enim nec pater partim testatus, partim intestatus decederet: hæreditas non adiretur scindendo: nullum metuendum creditorum et legatariorum præjudicium, cum in hæreditatem succederet substitutus; sed, hoc facto supposito, cessaret controversia, quæ in eo maxime hæret, an, quin substitutum habeat, possit repudiare hæreditatem retenta legitima? ac respondetur negative.

Ad 2ºm. R. *Disparitas est* clara, quod nec donata inter vivos (idem est etiam de legato) sint pars hæreditatis, qualis tamen est legitima.

Ad 3ºm. R. Hanc conditionem non videri ab ipso esse patre adjectam, sed subintrare tacite ex dispositione legis prohibentis, consequenter neque absurda dici potest hæc conditio ipso a jure probata.

ARTICULUS III.

AN PER SUBSTITUTIONEM PUPILLAREM TACITAM A SUCCESSIONE LIBERORUM
EXCLUDATUR MATER?

Status controversiæ ex hoc casu relucet: testator pater hanc fecit substitutionem pupillarem: *si filius hæres non erit, Caius esto*, quæ est pupillaris tacita contenta sub expressa vulgari. Mortuo patre filius vere fit hæres, aditque hæreditatem. At postea temporis moritur filius sine hærede suo, vel

adhuc in pupillari ætate. Jam quæritur quis succedat, an adhuc Caius exclusa matre filii? an vero ipsa mater, non Caius? Unde quæstio non in eo versatur, utrum, si filius non esset hæres; ut, quia esse nollet, tunc succedat Caius? certum enim est, tunc Caium, non matrem succedere; hoc enim saltem vult clare data substitutio.

155. *Dico.* Per substitutionem pupillarem tacitam mater a successione liberorum non excluditur.

Prob. I. Mater a successione filii arceri, ac suo jure privari non potest, nisi hoc nominatim a lege, vel testatore sit expressum, *arg. L. 14. §. 14. de Relig. et sumpt. fun. Nov. 2. c. 3.* ac ratio est, quia alias jus matris certum ipsique a jure constitutum manet in possessione; sed in casu dato neque per testatorem, neque per legem aliquid expressum est; ergo in hoc mater a successione filii arceri non potest. *Min.* constat inde, quod in jure textum, qui hanc matris exclusionem probaret, reperire non sit. Præterea cum dubium sit, an pater ita substituendo excludere voluerit matrem filii, an non? interpretatio fieri debet juxta dispositionem legis, qua successio ab intestato defertur; ordinarie enim in dubio causa testati declaratur ac regulatur a causa intestati; ergo etiam hanc substitutionem sic interpretari oportet, quod pater matrem excludere non voluerit; tum etiam propterea, quod, si excludere matrem voluisset, facile id potuisset exprimere, *L. unica. §. 11. in fin. C. de ead. toll.*

156. *Prob. II. L. fin. C. de inst. et subst.* hic casus proponitur: Testator habens uxorem prægnantem, eam hæredem instituit ex parte; ex altera vero parte ventrem, sive fœtum, cui, si natus non erit, substituit Caium: editur partus, fitque hæres patri, verum adhuc in pupillari ætate moritur: quæritur, an substitutus admittatur ex substitutione pupillari tacita, si quidem substituit substitutione vulgari expressa: *si natus non fuerit*, id est, *si hæres non erit*; an vero mater substituto sit præferenda? Et respondetur in *L. cit.* matrem substituto præferri; ergo ex *hac L.* satis perspicue licet colligere, quod substitutio pupillaris tacita non æque, ac expressa excludat matrem a successione liberorum.

Respondent Adv. quod in *cit. L.* mater sit data filii cohæres. Sed *contra est* 1°. Quod Imperator in *cit. L. fin.* principaliter se non fundet in eo, quod mater data sit cohæres filio; sed in hoc, quod iniquum sit, matrem, ad quam summus mœror ex filii morte pervenit, et amissi filii, et luctuosæ hæreditatis damnum sentire ex sola subintellecta pupillari. Quæ ratio haud dubie etiam locum habet in casu, quo mater cohæres data non fuit.

2°. Quod in *cit. L.* dicatur, *ideo magis* luctuosam hæreditatem capere matrem, quia est cohæres; nam particula *magis* alterius casus non exclusiva, sed implicative est.

3°. Quod hujus ipsiusmet legis verba finalia omne videantur præcidere dubium, dum inquit Imperator, matrem esse præferendam substituto, ita ut non alias velit venire substitutum, quam si mater non est in medio; ergo Imperator se unice in matre fundat; sed etiam in nostro casu mater est in medio.

Prob. III. Substitutio pupillaris ex tacita voluntate patris præsumitur;

ut dicitur *L. 4. ff. de Vulg. et Pupil. subst.* atqui præsumptio nihil operatur, si ei resistat æquitas, *L. 19. pr. et §. 4. 5. ff. de capt. et postlim. revers.*; ergo nec in nostro casu aliquid ea præsumptio operabitur, cum æquitas non suadeat, matrem a successione pupilli per tacitam pupillarem excludi, *arg. L. 15. de inoffic. Testam. et L. 7. in fin. unde liberi.* item *L. fin. C. de inst. et subst.* de qua ante in prob. 2^a. Non enim debemus substitutionem pupillarem tacitam ita adjuvare, atque interpretari ex præsumpta solummodo testatoris mente, ut in odium mæstæ matris extendatur eo, ut illa a filii sui impuberis successione sibi propter mortalitatis turbatum ordinem ex commiseratione et pietate debita excluderetur. Igitur ruit contrariæ sententiæ fundamentum in illa præsumptione ex tacita voluntate patris constitutum. Nihilominus

157. *Obj. I.* Excluditur mater a substituto per substitutionem pupillarem expressam; ergo etiam per pupillarem tacitam, utpote sub expressa vulgari contentam.

R. C. Ant. quod claris constat textibus *L. 8. §. 5. ff. de inoffic. Test.* item *c. si pater. 1. de Testam. in 6.* At *N. Cons.* Ratio disparitatis est, quia dum alicui expresse pupillariter substituitur; tunc mens et verba testatoris per se clara et certa sunt, quod voluerit magis substitutum succedere, quam ipsam matrem: at, dum tacita pupillaris substitutio in expressa vulgari continetur, neque ex verbis, neque ex mente testatoris sufficienter potest colligi, an voluerit a substituto matrem excludi; ac solum præsumptive arguimus, testatorem hoc, vel illud voluisse; sed præsumptiones in alterius injuriam trahi non debent, neque eo extendi, ut repugnent æquitati.

Si urgeas: Taciti et expressi eadem virtus est, *L. 3. ff. de R. C. L. 32. ff. de LL. L. 2. C. de Pact.* ubi hoc partim terminis expressis, partim æquivalentibus asseritur; ergo si mater excludatur per substitutionem pupillarem expressam, etiam excludetur per tacitam.

R. D. Ant. Taciti et expressi eadem virtus, ubi eadem est, vel manet ratio *C.* Si diversa sit utriusque ratio *N.* At in præsentī controversia diversam esse rationem substitutionis pupillaris tacitæ et expressæ, constat satis ex hucusque dictis. Expressa vocat absolute substitutum, ac proinde matrem a successione remouet: tacita autem substitutum absolute non vocat; sed tantum ex præsumpta testatoris mente, quæ præsumptio contra matrem habere locum non potest, nec debet.

158. *Obj. II.* Substitutio facta in casum unum, etiam facta censetur in alterum, *L. 4. ff. de Vulgar. et Pupillar. subst.*; ergo si substitutus in unum casum præfertur matri, velut per pupillarem expressam, etiam substitutus in alterum casum, videlicet vulgarem, præferendus est matri.

R. 1°. D. Ant. Substitutio facta in casum unum, etiam facta censetur in alterum, si mater non sit in medio *C.* Si sit in medio *N.*

R. 2°. D. Ant. Substitutio in unum casum facta, censetur etiam facta in alterum, ita ut substitutio in utroque casu eosdem omnino semper effectus habeat *N.* Secus *C. Ant.* et *N. Cons.*

159. *Obj. III.* In *L. 45. ff. de Vulg. et Pupill. subst.* ait Jurisconsultus:

Aliter, si ejusdem ætatis liberi instituti, invicemque substituti fuissent, tunc enim altero defuncto intra pubertatem ejus successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur; ergo revera mater a substituto excluditur.

R. D. Cons. Ergo mater excluditur, si intervenit substitutio reciproca C. Si pupillaris tacita N. In casu *Leg. cit.* a patre non fuit facta substitutio vulgaris, quæ in se tacitam pupillarem continet; sed reciproca, per quam utique mater excluditur; quia substitutio reciproca utramque, hoc est tam vulgarem, quam pupillarem expressam in se continet.

160. *Obj. IV.* Non est locus legitimo, quamdiu speratur hæres ex testamento, L. 2. et 69. ff. de acquir. hæredit. Atqui, quando adest substitutus, etiamsi mater in medio sit, tamen adhuc speratur hæres ex testamento; nimirum substitutus; ergo si adest substitutus, hæredi legitimo locus non est. *Subs.* Sed mater est tantum hæres legitima; tantum enim ex dispositione juris admittitur; ergo.

R. N. min. Hoc ipso enim, quod mater sit in medio, adita per impubere hæreditate, statim desinit esse locus substituto, qui, si mater in medio non fuisset, admissus fuisset ex testamento.

161. *Obj. V. L. 8. C. de impub. subst.* tanquam privilegium singulare tribuitur militi, quod substitutio facta in casum primum, sive vulgarem, si hæres non erit, evanescat per hoc, quod impubes patri militi hæres extiterit, adeoque, impubere mortuo, locus sit matri ad successionem in bonis et patris, et etiam filii; ergo hoc privilegium non est trahendum ad casus alios, aliasque substitutiones; quin potius dicendum contrarium, cum, juxta vulgatum, *exceptio firmet regulam.*

R. N. Ant. Etsi enim in *cit. L. 8.* militis fiat mentio, non tamen inde sequitur, esse hoc militare duntaxat privilegium; eo quod Imperatores rescribant secundum jus commune, quod etiam amplexus est JUSTINIANUS L. fin. C. de inst. et substit.

ARTICULUS IV.

QUID JUS ACCRESCENDI? AN AD EMPTOREM HÆREDITATIS TRANSEAT?

162. *Dico I.* Jus accrescendi est jus, quo hæreditatis, aut alterius rei mortis causa relictæ portio vacans accedit alteri parti a conjuncto agnitæ ad conservandam hæreditatis individuitatem, et testatoris, vel legantis voluntatem, L. 53. ff. de acquir. hæred. Unde fundamentum juris accrescendi est voluntas testatoris præsumpta, qui vacantem portionem potius ad eum creditur voluisse pervenire, cui jam eandem rem reliquerat, quam ad alium, L. 4. 58. 61. in fin. ff. de legat. 2. In hæreditate aliud adhuc subest fundamentum singulare, scilicet hæreditatis individuitas; hæres enim cum defuncti personam repræsentat, L. 24. ff. de V. S. non potest partem hæreditatis agnoscere, et partem repudiare juxta Art. II. imo in hæreditate testamentaria pro jure accrescendi etiam hæc militat ratio, ne quis pro parte testatus decedat, et pro parte intestatus, L. 7. ff. de R. I.

Dicitur vero 1°. *Hæreditatis*, aut alterius rei *mortis causa* relictæ; quia in contractibus aliisque actibus inter vivos jus accrescendi non obtinet, *L. 110. pr. ff. de V. O.* Unde si fundum donaverim duobus, uno repudiante, pars vacans non accrescit alteri; quia alter alteri non acquirit, §. 18. *Inst. de inut. Stipul.* et tot sunt stipulationes, quot personæ, nec hic præsumitur voluntas donantis, quod partem vacantem potius alium habere velit quam ipse, cum, si alium habere velit, semper adhuc ei dare possit. Sed neque obtinet jus accrescendi in *quantitate*, seu summa pecuniæ relictæ, *L. 7. 89. §. 2. ff. de Legat. 2.* quia plurium personarum enumeratione quantitas, sive summa, divisa videtur *L. 56. ff. de Condit. et Demonstr. juncta L. 29. ff. de Solut.* Aliud tamen est, si quantitas relictæ sit sine personarum enumeratione, quo casu adhuc obtinebit jus accrescendi, *L. 7. ff. de reb. dub. uti etiam, si quantitas ad modum corporis et speciei redacta sit, ut: Lego Caio 100. quos in arca habeo, L. 51. 108. §. 10. ff. de Legat. 1.;* vel si aliunde expresse de voluntate testatoris constet.

2°. Alteri parti a conjuncto *agnitæ*; portio enim vacans proprie non personæ accedit, excepto speciali casu in usufructu, de quo in *L. 10. ff. de Usufr. accresc.* sed rei, seu alteri parti, quam agnovit conjunctus, instar alluvionis, *L. 33. §. 1. ff. de Usufr.* Dicitur autem pars *vacans*, quam ille, cui delata est, nondum agnovit, vel quia non potuit, vel quia noluit; hinc si semel agnita fuerit, cessat jus accrescendi, sive non accedit parti cohæredis, vel cohæredum; sed ad hæredes proprios agnoscentis transmittitur. *L. unic. C. Quand. non petent. part.*

3°. *A conjuncto*, quia ad hoc, ut locum habeat jus accrescendi, requiritur ut plures hæredes, vel legatarii conjuncti sint. Fit autem ista conjunctio vel *a lege*, ut in hæreditatibus, *L. 17. ff. de hæred. inst. maxime legitimis L. 9. ff. de suis et legitim.;* vel *ab homine*, sive testatore, quæ conjunctio in legatis attenditur, ubi de hac plura vide.

Porro jus accrescendi ita se habet: 1°. Hæredi, qui in re certa, vel quota aliqua totius assis institutus, ut dodrante, etc. si testator de rebus hæreditariis cæteris nihil disposuit, omnia accrescunt, ac si esset ex asse institutus, *L. 1. §. 4. ff. de hæred. inst.* 2°. Si quis est hæres in re particulari institutus, ac habeat cohæredem universalem, nulla illi bona accrescunt, sed cohæredi, licet hic in certa quota institutus esset, *L. 19. C. de hæred. inst.* 3°. Si plures sint instituti in re certa, et nullius cohæres universalis datus, omnia cætera illis accrescunt æqualiter, non obstante inæqualitate rerum certarum relictarum, *L. 9. §. 13. de hæred. inst.* Secus esset, si in portionibus hæreditatis inæqualibus, ut unus in dodrante, alius in uncia esset institutus; tunc enim residuæ duæ unciae, seu sextans illis accresceret inæqualiter, juxta proportionem et inæqualitatem, quam habet 9. ad unum, *L. 3. C. de Testam. mil.* 4°. Quando ex pluribus hæredibus unus partem sibi relictam adit, alter repudiat, vel alio modo in ejus persona deficit successio, illius portio accrescit adeunti, *L. 9. ff. de suis et leg. hæred.* Possessio tamen ipsa non accresceret, sed esset acquirenda de novo. Idem dicendum de fideicommisso ad plures spectante.

Quoniam igitur, lege sic disponente, pars minus cohæredis vacans non agnita accrescit parti alterius cohæredis, quæritur, an si cohæres suam hæreditatis partem vendidisset, ad emptorem simul pertineat jus accre-

scendi, id est, si post venditionem alterius cohæredis pars vacans fieret, hæc etiam pertineat ad emptorem, vel an ad venditorem?

163. *Dico II.* Jus accrescendi non transit ad emptorem hæreditatis. Ita Jurisconsultorum communior, ac etiam verior sententia.

Prob. I. Jus accrescendi suum non obtinet locum, nisi inter cohæredes, *L. unic. C. de cad. tollend.* Atqui non emptor, sed solus venditor est cohæres respectu cohæredis deficientis; ergo.

Conf. 1. Ex *L. 9. ff. de suis et legit. hæred.* juxta quam portio vacans accrescit illi, qui hæreditatem adiit; at hæreditatem non emptor, sed venditor adiit.

Conf. 2. Jus accrescendi illum duntaxat sequitur, qui est a testatore honoratus, *L. 3. §. 2. ff. de Legat. præstand.* at a testatore emptor honoratus non est, sed hæres.

Nec obstat *L. 2. §. 18. ff. de hæred. vel act. vend.* ubi emptor hæreditatis vicem hæredis obtinere dicitur; nam hoc intelligendum tantum est quoad commoda fructuum et actiones, quæ tum temporis competeabant, quo hæreditas vendita, neque extendendum est hoc negotium ad actiones et jura, quæ postea accesserunt jure accrescendi, competente illi soli, qui per testatorem honoratus revera hæres extitit.

164. *Prob. II.* Servo pro parte hærede instituto, si reliqua hæreditatis pars postea deficiat, non accrescit domino, si interea servus fuisset manumissus; sed tantum servo, velut ei, qui tanquam hæres institutus hæreditatem adiit, *L. 80. §. 2. ff. de acquir. vel omitt. hæred.*; ergo etiam in nostro casu deficiens portio non accrescet emptori, sed illi, qui a testatore hæres institutus hæreditatem adiit.

Conf. Ex L. 2. §. 2. ff. de hæred. vel act. vend. ubi hæres institutus et impuberi pupillariter substitutus, vendita testatoris hæreditate, non censetur simul vendidisse hæreditatem impuberis, quæ postea supervenerat; cum tempore venditionis factæ non censeatur etiam vel cogitasse de ea; ergo etiam vendita parte hæreditatis, non censetur simul ea pars vendita, quæ postea jure accrescendi accedit, eo quod æque parum de ea tempore venditionis factæ cogitatum præsumatur, ut ex hac ipsa *L. 2.* colligitur *§. 1.* ubi asseritur, quod in venditione hoc plerumque videatur agi, ut, quod ex hæreditate pervenit eo tempore, quo celebrata venditio, venditum fuisse censeatur: atqui tempore celebratæ venditionis portio deficiens nondum ad venditorem pervenerat; ergo.

165. *Obj. I.* Juxta *L. 2. pr. ff. de hæred. vel act. vend. cit.* emptor hæreditatis non minus habere juris dicitur, quam ipse hæres habiturus fuisset: atqui hæres in casu deficientis cohæredis habuisset jus ad hæreditatem totam; ergo.

R. D. Maj. Tantum habere juris dicitur præcise quoad partem dividitam et a se emptam *C.* Quoad alia *N.* Lex illa restringi debet ad solam partem dividitam, quia in *cit. L.* quæritur, an venditor teneatur cavere de evictione? quod indubie de sola parte vendita procedit. Eodem modo respondendum ad *cit. L. §. 9.* ubi omne lucrum ad emptorem pertinere dicitur;

nam et verba generalia ad eam partem hæreditatis, quæ est vendita, referri debent.

Si instas : Dicta *L. 2. §. 4.* simul dicitur, non tantum restituendum esse emptori, quod jam pervenit ad venditorem; sed etiam quod postea quandoque pervenerit; ergo et portio deficientis cohæredis postea ad venditorem perveniens ei debet restitui.

R. D. iterum ut ante. Restituendum esse emptori, quod postea ad venditorem pervenerit respectu partis venditæ, sive quod ad hanc adhuc ex hæreditate pertinet *C. Secus N.* Etiam hic *§. 4.* ad hanc partem restringi debet; non autem restituendum est id, quod aliunde et ex diversa hæreditatis parte, scilicet ex jure accrescendi accessit, vel accrescere potuisset; cum nunquam de hoc jure vendendo cogitatum fuisse, inde pateat, quod in contractu venditionis circa pretium nulla sit habita ratio hujus argumenti, quod primum postea, et non ex vendentis arbitrio supervenit. Præterea iniquum foret, si in casu, quo tibi instituto in uncia alterius cohæredis, vel plurium etiam cohæredum pars accresceret, tota hæreditate carere deberes, nulla alia ex ratione, quam quod pro modico pretio secundum quantitatem tibi delatam constituto simul hanc, totumque jus hæreditarium a te abdicasse, ac in emptorem transtulisse censereris.

166. *Obj. II.* Portio vacans sequitur alluvionem ac portioni accrescit, non personæ, *L. 33. §. 1. in fin. ff. de Usufr.*; ergo debet sequi emptorem, penes quem existit prior portio, non venditorem. Si enim, quod per alluvionem accedit, ad compendium pertinet emptoris, *L. 7. de peric. et commod. rei vend.* etiam id, quod jure accrescendi accedit, ad commodum emptoris pertinebit, quia, ut dictum, jus accrescendi sequitur alluvionem.

R. 1º. *N.* quod *in cit. L. 33.* Jurisconsultus jus accrescendi simpliciter tribuat portioni, quasi huic competat, eamque sequatur, ut jam supra *num. 162.* ex hac *L.* observatum; sed illud personæ tribuit ejus, sive hæredis, sive legatarii, qui portionem suam agnovit, atque ex testatoris voluntate obtinuit, et in hoc ponit differentiam fundum inter et usumfructum fundi conjunctim legatum; nam fundi legati pars deficiens tantum ei accrescit, qui legatum hoc ex testatoris voluntate agnovit; ususfructus vero conjunctim legati pars deficiens etiam partem suam non agnoscenti accedit.

R. 2º. Quod portio hæreditatis vendita suo modo remaneat penes venditorem, ratione juris hæreditarii, quod etiam vendita hæreditate penes hæredem manet, et loco portionis fungitur, eamque repræsentat; venditis quippe rebus hæreditariis, non ideo venditum fuit *jus hæreditarium.*

167. *Obj. III.* Qui partem, ex qua hæres institutus erat, rogatus fuit restituere, huic non accrescit portio deficiens, eo quod rem non habere videatur, quam portio vacans sequitur, *L. 38. ff. de acquir. vel omitt. hæred.* ergo nec venditori hæreditatis debet aliquid accrescere, cum et iste rem non habere videatur.

R. N. Causal. Ant. Sed juxta *L. 38. cit.* portio deficiens ideo hæredi instituto non accrescit, quia interponendo fidem de hæreditate incapaci restituenda ipso jure hæreditario se indignum reddidit, adeoque privandus erit omni commodo, quod alias beneficio legis, aut ultimæ voluntatis consecu-

turnus fuisset, ut proin nihil ei accrescere debeat, quia et illud, quod jam accrevit, ei tanquam ministro fraudandæ legis aufertur, et fisco applicatur, *L. 1. 3. §. 42. ff. de Jur. fisc.* Idem responde ad *L. 43. ff. ad S. C. Trebell.* nam et hic, qui compulsus hæreditatem adiit, eamque restituit, nec portionem, nec jus hæreditarium habere videtur, quod omni commodo indignus habeatur, qui supremas defuncti preces destituit. *L. 53. §. 3. ad S. C. Trebell.*

168. *Obj. IV. L. 2. §. 2. ff. de hæred. vel act. vend.* vendita hæreditate patris, non censetur simul vendita hæreditas pupilli, cui venditor erat pupillariter substitutus, ex ratione addita: *quia alia hæreditas est*; ergo a contrario cum in casu nostro eadem esset hæreditas, una portione vendita, et alterea postea deficiens vendita censebitur.

R. 1°. Argumentum a contrario in jure non procedere, quoties alii textus sat clari obstant in contrarium.

R. 2°. Non infrequens esse in jure, ut leges rationes solum inadæquatas adducant, quod in casu *cit. L.* in specie factum videtur; nam ratio illius adæquata est, quod non aliud venditum videri possit, quam quod tempore venditionis ad venditorem pervenerat; non enim censetur contrahentes de eo cogitasse, quod postea primum supervenit tempore venditionis adhuc ab incerto dependens eventu. Ac sic ea ipsa lex potius in confirmationem conclusionis servire posset.

ARTICULUS V.

QUID SUCCESSIO AB INTESTATO? QUO ORDINE FIAT?

Nota. Rigidior erat ordo successionis ab intestato, spectata dispositione juris antiqui; qui vero prope totus immutatus fuit per *Nov. 118.* dum Imperator JUSTINIANUS, sublata scrupulosa illa inter suos et emancipatos, agnatos et cognatos, patrem et matrem distinctione, successioni legitimæ novam ac simpliciore formam dedit, totumque successionis ordinem ad tres classes reduxit, *descendentium, ascendentium, collateralium*, sic ut successionis ordo tangat 1°. descendentes; 2°. his deficientibus ascendentes; 3°. in eorum demum defectu collaterales.

169. *Dico I.* Successio ab intestato in genere, est jus hæreditatem acquirendi sine causa testamenti, id est, dum defunctus intestatus decessit, vel quia nullum testamentum fecit quacumque de causa; vel quia fecit invalidum; vel, si validum fecit, postea irritatum, ruptum, aut rescissum fuit. Ita Jurisconsulti communiter.

Dico II. Successio ab intestato vel est 1°. *conventionalis*, seu anomala, sic dicta, quia a conventionem paciscentium ortum habet. Alias jure communi non permittitur, sæpe tamen statutorio. Concernit successionem aut *conservandam*, dum pactum interponitur ad impediendam exhæredationem, et removendas exclusiones a successione: aut *acquirendam*, et respicit successionem vel alicujus tertii, vel ipsorum paciscentium, quo spectant *pacta dotalia*; *unio*, sive *parificatio prolium*; *confraternitates principum*; *pacta*

ganerbinatus : aut *restituendam*, dum quis adstringitur ad hæreditatem vel bona restituenda alteri : aut demum *omittendam*, quo pertinent *pacta renuntiatiua*, quibus, intercedente communiter juramento, successioni futuræ renunciatur.

Vel 2º. est *legitima*, alias proprie et in specie *ab intestato* dicta, quam lex immediate defert absque facto hominis, h. e. quando intestatus decessit. Et de hac hic solummodo agitur.

Vel 3º. *prætoria*, a jure prætorio nomen trahens, quam plerumque prætor concedere censebatur iis dando bonorum solum possessionem, quibus alias jus civile resistebat. Hoc jure succedebant liberi emancipati, in testamento præteriti.

170. *Dico III.* Ad successionem ab intestato vocantur primo *descendentes* : adeoque patri et matri præmortuis ante omnes succedunt liberi *naturales et legitimi simul*, sive ut aliis dicere placet, *legitime nati*, hoc est, ex matrimonio vel vere, vel putative valido procreati, sive masculi, sive feminae ; sive jam nati, sive posthumi, id est, concepti jam tempore mortis, sed nondum nati ; sive sui, sive emancipati ; sive existentes in seculo, sive in monasterio bonorum stabilium et successionis capaci *in capita* : si vero liberi essent demortui, nepotes ac neptes, ac quidem si ex una tantum stirpe descendant, pariter in capita ; si vero ex pluribus stirpibus, sive liberis primi gradus, *in stirpes* : demum si unus vel plures liberorum primi gradus essent superstitēs, unus vero vel plures essent demortui relictis liberis, hi *jure representationis* succedent in stirpes, priores primi gradus superstitēs in capita, Nov. 118. c. §. 6. L. 2. C. de suis et legit. liber. ac ratio est, quod descendantibus naturæ simul et parentum commune votum hæreditatem tribuat, L. 7. in fin. ff. si tab. Testam. null. extab.

Dixi : *In capita* : successio in capita est, quando hæreditas in tot partes æquales dividitur, quot sunt personæ succedentes : *in stirpes* vero fieri successio dicitur, cum tot hæreditatis constituuntur partes, quot sunt stirpes, ex quibus personæ succedentes descendunt, non habita ratione multitudinis, aut paucitatis personarum, L. 2. ff. de suis et legit. hæred. Sic relictī a defuncto patre liberi succedunt in stirpem, scilicet sui patris, quando cum patruis superstitibus dividenda est hæreditas avi ; ac etsi numero plures essent, quam patruī, non nisi eam tamen partem consequuntur, quæ obtigisset eorum patri, si superstes fuisset ; succedunt enim tantum *jure repræsentationis*, h. e. subinfrant in locum defuncti patris, cujus personam et jus fictione juris repræsentant.

171. *Si quæras* 1º. Quid igitur juris circa liberos alios, qui non sunt legitime nati, vel naturales et legitimi simul ? Ante responsionem

Observe : Præter naturales et legitimos simul varie liberos dividi. 1º. Alii sunt *legitimi tantum*, suntque adoptivi ; iique sunt vel adoptati per *arrogationem*, dum extraneus, qui sui juris est, hoc est, in nullius patria potestate constitutus, adoptatur ; vel per adoptionem *specificè sumptam*, dum extraneus filiusfamilias, h. e. in patria potestate constitutus adoptatur. 2º. Alii dicuntur *legitimati* quasi legitimi facti, quales fieri possunt triplici modo ; per subsequens matrimonium ; per oblationem curiæ principis ; per re-

scriptum principis. 3°. Alii *illegitimi*, ex thoro non legitimo nati, suntque rursum varii: 1. *naturales*, qui ex femina soluta geniti instar concubinæ habita, quibus hodie, post sublatum concubinatum, æquiparantur nati ex soluta extra matrimonium: 2. *spurii* juxta jus civile (quod in materia successionis solum attenditur) qui nati sunt ex meretrice publica, h. e. quæ se passim prostituit, ut proin pater sit incertus, atque ideo *quæsit* dicuntur: 3. *nati ex damnato coitu*, sive copula, quam damnat et punit jus civile, ut sunt nati ex adulterio, incestuosi, sacrilegi. Nunc

R. Adoptivi *arrogati* succedunt cum aliis legitime natis patri æqualiter in allodialibus, L. 5. C. de legit. hæred. durante tamen adhuc adoptione, L. cit. et Inst. de adopt. Non vero matri; tum quia in hujus potestatem non trans-eunt; tum quia, quando leges de successione adoptivorum loquuntur, semper de hac loquuntur respective ad adoptantem, qui est regulariter pater, §. 2. 3. Inst. h. t. Hinc inferitur, quod, si adoptivus solus existeret, etiam excluderet ascendentes; quia succedit ut legitime nati: sed hi excludunt ascendentes; ergo. Sique emancipati fuerint, adhuc succedunt in quartam partem bonorum allodialium, §. 3. cit. non tamen in feudalibus. Adoptivi *per adoptionem specificè talem*, si non ante sublata fuisset per emancipationem adoptio, itidem patri, non matri succedunt.

Legitimati si fuerint *per subsequens matrimonium*, cum legitime natis succedunt æqualiter in omnibus parentum bonis, non tantum allodialibus, sed etiam feudalibus, honoribus, jure retractus, etc. per omnia enim æquiparantur legitime natis, cum matrimonium subsequens a jure vim habeat, ut purget vitia omnia, c. Tantas. 6. qui filii legit. Si legitimati *per oblationem curiæ principis*, si hæc facta a patre, huic succedunt cum aliis, alias non, Nov. 89. c. 3.; sed hæc legitimatio hodie cessat. Si demum *rescripto principis*, adhibenda distinctio est. Vel enim legitimatio hæc facta, *antequam liberi legitimi nascerentur*, et cum his succedunt æqualiter, ut volunt communissime Jurisconsulti, juxta L. 83. §. 1. ff. de R. I. Non est novum, ut, quæ semel utiliter constituta durent, licet ille casus extiterit, a quo initium capere non potuerunt. Et c. 73. cod. in 6. Factum legitime retractari non debet, licet postea eveniat, a quo non potuit inchoari. Vel facta fuit, postquam jam alii nati, et non succedent; sed tunc rescriptum præsumitur subreptitium et obreptitium, Nov. 89. nisi princeps expresse in aliorum præjudicium legitimaverit; quia sic non tollit aliorum jus quæsitum, sed tantum restringit jus quærendum. Aut *liberis nullis extantibus*, et tunc si legitimatio facta patre vivo, succedent agnatis exclusis; si patre mortuo, non succedent, sed excludentur ab agnatis, nisi ex patris dispositione facta legitimatio.

Illegitimi *naturales* succedunt matri et omnibus ex matre ascendentibus una cum legitime natis, L. Modestinus. 8. ff. unde Cognati. At vero patri, si is uxorem legitimam, aut liberos habeat, non succedunt, etsi ab eo alimenta capiant; si non habeat, succedunt una cum matre concubina in sextante, sive duabus unciiis; reliquis unciiis decem ad agnatos et cognatos pertinentibus. Nepos tamen hic excluditur, Auth. licet. C. de natural. lib. et Nov. 89. c. 12. *Spurii* patri non succedunt, cum de eo non constet; quod si constaret, hodie ut naturales ei succederent; matri succedunt, nisi illustris sit, et alios habeat liberos legitimos, L. 5. C. ad S. C. Orphit. Demum nati ex

damnato coitu (qui in juris canonici sensu dicuntur spurii) nemini succedunt ascendentium, *Nov. 74. et 89. ult. capp.* sed solum jure canonico alimenta capiunt,

172. *Si quæras* 2°. Quomodo parentibus succedant legitime nati, sed ex diverso matrimonio?

R. Regulariter illi ex parentibus soli, a quo procreati sunt; ut, si patrem communem habent, succedunt omnes quidem in bona patris; bona vero parentis non communis inter illos solum, qui ab eo geniti, dividenda sunt, *L. 3. 4. 5. C. de secund. nupt.* Dixi: *regulariter*; nam excipi debet, si inter venerit pactum unionis, sive parificationis prolium.

173. *Dico IV.* Si defunctus nullos descendentes reliquerit, successio deferatur ascendentibus, naturalibus et legitimis simul, sic ut gradus proximiores, velut pater et mater, succedant *in capita*, non attento sexus discrimine, exclusis remotioribus omnibus, ut avis, etc. et collateralibus, præter fratres germanos et sorores; et eorum, si quis, vel si qui essent præmortui, liberos. *Nov. 118. c. 2.*

Dixi 1°. *Legitimis simul*, ex quibus defunctus erat legitime natus. 2°. Ut *proximiores exclusis remotioribus* in ordine ascendentium omnibus; quia inter ascendentes cessat jus repræsentandi, quippe quod ex derivatione sanguinis dependet; ascendentes autem non derivant sanguinem a descendantibus; sed hi ab illis; unde in descendantibus jus repræsentandi in infinitum porrigitur. 3°. Porro succedunt, licet defunctus emancipatus fuerit, *Nov. 118. c. 2.* Licet fuerit illegitimus naturalis, modo fuerit rescripto principis debite legitimatus, *Nov. 89. c. 13.* Licet posthumus. Nec succedunt solum in bonis filii castrensibus, vel quasi talibus, sed etiam aliis profectitiis, undecumque provenerint, modo fuerint appropriata filio. Ratio hujus contra alios sumitur 1. et principaliter ex *Nov. 118.* ubi sine discrimine statuitur, ut, si plures ascendentes concurrant ad successionem descendantium, æqualiter concurrant. 2. Undecumque bona provenerint, si filio appropriata fuerint, ita hujus sunt propria, ut cum aliis bonis consolidentur, et unum constituent patrimonium, unamque hæreditatem, ut in simili casu dicitur *L. 10. ff. de Vulg. et Pupill. subst.*

4°. Præter fratres *germanos*, etc. hoc est, ex eodem patre et eadem matre genitos; hi enim cum ascendentibus proximis succedunt in capita, ac, si quis, vel si qui essent præmortui, tunc relictii liberi in stirpem, vel stirpes; si vero omnes essent præmortui, liberi omnino excluduntur *Nov. 118. cit.* similiter nepotes fratrum et sororum *Nov. 117.* exclusis fratribus unilateralibus, h. e. aut consanguineis tantum, aut uterinis.

Demum verba Conclusionis sic sumenda sunt, ut, si pater et mater ambo concurrant, nihilominus salvus maneat ususfructus patri, si illum ante habuisset in bonis filii; is enim regulariter non extinguitur, nisi morte usufructuarii: at pater usufructuarius adhuc superstes est; ergo.

174. *Si quæras* 1°. Quomodo succedant parentes liberis legitimis tantum?

R. 1°. *Adoptivis in specie*, si adoptio fuerit *plena*, utpote quæ ab avo materno facta, successioni locus est, sic tamen, ut jure novo concurrat

pater naturalis; si minus plena, quæ ab extraneo facta, non succedit pater, quia nullum jus in eum devolutum; sed tantum parentes naturales. Et sic adest casus, in quo successio non est reciproca, §. 2. *Inst. h. t. STRYCK. Diss. de jure Success. ab Intest.*

R. 2º. *Arrogatis* succedit pater arrogator, una fratribus aut sororibus germanis, si modo filius in puberi ætate decesserit. Mater vero hic semper excluditur, uti et fratres unilaterales, aut ex arrogatione tales. *Id.*

175. *Si quæras* 2º. An et quomodo succedant parentes liberis legitimatis?

R. 1º. Succedunt legitimatis per subsequens matrimonium; habent enim se tales perfecte, ac qui nati legitime.

R. 2º. Etiam legitimatis rescripto principis.

R. 3º. Legitimatis per oblationem curiæ succedebat pater in dodrante; in reliquo curia.

176. *Si quæras* 3º. An et quomodo succedant illegitimis?

R. 1º. Quoad liberos naturales sequentes casus distingui debent: Vel enim mater naturalis adest sola; et tunc sola in naturalis filii sine legitima prole defuncti bonis omnibus succedet, §. ult. *Inst. de S. C. Tertyll.* Vel simul adest naturalis; ac tunc mater in decem, pater in duabus succedet unciiis. Vel adsunt pater, mater et fratres taliter germani, ut sint ex eodem concubitu progeniti; tuncque pater in duabus unciiis, in reliquis matres et germani fratres succedent æqualiter. Vel adest solus pater; et succedet naturali filio in duabus unciiis, in reliquo consanguinei, *Auth. licet. C. de natur. lib.* ut proinde hic jura tam patris naturalis, dum succedit naturali filio, quam filii naturalis, dum succedit patri, sint paria, sicut et inter naturalem matrem, si sola adsit, ac naturalem filium, si solus adsit.

R. 2º. Natis ex damnato coitu nec pater, nec mater succedit, sicut neque hi parentibus. *Spuriis* succedunt saltem ascendentes materni; non pater ob incertitudinem; quod si tamen de hoc constaret, ob spuriorum et naturalium differentiam hodie sublatam, admitteretur in sextante.

177. *Dico V.* Si defunctus nec descendentes, nec ascendentes hæredes reliquerit, successio consanguineis collateralibus defertur, *Nov. 118.* Pro intelligendo autem horum successionis ordine

Observa I. Ex consanguineis alii dicuntur *agnati*, qui ex linea paterna nobis conjuncti sunt, sive quibus sanguine ob patrem jungimur; alii *cognati*, qui ex linea materna, licet generaliori significatione aliquando cognati vocentur consanguinei omnes. De jure antiquo Digestorum erat differentia quoad successionem agnatos inter et cognatos, nec admittebantur cognati, si agnati extarent; jure vero Novellarum JUSTINIANI, ut dictum initio hujus articuli, sublata est hæc differentia, atque agnationis et cognationis jura confusa. In feudalibus tamen illa inter agnationem et cognationem differentia adhucdum vivit, juxta dicta *Cap. præc. de Feud.*

Observa II. In linea recta ascendentium et descendentium gradus consanguinitatis in ordine ad successionem computantur a jure civili eodem modo, quo a jure canonico in ordine ad contrahendum matrimonium, ut utrobique eadem teneat regula; *Tot sunt gradus in linea recta, quot sunt generationes*

et personarum, una dempta, scilicet communi stipite; hinc pater et filius gradu uno, nepos et avus gradibus duobus distant. At in linea transversa et laterali aliter computantur gradus a jure civili ad successionem, quam a canonico ad matrimonium; nam in ordine ad succedendum tot censentur esse gradus consanguinitatis, quot sunt personarum collaterales, dempto stipite; unde juxta jus civile duo fratres, vel duae sorores, vel frater et soror sunt consanguinei in secundo gradu, frater et fratris filius in tertio, frater et pronepos ex fratre vel sorore in quarto et sic deinceps; in exemplo enim primo duae sunt personarum collaterales, in secundo tres, in tertio quatuor. Sicque deinceps pergendum est. Porro in ordine ad successiones hereditarias computatio graduum, prout a jure civili instituta, etiam in foro Ecclesiastico observanda est, sicut vicissim computatio graduum in ordine ad matrimonium instituta a jure canonico in foro civili tenet. His positis ordo est sequens:

1°. Exclusis aliis succedunt fratres et sorores germani, sive duplicis vinculi, ab utroque parente conjuncti in capita; si vero unus sit praemortuus, relictus ab eo liberi in stirpem; si vero omnes fuerint praemortui, succedent liberi in capita. Ratio primi est ex *Nov. 118.*: secundi est a jure representationis juxta communem alias regulam: tertii ex *Constit. Caroli V. in comitiis Spirensibus anno 1329. §. 38.*

2°. Si non adsint fratres germani, succedunt fratres unilaterales, tam uterini sive ex eadem matre, quam consanguinei sive ex patre geniti, si utriusque classis adsint, ac probabilius aequaliter in omnia defuncti bona. Ratio hujus contra alios est, quia postquam bona pervenerunt ad filios, desinunt esse bona paterna, vel materna, et fiunt bona fratris; ad haec vero, deficientibus fratribus germanis, uterini et consanguinei semper admittuntur aequaliter. *Nov. 118. c. 3. Auth. cessante, et duab. sequ. C. de legit. haered. L. 2. ff. de suis et legit. haered.*

Nec obstat *L. 13. C. de legit. haered.* ubi, *exceptis maternis rebus, in quibus, si de eadem matre fratres, vel sorores sint, eos solos vocari oportet*; ut proin excludantur ab uterinis fratribus consanguinei a successione in materna bona; nam *L. 13. cit.* correctae est per *Novell. 118.* qua Imperator uterinos et consanguineos fratres, et post hos agnatos et cognatos aequaliter ad succedendum vocat.

3°. Deficientibus demum fratribus ac sororibus, et natis ex his liberis, ad successionem vocantur consanguinei gradu proximiores in capita, exclusis semper remotioribus; non usque ad gradum decimum solummodo (qui §. ult. *Inst. de success. cognat.* solum exempli causa, pro gradu remoto quocumque) sed in infinitum. Ratio prioris ex *Nov. 118. Authh. cit.* sumitur; posterioris ex *L. 4. C. de bon. vacant.* qua tum demum bona defuncti ad fiscum pertinere dicuntur, si nullus ex sanguinis linea longissimo jure appareat; ergo a jure nulli sunt positi graduum limites.

178. Si quaeras: An, et quod jus succedendi competat fratribus legitimis tantum? legitimatis? illegitimis?

R. *Ad 1um.* Legitimi tantum, si sunt in potestate adoptantis, ut arrogati, aut ab avo materno adoptati, sibi succedunt perinde, ut fratres consanguinei; unde a germanis excluduntur, non ab agnatis: secus est de cognatis;

cum in matris potestate non sint. Si non sint in potestate adoptantis, ut adoptati ab extraneo, neque succedunt. Hinc soluta adoptione semper expirat hæc successio. STRYCK. *Diss. cit.*

R. Ad 2um. Vel sunt legitimated per subsequens matrimonium; et succedunt cum legitime natis æqualiter, adeo ut propter duplicitatem vinculi unilaterales excludant. Vel per rescriptum principis; et tunc si concurrant inter se, succedunt æqualiter; si cum fratribus horumque liberis legitime natis; non succedunt, nisi ante illorum nativitatem legitimated fuissent. Hoc casu tamen jure unilateralium gaudebunt. Vel per oblationem curie; et non succedunt.

R. Ad 3um. Si sint naturales, et consanguinei, qui habent patrem communem, nec sibi invicem, nec aliis succedunt; quia nec agnati sunt, nec cognati: non agnati; quia agnatio, juxta jus civile, ex solis nuptiis justis oritur, §. 12. *Inst. de Nupt.*: non cognati, quia hæc per matrem contrahitur; sed in casu mater diversa est. Si naturales uterini, succedent et sibi, et omnibus per matrem cognatis, etiamsi alii legitime nati adsint. Hinc excludunt patruelem; a germanis tamen excluduntur, L. 2. ff. unde Cognati. Sic quoque spurii, jure civili tales, succedunt cum naturalibus, non tamen fratri unilaterali illustri. Si denique nati ex damnato coitu, non succedunt. Similiter sine liberis mortuo eo, qui ex damnato coitu natus, non admittuntur ejus fratres, non solum uterini, sed neque ex legitimo procreati matrimonio; sed succedit fiscus, vel magistratus politicus; atque ita judicatum in camera, teste MYNSYNGERO *Cent. 3. Observat. 91.* Cujus rei licet non extet textus apertus, ex iis tamen deducitur, quibus asseritur, hujusmodi natos nullum habere consanguinitatis jus, neque dignos esse filii aut fratris nomine.

179. Dico VI. Quod si neque collateralium quis extet, marito succedit uxor, et huic maritus, L. unic. C. Unde vir et uxor. Clerico autem, si beneficium aliquod habuit, Ecclesia, in qua habuit; hæc enim beneficiato loco uxoris est, *Can. fin. Caus. 12. Q. 5.* Demum, si nemo adsit hæres, succedit fiscus, laicus quidem defuncto laico, L. 1. et 4. C. de bon. vacant. Clerico, si non ministravit in aliqua Ecclesia, fiscus Ecclesiasticus. Gloss. in c. sed hoc. h. t. juxta vulgatum: quod non capit Christus, rapit fiscus.

180. Si quæras demum, in quibus differat Jus provinciale Franconicum a jure communi, quantum attinet ad dicta hactenus de jure hæreditario?

R. 1°. Quoad legitimam differt in sequentibus: 1°. Juxta jus commune filius nullum jus in legitima habet vivente adhuc patre, L. dudum. ff. de contrah. Empt. At vero de jure Franconico multi extant casus in Ordin. Provinc. Francon. part. 3. tit. 31. quibus obstringuntur parentes in vivis, dare liberis legitimam, cumque his dividere, quos exacte recensuit Cl. DEMERATH in Fascic. Differentiar. Jur. Comm. et Francon. part. 2. different. 2.

2°. De jure Franconico parentes post divisionem non habent legitimam in bonis liberorum; ante divisionem vero et assignationem legitimæ in vita habent parentes legitimam etiam in bonis filiorum castrensibus, nisi conjuges hæc bona sibi invicem reliquerint. *Ordin. cit. Tit. 36. §. 1. Tit. 39. §. 13. Tit. 19. 27. §. 3. et 4.*

3°. Jure Franconico legitima quocumque titulo relinqui potest, *Ordin. cit. part. 3. Tit. 48. §. 3.* De jure vero communi necessario relinqui titulo *institutionis*, constat ex dictis supra Artic. II.

4°. Jure eodem Franconico non solum patri, sed etiam matri, pupillariter aviæ substituere permissum, et conjux conjugem potest a liberorum legitima excludere, *Ordin. cit. Tit. 48.* Secus est de jure communi, quo potestas substituendi pupillariter negatur matri et aviæ.

R. 2°. Quoad *successionem ab intestato*, 1°. juxta jus Francon. *Ordin. Prov. cit. Tit. 76. §. 2.* liberi per receptionem legitimæ a bonis parentum separati excluduntur ab iis, qui receptione legitimæ separati non sunt; hi enim tunc soli, exclusis cæteris, ab intestato succedunt parentibus; quo etiam privilegio ii gaudent, qui receptam legitimam rursus in communem massam contulerunt. *Tit. 7. 8. 35. §. 1.*

2°. Nepos ex spurio avo suo non quidem succedit regulariter de jure communi; at tamen Franconico, *Tit. 82. §. 2.* Quo jure etiam illegitimi liberi non succedunt matri una cum legitimis, sed ab his excluduntur. *Tit. 82. §. 1.*

3°. Quamdiu superstes est ascendentium aliquis, nunquam collateralibus defertur hæreditas, *Tit. 83. §. 2. et 3.* item *Tit. 86. §. 1.* ita ut, si defunctus separatus fratres habeat et sorores, ne quidem vocentur.

4°. Superstes conjux, altero sine liberis mortuo, præter mediam partem bonorum acquiritorum lucratur pro portione statutaria quartam partem de bonis præmortui conjugis. *Ordin. p. 3. Tit. 88. §. 1. 12. 13., etc.* Demum jure Franconico unio sive parificatio prolium passim viget, ut adeo liberi ex diverso matrimonio succedant æqualiter utrique parenti.

CAPUT IV.

DE POSSESSIONE.

Possessio vel a pedis aut *pedum* positione, *L. 1. ff. de acquir. Possess.* quod positione pedis frequenter capiatur; vel positione sedium, quod in re possessa ponatur quasi sedes, nomen tulit. Sumi potest objective et formaliter. *Objective*, est res possessa, quo sensu res nostræ dicuntur possessiones nostræ: *Formaliter*, significat formam, a qua quis dicitur possessor, et res possessa. Possessio formalis alia dicitur *juridica*, est vera formalis secundum leges possessio habens effectus juris; alia *non juridica*, estque physica duntaxat, sine possidendi animo, rei detentio; unde etiam *asinina* vocatur, quod, sicut asinus saccum portat sine animo illum habendi ut suum, ita talis rem teneat. Hic solum de *juridica* disseremus.

ARTICULUS I.

QUID, ET QUOTUPLEX SIT POSSESSIO?

181. *Nota.* Possessio juridica est genus ad possessionem justam, quæ vocatur possessio *juris*, et possessionem injustam. Possessio sic generice sumpta, ut abstrahit a membris dividendibus, vocatur *possessio facti*; unde possessio injusta vocatur *possessio facti specificè talis*, sive pura puta possessio facti, carens possessione juris, h. e. justa. Hinc non satis apte possessio in genere definitur: *jus insistendi*; non enim convenit possessioni injustæ, quæ, licet non sit possessio juris, imo sit contra jus reale alterius, est tamen possessio juridica. Hac observatione retenta, facile dignosces discrepantes auctorum possessionis definitiones et acceptiones.

182. *Dico I.* Possessio facti in genere est detentio rei vera, vel ficta, corporis, animi et juris adminiculo. Ita communiter Jurisconsulti.

Dicitur 1°. *Rei*, quo nomine non solæ intelliguntur res corporales, sed etiam incorporales, ut sunt census, beneficia Ecclesiastica, jura, quæ à Theologis dicuntur possideri, a Juristis *quasi possideri*.

2°. *Detentio vera, vel ficta*; quia, ut quis aliquid possideat, necessum est; ut hoc per se, vel alium occupet; si occupatio fiat manibus in rebus corporalibus mobilibus, aut pedibus in re immobili, ut ponendo pedem in fundo, erit *vera*; *ficta* autem si ex dispositione, vel fictione juris; sic infans dicitur possidere; sic possides fundum oculis, si venditor tibi dicat: fundum, quem vides, traditum tibi volo, *L. 1. §. 21. ff. de acquir. Poss. ubi: Non est enim corpore et actu necesse apprehendere possessionem, sed etiam oculis et aspectu*; et in specie datum exemplum, *L. quod meo. §. si venditorem*. Idem est, si loco rei, tradatur annulus, clavis, instrumentum.

3°. *Corporis, animi adminiculo*; non enim ad possessionem juridicam sufficit apprehensio mera sive vera sive ficta, alioquin quidquid tangerem, vel pede calcarem, etiam possiderem; sed insuper requiritur, ut quis rem apprehendat animo sive intentione habendi ut suam. Necesse tamen non est, ut rem detinens suam esse judicet; nam etiam injustus possessor, vel fur vere juridice in ordine ad aliquos effectus civiles, ut dicemus, possidet; sufficit ergo ea intentione detinere, ut quis, saltem quoad externam apparentiam, habeatur dominus.

4°. *Juris*, non hoc sensu, quod debeat adesse justus possidendi titulus, aut positive a jure approbari; sed requiritur et sufficit, ut jus saltem positive non resistat tali apprehensioni, licet injuste cœpta sit; unde adhuc fur possidet, quia hæc possessio non irritatur; e contra laicus, licet rem sacram detineat animo eam habendi sibi, eam non possidet juridice, quia hæc possessio est irritata a jure *L. 30. ff. de acquir. Poss.* Idem est de bonis publicis. Unde nec eæ res præscribi possunt.

183. *Dico II.* Possessio *effective sumpta*, sive ut est effectus possessionis facti et juris simul, vel possessionis justæ, est ipsum jus reale possidendi; aut quatenus possessio est juris realis species, ac definitur: *Jus insistendi alicui*

rei tanquam suæ. Dicitur 1°. *insistendi*, id est, pacifice detinendi; et jûris remediis, interdum etiam vi et armis contra perturbantes tuendi; item fructus ex re possessa percipiendi. 2°. *Tanquam suæ*, id est, nomine proprio, non alterius; hinc licet tutor teneat bona pupilli, non tamen possidet. Nec fur hac possessione gaudet contra rei dominum, quia, cum hujus occupatio injusta fuerit, ex hac nullum ei jus reale oriri potest.

184. *Dico III.* Possessio facti *dividitur* 1°. in naturalem et civilem; utraque vero vel est talis a modo, vel causa et forma possidendi. *Naturalis a modo possidendi*, dum quis actu et naturaliter, quod idem est, ac corporaliter rei insistit; e contra *a forma et causa* possidendi naturalis dicitur, qua quis suo nomine, sibi rem detinet, sed sine vel animo, vel opinione dominii. *Civilis a modo possidendi* est, dum quis animo tantum, non autem actu, vel corpore rem detinet. Sic dominus absens adhuc possidet civiliter rem suam; quia possessio civilis solo retinetur animo etiam sine possessione naturali per se, vel per alium; et in æstimatione morali in ordine ad effectus possessionis perinde est, ac si physice et corporaliter detineret. *Civilis a forma et causa possidendi* est, dum quis suo nomine sibi rem detinet cum animo simul et opinione dominii. Unde *mixta* nascitur ex naturali simul et civili possessio, si quis animo simul et actu rem possidet.

Hinc perspicitur 1°. sequestrum, apud quem res litigiosa deponitur, rem sequestratam possidere non nisi *improprie*, uti alius depositarius, cum rem non detineat animo habendi sibi; ac proinde solus possessor est deponens, qui et solus gaudet possessionis effectibus. *L. 39. ff. de acquir. et amitt. Poss.*

2°. Usufructuarius solum habet possessionem naturalem a causa et forma possidendi, cum rem teneat animo quidem habendi sibi, et in suam utilitatem; at sine dominio. Proinde leges, dum usufructuario possessionem negare videntur, de possessione civili debent intelligi, cujus effectus usufructuario nullo modo communes sunt, ut usucapio, quæ possessionem civilem necessario supponit. *L. 10. §. ult. ff. de A. R. D.*

3°. Pariter creditor pignoratitius rem datam pignori solum naturaliter ratione formæ et causæ possidet, cum rem quidem teneat cum affectione erga se, inque utilitatem suam, h. e. securitatem crediti; at sine intentione dominii. Eaque ratione conciliari debent leges, quarum aliquæ creditori pignoratitio simpliciter possessionem tribuunt; aliquæ debitori; priores enim de naturali, posteriores de civili loquuntur.

4°. Dominus directus et vasallus, item emphyteuta possident singuli civiliter, sed diverso modo; nam dominus directus rem animo possidet habendi sibi cum opinione dominii proprietatis; vasallus et emphyteuta cum opinione dominii utilis.

5°. Non satis apte a nonnullis confundi possessionem civilem cum *justa*, et naturalem cum *injusta*. Justa enim possessio est, quæ justo titulo acquisita fuit; injusta vero, quæ vel titulo plane nullo, vel injusto, ad transferendum dominium inhabili comparata; at datur possessio naturalis justa, et civilis injusta. Sic si quis ædes possidet animo detinendi sibi, cumque opinione, quod sint suæ, itaque dominii, cum tamen pater defunctus, a quo accepit, eas titulo solum locationis, vel simili inhabitavit; possidet quidem civiliter, sed tamen sensu juris injuste, quia sine titulo. E contra qui rem,

quam possidet, ex errore putat esse alienam, cum tamen possessor primus legitimo ex titulo compararit, juste possidet, nec tamen civiliter.

185. *Dividitur* 2°. in possessionem bonæ et malæ fidei : unde alius possessor bonæ, alius malæ fidei. *Possessio bonæ fidei* est, quando rem detineus putat eam esse suam, vel saltem non alienam, quanquam forte reipsa sit aliena, nec illicite detineri. *Possessio malæ fidei* e contra est, quando detineus rem scit, vel putat non esse suam, sed alienam. Ubi tamen rursus observandum : non omnem possessionem malæ fidei esse juridice injustam, uti neque omnem possessionem bonæ fidei esse juridice justam ; ita enim qui scienter rem furtivam emit, etsi mala fide possideat, justam tamen possessionem habet, *L. 28. ff. de contrah. empt.* E contra qui bona fide a pupillo quid emit, vel quia putat, ipsum pupillum non esse, vel saltem huic venditionem non esse prohibitam, bona fide possidet, at non juste, quia sine titulo.

186. *Dices* 1°. Ad acquirendam possessionem non est semper necessaria aliqua corporalis apprehensio ; ergo. *Prob. Ant.* Sic enim possessio rerum hæreditariarum saltem in hæredes suos solum continuatur ipso jure citra omnem apprehensionem corporalem.

R. N. Ant. et prob. Ita quoad hæredes suos, de quibus solis potest esse controversia (quia in extraneis hanc apprehensionem esse necessariam, quod sciam nemo negat), teste HAUNOLDO, TUSCHUS Cardinalis, GAIL. Lib. 2. observ. 129. aliique Jurisconsulti communiter contra alios. Ratio sumitur ex *L. 30. §. 5. ff. de acquir. Poss.* ubi generaliter dicitur : *Quod per colonum possideo, hæres meus, nisi ipse nactus possessionem, non poterit possidere.* Ac subditur ratio generalis petita ex conceptu possessionis : *Retinere enim animo possessionem possumus, adipisci non possumus.* Eodem modo *L. 1. §. 15. ff. si is, qui Testam.* generaliter enunciat : *Possessionem hæreditatis non habet, quæ facti est et animi. Sed nec hæredis est possessio, antequam possideat ; quia hæreditas in eum id tantum transfundit, quod est hæreditatis ; non autem fuit possessio hæreditatis.* Sed hæc hæredes omnes respiciunt.

Dices 2°. Hæreditas ex dictis *Cap. præc.* est successio in universum jus, quod habuit defunctus : atqui possessio est jus ; nam licet ejus inchoatio consistat in facto, in conservari tamen dicit jus detinendi rem semel possessam.

R. D. Ant. In universum jus, quod est in hæredem transferibile *C.* Quod non est in eum transferibile *N.* Quædam velut ossibus defuncti adhærent, cujusmodi est possessio ; alias enim etiam transmitteretur ad extraneum ; sed talia jura in hæredem non transmittuntur, sicut jus, quod defunctus habuit, Titium scribendi hæredem, ad hunc non transmittitur ; alioquin se ipsum scribere hæredem posset.

Dices 3°. Hæredi prodest possessio defuncti, quæ continuata complet præscriptionem, ut dicimus suo loco : atqui non prodesset, si non transmitteretur ; quia non continuaretur possessio ; ergo æque transmittitur possessio, quam cæterarum rerum dominium.

R. 1°. Probas etiam possessionem æque transmitti ad extraneum, quia et huic prodest defuncti possessio.

R. 2°. *N. min.* Quia hoc, ut prosit defuncti possessio hæredi ad complendam præscriptionem, singulari est jure statutum, *L. 44. §. 3. ff. de Usucap.* Igitur facta per hæredem rei apprehensione a defuncto possessæ, continuatur juris fictione possessio sicut dominium.

Dices 4°. *L. cum miles. 30. ff. ex quibus caus. ma. in integr.* dicitur hæredem in usucapione succedere; quia possessio defuncti quasi juncta descendit ad hæredem, et plerumque nondum hæreditate adita completur.

R. 1°. Rursus probas nimium etiam pro hærede extraneo.

R. 2°. Dum dicitur, ad hæredem quasi juncta descendere, immuitur id fieri fictione juris, at non nisi interveniente apprehensione, qua non præcedente neque juncta descendet possessio in ordine ad præscribendum.

Dices 5°. Pater et filius una eademque persona esse censentur; ergo si pater possedit, censetur et filius possedissee; secus ac se res habet in extraneo.

R. *D. Ant.* Censetur eadem persona, quousque jura fingunt esse unam personam *C.* Secus *N.* Sic e. g. fingunt esse personam unam ratione acquisitionis, in quantum filius in patria potestate constitutus patri acquirit. At non in quibusvis filius una cum patre persona fingitur; neque hic quoad possessionem.

ARTICULUS II.

QUÆ SINT POSSESSIONIS COMMODA? QUOMODO AMITTATUR? QUÆ REMEDIA POSSESSORIA?

187. *Dico I.* Commoda sive privilegia possessori a jure concessa ampla et multa sunt: velut 1°. Quod in pari causa, vel in dubio melior sit conditio possidentis, *L. 128. ff. et c. 65. in 6. de R. I.* quod cæterorum veluti radix et fons est.

2°. Possessor in judicio petitorio habetur pro domino, ac præsumitur, ideoque probationis sublevatur onere, quod soli incumbit illi, qui possessori litem intentat, ac nisi is dominium manifeste probet, aut injustam possessionem alterius, causa cadit, *§. Commodum. Inst. de Interdict. c. sæpe de Restit. Spoliat. L. fin. C. de R. V.*

3°. Possessor in judicio petitorio conventus, per se loquendo, non tenetur edere suæ possessionis titulum, *L. 11. de petit. Hæredit.* Dixi: *per se loquendo*; nisi scilicet possidenti alias resistat jus, uti resistit laico quoad juris spiritualis possessionem; vel nisi adversarius habeat fundatam pro se in jure intentionem, ut habet Parochus ad decimas; vel nisi contra possessorem stet gravis præsumptio.

4°. Res bona fide possessas, nisi exceptæ sint, præscribit possessione legitimi temporis, hoc est earum acquirit dominium; de quo plura suo loco, ubi de præscriptione agemus.

5°. Possessio immemoralis supplet præsumptos defectus vitiositatis, saltem quamdiu non aperte deteguntur; sed inducit præsumptionem tituli; imo est probatio tituli, ut aiunt, probata; nec patitur inquisitionem de titulo, ut proinde possessorem muniat privilegio singulari, ut colligant Juriscon-

sulti, præsertim Romani, ex c. *super quibusdam* §. *præterea de V. S.* item ex *L. hoc Jure* §. *ductus aquæ. ff. de aqua quotid.*

6°. Possessor potest possessionem suam tueri, et vim vi repellere; sique possessione dejectus esset, potest etiam vi repetere, si modo id fiat in continenti et sine intervallo. Quod si autem fur rem tuam clam rapuerit, teque insequente et persequente fugerit, sed rem extra tuam custodiam posuerit, eam tunc vi equidem repetere non potes, ne perturbetur tranquillitas publica; et quia tunc possessionem amisisti, supersunt tibi tamen *remedia juris*, scilicet *possessoria*. Idem est si prædonem respoliare in continenti neglexeris. Unde

7°. Si quis possessione rei, quam naturaliter et civiliter possidet, sive juste, sive injuste vi dejiciatur, dejiciens sive spoliator non solum pellitur per remedia juris a possessione, sed etiam compellitur a judice restituere rem possessori cum fructibus, compensare damna.

8°. Possessio tribuit possessori jus administrandi rem possessam, pendente etiam lite; atque obligat judicem ad tuendum possessorem in possessione, quousque res ipsa non evincatur, juxta *L. 128. ff. de R. I. et c. 65. in 6. h. t.* Ac demum possessori dat actionem realem, quæ *publiciana* dicitur, qua rem a se possessam sibi ablatam vindicat, quasi jam a se usucaptam, contra possessorem quemlibet. Estque hoc singulare beneficium possessori concessum a prætore. Ex his tantis possessionis commodis natum illud Jurisconsultorum axioma: *Beati possidentes*:

188. *Dico II.* Possessio rerum corporalium *immobilium* amittitur generaliter voluntate possessoris rem amplius possidere nolentis, *L. 3. §. 6. ff. de acquir. vel amitt. Possess.* sive voluntate expressa, sive tacita. Proinde amittitur 1°. Si longo tempore est absens a re sua, eique nec per se, nec per alium insistit, nec protestatur, se nolle rem amittere. 2°. Si redux rem suam quidem statim repetat, occupatam ab altero, sed ab hoc repulsus, non audet deinceps vel rem occupare, vel possessionem repetere. 3°. Si nescit rem esse suam, eamque proin inter res suas non numeret, potest perdi possessio, quia deficit possidendi animus; idem est si sciat rem esse suam, sed negligat, permittat possideri ab altero; vel si libere possessionem ultro cedat alteri pacto, vel contractu; quia in his partim adest voluntas expressa, partim tacita et præsumpta, quod rem possidere amplius nolit. Idem vero est de incorporalibus, ut sunt jura, etc.

Pariter rerum corporalium *mobiliu*m possessio amittitur 1°. Per voluntatem non amplius possidendi, etiam solam, *L. 3. cit.* 2°. Si ita quis rem suam amittat; ut non amplius in custodia retineat, vel, ubi sit nesciat. 3°. Per furtum et rapinam factam ab eo, qui sub tua potestate non est. 4°. Per fugam, scilicet animalium, quæ non habent redeundi consuetudinem, ut aves, lepores aliæque sylvestres feræ; secus est, si redire soleant, ut canes, columbæ, aliæque animalia domestica. Non tamen amittitur possessio servi per fugam. *L. Pomponius 13. ff. de acquir. vel amitt. Possess.*

Si dicas: L. 8. ff. de acquir. vel amitt. Possess. ita edicatur: *Quemadmodum nulla possessio acquiri, nisi animo et corpore potest; ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est; ergo rerum corporalium possessio non amittitur voluntate sola, aut animo.*

R. Oppono *L. 6. §. 6. tit. eod.* qua dicitur clare amitti *animo solo*; igitur quamdiu non deponitur animus possidendi, possessio retinetur; si quis vero prius non dimittat animo, quam corpore, jam amittit possessionem, antequam recedat corpore. Quod amplius enunciat *L. 17. ff. eod.*: *Differentia inter dominium et possessionem hæc est, quod dominium nihilominus ejus maneat, qui dominus esse non vult, possessio autem recedit, ut quisque constituit nolle possidere.* Unde, ut *L. 8. cit.* cum his concordet, eam oportet intelligi pro casu, quo quis rem prius incipit deserere corpore, et hoc solum nondum sufficit, sed tunc præterea requiritur, ut etiam deserat animo.

189. *Dico III.* Remedia possessoria sunt *interdicta*, quæ jure novo sunt actiones extraordinariæ, quibus in causa possessionis præsertim inter partes litigantes disceptatur. Pro quo sciendum, quod, cum plurimæ lites proponi soleant in judiciis circa possessionis materiam, et periculum sit, ne ob protractionem litis homines ad vim et arma descendant ob possessionis comoda, certa in jure statuta sint remedia, ut succurratur tam actori, quam reo. Hæc remedia dicuntur *possessoria*, quia titulo possessionis competunt; et *interdicta*, quia sunt sententiæ sub quadam verborum forma inter litigantes de possessione dictæ, et jam Corpori juris insertæ, ut aliæ leges, non perpetuæ, sed ad tempus, nimirum quasi *interim dictæ*, donec pleniori judicio causa proprietatis terminetur. *Actiones* dicuntur *L. ult. C. h. t.* ac quidem *extraordinariæ*, quia facilius expediuntur causa servandæ tranquillitatis.

Dividuntur interdicta 1º. in exhibitoria, prohibitoria, restitutoria. *Exhibitoria* sunt tria: 1. De libero homine exhibendo. 2. De libertis exhibendis. 3. De liberis exhibendis et deducendis. *Prohibitoria* sunt quatuor: 1. Ne vis fiat illi, qui in possessionem bonorum debitoris missus a judice. 2. De mortuo inferendo. 3. Ne quid in loco sacro ædificetur. 4. Ne quid in flumine publico, ripave immittatur. De quibus in *ff. L. 43. De restitutorii constabit* ex dicendis.

Dividuntur 2º. et celebrius ac utilius in interdicta possessionis adipiscendæ, retinendæ et recuperandæ.

Interdictum *adipiscendæ*, est remedium concessum a jure ad possessionem, quam quis nunquam habuit, acquirendam. Continet sub se tria alia: Primum est, *Quorum bonorum*, quod hæredi competit, ut possessionem acquirat hæreditatis contra illos, qui temere occuparunt hæreditatem defuncti. Alterum, *Quorum legatorum*, vel *Quod legatorum*, competens hæredi contra legatarium, qui rem sibi legatam occupavit auctoritate propria contra leges statuentes, neminem debere sibi ipsi jus dicere, et legatum ab hærede petendum esse. Tertium, *Salvianum*, domino fundi competens contra colonum conductorem ad acquirendam possessionem earum rerum, quæ in fundum locatum colonus induxerat, et eo ipso tacite obligata erant domino pro pensione debita.

Retinendæ possessionis, seu conservandæ interdictum est duplex: Primum, *Uti possidetis*, quod datur ad retinendam possessionem immobilium sine vitio possessorum, id est, *nec vi, nec clam, nec precario*, contra quemlibet, qui possidentem audet turbare, vel inquietare, *L. si duo, ff. Uti*

possidetis. Secundum dicitur *Utrobi*, quod pro retinenda possessione mobilium datur; quoad cætera naturam prioris sequitur.

Recuperandæ possessionis, qua quis vi dejectus, rursus duo sunt interdicta: Primum, *Unde vi*, servit pro recuperanda possessione immobilium, qua quis vi expulsus fuit, ff. *de vi et vi arm.* Agenti tamen ex hoc interdicto duplex incumbit probatio, quod possederit, et quod vi dejectus sit. Alterum, *Vi bonorum raptorum*, serviens pro recuperanda possessione bonorum mobilium; de cætero priori simile est. Quibus accedunt duo alia de *jure canonico* primum, ex *Can. Redintegranda* 3. *Caus. 3. Q. 1.* scilicet pro redintegranda possessione rerum immobilium et mobilium omnium, ad quemvis eorum possessio, etiam sine vitio pervenerit, datur et clericis et laicis. Secundum, ex *Can. Sæpe* 18. *de Restitutione Spoliatorum*, contra scienter recipientem rem invasam a spoliatore. De interdicto *Unde vi* inter Recentiores celebris disceptatio est, utrum etiam competat prædoni et invasori rei alienæ, non tantum contra extraneum, sed ipsum etiam dominum rei, sive vel ab hoc, sive ab illo respoliatus fuisset? Unde affirmant, negant multi contra multos. Igitur

190. *Dico IV.* Interdictum *Unde vi* etiam prædoni et invasori rei alienæ competit 1°. contra extraneum quemvis: 2°. spectato rigore juris etiam contra rei dominum notorium, et non in continenti respoliantem.

Pars I. est Jurisconsultorum omnium, fundata in jure claro tam canonico, quam civili: priore *c. 5. h. t. de Restit. Spol.* ubi, *etiam prædo ante omnia est restituendus*; sed hoc saltem contra extraneum certo tenet. Altero *L. 1. §. 30. de vi et vi arm.* ubi, *qui a me vi possidebat, si ab alio vi dejectiatur, habet hoc interdictum*. Sola *pars II.* controversitur. Ante cujus probationem

Observa: Addi in conclusione, *et non in continenti respoliantem*; quia si in continenti, hoc est, sine intervallo, statim, antequam divertat ad alia, respoliet; vel, etiamsi interfluant aliquot dies, modo dominus statim se parare cœpit ad possessionem vi recuperandam, nihil contra jus aget; quia spoliū in continenti eripere ad defensionem rerum suarum pertinet, nec tantum jure naturali, sed etiam positivo humano permissum est, *L. 1. 3. ff. de vi et vi arm. c. 18. de homicid. volunt.* Igitur

191. *Prob. pars II. 1°.* Ex *c. 5. de Rest. Spoliat. cit.* ubi ALEXANDER III. consultus, an restituendus sit beneficio spoliatus, qui dicitur non fuisse institutus canonice? respondet, *prius de violenta ejectione, quam canonica institutione agi debere*; ac rationem addit: *quia etiam prædo est secundum rigorem juris restituendus*. Respondent adversarii, hic de prædone non notorio sermonem esse; at hæc responsio videtur aperte insufficiens; quomodo enim in non notorio prædone esset *rigor juris*? Item quomodo tene-ret argumentum Pontificis a majore ad minus?

Prob. 2°. Ex jure civili, quod sine discrimine jubet ipsum prædonem ante omnia restitui. *L. 7. C. Unde vi*, simpliciter statuit, quod si rei dominus aliquem spoliaverit vi, restituere debeat. Respondent rursus adversarii hic de prædone notorio spoliato sermonem non esse; verum 1°. Lex hunc non excipit. 2°. Esto; satis est, quod velit restitui spoliatum etiam contra domi-

num, etiam quando constat esse dominum; quia vult hunc amittere dominium; ut enim dominus privari dominio possit, haud dubie constare debet.

Conf. 1º. Ex L. 4. §. si dominus ff. de Usurpat., ubi: si dominus fundi possessorem vi dejecerit, Cassius ait, non videri in ejus potestatem rediisse, quoniam interdicto Unde vi restitutus sit possessionem.

Conf. 2º. Ex §. Inst. de interdict. ibi: Nam ei proponitur interdictum Unde vi, per quod is, qui dejecit, cogitur ei restituere possessionem, licet is ab eo, qui vi dejecit, vi, vel clam, vel precario possideat. En spoliatori contra spoliatorem reciprocum datur hoc interdictum, sive sit dominus, sive non; subditur enim: *siquidem in bonis ejus, spoliatoris, est, dominio ejus privatur.* Ac ratio est, quod intersit pacis publicæ, homines sibi ipsos jus non dicere; cum, eo permissio, ad violentias, arma, et cædes facile deveniant, ut proinde justæ plane et æquæ leges sint, dum prædonem volunt restitui contra dominum quemcumque, qui sibi imputet, quod, neglectis juris remediis, ipse sibi jus dixerit. Hic tamen

Observe: Singulare esse privilegium, quo gaudent clerici, quod quidem olim erat latissimum, vi cujus clericus a quocumque spoliatus, si conveniretur ab alio actione sive civili, sive criminali, non tenebatur respondere ante in judicio, quam esset restitutus, *Can. oportet. Caus. 3. Q. 1.* At quia abutebantur hoc privilegio, cum convenirentur, falso asserentes se spoliatos fuisse, INNOCENTIUS IV. *c. 1. de Restit. Spoliat. in 6.* restrinxit hoc privilegium eo, ut clericis non liceret eo privilegio uti contra quemlibet, sed solum contra spoliatorem, Quod GREGORIUS IX. eo extendit *c. fin. de ord. cognit. ut,* si clericus ab alio prius spoliatus, deinde eundem in re alia spoliaret, si a spoliato conveniatur interdicto *Unde vi*, possit hunc exceptione sui privilegii repellere, nec teneatur respondere prius, quam fuerit ipse restitutus.

192. *Dices 1º. Juxta c. cum dilectus 6. de Caus. Poss. ei Propr. causa proprietatis in executione prævalere debet; ergo dum constat de dominio non est habenda cura possessionis.*

R. D. Cons. Quando constat judicialiter *C.* Si tantum extrajudicialiter *N.* Nihil autem minus adversariorum causam, quam hoc *c. cit.* promovet; ait enim Pontifex: *Breviter respondemus, quod, cum super possessorio et petitorio simul est actum; utrumque una sententia debeat terminari* (ubi vides, eum loqui de casu, quo judicia duo possessionis et proprietatis simul cumulantur, ut de proprietate judicialiter constet), *sed licet in pronuntiatione sit possessio præmittenda; in executione tamen debet proprietas prævalere.* Ergo non negatur spoliato interdictum *Unde vi*, cum super possessione debeat præmitti sententia. Adde in *cap. cit.* non exprimi, utrum dominus ex intervallo spoliaret prædonem.

193. *Dices 2º. L. 1. ff. de vi et vi arm. dicitur: qui a me possidebat, si ab alio dejiciatur, habet hoc interdictum; ergo a contrario, qui non ab alio dejicitur, sed a me, qui ab illo etiam dejectus eram, non habet hoc interdictum.*

R. 1º. Probas manifeste nimium, nimirum, quod illi neque competat hoc interdictum, si ego illum dejiciens non essem dominus; vel, etsi essem

dominus, de meo dominio non constaret, quod est contra omnes: sequela autem patet; quia tunc etiam non deiceretur ab alio.

R. 2°. *N. Cons.* Genuinus legis sensus est, quod spoliatus ab alio semper eo interdicto uti possit, non autem semper quando reciproce spoliatus fuit ab eo, quem ipse prius spoliaverat, quia prius cognosci debet, an is reciproce spoliarit in continenti, an ex intervallo?

194. *Dices 3°. Juxta L. bona fides. ff. Depositi.* : Non est ex bona fide rem suam dominum prædoni restituere compelli; ergo.

R. *D. Ant.* In casu, quo dominus rem suam absque omni vitio et vi consequitur *C.* Quando per vim, et modo a jure prohibito *N.* Lex loquitur de casu, quo rem meam fur me ignorante surripuit, et postea apud me, etiam tunc delictum ignorantem, deposuit; ac tunc, ait lex, non contrahitur depositum, quia non est ex bona fide, rem suam dominum, si hic postea constiterit, prædoni restituere compelli. Unde lex ea controversiam nostram non attingit.

Si urges : Etiam in hac controversia non esset ex bona fide. *Prob.* quia prædo posset exceptione doli submoveri; dolo enim petit restitui, qui statim iterum debet restituere domino.

R. *N. A. et prob.* Saltem hæc exceptio cum effectu opponi non posset, quia ordo juris exigit, spoliatum debere ante omnia restitui; alias enim etiam, qui possessionem clam occupavit, et vi dejectus est, non gauderet hoc interdicto, quod est contra sententiam communem; nam etiam huic obijci posset possessionis acquisitæ vitium. Et certe negabit nullus, dominum punibilem esse, ob vim prædoni ex intervallo illatam, quod ita neglectis juris remediis, contra prohibitionem legum, jus dixerit sibimet,

195. *Dices 4°. C. ad Decimas. 2. de Restit. Spoliat. in 6.* Agentibus spoliatis canonicis contra spoliatorem decimarum negatur restitutio, nisi evidenter probaverint possessionem legitime acquisitam propter præsumptionem de injusta eorum occupatione; ergo.

R. *D. Ant.* Canonicis spoliatis negatur simpliciter et absolute restitutio *N.* Dum evidenter probent possessionem decimarum in aliena parochia legitime acquisitam, eo quod præsumptio contra illos militet in oppositum *C.* Canonici occupaverant decimas in aliena parochia, sed reciproce spoliati erant a parrocho. Quæsitum est, an debeant restitui contra parrochum? respondit Pontifex negative, nisi evidenter probaverint, quod earum possessionem legitime acquisiverint; nam, cum decimæ essent in aliena parochia, et de jure canonico communi decimæ ad Ecclesiam, intra quam sunt, pertinere debeant, erat contra canonicos præsumptio juris, quod essent possessores injusti; possessio e contra parrochi in jure fundata. Tali vero casu debebant canonici probare possessionem legitimam, ut jam inter possessionis comoda hunc casum excepimus, num. 187.

Adde, ex *c. cit.* non constare, quod illas decimas aliquando quiete possederint; multo minus quod occupaverint vi, ac forte cum vi occupare velent, a parrocho sunt vi repulsi, et sic a spoliato in continenti spoliati, quod jura permittunt.

196. *Dices* 5°. Juxta *c. Constitutus de fil. Presbyt.* spoliatus beneficio restituendus est, si constet patrem ad tempus illud administrasse; non autem huic in perpetuum concessum fuisse; ergo a contrario restituendum non vult, si fuisset patri in perpetuum concessum.

R. C. totum; quia hoc fieret contra canones, quibus expresse prohibetur, filium beneficium habere in Ecclesia, in qua pater habuit. Talis igitur filii possessioni cum resistat positive jus, ille restitui nec debet, nec potest, quia ad tale beneficium possidendum est jure inhabilis; unde *c. quoniam. de fil. Presbyt.* talem removeri vult.

197. *Dices* 6°. Potior est habenda ratio innocentis, quam prædonis; ergo iniquum videtur, si contra dominum deberet prædo restitui.

R. N. *suppositum*, dominum, qui vim ex intervallo etiam prædoni intulit, in sensu juris innocentem esse, quandoquidem neglectis remediis juris sibi ipsi jus dixerit, ac punibilem se fecerit etiam poena privationis domini, cum jura graviter prohibeant, in publicis fundata causis, ne homines sibi jus dicant, ad vim et arma prosiliant, unde civilis pacis perturbatio variaque gravia incommoda nasci pronum est.

ARTICULUS III.

QUOS FRUCTUS TENEATUR RESTITUERE POSSESSOR BONÆ FIDEI, RE ALIENA IN
JUDICIO EVICTA?

198. *Nota.* Fructuum nomine id omne intelligitur, quod ex re ipsa, vel occasione rei percipitur; suntque in multiplici classe; aliter tamen a Theologis, aliter a Juristis dividuntur. Dividunt eos Theologi 1°. in naturales, industriales, et mixtos. *Naturales*, sive spontanei sunt, qui ex ipsa re, sine notabili saltem industria hominum, provenire solent, ut gramen, poma, ligna cædua, lac pecudum, partus animalium, lana ovium et similia. *Industriales*, qui vel unice, vel potissimum accedente industria hominis proveniunt, ut sunt artefacta, lucrum negotiatione acquisitum, dexteritate vendendi, etc. in quibus plus hominis industria quam ipsæ res, etsi per modum instrumenti concurrant, operatur. *Mixti*, qui a natura et industria humana ferme æqualiter concurrentibus gignuntur, ut segetes, vinum, caseus, butyrum, lana depexa, etc. A Juristis vero in *naturales*, *industriales* et *civiles* dividuntur. Per naturales eosdem cum Theologis intelligunt: per industriales, quos Theologi mixtos vocant: per civiles, qui a Theologis industriales appellantur; civiles vero sic ideo nuncupant, quod mediante aliquo jure, vel obligatione civili provenire plerumque soleant. Nos hac in materia Theologorum maxime divisionem retinebimus.

Dividuntur 2°. communi Theologorum et Juristarum sensu in pendentes, perceptos, percipiendos. *Pendentes*, qui rei fructiferæ adhuc inhærent, ut foetus animalium nondum in lucem editi, poma ex arbore adhuc pendencia, segetes nondum demessæ. *Percipiendi*, quos possessor vel negligentia vel dolo non percepit, potuisset tamen, si voluisset, facile percipere. *Percepti*, qui jam a re frugifera separati, et a possessore collecti,

Percepti rursum dividuntur in consumptos et extantes. *Consumpti*, qui nec in natura, nec in æquivalenti, sive pretio supersunt; *extantes*, qui adhuc supersunt: si supersint in natura, dicuntur *extantes formaliter*; si in æquivalenti, ut pretio, quod ex venditis possessor accepit, aut si fructus ex re aliena perceptos absumendo, pepercerit interim proprius ex re sua perceptis, dicuntur *extantes virtualiter*. Pro intelligendo statu controversiæ hoc ævo celebris

Nota II. Quæstio nulla est de fructibus industrialibus; cum enim rei fructus non sint, sed industriæ possessoris, certum est, eos restitui non debere: nec de pendentibus; hi enim cum vel pars fundi, vel rei, cui inhærent, censeantur, æque certum est, hos e contra debere restitui: nec de percipiendis juxta Jurisconsultorum communem; quia, cum possessor bonæ fidei loco domini sit, cui liberum est, quantum velit e re fructuum percipere, satis constat, eum ad hos restituendos nullo foro obligari: nec denique de simpliciter consumptis ante contestatam litem, utpote quos pariter loco domini absumpsit; sed de naturalibus et mixtis, ante litis contestationem perceptis, adhuc extantibus et nondum præscriptis. Dixi 1º. *Ante litis contestationem* perceptis; nam post contestationem litis possessor constituitur in fide juridice mala, ac proinde, re aliena evicta, omnes fructus a tempore contestatæ litis perceptos obligabitur restituere. 2º. *Nondum præscriptis*; si enim jam præscripserit, eorum acquisivit dominium, nulloque modo tenebitur restituere. Quæritur vero 1º. de extantibus formaliter: 2º. et maxime de extantibus virtualiter.

199. *Dico I.* Possessor bonæ fidei tenetur cum re aliena in judicio evicta restituere omnes fructus naturales et mixtos jam perceptos, et adhuc formaliter extantes. Ita multi contra multos.

Prob. I. Ex L. 22. Certum. C. de R. V. ubi: *Certum est, malæ fidei possessores omnes fructus solere cum ipsa re præstare; bonæ fidei vero extantes; post litis autem contestationem universos.* Quæ lex clarissima est.

Prob. II. L. bonæ fidei. 48. ff. de A. R. D. ita statuitur: *Bonæ fidei emptor non dubie percipiendo fructus etiam ex re aliena suos interim facit; non tantum eos, qui diligentia et opera ejus provenerunt; sed omnes, quia, quod ad fructus attinet, loco domini pene est.* In qua lege notentur hi termini restringentes: *suos interim facit: loco domini pene est*; quia clare supponunt, dominium horum fructuum formaliter extantium, quod tribuitur possessori bonæ fidei, esse revocabile, et, re evicta, transire cum re ad dominum.

200. *Obj. I. L. 28. ff. de Usurp. et Usucap.* 1º. Possessor bonæ fidei æquiparatur usufructuario: sed hic acquirit fructus dominio irrevocabili; ergo. 2º. Dicitur acquirere fructus naturales pleno jure; ergo irrevocabiliter.

R. Ad 1ºm. D. Æquiparatur usufructuario quoad perceptionem fructuum C. Quoad retentionem N. Nam suos tantum *interim* facit; respectu eorum loco domini pene est.

R. Ad 2ºm. N. Cons. Non enim in jure idem sonant: *pleno jure*, et *dominio irrevocabili*; patet ex *L. 29. ff. quia et a quib. manumiss.* ubi servus sub

conditione legatus, pendente conditione, pleno jure hæredis est, et tamen postea fit legatarii.

201. *Obj. II. L. 4. §. 19. ff. de Usurp. et Usucap. Lana ovium furtivarum, siquidem apud furem detonsa est, usucapi non potest; si vero apud bonæ fidei emptorem, contra: quoniam in fructu est, nec usucapi debet, sed statim emptoris fit.* Ergo possessor bonæ fidei ne quidem hos fructus præscribit, sed statim ipsius fiunt; atqui nemo tenetur restituere rem suam. Vel, si emptor bonæ fidei fructus usucapere potest, ut pariter insinuat citata lex, nullum omnino acquirit dominium.

R. *D. 1^{am}. illat.* Hos fructus non præscribit, ut eorum acquirat dominium revocabile *C.* Ut acquirat irrevocabile *N.* Ut enim præscriptione acquirat dominium irrevocabile, requiritur lapsus triennii. *D. etiam Subs.* atqui nemo tenetur rem irrevocabiliter suam restituere *C.* Tantum revocabiliter suam *N.* Demum *D. 2^{am}. illat.* Vel, si usucapere non potest, nullum acquirit dominium irrevocabile *C.* revocabile *N.* Sic autem illa lex explicanda est, ut concordet cum LL. claris, cum *L. Certum. 22. L. 48. cit. in Concl.* Petit autem hos fructus dominus non vindicatione, sed condictione, sine causa, quæ est actio personalis.

Si ais: Dominium revocabile videtur nugatorium et fingi.

R. *N. assert.* Exemplum ejus clarum habes in jure, scilicet in dominio, quod habet maritus in dote uxoris; nam hoc dominium revocatur resoluto matrimonio; ergo etiam resoluta causa, nempe bonæ fidei, propter quam possessor fructus suos interim fecit, revocari potest et resolvi dominium, quod in fructus interim habuerat.

202. *Obj. III.* Cum aliis contendentibus, ne quidem possessorem bonæ fidei revocabile habere dominium illorum fructuum. *L. 43. ff. de Usur. et fructib.* uxor, vel maritus ex re sibi donata a conjuge (quæ donatio jure communi invalida est, adeoque ex re aliena) illos tantum fructus suos facit, quos operis adquisierit, veluti serendo; nam si pomum decerpserit, vel ex sylva ceciderit, non fit ejus, sicut nec cujuslibet bonæ fidei possessoris; ergo possessor bonæ fidei tantum acquirit fructus industriales, quos operis adquisierit; non vero naturales et mixtos dominio etiam revocabili, quia simpliciter illi negatur acquisitio.

R. *N. Cons.* Lex enim non dicit, quod fructus naturales nullius bonæ fidei possessoris fiant, sed quod non cujuslibet; quæ enunciatio non universalem sensum, sed particularem sensum efficit, ut constat ex similibus: non quilibet est doctus: non cuius contingit adire Corinthum: qui modus enunciandi quidem eidem Jurisconsulto familiaris fuit, ut constat ex *L. 6. ff. de contrah. empt.* ubi similiter inquit: non cujusque rei venditionem et alienationem esse, quam sententiam universalem esse nemo dixerit. Dicendum igitur illos, quibus uxor in *L. 43. cit.* æquiparatur, esse eos, qui rem alienam bona quidem fide possident, sed aut nullo, aut non sufficienti titulo, quales sunt, qui titulum præcessisse putant, quod rem a falso tutore bona fide emerint, *L. 13. §. fin. ff. de publ. in rem Act.* vel qui rem minoris, qui curatorem habet, non interposito prætoris decreto per errorem juris eme-

rint ; generaliter vero injustus titulus, vel errore juris, præsertim clari, non toleratus non prodest ad compendia.

203. *Obj. IV. cum iisd. §. 35. Inst. de R. D.* ait Imperator fructus ex re aliena perceptos bonæ fidei possessoris fieri propter curam et culturam ; ergo ejus non fiunt fructus naturales. Item *L. 48. §. ancilla ff. de furtis*, qui ancillam bona fide possidet, partum usucapere debet ; ergo jure possessionis ejus dominus non est.

R. Ad 1um. D. Propter curam et culturam tanquam causam principalem *N.* secundariam *C.* Causa principalis non est cura et cultura ; alias enim inter possessorem bonæ et malæ fidei nulla posset assignari disparitas ; sed causa principalis juxta *L. 48. ff. de A. R. D. et L. 25. ff. de Usur. et fruct.* est bona fides, quæ tantum in casu ficto, quantum veritas in casu vero operatur, *L. 136. ff. de R. I.*

R. Ad 2um. D. Cons. Ergo jure possessionis dominus irrevocabiliter non est *C.* revocabiliter *N.*

Si dicas : Dominium revocabile nihil prodest possessori bonæ fidei ; ergo vel irrevocabile habet, vel nullum.

R. N. Ant. Ad hoc enim prodest, ut, si bona fide consumpserit, distraxerit, possessor, cum id loco domini fecerit, non tenetur restituere inde comparatum pretium, ad quod alias teneretur.

204. *Dico II.* Possessor bonæ fidei fructus naturales et mixtos ex re aliena titulo singulari perceptos, et bona fide jam consumptos, ex quibus tamen factus est ditior, adeoque solum virtualiter extantes, domino rem evincenti restituere non tenetur. Ita HAUNOLD. PALAO. WIESTNER, PICHLER alique multi præsertim Recentiores contra plurimos alios.

Prob. I. Ex §. 35. Inst. de R. D. ubi : *Naturali æquitate placuit, fructus, quos percepit, ejus esse pro cura et cultura ; et ideo si postea dominus supervenerit, et fructum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest.* In hac lege 1°. agitur de fructibus non omnino consumptis, sed ita, ut adhuc virtualiter in aliquo alio extent ; constat ex his : *ejus esse*, quod enim ita consumptum, ut nullo modo in rerum natura extet, pro nunc meum esse dici nulla proprietate verborum potest. 2°. Tribuitur possessori absolute istorum fructuum dominium per hæc ipsa : *ejus esse*. 3°. Negatur domino actio, quæ petat fructus virtualiter extantes : *agere non potest* ; ac proin possessori datur dominium irrevocabile. Nec obstant illa : *pro cura et cultura* ; hæc enim non est principalis ratio ; sed bona fides, ut paulo ante dictum. Imo potest *cultura* ad mixtos Juristarum sensu, cura ad naturales referri.

Conf. Et vero nulla actio assignari potest, quæ domino competeret : non enim *vindicatio*, quia hæc rem in se extantem supponit ; at fructus in se non extant amplius ; non *condictio*, vel actio personalis, quia hæc contractum, vel quasi, delictum vel quasi tale supponit ; sed possessor bonæ fidei nec contraxit, nec deliquit : non *imploratio officii judicis*, quia, remota actione principali, officium judicis cessat in iis, quæ accedunt, *L. 8. et ult. ff. de eo, quod cert. loc.*

205. *Prob. II. Ex L. 4. ff. finium regum, ubi :* *Fructus ante judicium*

percepti, non omni modo hoc in iudicium venient; aut enim bona fide percepit, et lucrari eum oportet, si eos consumpsit; aut mala fide, et condici oportet. Ubi 1°. rursus domino negatur actio circa fructus virtualiter extantes: *non omni modo in hoc iudicium venient.* 2°. Hic sermo est de fructibus virtualiter extantibus, quia dicitur *lucrari* possessor bonæ fidei, quod de omnino consumptis, ex quibus nec quoad obolum factus ditior, nequit accipi; lucrum enim sensu juris et grammatices rei suæ incrementum dicit; ac non nisi maxime improprie lucratus diceretur, qui toto die negotiando nihil quidem rei suæ perdidit, sed nec obolum novum acquisivisset. Unde *L. Mutius. 30. ff. pro socio: neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno deducto.* Hinc et 3°. dominium horum fructuum tribuitur possessori bonæ fidei, quia *lex eum lucrari vult.*

206. *Si dicas:* Lucrum etiam sensu juris non necessario bonorum augmentum importat; nam *L. 2. ff. de in diem addict.* dicitur emptor, cui res in diem addicitur, lucrari fructus; et tamen *L. 6. ff. eod.* jubetur, si alius emptor plus offerens superveniat, refundere fructus venditori. Sic etiam communiter dicitur quis lucrari causam, quando accusatus de damno dato absolvitur; rursus, dum duo luserunt pro convivio, victor dicitur lucratus convivium, etsi non sit factus ditior.

R. N. Ant. Ad 1um. R. Emptorem primum obligari solum ad restituendos fructus *extantes*, non ex quibus consumptis factus ditior, nec plus ex *L. 6.* erui potest; quin cum *L. 2.* dicatur penes emptorem esse periculum rei, æquum est, ut, quo periculum hoc compensetur, fructus reliquos retineat. Deinde, si daremus etiam a *L. 6.* juberi, ut omnes fructus restituat, nihil officeret; quia, ut constat ex *L. 6.* non lucratur fructus simpliciter, sed solum conditionate; nec venditori negatur tunc actio, qua fructus petat, sed statuitur; secus est in nostra controversia. At retinenda responsio prior, partim ex hoc ipso etiam, quod *lucrari* dicatur; quod verum non esset, si omnes omnino teneretur restituere, ac proinde, ut hæc duæ leges concordent, *L. 6. de formaliter extantibus, et pendentibus explicanda.*

Ad 2um. R. Victor convivio fruens cum parcat rebus suis, quas expendere debuisset, si victus ipse fuisset, merito lucratus dicitur. Lucrari vero causam, uti et voluptatem et similia, est locutio impropria, quæ nequit esse regula similiter leges improprie sumendi.

Præterea pro conclusione facit, quod lex, utpote domina rerum, ex justis causis (quales sunt amputatio litium, anxietatum, scrupulorum, cum difficillime probari ac discerni posset, an, et in quantum quis factus locupletior) potuerit fructuum illorum dominium irrevocabile attribuere possessori, ac etiam attribuerit; alias si fructus non tantum formaliter, sed etiam virtualiter extantes voluisset restitui, id saltem aliquando alicubi expressissent leges, uti expresserunt in petitione hæreditatis, velut *L. 25. §. 11. L. 40. §. 1. ff. de hæred. petit.* Unde

207. Dixi in conclusione: *perceptos titulo singulari*, ut titulo pro emptore, pro donato, pro legato, etc. nam si possederit rem titulo *universali*, ut hæredis, quia putabat se hæredem, cum non esset, tenebitur hæredi vero, hæreditate evicta, restituere fructus etiam extantes virtualiter, quia fructus et

pécuniæ ex rebus hæreditariis redactæ hæreditati, acquiruntur; est enim hæreditas universitas quædam, corpus mysticum, recipiens per se incrementum et decrementum, *L. 20. §. 3. et L. 25. §. ult. ff. de hæred. petit.* Item persona ficta juxta n. 140. Indequè receptum, ut, quidquid ex rebus hæreditariis redigitur, sapiat naturam ejus, in cujus locum surrogatum est, *L. 25. §. 18. et L. 40. §. 2. et seq. ff. eod.* Facit huc etiam illa æquitatis ratio, quod mitius agatur cum possessore hæreditatis, quam in rei singularis vindicatione; nam Senatus ita possessori hæreditatis consuluit, ut, si quid detraxerit, aut perdiderit, dum re sua se abuti credidit, non teneatur, sive absolverit a restitutione fructuum omnino bona fide consumptorum, *L. 25. cit.* igitur æquum est, eum gravari in altero, ut fructus, ex quibus est factus locupletior, restituat.

208. *Obj. 1.* Adversatur juri naturali quemquam locupletari ex alieno, *c. 48. de R. I. in 6.*; ergo.

R. D. Ant. Adversatur juri naturali locupletari ex alieno injuste, sine dispositione, aut assistentia juris *C.* juste, cum assistentia juris *N.* Paritas est in præscriptione.

Inst. 1. L. 28. ff. de petit. Hæred. sine differentia bonæ et malæ fidei possessoris Jurisconsultus docet, omnes fructus, sine exceptione, restituendos esse; ergo jura non assistunt bonæ fidei possessori quoad fructus consumptos et solum virtualiter extantes.

R. D. Ant. Omnes fructus esse restituendos in *judicio universali*, ut, cum petitur hæreditas, de quo càsu agit citata lex *C.* in *judicio singulari*, vel particulari, quando res singularis vindicatur *N.* Sed eatenus, dum hæreditas vindicatur, limitata fuit conclusio.

Inst. 2. §. 2. Inst. de Offic. Jud. Judex quoad restitutionem fructuum jubetur idem observare in judiciis particularibus, quod in universalibus; ergo.

R. D. Ant. Jubetur idem observare quoad omnia *N.* quoad aliqua, in quibus lex differentiam inter hæc duo judicia non adstruit *C.* Non comparantur perfecte judicium universale et particulare, sed secundum quid; expediti enim juris est, quod in petitione hæreditatis fructus eadem actione petantur, *L. 7. C. de petit. hæred.*; non vero in vindicatione rei singularis. Præterea certum est, fructus accrescere hæreditati, quæ ut corpus mysticum incrementum et decrementum recipit, quæ de judiciis particularibus dici nequeunt, in quibus functionem non recipiunt. Igitur comparantur solum 1. quoad fructus formaliter extantes. 2. Quoad possessorem malæ fidei. 3. Quoad possessorem bonæ fidei, quantum attinet fructus omnino consumptos. 4. Quoad eundem circa fructus, lite jam contestata, perceptos; non vero quoad fructus ante litis contestationem perceptos et cum lucro consumptos, quia hos speciales juris textus excipiunt.

Inst. 3. Gratis dicitur, quod jura hos fructus excipiant; ergo. *Prob. Ant.* Jura volunt restitui fructus *non consumptos*: atqui fructus virtualiter extantes non sunt fructus consumpti. *Prob. min.* quia per *L. 72. ff. de Legat. 2. absumptum non videtur, quod in corpore patrimonii remanet*; sed in hoc manent fructus cum lucro consumpti.

R. N. Ant. et prob. min. Huj. prob. D. Absumptum non videtur in *judicio*

universali *C.* in particulari *N.* Etiam hæc *L. 72.* de possessore hæreditatis evictæ loquitur.

Inst. 4. L. 18. ff. quod met. caus. statuitur, quod si res metu extorta ad tertium pervenerit, et re apud tertium extincta, ex illius distractione pretium apud eum extet, locupletior factus censendus sit, dandaque sit in eum actio; ergo etiam in judicio particulari absumptum non censetur, quod in corpore matrimonii remanet.

R. D. Ant. Hæcque lex agit de casu, quo quis ex *re aliena* pretium comparavit *C.* quo bonæ fidei possessor pretium ex fructibus comparavit *N.* Loquimur hic solum de fructibus. In priore casu pretium subintrat locum rei, non autem in locum fructuum bona fide distractorum. Ratio diversitatis est diversa juris dispositio, quod, ut faveret bonæ fidei possessori, noluit ab hoc pretium *fructuum* restitui; ne tamen huic nimium faveret, sed simul consuleret domino, huic saltem pretium *rei* restitui voluit.

209. *Obj. II.* Quando restituitur indebitum, restitui quoque debent fructus, ex quibus est factus locupletior, qui indebitum accepit, *L. 15. pr. L. 26. §. 12. ff. de Condict. indeb.* sed dum res aliena restituitur, restituitur indebitum; ergo.

R. D. M. Quando restituitur indebitum, quod petitur per *condictionem indebiti*, hoc est, actionem personalem, qua convenitur, qui ratione contractus vel quasi plus æquo accepit *C.* De hoc enim *LL in cit. tit.* loquuntur. Quando restituitur indebitum, quod petitur per *vindicationem*, sive actionem realem ratione dominii, quod actor præten dit *N.* In nostro autem casu res aliena non restituitur domino illam evincenti per *condictionem indebiti*; sed vindicanti rem per actionem realem ratione dominii, quæ actio solum persequitur rem extantem formaliter. Ratio autem cur in *condictione indebiti* habeatur ratio fructuum cum lucro consumptorum, est, juxta *L. 65. §. 2. ff. de condict. indeb.*, quod *condictio indebiti* ex æquo et bono introducta sit, ne, quod alterius est, apud alterum sine causa existat, cum nullus verus præcesserit titulus. In nostro autem casu volunt leges possessorem bonæ fidei, qui rem alienam justo titulo accepit, fructus lucrari. Accedit, quod in hac specie *indebiti soluti* inducant tacitum consensum inter dantem et accipientem de restituenda re indebito soluta cum omni causa, qui quasi contractus in aliis possessionum speciebus non intervenit.

210. *Obj. III. 1º. L. 15. ff. de R. V. Si quis rem ex necessitate distraxit, fortassis huic officio judicis succurratur, ut pretium duntaxat debeat restituere: nam etsi fructus perceptos distraxit, ne corrumpantur, æque non amplius, quam pretium præstabit; ergo. 2º. L. Si, cum servum 23. ff. de reb. cred. Si quis servum alienum vendiderit, isque fuerit mortuus, a venditore pretium condici valet, quia ex re aliena fuit factus locupletior. 3º. L. 23. ff. de adim. vel transfer. legat. 4º. Minor, qui sua pecunia pluris, quam debuisset, prædium emit, dum restituitur in integrum, tenetur venditori una cum prædio restituere fructus, ex quibus est factus ditior, L. 27. ff. de Minorib. 5º. De jure naturali certum est possessorem bonæ fidei teneri ad restituendos fructus virtualiter extantes; e contra vero jus positivum, quod eximat possessore-*

rem bonæ fidei a restitutione eorum fructuum, est dubium; ergo standum est jure naturali; sicut dum certum est, debitum fuisse contractum, dubium vero, an solutum, adhuc saltem pro ratione dubii debet fieri solutio.

R. *Ad 1um*. Lex verosimilius loquitur de fructibus, lite contestata, distractis; colligitur inde, quia favor, quod pretium solummodo debeat restituere, datur illi tantum, qui ob necessitatem distraxit; ne corrumpantur; id quod frustra allegaretur pro concedendo hoc favore, nisi per contestationem litis fuisset in mala fide iuridice; cum possessori bonæ fidei ante contestatam litem permissum quavis de causa fructus distrahere.

R. *Ad 2um*. Sermo est de casu, quo quis ex *re aliena* factus ditior; agit enim de pretio, quod ex servo alieno vendito redactum; servus vero in jure rei æquiparatur, cum non secus ac illa pati de se dispositionem domini debeat, ut vendatur, distrahatur, huc illuc transferatur; unde et jus domini in servum reale est. At concedimus pretium rei debere restitui; negamus solum de pretio fructuum bona fide ante contestationem litis distractorum; ob contrariam dispositionem juris.

R. *Ad 3um*. Ideo non obstante, quod ex rationibus primipili prædium emptum sit, filiæ deberi 300. quod pater principaliter ad commoda primipili respexerit; non minus autem inter commoda referri debet prædium emptum, quam pecunia. Vel dico, quod pater 300. filiæ in genere prælegarit; non vero in specie, ut genus perire non potuerit.

R. *Ad 4um*. *Disparitas* est, quod de minoribus, dum restituuntur in integrum, specialis sit ratio; restitutio enim in integrum fieri debet, ut quisque jus suum recipiat; unde sicut minor non debet morari in damno, sic neque in lucro. *L. 24. ff. de Minor. L. ult. C. de reputat. quæ fiunt in jud.*

R. *Ad 5um*. *D. membr. 1um*. De jure naturali est certum, stante præsentis juris positivi dispositione *N.* hac seclusa *T. D. etiam 2um. membr.* De jure positivo est dubium, hoc est, non est absolute et omnino certum *C.* Non est saltem probabilius, quod spectato jure positivo sit exemptus a restitutione *N.* Hoc jam sufficit, ut saltem formari possit iudicium practice certum. Aliud est de debito certo, et incertitudine factæ solutionis; cum enim justitia commutativa spectet et exigit æqualitatem rei; res vero nondum sit reducta ad æqualitatem, dum ex una parte certum est debitum; ex parte vero altera solutio solum incerta; sequitur pro ratione dubii adhuc solutionem præstandam esse; at nemo teneturolvere, si de jure probabilius sit, quod nihil debeat, ut se res habet in nostro casu. *Dixi T.* Quia, etiam stante jure naturali, non ita hoc certum apparet, ut asseritur; cum, hoc jure stante, possessor bonæ fidei ex æquitate et congruentia naturali videatur hos fructus lucrari, eo quod possessio bonæ fidei, præsertim a causa et forma possidendi civilis sit species imitativa servitutis personalis, sive usufructus. Nec obstant illa axiomata: nemo debet ex re aliena locupletari: res, fructus alienæ rei clamant ad dominum. Nam primum commode explicatur de eo, qui cum delicto, scienter ex re aliena lucrum caplat; alterum æque de possessore malæ fidei; qui, cum conscientiam habeat rei alienæ, quæ hujus possessorem ipsi exprobat; ideo res clamare dicitur.

ARTICULUS IV.

AD QUID TENEATUR PÔSSessor MALÆ FIDEI, ET QUID UTERQUE TAM BONÆ, QUAM MALÆ FIDEI POSSESSOR IN CAUSA EXPENSARUM?

211. *Nota.* Expensæ sunt triplicis generis: Aliæ sunt *necessariæ*, quæ requiruntur adeo, ut sine ipsis vel res periret, vel fieret deterior, ut refectio domus labem passæ aut passuræ, alimonia pecorum, cultura agrorum. Aliæ sunt *utiles*, quæ rem magis fructiferam efficiunt, licet sine illis res maneret integra, ut, si quis agros stercoramentis, prata aquarum deductione meliora efficiat. Aliæ sunt *voluptuariæ*, sive voluntariæ, quæ rem duntaxat ornant, non autem fructum augent, ut aquæ salientes; pictura. His addendum, expensarum nomine etiam laborem comprehendere, quem possessor per se, vel per suos rei alienæ vel conservandæ, vel meliorandæ impendit; hic enim et labor pretio æstimabilis est.

212. *Dico I.* Sive res aliena sit evicta, sive non, possessor malæ fidei semper tenetur 1°. restituere rem cum fructibus omnibus, etiam consumptis, ex quibus licet non sit factus locupletior, exceptis industrialibus: 2°. Simul compensare domino, damnum emergens, et lucrum cessans, quod fecisset usu rei suæ, si ab hoc iniqua detentione alterius non fuisset impeditus.

Ratio primi est, quod nullo jure hi fructus possessori malæ fidei tribuantur; ergo, si fructus etiam absumpti sint, adhuc ad restitutionem ex injusta acceptione tenebitur, sive læsione juris alieni; si adhuc extent, ex re accepta. Hinc *L. Certum. 22. C. de R. V.* dicitur: *Certum est, malæ fidei possessores omnes fructus solere cum ipsa re præstare.*

Ratio secundi est; quia fuit injusta causa damni. *Conf. ex L. domum. C. de R. V. ubi: Præses provinciæ cum pensionibus, quas percepit (possessor malæ fidei), aut percipere poterat, cum omni causa damni dati domino restitui jubebit.* Ac *L. 79. ff. de R. I.* generaliter edicitur: *Cum de fraude disputatur, non quid habeat actor, sed quid per adversarium habere non poterat, considerandum est.*

Dixi 1°. lucrum, quod fecisset; nam juxta Theologos possessor malæ fidei non tenetur in foro interno (in foro tamen contentioso non tantum ad perceptos, sed etiam eos, qui honeste potuissent percipi, sive dominus hos percepisset, sive non, condemnatur) reddere fructus, quos ipse non percepit, et de quibus simul constat, quod neque dominus eos percepisset; in foro enim interno justitia tantum obligat ad servandam æqualitatem, ita ut dominus non patiatur damnum emergens, nec lucrum cessans; sed neutrum tunc dominus patitur. Neque tamen hinc sequitur: ergo judex in foro civili etiam ad hos fructus obligans est injustus; quia juste hoc poterant statuere leges in pœnam ad coercendos rapaces homines; sicut fures possunt damnari in quadruplum. Cæterum hæ leges, eo quod pœnales sint, ante sententiam judicis non obligant, recte tamen post illam in conscientia; quia etsi pœnales, tamen justæ sunt.

Dixi 2°. Exceptis *industrialibus*, pure talibus, cum non fructus rei, sed potius industriæ humanæ sint.

213. *Dico II.* Possessor bonæ fidei deducit 1°. expensas necessarias; 2°. etiam utiles, si sint inseparabiles: 3°. melioramenta, quæ possunt separari salva substantia, potest quidem ipse tollere; non tamen cogere dominum ut ea admittat, solvatque pro iis pretium: 4°. potest auferre expensas voluptuarias sive ornamenta, si sint, salva re, auferibiles; si non sint ita auferibiles, nec dominus ipse has expensas fecisset; saltem expensas voluptuarias omnes nequit deducere.

Ratio *primi* est, quia in jure per fructus proprie sumptos intelligi solet id, quod remanet deductis expensis, *L. 7. ff. soluto Matrim.*; ergo quando possessor obligatur ad restituendos fructus, obligatur tantum ad id, quod remanet deductis expensis.

Ratio *secundi* est, quia talis possessor utiliter gessit negotium domini; ergo damnum pati non debet, nec dominus sine justa causa ditescere cum damno alterius.

Ratio *tertii quoad part. 1^{am}*. est eadem; *quoad 2^{am}*. est, quia *L. nec emere. C. de Jur. deliber. ad emendum nemo cogitur*.

Ratio denique *ultimi quoad p. 1^{am}*. clara est, quia tunc non recipit alienum: *quoad p. 2^{am}*. quia est contra æquitatem, rei dominum cogere, ut emat justo pretio illa ornamenta accidentaria, quæ nunquam voluerat cum tanto rei suæ familiaris dispendio; præsertim quod ornamenta ejusmodi pretio rem ipsam aliquando superent.

Dixi tamen: voluptuarias *omnes* nequit, etc. est enim prorsus probabile, posse eum deducere saltem aliquam expensarum portionem; hæ enim ipsæ expensæ voluptuariæ, aliquo modo sunt utiles domino, potestque rem propterea pluris vendere, LUGO, HAUNOLD. Imo *L. utiles. 39. ff. de petit. hered.* dicitur, bonæ fidei possessoribus prodesse doli exceptionem in talibus impensis voluptuariis.

214. *Dico III.* Possessor malæ fidei 1°. potest deducere expensas necessarias, quia has deducendo non capit alienum. 2°. In foro conscientiæ et ante sententiam judicis, etiam utiles; quia ante sententiam judicis tenetur malæ fidei possessor ad id solum, ut indemnem servet rei dominum; atqui hoc facit, etsi deducat expensas utiles. Licet enim in foro externo non permittatur ei illas expensas deducere, et multo minus voluptuarias, quæ separari a re non possunt juxta *L. 5. C. de R. V.* æquitas tamen earum legum fundatur in culpa malæ fidei; proinde pœnales sunt, quæ obligationem ante sententiam non pariunt. Deinde nihilominus indulgent leges, ut consequatur compensationem expensarum utilium officio judicis ex eadem ratione, ne et dominus ex aliena re lucrum faciat, *L. 38. ff. de petit. hered.* Hoc vero signum est, quod leges aliæ non obligent ante sententiam. 3°. Potest separare expensas voluptuarias, si separabiles sint salva re. Ratio est eadem, quæ primi.

215. *Dices* 1°. Si possessor malæ fidei possit tollere melioramenta, salva re, separabilia; ergo etiam poterit diruere ædificium, quod in fundo alieno posuit: sed hoc non; quia id prohibent leges, §. 30. *Inst. de R. D. L. 7. §. 12. ff. de A. R. D.*

R. N. seq. ob leges citt. quæ id specialiter voluere prohibitum; cujus

variæ causæ a variis assignantur , velut quod ædificia non sine incommodo domini fundi possint destrui ; adeoque ad dominum fundi pertineant , cujus veluti pars censentur ; hoc vero , quod leges de ædificiis speciali ex causa ordinarunt , ad alia facile separabilia , ut statuas et similia extendi non debet.

Dices 2º. Labor , quem possessor malæ fidei in fundo alieno excolendo posuit , est injustus ; ergo dominus , spectato jure naturali , et ante sententiam non tenetur compensare.

R. D. Ant. Est injustus , domino tamen utilis *C.* inutilis *N.* Possessor malæ fidei ad plus non tenetur ex natura justitiæ , quam ut dominum servet indemnem ; ergo si dominus quid plus accipiat , quam ipsi debeatur , æque et ille , spectata præcise justitia , tenetur restituere ; atqui plus acciperet , quam ipsi deberetur.

Dices 3º. Igitur etiam solvendus esset operarius , qui , domino vel invito , vel inscio , ingrederetur vineam , et excoleret.

R. N. illat. quia talis nec ex voluntate domini præsumpta quidem laboraret in ejus vinea ; dominus enim , cum sit in possessione rei suæ , pro suo libitu operarios constituit ; at vero talis possessor laborat ex voluntate domini præsumptive saltem ; quia cum dominus non sit in possessione rei suæ , ac propterea in his circumstantiis non possit , quos velit , constituere operarios , præsumitur saltem velle , a quocumque tandem utiliter coli , sicut ipse coleret , si haberet.

Dices 4º. Si possessor malæ fidei posset illas expensas tollere ; ergo adhuc posset ditescere ex alieno.

R. N. seq. Nam possessor malæ fidei deducit solum , quod impendit de suo ; hoc vero non est ditescere ex alieno ; sed rem ad æqualitatem deducere , quod solum a justitia commutativa spectatur.

DISSERTATIO III.

DE DIVERSITATE DOMINIORUM ET JURIORUM JUXTA DIVERSITATEM PERSONARUM ET STATUS HOMINIS.

Summa, id est *prima* ac *principalis* (ait Imperator, *Inst. de jure personarum*), *divisio de jure personarum est, quod omnes homines aut liberi sunt, aut servi*. Tum *secundo*, in eos divisionem facit, qui sui, vel alieni juris sunt, *Inst. h. t.* Alieni vero juris dicuntur, qui in potestate aliorum sunt, vel dominorum, ut servi; vel in potestate patria, ut liberi non emancipati. *Tertio* demum eos, qui in potestate non sunt, in illos dividit, qui vel sub tutela sunt, ut pupilli; vel sub curatela, ut minores; vel qui neutro horum jure tenentur, *Inst. de Tutet.* At paulo aliter Theologi apposite ad suum forum divisionem personarum coordinant. Homines liberos, sensu juris tales, subdividunt in clericos et laicos: clericos rursum in seculares, et regulares: laicos vero in conjuges; filiosfamilias; existentes sub tutela, ut pupillos; vel curatela, ut minores. Præterea Theologi res vel bona hominis generatim dividunt in *intrinseca* et *extrinseca*. Per *intrinseca* ea veniunt, quibus homo intrinsece constituitur et perficitur, ut corpus, anima, membra, sanitas, actus intellectus et voluntatis liberæ. *Extrinseca* rursum duplicia sunt: *non pure talia*, quæ homini ab extrinseco insunt, mensura tamen eorum existente intra ipsum hominem, ut fama. *Pure talia*, quæ, homine nihil mutato, augeri possunt et minui, ut cætera fortunæ bona, sive corporalia, ut prædia, pecuniæ, servi; sive incorporalia, ut sunt varia jura, quæ rebus corporalibus sæpe inhærent. At priora duo, quid homini juris in vitam, membra, famam, etc. competat, Theologia. Moralis ex industria examinat; unde de posterioribus solum, secundum iuram cum Theologis divisionem nobis Dissertatio remanet.

CAPUT I.

DE DOMINIO CLERICORUM.

Post pauperes de Lugduno, sive Waldenses, a Waldone Lugdunensi cive sic appellatos, contententes anno 1160. clericos, sacerdotes præsertim, sola contentos eleemosyna vivere debere; atque idcirco defecisse sub Sylvestro Romanam Ecclesiam, quod eo tempore possessiones bonorum admisserit, WICLEFFUS asserebat anno 1375. id jure divino prohiberi clericis sin-

gulis, ac damnatos idcirco esse AUGUSTINUM, BENEDICTUM, BERNARDUM, nisi ante mortem pœnitentiam egerint. Cujus vestigia tenuerunt CALVINUS, LUTHERUS et horum sectarii, criminantes, juri divino adversari, in Pontifice, Episcopis, Prælati Ecclesiæ conjungi simul spiritualem et temporalem gladium. At contra hos, ultimos præsertim, jam egimus *Dissert. præc. de Feudo*. Agemus igitur hic 1°. de dominio cleri secularis : 2°. regularis, sive Religiosorum.

ARTICULUS II.

AN ET QUORUM BONORUM DOMINIO GAUDEANT CLERICI SEculares?

216. *Nota I.* Pro variis Ecclesiæ epochis et statibus variam fuisse bonorum in Ecclesia sortem. 1°. Nascente Ecclesia bona omnia inter fideles, tam laicos quam clericos, erant communia, ac cuilibet ex communi massa dabatur, quantum poscebat necessitas, *Act. Apost. c. 15.* 2°. Aucto fidelium numero, cum prior vivendi ratio teneri ultra commode non posset, laicis permissum est, ut proprias haberent possessiones, non tamen clericis; sed hi vitam communem retinentes, quin cuiquam habere quid proprii liceret, fidelium alebantur oblationibus. 3°. Postea ipsius adhuc S. AUGUSTINI ævo, ut constat ex ejus *serm. 2. de comm. vita Clericor.* relato *Can. 18. Caus. 12. Q. 1.* cum non omnes æque ea vita afficerentur, nec singuli paupertatem vovere vellent, permissum etiam clericis extra communitatem possidere bona propria patrimonialia, sic tamen, ut hi nihil perciperent ex clericorum communi massa, *Can. 25. Caus. 12. Q. 1. et Can. 68. Caus. 16. Q. 1.* ubi circa finem §. 2. *Clericos autem illos convenit Ecclesiæ stipendiis sustentari, quibus parentum et propinquorum nulla suffragantur.* 4°. SIMPLICIUS Papa deinde, qui ab anno 467. ad annum 483. Ecclesiæ præfuit, circa annum Christi 470. singulos redditus annuos divisit in quatuor partes; primam assignans Episcopo; secundam clericis; tertiam pro Ecclesiæ fabrica; quartam pauperibus, *Can. 28. 29. 30. Caus. 12. Q. 2.* sic quidem, ut SIMPLICIUS partem clericorum vellet inter illos *pro singulorum meritis dividi*, *Can. 28. cit.* remanente tamen penes Episcopos bona administrandi, et redditus distribuendi officio. At illa SIMPLICII divisio nec universalis fuit, nec ubique data executioni.

217. *Nota II.* Bona post erectionem Beneficiorum, respectu clericorum, varie dividi : 1°. Alia sunt *patrimonialia*, quæ clericis sine respectu ad eorum Beneficium, vel ministerium obveniunt, puta, ex hæreditate, donatione, arte, contractu, industria, similive acquirendi modo communi laicis. 2°. Alia *quasi-patrimonialia*, quæ clericis dantur ut merces laboris, vel ut stipendium pro labore impenso causa et gratia fidelium, ut intuitu concionis, missæ, funeralium, cantus. Huc refer 1. omnia jura stolæ, quæ percipit Parochus ex administratione sacramentorum : 2. Distributiones quotidianas pro præsentia in choro : 3. Reditus capellanæ, vel alterius Beneficii simplicis sub onere e. g. singulis septimanis legendi certum missarum numerum, si talis capellania sit ad nutum revocabilis, vel amovibilis, quia hæc non confertur per collationem canonicam, adeoque nec sortitur

rationem Beneficii: 3. *Beneficialia*, suntque annui redditus, quos clerici percipiunt titulo Beneficii Ecclesiastici, ut parochi, canonici; vel dignitatis in Ecclesia, ut Decani, etc., ex Ecclesiæ, cui serviunt, bonorum fructibus: 4. *Ecclesiastica simpliciter et pure talia*, sive res ad ipsam pertinentes Ecclesiam, tam mobiles, ut vasa sacra, paramenta, pecuniæ, etc., quam immobiles, ut agri, prædia, domus.

218. *Nota III.* Beneficialia subdividuntur in necessaria et superflua. *Necessaria*, quæ ad congruam et decentem clerici sustentationem requiruntur: *superflua*, quæ ad illam redundant. Hæc vero ut plenius intelligantur, observandum porro, per *congruam* scilicet sustentationem accipi omne illud, quod persona clerici ad decentem sustentationem, non sui tantum, sed et familiæ domesticæ, ad exhibendam hospitalitatem, recreationes, donationes moderatas, servanda sarta tecta, reponendum pro casibus aut necessitatibus, quæ probabiliter prævidentur futuræ, sterilitatis, senii, etc. Porro quantitas congrua 1º. non est absoluta, sive eadem respectu omnium, sed respectiva ac inæqualis juxta dignitatem, merita, labores clericorum; plus enim pro portione congrua exigit Episcopus, Decanus, quam Canonicus; Parochus, quam Sacellanus; Doctor Theologiæ et Jurium, quam Philosophiæ Magister; ipso suffragante jure c. 28. de Præbend. in 6. c. 28. Caus. 12. q. 2. item Apostolo 1. ad Tim. 5. 17. 2º. Nec consistit in indivisibili, sed imitatur naturam pretii mercium, ac sicut hoc aliud est infimum, medium, summum, justum tamen, sic congrua clericorum; ut proinde, qui summam adhibere posset, si infima esse contentus velit, quod hac ratione reservat, bonis parsimonialibus, vel quasi-patrimonialibus accensere possit.

Non quæritur autem hic de bonis stricte ac simpliciter Ecclesiasticis; certum enim est horum dominium non habere clericos, sed administrationem solum, dominio existente penes Ecclesiam ipsam, ut personam fictam. Sed æque certum est, clericos esse plenos dominos bonorum patrimonialium, ut de his pro libitu possint disponere æque, ac non clerici; cum horum dominio in ordinatione sua neque renunciarint ipsi, neque ad id abdicandum eos cogat vel ordo clericalis, vel jus. Rursus facile inter Doctores convenit, clericos vere dominos esse quasi-patrimonialium et portionis congruæ, cum illa dentur clericis ut stipendium sustentationis, non mere gratuitum, sed debitum ob laborem personalem mercedis instar, adeoque eorum dispositioni liberæ. Sed sola est controversia de bonis beneficialibus superfluis, an horum veri sint domini?

219. *Dico I.* Personæ Ecclesiasticæ bona propria licite possidere possunt. Est contra auctores supra relatos.

Prob. Nam Sacerdotes et Levitæ, Num. 35. v. 2. 3. Josue 21. in V.T. ipsius Dei jussu possidebant 48. urbes cum suburbanis ad alenda pecora per circuitum mille passuum: 3. Reg. 2. 26. Abiathar sacerdos prædium habuit: vade in Anathoth ad agrum tuum. Præterea accipiebant decimas omnium frugum et pecudum, aliasque oblationes populi. Cur non igitur possidere poterunt clerici bona propria in T. N.? Quin

Conf. Ex hoc ipso; nam 1. ad Tim. 3. jubet Apostolus Episcopum, ut

hospitalitatem exerceat, et domum suam bene regat; at quomodo hæc præstaret, si nihil proprii haberet?

220. Si dicas 1°. Sacerdotes et Levitæ solum habebant urbium illarum usum, non vero dominium; vel si quod habuere, tantum fuit dominium utile; nam Hebron urbs erat data Sacerdotibus, *Jos. 21.* et tamen dominus ejus dicitur Caleb de tribu Juda, *Jos. 14. 14.* Imo *Jos. 13. 33.* dicitur: *Tribui autem Levi non dedit possessionem; quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio ejus; ergo.*

R. N. Ant. Nam *Levit. 25.* civitates et suburbana clare dicuntur possessiones Levitarum.

Ad prob. 1^{am}. R. Hebron vere pertinebat ad Sacerdotes, ut rursum clare asseritur *Jos. 21. 10.* *Dedit Josue civitates..... filiis Aaron per familias Caath..... Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda, et suburbana ejus per circuitum; agros vero et villas ejus dedit Caleb filio Jephone ad possidendum; unde Caleb dicitur dominus ob agros tantum et villas in territorio urbis Hebron.*

Ad prob. 2^{am}. R. N. Cons. Nam sensus est, quod Deus in divisione terræ non dederit tribui Levi partem a reliquis tribubus separatam; eo quod Patriarcha Jacob filium Levi ob delictum exhæredasset; cujus tamen posteris alio modo providit Deus, eos assumendo in Sacerdotes ac Levitas, dando iis decimas fructuum omnium, et civitates 48. per singulas tribus dispersas.

Si dicas 2°. Sed Christus in T. N. clericis prohibuit propria possidere, *Luc. 14. 33.* *Qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* *Math. 10. 9.* *Nolite possidere aurum, etc.*

R. N. Ant. Prior textus non clericos solos, sed omnes christianos attinet, cum quilibet Christi discipulus sit; ergo omnes se deberent abdicare rebus omnibus. Unde intelligi debet de deponendo immoderato ac inordinato temporalium affectu, in quem sensum accipitur a S. AUGUSTINO *epist. 5. ad Marcellinum.* Alter Apostolos concernit, quos ante passionem Christus mittebat ad prædicandum Judæis, ut sic illos jam tum assuefaceret ad confidendum in virtute divina, et futuro præpararet Apostolatui. Voluit etiam Christus, Apostolos in paupertate Evangelica proximos sui esse imitatores, ut tanto efficacius persuaderent Christi Religionem gentibus; sed hoc, quod Apostolis specialiter dictum, non transit in legem pro cæteris. Vid. in Diss. præc. de Feudo plura etiam huc pertinentia.

Si dicas 3°. In collatione primæ tonsuræ tonsurandus se abdicat rebus temporalibus, dum inquit: *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei; tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.* Unde et S. HIERONYMUS *ep. ad Nepotianum,* qui Dominum, inquit, possidet, et cum Propheta dicit, *pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest; quod si quidquam aliud habuerit præter Dominum, Dominus non erit pars ejus.*

R. N. Ant. Sed iis verbis solum declarat, quod se divino cultui et servitio specialiter dicare velit, depositis superfluis et clericum dedecentibus seculi negotiis et curis. Unde Concilium Aquisgranense ea verba de paupertate spiritus exponit. S. HIERONYMUS vero de iis loquitur, qui ejus adhuc ætate votum paupertatis emittebant, Alias enim ejus ævo jam etiam clericos patri-

monialia possedisſe, conſtat ex *Can. 18. Caus. 12. Q. 1.* qui eſt S. AUGUSTINI, HIERONYMO COEVI.

221. *Dico II.* Clerici ſeculares redituum beneficialium plenum habent dominium. Ita contra Theologos et Canoniſtas antiquos plurimos, et paucos recentiores hodie Theologi et Canoniſtæ communiter cum S. Th. 2. 2. Q. 183. a. 7. in 0, et Opusc. 6. a. 12. qui ſimul teſtatur huic ſententiæ favere conſuetudinem; uti pariter COVARR. in *c. cum in officiis, de Teſtam. n. 3.* aſſerens, hanc ſententiam eſſe admittendam ex totius chriſtiani orbis conſuetudine; cui certe, ſi corruptela eſſet, occurrerent ſummi Pontifices; tenetur enim princeps prohibere, quæ repugnant juſtitiae, et communiter practicantur.

Prob. I. Ex Concilio Tridentino *Sess. XXIII. Cap. 1.* ubi ſtatuit, eos, qui curatum beneficium obtinent, ſi abſque juſta cauſa et licentia legitimi ſuperioris ab Eccleſia ſua ultra tres menses abſuerint, *pro rata temporis abſentia fructus non facere ſuos.* Deinde *Sess. XXIV. de Reform. Cap. 12.* idem decernit de beneficiatis quibſlibet, qui intra duos menses a die adeptæ poſſeſſionis non emittunt poſſeſſionem fidei, ut *fructus non faciant ſuos.* Ac demum *Sess. ead. et cap. eod.* pœnam in non residentes curatos latam extendit ad omnes, qui in Cathedralibus Eccleſiis, aut Collegiatis obtinent canonicatus, præbendas, aut portiones, ut prima vice non residents *privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit ſuos; quod ſi iterum eadem uſus fuerit negligentia, privetur omnibus fructibus quos eodem anno lucratus fuerit.* Ex quo tale ducitur argumentum: Beneficiati Curati non residentes, item non emittentes poſſeſſionem fidei non faciunt fructus ſuos: Canonici vero non residentes etiam privantur fructibus, quos ratione residentiæ fecerunt ſuos, et lucrati ſunt; ergo a contrario Curati et Beneficiati alii emittentes poſſeſſionem fidei et residentes faciunt fructus ſuos, eosque lucrantur, non tantum neceſſarios, ſed etiam *ſuperfluos*; 1°. quia Tridentinum non tantum neceſſariis eos in pœnam privat, ſed etiam ſuperfluis, cum tales velit privari fructibus *omnibus*; et vero ridiculum eſſet, ſi neceſſariis tantum, non etiam ſuperfluis privare vellet; ergo hoc ipſo ſupponit, quod etiam ſuperfluos *lucrati* fuerint, id eſt, ex vi hujus vocis, acquiſierint dominium; ſi enim non acquiſiviffent dominium, privando eos his fructibus nullam pœnam infligeret. 2°. Quia loquitur de fructibus ſine ulla exceptione, indincte.

Respondent Adverſarii 1°. ex Conc. Tridentino nihil poſſe concludi, eo quod nihil ſtatuiſſe voluerit circa quæſtiones controverſas inter Doctores Catholicos, ac minime præſumi poſſit, quod in præſenti controverſia, quid ſtatuiſſe, aut declarare voluerit, cum tempore Tridentini a multis Theologis negaretur clericis bonorum beneficialium dominium. Vel 2°. etiamſi Tridentinum dicatur locis citatis ſupponere aliquod dominium in clericis in bona beneficialia ſuperflua, unde conſtat, quod hoc dominium ſit proprietatis, et non potius utile, quale etiam ſubinde in jure meris adminiſtratoribus competit? Demum 3°. argumentatio facta a contrario manca eſt; hæc enim propoſitio: clerici abſentes non faciunt fructus ſuos, ex parte prædicati eſt univerſalis, hunc faciens ſenſum: abſentes nec fructus neceſſarios,

nec superfluos faciunt suos; hinc vero non licet inferre universalem affirmativam; ergo præsentēs fructus omnes faciunt suos. At

Contra 1um. est, quod, etsi Tridentinum noluerit circa Doctorum Catholicorum controversias definire quidquam, aut statuere explicate; non raro tamen, poscente rerum connexionē, plus inclinet in sententiam unam præ alia, ac supponat aliquid, vel declaret implicite. Hoc nec adversarii inficiari possunt, cum secus inepte ipsi, imo Theologi omnes et Canonistæ in quæstionibus aliis frustra ex Tridentino pro roborandis sententiis, non expresse definitis, argumenta peterent. Deinde Concilii Tridentini tempore sententiam nostram jam communem fuisse ex Cardinale PALLAVICINO liquet, Concilii Historico *Lib. XXIV. cap. 3.* ubi refert, quod cum Braccarensis Archiepiscopus ad cætera capita Reformationis *Sess. 24.* addi decretum vellet, Episcopos non esse dominos suorum reddituum, sed tantum dispensatores, rejecta fuerit ejus postulatio, opponentibus Cardinale LOTHARINGO, GUERRERO, aliisque communem jam sententiam contrariam; cumque porro Braccarensis instaret, distinguens necessaria inter et superflua, velletque saltem superfluatorum non esse dominos, etiam tunc auditus non est.

Contra 2um. est, quod Tridentinum *loc. cit.* clericos superfluatorum beneficiorum non modo dominium utile, sed etiam proprietatis obtinere, sat clare supponat; dum enim absentes in pœnam privat fructibus omnibus, imo magis superfluis, dicendo, quod illos *non faciant suos*; item privando iis, quos *lucrati fuerint*; supponit hoc ipso, quod præsentēs *faciunt suos*, *lucrentur*; sed hi loquendi modi in jure usitati acquisitionem domini ac quidem proprietatis important, æque ac dum dico: *hæc res est mea*, respectu mei plenum sonat dominium. Hinc merus administrator non dicitur fructus collectos facere suos, ipse lucrari.

Contra 3um. est, quod argumentatio illa manca non sit, spectata subjecta materia, et mente Tridentini supponentis ac declarantis implicite, quod clerici residentes fructus faciant suos; quidquid sit in summularum rigore, aut subtilitate, cum in legum interpretatione ad Legislatoris mentem magis quam rigorem logicorum respiciendum sit.

222. *Prob. II.* JOANNES XXII. Extrav. *Ad onus Apostolicæ. C. Suscepti. de Elect. et Electi pot.* moderatur consuetudinem occupandi fructus primi et secundi anni in præjudicium eorum, qui, ut ait, hujusmodi beneficia canonicè obtinent, et ad quos alias de jure fructus ipsi (sine exceptione; ergo etiam superflui) spectare deberent; atqui illi ad quos fructus de jure spectant, veri sunt domini.

223. *Prob. III.* Beneficiatis assignati sunt omnes redditus beneficiales sine ulla exceptione per modum stipendii et mercedis propter laborem beneficio annexum; *Beneficium enim datur propter officium. c. fin. de Rescript.* ergo omnes tam necessarii, quam superflui transeunt in Beneficiatorum dominium; sicut in laicorum, Ecclesiæ servientium; nec enim refert, quod redditus aliquando ampli sint, ac excedere videantur præstitum officium, retinebunt enim nihilominus rationem mercedis, licet liberalioris, nec obesse potest dominio; sic et Ecclesia dives laicorum officia subin compensat libe-

ralius, sed et heri liberales famulorum obsequia; æque tamen dominium consequuntur mercedis liberalis, quam parcæ.

Conf. Si Beneficiati non haberent dominium in beneficialia superflua, ergo contractus omnes, donationes, quibus illa ad causas pias non applicarentur, deberent haberi pro invalidis, rescindi, a Prælati Ecclesiæ declarari irritæ, et ad hoc tenerentur in conscientia, æque ac tutor non agens contra contractum a pupillo in suum præjudicium inito; item accipientes tenerentur ad restitutionem in conscientia, saltem cum constaret donationem factam esse de superfluis: sed talis irritatio, rescissio nunquam audita est. Nec dici potest, Ecclesiam ideo non refundere contractus, vel non urgere restitutionem, quia supponit, expensas, donationes, dispositiones ad causas profanas fieri non ex superfluis beneficialibus, sed vel patrimonialibus, vel quasi talibus; nam, etsi in casu aliquo particulari id forte supponi posset, quod non constet, quibus ex bonis facta fuerit dispositio, donatio; constat tamen in genere, frequenter dispositiones ejusmodi fieri non nisi ex beneficialibus; igitur etiam saltem in genere deberent declarari irritæ, ac bona ejusmodi, sicut res alienæ cæteræ, subjacere restitutioni.

224. *Obj. I.* Plura Concilia, et Patres abnegant clericis dominium superfluum reddituum beneficialium; ergo. *Prob. Ant. quoad p. 1^{am}.* Nam 1°. Concil. ANTIOCHENUM II. anno 363. quod refertur *Can. 23. Caus. 12. Q. 1.* statuit, Episcopo non aliam circa res Ecclesiasticas competere potestatem, quam illas distribuendi egenis, sibi vero ex his posse non nisi necessaria sumere. 2°. CARTHAGINENSE III. anno 398. relatum *Can. 1. Caus. 12. Q. 3.* res Ecclesiæ ut divinas tractandas esse, quod idem decrevit AGATHENSE anno 506. PARISIENSE VI. anno 829. ARELATENSE anno 813. relatum *c. 1. de pecul. cleric.*, clericos fures compellat, qui de redditibus Ecclesiæ, vel oblationibus quid auferunt. Item AQUISGRANENSE anno 816. *Prob. 2. p. ex S. PROSPERO et S. HIERONYMO relato c. 68. Caus. 16. Q. 1. Quidquid habent clerici pauperum est.* S. AUGUSTIN. *c. fin. Caus. 12. Q. 1. Si privatum possidemus, non illa nostra sunt, sed pauperum.* Similia habent S. BASILIUS, GREGORIUS NAZIANZENSUS et alii.

R. Concilia ANTIOCHENUM, CARTHAGINENSE, S. HIERONYMUS, S. AUGUSTINUS et reliqui loquuntur de tempore, quo nondum facta bonorum divisio; AGATHENSE, et RHEMENSE, AQUISGRANENSE de redditibus Ecclesiæ nondum distributis. PARISIENSE de bonis ad ipsam Ecclesiam pertinentibus. Unde hæc et similia nihil obstant hoc tempore, quo divisio olim inchoata a SIMPLICIO data ubique executioni est, erectique tituli beneficiales.

225. *Inst. 1.* Etiam Patres recentiores hoc dominium clericis abnegant; ergo. *Prob. Ant. 1°.* ALEXANDER III. anno 1170. jubet donationes factas ab Episcopo revocari *c. Fraternitatem. de Donat.* 2°. S. BERNARDUS, qui floruit eodem sec. XII. epist. 2. ad Fulconem Lugdunensem Canonicum: *Quidquid, ait, præter necessarium victum et vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est.* Idem asserit S. LAURENTIUS JUSTINIANUS sec. XV. 3°. S. THOMAS de Villa nova: *Cum audio, inquit, aliquem clericum beneficiarium in morte apud se habuisse nummos, sic dolore afficior, ac si diceretur, illum mortuum fuisse juxta concubinam.* S. CAROLUS BORROMÆUS in Conc. Mediolanensi

dicat, clericos, qui redditus Ecclesiasticos in causas profanas expendunt, teneri ad restitutionem; ergo.

R. N. A. *Ad prob.* 1^{am}. R. S. Pontifex loquitur de donationibus factis ab Episcopo ex rebus ad ipsam pertinentibus Ecclesiam, *Canonicis inconsultis*, quas, cum de jure non valeant, revocari vult.

Ad prob. 2^{am}. R. Exaggerative loquitur, ut vox ipsa *rapinæ* indicat, ad inculcandam gravitatem præcepti superflua beneficialia pie expendendi, cujusmodi auxesi oratoria, ut rei alicujus gravitatem indicent, sæpius utuntur Patres. Ita S. AUGUSTINUS *serm.* 129. de opulentis secularibus ait, illos aliena rapere, qui superflua non largiuntur pauperibus. Ita S. BASILIUS de avaris ait: *Esurientis est panis, quem retines; nudi est vestis, quam in arca custodis; discalceati est calceus, qui apud te marcessit; egentis est argentum, quod in terra defossum possides: quare tot injurius es hominibus, quot poteras opem conferre.* Ita S. HIERONYMUS *relatus Can. Hospitalium. Dist.* 42. universim laicum asserit, *aliena rapere, qui ultra necessaria sibi retinere probatur*; at hæc et similia neque in sensu theologico, neque sensu juris subsistunt.

Ad prob. 3^{am}. R. S. THOMAS id solum intendit, clericum peccare graviter, si superflua non expendat pie, inque causa sit, quod post ejus mortem ad causas profanas deveniant. Et vero si in rigore verborum sumenda esset ejus sententia, clerici ne quidem patrimonialium haberent dominium. Demum S. CAROLUS *Conc. vit.* de stricte Ecclesiasticis bonis ita pronunciat, quæ *ibid.* a beneficialibus *tit.* 16. sat clare distinguit.

226. *Inst.* 2. At Doctor Angelicus, qui tamen ad rigorem theologicum res semper ponderare solet, idem enunciat; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1°. 2. 2. Q. 100. a. 1. ad 7. inquit: *Quamvis res Ecclesiæ sint Papæ ut principalis dispensatoris, non tamen sunt ejus ut domini et possessoris.* 2. Idem repetit de clericis singulis Q. 119. a. 3. ad 1. ubi: *Clerici sunt dispensatores bonorum Ecclesiæ, quæ sunt pauperum, quos defraudant prodige expendendo.* Ac in *epist.* 2. Cor. 12. *Lect.* 5. cum sibi objecisset: *Videtur, quod male fecerint principes et alii dando divitias Prælati, sibi ipsi respondit hisce: Respondeo: dicendum, quod non dederunt Prælati propter se, sed propter pauperes; et ideo non dederunt eis, sed pauperibus: Prælati autem dantur tanquam pauperum dispensatoribus.*

R. N. *Ant.* *Ad prob.* 1^{am}. R. 1°. Hic S. Doctorem loqui de rebus Ecclesiæ ut sic, sive de omnibus quarumvis Ecclesiarum bonis, quæ vere ejus non sunt ut domini et possessoris, nec proinde de iis pro arbitrato potest disponere, donando, vel quomodolibet alienando, cum eorum suprema solum ad eum cura pertineat.

R. 2°. Juxta alios *cit.* Q. 100. de simonia agit; subdit enim: *Et ideo, si (Papa) reciperet pro aliqua re spirituali pecuniam de redditibus Ecclesiæ alicujus, non careret vitio simoniæ. Et similiter etiam posset simoniam committere recipiendo pecuniam ab aliquo laico, non de bonis Ecclesiæ.* Unde textus ille huc est impertinens.

Ad 2^{am}. et 3^{am}. R. Hæc a S. Doctore dici de parte bonorum pauperibus destinata, et relicta administrationi clericorum, ac dispensanda pauperibus.

Hæc, non alia S. Doctoris mens est, quam clare exhibet *Quodlib.* 6. Q. 7. a. 12. ubi sibi hoc proponit argumentum ordine tertium: *Quicumque con-*

sumit, quod est alterius, tenetur ad restitutionem; sed bona clericorum sunt pauperum, ut patet per Glossam Hieronymi ad illud Isaïæ 2. Rapina pauperum in domo vestra ergo si clerici inutiliter bona Ecclesiastica consumunt, tenentur restituere pauperibus aliunde, si habuerint. Sed ita respondet: Ad tertium dicendum, quod bona Ecclesiastica non solum sunt dispensanda pauperibus, sed etiam Ecclesiæ ministris; unde secundum Canones debent dividi hoc modo, ut aliqua pars cedat in usus pauperum, et aliqua pars in usus ministrorum et cultum Ecclesiæ. Aliter ergo dicendum est de illis bonis Ecclesiasticis; quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus ministrorum. Et aliter de illis bonis, quæ sunt principaliter attributa usibus ministrorum, et ex consequenti necessitatibus pauperum, sicut sunt præbendæ clericorum et alia hujusmodi; nam in primis bonis peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum aliquis in suos usus assumit, quod est alterius, et ideo tenetur ad restitutionem tanquam defraudator rei alienæ. In secundis bonis non committitur peccatum, nisi per abusum, sicut et de bonis patrimonialibus dictum est; unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam. En bona ex præbendis obvenientia patrimonialibus comparat, iisque abutentes clericos non teneri ad restitutionem. Pariter 2. 2. Q. 185. a. 7. dum quærit: utrum Episcopi mortaliter peccent, si bona Ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur? postquam dixerat, Episcopum peccare mortaliter, teneri ad restitutionem, si post divisionem retineat sibi quidpiam de iis, quæ eroganda sunt pauperibus, clericis, fabricæ, tum subdit: de his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis; sed priorum bonorum Episcopos plenos esse dominos præmiserat art. cit. Par autem est ratio de reliquis clericis.

227. Obj. II. 1°. Reditus Ecclesiastici passim in jure, Conciliis, a Patribus cujuslibet ævi dicuntur res Dei, bona Ecclesiæ, patrimonîa pauperum. Unde JUSTINIANUS Auth. Ut determinatus sit numerus clericorum. c. 3. clericos obligat, ut de sua substantia indemnitate Ecclesiæ præsent, si non omnia ad causas pias referant. Ac c. 3. de præbend. et dignitat. ait GREGORIUS S. P. nulla ratione permitti, ut, quod pro communi utilitate datum esse dignoscitur, propriis cujusquam usibus applicetur. Et demum S. BERNARDUS in illud: Ecce nos reliquimus omnia, asserit clericum, qui habet partem in terra, non esse partem habiturum cum Deo in cœlo. 2°. Clerici de jure communi testari prohibentur de rebus perceptis intuitu Ecclesiæ, juxta c. quia nos. de Testam. ubi ALEXANDER III. ex his tamen, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum: et CONC. LATERANENSE III. quod c. 5. decernit: sive intestati decesserint clerici, sive aliis conferre voluerint bona per Ecclesiam acquisita, penes Ecclesiam eadem bona præcipimus manere; ergo. 3°. Concil. TRIDENTINUM Sess. XXV. c. 1. clericis prohibet, ne bonis Ecclesiæ suæ ditent consanguineos.

Ad 1um. R. D. Dicuntur res Dei, bona Ecclesiæ, quia propter cultum Dei sunt olim a fidelibus oblata Ecclesiæ, ad sustentandos hujus ministros: patrimonîa pauperum, quia in divisione pars specialiter fuit assignata pauperibus; tum quia adhuc clerici, ut dicitur Art. seq. tenentur ex riguroso Ecclesiæ

præcepto superflua erogare in causas pias, quo nomine etiam pauperes veniunt *C. Secus N.* Porro hi, similesque loquendi modi recte possunt etiam intelligi de bonis Ecclesiasticis, ut bona non clericorum tantum, sed simul fabricæ et pauperum complectuntur. JUSTINIANUS partim de bonis stricte Ecclesiasticis loquitur; partim de oblationibus fidelium novis, nondum divisus, ut ipsa Authentica declarat; GREGORIUS vero de fundis et bonis ipsius Ecclesiæ, ut ex Rubrica *cit. cap.* intelligitur; S. BERNARDUS demum de clericis, qui augendis immoderate opibus student; hi enim proprie dicuntur quærere, vel habere possessionem in terra.

Ad 2um. R. 1°. N. Cons. Plures in jure testari prohibentur, ut impuberes, filii familias de rebus ad se pleno jure pertinentibus, domini tamen sunt. Unde

R. 2°. D. Ant. Non possunt testari ex defectu dominii *N.* Ex impedimento proveniente ab extrinseco *C.* Hoc impedimentum venit a lege mere Ecclesiastica, qua prohibetur clericis testari de superfluis, præter modicam quantitatem rerum mobilium, quam relinquere pauperibus, locis piis, et illis, qui viventi servierant, sive sint consanguinei, sive alii, juxta servitii meritum, *c. Relatum. 12. de Testam.* Adde: si clerici non essent domini suorum quorumlibet proventuum, sed superfluum domini essent pauperes, vel Ecclesia, vel aliæ causæ piæ, non potuissent obtinere privilegio vel Pontificis, vel Episcopi, ut de his pro libitu testarentur; neque enim S. Pontifex, ac Episcopi dare facultatem possunt cuilibet disponendi de rebus, quæ juris alieni sunt; at tamen hæc facultas data dicitur clericis omnibus in districtu urbis Romanæ ad decem milliaria; a SIXTO IV. Constit. *Etsi universis.* anno 1474. in pios, et alios quoscumque usus, a JULIO III. Constit. *Cupientes.* anno 1550. *de omnibus bonis, proventibus beneficiorum Ecclesiasticorum acquisitis, cujuscumque quantitatis, etc. quavis ultima voluntate in favorem consanguineorum et affinium, et quarumvis aliarum personarum, etc.* Item Jodoco Edmundo Episcopo Hildesiensi ab INNOCENTIO XII. anno 1691. quod refert STRYCK. *append. ad Tract. de Cautel. Testam. in fine:* quin, teste PICHLERO, *ad Tit. de Testam.* et Augustino MICHEL, in aliis Diocesisibus ex consuetudine libere testantur clerici.

Ad 3um. R. D. Prohibet, ne ditent consanguineos pauperes *N.* divites, atque ex bonis mere superfluis *C.* Sed hoc non defectu dominii, sed speciali ex lege venit, de qua nunc.

ARTICULUS II.

AN, ET EX QUO TITULO TENEANTUR CLERICI REDITUS BENEFICIALES IN CAUSAS PIAS EXPENDERE?

228. *Nota.* Nomine causæ piæ id omne intelligitur, quod tum ad cultum divinum facit, ut sunt foundationes templorum, altarium, missarum, etc. daturque pro obsequiis Deo præstitis, sacrificiis; cantu et similibus; tum ad solatium egenorum, misericordiam tam spiritualem, quam corporalem pertinet. Nec refert, quales sint pauperes, consanguinei, an alii. Unde adhuc pie expendit, qui sustentat parentes pauperes, dotat sorores inopes,

consanguineos egentes alit in studiis. Ac ne quidem excluduntur respective pauperes, qui non habent necessaria, ut vivant suo convenienter statui. Hinc et persona nobilis aliquando juvari potest ex superfluis.

Clericos obligari ad beneficalia superflua expendenda in causas pias communis est Doctorum omnium, ne uno quidem, quod sciam, contradicente, assertio; ut adeo communis ea consensio, juncta simul antiqua Ecclesiae consuetudine, ipsorumque clericorum sensu, de hac obligatione non patiatur quemquam ambigere. Eo proinde solum tota controversia recidit, quo ex jure, vel titulo ea obligatio proveniat? Eam ex justitia stricta oriri ii imprimis omnes asserunt, qui clericos negant esse beneficalium superfluum dominos; ac præterea LAYMANN. PYRRHING. ENGEL. GORMAZ, Cardinalis SPONDRATI in *Nepotismo* §. 4. Ex jure naturali religionis hanc obligationem derivant Cardin. de LUGO, ILLSUNG, SCHMIEB *de Jure Propriet.* cap. 2.; ex jure vero naturali charitatis MOLINA, PALAO; demum ex solo jure ecclesiastico Dominicus SOTUS, LESSIUS, HAUNOLDUS alique tum Theologi tum Canonistæ plurimi; quibuscum

229. *Dico I.* Obligatio clericorum redditus beneficales superfluos expendendi in causas pias non oritur ex justitia stricta, seu commutativa.

Prob. Nam ex parte una reddituum beneficalium superfluum clericum verum habent dominium, ut constat ex dictis Articulo priore; ex parte vero altera non potest sufficienter probari tam gravis strictaque justitiæ obligatio; ergo nec imponi debet clericis. *Prob. hæc pars.* Nam non potest dici, quod proveniat a natura talium bonorum; seculares enim officiales Ecclesiae, licet sæpe liberalia habeant stipendia, sustentationem congruam excedentia, ea tamen omnia plene faciunt sua, deque iis ad usus quoslibet disponunt valide et licite; ergo bona illa non sunt talis naturæ, ut in usus profanos abire non possint. Nec quod ab Ecclesia, hanc obligationem specialiter imponente clericis; totum enim, quod ex decretis Pontificum et Conciliorum eruitur, est, quod Ecclesia velit bona ejusmodi pie a clericis expendi, quin meminisset obligationis *ex justitia*; imo si hæc mens fuisset Ecclesiae, debuisset hanc sufficienter proponere, saltem aliquando in genere imperare restitutionem profane expensorum et acceptorum, eo quod restitutionis defectus gravissimum adferret causis piis detrimentum, quarum tamen cura maxima est Ecclesiae. Nec denique, quod ab oblationibus et mente fidelium; inde enim plus non sequitur, quam optasse fideles bona a se oblata pie expendi; atque ad summum inde probari posset, si tamen possit, de quo infra, Ecclesiam, vel administratores bonorum Ecclesiae habuisse obligationem justitiæ, ut oblationes fidelium immediate ad causas pias impenderent, quin hæc obligatio simul transeat ad illos, qui bona ejusmodi ab Ecclesia percipiunt; alioquin etiam transiret ad ministros laicos; unde recte ait auctor *Crisis Theologicæ*, prorsus præsumendum non esse, quod fideles, qui permittunt dominium absolutum cantoribus laicis, idem negatum voluerint clericis.

230. *Dico II.* Neque oritur dicta obligatio ex religione, neque ex charitate; sed ex solo jure Ecclesiastico.

Prob. 1^a. p. Si esset hæc obligatio ex religione, ergo vel quia clerici sunt

personæ sacræ, vel quia bona ipsa sacra sunt; sed neutrum inducit obligationem religionis: non primum; quia alioquin sequeretur, quod æque ex religione tenerentur ad expendenda in causas pias bona patrimonialia, et quasi talia, vel parsimonialia. Non secundum; quia bona illa non sunt res sacræ eo modo, quo res proxime et specialiter ad cultum divinum consecratæ, ut calices aliaque vasa sacra; sed solum dicuntur res sacræ, quia a fidelibus oblata, ut ad promovendum cultum divinum impendantur: sed id eo ipso factum est, dum ex rebus Ecclesiasticis extracta; clericis beneficialia data in stipendium sunt, qui postmodum eas ad causas profanas expendendo, æque parum committunt sacrilegium, quam pauperes ipsi, et laici.

Prob. 2^a. p. 1°. Quia juxta Doctorem Angelicum 2. 2. Q. 32. a. 5. lex eleemosynæ non obligat graviter, nisi in extrema necessitate, et tunc æque laicos, quam clericos stringit; at omnium consensu, illa clericorum obligatio distinguitur a communi illa laicorum, nec præcise casum extremæ necessitatis respicit. 2°. Si ex charitate dimanaret hæc obligatio, solum se ad pauperes extenderet; nec proinde satisfaceret clericus, si ad causas pias alias, templa, et similes expenderet bona superflua, quod repugnat communi omnium sensui, et c. *quia tua fraternitas. Caus. 12. Q. 1.*

Prob. 3^a. p. Quia cum ex una parte certa sit clericorum obligatio pie expendendi beneficialia superflua, nec alius assignari possit titulus, ex quo ista obligatio profluat, sequitur, eam non nisi ex præcepto mere Ecclesiastico oriri posse. Proponit hoc Tridentinum Sess. XXV. cap. 1. de Reform. ubi primo de Episcopis loquens ait: *Omnino eis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos augere studeant, cum et Apostolorum Canones prohibeant, ut res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent, sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant, eas autem non distrahant, nec dissipent illorum causa.* Tum paulo post: *quæ vero de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscumque beneficia Ecclesiastica tam secularia, quam regularia obtinentibus, pro gradus sui conditione observari, sed et ad S. Rom. Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit.* Quæ etsi in rigore possent intelligi de iis Ecclesiæ bonis, quorum Episcopi et alii clerici tantum administrationem habent, si tamen spectetur communis Doctorum interpretatio, et sensus Ecclesiæ et consuetudo, ex quibus optime sensus legis intelligitur, imo si eorum, qui Concilio interfuerunt, mens respicitur, etiam de redditibus beneficialibus accipienda sunt. Nec refert, quod Concilium ad Canones Apostolorum provocet, quo tempore nondum facta bonorum divisio, sed hæc communia erant clericorum, Ecclesiæ et pauperum; nam Concilium eo provocavit, ut inde peteret pro lege sua rationem congruentiæ, non ut ostenderet, se de iis tantum bonis loqui, quæ propria solius sunt Ecclesiæ. Si igitur Tridentinum prohibeat, donationes ex redditibus clericorum fieri in consanguineos non egentes ad eos præcise amplius ditandos, quanto magis prohibentur profusiones in luxum, aliosque profanos usus, et illicitos?

231. *Obj. I.* Ante divisionem bonorum et erecta beneficia, quæ redundabant habita sustentatione congrua Episcopi et ministrorum, debebant ex titulo justitiæ expendi in pauperes aliasque causas pias; ergo etiam adhuc

dum post divisa bona erectaque beneficia. *Prob. Cons.* Quia bona hæc per divisionem non mutarunt naturam, nec pauperum fieri potuit conditio deterior.

R. 1°. *N. Ant.* Cum DOM. SOTO, VALENTIA, SYLVIO aliisque. Et unde hoc solide probabunt adversarii, cum ex oblationibus fidelium præcise non nisi eorum pium desiderium, ut, si quid remaneat superflui, aliquid pauperibus aliisque piis causis obveniat, possit colligi? Damus, Episcopos bonorum Ecclesiæ administratores separasse partem ex communi proveniuntum massa distribuendam pauperibus; sed unde constat, eos id ex pacto cum fidelibus inito, ac proin obligatione justitiæ fecisse, et non potius ex mera in egenos charitate? Esto, quod ii ex clericis, quibus Episcopi partem a se separatam dividendam pauperibus commiserant, tenerentur ex justitia partem sibi commissam iis, quibus ab Episcopo destinata, et sic donata, distribuere, ut raptore rei alienæ fierent, si quid ex ea retinerent sibi, non secus ac alii quicumque sive clerici, sive laici, quibus res alteri tradenda committitur.

R. 2°. *T. A. N. Cons.* Permisso enim, quod superflua, cum Ecclesiasticorum bona adhuc essent communia, debuerint ex justitia in causas pias impendi; huic obligationi suæ satisfecit Ecclesia eo ipso, quod in divisione æque partem pauperibus, ac suam fabricæ Ecclesiæ assignarit, quam Episcopo et clericis: hinc vero non sequitur, quod etiam post divisionem hæc obligatio justitiæ incumbat clericis, rursus de sua parte, quod redundat, dividendi pauperibus, cum per divisionem æque dominium fuerit respectu suæ partis translatum in clericos, quam in alios dividendes, ut pauperes, etc. Unde

Ad prob. D. Non mutarunt naturam moraliter *N.* physice *C.* Ante divisionem nemo in particulari habebat bonorum illorum dominium, sed erat penes omnes in communi; post divisionem una divisum est dominium inter partes dividendes. Nec pauperum reddita fuit deterior conditio, quia et his sua pars assignata fuit.

232. *Inst. 1.* SIMPLICIUS Papa ipse *c. 28. Caus. 12. q. 2.* post bonorum divisionem adhuc obligavit Gaudentium Episcopum ad restitutionem. Item *c. investigandum I. de pecul. clericor.* prædia empta a clerico post hujus mortem adjudicantur Ecclesiæ; ergo.

R. *Ad 1um. D. Ant.* Ad restitutionem superfluum e sua quarta *N.* ad restitutionem trium aliarum portionum, Ecclesiæ, clericis et Ecclesiæ ministris, ac pauperibus debitarum, quas ad se pertraxerat *C. Cui* (Gaudentio) ait Pontifex, *hoc specialiter præcipimus, ut tres illas portiones, quas triennio dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat.*

Ad 2um. R. juxta Rubricam, agi de rectore Ecclesiæ, qui nihil patrimonii habens, emerat prædia, unde ea ex ipsius Ecclesiæ bonis quæsitæ præsumebantur.

233. *Inst. 2.* Pars bonorum in divisione pauperibus assignata evanuit; ergo probabilius confusa fuit cum parte Episcoporum et clericorum; ergo adhuc pauperes jus habent in bonis clericorum.

R. *N. Cons.* Etsi enim non satis constet, quo pars pauperum devenerit, non inde sequitur; ergo confusa est cum parte clericorum. Rectius præsu-

mitur, eam, ne lapsu temporis illa pauperes fraudarentur, statim post divisionem fuisse ab Episcopis distributam in pauperes, vel inde erecta hospitalia, xenodochia; in expeditiones sacras impensam, etc. clericos vero illa pauperum rapina voluisse ditescere, gravissimum delictum esset, quod non præsumi, sed probari debet. Quin longe rectius præsumi contrarium debet, quia tot inter sanctos Præsules, ac timoratæ conscientiæ clericos fuissent, qui se opposuissent, nec sustinuissent rei alienæ detentionem; at nunquam eorum quis id asseruit, monuit, reclamavit, ut res sua redderetur pauperibus.

234. *Inst.* 3. Fideles tam ante, quam post divisionem ideo tam liberales fecerunt foundationes Ecclesiarum et beneficiorum, ut Beneficiati superfluos redditus in pauperes dividerent; ergo. *Prob. Ant.* 1°. Ex Capitularibus CAROLIM. quibus hæc inserta formula legitur: *Offero Deo, atque dedico omnes res, quæ hac in chartula tenentur insertæ pro remissione peccatorum meorum, ac parentum, ac filiorum, ad serviendum ex his Deo in sacrificiis, missarumque solemnibus, orationibus, luminariis, pauperum ac clericorum alimoniis, et cæteris divinis cultibus, atque illius Ecclesiæ utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit, sub pœna sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero atque dedico, districtissimas reddat rationes.* 2°. Ex Concilio AQUISGRANESI I. quod c. 116. de fidelibus ait: *Facultatibus suis sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut ex his et milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur.* 3°. Ex Concilio TRIBURIENSI, quod anno 895. decimas dari ait in sustentationem pauperum.

R. D. Ant. Fecerunt has foundationes, proferendo simul piam intentionem suam et votum; ut aliquid obveniat pauperibus *C.* sub conditione expressa in pactum deducta *N.* Responsio ex probatione *Concl.* primæ intelligitur. Nec refert, quod foundationes illæ sæpe perquam copiosæ et liberales sint; nam has fecerunt fideles ideo, 1. ut clerici non vilescent propter inopiam, 2. ut cohiberentur ab aliis quæstibus faciendis, lucris, negotiatione, quæ statum clericalem dedecent, sed tanto liberius vacarent Deo, sine sollicitudine conquirendi plura temporalia.

Ad prob. eadem est responsio. Nec obstat, quod in formula Carolina exprimitur intentio fidelium; non enim ideo continuo deducta in pactum censi debet, aut apposita per modum conditionis sine quâ non; quia alioquin, si clericus superfluos redditus in alias causas pias, præterquam pauperes expenderet, teneretur his determinate restituere, nec suæ satisfaceret obligationi, quod tamen negant adversarii. Igitur in formula hæc intentio innuitur ideo, ut inde Ecclesia, sive hujus Rector intelligat, quomodo res absolute donatas debeat pie impendere, videlicet in clericos, secundo pauperes, tertio utilitatem Ecclesiæ. Unde responderi potest secundo: Hæc similiaque testimonia non præcise loqui de beneficiorum redditibus, sed etiam bonis aliis assignatis fabricæ Ecclesiæ, ac pauperibus; subinde enim fideles ipsi suas donationes partiebantur, partem assignando clericis, partem pro fabrica et conservatione Ecclesiæ, partem pauperibus; vel si bona sua offerrent in globo, indicata sua intentione, ut in formula Carolina, tunc ad summum (vide *prob. Concl.* 1^æ.) tenebatur Rector Ecclesiæ ad fines expressos bona dividere, quin, distributione facta, transiret ad clericos obligatio jus-

titiae, id, quod ex eorum parte sustentationi redundat, rursus dādi pauperibus; sicut neque juxta adversarios transiit ad Ecclesiam ipsam, ut in pauperes erogaretur, quod redundaret pro fabrica.

235. *Obj. II. 1º. INNOCENTIUS XII. in Bulla edita anno 1692. contra nepotismum ait: nec sibi, nec aliis Pontificibus licere, ut ex proventibus Sedis Apostolicæ suis nepotibus plus dent, quam eorum in Ecclesia merita, aut paupertas exigunt; proinde aliter factas rescindi debere, ac curæ suis successoribus fore, ut ita donata rursus cameræ Apostolicæ vindicentur; seque ita statuere, ut exemplo suo cæteri quoque Antistites et Ecclesiæ Prælati discant juxta æquitatis et justitiæ leges disponere; ergo agnoscit esse obligationem justitiæ, ut bona superflua pie expendantur. 2º. Clerici non raro vocantur patres, tutores pauperum; ergo obligantur pauperibus ex justitia, ut tutor pupillo. 3º. Sententia nostra nocet pauperibus, foveat luxum clericorum; ergo.*

Ad 1ºm. R. 1º. N. Cons. Quia INNOCENTIUS loquitur non solum de proventibus, qui ex Ecclesiæ Romanæ territorio, sed et undequaque ex orbe catholico ipsi præbentur, ac ad bona simpliciter Ecclesiastica potius, quam beneficialia pertinent; cum ex his determinata aliqua portio quasi pro congrua sustentatione non sit assignata Pontifici; sed ei tanquam supremo administratori reddantur omnes, impendendi pro necessitate ac bono Ecclesiæ, in officiales diversarum curiarum, Legatos, etc. Idem dicendum de Episcopis aliis, iis scilicet, quibus ex Ecclesiæ redditibus pro portione congrua non est determinata certa aliqua reddituum quantitas, sed omnes eorum sunt administrationi ac bonæ fidei relictæ.

R. 2º. S. Pontificem hic non loqui de justitia stricta, sive commutativa, sed distributiva; ac velle ut Prælati quicumque non attendant ad nepotismum, sed ad merita personæ, quando ministeria Ecclesiæ, quibus annexa sunt stipendia Ecclesiastica, distribuunt. Colligitur ex verbis, quibus Pontifex utitur; ait enim 1º.: Quo custodita in omnibus Ecclesiasticæ disciplinæ, atque justitiæ NB. distributivæ regula, nemini relinquatur conquerendi, vel obloquendi occasio; sed Ecclesiastica stipendia ministrantibus in Ecclesia Dei æqua lance assignentur. 2º. Quia dicit rescindi debere, quod ita in nepotes contulerint; alias enim ejusmodi donationes de rebus Ecclesiæ propriis non solum rescindibiles essent, sed per se ipso Ecclesiastico jure nullæ.

Ad 2ºm. R. D. Dicuntur patres pauperum, tutores, latiori sensu, quia his strictior incumbit obligatio ex superfluis succurrendi pauperibus C. sensu stricto, ut his obligentur alendis, velut pater filio naturali ex jure naturæ; aut tutor ex contractu pupillo N.

Ad 3ºm. R. N. Ass. Non enim hoc est fovere luxum, sed tribuere cuique, quod suum est. Deinde probas nimium; clericos scilicet aliunde divites nihil posse percipere de altari, sed hoc omne deberi pauperibus, quia, secus, etiam foveretur clericorum luxus; imo, si hæc teneret ratio, non tam clerici, quam seculares tenerentur superflua titulo justitiæ expendere in pauperes, quia alias foveretur luxus secularium.

Si quæras demum, quandonam urgeat præceptum clericos, ut superflua pie expendant?

R. Tempus hoc in jure nusquam determinatum esse; unde non tenentur

lapso quolibet anno, quod redundat, applicare continuo causis piis; sed possunt eo differre, dum collecta summa sufficiens sit ad faciendas fundationes pias; vel etiam relinquere Ecclesiæ, vel testamento post mortem aliis usibus piis. Suadetur tamen, ut vel ipsi vivi superflua pie applicent, vel mature de his testamento pie disponant, ne forsan morbo et morte præventi cogantur ea relinquere vel fisco in spoliū; vel consanguineis, ubi hi ab intestato clericis succedunt, in luxum, sicque, citra animæ suæ solatium, experiantur antiquum et tritum illud: *Quod non capit Christus, rapit fiscus.*

ARTICULUS III.

QUENAM POTESTAS ALIENANDI COMPETAT RECTORI, VEL ADMINISTRATORI ECCLESIE, EJUSQUE BONORUM?

236. *Observe I.* Nomine Ecclesiæ, etsi eo principaliter veniant Ecclesiæ propriæ tales, extensione tamen juris comprehendere nunc etiam quæcumque loca pia, ut hospitalia, domus religiosæ, clericorum collegia et similia; nam licet LEO imperator *L. jubemus C. de SS. Eccles.* solum loquatur de Ecclesiis stricte talibus; postea tamen Constitutio hæc extensa fuit ad omnem locum pium per *Auth. Hoc jus porrectum c. eod.* quæque refertur in *c. Ea enim 2. Caus. 10. q. 2.* ac veluti canonizata est *c. Nulli 5. de reb. Eccles. alien. vel non.*

Observe II. Nomine alienationis hic veniunt omnes illi contractus, per quos Ecclesia vel amittit jus aliquod, vel gravatur onere; in specie sequentes: 1°. Donatio, venditio, permutatio, *c. Nulli cit.* 2°. Constitutio pignoris, seu hypothecæ saltem specialis, *c. eod. et Extrav. Ambitosæ.* 3°. Concessio nova in feudum, vel emphyteusim, *c. et Extrav. citt.* 4°. Locatio ultra triennium, *Clement. I. et Extrav. Ambitosæ.* 5°. Cessio litis super re Ecclesiæ alienari prohibita, *c. Dudum 59. de Elect.* 6°. Transactio, qua res Ecclesiæ, vel possessio ejusdem transfertur in alium; item compromissum; cum enim ex hoc sequi possit translatio rei, vel possessionis in alterum, is, qui rem aliquam alienare nequit, super ea quoque compromittere prohibetur. 7°. Constitutio ususfructus, vel servitutis realis. 8°. Unio perpetua Ecclesiæ, vel beneficii cum alia Ecclesia, vel beneficio; nam et ad ejusmodi unionem faciendam Episcopus Capituli consensu indiget. *Clement. 2. h. l.*

237. *Dico.* Administratoribus bonorum Ecclesiæ, prohibitum est immobilia, et mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, alienare, nisi ob justam causam, et observatis præscriptis solemnitatibus. Constat ex juribus antea citatis.

Dixi autem 1°. *nisi ob justam causam*; sunt vero sequentes: 1^a. *Necessitas*, ut si Ecclesia sit ære alieno gravata, quo se aliter liberare nequit; si aliunde non suppetat, unde ruinam minitans, vel collapsa Ecclesia reparari possit, vel ei provideatur de necessariis ad divina rite peragenda, etc. 2^a. *Major Ecclesiæ utilitas*, ut si alienando augeantur Ecclesiæ redditus, velut si rei alienatæ loco comparatur melior ac fructuum feracior, vel commodior, quia Ecclesiæ vicinior, ac universim, quando rem alienari expedit, velut quando

quo in emphyteusin, vel feudum dari solitæ, juxta dicta superius *C.* secus *N.* Res autem semel alienabilis effecta cum solemnitate, efficitur perpetuo alienabilis sine solemnitate, ut communiter aiunt Doctores. Porro ut res aliqua dicatur solita *ab antiquo* alienari, vel facta alienabilis, ex communi Doctorum exigitur, ut præcesserit una, vel altera alienatio sollemnis, et interim elapsum sit spatium 40. annorum.

240. *Dices* 3°. Inter causas alienandi etiam potest esse remuneratio erga benefactores; ergo plures sunt alienandi causæ.

R. Causa remunerationis reduci potest vel ad causam necessitatis, si quando gratitudo exigeret aliquam acceptorum beneficiorum compensationem; vel ad causam utilitatis, quando spes esset ea ratione obtinendi beneficii novi.

241. *Dices* 4°. Præter solemnitates supra recensitas, ad alienationem requiritur etiam consensus Sedis Apostolicæ; ergo. *Prob. Ant.* PAULUS II. in *Extrav. Ambitosæ*, inquit: *Omnium rerum et bonorum Ecclesiasticorum alienationem, omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem et conductionem ultra triennium, nec non infeudationem, vel contractum emphyteuticum, præterquam in casibus a jure permissis; ac de rebus et bonis in emphyteusin ab antiquo concedi solitis, et tunc de Ecclesiarum evidenti utilitate, ac de fructibus et bonis, quæ servando servari non possunt, pro instantis temporis exigentia hac perpetuo valitura Constitutione prohibemus... Alienanti vero bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet inconsulto Romano Pontifice, etc. ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus; ergo.*

R. *D. Ant.* Requiritur consensus Sedis Apostolicæ spectato præcise puncto juris *C.* receptione *Extravagantis* cit. tum consuetudine *N.* vel *T.* Spectato puncto juris necessarius omnino videtur consensus Sedis Apostolicæ, ut vult communissima Doctorum contra paucos, REBUFF. NAVARR. REDOANUM.

Si dicas cum his: Pontifex *Extrav. cit.* non videtur exigere consensum Sedis Apostolicæ, quando adest justa alienandi causa, et solemnitas juris antiqui; quia excipit alienationes, quæ fiunt in *casibus jure permissis*; ergo tantum illas alienationes prohibet fieri sine consensu Pontificio, quæ de jure antiquo fieri non poterant; non vero illas, quæ de jure antiquo permissæ: atqui de jure antiquo permissæ erant alienationes cum justa causa et solemnitatibus, sine consensu Pontificis; ergo neque nunc post *Extrav.* illam est necessarius.

R. *N. Ass. Prob. D.* Sic, ut clausula illa: *præterquam in casibus jure permissis*, solum importet illos casus, qui in jure veteri eximuntur a solemnitatum observantia *C.* ut nunquam necessarius sit consensus Pontificis *N.* Et vero si hic sensus esset, ut nunquam requireretur consensus Pontificis, hac Constitutione sua plane nihil novi operaretur Pontifex. Casus vero in jure exempti ab obligatione observandi solemnitates sunt ex dictis, si res exigui valoris sint; si res in feudum vel emphyteusin ab antiquo concedi solita; si urgeat necessitas præsens et inevitabilis, nam, *quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. c. 4. de R. J.*

Dixi vero in *Resp. spectato puncto juris*; utrum enim ubique, præsertim

in Germania, recepta sit *Extrav. cit.* admodum dubium est, affirmantibus aliis, aliis negantibus, maxime quoad principes Ecclesiasticos et praelatos exemptos, ut vult WAGNERECK in *dict. Extrav.* Unde hic locorum attendenda consuetudo et praxis. Nec obstat sententiæ negativæ, quod Episcopi in consecratione, et Abbates in benedictione sua juxta Pontificale Romanum jurare soleant, se possessiones ad mensam, vel Monasterium pertinentes non alienaturos inconsulto Romano Pontifice; quia juramentum eo casu hunc habet sensum; *si, et quantum Constitutio hæc recepta sit.*

242. Dices 5°. Saltem solemnitates positæ non erunt necessariae, cum res unius Ecclesiæ alienatur in aliam, vel personas Ecclesiasticas; ergo. *Prob. Ant.* 1°. quia *c. 1. h. t.* in permutatione rerum unius Ecclesiæ cum altera præter consensum ambarum partium nihil exigitur. 2°. Quia in *Extrav. Ambitosæ*, ratio prohibendæ alienationis inconsulto Papa fundatur in hoc, *ne res Ecclesiæ profanis usibus applicentur*; atqui si fiat alienatio in aliam Ecclesiam, vel locum pium, non applicantur profanis usibus.

R. N. *Ant.* Quia 1°. jura alias eam alienationem sine solemnitatibus prohibentia non distinguunt inter alienationem in laicos, vel clericos, aut aliam Ecclesiam. 2°. Quia *c. 1. h. t.* in 6. nulla declaratur alienatio decimarum facta sine solemnitatibus ab Ecclesia una in aliam.

Ad prob. 1^{am}. R. in *c. cit.* hoc solum dici, quod in potestate Episcopi non sit, rem unius Ecclesiæ dare alteri sine utriusque consensu; per hoc vero non excluduntur reliqua in aliis juribus ad alienandum requisita; vel secus, pariter inferam, nec justam causam requiri, quia in *cit. cap.* etiam hujus nulla fit mentio.

Ad prob. 2^{am}. R. N. hoc pro causa unica ibidem adferri; nam ante verba in *Extrav. illorum, qui profanis usibus applicare præsumunt*, additur particula *præcipue*; unde colligitur, quod quidem hæc potior sit prohibendi ratio, non tamen unica.

Inst. Pontifices prohibendo alienationes rerum Ecclesiasticarum principaliter respexerunt ad utilitatem Ecclesiæ universalis, ne res Ecclesiarum ad laicos perveniant: atqui alienatæ in aliam Ecclesiam manent adhuc in dominio Ecclesiæ universalis; ergo.

R. N. *Maj.* Sed Pontifices censi debent eo respexisse, quod vi sui officii facere tenentur; sed vi hujus non tantum tenentur curare bonum Ecclesiæ universalis, sed etiam particularium secundum intentionem fundatorum et fidelium res suas particularibus Ecclesiis donantium: nec est in potestate Pontificis unam Ecclesiam privare suo jure et tribuere hoc alteri, eo quod Pontifices non sint absoluti rerum Ecclesiasticarum domini, sed tantum administratores et dispensatores supremi, ut tenet communis cum S. Th. 2. 2. q. 100. ad 7.

243. Dices 6°. Alienatio facta sine justa causa et solemnitatibus, licet sit illicita et prohibita, non tamen propterea est invalida; ergo justa causa et solemnitas non requiruntur ad valorem actus. *Conf.* 1. Ecclesia per alienationem læsa restituitur in integrum *c. 1. et 3. de Restit. in integ.* atqui restitutio in integrum supponit actum esse validum, *L. 13. et §. 3. ff. de Minorib.* *Conf.* 2. Ut res male alienata restituatur Ecclesiæ, opus est rescis-

sione contractus; *Can. 44. Caus. 12. q. 2 et c. 6. h. t. dicitur : viribus vacuetur*; ergo alienatio talis in se invalida non est.

R. *N. Ant.* Non enim prohibetur solum, sed simul declaratur irrita *Can. 52. Caus. 12. q. 2. c. 1. 3. 8. de his, quæ fiunt a Præl. c. 6. h. t. item c. 1. 2. in 6. Clement. I.* Unde

Ad Conf. 1^{am}. D. M. Restituitur in integrum, quando interveniente justa causa, et solemnitatibus adhibitis Ecclesia solum fuit læsa in pretio *C.* quando vel justa alienandi causa, vel solemnitas defuit *N.* Sed tunc solum alienatio declaratur nulla.

Ad Conf. 2^{am}. D. Opus est rescissione proprie dicta, et de jure, quæ tollat obligationem, quasi hæc ex alienatione orta esset *N.* impropria, de facto, nullitatis tantum declaratoria *C.* Desumitur hæc posterior responsio ex ipso objecto *c. 6. ubi dicitur : viribus, quamvis NB. ab initio nullas habuerit, vacuetur.* Prioris vero fundamentum responsionis *c. 3. de empt. vendit.* continetur.

244, *Dices 7°.* Ergo etiam invalida erit repudiatio, si Prælatus, vel Rector Ecclesiæ hæreditatem, vel legatum delatum Ecclesiæ suæ repudiet, sine justa causa, et non servatis solemnitatibus. Ante respons.

Observa, variare quoad hoc Doctorum sententias. Valere repudiationem illam volunt LESS. LAYM. SCHMALZGRUB. alique communius; e contra pariter, ac aliam quamvis alienationem invalidam pronunciant GONZAL. PICHLER et, quoad legatum, MOLINA, ENGEL, alique. Cæterum, quin Prælatus sine justa causa repudians hæreditatem, vel legatum delatum peccet, nemini dubium est; tenetur enim ex officio et justitia bene administrare res Ecclesiæ suæ; bonæ autem administrationi adversatur ea repudiatio; unde et propriis bonis damnum illud resarcire tenetur, *c. quicumque 12. q. 4. ubi : si neglectum laboris exhibuit, aut minorationem, vel perditionem induxit, restituit.* Præterea Prælatus ex communiore sententia tenetur adinstar tutoris, qui, si negligentia sua pupillo non acquirit, tenetur restituere, *L. quidquid. C. arbit. tutel.* Hinc quoque dubium non est, competere Ecclesiæ beneficium restitutionis in integrum ob negligentiam Prælati in acquirendo Ecclesiæ suæ lucro, ita ut hujus in optione sit, vel agere contra Prælatum, vel petere restitutionem in integrum. Demum controversia solum est de repudiatione simplici, non autem de cessione, aut permutatione in favorem tertii, quia per talem cessionem hoc ipso hæreditas deberet censeri prius adita, vel legatum agnitum, sicque esset vera alienatio rei jam perfecte acquisitæ, quæ, omnium rursus consensu, facta sine justa causa et solemnitatibus, est invalida. Nunc

245. R. Cum sententiæ primæ patronis. *N. sequel. 1°.* Quia talis repudiatio non est alienatio rei Ecclesiæ, sed tantum non acquisitio; ergo neque regulanda est secundum jura veræ alienationis; ergo erit valida, licet facta sine solemnitatibus. *Ant. patet ex L. 28. ff. de V. S. ubi : qui occasione acquirendi non utitur, non intelligitur alienare, veluti qui hæreditatem omittit, aut actionem intra certum tempus datam non amplectitur.* Simile quid dicitur *L. 5. §. 13. ff. de donat. int. vir. et uxor. Conseq.* constabit solutione contrariorum.

2º. Quia *L. 6. ff. quæ in fraudem credit.* dicitur, quod is, qui, in fraudem scilicet creditorum, repudiavit hæreditatem, vel legitimam, vel honorariam, vel testamentariam, non sit in ea causa, ut hic edicto locum faciat; noluit enim acquirere, non suum patrimonium diminueret, et paulo inferius: sed et illud probandum est, si legatum repudiavit, cessare hoc edictum, quod *Julianus* quoque scribit. Demum *L. 177. ff. de reg. Jur.* ubi: non fraudantur creditores, cum quid non acquiritur a debitore, sed cum quid de bonis diminuitur. Unde sic: Juxta allatas leges debitor in fraudem creditorum legatum, vel hæreditatem repudiat valide; ergo et Prælati Ecclesiæ, quia solida disparitatis ratio adstrui vix potest: imo par utriusque ratio consistit in eo, quia talis debitor, aut Prælati nihil alienat, cum nihil acquisierit; jus enim hæreditatem adeundi, vel agnoscendi legatum, quo multum nituntur adversarii, non est proprie in bonis nostris, *L. pretia rerum. ff. ad L. Falcid.* sed tantum desinit acquirere.

Ac licet legatum consistens in specie transire dicatur a morte testatoris in legatarii dominium, nec ad id expectetur aditio hæreditatis, *L. a Titio 64. ff. de furtis*, ut proinde ea repudiatio videatur esse diminutio proprii, in qua proprie dicta alienatio consistit; revera tamen alienatio non est; quia hoc dominium legati solum imperfectum est, et revocabile ante acceptationem, verbo, conditionatum, sive sub tacita conditione: nisi repudietur; si igitur postea repudietur, censetur fictione juris nullum fuisse dominium, *L. 1. v. utrum autem. ff. si quid in fraud. pat.* ubi: quamvis enim legatum retro nostrum sit, nisi repudiet: attamen, cum repudiatur, nostrum non fuisse palam est.

246. Si ais 1º. Repudiatio hæreditatis et legati est alienatio saltem late sumpta omnium consensu, ex *L. 5. §. 8. ff. de reb. eor. qui sub tut.* ubi: fundum autem legatum repudiare pupillus sine Prætoris auctoritate non potest; esse enim et hanc alienationem, cum res sit pupilli, nemo dubitat: atqui alienatio, quatenus est nociva Ecclesiæ hoc loco sumitur late; ergo.

R. 1º. *L. 5. cit.* loqui de pupillo tutelæ subjecto, quique omni caret administratione: secus esse de Prælato, qui ipsam administrationem habet; ac vocari posse eam repudiationem improprie alienationem; cum dominium legati non omnino transferatur ante tutoris acceptationem, quam, etsi omiserit tutor, supplere poterit Prætor.

R. 2º. *D. min.* Sumitur late, hoc est, extenditur ad omnes eos casus, quibus quomodocumque Ecclesia amitteret aliquid jam vere acquisitum, vel pateretur diminutionem proprii *C.* quibus tantum aliquid non acquiritur. *subd.* Ut hæc non acquisitio sit saltem prohibita *C.* simul invalida *N.* Alienatio in favorem Ecclesiæ late sumitur, dum sub ea comprehenduntur etiam constitutio ususfructus, servitutis realis, abdicatio actionum rerum immobilium, aut pretiosarum mobilium, compromissum et similes casus, in quibus saltem periculum est, ne Ecclesia aliquid, quod possidet, perdat; at propterea non debet nimis late sumi, nec latius, quam ipsa jura sumant, sive extendi ad actus, qui alienatio non sunt, ut non acceptatio, non acquisitio; sic enim et Prælati solus communiore sententia potest remittere caducitatem emphyteutæ, valetque hæc remissio, nec committitur alienatio. Deinde largimur, non solum alienationem, bonorum dilapidationem, sed

etiam omissionem lucri esse prohibitam æque, ac si esset alienatio; at non æque utrobique requiritur solemnitas; sed tunc solum, quando vere et proprie alienantur res Ecclesiasticæ.

247. *Si ais 2º.* Per delationem hæreditatis acquiritur Ecclesiæ jus acceptandi et adeundi hæreditatem; sed hoc jure quæsito privat Ecclesiam Prælatus hæreditatem repudians. Item rei legatæ dominium, et jus in re acquiritur Ecclesiæ etiam ignoranti et ante traditionem, *L. 77. § 3. L. 80. ff. de Legat. 2.* unde fit, ut pro rebus sibi legatis habeat vindicationem pene perpetuam, *L. 23. C. de SS. Eccles.* ergo Prælatus committit speciem alienationis, dum hæreditatem, vel legatum repudiat.

R. *Ad 1º.* *N. Cons.* Licet enim Prælatus non adeundo hæreditatem, vel non agnoscendo legatum agat contra jus Ecclesiæ adeundi et acceptandi, atque hoc solum latiore sensu eam hoc jure privare dici possit, ac propterea etiam ex dictis peccet, nihil tamen alienare dici potest, cum in nullo diminuerit patrimonium Ecclesiæ; nec enim per hæreditatem vel legatum delatum præcise, ac proin per jus adeundi vel acceptandi censetur quis in jure factus locupletior, *L. pretia rerum. 63. cit. ff. ad L. Falcid.* juxta quam si hæres institutus sim, antequam adeam, non sum locupletior, proinde neque etsi servus meus fuerit institutus hæres, antequam meo jussu adierit; sed tunc mihi acquireret, cum adierit; tum additur: *esse autem præposterum, ante nos locupletes dici, quam acquisierimus.*

Ad 2º. Jam dictum, quod per delationem hæreditatis aut legati non acquiratur Ecclesiæ dominium ac jus absolutum, perfectum, irrevocabile, sed conditionate, si is, qui hæres, vel legatarius vocatus est, hæreditatem adeat, vel legatum acceptet; ergo Prælatus repræsentans Ecclesiam, non adeundo vel non acceptando, sed repudiando, non privat illam jure jam absolute et perfecte quæsito; quare nec quidquam alienasse dici potest.

248. *Si ais 3º.* Si Prælatus repudiet hæreditatem, vel legatum repudiatione non simplici, sed in favorem tertii, agit invalide, quia si cedat in favorem tertii, prius adire hæreditatem, vel agnoscere legatum debet, qua acceptatione, vel agnitione dominium absolutum et perfectum acquiritur Ecclesiæ, quo illam privat rem cedendo alteri; ergo etiam dum repudiat repudiatione simplici, quia per delationem hæreditatis, vel legati acquiritur Ecclesiæ jus absolutum adeundi hæreditatem, vel acceptandi legatum, quo illam privat Prælatus.

R. *C. Ant. N. Cons.* Quia in primo Prælatus vere donaret, et alienaret, cum diminueret patrimonium Ecclesiæ; eo ipso enim quod cedat in favorem tertii, etiam prius natura saltem et tacite adit, ut cessio sit efficax, *L. Si avia C. de Jure delib.* Qui enim vult aliquid, censetur velle omne id, quod ad ejus efficaciam necessarium est, *arg. L. 2. ff. de Jurisd. omn. jud.* ac licet illa aditio sit tacita, idem tamen operatur, ac si esset expressa: atqui aditione hæreditatis, vel acceptatione legati hæc erant de patrimonio Ecclesiæ, quia in pleno ejus jure et dominio, perque aditionem vel acceptationem erat vere facta locupletior juxta num. præc.; ergo repudiando vel cedendo in favorem tertii vere diminuit patrimonium Ecclesiæ privando illam dominio absoluto; in qua diminutione consistit alienatio. E contra in posteriori, licet

Prælati agat contra jus Ecclesiæ, nihil tamen alienat, quia in nullo ejus diminuit patrimonium, cum præcise per jus adeundi vel acceptandi nemo censeatur locupletior factus; si ergo repudiatio simplex non sit alienatio, neque etiam hujus regulari juribus debet, nec dici continuo invalida sicut alienatio. Quin jus adeundi, acceptandi infirmum est, et remotum, nec jure censetur esse in bonis nostris, ut apparet ex *L. pretia rerum. cit.* tum multis aliis, tum inde, quod debitor obæratuſ citra revocationem jus illud repudiare possit.

249. *Si ais 4º.* Nihil interest, sive repudiatio hæc dicatur valida, sive non; ergo.

R. N. *Ant.* Multum interest; quia, si actus est validus, alius succedens in hæreditate, vel legato sine causa justa ac solemnitatibus repudiato, tam hoc, quam illam bona conscientia retinet. Deinde repudians non incurrit pœnas, quæ tum in male alienantes, tum eum, qui rem sic alienatam detinet, latæ; cum repudiatio non sit alienatio. Pœnæ autem sunt sequentes: si alienans sit Episcopus, vel Abbas, tenetur interdicto ingressus in Ecclesiam; sique sex mensibus in hoc interdicto perstiterit, suspensione ipso jure ab omni regimine: si vero sint clerici inferiores, incurrunt excommunicationem, ac juxta multos ipso facto, simulque privantur beneficiis, quorum bona alienarunt, *Extrav. Ambitosæ*. Eamdem contrahunt, qui res sic alienatas recipiunt. *Ibid.*

ARTICULUS IV.

AN ET QUALE DOMINIUM COMPETAT RELIGIOSIS?

250. *Proœmium.* Religiosorum nomine ii soli proprie veniunt, qui in aliqua religione approbata emiserunt tria consueta vota, paupertatis, castitatis et obedientiæ; unde novitii, etsi privilegiis sui religiosi ordinis gaudeant, veri tamen nominis religiosi nondum sunt. Considerari possunt religiosi dupliciter, vel ut integram aliquam singuli communitatem aut Monasterium constituunt, vel ut personæ particulares et privatæ sunt.

Communitates religiosas capaces esse domini bonorum temporalium sive mobilium, sive immobilium, communis est omnium pene contra NAVARRUM sententia, volentem, rerum, quas possident, dominium penes Christum esse; nequæ enim ullum assignari fundamentum potest, unde illa communitatis religiosæ incapacitas proflueret: non enim est ex ordinatione Ecclesiæ, vel præcepto divino, quia nihil horum ostendi potest; neque ex voto, vel intentione voventium, quia voto paupertatis tantum in persona vovente vel dominium, vel usus independens excluditur; non vero in communitate, imo hujus juri vovens, etsi vellet, sine auctoritate Ecclesiæ præjudicare non potest. Quin Tridentinum *Sess. 25. cap. 3. de regularibus*, hoc dominium in communitate non obscure asserit, dum inquit: *Concedit sacra Synodus omnibus monasteriis, tam virorum, quam mulierum, etiam mendicantium, exceptis domibus Fratrum S. Francisci, Capucinorum, et eorum, qui Minores de observantia vocantur, etiam quibus aut ex constitutionibus suis erat*

prohibitum, aut ex privilegio apostolico non erat concessum, ut deinceps bona immobilia eis possidere liceat. Ubi hæc: possidere liceat, non qualemcumque, sed possessionem cum dominio et proprietate significant, ut constat ex verbis a Concilio paulo post subjectis, dum ait, Religiosos sustentari ex redditibus propriis monasteriorum. Huic tamen privilegio renunciavit Societas Jesu quoad domos professas, quæ non sunt capaces possidendi bona stabilia, aut census perpetuos, exceptis templo, habitatione, horto, ac villa suburbana solius recreationis causa. Bull. PII V. GREGORII XIII.

251. Religiosos vero professos in particulari nullius esse capaces dominiū bonorum temporalium ad bona fortunæ pertinentium, æque explorati juris est, *Can. 10. Caus. 12. q. 1. c. cum ad monasterium. de Stat. monach. et novissime confirmavit Tridentinum Sess. cit. cap. 2. dicens: Nemini igitur regularium tam virorum, quam mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, et quovis modo ab eis acquisita tanquam propria possidere. Ubi, etsi videatur sermo esse solum de licentia possidendi ac prohibitione, ex communi tamen interpretatione et sensu indicatur incapacitas. Dixi vero 1º. Professos; nam et Societatis nostræ Scholastici, et Fratres Coadjutores licet nuncupatis votis simplicibus sint religiosi sic vere et proprie dicti, adhuc tamen bonorum suorum dominium retinere possunt juxta Bullas GREGORII XIII. *Ascendente Domino*, et *Quanto fructuosius*. 2º. Bonorum temporalium, etc. etenim eos dominos esse famæ æque ac laicos, item aliorum jurium spiritualium capaces, ut eligendi; nec vi professionis religiosæ eos prohiberi a dignitatibus Ecclesiasticis, etc. cum circa hæc non versetur votum paupertatis, extra controversiam est. Huc etiam pertinent ingenii et scientiæ propriæ partus, velut manuscripta, cujusmodi lucubrationes rerum spiritualium potius numero accensentur juxta Cardin. de LUGO, KARCHNE, ac alios.*

Solum igitur hic controversum remanet, unde illa in Religiosis oriatur incapacitas quidquam proprii possidendi? At cum SUAREZ., VASQUEZ., SANCHEZ., ac communiori Theologorum et Canonistarum

252. *Dico.* Incapacitas Religiosi ad dominium bonorum temporalium oritur ex solo jure Ecclesiastico illam voto paupertatis annectente.

Prob. Nihil enim aliud assignari potest; nam 1º. non oritur ex natura præcise Religiosi status, ac voti paupertatis; quia, retento dominio, potest esse paupertas ex voto, quo præcise tollitur domini usus a voluntate superiorum independens; ac simul quis esse proprie Religiosus, ut constat in Scholasticis Societatis Jesu, qui, stante vero voto paupertatis, retinent dominium, licet liberum ejus usum non habeant; ac nihilominus proprie dicti Religiosi, ac si essent professis adscripti, juxta Bullam GREGORII XIII. *Ascendente Domino*, cit. editam anno 1584. et *Quanto fructuosius*, editam anno 1582. Deinde si incapacitas professi ad matrimonium non oriatur ex voto castitatis ut tali, cum etiam, stante conjugio, possit esse votum castitatis, etiam incapacitas ad dominium non oriatur ex voto paupertatis. Nimirum effectus voti utriusque ut talis, est obligatio abstinendi ab actu ipsi voto opposito, non vero inhabilitas, aut incapacitas.

Nec 2º. oritur a *solemnitate* voti; nam hæc, in quocumque reponatur, juris

Ecclesiastici creatura est, textu claro *c. unico. de Voto et Voti redempt. in 6. Voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inventa*; tum illud ait ibid. S. P. votum solum dici debere *solemne*, quod, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem factam alicui de religionibus per Sedem apostolicam approbatis. Eodem modo loquitur GREGORIUS XIII. Bulla *Ascendente*, cit.

Neque dicas cum Recentiore quopiam; aliud esse *solemnitatem* voti, aliud *votum solumne*; priorem esse ex constitutione Ecclesiæ, non votum *qua solumne*; ac in priori proinde posse dispensare Ecclesiam, non in altero juxta Doctorem Angelicum; nam

R. 1º. Discrimen hoc sine fundamento adstrui.

R. 2º. Esse directe contra mentem Pontificis, qui ibidem per *solemnitatem* voti intelligit *votum solumne*; nam initio cap. cit. ait: *quod votum debeat dici solumne ad dirimendum matrimonium efficac nos consulere voluisti*, tum subdit: *Nos igitur attendentes, quod voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inventa... præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici solumne, etc.* ubi planum est, a Pontifice *solemnitatem* et *solemne* sumi pro eodem, cum ex hoc, quod *solemnitas* voti sit ex sola constitutione Ecclesiæ, inferat, illud esse *votum solumne*, quod fit vel in susceptione sacri ordinis, vel in *religione approbata a Sede apostolica*. Et vero votum quodcumque factum extra Religionem approbatam, licet coram Episcopo, non est *solemne*, et ut tale nunquam agnovit Ecclesia, nec reddit inhabilem ad matrimonium, licet subsequens matrimonium faciat illicitum. Deinde non negari a Doctore Angelico, quod Ecclesia in voto *solemni* dispensare possit, dicetur in objectionibus.

Nec 3º. oritur a benedictione et spirituali consecratione, quia hæ nihil aliud sunt, quam preces et invocationes Dei factæ ab eo, qui votum acceptat, ut Deus gratiam det voventi: nec consecrant, aut deputant voventem ad usum sacrum immobiliter.

Nec 4º. ex natura contractus, cum similiter se Deo offerant, qui votum simplex emittunt; ac quidem in Societate vota simplicia irritant matrimonium subsequens, etsi *solemnia* non sint. Igitur, cum nihil aliud restet, unde illa incapacitas oriatur, sequitur, eam oriri ex jure Ecclesiastico, a quo solo habetur, quod unum votum *solemne* sit, ut pariat effectum inhabilitatis, alterum non.

253. *Obj. I. Juxta INNOCENTIUM III. c. cum ad monasterium. de stat. monach.* abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit licentiam indulgere; ergo votum religiosi post se trahens incapacitatem dominii non ex instituto Ecclesiæ, sed ex essentia voti *solemnis* intrinseca ortum habet.

R. D. *Ant.* Nec summus Pontifex potest contra indulgere licentiam, hoc sensu, ut quis sit ac maneat Religiosus, nec tamen adstringatur votis substantialibus; sive ut manens religiosus habeat dominium in se, et usu independens C. ut habeat dominium in se et usu dependens, aut solvatur a statu religioso N. Solum ait Pontifex, se non posse dare licentiam agendi contra votum, quamdiu istud manet; esset enim clare contra jus divinum

et naturale, votum manere integrum, nec tamen eo obligari. Hæc mens Pontificis inde elucet, quia *c. cit.* reprehendit Abbatem monasterii, quod dispensasset cum monacho ad proprietatem retinendam, utpote quod nec Pontifex posset, salvo remanente voto. Quo non negat, se posse a voto et statu religioso solvere, eaque ratione dare licentiam.

254. *Inst. 1. At S. Th. 2. 2. q. 88. a. 11. in 6.* aperte docet, debitum continentiae statui religioso adeo essenziale esse, ut in voto solemnificato per professionem religiosam non possit ab Ecclesia dispensari, licet possit in voto solemnii per susceptionem ordinis sacri emisso; ergo idem dicendum est de voto paupertatis, et quoad dominium.

R. *Explico* S. Doctorem ut ante Innocentium. Ratio est, quia Doctor Angelicus apertissimis verbis *in 4. Dist. 38. q. 1. a. 4. quæstiunc. 1. ad 3. Ideo*, inquit, *alii dicunt probabilius, si communis utilitas totius Ecclesiæ, aut unius regni, vel provincie exposceret, posset convenienter et in voto continentiae, et in voto Religionis dispensari, quantumcumque esset solemnizatum; non enim per votum potest se homo deobligare ab eo, in quo tenetur alteri: unde talis posset imminere necessitas, quod posset alicui juste prohiberi, ne continentiam, aut Religionem voveret, et eadem necessitate manente, potest etiam in voto dispensari jam acto.* Igitur priori in loco 2. 2. q. 88. dum ait, in voto solemnizato per professionem Religionis ab Ecclesia dispensari non posse, intelligendus est, ut PALUDANUS et CAJETANUS ipsi Magistrum suum interpretati sunt, quod fieri non possit auctoritate Pontificis, ut quis maneat religiosus, et simul habeat conjugii usum; quod verum est. Hæc PALUDANI et CAJETANI interpretatio ex *eod. art. 4. cit.* colligitur; nam postquam ostendit disparitatem inter votum annexum ordini sacro, ac votum castitatis in Religione, quod hoc sit essenziale statui religioso, illud vero proveniat ex ordinatione Ecclesiæ, et quod per statum Religiosum homo abrenunciet seculo, totaliter Dei servitio mancipatus, subdit, hoc non posse (*N. B.*) simul stare cum matrimonio. Proinde nec Doctor Angelicus negat, posse Pontificem facere, ut quis Religione solutus et liber ad nuptias transeat.

255. *Inst. 2.* Religiosus per vota solemnia se totaliter tradit ad servandam castitatem, paupertatem, obedientiam, et quidem ipsi Deo; ergo.

R. *D. Ant.* Se tradit totaliter, ut renunciaret per votum omnibus qui voto repugnant *C.* ut se reddat incapacem et inhabilem, idque ex natura voti præcise *N.* Sic etiam, quantum est ex parte voventis, se tradit totaliter per votum simplex, ut castitatis, nec tamen subsequens matrimonium est invalidum, sed solum illicitum, excepto voto simplici in Societate.

256. *Inst. 3.* Status religiosus consistit in quadam consecratione, per quam totus homo devovetur Deo; sed quod semel consecratum est Domino, ut dicitur *Leviticus ult.* et *R. Semel. 51. in 6.* nequit in alios postea usus commutari, et desinere, esse consecratum; ut patet in calice consecrato. Et ratio est, quia hæc consecratio intrinsece oritur ex quadam actione, quæ præteriiit, et ideo relinquit consecrationem indelebilem, perinde ac si characterem impressisset. *Conf.* Non potest Pontifex facere, ut sacerdos

non amplius sit sacerdos, Episcopus non amplius sit Episcopus; ergo neque, etc.

R. *C. Maj. D. min.* Quamdiu, quod consecratum est, suam consecrationem retinet *C.* si per Ecclesiæ auctoritatem desinat esse consecratum *N.* Potest autem, quæ ab Ecclesia instituta, tolli a rebus consecratis, et benedictis, non tantum destruendo formam, cui inhæret consecratio, vel benedictio, quod omnes admittunt; sed etiam rebus manentibus integris: cur enim, ut ait LESSIUS *L. 2. de Justit. c. 40.* Ecclesia non possit constituere, ut templum consecratum amittat consecrationem, dum polluitur; aut calix, si eum profanari contingeret? Numquid consecrata templa execrationi subdi possunt? Pariter cur Ecclesia facere non poterit, ut consecratio solum duret ad tempus, quo lapso per se evanescat? Et vero talis benedictio et consecratio nihil aliud est, quam deputatio ad usum sacrum cum invocatione divinæ virtutis et assistentiæ ad debitum usum, vel alium finem nostrarum precum: atqui illa deputatio et invocatio non habent vim, nec durationem nisi juxta intentionem deputantis et invocantis; ergo si Ecclesia nolit ultra tempus a se designatum consecrationem durare, hoc ipso illa evanescet. Hinc *rationem additam D.* Hæc consecratio oritur ex actione, quæ præterit, juxta intentionem consecrantis, et ad usum sacrum deputantis Ecclesiæ *C.* secus *N.*

Ad Conf. *Disparitas* est; sacerdos, Episcopus consecrantur Deo per characterem divinitus impressum, qui cum, institutione divina, deleri nequeat, etiam fieri nequit ab Ecclesia, ut sacerdos semel ordinatus, Episcopus semel consecratus tales esse desinant. Contra status religiosus talem characterem non imprimit, nec consistit in aliqua consecratione distincta, sed in ipsa votorum obligatione; unde cum obligatio voti tolli possit ab Ecclesia, ut patet in voto sacris ordinibus annexo, hoc ipso etiam tolli poterit dicta consecratio, quæ per votum fit, atque ita, qui antea religiosus professus fuit, esse deinceps religiosus desinet.

257. *Inst. 4.* Dum quis vendit et tradit emptori rem, perdit dominium ejus irrevocabiliter; ergo et religiosus per professionem solemnem, qua se suaque omnia tradit Deo, perdit dominium irrevocabiliter; imo multo magis, quia vovens magis obstringitur Deo, quam homo homini per contractum.

R. 1°. Ergo idem sic amittit per votum simplex; ergo per votum castitatis simplex fieret invalidum matrimonium subsequens pro omni casu; nam solemnitas voti ex jure Ecclesiastico est; sed sequela admitti non potest.

R. 2°. Sæpe etiam venditio valida rescinditur; et qui vendit et tradit, non ideo fit inhabilis ad rem eandem iterum acquirendam. *Ant.* igitur non est universaliter verum. Unde *N. Cons. Alterum D.* Vovens Deo magis obstringitur in ratione obligationis *C.* inhabilitatis ad dominium *N.* Peccando contra votum gravius peccat contra virtutem Religionis, qua se specialiter dedicaverat Deo.

238. *Obj. II. 1°.* Nulla videtur justa esse causa dispensandi in voto solemni; causa enim dispensandi v. g. in voto castitatis debet excedere bonitatem materiæ Deo promissæ; atqui juxta *Eccli. 26. 20.* *omnis ponderatio non*

est digna continentis animæ. Par autem est ratio de voto paupertatis; ergo hæc vota non subsunt auctoritati Ecclesiæ.

2°. Vel si ex boni publici causa posset in voto solemnii dispensare summus Pontifex; ergo etiam ex eadem ratione dispensare posset in matrimonio consummato, aut uxorum pluralitate; quia id posset exigere salus totius regni, ut, si pax aliter reddi non posset, quam ut rex, repudiata legitima conjuge, duceret aliam. Sed hæc dici non possunt.

3°. Essentia voti consistit in traditione facta Deo, et in hoc distinguitur à voto simplici, quod tantum est promissio, et se habet instar sponsalium ad ipsum matrimonium; non potest autem, quod semel est traditum, rursus auferri citra injuriam.

4°. Si posset dispensare Pontifex in voto solemnii paupertatis, ergo et castitatis; sed hoc non, quia alias fieri posset, ut quis jungeretur duabus uxoribus viventibus, velut si post matrimonium nondum consummatum, sive ratum profiteretur Religionem; deinde, Papa dispensante, egrederetur, posset postea, sine dispensatione nova quoad primum matrimonium, ducere uxorem aliam, quia matrimonium prius fuerat per professionem dissolutum; sed forte interim uxor prior jam valide nupsit viro alteri. Sed hæc absurda sunt; ergo.

259. *Ad 1um. R. N. M. ad min.* Continentia *Ecclesiæ*. 26. non virtutibus cæteris, sed talentis auri præfertur juxta LESSIUM aliosque interpretes. Deinde Doctor Angelicus ipse in 4. *Dist.* 38. q. 1. art. 4. q. 1. ad 3. negat, nihil esse, quo continentia compensari queat; oratio enim, et contemplatio cum sit finis continentiae, est hac præstantior; et tamen votum illarum relaxari potest. Demum argumentum probat, nequidem a Pontifice votum continentiae simplex relaxari posse.

260. *Ad 2um. R. N. parit.* Nam constat matrimonium inter Christianos contractum et consummatum nulla posse auctoritate humana solvi, ex ordinatione divina, ob significationem sacramenti, qua matrimonium consummatum repræsentat unionem Verbi cum natura humana indissolubilem, de quo plura vide in nostro *Tract. de S. Ordin. et Matrim. Diss.* 11. *Cap. V. Art.* 3. Similiter dispensari nequit in pluralitate uxorum, tam jure divino, quam naturali interdicta. Vid. *ib. de Unit. Matrim.* Nulla vero talis prohibitio circa professionem religiosam, vel vota huic inclusa reperitur.

261. *Ad 3um. R. 1°.* Etiam per votum castitatis simplex fit sui traditio, neque tantum promissio; ex vi enim voti simplicis eo ligatus tenetur ad ea omnia, ad quæ tenetur, qui votum solemne emisit. Deinde per vota simplicia potest quis fieri perfectus verusque religiosus, si ea Sedes Apostolica eum in finem acceptet, sicut acceptavit vota, quæ in Societate simplicia dicuntur; etsi olim c. 13. *de Regular. et trans. ad Relig. item. c. 21. §. fin. de Sent. excomm. in* 6. tunc quis censeretur religiosus, si professionem per vota solemnia fecisset, quia tunc temporis Ecclesia non acceptabat religiosum ante professionem per vota solemnia.

R. 2°. Falsum esse, quod votum simplex se habeat ad solemne sicut ad matrimonium se habent sponsalia, nisi forte quis loqui velit de voto illo

particulari ingrediendi Religionem; hocque procedit, sive votum solemne spectetur, ut respicit Deum, sive ut respicit Religionem, ejusque Prælatum; ut enim Deum respicit, ab eoque acceptatur, nihil est aliud, quam deputatio ac obligatio sui ad exhibendum Deo talem cultum, scilicet per exercitium paupertatis, castitatis, atque obedientiæ, quæ deputatio non minus fieri potest per votum simplex, quam solemne, cum utrumque acceptet Deus. Ut vero Religionem ac Prælatum respicit, atque ab hoc acceptatur, traditio ista non præcise vi voti fit, sed est quid voto in professione annexum, præsertim voto obedientiæ; sed potest ista etiam annexa esse voto simplici, ut patet in Societate. Et vero nulla potest adferri ratio, cur quis se tradere Deo et Prælato per votum simplex non possit, sic ut Prælatus in illum jus acquirat, maxime si accedat approbatio atque acceptatio Ecclesiæ in ordine ad hunc effectum.

262. *Ad 4um. R. C. seq. M. N. min. Ad prob. N.* talem habiturum uxores duas; prior enim, sublato per professionem religiosam conjugali vinculo, esse uxor vere desiit; igitur, obtenta postea circa professionem religiosam dispensatione, revera poterit, quam velit, ducere. Neque hoc absurdum est; sic enim successive duas uxores haberet. Numquid in casu, quo infidelis conversus ad fidem, relinquit conjugem, quia huic cum creatoris injuria cohabitare non vult, transitque ad vota alia; vel conjuge mortuo, et postea, vivente uxore, revocato ad vitam, numquid recte uxor nubit alteri, virque ducit aliam? Quia scilicet utroque casu solvitur matrimonium, nec proinde in hoc quid absurdi est; ergo neque in dato casu; quia per professionem religiosam vere solvitur matrimonium ratum quoad vinculum.

ARTICULUS V.

AN ET QUID ACQUIRERE POSSIT RELIGIO, ALIAS POSSIDENDI CAPAX, RATIONE SUORUM RELIGIOSORUM? QUIDVE, AUT CUI ACQUIRAT RELIGIOSUS?

263. *Dico I.* Domus religiosa, succedendi capax, succedit in omnia bona religiosi professi, de quibus hic ante professionem non disposuit.

Prob. Ex Nov. 5. cap. 5. ubi: Illud decernimus, qui in monasterium introire voluerit, antequam ingrediatur, licentiam habere, suis uti, quo voluerit modo, ingredientem namque una sequentur omnino res, etiamsi non expressim dixerit, se illas inducere; et non erit dominus illarum amplius ullo modo. Adde Auth. Si qua mulier; item Auth. Ingressi; tum Nov. 123. Idque Imperator ita statuit non præcise in favorem status religiosi; sed simul ex æquitate naturali, cum omnino sit conveniens, ut, quia a religiosa domo alimenta capit, huic etiam religiosi bona cedant.

Limitatur tamen Conclusio 1°. quoad ea solummodo bona, quæ aliunde transferri non prohibentur, nec specialiter ipso jure excipiuntur, uti excipitur beneficium seculare; item bona, quibus *jus retractus* annexum ad ea intra familiam retinenda; vide etiam dicta de feudo et emphyt. 2°. Ut excipiatur Societas Jesu, quæ suis non succedit.

264. *Dices* 1°. Si Religio succedat in omnia jura sui professi ; ergo etiam succedet patri , licet filius ejus professus fuerit ante patrem præmortuus.

R. N. seq. Quia Religio solum repræsentat filium vivum , non autem defunctum.

Dices 2°. Nepos repræsentat patrem mortuum , succeditque avo ; ergo etiam Religio poterit repræsentare professum mortuum , ac succedere hujus patri.

R. N. Cons. Nepos primario succedit jure sanguinis , in quo fundatur repræsentatio ; at in Religione non est jus sanguinis , quod morte filii professi extinctum fuit ; nec proinde , extincto filio , jus aliquod repræsentationis.

265. *Dices* 3°. Igitur Religio debebit de novo apprehendere possessionem , ut acquirat dominium.

R. N. illat. Quia communitas religiosa non est nova civiliter cum religioso persona , sed eadem ; eadem vero persona , quæ possessionem cœpit ; non debet eandem de novo apprehendere. Hinc si succedat in emphytheusi , etiam non solvit laudemium , nec relevium , si in feudo ; quia durat adhuc persona eadem , quæ solvit.

266. *Dices* 4°. Saltem Religio non succedet , si quid religioso donatum esset et donans expresse adjecisset conditionem , ne aliquando succedat Religio , vel religiosa domus.

R. Hoc casu non succedet post mortem religiosi ; ordinarie enim donationem ejusmodi sic interpretari solent , donantem voluisse , ne res sic donata , ut emphyteusis , vel alia possit a donatario iterum donatione , vel testamenti factione , aut legatione transferri ad domum religiosam ita , ut hæc pleno deinde jure et perpetuo retineat. Quia tamen simul donans censetur favere voluisse donatario , quantum hic capax fuit , solummodo usum censetur concessisse , dependenter a voluntate superioris. Quia standum pro valore actus , quantum potest , *L. 172. ff. de R. J.* ac verba testatoris debent intelligi juxta conditionem personæ , *arg. L. 12. §. 4. ff. de usu et habit.*

267. *Dices* 5°. Quid ergo juris , si religiosus habeat fideicommissum , quod teneretur restituere alteri substituto , si in seculo maneret , an etiam professo ita succedit monasterium in fideicommissio , ut excludat substitutum ?

R. 1°. Si substitutio sit conditionata in hunc modum : *Si hæres institutus sine liberis decesserit* , tunc per professionem religiosam excluditur substitutus secularis , juxta *Nov. 123. c. 37.* quæ expressis terminis declarat , ejusmodi conditionem invalidam , pro non adjecta et non scripta habendam esse.

R. 2°. Si causa pia fuerit substituta , non excluditur a monasterio ; sed post mortem professi restitui debet fideicommissum illi causæ piæ ; hæc enim *cit. Nov.* excipitur in specie.

R. 3°. Si testator nullam omnino conditionem adjecerit , sed simpliciter et absolute aliquem extraneum substituerit , substitutus a monasterio non excluditur , sed huic , secuta professi morte , fideicommissum restituendum est. Ratio ex ipsa *Nov. cit. loc.* sumitur , ubi dicitur , quod si a principio fuisset facta substitutio simpliciter , ac sine conditionibus , postea vero additæ essent

conditiones, quod tunc substitutio esset nulla; ergo *Nov.* supponit, quod, si nullæ conditiones adjectæ essent, substitutio subsistat.

Si dicas: Taciti et expressi idem est iudicium: atqui si testator exprimeret conditionem de liberis non nascituris, substitutus excluderetur; ergo etiam excludetur hac conditione non expressa, quia tacite inest; non enim credendum est, voluisse testatorem descendantibus extraneum præferre.

R. D. axioma M. Ubi par subest ratio *C.* secus *N.* Argumentum supponit, quod favor ille legislatoris fundetur in præsumptione testatoris, quod falsum est; cum sit merus favor Religionis, ut nimis constat ex *Nov.*, qui non debet extendi contra mentem testatoris expressam, quæ absolute alium substituit; alioquin si ea subtilitas quorundam quid probaret, sequeretur, quod, si causa pia simpliciter substituta esset, nulla expressa conditione, ac tamen postea instituto hæredi nascerentur liberi, pariter causa pia excluderetur a liberis, quod est falsum, nec admittunt adversarii.

268. *Dico II.* Quidquid acquirit religiosus, Religioni, vel domui religiosæ immediate acquirit.

Prob. Quia per professionem religiosam fit omnis juris et dominii incapax, juxta *Trid. Sess. 25. c. 2. de Regular., c. cum ad monasterium. de Stat. Monach.* Unde fit, ut non solum non stabiliter sibi quidquam possit acquirere; sed nequidem transeunter, hoc est, ut primo acquirat sibi, ac deinde monasterio. Et vero cum professus sit cum communitate una moraliter persona et indistincta, in illo nulla ratione potest prius esse dominium, quasi per professum transiret ad monasterium:

Si dicas: Dum servo defertur hæreditas, eo hanc adire nolente, non acquiritur domino, *L. 3. C. de hæredib. instituend.*; ergo nec monasterio acquiritur, si delata fuerit religioso invito, et adire nolenti; ergo signum est, quod dominium rei, quam acquirit religiosus, transire debeat per hunc ad monasterium, ac dominii proinde transeuntis capax sit.

R. 1º. L. 3. cit. latæ ab ALEXANDRO anno 224. derogatum videtur per recentiorem JUSTINIANI anno 531. quæ est 21. *C. de Jur. delib.* qua decernit Imperator, servum invitum ad hæreditatem adeundam compellendum esse, quando institutus ut servus est, et de ejus litigatur libertate; eo quod testator tunc potius censeatur sub servi nomine res suas servi domino destinasse:

R. 2º. N. Cons. Præterquam enim quod comparatio servum inter et religiosum manca sit, et deficiat in plurimis, juxta dicta superius, comparari possunt servus et religiosus quidem quoad carentiam dominii; at quoad acquisitionem religiosus filiumfamilias sequitur. Hinc sicut, quando filiusfamilias scriptus hæres renuit hæreditatem adire, potest pater adire eandem, sibi que acquirere filio invito, imo ignorante, ac si pater ipsemet fuisset scriptus hæres, *L. fin. pr. C. de bon. quæ liber.*, ita domus religiosa.

Sed, *inquies*, si religiosus repudiet hæreditatem sibi delatam, hoc casu præjudicat monasterio; ergo.

R. N. Ant. Æque tam parum præjudicabit monasterio, quam filiusfamilias patri; nam hoc ipso quod delata fuerit religioso, cum religiosus omnia acquirat monasterio, isque sibi privato acquirat nihil, hæreditas delata et jus eam adeundi fuit acquisitum monasterio.

ARTICULUS VI.

AN RELIGIOSUS POST EMISSAM PROFESSIONEM RELIGIOSAM, DESERTO RELIGIOSO ORDINE AC RELIGIONE CATHOLICA, TRANSIENS AD RELIGIONEM ALIAM IN IMPERIO GERMANICO TOLERATAM, FIAT SUI JURIS; SIBI POSSIT ACQUIRERE TEMPORALIA BONA, AC PRÆSERTIM RECUPERET BONA ET JURA, UT HEREDITARIUM, SUCCEDENDI IN FEUDO VEL ALIA, QUIBUS ANTE PROFESSIONEM RELIGIOSAM LIBERE RENUNTIAVIT?

Controversia hæc Germaniam præcise spectat, in qua præter Religionem antiquam Catholicam, quæ per se in possessione semper fuerat, ac mansit, vi pacis Westphalicæ tolerantur duæ aliæ, Augustana, sive Lutherana, dein sic dicta Reformata, sive Calviniana, indulto utrique exercitio libero ac pleno. Moveri autem maxime cœpit postremis hisce annis, cum, transfugæ cujusdam de ordine mendicantium occasione, suam hic Wirceburgi hæreditatem reposcentis, sententiam negativam tueretur Cl. Jurisconsultus hujus Academiæ nostræ dissertatione *Discurs. jur. publ. abbrev.*, cui ex opposito respondere conatus Jurisconsultus Jenensis ex Protestantium numero. Priorem sententiam rursus vindicandam suscepit Bambergensis in *Dissert. de apostata jus in hæredit. aut feudo succedendi non amplius recuperante*: affirmativam pariter propugnarunt rursus alii Protestantium duo, Wirtenbergicus alter, in propria scilicet causa, utpote apostata et ipse; alter Marburgensis in opere hac de re typis Francofurtensibus recentius divulgato. Cum vero hæc ipsa controversia a fontibus æque theologicis depondeat, operæ pretium censui, si ejus hic mentionem facerem.

269. *Dico I.* Religiosus professus apostata ipso transitu ad religionem aliam toleratam sive Augustanam vel Lutheranam, sive reformatam nullo modo sui juris fit; neque capax evadit jura et bona proprietarie acquirendi vel possidendi. Est communis ac indubitata Catholicorum omnium Theologorum ac Jurisconsultorum sententia.

Prob. I. Religiosus solemniter professus vi voti obedientiæ, quo se perfecte voluntati superioris subjecit, et vi subjectionis acceptatæ, est *personaliter* ac perpetuo suo monasterio ac superiori adstrictus; et quidem, si obligationem vinculi ex tali voto orti spectemus, arctius vel fortius, quam servus domino; ergo per desertionem sui ordinis ac transitum ad religionem aliam toleratam sui juris fieri non potest, æque parum quam servus fugitivus; sed, quoquo fugerit, religio seu superior religiosum sibi subditum tenet, vi tituli ipsam personam afficientis.

Nec refert, quod Protestantes religiosos ordines habeant ut supersticiosos, negentque, posse ex iis jus vel obligationem nasci; non enim Catholicorum jura, sanctiones, ordinationes (cum in utroque instrumento pacis, religiosa et Westphalica, hæc omnia relinquuntur salva Catholicis, exceptis iis, de quibus in instrumento pacis Westphalicæ) pendere possunt a placito Protestantium; præterquam quod temere ac sine fundamento vota religiosa superstitionis damnent, ut invicte commonstrant Theologi Polemici. Præterea

si Protestantes sibi concessum putent, suæ religionis placita, statum suum Ecclesiasticum, quidquid de hoc et illis sentiant Catholici, certis firmare legibus, ex iisque actus efformare legitimos, ut hoc ipso negent; eos a Catholicis annullari posse, eo quod tolerata sit ipsorum religio; ergo id quoque Catholicis fas erit, cum juxta regulam ab ipsis decantatam Protestantibus, exque pace Westphalica desumptam : *quod uni parti est concessum, alteri non censeatur prohibitum*, ac proinde religiosus professus semper manebit suo obstrictus ordini, ut omnia exigunt et clamant Catholicorum jura, ex ipsa voti indole, ipso non diffitente Bœhmiero, *Instit. Jur. Can. ad Lib. V. Tit. IX. §. 4.*, item *Lib. III. Tit. XXXIV. de vot. et voti red.*

270. *Prob. II.* In pacis religiosæ instrumento §. IV. ubi celebre illud *Reservatum Ecclesiasticum* continetur, agiturque de Episcopis, Prælatiis, cæterisque beneficiatis Ecclesiasticis a Religione Catholica ad aliam transeuntibus, nihil eis remittitur aliud, quam *civilis infamiae* pœna; nullatenus verò votum, juramentum, subjectio ad superiores et prælatos; nec permittuntur eis bona et jura Ecclesiarum, vel reddituum aliquid ex statu sacro perceptorum; ergo multo minus religiosis privatis remissum aliquid ex priore eorum obligatione fuit; vel restitutum de bonis et juribus præhabitis, minime vero de abdicatis.

Conf. FERDINANDUS I. anno 1555. in Augustanis Comitibus, in quibus pax religiosa prodiit, §. *quoniam jam nunc et seq.*, reservavit prælatiis jurisdictionem in fugitivos : *Si Ecclesiastici a beneficiis, apostasia deficiant, atque contra foundationis tenorem et sacros Canones agant, tunc reliquis Ecclesiasticis non sit adempta facultas exercendi competentem sibi superioritatem, ac jurisdictionem, etc.*; ergo, non obstante suo ad aliam Religionem transitu, manent subjecti, jurisdictio enim et subjectio correlativa sunt : religiosi autem usque personaliter subditi sunt; ergo tanto amplius manent subditi, ad quamcumque transierint Religionem.

271. *Prob. III.* Vi pacis utriusque, religiosæ §. 6. ac Westphalicæ *Art. 3.*, sicut in genere toti parti Catholicæ, ita et monasteriis, prælatiis, ac religiosis ordinibus et superioribus salva relinquuntur jura omnia, quibus non fuit expresse alterutro in instrumento derogatum, tenetque hæc generalis regula respectu instrumenti utriusque : *contra jura Catholicorum nihil est concessum, quod non fuit nominatim expressum*; sicut et e contra : *quidquid Protestantibus non est expresse concessum, id omne venit prohibitum* : qua regula utuntur Jurisconsulti passim in materiis odiosis, cessionibus, renunciationibus, maxime quando illæ a possessore antiquo legitimo et certo in hujus impetratæ præjudicium; quid si usque adeo ab invito extortæ? tunc enim, plerorumque consensu stricta adhibenda interpretatio, nec ultra terminos clare expressos proferenda dispositio; *arg. L. 21. c. ad senatusconsultum Velleianum*, ac ratio per se patet; ne, secus, concessio uno eoque expresso, dici possit concessisse omnia. Atqui in neutrius pacis instrumento quidquam *expressum* legere est, quo clare derogatum esset juri prælatorum, vel monasteriorum in religiosos transfugas; ergo.

Conf. Tam transactio Passaviensis, quam pax religiosa disertis verbis confirmantur in instrumento pacis Westphalicæ jubenturque inviolabiliter servari,

Artic. 5. §. 1., exceptis iis, quæ de nonnullis controversis articulis hac (Westphalica), transactione, communi partium placito statuta sunt; at vero pax religiosa non concedit, ut vidimus, libertatem religionis fugiendi e monasteriis, deserendi fidem, ac multo minus solvit votis, dans facultatem jura et bona proprietariè possidendi, neque in instrumento pacis Westphalicæ hoc excipitur; ergo.

Adde: quod religiosus, sicut vi voti obedientiæ, quo se plene subiecit, semper Religioni ac prælato constrictus manet ex dictis, ita vi voti paupertatis perpetuæ, quo se secundum Catholica jura inhabilem reddidit ad aliquid acquirendum sibi, ac possidendum proprietarie, sine dependentia a superiore, ita et semper maneat inhabilis.

272. *Dico II.* Religiosus solemniter professus, ad religionem in imperio licet toleratam transiens, non recuperat bona et jura sive hæreditarium, sive succedendi in feudo, sive quæcumque alia, quibus ante professionem renunciavit.

Prob. I. Ex dictis enim transitu illo nullatenus sui juris fit, ac nequidem in agendo suæ voluntatis arbitrium; igitur vel vi solius voti obedientiæ, vel si ita velis, vi pacti subjectionis plenæ remanet incapax quidquam acquirendi sibi vel recuperandi, quod cesserat. Verum et votum paupertatis, ut dictum, resistit. Sed si præscindere etiam a voto velimus, sola sufficiet *renunciatio pactitia*: Unde

273. *Prob. II.* Religiosus professus jurato bona et jura sua abdicavit, transferens ea in alios, idque plena libertate et solemnitate, quin simul juramento omnem abdicavit capacitatem ad ea iterum possidenda; iique actus sicut ordinati, ita et valorem nacti sunt juxta Constitutiones Ecclesiasticas Catholicorum, decreta Pontificum, Conciliorum, placita Imperatorum, Principum, quos omnes potestate sua legislatoria velle privatum hominem exuere, cum id quoad hanc materiam in neutra pace sive religiosa sive Westphalica factum, insignis esset temeritatis; ergo standum est huic abdicationi ac renunciacioni, licet postea insecuta sit Religionis mutatio.

Prob. Cons. 1º. Quia per se expediti juris est, ad renunciatum non esse regressum, *L. 14. §. 9. de ædil. Edict.* Et juxta *L. fin. C. de conditionib., insert.*, ubi: *quod semel repudiatum est, redintegrari minime concedimus*, ait Imperator.

2º. Quia cessio illa bonorum et jurium per insecutam religionis mutationem sublata dici nequit, cum transitus ab una religione ad aliam non sit *modus legalis acquirendæ, vel recuperandæ hæreditatis*, aut successionis, vel juris, sed tantum illa *non amittendi*, juxta instrumentum pacis Westphalicæ, *Art. 5. §. 35.* ubi de iis, qui mutare religionem volunt, statuitur, ut propterea nec a communione, hæreditatibus, legatis, etc. arceantur.

3º. Absurdum plane foret, et immortalium litium seminarium, ac contra instrumentum pacis Westphalicæ, ut dicetur, si una religio alterius vellet enervare jura, tollere decreta, constitutiones subvertere, cum ea ratione pax publica ipsumque instrumentum pacis Westphalicæ necessario subverteretur simul, quo vel maxime huic paci consulitur.

4º. De pactis et contractibus judicari debet juxta leges loci, ubi sunt

initi, *L. 6. ff. de evict.* Et vero quid alias firmum ac stabile foret? Posset quilibet transitu ad territorium aliud se liberare obligatione implendi contractum; nec esset quid absonum magis ac iniquum, quam actus Catholicorum in religione Catholica legitime gestos pendere a judicio Protestantium, cum hi pendere suos nolint a judicio Catholicorum.

5°. Quod leges Imperii publicæ statuerunt, trahi non potest ad res facultatis liberæ et politicæ, qualis est in hac materia renunciatio juris hæreditarii, feudalis, successorii; alias pariter contractus antecedentes omnes per secutam postea mutationem religionis rescindi deberent, quod nemo dixerit. Demum 6°. et simul Concl.

274. *Prob. III.* Vi pacis Westphalicæ *Art. 3.* ut jam insinuavimus, cuique statui sua salva jura esse debent, præter ea, quæ in Articulis sequentibus receperint immutationem: sed in toto instrumento pacis nihil reperitur dispositum, quo ecclesiasticorum, religiosorum apud Catholicos statuta, leges et juxta hæc jura celebrati actus, cessiones, renunciationes, dispositiones quæcumque per transfugium redderentur irritæ, vel reviviscerent abdicata jura; ergo ea omnia manent in vigore, juxta regulam supra datam: *Contra jura Catholicorum nihil est concessum, quod non est nominatim expressum.* Vel: *Quod Catholicis non fuit nominatim ademptum, id omne manet intactum.*

275. *Obj. contr. Conclus. 1^{am}. et 2^{am}. 1°.* Non solum in instrumento pacis Westphalica toleratæ sunt religio Augustana et reformata, sed etiam *Art. V. §. 34. et 36.* asserta conscientiæ libertas, ac conceptis verbis disponitur, quod cuilibet religionem suam mutare liceat; ergo.

2°. Vi ejusdem instrumenti pacis mutatio religionis non obstat, quo minus quis in eodem permaneat statu civili, successionis, privilegiorum, aliorumque jurium juxta *Artic. V. §. 35.* ubi: *Sive autem Catholici, sive Augustanæ Confessionis fuerint subditi, nullibi ob religionem despiciantur habebantur, nec a..... communione, hæreditatibus, legatis, etc. arceantur.*

3°. Juxta *Artic. V. §. 32.* ejusd. in id quisque restituendus est, quod intuitu et causa religionis amisit.

4°. In eodem instrumento *Artic. V. §. 15.* ponitur tanquam exceptio a regula, quod si persona Ecclesiastica transeat ad aliam toleratam, excidat possessione bonorum et fructuum *Ecclesiæ*; ergo jura et bona reliqua ipsi integra permanent.

5°. *Art. XVII. §. 3.* perspicue statuitur, quod contra instrumentum pacis nulla deinceps valere debeant jura, sive canonica, sive civilia, nullæ religiosorum ordinum regulæ, juramenta, renunciationes.

6°. Talis intuitu ac causa ordinis regularis juri suo renunciaverat; ergo hoc ordine deposito, reviviscit illi jus pristinum; quia cessante causa cessat effectus, ut habet axioma vulgatum.

7°. Profitentis religionem renunciatio imbibitam habet hanc communem clausulam: *rebus sic stantibus*, juxta *c. 15. de Jurejur.*; ergo cum, insecuta religionis mutatione, res non amplius sic stent, sed maxime immutatae sint, etiam mutata erit, sive cessabit renunciatio. Quod ex alia juris regula sumpta ex *L. 140. ff. de V. O.* confirmatur, ubi: *extinguitur obligatio, si in eum statum inciderit, a quo incipere non potuisset.*

8°. Post Westphalicam pacem demum removenda sunt impedimenta omnia, quibus difficilis redderetur, aut retardari, vel impediri posset transitus ad aliam religionem toleratam: atqui vel maxime impediretur, si transiens nihil recuperaret pristini; non enim haberet, unde viveret; ergo. En potissima, si non pleraque, fundamenta partis contrariæ, uno ordine exhibita, ut, quibus ea innitatur, uno obtutu appareret. Nunc ad singula respondendum. Ac quidem

276. *Ad 1um. R. 1°. Religiosis, juxta probationes conclusionis, integrum non esse vi pacis religiosæ cum religioso ordine simul mutare religionem; nec consequenter vi pacis Westphalicæ, cum hæc religiosos a pace religiosa non excipiat. Quæ igitur cit. Art. V. §. 34. 36. dicuntur, relative sumi debent ad ejusd. Art. §. 12. ubi de laicis civiliter subditis sermo est; sicut et plerumque in §§. aliis; at ita a seculorum longo usu statibus civilibus personæ religiosæ non sunt subditæ. Unde dum in instrumento pacis mentio occurrit de monasteriis subditis, id cum grano salis oportet accipi, non de personis religiosorum, sed laicis ipsi monasterio subjectis, vel hujus territorio.*

Neque dicas: §. 12. cit. conceditur laicis non servis emigrandi beneficium e territorio intuitu religionis; ergo et idem de religiosis tenebit. Nam

R. N. Cons. Lata est inter religiosos et priores differentia; laicis enim non servis, sive mere civiliter tantum subjectis competit per se jure gentium potestas emigrandi ac transferendi domicilium; idque integrum servatur laicis iis omnibus §. 12. cit. qui de rebus suis possunt disponere: at religiosi personaliter tam vi voti quam pacti loco, ac superiori, vel ordini obstricti sunt; suntque præterea incapaces ad disponendum; igitur pari cum laicis jure censi non possunt, nec comprehendi in concessione generali; quod, ut tradunt Doctores passim in L. 15. ff. de injur. et c. 81. de R. I. in c., in concessione generali non censeantur comprehensa, quæ extraordinaria sunt, et speciatim merentur exprimi; sed cum religiosi personaliter tam vi voti, quod juramento æquivalet, quam pacti adstringantur Religioni, superiori, monasterio, secus ac laici, plane singulare quid est, ac proin debuisset exprimi, ut subtrahi possent superiori ac monasterio.

R. 2°. Permittamus gratis interim etiam religiosos cit. Art. V. comprehendi; non tamen ideo acta et transacta ante mutationem religionis inter Catholicos concident; ut enim supra dictum in probatione Conclus. pacta et acta inter Catholicos ad horum jura legesque æstimari debent; sed juxta has valet pactum initum inter profitentem et monasterium, renunciatio, donatio, abdicatio perpetua jurium ac bonorum et capacitatis ad ea iterum proprietarie possidenda; neque igitur libertatem suam, neque jura bonaque cessa recuperat, quæ absolute vel in monasterium, vel alios transtulit. Quin nec in toto instrumento pacis vel verbulo pacta illa et acta ipso transitu ad religionem aliam irritari dicuntur; ergo manent, sicut debent, suo in vigore, juxta superius dicta.

R. 3°. Rursus etiamsi pacis Westphalicæ suffragio data esset religiosis licentia mutandi religionem; non ideo vota cessare dici potest; pax enim illa, quantum ad novas Religiones, non est approbativa, sed permissiva: neque Catholici principes adversantes Religiones ideo approbasse dicendi

sunt, dum illis locum cedebant in Imperio, cum hæc approbatio eorum vires excederet. Ac qui principes Catholici, dum subscribebant paci, de religiosis ita pacisci tentassent, ut si transire vellent ad Religionem novam, hoc ipso liberi essent omni voto, qui eisdem nequidem dare facultatem poterant resumendi, deserto ordine, inter Catholicos laicalem statum? Hinc quod attinet dogma et conscientiam, ab hoc abstraxerunt Principes, id solum spectantes, ut pax civilis et harmonia civica restitueretur inter dissidentes partes; ideoque jura proprietarie possessa, quæ dogma non concernebant, transeuntibus ad aliam religionem laicis salva voluerunt. Unde, etiamsi in data licentia mutandi religionem comprehendere diceremus religiosos, plus non sequeretur, quam eos inter novæ religionis sectarios, ad quos transierunt, frui quidem civili externaque communione civica; at non ideo liberos esse in conscientia; neque recuperare jura, quæ ante mutationem religionis, absolute ac valide cesserunt, dominio in alios translato.

277. *Ad 2um. R.* Totum, quod citato loco statuitur, est, ut, quo maneat libertas integra, nemo ex capite mutatæ, vel mutandæ religionis habeatur *civiliter infamis*, nec privari possit bonis, cæterisque juribus, excludi ab hæreditate, legatis, etc., ne alioquin frustra esset asserta libertas, cum eam impediret plurimum hæreditatum aliorumque jurium privatio. At (permissio iterum gratis, hoc *Art.* religiosos comprehendere) nihil inde elici potest pro præsentī controversia; non enim religioso tali ob *mutatam*, facta professione, religionem, vel *mutandam* negatur hæreditas aliaque jura, sed quia his omnibus perfecte jam cessit ante religionis mutationem, iis in alios absolute et valide translatis. Deinde tantum dicitur, ut *non habeantur despiciatui*; ergo etsi infamia civili careret religiosus transfuga, non ideo, pro interiore statu, votorum vinculis liber et sui juris sit.

278. *Ad 3um.* Eadem est responsio: nec enim asserimus, aliquem ex capite *desertæ Religionis* sua privari hæreditate, jure succedendi, feudali, vel aliis, sed, quia ante omnem mutandi religionem voluntatem iis spontaneæ, perfecte, publico jure et fide renunciavit.

279. *Ad 4um. R. D. Cons.* Quibus quis ante transitum ad religionem aliam non renunciavit *C.* si renunciavit, uti profitentes omnes jurato pro Deo renunciant *N.* Aliud est de clericis beneficiatis, de quibus in *cit. Art.* sermo est, qui præter beneficialia bona retinent patrimonialia cæteraque jura omnia, nec, amplectendo statum clericalem, his renunciant, sicut renunciant religiosi; hinc, etsi rediventur Ecclesiasticis, alia tamen ipsis salva esse jubentur. Sed si tamen beneficiatus, de bonis patrimonialibus vel juribus propriis donasset Ecclesiæ, vel consanguineis ante mutationem religionis, postea hac insecuta non rescinderetur donatio, nec fieret irrita; ergo neque illa renunciatio religiosi.

280. *Ad 5um. R.* Clausulam illam pacis procedere tantum de capitibus ab ea determinatis, ne variis modis illarum possit executio eludi; secus enim si generatim loqueretur, non possent non inde absurdissima sequi, contra, ac ipsi volunt Protestantes; posset enim Catholicus etiam secularis, qui

ultra renunciavit, aut cessit bonis quibusdam, vel juribus in consanguineorum, fratrum, aut extranei favorem, revocare illa, si postea transiret ad religionem Augustanam, vel reformatam; ac similiter posset, qui a religione protestantica transiit ad avitam Catholicam revocare donationes, cessiones in cujuscumque denuum favorem factas; item eodem modo omnes lites pendentes, res judicatæ, appellationes etsi antea intimatæ, pacta, contractus possent sola religionis mutatione subverti ac rescindi, quo nihil absurdius. Unde clausula illa id solum vult, ut ne *Religionis prætextu* studiose excitentur lites, inducantur exemptiones, renunciationes, regulæ, etc. At quandoquidem jurisconsulti Protestantium ad clausulam hanc, quæ quidem *vim transactionis* habet juxta ipsosmet, tam animose provocant, qua igitur fide renunciationes, cessiones eorum tam tenaciter tuentur, qui ab ipsis ad avita majorum suorum sacra Catholica redeunt? cur exheredant eos, privant juribus contra diserta et plana verba *Art. V. §. 35.* ac, cum a primogenituræ, vel majoratus excludere juribus omnino non possint, minuunt tamen, coarctant, ut recentia ac notoria exempla docent; ac vel in Principe, cui duræ admodum conditiones impositæ, ab ipsisque subditis præscriptus ordo futuri regiminis?

Ad 6um. R. N. Cons. Licet enim occasione assumpti ordinis jura abdica-verit, non ideo hæc illi redeunt deserto ordine et mutata religione juxta probat. Conclus. Præterea antiqui juris est, ut, quæ semel sunt constituta, tamen durent, licet existat casus, a quo capere initium non poterant, *L. 85. ff. de R. J.* Neque huc quadrat axioma illud: *cessante causa cessat effectus*; hoc enim solummodo tenet de effectu, qui actu, sive, ut aiunt Philosophi, in esse et conservari, pendet a sua causa, ut lumen a sole; de alio effectu suam causam egresso et absoluto tam in physicis, quam moralibus aperte falsum est; numquid enim extincto patre extinguere debet filius? Atque ita se res in nostro casu habet. Sic et qui vendit libere et valide absolute rem suam, secuta traditione, postea ad hanc regressum non habet, etsi cessat id, cujus occasione vendidit, velut necessitas; idem est de donatione, aliisque contractibus et pactis absolutis, qui firmi perstant, etsi postea causa motiva, vel impulsiva desinat. Unde licet daremus gratis, vi pacis Westphalicæ concessam esse hujusmodi libertatem transitus, quin liberalissime permetteremus, ipsa etiam vota hoc transitu rescindi, ne hac tamen quidem ratione recuperabit religiosus transfuga propria sua, solemni ac legitima voluntate amissum ac translatum jus; quia, quod plene, absolute, legitimo modo fuit translatum ab uno in alium, non amplius a transferente pendet.

281. *Ad 7um. R. N.* Clausulam illam inesse contractibus realibus et perfectis, nisi expressa in lege fiat exceptio, quidquid sit de contractibus consensualibus, imperfectis, stipulationibus, de quibus aliquando loquuntur leges, hancque inferunt clausulam. Perfectus vero contractus est, qui ita actu transfert jus in alium, ut nihil juris priori possessori remaneat; cujus ratio est aperta; quia si is, qui jus suum in alterum cum omni causa transtulit, nihil sibi reservavit, hoc ipso omni juris titulo caret, quo posset revindicare translatum; is vero, in quem jus est plene ac perfecte translatum, de eo suo arbitratu potest quovis modo disponere, etiam illud destruendo. Talis vero est contractus religiosi jura sua transferentis in alterum,

dum jus suum omne præhabitu, aut quod præhabere poterat, sine ulla restrictione, pro quovis eventu, perpetuo cedit, transfertque in alium, nihil penitus juris remanente in professo, ut nequidem instar donationum inofficiosarum rescindi possit illa religiosi cessio, juxta Catholicorum jura legesque, a quibus ea etiam æquiparatur donationi mortis causa, quæ irrevocabilis est morte secuta. Non ergo hic datur locus pœnitentiæ, nec locum habet citata clausula. Addita regula ex *L. 140 cit.* pariter de stipulatione loquitur nondum perfecta, de qua plura vide apud BOECKHN ad *Lib. III. Decr. Tit. 49.*

282. *Ad 8um. R. 1°.* Admissa gratis regula, tantum procedet de personis, quibus in pace Religionis et Westphalica permissum mutare religionem, ad quas religiosi, ut dictum, non pertinent.

R. 2°. Id solum sequeretur, talibus causa *mutandæ* religionis, non esse ponenda obstacula; non vero irrita propterea reddi, pacta, conventionesque omnes legitimæ ante *mutandæ* religionis propositum factas, nec consequenter renunciaciones professi.

R. 3°. Si transituris ad religionem aliam nulla sint interjicienda obstacula, cur igitur Protestantes amplexuris sacra avita Catholica, tam multa et gravia opponunt, exhæredationem, privationem honorum quorumvis et jurium, ut experientia comprobatur?

283. *Dico III.* Cessio juris tam hæreditarii, quam successionis in feudo, etiam antiquo ex pacto et providentia, facta a professo etiam nocet et præjudicat liberis, si quos in religione Protestantica post transitum ad illam suscepisset.

Prob. I. Liberis enim nondum natis nullum jus competere potest, sicuti non enti nullæ qualitates; ergo etiam jus, cui pater renunciavit, antequam nascerentur liberi, iis nequit reviviscere; reviviscentia enim supponit ante existentiam, at respectu non natorum nullum exstebat jus. Deinde, ut ait HUGO GROTIUS *de Jur. Bell. et Pac. Lib. 2. c. 7.*, inter natos et nascituros illud interest, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit.

Prob. II. Jurisconsultorum consensu illi, ad quos fideicommissum est ex testamento devolutum, possunt inter se conventionem mutua istud tollere, quin contra tale factum parentum postea liberis et hæredibus detur actio *L. 120. ff. de Legat.; 1.* quia, quæ ratio redditur *L. 13. C. de contrah. stipul.* non tantum nobis, sed et hæredibus nostris stipulamur; ergo multo magis renuncians juri suo, etiam succedendi in feudo antiquo, liberis nequidem natis præjudicat.

Prob. III. Liberi succedunt solum et præcise in jure, quod habet pater: atqui quo tempore nascebantur, nullum jus succedendi pater habuit, utpote cui perfecte ac valide renunciavit juxta *Concl. præc.*; ergo postea nati in eo amplius succedere non possunt, sed manebunt perpetuo exclusi.

Prob. IV. Licet liberi succedant in feudo antiquo ex intentione et providentia primi acquirentis jure sanguinis, non hæreditario et patris, per patrem tamen ad liberos hoc jus derivari debet, neque succedunt liberi, nisi mediante patre, a quo jus sanguinis accipiunt, in feudo: sed quo tempore

renunciabat pater, nulli extabant liberi; ergo nec in illos derivari ante cessionem poterat; postea vero cum nascerentur liberi, rursus in eos jus derivari non potuit, quia tunc pater ipse eo carebat, utpote in quo vi renunciationis liberæ et validæ ante præcisum fuit.

284. *Obj. contr. Conclus. 3^{am}. 1°.* Professus renunciens eo tempore non cogitabat de liberis; ergo ejus renunciatio extendi non debet ad casum liberorum supervenientium non præcognitum, *L. 35. ff. de Pact. L. 19. ff. de inoffic. Testam.* Sicut et donatio alia eo non extenditur, ut proinde superveniens liberorum nativitas, de quibus donationis tempore non cogitatum, causa justa sit revocandæ donationis, ut communiter Jurisconsulti, *arg. L. 8. C. de revoc. donat.* aliisque.

2°. Quod ab antecessore actum est circa fideicommissa, successoribus ex familia nocere non potest *L. 69. §. 3. ff. de Legat. 2.* Sed par est ratio de feudo gentilitio, vel familiæ. Quin,

3°. Si jus, quod alioquin competiisset filio, si eo usus fuisset, conservatur nepotibus per *L. 5. §. fin. ff. si tabulæ Testamenti nullæ*; quanto magis conservari oportet filiis bona feudalia familiaria, etsi iis pater usus non fuerit.

4°. Etiam liberi nondum nati, ubi de eorum favore et commodis agitur, pro jam natis habentur, *L. 7. ff. de stat. homin.*; ergo sine effectu inter rationes conclusionis ponitur hoc discrimen inter liberos jam natos, et nascituros.

5°. Feudum familiæ absque consensu omnium, quorum interest, alienari non potest; imo revocari potest sic alienatum; sicut fideicommissum familiæ hoc modo alienatum, *L. 11. C. de fideicom.*: sed in nullo fere discrepant feudum et fideicommissum familiæ. *Subs.* Atqui cum feudum alienaretur, illi renunciando, non poterant consentire liberi nondum nati; ergo.

285. *Ad 1^{am}. R. N. Ant.* Nam emittens vitæ regularis votum, sive professionem religiosam scivit usque adeo liberos nec posse amplius subsequi, nec debere; hujus enim ipsum satis admonebat ipsa religiosa professio vi voti castitatis et continentię perpetuæ; qua igitur ratione negari potest, eum cogitasse de liberis, omnique favori juris renunciasse, saltem in genere? Hinc et *disparitas est* quoad donationem factam a laico; quia enim donans de liberis futuris non cogitasse supponitur, præsumit jus, eum sub conditione: *nisi supervenerint liberi*, donare voluisse, quæ præsumptio fundatur in *pietate paterna*, vi cujus nemo communiter extraneum solet præferre liberis; item in *æquitate naturali*, quæ dictat proprium sanguinem esse præferendum extraneo.

Ad 2^{am}. R. Lex cit. et paritas procedunt in supposito, quod videlicet successor jam natus, ac proinde ipsi jus vere quæsitum fuerit; nondum enim nato posse inferri præjudicium, liquet ex probationibus conclusionis.

Ad 3^{am}. R. Lex ibidem allata non est ad rem; non enim de *renunciata*, sed unice de *non petita* bonorum possessione agit, quæ diversa sunt; neque enim, quod petere omiserit pro se, ideo filiis præjudicare voluisse præsumi potest; sed rectius contrarium ob pietatem paternam, atque æquitatem naturalem præsumi debet.

Ad 4^{am}. D. Ant. Liberi nondum nati, jam tamen *existentes in materna*

utero pro natis habentur quantum ad favorabilia *C.* nequidem tum sic existentes, quando fiebat aliqua renunciatio *N.* De prioribus in *L. cit.* sermo est. At aliud est de liberis, qui tempore renunciationis neque concepti, neque potuerunt concipi, neque debuerunt postea.

Ad 5um. *R. N.* suppositum, quod liberorum nondum natorum consensus fuerit necessarius; cum enim tunc non existerent, imo existere non possent, nullum iis jus quæsitum fuit; ergo etiam neque necessarius fuerat eorum consensus.

CAPUT II.

DE DOMINIO LAICORUM.

Hi juxta dicta *Dissert. huj. princ.* varie dividuntur ab Imperatore *Instit. de Jur. Person.* unde et varie de iis nascitur quæstio. Agemus vero hic præcipue de dominio conjugum, filiorumfamilias, pupillorum, minorennium, atque horum occasione, ob materiæ nexum, de tutoribus et curatoribus.

ARTICULUS I.

QUALE SIT DOMINIUM CONJUGUM CIRCA VARIA EORUM BONA?

Non est hic quæstio de jure quod conjux habet in conjugem, estque nihil aliud, quam jus utendi conjugis corpore ad honestam generationem prolis, quod jus ad servitutem quibusdam referre placet. Strictum dominium non est. Hinc dum in Scriptura vir dicitur dominus uxoris, fit ideo, quia est caput familiæ, et mulier illi subjecta; vel si uxor appellatur domina mariti, ut *L. 41. pr. ff. de Legat. 3.* solum ita honoris causa dicitur. Solum hic de conjugum bonis fortunæ sermo est.

286. *Dico.* Bona dominio conjugum subjecta ad triplicem classem referri possunt; alia sunt, quæ antecedunt matrimonium, ut sponsalitia largitas, arrha; alia, quæ illud comitantur, ut dos, contrados, sive donatio propter nuptias, parapherna; alia, quæ subsequuntur, ut donum matutinale, acquæstus; de quibus nunc singulis ordine.

287. *I. Sponsalitia largitas* est donatio inter sponsos facta intuitu futuri matrimonii. Secuto matrimonio est in pleno dominio accipientis. Ratio est; quia talis donatio est nullibi irritata, et est liberalis; ergo secuto matrimonio (nam hodie, correcto antiquo jure, constitutum est, ut omnibus hujusmodi donationibus insit tacita conditio, si matrimonium sequatur) velut conditione impleta, donatio hæc alias conditionata transit in absolutam. Si vero non sequatur matrimonium, idque ex culpa donantis,

transit in dominium accipientis; si ex culpa ejus, cui donata est, redit ad donantem; si sine utriusque culpa, pariter ad donantem revertitur, nisi donans cum parte donataria, sponsa, habuisset copulam, vel huic dedisset osculum; eo enim casu media tantum pars redit ad sponsum, dimidia altera remanet sponsæ, jure communi. *L. 15. et 16. C. de donat. ante nupt.*

288. *II. Arrha* sunt res, quæ sponsæ a sponso, aut vicissim dantur expresse velut in pignus futuri matrimonii. Secuto matrimonio restituenda est illi, qui dedit; est enim instar dati pignoris in securitatem matrimonii; ergo sicut pignus ad debitorem redit facta solutione, ita arrha ad dantem secuto matrimonio. Ac nisi reddenda esset, non tam esset arrha, quam donatio; nec haberet rationem motivam ad implendum potius, quam non implendum contractum. Matrimonio autem non secuto, distingui oportet: si non secutum sit *justa* de causa, ad dantem pertinet; quia arrha datur ad hoc, ut promissum servetur, in quantum servandi obligatio est; cessante ergo obligatione cessat ratio amittendi arrham. Si secutum non fuerit, quod una pars *injuste* resilierit; tum si pars resiliens est, quæ dedit, arrham amittit in pœnam; si pars resiliens est, quæ accepit, per se restituere tenetur arrham ei, qui dedit. Vide de hac plura *Tr. de Sac. ord. et Matrim. Diss. II. de Matrim. Cap. I. Art. 2. de Sponsal.*

289. *III. Dos*, quidquid datur, vel promittitur marito nomine uxoris ad sustinenda onera matrimonii, id est, ad alendum uxores, liberos et familiam; hæc, si a patre data, *profectitia*; si a muliere ipsa, vel alio quocumque constituta, *adventitia* dicitur, *L. 5. ff. h. t.* Si actu traditur, *numerata* appellatur, si solum promittitur, *promissa*; si maritus spe numerationis apocham dederit, *cauta*. Ita *c. de dot. caut. non num.* Præterea dos alia *æstimata* est, cujus valor est certo pretio taxatus; si hoc non, *inæstimata* erit. *Æstimatur* autem dupliciter; 1º. *ad venditionem*, hoc est, ut maritus accipiat dotem tanquam rem eo pretio sibi venditam, eo fine, ut, soluto matrimonio, vel ipse, vel ejus hæredes restituant non ipsam dotem in natura, sed pretium ejus. 2º. *Non ad venditionem*, sive ut maritus dotem sibi emptam habeat, sed taxationis tantum causa, ut constet de pretio dotis, eo fine, ut soluto matrimonio restituatur res in dotem data; vel si culpa mariti interiit, in pretio taxato. In dubio, an æstimatio facta fuerit ad venditionem, communis opinio ita factam præsumit. Quanquam rectius præsumendum sit id, quod in tali loco frequentius fieri solet.

Dominium dotis venditæ et traditæ omne penes solum maritum est, etiam nondum persoluto pretio; est enim verus emptor, *L. 5. C. de J. D.* Unde *L. 10. eod.* ei datur actio ex empto; atqui res vendita et tradita emptori statim hujus fit, §. 14. *Inst. de rer. div.* Hinc dotis hujus commodum et incommodum penes maritum est, *L. 10. cit.* Peccat proinde uxor contra justitiam, si quid ex dote hac, vel ejus fructibus surripiat marito invito.

Dominium dotis non venditæ, sive dein æstimato data fuerit, sive non, *naturale* est penes uxorem: *civile* penes maritum. Prius sumitur ex *L. 3. §. 5. ff. de Minor.* ac *L. 30. C. de J. D.* ubi de rebus dotalibus sive æstimatis, sive inæstimatis dicitur, quod *et ab initio uxoris fuerint, et naturaliter*

in ejus permanserint dominio. Non enim quod legum subtilitate transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas deleta, vel confusa est. Alterum inde habetur, quod causa dotis sit causa habilis ad transferendum dominium, §. 4. *Inst. de R. D. et t. t. ff. pro Dot.*; tum etiam, quod *Inst. quib. alien. licet, vel non.* dicatur simpliciter dominus dotis, licet alienare eam non possit: atqui non est dominus naturalis hujus dotis juxta *LL. priores*; ergo solum civilis.

Hinc dotis hujus administratio plena marito incumbit: 1°. ipsius est dotis vindicatio, *L. 9. C. de R. V.* nec ea competit mulieri, nisi marito deficiente. Nec repetere potest a marito, nisi ob gravem causam, mariti prodigalitatem. 2°. Percipit fructus dotis, et lucratur omnes pro sustinendis matrimonii oneribus, etsi fructus illa excedant, *L. unic. §. 9. C. de Rei Uxor. act.* ubi omnia, quæ fructuum nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonii; a quo tamen excipi debent fructus sic dicti extraordinarii, sive ea, quæ proprie in fructu non sunt, ut thesaurus in fundo dotali repertus, *L. 7. §. 12. ff. solut. matrim. dos quemadm. pet.* Arbores vi ventorum dejectæ, *ibid.* marmor cæsum, nisi ubi renascitur, §. 13. partus ancillæ, *L. 10. ff. de J. D.* 3°. Præstare debet dolum et culpam, eandemque tenetur adhibere diligentiam in rebus dotalibus, quam in suis, *L. 17. de J. D.* Si tamen culpa mariti non intercedat, ad nihil tenebitur, estque periculum et commodum, sicut accessio et melioratio uxoris, *L. 10. 12. ff. eod.* 4°. Constante matrimonio ferre debet tributa atque onera.

290. IV. *Contrados*, sive ut communiter Civilistæ, *donatio propter nuptias*, sunt res, quæ mariti nomine uxori constituuntur in securitatem dotis. *L. 3. Inst. de donat. L. ult. C. de donat. ant. nupt.* Unde sequitur 1°. illam tum quod ad quantitatem, tum quod ad conditiones æqualem esse debere doti per omnia, *L. ult. cit. et Nov. 70.* 2°. Stante matrimonio neque possessionem, neque dominium, neque usumfructum rei donatæ propter nuptias transire ad uxorem; sed solum jus pignoris, *L. 29. C. de J. D. Nov. 61. c. 2.* Non recte tamen donatio propter nuptias cum *dotalitio* confunditur: prior originem suam juri Romano debet, quo femina dotem jūbebatur adferre marito, adeo ut filia sine dote Romanis videretur illocabilis, *L. 3. L. 39. ff. h. t.* Alterum juris Germanici est, quo juxta Germanos veteres maritus dare dotem uxori solebat teste TACITO *de mor. German. c. 18.* quod etiam adhucdum suo modo viget. Est igitur dotalitiū dos ipsa juris Germanici a marito uxori oblata, tum ut dos allata a muliere compensetur; tum ut hæc, matrimonio soluto se exhibere honeste possit: Unde quantitatem definire maritus solet pacto, estque tunc perinde, sive dominium, sive usumfructum certorum bonorum assignet. Marito autem determinare id omittente determinat lex pro conditione dotis allatæ. Vide LUDEWIG *Diss. de Dote mariti. Differ. 1. p. 22. et seq.* GUNDLING. *Diss. de empt. ux. Dot. c. 2. Elem. jur. German. Lib. I, Tit. XI. §. 243.*

291. V. *Parapherna* sunt bona, quæ mulier præter dotem adfert, donatione vel hæreditate, vel quovis modo acquisita. Sunt in dominio uxoris pleno jure, nisi ita tradantur, ut instar dotis mariti fiant, *L. 9. §. 3. ff. de J. D.* Quod si mulier tradat hæc bona marito, non tamen ut ipsius fiant,

habet maritus jus ea administrandi, revocabile ad libitum ab uxore; si tradat; ut fiant ipsius civiliter, sequuntur naturam dotis, hoc excepto, quod fructus illorum non æque lucretur maritus, licet possit eos in suam et uxoris utilitatem impendere, vel ad causas juxta arbitrium uxoris, non vero in suam tantum. *L. fin. C. de pact. convent.*

292. VI. *Donum matutinale*, vulgo *morgeba*, illud dicitur, quod altero nuptiarum die maritus novæ nuptæ dat. Per se loquendo continuo cedit in plenum uxoris dominium; quia est remuneratoria donatio; hujusmodi vero donationes, facta traditione, in donatarii dominium plenum abeunt. Nec obstat, quod donationes sint inter conjuges jure communi prohibitæ; nam hoc solum de donationibus gratuitis procedit; at donum matutinale non est omnino gratuita donatio, sed compensatoria ob creditam pudicitiam.

293. VII. *Acquæstus* est lucrum, vel bonorum augmentum, quod stante matrimonio acquiritur, velut negotiatione, quam si communem exerceant conjuges, dicitur *acquæstus communis*; ad quem tamen per se non pertinet legatum, hæreditas, donatio ab una solum parte acquisita; nec salarium viri ex officio; quia inter conjuges etsi societas vitæ et cohabitationis sit, non tamen per se omnium bonorum. Dominium bonorum communium est penes utrumque conjugem, licet administratio debeatur marito. Idem est de communibus acquæstibus. De jure tamen provinciali non eodem modo solent acquæstus dividi; nam alibi pars respondet parti; alibi mulieri solum tertia, viro duplex determinata est; quod notandum est in ordine ad debita; nam ad hæc expungenda quilibet conjugum debet pro sua rata concurrere. Ubi vero jus particulare nihil determinavit, standum est jure communi, quo præsumptio acquæstus stat pro marito. *L. 54. ff. de donat. int. vir. et uxor.*

294. *Dices* 1°. Si maritus sit dominus dotis, ergo eam alienare poterit, item dare in hypothecam; est enim dominii effectus, posse de re sua disponere, adeoque et alienare.

R. D. Seq. Dotem venditionis causa sibi æstimato traditam *C.* hujus enim dominium omnimodo nanciscitur maritus. Dotem non venditionis causa traditam per se loquendo *N.* Hujus solum dominus civilis est, et *Inst. quib. alien. licet, vel non*, aperte dicitur dominus dotis, licet fundum dotalem alienare non possit. Per *legem Juliam de adulter.* non licebat marito alienare fundum dotalem, *invita uxore*, nec eundem, *consentiente* licet uxore, obligare, ideo, quod in obligationem facilius consensura timeretur uxor, utpote in qua obligatione non ita apprehenderetur periculum perdendæ dotis. At *JUSTINIANUS*, ne consentiente quidem uxore sive alienationem, sive oppignorationem fundi cujuscumque permisit. *L. 5. §. 15. C. de rei uxor. act. pr. Inst. h. t. cit.*

Excipe tamen 1°. nisi alienatio vel sit necessaria, *L. 1. ff. de fund. dot. L. ult. C. eod.* vel uxori utilis, ut si surrogetur fundus fructuosior, *L. 26. L. ult. ff. de J. D.* 2°. Nisi accedat de alienando juramentum uxoris, non metu aut vi extortum, *c. cum contingat de Jurejur. c. licet. eod. in 6.* 3°. Nisi dos consistat in rebus mobilibus; nam nulla lex prohibens alienationem de mobilibus loquitur; sic lex *Julia* nominatim fundum dotalem exprimit; et

dum hanc extendit JUSTINIANUS ad casum consentientis uxoris, censendus est tantum extendisse ad fundum dotalem; ergo cum ea prohibitio sit a jure antiquo communi exorbitans, stricte debet intelligi. Addé *L. 1. C. de serv. pig. dat. man.*

295. *Dices* 2º. Si dominium naturale dotis traditæ non ad venditionem remaneat penes mulierem; ergo pro dote hac posset fidejussorem exigere: atqui id prohibet *L. 1. et 2. C. ne fidejussores dotium dentur*; ergo.

R. D. Seq. Posset fidejussorem exigere per se loquendo *N.* Aliquando et per accidens *C.* Sic *D. min.* Nequit uxor per se loquendo stante matrimonio, vel ante illud exigere fidejussores pro dote, *L. 1. et 2. C. ne fidejuss. dot. dent.* idque in favorem matrimonii, cui se credit uxor, ne, secus, impediatur maritalis affectus. Potest tamen per accidens, ut, si ob prodigalitatem mariti, periculum dotis accederet.

Si dicas: Potest uxor admittere pignus pro dote, *L. 7. §. 6. ff. de donat. inter vir. et uxor.*; ergo et fidejussorem.

R. N. Cons. Ratio differentiæ est tum diversa legis constitutio, tum ratio; quia fidejussoris constitutio non caret contumelia, *L. 17. §. ult. ff. de Testam. Tut.* dum uxor majorem fidem habet fidejussori extraneo, quam marito, cui tamen animum, corpus, et omnem vitam tradit, *L. 8. C. de pact. convent.* Unde perfacile similitates oriri possunt inter conjuges; secus se habet in constitutione pignoris; pignus enim pro re datur; fidejussor pro persona. Non solum autem exigi non potest fidejussor pro dote; sed nec valet, si proprio motu a marito oblatus; quod generaliter sit prohibitum, ne fidejussores dantur. Procedunt tamen dicta, si 1º. agatur de dote conservanda, aut marito restituenda; secus si de dote a socero aut alio solvenda; sic maritum posse fidejussores exigere dotis dandæ, et hos posse uxorem, aut patrem offerre, certum constat, *L. 55. ff. de J. D.* quia hic cessat prohibendi ratio. 2º. Si agatur de dote ipsi uxori, aut hujus patri restituenda; non si extraneo; quia et sic cessat superior ratio. MOLINA *Tr. de Commerc. Q. 33.*

Demum dicta hactenus de alienatione dotis, et ne fidejussores petantur a marito de jure communi procedunt. Moribus variarum provinciarum Germaniæ valere alienationem rerum dotalium inquit SCHILT. *ad ff. Ex. 36. Th. 95. CARPZOV. P. 2. C. 15. Def. 20. 21.* si solus accesserit uxoris consensus. Pariter fidejussionem a marito sponte oblatam valere, præjudicio comprobatur *CARPZOV. P. 2. Cap. 42. Def. 17.*

ARTICULUS II.

AN ET QUALIS HYPOTHECA COMPETAT UXORI RATIONE DOTIS ILLATÆ IN BONIS
MARITI?

296. *Præmitto.* Hypotheca (dum res aliqua obligatur alteri in securitatem debiti, ut fundus) alia est expressa, alia tacita. *Expressa*, quæ vel conventionione partium, vel auctoritate judicis, vel jussu testatoris, dum bona sua obligat pro legatis a se relictis, constituitur. *Tacita*, quæ sine tali expressa conventionione, vel ordinatione inducitur. Utraque vel est *specialis*, qua res

determinatæ; vel *generalis*, qua bona omnia obligantur tam præsentia, quam adhuc acquirenda, exceptis iis, quæ jurè excipiuntur, ut 1°. quæ debitor, si expressa mentio fuisset facta, verosimiliter obligaturus non fuisset ob eorum vel necessitatem, vel singularem erga illa affectionem, *L. 6. seq. ff. h. t.* 2°. Quæ alienari principaliter ob favorem alicujus prohibentur; 3°. Quæ debitoris defuncti hæres acquireret, *L. 29. pr. ff. h. t.* 4°. Merces in taberna venales, ne turbetur commercium; potest tamen petere debitor, ut Magistratus claudat tabernam, quando periculum est, ne debitor sit solvendo. Præterea hypotheca *conventionalis* erit, si solo consensu partium constituitur sive expresso, sive tacito; talis constituitur domino in rebus in prædium urbanum elocatum a colono illatis tum in securitatem pensionis solvendæ, tum rei elocatæ, *L. 3. ff. in quib. pign. vel. hyp. tac.* E contra *legalis* est, quam leges citra conventionem hominum in favorem quorundam creditorum rebus imponunt. Talem habet pupillus in tutoris, minor in curatoris, Ecclesia in sui administratoris rebus.

Certum est et juris clari 1°. etiam mulierem habere hypothecam tacitam, generalem, ac legalem ratione dotis illatæ, §. 29. *Inst. de AA.* ubi: *sed et tacitam ei dedimus hypothecam.* Adde *L. 30. C. de J. D.* 2°. Hoc jus hypothecæ mulieris esse cum prælatione, ut vi hujus uxor præfertur creditoribus anterioribus mariti, de cujus bonis inter creditores per subhastationem distrahendis agitur, *L. 12. C. qui pot. in pign.* quod tamen jus prælationis est solum personale uxori competens soli et liberis eo ex marito susceptis, *L. 12. cit.* etsi jus hypothecæ simpliciter tale sit reale, ad quemlibet uxoris hæredem transiens. Sed et, tametsi uxor ob paraphernalia, si ea administrationi mariti credidit, habeat hypothecam in bonis mariti, *L. 11. C. de pact. convent.* non tamen propterea jure simul prælationis gaudet. 3°. Hoc privilegium juris concessum uxori non procedere de dote *cauta*, sed solum de dote *numerata*. *Tit. C. de dote caut. non num.*

Hinc duo solum remanere controversa videntur, primum: an mulier ratione dotis præferenda sit creditoribus non solum tempore et hypotheca tacita anterioribus; sed etiam, etsi hypothecam anteriorem *expressam* haberent? Alterum: an, si mulier sibi constituisset hypothecam specialem in bonis mariti, idcirco legali generali renunciasset censenda sit? Quæstionis hujus scopus ex subjecto casu elucet. Uxor pro dote a se allata sibi hypothecam in certa quadam mariti domo constituit. At maritus lapsus est facultatibus, dumque de ejus bonis inter creditores per subhastationem distrahendis agitur, quæritur, utrum uxor renunciasset censeatur hypothecæ sibi per legem in omnibus mariti bonis constitutæ, ut tantum ex dicta sibi obligata domo satisfieri debeat; et si ea forte incendio interiisset, nullo amplius gaudeat pignore?

297. *Dico I.* Uxor ratione dotis illatæ præfertur creditoribus omnibus, etiam anteriorem hypothecam expressam habentibus.

Prob. I. Ex Nov. 97. c. 3. ubi dicitur, mulieres ratione dotis præferri creditoribus, *quorum pecunia res emptæ, vel reparatæ sunt*; ergo cum hi præferantur creditoribus anterioribus hypothecam expressam habentibus, multo magis his uxor præfertur, juxta illud: *vinco vincentem te, ergo vinco te.*

Prob. II. L. 12. §. 1. C. qui pot. in pig. Sancimus, ait Imperator, *ex stipulatu actionem, quam mulieribus pro dote restituenda dedimus, potiora jura habere contra omnes mariti creditores, licet anterioris sint temporis privilegio val- lati*; ubi Imperator inter hypothecas tacitas et expressas non distinguit. Quin hypothecas æque expressas, quam tacitas hac lege comprehendere voluisse Imperatorem inde evincitur, quod, ut indicat §. 1. *cit. L.*, voluerit mulieribus plene succurrere; id vero non præstitisset, si eam tacitis solum præferri hypothecis voluisset. Nec apparet cur, si tacitæ hypothecæ ante- riores dicantur mulieri cedere, ea expressis postponenda sit; cum in hac materia eadem sit vis taciti, quæ expressi.

298. *Obj. I.* Qui prior, est potior jure, ut habet regula sumpta ex *L. 2. et 12. ff. qui pot. in pig.*; item *L. 2. 4. 8. C. eod.*; ergo habens expressam hypothecam anteriorem, posteriori indistincte præfertur.

R. 1°. Probatur nimium, scilicet præferendos etiam esse, qui hypothe- cam solum tacitam anteriorem habent.

R. 2°. *D. Ant.* Prior tempore est potior jure, si concurrens creditor non sit speciali munitus privilegio, ut pupillus, uxor ratione dotis numeratæ *C. secus N. Ant. et Cons.*

299. *Inst. 1.* Provisio hominis tollit provisionem legis, hujusque dispo- sitio silet et cessat, quando adest dispositio hominis, *arg. L. 13. ff. precar. L. ult. C. de pact. convent.*: atqui providerunt sibi creditores per hypothecam expressam; ergo.

R. *D. M.* Provisio hominis tollit provisionem legis etc. si provisio legis sit inventa tantum in supplementum provisionis hominis *C.* sic cessat tutela legitima, dum habetur testamentaria, nec nisi in hujus defectu priori locus est. Si provisio legis sit absoluta, independens a provisione hominis *N.* Talis est provisio *L. 12. cit.*, qua Imperator voluit plene, absolute consulere mulieribus.

300. *Inst. 2.* In *L. 12.* datur privilegium mulieribus: sed omnia privilegia sic interpretari oportet, ne vergant in dispendium tertii, *L. 40 ff. de admin. et peric. tutor.*; ergo et hoc, ne vergat in dispendium creditorum hypothe- cam expressam habentium.

R. Hæc regulâ procedit solum in dubio, quando de ipsa voluntate Principis contraria non constât: sed voluntas Principis mulierem etiam hypothe- cam expressam habentibus *L. 12.* præferentis esse dubia non potest, legem attente consideranti:

301. *Inst. 3.* In matéria juris correctoria stricta est adhibenda interpreta- tio, *L. 14. et 23 ff. de LL.*, ac privilegia sic oportet accipi, ut, si effectum habere alias possint, juri communi non derogent: sed *L. 12.* est correcto- ria, habetque adhuc effectum, etsi mulier non præferretur creditoribus anteriorem hypothecam expressam habentibus; nam ante constitutionem JUSTINIANI non competebat mulieri ratione dotis hypotheca tacita et lega- lis, sed solum erat prælata creditoribus chirographariis; ergo si ita inter-

prelemur constitutionem JUSTINIANI, ut mulier præferatur hypothecis solum tacitis et legalibus, ea lex, et hoc privilegium adhuc habebit effectum.

R. *D. M.* Stricta est adhibenda interpretatio, si hæc non est contraria menti Principis *C.* secus *N.* At mens JUSTINIANI fuit, mulieribus perfecte consulere, quod non fecisset, si solum tacitis, non etiam expressis hypothecis præferretur.

302. *Inst. 4. In cit. L. 12.* dicitur, quod mulier præferatur creditoribus, qui anterioris temporis privilegio sunt muniti: sed hoc de hypothecis expressis non dicit, cum creditores his muniti expresso conventionis beneficio gaudeant.

R. *N. min.* Nam æque in hypothecam expressam habentibus valet regula: qui prior tempore, potior jure, quam in aliis, qui legalem et tacitam habent; si ergo in citatis verbis Imperatoris his præfertur mulier; etiam prioribus præferretur:

Inst. 3. In L. 12. cit. ait Imperator quod ad personalem actionem dotis nomine mulieribus competentem respexerit, in qua veteres mulierem omnibus chirographariis potiorum esse voluerunt: atqui personalis actio anteriori jure munitis non prævaluit; ergo.

R. Hæc de actione personali tantum adduci narrative; nec erant causa impulsiva constitutionis novæ; sed commiseratio, qua ferebatur in mulieres Imperator; unde ait: *quis enim earum non misereatur, etc.* Unde et plene iis volebat constultum; ac sicut ante in actione personali omnibus creditoribus chirographariis præferebatur mulier, ita hic constituit, ut per hypothecariam præferretur creditoribus quibuscumque habentibus hypothecam anteriorem sive tacitam, sive expressam.

303. *Obj. II.* Non plus privilegii competit mulieri quam fisco, *L. 2. C. de privil. Fisci*: sed fiscus non præfertur creditoribus anterioribus hypothecam expressam habentibus, *L. 8. ff. qui pot. in pign.*; ergo.

R. Allatam *L. 2.* correctam esse per *Nov. 97. cit. in Concl.* ac per *L. 12. cit.*, adeoque juxta hanc neminem ex hypothecariis præferri mulieri, nisi solum eum juxta *Nov. cit.* qui in militiam emendam credidit, et de hypotheca expressa sibi providit. Eadem est responsio ad *L. 3. C. de primip., L. 4. C. in quib. caus. pign. tac.* quæ pariter correctæ sunt.

304. *Obj. III. L. 29. C. de J. D.* mulier tantum prælata est hypothecariis posterioribus et aliis potiora jura non habentibus; ergo a contrario non est prælata anterioribus.

R. Tempore hujus legis necdum competiisse mulieri hypothecam tacitam et legalem sed mulierem solum chirographariis fuisse potiorum; nam jus tacitæ et legalis hypothecæ primum per JUSTINIANUM fuit constitutum in *L. unic. §. 1. et 13. C. de Rei uxor. act.* quæ fuit priori *L. 29.* biennio posterior; jura scilicet in materia dotium paulatim invaluerunt, quæ postea Imperator in *L. 12. C. qui pot. in pign.* simul complexus est. Supponi igitur debet, mulierem in allata lege sibi per hypothecam expressam prospexisse, quæ cum privilegiata nondum esset, ei solum quoad creditores posteriores profuit.

305. *Dico II.* Mulier constituens sibi hypothecam specialem in securitatem dotis, non ideo legali generali renunciasset censenda est.

Prob. I. Per *L. 14. 15. 16. 17. ff. de pact. dotal.*, mulier non potest per pacta jus suæ dotis reddere deterius; nisi post solutum matrimonium, *L. 18. ff. eod.* Sed si censeretur renunciasset hypothecæ legali generali, jus suæ dotis non parum reddidisset deterius; plus enim hypotheca legalis, quam specialis continet, cum prior annexum habeat jus prælationis juxta *Concl. præc.*; ergo huic renunciasset censi nequit, cum, etsi aperte renunciasset, per *LL. cit.* nequidem valeret renunciatio.

Prob. II. Quia constituens sibi hypothecam specialem non ideo vult aliquid de suo jure imminuere, sed quilibet illud potius augere et firmare intendit; ergo talis cautela non debet operari contrarium, diminutionem juris. *Ant.* inde patet, quod constitutio hypothecæ specialis plerumque fiat ex abundanti cautela; quæ nemini nocet, *L. 17. c. de Testam.* Unde sicut per *L. 1. §. 4. ff. de re judic.*, si quis id, quod vi judicati debetur a reo; insuper stipulatur, non ideo ordini executionis a lege generaliter inducto renunciasset præsumitur, nisi forte id *animo novandi* faceret; sic neque præsumi potest mulier per constitutionem hypothecæ specialis, renunciasset hypothecæ sibi per legem constitutæ.

Dixi: in securitatem dotis; nam si mulier sibi providit de hypotheca speciali ob bona paraphernalia; non remanet ei amplius hypotheca legalis concessa mulieri juxta *L. ult. C. de pact. convent.* Unde hypotheca concessa mulieri ob bona paraphernalia, est tantum *in subsidium*, sive adhuc *nascitura*, casu, quo mulier sibi ipsi de hypotheca ob ea bona non prospexisset; ubi proinde tenet vulgaris regula: *provisio hominis tollit provisionem legis*. At hypotheca data mulieri a lege ratione dotis est absoluta; jam nata, non in subsidium, ut communiter Jurisconsulti arguunt, ex *Inst. quib. alienare licet vel non*: ubi *Reip. interest, mulieres dotes salvas habere*. Item, dotes salvæ jubentur esse iisdem, ut incommoda viduitatis sustinere non cogantur, *L. 2. ff. de J. D. et L. 1. ff. solut. matrim.*; ut proinde, etsi vellet, non posset per *LL. supra cit.* jus suæ dotis reddere deterius.

306. *Dices 1º.* Juxta axioma juris: *generi derogatur per speciem*; ergo et per hypothecam specialem legali generali. Sicut proinde si testator ab initio legaverit genus, postea vero expresserit quasdam species sub genere contentas, hæ solæ tunc debentur per *L. 20. ff. de instruct. vel instrum.*, *L. 9. ff. de Suppellect. leg.*, ita in præsentī casu tantum hypotheca specialis debetur.

R. D. Ant. Generi derogatur per speciem, si species contradicat generi, et sit diversa ratio in specie *C.* si hoc non, sed ambo tendant ad finem eundem *N. Ant. et Cons.* Hypotheca generalis legalis, tum specialis simul tendunt in securitatem dotis; ac specialis solum abundantioris cautelæ gratia, vel commoditatis constituta fuit. Quoad alterum *disparitas est*: cum testator legato in genere addiderit quasdam species, quas aliunde noverat sub genere contineri, voluntatem suam explicare voluisse censetur, ad quas res præstandas hæredem obligare voluerit. Præterea cum hic agatur de hærede gravando, non oportet ultra defuncti voluntatem ei onus imponere. At in præsentī casu non plus in effectu præstare tenetur debitor

ex eo, quod plures ejus res sint obligatæ; sed eadem specie sors in debito est. Deinde non de explicanda alienius voluntate hic agitur, cum hypotheca generalis anterior sit per legem constituta mulieri, hæcque forsitan ex affectione speciali; commoditate majore in distrahenda certa re, etc. sibi prospexerit de speciali.

307. *Dices 2º. L. penult. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* per fidejussorem conductoris derogatur pignori, vel hypothecæ legali generali, quam habet locator in rebus in prædium urbanum illatis; ergo similiter hic.

R. C. Ant. N. Cons. Ratio differentiae est, quod in priori casu illata in prædium obligata fuerint ex conventionione, donec locatori pensionis solvendæ nomine satisfaceret; ergo cum postea satisfactionis nomine fidejussorem locator acceperit, ei ex sua voluntate jam fuit satisfactum, ut proin merito censeri debeat renunciassse hypothecæ legali juxta L. 9. §. 3. ff. de pignor. Act., L. 5. 6. ff. quib. mod. pign. vel hyp. solv. At aliter se res habet in casu nostro; ubi mulier sibi de hypotheca speciali majoris commoditatis gratia, etc. providit.

308. *Dices 3º. Per L. 15. §. 3. ff. de precar.,* si quis de re sibi restituenda cautum habet, puta, stipulatione, non competit ei interdictum de precario, non obstante, quod per Prætoris interdictum ei provisum fuerit; ergo idem etiam hic dicendum est.

R. C. Ant. N. Cons. *Disparitas est*: Prætoris interdictum inductum est non nisi in subsidium, ut constat ex L. 14. ff. eod. ubi dicitur, interdictum de precario esse merito introductum, quod nulla eo nomine jure civili actio esset; magis enim ad donationis et beneficii causam, quam negotii contracti spectat precarii conditio; unde et hic rursum valet illud: *provisio hominis tollit provisionem legis*: item: *ibi lex silet, ubi homo loquitur*. Eodem modo responde ad similia alia, ad §. 9. Inst. de AA.

Dices 4º. L. 11. C. ad senatusconsultum Velleianum permittitur mulieri remittere marito vel hypothecam constante etiam matrimonio; ergo non lenet ratio conclusionis.

R. Lex ea, ut concordet aliis supra allatis, intelligi debet de pignore, vel hypotheca non necessaria, sed voluntaria, ex alia causa, præterquam dotis contracta.

ARTICULUS III.

AN ET QUORUM BONORUM DOMINIO GAUDEANT FILII FAMILIAS?

309. *Præmitto.* Filiusfamilias (quo nomine hic simul filiafamilias comprehenditur) ad eam hominum classem, vel statum pertinet, qui Inst. h. t. alieni juris dicuntur; filiusfamilias enim dicitur, qui etiamnum sub patria potestate est.

Patria potestas vero, spectato jure civili communi, est jus, quo filii et filiae, cæterique descendentes subjiciuntur supremo in linea masculina ascendentium superstiti in ordine ad certos effectus jure civili introductos. §. Jus autem Inst. de pat. pot. ubi: *qui igitur ex te et uxore tua nascitur, in*

tua potestate est, item qui ex filio tuo et uxore ejus nascitur, id est, nepos tuus et neptis æque in tua sunt potestate, et pronepos et proneptis, et deinceps ceteri. Qui autem ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, sed in patris eorum. Igitur potestas patria residet tantum in supremo ascendentium masculo, ac proinde 1°. vivente avo pater filium suum in potestate non habet, cum ipse in potestate avi sit, qui vero ipse in potestate est, alium in potestate ejusdem generis habere nequit, *L. 21. ff. de adulter.* 2°. Matres ac universim feminæ liberos in potestate non habent, §. 10. *Inst. de Adopt.* nec iisdem competit domesticum in liberos imperium, sed sunt ipsæ quoad familiæ regimen maritis subjectæ.

Dictum autem 1°. spectato *jure civili*: non enim hic patria potestas sumitur, quatenus ex *jure naturali* descendit; sic enim in illa etiam sunt liberi procreati extra nuptias justas, qui non minus debent suis genitoribus reverentiam, quam legitimi; sed quatenus certos effectus a *jure civili* annexos habet; sic vero illi solum liberi, qui procreati ex justis nuptiis, in patria potestate sunt, *pr. Inst. h. t.* et quia in *jure* pater non intelligitur, nisi quem justæ nuptiæ demonstrant, *L. 3. ff. de in jus voc.* sicut nec filius intelligitur, nisi qui ex viro et uxore ejus natus est, *L. 6. ff. de his, qui sui, vel alieni jur.* Ut vero quis ex justis nuptiis censeatur natus, in *jure* non refert, quo sit matrimonii tempore natus, an quinto, sexto, septimo, etc. post nuptias mense, cum tempora pariendi sint incerta; imo etiam *jure novo*, qui paucis post nuptias diebus nascitur, habetur pro legitimo, *L. 14. C. de natural. lib.* Interest tamen quo tempore nascatur quis post patris obitum; legitimus erit, si modo adhuc nascatur ante mensem undecimum, vel saltem in ejusdem principio, *Nov. 39. c. 2.* At pro illegitimis habendi sunt, qui duodecimo post obitum vel absentiam mariti mense nascuntur, *L. 6. ff. de his, qui sui, vel al. jur.* CARPZOV. *P. 4. c. 27. Def. 15.* Unde etsi patria potestas spectata *in se*, et absolute sit juris naturalis et gentium, quia oritur ex matrimonio prima imperii paterni causa juxta ARISTOT. *L. 8. Ethic. c. 12., L. 1. Polit. c. 4.* eaque ratione etiam respiciat illegitimos, ac etiam possit competere matri; quoad formam tamen solius juris Romani est, §. 2. *Inst. de pat. pot.*

2°. *Jure communi*; hodie enim plerumque competit patri soli potestas patria, quod, consuetudine passim inducta, filius per nuptias egrediatur potestatem patris. Ubi tamen ea consuetudo non viget, jus commune obtinet, manentque descendentes in potestate patria, donec emancpentur; vel eâ alio modo finiatur. Finitur autem 1. emancipatione coram judice, comparentibus et consentientibus patre et filio, §. *præterea Inst. h. t.* 2. Morte naturali, vel civili alterutrius, patris, aut filii, id est per diminutionem capitis maximam et mediam. 3. Per dignitatem Patritiatus filii, §. 4. *Inst. quib. mod. jus pat. pot. solv.* aliasque dignitates in curia; cingulum militare, *L. fin. C. de Decur. nov. 81.* 4. Professione religiosa sive patris, sive filii. 5. Per incæstas nuptias patris, *Auth. Incæstas C. de incæst. nupt.* 6. Ex consuetudine, filio contrahente matrimonium.

3°. *Quo filii et filiæ*: 1. quos pater, ut dictum, justis ex nuptiis procreavit, 2. Et legitimati. 3. Etiam adoptati; adoptio enim, *pr. Inst. h. t.* est actio solemnns, qua in locum filii, vel nepotis assumitur is, qui talis natura non est, ideoque §. 4. *Inst. h. t.* imitari naturam dicitur, inventa in solatium eorum,

qui liberos non habent, sive ut *pr. h. t.* THEOPHILUS, *ad molliendum naturæ defectum vel infortunium.*

4º. *In ordine ad certos effectus jure civili introductos.* Ac quidem jure Romano patria potestas strictissima fuit; etsi enim filiisfamilias *respectu Reipublicæ* essent ingenui, cives, haberentur pro patrefamilias in causis publicis, ut possent publica suscipere munia, *Inst. qui Testam. tut. dar.*, quin magistratus gerere, *L. 9. ff. h. t. cui dignitati ac personæ a Republica imposita ipsa cederet potestas patria*; alias tamen *respectu patris* huic erant strictè subjecti, cum patri eadem in liberos jura competerent, quæ domino in res, ac servos. Hinc tanquam *res mancipi* poterant venumdari etiam ter, ut his tantum manumissi reciderent in potestatem patris, ex instituto ROMULI; vindicari, *L. 1. ff. de R. V.*; actione ad exhibendum peti, §. 13. *Inst. de AA. L. 1. ff. de liber. exhib.*; imo actione furti, si surrepti essent, *L. 14. §. 13., L. 38. ff. de furt.*; noxæ dari sicut servus, §. 7. *Inst. de nox. Act.*; filius una erat cum patre persona, *L. ult. C. de impub. et al. subst.*; ut nulla inter eos esset obligatio, nulla actio, §. 6. *Inst. de inut. Stip.*; quin et patri jus vitæ et necis competeat in liberos, *L. 11. ff. de liber. et posthum.*; quidquid acquirerebant liberi, patri acquirebant, etc.

At sensim rigida hæc jura, ac statui Reipublicæ Romanæ monarchico non satis convenientia emollita sunt; nam jure novo patri jus vitæ et necis ademptum, relicta ei duntaxat potestate modicæ castigationis, *L. 3. C. de pat. pot., L. un. C. de emendand. propinq.* ac in delictis gravioribus judici præscribendi sententiam, quam ferre deberet in filium, *L. 3. cit.* quod tamen hodie exolevit. Ablatum etiam patri jus vendendi liberos, nisi extrema in necessitate sanguinolentos, id est, e matre adhuc rubentes, *L. 2. C. de pat. qui fil. distr.* sed et hoc nunc extra usum est. Porro præter alia jus acquirendi per liberos multum jure novo restrictum fuit variorum distinctione bonorum, sive peculiorum filii.

Peculium vero hic est, pecunia pusilla, quam filiusfamilias a rationibus patris, vel servus a rationibus domini separatam habet, *L. 5. §. 3. et 4. ff. de pecul.* ubi quidem de servis solis fit mentio; sed inde ob constitutiones juris novi filiosfamilias bona quædam permittentis fit applicatio. Alias peculium latius sumptum quodvis patrimonium significat. Uti autem bona filii quadruplicis sunt generis, castrensia, quasicastrensia, profectitia, adventitia; sic peculium aliud castrense, quasicastrense, profectitium, adventitium dicitur, de quibus nunc ordine singulis.

310. *Dico I. Peculium castrense* sunt ea bona omnia, quæ filiusfamilias occasione militiæ sagatæ acquisivit, *L. 11. ff. de pecul. Castr.* eoque pertinent stipendia militaria, ducum dona, data a patre in militiam eunti filio, non tamen prædia, *L. 1. C. de Castr. pecul.* neque quæ ei e bello revertenti a patre data, *L. Pater milite. ff. eod.* nisi daret ob facinus in bello præclare gestum, *L. 11. ff. eod.* Porro ad peculium castrense pertinet hæreditas a commilitone relicta, etiam a fratre in iisdem castris militante, *ff. et C. h. t.* ac quidquid demum ab hostibus captum, vel ex pecunia castrensi emptum, peculium est universitas, *L. 20. §. 10. ff. de hæc. pet.* in qua res succedit in locum pretii, sicut alias pretium subintrat in locum rei.

Peculium quasicastrense contra, omnia ea bona complectitur, quæ filius-

familias occasione *militiæ togatæ*, sive forensis acquirit, *L. 14. C. de Advocat. divers. Judic.* id est, munere publico, ex advocacy, imo quarumvis artium liberalium exercitio. Eoque præterea spectant donata a Principe, vel Augusta, *L. 7. C. de bon. quæ liber. redditus beneficiales et clericales, L. 34. Auth. Presbyt. et Diacon., L. 50. C. de Episc. et Cler.*

Dominium plenum utriusque hujus peculii tam quoad proprietatem, quam usumfructum habet filiusfamilias ac respectu utriusque habetur pro patrefamilias, *L. 2. ff. de senatusconsulto Maced., L. 6. C. de bon. quæ liber., L. 37. C. de inoffic. Testam.* ut patri vi potestatis patriæ in hisce bonis nihil plane juris sit. Unde filius, quia in his pro patrefamilias habetur, de bonis hujusmodi potest libere quoquo modo disponere. Filio autem intestato decedente, hoc peculium, quod olim ad patrem transibat jure potestatis patriæ, *L. 2. ff. de Castr. pecul. nunc ab eo capitur jure hæreditatis. Nov. 118. c. 2.*

311. *Dico II.* Peculium *profectitium* est, quod e re patris proficiscitur, vel occasione et contemplatione patris filiofamilias obvenit, *§. 1. Inst. h. t.* Unde eo referuntur data filio a patre vivente : provenientia e bonis paternis a filio administratis : donata principaliter intuitu patris, vel ad hujus instantiam : donata ad usum, ad quem pater donare debuisset, sed non potuit, velut ad studiorum prosecutionem.

Dominium hujus peculii tam proprietatis, quam ususfructus, verbo, plenum penes patrem est, *§. 1. Inst. per quas pers. cuiq. acqu.* Proinde si pater hujus administrationem peculii committat filio, nudam is administrationem habebit; potestque pater, cum voluerit, hoc peculium rursus adimere filio. Ratio horum repetenda videtur ex unitate civili personæ; cum enim pater et filius, dispositione juris, una civiliter persona sint, ut dictum supra, hoc Art., consequens est, ut pater filio donare non possit, ac quidquid in filium a patre proficiscitur, id patris maneat, *§. 1. Inst. h. t.*

312. *Si dicas 1.* Quod pater constituit filio in patrimonium pro suscipiendis sacris ordinibus; aut quod dat filiæ in dotem; aut filio propter nuptias, ad bona profectitia referri debet; atqui hujus nunc non solum administrationem, sed usumfructum habet filius.

R. D. Ant. Referri debet ad bona profectitia pure talia *N.* Non pure talia *C.* Nunc enim sunt simul pars patrimonii, ac proinde suo tempore, quando dividenda est paterna hæreditas, conferri debent, Dixi : *nunc*; scilicet ubi, vigente consuetudine, per matrimonium patria potestas solvitur,

313. *Si dicas 2.* Si dominium, ususfructus peculii profectitii ad solum patrem pertineat; ergo frustra dicitur peculium filii. *Prob. seq.* Nihil enim utilitatis ex eo haberet filius.

R. N. illat. et prob. Nam 1. publicatis bonis paternis, aut fisco addictis, salvum hoc peculium filio permanet, *L. 3. §. 4. in fin. ff. de minorib.* 2. Hoc peculium sequitur filium emancipatum, nisi expresse a patre reservetur, *L. 31. §. 2. ff. donat.* Igitur habet filius in peculio hoc jus aliquod, licet tenue sit.

314. *Si dicas 3.* Filius de peculio profectitio paciscitur valide, etiam citra

consensum patris; ergo filio, necesse est, aliquod dominium in hæc peculium competat.

R. D. Ant. Citra consensum expressum patris C. etiam generalem et interpretativum N. Hic requiritur, et præsumitur, si paciscatur in causa patris. E tali vero pacto pater solum *peculiotenus*, filius in *solidum* obligatur. Ac quidquid filius ex causa talis peculii acquirit, statim patri etiam ignorantia acquiritur L. 2. §. 5. L. de A. vel A. Possess.

343. Dico II. Peculium *adventitium* est, quod filio ex alia, quam patris, causa, veluti liberalitate matris aliorumve, vel propria industria, vel prospera fortuna advenit, §. 1. Inst. h. t. Talia bona sunt materna, lineæ maternæ, ex hæreditate per lineam maternam: relictæ filio titulo hæreditatis, legati, donationis citra respectum patris, §. 1. Inst. per quas pers., inventa, dona sponsalitia, ac nuptialia.

Dominium proprietatis hujus peculii filio soli, administratio vero ususfructus patri *regulariter* competit, L. 6. et 8. C. de bon. quæ liber. Dixi, *regulariter*; nam aliquando et administratio et ususfructus simul, proinde peculii adventitii dominium plenum penes solum filium est. Unde passim a Jurisconsultis peculium adventitium dividitur in regulare, et irregulare; sive ordinarium, et extraordinarium. *Regulare* erit, si ususfructus hujus peculii et administratio ad patrem pertineat; *irregulare* et *extraordinarium*, si simul hæc, adeoque peculium hoc pleno jure filii sit.

Sic vero peculium hoc erit pleno jure filii: 1°. Si quid ea lege relinquitur filio, ne ususfructus ad patrem pertineat, Nov. 117. c. 1. 2°. Si filius hæreditatem adeat renuente patre, L. ult. pr. C. de bon. quæ liber. 3°. Si filius una cum patre in bona successit; ut si pater cum filio vivente succedat alteri filio defuncto; tunc enim in portione filii cohæredis usumfructum non habet, Auth. Item hæreditas. C. de bon. quæ liber. Nov. 118. c. 2. 4°. Si pater sponte usumfructum remittat, L. 6. §. 2. de bon. quæ lib. His porro casibus in jure expressis adjungi possunt et illi, in quibus patria potestas ipsa solvitur.

Demum observandum, de jure *provinciali Franconico* non solum patri, sed etiam matri usumfructum in bonis liberorum adventitiis regulariter concedi, licet solum quoad tempus, quamdiu videlicet liberi vel per matrimonium, vel receptionem suæ legitimæ, aut alio modo a mensa paterna separati non sint.

ARTICULUS IV.

AN FILIUS FAMILIAS DE PECULIO ADVENTITIO EXTRAORDINARIO TESTARI POSSIT?

346. *Præmitto*. Diversa filiorum peculia paulatim invaluisse. Jure Digestorum tantum profectitium et castrense dabantur, solumque de castrensi testari poterat. Postea idem filio in peculio quasicastrensi concessum est, L. 37. C. de inoffic. Test. Tandem peculium adventitium inductum, ordinarium sive regulare quidem a CONSTANTINO imperatore, L. 1 et 2. C. de bon. matern., L. 1. C. de bon. quæ liber. Extraordinarium, L. 6. L. 7. L. ult. C.

de bon. quæ lib. Extensumque ad casus plures, *Auth. Item hæreditas C. cod. Nov. 117. Nov. 118 cit. præc.*

In præsentī vero quæstione certa sunt sequentia, 1°. filiumfamilias de castrensi, quasicastrensi testari posse citra omnem consensum patris, *L. 30. C. de inoffic. Testam., L. 4. 8. 14. C. de Advoc. divers. judic.* 2°. Non posse eum testari de peculio adventitio ordinario vel regulari. 3°. Multo minus de profectitio. 4°. Posse eum testari de peculio adventitio ex consensu patris ad causas pias, *c. Licet pater. de sepult. in 6.* Sola igitur controversia est de adventitio extraordinario ad causas profanas.

317. *Dico.* Filii, nequidem consentiente patre, de peculio adventitio extraordinario ad causas profanas testari potest.

Prob. I. Ex L. penult. C. qui Test. fac. poss. ubi ait Imperator: *Nemo ex lege (nimirum 6. §. 2. 8. §. 5. c. de bon. quæ lib.) quam nuper promulgavimus, existimet, aliquid esse innovandum, aut permissum esse filiofamilias, cujusque gradus, vel sexus, testamenta facere, sive cum, sive sine consensu patris* (en peculium adventitium extraordinarium, dum filius possidet sine consensu patris, ut, dum hæreditatem patre invito adiit) *bona possideat; nullo etenim modo hoc ei permittimus; sed antiqua lex per omnia conservetur, quæ filiofamilias non nisi in certis casibus (scilicet peculio castrensi et quasicastrensi) testamenta facere concedit.*

Ex qua lege sic argumentor: in *L. 8. §. 5.*, erat inductum peculium extraordinarium, si scilicet filius sine consensu patris hæreditatem adeat: item in *L. 6. §. 2.* si pater filio usumfructum remittat; sed ad has leges se refert Imperator (ac quidem ad *L. 8.* verbis ipsis, sive sine consensu patris bona possideat; ad *L. 6.* vero, quia hæc *L. 6.* integro biennio prius, scilicet anno 529. altera autem *L. pen. C. qui Testam. fac.* anno 531. condita fuit) aitque, nullo modo filio permissum esse, de eo peculio testari; ergo hic de peculio adventitio extraordinario testari non potest.

318. *Prob. II. Ex Inst. quib. non est permiss. fac. Test. pr.* ubi rursus Imperator: *Præter hos igitur, qui castrense, vel quasicastrense peculium habent, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile est, licet sue potestatis factus decesserit;* ergo. Ac ne quis textum de peculio regulari et ordinario velit accipi; vel pro casu, quo dissentit pater, obstat 1°. quod illa distinctio gratis et sine fundamento fiat, imo contra verba clara textus, quibus omne aliud testamentum pronuntiatur inutile: *si quis alius, etc.* id est, quicumque alius. 2°. Quod testamenti factio sit juris publici, *L. 3. ff. qui Testam. fac. poss.* ea autem, quæ sunt juris publici, privatorum pactis immutari non possunt, *L. 7. §. 14. ff. de Pact. ac L. 38. ff. cod.*

319. *Prob. III. Jure Digestorum* nequidem cum consensu patris filiusfamilias testari potuit; ergo neque jure novo. *Prob. Cons.* Ideo primum; quia filius non poterat interesse comitiis, in quibus fiebant testamenta Romanorum civium; nec bona possidebat propria, excepto peculio castrensi; neque habebat familiam, cum hæres esse debebat, dicebaturque *emptor familie*; nec habebatur pro patrefamilias. At licet jure novo cessent duæ rationes primæ in peculio extraordinario, nusquam tamen in hoc habetur

pro patrefamilias, nec habet familiam; ergo, cum eatenus jus antiquum correctum non sit, adhuc stare censendum est, juxta brocardicon: *quod non mutatur, cur stare prohibeatur*; ac *L. 32. §. 6. C. de Appell.* ubi in simili dicitur: *quidquid hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum, constitutionumque regulis omnes relictum intelligant.* Unde

320. *Prob. IV.* De forma substantiali testamenti est, ut quis paterfamilias sit: sed nulla lex afferri potest, quæ filiumfamilias in peculio adventitio, etiam extraordinario, haberet pro patrefamilias; ergo. *Maj.* constat ex *L. 12. Tabul.* ubi de solo patrefamilias dicitur: *uti super familia, pecuniaque sua legasset, ita jus esto.* Patet etiam ex *L. 3. §. 1. C. qui Testam. fac. poss.* Hæcque ultima ratio est, cui ipsæ allatæ leges inniuntur.

321. *Obj. I.* Minor, licet sit curatoris potestati subjectus, testari potest; item, qui habet directum dominium, ut, si fundum dederò in emphyteusim, vel feudum; ergo etiam et multo magis filiusfamilias de extraordinario peculio. *Conf. 1.* Quod filius testari non possit, effectus est potestatis patriæ: sed hunc pater remittere potest; quisquis enim suo juri renunciare potest, *L. penult. C. de pact. Conf. 2.* Testari potest de peculio castrensi; ergo et de adventitio extraordinario: ideo enim primum, quia illud pleno jure possidet; at sic etiam adventitium extraordinarium possidet.

R. Ad 1um. C. Ant. N. Cons. Quia minor est vere paterfamilias ac nullo jure testari prohibetur, nec excipitur a regula, qua puber sui juris testari permittitur.

R. Ad 2um. D. Si dominus directus sit paterfamilias *C. secus N. Ant. et Cons.*

R. Ad Conf. 1^{am}. N. a patre hunc effectum remitti posse; quia testamenti factio juris publici est; nisi pater ante emancipare velit filium; sed hoc ipso ut paterfamilias testabitur. Illud ex *L. penult. cit.* de aliis, non de his, quæ juris publici sunt, procedit.

R. Ad Conf. 2^{am}. C. Ant. N. Cons. et huj. prob. Sed vera est ratio, quod in peculio castrensi sit paterfamilias. Unde et leges expressam de hoc testandi facultatem tribuunt, quas vid. *Art. præc.* At contrarium est quoad adventitium extraordinarium.

Inst. 1. Etiam in adventitio habetur pro patrefamilias. *Prob.* Testamenti factio est juris publici ex dictis; sed filius in iis, quæ sunt juris publici, habetur pro patrefamilias. *L. 9. ff. de his, qui sui, vel alien. jur., L. 14. ff. ad Senatusconsultum Treb.*

R. N. Ant. Ad prob. D. M. Testamenti factio est juris publici auctoritate tantum *C.* alio sensu *N. et D. min.* In iis quæ sunt juris et muneris publici, filius habetur pro patrefamilias *C.* quæ sunt tantum auctoritate juris publici; *N.* Quatuor modis potest aliquid esse juris publici. 1. fine, sive utilitate; 2. auctoritate; 3. forma, sive solemnitate; 4. munere, sive officio, ut magistratus, etc. et quoad hoc habetur pro patrefamilias, qui potest esse iudex, tutor, etc. juxta *9. L. cit.* non vero quoad ea, quæ juris publici auctoritate sunt.

322. *Inst. 2. L. 1. ff. ad senatusconsultum Silan,* statuitur, ut Senatusconsul-

tum Silan. (quo jubetur hæres vindicare mortem defuncti, ut non ante adire hæreditatem queat, quam de morte defuncti fuerit habita quæstio) extendatur in casum, quo defunctus erat filiusfamilias qui occisus fuit, ut hæres ejus mortem vindicare debeat; ergo cum nullus filiusfamilias hæres esse possit, nisi ex testamento, colligitur, quod filiofamilias condere testamentum licuerit.

R. Hanc legem debere intelligi, si filius de castrensi peculio testatus fuerit; tunc enim poterat filiusfamilias habere hæredem. Imo, cum pater, si filio occiso sine testamento decedente, bona filii castrensia *jure peculii* occupavit, deberet mortem vindicare filii, *L. 1. cit.* commodè intelligi poterit de casu, quo pater una cum filio occisus; tum enim hæres vi *L. cit.* mortem patris et simul filii vindicare debet; eoque solum sensu dici potest, quod lex velit hoc senatusconsultum extendi etiam ad casum filiofamilias occisi; quin testari potuerit filius.

323. *Inst. 3. L. 50. ff. ad senatusconsultum Trebell.* jubetur pater restituere hæreditatem filio, hicque in ea comparatur militi; ergo de hac testari poterat, sicut miles potest; ergo et paterfamilias in ejusmodi bonis est.

R. *D. Ant.* Comparatur militi quoad omnia, testamenti factionem *N.* tantum quoad aliquos actus inter vivos *C.* Hos vero Imperator immediate subdit: *si scilicet res a possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret.* In aliis igitur filium militi non comparat. Cæterum casus hujus legis erat hic: pater erat hæres fiduciarius, filius autem fideicommissarius, ut patet ex *pr. L. cit.* Sed pater multa in fraudem fideicommissi moliebatur, unde jubetur filio statim restituere hæreditatem, quo huic hac ratione consuleretur, ne fraude patris damnum incurreret, et filium simul comparat militi, *si scilicet res a possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret*; non ultra; patri vero officio judicis emolumenta præstari voluit ex accessionibus hæreditariis. Unde casus *L. 50.* non est cum nostro omnino idem.

324. *Obj. II.* Per *Nov. 117. c. 1. §. 1.* filiusfamilias potest de iis bonis, quorum ususfructus penes patrem non est, quo velit modo disponere; ergo et testari.

R. *D. Ant.* Per actus inter vivos *C.* per actum ultimæ voluntatis *N. Nov.* loqui de dispositione inter vivos et bonorum eorum administratione, patet 1º. ex textu græco, in quo non verbum διατίθεται, quod disponere per actum ultimæ voluntatis significat, reperitur; sed διοικεῖν, quod domesticam solum dispositionem sonat. 2º. Ex eo, quod in *Nov.* ibi dicatur: modo filiusfamilias *perfectæ ætatis* sit, hoc est, annorum 25.; sed ad testamenti factionem non requiruntur anni 25., sed tantum pubertas, sive anni 14. 3º. Quia subjungitur: *quod si non sit perfectæ ætatis*, debeat ei gubernator, vel curator dari, quibus utique ad testamenti factionem non indiget.

325. *Inst. 1.* De hoc, quod quis de re pleno jure sua possit per actus inter vivos disponere, non erat dubium; ergo Imperator nihil novi ibi statuisset, nisi dicamus, voluisse eum filio concedere testandi facultatem.

R. *N. Cons.* Hoc novi statuit 1º, quod quilibet possit filiofamilias sive per

actum inter vivos, sive ultimæ voluntatis aliquid relinquere sub conditione, ne usufructus ad patrem perveniat. 2°. Quod quilibet possit patri administrationem ita filio relictorum adimere aliumque gubernatorem, vel administratorem constituere, si filius nondum *perfectæ ætatis sit*, cum alioquin usufructus et administratio pertinuisset ad patrem. *L. 6. §. 2. C. de bon. quæ lib.*

326. *Inst. 2.* Si potest filiusfamilias de peculio adventitio extraordinario per actus inter vivos disponere, etiam poterit per ultimam voluntatem. *Prob.* quia hæc argumentatio ab actu inter vivos ad actum ultimæ voluntatis subsistit, juxta *pr. Inst. de Leg. Fus. Canin. toll.*

R. N. seq. Prob. D. Subsistit, si eadem subsit ratio, et subin requisita personæ habilitas *C.* Si hæc non subsint *N.* Ratio, cur filius de peculio hoc testari non possit, est, quia ad testamenti factionem requiritur, ut quis paterfamilias sit: talis vero hic non est filiusfamilias; ergo. Ut quis vero per actus inter vivos disponat, illud non requiritur, sed sufficit, ut plenus sit rei, de qua disponit, dominus, nec aliunde a lege impediatur; sed tale dominium habet filiusfamilias in peculio hoc extraordinario. In *pr. Inst. de L. Fus. Canin. toll.* nullum definitur substantiale requisitum ad factionem testamenti, vel, de quibus ibi agitur, servos manumittendos; sed cum *L. Fus. Canin.* non permetteret, ultra certum numerum servos in testamento libertate donari; e contra per actum inter vivos omnes manumitti concederet, indignum judicabat Imperator hoc non licere per actum ultimæ voluntatis, quod licebat per actum inter vivos, at præscindendo a modo et solemnitatibus, quibus actus ultimæ voluntatis fieri debeant; vel dici potest: quod Imperator voluerit, tot posse servos manumitti testamento suppositis supponendis, ut, quod quis sit habilis ad testandum.

327. *Inst. 3. At Nov. 22. c. 26.* ubi de peculio adventitio agitur, ait Imperator de filiis: sive disponant, sive intestati moriantur; ergo censuit filios de hoc peculio posse æque disponere per actum ultimæ voluntatis, quam inter vivos.

R. D. Cons. Filios factos sui juris, et jam quasi patresfamilias *C.* secus *N.* In *cit. Nov. c. 26.* supponitur pater fuisse mortuus, ut patet ex verbis: *præmoriante genitore*, consequenter filius jam sui juris factus poterat tam per testamentum, quam inter vivos disponere. Deinde hoc argumentum probaret nimium; loquitur enim *Nov.* de peculio adventitio ordinario, de quo tamen certum est, testari non posse filiumfamilias.

328. *Inst. 4.* Etiam Imperator hoc censuit de filiis, qui nondum sui juris sunt. *Prob. ex Nov. 115. c. 4.* qua edicatur, quod filii non possint præterire suos parentes in iis, in quibus testandi facultatem habent; sed hæc *Nov.* debet intelligi de filiisfamilias vere adhuc talibus, et de peculio adventitio extraordinario; ergo. *Prob. min.* primum; quia per se constat, emancipatos testari posse de bonis omnibus: alterum; quia in peculio castrensi vel quasicastrensi filii non tenentur instituere parentes hæredes, *L. fin. C. de inoff. Test.*

R. N. Ant. et prob. Nov. intelligi debet de peculio castrensi vel quasi, quod etiam in his bonis liberi parentes præterire non possint. Patet hoc

etiam ex posteriori *Nov. 123. c. 19.* vi cuius *clerici* debent parentibus legitimam relinquere in bonis intuitu clericatus obtentis; hæc vero bona peculii quasicastrensium sunt.

Neque obstat *L. fin. cit.* qua asseritur, quod querela non possit moveri contra testamentum de peculio castrensi, vel quasicastrensi conditum; nam lex illa per has ipsas Novellas 115. 123. correctæ est, hæcque posterior quidem correctionem solemnem prorsus supponit, cum simpliciter jubeat legitimam parentibus relinqui; ita Gloss. et principes juris interpretes BART. JASON. ALEX. ad *L. fin. C. de inoff. Test. ac Auth. ex causa C. de lib. præterit.*

329. *Inst. 3. L. 34. Auth. Presbyt. et Diacon. ex Nov. 123. cit.* datur hoc clericis filiisfamilias, ut de rebus *quolibet modo* ad se pervenientibus testari possint; ergo non tantum de rebus quasicastrensibus testari permittuntur; ac consequenter idem filiisfamilias cæteris concessum censi debet.

R. 1º. *N. Cons. et suppos.* quod hæc verba *quolibet modo* respiciant bona quæcumque, etiam non intuitu clericatus obvenientia, ut peculium adventitiumulare; sed solum bona ob clericatum obtenta afficiunt, ut sensus sit: quolibet modo ex clericatu ea obtinuerint, sive quocumque clericali officii modo, sive industria, sive labore in ministerio clericali, lectione Missarum, cantu, etc.; clare enim *cit. L.* edicitur, quod *tantum* de bonis intuitu clericatus obtentis possint testari.

R. 2º. Etsi daremus gratis, hoc speciale privilegium datum fuisse clericis, non ideo ad non clericos extendi deberet.

330. *Obj. III. L. ult. §. 3. c. de bon. quæ liber.* ita ordinatum extat: *in his duntaxat bonis, in quibus ususfructus apud patrem est constitutus, donec parentes vivunt, nec de iisdem rebus testari permittimus*; ergo a contrario in his, in quibus ususfructus penes patrem non est, velut in peculio adventitio extraordinario accidit, testari possunt.

R. 1º. Quod Jurisconsultorum consensu argumentum a sensu contrario non valeat, ubi textus alii in contrarium sunt; uti hic *L. pen. C. qui testam. fac.* et aliæ pro Conclus. allatæ.

R. 2º. *N. Cons.* Quia cum *cit. L.* conderetur extra casum bonorum castrensiurn, vel quasi unus tantum erat casus, quo patri non acquirebatur ususfructus in bonis adventitiis filii, scilicet si hic citra aut contra consensum patris hæreditatem adiisset, ut habetur *L. ead.*; et quia raro hoc contingebat, lex ea intelligebatur de bonis adventitiis simpliciter; at cum postea variis aliis modis patri non acquireretur ususfructus in bonis filii adventitiis, ideoque invalesceret quæstio, an filiusfamilias testari posset de peculio adventitio extraordinario, Imperator tandem quæstionem decidit in celebri *cit. L. penult.* ac suæ decisioni inhaesit *pr. Inst. quib. non est perm.* *fac. test.*

331. *Obj. IV. Per L. 30. ff. de inoffic. Test.* pater poterat querelam movere contra testamentum sui filii naturalis in adoptionem dati; ergo ille filiusfamilias poterat condere testamentum; quivis enim adoptatus, jure Digestorum, in patris adoptantis potestatem transibat, et querela inofficiosi potestatem testandi in defuncto supponit.

R. C. A. D. Cons. Ergo ille filiusfamilias adhuc qua filiusfamilias poterat condere testamentum N. Filiusfam. emancipatus C. Lex cit. intelligenda est de casu, quo filius ex adoptione iterum emancipatus fuit; ut: Mævius filium suum naturalem dedit in adoptionem Caio, quo facto filius transivit in potestatem Caii (jure novo, si Caius esset unus ex ascendentibus; jure Digestorum autem etsi fuisset extraneus) adoptione durante filius in potestate Caii constitutus testari non potuit: sed postea a Caio emancipatus fuit, testamentum condidit, patre naturali Mævio exheredato: quæritur, an Mævius habeat querelam inofficiosi testamenti? ac respondetur in cit. L. affirmative; quia non filiusfamilias, sed emancipatus testamentum fecit.

332. *Obj. V.* Potest filiusfamilias per L. 25. §. 1. ff. de mort. caus. donat. consentiente patre donare mortis causa; ergo et, saltem consentiente patre, testari de peculio adventitio extraordinario. *Prob. cons.* Donatio enim mortis causa æque species ultimæ voluntatis est, quam testamenti factio, L. 4. C. de donat. mort. caus.

Observa, variare hic Jurisconsultorum sententias. Alii, ut HARPRECHT, SENUTTI, affirmant, posse filiumfamilias donare mortis causa, licet non sit paterfamilias, quod hoc non requiratur ad donationem ejusmodi, cum adhuc sit species actus inter vivos; sicque donasse dicatur L. 25. ff. de mort. caus. donat. istud tamen exigunt, ut de consensu patris fiat donatio. Alii cum VINNIO, quod etiam citra consensum patris donare possit mortis causa, contendunt, eo quod omnis dispositio inter vivos de peculio extraordinario concessa sit filiofamilias; donatio autem mortis causa sit quoad modum actus inter vivos. Sed his missis

R. N. Ant. Quia donatio mortis causa ab Imperatore legatis adæquata est, L. fin. C. de donat. mort. caus. Et regula generalis est, quod; qui testari non potest, neque mortis causa donare possit; proinde sicut, consentiente licet patre, testari non potest, sic neque donare mortis causa, L. 6. ff. qui test. fac. poss., L. 6. §. 3. ff. de Jur. Codicill., L. 1. ff. de Tut. et rat. distr.

Neque obstat L. 25. ff. de mort. caus. donat. ubi filius donasse mortis causa dicitur cum consensu patris; illa enim donatio non de peculio adventitio extraordinario, sed profectitio facta censeri debet, quia tempore Digestorum aliud non erat notum quam profectitium et castrense; de castrensi vero etiam sine consensu patris donare potuit; dum autem de profectitio donasse dicitur cum consensu patris, potius pater censetur donasse per L. 9. §. 2. ff. de donat. sicque filius tantum instrumentum fuit, sicut si alius rem meam meo donaret nomine. At donatio mortis causa *strictè dicta*, quæ absenti et ignoranti fit, a filiofamilias fieri nequit, æque parum quam legata, ad quorum exemplum ferme per omnia redacta est, L. 15. 17. 35. 37. pr. ff. h. t. L. fin. C. h. t. Unde insinuatione non indiget, L. fin. cit. Dominium transfert, etsi revocabile, dum donator vivit, L. 29. et 30. ff. h. t. Nec nisi quinque adhibitis testibus fieri potest, L. fin. §. ult. C. de Codic. In ea locus substitutioni est, L. 10. ff. L. 1. C. h. t. Cautioni Mucianæ, Nov. 22. c. 44. Juri accrescendi, L. un. §. 14. C. de ead. toll. Quin Falcidiæ, L. 2. C. h. t.

ARTICULUS V.

QUID DOMINII AC JURIS COMPETAT PUPILLIS AC MINORIBUS? AC SIMUL DE TUTORIBUS
ET CURATORIBUS.

333. *Præmitto.* Homines ab ætate dividi in impuberes ac puberes: Impuberes in sensu juris civilis sunt, qui determinatam a jure ætatem nondum expleverunt, quæ diversa est pro maribus ac feminis; *impubes mas* est, qui nondum decimum quartum ætatis annum; *impubes femina*, quæ nondum duodecimum perfecte explevit. Determinavit hoc tempus ipsum jus *pr. Inst. quib. mod. tut. fin.* ac alibi, eo quod plerumque ante id ætatis non soleat adesse habitudo ad generandum. Unde hoc ante tempus, etsi malitia suppleret ætatem, hoc est, etsi hic et nunc citius adesset generandi potentia, nondum homines impuberes capaces sunt ad effectus illos civiles, quos jus pubertati adnexuit. *Puberes* autem sunt, quam primum dictos annos egressi fuerint.

Impubes ante expletum ætatis septennium in jure *infans*, *L. 14. ff. de Spons., L. 1. ff. de adm. Tut.* dicitur, ex præsumptione generali, quod communiter ante eam ætatem usu rationis homo non polleat. Naturaliter loquendo alias infans est, qui sufficientem rationis usum non habet ad discernendum a malo bonum, licet septenni major sit; uti e contra hoc sensu infans non est, in quo rationis usus legale septennii tempus antevertit.

Impuberes patre orbat *pupilli* vocantur, si utroque parente privati, orphanii, qui tamen, quoad effectus juris, priorum nomine simul veniunt; puberes vero patre destituti ab anno 14. completo usque ad 25. *minores*, vel *minorennnes* dicuntur; ac tandem a perfecte expleto 25. ætatis anno *maiores*, sive *majorennnes*, attento jure communi, *Tit. ff. ex quib. caus. Maj. in integr. rest.* nisi ante veniam ætatis impetraverint a summa potestate, vel eo, cui hoc summa potestas concessit, ut Comite Palatino, *L. 1. 2. 3. C. de his, qui ven. ætat. impetr.*: quam veniam vi *juris comm. Rom.* impetrare possunt masculi, cum sunt 20.; feminæ, cum 18. annorum sunt, *L. 2. cit.*; cum enim feminæ biennio citius a tutela liberentur, quam masculi, cur non etiam, si velint, prius a cura liberari possent, præsertim cum non tam non prodigæ, quam suarum rerum tenaces, ad illasque præ masculis attentæ esse soleant. Cæterum *jure provinciali* hic illic minor ætas quam 25. annorum ad majorennitatem sufficit: sic jure Saxonico sufficiunt anni 21. Præterea in Imperio filii Principes Electores vi Auræ Bullæ anno 18. ætatis majorennnes evadunt; ac quidam alii Imperii Principes ex privilegio Cæsareo.

334. *Dico I.* Pupilli, etsi veri sint rerum suarum domini, de iis tamen pro arbitrio sine auctoritate tutoris disponere non possunt.

Prob. 1^a. pars. Pupillus enim verus hæres est defuncti patris, in hujus igitur jus et dominium succedit; unde ad Gal. 4. ait Apostolus: *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium.* Nec obest veritati dominii, quod pupillus pro suo placito nequeat de rebus suis eas alienando disponere; hoc enim non ex defectu dominii, sed sufficientis usus rationis ad res debite administrandas requisiti oritur, quæ de causa jura illud pupillo non permittunt. Deinde disponit de rebus suis per tuto-

rem, cujus voluntas fictione juris est eadem cum voluntate pupilli. Vid. num. 337.

Prob. 2^a. pars. Ex pr. Inst. de Auctor. Tutor. ubi hæc datur regula, quando necessaria sit tutoris auctoritas: *Auctoritas tutoris in quibusdam casibus pupillis necessaria est, in quibusdam non est; ut si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria: si aliis promittant, est necessaria. Nempe placuit, meliorem quidem conditionem licere eis facere, sine tutoris auctoritate; deteriores vero non aliter, quam cum ea; unde in causis, in quibus obligationes mutue nascuntur, ut in emptionibus, venditionibus, etc. si tutoris auctoritas non interveniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur; at invicem pupilli non obligantur.*

Unde consequitur 1°. quod pupillus sine tutoris interventu possit stipulari sibi: acceptare donationes, remissiones, verbo, ex quocumque titulo lucrativo acquirere, quia in mere lucrativis meliorem suam conditionem facit; nec, quod in favorem ejus est introductum, ut scilicet tutorem adhibeat, in ejus detrimentum detorqueri debet *L. 6. C. de LL.* 2°. Non vero sine auctoritate tutoris potest ipse donare, promittere, remittere, quomodolibet alienare, quia in his conditionem suam redderet deteriores. 3°. Contractus utrinque onerosi; in scio tutore, cum pupillo initi, etsi obligent alios contrahentes pupillo, non tamen per illos pupillus obligatur aliis; unde hi contractus claudicare dicuntur. Idque saltem pro foro civili certum; an æquè pro foro interno; alibi discutiemus.

Porro auctoritas tutoris *in ipso negotio* juxta §. 2. *Inst. de Auct. Tut.* interponi debet, hoc est, antequam partes transeant ad alium actum. Potest igitur interponi adhuc post contractum, si modo in continenti fiat, dum adhuc quasi statur in negotio, ante scilicet, quam ad alia partes deveniant; auctoritatis enim interpositio solemnitas est ad integrandam pupilli personam in ordine ad gerendum negotium necessaria; solemnitas vero, quæ est ad integrandam personam necessaria in ipso actu, necesse est, interveniat; vel secus, actus erit invalidus, *arg. L. 137. pr. ff. de V. O.*

335. *Dices* 1°. Quod in uno ex correlativis statutum est, statui quoque debet in altero, *L. fin. ff. de Acceptil.*; ergo si contrahentes obligentur pupillo, etiam hic illis obligari debet.

R. D. Ant. Si pro correlativo utroque eadem stet ratio *C. si non N.* Est vero hic dispar ratio: pupillus enim, cum infirmæ ætatis ac judicii sit, facile ab adulto circumveniri potest; æquum igitur fuit; ut lex pupillo faveret. Hanc vero legem adultus ignorare non potest, saltem non debet; scienter igitur cum pupillo contrahens sibi imputet, quod ipse pupillo, non vicissim hic ipsi obligatur; hoc est, ut in pupilli arbitrio sit, velitne, sine consensu contrahentis alterius, a contractu recedere, vel non; alter vero resiliere non possit sine consensu pupilli.

At, quia tamen hoc perquam incommodum est alteri, utpote qui sic perpetuæ obligationis nexu obstrictus manet, cum contra pupillus extra omnè vinculum sit; jus hoc incommodum sic temperavit, ut alteri contrahenti liceat adversus pupillum agere, ut auctore tutore declaret, velitne contractum implere, vel ab eo recedere, *L. Julianus. 13. §. 29. ff. de Act. Empt.* Qua declaratione facta, pupillo variare amplius non licet, sed per hanc jus

suum omne, quod habuerat antea, consumpsisse censetur. *Arg. L. 20. ff. de Opt. Legat.*

336. *Dices 2º.* Si pupillus non egeat auctoritate tutoris in lucrativis; ergo etiam sine ea potest adire hæreditatem, petere possessionem, suscipere fideicommissum.

R. *N. illat. ex §. 1. Inst. de Auct. Tut.* ubi hæc tria in specie pupillo denegantur. Ac ratio est, quod, etsi actiones illæ per se loquendo lucrativæ sint; sæpe tamen periculum læsionis subest, cum secum trahant obligationes alias, ac periculosas lites. Sic qui hæreditatem adit, obligatur creditoribus et legatariis. *L. 8. ff. de acquir. Hær.* Deinde aditio hæreditatis solemnitate desiderat juris, ejusmodi vero actiones auctorem pariter tutorem desiderant, *L. 19. ff. de Auct. Tut.* Demum in aditione hæreditatis maturo animi iudicio opus est, *L. 20. 28. ff. de acquir. Hær.* quia in hæreditate etiam lucrosa onera metuenda, *L. 4. in fin. ff. ad senatusconsultum Treb.* tale vero iudicium in pupillo deest. Intellige hæc de hæreditate *extranei*, non vero patris, quam ipso jure, sine tutore pupillus acquirit, *L. 8. pr. ff. de acquir. Hæred.*

Inst. 1. Sed L. 26. ff. de conditionib. Institution. si pupillus sub conditione hæres institutus fuerit, conditioni etiam sine auctoritate tutoris parere potest; ergo etiam.

R. *N. Cons.* Nam longe aliud est ponere conditionem, qua posita quis acquirit jus adeundi hæreditatem; aliud actu adire hæreditatem: in priori nihil læditur pupillus; nec subeundi damni periculo exponitur, sed lucratur jus absolutum adeundi hæreditatem; sed actu adeundo est in periculo læsionis.

Inst. 2. L. 7. v. nisi etiam impuberi. C. qui admitti ad bonor. poss., L. 18. in fin. C. de jure. delib. absolute edicatur, etiam sine auctoritate tutoris posse pupillum petere bonorum possessionem, imo etiam impetrare.

R. *D.* Sine auctoritate tutoris, et etiam sine auctoritate Prætoris *N.* non tamen sine auctoritate Prætoris, tutorem supplentis *C.* Responsio ex ipsis *citt. LL.* colligitur.

337. *Dico II.* Minor, vel minorennis etsi bonorum suorum retineat dominium, sine tamen curatoris consensu; si quem habet, nequit de iis valide disponere, plane sicut de pupillo dictum. Ac constat ex *L. 3. C. de in integr. restit. Minor.*

Ratio vero est, quod curator non minus detur a jure rebus minoris, quam tutor rebus pupilli, ne in iis lædatur, cum, ex *L. LÆTORIA*, universim juventutis fragile consilium sit, et multis suppositum captionibus.

Dixi vero 1º. sine curatoris consensu, *si quem habet*; si enim curatorem non acceperit (quod hodie non est infrequens, etsi perraro pupillus relinquitur absque tutore), minor valide obligatur, cum eo casu possit de rebus suis disponere; ut tamen, si læsus fuerit, probata læsione, gaudeat beneficio restitutionis in integrum, *L. 3. cit.* Hæc vero ipsa in integrum restitutio valorem actus supponit.

Competit vero hoc beneficium minoribus quomodocumque læsis, licet curator consenserit, *L. ult. C. si advers. rem judic. Tit. C. si Tut. vel Curat. interv.* imo etiamsi intervenisset magistratus decretum, *L. 11. C. de præd. et al. reb. min. sine decr. non alien.* exceptis duntaxat sequentibus casibus,

1°. si major factus rem ratam habuerit, vel jam major perfecerit, quod adhuc minor cœperat; ita et si litem, quam cœpit minor, absolverit factus major, nisi adversarii dolo lis eo usque protelata fuisset. Primum constat *L. 3. ff. h. t. Tit. C. si maj. fact.* De reliquis par ratio est, et Doctorum sententia. 2°. Si minor cum minore negotium habuerit, *L. 11. §. 6. ff. de Minor. 25. ann. L. 34. ff. eod.* 3°. Si majorem se dolose dixerit, *Tit. C. si. Min. se Maj.* 4°. Si citra dolum, metum, contractui apposuerit juramentum, *Auth. Sacram. pub. C. si advcrs. vendit.* 5°. Si veniam ætatis impetrarit, modo non læsus tunc sit alienando immobilia, *L. 3. C. de his, qui ven. ætat.* 6°. Si læsus casu fortuito, *L. 11. ff. de mino.* 7°. Si ex decreto judicis solutum, *L. 25. C. de Admin. Tut.* 8°. Si læsus a parente, vel patrono, *personarum reverentia omnem ei excludente restitutionem, L. ult. qui et advcrs. quos in integr.* 9°. Si minori actio alia ordinaria in promptu sit, *L. 16. ff. de Min.* Demum si obstet præscriptio longissimi temporis, *L. ult. C. in quib. caus. in integr. rest.*

Dixi 2°. *de bonis*; potest enim personales obligationes contrahere, si ad rerum alienationem non tendant, ac terminative reales non sint. Sic valide contrahit sponsalia ac matrimonium; profitetur religionem: ad operam personalem quamlibet se obligat, *L. 101. ff. de V. O.*

338. Dico III. Pupillo tutor, minori curator dari solet.

Colligitur ex hactenus dictis. Differunt autem: 1°. Tutor principaliter personæ pupilli datur, ac in consequentiam administrandis bonis; contra curator rebus gerendis et administrandis, *L. 8. C. de Nupt. Nov. 117. c. 1.* 2°. Finitur tutoris officium, pupillo pubertatem adepto; alterum curatoris, cum minor factus major, sive expletis legalibus annis, sive impetrata ætatis venia. 3°. Invitis pupillis tutor datur; at attento jure communi Romano, curator minori non nisi volenti, præterquam *in litem*, §. 2. *Inst. de Curat.* 4°. Tutor etiam testamento dari potest, secus curator, §. 1. *Inst. h. t.* Hodie tamen generali Germaniæ consuetudine indistincte minores compelli possunt, ut curatores recipiant in negotiis quibuscumque etiam extrajudicialibus usque ad majorem ætatem, nisi veniam impetraverint ætatis, quod et velle videtur *Ordinatio Politica* RUDOLPHI II. *de anno 1577. Tit. 32. §. 1.* Unde et vi *Ordin. Polit. ejusd.* et consuetudinis curatorem etiam testamento constitui posse, indubium est. Demum curator etiam majoribus subin datur rebus suis recte præesse non valentibus, ut prodigis, furiosis, mente captis.

Cæterum tam tutor, quam curator, 1°. conficere debent inventarium bonorum ac jurium pupilli, vel minoris, velut rationum reddendarum fundamentum. 2°. Præstare satisfactionem, sive cautionem *res pupillo vel minori salvas fore. Inst. h. t.* Ac licet ab hac obligatione olim immunes essent ii, in quos nulla cadebat suspicio, ac proinde tutores testamentarii, quod, cum paterno essent judicio electi, testator censeretur eorum comprobasse fidem ac diligentiam; modo tamen ex *Reform. Polit.* a CAROLO V. ad satisfactionem tenentur omnes, adjecto juramento; quod tamen alicubi vi consuetudinis solum sufficit. 3°. Tenentur ad culpam, non quidem levissimam, tamen levem, *L. 7. C. arbit. Tut.*

Unde varia pupillo contra tutorem actio nascitur: actio tutelæ: actio ex stipulatu rem pupilli salvam fore: actio hypothecaria, quatenus bona tutoris sunt tacite hypothecata pupillo a tempore susceptæ tutelæ, ita, ut ad quem-

cumque devenerint possit ea extrahere, ut sibi satisfiat, *L. pro off. C. de Admin. Tut. tot. tit. ff. de fidejuss. et nomin.* Idem de minore respectu curatoris dixeris.

339. *Dico IV.* Triplici modo tutores constituuntur : testamento : a lege : a magistratu ; unde tutela triplex oritur : testamentaria : legitima : dativa.

Tutela, in genere est *vis et potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter ætatem suam se defendere nequit, data ac permissa.* Dicitur *vis et potestas*, id est, facultas et jus faciendi aliquid, tutori competens, suntque duæ voces, quæ idem expressius denotant, sæpius in jure conjungi solitæ, *L. 17. ff. de LL. §. 3. Inst. de Interdict., L. 7. C. de Codicill. In capite libero*, sive in personam pupilli liberam, tum a potestate patris, tum potestate dominativa, qualis est domini in servum ; adeoque in eum qui sui juris est ; pupillus enim et liber et sui juris esse debet, *L. 6. et fin. L. 14. ff. h. t. Ad tuendum, etc.* unde liquet principaliter tutorem personæ dari, rebus potius in consequentiam. Demum ex his *data ac permissa* collegerunt Romani, tutelam esse munus publicum, ipsumque filiumfamilias ejus suscipiendæ capacem esse.

Testamentaria est, cum parentes liberis ac nepotibus in sua potestate constitutis, nisi post mortem avi recidant in potestatem patris, *testamento* tutores, dant, §. 3. *Inst. de Tutel.* Jus enim dandi tutores patriæ potestatis effectus est. Unde 1º. pater filio exhæredato dare tutorem potest, *L. 4. 31. ff. de Testam. Tut.* quia exhæredatio patriam potestatem non evertit, *L. fin. ff. unde legitim.* neque statim, sed primum post hæreditatem aditam jus sui hæredis extinguit. 2º. Potest dare posthumo, sive ventri, §. 4. *Inst. h. t.* is enim, ubi de favore ejus agitur, licet adhuc in ventre sit, pro nato habetur, *L. qui in utero 7. ff. de stat. hom.* itaque jam esse in patris potestate fingitur. 3º. Nequit tamen dare emancipato. 4º. Neque mater dare tutorem potest suis liberis, quia hos in potestate non habet, nisi eos simul hæredes instituerit, *L. 4. ff. de Testam. Tut.* tum enim, quia rei, sive hæreditati potius testamento relictæ, quam personæ videatur dedisse tutorem, sustinetur ea tutoris datio ob benignam voluntatem matris, estque a magistratu confirmandus tutor, *L. 2. ff. de Confirm. Tut.* Si tamen mater ultra legitimam liberos hæredes instituerit ; secus, si tantum in legitima ; tum enim etsi tutor datus confirmari possit, non necessario debet.

Legitima a lege proxime defertur, quando non adest tutor testamentarius, in cujus tantum defectum succedit legitima. Ac quidem olim lege XII. Tabularum proximo *agnato*, vel pluribus, si plures gradu pares simul adessent, ut, quoniam hi jure antiquo succedebant intestato patri, etiam penes eosdem esset tutelæ onus ; unde dicta : *Legitima agnatorum tutela.* Ac licet postea Prætor etiam cognatos admiserit ad successionem, *t. t. ff. unde cognat.* quoad tutelas tamen nihil immutavit. At sublata jure novissimo, *Nov. 118. c. 4. et 5.* inter agnatos et cognatos differentia quoad successiones, etiam tam avunculus, quam patruus ad tutelam admittuntur, quantum ad bona *allodialia*, non vero *feudalia* ; in his enim quoniam adhucdum succedunt agnati soli, etiam soli tutores sunt. *STRYCK. in exam. Jur. Feud. c. 7. Q. 45. BRUNNEN. ad Auth. Sicut. C. de legit. Tut.* Cæterum jure novissimo et mater, si esse velit, est legitima tutrix suorum liberorum ; vel, si

nolit, aut superstes non sit, avia : quin, testamentariorum tutorum defectu, legitimis aliis agnatis et cognatis præferuntur, *Auth. Matri et Aviae C. qu. mul. tutel. off. fung. Nov. 118. c. 5.* neque solum in allodialibus, sed etiam probabilius in feudalibus, etsi enim in his non succedant mater et avia, quia tamen tutela his non deferitur ratione successionis, sed singularis affectionis, non apparet, cur a tutela in feudalibus excludi debeant. Si tamen renuncient secundis nuptiis, senatusconsulto Velleiano. *Nov. 22. c. 40. Nov. 89. c. 14. Nov. 118. c. 5. Auth. Matri. Aut. Sacramentum. C. quando mul. tut. off. fung. poss.*

Porro præter legitimam agnatorum tutelam, erat jure veteri alia legitima *patronorum* in liberos et libertos impuberes : legitima *parentum* tutela in liberos impuberes emancipatos. *Fiduciaria*, quæ post mortem patris emancipatoris liberis ejusdem masculis, si perfectæ ætatis essent, erat delata in impuberem emancipatum. Atque hæc legitima tutela fiduciaria ex mente JUSTINIANI est, *Inst. h. t.* ULPIANO ante tutela fiduciaria fuerat tutela parentum. At hæc tutelæ species hodie extra usum sunt.

Dativa, quæ deficientibus testamentariis et legitimis tutoribus, ex lege a magistratu datur, *Inst. h. t.* Etiam Attiliana dicitur a *lege Attilia*, quæ auctore ATTILIO REGULO Trib. Pleb. haud dubie condita. Dabatur Romæ a Præture urbano ex *L. Attilia*, in provinciis a Præsidibus ac, *L. Julia et Titia Inst. de Attil. tut. ff. de Tutorib. et Curatorib. dat. ab his, qui Jus dandi habent. C. qui dare Tutores.* Igitur tutela dativa subsidiaria est, data in subsidium, dum testamentaria et legitima deficiunt.

Finitur demum tutela 1°. morte sive pupilli, sive tutoris; nec enim ad hæredes transit, cum et in legitimam non tanquam hæredes, sed tanquam proximi agnati tutoris defuncti, et propinqui respectu pupilli succedant, *L. 16. ff. de Tut. 2°. Diminutione capitis*, ac *pupilli* quidem qualibet, *tutoris* tantum maxima et media, §. 1. 4. *Inst. h. t.* 3°. Pupillo pubere facto, *pr. Inst. h. t.* 4°. Pupillo arrogato. 5°. Testamentaria, sub conditione et in diem data, veniente die et existente conditione, §. 2. 5. *Inst. h. t. L. 14. ff. de tut.* 6°. Etiam *excusatione*, *Inst. h. t.* ac *remotione* tutoris, ob suspecti crimen, *Inst. cit.* An et quando remotio tutorum post se trahat infamiam juris? multum inter Jurisconsultos controvertitur. Proinde juris et exercitii gratia sit.

ARTICULUS VI.

AN TUTOR OB CULPAM REMOTUS NOTARI DICENDUS SIT, SIVE INFAMIS FIAT.

340. Tutorem, qui ob dolum in rerum pupillarium administratione commissum removetur, a tutela non sine infamia recedere, facile inter omnes convenit, ac constat jure claro, *Inst. de suspect. Tutorib. L. fin. C. de susp. Tut. L. 3. in fin. L. 4. ff. eod.* Atque liquidum est singulis, eum ob *culpam levem* recedentem nihil contrahere infamiæ. Imo ob culpam levem removeri tutor *ut suspectus* non potest; saltem non debet, tum quia id ipsum pupillo damnosum foret, tam crebro mutari tutores, cum præsertim satis ei consuli possit actione tutelæ; tum quod culpa levis cum bona fide esse conjuncta possit. Tota igitur controversia eo recidit : an remotus ob *culpam latam* æque, ac remotus per dolum, fiat infamis, scilicet infamia juris, quæ atrox

pœna est ; nam ita infames excluduntur a dignitatibus, *c. 87. de R. J. in 6. c. 23. de Accus. L. 2. C. de Dignit.* ; evadunt irregulares, *C. ult. D. 51.* ; nequeunt postulare, sive advocati munere fungi, *L. 1. §. 5. et 6. ff. de postul.* ; nequeunt esse testes, *c. 39. Caus. 2. q. 7. etc.* Unde hujus quæstionis scopus intelligitur. *Culpa levis* autem est ommissio diligentiae quam communiter solertes ac diligentes, et prudentes adhibere solent. *Culpa lata* est ommissio illius quod communiter homines, communi sensu utentes, facere solent. *§. 3. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.*

341. *Dico.* Tutor remotus ob culpam latam non fit infamis. Est communior ac verior Jurisconsultorum sententia.

Prob. I. Ex *L. 3. §. fin. ff. de suspect. Tutor.* ubi dicitur, quod is, qui ob segnitiam, rusticitatem, vel inertiam, simplicitatem, vel ineptiam remotus est, salva existimatione tutela abeat : atqui defectus hi omnes soli culpæ levi adscribi non possunt, utpote quæ ex dictis est ommissio illius, quod solertes ac industrii facere solent pro rebus propriis conservandis, *L. 2. §. 16. ff. fam. hercisc., L. 1. ff. de tut. et rat. dist.*

Prob. II. *§. 6. Inst. de suspect. Tut.* ait Imperator simpliciter, indistincte, ob culpam remotum non æque fieri infamem ; ergo et culpam latam excipit : dictum enim de toto, vel genere, etiam dictum censetur de quavis specie sub genere contenta, nisi aliquæ species alibi reperiantur exceptæ, *L. 49. §. interest. ff. de Leg. 3. L. fin. C. de hæred. vel act. vend.* Et præsertim cum pœna et odia restringi debeant, *c. 15. de R. J. in 6. L. pen. ff. de pœn. cap.* Deinde textus *§. 6. Inst.* de illa intelligi culpa debet, de qua erat dubium, an tutor ob eam commissam infamis fiat, sed dubium erat tantum de culpa lata ; nam pœnam infamiæ non incurri ob culpam levem, aliunde dubitabat nemo ; hæc enim pœna non esset proportionata culpæ levi, dum quis non eam adhibuit diligentiam, quam diligens ac solers adhibuisset. Dein quia in pluribus legibus *sup. cit.* culpa lata æquiparatur dolo, dubium fuit, an, sicut tutor ob dolum remotus incurrit infamiam, ita et remotus ob culpam latam ; hoc dubium hic Imperator decidit, dicendo quod non æque, scilicet ac per dolum, infamis fiat ob culpam nimirum latam.

Prob. III. In pœnis atrocioribus culpa lata non æquiparatur dolo, nisi id clare exprimatur : sed pœna infamiæ ad pœnas atrociores pertinet ; ergo. *Maj.* constat ex *L. 7. ff. ad L. Cornel. de sica. Min.* etiam patet ex effectibus infamiæ supra recensitis : item ex *L. 8. §. 2. ff. quod met. caus.* ubi dicitur, viris honestis non minus famam, quam vitam cordi esse debere, et subjicit Jurisconsultus per existimationis amittendæ suspicionem talibus majorem ipso vitæ periculo metum incuti. Unde et illud axioma : *Fama et vita pari passu ambulant.*

Accedit, quod in omnibus locis, in quibus de removendo suspecto, ac infamia ob remotionem incurrenda agitur, semper solius doli fiat mentio, ut *§. 6. Inst. cit. L. 11. §. notatur. ff. de his, qui not. infam. L. ult. C. de suspect. Tutor.* ; ergo non debet ad culpam latam extendi, cum per se pœnas ac odia restringi oporteat, atque in dubio, saltem incerto ubi de gravibus pœnis infligendis agitur, semper admittenda sit interpretatio benignior, *L. 18. ff. de Legib. cum sequenti.* Ac demum *ratio est*, quod nimis durum sit, ut tutor, qui gratis gerit tutelam, et sæpe invitus, etiam ubi nullus

intervenit dolus, teneatur non tantum ad damna omnia culpa sua pupillo illata compensanda, sed præterea subire atrocem infamiæ pœnam. Dictat etiam ratio ac naturalis æquitas, quod non debeat esse eadem conditio illius, qui versuto ac doloso animo egit, tum alterius, qui non nisi negligentia et mera incuria deliquit. Unde pro hac sententia aperte stat major æquitas, ac proinde, etsi pro hac sententia non staret major legum auctoritas, quod gratis dictum sit, in dubio jurium et legum conflictu hoc ipso esset præferenda sententia benignior, *L. pen. ff. de pœn.*

342. *Obj. I.* Culpa lata passim jure æquiparatur dolo, *L. 1. ff. si mens fals. mend. dix. L. 1. §. 2. ff. si is, qui test. lib. esse. L. 22. §. 3. ff. ad senatusconsultum Treb. L. 8. ff. de Precario, etc.; ergo.*

R. D. Ant. Equiparatur dolo in contractibus; vel in judiciis civilibus; vel quando de reparatione damni agitur; vel aliquando in casibus jure expressis quoad pœnam tantum pecuniariam, velut *L. 1. ff. si mens fals. L. 1. ff. si is, qui test. lib. C.* in criminalibus, delictis, dum de pœna atrociori corporali, vel infamiæ agitur *N.* Tunc enim dolo non æquiparatur ex *cit. L. 7. ff. ad L. Corn. de Sica*, et dictis supra.

Inst. 1. In hac ipsa *L. 7. ff. ad L. Corn.* dicitur: *in hac lege culpa lata non accipitur de dolo; ergo in aliis, etiam pœnalibus culpa lata accipitur pro dolo; quia hæc: in hac lege, vim exceptionis habent.*

R. C. Ant. N. Cons. et rat. Verba illa, *in hac lege*, non esse per modum exceptionis posita, inde liquet, quod etiam in delictis aliis, extra *L. 7. cit.* culpa lata non comprehendatur sub dolo: sic enim dolosus incendiarius punitur supplicio ultimo, *L. fin. §. 1. ff. de incendiariis.* Culposus tantum castigatione, vel pœna arbitraria, *L. 3. §. 1. eod. L. fin. ff. de off. Præf. vigil.*

Inst. 2. Per *L. 38. §. 5. ff. de pœn.* si quis poculum amatorium aut abortionis dederit, etiam sine dolo, eoque poculo homo, partus vel mulier, pereat, supplicio ultimo afficiendus est; ergo et in pœnis atrocibus culpa lata æquiparatur dolo; nam hic talis puniendus morte dicitur sine commisso dolo; ergo ob culpam latam.

R. D. Ant. Etiam sine dolo ex una parte *C.* Ex omni parte *N.* Licet enim talis in dolo non fuerit in sensu, quod non habuerit animum, partum, vel mulierem occidendi, ut vult lex; in dolo tamen fuit quoad propinationem peculi legibus severe prohibitam; cum hoc ipsum, dare ejusmodi poculum, gravissimum delictum sit; unde et pœna illa specialiter lege statuta fuit.

Inst. 3. Judicium depositi famosum est, *L. 1. et 6. §. 6. ff. de his, qui not. infam.* et tamen in eo sub dolo comprehenditur culpa, *L. 32. ff. Depos.* Argentarius, si dolose non exhibet rationes, ex dolo condemnatus fit infamis, et tamen etiam culpa lata sub dolo hic intelligitur, *L. 8. ff. de edend.* ergo et in judiciis famosis sub dolo simul culpa lata venit.

R. D. Ergo sub dolo culpa comprehenditur, quoad reparationem damni *C.* quoad pœnam infamiæ *N.* Judicia illa solum tunc famosa sunt, sive notant condemnatum, si quis condemnatur ob dolum, non vero quatenus quis in iis condemnatur ob culpam. Idem ad similia alia respondendum est.

Inst. 4. L. 9. ff. de incend. Qui ædes, acervunque juxta ædes positum combussit, junctus, verberatus, igni necandus decernitur, ab eaque pœna

solus casus, sive negligentia eximitur; ergo ob culpam latam eandem incurret pœnam; ergo et culpa lata par dolo habetur.

R. N. Cons. *utramque*. Sub negligentia enim, ceu genere, et culpa lata et levis intelligitur. Deinde ob culpam latam puniri quempiam posse pœna etiam aliqua corporis, concesserim; non tamen pœna eadem, quia quis ob dolum plectitur, etiam ob culpam puniri debet; cum, secus, pœna delicto proportionata non esset.

Inst. 5. Sed. L. 7. §. 1. ff. de suspect. Tutor. plane culpam latam dolo æquiparat; ait enim: si *fraus non sit admissa, sed lata negligentia, quia ista prope fraudem accedit, removeri hunc quasi suspectum oportet*; ergo.

Item L. 22. ff. depos. edicitur: *qui non eam diligentiam rebus depositis adhibet quam suis* (quæ est culpa lata) *fraude non careat, et salva fide hoc non potest facere*; ergo rursus.

R. Ad 1um. Expl. Culpam latam dolo æquiparat quoad remotionem tutoris C. quoad infamiæ pœnam N. Hoc ipsum lex innuit, dum ex negligentia lata infert: *removeri hunc oportet*; ubi nihil de infamia; tum, quia vult eum removeri *quasi suspectum*, ergo non ut vere suspectum; scilicet Jurisconsultus particula limitante *quasi* usus est, ut ostenderet, culpam hic dolo solum quoad remotionem comparari, non quoad infamiam.

R. Ad 2um. D. Cons. Ergo culpa lata dolus est quantum ad reparationem damni C. quantum ad infamiam N. Plus ex hac lege evinci nequit, in qua nequidem infamiæ mentio occurrit; neque enim hæc: *salva fide* pro existimatione vel fama sumuntur; sed sensus est, quod depositarius ejusmodi dicere non possit, se rem depositam fideliter custodivisse, ac implevisse fidem in contractu datam, si minorem in re deposita custodienda diligentiam impenderit, quam in rebus propriis. Unde hæc: *fraude non careat, resarcitionem rei depositæ respiciunt*.

343. Obj. II. Appellatione culpæ simpliciter, sine adjuncto, regulariter culpa levis continetur, ut §. 3. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. L. 23. §. 35 ff. depos. L. 13. §. ult. ff. de pignor. act. L. 23. ff. de R. I.; ergo Imperator §. 6. Inst. de suspect. Tut. dum ait: tutor suspectus remotus, si quidem ob dolum, famosus est, *ob culpam non æque*; intelligit culpam levem; ergo ob culpam latam fiet infamis.

R. D. Ant. Intelligitur culpa levis, si substrata materia, textus, item rationes legales aliam interpretationem non suadeant C. secus N. Ant. et Cons. Vel D. sic: Intelligitur culpa levis in materia civili, dumque de damni resarcitione agitur C. in materia pœnali N. In prioribus tenet regula, quod nomine culpæ simpliciter prolata intelligatur levis; sic dum dico: venditor tenetur de culpa rei venditæ; conductor tenetur de culpa rei conductæ, idem est, ac si dicerem tenetur de culpa levi: ac tales sunt leges in prob. antec. allatæ. Sed non tenet in materia pœnali tum juxta L. 7. ff. ad L. Corn. de sicar. tum juxta Prob. 2. Concl. tum adhuc præterea juxta L. 7. ff. de injur. per quam in causis ad honorem pertinentibus vagari non oportet.

Inst. Dum L. 1. ff. de tut. et rat. dicitur, tutorem debere præstare dolum, culpam, ac quantam in suis rebus diligentiam, per culpam intelligitur levis; ergo etiam §. 6. Inst. de suspect. Tutor. per hæc: *ob culpam non æque*.

R. T. Ant. cum non satis hoc evincatur ex L. 1. cit. quia utramque cul-

pam, latam et levem, præstare tenetur. *N. Cons.* Ratio differentiæ est ; quod aliunde ex aliis juris textibus constet, tutorem obligatum esse pupillo sub culpa levi ; ergo per culpam in *L. 1. cit.* possumus intelligere levem. At vero nullo ex textu constat, ob culpam latam aliquem notari ; imo , cum dubium esset tantum de culpa lata, an ob eam remotus infamis fieret , atque Imperator indistincte edixerit, tutorem ob culpam non æque infamem fieri ; dicendum, eum culpam latam intellexisse ; tum etiam ob alias additas in *Concl.* rationes ; tum denique, quod , si culpam levem intellexisset, nihil operata esset ejus enunciatio, quia per se aliunde constabat omnibus, ob solam culpam levem haud infamem quemquam reddi.

344. *Obj. III. L. fin. ubi pupill. educ. deb.* Si ob tutoris absentiam res pupilli male administratæ sint, isque congruis alimentis carere debuerit, Prætor jubetur vel remove tutorem, *si dignus tali nota videbitur*, vel adjungere curatorem ; ergo ob latam culpam, qualis est absentia tutoris, remotus notatur, sive infamis sit.

R. D. Cons. Ergo notatur nota infamiæ *N.* remotionis *C.* Etiam per remotionem quamdam notam levem incurrit apud honestos viros, quæ est quædam infamia, *de facto*, sed nondum *de jure*. Hanc vero notam remotionis *cit. L.* intelligi, ipse suadet verborum tenor ; ait enim, vel esse removendum, si tali nota dignus videbitur ; ergo particula *tali* relativa se ad remotionem refert, utpote quæ tantum præcedit. Deinde etsi daremus, particulas *tali* nota sumi pro infamia infligenda per sententiam ; nihil inde contra nos sequeretur ; nam adhuc sensus esse posset hic ; removendum esse, si dignus tali nota videbitur, id est, si *dolose* absens fuerit.

Inst. 1. Etiam ipsa remotione infamiam contrahit ; ergo. *Prob. Ant. ex L. 42. ff. de V. S.* qua dicitur : *probra quædam natura turpia esse, uti furtum, et adulterium* (sed ad hæc etiam dolus pertinet ; cum et natura turpe sit committere dolum), *quædam more civitatis, ut tutela removeri* ; ergo qui ob culpam latam removetur, incidit in probum civitatis, nam dolus natura probum est ; ergo etiam fit infamis ; in probum enim civitatis incidere, haud dubie est infamem fieri.

R. D. Cons. Ergo ob culpam remotus committit opprobrium civitatis, et simul incurrit infamiam *juris N.* infamiam quamdam *facti*, seu aliquam existimationis in populo maculam *C.* Fatemur, quod lex *cit.* sit intelligenda de eo, qui ob culpam latam remotus est a tutela, quodque incurrat quoddam opprobrium civitatis ; nam qui removetur ob dolum, opprobrium incurrit natura turpe ; sed inde non sequitur, quod infamis fiat infamia juris, sed quod tantum infamia facti, id est, male audiet talis tutor apud honestos et bonos, id quod amplius patet ex lege ipsa, quæ in fine dicit, *tale probum etiam in hominem idoneum posse incidere* : sed qui dolum committit, in jure homo idoneus non est ; neque in jure homo idoneus infamia juris notatur ; idoneus namque hic idem sonat, ac integræ vitæ et famæ homo, in quem nihil turpe cadere potest, quale vel maxime infamia juris est. Sicque fundamentum distinguendi *probrum civitatis* ab *infamia juris* ipsa lex suppeditat.

Inst. 2. Culpa lata etiam hoc sensu probum est, ut infamiam contrahat juris ; ergo. *Prob. Ant. L. 11. §. 4. ff. de his, qui not. infam.* qui per erro-

rem sive ignorantiam juris mulierem in uxorem duxerit intra annum luctus, ignarus scilicet, quod leges tali infamiam decreverint, *infamia notabitur*, scilicet juris : atqui error vel ignorantia juris neminem in dolo, sed culpa lata constituit, ut norunt omnes; ergo vi hujus legis prope evidens fit, culpa lata infamiam contrahi.

R. *Expl. et D. Legem*. Infamia notabitur ob ignorantiam juris N. alias omnes ignorantes juris famosi essent, quod est notorie falsum. Ideo, quia commisit factum tale, cui per leges ipso jure annectitur infamia C. L. 13. §. 4. t. cit. ob videlicet indecentiam illam, quæ subest in hoc actu, dum mulier intra annum luctus nubens nec satis defunctum lugebat maritum, ac forte præterea confusionem patiebatur sanguinis; sola vero juris ignorantia hanc infamiam non eludit, ne alias ignorantiae prætextu edicto illudatur. Aliud in nostro casu obtinet, remotio enim de se non causat infamiam; sed si causa remotionis infamans subsit, quam solus dolus, non culpa constituit.

343. *Obj. IV. 1º. L. 7. §. 2. ff. de admin. et peric. Tut.* tutor de dolo, et lata culpa tenetur. 2º. *L. fin. C. de arbit. tut.* tutor neglecta inventarii confectione tutelam suscipiens fit infamis; quinhic distinctio fiat inter dolum et culpam. 3º. *Juxta L. 39. §. fin. ff. de Procur.* si suspectus postuletur tutor, non admittatur pro eo procurator, quoniam famæ causa est; ergo.

Ad 1º. R. Legem procedere quoad actionem tutelæ, ut damnum dolo, culpa lata, imo levi illatum pupillo resarcire teneatur : non vero fit comparatio quoad infamiam.

Si dicas : At ait lex : *solam latam negligentiam* tutorem præstare; ergo vel hic negligentia comparatur dolo quoad infamiam; vel ob particulam, *solam* excludi culpam levem dicendum esset : atqui hoc posterius dici nequit, cum tutorem teneri etiam culpa levi certum sit, *L. 1. 48. ff. de tutorib. et ration. distrach., L. 23. ff. de R. I.* aliisque; ergo prius.

R. C. *Ant. N. Cons.* Neutrum sequitur : sed potius ibi dolus excluditur, ut tutor quasi illius reus condemnari non possit, cum in casu ibi proposito non æque præsumi dolus posset; nam ait ibid. *ULPIANUS* : *Competet adversus tutores tutelæ actio, si male contraxerint, si prædia comparaverint non idonea per sordes aut gratiam.* Deinde quærit : *Quid ergo, si neque sordide neque gratiose, sed non bonam conditionem elegerint?* quo casu non æque præsumi dolus ac priore potest; ac respondet : *Recte quis dixerit, solam latam negligentiam eos præstare in hac parte*, ut sensus sit, non doli reus condemnandus est, cui condemnationi annexa infamia, sed solam latam culpam præstandam, sicque particula *solam* non culpam levem excludit, sed dolum cum infamia.

Ad 2º. R. Hoc ideo, quod leges tutorem, qui inventarii confectionem neglexit, id eum dolo fecisse præsumant, *L. 7. de admin. et peric. tut.*

Ad 3º. R. *D.* In accusatione suspecti famæ causa est *ob dolum C. ob culpam N.* Quia vero ab initio litis incertum, an tutor removeri debeat ob dolum, ac consequenter per sententiam infamis fiat; an vero ob culpam tantum, hinc non facile admittitur procurator, cum in famosis reus, et principalis regulariter propria in persona debeant comparere in judicio.

DISSERTATIO IV.

DE MODIS ACQUIRENDI RERUM DOMINIA.

346. A personis ad res et modos acquirendi earum dominia Imperator progreditur, *L. 2. et 3. Inst.* Res vero, ut hic a Jurisconsultis considerantur, illæ sunt, quæ ejus sunt naturæ, ut esse in bonis possint; quidquid vero actu in patrimonio nostro est, ab iisdem pecunia appellatur, *L. 5. ff. de V. S.*

Divisione prima aliæ divini; aliæ humani juris sunt. Priores vel sacræ sunt, vel religiosæ, vel sanctæ. *Sacræ*, quæ per Pontifices Deo rite consecratæ sunt, ut ædes sacræ, donaria ad ministerium dedicata Dei, §. 8. *Inst. h. t. Religiosæ* olim sepulchra erant, §. 9. *Inst. h. t.*: quarum vero nomine nunc et cœmeteria, quin et xenodochia, orphanotrophia, ptochotrophea veniunt. *Sanctæ*, quæ vel solemnî ritu Deo traditæ, vel speciali sanctione pœnali muniuntur, ut qui eas violarit, puniatur. Perperam vero scripsit HEINECCIUS *Elem. jur.* §. CCCXXX. principia de consecratione, a paganis scilicet, perperam recepissee christianos, ac a CONSTANTINI temporibus inter christianos creditum, res ita sacras fieri per consecrationem, cum principia de consecratione abunde tradant jam divini T. V. Libri, e quibus hæc HEINECCIUS, si voluisset, potuisset et ipse addiscere.

Res juris humani rursus vel *communes* sunt, quæ, quantum ad proprietatem nullius sunt, quantum ad usum, omnium sunt hominum, §. 1. *Inst. h. t.* velut aer, mare, littora maris, aqua profluens. Vel *publicæ*, quarum proprietas est penes populum, usus penes singulos ex populo. Vel *universitatis*, quarum proprietas pariter penes universitatem est, usus penes singulos ejus universitatis. Vel *singulorum*, quæ in singulorum patrimonio aut dominio vel vere, vel fictione juris sunt.

At hic causas potius dominii rerum, neglecta rerum in se sterili philosophicaque contemplatione, observant Jurisconsulti. Causæ vero dominii vel remotæ, vel proximæ sunt. *Remotæ* sunt tituli ad transferendum dominium habiles, nec nisi jus ad rem tribuunt; de quo plura, ubi de præscriptione. *Proximæ*, quæ jus in re, ipsumque tribuunt dominium; unde *modi acquirendi* appellantur.

347. Modi acquirendi sunt vel juris naturalis aut gentium; vel juris civilis. §. *singulorum. Inst. de R. D.* aliarum enim rerum dominium jure naturali et gentium; aliarum de jure civili consequimur. Modos acquirendi *juris naturalis* rursus Jurisconsulti post Grotium dividunt in originarios, tum derivativos. *Originarii* sunt, quibus dominium rerum, quæ nullius

sunt, nanciscimur, suntque generales duo, *occupatio* et *accessio*. Contra *derivativi* sunt, quibus rei cujusdam dominium jam constitutum transit ab uno in alium. Sic *derivativus* jure naturali est sola *translatio*. Modi acquirendi *civiles* sunt *usucapio*, vel *præscriptio*; *donatio*; *successio testamentaria*, vel ab intestato, *legatum*, *fideicommissum*; *bonorum possessio*, *acquisitio per adrogationem*, de quibus agit Imperator in *Inst. a Tit. 6. Lib. II. usque ad Tit. 14.* nosque, in hoc ordine præeunte Imperatore deinceps, sola *donatione*, cum hodie non amplius modus acquirendi dominii sit, sed *titulus*, commodius ad contractus gratuitos reservata. Sed et de *possessione* ac *successione* ab intestato actum jam est.

CAPUT I.

DE MODIS ACQUIRENDI JURIS NATURALIS ET GENTIUM.

De *traditione* disservimus, ubi de jure in re egimus. Proinde de duobus originariis, *occupatione* et *accessione* hic remanet disputatio. *Occupatio* vero, in sensu juris sumpta, est apprehensio rei domino carentis cum animo illam habendi ut suam. Eæ vero res domino carere censentur, quæ vel natura in cujusquam dominio non sunt, vel pro derelictis habitæ esse in dominio desierunt. Illæ autem res pro derelictis haberi censentur, quas vel dominus eò animo abjecit, vel certe ita negligit, ut merito abjecisse præsumatur. Tres Civilistæ occupationis species numerant, *venationem*, *inventionem*, *occupationem bellicam*, e quibus Theologi tantum duas priores prosequuntur, quarum prior res animatas, altera inanimas complectitur. *Accessio* modus est, vel jus acquirendi incrementum, quod rei nostræ adjungitur, vel natura, vel arte, unde *accessio* duplex enascitur: *naturalis*, et *artificialis*, sive, quod idem, *industrialis*.

ARTICULUS I.

QUARUM RERUM, ET QUOMODO VENATIONE ACQUIRATUR DOMINIUM?

348. *Præmitto*: Venatio stricte et specificè sumpta pro modo acquirendi est *occupatio* feræ in naturali sua libertate constitutæ cum animo eam habendi. Alias etiam pro ipso venationis actu sumitur: sicque duplex in jure est, *clamorosa* cum canibus et saltibus inflatu corniculorum, eaque prohibetur clericis, *t. t. de clerico venatore*. Item frequenter pro jure venandi, vel persequendi feras; atque ita triplex distinguitur: *maxima*, sive jus persequendi feras grandiores nocivas, lupos, ursos, lynces, et similes, quod plerumque omnibus concessum. *Major*, sive bannus ferinus superior, jus persequendi cervos et similes feras. Deinde *minor*, sive bannus ferinus inferior, jus capiendi feras minores, vulpes, lepores, capreolos.

Per feras autem hic intelliguntur non sylvestres solæ, sed animalia quæcumque, quæ cælo sive aere, terra, marive; sive in aquis nascuntur. Unde

ad venationem *piscatio*, *aucupium* referuntur. Alia horum simpliciter *fera* sunt, quæ vel adhuc in naturali libertate constituta sunt; vel, licet capta sint, nondum habent redeundi consuetudinem, ac, si effugerint, feris omnino sylvestribus liberis æquiparantur. Alia a natura *mansueta* sive domestica, ut canes, equi, gallinæ. Alia *mansueta*, quæ quidem a natura sunt fera; sed industria hominum ita cicurata sunt, ut consuetudinem habeant eundi ac redeundi, ut falcones, aliquando cervi, etc.

349. *Dico I.* Animalia fera in naturali libertate constituta, licet aliquando alterius fuerint, fiunt primo capientis. §. *feræ. 12. Inst. de rer. div. et acquir.* ubi dicuntur fieri primo occupantis jure gentium, quod hic cum jure naturali confunditur, adde *L. 3. ff. de A. R. D.*

Dixi 1°. *in naturali libertate constituta*; nam animalia licet fera, sed jam capta ab alio, item quæ tenentur clausa, ut aves in ornotrophio, pisces in vivariis, piscinis, cervi aliæque feræ sylvestres in vivario vel sylva circumclausa, cum in libertate naturali non amplius sint, suumque occupatorem habeant, hujus subsunt dominio.

2°. *Primo occupantis*, id est, ita libertate privantis, quomodocumque id fiat, ut effugere amplius non possint. Hinc si fera ita vulneretur, ut moraliter non possit amplius manum effugere vulnerantis, hujus erit, etsi alius præveniat et manibus prehendat; quia jam censetur prius a vulnerante jaculo, ceu longa manu apprehensa. Vel, si fera ita sit illaqueata, ut se ipsa moraliter non possit evadere, est ejus, qui laqueum posuit, non qui exemit.

350. *Dico II.* Animalia fera mansueta, quam diu redeundi consuetudinem retinent, capientis non fiunt.

Ratio; quia talia, etsi domo absint, censentur tamen manere sub possessoris dominio, sicut mansueta alia, eo ipso, quod redire ad dominum soleant. Unde *columbas* (quas Imperator, §. 14. *Inst. h. t.* cum apibus ac pavonibus feris liberis annumerat; sed potius hodierno usu mansuefactis accensentur) quam diu consuetudinem retinent in sua redeundi columbaria, capere non licet: contra si, deserto proprio columbario, aliquoties tuas comitentur columbas, tuumque incolant columbarium, tuæ fiunt. Non tamen idcirco eas ad hoc allicere per fraudes atque illecebras inusitatas licet, quamvis non videatur illicitum, dare ad hoc columbis suis meliora et copiosiora alimenta, commodius instruere habitaculum. Pariter si examen *apum* tuum deserat alveare, atque ita procul avolet, ut retrahi non possit, fiet primo occupantis, tunc enim apes censentur naturalem rursus libertatem consecutæ; secus, si avolantes maneant in conspectu tuo, ut earum persecutio non sit difficilis. §. *Apum quoque. Inst. de rer. Div.*

351. *Dico III.* Animalia mansueta, sive domestica, etsi aliquando longius a conspectu domini se receperint, aut alienos etiam in casses inciderint, non sunt capientis, sed manent nihilominus in possessione sui domini.

Ratio; quia tali fuga naturam suam non amittunt, qua semper suum dominum respicere censentur, ut illa vindicare possit contra detentorem quemlibet, sicut res corporales cæteras. Imo, ut dicitur, *L. Pomponius 44. ff. de A. R. D.* licet quis porcum e lupi faucibus, vel gallinam vulpi eripiat,

alioqui certo perituram, non fit illius dominus, sed restituere debet; nam quælibet res nostra, quantumcumque periclitetur, manet nostra, quam diu non est consumpta, et recuperari potest.

352. *Dices 1º.* Quod nostrum est, sine nostro facto ad alium transferri non debet, *L. 11. ff. de R. L.*; ergo fera, cervus, aper, etc., semel captus, quacumque postea ratione nostram elapsus custodiam, manet in nostro dominio, neque fit alterius occupantis.

R. D. Ant. Quod nostrum est, et nostrum manet, non debet sine nostro facto transferri in alium *C.* quod nostrum esse desiit *N.* Talium animalium dominium, observante hic de CLINGENSPERG. potissimum in possessione consistit; igitur cum feræ, postquam naturalem libertatem recuperarunt, desierunt esse in possessione nostra, etiam in nostro esse dominio desierunt.

353. *Dices 2º.* Dominus fundi habet jus prohibendi venantem, ne suum fundum ingrediatur; ergo saltem fera tunc in alieno fundo capta non erit occupantis. *Ant.* colligitur ex *L. Injuriarum. §. fin. de injur.* ubi contra prohibitionem ingressus actione injuriarum teneri dicitur.

R. C. Ant. N. Cons. Etsi, stante prohibitione, lædam jus alterius, quod habet adversus me, ne ejus fundum, ipso invito, ingrediar; prohibitio tamen nequit facere, ut fera suæ libertati relicta, et consequenter nullius, hoc ipso fiat prohibentis; ergo nihilominus occupantis erit; actio vero injuriarum datur domino fundi, non ob feram captam, sed ob læsum jus ingrediendo fundum.

Neque obstat, quod forsitan fundus talis sit, cujus fructus in venatione consistunt; hoc enim de jure venandi et ingressum prohibendi debet intelligi; minime vero de feris, utpote quæ non sunt fructus fundi, sed se ipsas procreant. *L. 26. ff. de usur.*

354. *Dices 3º.* Pisces ex stagno, vel lacu alieno capti occupantis non fiunt; ergo nec feræ aliæ in fundo alieno. *Prob. Ant.* Pisces tales jam capti censi debent; ac forsitan ideo Imperator, *§. feræ. 12. Inst. h. t. de feris tantum*, omitta mentione piscium, in fundo alieno captis loquitur.

R. N. Ant. et prob. Si de stagno et lacu proprie tali sermo est; in his enim pisces adhuc in sua naturali libertate sunt, et nondum a quoquam possideri dici possunt; igitur æque, ac feræ terrestres, capientis fient.

355. *Dices 4º.* Pisces in piscinis ac vivariis degentes non fiunt occupantis; ergo neque versantes in stagno, vel lacu.

R. C. Ant. N. Cons. Ratio discriminis est, quod piscinæ, vivaria constituentur opera hominum, ac pisces in illa a nobis immittantur; alantur nostro sumptu; cumque, quando voluerimus, haberi a nobis facile possunt, libertate naturali privati in nostra potius sunt custodia. Unde et eorum ablatione furtum committitur; atque inde auferentes ceu fures punire jubet *Nemesis Carolina, Art. 169.* At stagnum et locus natura fiunt: in his nascuntur pisces; vel iis afferuntur inundatione; aut affluxu aquæ per meatus subterraneos: nec facilis, sed incertæ capturæ sunt; unde in his pisces capientes, ceu fures puniri non possunt; licet alia corrigi pœna possint. *WAZENEGG. de Piscat. n. 12.*

356. *Dices* 5°. Ponamus igitur venationem datam alteri jure ususfructus, aut illi elocatam esse, saltem tunc fera in alieno fundo capta non cedit occupanti.

R. Etiam tunc cedit occupanti; concessa enim venatione jure ususfructus, aut contractu elocationis, non ideo fera libera fit usufructuarii, aut conductoris, utpote quæ nec fructus, nec pars fundi est; sed solum, ut ante dictum, *jus venandi*, quod tantum ad fructus fundi pertinere censetur, L. 9. §. *aucupiorum*. ff. de *Usufr.* sed de hoc plura *Art. seq.*

ARTICULUS II.

AN, NON OBSTANTE, QUOD OCCUPATIO PER VENATIONEM CONFERAT JURE NATURALI ET GENTIUM DOMINIUM OCCUPANTI FERAS, NIHILOMINUS PRINCEPS JUSTE PROHIBeat SUBDITIS VENATIONEM IN FUNDIS SIVE COMMUNIBUS, SIVE AD PRIVATOS PERTINENTIBUS? AC QUOMODO PECCENT? AD QUID OBLIGENTUR CONTRA JUSTAM PROHIBITIONEM VENANTES?

Non posse Principem prohibere venationem subditis, non ignobiles Juris-consulti ac Theologi ex antiquioribus censuerunt, DECIUS, JOANN. ANDREAS, TIRAQUELL. REBUFF. JASON aliique. Affirmativam contra tenuere COVARR. CAJETAN. MEDINA, SOTUS, LESSIUS, HAUNOLD. ac Recentiores hodie omnes, qui tamen inter se divisi, quoad partem controversiæ alteram, quomodo peccet? ad quid obligetur, qui contra prohibitionem justam venatur?

357. *Dico* I. Non obstante, quod animalia fera et libera jure naturæ et gentium fiant primo capientis; juste tamen Princeps subditis tam in locis communibus, quam ad privatum aliquem pertinentibus prohibere potest.

Prob. Quia rationes prohibendi gravissimæ sunt et justissimæ: 1°. Ne subditi venationis capti dulcedine a suis functionibus, agricultura, artificiiis, mercatura, litteris in damnum Reipublicæ abstrahantur. 2°. Ne usui armorum cum periculo seditionis assuescant. 3°. Ne venationis prætextu exercean- tur prædationes et latrocinia. 4°. Quia, si promiscue liceret venatio, magna fieret ferarum inopia, si non omnino exterminarentur. 5°. Principes, cum in eos populus lege regia omne imperium et potestatem transtulerit, §. 6. *Inst. de J. N. G. et C.* jus venandi tanquam regale sibi merito vindicant: Germaniæ vero Principes vi juris territorialis. 6°. Potest venationem sibi reservare Princeps, quia pertinet ad dignitatem ejus, et tuendam valetudinem, quæ ex magnis pro Republica laboribus et curis, hac corporis exercitatione omnino honesta recreatur. 7°. Quia pro Principe jam stat inmemorialis consuetudo et præscriptio.

Cæterum tamen non bene prohiberet Princeps, ne subditi abigant feras a satis et frugibus depascendis; cum enim cuivis liceat sua defendere contra aggressorem privatum; licebit a potiori contra bestias, quas utique subditi alere non tenentur tam gravi rerum suarum detrimento. Tenetur etiam Princeps (saltem nisi jus venandi absolutum et illimitatum jure belli, aut simili titulo acquisierit) compensare damna, quæ per multiplicatas nimium feras, aut venationem inferuntur subditorum agris, vineis, et satis, nisi forte

aliunde constaret, subditos ad id patiendum teneri, ut si sub hoc onere obtinuissent vicina sylvis prædia; id quod tamen non præsumptione sola, sed probatione constare debet; ne alioquin, quidquid fundi vicinum sylvis, esse hoc affectum onere sequeretur, quod nemo dixerit. Vel nisi subditi culpa sua neglexerint adhibere media, quibus se potuissent, indulto Principis, servare indemnes. HAUNOLD. *Tr. 5. C. 1. Contr. 3.*

358. *Dico II.* Venantes contra prohibitionem justam, *per se loquendo*, non peccant continuo lethaliter: sed neque obligantur ad captam feram restituendam.

Prob. pars 1^a. quam cum COVARR. MOLINA, de LUGO tenent Theologi cum cæteris communiter, vel ex hac ipsa persuasione communi, quæ est optima interpretis legum. Sed et Principes, etsi, si velint, possint hac in re graviter in conscientia obligare subditos, mentem tamen suam, utrum velint eos graviter obligatos in conscientia, vel an exigenda pœna contenti esse, non solent clare exprimere; benignior igitur interpretatio hic præferenda est, et asserendum posterius; præsertim, ob multas pecuniarias, aliasque pœnas, quas solent a clanculariis fericidis exigere.

Dictum: *per se loquendo*. Per accidens enim eos posse peccare graviter, extra dubium est, sicque peccant 1°. ob nimiam ferarum stragem. 2°. Si, ut tanto securius ferire bestias possint, sacra negligant diebus festis. 3°. Ob neglectum rei œconomicæ, educationis prolium. 4°. Ob grave periculum gravis mulctæ, alteriusque pœnæ cum magno rei domesticæ ac liberorum et conjugis detrimento, cui se exponunt, qui venationi clanculariæ constanter vacant. Tales igitur modis omnibus deterrere debet confessarius, nec ante potest absolvere, quam seriam emendationem promiserint.

359. *Prob. pars 2^a.* 1°. Ex §. *feræ* 12. *Inst. de R. D. et L. 3. ff. de A. R. D.* ubi: *Quidquid autem eorum ceperimus* (in fundo etiam prohibito, de quo in præcedenti §. fit mentio, et quem particula *autem* respicit) *nostrum esse intelligitur*. 2°. Quia prohibitio naturalem libertatem feræ non aufert; nec per prohibitionem Princeps fit feræ dominus, quia prohibitione venandi fera non capitur; ergo adhuc cedit occupanti. 3°. Si esset obligatio restituendi feram captam; ergo vel ex titulo rei acceptæ, vel injustæ acceptionis; sed neutro ex titulo ista obligatio nasci potest: non ex primo; quia occupator feræ liberæ non accipit rem alienam; cum fera libera nullius sit: non ex altero; quia per prohibitionem Princeps nondum habet jus in re, sed tantum ad summum jus ad rem, sive feram; ergo capiens non tenetur ad restituendam feram; sed unice, quanti intererat Principis, ipsius jus privative venandi læsum non fuisse. Unde licet talis occupatio injuriosa fuerit ac contra justitiam commutativam ad summum hoc sensu, quod læsum fuerit jus venandi soli reservatum Principi; non tamen contra justitiam commutativam fuit ob occupatam feram; quia in hanc jus proprietatis, vel reale non habuit.

360. *Obj. I.* Venatio concessa est homini non solum jure naturæ; sed etiam positivo divino: *Dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animantibus*. Genes. 1. v. 18.; ergo.

R. D. Ant. Concessa est, id est, *præcepta* est homini utroque jure, naturæ et divino N. hoc est, *permissa*, ac nisi publici boni causa restringatur a potestate superiore, quæ et ipsa a Deo est, ab eoque res cæteras libertati humanæ relictas, pro exigentia circumstantiarum illas prohibendi facultatem accepit C. jus naturale et divinum, relinquens libertatem homini capiendi feras, huic capiendi necessitatem non imponit; neque enim contra jus naturæ vel divinum peccabit, qui tota vita feram non capiet. Si ergo homo abstinere potest a capiendis feris, utique etiam consentire potest, ut Princeps solus capiat.

361. Obj. II. L. 13. ff. de injur. non potest quis prohiberi, piscari, vel aucupari; ergo jus venandi subditis prohiberi non potest.

R. D. Ant. Prohiberi non potest stante dispositione juris communis C. ubi hæc justa de causa immutata, vel sublata, vel non recepta N. Etiam FRIDERICUS Imperator 27. Feud. 2. in alienis fundis pacis servandæ causâ venationem prohibuit.

Obj. III. In rebus meræ facultatis et arbitrii non currit præscriptio: sed venatio est meræ facultatis et arbitrii; ergo.

R. D. M. Nisi accedat unius prohibitio et alterius acquiescentia C. si hæc accedant N. Uti enim privatus, qui pluribus annis in aliquo loco solus venatur, ibique venari alios prohibet, sciente et non contradicente populo, præscribit jus venandi; sic quoque Principes.

362. Obj. IV. Venatio prohibita est boni publici causa; ergo hoc ipso prohibito in conscientia et graviter obligat. Conf. Fericidas puniunt Principes gravissimis pœnis, etiam corporis, quin aliquando mutilatione, pœna capitali; ergo venari, stante prohibitione, grave peccatum esse debet.

R. C. A. N. Cons. Non omnia ideo obligant in conscientia, quæ majoris utilitatis publicæ gratia præcipiuntur, aut prohibentur; cum mediis aliis illa Reipublicæ utilitas obtineri possit, velut hic constituendo custodes vigiles, atque pœnis animadvertendo in transgressores.

Ad Conf. N. Cons. quia pœnæ jure humano statutæ non semper, nec necessario peccatum supponunt, sed subinde culpam solum juridicam; nisi pœna sit ejusmodi, quæ non infligitur, nisi peccato posito, ut excommunicatio. Pœna vero mutilationis, aut capitis non posse venationem prohiberi, neque fericidas puniri communis est non Theologorum tantum, sed et Jurisconsultorum, etiam Protestantium assertio. Ac ratio est, quod nulla bestiam inter et vitam hominis sit proportio, pœna autem, ut justa sit, delicto esse proportionata debet: unde dum aliquando fericidæ aut mutilati fuisse dicuntur, aut affecti pœna capitali, id propter alia simul delicta factum; ut, quod forsitan custodes sylvarum telis petiverint, exercuerint latrocinia, etc.

Inst. 1. In fericidis non bestia capta, sed mandati Principis violatio et contemptus attenditur; ergo hac saltem de causa puniri pœna mutilationis, vel capitali possunt.

R. N. Cons. 1°. Quia, ut ait Hopp. ad §. feræ. Inst. de R. D. mandatum Principis terminos habiles supponere debet, si scilicet delictum sit gravius;

alias enim mandatum esset injustum. 2°. Quia alia datur delinquentes corrigendi ratio, relegatio, incarceration, condemnatio ad operas publicas.

Inst. 2. Juste quis punitur suspensio ob decem ablatos aureos, vel imperiales; ergo etiam ob feras plures, quæ pretio illos aureos excedunt.

R. C. A. N. *Cons.* Si sermo sit de feris in naturali libertate constitutis, cum enim hæ nullius sint, furtum eas cædendo committi dici non potest, ut certe ait CARPZOV. in *Pract. Crim. Q.* 84. Aliud est de nummis, qui domino suo auferuntur. Præterea furtum jure naturæ illicitum est, non venatio.

363. *Obj. V.* Quomodocumque obliget lex prohibens Principis, fericidæ clancularii tamen tenentur ad restitutionem captæ ferinæ prædæ; ergo. *Prob. Ant.* 1°. Quia *L. itaque ff. de furt.* nemo debet sentire commodum ex suo delicto: atqui contra prohibitionem venantes delinquant, si non graviter, saltem leviter theologice; et certe juridice; ergo. 2°. Peccans contra justitiam commutativam ad restitutionem tenetur: atqui venantes in fundo prohibito peccant contra justitiam commutativam; ergo. 3°. Qui privat alterum spe ad rem ipsi jure debitam, licet incertam, contra justitiam agit, *L. nec emptio. ff. de contrah. empt.*: atqui fericidæ sic privant Principem spe ad feram; ergo. 4°. Fericidæ clancularii passim *fures* appellantur, ut jure provinciali Bavarico aliisque; quin CAROLUS V. Imperator in *Constit. pæn.* edicit, *piscantes in stagnis et piscinis furti teneri*. 5°. Saltem dum Principes vel vendunt jus venandi, vel in partem salarii, aut compensationem officiorum cedunt bene meritis, erit obligatio restituendi feram; quia tunc emptoris, vel donatarii jus læditur; sicut enim, qui fructus ex agris speratos emit, vel partum animalium, vel pisces ex jactu retis, habet jus adversus singulos, ne ipsum ab hoc jure spei impediunt, ita hic in præsentia materia.

R. N. *Ant. ad prob.* 1^{am}. R. Sensum legis esse, quod nemini in materia legibus prohibita detur actio pro foro externo, nam verba legis sunt: *Nemo ex improbitate sua consequitur actionem*. Cæterum, licet non per se, tamen per accidens potest quis ex delicto habere commodum, saltem pro foro interno, ut, dum res de se non illicita lege pure pœnali prohibetur.

Ad 2^{am}. R. 1°. N. M. universaliter; qui rem eandem emptori novo vendit secundo, et tradit, rem ipsam venditam, vel pretium hujus non tenetur emptori primo restituere; sed solum quanti hujus interfuit, rem alteri venditam non fuisse. Qui domino invito in ædes alienas irruit, hujus jus strictum lædit, non tamen tenetur ad quid restituendum, sed desistendum ab injuria.

R. 2°. D. M. Tenetur ad restitutionem, si agat contra justitiam commutativam rem alienam occupando, destruendo, vel lædendo C. lædendo solum jus ad rem alterius N. Tunc enim satisfaciet præstando injuriam, vel quanti intererat jus ad rem læsum non fuisse: at fera libera adhuc nullius est, nec in illâ Princeps habet jus in re; ergo neque restitutionis legi subjacet. Deinde Principes non exigunt restitutionem feræ, sed ex magnanimitate solent contenti esse inflictione pœnæ.

Ad 3^{am}. R. D. M. Quando illum privat spe dolo, fraude; vi C. secus N. At ita subditi Principes non impediunt. Deinde æstimationem spei non exigunt Principes, contenti inflictione pœnæ.

Ad 4um. R. Imperator loquitur de stagno, non a natura facto, sed ab hominibus; sive minore, in quo, sicut in piscina, pisces facili capturæ sunt, nec naturali libertate gaudent. Vel si cum de stagno naturali majore loqui velis, vocat fures in sensu latiore, quatenus, ut fures solent, clancularie pisces capiunt; stricte enim fures dici non possunt, cum pisces et feræ in naturali libertate vagantes nullius sint; furtum vero proprie dictum sit ablatio alienæ rei.

Ad 5um. R. N. *Ass. prob. D.* Læditur jus reale emptoris, vel donatarii, quod in ipsa fera habet N. empto enim, vel donato jure venandi, non ideo quis habet in feris liberis jus in re; proinde neque occupatæ debent restitui. Læditur jus, quod talis habet adversus alios, ne se invito venentur C. Pro hoc læso, ut nobis contra alios certum videtur, potest exigere satisfactionem, si contra lædentem velit instituere actionem injuriarum læso in jure concessam.

ARTICULUS III.

AN ET QUOMODO INVENTIONE ACQUIRATUR REI INVENTÆ DOMINIUM?

364. *Præmitto* : Res, quarum dominium inventione acquiri potest, aliæ sunt *derelictæ*, hoc est, quæ vel sub nullius unquam dominio fuerunt, ut margaritæ, conchilia, lapilli pretiosi in littore maris, venæ metallicæ; vel quorum dominium quis abjecit, ut de facto nullius sint, vel quæ quis abjecit animo non possidendi, quo reducitur *Thesaurus*. Censetur autem quis abjecisse, quæ vel ob longinquitatem temporis, ex quo dominus rei amplius sciri non potest, vel ratione aliarum circumstantiarum sunt moraliter irreperabilia : item, quas dominus prorsus non curat, nec agit, ut recipiat, quia scilicet vel sunt valoris exigui; vel nimis magni labores et sumptus faciendi essent. Hinc res, quæ navis levandæ causa in tempestate ejiciuntur navi, pro derelictis haberi non possunt, §. 4. *Inst. de R. D.* nam palam est, eas non eo animo abjici, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa navi periculum maris effugiat. Unde in *Bulla Cænæ* excommunicationi subjiciuntur, qui bona Christianorum naufragantium surripiunt; quæ tamen censura, juxta Cardinalem de Lugo, eos non attingit, qui prudenter ac verosimiliter judicant, neque dominum ipsum, neque alium ejus nomine has res vindicaturum.

Aliæ dicuntur *vacantes*, quarum dominus decessit sine omni hærede tam scripto in testamento, quam ab intestato.

Aliæ demum *incertæ* sunt, quorum dominus extare præsumitur, sed ignoratur. Rursum sunt duplicis generis : *incertæ ex delicto*, quales sunt, quæ habentur per furtum, fraudes, usuras a dominis non cognitis : per negligentiam in inquirendo domino, aut studiosam hujus omissionem : ex bello, ex telonio injusto : *incertæ sine delicto*, quæ sine delicto istiusmodi, sed e. g. habentur inventione fortuita, ut marsupii cum auro, annuli, etc. in via.

Porro ut censearis, rem aliquam invenisse, et acquisivisse inveniando, apprehensio est necessaria. Unde si ex duobus simul euntibus, unus prior altero jacentem gemmam viderit, alter vero eam apprehendendo priorem prævenierit, gemma hujus erit, L. 1. §. 1. ff. de acquir. poss. nisi forte is,

qui primus vidit, animo apprehendendi alteri ostenderit, sic enim prius videntis potior esset causa habēda.

363. *Dico I.* Res quæcumque derelictæ, sive dominum aliquando habuerint, sive nunquam, spectato jure naturali, cedunt primo occupanti, sive inventori, *L. 3. §. 3. ff. de acquir. vel amitt. poss. §. 18. Inst. de rer. div. et acquir.*

Licet enim etiam dominum habuissent, si tamen dominus vel propria voluntate abjiciat a se dominium, sive in eum statum deveniat, ut per se esse in possessione domini desinat, perinde est, ac si nunquam in illius fuisset dominio; ergo sicut tunc occupans fieret dominus jure naturali et gentium, ita et in casu priore, ut ait *L. 1. ff. pro derelict.* De bonis vero vacantibus par ratio est.

Dictum autem: *spectato jure naturali*, jus enim civile commune æque, ac provinciale hic, illic aliter ordinavit. Sic

1°. Jus littorum, quæque in littoribus reperiuntur, aliasque res quæ in nullius adhucdum dominium ex sua natura pervenerunt, et jus apprehendendi plerumque Principes regalibus suis annumerant; uti et venas metallicas, easque effodiendi jus, compensato damno, quod effossione infertur privatorum fundis; ut vix amplius locum habeat juris communis dispositio, quod partem lucri effossione obtenti domino fundi attribuit, *L. 3. C. de metallar. et metall.*

2°. Circa *thesaurum* (qui, *L. 34. ff. de acquir. rer. dom.* est vetus quædam depositio pecuniæ, id est per *L. Un. C. h. t. cujuslibet simul rei mobilis pretiosæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat, scilicet civiliter, cum in sensu juris paria sint dominum non esse, et non apparere, L. 77. ff. de contrah. empt.* nam deponens dominium in se non amisit, imo ad hæredes etiam remotissimos transmisit) jus Romanum statuit sequentia
1°. *Inventus in fundo proprio* totus erit inventoris, item inventus in loco communi non habente dominum, quia lex de thesauris hunc non excipit.
2°. *Inventus in fundo alieno*, casu fortuito, medius est inventoris, medius domini fundi; unde operarius fodiendo fundamenta domus thesaurum effodiens, licite mediam hujus partem sibi retinet. Si data opera quæsitus in alieno sine consensu domini; *lex unic. C. de Thes.* totum jubet reddi domino fundi; sed cum ea lex quoad hoc pœnalis sit, et lata ad coercendam in alieno fodiendi temeritatem, ante sententiam non obligat.
3°. *Inventus arte magica* etiam in fundo proprio totus cedit fisco, sed probabilius tantum post sententiam judicis; quia lex hoc statuit in pœnam artis illicitæ, ac alias legibus odiosæ. Idem dicendum, si arte vetita inventus in alieno, quo casu medietas fisco, altera medietas domino fundi tribuitur, scilicet post sententiam. Dicta de inventione thesauri habentur ex *§. 39. Inst. de rer. div. L. Unic. C. de Thesaur.*
4°. Denique inventus in fundo, in quo unus habet dominium directum, alter dominium utile, vel solum usumfructum; si *usufructuarius* inventor ipse non sit, nihil ad eum de thesauro pertinet; cum non sit dominus, et tantum habeat jus percipiendi fructus; thesauri vero nomine fructus venire non possint; contra tamen illum, vel partem juxta dicta hactenus *feudatarius*, et *emphyteuta* sibi vindicant, excluso domino directo. Ratio: quia ambo sunt domini utiles, ita ut recipiant omnia commoda ex fundis, nec tantum fructus. Et *feudatarius* quidem substituitur domino directo in

ordine ad omnia, quæ huic alias competerent, exceptis tantum quibusdam casibus in feudo nominatis, inter quos non est inventio thesauri.

Nec obstat: quod 2. *Feud.* §. *hujus autem*. dicatur, in vasallum tantum transire ususfructus; nam compilatores juris feudalis aliter vocem, *ususfructus* sumunt, quam auctores juris Romani; hi enim per illam tantum intelligunt jus utendi, fruendi fructibus; illi vero omne commodum et emolumentum, ut docet praxis.

3°. Quoad res vel bona *vacantia*, quæ æque jure naturali primo occupantis fierent, ex dispositione legum devolvuntur ad fiscum; quæ vero relicta a peregrino defuncto in hospitali, pro arbitrio Episcopi in causas pias debent distribui jure communi, *Auth. omnes peregrini. C. communia de success.* Relicta vero a clerico Ecclesiæ cedent cui servivit, *C. sed hoc, de success. ab intest.* In Gallia bona exterorum, qui jure civitatis Franciæ non gaudent, sive testamento facto, sive intestati decesserint, fisco regio cedunt *jure caduci*, sive *jure Albinatus*. Excipiuntur tamen 1. Legati Principum, quibus succedunt hæredes legitimi etiam extra Franciam. 2. Mercatores extranei, qui habent animum revertendi ad sua. 3. Quoad bona mobilia mercatores, qui nundinas Lugdunenses frequentant.

Quæri hoc loco solet, an, si quis sciat latere in agro (idem est de loco recondito in domo; nec enim ad thesaurum necesse est, ut defodiatur in agro) thesaurum, possit hunc emere pretio communi, quo ager tantum valet? Ad quam respondeo affirmative. Ac ratio est, quod thesaurus ille nec pars agri, nec fructus sit, nec sub venditoris dominio, utpote needum ab eo inventus et possessus; ergo thesaurus non venditur, sed ager; ergo emptor satisfacit dando pretium commune soli agro respondens. Prodere vero thesaurum emptor non tenetur.

Nec obstat 1°. Quod non liceat emere fundum pretio communi, si emptori constet, in eo latere venas metallicas: dispar enim ratio est: venæ pars fundi censentur, vel certe nomine fructuum veniunt, *L. 7. §. 14. ff. solut. matrim.* Secus thesaurus.

Nec obstat. 2°. Quod, qui scit præstantiam gemmæ, non possit eam licite emere minore pretio, quam valeat gemma ab altero præstantiam illam ignorante; nam præstantia illa est gemmæ intrinseca et de hujus substantia.

Nec obstat. 3°. Quod, qui scit latere thesaurum, jam moraliter eum invenerit; ergo, cum ante venditionem hoc sciat, invenit eum in loco etiamnum alieno; ergo vel post emptionem tenetur eum dividere cum venditore; vel non potest emere agrum pretio communi. Nam

R. D. Ant. Invenit eum secundum quid C. simpliciter, ut jam modo locum habeant dispositiones juris de thesauris N. vel *subd.* si scientiam illam habeat per præviam scrutationem in agro C. si per relationem, signa, aliaque licita media N.

366. *Dico II.* Inventor rei incertæ, cujus dominus extare præsumitur, sed ignoratur, sive rei amissæ, non continuo hujus acquirit dominium; sed tenetur pro qualitate rei moralem adhibere diligentiam in inquirendo domino, et huic detecto restituere.

Prob. 1°. Ex lege charitatis; hæc enim obligat ad cavendum alterius

damnum, quantum fieri potest sine incommodo proprio. 2°. Ex lege justitiæ, scilicet quasi contractu, quatenus rem inventam corporaliter possedit, inque suam accepit custodiam; licet enim non sit obligatio justitiæ rem amissam tollendi, et dein in dominum inquirendi; supposito tamen, quod rem tollat et possideat, habet se sicut alius possessor rei alienæ, qui sciens rem esse alienam, in dominum tenetur inquirere. Unde furti dicuntur rei, qui res amissas tollunt, ut sine inquisitione domini retineant sibi, §. *ult.* *Inst. de R. D.* ubi postquam furtum committere dicebatur, qui bona metu naufragii in mare projecta nactus, lucrandi animo tolleret, addit Imperator: *Nec longe videntur discedere ab his, quæ de rheda currente, non intelligentibus dominis...* Ac plane *L. 43. ff. §. 4. ff. de furt.* ubi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur, sive scit, cujus sit, sive ignoravit, nihil enim ad furtum minuendum facit, quod, cujus sit ignoret.* E contra furto absolvitur, §. 8. *L. cit.* *Qui rem sic tulit, quasi rediturus ei, qui desiderasset, rem suam.*

367. *Dico III.* Post adhibitam diligentiam moralem in inquirendo domino, nec tamen eo comparente, probabilius non tenetur inventor rem inventam expendere in causas pias.

Prob. Falsum est adversariorum principium, quod communiter domini velint, ut, se post debitam inquisitionem non detectis, res eorum amissæ et inventæ expendantur ad pios usus; sed potius præsumi debent communiter velle res suas servari, easque, vel earum distractarum pretium sibi restitui, si aliquando comparerent; usque dum prudenter pro derelicta haberi possit, cum communiter domini post longum tempus comparentes mallent rem suam sibi vel in natura, vel in pretio restitui. Certe si antecederet ad omnem casum particularem (unde tantum communis præsumptio de dominorum mente formari potest, non inde, quid forte habito aliquo particulari casu dominus vellet, quod inventorem latet) interrogarentur singuli, quid de rebus suis amissis fieri vellent, potius vellent eas servari ab inventore, usque dum ab hoc haberi pro derelicta posset, 1°. quia sic non perdunt simul spem recuperandi aliquando rem suam.

2°. Quia æquitati non satis conformiter vellent, inventori tantum imponendo onus, rem suam tollendi, in ipsos dominos inquirendi, custodiendi, nisi ei simul permittatur, ut aliquando pro derelicta habere possit.

3°. Quia sic excitatur studium res inventas servandi, quod est e bono Reipublicæ, cum

4°. Secus res inventas sæpe negligerent, non tollerent, cum scirent, se non nisi molestiis gravandos, inter quas hæc non postrema est, quod, comparente postea domino, deberet probare in judicio, se rem pie expendisse, quod cum sæpe difficile sit; sic insuper inde damnum nascetur inventori; sed et ipsi domino; cum ex neglectu rei amissæ, si inventor eam non tolleret, devenire possit in manus alterius, qui nec inquirat in dominum, nec expendat pie.

Conf. Inventor, sicut alius bonus negotiorum gestor, ad plus non tenetur, quam ad id, quo præstito non potest rationabiliter conqueri dominus: atqui non potest rationabiliter conqueri dominus, si inventor servet obligationem restituendi vel rem, vel quantum inde factus est ditior, domino, si

comparuerit, usque dum pro derelicta haberi possit; si enim post longam rei custodiam, inquisitionem, tum demum dominus pie expendi præterea vellet, id non posset velle rationabiliter, quia æquitati congruum non est, alterum tam gravi vexare onere et incommodo sine ullius commodi spe.

368. *Dices 1.* Huic sententiæ adversatur DOCTOR ANGELICUS, 2. 2. Q. 62. a. 5. ad 2. et 3. *Conf.* ex S. AUGUSTINO et HIERONYMO relatis, *C. si quid invenisti*, et *C. multi sine peccato*, *Caus. 14. Q. 5.* ubi inventorum retentionem rapinam appellant.

R. *N. Ant.* In primo enim loco DOCTOR ANGELICUS loquitur de bonis, quorum dominus vel scitur, vel ob negligentiam in inquirendo ignoratur; in altero de injuste acceptis; nam de his in præcedentibus illi sermo fuit, nec de aliis se loqui in hoc Articulo insinuat.

Ad Conf. R. Eodem sensu et S. AUGUSTINUS loquitur *c. si quid.* ac S. HIERONYMUS, *c. multi*, ut palam fit ex eorum verbis; nam 1°. AUGUSTINUS *homil. 9. ex 50.* unde *c. cit.* desumptus est: *Si quid*, ait, *invenisti*, et non reddidisti, rapuisti... qui alienum negat, si posset, et tolleret; quibus supponit dominum vel scitum fuisse, vel potuisse sciri. 2°. S. HIERONYMUS vel rectius ORIGENES, *hom. 4. in c. 6. Levit. Multi sine peccato putant esse, si alienum, quod invenerint, teneant: et dicunt, Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Discant ergo peccatum hoc esse simile rapinæ, si quis inventa non reddat.* Ubi per hæc: *Cui habeo reddere*, satis innuit, de iis se loqui, qui reddere nolunt.

369. *Dices 2.* Sæpe nulla est spes domino rem amissam recuperandi; ergo prudenter præsumitur velle, rem suam pie expendi.

R. 1°. Sæpe est spes rem perditam recuperandi: item sæpe positive non vult pie expendi, ut si hebræus perdidit; egens, avarus negotiator; ergo. Hinc, fateamur, necesse est, prudentem præsumptionem hic non posse formari, quid dominus velit habito aliquo particulari casu, quia quid hic potius dominus vellet, nos latet, cum ipse dominus ignoretur, sed inde tantum prudentem hic præsumptionem debere concipi, quid communiter rationabiliter fieri homines de rebus suis perditis vellent, si antè omnem particularem casum de hoc interrogarentur: atqui ob rationes datas communius vellent res suas ab inventore servari, et ab eodem tandem pro derelictis possideri. Quibus adde, non multum conducere ad spirituale domini bonum, si esset obligatio pie expendendi; nam sæpe dominus non habet tale desiderium; sed vult recuperare rem, vel si habet, est ipsi hæc voluntas meritoria, etiamsi non expendatur pie.

370. *Dices 3.* Bona vacantia per mortem peregrinorum addicuntur causis piis, quia præsumitur, hæc esse morientium voluntas; ergo idem hic dici debet.

R. *N. Causal. Ant.* nam bona morientium, in hospitali tamen, huic aliquando applicantur, quia æquum est, ut bona talium cedant loco pio, in quo ipse gratis degit; aliorum vero peregrinorum bona etiam juxta superius dicta aliquando fisco cedunt. Vel si alicubi applicantur causis piis, id qui-

dem laudabiliter fit, non tamen cogente justitia ante statutum particulare, cum de jure bona quælibet vacantia primo occupantis sint.

371. *Dices 4.* Bona incerta ex delicto debent applicari causis piis, ut volunt omnes; ergo et bona incerta alia.

R. *N. Cons.* *Disparitas* est, quod communiter saltem prudentiores ante omnem casum particularem, antequam constaret, quisnam ex ipsis esset aliquando lædendus, vellent eum obligatum manere, qui furto, vel fraude alienum occupavit; quia sic se magis servarent indemnes; quia hoc est aperte e majori bono Reipublicæ, cum tanto amplius coerçantur homines rapaces ab injusta læsione, si sciant se semper manere obligatos ad restituendum; cum secus allicerentur ad frequentanda delicta, si bona talia ex delictis comparata, non essent restituenda saltem causis piis; unde merito presumitur, quod communiter hoc velint domini: e contra quoad inventorem communiter volunt contrarium ob rationes datas. Deinde quoad usuras (hæc vero sunt bona ex delicto debita) ALEXANDER III., c. *cum tu*. 5. de *usur.* expresse statuit; esse, deficiente domino et hæredibus, restituendas pauperibus. Idem c. *nemo*. 14. Q. 5. qui est S. HIERONYMI, idem de omnibus bonis ex delicto debitis enunciat.

372. *Dices 5.* In Hispania est obligatio sub excommunicatione bona inventa restituendi religiosis de Mercede, et Trinitariis; ergo.

R. *D. Cons.* Ergo est obligatio hæc universalis *N.* particularis, pro locis, ubi speciale statutum est *C.* Aliorum vero locorum leges alios non subditos non tangunt.

373. *Dices 6.* Res inventa nullo titulo possidetur: atqui sic possidere est jure naturæ prohibitum; ergo.

R. *N. M.* Titulus possidendi est voluntas dominorum; qui omnes volunt res suas perditas tolli ab inventore, ne, si jacere permittantur, penitus percant; item servari ab inventore, ut spem recuperandi habeant, usque dum tandem pro derelictis haberi possint, a quo tempore deinceps eas inventor possidet ex titulo *pro derelicto*: et *pro suo* incipit præscribere, arg. *L. 5. pr. ff. si ususfruct. pet.* si modo ex circumstantiis possit prudenter colligi, dominum, qui rem perdidit, abjecisse illam recuperandi animum; si vero id nondum colligi possit, pergere retinendo inventam rem inventor poterit, sine dominio quidem, sed et sine obligatione in causas pias erogandi.

ARTICULUS IV.

QUID ACCESSIO? ET QUID CIRCA ILLAM JURIS?

Alter modus acquirendi originarius jure naturali et gentium est accessio; quæ in genere definiri potest: *Jus acquirendi jure naturali et gentium incrementum, quod rei nostræ adjungitur.* Quoniam vero, quidquid rei nostræ adjungitur, id vel natura, vel arte ac industria fit, accessio alia est *naturalis*, alia *industrialis*; quod si utriusque opera simul naturæ et industriæ adjunctum fuerit, *mixta* erit.

374. *Dico I.* Modi acquirendi per accessionem naturalem recensentur quinque, ordine sequenti.

1°. *Alluvio*, quæ juxta §. 20. *Inst. de R. D.* est incrementum latens, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligi non possit, quantum quoque temporis momento adjiciatur, velut quando ita paulatim a fluvio nova gleba tuo fundo adjicitur. Ac hujus dominium incrementi continuo domino fundi jure gentium acquiritur, §. 20. *cit.* Hinc sequitur, quod, si non paulatim, sed vi fluminis subito, et quasi impetu pars fundi alterius avulsa jungatur tuo, non sit proprie dicta alluvio, ac pars illa maneat prioris domini, nisi hic interea ante, quam pars adjecta tuo fundo coalesceret, et arbores in tuo fundo radices agerent, hanc fundi sui partem vindicare omiserit, §. 21. *Inst. eod.* Tum illud sequitur, quod et *L. 9. §. 4. ff. de usufr.* dicitur; si fundus fructuarius fuerit, cui incrementum adjicitur, proprietas incrementi per alluvionem acquisiti ad proprietarium pertinebit, ad usufructuarium vero fructus.

2°. *Nativitas*, sive fœtura animalium, qua quidquid ex ventre, qui in nostro constitutus dominio est, nascitur, hoc ipso nostrum est, §. 19. *Inst. de R. D. L. 4. 6. ff. de A. R. D.* quia fœtus, sive partus est velut pars ventris, sive, ut dici solet: *partus sequitur ventrem*. Nec refert, quod animal tuum ex alieno conceperit, *L. 5. ff. de R. V.* Is tamen, qui equum alienum, invito domino, in suas equas immisit, actione in factum tenetur ad equimentum, hoc est, mercedem alteri, *L. 52. §. 20. ff. de furt.* Huc quoque pertinent vernæ ex non liberis, sive *ancillis* nostris nati, qui æque continuo nostri sunt, §. ult. *Inst. de Jur. Person.*

3°. *Productio insulæ*. Hæc enata in mari cedit primo occupanti, *L. 7. §. 3. ff. de A. R. D.*; nata in fluminis medio, dividi debet inter utrinque prope ripam habentes prædia, pro ratione latitudinis cujusque prædii. Quod si prope ripam unius habentis prædium, huic cedit tota, §. 22. et 23. *Inst. cit.* Hodie vero insulas Rheni, Albis quoad Electoratum Saxoniae, fluminum Galliae, Belgii, sibi provinciarum earum reges, vel principes vindicant.

4°. *Alvei mutatio*, dum alveus antiquus derelictus a flumine, quando novum tenere coepit, accedit his, qui prædia vicina habent; alveus vero novus ejus esse incipit, cujus et fluvius, scilicet publicus. Sed ut principes passim fluvios regalibus accenseant, sic et relictum alveum.

5°. *Perceptio fructuum*, scilicet quos collegit possessor bonæ fidei. At de hac jam dictum *Diss. II. Cap. IV. tot. Art. 3.*

375. *Dico II.* Modi acquirendi accessione industriali plures recensentur: Veluti

1°. *Adjunctio*, sive etiam accessio magis specificè talis, quando aliena res nostræ materiæ adjungitur, quod fieri potest per *inclusionem*, *adferruminationem*, *intexturam*, *scripturam*, *picturam*; circa quæ regula generalis tenet: accessorium sequitur suum principale, *L. 26. §. 1. ff. de A. R. D. §. 6. Inst. de R. D.* Principalis vero res hic censetur, non, quæ pretiosior, sed quæ alteram plane occupat, ac informat. Hinc 1°. per *inclusionem* gemma tuo auro inclusa tua fit, *L. 19. §. 13. ff. de aur. argent. arg. L. 2.* Idem est de re per *adferruminationem* adjuncta tuæ, *L. 27. ff. de A. R. D.* 2°. *Purpura vesti*

turæ intexta vestimento per intexturam cedit, §. 26. *Inst. h. t. L. 7. ff. ad exhib.* 3°. Quod chartæ inscriptum per *scripturam* chartæ cedet, *L. 9. ff. de A. R. D.* Idem quoque de pictura PAULUS Jurisconsultus sentiebat, eam tabulæ cedere; at aliter CAIO visum, *L. 9. ff. de A. R. D.* cujus sententiæ ipse accessit Imperator, §. 34. *h. t. Sed nobis videtur melius tabulam picturæ cedere*, rationem dans: *ridiculum enim est, picturam Apellis, vel Parrhasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

At, *inquies*, id vero durum est rerum illarum dominis, res eorum cedere alienis rebus, quas aliquando pretio longe superant, velut gemma tua alterius inclusa auro, vel argento.

R. D. Durum esset, vel iniquum, nisi jus alia ex parte simul rerum earum dominis succurreret C. cum iis alia ex parte succurrat N. Cum iniquum sit alterum alterius damno fieri locupletiolem, dominium non extinguitur, et hinc in casu primo et secundo, domino gemmæ, metalli, vel purpuræ datur a jure contra bonæ fidei possessorem actio ad exhibendum, *L. 23. §. 5. ff. de R. V.* ac condictio sine causa, §. 26. *Inst. h. t.* contra vero malæ fidei possessorem insuper actio furti, et condictio furtiva, *eod.* Porro Adjunctioni

Inædificatio affinis est, cum quis vel in fundo proprio ex materia aliena, vel in alieno ex materia propria ædificat. Cedit ædificium domino fundi, ex qua quis demum materia, propria, sive aliena inædificet, *L. 7. §. 12. et 10. ff. de A. R. D.* hoc tamen cum discrimine, quod contra eum, qui ex materia aliena ædificat in suo, etsi, stante ædificio, materiæ dominus hanc vindicare non possit ob. *L. XII. Tabb.*, detur tamen ei actio *de tigno juncto* contra possessorem in duplum, *L. 7. §. 10. ff. eod.*; e contra si quis materiam suam solo inædificarit alieno, ædicator, si malæ fidei possessor sit, amittat materiam et operam, §. 30. *Inst. h. t. L. 7. §. 12. ff. de A. R. D.* si vero bonæ fidei, repetere possit pretium utriusque, materiæ et operæ.

2°. *Specificatio* est modus acquirendi, dum forma inducitur in materiam, vel hæc ita immutatur, ut in commercio humano, velut nova species, novam sortiatur denominationem, ut, si quis ex vino et melle conficiat mulsum, ex tabulis navem, ex argento vas, ex uvis vinum, etc. Unde lana colore rubro tincta nondum specificatio est, quia nihilominus denominationem lanæ retinet; ac par esto de similibus judicium. Veterum Jurisconsultorum hac in re ambiguitatem et controversiam JUSTINIANUS sic diremit, ut, si res reduci possit ad priorem materiam, novam speciem retineret dominus materiæ; sin minus, *specificans*, §. 25. *Inst. h. t.* hic tamen, si in mala fide sit, domino materiæ ad æstimationem; si in bona, non plus teneatur, quam esset factus locupletior, *L. 23. §. 5. ff. de R. V.*

3°. *Commixtio*, dum res solidæ et aridæ duorum vel plurium commiscuntur: *et confusio*, dum res liquidæ, §. 28. *Inst. h. t.* Quod si commixtio, vel confusio facta cum utriusque consensu, materia communis est, §. 27. *et 28. Inst. de R. D. L. 7. §. 8. ff. de A. R. D.* si voluntate unius, altero inscio, vel invito, res confusæ confundentis fiunt, *L. 5. ff. de R. V.* ex commixtis, quisque suam vindicare materiam potest, §. 28. *Inst. eod.* Si casu fortuito, res confusæ rursum communes sunt, *L. 7. cit.* commixtæ a suo quæque domino vindicantur, §. 28. *Inst. cit.*

4°. *Accessio mixta*; hanc principio descripsimus; talis est *plantatio, satio.*

Quidquid in alieno solo plantatur, seritur, solo cedit, *L. 9. pr. ff. de A. R. D. Unde antiqui versus :*

Quidquid plantatur, seritur, vel inædificatur,
Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Arbores quidem jus Romanum, §. 31. *Inst. h. t.* ex radice æstimat; hodiernis vero moribus de iis potius ex stipite, vel ramis in fundum nostrum propendentibus judicari pluribus in locis solet. Igitur, ex data regula, frumenta sive mea in alieno solo, sive aliena in meo, agri domino cedunt, deductis expensis, *L. 9. ff. de A. R. D.* si satio bona fide contigit. Similiter sive planta mea in alieno, sive aliena in meo solo implantata sit, rursus domino soli cedit, si jam radices egerit; secus, vindicari potest, *L. 7. §. ult. ff. eod. §. 31. Inst. h. t.*

CAPUT II.

DE PRIMO ACQUIRENDI MODO JURIS CIVILIS, USUCAPIONE ET PRÆSCRIPTIONE.

376. Usucapio ex mente ULPIANI, *Fragm. 19.* est *adeptio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti*; cum enim quæ nullius sunt cedant occupanti, ac res pro derelictis habitæ habeantur pro rebus nullius, æquum plane fuit, ait GROTIUS, *de Jur. Bell. et Pac. 11. 4.* ut, quod quis bona fide, et justo titulo longo tempore possedit, nec ab aliquo altero est vindicatum, possidenti acquiratur.

Ab usucapione jure veteri Romano multum differebat præscriptio. Hæc, exceptio erat, qua is, qui longo, vel longissimo tempore rem possideret, se tuebatur adversus dominum vindicare volentem; sicque possessori adjiciebat dominium *bonitarium*; usucapio vero dominium tantum *quiritarium* et civile; usucapio ad res non nisi corporales et fundos Italicos; præscriptio vero etiam ad jura, et prædia provincialia referebatur: ad priorem in mobilibus annus, in immobilibus biennium; ad posteriorem decem anni inter præsentés, 20. inter absentes indistincte requirebantur; unde præscriptio inventa videtur veluti in usucapionis supplementum, juxta HEINECCIUM, ut, quæ usucapi non possent, præscribi possent.

At discrimen hoc tandem Imperator sustulit, atque unum idemque esse voluit usucapionem, et præscriptionem longi temporis, *L. un. C. de Usucap. transf.* ac simul præscriptionem longissimi temporis pro certis casibus retinuit. Unde triplex est præscriptio: *longi temporis*, quæ et *ordinaria* dicitur, quæ cum usucapione velut in unam est massam conflata: cujus beneficio res mobiles triennio, immobiles inter præsentés decennio, inter absentes vicennio præscribuntur, h. e. earum dominium acquiritur: altera est *longissimi temporis*, sive *extraordinaria*, eaque pro diversitate rerum

vel lapsis primum 30. annis; vel 40. vel subin non nisi 100. absolvitur. Tertia *immemoralis*, cujus in contrarium non extat memoria, *L. 2. 7. 23. ff. de aq. et aq. pluv.* Unde ad hanc non requiruntur 100. aut plures anni, sed sufficit, si possessionis initium fugiat hominum modo existentium memoriam.

ARTICULUS I.

QUID SIT PRÆSCRIPTIO? QUIS EJUS EFFECTUS?

377. *Dico I.* Præscriptio in genere est acquisitio domini, juris, vel immunitatis per possessionem, tempore, et modo a lege definitis continuatam. Sumitur ex *L. 3. ff. de Usurp. et Usucap.* Nec est quoad rem inter Auctores dissensio.

Dictum 1º. Domini, juris, vel immunitatis; præscriptione enim non solum res corporales, mobiles et immobiles, sed etiam jura, ut venandi, lignandi, servitutis activæ et similia acquirimus; tum etiam immunitatem ab oneribus, ut solvendi decimas, servitutis passivæ, ac aliarum obligationum consequi possumus. Unde duplex alia præscriptionis species enascitur: altera *positiva*, qua rem aliquam, vel jus novum per actus positivos possessorios nostro dominio adjungimus; altera *privativa*, qua immunitatem consequimur extinguendo jus alterius, quod contra nos habuerat; sic qui jus habet transeundi per agrum meum, si eo lapsu decennii non utatur, præscriptum est hoc jus præscriptione privativa, id est, extinctum est, ut servitutem hanc pati amplius non teneat.

2º. *Tempore et modo, etc.,* quibus conditiones ad legitimam præscriptionem necessariæ indicantur, quæ sunt 1º. possessio continuata, sive non interrupta; de possessione vid. Diss. II. tot. cap. ac quidem ut sit continuata tempore a jure determinato; et 2º. justo titulo, ad transferendum dominium jure habili; tum 3º. bona fide; demum 4º. ut sit res possideri et præscribi non prohibita. Quas singulas antiqui inter Jurisconsultos recepti tradunt versiculi:

Non usu capies quatuor nisi talia subsint:
Æqua fides: justus titulus: res non vitiosa:
Tempore præscripto possessio continuetur.

De quibus singulis secuturis ordine Articulis longius disserendum.

378. *Dico II.* Præscriptio est primum introducta a jure civili: dein approbata et adoptata a jure canonico, ad exigentiam boni publici. Primum constat ex *pr. Inst. de Usuc. et long. temp. Præscript.* ubi ait Imperator, *Jure civili constitutum fuisse, ut qui bona fide ab eo, qui dominus non erat, cum crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione, aliave justa causa acceperit, is eam rem.... usucaperet.* Alterum similiter constat ex *tot. h. tit.* Tertium vero ex causis gravissimis; 1º. ne passim dominia longo tempore confusa et incerta essent. *L. bona ff. de Usurpat. et Usucap.* 2º. Ut præciderentur, eoque facilius finirentur lites, *L. fin. ff. pro suo*, quæ alias innumeræ et immortales essent, si post quanticumque tem-

poris possessionem possent domini a possessoribus bonæ fidei res suas reperire. 3°. Ne possessores continuo timore tenerentur perdendi res, quas possident, *L. cum. notissimi C. de Præscr. 30. vel. 40. ann.* unde fundos subin minus diligenter colerent. 4°. Ut acueretur civium diligentia et cura in curandis rebus suis, dum vident negligentiam puniri amissione domini. *c. vigilanti 5. h. t.*

379. *Dico III.* Effectus generalis præscriptionis est conferre irrevocabile rei præscriptæ dominium; nec tantum utile, ut quidam Antiquiores voluere, sed etiam directum, vel proprietatis.

Prob. pars 1^a. ex LL. ut *L. 4. C. de Præscr. 30. vel 40. ann.* ubi præscripti perpetuum datur præsidium, et in fin. jubetur esse liber et presentibus saluberrimæ legis plenissima munitione securus, *pr. Inst. h. t.* ubi ait Imperator: *Ne domini maturius* (ac Jur. Rom. vet. quod ibi corrigitur) *suis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur, ideo constitutionem super hoc promulgavimus, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles per longi temporis possessionem, id est, inter præsentis decennium, inter absentes viginti annis usucapiantur, non solum in Italia, sed omni terra, quæ nostro imperio gubernatur; dominia rerum, justa causa possessionis præcedente, acquirantur.* Adde *L. 3. ff. de Usurp. et Usuc.* Et ratio est, quia, si non conferret dominium irrevocabile, præscriptionis leges non obtinerent finem suum; nondum enim tolleretur incertitudo dominiorum: nondum esset consultum paci et quieti possessorum: multiplicarentur nihilominus, æque immortales lites.

Prob. pars 2^a. inde, quod jura nullibi vel uno apice hanc distinctionem insinuent; sed constanter dicant, præscriptione acquiri dominia, et novo domino plenissimam præstant securitatem indistincte tam quoad dominium directum, quam utile. Accedit omnium tribunalium cujusvis provinciæ praxis, optima interpret legum.

380. *Dico IV.* Præscriptio legitime completa etiam adjicit dominium pro foro conscientiæ. Est omnium hodie Theologorum et Jurisconsultorum contra COVARRUV. et plures alios antiquos.

Prob. Respublica, ob dominium altum in bona subditorum, quod ei omnium confessione, et usu competit, potest ex justis, publicis causis auferre dominium uni, hocque adjicere alteri; ergo is, cui illud adjicit, hoc ipso est tutus in conscientia; fit enim hæc adjectio auctoritate et potestate legitima, quam Deus, pro exigentia felicitatis humanæ, contulit Rei-publicæ. Atqui hæc legitime præscriptionem complenti dominium adjecit, ita exigente bono publico, ut ex Concl. II. liquet, et LL. Concl. præc. cit.; ergo. Accedit, quod SS. Canones non approbent, vel adoptent tanquam suum, quod lædit conscientiam; sed hi constitutiones civiles de translatione domini per præscriptionem approbant et adoptant, *tot. tit. de Præscript.* Demum si non haberet effectum pro foro conscientiæ, non obtineret præscriptio finem suum primum; maneret enim nihilominus incertitudo dominiorum et jurium: inquietudo, anxietas possessorum, quia nemo certus esset, num vere et coram Deo sit rei a se possessæ dominus.

381. *Dices 1.* Jus naturæ est immutabile; sed contra jus naturæ est, invitum spoliari rebus suis.

R. C. M. ex principiis nostris alibi datis Tract. III. de Sacr. Ord. et Matrim. Diss. II. Cap. IV. *de unit. Matrim. lat.* 373. *D. min.* Est contra jus naturæ, spoliari invitum rebus suis, sine justa causa, et auctoritate privata, non legitima C. si fiat auctoritate publica ac legitima justis causis, exigente ita bono publico, ubi rationabiliter nemo invitus esse potest N. Sicut nimirum non est contra jus naturale homicidium imperatum, vel factum justis de causis auctoritate legitima. Sed neque prior rei dominus hic potest esse invitus rationabiliter, ut præscriptione contra eum legitime completa, amittat suæ rei dominium, cum id de humanæ communitatis felicitate ac bono sit, cui civis privatus consentire, et bonum suum posthabere debet; cum insuper et ipse pari facultate gaudeat aliena præscribendi.

382. *Dices 2.* Imperator ipse, Nov. 9. *proem.* præscriptionem vocat impium præsidium, et improbam temporis allegationem; et S. AUGUSTINUS relatus, Caus. 33. Q. 8. C. 4. *Si nunquam*, ait, *ejus tenuisses assensum, numerus te nullus defendisset annorum*; ergo.

Ad Imper. R. Sic vocat præscriptionem, si usucapiens se fundet in solo lapsu temporis, destitutus bona fide et cæteris conditionibus ad præscriptionem requisitis: quanquam etiam dici possit, constitutionem hanc, cum in græco non reperiatur, habendam esse pro spuria, nec proinde attendendam, ut observat DUAREN. *Commentar. ult. ad h. t. c. 1.*

Ad S. AUGUSTINUM R. eum eo loco loqui de potestate mutua, quam habent conjuges in corpora, contra quam non datur præscriptio; unde subdit: *Sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil aliud tibi responderem, nisi, quod ait Apostolus: uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir.*

383. *Dices 3.* Tempus non est modus inducendæ, vel tollendæ obligationis, ut dicitur, *L. obligationum 44. §. 1. ff. de O. et A.*; ergo.

R. D. Ant. Tempus, vel lapsus temporis solus non est talis modus C. accedente auctoritate juris publica, cum requisitis ad præscriptionem cæteris N. Præscriptio vim suam non habet ex solo lapsu temporis; alias etiam possessor malæ fidei præscriberet; sed lapsum definitum tempus est solum conditio, qua supposita cum aliis requisitis auctoritas Reipublicæ vel legis dominium alteri attribuit; hæcque Reipublicæ auctoritas sola vim legitimæ præscriptionis constituit.

384. *Dices 4.* Lex præscriptionem firmans fundatur in culpa, seu negligentia prioris domini, sed præsumptio hæc est sæpe falsa. *Item*: poena non incurritur, nisi ob præviam culpam; imo, supposita etiam culpa, regulariter non nisi post sententiam judicis; ergo ante hanc, qui præscripsit, non dum tutus est in conscientia.

R. D. M. Fundatur unice, aut primario in præsumptione culpæ, seu negligentiae N. tantum secundario C. Principalis inducendæ præscriptionis causa fuit, ut tolleretur incertitudo dominorum, anxietas possessorum, copia infinita et immortalium litium; licet igitur in casu particulari non

subsistit causa secundaria; semper tamen principalis manet. Hinc simul ad alterum patet responsio.

385. *Dices 5.* Qui invenit rem alienam, non fit irrevocabiliter illius dominus, sed tenetur restituere domino, si hunc resciverit; ergo et qui præscripsit; comperiens enim postea rem esse alterius, desinit esse possessor bonæ fidei. *Conf.* Prior dominus potest contra præscribentem, etiam post lapsum tempus instituere vindicationem; ergo nondum amisit dominium. *Prob. Ant.* Præscriptio enim etiam exceptio contra alium res suas vindicantem; ergo in hoc supponit actionem, et consequenter dominium.

R. C. Ant. N. Cons. Leges non inventori juxta dicta cap. præc., sed ei, qui præscriptionem legitime complevit, adjiciunt dominium absolutum et irrevocabile; completa igitur præscriptione non amplius comperit rem alienam esse, sed fuisse, nunc vero esse suam, etsi tunc prior dominus compareat.

Ad conf. N. Ant. ad prob. D. Ant. Est exceptio juris, qua elidatur de jure competente alteri *N.* exceptio *peremptoria* facti, qua simpliciter negatur alteri competere actionem *C.* Non igitur alter habet amplius vindicationem vere talem, et in jure fundatam, sed apparenter, videlicet usque dum probetur præscriptio, qua probata illius actio extinguitur, sive perimitur.

Dices 6. Lex præscriptionis se habet ut sententia judicis: atqui licet judex rem tibi adjudicet ex errore tuam esse existimans, si tamen post sententiam comperias esse alienam, manet restituendi obligatio, nisi sententia transierit in rem judicatam.

R. N. M. disparitas est; quia judex non adjudicat dominium absolute, sed sub conditione, si vera sint allegata, nec condit novum jus, sed tantum declarat, pro qua parte stet jus; si igitur in re jus pro te nullum est, etiam declaratio nulla est; at lex præscriptionis dominium absolute adjicit, et præscribenti in re præscripta jus constituit, domino priori illud auctoritate publica auferens.

386. *Dices 7.* Qui emit rem infra justum pretium, per leges etiam non tenetur ad aliquid, nisi venditor sit læsus ultra dimidium; idem est, si emptor sit læsus a venditore, nihilominus defectum pretii compensare tenetur in conscientia; ergo idem hic de præscriptione dici potest.

R. N. Cons. Disparitas quod leges tali emptori non conferant dominium, sed tantum negent venditori actionem civilem, nisi hic ultra dimidium læsus sit; ac similiter negant emptori, nisi hic sit læsus ultra dimidium, quo casu, si intra sex menses actionem non instituat, neque tunc auditur amplius in judicio, etsi ultra dimidium læsus fuisset, non conferendo tamen dominium; proinde, etsi actionem negent, lædenti tamen obligationem relinquant satisfaciendi læso: at lex confert absolute dominium ei, qui legitime præscripsit.

387. *Dices 8.* Licet nulliter Professus, si intra quinquennium a tempore, quo nulliter professionem fecit, non reclamavit, habeatur pro Professo; hoc tamen non nisi pro foro externo locum habet; nam in foro interno non est vere Professus; ergo nec pro hoc foro est dominus, qui præscripsit.

R. C. Ant. N. Cons. Quia Trid. Sess. 23. C. 19. tantum dicit, talem post quinquennium non esse audiendum (nisi forte eo quinquennii lapsu reclamare non potuisset); non vero statuit cum fieri simul vere Professum : nec poterat hoc dicere; ut enim vere Professus fias, requiritur proprius tuus et liber consensus, quem nemo alius, nec Ecclesia, te nolente, ponere potest, nec supplere. At lex humana ex dominio alto in bona civium potest, habitis iustis causis, dumque id poscit bonum publicum, dominium auferre uni, et adicere alteri.

ARTICULUS II.

AN ET QUALIS BONA FIDES SIT AD PRÆSCRIPTIONEM NECESSARIA?

388. *Præmitto.* Bona fides hic est conscientia, vel existimatio sincera, qua quis judicat, se nihil agere contra jus alienum; unde mala fides e contra est conscientia, vel iudicium, quo quis existimat, se agere contra jus alterius possidendo rem; vel faciendo aliquid, aut omittendo. Fides in materia præscriptionis alia est *positive* bona, cum quis ex probabili saltem, vel positivo fundamento judicat, se nihil contra jus alterius agere sive possidendo, sive faciendo, sive omittendo aliquid. Alia *negative* bona, cum quis simpliciter ignoret, vel etiam dubitet negative, annon agat contra jus alterius; annon res sit aliena; vel annon obligationem habeat aliquid agendi, vel omittendi. Ille vero negative dubitare dicitur, qui nullam habet sufficientem rationem, ex qua prudenter judicet, rem non esse alienam, vel se esse immunem ab obligatione aliqua; si enim haberet rationem prudente dignam, jam positive dubitaret.

Tam negativum, quam positivum dubium dividitur in speculativum et practicum. *Speculativum* erit in præsentī materia, cum quis dubitat, num res sua sit, vel aliena; an sit liber ab obligatione vel non, ita ut animus inter utrumque fluctuet. *Practicum*, dum quis dubitat, an licite hanc rem possideat; hoc, vel illud agat, aut omittat, ita ut non solum de dominio rei vel immunitate ab obligatione, sed etiam de ipsa possessionis, actionis, vel omissionis honestate et licentia, an hic et nunc licite possideat, agat, omittat, dubius hæreat et suspensus. Juxta Theologiæ moralis principia certa, stante dubio practico, agere non licet, cum juxta Apostolum omne, *quod non ex fide*, conscientia certa, *peccatum sit*, eo quod sic dubitans, si operari velit, se exponat periculo peccandi; hinc ante deponi debet, per formationem prudentis dictaminis reflexi, quo judicet certo saltem moraliter, hic et nunc se licite agere, non contra jus alterius. Speculativum deponi necessario non debet; quin sæpe non potest; quia præscribens sæpe non potest habere iudicium speculative certum, quod res sit sua, vel sit immunis ab obligatione; cum per præscriptionem acquiratur primum rei dominium, vel immunitas: ac si iudicium speculative, quod res sit sua, vel immunis sit, esset certum, jam res esset sua, vel esset immunis ante præscriptionem.

Præterea bona fides rursus alia est *theologice bona*, dum quis sincere existimat, se non agere contra jus quoddam alterius: alia *juridice bona*; dum quis præsumitur a jure nihil possidere alienum, vel agere contra jus alterius. Potest vero quis esse in fide theologice bona, et simul esse in fide

mala juridice : sic qui ignorat, esse a jure prohibitum aliquid emere a pupillo, emit quidem ab eo, emptumque possidet fide theologicæ bona; non vero juridice, nisi persona privilegiata esset, in qua scilicet toleratur ignorantia juris clari, ut est miles, minorennis, etc.; quia jure præsumunt, eum scivisse legem prohibentem, consequenter cum scientia egisse contra suam obligationem. Item, sic licet quis sit et maneat in fide bonæ theologicæ, dum illi super re possessa lis movetur, per hanc tamen contestationem litis inducitur fides juridice mala propter præsumptionem juris in contrarium.

389. *Dico I.* Ad omnem præscriptionem tam inchoandam, quam continuandam requiritur fides theologicæ bonæ.

Prob. ex c. fin. de Præscript. quod ex Conc. Lateranensi sub INNOCENTIO III. ubi : Quoniam omne quod non ex fide peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bonæ fide præscriptio tam canonica, quam civilis, cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque peccato mortali non potest observari. Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ. Illa vero Concilii verba accipi de fide theologicæ bonæ, exinde liquet, quod Apostoli sententiam alleget : omne, quod non ex fide peccatum est. Igitur ex mente Pontificis et Concilii tam ad continuationem, usque ad completum præscriptionis tempus, quam ejus inchoationem hæc bonæ fides necessaria est. Loqui vero hic Concilium de solo injustitiæ peccato, planum sit ex subjecta materia, cum statim inde inferat : Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ. Alia igitur peccata, ut contra charitatem, quod etiam avaro animo possideat, etc. præscriptionem non impediunt.

390. *Dices 1.* Leges civiles ad præscriptionem longissimi temporis, vel extraordinariam inchoandam non requirunt bonam fidem : nec ad præscriptionem ordinariam continuandam, *L. Un. C. de Usucap. transform.* Quia idem jure Canonico asseritur. *C. 15. Caus. XVI. Q. 3.* Ergo.

R. Juri civili esse ea in re derogatum a jure canonico; ut constat ex *c. fin. cit.* Unde etiam *R. I. in 6. Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit.* Cujus regulæ duplex esse sensus potest, et uterque verus : primus, quod si vel ullo possessionis tempore sit malæ fidei possessor, non præscribat. Alter, quod si malæ fidei sit ab initio possessor, nullo unquam, quantumvis longo tempore, præscribat. *Can. 15. cit.* utpote quem GRATIANUS ex jure civili, §. *diutina. Inst. de Usucap.* desumpsit, per consequens æque derogatum est. Neque dici potest, hanc constitutionem *c. fin. h. t.* tenere pro terris tantum Pontificiis, ut vult Glossa; nam ubi materia peccati intervenit, vel quod sine peccato fieri non potest, non solum terras Pontificias, sed fideles omnes stringit, sed et propterea in ipso foro civili leges illæ civiles antiquatæ sunt, non tantum apud Catholicos, sed et Protestantēs. *MYNSING. Cent. 4. Observ. 6. GAIL. Observ. 18. HOPP. ad Tit. de Usucap. in Inst. ubi : Moribus hodiernis ubique fere locorum ad ductum juris canonici toto temporis decursu requiritur bonæ fides ad omnem præscriptionem.*

391. *Dices 2.* Si requireretur bonæ fides ad præscriptionem, nunquam

posset præscribi contra legem humanam, quod tamen alias admittitur. *Prob. Seq.* quia actus primo contra legem scienter ex hoc fine positi, sunt peccaminosi, si lex ea obliget simul in conscientia; ergo contra hanc præscribere volentes in mala fide constituunt.

R. Præscriptio, qua subin lex humana tolli dicitur, non est proprie dicta præscriptio, sed consuetudo legi contraria; et per hanc, non veram præscriptionem tollitur lex; consuetudo autem in hoc inter alia differt a præscriptione vera, quod dum est in fieri, non requirat bonam fidem, secus ac præscriptio. Ac ratio disparitatis est, quod, licet consuetudo, dum est *in fieri* propter actus scienter contra legem positos constituat transgressores in mala fide, nec fit tunc rationabilis; postquam tamen legis violatio communis evasit, diuturnis populi moribus, ut legis observatio amplius sperari non possit, lex desinit esse utilis; imo incipit esse noxia saluti æternæ membrorum; unde quia legislator vel maxime debet subditorum respicere salutem, consentit saltem consensu tacito et legali, quia lex ipsa consuetudinem legitime inductam approbat, in suæ legis cessationem; non sic consentit in malæ fidei præscriptionem; et merito; 1°. quia in hac agitur de damno et præjudicio dominorum ac membrorum Reipublicæ; non in consuetudine. 2°. Publicum bonum exigit non permitti cum mala fide præscriptionem currere, cum aperte januas ac vias fraudibus panderet rapacium hominum, si scirent se post longi licet temporis iniquam possessionem tandem fore dominos, quod non posset non redundare in damnum innocentium ac Reipublicæ. E contra ad bonum subditorum spectat, ut, quando diuturna experientia constat, legem esse potius lapidem offensionis, præbendo laqueum conscientis, tum lex cesset ex dictis obligare, cum hoc bonum præponderet illi, quod sperari posset ex perseverantia obligationis. Unde ultimata utriusque ratio in bono publico radicitur.

Nec obstat, quod *c. fin. de Consuet.* dicitur, hujusmodi consuetudinem debere esse *legitime præscriptam*; quia per hoc solum indicatur, quod debeat habere actus possessorios frequentatos, non interruptos, et sic etiam requirat tempus longum, sicut etiam præscriptio requirit actus possessorios, non interruptos, et tempus a jure definitum.

392. *Dices* 3. Potest inchoari et continuari præscriptio cum scientia rei alienæ, vel juris alterius; ergo universaliter mala fides præscriptioni non obest. *Prob. Ant.* 1. Qui invincibiliter ignorat, rem esse Caii, cujus tamen revera est, et simul per errorem putat esse Sempronii, cujus tamen re ipsa non est, præscribit contra Caium; et tamen simul in mala fide est. 2. Actor per secundum decretum judicis immissus in possessionem bonorum rei contumacis potest illa præscribere, saltem certo, si actio contra reum solum personalis sit; et tamen hic adest rei alienæ scientia. 3. Id clarius patet in *præscriptione privativa*, qua jus alterius sive reale, sive personale extinguitur; ita per præscriptionem extinguere possunt actiones pœnales, etsi reus sciat, quod judex vel altera pars jus habeat pœnam exigendi: sic quoque præscribitur servituti rusticæ, ut si habeas servitutem passivam itineris, actus, et habens servitutem activam eo jure diu non utatur, scilicet decennio, præscribis immunitatem, etsi probe scias jus alterius, quod habet eundi per tuum prædium.

R. D. *Ant.* Si scientia rei alienæ, vel juris non sit simul conjuncta cum peccato gravi injustitiæ C. si sit cum hoc conjuncta N. *Ant. et Cons.* Hæc tantum scientia, quæ cum peccato gravi injustitiæ conjuncta, præscriptionem vitiat, nec aliud vult c. *fin. h. t.*, ac patet vel ex ipsis duobus exemplis ultimis; sic rem alienam omnium consensu possidet licite, qui auctoritate legis possidet, L. 11. ff. *de acq. vel amitt. Poss.* L. 137. ff. *de R. I.* item qui auctoritate judicis, ut in prob. 2^a; sic acquiris immunitatem a servitute rustica per non usum alterius, quia, etsi scias alienum jus, non tamen illud violas; igitur non agis mala fide; sed tantum alterum non mones; monere autem non teneris; ut colligitur ex L. 13. C. *de Servit. et aqu.* ubi: *ut omnes servitutes non utendo amittantur.* Pariter ut te sponte pœnæ offeras, nullo jure obligaris. Aliud est, si præscribere volens, per actus positivos scienter lædas jus alterius.

Ad prob. 1^{am}. R. Affirmat FELINUS in cap. *fin. de Præscript.* at negant probabilius alii. Ratio est, quod talis vere peccet peccato injustitiæ possidendo, reque ipsa malam habeat fidem, cui jura nullo modo indulgere volunt præscriptionis beneficium.

393. *Dices 4.* Si ita præscribi possit ex dictis servituti rusticæ, actionibus pœnalibus præscriptione privativa cum scientia juris alieni; ergo neque scientia juris alieni oberit bonæ fidei in præscriptione privativa, qua extinguitur debitum, atque actiones personales intra 30. annos, modo debitum sit *indefinite contractum*, ac neque jus, neque debitor intra hoc tempus solutionem exigit.

R. C. *seq.* cum PANORM. BARTOLO, HOSTIENS. VASQ. SCHMIE, PICHLER aliisque contra COVARR. GAIL. MYNSING. HAUNOLD. ENGEL et alios, ex sequentibus rationibus: 1°. Quia scientia juris alieni in actionibus ex debito indefinitely contracto, et non exacto a creditore non obstat bonæ fidei, nec præscriptionem impedit 1. de jure civili; 2. nec de jure canonico; ergo. *Pars prior de jure civili* admittitur ab omnibus. *Prob. p. 2. de jure can.* Jus canonicum solum corripit jus civile, quatenus in præscribente peccatum injustitiæ intervenit; sed hoc in dato casu non intervenit; ergo. *Prob. min.* qui enim præcise scit jus alterius, non hoc ipso agit contra jus alterius, si non solvat, si nec ab homine, nec a die, nec a jure interpelletur; quia tunc solvere non tenetur, *arg. L. 5. ff. de R. C. L. 10. C. de pignor.* prudenter enim tunc judicat, se non teneri ad solvendum, antequam exigatur: ergo nec intervenit peccatum injustitiæ, dum differtur solutio.

2°. Sic hæres præscribit legatum relictum alteri, si legatarius, sciens legatum, hoc intra 30. annos non petat, quin obstat, quod hæres sciat, illud esse alteri relictum. Sic proprietarius præscribit usufructui, quem habet alius, si longo tempore ille suo jure non utatur, etsi proprietarius sciat hoc jus competere alteri, L. 25. ff. *quib. mod. ususfr. amitt.* ac clarissime, L. 13. C. *de servit. et aqu.*; ergo idem de aliis actionibus personalibus dicendum. *Prob. Cons.* ideo enim in prioribus exemplis procedit præscriptio; quia hæres non tenetur præstare legatum ante, quam petatur a legatario, nec hunc omittentem petere tenetur sui juris commonere; pariter neque dominus usufructuarium; et quia jura hæc sunt restricta ad usum pro certo tempore, ita, ut si intra hoc non exercentur, ipso non usu pereant: atqui et in nostro casu debitor non tenetur solvere prius, quam creditor exigit;

neque exigere omittentem monere tenetur; ac demum actiones personales sine discrimine sunt restrictæ a jure ad usum, sic ut pereant, si intra 30. annos non moveantur, *L. 3. 4. C. de Præscr. 30. vel 40. ann. L. 4. C. de ann. Except.* Nihilominus juxta ipsam objectionem responsio

Limitatur 1°. *Si debitum indefinite contractum sit*, h. e. cujus solutioni ex conventionem non est certum tempus præfixum; si enim præfixum esset tempus, tum pro creditore, etsi hic non exigeret, ipsa dies interpellaret, ut proin ab illo tempore debitor amplius in bona fide non esset.

2°. *Neque jus solutionem exigit*, velut in emptione et venditione exigit, ut emptor, cum mercem accepit, quam primum commode potest, solvat pretium, ne scilicet mercem simul et pretium retineat; interpellatio enim juris idem præstat, quod interpellatio hominis, *L. 12. de contrah. et committ. stipul. c. fin. de locato.*

3°. *Nec creditor solutionem exigit*; quod si enim hic exigit, hoc ipso debitor non solvens in mora est, et culpa; proinde non in bona fide; adeoque neque procedere potest præscriptio. Nunc cum parte adversa

394. *Si dicas* 1°. Vel debitor, qui scit suam obligationem, et jus alterius, habet animum solvendi, vel non? Si *primum*; ergo non est in quasi possessione libertatis suæ a solvendo debito, itaque præscribere non potest, cum ad omnem præscriptionem requiratur possessio, vel quasi possessio. Si *secundum*; non est in bona fide, sine qua nulla currit præscriptio.

R. 1°. Retorqueo in exemplis supra allatis.

R. 2°. Habet semper animum solvendi, sed sub conditione, *si creditor exegerit*; atque simul est in bona fide, et quasi possessione libertatis suæ, quæ non nisi per exactionem tollitur.

Si dicas 2°. *c. 3. de Præscr.* prohibetur præscriptio tricenalis et quadragenalis cum scientia: sed hæc præscriptio tricennalis et quadragenalis fuerat contra actiones personales introducta; ergo.

R. *D. M.* Prohibetur præscriptio illa cum scientia, quæ est conjuncta cum peccato injustitiæ *C. alia N.* Loquitur enim *cap. cit. de malæ fidei possessoribus prædiorum alienorum*, ut legenti patebit; hinc et *N. min.* quia contra possessores prædiorum iniquos non personalis, sed realis datur actio.

Si dicas 3°. Sciens rem esse alienam, eamque possidere vel incipiens, vel continuans est in mala fide, nec potest præscribere; ergo etiam sciens jus alienum, et illi non satisfaciens est in mala fide, nec præscribere poterit.

R. 1°. *D. Ant.* Sciens rem alienam eamque possidens *injuste*, est in mala fide, etc. *C.* possidens *juste*, ut auctoritate juris, vel judicis, ut supra dictum *N.* Non enim sola rei alienæ scientia, quando non jungitur cum peccato injustitiæ, obest bonæ fidei, *L. 28. ff. de nox. Act. ubi*, excluso peccato injustitiæ, dicitur, *usu quoque me capturum, quamvis sciens alienum possideam.* Igitur sub datâ distinctione

R. 2°. *T. Ant. N. Cons.* *Disparitas* est, quod in materia præscriptionis non sit eadem ratio rerum corporalium, tum jurium incorporalium, sive actionum personalium; hoc ipso enim, quod quis sciat rem esse alienam, ac tamen possideat, possidet injuste, exceptis ante casibus; quia agit contra jus alterius; igitur hoc ipso est in mala fide, et peccat contra justitiam. At vero sciens jus alterius, non hoc ipso agit contra illud, quando

alter usum non exigit, vel præstationem, et prior ante exactionem præstare non tenetur. *Nec obstat*: quod *L. 23. ff. de V. S.* nomine rei, etiam jus veniat; nam hoc neque universaliter respectu cujusque materiæ dicitur, neque tenet; secus enim, cui competit jus ad rem, etiam, ut recte PICHLER hic, competeret jus in re, et cui datur actio personalis, etiam realis data esset. Sub nomine igitur *rei* etiam aliquando venit *jus*, sed quando id sub-jecta materia patitur; non vero id patitur universim materia præscriptionis juxta datam disparitatem. Hinc, si velis, etiam sic recte distingues *Cons.* Ergo etiam sciens jus alienum scientia conjuncta cum peccato injustitiæ est in mala fide *C.* secus *N.*

Neque hinc inferas: Igitur omne jus incorporale, venandi, pascendi, li-gnandi, altius tollendi itineris, actus activi, etc., præscriptione acquiritur, etiamsi sciat quis jus alienum; nam *N. illat.* hæc enim et horum præ-scriptio est positiva, qua novum jus positive acquiritur; ad hanc vero præter possessionem proprie talem, ac titulum positivum necessario requi-runtur actus positivi; hos igitur qui sciens alienum jus nihilominus ponit, contra illud *agendo* jus alienum lædit, sicque mala fide agens contra justi-tiam delinquit; ad præscriptionem contra privativam, qua solum jus alterius extinguitur, nihil positivum in præscribente requiritur, velut in debitore; sed sufficit non usus alterius, creditoris.

Dices 5. Venditor sciens vitium rei venditæ præscribit actioni redhibi-toriæ intra sex menses de jure communi, et tamen talis venditor est in mala fide; ergo.

R. N. quod talis venditor præscribat; sed solum post lapsum dicti tem-poris negatur a jure actio emptori contractum rescindendi, et redhibitionem petere volenti, ne nimium multiplicentur lites; sicut et negatur actio infra dimidium læso, relicta tamen apud lædentem obligatione in conscientia ad resarciendum damnum parti læsæ.

393. *Dico II.* Præter fidem theologice bonam, etiam juridice bona ad præscriptionem saltem ordinariam necessaria est; adeoque ignorantia, vel error juris clari per se loquendo præscriptionem impedit.

Ante prob. obiter noto, ignorantiam aliam esse *facti*, aliam *juris*; hæc est, cum ignoras jus, aut legem, ut si nescias, non licere cum pupillis contrahere, religiosum sine licentia Prælati alienare non posse. Illa est, cum scias quidem legem, ignoras tamen id, quod facis, esse contra legem, ut si nescias eum, quocum contrahis, esse pupillum, vel religiosum licen-tia Prælati destitutum. Certum vero est, ignorantiam *facti* bonæ fidei nihil officere, sive bonam fidem theologice, sive juridice sumas, ex *L. 4. ff. de I. et F. I.* Deinde æque inter auctores convenit, ignorantiam, vel errorem juris dubii, et varie intelligibilis juxta diversas interpretationes probabiles non obesse bonæ fidei, cum tale jus sit nullum jus.

Prob. Concl. Præscriptio omnem vim suam habet a legibus; ergo non valet, etiam pro foro interno, nisi habeat, quæ ad ipsam lege requiruntur: atqui a lege requiritur, ut non procedat ex ignorantia juris clari, saltem in præscriptione ordinaria. *Min. prob. ex L. nunquam 31. ff. de usurp. et usucap. ubi*: *Nunquam in usucapionibus juris error prodesse solet.* Item, *L. Juris. 4. ff. de I. et F. I. Juris ignorantia in usucapionibus negatur*

prodesse. Demum *L. 2. §. 15. ff. pro emptore. ubi: Quod si scias pupillum esse, putes tamen, pupillis licere, res suas sine auctoritate tutoris administrare, non usucapies, quia juris error nulli prodest. Jus vero canonicum nihil quoad hoc immutavit.*

Dixi 1°. *per se loquendo*; excipi enim debent personæ, in quibus toleratur ignorantia juris, ut sunt miles, minorenns, *L. 9. pr. et §. 1. ff. de I. et F. I.* Etiam alias feminæ, non tamen ubi certant de lucro captando, sed tantum ubi de damno vitando, *L. 9. pr. cit. L. 11. C. eod.* Porro rustici iis in materiis, in quibus eos iudex commiseratione dignos æstimaverit, *L. 1. §. fin. de eden.* ac proin etiam tunc tantum, ubi de vitando damno certant.

2°. *Saltem ordinariam*; probabilius enim non obest ignorantia juris bonæ fidei ad præscriptionem extraordinariam, sive longissimi temporis, ad quam sufficit titulus præsumptus. Ratio est; quia ubi titulus non requiritur, sed sufficit præsumptio illius, ibi ignorantia juris non potest obesse præscriptioni; sed in præscriptione longissimi temporis titulus non requiritur, sed loco tituli illius præsumptio est; ergo. *Maj. prob.* Ignorantia enim juris solum ideo obest, quia fundat titulum, quem jura improbant; ergo si titulus non requiritur, etiam obesse non potest ignorantia juris. *Min.* patebit ex dicendis de titulo.

396. *Dices 1.* Si ignorantia juris est invincibilis, habetur bona fides; ergo potest cum ignorantia juris inchoari præscriptio.

R. D. Maj. Habetur bona fides tantum theologicæ talis *C.* etiam juridice talis *N.* Prior sola autem non sufficit, sed etiam requiritur altera, ut tenet communis contra *MEDINAM* et alios.

Dices 2. Leges a nobis citatæ fundantur in præsumptione malæ fidei, nempe in præsumptione scientiæ juris, *c. 82. de R. I. in 6. Qui contra Jura mercatur, præsumitur bonam fidem non habere*: sed si ignorantia est invincibilis, cessat præsumptio hæc.

R. N. Maj. Etsi enim forte ex una alterave lege ita argui posset; tamen, *L. 2. §. 15. ff. pro empt.* hanc assertionem nullo modo recipit; clare enim dicit: *Si scias pupillum esse, NB. putes autem, etc.* ubi supponit lex, adesse opinionem, quod liceat cum pupillis contrahere, quæ opinio est error in jure, et tamen nulla esse præscriptio declaratur. Igitur jura proprie hic non præsumunt, sed fingunt malam fidem; ac verbum præsumitur in *c. 82. cit.* stricte sumi non debet.

Dices 3. Jus canonicum illam solum malam fidem videtur excludere, quæ constituit peccatum grave injustitiæ: atqui ignorantia juris, si invincibilis sit, nullum prorsus peccatum constituit, sed ab hoc excusat, ut certum est omnibus Theologis; ergo hanc ignorantiam neque excludit jus canonicum.

R. N. Maj. Jus canonicum enim solum improbavit malam fidem cum peccato, quam jura Cæsarea admittebant: in cæteris autem, quæ pariter jus Cæsareum requirit ad præscriptionem, nihil jus canonicum immutavit, quia non habuit causam mutandi, cum in iis nulla subsit peccati materia. Deinde notissimi juris est, ea, in quibus jus canonicum nihil disposuit aliter, esse juxta leges civiles regulanda, juxta *c. 1. de N. O. N. Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum*

Principum constitutionibus adjuvantur : atqui jus canonicum hic aliud non disposuit ; ergo.

Dices 4. Si ignorantia et error juris impediat præscriptionem ordinariam , pariter impedit etiam extraordinariam , quia, *L. 31. ff. de Usurp. et Usucap.* simpliciter dicitur, quod *nunquam* possessori prosit error juris.

R. Particulam *nunquam* sumi debere ad mentem *L. cit.* sed lex illa in *ff.* nequit accipi de præscriptione extraordinaria , quia hæc in Digestis est incognita , quæ tantum de ordinaria agunt. Sic et *L. 7. C. h. t. dum* ait simpliciter, quod error juris faciat malæ fidei possessorem , de sola præscriptione ordinaria , utpote de qua sola ibi sermo est , debet intelligi.

Dices 5. In *c. Dudum. de Decim.* Fratres Hospitalis cujusdam Præscriptionem fundabant in donatione facta a rege , qui non poterat donare rem Ecclesiasticam ; contra quos pronunciat INNOCENTIUS III. *Nos igitur, cum donatores prædicti conferre non potuerint aliis, quæ ipsi de jure non poterant possidere, etc. prohibemus, ne Fratres Hospitalis præsumant ulterius impedire, quo minus decimas percipias, etc.* non obstante ; quod præscriptionem allegarent.

R. In hoc *cap.* non exprimitur, quod fuerit allegata præscriptio longissimi temporis ; sed potius indicatur contrarium ; nam altera pars replicavit contra prætensam præscriptionem duplici ex capite : 1. quod titulus a dictis Fratribus allegatus sit inhabilis et jure reprobatus ; 2. quod tempus requisitum nondum effluxerit , ut adeo hinc nostra potius stabiliatur sententia.

ARTICULUS III.

AN SEMPER NECESSARIA SIT FIDES POSITIVE BONA, VEL ETIAM NEGATIVE BONA SUFFICIAT ? AC QUOMODO FIDES AUCTORIS PROSIT, VEL OBSIT SUCCESSORI IN ORDINE AD PRÆSCRIBENDUM ?

397. *Præmitto.* Dubio practico inchoari præscriptionem haud posse , ex dictis Art. præc. liquet ; sed et cum eodem nec continuari posse , longe tutior est sententia , atque etiam probabilior, 1°. spectata auctoritate ; cum præter paucos, ENGEL, GLETLE, MOLINA , vix alius contrarium asserat : 2°. spectatis rationibus ; nam 1. id non obscure videtur decerni, *L. 32. §. 1. ff. de Usurp. et Usucap.* ubi : *Si quis id, quod possidet, non putet sibi per leges licere usucapere, dicendum est, etiamsi erret, non procedere tamen ejus usucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in jure erranti non procedat usucapio* ; quæ lex agit de possidente jam , ac proinde præscriptionis continuatione. Deinde quia præscriptionem continuans cum dubio practico peccat formaliter contra *justitiam*, saltem *affective*, quod respectu talis idem est, ac si *effective* læderet , cum ita comparatus sit, ut possidere velit, etiamsi jus alterius *effective* lædat , quod revera sic possidendo lædere potest. Novi, dici posse , etiam deposito dubio practico, adhuc realiter remanere periculum lædendi jus alienum ; æque, ac si non esset depositum ; verum cum per principia extrinseca ipsius juris deponendo dubium practicum constituatur in bona fide, statque moraliter certus, se hic et nunc juste possidere , si quæ tamen forte (nam etiam subesse po-

test) subesset juris alieni læsio, hæc se haberet quasi per accidens, sicut respectu cujuslibet bonæ fidei possessoris.

Sola igitur controversia remanet de dubio speculativo, sive an sufficiat fides solum *negative bona*? quam Artic. præc. descripsimus. Ac dupliciter institui potest quæstio; 1°. an sufficiat ad continuationem præscriptionis? 2°. An etiam ad ejus inchoationem?

398. *Dico I.* Non est necessaria fides positive bona, sed sufficit negative bona 1°. ad præscriptionis continuationem; 2°. et ad ejusdem inchoationem, ac proinde dubium speculativum præscriptionem sive superveniens possessioni jam cœptæ, sive illam antecedens non impedit.

Pars 1^a. est communis auctorum, nullo, quem sciam, contradicente. Ac ratio est, quod per possessionem bona fide cœptam melior reddatur conditio possidentis; ergo non obstante dubio speculativo, an res aliena sit, possessor præscriptionem continuare potest, ac sibi formare dictamen practicum de sue actionis, vel possessionis justitia per principium reflexum: *In dubio melior est conditio possidentis*: ac, postquam debita diligentia in veritatem inquisivit, ita se resolvere: etsi forsitan res hæc aliena sit, quia tamen, jure sic statuente, melior est conditio possidentis, in dubio illam possidere ut meam possum licite pergere. Id quod etiam plures extendunt ad casum, quo possessori videatur probabilius rem non esse suam, eo quod idcirco nondum habeat proprie conscientiam rei alienæ, et possessio adhuc præponderet, vel certe probabilitati contrariæ æquivalet; sicque conjuncta cum probabilitate, quæ stat pro possessore, prævaleat rationibus oppositis, sive oppositæ probabilitati.

Pars 2^a. quam tenent VASQUIUS, *illustr. Controv. Lib. 2. c. 77.* ENGEL, *hic*, SCHMIER, PICHLER, contra plurimos,

Prob. 1°. Potest cum dubio speculativo tam positivo quam negativo, sive fide solum negative bona continuari præscriptio juxta adversarios, quia mediante principio extrinseco, in jure fundato et recepto, scilicet, *melior est conditio possidentis*, deponi potest dubium practicum, ac formari dictamen practicum, sive prudenter judicari, quod licite continuetur possessio: atqui etiam inchoans præscriptionem tum hoc ipsum principium, tum alia æque firma et in jure recepta habet ad deponendum dubium practicum. *prob. min.* in casu: vis prædium emere a Titio, sed dubitas negative, vel etiam positive ob rationem probabilem in utramque partem, utrum revera Titius sit prædii dominus, in hoc casu sic potes ratiocinari: *Nemo præsumendus est malus, et malæ fidei possessor, nisi probetur clare, arg. c. fin. de præsumpt. L. 51. ff. pro socio. L. 30. C. de evict.* sed clare mihi non probatur, quod Titius sit malus, vel possessor malæ fidei; ergo credendum mihi est, quod mihi rem suam vendat; ergo prudenter judico, quod sit possessor bonæ fidei, ac licite mihi vendat; ergo et licite emo, ac possideo, etiamsi forsitan esset aliena; nam juri vendendi ceu correlativum respondet jus emendi. *Item*: in dubio melior est conditio possidentis; ergo credere debeo Titium esse dominum; ergo et licite emo prædium, ac tanquam meum possidere incipio, cum nulla sit ratio, cur jus suum, ac meliorem conditionem transferre non possit.

399. *Prob. 2º.* Jus canonicum, dum correxerat jus civile ratione fidei ad præscriptionem requisitæ, *c. fin. de Præscript.* requirit fidem, quæ excludat scientiam rei alienæ, et sic peccatum injustitiæ: *Oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ*: atqui dubitans speculative, vel habens fidem negative bonam, non habet scientiam rei alienæ. Certe si juxta Adversarios non habeatur scientia rei alienæ per dubium speculativum, superveniens præscriptioni jam cœptæ, nec dici potest, quod per dubium speculativum antecedens habeatur scientia rei alienæ, dum inchoatur præscriptio; quia *c. cit.* tam de inchoatione, quam continuatione aperte loquitur, dum inquit, *in nulla temporis parte*. Vel igitur ob dubium speculativum nullibi habetur scientia rei alienæ, vel utrobique; et sic nec continuari cum illo præscriptio posset.

Confirmantur dicta hactenus inde, quod, si cum dubio speculativo inchoari non posset præscriptio, ea perraro, et vix unquam haberet locum, cum vix habere possimus certitudinem moralem, eum, qui nobis vendit, donat, etc. esse dominum; ac dominia rerum possessionis primum ac præscriptionis jure reddantur certa; hinc enim in emptionibus, venditionibus tam caute ac provide exigi cautio solet de præstanda evictione; ac passim Jurisconsulti aiunt, per emptionem non nisi conditionatum rei dominum acquiri, ac solum dari usucapiendi causam. Illud tamen concedi debet, quod et Adversarii concedere debent de eo, qui præscriptionem continuat, dubium non debere esse *crassum*, quod debita veritatis inquisitione tolli posset, sed in quam inquirere præscribens non vult, vel studiose negligit; cum dubium hoc æquivalet scientiæ; proinde nec peccatum excludat, nec patiatur per principia extrinseca formari dictamen practicum de justitia possessionis.

400. *Obj. I.* Qui dubius speculative rem occupat, male agit; ergo. *Prob. Ant.* quia sine sufficienti ratione se præfert aliis; nescit enim, utrum res sit sua, vel non.

R. 1º. *Retorq.* in eo, qui dubius speculative rem occupatam possidere pergit.

R. 2º. *N. Ant. et huj. prob.* nam causa se præferendi aliis sufficiens et titulus est tum contractus emptionis vel similis, tum possessio illius, qui rem tradit, et præsumptio, quod is, a quo accipitur, sit verus dominus, ac possessor bonæ fidei.

Inst. 1. Speculative dubius se exponit periculo occupandi rem alienam; ergo revera peccat, sicut dum testator legatum fecit, sed dubium est, cui legatum fecerit, Caio, an Sempronio, si quis eorum legatum occupat, injuste agit, quia id facit cum periculo lædendi jus alterius.

R. 1º. Sic etiam se periculo exponeret retinendi rem alienam, qui speculative dubius rem possidere pergit.

R. 2º. *D. Ant.* Se exponit periculo lædendi jus alterius materialiter *C.* formaliter *subd.* si non deponat dubium practicum *C.* si hoc deponat *N.* Elsi talis forte lædat jus alterius, non tamen peccat formaliter, uti neque, Adversariorum consensu, qui sic præscriptionem continuat. Quoad legatum est *disparitas*; quia ex iis duobus alteruter illud occupans, velut si Caius, nullum haberet pro se speciale principium aliquid juris, possessionis, præsumptionis, cum titulus, qui competere posset uni, idem æque competat alteri.

Inst. 2. Inchoans præscriptionem cum dubio speculativo habet se sicut judex: atqui judex in dubio nequit adjudicare causam uni sine periculo injuriam faciendi parti alteri; nec etiam hoc judici eo casu permissum est; ergo.

R. N. M. Disparitas est, quod pro judice non stet similis titulus, vel præsumptio, ubi utriusque partis paria momenta sunt, vel res est dubia, sed vi officii tunc debet ferre sententiam secundum jura partium. Aliud ex dictis est de eo, qui præscriptionem inchoat; is enim possessionem alterius, præsumptionem pro se habet. Sed vel hinc a judice confirmatur conclusio; si enim pro una parte stet præsumptio juris et possessio, huic totum adjudicare debet; ergo et hic in nostro casu juste præscriptionem inchoat, quia pro hoc stant eadem adminicula juris sicut juxta Adversarios pro eo stant, qui præscriptionem continuat.

Inst. 3. Non sequitur, licet præscriptionem continuare cum dubio speculativo, ergo etiam inchoare; ergo. *Prob. Ant.* Sic femina, quæ nupsit viro, quem ignorabat jam habere uxorem, potest continuare cohabitationem cum illo, licet superveniat dubium speculativum, annon jam uxorem habeat; non tamen hinc inferre licet, igitur etiam cum hoc dubio cohabitationem inchoare licet, juxta *Can. si virgo. C. 34. Q. 1.*

R. D. Ant. Si præscriptionem inchoans non habeat æque sufficiens fundamentum deponendi dubium practicum, ac continuans *C. secus N.* Ita per occupationem rei, cujus dominus extare præsumitur, non potest inchoari præscriptio ante, quam prudenter judicetur derelicta, quia alias deest sufficiens fundamentum deponendi dubium practicum.

Ad prob. disparitas est, quod in dato casu pro puella nec stet juris præsumptio, nec possessio, sed potius pro primo matrimonio; deest igitur et hic fundamentum deponendi dubium practicum. Ac quidem *Can. cit.* de ea loquitur, quæ plane nescivit, virum esse alteri uxori junctum, dum ei nupsit, ait enim, si nesciens viro nupsit, non de ea, quæ dubitabat.

401. *Obj. II.* Dum proprietas rei aliquot annis possessæ per contestationem litis evadit litigiosa, lite durante non præscribit possessor in foro externo; ergo nec præscribere potest, dum per dubium speculativum litigiosa redditur in foro conscientiae; pro hoc enim foro se habet illud dubium, quantum pro externo se habet actor, qui litem movit.

R. C. Ant. N. Cons. et rat. Pendente lite in foro externo adhuc pro nulla parte habetur judicium, hinc pro hoc foro subtilitate juris tantisper fingitur, deesse aliquod requisitum ad præscriptionem, et tempus non computatur ante finitum judicium, juxta dicenda de interruptione præscriptionis; at in foro interno possessor ipse, non obstante dubio speculativo, potest sibi formare judicium, sive dictamen practicum. Ut adeo vel ex hoc ipso probetur conclusio; nam sicut in foro externo, quando lata est pro possessore sententia, interruptio cessat ac si præscriptio nunquam interrupta fuisset; ita dum pro foro interno possessor ex principiis juris sibi format judicium, secure ac juste præscribit. Et vero sic debent respondere Adversarii quoad præscriptionis continuationem.

402. *Obj. III.* Dum formatur dictamen practicum per principia juris, hoc

ipso non manet fides negative bona, sed sit bona positive; si enim judicare possim, quod Titius venditor sit bonæ fidei possessor, etiam recte judico, quod res, quam ab eo emo, aliena non sit; ergo.

R. 1°. Ergo ex data ratione neque continuari potest præscriptio cum fide negative bona, quia per principium juris: *In dubio melior est conditio possidentis*, inducitur fides positive bona; quidquid igitur hic respondebunt adversarii, simul nobis inserviet. Sed

R. 2°. *N. Ant. ad prob. T. A. N. Cons.* Etsi enim, qui præscriptionem inchoat, sic judicare possit juxta nos, quod res aliena non sit; quod universaliter non tenet, cum dominium rei et proprietas sæpe probari non possit; judicium tamen hoc non est necessarium; sed satis est, quod judicem Titium e. g. venditorem esse bonæ fidei possessorem, cum quo judicio stat fides negative bona, et manet dubium speculativum de proprietate rei. Quod si per dictamen practicum quis contenderet judicari de proprietate rei, id non satis perite fieret, cum hoc præcise actionis licentiam attingat.

403. *Dico II.* Bona fides auctoris prodest successori tam universali, quam singulari, adeo, ut, nisi in his mala fides superveniat, possint accessione temporis uti, id est, computare tempus possessionis, quo auctor bona fide possedit, illudque conjungere cum tempore suæ possessionis in ordine ad complendam præscriptionem. *Auctor* vero hic dicitur, qui primus possidere cæpit, *successor*, qui in re ab auctore possessa succedit; estque 1°. alius *universalis*, qui in universum jus bonorum auctoris succedit, ut hæres; alius *singularis*, qui in re aliqua particulari determinata succedit, sive titulo singulari, ut emptor, legatarius. 2°. Alius *immediatus*, qui immediate, alius *mediatus*, qui mediate auctori succedit, h. e. qui succedit primum successori immediato.

Ratio Conclusionis est; quia auctor vult in successorem transferre jus, quod habuit: atqui inter auctoris jura etiam est hoc, quod est cæpisse præscriptionem bonæ fidei; ergo et hoc transfert.

404. *Dico III.* E contra mala fides auctoris obest successori immediato universali adeo, ut nec hic uti possit accessione temporis; nec incipiendo a possessione propria complere possit saltem præscriptionem ordinariam.

Ratio est, quia defunctus, et hæres ejus immediatus sunt fictione juris una eademque persona; ergo possessio hæredis immediati æque infecta est, ac possessio auctoris defuncti. *Ant. constat ex L. 11. C. de acquir. vel amitt. poss. L. 11. ff. de divers. temp. præscr.* ubi: *cum hæres in jus omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit.*

Dixi: 1°. *Successori*, etc. id est, *hæredi*; qui enim alteri succedit in officio, vel beneficio, quia non succedit ut hæres, sed titulo collationis, hic non comprehenditur. *Item*, excipitur, qui rem ab auctore possessam mala fide, alio possideret titulo quam hæreditatis, ut emptionis, etc. Sic enim quoad hoc non est eadem cum illo persona.

2°. Saltem *ordinariam*; nam *extraordinariam* inchoare probabilius potest a tempore, quo ipse possidere cæpit; quia jus civile imprimis quoad præscriptionem longissimi temporis vel *extraordinariam* bonam fidem veram non requirit; ergo multo minus mala fides ficta oberit juxta jus civile; jus

vero canonicum, dum jus civile corrigit, non attendit malam fidem fictam, sed solum veram, et peccato conjunctam; hoc vero mala fides ficta non involvit. Talis igitur præscribet, non tamen titulo *pro hærede*, sed præsumptio. Ita VASQUIUS, PIEHLER contra alios.

Si dicas 1. Juxta hanc rationem etiam æque posset inchoare præscriptionem ordinariam.

R. N. Illat. Quia leges civiles nunquam permittunt inchoari posse præscriptionem ordinariam cum mala fide etiam ficta; permittunt tamen in præscriptione extraordinaria, ut ante ostensum; igitur cum jus canonicum nihil immutarit, quoad malam fidem fictam, nec hanc attendat, sequitur hanc non obesse præscriptioni extraordinariæ.

Si dicas 2. L. 11. ff. de divers. temp. præscr. cit. loquitur universaliter; ergo et ad præscriptionem extraordinariam extendi debet.

R. N. Ant. nam in *ff.* nondum agitur de præscriptione extraordinaria; ergo tantum de ordinaria intelligi debet *L. 11. cit.*

Dico IV. Non tamen nocet mala fides auctoris successori universali mediato.

Ratio est; quia hæres mediatus, utpote hæres hæredis non censetur una civiliter persona cum auctore primo malæ fidei; igitur si hæres immediatus habuit bonam fidem veram, licet fictione juris tanquam successor immediatus habuerit malam, successor mediatus a se ipso præscriptionem ordinariam inchoare et complere potest, cum hic malam fidem fictam non habeat; in jure enim non datur duplex fictio in eadem causa, sive fictio fictionis, et proin mala fides ficta successoris immediati non causat malam fidem fictam in mediato, sicut umbra non causat umbram.

Si dicas : Hæres mediatus debet solvere onera hæredis immediati, si hic non satisfacit, *c. ult. de sepult. et c. 5. de raptor.*; ergo etiam rem ipsam, quam defunctus mala fide possedit, restituere; ergo semper tenetur restituere, et nunquam potest præscribere.

R. D. Ant. Si nondum est præscriptum *C.* si est *N.* Deinde *citt. cc.* loquuntur de hærede immediato.

405. *Dico V.* Mala fides auctoris non nocet successori singulari in rebus mobilibus; sed potest earum præscriptionem ordinariam inchoare a se ipso. Habetur *L. 5. ff. de divers. temporal. præscr.* ubi dicitur, vitium auctoris non obesse emptori, vel legatario.

Ratio est; quia mala fides est vitium personale, ergo personam auctoris non egreditur; ergo non transit ad successorem singularem, qui ne quidem fictione juris est eadem cum auctore persona, in eoque insuper differt a successore universali.

Dixi : in rebus mobilibus ; nam quoad res immobiles, has præscriptione ordinaria præscribere non potest, si auctor eas mala fide possedit, et in successorem singularem alienando transtulit, ut si huic, ignorante domino vendidisset pignus, aut plane rem furtivam, *Auth. malæ fidei. C. de Præscr. long. temp. desumpta ex Nov. 119.* licet ibid. ipsi non prohibeatur, sed expresse permittatur præscriptio extraordinaria 30, annorum.

ARTICULUS IV.

QUALIS TITULUS REQUIRATUR ET SUFFICIAT AD LEGITIME PRÆSCRIBENDUM?

406. *Præmitto* : Bona fides fundatur in titulo justo. Titulus vero justus hoc loco nihil aliud est, quam *causa ad transferendum dominium habilis*. Ex jure sequentes sunt : 1°. Titulus *pro soluto* ; locum habet, quoties vel debitor verus rem alienam, vel non debitor rem suam in solutum dedit, alter vero illam bona fide accepit, *L. 46. 48. ff. h. t.* 2°. *Pro suo*, specificè sumptus est, dum quis res, quæ nullius sunt, usucapit bona fide. *L. 2. ff. h. t.* vel si quis res possidendo usucapit, quas bona fide putat nullius esse; velut, si quis pecuniam securitatis causa in terra defossam thesauri loco apprehendat. 3°. *Pro emptore*, dum quis rem alienam a non domino bona fide emit. 4°. *Pro hærede, vel pro possessore*, quando hæres, vel bonorum possessor in hæreditate delata rem alienam sine mala fide tum sua, tum defuncti possidet, *L. pen. ff. h. t.* 5°. *Pro donato* usucapit, quicumque rem alienam donationis causa traditam bona fide accepit, modo vera ac valida sit donatio, nec revocabilis, *L. 1. ff. h. t.* hinc donatio mortis causa non est justus usucapiendi titulus. 6°. *Pro derelicto*, dum res aliena a non domino habita pro derelicta occupatur bona fide; sicque dicitur ab hoc usucapi titulo pro derelicto. Unde *strictè loquendo* ad res amissas et bona naufragorum non pertinet continuo; eo tamen aliquando extenditur. 7°. *Pro legato* dicitur usucapere, qui rem alienam legatam bona fide accepit, *L. 1. 2. 4. ff. h. t.* 8°. *Pro dote*, qui rem alienam pro dote accepit, quam hoc titulo præscribit constante matrimonio, *L. 1. cit.* Ex his duo priores, *pro soluto*, et *pro suo* sunt simul tituli generales, eo quod præterea cum cæteris titulis specialibus concurrant; quicumque enim possidet pro emptore, donato, etc. simul etiam pro suo, et pro suo soluto possidet.

Porro divisione alia, quæ hic maxime observanda, titulus est quadruplex : 1°. *Verus*, quando re ipsa subest causa habilis ad transferendum dominium, ut si re vera rem a vero domino emptione, donatione, vel simili ex recensitis modis acceperis. 2°. *Coloratus*, quando re vera intervenit titulus alias habilis, sed nulliter ex aliqua causa, latente tamen, ut si is, qui rem tibi vendit, donat, etc. re ipsa dominus non sit, quod tamen ignoratur. 3°. *Existimatus*, dum inculpabiliter putas, te rem habere ex causa habili, quæ tamen nec vere, nec apparenter præcessit, ut si hæres inter res hæreditarias rem alienam possideat, quam bona fide, sed erronee putat testatoris fuisse. 4°. *Præsumptus*, quando jura ob diuturnitatem temporis, quo quis rem possedit, præsumunt intervenisse causamabilem, licet hæc ob diuturnitatem temporis nec designari, nec allegari possit, ut adeo hoc casu diuturnitas suppleat defectum tituli alias requisiti.

407. *Dico I.* Ad omnem præscriptionem ordinariam requiritur aliquis titulus; non tamen necessario verus; sed sufficit coloratus, vel existimatus.

Ratio 1^æ part. est; quia sine titulo non potest quis esse bonæ fidei possessor; nec enim prudenter judicare potest, se rem, quam habet, juste possidere, idque adeo verum est, ut, si etiam in præscriptione extraordinaria

constet, aliquem ex vitioso titulo possidere, nulla sit præscriptio, ut paulo post dicetur. Unde *L. 14. C. de R. V.* dicitur: *Nullo justo Titulo præcedente possidentes ratio juris quærere dominium prohibet.* Concordat *L. 4. C. de Præscr. long. temp. et aliæ.*

Ratio 2^æ. part. est; quia titulus verus se ipso sine præscriptione transfert dominium.

Ratio 3^æ. part. sequitur ex dictis; quia aliquis titulus requiritur; verus autem non est necessarius; ergo coloratus sive apparens; vel existimatus sufficit. Hic tamen

Observa, titulum coloratum non sufficere, si nitatur errore juris clari non tolerato juxta dicta *Art. II.* neque existimatum, si ortus sit errore *facti proprii*, ut, si putes, te emissem aliquid, cum tamen nulla intervenierit emptio; ratio est ex *L. 27. ff. h. t.* clare hunc titulum reprobante, ac aliis; debet igitur existimatus niti errore *facti alieni*, cujus exemplum habes in descriptione hujus tituli num. præc.

408. *Dices 1.* Possum præscribere variis rebus incorporalibus, ut sunt jura, servitutes reales, sine titulo; ergo hic ad quamlibet præscriptionem non requiritur.

R. D. Ant. Sine titulo vel proprie, vel improprie tali, vel negativo *N.* saltem sine proprie tali, vel positivo in datis exemplis *C.* In harum rerum præscriptione, alterius, domini nempe, patientia et silentium obit vicem tituli. Sic conciliari auctores possunt, quorum aliqui negant, in præscribendis id genus rebus requiri titulum; alii affirmant, litem moventes de nomine. Responsio sumitur ex *L. 5. §. 3. ff. de Itin. actuque priv. L. 1. C. de servit. et aq.* ubi generaliter dicitur, longam possessionem quietam et consuetudinem in servitutibus vicem tituli obtinere. Modo tamen præscribens non possideat vi, clam h. e. furtim, et precario; unde nec alium tenetur allegare titulum, vel jus, quam patientiam domini, cujus interest, servitutem in suo fundo non constitui.

409. *Dices 2.* Jura exigunt eadem observari quoad res incorporales, quæ de rebus corporalibus sancita sunt, *L. 2. C. de servit. et aq. L. fin. C. de Præscr. long. temp.*; ergo absolute necessarius est titulus positivus.

R. D. Ant. Exigunt eadem observari quoad tempus, ut in præscriptione servitutum idem servetur tempus, quod in rebus corporalibus, id quod vult *L. 2. cit.* ac servata pariter distinctione inter præsentem et absentem, sicut in corporalibus, quod intendit *L. fin. cit. C.* quoad titulum et possessionem *N.* Sed in his negativus sufficit juxta *L. 5. sup. cit.* et possessio quasi, dum in corporalibus vera requiritur apprehensio.

410. *Dices 3.* Si in servitutibus realibus et juribus ad præscribendum non requiratur titulus proprie dictus et positivus, ergo neque in præscriptione juris venandi, pascendi, lignandi et similibus: sed hoc est contra communem; ergo.

R. N. Seq. M. ac ratio disparitatis est, quia ejusmodi jurium, pascendi, etc. amissio grave admodum præjudicium parit domino; ubi vero grave alteri inferitur præjudicium, merito titulus proprie dictus requiritur; sicut et propter eandem causam requiritur in corporalibus, utpote in quarum

rerum præscriptione dominus ipso rei dominio excidit. E contra præscriptione servitutum salva manet rei proprietas, et solum minuitur libertas domini, velut quando tua patientia per agrum tuum iter constituitur.

Si dicas : Etiam ususfructus est servitus, et tamen jus hoc contra dominum non præscribitur mera hujus patientia; ergo nec servitutes cæteræ.

R. N. Cons. Ratio fere est eadem, quæ ante data; nam ususfructus, cum omne rei emolumentum importet, præscriptione grave admodum damnum infertur domino; unde et ad res corporales refertur.

411. *Dices* 4. Vel ergo ad præscriptionem rerum incorporalium, servitutum realium sola sufficit domini patientia et silentium? vel hujus simul requiritur scientia? Neutrum videtur dici posse; ergo.

R. Sufficit sola patientia, sive tolerantia *negativa*, quæ habetur per hoc, quod dominus non contradicat, nec est opus ut positive approbet, non vero necessarium est, ut simul dominus habeat scientiam; tum quia leges nihil dicunt de scientia; tum quia præscriptiones aliæ etiam currunt contra ignorantes.

Si dicas 1°. Patientia supponit scientiam; ignorans enim non dicitur pati; ergo.

R. D. Ant. Patientia positiva supponit scientiam, scilicet, dum dominus sciens, quod alius aliquid non debitum faciat in re sua, quin huic contradicat C. negativa, quando præcise non clam, nec vi, nec precario re utenti nihil opponitur a domino, cujus res est N.

Si dicas 2°. L. 2. C. de Servit. et aq. Præscriptioni tum esse locus dicitur, si aquam per possessionem *eo sciente*, scilicet domino, duxisti; ergo.

R. Verba illa, *eo sciente*, in L. cit. non adduci necessitatis causa, sed tantum probationis, quod aquam non duxerit *clam*, vel furtim; si vero non ducatur clam vel animo celandi, et dominus ignoret, præscriptionem non impedit, L. 3. §. 3. *quod vi, aut clam*. Deinde relata verba, *eo sciente*, afferuntur ad exprimendam speciem facti; nam per modum narrantis ac repentis verba, quæ supplicans in sua narratione facti proposuit; proinde vim legis non habent.

412. *Dico II.* Ad præscriptionem extraordinariam regulariter titulus præsumptus sufficit, h. e. possidens tempore longissimo non tenetur allegare titulum determinatum alium, vel, si alleget, probare, sed tanti temporis diuturnitas loco tituli est, ex qua præsumunt jura titulum præcessisse, sive deinde præcesserit, sive non. Constat utroque jure, civili, L. 4. C. de Præscr. 30. vel 40. ann. canonico, c. ad aures de Præscr.

Dixi: *regulariter*; nam, ut sufficiat titulus præsumptus, necesse est 1°. ut jus non resistat possessioni cum positiva prohibitione. Sic non præscribit Episcopus contra alterum, licet per 40. annos aliquas parochias aut Ecclesias sitas in Diocesi alterius possederit, si titulum alium, quam præsumptum allegare non possit, ut constat ex c. 1. h. t. in 6. 2°. ut aliunde non sit contra præscribentem præsumptio juris; talis enim præsumptio excludit præsumptionem tituli justi, ut rursum constat c. 1. cit. ac proinde eo casu

allegandus et probandus est titulus, velut si Clericus extraneus contra Parochum, vel in aliena parochia diceret, se præscripsisse decimas.

413. *Dico III.* Ad præscriptionem immemoriam, id est, tanti temporis, cujus initium non est in hominum memoria, titulus præsumptus semper sufficit, nec unquam opus est allegare, vel probare alium; modo allegans tempus immemoriam sit ad præscribendum capax, et res ex se apta præscribi, sive non vitiosa sit.

Constat c. 1. h. t. ubi in fine additur: *Nisi tanti temporis allegetur præscriptio, cujus contrarii memoria non existat.* Et vero magnæ sunt temporis immemorialis prærogativæ, inter quas hæc ipsa relata princeps est. Unde et præscriptio immemorialis nullo statuto a lege generaliter præscriptiones excludente comprehenditur, ut si addatur clausula: *Nulla præscriptione obstante.* Nihilominus

414. *Dico IV.* Corruit probabilius præscriptio tam extraordinaria, quam immemorialis, si re ad judicem delata, constet de vitioso possessionis titulo et initio, ut si detegeretur, quod possessio inceperit titulo emptionis rei de jure non vendibilis, vel quocumque titulo alio invalido de jure.

Prob. Quia juxta Brocardicum commune: *Præsumptio cedit veritati*; ergo cessat tituli præsumptio, si vel nullum præcessisse constet, vel jure invalidum et vitiosum. Accedit sat clara juris dispositio, c. 31. de Decim. Unde et c. 4. D. 8. ait S. AUGUSTINUS: *Veritate manifestata cedat consuetudo veritati... nemo consuetudinem rationi et veritati præponat.* Insuper ratio est, quod sine fide theologicæ bonæ nulla procedat præscriptio, illa vero defuisset, si possessor titulo vitioso, possessionem inchoasset.

415. *Dices 1.* Jura in præscriptione extraordinaria præsumunt titulum, sive quis præcesserit, sive non; ergo. Imo leges civiles, velut L. 3. 4. C. de præscr. 30. vel 40. annor. approbant præscriptionem sine ullo titulo; modo adsit longissimum possessionis tempus; ergo.

R. ad 1um. *N. Cons:* nam præsumptio procedit quidem, quam diu veritas latet, cessat autem, si constet de iniquitate, vel injustitia tituli.

R. ad 2um. Vel eæ leges mitius interpretandæ sunt, de casu, quo errore juris inculpabili cœpta esset præscriptio extraordinaria, cum bona tamen fide theologica; vel si contendas, leges loqui de præscriptione cœpta cum mala fide theologica, standum contra contendimus jure canonico, omnem, ex dictis de bona fide, præscriptionem reprobante, quæ cum peccato fit.

Dices 2. Præscriptio immemorialis saltem parit præsumptionem juris et de jure: item purgat malam fidem; ergo non admittit probationem tituli injusti sibi contrariantis.

R. D. *Ant.* Quam diu non constat de injustitia tituli C. si constet N. *Ant. et Cons.* Tunc enim non est amplius præsumptioni locus; sed debet hæc cedere veritati.

Dices 3. In præscriptione extraordinaria præsumitur titulus absolute, ita ut, licet unus detegatur injustus, quo vitiose et cum mala fide cœpisset

præscriptio, præsumatur alius latens et idoneus; ergo nondum corrueat præscriptio.

R. N. Aut. quod sine fundamento asseritur, nec de hac præsumptione vestigium in ullo jure reperitur.

ARTICULUS V.

QUINAM? CONTRA QUOS? AC QUARUM RERUM DOMINIUM POSSINT PRÆSCRIBERE? ET QUO TEMPORE?

416. *Præmitto* : Ad præscriptionem insuper possessionem veram, vel quasi possessionem requiri, ex dictis hactenus liquet. Certum vero videtur, non sufficere possessionem *naturalem* tantum; si enim sola hæc sine civili sufficeret, possent duo, vel plures simul rem eandem præscribere, quod repugnat. Sufficit tamen *civilis* sine naturali; quia, si civilis sine naturali non sufficeret, vix aliquis unquam præscriberet; quia vix aliquis toto et tanto tempore, quod ad continuandam præscriptionem requiritur, possessionem naturalem continuat, sed solam civilem. Præterea satis convenit, tempus ad præscriptionem positivam computandum non esse de momento in momentum, sed de die in diem, L. 15. ff. de divers. temp. act. ubi : *In usucapione ita servatur, ut etiamsi minimo momento novissimi diei possessa sit res, nihilominus repleatur usucapio, nec totus dies exigitur ad explendum constitutum tempus.* Idem asserit L. 6. et 7. ff. de Usuc. Neque obstat L. 6. ff. de O. et A. In omnibus temporalibus actionibus, nisi novissimus dies totus compleatur, non finit obligationem; nam ea lex loquitur, ut vult ACCURSIUS, et cum eo potior Jurisconsultorum, de actionibus personalibus, quibus respondent obligationes, ut si intra constitutum tempus non egerit, e. g., si actio sit annalis et intra annum non egerit, totus adhuc ultimus dies sit actori utilis; quia sic adhuc intra annum agit, unde ut contra actionem præscriptum sit, necesse est dies totus effluerit. Hæc vero præscriptio, qua actio præscribendo extinguitur, est minus proprie talis, qua extinguitur jus alterius, ad quam L. 6. cit. requirit, ut tempus totum effluerit, quia quamdiu durat tempus constitutum, is agere potest.

417. *Dico I.* Præscribere possunt omnes, qui acquirendi dominii, vel juris capaces sunt. Est hæc regula generalis, et colligitur ex L. 4. ff. de Usurp. et Usuc.

Ratio est, quia usucapio est adjectio dominii, sive hujus acquisitio per continuationem possessionis tempore lege definito.

Dico II. Contra illas personas generaliter præscribi non potest, quæ non possunt stare in judicio, agendo, jura sua tuendo. L. 1. §. ne autem. C. de ann. except. ubi : *Præscriptio non currit non valenti agere de jure.*

Ratio est; quia naturalis æquitas non patitur, ut ibi sit pœna, vel jactura, ubi nulla culpa et negligentia, nec potestas se in judicio tuendi. Sic contra mulierem non currit præscriptio, si soluto matrimonio agat pro dote, a marito durante matrimonio alienata, quia durante matrimonio per leges agere non potuit pro dote, nisi unico in casu, quo scivisset, ob pro-

digalitatē virum ad inopiam vergere. Sic contra annualem actionem injuriarum non præscribitur, esto, annus a die illatæ injuriæ elapsus sit, si injuria affectus non nisi ab uno alteroque mense ejus notitiam habuerit, quia prius agere non potuit.

418. *Dico III.* Præscribi non possunt res vitiosæ, sive laborantes vitio, aut inhabilitate a *natura sua*, ac generaliter, quæ in commercio humano, et privatorum bona non sunt; cum enim præscriptio sit acquisitio dominii, consequens est, præscribi non posse, quæ esse in dominio non possunt.

Res vero in hac materia vitiosæ a *natura* sunt

1°. *Res sacræ* et religiosæ ad Dei cultum consecratæ, ut templa, cœmeteria, vestes sacræ, calices, etc. 2°. *Res sanctæ*, sive sacræ analogice, h. e. quæ speciali sanctione defenduntur ab injuria hominum, ut jura, quæ habet Majestas particularis sibi intrinseca, velut jus supremæ advocatiæ Ecclesiæ, quod soli competit Majestati Cæsareæ. 3°. *Res publicæ*, ut plateæ, pontes, forum, viæ publicæ. 4°. *Quæ debentur principi* in recognitionem supremæ potestatis, et in signum subjectionis. 5°. *Jura spiritualia* et Ecclesiastica a laico, secluso privilegio, possideri prohibita. 6°. *Matrimonium* carnale, ita, ut evadant conjuges, qui propter impedimentum intercedens esse non possunt. 7°. Quæ sunt *juris divini*. 8°. *Liber homo*, ut fiat servus, §. 4. *Inst. de Usuc.* 9°. *Res mercæ facultatis*, ut sunt actus puræ liberalitatis, favoris, et amicitiae, ex merito arbitrio, vel precario positi, ut si quem sæpius invites ad convivium; molendinum unum frequentes præ alio; præcise in gratiam alterius ædificium tuum, cum jure posses, non tollas altius. Ubi tamen quoad actus hujusmodi

Observa, posse et in his præscriptioni aliquando locum esse, ut ex actibus facultativis fiant obligatorii; velut, si aliquando molendinum aliud adire voluisses, neglecto antiquo, quod alias frequentasti, sed ab hujus molitore interpellatus, vel prohibitus destitisses, rediens ad molendinum prius; aut si, cum velles tollere ædificium altius, sed obsistenti tum alteri acquievisses; sic enim te in obligatione putatitia, alterum in quasi possessione constituisses, qui et prohibitionē suā, et tuā acquiescentia, actum exercuisset possessorium, ac possidere contra te jus cœpisset, adeoque frequentatio molendini, omissio tollendi ædificium altius desinerent esse actus mere facultativi, sed fierent obligatorii.

419. *Obj. I.* Jus decimandi est spirituale; decimæ enim sunt pars decima fructuum Ecclesiæ ministris solvenda quotannis intuitu spiritualis ministerii: sed hoc jus a laicis præscriptione obtineri potest; ergo. *Min. prob.* 1°. Laici enim sunt capaces juris patronatus, possuntque illud præscribere saltem tempore immemoriali; ergo multo magis jus decimandi; hoc enim fructus solum temporales respicit; jus patronatus vero est beneficium spirituale; est enim potestas nominandi, sive præsentandi Clericum ad beneficium Ecclesiasticum vacans. 2°. Possunt laici acquirere jus decimandi per privilegium; ergo etiam per præscriptionem, saltem immemoriam, utpote quæ inter prærogativas cæteras etiam ista gaudet, quod privilegio æquivalet. 3°. Possunt 40. annis præscribere laici immunitatem a decimis; ergo et ipsum decimandi jus.

R. D. Maj. Jus decimandi nondum potestate legitima scilicet summi Pontificis separatum a spirituali officio C. jam separatum N. Et D. min. Jus hoc auctoritate Pontificis separatum potest acquiri præscriptione a laico C. secus N. Decimæ aliæ sunt *spirituales*, vel stricte Ecclesiasticæ, quæ ex institutione primæva dantur Ecclesiæ ministris ob spirituale ministerium; aliæ *laicales*, quæ quidem eodem ex fine institutæ; sed postea justa ex causa concessæ sunt laicis; æque vel laicales *simpliciter*, si solum jus utile decimandi, seu jus fruendi utilitate et commodo decimarum transferatur in laicos, jure directo vel radicali exigendi decimas ex jure spiritualis ministerii retento penes Ecclesiam, vel *pure laicales*, si et ipsa proprietas transferatur in laicos; utroque modo nunc solus S. Pontifex post Concilium LATERANENSE III. anno 1179. transferre potest; cum alias ante illud quoad dominium utile eas transferre posset etiam Episcopus; sic vero translatae, et quatenus *sæcularizate* a laicis tantum præscribi possunt. Et tales dicendæ sunt decimæ, quæ passim in Germania possidentur a nobilibus, utpote quæ primitus legitime separatæ, postea per contractus onerosos ab uno transierunt ad alium.

Ad prob. 1^{am}. R. C. Ant. N. Cons. Quia jus patronatus jam concessum est laicis simpliciter, ut hujus pro semper capaces sint, ut constat ex c. 1. 7. 10. 25. h. t. nimirum ut laici allicerentur ad fundandas et dotandas Ecclesias. Secus est de jure decimandi.

Ad prob. 2^{am}. R. N. Cons. prob. D. Æquivallet in iis rebus, quæ quis possidere capax est C. in aliis N. At laici, secluso privilegio, quo redditus essent habiles, non sunt capaces juris decimandi, si decimæ nondum separatæ sint.

Ad prob. 3^{am}. R. N. Cons. Jus exigendi decimas nondum legitime separatum, spirituale est, radicum in ministerio spirituali; jus contra immunitatis temporale; ergo possunt laici hoc, non illud præscribere.

420. Obj. II. Possunt præscribi actus meræ facultatis; ergo. Prob. Ant. 1°. Jus ad beneficium Ecclesiasticum præsentandi, agendi contra alium in judicio, petendi legatum, adeundi hæreditatem et similia sunt actus et res meræ facultatis: atqui tamen jura hæc præscriptione tolluntur. 2°. Præscribitur juxta nos, Art. II. num. 393., lapsu 30. annorum debito personali indefinite contracto, si creditor intra illud tempus non exigit solutionem: sed omissio exactionis est actus meræ facultatis, et liberæ voluntatis. 3°. Actus facultativi *affirmativi* (qui eo tendunt, ut, si locum haberet præscriptio, jus aliquod acquiratur præscribenti, ut accedendi certum molendinum, exigendi quid vel actionem ab alio, etc. *Negativi* contra, ut jus alterius, tollendi alius ædificium, etc. extinguatur) multis annis repetiti se solis pariunt jus agendi aliquid, vel exigendi ab altero, etsi etiam non intercesserit prohibitio aut prætentio ex parte unius, et acquiescentia alterius, ut ostendunt variæ Decis. Rotæ, KLOCK. Tom. 1. Consil. 29. LAYM. Th. mor. L. 3. Tr. 1. c. 8. aliique, saltem si tempus immemorabile faveat.

R. N. Ant. Ad prob. 1^{am}. R. N. M. licet enim in arbitrio patroni sit, præsentare vel non; Petrum, vel Paulum; item in libertate creditoris agere in judicio, vel non, etc. si præcise præsentationis, actionis, etc. factum attenditur; non est tamen in eorum ac similium arbitrio, præsentare, agere quocumque tempore; sed jura hæc post lapsum temporis jure definiti ex illius

dispositione tolluntur, utpote quod actiones ejusmodi certo vult tempore poni.

Ad prob. 2^{am}. R. N. *min.* sed potius remissio debiti præsumitur, sicut in simili casu non exactarum usurarum dicitur, L. 17. ff. *de usur.* Præterea etsi omissio exactionis sit actus voluntatis liberæ; post lapsum tamen certi temporis, jure sic disponente, omissio illa fit obligatio.

Ad prob. 3^{am}. R. N. *M.* quod se solis, præciso omni alio, sufficiant. Sed si habeatur per longos annos continuatio actuum, præsertim per tempus immemorabile, inducitur præsumptio possessionis et juris ex parte unius; obligationis autem ex parte alterius, quia alias, generaliter loquendo, homines actus ejusmodi suum in præjudicium positos non solent tolerare; nisi ex parte sua sit obligatio, et jus ex parte alterius tales actus exercendi.

421. *Dico IV.* Præscribi neque possunt res vitiosæ ex jure positivo tales, sive laborantes inhabilitate legali, ut sequentes,

1°. *Res furtivæ, vi possessæ,* vel contra *L. Juliam repetundarum*, h. e. quas magistratus, judex, vel alius officialis publicus acceperunt hoc fine, ut facerent id, ad quod alias jam vi muneris erant obligati. Excipe tamen 1. casum, quo vitium fuisset purgatum, ut si res furtiva prius redierit ad dominum, ac deinde rursum ad alium bonæ fidei possessorem; aut si accepta contra dictam *L. Juliam* redierit prius ad dantem, ejusve hæredem. 2. Quod res furtivæ a bonæ fidei possessore, ut emptore, licet ab hoc tempore ordinario non præscribantur, possint tamen præscribi tempore extraordinario, L. 3. et 4. *de Præscr.* 30. vel 40. ann. tot enim annorum lapsu etiam, dispositione juris, vitium purgatur.

2°. *Limites dioecesium, parochiarum, regionum certie t manifesti,* c. 5. 6. *Caus.* 16. Q. 3. c. 3. *de Paroch.*

3°. *Jus visitandi* Episcopis competens, quando præscriptio tenderet ad omnis visitationis extinctionem, c. 12. 16. *h. t.* quia talis præscriptio tenderet in damnum animarum. *Dixi*: quando præscriptio ad omnis visitationis extinctionem tenderet; nam et hic præscriptioni locum esse, quæ jus visitandi transferat, vel alteri accumulet, satis inter auctores convenit; quia hæc nullo jure prohibetur; nec vergit in animarum damnum, si duo cumulative, vel alternative habeant jus visitandi. Porro præscribi nequit contra jus Episcopi, quod habet exigendi procuracionem, sustentationem pro tempore, quo visitat, c. 16. *cit.*

4°. *Bona adventitia liberorum,* quorum ususfructus est penes patrem, sic quidem, ut illis bona hæc vindicantibus nullius temporis obstet exceptio, nisi inchoatum fuerit, postquam liberati fuere a patria potestate, L. 1. *C. de ann. Except.* Huc quoque pertinent res *pupillorum*, contra quos tota durante ætate pupillari nulla currit præscriptio, L. 3. *C. de Præscr.* 30. vel 40. ann. Item res *minorennium* sub potestate curatoris tametsi præscriptione ordinaria capi non possint; possunt tamen extraordinaria. L. 3. *C. quib. non obj. long. temp. Præscr.* L. fin. *C. in quib. Caus. restit. in integr. necess. non est.*

5°. *Fundus dotalis,* ab eo scilicet tempore, quo talis factus est. Quoad res dotales mobiles, si eas vindicare voluerit mulier, huic etiam in his non obstat exceptio, sive sit major, sive sit minor decennali, L. 30. *C. de Jur. Dot.* Verum accipiendum hoc de præscriptione temporis, quo mulier uti

non potuit actione hypothecaria contra mariti bona, nam ubi agere potuit, contra illam præscriptio curret etiam ordinaria.

6º. *Universim res alienari prohibitæ sine forma et conditionibus a jure præscriptis*, ut res feudales, ecclesiasticæ, primogenituræ, fideicommissa. Intellige de præscriptione ordinaria; extraordinaria enim posse eas res, imo ecclesiasticas male alienatas, et feuda indebite alienata præscribi, videtur probabilius; nam 1. Res Ecclesiæ sunt absolute præscriptibiles, c. 4. 6. 8. *h. t.* nunquam vero, vel admodum raro essent præscriptibiles, si præscribi non possent in casu malæ alienationis. 2. Quoad feuda. 2. *Feud.* 26. §. 4. absolute conceditur feudorum præscriptio; ergo saltem extraordinarie præscribi possunt. 3. De fideicommissis colligitur ex *L. penult. §. 3. Commun. de legat.* tum inde, quod in fideicommissis abolita tantum sit præscriptio longi temporis, *L. pen. cit.* ergo adhuc procedet præscriptio temporis longissimi, hac tamen limitatione: dum præscribuntur res fideicommisso subjectæ contra unum, ideo non præjudicetur agnatis remotioribus.

422. *Obj. I.* Ecclesiæ gaudent jure pupillorum, *arg. c. 1. de Rest. in integr.* sed res pupillorum male alienatæ præscribi nequeunt.

R. *D. M.* In quibus est eadem ratio Ecclesiarum, quæ in pupillis *C.* in aliis *N.* Res pupillares durante solum ætate pupillari præscribi nequeunt, et sic quidem est par ratio cum Ecclesia; nam præscriptio contra hanc dormit, quam diu Ecclesia caret Rectore, vel ei præest Prælatas male alienans, quia tunc quasi pupilla censetur, patre ac pastore carens, sed in aliis Ecclesia disconvenit, cum hujus res absolute præscribi possint, c. 4. 6. 8. *citt.*

423. *Obj. II.* Mala rerum Ecclesiasticarum alienatio est prohibita et irritata; ergo etiam illarum præscriptio; quia *L. 28. pr. ff. de V. S. Alienationis verbum etiam usucapionem continet. Conf. ex c. 2. de reb. Eccl. alien. vel non.* ubi dicitur, quod alienatio rerum Ecclesiæ indebite facta, nec jus aliquod tribuat, nec præscribendi causam paret.

R. *D. Cons.* Ergo etiam illarum præscriptio ordinaria *T.* extraordinaria *subd.* si præscribens contraxit mala fide, ut, quando tam hic, quam alienans scienter omisit solemnitates præscriptas *C.* secus *N.*

Si ais: Præscriptionem malæ fidei fuisse jam reprobata ante, c. *fin. h. t.*

R. Idem posse sæpius prohiberi in jure.

Ad Conf. Sermo est de præscriptione malæ fidei, quando scienter solemnitates omissæ sunt.

424. *Obj. III.* 2. *Feud.* 30. et 55. alienationes rerum feudalium adeo irritantur, ut nullius temporis præscriptione convalescant; ergo.

R. Videtur hic rejici a FRIDERICO Imperatore præscriptio, dum initio feudum mala fide alienatum fuit et possessum, sicque soli innixa lapsui temporis, unde subdit: *Quia quod ab initio de jure non valuit, tractu temporis convalescere non debet*, in quo juris canonici potius conditores sequi, quam suos antecessores maluit. Respondent alii, tantum reprobari præscriptionem ordinariam,

423. *Obj. IV.* Etiam actioni pignoratitiæ directæ et juri luendi pignoris non potest præscribi; ergo non solum res supra recensitæ a præscriptionis lege eximuntur.

Prob. Ant. 1º. Luitio pignoris est actus meræ facultatis; sed contra hos non datur præscriptio; ergo. *Min.* deducitur ex *L. 2. ff. de via publ.* et *L. 26. ff. de damno inf. cum. not. Gothofr.*

2º. Non valenti agere præscriptio non currit per *L. 7. C. de Præscr. 30. vel 40.*; atqui ante solutionem non potest agere debitor ad repetendum pignus, *L. 9. §. 3. ff. de pignor. act.*

3º. Actioni nondum natæ præscribi nequit per *L. 1. §. fin. C. de ann. except.* quod enim non est, tolli non potest: atqui pignoratitia actio directa, debito toto nondum expuncto, nondum est nata, *L. 9. §. 3. de pign. act.*; ergo.

4º. Creditor in dato casu destituitur requisitis ad præscribendum necessariis; nam 1. non habet *possessionem*; non enim *sibi*, sed debitori possidet, *L. 13. ff. de Usurp. et Usuc.* ubi diserte ait PAULUS Jurisconsultus: *Pignori rem acceptam usu non capimus, quia pro alieno possidemus*, 2. Neque habet *titulum*; pignus enim non est causa habilis ad usucapionem, *L. 1. 15. ff. qui satisdar.* neque sine facto extrinseco hanc possessionis causam creditor sibi mutare potest, *L. 32. §. 1. 4. ff. de Usurp. 3.* demum non *bonam fidem*; quia creditor scit, rem esse debitoris; ergo.

5º. Et maxime omnis præscriptio debet præscribenti aliquid afferre commodi; vel quod acquirat aliquid; vel se liberet ab aliquo debito; sed creditor ita præscribens juri luendi pignus nihil acquirit commodi; *prob. min.* 1º. enim non se liberat a debito aliquo, quia creditor nihil debet: 2º. Nec aliquid acquirit; *prob. hoc.* si aliquid acquireret; ergo vel ipsum pignus; vel quod præscripserit actioni pignoratitiæ, quia a vinculo pignoris res liberata est; sed neutrum dici potest: *non primum*; quia pignus non possidet possessione civili, sive animo illud habendi sibi, nec suo nomine, sed alieno; idque satis evincit argumentum prius; *non secundum*; quia, cum debitor maneat dominus pignoris, etiamsi creditor præscripsisse dicatur actioni pignoratitiæ, poterit debitor rei vindicatione repetere pignus; ergo revera nihil habebit commodi creditor. Ante responsionem

426. *Observe*: In hac controversia, quæ Jurisconsultos inter se admodum disjungit, ante omnia necessariam esse status quæstionis notitiam. Non hic quæritur de pignore materialiter sumpto, sive ipsa re pignori data, an post lapsum 30. annorum hujus dominium acquirat præscriptione creditor. Certum enim est omnibus creditorem præscriptione pignoris dominium non acquirere, ex defectu possessionis civilis, ac bonæ fidei, cum pignus non possideat animo habendi sibi, nec nomine suo, sed debitori et nomine alieno, quod constat ex legibus allatis arg. IV. Et si possidere vellet possessione civili, hoc ipso malæ fidei possessor esset; sed istud solum quæritur, an creditor post lapsum 30. annorum præscribat *actione pignoratitia directa* contra debitorem, ita ut hic post. 30. annos vi hujus actionis non possit repetere pignus, sicque in eo cesset jus luendi pignoris? Nimirum ex contractu pignoratitio duplex actio pignoratitia nascitur. *Directa*, quæ debitori ejusque hæredibus competit contra creditorem ejusque hæredes, ut pignus integrum cum omni causa, nempe fructibus et accessionibus restituat, si-

mulque compenset damnum pignori sua culpa illatum; si tamen debitor *ex toto* solverit debitum; vel non supervenerit debitum novum: *Contraria*, quæ vicissim creditori, hujusque hæredibus contra debitorem et hujus hæredes datur, ut ratione pignoris servetur indemnitas. Sed de *directa*, ut ex dictis liquet, hic disputatio est; quæ sola difficultatem movere potest.

R. N. Ant. cum BACHOV. WESENBEC. FRANZ. PICHLER., contra complures alios; quia generaliter actiones personales omnes 30. annorum lapsu, si intra hoc tempus non moveantur, dicuntur extinguí, *L. 1. C. de ann. except.* *L. 3. C. de Præscr. 30. vel. 40. ann.* Actio autem pignoratitia *directa* nusquam reperitur excepta. Unde

Ad Prob. 1^{am}. R. N. Ant. Quia luere pignus continet jus deducibile in iudicium, et actionem *civilem* annexam, quam leges volunt proponi intra 30. annos, adeo, ut si intra hoc tempus omittatur, extincta sit, ut in debitore tunc jus cesset luendi pignoris.

Ad Prob. 2^{am}. R. D. M. Si non valeat agere ob impedimentum juris, præscriptio non currit *C.* si ob impedimentum duntaxat facti *N.* Potest debitor, quando voluerit, spectato jure agere ad restitutionem pignoris, si modo solutionem offerat; si veroolvere nolit, vel non possit, impeditur quidem agere; hoc vero impedimentum non a jure sed facto proprio provenit, quod præscriptionem ipsam non impedit.

Ad Prob. 3^{am}. D. min. Nondum est rata in se *N.* Quoad executionem, h. e. jus agendi impeditur, quamdiu per solutionem integram non expungitur debitum *C.* Ut primum traditum est pignus, etiam in se nata est pignoratitia actio, licet quoad executionem ante expunctionem debiti maneat impedita et quasi suspensa, h. e. proponi non permittatur in iudicio. Favet responsioni *L. 1. ff. de O. et A.*

Ad prob. 4^{am}. R. Qui ita obijciunt, vel statum quæstionis non penetrant, vel eum deserunt; non enim hic quæritur de pignore ipso; nec dicimus, pignus ipsum a creditore præscribi; sed tantum actioni pignoratitiæ, ut in debitore cesset jus luendi pignoris.

Ad prob. 5^{am}. R. Acquirat hoc, quod se liberet ab actione pignoratitia, cum illa sic extinguatur in debitore, per quod huic non leve enascitur præjudicium; si enim is instituere posset actionem pignoratitiam, sola ipsi oppignoratio probanda esset; at si agere velit rei vindicatione ut dominus, ipsum probandum est dominium, quod sæpe perdifficile. Porro in hac præscriptione, cum privativa sit, non requiri possessionem positivam, neque illi obesse scientiam juris alterius, constat ex dictis de *bona fide* et hucusque alias.

427. Dico V. Circa tempus ad præscribendum requisitum tenenda sunt sequentia:

1°. *Res mobiles*, privatorum, tam pretiosæ, quam aliæ, cum titulo, præscribuntur triennio, §. 1. *Inst. de Usuc.* Ubi corrigitur jus antiquum, quo ad acquirendum rerum earum dominium sufficiebat annalis exceptio; sine titulo autem non nisi annis 30. quia regula generalis est, *sine titulo nunquam præscribi tempore ordinario.* Porro sufficere etiam triennium, ut præscribantur res mobiles Ecclesiæ, saltem Romana inferioris, communis est Civilistarum, et multorum Canonistarum sententia, ex *Auth. quas actiones*:

c. de SS. Eccles. Quin de mobilibus Ecclesiæ Romanæ idem asserit LUÇO, styli Romani non ignarus.

2º. *Res immobiles*, siquidem sint *profanæ*, de jure communi cum titulo contra præsentés decennio, contra absentes 20. annis præscribuntur, L. 12. C. de Præscr. long. temp.

3º. Ad præscribenda immobilia *Ecclesiæ romanæ* requiruntur anni 100. *Auth. quas actiones cit.* At vero *Ecclesiæ inferioris Romanæ*, aliorumque locorum piorum, cum vel sine titulo non nisi annis 40. c. 4. et 6. h. t. Per privilegium vero, teste ENGELIO a R. Pontifice concessum Ordini Cisterciensi in Germania contra ejus bona 100. anni requiruntur, quod communicasse fertur Ordinibus mendicantibus singulis LEO X. Similiter EUGENIUS IV. Ordini S. Benedicti sexagenariæ præscriptionis concessit privilegium. Forte his privilegiis nihil, nisi usus et praxis deest.

4º. Ad præscribendum contra civitatem requiruntur anni 100., L. 23. C. de SS. Eccles. Idem est de bonis Principis qua talibus, regalibus, neque enim principatus deterioris esse conditionis debet quam civitas.

5º. *Beneficia Ecclesiastica* juxta reg. 33. Cancellariæ Apostolicæ præscribuntur triennio sub octo conditionibus in regula expressis, 1. si adsit bona fides; hæc enim cum ubique requiratur de jure canonico, hoc ipso regulæ inest tacite. 2. Ut possideatur. 3. Ut, qui possidet, possideat pacifice, h. e. sine lite. 4. Possessio sit continuata per triennium. 5. Ut sit beneficium ecclesiasticum proprie tale. 6. Ut sit possessio cum titulo colorato. 7. Ne ingressus possessor sit simoniace. 8. Ne intrusus. KRIMER.

6º. *Bona vacantia* præscribuntur contra fiscum secularem annis 4., contra Ecclesiam, annis 40., L. 1. C. h. t. Bona debita fisco et delicto, annis 5., L. 2. C. de Vectig. et Commiss.

7º. *Servitutes personales*, ut ususfructus, reales continuæ præscribuntur ut res immobiles quoad tempus, ac probabiliter idem de discontinuis tenent HARPRECHT. STRUV. SCHMIER. aliique contra alios. Favet huic sententiæ, L. ult. C. de Præscr. long. temp. qua servitutes, sine distinctione inter continuas et discontinuas, dicuntur præscribi longo tempore.

8º. *Actiones reales* præscriptione extinguuntur ejusdem temporis, quo vel res, mobiles, vel immobiles, aut jus reale in quo fundantur. Actio tamen *hypothecaria*, si hypotheca vel pignus possidetur a debitore, ejusve hærede, non nisi 40. annis a die, quo erat solvendum debitum, extinguitur contra creditorem, L. 7. C. de Præscr. 30. vel 40. si vero possidetur ab alio tertio cum titulo, 10. vel 20. annis, sicut res immobiles, L. 1. 2. C. si advers. Cred. præscr. oppon. si sine titulo, annis 30. Similiter *petitio hæreditatis directa*, quoniam præstationes personales sibi admixtas habet, annis 30., L. 7. C. de petit. hæred. Ac præterea *querela inofficiosi testamenti* ab adita hæreditate finitur annis 5., L. 4. C. de inoff. Testam.

9º. *Actiones personales* regulariter de jure communi perimuntur 30. annis, L. 3. 4. C. de Præscr. 30. vel 40. Dixi: *Regulariter*: nam *actio redhibitoria*, quæ competit emptori contra venditorem rei vitiosæ, ut, reddito pretio, rem venditam iterum habeat sibi, expirat lapsis 6. mensibus a die, quo emptori innotuit rei emptæ vitium; et *actio quanti minoris* qua emptor excessum pretii repetit a venditore, post annum unum. Porro *actio quod metus causa* contra minorem anno una durat.

Quo tempore præscribatur immunitas a solvendis censibus, scilicet præstationibus annuis, vel menstruis, paulo majoris momenti est controversia, pro qua sit

ARTICULUS VI.

AN PRÆSTATIONIBUS ANNUIS SIMUL ET SEMEL PRÆSCRIBATUR TRIGINTA ANNORUM LAPSU? AC DEMUM QUID SIT PRÆSCRIPTIONEM CURRERE, DORMIRE, INTER-
RUMPI?

428. *Præmitto* : Non istud hic in controversiam venit, an spatio 30. annorum acquiri possit jus præscriptione exigendi et accipiendi præstationes ejusmodi ab alio, cum plerisque satis certum sit, quod acquiri possit, eo quod præscriptioni longissimi temporis subdantur jura singula, *L. 3. 4. C. de Præscr. 30. vel. 40. ann.* Sic et præstitis per 30. annos servitiis acquiri feudum, patet exemplo 2. *Feud. 26. §. 4.*

Sed istud hic movetur, an præscribi possit 30. annis immunitas a præstationibus annuis tam præteritis, quam futuris? Status quæstionis elucet ex subjecto casu : Obligatus es ex contractu, vel ultima voluntate singulis annis Caio solvere 100., solutionem istam intermisisti per annos 30. completos, bona fide existimans, te ad nihil solvendum obligatum esse. Inde quæritur, an una præscriptione præscriperis pensionibus omnibus præteritis, et una obligationi eas in futurum præstandi? Vel utrum præscriperis tantum lapsu 30. annorum præstationi uni, faciendæ ante 30. annos, remanente adhuc obligatione ad alias tum post 30. annos adhuc futuras, tum intra illos 30. annos elapsos non solutas, v. g. hic annus præsens est trigesimus, quo bona fide non solvesti, an tenearis solvere pro anno præterito et aliis, eo quod pro harum extinctione nondum habeantur anni completi 30. ad complendam præscriptionem requisiti? Mirum quam præsens controversia inter se collidat Doctores! Et vero, uti frequentis est usus, ita in se ipsa intricata est.

429. *Dico*. Præstationes annuæ tam futuræ quam præteritæ simul et semel, sive præscriptione unica 30. vel 40. annorum extinguuntur. HAU-
NOLDUS, de CLINGENSPERG, SCMALZGRUBER, PICHLER, alique contra alios.

Prob. I. ex jure civili. L. 20. C. de usuris. JUSTINIANUS rescribit, spatio 30. vel 40. annorum extingui non tantum sortem, sed etiam usuras annuas, præteritas et futuras, ac simul Imperator fundamentum, ex quo Adversarii dicunt, distinctas actiones singulis annis nasci, ibidem penitus evertit : *Principali enim actione non subsistente satis supervacuum est super usuris, vel fructibus adhuc judicem cognoscere* : unde infero : ergo etiam sicut *juri*, quod ad exigendas præstationes annuas est constitutum, præscribitur 30. vel 40. annis per textum generalem, *L. 3. 4. C. de Præscr. 30 vel 40. ann.* ita, jure hoc ceu principali et radice non amplius subsistente, consequenter præstationibus omnibus præscribitur, non nisi dependenter a tali jure debitis.

Prob. II. ex jure canonico : juxta hoc *c. 4. et 6. de Præscr.* Præscriptione quadragenariâ extinguitur obligatio solvendi quartam decimarum Epi-

scopo, et pendendi decimas, quæ haud dubie sunt præstationes annuæ; ergo, cum jure civili non sit aliud dispositum expresse et clare, idem tamen etiam in hoc tenebit *arg. c. 1. de N. O. N.*

Prob. III. Ratione. Jus exigendi præstationes annuas una præscriptione acquiri potest, ut concedunt Adversarii, et recte; quia, licet præstationes annuæ sint materialiter multæ et distinctæ, formaliter tamen pendent ab uno jure ad singulas ceu radice constituta actu vel conventionem inter vivos, vel ultima voluntate, vel usucapione; ergo etiam obligatio solvendi præstationes annuas unica præscriptione extinguitur cum præstationibus præteritis et futuris, quia præstationes illæ principaliter non debentur singulis annis, et *per se*, sed dependenter a jure et obligatione primitus constitutis; sublato igitur hoc jure, necesse est, tolli præstationes ipsas utpote effectus juris istius et obligationis. Fundamenta adversaria, quo melius penetrentur, una libet serie proponere.

430. *Obj. I. et maxime.* In *L. cum notissimi. 7. §. ult. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* clare videtur oppositum statui: *In his etiam promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ donationem per singulos annos, vel menses, aut aliquod singulare tempus continent, tempora præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cujusque anni, vel mensis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est.* Ergo præscriptio talium præstationum a quolibet anno inchoari debet, juxta vocem *cujusvis*; et præstatio quælibet particularem præscriptionem requirit.

II. L. ead. §. eod. Legata annua et præstationes comparantur cum emphyteusi et conductione: atqui emphyteuta et conductor nunquam præscribunt rem emphyteuticam, vel conductam, etsi per 40. vel plures annos eam detineant; ergo neque legatis annuis simul præscribitur, sed singulæ præstationes cujusque anni singulis præscriptionibus tolli debent.

III. Quod nondum est, præscriptione extinguere non potest; non entis enim nullæ sunt qualitates, *arg. L. 2. ff. de usufr. L. 116. ff. de V. O.* et privatio supponit habitum: atqui futuræ præstationes nondum sunt, proque iis exigendis nondum nata est actio; ergo nec præscriptione extinguere possunt.

IV. Sine possessione non currit ulla præscriptio, *c. 3. de R. I. in 6.* sed debitor non possidet immunitatem a præstandis solutionibus futuris, quia ipsa obligatio solvendi præstationes futuras, contra quam immunitas induci deberet, nondum existit, cum annis singulis nova incipiat obligatio.

V. Obligatio in diem, vel sub conditione non præscribitur, nisi adveniente die, vel existente conditione incipiat usucapio, *L. 7. §. 4. C. de Præscr. 30. vel 40.*: atqui præstationes annuæ sunt obligationes in diem, vel sub conditione, *L. 4. et 11. ff. de ann. legat. L. 140. §. 1. ff. de V. O.*; ergo his non præscribitur, donec veniat annus.

VI. L. 28. ff. quib. mod. usufr. amitt. ait Jurisconsultus: Si *ususfructus alternis annis legatur, non potest non utendo amitti*; quia plura legata sunt; ergo sicut plura legata una præscriptione non tolluntur, sic nec plures præstationes annuæ.

R. Ad 1um. N. Cons. quæ immerito ex *cit. L.* deducitur; Imperator enim plus non voluit, quod a quolibet anno, vel mense, quo prima vice præstatio intermittitur, incipiat immunitatis præscriptio, non autem a tempore

vel initio, quo primitus constituta obligatio : huncque sensum ipse innuit Imperator per hæc : *Manifestum est*; non enim manifestum est, quod præscriptio computari debeat ab exordio obligationis, et tot requirantur præscriptiones, quot sunt anni; manifestum contra est ex juribus anterioribus, præscriptionem computari, a tempore, quo prima vice bona fide intermissa solutio, tunc enim primum dici poterat quasi possidere libertatem a jure et obligatione solvendi, et libertatem a præstandis solutionibus in hoc jure et obligatione fundatis, quia jura anteriora clara aliquam possessionem exigunt ad præscriptionem; hæc vero possessio hic tum primum habere locum potuit, quando solvere omisit.

R. *Ad 2um. D. min.* Nunquam præscribunt, si semper possideant titulo et jure emphyteuseos, vel conductionis *C.* si incipiant possidere titulo habili ad usucapionem *N.* Sensus hujus §. *fin.* est, quod emphyteuta et conductor, qui ad annum canonem obligantur, licet longissimo tempore non solverint, non tamen ideo usucapiant feudum emphyteuticum, vel conductum, quia hunc non sibi, sed domino proprietario possident : at, si bona fide domino petenti canonem vel mercedem contradicant, sibi que possidere incipiant, eos tunc usucapere clarum est, ex *L. 2. C. de Præscr. 30. vel 40.* Atque ita pariter dicendum de legatis, vel pensionibus quibuscumque annuis.

Ad 3um. R. D. M. Quod nondum est neque in se, neque in alio *C.* quod est saltem in alio *N.* Præstationes annuæ existunt in jure, sicut in contractu censuali, dum emitur census annuus; hic emitur in jure ad illum, in quo existit census æquivalenter, vel, si ita dici velis, moraliter. Dum igitur primum bona fide cessasti solvere, hoc ipso jus immunitatis quasi possidere cœpisti, et extincto tandem præscriptione jure, etiam pensiones vel solutiones annuæ extinguuntur.

Ad 4um. N. min. ex dictis, quia, dum debitor cessat præstationem solvere, et creditor acquiescit, hoc ipso debitor libertatem et immunitatem a præstandis solutionibus quasi possidet.

Ad 5um. R. 1°. Retorq. in usuris annuis, et decimis juxta dicta superius, quæ retorsio plerumque in aliis Adversariorum argumentis locum habet.

R. 2°. N. min. etsi enim legata et præstationes constituentur per annos, vel menses, non tamen propterea continuo sunt legata *in diem*, vel *sub conditione*, sed hæc ita constituuntur, ut : Caio post 20. vel 30. annos, lego annuatim dandos ex meo fundo 100. Vel, lego Caio annuatim ex fundo meo dandos 100. si Pamphilum servum manu miserit.

Si dicas : in *L. cit.* Jurisconsultus dicit plura esse legata, et conditionalia ad distinctionem Stipulationis, *L. 16. ff. de V. O.* ubi : *Stipulatio hujusmodi in annos singulos una est, et incerta et perpetua, non quemadmodum simile legatum morte legatarii finiretur*; sed pluribus legatis non nisi per præscriptiones plures præscribitur.

R. Legata ibi dici plura quoad modum præstandi illa per singulos annos, usque dum moriatur legatarius, cæterum ad omnes præstationes jus unum est. Sed neque legata hic conditionalia dicuntur ex parte sui, sed legatarii, nimirum, *si vivit*, cum ad hæredem non transeant præstationes ex Stipulatione quæsitæ etiam pro hæredibus, *L. 20. ff. quando dies legat.*

Ad 6um. R. N. Cons. Etsi enim et hic dicantur plura legata esse, non ideo recte infertur, quod una præscriptione tolli talis ususfructus non possit;

nam jus nihilominus ad illum unum est, quo una præscriptione sublato et ille cessat. Dicitur igitur eo casu esse plura legata quoad modum, et quo significaretur, solo alterius non usu usumfructum *alternis annis* legatur non amitti; sed requiri ut dominus petenti usumfructum bona fide hunc neget, sicque, accedente acquiescentia usufructuarii, se constituat in quasi possessione libertatis. Alias usumfructum extinguere posse non usu habetur ex *L. 16. pr. et §. 1. fin. de usufr. et clare, L. 13. C. de Servit. et aq. ubi: Sicut usumfructum, qui non utendo per biennium in soli rebus; per annale autem tempus in mobilibus se moventibus diminuebatur, non passim sumus hujusmodi compendiosum sustinere interitum; sed ei decennii (inter præ-sentes) vel viginti annorum (inter absentes) dedimus spatium; ita et in cæ-teris servitutibus obtinendum esse censuimus.* Quibus Imperator ait, se correxisse jus antiquum quoad tempus solummodo, non quoad præscribendi modum; ergo adhuc ususfructus alias, sicut olim, non utendo amitti potest.

431. Quæritur demum, quid sit præscriptionem currere, dormire, interrumpi?

R. *Currit*, quando adsunt omnia ad præscribendum de jure requisita, bona fides, justus titulus, res non vitiosa, possessio tempore definito continuata, de quibus hactenus egimus.

Dormit, sive quiescit, aut suspenditur, ob impedimentum superveniens, ita, ut impedimento remoto rursum connectatur, hoc est, rursus continuetur, illo dumtaxat tempore, quo durabat impedimentum, deducto ceu inutili. Sic 1°. dormit respectu *pupilli* tota durante ætate pupillari tam quoad præscriptionem extraordinariam, quam ordinariam; respectu *minoris*, durante minorennitate, sed solum quoad ordinariam, *L. 3. C. de Præscr. 30. vel 40. L. 2. C. quib. non objicit.* 2°. Respectu *filiifamilias*, quoad bona adventitia, quamdiu durat patria potestas; *uxoris* quoad dotem, quam diu maritus vivit et penes hunc est administratio; *Ecclesiæ*, quanto tempore Rectore caret, vel hic ob censuram non potest agere in judicio; quia generaliter non valenti agere in judicio ob impedimentum juris non currit præscriptio. *c. 4. 45. h. t. Can. 10. Caus. 16. Q. 3. L. 7. C. de Præscr. 30. vel 48. ann.* Adde: *tempore pestis*, dum clausa sunt tribunalia ex ratione eadem.

Interrumpitur, quando ob impedimentum totum tempus præteritum abscinditur. Interrumpi autem potest dupliciter, 1°. *Naturaliter*, quando post præscriptionem inchoatam una ex substantialibus conditionibus deficit, ut: bona fides; velut, si possessor, præscriptione jam inchoata cum bona fide, comperiat primum, quod res aliena sit, vel vitiosa, etc. 2°. *Civiliter*; quando nulla quidem substantialis conditio deficit, sed solum subtilitate juris aliqua deesse fingitur per contestationem litis, ac etiam libelli oblationem, *L. 2. et L. fin. C. de ann. except.* non tamen ob solam citationem, aut denunciationem solum extrajudicialem.

Differunt vero interruptio naturalis et civilis maxime 1°. quod naturalis interrumpat præscriptionem *absolute*, ac respectu adversariorum omnium. Ita plerique in *L. 5. ff. de Usurp. et Usuc.* Civilis vero tantum respectu actoris, sive ejus, qui litem movit, adeo, ut si hic verus dominus non fuerit, atque interea contra dominum verum; qui latet, elapsus sit tempus, præ-

scriptio completa sit. 2º. Naturalis sic interruptit, ut amplius connecti non possit; civiliter vero interrupta tum solum interrupta manet, si contra possessorem secuta est sententia condemnatoria; at si possessor victor fuerit, vel recessum sit a lite pacto, vel transactione, præscriptio pergit, ac si interrupta nunquam fuisset, vel nunquam mota lis. FELIN. in *cap.* 8. RATH. in *c.* 5. *h. t.* LAYM. aliique.

CAPUT III.

DE MODO ACQUIRENDI JURE CIVILI PER ULTIMAS VOLUNTATES.

Ultima voluntas hoc loco est *gratuita de bonis in tempus mortis dispositio*, sive confirmanda morte disponentis. Dicitur voluntas *ultima* non propterea, quod vel mutari amplius, vel revocari non possit, quoad mortis causa disponentis vivit, est enim *voluntas hæc ambulatoria usque ad vitæ supremum exitum*, ut ait *L. 4. ff. de adim. Legat.* sed, quia per mortem primum disponentis evadit firma et immutabilis. Species ultimæ voluntatis sunt testamentum, codicillus, donatio mortis causa. Ac quoniam in testamentis legata relinqui, aut etiam fideicommissa solent, de his post testamenta tractat Imperator in *Inst. a Tit. 10. Libri II.* Ac proinde et nos eo duce isto ordine agemus.

ARTICULUS I.

QUID SIT TESTAMENTUM ET QUOTUPLEX? UNDE FACULTAS TESTANDI ORIGINEM DUCAT?

432. *Præmitto* : Testamenta olim a Romanis condebantur vel pacis tempore in comitiis *calatis*, dum populum ad comitia vocatum rogabat testator, ut, quem designaret, esse hæredem vellet ac juberet. Atque hæc sunt testamenta in comitiis *calatis* facta, quorum Imperator meminit §. 1. *Inst. h. t.* Unde et originem sumpsit, mansitque principium illud, testamenti factionem juris publici esse, *L. 3. ff. qui testam. fac. poss.* Vel in acie, cum essent inituri prælium; unde dicebantur testamenta *in procinctu*. Utrumque vero testamentum ab usu remotum fuit. Prius quidem legibus *XII. Tabb.* quibus amplissima testandi facultas data civibus: *Paterfamilias uti legassit, ita jus esto. L. 120. ff. de V. S.* ac nova testandi ratio inducta per *æs et libram*, sive venditionem imaginariam; constituebatur enim familiæ emptor, cui testator coram quinque testibus, civibus romanis, *antestato et libri pende* familiam, vel hæreditatem venderet. Accessit postea testamentum *Prætorium*; uti enim Prætor sub specie æquitatis non raro mutabat jus civile, sic et dabat bonorum possessionem secundum tabulas, si eas septem testes, non pauciores, signis firmassent. At postea et his testamentis remotis, ex testamento per *æs et libram*, *Prætorio*, ac *Constitutio-*

nibus Principum a THEODOSII Junioris temporibus nova testandi forma conflata est, juxta quam nunc testamentum considerabimus.

Dico I. Testamentum est voluntatis nostræ justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, *L. 1. ff. qui Testam. fac. poss.*

Dicitur 1°. *Nostræ*; testamentum enim in alienam voluntatem conferri non potest, neque universim est alieno permissum arbitrio, *L. 32. ff. de hæredib. instit.* nisi subsit favor piæ causæ, *c. 13. h. t.* Unde nec vi, aut metu a testatore extorqueri potest.

2°. *Justa*, hoc est, condita juxta præcepta legum; ac proinde principaliter debet in testamento institui hæres, ita ut sine institutione hæredis nullum subsistat testamentum, §. 34. *Inst. de Legat. et §. 2. Inst. de Fideicomm. hæredit.* Quo differt testamentum a codicillo cæterisque ultimis voluntatibus, in quibus non fit directa hæredis institutio, nec proinde transfertur hæreditas. Atque ea de causa Jurisconsulti ita breviter testamentum definiunt: *Ultima voluntas directam hæredis institutionem continens.*

3°. *De eo, quod quis, etc.* id est de omni eo; in testamento enim paterfamilias, vel qui ut talis habetur, de omnibus bonis suis disponit, vel legem dicit, juxta verbum *legassit, in legibus XII. Tabb.* legare enim est legis modo aliquid ordinare. Hinc nemo partim testatus, partim intestatus decedere potest, excepto milite, §. 5. *Inst. de hæredib. instit. L. 6. in fin. ff. de Testam. milit.*

4°. *Quod quis post mortem, etc.* quibus duplex innuitur testamenti a pactis et contractibus differentia; contractus enim duorum saltem consensu perficitur, est enim duorum, vel plurium in idem placitum consensus, *L. 1. de Pact.* Deinde, ut primum est initus, firmus est, et obligat, nec revocari potest, nisi utriusque consensu. At testamentum non nisi a solius testatoris voluntate pendet, potestque ab hoc, dum in vivis est, pro libitu mutari, *L. 4. ff. de adim. et transfer. legat.* ubi: *Ambulatoria enim est voluntas usque ad supremum vitæ exitum: nec nisi morte testatoris secuta firmum evadit, valetque; unde et Apostolus ad Hebr. 9. Ubi enim, inquit, testamentum est, mors, necesse est, intercedat testatoris; testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est.*

433. *Dico II.* Testamentum 1°. aliud est *publicum*; aliud *privatum*. Prius est, quod fide publica constat; ac tale est testamentum, quod fit coram principe, vel insertum libello eidem offertur; item quod *apud acta* conditur, scilicet judicii, ut illorum fide atque auctoritate sustineatur, *L. 19. C. de Testib.* Utrumque nullas alias solemnitates exigit, nullosque testes, *L. 19. ead.* juxta quam Principis præsentia omnes supplet solemnitates; sed et superfluum est testimonium privatum, ubi publica adsunt monumenta *L. 31. C. de Donat.* Debet tamen testator præsens suum testamentum offerre Principi, nec sufficit persona intermedia, *L. 49. cit.* quod idem de testamento ad acta, vel judiciali dicendum, *arg. L. ead.* Alterum, quod fide privatorum constat, sive horum committitur auribus, quo modo vulgariter testamenta fiunt.

2°. Cum voluntatis nostræ *justa* sententia haberi possit tam scripto, quam voce, testamentum rursus aliud est *scriptum*; aliud *nuncupativum*.

Scriptum est, quod est redactum in scripturam. Dicitur etiam *clausum*, eo quod necesse non sit, ut testator ejus manifestet tenorem et hæredem a se institutum, sed sufficit, modo dicat testibus suam ultimam voluntatem in hac scriptura contineri. Nuncupativum est, quod sine scriptura fit, sola voce nominato coram testibus hærede, sive dein ea nuncupatio hæredis memoriæ causa redigatur in scripturam, sive non, nunquam in testamentum scriptum transibit.

3°. Rursum cum illa voluntatis nostræ sententia debeat esse *justa*, sive *legibus conformis*, testamentum aliud est *solemne*, aliud *non solemne*. Solemne est, in quo habentur solemnitates omnes a jure præscriptæ. Non solemne, quod vel eas omnes non habet, cum tamen, ut valeret, habere deberet; vel saltem non omnes ad valorem exigit, quale est testamentum, quod idcirco dicitur *privilegiatum*. Tale est 1. Testamentum militare; 2. rusticum; 3. parentum inter liberos; 4. conditum pestis tempore; 5. pium sive ad causas pias, quo nomine comprehenditur omne, quod ad Dei, Sanctorumque cultum fit, dotationem puellarum inopum, instructionem plebis Christianæ, promotionem sacrarum litterarum, Ecclesias, seminaria Clericorum, xenodochia, ac similia pia loca, pauperes, verbo: ad quævis charitatis opera corporalia et spiritualia, atque etiam factum ad publicam utilitatem. De quibus nunc ordine singulis.

434. *Dico III.* Solemnitates testamenti *scripti*, non privilegiati ex jure sequentes sunt:

1°. Institutio hæredis idonei verbis expressis, juxta num. 433: atque olim quidem ea fieri verbis directis et imperativis debuit: velut: *Mævius hæres esto*, quia namque olim testamenta leges erant in comitiis latæ, hanc retinuerant; modo tamen verba quælibet sufficiunt, *L. 15. C. de Testam.*

2°. Ut fiat uno contextu, i. e. actu continuo, non interrupto; nec aliò actu extraneo, ut contractu vel simili, intermixto, §. 3. *Inst. de Testam. ord. L. 28. C. de Testam. L. 21. ff. de V. S.* sicut enim comitiis interruptis, in quibus olim testamenta condita, nihil actum credebatur, ut ait Cic. *ad Quint. frat. L. 3. Ep. 3.* ita idem mos in præsentis testamenti forma retentus fuit. Per actum vero continuum non intelligitur ipsius *testamenti compositio*, haud dubie enim pars una tempore uno, altera altero componi potest, sed *solemnitatum adhibitio*, quæ non interrumpi, sed tempore uno et unico contextu celebrari debent, *L. 21. in fin. ff. h. t.* ita ut actus extranei; ad testamentum non pertinentes non interveniant; nisi ejusmodi sint, quos ratio morbi ac naturæ exigit, ut si medicus medicamenta præbeat. Unde nec deliberatio testatoris de relinquendis legatis, verbo, quidquid in testamento ordinatur, etsi alias extra illud geri posset, testamentum non interrumpit, quia sic actus testatoris qua talis sunt et pars testamenti.

3°. Testes septem adsint, 1. specialiter rogati, *L. 21. ff. qui Testam. fac. poss.* more retento a testamentis in comitiis, ubi rogatio præcedebat testatoris ad Quirites, *velitis, jubecatis*, etc. 2. Testatorem videntes. 3. Idonei, quibuscum testamenti factio est, §. 6. *Inst. h. t.* hoc est tales, qui neque impediuntur a natura, neque prohibentur lege; unde excluduntur, furiosus qua talis, surdus, mutus, cæcus, impubes, servus, prodigus, §. 6. *Inst. cit. item ibid. ii*, qui juxta leges improbi ac intestabiles sunt, hoc est da-

mnati ob carmen famosum, *L. 21. ff. de Test. L. 18. ff. qui Testam. fac. poss.* Deportati, et qui illis hodie comparantur, banniti, damnati ad triremes; confer. *GAIL. 2. de Pace publ. c. 1.* Præterea excluduntur peregrini, ac feminæ; generalis enim est regula: *Quotiescumque testimonii dictio est solemnitatis, toties femina non potest esse testis*; sicut alias solemnium incapax est. Unde quoad testamentum quidem in specie nec interesse comitiis, nec apparere in procinctu, neque in mancipatione intervenire, nec consequenter testimonium ibi ferre poterat. Demum nec hæredes, nec in potestate testatoris constituti, vel hæredes, vel huic conjuncti esse testes possunt, §. 9. 10. *Inst. h. t.* etsi testes inter se conjuncti esse possint.

4°. Ut testator vel ipse scribat testamenti tabulas, 'quo casu testamentum *holographum* dicitur; vel iisdem subscribat; vel, si scribendi imperitus, octavum testem hunc in finem adhibere debet pro testatore subscripturum, *L. 28. C. de Testam. Confer. Ordin. de anno. 1512. Tit. Vom Unterricht der Notarien*; qui tamen non testatoris nomen, sed suum subscribit. *CARPZOV. Decis. 147.*

5°. Necessaria est juxta Constitutiones Principum *Testium subscriptio* §. 3: *Inst. de Testam. ordin. L. 30. ff. h. t.* tum horum signa sive suo sive alieno annulo impressa, *L. 22. §. 2. 5. 7. ff. h. t. L. 12. C. de Testam.* Ubi tamen observandum, voluisse quidem primitus JUSTINIANUM, ut et testator et testes sua manu hæredis nomen exprimerent, §. 4. *Inst. h. t. L. 29. C. de Testam.* At hanc solemnitatem postea rursus abrogavit ipse, *Nov. 119. cap. 9.*

In testamento *nuncupativo* pariter voce nuncupandus est hæres, præsentibus ipsi testatori, eum videntibus, et audientibus; adeo ut in hoc omnes necessariæ sint solemnitates, quæ ad scriptum requiruntur, exceptis postremis, quæ de subscriptione et signatione dicta sunt. Unde spectato jure communi non sufficit nuncupatio hæredis implicita, velut si testator ad chartam provocaret, in qua scriptus sit hæres, quin ejus nomen exprimat testibus. Dixi: spectato *jure communi*; consuetudine enim in quibusdam locis valere etiam tale testamentum nuncupativum implicitum ait *Cl. HOPP. ad §. 14. Inst. h. t.*

435. Dico IV. Testamenta privilegiata recensitis ante solemnitatibus non ligantur, sed specialibus gaudent privilegiis. Ac quidem

I. *Testamentum militum* in expeditionibus amplissimis munitum est privilegiis, militibus ob imminens vitæ periculum concessis, *L. 1. 34. 35. 40. ff. h. t. L. 15. C. Inst. pr. h. t.* Ac quoad hæredis institutionem possunt 1°. instituere quoscumque, quibuscum etiam testamenti factio non est, *L. 13. ff. L. 5. c. h. t.* 2°. Exhæredare, præterire liberos, §. 6. *Inst. de exh. lib. L. 9. 10. C. h. t.* quin eorum rumpi testamenta possint, vel contra ea locum habeat querela inofficiosi, *L. 29. §. ult. ff. h. t.* 3°. Pro parte testari, pro parte intestari, *L. 6. 15. ff. h. t.* imo cum pluribus testamentis decedere, *L. 19. pr. ff. h. t.* ac hæredes instituere codicillis, *L. 36. ff. h. t.* 4°. Substituere quoquo modo, *L. 5. 15. ff. h. t.*

Quoad cæteras solemnitates; his omnibus soluti prope sunt; ac si testamentum militis scriptum sit, nullis eget testibus, modo militem scripsisse sufficienter constet, *L. 40. pr. ff. h. t.* Si vero *nuncupativum* faciat, duo sufficiunt testes, *L. 12. ff. de testib.* Nec ii debent esse rogati, *L. ult. §. ult. ff. et*

C. de Codic. Ut proinde hujus testamenti omne et solum essentiale requisitum sit, ut constet, militem deliberato actu sibi nuncupasse hæredem, §. 1. *Inst. h. t.*

Dixi vero supra 1°. *in expeditionibus*; id est, quicumque parati stant ad confligendum, etsi adhuc in castris, vel hostem persequuntur, vel expectant imminentem, intenti in omnes rei bene gerendæ occasiones. CARPZOV., *L. 6. Resp. 14.* Eo igitur jure testari possunt milites etiam degentes in castris, constituti in præsiidiis, milites limitanei, quibus a vicino hoste periculum est. Ex benigna etiam interpretatione privilegium hoc ad eos extensum est, *L. ult. ff. h. t. L. un. ff. de bonor. poss. ex Testam. mil.* qui in hostico, hoc est, in conflictu, in acie, aut in procinctu, vel ejusmodi in loco, ubi præsens ab hoste periculum vitæ imminet, existunt, ac maxime, qui ex officio castra sequuntur, etsi veri milites non sint, ut missionarii castrenses, nisi religiosi sint, a voto paupertatis facti ad testandum inhabiles, consiliarii bellici, medici, chirurgi, judices castrenses, vulgo auditores, mercatores victualium, etc.

Dixi 2°. *ob imminens vitæ periculum.* Hinc 1. in hibernis degentes, et depulso periculo jure communi ligantur. 2. Missione impetrata testamentum jure militari conditum expirat; hac sola limitatione, quod testamenta veteranorum, qui missionem obtinent *honestam*, quæ emeritis indulgetur, vel *causariam*, quæ ob adversam valetudinem, aut vitium corporis, unde quis minus aptus ad labores militares redditur, dari solet, adhuc integro post missionem anno valeant, §. 3. *Inst. h. t. L. 21. ff. de Testam. milit.*

Atque hoc jure etiamnum testantur milites, saltem Germaniæ, excepto, quod leges Germaniæ distinguant inter militem *in acie*, *in castris*, ac *hibernis et præsiidiis*. In acie testari possunt quovis modo; in castris duos tenentur adhibere testes; in hibernis, sive præsiidiis, ad normam juris communis coram septem testibus condere testamenta tenentur. *Constit. Maximil. anno 1512. Tit. de Testam. §. und sollen.*

436. II. Ad *testamentum rustici* quinque sufficiunt testes, si plures haberi non possint, *L. fin. C. h. t. et Ordin. Imp. cit. de anno 1512. Tit. et §. iisd.*

III. *testamentum parentum* inter liberos solos subsistit sine ullo teste, si modo sit scriptum a parente, vel saltem subscriptum, expressis perspicue anno, mense, die, unciisque, in quibus liberos instituunt, *L. 21. C. de Testam. Nov. 107. c. 1.* Alias ad nuncupativum duo testes sufficiunt *arg. L. 12. ff. de test.* Dixi vero inter liberos solos; quod si enim admixta fuerit persona extranea, vel justus testium numerus, ac solemnitates cæteræ adesse debent; vel, secus, non subsistet quoad personam extraneam, hujusque portio liberis accrescet, *Nov. 107. cap. 1.*

IV. In *testamento tempore pestis*, si jus Romanum attenditur, sola remittitur contextus unitas; sive simultanea testium præsentia, sufficitque eos successive ac per intervalla adhiberi, *L. 8. C. de Testam.* hodie tamen duos sufficere testes ait GAIL. *obs. 118.* CARPZOV. *P. 3. c. 4. Def. 1.* modo ipse testator decumbat peste, vel ejus domus infecta sit.

V. *Testamentum piū*, licet omni solemnitate destitutum, subsistit, modo sufficienter constet de voluntate defuncti, sive per duos testes, sive

per scripturam, sive per subscriptionem testatoris. Est plerorumque Theologorum ac Jurisconsultorum ex jure canonico, quod quoad causas pias etiam in foro civili tenet, *c. 7. 10. de constit.* Nec obstat, quod *c. relatum. de Testam.* ALEXANDER III. requirat duos, vel tres testes idoneos; hoc enim exigit tantum probationis causa, quando de voluntate testatoris aliunde non constat; quia Pontifex plus non requirit, quam quantum jure divino exigitur ad comprobandum quid, juxta illud: *In ore duorum, vel trium testium stat omne verbum*; jure divino autem duo testes requiruntur ad probationem, dum non constat de veritate. Confirm. inde quod *c. indicante eod.* S. Pontifex, cum intellexisset, quod cujusdam uxor monasterio scutellam argenteam nudis verbis reliquisset, jussit mulieris voluntatem impleri, ac scutellam tradi monasterio.

437. *Dico V.* Testamenti factio sive testandi facultas non est juris naturalis, nec juris gentium proprie dicti.

Prob. 1^a. p. Non potest assignari modus acquirendi hæreditatem *naturalis* hæredi competens; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1°. non est hic locus modo acquirendi *originario*; quia hic supponit, rem, quæ occupatur, nullius fuisse; patrimonium autem relictum testatoris fuit; deinde hoc titulo non tam hæredi cederent bona defuncti, quam cuilibet primo occupanti. Nec 2°. hic locus est modo acquirendi *derivativo*; quia hic acceptionem ex parte alterius supponit; sed acceptatio ex parte hæredis in testamenti factione intervenire non solet; secus testamenta cum pactis successoriiis confundentur; alius vero titulus naturalis non superest. Aliis rationibus nituntur alii, maxime ista quod nemo possit disponere ad tempus, quo non est amplius rerum suarum dominus; at sublestæ fidei hæc ratio videtur aliis, propterea quod donationes inter vivos valeant, non obstante priori ratione, etsi executio unice referatur ad tempus mortis.

Prob. 2^a. p. Quia juris gentium proprie dicti sunt ea, quæ gentes comparatæ ad se invicem servare tenentur, quia ad commune earum bonum, ad se invicem consideratarum, pertinent ac felicitatem; at testamenti factio non respicit immediate conservationem boni communis et promotionem felicitatis ac societatis gentium ad se invicem; quin in variis regnis viget *jus albinatus*, vi cujus exterorum bona, sive testati, sive intestati decesserint, fisco cedunt. Vid. num. 365.

Si dicas: L. fin. C. quorum bonor. dicitur, quod lex ipsa naturæ consanguineos successores faciat: item, *L. 1. C. de SS. Eccles.* dispositio testamentaria ex ratione naturali deducitur; ergo.

R. *Ad 1um.* Lex naturæ ibi pro æquitate naturali sumitur. Et vero nec adversarii, qui a nobis in Art. sequenti dissentiant, vix aliter intelligent; ne alioquin sequatur, omnes eos contra jus naturale agere, qui alium hæredem, quam consanguineum scriberent.

R. *Ad 2um.* Eadem est responsio; ratio naturalis pro æquitate sumitur, quæ longe differt a jure naturali stricte dicto, ut omnes norunt. Quin hæc ipsa lex non obscure supponit, voluntatem defuncti, nisi ei lex assisteret, infirmam fore ad transferendum dominium; ait enim: *Nihil est, quod magis hominibus debeat, quam ut supremæ voluntatis, postquam jam aliud velle non possunt, liber sit stylus, et licitum, quod iterum non redit arbi-*

trium; quibus supponit, quod ut efficax foret defuncti voluntas, deberet idem rursus velle post mortem, ac idem redire arbitrium; ergo cum hoc fieri nequeat, non nisi assistentia legis talis voluntas efficaciam sortitur. Cætera, quæ hic obmoveri possent, vide Art. sequent.

ARTICULUS II.

AN TESTAMENTUM MINUS SOLEMNE, NON PRIVILEGIATUM, SIT NULLUM PRO
UTROQUE FORO?

438. Dico. Testamentum minus solemne, non privilegiatum, pro utroque foro nullum est. Ita plurimi, præsertim hodie, contra alios.

Prob. I. Quod est de forma substantiali alicujus actus, si illud deficiat, hic simpliciter nullus est, nullam pro quovis foro pariens obligationem: atqui solemnitates sunt de forma substantiali testamentorum; ergo. *Prob. Maj.* Deficiente enim forma substantiali, non habetur rei essentia; ergo non ens, cujus nullæ sunt qualitates, et proin nullus pro quovis foro effectus, sive obligatio. *Prob. min. 1º.* Illud enim communiter est de forma substantiali, quod leges ita requirunt, ut in illius defectu actum pronuncient simpliciter nullum; ideo enim de forma substantiali est qualitas *patrisfamilias*, quia hac deficiente leges testamentum nullum pronunciant, velut *pr. Inst. quib. non est permissum facere testamentum*, ubi tale testamentum dicitur inutile esse; tum *L. XII. Tabb.* ubi: *Paterfamilias uti super familia, pecuniaque sua legasset, ita jus esto.* Item *L. 3. et 4. C. qui Testam. fac.* sic et jure ecclesiastico novissimo Tridentini Concilii, *Sess. 25. de Regular. c. 15.* professio religiosa ante decimum sextum ætatis annum completum nulla est pro quovis foro, quia Tridentinum ait: *Professio antea facta sit nulla; nullamque inducat obligationem.* Atqui etiam, imo significantius leges testamentum solemnitatibus destitutum pronunciant nullum, *L. hac consultissima. 21. C. de Testam.* ubi recensitis solemnitatibus non subscriptum a testibus ac non signatum testamentum *pro infecto* habetur; tum §. 4. *Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus: si vero in hujusmodi voluntate liberis alia sit extranea persona mixta; certum est, eam voluntatem defuncti, quantum ad illam duntaxat admixtam personam, pro nullo haberi; sed liberis accrescere.* Adde *L. 9. C. de Testam.* qua nihil clarius, aut expressius: *Si non speciali privilegio patriæ tuæ juris observatio relaxata est, et testes non in conspectu testatoris testimoniorum officio functi sunt, (NB.) nullo jure testamentum valet, qua expressione ne quidem leges in testamentis impuberum, aut non patrumfamilias utuntur.*

Prob. II. Testamentum non solemne ita est nullum, ut ne quidem inde oriatur obligatio naturalis; ergo solemnitates necessario sunt de forma substantiali testamentorum, et hæc sine illis nullo pro foro valent. *Prob. Ant. 1º.* Per *L. 7. C. de Condict. indeb.* si quis errore facti solverit legatum aliquod in testamento imperfecto relictum, illud repeti potest; ergo ex tali testamento ne quidem oritur obligatio naturalis; si enim talis orta fuisset, tunc nec id, quod errore facti solutum est, repeti posset; quia ea, quæ naturaliter de-

bentur, si soluta fuerint, repeti non possunt, *L. 16. §. 13 de fidejuss. ac L. 10. ff. de O. et A. 2º. Ex L. 9. C. de Testam.* juxta quam testamentum imperfectum nullo jure valet; ergo nec naturali; ergo nec naturalis inde obligatio oritur.

Conf. Potest Legislator subditorum consensum, utpote dispositioni suæ subjectum, ita inhabilitare, ut neque pro foro interno producat obligationem; et hoc cum intendere, dum actum simpliciter irritans legem suam, nunquam ad forum duntaxat externum restringit, recte præsumitur, ne alioquin leges simul pro foro etiam externo evadant inutiles, cum subdito christiano parum prodesset, si hæreditatem e. g. in foro externo sibi quidem servare posset, in foro autem interno et conscientiae, cujus potiore habere rationem debet, ad eam alteri restituendam teneretur.

439. *Obj. I.* Leges irritantes testamenta non solemnia sufficienter et comode explicari possunt 1º. quod irritent pro foro tantum externo; vel 2º. quod quidem velint esse nulla pro foro æque interno, sed non nisi post sententiam judicis. *Conf. 1.* Imo pro foro tantum externo explicari debent; cum enim sint correctoriæ juris naturalis, sunt strictæ interpretationis, nec extendendæ ad internum forum. *Conf. 2. L. 84. ff. de R. I.* ubi is natura debet, quem jure gentium dare oportet; sed jure gentium ex testamento imperfecto est obligatio solvendi legata, modo de voluntate testatoris constat; ergo.

R. N. Ant. quoad utrumque. *Primum* ob rationes *Conclus.* *Alterum* 1º. quia hoc gratis dicitur, cum nusquam leges vim suam restringant ad sententiam judicis. 2º. Quia sententia judicis jam jus constitutum supponit, cum officium judicis saltem non supremi sit, pronunciare secundum jus, ac ferre sententiam legibus conformem, c. 1. *de Constit. Inst. h. t. Nov. 82. c. 13.* si ergo antecederet ipso jure testamenta imperfecta non sint pro foro interno irrita, talia multo minus evadent per sententiam judicis, utpote cujus tantum est declarare jus, non condere.

Ad Conf. 1^{am}. *R. 1º. N.* suppositum, quod leges illæ sint correctoriæ juris naturalis, cum jus naturale valere testamenta non præcipiat, siquidem nullus habetur naturalis titulus, quo hæres scriptus dominium rerum in testamento relictarum sibi vindicet juxta *num. 437.*

R. 2º. Gratis etiam permissio, valere testamenta imperfecta vi juris naturalis, leges illa testamenta irritantes non *extenduntur* ad internum forum; sed cum leges voluerint solemnitates illas esse de forma substantiali testamentorum, sequitur hoc ipso per se, quod illis deficientibus pro utroque foro nulla sint, sicut universim quilibet actus, deficiente forma substantiali, etiam pro foro interno nullus est; hoc enim casu, quo jus humanum aliquid ad substantiam actus requirit, cessat legis naturæ dispositio, vel rectius juxta nostra principia tradita alibi, lex naturæ hunc casum nunquam comprehendit, sicut dum lex naturæ prohibet ditescere ex re aliena, non hoc prohibet pro omni casu, si fiat cum assistentia legis, ita justa ex causa disponentis.

Ad Conf. 2^{am}. *R. 1º. N.* supp. testamenti factionem esse juris gentium proprie dicti, *num. 437.*

R. 2º. Etiam hoc permissio gratis, potuit Legislator justis ex causis solemnitates certas addere, quæ de forma substantiali vel substantia sint.

440. *Obj. II.* Leges præscribentes solemnitates testamentis, hæcque aliter facta irritantes fundantur in præsumptione fraudis; ergo ubi fraus abesset, adhuc valebit testamentum solemnitatibus destitutum, 1°. quia præsumptio cedit veritati: 2°. quia leges generaliter volunt sancte custodiri morientium voluntates: 3°. quia numerus testium et cæteræ solemnitates solum exiguntur probationis causa et ad faciendam fidem; ergo, si de voluntate testatoris aliter constet, adhuc subsistet testamentum.

R. D. Ant. Fundatur in præsumptione universali fraudis et periculi fraudis alias sæpe committendæ, nisi actus penitus irritetur *C.* in præsumptione fraudis pro casu determinato et particulari *N. Ant. et Cons.* In priori præsumptione semper fundantur leges, quando actibus formas substantiales præscribunt, ut, secus, sit absolute nullus; ac proinde, cessante licet ratione legis in casu particulari, non ideo cessat lex generalis formam statuens actui sic, ut sine hac nullus deinceps valeat.

Ad prob. 1^{am}. *D.* Præsumptio particularis fundata in facto particulari cedit veritati *C.* universalis *N.*

Ad prob. 2^{am}. *D.* Morientium voluntates legitimas, legibus conformes *C.* non legitimas *N.* Sic nec tenet in conscientia voluntas ultima filiifamilias ad causas profanas, excepto peculio castrensi et quasi tali.

Ad prob. 3^{am}. *N. Ant.* quia, etsi plures quam septem, imo 20. adessent testes, si tamen nullus subscriberet, vel signaret tabulas, non valeret juxta adversarios testamentum in foro civili: atqui hoc casu major haberetur probatio; ergo signum est, numerum testium non probationis præcise causa determinatum esse.

441. *Obj. III.* Ex testamento imperfecto oritur obligatio naturalis; ac consequenter etiam pro foro conscientiæ; ergo.

Prob. Ant. 1°. Solutum ex testamento imperfecto repeti non potest; ergo signum est, ex eo obligationem naturalem oriri; quia id, quod neque naturaliter, neque civiliter debetur, si solum fuerit, juxta vulgarem alias regulam repeti potest. *Antec. prob. ex L. C. de Fideicommiss.* ubi: *Licet fideicommissum inutiliter relictum fuerit, illud tamen ab hærede præstitum repeti non potest, cum non ex sola scriptura, sed ex conscientia relictæ fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Item ex *L. fin. C. ad L. Falcid.*: *Qui ultra, quam tenebatur, ex testamento legata persolvit, ea repetere non potest.*

Prob. 2°. Per *L. 1. C. de Fideicommiss.* si hæres alimenta præstitit in testamento non solemniter relicta, tenetur ea et in posterum præstare; et *L. 16. C. de Testam.* etsi voluntas testatoris legibus non sit subnixa; adeoque imperfecta, tamen ad legata præstanda hæres tenetur. Item per *L. 23. C. eod.* testamentum imperfectum justam transactionis materiam præbuit: atqui hæc singula sat clare arguunt, obligationem naturalem ex testamento imperfecto oriri; secus enim non apparet, quo modo obligatus fuisset hæres in *L. 1.* ad præstanda porro alimenta, aut in *L. 16.* ad præstanda legata; aut *L. 23.* qua ratione testamentum imperfectum dare potuerit transactionis materiam? ergo.

Prob. 3°. Per *L. fin. C. de Fideicommiss.* si fideicommissum sine omni teste et

solemnitate fuerit relictum; fideicommissarius id resciscens potest hæredi iuramentum deferre, hicque vel jurare debet, nullum fideicommissum fuisse relictum, vel, si id jurare nolit, præstare tenetur; ergo.

R. N. Ant. *Ad prob. 1^{am}. D. Ant. Solutum errore facti ex testamento imperfecto repeti non potest N. tunc enim repeti posse constat ex L. 7. C. de Condict. indeb. cit. in Concl. Solutum errore juris, vel, si sciens se non debere, tamen solvit C. Quia sciens se non debere, ac tamen solvens, donare censetur; errans vero in jure habetur interpretative pro sciente; sicut ergo, si sciens solvit, donasse censetur; ita etiam si ex errore juris, juxta illud: Cujus per errorem, scilicet facti repetitio est, ejus consulto dati (pro quali habetur id, quod errore juris datum) donatio est. At vero citt. leges de eo loquuntur, qui sciens, adeoque approbans voluntatem defuncti, legata et fideicommissa præstitit; nam ut dicitur L. 2. C. de Fideicommiss. cit. solvit non tam ob scripturam, quam ob voluntatem defuncti, quam agnovit. Eodem modo responde ad §. 25. Inst. de Legat. ubi: licet incertis personis non possit relinqui legatum, si tamen id hæres præstitit, repeti non potest.*

Nec obstat, quod in L. 2. cit. fiat conscientie mentio; nam hoc idem ea lege sonat, ac scientia; alias ipsi fideicommisso conscientiam tribuere necessum foret.

Ad prob. 2^{am}. R. 1°. Probas, usque adeo valere testamentum imperfectum pro externo, ac civili foro.

R. 2°. N. Cons. Nam quoad L. 1. cit. ratio, ob quam alimenta in posterum præstari debeant, non est ex obligatione ex testamento imperfecto orta, sed a spontanea ultimæ voluntatis agnitione et approbatione, qui casus spontaneæ agnitionis exceptus est, per quam hæres necessitatem subit adimplendi voluntatem defuncti, ut dicitur ad L. 16.

Nec replices: Ad hoc, ut hæres dici possit agnovisse voluntatem defuncti, sufficeret unica præstatio; at vero lex requirit, ut per triennium præstiterit alimenta. Nam

R. Sufficere quidem unicam præstationem ad hoc, ut quoad illum annum præstita alimenta nequeat hæres repetere; non vero ad hoc, ut ea et in futurum præstare teneatur, lege sic disponente: et merito cum enim ea obligatio præstandi alimenta ad totius vitæ tempus admodum gravis sit, ad eam imponendam longius temporis spatium juste requisivit.

Ad legem 16. Responsio est eadem, quia et in hac hæres voluntatem defuncti, et testamentum imperfectum sponte agnovit: patet inde, quod ibi hæres etiam civiliter teneatur; ait enim lex, quod hæres implendæ voluntatis necessitatem habeat, quæ verba actionem eo nomine proditam denotant. In lege 23. autem ideo justa transactionis causa subfuit, quia non constabat tempore transactionis, an testamentum fuerit legitime conditum, nec ne, licet id postea apparuerit.

Ad prob. 3^{am}. R. 1°. Iterum probas nimium; valere testamentum imperfectum pro foro externo.

R. 2°. In cit. L. haberi hypotheticum et specialem hunc casum, quo testator fidem hæredis elegerit, isque testatori roganti promiserit, vel saltem præsens non contradixerit, se restitutum hæreditatem alteri juxta voluntatem sibi sine testibus declaratam; constat ex §. ult. de Fideicommissar.

hæredit. ex ead. L. fin. desumpto. ubi responsio data declaratur his verbis: Tum sive pater hæredis, sive alius quiscumque sit, qui fidem hæredis elegerit, et ab eo restitui aliquid voluerit, si hæres perfidia tentus adimplere recusat, etc. quid enim aliud volunt hæc verba, fidem, item perfidia, quam quod fides, sive promissio ex parte hæredis intervenerit? Hic igitur casus singularis est, novo jure introductus, ut in eo hæres non solum naturaliter, sed etiam civiliter (ut patet ex verbo cogendus) teneatur vel jurare, fideicommissum non fuisse relictum, vel illud præstare fideicommissario.

442. *Obj. IV. Etiam tenetur hæres ex testamento imperfecto, etiamsi testator ejus fidem, ut dicebatur, non elegerit; ergo. Ant. prob. 1º. Nam, L. 77. ff. de Legat. 2. ubi filius matrem hæredem scripserat, et fideicommissa tabulis data cum jurisjurandi religione præstari rogaverat, cum testamentum nullo jure factum esset, nihilominus matrem legitimam hæredem cogendam esse ad præstanda fideicommissa, responsum est, et tamen jure Digestorum casus in obj. præc. posterior est. Prob. 2º. L. 88. §. 17. ff. de Legat. 2. ubi quis testamentum sine solemnitatibus condidit, ac consequenter invalidum; et tamen deciditur, quod fideicommissa ab hæredibus legitimis præstari, et hæreditas scriptis in illo testamento hæredibus restitui debeat. Prob. 3º. L. 38. de Fideicommissar. libertat. dicitur, quod hæredes alumnæ testatoris libertatem et fideicommissum in testamento imperfecto relictum præstare debeant; ergo valet testamentum modo constet de voluntate.*

R. D. Ant. Etiam tenetur hæres, etc. quando subest clausula codicillaris C. secus N. Unde patet responsio ad Probationes; singulæ enim leges agunt de casu, quo subest testamento imperfecto codicillaris clausula; sic 1º. ipsa L. 77. cit. ait, enixæ voluntatis (cujus argumentum erat jusjurandum) preces ad omnem successionem porrectas videri. 2º. In L. 88. hanc clausulam testator his verbis apposuit: Si minus aliquid legitime, minusve perite fecero, pro jure legitimo haberi debet hominis sani voluntas. 3º. Demum in L. 38. ff. de fideicommissar. libert. clausula illa supponi debet, vel promissio a liberis facta patri, ne alias repugnet L. 24. §. 11 ff. eod. Vel dic, hoc testamentum habere clausulam codicillarem præsumptam a lege, quam præsumptionem causat favor alumnæ et libertatis.

443. *Obj. V. L. militis 36. §. 3. ff. de milit. Testam. testamentum sine omni solemnitate infirmatur; ergo et ita conficitur per R. I. 35.*

R. 1º. Probas nimium, etiam ita confici pro foro externo.

R. 2º. N. Ant. Lex non ait, testamentum tale infirmari; sed solum loquitur de testamento minus solemniter revocato quoad legata, aitque nuda revocatione institutiones ac substitutiones non infirmari, legata vero ex tali testamento nude revocato petentes submoveri exceptione doli generalis. Igitur ea lex præsentem controversiam non tangit.

444. *Obj. VI. c. 10. de Testam. Pontifex 1º. reprobatur consuetudinem adhibendi septem testes, ac decernit sufficere, si parœciani coram presbytero suo, ac duobus vel tribus testibus testamentum fecerint. 2º. Ait alienum esse a jure divino, ut plures quam duo, vel tres testes requirantur*

ad testamentum. 3°. Anathemate eos ferit, qui testamenta coram tribus testibus confecta conantur infringere; ergo.

Ad 1um. R. Constitutio ea Pontificis non nisi pro terris eidem quoad temporalia subjectis obtinet, utpote ad Episcopum Ostiensem data, territorii Romanæ Ecclesiæ.

Ad 2um. R. Ait, hoc esse alienum *positive*, h. e. contra jus divinum *N.* alienum *negative*, id est, præter jus divinum *C.* Nam et ab ipso jure Ecclesiastico *c. 2. Caus. 2. Q. 4.* ad convincendum Cardinalem Episcopum requiruntur testes 72. Item : si esset contra jus divinum adhibere testes plures, quam duos aut tres, nec S. Pontifex ibidem præter duos, tresve testes requirere potuisset præsentiam Parochi. Neque dicas : at juxta Scripturam sacram *in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum*; nam sensus est, tot saltem requiri, dum agitur de condemnando aliquo, ita ut unius tantum testimonium sit insufficiens; non autem prohibetur aliquando adhibere plures.

Ad 3um. R. Itidem non nisi pro terris Pontificiis procedit. Et licet relatum hoc sit in Corpus juris canonici, non idcirco juris universalis vim habet; cum nec unquam ita receptum sit; nec Pontifex provinciis exteris quoad temporalia dare jus novum possit, nec civiles earum abrogare leges extra materiam peccati.

445. *Obj. VII.* Leges assistunt testamentis imperfectis; ergo. *Prob. Ant.* 1°. In *L. 5. C. de relig. et sumpt. fun.* voluntas militis de monumento construendo in testamento expressa non negligenda dicitur, ex ratione, quod, etsi delatio et impletio voluntatis prohibita sit; hæres tamen invidiam et conscientiam circa omisum supremum ejusmodi officium evitare non possit. 2°. *L. Paulus fin. ff. de reb. eor. qui sub tut.* Paulus respondit, curatores posse sine decreto alienare prædium minoris, si pater in testamento, postea irritato facto, consenserit in alienationem; sed si testamentum imperfectum simpliciter esset nullum, non posset hunc effectum producere contra *R. I. 52. in 6.* 3°. Juxta *Auth. ex causa c. de bon. quæ liber*, ex testamento, in quo filius est injuste exhæredatus, aut præteritus, debentur legata, licet testamentum impugnari possit ut nullum. 4°. Passim jura præcipiunt, custodiri morientium voluntates, *Auth. de nupt. Coll. 4. c. 46. §. per traditionem. Inst. de R. D. ubi : Nihil tam conveniens æquitati naturali, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi.* Adde *C. Caus. 13. Q. 2.* ibi : *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet.*

R. 1°. Ergo et valebunt pro foro externo.

R. 2°. *N. Ant. Ad prob. 1^{am}.* R. Non est ibi sermo de testamento imperfecto. Sed miles testamentum solemne reliquerat; cumque hujus voluntas de monumento construendo non posset impleri specificè, quærebatur, an saltem per æquivalens satisfieri debeat, ab hæredibus? Ac responsum fuit, saltem voluntatem nec omnino servandam, nec omnino spernendam esse; sed interventu judicis hæc omnia perducere debere ad effectum, si non ad turpem causam feruntur.

Ad prob. 2^{am}. R. *N. min.* Quia hunc effectum non producit qua voluntas ultima solemnis, cum in ordine ad hoc, ut valeat alienatio rerum pupilla-

rium, non sit necessaria voluntas ultima solemnis, sed sufficiat voluntas qualiscumque patris, *L. 3. C. quando Decr. opus non est*, hæc vero ex testamento etiam imperfecto constare potest. Igitur non producit hunc effectum directe atque in eo genere, in quo testamentum est nullum.

Ad prob. 3^{am}. R. Casus ille alius est a nostra controversia; ibi enim de testamento perfecto agitur et habente omnem solemnitatem, quod tamen impugnari possit ex causa exhæredationis, aut præteritionis. Ideo testamentum *cit. Auth.* non habetur pro absolute nullo, sed tantum quoad institutionem hæredum, et quoad hanc impugnari posse dicitur; licet spectato *jure veteri* hujusmodi testamentum etiam fuerit nullum absolute, *L. 30. ff. de liber. posth.* sicque coincidebat cum præsentī controversia, ac consequenter neque legata in illo facta debebantur.

Ad prob. 4^{am}. R. D. Voluntates legitimæ, sive legibus conformes *C. voluntates* quascumque, etiam contra formam a legibus præscriptam tales *N.*

446. *Obj. VIII.* Licet in forma acceptilationis peccatum sit; tamen inutilis acceptilatio habet vim pacti, *L. 8. pr. ff. de acceptil.* producitque obligationem conscientiæ, ut amplius petere non possim, quod tali acceptilatione remisi: *item*, licet inter servum et dominum, filiumfamilias et patrem non detur obligatio civilis, datur tamen naturalis et in conscientia. Ac demum etsi *L. 1. ff. de lib. et posth.* ad formam exhæredationis requiri videatur, ut dicatur nomen, et prænomen, et cognomen; subsistit tamen exhæredatio, si duntaxat unum exprimatur; ergo a pari.

Ad 1^{am}. et 2^{am}. R. *N. Cons.* *Disparitas* est, quod acceptilationi inutili, pariter obligationi servorum et filiorumfamilias jus positivum non resistat positive, sed solum non assistat quoad effectus obligationis civilis; e contra resistat positive obligationi ex testamento imperfecto, eamque annulet.

Si ais e contra: Testamentum, item stipulatio est nulla, si in forma peccatum sit, nec habet vim pacti, *L. 1. §. 2. ff. de V. O.*; ergo nec acceptilatio, quæ est species stipulationis; *N. Cons.* Ratio diversitatis est, quod jura sint proniora ad liberandum, quam obligandum.

Si inferas: Ergo testamentum imperfectum operabitur saltem pactum liberatorium, si legata in eo fuerit liberatio, sicut in acceptilatione; *N. illat.* quia ad omne pactum requiritur, ut consensus et acceptatio duorum conveniat, quod fieri in testamento nequit.

Ad 3^{am}. R. *N.* Hæc singula a lege exigī copulative ad formam exhæredationis, cum lex ipsa dicat, sufficere ex his tribus unum. En verba: *An sufficit unum ex his? constat sufficere*; ergo hæc disjunctive requirit: at nihil tale subditur solemnitatibus testamenti in *L. hac consultissima 21. C. de Testam.* Et vero alias, si paritas esset, dici posset, sufficere ad testamentum ex solemnitatibus adhibere non nisi unam, neque tunc tantum pro foro interno, sed etiam externo subsistere.

447. *Obj. IX.* Testamentum inchoatum in ratione *scripti*, sed in hac non perfectum, saltem valet in vim *nuncupativi*; ergo. *Item*, saltem subsistet, quoad *legata*: aut denique saltem in vim *codicilli*; ergo non est omnino irritum.

Ad 1^{am}. R. D. Saltem valet in vim *nuncupativi*: si habeat requisitas hujus

solemnitates *C.* si non *N.* Valere tum in vim nuncupativi, si requisitæ ad hoc solemnitates adsint, evincitur ex *L. 3. ff. de milit. Testam.* ubi : *Si miles, qui destinaverat jure communi testari, si ante defecerit, quam testaretur (posuit tamen ea, quæ sufficiunt ad testamentum militare); Pomponius dubitat, sed cur non in milite diversum probet? neque enim, qui voluit jure communi testari, statim beneficio militis renunciavit; nec credendus est quisquam genus testandi eligere, ad impugnanda sua judicia, sed magis utroque genere voluisse propter fortuitos casus.* Unde sic : uti miles habet duos, imo tres testandi modos, duos jure communi, unum jure militari, sic paganus habet duos jure communi; ergo sicut testamentum militis valet, habens requisita ad testamentum militare, licet voluerit testari jure communi; ita valet testamentum pagani, habens requisita nuncupativi, etsi voluerit testari in forma scripti.

Neque dicas : Qui vult testari in scriptis, non vult testari nuncupative; ergo hoc casu deest voluntas testandi. Nam

R. D. A. Non vult testari nuncupative, in quantum putat suam scripturam posse valere ut testamentum scriptum *C.* supposito, quod forte non possit valere ut testamentum scriptum *N.*

Ad 2um. *R. D.* Subsistet quoad legata pia *C.* quoad profana *N.* Sed hæc ruente testamento ex defectu solemnitatum, vel testamento destituto, hærede hæreditatem non adeunte, corruunt, uti et fideicommissa particularia, *L. 29. C. de Fideicomm.* et quia accessorium sequitur principale; nec refert, quod adfuerint solemnitates alias ad legatum requisitæ, ut quinque testes.

Neque inferas : Ergo ex eadem ratione etiam legata pia corruunt. Nam *R.* Axioma illud : *accessorium sequitur principale*, procedit solum regulariter, nisi ob specialem causam aliunde accessorium sustineatur.

Ad 3um. *R. D.* Si codicillarem clausulam in testamento *expressam* apposuerit *C.* si non *N.* Hæc enim, nisi a testatore expressa fuerit, a jure non præsumitur subesse, *L. fin. §. 1. C. de Codicill.* ubi : *Illud quoque pari ratione servandum, ut testator, qui decrevit facere testamentum, si id adimplere nequiverit, intestato videatur esse defunctus, nec transducere liceat ad fideicommissi interpretationem, velut ex codicillis ultimam voluntatem; nisi id ille complexus sit : ut vim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere.* Item, *L. 29. C. de Fideicomm.* : *Ex testamento, quod jure non valet, nec fideicommissum quidem, si non ab intestato quoque succedentes rogati probentur, peti potest.* Pluribus legibus idem evincunt alii, quæ tamen fortassis non æque efficaciter intentum evincunt. Igitur jura nolunt præsumere codicillarem clausulam in testamentis, quando ea expressa non fuerit. Ac ratio est : quod testator sæpius factionem testamenti cum exclusione clausulæ codicillaris prudenter eligat; tum, quia est alius succedendi ordo ex testamento, alius in vim clausulæ codicillaris; tum, ne hæredem inter fiduciarium, et fideicommissarium ratione computationis, et detractiois quartæ Trebellianicæ lites oriantur et controversiæ. Posset item timere, ne hæres legitimus, sprete Trebellianica, eo quod et ipse in testamento spretus esset, nollet adire hæreditatem; ac sic forte ad fiscum deveniret hæreditas; qui, cum non succedat jure proprietario, sed superioritatis, careret omni hærede testator, quod esset contra ejus voluntatem.

448. *Dices 1º. contra L. 14. C. de Testam.* Non præsumitur clausula codicillaris, quando ex testamento constat, quod testator positive noluerit condere codicillum: *non codicillum sed testamentum aviam vestram voluisse, institutio, et exhereditatio facta probant evidenter*; ergo si id non constet ex testamento, codicillaris clausula præsumitur.

R. *D. Ant.* Tunc tantum non præsumitur, vel ideo præcise non præsumitur *N.* etiam alias non præsumitur juxta citt. supra leges *C.* In casu hujus legis 1º. non constabat de clausula codicillari; 2º. insimul institutio et exhereditatio, quæ fieri nequit in codicillis, ultima aviæ voluntate continebatur; sicque ex gemina hac causa testamentum istud in vim codicilli sustineri non potuit; alias, si clausula codicillaris cuilibet testamento inesset tacite, quid obstaret, quo minus aviæ voluntas in vim codicilli valeret? certe non obstat numerus septenarius testium; codicillos enim coram septem condi posse testibus, videtur indubium; quia abundans cautela non nocet.

Dices 2º. Qui condit testamentum, enixam habet voluntatem omni meliori modo illud condendi: nam interrogatus ideo procul dubio responderet, se velle illud saltem in vim clausulæ codicillaris sustineri; ergo.

R. 1º. *D.* Habet enixam voluntatem illud meliori modo condendi in ratione testamenti; ita ut saltem valeat in vim nuncupativi, si non valeat in ratione scripti *T.* ob rationem datam. Alio sensu *N.*

R. 2º. Hoc etiam permissio *N. Cons.* Hæc enim argumentatio non procedit. En similem: Caius promittit se mille soluturum Seio absenti, nullo hujus interveniente mandato: ante factam a Seio acceptionem Caius ducitur pœnitentia; hoc casu Seius interrogatus, annon, si scivisset statim, accepisset; affirmaret utique: quare ergo hic acceptatio non præsumitur? Pariter Caius Seio mutuum dat pecuniam, chirographo solum desuper confecto; si Caius vel similis creditor interrogaretur, annon hypothecam mallet in omnibus creditoris bonis; affirmaret utique: nemo tamen propterea hypothecam præsumet, nisi de hac creditor sibi expresse prospexerit; jura scilicet vigilantibus scripta sunt; inde sicut creditor extra casus, in quibus lex hypothecam adjicit, ex præsumpta solum voluntate non admittitur ad actionem hypothecariam, nisi hypothecam in conventionem deduxerit; sic in nostro casu testator volens testamentum in vim codicilli valere, extra casus exceptos, clare voluntatem suam a legibus jubetur exprimere.

Neque dicas, id esse discriminis, quod ejusmodi hypothecæ sint conjunctæ cum creditorum præjudicio; vel quod contractus pignoratitius bilaterale, testamenti factio unilaterale sit negotium, proinde magis ob defectum voluntatis in debitore hypotheca præsumi non debeat; nam

R. *Quoad 1um.* clausula codicillaris tacita, in casu testamenti invalidi, est conjuncta cum hæredum ab intestato succedentium præjudicio: *Quoad 2um.* si debitor indigus pecuniæ interrogaretur, an, si pecuniam acciperet mutuum, vellet in bonis suis hypothecam pati, affirmaret utique; cur igitur hic et creditoris et debitoris non præsumitur voluntas et hypotheca?

ARTICULUS III.

QUI TESTAMENTA FACERE POSSINT, AC QUINAM HÆREDES INSTITUI? QUID EXHÆREDATIO? QUOT MODIS TESTAMENTA INFIRMENTUR?

449. *Dico I.* Testamentum facere possunt, quicumque non prohibentur a natura, vel jure. *Inst. t. Tit. quib. non est permiss. fac. Testam. ff. et C. qui Testam. fac.*

A natura vero prohibentur, qui ob corporis, animive vitium declarare voluntatem suam sufficienter non possunt; quales sunt 1°. infans; mente captus, furiosus, nisi lucidum furoris, vel amentiae intervallum habeat; vere ebrius: 2°. qui his æquiparatur, prodigus, juridice talis, id est, declaratus, nisi ante honorum interdictionem testatus sit, *L. 12. ff. de Tut. dat. L. 6. ff. de V. O. et Inst. cit.*: 3°. impubes: 4°. surdus et mutus simul, nisi ante facultatem testandi impetrasset a Principe, *L. 6. 7. ff. h. t.*; remitti tamen solet ea necessitas iis, qui in scriptis testari possunt, *L. 10. C. h. t. Inst. eod.*: 5°. cæcus contra testari potest *nuncupative*, adhibito præter septem testes tabellione, vel teste octavo, sic tamen ut singuli subscribant et signent, *L. 8. C. h. t. §. 4. Inst. eod.*

A jure prohibentur varii; ac 1°. cum testamento solum paterfamilias legem rebus suis dicat, juxta *num. 432.* a facultate testandi excluduntur 1. *captivi* apud hostes, *L. 8. ff. h. t.* nisi ante captivitatem testamentum fecissent; ac vel postliminio reversi, vel ibi sint mortui, *L. 18. ff. de capt. et postlim.* quo posteriore casu etiam codicilli apud hostes facti vigorem obtinent, *L. 12. §. 5. ff. eod.* Item 2. eadem ex causa *servi*. 3. Præterea *exules*, *obsides*, nisi speciali muniti sint privilegio; 4. *filiifamilias* etiam consentiente patre. Vid. *num. 317.*

2°. In pœnam ob delictum, velut 1. læsæ Majestatis rei, *L. 5. C. ad L. Jul. maj.* 2. Hæretici, *L. 4. C. de Hæret.* 3. Polluti incestis nuptiis, in ordine ad instituendos extraneos, *L. 6. C. de incest. nupt.* 4. Apostatæ, *L. 3. C. h. t. §. 5. damnati capitis, L. 8. §. ult. L. 13. §. ult. ff. qui Testam. fac. vel ob carmen famosum, L. 18. 26. ff. h. t.*

Huc porro reducuntur *clerici*, qui de bonis beneficialibus superfluis testari prohibentur, non solum ad causas profanas, sed etiam probabiliter ad causas pias, excepta modica quantitate rerum mobilium, *c. 10. de Testam.* tametsi iis facultas de patrimonialibus, industrialibus, ac parsimonialibus testandi abnegari haud possit.

450. *Dico II.* Hæredes institui debent, qui alias dicuntur *necessarii*; de quibus vid. *Diss. 1. sect. tota de Hæreditate*, quales sunt liberi, ac his deficientibus nepotes, alique descendentes in linea recta, atque his deficientibus in eadem linea ascendentes, etc. non quidem in tota substantia hæreditatis; sed saltem in legitima, eaque libera, id est, non gravata aliquo onere, vocarique honorario hæredum titulo; vel *nominatim* exhæredari. *Pr. et §. Inst. de exhæ. liber. Auth. non licet. c. de liber. præter. Nov. 115. cap. 3.* Adeo quidem, ut, si hæres sit *suus*, ac prætereatur omnino, testa-

mentum sit ipso jure nullum, sive mas sit, sive femina, *Inst. cit.* Si vero non sit *suus*, rescindibile fit per *querelam inofficiosi*, de qua infra. Quod vero non in tota debeant substantia necessario, sed saltem in legitima institui, patet ex Nov. 115. c. 3. *Auth. novissima. c. de inoffic. Testam.* Cætera ex dictis de hæreditate *Dissert II.* constant.

451. *Dico III.* De cætero regula generalis jure Romano est : Hæredes institui possunt, qui tempore conditi testamenti, mortis testatoris, et aditionis, sunt conditionis ejusmodi, ut in universum jus civis Romani possint succedere, §. 4. *Inst. de Hæred. qual. et differ.*, nec specialiter prohibentur. Unde institui possunt non solum cives, liberi, sed etiam *servi*, sique *proprii* sint, cum libertate, quæ ipsis data ex ipsa institutione præsumitur *pr. Inst. h. t. L. pen. C. de Serv. necess. hæ. instit.* Huc refer præterea pauperes, *L. 24. C. de Episc. et Cler. Ecclesias*, *L. 1. C. de SS. Eccles. collegia*, corporaque licita, *L. 12. C. h. t.*

Prohibentur vero plures diversimode, alii *ut incapaces*, alii *ut indigni*. Ut incapaces rursus vel simpliciter et absolute, vel secundum quid. Ut *incapaces simpliciter*, 1º. hæretici non tolerati, eorumque fautores; 2º. apostatæ a Christiana fide; 3º. deportati, quibus hodie æquiparantur banniti banno imperii; 4º. damnati ad metalla, hodie ad triremes; 5º. damnati ad ultimum supplicium, quin passi diminutionem capitis mediam; 6º. rei læsæ Majestatis, vel perduellionis, horumque liberi; 7º. quævis collegia illicita, ut communitas Judæorum, etc. *tot. tit. ff. et c. de hæredib. instituend.* Præterea 8º. ordines religiosi bonorum temporalium etiam in communi incapaces, ut Franciscanorum strictæ observantiæ, ac Capucinorum juxta Concilium Tridentinum, *Sess. 25. c. 3.* Ut incapaces *secundum quid* prohibentur liberi naturales respectu patris ultra unciam, si legitima adsit proles, *L. 2. C. de natural. liber.* Ac spurii nati ex damnato coitu respectu parentis utriusque, non vero aliorum, *Auth. licet. c. eod. Auth. ex complexu. c. de incest. nupt.*

Ut *indigni*, qui vi, vel fraude prohibuerunt testatorem condere, vel mutare testamentum; qui testatoris interfectorem non accusat, vel testatori, cum occideretur, non succurrit, etsi potuisset, vel ipse occidit. *PICHLER* hic. Refert autem multum, ut incapax quis excludatur, an ut indignus; si enim incapax instituatur hæres, succedent hæredes ab intestato; si indignus, filius succedet, cum obligatione tamen ferendi hæreditatis onera, solvendi debita, legata, fideicommissa, *L. 11. et 14. ff. de Jure Fisci.*

452. *Dico IV.* Institutio hæredis quoad modum fieri varie potest; vide licet

1º. *Pure*, sive absolute sine conditione supposita; vel *sub conditione*, à qua actus tanquam ab incerto adhuc eventu (nam conditio de præterito vel præsentī addita proprie non est conditio, *L. 10. ff. de condit. instit. L. 120. ff. et §. 4. Inst. de V. O.* nec hæreditatem suspendit, sed vel infirmat, vel defert statim, quatenus conditio vel extitit, vel non) suspenditur. Conditio vero alia est honesta et possibilis; alia *potestativa*, quæ est in hæredis potestate, ut: Titius sit hæres, si funus meum comitatus fuerit, si Romam iverit; alia *casualis*, quæ a contingenti eventu pendet, ut: si consul eli-

gatur; alia *impossibilis*, eaque vel *a natura*, ut: si montem transtulerit; vel *a lege*, quæ id fieri prohibet, ut: si Caium occiderit; vel *bonis moribus*, ut: si nudus incesserit; quæ enim honeste facere non possumus, ea nos non posse dicimur; vel *a verborum perplexitate*, si hæc ita inter se pugnent, ut conditio non posset invenire exitum, ut: si Caius hæres erit, Sempronius hæres esto; sin Sempronius, Caius hæres esto. Pro institutione conditionata serviunt sequentes regulæ.

Regula 1^a. Hæreses *sui* sub conditione casuali institui non possunt quoad legitimam, hæc enim gravari nequit; vel, secus, censerentur, non existente conditione, præteriti, ipsumque testamentum jure nullum. Probabiliter tamen conditio honesta potestativa iis adscribi potest, præsertim si haud difficilis sit, *L. 4. et 86. ff. de hæred. instit. L. ult. ff. de condit. insist. L. 83. ff. de condit. et demonstr. §. 5. Inst. de exhæred. liber.*

Regula 2^a. Hæredis institutio simpliciter quidem in alterius arbitrium conferri nequit, velut: Titius hæres esto, si Caius voluerit, *L. 68. ff. de hæred. instit.* si tamen in arbitrium alterius alia fuerit collata conditio, ut: Titius hæres esto, si Caio dederit decem; ac per hæredem non steterit, quo minus impleatur, ut, quia Caius non vult acceptare decem, conditio pro impleta habetur, *L. 3. et 23. ff. de condit. instit.*

Regula 3^a. Conditio *potestativa* per se hæreditatem non suspendit, sed statim adire illam potest hæres, modo cautionem *Mucianam* præstet, de qua, *L. 7. ff. de Condit. et demonstr.* hoc est, caveat, se contra conditionem non facturum.

Regula 4^a. *Impossibilis* pro non adjecta habetur, *L. 1. et 20. pr. ff. de condit. instit.*

Regula 5^a. *Perplexæ* inutilem prorsus institutionem reddit, *L. 16. ff. eod.*

Regula 6^a. Demum hæres ante existentem conditionem præmortuus hæreditatem ad hæredes non transmittit, quod idem de legatario tenet, *L. 4. pr. ff. quando dies legat.*

2°. Hæres institui potest, vel *unus*, qui eo casu solus succedit in universum defuncti jus; vel *plures*, cum hoc nullo jure caveatur, pro quo sint sequentes regulæ.

Regula 1^a. Si plures instituti hæredes sint, nulla partium hæreditatis designatione facta; in partes æquales succedunt, etsi unus in recto, cæteri in obliquo nominati essent, *L. 9. §. 12. ff. hæred. instit.* quia censentur hoc casu a testatore æqualiter dilecti.

Regula 2^a. Si plures hæredes instituerit testator necessarios, qui præteriri non poterant, habentque ordinem conjunctionis, ut si dicat testator: *Filium meum cum nepote hæredem instituo*; prior, filius, ex asse institutus censetur hæres, alter, nepos, substitutus vulgariter; ut post JULIUM CLARUM communiter Jurisconsulti volunt, idque ex præsumpta testatoris voluntate, nisi de hac contrarium constaret, ut si testator dixisset ita: *Filium meum hæredem una cum*, vel, *et simul nepotem instituo*. Si vero extranei sint, ut: *Instituo hæredem Sempronium et ejus filium*, simul, non successive, instituti censentur.

Regula 3^a. Si testator plures instituit hæredes, unum simpliciter ac per se, cæteros per modum collectionis, prior semissem, cæteri alterum ca-

piant, siquidem diversis orationibus facta sit institutio. Colligitur ex *L. 13. ff. de hæred. instit.*

Regula 4^a. Si plures fuerint instituti hæredes in partibus inæqualibus, onera quoque inæqualiter sustinent.

Regula 5^a. Si testator non absolvisset 12. uncias, ut si dixisset : *Caius in semisse hæres esto, et Mævius in quadrante*, censetur hæreditatem totam in novem dividisse uncias (liberum enim eidem est, in quot eam velit uncias dividere), sicque Caius capiet duas tertias, seu octo uncias; Mævius vero trientem, sive uncias quatuor.

Regula 6^a. Si partes exprimantur, æque assem excedant, cuique pro rata decrescit, ut, si scripti sint hæredes, quilibet in sex unciis, decrescunt cuilibet duæ unciae, sic, ut cujusque pars redigatur ad trientem, §. 7. *Inst. h. t.*

Regula 7^a. Si plures sint instituti, et partes quorundam expressæ sint, non item aliorum, hi, sine parte scripti, residuam portionem capiunt, §. 6. *Inst. h. t. Ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.* Vel, si testator in partibus designatis 12. uncias excesserit, primo videndum, quot uncias mente conceperit, per *L. 23. C. de Legat.* qua Imperator vult mentem testatoris interpretandam aliter, quam fecerant antiqui, ULPIANUS, LABBEO, TREBATIUS in Digestis (nam Imperator ea lege ait, se loqui de altercationibus antiquorum circa hunc casum, hæ vero aliæ non erant, quam illæ in Digestis), qui voluntatem testatoris interpretabantur, quasi voluisset *dupondium*, seu duos asses facere, nimirum excedere 12. uncias. Exemplum *lex 23. cit. ipsa suppeditat.* Quod si appareret, testatorem majorem unciarum numerum concepisse, censeretur iis medietatem assis relinquere voluisse, quos sine parte expressa instituit, quia in partibus determinatis præsumeretur medietatem assis complecti voluisse, et indefinite scriptos exæquare cæteris collective sumptis.

453. *Dico V. Exhæredatio* est actus ultimæ voluntatis quo ii, quibus debetur legitima, ab omni successione repelluntur.

Unde is solum, cui debetur legitima, exhæredari potest. Olim etiam posthumus exhæredari poterat, hodie non amplius, *Arg. Nov. 115. c. 3.* ubi exigit Imperator ut exhæredatio fiat cum expressione ingratitude; at hujus committendæ posthumus incapax fuit. Fieri debet exhæredatio 1°. nominatim. 2°. Pure, non sub conditione, quoniam certo judicio et consilio filii a parentum successione sunt removendi, *L. sub condit. ff. de bonor. poss. cont. tab. L. 3. ff. de liber. et posth.* 3°. Ab hæreditate tota, nec tantum a certa re, *L. 19. ff. de lib. et posth.* 4°. Ab omnibus hæredibus, et a toto gradu, *L. ff. eod.* 5°. Justa de causa in testamento exprimenda, *Nov. 115. c. 3.* adeo ut liberi, vel parentes exhæredati injusta ex causa, *Nov. ead.* non probata, testamentum sit nullum: si vero ex justa quidem causa, testamento expressa, sed non vera, liberi ac parentes illud rescindant querela inofficiosi, *Nov. 115. cap. 3. §. ult. c. 4. §. ult.* Causa autem exhæredationis non ab exhæredato, sed hærede scripto probari debet. *Nov. ead. c. 3. §. ult.*

Causæ exhæredandi liberos sunt quatuordecim ab Imperatore JUSTINIANO determinatæ. 1°. Verbalis injuria gravior illata patri. 2°. Injuria realis, puta, si manus patri filius intulerit. 3°. Insidiæ vitæ structæ. 4°. Delatio patris

facta a filio, secuto damno. 5°. Si filius consuetudinem cum maleficis habuerit. 6°. Si patrem testari volentem prohibuerit. 7°. Si patris furiosi curam non habuerit. 8°. Si patrem captum ab hoste redimere noluerit. 9°. Hæresis. 10°. Si patrem capitalis criminis accusarit, excepto crimine majestatis. 11°. Incestus cum noverca, vel cum concubina patris. 12°. Si invito patre sequatur mimos. 13°. Si pro patre, carceri mancipato fidejussionem præstare noluerit. 14°. Si filia minorennis, quam pater, oblata dote, elocare voluit, vitam meretriciam agat. *Nov. 115. cap. 4.*

Causæ exhæredandi parentes e contra octo sunt : 1°. Si liberos capitis accusarint. 2°. Si horum vitæ insidias struxerint. 3°. Si pater stuprum nurui, vel concubinæ filii intulerit. 4°. Si liberos testari prohibuerint. 5°. Si liberos captivos non redemerint. 6°. Si liberorum furiosorum curas non habuerint. 7°. Hæresis parentum. 8°. Si pater matri, vel hæc illi venenum præbuerit. *Nov. 115. cap. 4.*

Fratres et sorores se invicem præterire in testamento possunt, nisi personam turpem instituant, quo casu, vel instituendi sunt hæredes, vel exhæredandi; ac quidem tum exhæredandi causæ sunt tres : 1°. Ob structas vitæ insidias. 2°. Ob accusationem criminis. 3°. Ob jacturam, vel periculum bonis intentatum. *Nov. 22. cap. 47.*

454. *Dico VI. Testamenta infirmari* dicuntur, quando adversantur legibus. Cum enim testamentum sit justa, i. e. legibus conformis, voluntatis nostræ sententia, sequitur, ut illud corruat, quando contra leges peccat. Contra has vero peccat testamentum 1°. nullum; 2°. injustum; 3°. irritum; 4°. ruptum; 5°. destitutum; 6°. rescissum. De his nunc ordine.

1°. *Nullum* dicitur testamentum, quod vel 1. quoad solemnitatem internam deficit, velut institutionem hæredis, ut si hæredes sui nati sint præteriti, vel 2. quia testator fuit ad testandum inhabilis. Unde jam ab initio non subsistit. Dixi : hæredes *sui nati*; nam posthumi, item emancipati præteriti testamentum patris non reddunt omnino nullum, *L. 3. §. 4. ff. de injusto, rupt. irrit.* sed emancipati petunt bonorum possessionem; cæteri testamentum rumpunt.

2°. *Injustum*, in quo solemnitates externæ omissæ, sive quod formam a legibus præscriptam non servat; ac proinde nec subsistit ab initio. Utrumque, *nullum*, et *injustum* ipso jure nullum est, ac totum, etiam quoad legata profana ac cætera corrumpit, nisi in injusto subsit salutaris, sive clausula codicillaris.

3°. *Rumpi* testamentum dicitur, quando, testatore in eodem statu permanente, testamentum jure factum vitatur aliunde, vel 1. *agnatione posthumi*, non solum *naturali*, dum, testamento jam facto, nascitur suus, *L. 3. ff. h. t.* sed etiam *civili*, per adoptionem, §. 1. *Inst. h. t.* ac legitimationem, §. 2. *Inst. de hæc. qui ab intest.* item per successionem nepotis in locum hæredis sui, §. 1. 2. *Inst. de exh. liber.* Vel 2. *ipsius voluntate testatoris*, conditis testamentum novum perfectum, §. 2. *Inst. h. t.* aut coram tribus saltem testibus revocando testamentum prius, accedente decennii lapsu, *L. 27. C. de Testam.* aut prius abolendo, delendo, inducendo, superscribendo, sic, ut deleta, inducta, legi non possint, *L. 1. ff. de his, quæ in Testam. del.*

4°. *Irritum* fit mutatione status testatoris per diminutionem capitis quamlibet, maximam, mediam, minimam; §. 4. *Inst. h. t.* cum enim per diminutionem maximam fiat servus, per mediam peregrinus, per minimam filiusfamilias, hique ad condendum testamentum inhabiles sint, ex supradictis; consequens est, testamentum delabi in casum, unde incipere non possit.

5°. *Destitutum* fit testamentum deficiente hærede, sive quod is hæreditatem adire nolit, sive non possit, aut quia morte præventus, aut quia conditio non existit, sub qua erat institutus, §. 7. *Inst. de hær. qui ab intest. ut* proinde in his casibus res redeat ad causam intestati.

6°. *Rescinditur* testamentum facto iudicis post motam querelam inofficiosi, scilicet testamenti. Testamentum vero inofficiosum dicitur, quod recte quidem, sed non ex officio pietatis factum, L. 2. 3. ff. h. t. hoc est, in quo illi, quibus de jure hæreditatis legitima debetur portio, sine causa justa vel exhæredati, vel præteriti sunt. Unde querela inofficiosi nascitur, hoc est, actio, qua illi, quibus debetur portio legitima, injuste exhæredati, vel præteriti sunt, agunt contra institutos hæredes, ut testamentum, quasi ab insanæ mentis testatore factum, rescindatur. Hodie ea actio proinde iis tantum competit, quibus debetur legitima; tametsi ea absolute non sit determinate opus singulis; liberi enim præteriti, vel non recte exhæredati instituere querelam nullitatis possunt.

ARTICULUS IV.

DE LEGATIS AC FIDEICOMMISSIS.

455. *Dico I.* Legatum active sumptum, sive pro ipso legantis actu, est ultima voluntas, qua testator rem singularem alicui ab hærede præstandam liberaliter relinquit, §. 1. *Inst. de Legat.*

Dictum 1°. *Rem singularem*; fieri enim legata nequeunt, nisi circa rem certam ac particularem. Eo igitur differt legatum a fideicommisso universali, quod hæreditatis rationem habet, ut dicetur; coincidit tamen cum fideicommisso particulari, ab eoque solum per hoc differt, quod legatum *verbis directis* fiat ad legatarium, fideicommissum precativis seu obliquis.

2°. *Ab hærede præstandam*; etsi enim post hæreditatem ab hærede aditam (non ante, L. 32. ff. de Legat. 2.) legati *verum* acquirat dominium et jus in re legatarius, nisi illud repudiet, L. 86. §. 2. ff. de Legat. 1.; non tamen ipsi licet auctoritate propria occupare legatum citra pœnam legis, scilicet amissionem legati, L. 1. ff. quod Legator. sed capere illud debet per manus hæredis, vel alterius, hæredis nomine. Præstat igitur hæres legatum, hoc est, possessionem transfert; hæc enim est facti; non vero proprie dat legatum, id est, dominium non transfert; quia hoc juris est; quæcumque vero juris sunt, illa sine facto hæredis, ipso jure, a defuncto transeunt in legatarium, non quæ facti, L. 80. ff. de Legat. 2. Quod vero per additionem hæreditatis dominium legati dicatur acquiri a legatario, inde provenit, quod fictione juris legati dominium retro trahatur ad tempus mortis; dies namque legati statim cedit a die mortis, si purum, id est, non conditionatum sit, L. 5. ff. quando

dies legat; sed *diem cedere* est incipere rem deberi, *L. 213. ff. de V. S.* Alii id brevius exponunt, dum dominium prius, quod dicitur habere legatarius a die mortis testatoris *factum*, quod ab aditione hæreditatis, *verum* appellant.

3º. *Liberaliter*, est enim legatum *donatio quædam*, §. 1. *Inst. h. t.* cum ex mera legantis liberalitate profluat, merumque contineat lucrum, *L. 32. ff. de Mandat.* Sicque differt ab hæreditate, hæc enim et onera annexa habet, *L. 119. ff. de V. S.* Differt etiam a *donatione inter vivos*, quia hæc utriusque constat voluntate; nec temere revocari potest, quod secus in legato, quod ante mortem, ut quævis alia voluntas, ad arbitrium legantis revocabile est, *L. 4. ff. de adim. et transfer. Legat.* Porro etiam a *donatione mortis causa*, cum et hæc utriusque perficiatur consensu, et acceptionem requirat alterius, *L. 38. ff. de mort. caus. donat.* non sic legatum; quippe quod etiam in absentem et ignorantem confertur, *L. 77. ff. de Legat. 2.*

Ex hisce patet, quid sit legatum *objective sumptum*, nimirum res ipsa illa particularis a defuncto relicta verbis ad legatarium directis et præstanda ab hærede.

Porro ad legati valorem, si extra testamentum fiat, quinque requiruntur testes, nisi hæres ipse fateatur voluntatem defuncti, *L. fin. §. fin. C. de Codicill.* ubi generaliter edicatur: *In omni ultima voluntate, excepto testamento; quinque testes in uno eodemque tempore debent adhiberi.*

456. *Dico II.* Legare possunt omnes et soli, qui testari.

Qui enim quod plus est, potest, etiam id, quod minus, potest, si cum priore ejusdem rationis sit, *Arg. L. 2. et L. 114. pr. ff. de Legat. 1.* Quinam vero sint, qui ad testandum inhabiles, *vide num. 449.* Similiter iis solis legari potest, quibuscum testamenti factio, h. e. qui capere aliquid ex alieno testamento possunt, §. 24. *Inst. h. t.* Etiam personis incertis, modo fieri certæ ex eventu possint, §. 25. et 27. *Inst. h. t.* Item Religiosis, etsi tunc legatum monasterio, cujus ille pars est, quærat, *Arg. Auth. Ingressi. c. de SS. Ecclesiis.* Non vero incapacibus, quibus tantum alimenta legari possunt, *L. 11. ff. de alim. vel cib. leg.* Nec servo hæredis, nisi sub conditione, §. 32. *Inst. h. t.*

457. *Dico III.* Legari possunt res omnes, quæ sunt in rerum natura, vel esse possunt, modo non sint simpliciter et penitus exemptæ humano commercio, nimirum respectu legatarii, §. 4. *Inst. de Legat.* et commodum aliquod præstare possunt legatario.

Si enim respectu legatarii exemptæ sint, esto, quod non respectu legantis, nec rei legatæ æstimatio præstanda est, *L. 49. §. 2. ff. de Legat. 2.*; nisi ejus sit conditionis, ut æstimatio censeatur legata, qualis est species, *L. 11. §. 16. de Legat. 3.* Res vero commercio exemptæ simpliciter sunt templum, res sacræ, publicæ; item fiscales, *L. 72. ff. de contrah. emp.* Unde legari possunt

1º. Res *futuræ*, ut fructus nascituri, §. 7. *Inst. h. t.*

2º. Res ipsius hæredis, §. 4. *Inst. h. t.* non ultra tamen, quam pro parte hæreditaria, *L. 14. C. de R. V.* Unde si unius ex pluribus cohæredis rem testator legaverit, cohæredes ei suas portiones æstimatas debent refundere.

3º. Res *oppignoratæ*, quo casu hæres, nisi æs alienum ipsas hæreditatis

vires superet, *L. 57. ff. de Legat. 1.*, eas tenetur luere, si tamen defunctus illas esse obligatas sciverit, §. 5. *Inst. h. t.*

4°. Res post factum legatum a testatore *alienata*, modo non alienavit consilio adimendi legatum, quod inde præsumitur, si non necessaria fuerit, sed voluntaria, §. 12. *Inst. h. t.*

5°. Res *aliena*, modo testator eam alienam esse sciverit; quo casu hæres aut illam tenetur redimere, aut, si non possit, præstare ejusdem æstimationem arbitrio judicis, §. 4. *Inst. h. t.* Quod si ante testatoris mortem legatarius factus fuisset rei illius dominus *causa onerosa*, ut emptione, permutatione, etc. (ex quacumque enim causa abest aliquid accipienti, illa onerosa dicitur) nihilominus hæres præstare æstimationem debet, §. 6. *Inst. h. t.* Secus vero, si *causa lucrativa*, sine ullo suo onere, ut donatione, etc. *Duc enim causæ lucrative in eundem hominem, et eandem rem concurrere non possunt.* §. 6. *Inst. eod.*

6°. Res etiam *incorporales*, item *facta*, modo honesta et utilia.

E contra vero, cum legatum utilitatem aliquam afferre debeat legatario, sequitur 1°. rem *propriam legatarii* huic legari non posse, §. 10. *Inst. h. t.* nisi vel testatori, vel alteri tertio jus in ea re constitutum fuerit; tunc enim in priore casu hoc remissum censetur, in altero vero luendum est ab hærede, *L. 71. §. 5. ff. de Legat. 1.* Secus legatum hujusmodi inutile erit, etsi etiam rem alienasset legatarius, §. 10. *Inst. h. t.* ubi proin Imperator correxit CELSI sententiam, *L. 1. §. ult. ff. de Reg. Caton.* 2°. Inutilia quoque esse legata rerum litigiosarum, si victoria non sequatur. *Nov. 112. Cap. 1.*

458. Dices 1°. *contra legatum rei alienæ.* Nemo potest institui hæres in re aliena; ergo neque legatarius.

R. C. *Ant. N. Cons.* *Disparitas* est; hæres ille non haberet, a quo rem alienam petere posset; at legatarius habet hæredem ex testamento sibi obligatum.

Dices 2°. In c. *Filius. S. de Testam.* Summus Pontifex (non GREGORIUS III. neque IX. ut varii volunt, sed GREGORIUS M. *Lib. 7. Epistolar. Epist. 4.*) rejicit legatum rei alienæ præcipitque eam a legatario restitui.

R. D. *Ant.* Rejicit absolute N. in iis circumstantiis, in quibus iniquum erat obligari hæredem ad rem legatario solvendam C. Nam legatum erat perti-
nens ad aliam Ecclesiam; hæredi autem filio vix erat a patre relicta sustentatio congrua: præterea legatum erat factum contra ordinationem Ecclesiasticam ejusdem GREGORII M. ne quid sepulturæ gratia acciperetur; unde quia iniquum erat filium carere sustentatione congrua, si legatum rei alienæ redimere debuisset, ac maxime quia erat sepulturæ gratia factum a patre Messanensi Ecclesiæ contra GREGORII M. legem, hinc Episcopum Messanensem jussit illud restituere hæredi.

Dices 3°. Per leges varias nemo potest disponere de re aliena. Item *L. 31. ff. de bon. Libert.* clare edicitur: *Nihil profecit ei legatum, quia alienam rem legaverat ei libertus*; ergo.

Ad 1um. R. D. Nemo potest disponere directe, ac per viam vindicationis C. indirecte, per viam condemnationis, nimirum condemnando hæredem ad rem alienam redimendam, vel, si redimere non possit, illius præstandum pretium N.

Ad 2um. R. Patronus ibi rem elegerat, quæ evicta fuit, ac quia hæres de evictione non tenetur, ideo legatum quoad effectum non valuit.

Dices 4°. L. 49. ff. de hæred. instit. legatum rei alienæ pronuntiatur inutile, ut libertas alieno servo data.

R. D. Ant. Legatum vindicationis C. condemnationis N. Sic quoque L. 44. §. 1. ff. de Legat. 1. et aliæ similes procedunt de legato vindicationis, quale testator nequit facere, nisi ex bonis propriis, ut recta via transeant ad legatarium.

Dices 5°. Per L. 25. §. 6. ff. famil. creisc. legatum rei communis non valet, nisi pro ea parte, quæ propria testatoris fuit; dicitur enim ibi: *Ut eam partem, quæ testatoris fuit, alicui jubeat tradi*. Præterea L. 52. ff. ad S. C. Trebell. Mævius legatum rei alienæ utiliter petit, ut ibi docet PAPI-
NIANUS.

Ad 1um. R. Si res communis est, testator præsumitur legasse solum partem illam, quæ fuit testatoris propria, nisi aliud clare exprimat.

Ad 2um. R. In illius casu legis actiones erant confusæ, et legatum ad eum devenit casum, a quo incipere non potuit; postquam enim Titius institutus est hæres, non habuit, a quo legatum peteret, et consequenter neque illud Mævio dare potuit.

Dices 6°. Nequit legari feudum; ergo neque res alienæ aliæ.

R. N. Cons. Sine consensu domini directi, feudum non videtur esse in commercio humano, perinde ac prædia Cæsaris, quia sine ejus consensu distrahi non possunt, 1. Feud. 8. L. 39. ff. de Legat. 1.; sed nec feuda alienari possunt sine consensu domini directi. Regula enim est, sumpta ex §. 4. Inst. h. t.: *Quæcumque res simpliciter et absolute alienari non possunt, illæ nec legari*. Inde est, quod etiam res Ecclesiæ sacræ, legari nequeant. Igitur tunc solum valet feudi legatio, si dominus consenserit. Aliud est in emphyteusi, saltem quoad ejus æstimationem, quæ adhuc ea ratione in commercio humano est, quod ad ejus alienationem sufficiat insinuatio domino facta, et expectatio ad certum tempus.

439. Dico IV. Legatum præterea aliud est nominis et liberationis: debiti: dotis scilicet prælegatum: speciei, quantitatis, et generis: optionis.

1°. Legatum *nominis* est, dum testator alicui legat, quod sibi ab alio debetur, L. 44. ff. de Legat. 1. §. 25. Inst. h. t. *Liberationis*, si testator debitori suo leget, quod hic illi debet, quod fieri potest vel expresse, vel tacite; legando chirographum, L. 3. ff. de liberat. leg. Priori legato obligatur hæres ad cedendas legatario actiones; altero solum ad reddendum chirographum. Unde differt legatum liberationis a legato *debiti*; hoc enim est, quo debitor legat creditori, quod huic ille debet; ut tamen hoc legatum utile sit, necesse est, ut *plus sit* in legato quam debito; velut, si legetur pure, quod debebatur sub conditione, aut ex die, §. 14. Inst. h. t. Hodie hoc legatum fere semper utile est, cum eo legato creditor chirographarius consequatur jus hypothecæ; vel, si probationes deficiant, rem petere potest ex testamento.

2°. *Prælegatum dotis*, quando maritus uxori prælegat dotem, soluto matrimonio reddendam. Et si per se, soluto matrimonio, dos debeat uxori re-

stitui, utile tamen hoc legatum est, cum eo mulier consequatur id, 1°. ut statim eam petere possit, cum alias, si dos sit res mobilis, expectare teneatur per annum, *L. un. C. de rei Uxor. act.* 2°. Ut probare non teneatur illationem dotis, si modo maritus certam quantitatem expresserit, *L. 1. §. 7. ff. de dot. præleg.* 3°. Ut a dote prælegata expensæ non necessariae non deducantur.

3°. *Legatum speciei* est, cum legatur individuum, ut, bucephalus, Stichus, Hujus legati effectus sunt 1°. perit soli legatario, non hæredi, nisi hujus culpa, etiam levissima intercesserit, §. 16. *Inst. h. t. 47. §. pen. ff. de Legat. 1. 2°.* Si testator duas legarit species, tum si utraque principalis est, pereunte una debetur altera; secus se habet, si una principalis sit, altera accessoria, tum enim pereunte principali non debetur accessoria, §. 17. *Inst. h. t. 3°.* Universitate legata commodum et damnum legatarii est; sic grege legato ovium, cæteris extinctis, debentur superstites, §. 18. 19. 20. *Inst. eod.* Secus iterum in usufructu est; hoc enim legato in grege ovium, si una tantum remanserit, ille cessat, quod in una videatur constare non posse, *L. ult. ff. quib. mod. ususfr. amitt.* Dixi: cum legatur *individuum*: quod enim Philosophis individuum dicitur, Jurisconsultis species est.

4°. *Legatum generis*, velut equi, prædii (quod enim rursus Philosophis species, Jurisconsultis genus est) per se utile est; si tamen ab hominum penderet arbitrio, nec testator tale quid reliquisset, inutile ac derisorium erit, ut si testator legasset domum, nec tamen domum reliquisset, *L. 71. pr. ff. de Legat. 1.* Genere legato electio penes legatarium regulariter est, sic tamen, ut non idcirco optimum eligat, *L. 2. ff. h. t.* Dico: *regulariter*; nisi aliud testator voluerit, ut sit penes hæredem; testatoris enim est rebus suis legem dicere. Præterea generis legati periculum penes hæredem est; unde equo tibi legato, eoque extincto, hæres debet alium; quia genus perire non potest, *L. 11. C. si certum pet.*

5°. *Legatum quantitatis* est legatum generis, sed numero definiti, ut 1,000; uti proinde genus, sic nec quantitas perit; ac pereuntibus 1,000. debentur alii totidem.

6°. *Legatum optionis* est, si genere legato testator *speciatim* legatarium jubet unum ex genere, ut equum unum ex cæteris a se relictis eligere, §. 23. *Inst. de Legat.* Quo casu 1°. legatarius potest seligere optimum, *L. 2. pr. ff. h. t. 2°.* Quod semel optavit, postea repudiare nequit, et seligere aliud, *L. 20. ff. de opt. Leg. 3°.* Jure novo JUSTINIANI jus optandi, si legatarius, interveniente morte, non optasset, ad hujus hæredes transit, *L. ult. C. commun. de Legat.*

460. Dico V. Legari potest vel pure; vel sub conditione; vel in diem, et die; vel sub modo, demonstratione, causa.

Pure, sive absolute, sine additamento, ut, Mævio equum lego. *Sub conditione*, si res legata per particulam *si* differatur in futurum rei ejusdam eventum. De legato conditionali servanda sunt eadem, quæ diximus *num. 452.*

In diem, dum quid legatur usque ad certum tempus, ut: lego domum meam per decennium. *Ex die*, ut: Titio lego domum meam post decennium a morte mea; vel: ab eo tempore, quo matrimonium iniverit: in priore casu

statim a morte testatoris et *cedit*, et *venit* (*cedere* vero dies dicitur, ex quo deberi incipit; *venire*, ex quo peti potest). In altero casu distingui oportet: vel enim dies *certus* est, ac tunc quidem dies *cedit*, sed non *venit*, nisi existat, *L. 5. 21. ff. quand. dies legat.* Sin *incertus*, neque *cedit*, neque *venit*, priusquam existat, *L. 12. ff. eod.*

Sub modo, quando finis exprimitur, ad quem legatum fit. In hoc quoque legato dies et statim *venit*, et *cedit*, modo legatarius caveat, se modum impleturum esse, *L. 40. §. ult. L. 80. ff. de cond. et demonstr.*

Sub demonstratione, si vel personæ, cui legatur; vel rei, quæ legatur, aliqua additur descriptio, qua illa eo certius cognoscatur. Si falsa fuerit demonstratio, perimet eo modo legatum, quo error in legatarii nomine commissus, §. 29. et 30. *Inst. h. t.* Tum vero solum error in nomine legatum perimit, quando de persona legatarii alias non constat, §. 29. *cit.*

Sub causa, quando testator legati causam impulsivam exprimit, ut: *Mævio lego hortum suburbanum, quia negotia mea gessit.* Hæc causa, elsi falsa, legatum non perimit, §. 34. *Inst. h. t.* nisi hæres probaverit, testatorem, si falsam esse causam scivisset, legaturum non fuisse. *L. 72. §. 6. ff. de Cond. et demonstr.*

Obj. Non potest quis institui hæres ex die, vel in diem; ergo neque legatarius.

R. C. Ant. N. Cons. *Disparitas* est juris dispositio: primum habetur, §. 9. *Inst. de hæc. instit.* Ac ratio ulterior est, quod nemo, etiam respectu temporis, partim testatus, partim intestatus decedere possit, §. 5. *Inst. h. t. et L. 7. ff. de R. I.* At hoc cessat in legatario.

461. *Dico VI.* In legatis etiam *jus accrescendi* locum habet.

Prob. Merito enim præsumitur testatorem, seu legantem voluisse, ut vacans portio ad eum potius deveniat, cui jam eandem rem reliquerat, quam ad alium, *L. 4. 58. et 61. in fin. ff. de Legat. 2.* Locum vero habet, cum ex pluribus legatariis conjunctis unus vel aliqui deficiant. *Conjuncti* autem dicuntur, quotiescumque plures ad *unam eandemque rem* ab uno eodemque testatore, seu legante vocati; unde si partes rei localiter sint a testatore distinctæ, velut si dicat: *Mævio partem quæ urbi proxima, Caio partem, quæ vice adjacet, do, lego*, non sunt conjuncti, quia non ad *unam eandemque rem* vocati, nec consequenter *jus accrescendi* inter eos locum habet, cujus unicum fundamentum est conjunctio. Pro subtilissimo et intricato hoc jure accrescendi, de quo jam varia diximus *Diss. de jure reali in specie, Sect. de Hæred.*, plenius cognoscendo,

Observa: posse legatarios conjungi tripliciter; 1°. ita ut *re et verbis* sint conjuncti, velut si testator dicat: *Titio et Caio lego fundum Tusculanum.* 2°. Ut *re tantum*, licet verbis disjuncti sint, quando scilicet duo pluresve ad *unam eandemque rem*, sed in diversis orationis partibus sunt vocati, ut si dicat testator: *Caio fundum Tusculanum lego, Mævio fundum Tusculanum lego.* 3°. Ut *verbis tantum*; licet *re* aliquo modo disjuncti sint, quando duo pluresve ad *unam eandemque rem* in una simpliciter oratione, sed æquis partibus vocati sunt, velut si testator dicat: *Caio et Mævio fundum Tusculanum æquis partibus do, lego.* Unde non possunt duobus cum vera

conjunctione verbali in eadem re relinqui partes inæquales ; sed tales hoc ipso erunt re et verbis disjuncti , ut si diceret testator : *Caio et Mævio fundum Tusculanum lego partibus inæqualibus*, *Caio trientem*, *Mævio bessem*, inter quos proinde non erit jus accrescendi.

Quoties igitur ex taliter conjunctis aliquis deficit, jus accrescendi locum habet, etiamsi verbis tantum conjuncti fuerint, *L. 89. ff. de Leg. 3. L. 16. §. fin. ff. de Legat. 1.* Ac ratio est, quod et hi vere conjuncti sint, *L. 142. ff. de V. S.* conjunctio enim verbalis re ipsa non est verbalis simplex, sed ita solum appellatur propter externam verborum formam, ut adeo ex voluntate testatoris habendi sint pro conjunctis mixtim, sive re et verbis. Cæterum pro intelligendo accrescendi modo faciunt sequentes regulæ.

Regula 1^a. Quando ex mixtim, aut verbis tantum conjunctis aliquis deficit, hujus portio accrescit ei, qui in eodem genere cum deficiente conjunctus, seu collegatario, et quidem cum onere, *L. un. §. 11. c. de caduc. toll.* quia scilicet ita conjuncti pro una persona habentur; jure igitur sibi partem in eodem secum genere alterius conjuncti, etiam cum onere, tanquam suam occupat.

Regula 2^a. Quando ex re tantum conjunctis aliquis deficit, portio ejus vacans accrescit omnibus, ac quidem sine onere; sic tamen, ut mixtim et verbis conjuncti habeantur ut persona una, *L. un. §. 11. cit.* cum enim tunc ut persona propria capiant legatum, necessum non est, ut alienum agnoscant onus.

Unde si ita testator scripserit : *Primo, secundo et tertio lego fundum Tusculanum : quarto et quinto lego fundum Tusculanum æquis partibus : sexto lego fundum Tusculanum : septimo lego fundum Tusculanum*; tunc si deficiat primus, secundo et tertio tantum accrescit; et quidem cum onere, si quod primo fuerit adjunctum; secundus enim et tertius erant primo mixtim conjuncti. Si quartus deficiat, accrescit soli quinto, ac pariter cum onere, si quod fuerit quarto injectum; erant enim verbis hi duo conjuncti. E contra si septimus deficiat, omnibus accrescit, sed ita, ut unam partem portionis deficientis capiant primus, secundus, ac tertius; erant enim hi tres eodem modo conjuncti: secundam partem quartus et quintus ex eadem ratione: tertiam sextus ac sine onere, erat enim huic septimus conjunctus tantum re.

462. *Obj. I. cont. conjunctionem verbalem.* Per *L. 1. pr. ff. de Usufr. accresc.* quoties ususfructus legatus est, ita inter fructuarios est jus accrescendi, si conjunctim sit ususfructus relictus. Cæterum, si separatim unicuique partis rei ususfructus sit relictus, sine dubio ususfructus cessat; ergo in conjunctione verbali non datur jus accrescendi.

R. N. Cons. Nam *cit. L.* loquitur de legatariis, etiam verbis inter se disjunctis; ait enim : *Si separatim*, etc. qui vero verbis conjuncti sunt, simpliciter conjuncti dicuntur, et non separati. Censetur vero res, ut ususfructus separatim legatus, si partes diversis expressæ sint periodis, quo casu testatorem legatarios non conjunxisse, sed disjunxisse apparet, ut si ita scripserit : *Titio dimidii fundi usumfructum lego : Caio dimidii fundi usumfructum lego*.

Obj. II. L. pen. ff. eod. ubi : Cum singulis, ab hæredibus singulis, ejusdem rei fructus legatur, fructuarii separati videntur, non minus, quam si æquis portionibus duobus ejusdem rei fructus legatus fuisset : unde fit, ut inter eos jus accrescendi locum non habeat; ergo.

R. Etiam hæc lex de separatis re et verbis loquitur, sensus enim legis est : si quis duos hæredes instituit, et ab uno hærede reliquit usumfructum fundi Titio, ab altero reliquit ejusdem fundi fructum Caio (qui verbis erant conjuncti, sed re disjuncti) præsumitur testator, quod voluerit cessare jus accrescendi, et, uno deficiente, usumfructum partis consolidari cum proprietate; nam ideo a diversis hæredibus reliquit, sieque pariter non esset jus accrescendi, si duobus æquis portionibus ejusdem rei fructum legasset, eos distinguendo : *Medii fructum fundi lego Caio : alterius dimidii fructum lego Titio*, qui sunt disjuncti.

463. *Dico VII. Legata aliquando amittuntur; aliquando transferuntur. Tot. Tit. ff. de adim. vel transfer. Legat. et Fideicom.*

Amittuntur legata ademptione, dum testator, mutata voluntate, legatum ipse expressis verbis revocat, quod coram quinque fieri testibus debet. Aliquando *ipso facto* revocat, cum testator delet, obducit, cancellat, quæ scripserat, *L. 3. §. ult. L. 16. ff. de adim. Legat.* Si rem legatam donet alteri, *L. 18. ff. eod.* Si rem legatam destruat, *L. 65. §. fin. de Legat. 1.* Inde novam faciat speciem non reducibilem ad materiam priorem rudem, *L. 88. pr. et §. ult. ff. de Legat. 2.* Si inter testatorem et legatarium capitales ortæ inimicitiae, alter alterius vitæ insidiatus, *L. 3. §. ult. L. 22. ff. de adim. Legat. L. 9. ff. de his, quæ ut indignis.* Vel alter alterum accusasset criminaliter. *Nov. 90. cap. 7.*

Transferuntur. 1º. vel de persona in personam, sive mutato legatario; ut : *fundum, quem Mævio legaveram, Caio do, lego.* Quæ mutatio, cum legati sit ademptio, ac novi constitutio, quinque, non pauciores, testes requirit. Vel 2º. *mutata re*, ut : *pro fundo, quem Mævio legaveram, huic mille aureos do, lego.* Vel 3º. *mutato modo legandi*, ut, si, quod pure legatum erat, deinde legetur sub conditione. Vel 4º. *mutata persona a qua legatum dandum*, ut, si plures hæredes testator scripsisset Mævium et Caium, ac primum legatum a Mævio voluisset dari, sed postea non a Mævio, sed Caio præstari voluisset.

Extinguuntur præterea legata morte legatarii ante testatoris mortem : non impleta conditione : si res aliena legata prius, quam moreretur testator, pervenerit ad legatarium titulo mere lucrativo : si testamentum fuerit nullum, irritum factum; non tamen si rescissum, quæ ex hactenus dictis satis constant.

464. *Dico VIII. Fideicommissum active sumptum est substitutio indirecta*, qua hæres immediate succedens gravatur, sive rogatur a testatore, ut restituat alteri vel hæreditatem totam, vel certam ejus partem, vel aliam particularem rem. Ita quoad rem omnes.

Substitutio igitur est genus proximum, ac fideicommissum hujus species, et catenus est species ultimæ voluntatis. Est autem substitutio in genere actus ultimæ voluntatis, dum testator unum vel plures in locum alterius

vel aliorum vocat, *L. 1. ff. de Vulg. et Pupill. substit.* Dictum autem præterea 1°. qua hæres *gravatur* sive *rogatur*; uti enim in hæreditatibus et legatis verba directa et imperativa adhibenda; ita fideicommissa verbis *obliquis et precativis* fieri debent. 2°. Ut restituat alteri vel hæreditatem totam, vel certam ejus partem, vel aliam particularem rem, ut definitio conveniat omni fideicommisso. Nam

Fideicommissum 1°. aliud est *universale*, cum hæres rogatus, ut vel hæreditatem totam, vel certam *hæreditatis* partem, trientem, semissem, vel similem restituat alteri, *L. 8. c. ad senatusconsultum Trebell.* Hocque *Inst. h. t.* etiam dicitur *fideicommissaria hæreditas*; alias quoque *substitutio fideicommissaria*. Aliud vero *particulare*, cum quis a testatore rogatus, rem aliquam certam, vel quantitatem restituere alteri, sine mentione partis hæreditariæ; sive, ut aliis placet, cum pars hæreditatis *quanta*, non *quota* relicta.

2°. Aliud *expressum*, quod verbis expressis fit; aliud *tacitum*, quod ex proportionatis indiciiis præsumitur; quod scilicet testator voluerit substituere alium, velut si prohibeat, ne bona alienentur extra familiam. *L. 69. ff. de Legat.*

3°. Aliud *commune*, in quo non attenditur specialiter ad familiam; aliud *familiale*, dum ad familiam specialiter attenditur. Ac demum aliud est *purum*, dum hæres absolute rogatur restituere; aliud *conditionatum*, quando sub conditione.

Cæterum multa ferme de legatis dicta in fideicommissis obtinent: sic fideicommittere possunt, qui legare; iis relinqui fideicommissum potest, quibus legatum: eadem etiam res, quæ legato, fideicommisso dari: porro sicut legatum, ita fideicommissum vel pure, vel conditionate, in diem, ex die potest relinqui: quin quod uni deest, suppletur ex altero, postquam discrimen inter legata et fideicommissa particularia, quod olim magnum erat, JUSTINIANUS sustulit, *L. 2. C. de Legat. et fideicomm.*

Porro fideicommissa non solum in testamento, sed etiam *ab intestato* relinqui possunt, §. 10. *Inst. h. t.* satis enim testator hæredes legitimos honoravit, quando non exclusit, *L. 8. ff. de Jure Codicill.* Unde et quinque testes tum sufficiunt; nisi moriens viva adhuc voce hæredi fideicommisserit, quo casu et sine testibus fideicommissum subsistere, et fiduciario hæredi tunc a fideicommissario (id est, cui res fideicommissaria ab hærede directo, qui *fiduciarius* hæres dicitur, restituenda) posse deferri juramentum eo effectum, ut, si jurare nolit, compellatur ad restitutionem. Vide hac de re *num. 441. Prob. III.*

Demum quæ substitutionem attinent, variasque ejus species, ac jura jam exposita, vide *Diss. II. de hæredit.*

ARTICULUS V.

QUID FALCIDIA? TREBELLIANICA? AN HUIUS DEDUCTIO A TESTATORE PROHIBERI POSSIT?

463. *Dico 1.* Falcidia, ab auctore suo sic nuncupata, est quadrans, seu quarta honorum pars, quam hæres vel ex testamento, vel etiam ab intestato, deducto prius ære alieno, et impensis funeris, detrahit ex bonis defuncti, qui hæreditatem legatis, vel donationibus mortis causa ultra dodrantem exhausit, vel qui ultra dodrantem extra personam hæredis aliis reliquit. *Pr. Inst. h. t. L. 1, et 2. ff. ad Leg. Falcid.*

Dixi: *ab auctore suo*, etc. scilicet Publio Falcidio; cum enim ex *L. XII. Tabb.* quisque pro libitu omnia legare posset, eveniebat, ut hæredes scripti non adirent hæreditates, sicque testatores decederent intestati; hinc primo lata *lex Furia*, qua uni non plus, quam 1,000. aurei possent legari; sed cum ea lex eluderetur, uni quidem non ultra 1,000., sed pluribus legando, successit *lex Voconia*, qua, ne cui legaretur plus, quam hæres haberet, cavebatur; eveniebat tamen, ut, cum legatarii sæpe essent plurimi, nec sic hæredes pro exili lucro hæreditatem adirent; lata proinde demum *lex Falcidia* fuit a Publio Falcidio Tribuno plebis, qua sancitum, ne plus testatori legare liceat, quam dodrantem, ut ea ratione salva hæredibus maneret quarta honorum pars, vel jure retentionis, si possideat; vel rei vindicatione; vel actione in factum, vel conditione indebiti, si errore facti, utpote ignorans æs alienum latens, solvisset legata integra, *L. 9. C. ad Leg. Falcid.* Secus tamen, si solvisset errore juris, ut si, gnarus licet virium hæreditatis, putans tamen ad solvenda legata se teneri, ea solvisset, repetere non poterit, *L. 10. ff. de J. et F. J.* Quoad deductionem igitur Falcidiæ sunt sequentes regulæ.

Regula 1^a. Deducit illam solus hæres, ultra dodrantem gravatus, non solum testamentarius, sed etiam legitimus, sive ab intestato, *L. 18. pr. ff. h. t.* Quod si plures sint cohæredes, in singulis ratio Falcidiæ ponenda est, §. 1. *Inst. h. t.* Sic tamen, ut, si ex duobus institutis hæredibus, quorum alterius pars hæreditaria legatis exhausta, cohæres alter deficiat, hujusque portio cohæredi accrescat, Falcidia possit detrahi, si pars gravata accreverit parti liberæ, non gravatæ; secus autem, si pars non gravata accreverit gravatæ. *L. 78. et 87. ff. h. t.*

Regula 2^a. Detrahitur Falcidia legatariis; cum vero fideicommissa particularia legatis per omnia sint æquata, *L. 2. C. de Legat. et Fideicomm.* etiam in his Falcidia locum habet, uti et in donationibus, sed tantum, mortis causa.

Regula 3^a. Deducitur de bonis, prout ea tempore mortis testator habuit, §. 2. *Inst. h. t.* unde tam incrementum, quam decrementum postea secutum ad hæredes, non legatarios, pertinet, *L. 73. pr. ff. h. t.* Item, deducitur deducto prius ære alieno omni, usque adeo deductis ante expensis funeris. *L. 39. ff. de V. S. §. 3. Inst. h. t.*

Regula 4^a. Falcidia non extenditur ad prælegatum dotis, *L. 81. §. 1. 2.*

h. t. Nec detrahitur, si hæres surripuit aliquid, vel occultavit de bonis hæreditariis: non confecit inventarium debito tempore. *L. ult. §. pen. C. de Jur. delib.* Huc quoque refer, quæ ante num. 463. diximus. Plura num. sequi.

466. *Dico II.* Trebellianica, sic dicta a Trebellio Consule Romano, est itidem quarta bonorum pars, quam deducit hæres de bonis hæreditatis fideicommisso universali nimis excessivo, aut supra dodrantem gravatus. §. 5. *Inst. de Fideicomm. hæredit.*

Dixi: a TREBELLIO Consule; nam cum hæres directus sæpe nollèt adire hæreditatem ob exiguam, vel nullam lucri spem, eo quod omnia caperet hæres fideicommissarius, Imperatore NERONE, ANNEO SENeca et TREBELLIO MAX. COSS. conditum fuit *senatusconsultum Trebellianum*, ut, restituta ex testamento hæreditate, actiones omnes transirent in hæredem fideicommissarium, §. 4. *Inst. h. t.* ut penes quem esset lucrum, pariter esset incommo- dum. Verum, cum, non obstante lege, adhuc repudiarentur hæreditates, Imperatore VESPASIANO AUGUSTO, et PEGASO ac PUSIONE COSS. *senatusconsultum Pegasianum* prodiit, quo permissum hæredi fiduciario, ut quartam detraheret de bonis ex ratione fideicommissi universalis restituendis. Ab eo igitur tempore hæreditaria onera penes hæredem directum manebant, nisi certa stipulatione, quæ dicebatur partis, et, ex parte, in fideicommissarium obligationes pro rata transmitteret. Sed hæ stipulationes multis videbantur captiosæ. Hinc tandem JUSTINIANUS ex geminis prioribus legibus, sive *senatusconsultis*, fecit legem unicam, ut deinceps quarta bonorum hæreditatis salva esset hæredi; actiones vero et onera hæredem fiduciarium inter ac fideicommissarium dividerentur pro rata; sed hæres fiduciarius, sive directus necessario hæreditatem adiret; aut omnino posset eam adire fideicommissarius. Quoad Trebellianicam igitur sequentes juris fixæ sunt regulæ:

Regula 1^a. Deductio Trebellianicæ competit hæredi cuilibet; non tamen fideicommissario, si et hic rursus alteri deberet restituere hæreditatem; cum alias evenire posset, ut, si pluribus adhuc esset relinquenda, ad ultimos perveniret nihil.

Regula 2^a. Antequam deducatur Trebellianica, subducitur æs alienum; saltem spectata praxi: deinde in detractioe Trebellianicæ non attenditur mortis tempus, sed illud, quo restituenda hæreditas, *L. 58. §. 6. ff. ad L. Trebell.*

Regula 3^a. Deducturus Trebellianicam, necesse est, ante adierit hæreditatem; si enim hanc non adierit, cessat et jus deducendi Trebellianicam; quippe quæ solum concessa est hæredi: Ac universim contra cessat hoc jus iisdem de causis, ex quibus jus Falcidiæ. Unde apparet magnam esse utriusque quartæ, Falcidiæ, ac Trebellianicæ affinitatem. Nihilominus

Differunt Falcidia et Trebellianica: 1°. Falcidia a legatis detrahitur; donationibus mortis causa; imo iis, quæ inter conjuges fiunt, *L. 18. ff. h. t.* Trebellianica a fideicommissis universalibus. 2°. Trebellianicam augment hæreditatis incrementa, et ejus decrementsa diminuunt; secus, ac de Falcidia dictum, *L. 22. §. 2. in fin. L. 58. §. 6. ff. ad Trebell.* ac sequitur ex dictis; Falcidia enim detrahitur a bonis defuncti, prout ea testator tempore mortis suæ habuit; Trebellianica vero a tempore faciendæ restitutionis. 3°. In Falcidiam

computantur solum, quæ hæres habet jure hæreditario; in Trebellianicam etiam ea, quæ habet titulo legati, vel alio, *L. 94. ff. ad Leg. Treb.*

Nec obstat, quod per *L. 2. C. ad Leg. Falcid.* Falcidia nihil aliud sit, quam Trebellianica; hoc enim solum verum est, si spectetur pars bonorum deducenda utriusque favore legis, et quoad alia memorata; non vero quoad omnia, ut ex allatis modo legibus liquet.

467. *Dico III.* Deductio Trebellianicæ a testatore prohiberi non potest. Est multorum Jurisconsultorum contra HAUNOLDUM, HEINECCIUM aliosque plures.

Prob. In primis jure antiquo prohiberi non potest, ut constat, neque inficiantur adversarii; jus vero novum quoad deductionem Trebellianicæ nihil immutavit. *Prob.* Si enim jus novum aliquid immutasset, ergo in *Nov. 1. JUSTINIANI*; nihil enim aliud assignari potest: atqui hoc non; quia *cit. Nov.* loquitur de Falcidia, non Trebellianica; nam in *cit. Nov. cap. 2.* non est sermo de hærede fiduciario, cum in fine expresse dicatur: *Quod si quartam deducere prohibitus voluntati testatoris parere noluerit, eum ab hujusmodi institutione et hæreditate recedere oporteat*; sed hæc hæredi fiduciario non conveniunt; hic enim voluntati testatoris parere nolens cogitur adire hæreditatem, eamque restituere, *Arg. L. 52. ff. h. t.*

Dices 1º. Jure novo Falcidia et Trebellianica æquiparantur, *cit. L. 2. C. ad Leg. Falcid.*: atqui prohiberi potest a testatore deductio Falcidiæ, *Auth. Sed cum Testator.* verbo *expressim. C. ad L. Falcid.*; ergo.

R. 1º. Retorq. Ergo sicut legatarius non potest cogere hæredem, ut hæreditatem adeat, *L. 16. ff. ad senatusconsultum Trebell.*, ita nec hæres fideicommissarius: item: ergo sicut Falcidiam perdit negligens tempore debito conficere inventarium; sic quoque idem perdet Trebellianicam, contra, ac saltem vult sententia probabiliior, ac communior, quæ etiam teste HAUNOLDO adversario practicatur in Camera Imperiali: rursus retorsio est in iis omnibus, in quibus paulo ante diximus, differre adhucdum Falcidiam et Trebellianicam. Unde

R. 2º. D. Æquiparantur quoad omnia *N.* quoad aliqua *C.* nam in multis adhuc differunt. Quod vero Falcidiæ deductio prohiberi possit, de jure novo est, *Auth. Sed cum Testator. C. h. t.* quo corrigitur jus vetus; ac proinde ad Trebellianicam ea correctio extendi non debet.

Dices 2º. In jure Trebellianica sæpe venit nomine Falcidiæ, ut *L. 3. ff. ad L. Falcid.* ubi: *Ac ne ea quidem, quæ quis servis suis inutiliter legavit, fidei commisit, in computationem ejus legis (Falcidiæ) cedunt.* Item, in *Nov. 1. cit.* cur enim JUSTINIANUS alioquin inseruisset Fideicommissarios?

R. N. Ant. In *L. 3. cit.* sermo est de fideicommissis particularibus, in quibus, quia plerumque imitantur legatorum naturam, hisque exæquata sint, locum habet Falcidia; colligitur inde, quia in *L. 3.* agitur de lege Falcidiæ; dum e contra solis fideicommissis universalibus competit. Similiter in *Nov. 1.* agi de fideicommissis particularibus, non de universali, constat ex relatis verbis in Conclusionem.

Dices 3º. Non est potior ratio pro Trebellianica, quam Falcidia: Item, eadem rationes, quæ pugnant pro prohibitionem Falcidiæ, etiam pugnant

pro prohibitionē Trebellianicæ, ut: quod conveniat mortuorum custodiri voluntas: quod hæres præsumatur ex pietate aditurus, etc. Ergo sicut Imperator in *Nov. 1.* permisit prohibitionem Falcidiæ, ita et Trebellianicæ.

R. 1°. *T. Ant. N. Cons.* Licet enim sit magna inter utramque affinitas; potuit tamen Imperator circa unam quid innovare, quin id faceret circa alteram.

R. 2°. *D. Ant.* Et reliqua sunt utrobique paria *N. imparia C.* Nam habens jus Falcidiæ non potest a legatariis cogi invitus ad adeundam hæreditatem; potest tamen cogi fiduciarius hæres a fideicommissario; ergo cum hic sit multo deterioris conditionis, quam prior, merito etiam in alia ratione melior ejus esse debet conditio. Præterea fiduciarius debet computare in quartam, quod titulo legati habet; quin fructus perceptos eo tempore, quod inter mortem testatoris, et fideicommissi restitutionem intercedit, *L. 18. L. 22. ff. h. t. L. 91. ff. ad L. Falcid.* sed aliter hæres his omnibus non tenetur.

Dices 4°. Licet hæres fiduciarius cogi possit ad adeundam hæreditatem; hoc tamen gravamen non est alicujus momenti, quia id totum sit periculo hæredis fideicommissarii.

R. Licet hæres fiduciarius compellatur periculo fideicommissarii, multis tamen molestiis, laboribus et tricis, quæ aditionem hæreditatis comitari solent, exposita est, ac sine commodo et lucro.

Dices 3°. Imperator in *Nov. 1. cap. 2.* loquitur de fideicommissis, ut oppositis legato, qualia utique non sunt fideicommissa particularia, utpote quæ legatis exæquata sunt; sed universalis; ergo revera quod de Falcidia innovavit, ut prohiberi possit, etiam de Trebellianica statuisset censendus est.

R. *N. Ant.* Sed fideicommissa particularia ibi conjungit legatis, velut quorum naturam imitantur. Patet ex verbis in Conclusionē.

ARTICULUS VI.

DE JURE CODICILLI.

468. *Dico 1°.* Codicillus (ex interpretatione nominis quasi parvus codex seu scriptura) est ultima voluntas minus solemnis, qua hæreditas directe neque dari, neque adimi potest. Colligitur ex §. 2. *Inst. h. t.* estque quoad rem communis omnium.

Dictum 1°. *Voluntas*, quia ad hoc, ut valeat codicillus, requiritur voluntas faciendi codicillum. Hinc si quis testamentum fecerit, quod de jure non subsistit, hoc nec de jure codicillorum valere potest, licet cætera adsint codicillorum requisita, *L. 13. ff. et L. 1. §. fin. C. h. t. L. 29. ff. qui Testam. fac. poss.* nisi forte clausula codicillaris expressa adsit.

2°. *Minus solemnis*, scilicet solum respectu ad testamentum; nam ad codicillum sufficiunt quinque testes (saltem si non sit a cæco factus, quo casu testes requiruntur sex, *L. Hac consultissima. 21. C. de Testam.*) iique etiam non rogati, *L. ult. §. ult. C. h. t.* imo nec masculi, sed, etsi omnes quinque feminæ essent, subsisteret codicillus, *CARIZOV. Decis. 132.* quod, etsi expressa lego

probari non possit, potest tamen satis colligi ex *L. 20. §. 6. ff. qui Testam. facere possunt*; nam, dum ibi femina solum a testimonii dictione in testamento excluditur, tacite admittitur in ultimis voluntatibus aliis, cum exceptio firmet regulam in casibus non exceptis. Sufficit igitur ad codicillum, si fiat *actu continuo*, et quinque adhibitis testibus.

3°. *Qua hæreditas directe non dari, nec adimi potest*; est enim hæc principalis differentia codicilli a testamento, quod in hoc solo directe institui hæres, et liberi exhæredari possint; hinc si defunctus sine testamento, licet codicillum fecisset, decesserit, dicitur decessisse intestatus, succeditque hæres ab intestato; sic tamen ut unus non capiat hæreditatem totam, sed ejus quartam, Trebellianicam, quoad reliquum vero defunctus censetur ejus fidei commisisse, ut hæredi in codicillo scripto restituat. Et hoc est, quod dici solet, hæreditatem in codicillo directe datam trahi ad fideicommissum, *L. Scævola. 76. ff. ad senatusconsultum Trebell.*

Differt igitur codicillus a testamento 1°. ratione solemnitatis; 2°. ratione institutionis, quia videlicet in codicillo hæres directe institui non potest, neque filius exhæredari; 3°. ratione numeri; testamentum enim non nisi unicum valere potest, cum enim hoc sit ultima voluntas, qua testator de omnibus suis bonis disponit, testamentum aliud illi contrarium esset; at codicilli plures fieri possunt, validi omnes et servandi, si non inter se pugnent; si vero pugnare videantur, prior revocatus censeatur.

469. *Dico II.* Codicilli alii sunt scripti, alii nuncupativi; *scripti* dicuntur, qui scriptura fiunt, *L. fin. §. fin. C. h. t. contra nuncupativi*, dum quis, præsentibus quinque testibus voluntatem suam declarat viva voce. Tametsi vero codicilli nuncupativi dari non posse videantur; cum partim vocis significatio obstet, partim *pr. Inst. h. t.* ubi scriptorum tantum codicillorum fit mentio; si tamen spectetur introductio, etiam nuncupativi locum habent; postquam enim semel codicilli valere jussi, nihil obstat, quo minus quis etiam voce codicillari possit.

Porro codicilli tam nuncupativi, quam scripti rursus alii sunt *testamentarii*, qui fiunt, et subsistunt cum testamento, *L. 14. 18. ff. h. t.* Hique testamentum vel præcedere possunt, quo casu olim expresse confirmari debebant per testamentum subsequens, *L. 5. ff. h. t.* hodie tamen subsistunt, licet non expresse confirmati, modo nihil ipsis contrarium extet in testamento, *§. 1. Inst. h. t.* vel etiam possunt testamentum subsequi ad hoc explicandum, supplendum, mutandum. Alii *non testamentarii*; sive sine testamento, quo casu per codicillos tantum designantur legata, quæ hæres ab intestato succedens debeat solvere; vel hæreditas *indirecte*, scilicet fideicommissum, quod hæres ab intestato restituere debeat, detracta prius Trebellianica. Testamentarii vires suas habent a testamento, ab eoque dependent, *L. 3. §. ult. L. 16. ff. h. t.* alii sua virtute subsistunt; et hæres ab intestato in his relicta præstare tenetur, *L. 16. cit.*

Demum testamentis adjici solet *clausula codicillaris* in subsidium, eaque gemina, ut 1°. *Si testamentum non valebit tanquam testamentum, volo illud valere jure codicillorum*, *L. 91. §. fin. ff. de Legat. 2. L. fin. C. de Codicill.* Vel 2°. *Volo, ut valeat testamentum omni meliori modo, aut jure cujuscunque ultimæ voluntatis, vel alterius dispositionis.* *LL. cit.* Utraque clausula eo

casu illud operatur, ut, si quinque testes subscripserint, testamentum subsistat in vim codicilli, *L. 29. §. 1. ff. qui Testam. fac. possint. et LL. citt.* Non tamen hæc clausula supplebit defectum solemnitatis internæ testamenti, quoad hæredem; ut, si fuisset institutus inidoneus, aut hæres suus injuste exhæredatus: neque defectum voluntatis, vel non aditæ hæreditatis. *L. 29. ff. qui Testam. fac. poss. L. 3. ff. de Vulg. et Pupill. subst.*

Si dicas: Nihil interest inter duas illas clausulas; ergo immerito inter eas discrimen fit.

R. N. Ant. Posterior clausula, utpotè amplius extensa, videtur priori in hoc esse melior, quod non tantum, sicut hæc, legatum ac fideicommissum, sed etiam donationem mortis causa comprehendat. Atque ideo varii ex Pragmaticis volunt, si filiusfamilias testamentum fecerit cum consensu patris; adjecta illa clausula, sustineri voluntatem filii in vim donationis mortis causa. *De CLINGENSPERG. Instit. Lib. II. Tit. XXV. Vin. in pr. qui Testam. fac. poss. num. 3.*

DISSERTATIO V.

DE OBLIGATIONIBUS ORTIS EX CONTRACTIBUS.

Postquam Imperator in *Inst.* egisset de juribus in re, tum de modis acquirendi; ad jus ad rem progreditur. Hoc vero cum sit facultas in personam nobis obligatam ad rem præstandam, puta, ad dandum aliquid, faciendum, patiendum, competens; sequitur, omne jus ad rem ex aliqua obligatione nasci.

In genere vero *obligatio* est juris vinculum, quo quis ad dandum aliquid, vel faciendum, quasi necessitate adstringitur, *L. 3. ff. de O. et A. et Arg. pr. Inst. h. t.* Vinculum vero illud cum partim ex jure naturali, partim positivo humano, civili oritur; inde obligatio alia est *naturalis*, si præcise ex jure naturali; alia *civilis*, si quis, citra æquitatem naturalem; ex sola juris civilis auctoritate adstringitur ad præstandum aliquid, *§. 1. Inst. de Except. L. 3. ff. de constit. pecun.*; alia *mixta*, dum quis jure utroque naturali et civili ad præstandum quid adstringitur. Unde obligationes omnes ex æquitate vel lege sunt. Nihilominus

Obligationum aliæ ex æquitate naturali, vel lege civili oriuntur *immediate*, quin factum aliud interveniat; aliæ *mediate*, accedente et mediante facto obligatorio. Hoc vero vel licitum esse potest, vel illicitum. Si *illicitum*, dicitur *delictum*, et nascens hinc *obligatio ex delicto*; si *licitum*, conventio, vel pactum; unde *obligatio ex pacto*, quo contractus pertinent; de quibus proinde Imperator ex ordine in Institutis tractat. Cæterum cum obligationes ex delicto partim non attineant Theologos; partim, quantum ad eos pertinent, de his agent, ubi de justitia; nos, illis hic prætermisissis, solis contractibus, et natis inde obligationibus immorabimur. Quod si culpandi videbimur, dum hic a trita Theologorum via recedimus, qui sub ea ratione de contractibus agunt, quatenus ad *modos transferendi rerum dominia* pertinent, veniam petimus; libereque edicimus, communem illam Theologorum viam nobis probari non posse, cum aberret; siquidem vulgatum sit, haud esse essentielle contractibus, ut per eos transferantur dominia, cum id ante traditionem in plerisque non fiat, *L. Traditionibus. c. de Pact.*

CAPUT I.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

Huc revocamus naturam contractus et divisionem; causam efficientem, sive personas contrahentes; causam formalem et materialem; obligationem præstandi in contractibus casum, culpam, dolum; quæ singula sequentibus ordine articulis exponenda.

ARTICULUS I.

QUID SIT PACTUM ET CONTRACTUS? QUÆ PACTORUM ET CONTRACTUUM DIVISIO?
QUÆ CONTRACTUUM SUBSTANTIALIA; ET NATURALIA?

470. *Dico I.* Pactum est *plurium in idem placitum consensus; obligationem justitiæ pariens*. Eadem etiam contractus definitio sit. Etsi enim olim distinctio fieret inter *pactum nudum*, et *contractum*, ac priori negaretur actio civilis; tamen istud discrimen usum hodie non habet; cum nunc etiam ex pactis nudis (id est, quæ in simplicibus conventionum finibus subsistunt; sive quæ nec certum nomen habent, nec causam, traditione, aut certa solemnitate firmanth) super re licita et honesta initis, valida datur actio, quæ *condictio ex moribus* subin appellatur; hodieque pacta ejusmodi vim habeant stipulationis, quæ non solum obligationem naturalem, sed et actionem civilem parit. Tam pacti igitur, quam contractus essentia in consensu mutuo, externe expresso, sita est. Colligitur ex *L. 7. §. 1. et 2. ff. de Pact.*

Dividitur vero pactum 1º. in *expressum*, et *tacitum*. Prius est, quod verbis, scripto, aliove externo signo, mutuum consensum exprimente, fit. Posterius est, quod fit consensu vel a jure ficto, vel præsumpto ex facto aliquo. Sic tacite præsumitur remissum debitum, si debitori creditor reddat chirographum. Non raro etiam ex patientia et taciturnitate consensus præsumitur, juxta *Reg. 43. in 6. qui tacet consentire videtur*, quæ regula tum maxime locum habet, quando consensus est favorabilis tacenti, vel quando hic loqui tenetur; alias in odiosis contraria obtinet regula, scilicet *44. in 6. qui tacet non fatetur*. Sicut autem facta tacita plerumque constant consensu præsumpto; ita quasi contractus, de quibus statim infra, consensu ficto a jure.

2º. In *publicum* et *privatum*. Primum est, quod in utilitatem publicam a personis scilicet publicis initum, ut sunt fœdera, pax, induciæ, etc. Alterum quod personæ privatæ, vel, si etiam publicæ sint, utilitatîs tamen privatæ causa ineunt.

471. *Dico II.* Contractus dividuntur 1º. in *veros*, et *quasi contractus*. Veri sunt, qui obligationem ex consensu vero, quem contrahentes sibi mutuo

dant, producant; de quibus infra ac deinceps ex proposito agemus: quasi contractus sunt, qui ex *ficto*, et a lege ex facto aliquo *præsumpto* consensu obligationem pariunt, L. 13. §. *fin. ff. commod.* Tales recensentur sex *Inst. de Oblig. quæ quasi ex Contr.*: negotiorum gestio; administratio tutelæ; bonorum, et hæreditatis communio; aditio hæreditatis; solutio indebiti.

Negotiorum gestio est quasi contractus, dum quis negotia alterius ignorantis sponte et gratis gerenda suscipit, §. 1. *Inst. h. t.* fingit enim tunc jus in hoc contractu consensisse ignorantem, quia et utilitas ei affertur, et aliunde æquum non est, quemquam cum alterius damno locupletiores fieri, quæ sunt fundamenta consensus præsumpti. Ex hoc igitur consensu ficto et præsumpto nascitur utrimque obligatio, et *actio negotiorum gestorum*, utrimque ad hæredes transiens, domino quidem *directa*, prætoria adversus negotiorum gestorem, ut rationes reddat; culpam præstet, regulariter solum levem; aut latam tantum, si res cæteroquin periisset; levissimam vero tunc solummodo, si se aliis prætulerit. Negotiorum gestori e contra *actio contraria* oritur, ut præstetur indemnis, cum æquum sit, ut beneficium suo auctori damnosum non sit, L. 2. *in fin. L. 19. §. pen. ff. de Negot. gest.* Secus tamen est, si quis inviti et nolentis negotia gerat; tunc enim, quia consensus præsumptus et fictus locum non habet, suum sibi damnum imputare debet negotiorum gestor.

Administratio tutelæ est quasi contractus, ficto consensu a jure, quo tutor, pupilli rerumque pupillarium curam suscipiendo, se pupillo obligat, ad dandas huic administrationis rationes, exactamque diligentiam (tutor enim ad præstandam culpam levem tenetur, L. 23. *ff. de R. I. quin levissimam*, si se in officium tutoris intruserit, §. 1. *Inst. de satisd. Tut.*) pupillus contra tutori ad indemnitate præstandam obligatur. Unde et ex hoc quasi contractu duplex oritur actio, *directa* pupillo adversus tutorem, *contraria* tutori adversus pupillum. Recole dicta de Tutor. *Diss. III. de dom. pupill.*

Communio rerum et hæreditatis equidem proprie loquendo ad quasi contractus non pertinent, sed sunt rectius jus in re communi, vel hæreditate; recte tamen rerum communium, vel hæreditatis administrator quasi contraxisse videtur, ac primo obligasse semet ad rationes reddendas, ac rem communem dividendam; deinde et obligasse cohæredem; aut socium ad præstationes personales, §. 4. *Inst. h. t.* Ex hoc quasi contractu duplex nascitur actio; ex communione rerum *actio communi dividundo*; ex communione hæreditatis *actio familiæ herciscundæ*.

Hæreditatis aditio quasi contractus est, quo is, qui adit hæreditatem, cum legatariis ac fideicommissariis contraxisse, seque obligasse censetur ad præstanda et legata et fideicommissa, §. 5. *Inst. de Oblig. quæ quasi ex Contr.* Dixi: *legatariis ac fideicommissariis*, non autem cum creditoribus defuncti; his enim ex contractu vero obstringitur, quem defunctus cum suis creditoribus iniit; cum enim hæres, utpote succedens in locum et jus defuncti universum, hujus personam repræsentet, iisdem, quibus ille, contractibus ac obligationibus tenetur. Unde creditores hæredem; non ex quasi contractu aditionis, sed directe ex facto defuncti conveniunt, L. 49. *ff. de O. et A. junct. Nov. 48. Præf. v. cum ulique.* Legatariis vero ac fideicommissariis ex quasi contractu aditionis oritur *actio personalis ex testamento*, qua adversus hæredem post aditionem agunt, ut præstet legata

ac fideicommissa cum accessionibus; itemque usuris a tempore moræ, ad damna, et culpam levissimam, *L. 47. §. pen. ff. de Legat. 1. §. 5. Instit. h. t.*

Solutio indebiti quasi contractus ordine sextus est, quo quis ex errore facti, alteri pariter erranti id, quod naturaliter indebitum erat, solvens, alterum ad restitutionem obligasse censetur, §. 6. *Inst. h. t.* Fundamentum hujus quasi contractus est solutio facta ex errore facti; quia scilicet nemo censetur jactare suum; ac nemo fieri locupletior debet cum alterius damno. Unde taliter solventi nascitur actio personalis, *condictio indebiti*, qua accipientem, ejusque hæredem convenit, ut ita solutum cum accessionibus et fructibus restituat. *L. 15. §. 5. ff. de Condict. indeb.*

Ut vero actione illa repeti solutum possit, requiritur 1º. ut solvens erraverit in causa, putans erronee, se ex aliquo titulo obligatum esse. Si enim, sciens se nihil debere, tamen solverit, donasse censetur, *L. 53. ff. de R. I. cujus per errorem dati repetitio est, ejus consulto dati donatio est.* 2º. Ut etiam accipiens in errore versetur; si enim hic sciat, nihil sibi deberi, ac tamen tanquam debitum accipiat, ex delicto et injusta acceptione ad restituendum tenetur, ac conductione furtiva conveniri potest. 3º. Ut solutum nullo jure sit debitum; si enim jure naturali debeatur, etsi non jure civili; repeti non potest, *L. 13. 19. 38. ff. de Condict. Indeb.* Unde hanc regulam arguunt Jurisconsulti: *Si solutum errore facti repeti non possit, nullam fuisse obligationem solvendi naturalem; vel, si quæ fuerit, juris dispositione sublatam fuisse.* 4º. Ut solutum fuerit errore facti; nam qui solvit ignorantia juris, cum talis scienti æquiparetur in jure, ideoque donasse censeatur, solutum non repetit, *L. 10. C. L. 9. ff. de I. et F. I.* nisi persona sit, in qua toleratur juris ignorantia, ut minor, mulier, etc. *L. 9. cit.*

His quasi contractibus adnumerari solent alii, etsi ab Imperatore non nominati, ut *finium regundorum*, quando hi in prædiis rusticis confusi sunt; nam in urbanis potius, *novi operis nunciatio* locum habet. Item; *detentio rei*, in quam alter jus habet, quæ huic actionem personalem ad exhibendum fundat. Præterea *litis contestatio*, quæ est judicii fundamentum, per petitionem actoris, et responsionem rei animo litigandi. Unde inter hos quasi contrahitur, *L. 3. §. 11. ff. de pecul.* ut neuter, invito altero, recedere possit, nisi ceu litigator temerarius ad damna et expensas compensandas adversario condemnari velit. Ac demum *varia officia* judicis, medici, etc., etsi enim reipsa non inierint contractum verum; per ipsam tamen hujusmodi susceptionem officii, finguntur contrahere cum Republica et huic obligari.

472. *Dico III.* Contractus præterea varie subdividuntur. Ac quidem principaliter; et

1º. In *nominatos*, et *innominatos*. Nominati sunt, qui proprium, ac speciale nomen in jure obtinent, ut, emptio, locatio, commodatum, societas, etc. actionemque specialem producant, ut emptio actionem empti. Hoc sensu alii breviter contractus nominatos sic definiunt: *qui nomen et causam simul habent.* Cæteri, qui proprium nomen non possident, sive qui civilem causam tantum sine nomine, *innominati* dicuntur, suntque hi quatuor: *Do, ut des: facio, ut facias: do, ut facias: facio, ut des.* Unde cognoscitur, contractus innominatos reales esse, quod, præter consensum mutuum, dationem, aut

factionem aliquam ex parte unius contrahentium requirant. Habent hoc speciale, ut in iis *pœnitere* liceat, hoc est, resiliire, et suum repetere illi, qui implevit; licet, qui accepit, neque in mora, neque in culpa sit, et paratus etiam sua ex parte implere; ut, si dederò tibi 1,000. ut pro me Romam eas, possum pœnitere, antequam iveris; refusis tamen expensis, si quas jam intuitu itineris fecisses. *L. 5. ff. de Conduct. caus. dat.*

2º. In *unilaterales*, ac *bilaterales*. Unilaterales vocantur, qui unam tantum contrahentium partem obligant, contraque illam actionem dant. Hujusmodi sunt, mutuum, stipulatio, litterarum obligatio, aditio hæreditatis, solutio indebiti, ac contractus innominati omnes: *bilaterales* sunt; qui utramque contrahentium partem obligant. Equidem non desunt, qui contractus omnes bilaterales esse contendunt; nullum vero unilateralem; quia, inquit, in stipulatione etiam stipulator tenetur ad implendam conditionem, si quæ adjecta fuerit: in mutuo tenetur mutuans de evictione, atque ut non repetat ante tempus conventum, etc. Verum cum stipulationi conditio sit plane extrinseca et adjecta per accidens, in mutuo nequidem sit proprie locus evictioni; non est, quod a communi divisione recedatur.

3º. In *onerosos*, et *lucrativos*. Priores sunt, quibus utrique contrahentium parti onus imponitur præstandi quid, ut in emptione, venditione, permutatione: posteriores, qui unam tantummodo partem gravant; quales plerumque sunt unilaterales. Sic stipulatio stipulatori lucrosa est.

4º. In contractus *bonæ fidei*, ac *stricti juris*. Bonæ fidei hic dicuntur, non a bona conscientia, sed benigna interpretatione ex æquo et bono concepta, quam hi contractus admittunt, licet illud verbis expressum non sit. In his iudex, quin necesse habeat strictis contrahentium verbis insistere, ex æquo et bono potest quid adjudicare alteri. Sit exemplum: emisti equum, fræno et ephippio instructum, censis etiam emissee frænum et ephippium, licet de hoc expresse conventum non sit. Tales sunt contractus empti, venditi, locati, conducti, commodati, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pignoris, tutelæ, pro socio, permutationis, §. 28. *Inst. de AA.* Item, contractus bilaterales, et consensuales omnes: pariter æstimatorius; ac *ex consuetudine* innominati, cum hodierno usu bilaterales sint, et quasi contractus ex hæreditatis, aut rerum singularium communione resultans. Denique et contractus, qui vel sub enarratis implicite continentur; ut emphyteuseos, qui ad locationem, conductionem; sequestrationis, qui ad depositum refertur; vel iis per modum pacti accessorii inhaerent, cum accessorium sui principalis naturam sequatur. Cæteri *stricti juris* sunt, id est, strictæ interpretationis secundum verba expressa. Tales sunt: mutuum, stipulatio, donatio (si tamen inter contractus locum habeat) solutio indebiti, contractus unilaterales; et spectato *jure civili* (nam aliud ex dictis est de consuetudine) contractus innominati.

5º. A modo perficiendi contractus, in *consensuales*, *reales*, *verbales*, *litterales*; tot enim modis perfici possunt: 1. Enim aliqui perficiuntur solo *consensu*, suntque illi, qui ad substantiam suam nec certam verborum formam, ac scripturam, nec rei traditionem requirunt, quales sunt, societatis, emptionis, venditionis, locationis, mandati, ac ceteri plerique qui a realibus distincti. Qui proinde *consensuales* dicuntur. 2. Alii *re*, qui ad substantiam suam rei traditionem requirunt, ut ante hanc non pariant obliga-

tionem, ut mutui, commodati, depositi, pignoris, *pr. et §. seqq. Inst. h. t.* Quibus addi solet contractus precarii. Hi proinde *reales* appellantur. 3. *Verbis*, qui stipulato fiunt, unius scilicet contrahentium interrogatione, ac responsione alterius, velut si dicas Caio : *Sponde mihi 100.?* isque respondeat : *Spondeo*. Hi igitur contractus *verbales* sunt. 4. *Scriptura*, vel ex libera sic contrahentium voluntate; vel ipsa dispositione legis; talis est e. g. donatio summæ exigentis insinuationem apud judicem. Huic postremæ contractuum divisioni maxime insistit Imperator in *Instit.* eoque duce passim civilistæ.

473. *Dico IV.* In contractibus præterea tria præcipue discerni debent : substantialia, naturalia, accidentalia.

Substantialia sunt, quæ formam et essentiam cujusque contractus constituunt, ut sine iis subsistere non possint. Ita in omni contractu se habet utriusque consensus : in stipulatione interrogatio unius, et responsio alterius in continenti subsequens : in emptione venditione pretium et merx. Unde substantialia, salvo contractu, a contrahentibus mutari non possunt.

Naturalia sunt, quæ adesse solent, et tacite insunt contractui, etsi expressa non sint. Hæc possunt ex pacto convenientium removeri, salvo nihilominus manente contractu. Sic venditor ex natura venditionis tenetur emptori de evictione, si res ab aliquo tertio vindicata fuerit, *L. ex empto II. ff. de Act. empt.* et tamen partes conventionem obligationem evictionis tollere possunt, *L. ead. §. 18.* Similiter in contractu depositi culpa lata; in locato levis; in commodato levissima præstanda est; conveniri tamen potest, ut vel major culpa, vel minor præstetur. *C. un. de Commod. L. 1. §. 6. ff. Deposit.*

Accidentalialia sunt, quæ adesse, vel abesse possunt, nec ordinarie contractui insunt, ut arrhæ in emptione et venditione; addictio in diem, etc. Et huc pertinet vulgatum illud : *Pacta dant legem contractui. L. 23. ff. de R. J. L. 52. ff. de V. O.*

ARTICULUS II.

QUINAM CONTRAHERE POSSINT? ANNON PUPILLI, MINORES CITRA AUCTORITATEM TUTORUM, CURATORUM CONTRAHENTES OBLIGENTUR NATURALITER?

474. *Dico I.* Contractus inire possunt generaliter omnes, qui liberum præstare consensum possunt, nec a jure prohibentur. *Prob.* A jure enim naturali præcise ex parte contrahentis plus non exigitur, quam præstitus libere consensus; nisi igitur prohibeatur a jure positivo talis contrahere; nihil obstat, quo minus pacisci et contrahere possit. Prohibentur vero 1º. *jure canonico*, Prælati et administratores Ecclesiarum, rerumque ad has pertinentium sine solemnitatibus, ut suo loco diximus: item Religiosi circa res temporales sine Superioris consensu, tum quia non habent proprium velle et nolle, *c. 2. de Testam. in 6.* tum quia sine Superioris consensu nihil dare, aut recipere possunt, obstante voto paupertatis. 2º. *Jure civili*, præter servos, *L. 14. ff. de O. et A.* prohibentur 1. *prodigi declarati*, quibus a Magistratu adempta bonorum administratio, *L. 6. ff. de V. O.* 2. *pupilli, minores, filiifamilias*, sub certis limitationibus, de quibus proin partim hoc, partim sequenti Art.

475. *Dico II.* Pupillus ex contractu sine tutoris sui auctoritate inito, si non sit factus ditior, nec usus dolo, probabilius nequidem contrahit obligationem naturalem et in conscientia. Ita communior hodie contra multos.

Dixi autem 1°. sine tutoris sui auctoritate; si enim tutore careat, sitque infante major, certum est, eum obligari naturaliter; jura enim, quæ actus pupilli irritant, supponunt tutorem fuisse constitutum; salva tamen læso tunc manet restitutio in integrum. 2°. Si non factus ditior, tunc enim eundem obligari naturaliter juris clari est, L. 1. pr. L. 5. §. 1. ff. de Author. et Cons. Tutor. 3°. Nec usus dolo; tum enim æque certum, eum non tantum naturaliter, sed etiam civiliter obligari, L. 1. §. 15. ff. Depositum. Sed et istud hic extra controversiam est, non obligari naturaliter pupillum (idem est de iis, qui sub curatela sunt) si cum tutore proprio sine auctoritate alterius contutoris, vel judicis contraxerit, L. 46. ff. de contrah. empt. Nunc

Prob. I. Juris textibus clari: L. 59. ff. de O. et A. ubi: Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur. Item L. 41. ff. de Conduct. indeb. ubi: Quod pupillus sine tutoris auctoritate stipulanti promiserit, solverit, repetitio est; quia nec natura debet; ergo non obligatur naturaliter; quod enim naturaliter debetur, et solutum est, repeti non potest. L. 10. ff. de O. et A. Adde L. 29. ff. de Conduct. indeb. ubi pariter: Interdum persona locum facit repetitioni, ut puta, si pupillus, sine tutoris auctoritate, vel furiosus, vel is, cui bonis interdictum est, solverit; nam in his personis generaliter repetitioni locum esse, non ambigitur. Confer rursus, quæ Art. præc. de solutione indebiti diximus.

Prob. II. Leges irritantes contractus pupilli intendebant consulere pupillis, et cavere eorum indemnitati: atqui parum iis consuluissent, nec sufficienter eorum cavissent indemnitati, si solam obligationem civilem, non etiam naturalem in pupillo sustulissent, quæ fortius obligat; et quid proin iis prodesset, si in conscientia obligati manerent, etsi per actionem civilem a parte altera cogi in judicio non possint?

Neque dicas: prodesse iis satis, cum excipere possint, si conveniantur ab altero; vel petere in judicio restitutionem in integrum, et sic se ab obligatione naturali liberare; nam primo casu igitur, quo pupillus non conveniretur a parte altera, teneretur implere obligationem. Ac licet solutum repetere possit per actionem, imponitur tamen ipsi necessitas contendendi in judicio, quod ipsum onere, et damno non caret. Deinde nec per restitutionem in integrum satis cautum pupillo esset, tum ex eadem ratione data; tum, quia præstat jura sua intacta servare, quam post vulneratam causam remedium querere.

Prob. III. Contractus pupilli debet esse auctoritate tutoris et aliquando judicis informatus; ergo sine hac etiam pro foro interno nullus erit, utpote sua forma destitutus, sicut testamentum et matrimonium celebrata sine testium præsentia.

476. *Dico III.* Minor sine curatore, si quem habet, contrahens circa bona sua, pariter invalide agit, ut nequidem contrahat obligationem naturalem et in conscientia, quamvis alterum obliget sibi, si rem suam faciat meliorem; sicut nimirum de pupillo dictum.

Prob. Quia videlicet curator non minus datur a jure rebus minoris, quam tutor rebus pupilli, ne illis lædatur.

Dixi : circa bona sua; nam personaliter obligare se potest valide et ad actiones personales, *L. 101. ff. de V. O.* quando nimirum obligatio personalis non tendit ad alienationem rerum, et terminative realis non est : hinc minor valide contrahit sponsalia et matrimonium ; valide emittit professionem religiosam ; et ad operas personales se obligat ; nam curator non personæ, sed rebus primario datur. *Nov. 117. cap. I.*

477. *Obj. I. cont. Concl. II.* Jura allegata loquuntur de pupillo infante, vel infantie proximo, qui ob defectum deliberati et veri consensus, nec naturaliter obligari potest ; aliter vero dicendum de pupillo pubertati proximo ; ergo.

R. N. Ant. Jura generaliter loquentia generaliter intelligenda sunt. Quin longe verosimilius est, Jurisconsultos loqui de eo, de quo poterat esse dubium, an naturaliter obligetur ; verumtamen dubium de pupillo infante, vel adhuc carente sufficiente rationis usu esse non poterat, cum certum sit, eum obligari naturaliter non posse ; at dubium esse poterat de pupillo pubertati propiore.

Inst. 1. Ad obligationem naturalem inducendam sufficit consensus liber, *L. 95. ff. de solut* : atqui hunc ponere potest pupillus pubertati proximus ; ergo.

R. D. M. Consensus liber, si jus aliud præterea non requirat *C.* si requirat *N.* Tunc consensus debet esse liber, et *legitimus* ; at jus ad contractum pupilli auctoritatem tutoris exigit. Unde retorsio est in eo, qui matrimonium contrahit cum impedimento dirimente juris Ecclesiastici, clandestino ; in professione religiosa ante 16. ætatis annum.

Inst. 2. §. 2. Inst. quib. alienare lic. dicitur, quod pupillus, dans mutuas pecunias sine auctoritate tutoris sui, possit eas vindicare, si adhuc extent, vel, si non extent, condicere ; ergo accipiens mutuas pecunias a pupillo potest eas retinere, nisi per actionem civilem eas cogatur reddere. *Subs.* Atqui jus retinendi id, quod traditum est, supponit contractum jure naturali subsistere ; ergo.

R. N. Cons. Non enim repugnat per actionem civilem repetere, quod quis naturaliter debet. Deinde *permisso*, quod in mutuatario non detur obligatio naturalis reddendi mutuum non petenti ; non tamen propterea sequitur, dari obligationem naturalem in mutuante, inhabilitato a jure ad mutuum dandum ; quia non repugnat istud a jure dari sine obligatione naturali mutuum dantis. Neque demum jus retinendi est effectus necessario connexus cum obligatione naturali mutua, ut merito notat Pichler hic.

478. *Obj. II.* Fidejussor pro pupillo obligatur naturaliter et in conscientia, *L. 42. ff. de Jurejur.* : atqui fidejussor non obligaretur, nisi etiam obligaretur pupillus, *arg. L. 16. §. 3. ff. de Fidejussorib.*

R. 1º. Argumentum a fidejussore pupilli probat nimium, videlicet pupillum etiam obligari civiliter, quia et sic ejus fidejussor obligatur.

R. 2º. D. M. Fidejussor pro pupillo obligatur obligatione principali et personali *C.* obligatione *accessoria*, id est, obligatur ideo, quia obligatur pupillus, pro quo fidejubet, *N.* Sic *D. min. et N. Cons.* Fidejussorem obligat

lex, quia fidejubet pro tali, quem scire debebat non obligari. Aliter respondent alii: *D. min.* Nisi etiam obligaretur pupillus vel vere, vel ficte *C. vere N.* Juxta hos, quando agitur de tertio vel obligando, vel liberando, ejusve favore, vel præjudicio pupillus *figitur* esse obligatus; quia leges pupillo tantum favere volunt; aliis autem nec prodesse, nec obesse; sicque valide pro pupillo intercedit fidejussor; quia, cum fidejussio alias supponat obligatum alterum, ut proinde hoc casu subsistat fidejussio, fingitur pupillus obligatus. Et vero fictiones ejusmodi in jure non raræ sunt; sic jura consensum pupilli fingunt in quasi contractu tutelæ, rei, vel hæreditatis communis administratione, negotiorum pupillarium gestione, §. 2. *Inst. de Obl. quæ quasi ex Contr. L. 1. ff. de contr. Tut. et utili Act. L. 6. pr. de negot. gest. etc.*

Inst. 1. Fidejussor non in plus obligari, sive in duriorem causam accipi, quam ejus principalis, *arg. variis LL.*; ergo si fidejussor obligatur naturaliter, etiam sic obligatur pupillus.

R. 1°. Ergo si fidejussor obligatur civiliter, etiam pupillus. Unde nolint, velint adversarii, aliquam ex datis ante responsionibus ipsi amplecti debent. Proin

R. 2°. *D. Ant.* Non potest in plus obligari *extensive*, sive in majorem summam, quam principalis *C. intensive*, sive obligatione fortiori *N. vel subd.* ut ante: quando obligatur obligatione, vere accessoria *C.* quando principali *N.* Tunc enim hic solus obligatur. At sic obligatur fidejussor pupilli; sicut nimirum contractus bilateralis cum pupillo a majorenni initus claudicat, valetque ex parte majorennis, huncque obligat, non autem pupillum; sic ex speciali juris dispositione, valet fidejussio, obligatque fidejussorem, licet non pupillum. Unde vulgare illud: *Fidejussor non potest in plus obligari, quam principalis*, procedit ex supposito, si principalis *vere* talis adsit, hoc est, si is, pro quo quis fidejubendo intercedit, obligetur; tunc enim fidejussor nequit per se loquendo in plus obligari.

Inst. 2. Omnes exceptiones, quæ competunt principali, competunt etiam ejus fidejussori, *L. 19. ff. de Except.*; ergo si pupillus haberet exceptionem, qua tutus foret, deberet ea etiam competere ejusdem fidejussori; ergo cum huic nulla competat, signum, quod nec pupillo aliqua competat.

R. 1°. *D. Ant.* Exceptiones reales, vel etiam personales, si alias ipsi principali non prodessent, competunt etiam fidejussori *C.* mere personales *N.* Exceptiones reales, ut senatusconsulti Macedoniani, Velleiani competere etiam fidejussoribus, certum est, quia conveniuntur ex illa ipsa causa, cui talis exceptio concessa est, et quia alioquin prædictæ personales exceptiones fierent ipsi principali inutiles, quo casu etiam privilegia personalia extendi possunt. Exceptiones contra mere personales, quæ ob qualitatem mere personalem concessæ sunt, quales sunt, exceptio beneficii competentis parentibus, sociis, conjugibus, militi, clerico, patrono, bonis cædenti, item exceptio pupillo ob ætatem pupillarem data, non extenduntur ad alios, præsertim dum pupillus non habet, quod metuat, suum privilegium inutile sibi futurum esse, quia a fidejussore æque parum, quam a principali creditore ex suo contractu sine suo tutore inito conveniri potest.

R. 2°. *N. et ult. Cons.* quia obligatio fidejussoris hic non est accessoria, sed principalis,

Inst. 3. L. 25. ff. de Fidejuss. dicitur : Si quis pro pupillo sine tutoris auctoritate obligato, prodigove, vel furioso fidejusserit, magis est, ut ei non subveniatur, quoniam his mandati actio non competit. In hac lege dicitur pupillus sine auctoritate tutoris obligatus; ergo.

R. D. Pupillus locupletior factus C. secus N. Lex 25. loquitur de pupillo, prodigo, et furioso ex negotio ab alio gesto locupletioribus factis; et sensus legis est: si pupillus, prodigus, aut furiosus ex *quasi contractu* sine tutoris, vel curatoris auctoritate obligatus sit (quo casu *jure obligati* et civiliter dicuntur, L. 46. ff. de O. et A.) tunc etiam pro his valide intercedit fidejussor, quod etiam clare asseritur L. 70. §. 4. ff. de Fidejussor. Fidejussori tamen non subvenitur actione mandati, quæ alias competit fidejubentibus contra debitores, pro quibus fidejusserunt, et solverunt, ex ratione, quod mandatum sit verus contractus; ex vero autem contractu prodigus, furiosus et pupillus, licet locupletiores facti, non obligantur civiliter, nec contra illos actio ex contractu datur, sed ex rescripto D. Pii, sive condictio ex lege; vel etiam negotiorum gestorum actio, quatenus utiliter fidejubendo illorum gesta negotia dicuntur, competit. Confirmat responsionem supra datam elegantissimus GOTHOFREDUS in L. 25. notans: *verus sensus est, pro pupillo, furioso et prodigo sine tutore jure obligatis recte intervenit fidejussor.*

479. *Obj. III.* Pupillus potest novare alterius obligationem. Item, pupilli obligatio novari, et in constitutum deduci potest, L. 1. §. 1. L. 9. ff. de Novat.; ergo saltem, ut quidem L. 1. cit. diserte dicitur, obligatur *naturaliter*; novatio enim est prioris debiti in aliam obligationem, vel naturalem, vel civilem transfusio.

R. D. *Ant.* Potest novare obligationem alterius novatione *perfecta*, ea scilicet, quæ habeat vim perimendi obligationem antiquam, et suscipiendi novam N. *imperfecta*, h. e. quæ habeat tantum vim perimendi obligationem antiquam, quin suscipiatur nova C. Nam, ut dicitur §. 3. *Inst. quib. mod. toll. oblig. Sæpe novationis jure prior obligatio tollitur, et tamen nova non substituitur*; ac: *prior obligatio tollitur, licet posterior stipulatio sit inutilis*, et signanter affertur exemplum pupilli. Cæterum pupillum sine auctoritate tutoris inhabilem esse ad perfecte novandum, tum ex modo cit. *Inst.* tum præsertim ex L. 22. ff. de Novat. constat. Eodem modo responde ad casum, si pupillus loco alterius se soluturum constituat. Si quis vero alius loco pupilli se soluturum constituat, obligabitur eo modo, quo pupilli fidejussor.

480. *Obj. IV.* Variæ leges supponunt, pupillum ex contractu mutui obligari naturaliter; ergo. *Prob. Ant. 1º. L. 21. ff. ad L. Falcid.* ponitur hic casus: Titio pupillo mutuos dedi 100. Dein condidi testamentum, ac pupillo lego domum meam sub conditione, si hæredi meo præstiterit illos 100., diciturque 1. quod pupillus præstando hos 100. et conditioni pareat, et *liberetur naturali obligatione*; 2. quod pupillus, si etiam repudiet legatum domus, vel alterius rei specificæ legatæ, hæcque pereat, non possit illos 100.: repetere; et 3. quod hæres taliter a pupillo solutum imputare debeat in Falcidiam, cum tamen, quod reverà non est debitum, sed solum conditionis implendæ causa hæredi præstitum, in Falcidiam non imputetur, L. 29. ff.

eod.; ergo vere obligatur pupillus; alias enim non posset dici se liberare ab obligatione naturali; privatio enim supponit habitum; denegaretur repetitio soluti, nec imputaretur in Falcidiam.

2°. Ex *L. fin. ff. de Jurejur.* ubi: *Si pupillus juraverit, se dare non oportere, naturalis obligatio hac pactione tollitur, et soluta pecunia repeti poterit*; ergo pupillus habere obligationem naturalem supponitur, quam juramento extinguit; vel ad quid opus esset juramento?

3°. *L. 25. ff. quando dies legator.* PAPINIANUS docet, valere legatum debiti, quod pupillus debet ex mutuo, præstandi legatario, si testator verbo *pupilli naturalem obligationem, et futuram solutionem cogitavit*; ergo.

4°. *L. 64. ff. ad senatusconsulti Trebell.* Jurisconsultus ait, quod fideicommissarius, cui hæreditas pupilli restituta fuit, si solvat creditori mutuam pecuniam a pupillo sine tutoris auctoritate acceptam, non repetet: ac rationem addit: *quia naturalis obligatio a pupillo in fideicommissarium translata intelligitur*; ergo.

R. N. Ant. Ad prob. 1^{am}. R. D. Cons. Ergo obligatur, si inde factus fuerit locupletior C. si non N. In *cit. L. pupillus debet numerare 100. vel per modum puræ conditionis*, si velit obtinere legatum; vel simul ex obligatione naturali, si ex illis 100. factus locupletior. Imo lex de casu procedit, quo factus locupletior; nam agit de pupillo, qui mutuum accepit, ex quo regulariter fit locupletior mutuatarius; non enim dilapidatio præsumitur: et vero vel hoc, vel simili modo debent hanc legem nobiscum accipere adversarii, ne alioquin aperte pugnet cum *L. 41. ff. de conduct. indeb.* quæ diserte pupillo concedit repetitionem soluti, ei, ut volunt adversarii in hac lege denegatam.

Ad prob. 2^{am}. R. N. Cons. Hæc enim: *naturalis obligatio hac pactione tollitur*, si legem bene attendimus, fidejussorem pupilli respiciunt; casus enim legis hic est: Creditor de mutua pecunia contra pupillum contendebat, huic juramentum deferens: juravit pupillus, *se dare non oportere*. Creditor igitur eandem pecuniam a pupilli fidejussore petit; ac proinde quæritur: an excludendus sit, scilicet creditor respectu fidejussoris, exceptione jurisjurandi, scilicet a pupillo præstiti? et respondetur: si hoc sensu juraverit pupillus, quod ideo dare non oporteat, quia plane pecuniam mutuam non accepit; aut quia pacto de non petendo, vel alia exceptione reali tutus est, hoc quoque prosit fidejussori, sicque *naturalis obligatio* (fidejussoris de quo quærebatur) *hac pactione tollatur*; si vero hoc sensu juraverit, quod nihil debeat ob suum privilegium, quo sine auctoritate tutoris non obligatur, hoc nihil prosit fidejussori; quia, ut dictum, hoc privilegium, vel hæc exceptio personalis est. Aut denique est dubium, an acceperit quid pupillus nec ne, et tunc, quia creditor, deferendo juramentum pupillo, quasi transegit, id quoque prosit fidejussori. Ut vides, ea lege de obligando, vel liberando fidejussore tantum agi.

Ad prob. 3^{am}. R. pariter N. Cons. Lex enim loquitur de casu, quo pupillus accepit mutuum sine consensu tutoris, postea vero vel sui juris factus, vel ipse adhuc tutor contractum ratum habeat, ac solvat. Et hoc debitum conditionatum vocat lex *obligationem pupilli naturalem, solutionem futuram*; quia pupilli contractus saltem hoc operatur, ut, licet sit inefficax ad generandam obligationem et debitum de præsentī; possit tamen de futuro,

si scilicet vel pupillus sui juris factus agnoscat et ratum habeat debitum solvendo, vel ipse adhuc tutor de novo consentiat. Ratio sic explicandi ex ipsa lege sumitur; ait enim parte priore, *hæredem nihil debere de præsentī, quia pupillus nihil debet hæredi*; at, si naturaliter obligaretur, haud dubie etiam deberet de præsentī; ergo pars legis altera in dato sensu accipienda. Deinde quia alias probaretur nimirum, scilicet pupillum transferre dominium pretii soluti inscio tutore irrevocabiliter, quod et contra leges apertas est, nec sustinent adversarii.

Ad prob. 4^{am}. R. Legem intelligendam esse de pupillo, qui factus locupletior, scilicet ex mutuo, ex quo juxta dicta superius, mutuatarius regulariter fit locupletior. Præterea ex textu apparet, non fuisse hic Jurisconsulto mentem respondere de obligatione pupilli, valeatne, vel non sed exponere vim senatusconsulti Trebellianici; itaque in pupillo obligationem aliquam supposuit, quæ juxta leges, alias jure saltem naturali subsistit, qualis est in pupillo qui locupletior factus. Eodem modo explicanda L. 3. ff. *Commodat. L. 44. ff. de solut.* nimirum de pupillo locupletiore facto.

Dices: At L. 95. ff. *de solut. et liberat.* quæritur, an ante deductionem Falcidiæ possim tanquam æs alienum a massa hæreditaria deducere 100., quos pupillo credidi, et respondetur, quod non solum in quantum pupillus ex illis 100, locupletior factus, sed *solidum* creditum possim retinere ex hæreditate; ergo pupillus, etiam non locupletior factus, fuit vere obligatus.

R. *N. Cons.* Privilegium enim pupilli mēre personale est, cujus personæ tantum leges favere volunt; aliis vero nec prodesse ob pupillum, nec obesse.

481. *Obj. V. 1°. L. 1. §. 1. ff. Deposit.* pupillus tenetur actione depositi; ergo obligetur, necesse est. 2°. L. 101. ff. *de V. O.* minores 25. annis se obligare possunt; ergo et pupilli. 3°. L. 3. C. *de in integr. restit. min.* minor debet petere restitutionem in integrum; ergo contractus ejus valuit; idemque de pupillo tenebit. 4°. Si pupillus contractum inivit sine auctoritate tutoris, obligatur pupilli hæres ad contractum servandum: atqui hoc dici non posset, si ipse pupilli contractus non valuisset.

Ad 1^{am}. R. Lex ipsa responsionem subministrat, et limitationem exprimit, si nempe dolum commiserit, tum enim obligari pupillum, ex ipsa Conclus. constat, et L. 1. §. 15. ff. *Depos.* neque enim jura, dum alicui favent, ideo fraudibus patrocinari volunt.

Ad 2^{am}. D. *Ant.* Se obligare possunt ad mere personalia C. quando agitur de alienatione rerum suarum N. Responsio constat ex Conclus. II.

Ad 3^{am}. R. D. *Ant.* Si contrahens minor curatorem non habuit C. si habuit N. Sed minor contrahens sine curatoris sui, quem habet, consensu, agit invalide; neque tunc restituitur in integrum; sed declaratur nullus fuisse. Ac eodem modo se res cum pupillo habet.

Ad 4^{am}. R. N. *min.* Ut enim aliquoties dictum privilegium pupilli personale est, hujus personam non egrediens; igitur non transit ad hæredes, nec hæres quoad illud defuncti pupilli repræsentat personam; ergo potest tamen obligari hæres, quin sic obligetur pupillus.

ARTICULUS III.

AN, ET QUOMODO FILIUSFAMILIAS OBLIGETUR EX MUTUO?

482. *Præmitto I.* Filiumfamilias circa bona castrensia et quasi talia posse libere disponere, etiam alienando, ac proin circa illa contrahere valide, ac contrahendo obligari, dubium non est, constatque ex dictis *Diss. III.* de dominio filiorumfamilias, *L. 4. §. 1. ff. de Castrens. pecul.* Ex qua *L. 4.* etiam bene a contrario colligitur, invalide illum agere, si pubes est, contrahendo circa bona adventitia et profectitia sine consensu patris; sique adhuc impubes, etiam cum consensu patris; sumiturque præterea ex *L. fin. §. 5. C. de bon. quæ liber.* et quoad partem alteram, de filio impubere ex §. 10. *Instit. de inutil. Stipul.* Sola circa contractus filiorumfamilias remanet controversia quoad contractum mutui, an et qualem obligationem contrahant ex mutuo contracto? ob *senatusconsultum Macedonianum*, quod filiofamilias dat exceptionem contra creditores, exigentes restitutionem mutui. Prodiit hoc *senatusconsultum* auctore primum CLAUDIO Imperatore, deinde VESPASIANO auctore confirmatum a Senatu Romano, occasione cujusdam Macedonis, fœneratoris improbissimi, qui *incertis nominibus*, variis sub usuris libere filiisfamilias mutuas, inscio patre, dabat pecunias. Hinc filiorum perversio et corruptio, atque ob paratos semper nummos profusa vitæ licentia: ac quoniam mutuas dabat ad annos incertos, cum urgerentur a fœneratore ad restituendas, nec haberent unde solverent, aliquando vitæ patris ponebant insidias: accedebat malum tertium, filiorum, cum sui juris flerent, egestas, et occasus familiæ.

Præmitto II. Tres esse circa præsentem controversiam sententias. *Prima* vult, per exceptionem *senatusconsulti Macedoniani* non solum elidi actionem fœneratoris, sed omnem præterea obligationem, etiam naturalem tolli, resultantem ex mutuo, sive mutuum adhuc extet penes filium, sive consumptum sit. Hanc multi præsertim legum Doctores tuentur; imo horum non pauci sentiunt, per *senatusconsultum* actionem omnem, etiam inefficacem; adimi creditoribus; adeo ut exceptio filiofamilias concessa, sit mera *exceptio facti*. *Altera* filiumfamilias vi hujus *senatusconsulti* non tantum liberari vult ab actione fœneratoris, sed etiam obligatione naturali restituendi mutuum, si non sit factus locupletior, id est, modo pecunia nec formaliter, sive in natura; nec virtualiter, sive æquivalenter in peculio extet. *Postrema* pro jure naturali stat, ac contendit, per exceptionem *senatusconsulti Macedoniani* elidi quidem actionem fœneratoris in judicio, ut filius in hoc ad restituendum compelli non possit; remanere tamen eum ad restituendam pecuniam obligatum naturaliter, ac in conscientia, sive locupletior sit factus ex mutuo, sive non:—

483. *Dico.* Filiusfamilias mutuum contractum sine præscitu patris, regulariter bona conscientia non solvit nec post mortem patris; sive factus fuerit ditior, sive non.

Prob. 1^a pars. Ex tot. tit. ff. et C. de S. C. M. quod negat creditoribus actionem efficacem, et filiisfamilias perpetuam concedit exceptionem, qua

possint repellere mutuantes, si quid repetant. Unde sic : Cuivis bona conscientia licet uti jure suo et favore legis justæ, ut constat in aliis materiis; sic in specie mulier fidejubens, juxta senatusconsultum Velleianum juste opponit hujus senatusconsulti exceptionem, estque tuta in conscientia, nec obligatur naturaliter ad præstandum fidejussum, etiam juxta adversarios : atqui senatusconsultum Macedonianum concedit filiisfamilias exceptionem perpetuam contra creditores ; estque hoc senatusconsultum justissimum ; ergo possunt filiifamilias bona conscientia hac exceptione uti , nec tenebuntur restituere. *Min. constat ex ff. et C. h. t.* ; justissimum esse , rationes ejus supra allatæ evincunt.

Prob. 2^a. pars. Ex *L. 9. §. 2. ff. de S. C. M.* ubi expressis verbis dicitur, ad rem non pertinere, si dicatur, ornamenta ex pecunia mutuata fuisse comparata, nec interesse, *consumpti sint nummi, an extent in'peculio*, sed perinde in utroque casu huic senatusconsulto locum esse. Unde non satis consequenter loqui videntur illi, qui tum solum dari in filio obligationem naturalem volunt, quando nummi extant adhuc in se, vel æquivalenti. Nam vel senatusconsultum loquitur tantum de foro externo, vel etiam interno. In priore casu extra dubium esset, filium obligari in conscientia ad restitutionem, sive nummi extent, sive sint penitus consumpti; hoc enim casu, pro foro conscientia haberet se mutuum filii, sicut quodvis aliud. Si vero alterum; ergo manifeste etiam tollit obligationem naturalem et in conscientia pro casu, quo pecunia extat in se, vel æquivalenti, cum idem æque diserte *L. 9. cit.* enunciet. Velle autem hic distinguere inter ornamenta utilia et inutilia, inter pecuniam utilem filio, et inutilem, est, ut ait P. BIER, poster licet adversarius, aquam limpida sine ratione turbare.

Dixi in *Concl. regulariter*; excipi enim debent casus sequentes, quibus filiusfamilias non tantum naturaliter, in conscientia; sed etiam civiliter, in externo foro obligatur ex contracto mutuo, 1°. si mutuum accipiens sit miles; hic enim pro eo habetur, qui sui juris est. 2°. Si habeat bona castrensia, aut quasi talia, quia respectu horum, cum sit dominus, habetur pro patrefamilias; idemque dicendum, si adventitia extraordinaria habeat; etsi enim respectu istorum non habeatur pro patrefamilias, liberam tamen administrationem habet. 3°. Si se patremfamilias simulavit, aut errore communi pro tali haberetur, *L. 3. ff. et L. 1. C. h. t.* 4°. Si legationis causa peregre degens, vel studiorum causa mutuum acceperit ad alimenta, aliave necessaria, *L. 5. C. eod.* 5°. Si mutuum non constiterit in pecunia; sed in alia re fungibili, ut vino, frumento; nisi tamen hoc in fraudem senatusconsulti factum sit, ut, his distractis, filius acquireret pecuniam, *L. 7. eod.* 6°. Si pecunia mutuata versa sit in utilitatem patris, *L. 7. cit.* 7°. Si filiusfamilias a patre præpositus fuerit negotiationi, hujusque intuitu sumpserit sciente patre, vel non contradicente, vel ratum habente; vel ipse filius postea, sui juris factus, expresse, vel tacite debitum agnoverit. 8°. Si ex titulo alio, quam mutuo, ut empto, debeat. 9°. *Si minor filiofamilias minori pecuniam credit; melior est causa consumentis, nisi locupletior ex hoc inveniatur, L. 34. ff. de minorib.* Item, si minor annis cum filiofamilias majore contraxerit, magis ætatis ratio, quam senatusconsulti habeatur, *L. 11. §. fin. ff. eod.*

484. *Obj. I. L. 14. ff. de Condict. indeb.* ubi : natura æquum est , neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem ; ergo.

R. D. *Ant.* Neminem *injuste* cum alterius detrimento fieri locupletiozem C. *juste* , cum assistentia juris æquis justisque de causis N. Ex his jus rerum maximarum etiam dominium in alios juste transfert , ut in præscriptione ; ergo et in aliis potest quis fieri locupletior cum alterius detrimento , assistente justis de causis jure.

Inst. 1. L. 10. ff. de S. C. M. filiusfamilias ex mutuo accepto obligatur naturaliter ; ait enim lex : *quia manet obligatio naturalis* ; ergo in hoc casu jus filiofamilias non assistit. *Conf. L. 9. ff. eod.* filiusfamilias si , quod acceperat mutuum , solverit , non habet repetitionem soluti ; ergo erat obligatus. Inde et fidejussor *L. ead.* nequit repetere solutum.

R. D. *Ant.* Obligatur naturaliter obligatione *efficaci* ; item , manet obligatio naturalis *efficax* N. obligatur *inefficaciter* , manet obligatio naturalis *inefficax* , quam perpetua exceptioe juste potest elidere C. Filiumfamilias ex mutuo accepto obligari naturaliter aliud non est ; quam in contractu mutui celebrato validum utrimque intervenisse consensum ; indeque mutuanti etiam natam esse actionem civilem , sed quam filius justa exceptione potest elidere perpetuo.

Ad Conf. pariter D. *Cons.* ut ante. Ex hoc ipso , quod solutum non repetat , obligationem ejus naturalem inferimus ; sic et civilem , inde-quod filiofamilias concedatur exceptio contra actionem creditoris ; hinc enim sequitur , quod relicta sit actio creditori contra filiumfamilias debitorem , ac proinde etiam civiliter obligari filium necesse sit. Sed utraque filii obligatio inefficax est , sicut quoque actio creditoris ; quia , uti hanc , ita et obligationem justa exceptione filiusfamilias potest efficaciter elidere , quæ sibi plane non repugnant , ut versati in jure probe norunt.

Inst. 2. Exceptio concessa filiofamilias est solum elisiva actionis civilis ; ergo adhuc remanebit obligatio naturalis. *Prob. Ant.* Nihil enim novi in jure est , quod tollatur actio civilis , remanente obligatione naturali , ut patet in *actione redhibitoria* , quanti minoris , injuriarum ac similium ; ergo etiam idem hic dici poterit.

R. N. *Ant. Ad prob. C. Ant. N. Cons.* Ratio differentiæ est 1. quod lapso tempore a jure determinato priores actiones non tollantur , sive *elidantur* primum exceptione opposita ; sed post lapsum tempus per se ex juris dispositione jam extinctæ sint , nullaque ex his amplius competat actori ; sic *redhibitoria* v. g. post lapsum sex mensium expirat , nec eliditur tunc primum exceptione opposita ; sed cum emptor post sex menses vult actionem illam instituere , nequidem amplius auditur , utpote jure agendi jam extincto : at in nostro casu actio creditoris , etiam antequam præscriptione privata extincta , ipsa filii exceptione efficaci juste eliditur. Quia tamen ulterius peti posset , cur in prioribus , extincta licet actione civili , remaneat obligatio naturalis , non in nostro casu ; hinc 2. *disparitas est* ulterior : quia finis legum , dum post lapsum tempus actiones negant , ille est , ut non obruantur tribunalia multitudo litium ; quem finem obtinent , remanente obligatione naturali ; at , si remaneret obligatio naturalis restituendi in filio , elisa licet civili , senatusconsultum finem suum non sufficienter obtineret ; nam ob remanentem in filio obligationem naturalem , cum hæc fortius obliget

adhuc satis tuti essent de futura solutione; proin, non obstante senatusconsulto, adhuc mutuas darent pecunias; sicque non impedirentur mala; quæ tamen efficaciter hoc senatusconsultum eliminata e Republica voluit. Igitur ut finis ille saluberrimus efficaciter obtineatur, meritò etiam exceptio senatusconsulti ad forum internum pertinere intelligitur, ne sine effectu sit, dum alias ad id, a quo senatusconsultum absolvit, adhuc sub periculo salutis astringeret lex conscientiæ.

Inst. 3. Sufficenter senatusconsultum adhuc finem suum obtinet; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1. creditores nullum habebunt medium, quo filium compellant in foro externo, cum eorum actio semper elidi possit. 2. Quia filii, saltem quamdiu vivit pater, in conscientia non tenentur. 3. Modo in Republica Christiana non est æque timendum, ne filii vitæ parentum insidientur; ergo.

R. N. Ant. Ad prob. 1^{am}. R. Esto, lex civilis non urgeat filios, at urgebit adhuc lex fortior conscientiæ.

Ad prob. 2^{am}. R. Neque hoc sufficit; etsi vivente patre non teneantur in conscientia, tenebuntur eo defuncto; quo tempore majori cum scœnore petent nummos creditores. Sed amabo! unde adversarii hoc discrimen eruunt: filius non tenetur in conscientia, quam diu pater vivit: tenetur vero in conscientia post patris mortem? Certe lex, quæ filium, vivente patre, a restitutione absolvit in conscientia, etiam absolvere debet post mortem patris, cum lex non distinguat; imo magis absolvetur in conscientia post vitam patris, quandoquidem hoc tempus senatusconsultum clare exprimat; ait enim, *placere ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, actio, petitioque daretur, ut scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiofamilias bonum nomen, expectata patris morte, fieri.* Ergo vel nunquam in conscientia tutus erit, vel utrobique.

Ad prob. 3^{am}. R. Esto pariter quod hodie in filiis christianis hoc periculum æque metuendum non sit; at perversio, corruptio juventutis ob paratos nummos non evitabitur satis, malo in ipsam Rempublicam redundante. Nemo enim novit, quantum juvenus, per se satis lubrica, inque malum prona, animetur ad illud amplius, si paratam habéat pecuniam: Unde nec obœratio satis evitabitur, ac futura egestas.

485. *Obj. II.* Exceptio Macedoniana est pœnalis, utpote condita in odium fœneratorum; ergo odiosa est; ergo strictæ interpretationis; ergo non extendenda ad forum internum.

R. D. Ant. Est pœnalis tantum, et ex fine primario *N.* non tantum pœnalis, vel ad summum ex fine secundario *C.* Etsi enim exceptio hujus senatusconsulti odiosa sit respectu fœneratorum; respectu Reipublicæ tamen, ad cujus damna cavenda principaliter intenditur, est favorabilis; consequenter latæ interpretationis, et, ex datis supra causis, meritò pro interno quoque foro data censetur.

Obj. III. 1°. Iniquum videtur pro beneficio damnum pati: atqui mutuum dans filio, huic beneficium confert; ergo. 2°. Saltem tenebitur filius, si ex mutuo factus sit ditior; 1. quia tunc cessat principalis causa privilegii Macedoniani, nempe periculum, ne insidias vitæ parentum struant; nimia

filiorum obæratio. 2. Pupillus et minor obligantur, in quantum facti ditiores; igitur et filiusfamilias. 3°. Ponamus tandem, quod filiusfamilias mutuum sumens coram creditore renunciaret beneficio hujus senatusconsulti et quod usque adeo hanc renunciationem juramento firmet; igitur tunc saltem solvere tenebitur.

Ad 1um. D. M. Iniquum videtur pro beneficio, citra aliquam culpam præstito, damnum pati *C.* pro beneficio, contra leges, sicque culpa præstito *N.* Qui cum culpa sua damnum sentit, id sentire non videtur, *L. 203. ff. de R. J.* at talis est mutuans filiofamilias sine scitu patris. Deinde probatur nimum, quod nequidem pro foro externo mutuatori posset denegari actio.

Ad 2um. R. N. Ass. Ad Conf. 1^{am}. R. Etsi cesset illa causa; non tamen cessat altera, licet minus principalis; nimirum quia simul ad coercendos fœneratores hoc senatusconsultum conditum est, et in horum odium concessa hæc exceptio filiisfamilias; poterunt igitur adhuc illa uti. Deinde etsi in particulari casu cesset subin ratio legis; non ideo cessat lex, si ratione nitatur et præsumptione universali; hoc senatusconsultum vero, ceu ratione etiam nititur periculo communi perversionis, corruptionis filiorum.

Ad 3um. R. N. Cons. Utraque enim renuntiatio, tam simplex, quam jurata non subsistit.

Non *simplex*; 1°. Quia si filiusfamilias per pactum renunciare posset senatusconsulto, leges saluberrimæ redderentur enerves; pari enim facilitate filii renunciarent senatusconsulto, qua petunt, et acceptant pecuniam; sicque eadem metuenda essent mala, quibus senatusconsultum occurrere voluit.

Neque dicas: Si renuntiatio valeat, non æque facile pecuniam mutuam petituros, eo quod nequeant deinceps creditores repellere; sicut e contra ideo facile petunt, quod sciant, se senatusconsulti beneficio posse creditorum actionem elidere. Nam ratio, cur filii facile mutuam pecuniam petant, ea est, ut paratam habentes liberius vivere, et suo indulgere genio, licentiæ, luxui, etc. possint; hoc igitur ut obtineant, æque facile, expresso pacto, renunciabunt senatusconsulto.

2°. Senatusconsultum Macedonianum latum est non tam in favorem filiorum, quam parentum, ipsiusque Reipublicæ cujus plurimum interest, juventutem non perverti, ut habilior fiat ad gerenda Reipublicæ munera et onera, saltem huic oneri non sit; item, in fœneratorum odium; ergo filiisfamilias probabilius senatusconsulto renunciare non possunt; etsi enim renunciare quis possit *favori et juri pro se introducto*; non tamen illi, quod aut in favorem aliorum, aut odium, imo publici boni causa introductum.

Deinde et *jurata* probabilius non subsistit; quia juramentum cederet in præjudicium tertii, scilicet patris, imo Reipublicæ; nam et renuntiatio jurata eadem post se mala traheret: nec potest quis juramento suo efficere, ut Respublica facinorosos non cohibeat; voluit autem illa hoc senatusconsulto fœneratores compescere; inque horum partim odium illud condidit. At nihilominus cum recentioribus quibusdam contra

Dices 1°. Potest filiusfamilias exceptione senatusconsulti non uti, itaque illi renunciare *tacite*; quia exceptio illa non est de genere præceptorum; cum hoc senatusconsulto solum statuatur, ut filius possit actionem creditoris elidere, *si velit*; ergo etiam poterit renunciare *pacto expresso*.

R. N. Cons. Quia in quæstionibus juris hæc argumentatio non tenet; nam retorsio est in multis. Sic potest testator jure suo testamentum mutandi non uti; nequit tamen juri suo mutandi testamentum renunciare valide. Potest uxor, mortuo marito, non exigere dotem; non tamen juri illam exigendi renunciare potest; ut omnibus certum est. Potest minor non petere restitutionem in integrum, ergo etiam renunciare juri illam petendi; quod saltem communis negat sententia. Possunt partes litigantes non exigere iuramentum calumniæ; ergo et juri exigendi renunciare possunt. Negat hoc rursus communis auctorum; idem igitur in præsentī dixeris. Ac ratio est, quia, utrum quis *jus* habeat, vel utrum *jus* existat, non dependet ab eo, cui *jus* datum; sed ab eo, qui concessit, cui privatus et subditus suo pacto nihil derogare potest. Igitur toto cœlo diversa sunt: *renunciare juri ipsi*, et *jure non uti*, sive renunciare in executione solum et tacite. *Idem responde*, si dicatur: potest filiusfamilias ipso facto renunciare senatusconsulto, nimirum solvendo debitum, cum ex dictis solutum non repetat; ergo et per pactum renunciare suo juri: fallit enim ex iisdem causis consequentia; nam facto renunciare est idem, ac tacite, vel in executione. Ac proinde etiam uti nolenti filio salva manet perpetua exceptio.

Dices 2°. Potest mulier renunciare senatusconsulto Velleiano; ergo et filiusfamilias Macedoniano. Ante responsionem

Observe: Senatusconsultum Velleianum esse pariter beneficium ⁴juris, concessum mulieribus, quo statuitur, *ne fidejussionis nomine ab his petitio, neve in eas actio daretur*. Utuntur hoc beneficio feminæ bona conscientia, eaque velut exceptione actionem oppositam elidunt, L. 9. ad S. C. V. ubi dicitur, quod *senatusconsultum de intercessionibus mulieris obligationem efficacem esse non sinat*. Competit etiam hæc exceptio hæredibus, fidejussori, et procuratori mulieris. Non tamen competit mulieri 1. si fidejussit in rem suam, eam faciendo meliorem. 2. Si intercessit pro causa pia. 3. Si sine intercessionem pro alio solvit, vel donavit. 4. Si intercessionem elapso biennio reiteravit. 5. Si in dolo versata est, ac creditorem ad contrahendum induxit fraude; e. g. fingens se in rem suam fidejubere; nam, ut ait L. 5. C. ad S. C. V. *senatusconsulto infirmitati, non calliditati mulierum consultum est*. Nunc

R. D. Ant. Mulier potest renunciare senatusconsulto Velleiano, hoc est, potest eo non uti, sicque renunciare in executione C. Potest renunciare juri sibi ea lege concesso N. Sicque inter utrumque senatusconsultum par ratio est. Igitur ipso actu uti non tenetur. Itaque expediuntur omnia juris axiomata hic objici solita; velut: *invito beneficium non datur*, L. 69. ff. de R. J. item: *quilibet renunciare valet ei, quod pro se noscitur introductum*, c. 23. de Regular. tum: *unicuique licet contemnere hæc, quæ pro se introducta sunt*, L. 41. ff. de Minorib. et similia.

Demum ex hac ipsa renunciatione tacita, dum senatusconsulti beneficio in executione non utitur filiusfamilias, ita satis solidum formatur argumentum contra adversarios. Licet filiusfamilias exceptionem senatusconsulti in judicio non opposuerit, itaque illi renunciaverit tacite; potest tamen adhuc, post sententiam condemnatoriam, opponere eandem in judicio per claram L. 41. ff. de S. C. M.; ergo etiam, si expresse eidem renunciasset; taciti enim et expressi eadem vis est; ergo signum est, quod renunciatione expressa senatusconsulto non renunciet.

ARTICULUS IV.

AN ET QUANDO ERROR AC DOLUS, ITEM METUS VITIENT CONTRACTUS?

486. *Præmitto I.* Ad valorem contractus requiri consensum internum, ex dictis de ejus essentia constat. Et vero obligatio omnis, quæ est in contractu, nascitur ex animo se obligandi; ergo ubi hic verus non adest, neque est obligatio. Animus hic in foro externo præsumitur; quia quisque præsumitur loqui, ut sentit, et debet. Consensus ille etiam deliberatus esse debet; nam per contractus restringis libertatem actionum tuarum; hoc vero nemo censetur nisi deliberate facere. Demum consensus externe manifestatus esse debet; nam contractus est actus humani commercii; ergo humano modo fieri debet, et manifestari exterius. Quæritur jam hic: an, et quomodo contractus per errorem, dolum, et metum vitietur, eo quod repugnare illa consensui videantur? Pro quo

Præmitto II. Error est deceptio, quæ in contractu sine ullius culpa intervenit. Alius est *substantialis*, qui est vel circa rei, de qua contrahitur, substantiam, scilicet a contrahente aliter cognitæ, quam est in se; vel circa naturam contractus; vel circa hujus motivum principale, ut: si emas vitrum, putans esse gemmam, est error circa substantiam: si vendam tibi agrum, sed putes me donare, error est circa naturam, id est hoc loco, substantiam ipsius contractus: si Caiæ promittas dotem, quia putas esse consanguineam, cum non sit, error est circa motivum principale. Alius *accidentalis*, qui versatur circa qualitatem accidentalem rei, vel contractus, vel motivi; sic si emas equum decennem, quem putas esse quinquennem, error est accidentalis circa qualitatem rei: si agrum, quem tibi trado, putes me debere ex testamento, cum debeam ex venditione, est error circa qualitatem contractus: si ducas Caiam, quia putas esse pacificam, cum sit rixosa, est error circa qualitatem motivi. Præterea alius est *antecedens*, qui inducit ad contrahendum, quod alias non fieret, si de vitio constaret; unde et dicitur *dare causam contractui*. Alius *comitans*, qui quidem non movet ad contrahendum; facere tamen potest, ut alio modo contrahatur, e. g. ematur minori pretio. Inde dicitur *incidens in contractum*.

Dolus e contra est studiosa alterius circumventio: estque iisdem ex causis vel *substantialis*, vel *accidentalis*, ex quibus error. Præterea alius est *verus*, qui vel confessione dolose agentis, vel ex indiciis certis deprehenditur. Alius *præsumptus*, qui ex circumstantiis, etsi non ita manifeste, colligitur.

Præmitto III. Metus est trepidatio mentis, instantis, vel futuri periculi causa; L. 1. ff. *quod met. caus.* Alius est *gravis*, qui cadit in constantem virum, h. e. cum movet, ut faciat, quod alias non faceret; ut est metus mortis, atrocis cruciatus, infamiæ publicæ, jacturæ bonorum, etc.; sive hæc mala quis timeat sibi, sive liberis, parentibus, uxori; juxta quosdam etiam fratri et sorori. Ad metum gravem referunt Doctores reverentialem, quo filius timet gravem offensam patris; religiosus Prælati, subditus Principis. Alius *levis*, qui tantum potest movere animos molles, non constantes. Potest levis tamen esse *respective gravis* respectu personarum meticulosarum, quæ

levibus etiam malis vehementius turbantur, ut pueri, feminæ. Porro alius est *theologice justus* (nam Jurisconsulti alias per justum intelligunt gravem) qui jure et licite; alius *theologice injustus*, qui per nefas incussus est. Denum alius incussus *ab intrinseco*, ortus ex apprehensione metuentis, ut, cum quis votum concipit metu alicujus mali apprehensi; alius *ab extrinseco*, scilicet causa naturali alia, morali, vel libera incussus, puta, ab homine, tempestate, etc. Quæritur vero hic unice de metu ab extrinseco injuste incusso: nam si ab intrinseco sit, vel ab extrinseco juste tamèn incussus, palam est, eum valori actus nihil officere.

487. *Dico I.* Error et dolus, circa substantiam vel rei, vel contractus, vel motivum principale, sive sit antecedens, sive comitans, nullum reddit contractum jure naturali et positivo.

Prob. Nam ad verum contractum essentialiter requiritur consensus liber: sed hic cum errore substantiali non habetur; nam, ubi error substantialis est, ignoratur substantia; nemo autem consentit in id, quod ignorat, vel non cognoscit; nec voluntas fertur in incognitum ex *L. 11. et 41. ff. de contrah. empt. L. 9. C. de J. et F. J.* ubi: *cum nullus sit errantibus consensus.*

Si dicas: *L. 14. ff. de contrah. empt.* dicitur emptionem rei inauratæ pro aurea esse validam: atqui hic est error substantialis.

R. N. Min. Non erratur in substantia, sed quantitate auri, rei venditæ permixti. Tenetur tamen venditor in foro interno, si tali venditione emptorem læsit, servare indemnem. Nec huic *L. 14.* adversatur *L. 41. ff. eod.* ubi nulla pronuntiatur emptio, quando mensa argento cooperta venditur ignoranti pro solida argentea; nam juxta luterpretes disparitas est, quod rebus inauratis, vel inargentatis aurum, vel argentum, suo modo immixtum et infusum sit, ideoque qui rem inauratam emit pro aurea, non omnino erret in substantia; est enim moraliter unum corpus: quæ autem auro, vel argento cooperta sunt, his aurum, vel argentum immixtum, et infusum non sit, ac proin nec insit; suntque igitur duo physice et moraliter corpora; ideoque erratur in substantia, mensa enim interior nulla proprietate aurum est.

488. *Dico II.* Error et dolus accidentalis circa qualitatem, tam antecedens, sive dans causam contractui, quam incidens, vel comitans nullum reddit contractum irritum, id est, nec stricti juris, nec bonæ fidei. Et quidem de contractibus stricti juris quoad hoc inter omnes convenit; uti pariter, si error vel dolus sit tantum incidens, vel comitans. Quoad contractus igitur cæteros

Prob. Nam 1º. non irritantur jure naturali; quia in tali casu habetur sufficiens rei cognitio quoad substantiam, et consensus in eam; error autem et dolus accidentalis tanquam accessorium sequitur principale; ergo valet contractus jure naturæ, quia hoc non nisi rei cognitionem et consensum requirit. 2º. Nec jure positivo; hoc enim nullibi talem contractum irritat; sed potius declarat validum; sic enim *L. 10. ff. de contrah. empt.* valet auri emptio, si aurum deterius fuerit, quam existimaretur. Et *c. 18. de Sponsal.*

ignorantia circa qualitatem, etiam ex mendacio inducente ad contrahendum matrimonium, non impedit consensum requisitum.

Conf. 1. Si error accidentalis sine dolo partis alterius contigerit, contractus nequidem rescindi debet; sed reduci ad æqualitatem, *L. 2. C. de rescind. vendit.* Si vero intervenerit dolus, rescindibilis est, *L. 5. C. cit. et L. 5. C. de mutil. stipulat.* Hæc vero aperte supponunt, contractum talem valere; quod enim nihil est, rescindi non potest.

Conf. 2. Error et dolus accidentalis non irritant contractus stricti juris, ut fatentur adversarii; ergo nec contractus bonæ fidei; tum, quod solida ac sufficiens disparitas assignari non possit; tum, quod in his non minus, quam in illis causa, circa quam erratur, sit extra contractum; tum, quod jus naturæ differentiam inter contractus stricti juris, et bonæ fidei non agnoscat; sed ex bono et æquo definiat omnia; de jure vero positivo differentia illa quoad valorem non sufficienter probari possit.

489. *Obj. 1°. L. 7. pr. ff. de dolo malo*, qua dicitur, nullam esse venditionem; si in hoc ipso, ut venderet, circumscriptus est. Similiter *L. 16. ff. de Minorib.* ait Labbeo: si minor circumscriptus societatem coierit; vel etiam donationis causa, nullam esse societatem, nec inter majores quidem. Idem ferme edicitur, *L. 3. ff. pro socio.* ubi: societas, si dolo malo, aut fraudandi causa coita sit, ipso jure nullius momenti est; quia fides bona contraria est fraudi et dolo. Ac demum *L. 1. C. de rescind. Vendit.* dicitur: malæ fidei emptio irritata est; ergo.

2°. Deficit in hoc casu voluntarium requisitum circa qualitatem; si enim scivisses illam rei qualitatem, vel conditionem, non contraxisses. *Conf.* Causa namque et motivum contrahendi est ejusmodi qualitas; ergo si illa deest, deficit quoque voluntas contrahendi; vel ad summum adest voluntas solum conditionata contrahendi, si videlicet adsit illa qualitas.

3°. Fraus saltem et dolus nemini debent patrocinari; ergo deceptor non potest obligare innocentem. Item, bonæ fidei nihil est tam contrarium, quam fraus et dolus.

4°. Ideo dolus non vitiat contractum stricti juris; quia in hoc ob strictam interpretationem attenditur rigor conventionis; causa vero inductiva non curatur; ergo a contrario dolus vitiat contractum bonæ fidei; quia in hoc propter amplam interpretationem etiam causa consentiendi attendi debet.

5°. Potest emptor ita affici erga certam qualitatem rei, ut, nisi hæc in merce insit, nullatenus velit consentire in emptionem; quo casu si venditor dolose, vel erronee dicat, talem qualitatem merci inesse, quæ revera non est, contractus, ex defectu consensus, utique erit nullus; ergo error, vel dolus accidentalis datus causam contractui hunc vitiat.

Ad 1um. R. Ac quidem ad *L. 7.* ea loquitur de minore, qui dolo inductus a servo suo eundem vendidit servum sine auctoritate curatoris, vel decreto judicis; talis vero venditio nulla est. Vel responde, venditionem dici nullam quoad effectum, quia est rescindibilis. Ad *L. 16.* eadem est responsio, uti et ad *L. 3. pro socio*, quod nulla sit societas quoad efficaciam et effectum; quia ad arbitrium decepti rescindibilis est, et quidquid interest, a deceptore præstari debet, ac si nulla fuisset inita societas: nisi forte dicere malis, utramque legem de dolo *substantiali* procedere, Ad *L. 1. C. de rescind. vend.*

in hac vox *irrita* idem sonat ac *irritabilis*, vel rescindibilis. Constat ex ipso titulo de *rescindenda venditione*; rescindibilitas autem et rescissio valorem actus, qui rescindendus est, supponunt; quia, quod nihil est, rescindi quomodo potest? Et quidem ea lege sermo est de contractu metu gravi injuste extorto, quem valere paulo post dicemus.

Ad 2um. R. N. Ant. Nam 1°. accessorium debet sequi principale; et contrahentes non solent intentionem restringere circa qualitates: 2°. et maxime, actus ille voluntatis non est actu, nequidem virtualiter; sed tantum *adesset*, si sciret hanc qualitatem deesse; cum autem hæc conditio non impleatur, nihil operatur, nec impedit consensum actualem et absolutum, qui actu adest. Et vero alias plerique contractus nulli essent. Præterea retorsio est in contractibus stricti juris.

Ad 3um. R. 1°. retorquendo rursus in contractibus stricti juris.

R. 2°. Quoad 1^{am}. p. C. Ant. N. Cons. Licet enim ex contractu deceptor jus aliquod consequatur et actionem; quia tamen hæc infirma sunt, et inefficacia, deceptor non prosunt. *Quoad 2^{am}. p. D.* Bonæ fidei, id est, sinceritati et candori *C.* prout hic bona fides sumitur *N.* Hic sumitur pro interpretatione ex æquo et bono; non pro sinceritate, et dictamine recto conscientiæ. Ut vero hoc bonum et æquum obtineatur, satis est, deceptorem naturaliter et civiliter obligari ad compensandum omne damnum, et præstandum, quidquid interest, non fuisse deceptum.

Ad 4um. R. N. Causal. Sed ratio hæc est, quod scilicet in contractu stricti juris consensussit simpliciter voluntarius circa objecti substantiam; licet secundum quid, nimirum quoad accidentalia, involuntarius: at eadem ratio pro contractibus bonæ fidei pugnat, ut quoad hoc nulla sit in his contractibus differentia: præsertim cum divisio hæc in contractus stricti juris; et bonæ fidei legislatori fere arbitraria sit.

Ad 5um. C. Ant. N. Cons. Casus enim, quo quis consensum positive qualitati certæ alligat, hæcque defecerit, excipitur; certum enim tunc est, contractum jure naturali nullum esse, eo quod simpliciter tunc desit consensus, jure naturali ad verum contractum requisitus. Ideoque hoc casu qualitas dicitur transire in substantiam; ac dolus, vel error accidentalis fieri substantialis.

490. *Dico III.* Contractus initi ex metu levi injuste incusso valent jure naturali et positivo; nec possunt rescindi sive in foro Ecclesiastico, sive civili.

Prob. 1^a. p. Nam metus levis imprimis consensum liberum non tollit; ergo contractus jure naturæ valet. Deinde jure canonico hi contractus dicuntur tenere, *c. 4. et 6. de his, quæ vi metusque.* Et *L. 184. ff. de R. J.* vani timoris justa excusatio non est. Adde *L. 7. ff. quod met. caus.*

Prob. 2^a. p. Ex iisdem *CC.* et *LL.* aliisque plurimis, quibus ex tali metu contrahentibus negatur actio; tum, quod talem metum passi non possint conqueri de injuria, cum illum potuissent contemnere; tum, ne fora litibus non necessariis obruantur.

491. *Dico IV.* Etiam contractus ex metu gravi ab extrinseco injuste incusso validi sunt spectato jure naturæ, ac regulariter de jure positivo.

Prob. 1^a. p. Quia quod est simpliciter voluntarium ad firmandum contractum de jure naturæ sufficit : atqui contractus, tali ex metu initus, est simpliciter voluntarius ; ergo. *Maj.* patet ; quia de jure plus non requiritur ad valorem contractus, quam ut sit voluntarius. *Min. prob.* Quia talis (si rationem non turbet, quod supponitur) non tollit cognitionem finis, objecti, circumstantiarum ; imo nec inclinationem voluntatis ; cum potius faciat, ut metum patiens velit aliquid facere ad evitandum malum, quod metuit. Sic metus amittendæ vitæ facit, ut viator velit latroni minitanti mortem dare aurum : ut mercator in tempestate velit projicere merces, et eligat harum jacturam potius, quam vitæ ; ergo contractus, spectato jure naturæ, tali ex metu initus est voluntarius. Deinde si intrinsece mali quid facias ex quocumque demum metu, vere peccas ; ergo agis voluntarie. Unde quoad jus naturæ non est hic magnopere in Doctoribus controversia. Igitur

Prob. 2^a. p. Textibus claris. *Pr. Inst. de Except.* Si metu coactus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere, palam est, te jure civili obligatum esse, et actio, quæ intenditur, dare te oportere, efficax est ; sed iniquum est te condemnari. Eodem modo *L. 21. ff. quod met. caus.* sonat : Si metu coactus adii hæreditatem, puto me hæredem effici ; quia quamvis, si liberum esset, noluissem ; tamen coactus volui. Adde *L. 4. §. 33. de doli mali et met. except.* tum plerasque *Concl. sequenti*, quibus irritandi, rescindendi ejusmodi contractus dicuntur ; irritabilitas enim sicut rescindibilitas, ex supradictis, actum subsistere et integrum sive validum supponunt.

Dixi : *Regulariter*, excipi enim debent 1°. Matrimonium, *c. 13. de sponsal.* vid. etiam *Tractat. nostrum de Ord. et Matrim. hic.* 2°. Professio religiosa, *c. 1. de his, quæ vi.* 3°. Promissio quævis facta ab eo, qui tenetur in carcere eum in finem, ut promittat in gratiam ejus, a quo vi detinetur, *arg. L. 22. ff. quod met. caus.* 4°. Absolutio a censuris, vel earum revocatio, *c. 1. de his, quæ vi in 6.* 5°. Promissio, et traditio rerum Ecclesiæ, ac juramentum de illis non repetendis, *c. 2. Jurejur.* 6°. Acta tutoris invitæ, vel per vim retenti, *L. 1. ff. de auctor. Tutor.* ; licet quoad hoc quidam dissentiant,

492. Dico V. Ejusmodi tamen contractus sunt ad arbitrium metum passi irritabiles ; etiamsi metus fuisset incussus ab aliquo tertio, et non ab eo, quocum est contractum.

Prob. 1^a. p. Ex variis utriusque juris textibus. *Ex jure Eanonico* : Sic *c. Abbas extra de his quæ vi*, dicitur, vi et metu facta debere revocari in irritum. *C. Ad audientiam. 4. de his, quæ vi met.* carere debent robore firmitatis, h. e. per judicium infirmenda sunt, ut ex contextu patet. *Ex jure civili* : Sic *L. fin. c. de iis quæ vi*. venditiones, donationes per vim extortæ jubentur infirmari ; est vero hic sermo de vi alteri illata, ut ex metu vendat, donet ; non vero de vi propriæ tali, quæ est omnimoda coactio, oblutante eo, qui vim patitur, ut, siquis manu tua violenter arrepta scribat te dissentiente ; hæc enim vis, ex defectu consensus, reddit actum jure naturæ nullum. *L. si mulier 21. ff. de iis quæ vi, met. caus.* supra allegata : coactus volui ; sed per Prætorem restituendus sum.

Pars 2^a. constat pariter ex *L. 14. §. 3. ff. quod met. caus.* In hac actione non quæritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecerit ; sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim fuisse.

493. *Obj. I.* Est contra jus naturæ, ut injuria, qualis inferitur per metum injustum, valeat ad obligandum sibi alterum. Item, ut injuriam inferens ferat commodum ex obligatione alterius; ergo.

Ad 1um. R. N. *suppos. Antec.* non enim ipsa injuria, sed contractus, occasione injuriæ voluntarie initus, ad obligandum valet.

Ad 2um. R. 1°. Probas nimium; nequidem contractum metu levi injuste incusso extortum esse validum.

R. 2°. D. Ut ferat commodum præcise ex injuria, quam intulit, veluti fur C. ex contractu, occasione injuriæ voluntarie inito. *subd.* commodum alicujus momenti firmum, et irrevocabile C. commodum fere nullius momenti, et ad arbitrium metum passi revocabile N. Si metum injuste inferens habeat aliquid commodi, hoc fere nullum est; quia est dependens ab arbitrio metum passi, cum is possit pro libitu revocare, et rescindere actum; inque hanc rescissionem consentire debet, etiam ex jure naturæ, qui metum intulit. Si vero per metum simul intulisset positivum damnum, tenetur iterum jure naturæ compensare, etiam ante sententiam judicis. Quod autem metum passus contrahat interim obligationem aliquam, ad libitum rescindibilem, mirum esse non debet, cum id ex ipso jure naturæ operetur consensus liber.

Dices: Saltem jus positivum debuisset irritare ipso facto tales contractus.

R. 1°. Cum subsistant jure naturæ, cur positivum improbet?

R. 2°. Jus positivum non irritando ipso facto contractus ejusmodi, non favet lædenti injuste; sed potius læso: nam si hic (ut in multis contractibus accidere potest, et diximus de sponsalibus, *Tr. de Sacr. Ord. et Matrim.*) e re sua fore viderit, potest lædentem compellere ad standum contractu, quo beneficio careret, si contractus ipso jure et facto esset nullus.

494. *Obj. II.* Si valeret contractus metu injusto extortus, ut promissio auri facta latroni mortem minitanti; ergo metum passus tenetur tradere promissum aurum; et consequenter latro habet jus ad illud: atqui hoc non; nam jus non potest nasci ex injuria.

R. D. *sequel. M.* Si non rescindat promissionem C. si rescindat N. Unde latro non habet jus firmum, sed dependens a læsi arbitrio.

R. 2°. D. *etiam prob.* Jus non potest nasci ex injuria immediate et per se C. mediate, occasionaliter, et per accidens N. Jus latronis non nascitur formaliter ex injuria, ut ante dictum; ex hac enim nascitur irritabilitas actus; sed ex contractu, occasione injuriæ libere inito.

Urget: Ergo quamdiu non rescinditur promissio, latro habet jus ad petendum aurum: sed hoc dici non potest; nam illa ipsa petitio est actio injuriosa; non datur autem jus ad actionem injuriosam.

R. C. *illat. sed prob.* D. Est actio injuriosa, quamdiu promissio non rescinditur N. tunc enim injuriosam passus censetur consentire. Si rescinditur C. tunc enim cessat latronis jus.

Si replicas: Latro non acquirit dominium auri sibi traditi.

R. D. Firmum et irrevocabile C. infirmum, ex arbitrio metum passi revocabile N. Tenetur restituere ante sententiam et rescissionem; non ex defectu juris, sed ob illatam injuriam, quæ reparari debet, nec tamen, cum realis sit, aliter potest, quam restituendo, quantum extorsit.

495. *Obj. III. 1º.* Locum non habet consensus, ubi coactio, vel metus intervenit, *c. 14. de Sponsal.* 2º. Nihil consensui tam contrarium est, quam vis, et metus, *L. 116. ff. de R. J.* Ac 3º. metus æquiparatur dolo, *c. 28. de Jurejur.* : atqui dolus saltem substantialis contractum facit nullum, ex dictis supra.

R. 1º. Ergo peccans ex metu, ut pejerans, non peccaret; quia, ubi consensus non est, neque peccatum esse potest. Item, nequidem valeret actio metu justo extorta.

R. 2º. et ad 1ºm. *D.* Non habetur consensus, in quantum hic est voluntarius et liber simpliciter *N.* in quantum est spontaneus *C.*

Ad 2ºm. *D.* Metus est contrarius consensui, ut spontaneus est *C.* ut voluntarius simpliciter et liber *N.*

Ad 3ºm. *D.* Metus æquiparatur dolo, prout dolus latius sumptus omnem læsionem injustam significat *C.* dolo specificè sumpto, prout doli nomine venit fraus, et circumscriptio *N.* Deinde *disparitas* est; quia, cum dolus substantialis occultet objectum, tollit utique consensum in illud: neutrum facit metus. Hinc etiam juramentum, gravissimo metu extortum, validum dicitur, *c. si vero. 8. de jurejur.* modo alias sine peccato observari possit; nec tendat in damnum animæ vel proximi. Potest tamen illius peti relaxatio. Et in hoc sensu intelligi debet, *c. cum contingat. 28. eod.* juramentum vi extortum non esse servandum; scilicet mediante relaxatione, vel absolutione.

496. *Obj. IV. 1º.* Ut transferatur dominium per contractus lucrativos, mere gratuitos, debet esse voluntas liberalis, donantis, promittentis, legantis, commodato aut precario dantis: atqui voluntas non erit liberalis, quando donatio, promissio extorquetur metu, *L. 1. ff. de Donat.* 2º. *L. 5. C. de rescind. Vendit.* venditio metu extorta decernitur irrita: et *L. 6. §. ult. ff. de A. vel. O. hæred.* aditio hæreditatis. 3º. Metum passo datur actio non tantum personalis; sed etiam rei persecutoria, realis, *L. 9. et 22. ff. quod. met. caus.*; ergo dominium rei metu traditæ mansit penes tradentem.

Ad 1ºm. *R. 1º.* Ergo et contractus talis metu justo extortus erit nullus.

R. 2º. *N. min.* quia metus voluntarium, ac proin rationem voluntatis liberalis, non tollit simpliciter. Cæterum ejusmodi contractus metu extortus valere colligitur ex *L. ult. C. de his, quæ vi,* ubi donationes per potentiam extortæ jubentur infirmari; *L. 1. cit.* loquitur de donatione perfecta irrevocabili.

Ad 2ºm. *R.* Quantum ad *L. 1.* jam responsio data est n. 486. in cujus confirmationem adde, quod in ipsa illa lege jubeatur Præses provinciæ interponere auctoritatem suam; ergo ante hujus sententiam venditio non erat omnino irrita.

Ad L. 6. cit. *R. D.* Aditio dicitur nulla ob metum *N.* ob defectum consensus simpliciter *C.* Ut enim in *cit. L.* habetur; hæres adiit *fallens*, id est, fecte, simulate, se adire tantum simulans. Alias enim talem aditionem valere invicte probatur ex *L. Si mulier. 21. ff. de iis quæ vi.* in *Concl. V. cit.*

Ad 3ºm. *R. N. sequel.* Actio quod metus causa non ideo dicitur in rem utilis, quia res metu tradita manet in dominio tradentis metum passi; sed quia datur adversus quemcumque possessorem instar actionum realium; et

quia res ipsa per illam, mediante officio judicis recuperari potest; qui enim habet actionem ad rem recuperandam, rem ipsam habere censetur, *L. 15. ff. de R. J. et L. 52. ff. de A. R. D.* Ac proinde dum *L. 9. cit.* dicitur, rem adhuc esse in bonis metum passi, hoc ideo; quia nemo videtur exclusus ab illa re, quam Prætoris auxilio per restitutionem facile recuperare potest, *L. 5. ff. de in integr. Restit.*

ARTICULUS V.

AN JURAMENTUM FIRMET CONTRACTUS JURE POSITIVO HUMANO NULLOS ET IRRITOS?

497. *Præmitto.* Certum est 1º. quod juramentum non firmet contractus jure naturali, vel divino irritatos; neque irritatos et prohibitos jure humano principaliter ob bonum publicum; neque si juramentum directe vergat in damnum tertii; aut si absque peccato servari non possit; cum juramentum nequeat esse vinculum iniquitatis, *c. 18. h. t.* Sicut et eos constat non firmari, quod jus humanum non solum irritat, sed etiam juramentum adjectum pronunciat nullum, ut quia de objecto turpi est. Præterea certum est 2º. valere quandoque juramentum, atque inducere obligationem religionis, nec tamen ab illo contractum firmari; ut contingit, quando contractus tantum ex parte creditoris, in cujus favorem juratur, turpitudinem continet. Ut, si juramento promittas, te usuras soluturum; etsi enim hoc juramentum valeat, obligetque ex religione promittentem; ipsam tamen promissionem nullo validat.

Tota igitur controversia ad eos contractus recidit, qui nullam turpitudinem sive ex parte objecti, sive subjecti continent, tamen a jure humano invalidati sunt principaliter et directe propter privatam quorundam utilitatem. Tales sunt: alienatio dotis; donatio inter conjuges; donatio ultra 500. solidos absque insinuatione; pactum, quo filia renunciat hæreditati paternæ; contractus pupilli et minoris absque auctoritate tutoris, vel curatoris; pactum, quo mulier consentit in alienationem dotis; promissio non revocandi testamentum, vel instituendi certum hæredem; fidejussio mulieris contra senatusconsultum Velleianum. De his igitur quæritur: An, si his adjiciatur juramentum, hoc illos firmet? Cujus quæstionis non est hic sensus: an tunc res conventa, vel promissa præstanda sit? certum enim est, præstari debere vi juramenti, ex obligatione religionis; sed istud quæritur: an juramentum habeat tantam vim ob reverentiam divini nominis invocati, ut actum jure invalidatum quasi reviviscere faciat, sive validum, ita ut non tantum juramentum pariat obligationem sibi propriam, scilicet religionis; sed etiam ipse contractus pariat obligationem propriam sibi, nempe justitiæ, quam alias non potuisset inducere, utpote jure nullus?

Hinc patet, multum interesse, ut sciatur, an juxta datum quæstionis sensum, juramentum ejusmodi contractus firmet, vel non? Si enim firmet; 1º. reviviscet obligatio justitiæ contractibus propria, alias quasi perempta, quæ nequit relaxari a Superiori Ecclesiastico, sicut ab eo potest relaxari obligatio religionis juramento inducta. 2º. Non poteris repetere solutum ex tali contractu, utpote solutum ex justitia. 3º. Obligatio illa, utpote realis et

justitiæ, transibit ad hæredes jurantis: contra vero hæc singula nulla erunt, si juramentum contractus non firmet.

498. *Dico.* Nunquam juramentum contractum invalidum, cui adjicitur, firmat. Ita hodie plures contra communem fere aliorum.

Prob. Optime negative; quia ex nullo capite vis illa juramenti probari potest. Nam 1º. *non ex natura juramenti*, et sic ex jure naturali; nam juramentum cum ex se sit invocatio divini nominis in testimonium, ipsius natura præcise est, parere obligationem religionis, non vero justitiæ virtutis distinctæ, extra lineam et sphaeram religionis; ut patet in juramento, quod adjicitur pacto solvendi usuras; valet enim hoc, non tamen firmat promissionem ex parte promittentis, c. 6. *de Jurejur.* 2º. Neque ex jure positivo; tale enim non est assignabile, cum canones omnes et leges, quæ contra afferri possunt, commode explicari possint, quod præcise velint, juramentum producere obligationem, sed sibi propriam religionis, atque ex hac servari debere, quod erat nulliter promissum, quin convalescat pactum, vel promissio præcedens, ac inducat obligationem justitiæ, cujus exemplum et retorsio aperta est in juramento solvendi promissas usuras. Igitur jure naturali potius standum est, quod juramento vim nullam, præterquam religionis, tribuit.

499. *Confirm.* In primis *jus civile* hanc vim juramento non tribuit; imo in variis legibus, nisi hæc benigne explicentur, minorem etiam juramento vim indulgere videtur, quam oporteat, *L. non dubium §. C. de LL.* ubi Imperator nullum pronunciat pactum, quod contra legem fit, additque; neque stipulationem hujusmodi tenere, nec sacramentum admitti, hoc est, juramentum, *L. 56. pr. ff. de Fidejussor. et Mandatorib.* sic edicit: *Si quis pro eo, qui libertus non esset, et operas præstaturum se jurasset, fidejussor erit, non tenebitur.* Similia reperies *L. 412. §. 4. de Legat. I.* et alibi. Quin *L. 7. §. 16. ff. de Pact.* generaliter ait: *quoties pactum a jure communi remotum est, servari hoc non oportet; nec jusjurandum, ad hoc adaectum, ne quis agat, servandum.* Sed etsi etiam Imperator voluisset hanc vim addere juramento, non potuisset, cum hoc actus mere spiritualis sit, dispositioni Imperatoris non subjectus.

Deinde neque *jus canonicum* hanc vim addere juramento voluit; non enim verosimile, aut credibile est, quod Pontifex beneficium juris civilis personis miseris et infirmis in materia mere temporali indultum, voluerit tollere, dando juramento vim, quam ex natura sua non habet. Imo, extra saltem territorium Pontificium, non potuit; quia quoad materiam mere profanam, in qua nullum intervenit peccatum, se illa potestas non extendit, proinde nec juramento addere vim potest, quam de se non habet, validandi contractus, quos potestas politica æquis justisque ex causis voluit esse invalidos. Potest equidem Pontifex vim et naturam declarare juramenti; nusquam vero declaravit hanc esse vim propriam juramenti, ut contractus faciat convallescere, pariantque obligationem justitiæ.

500. *Obj. I. L. minor. I. C. si advers. Vendit.* ubi: *Si minor 25. annis emptori prædii cavisti, nullam de cætero te esse controversiam facturum;*

idque etiam jurejurando præstito servare confirmasti : neque perfidiæ, neque perjurii me auctorem tibi futurum sperare debuisti; ergo, spectato jure civili, contractus invalidos juramento firmari necesse est. *Prob. Cons.* quia, si non firmarentur, minor tantum *perjurus* esset; non autem *perfidus*. *Conf. Ex Auth. Sacramenta puberum C. eod. et cit. L. 1.* immediate subiecta; in qua FRIDERICUS Imperator jubet, *ut sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur*; ergo contractus, quos invalide celebrant minores (hi enim hic veniunt puberum nomine) citra juramentum, valide celebrant, juramento sponte adjecto.

R. 1°. Leges nec dare, nec dare posse hanc vim juramento, ut contractus validet, ex *Conf. prob.* liquet.

R. 2°. *N. Cons. Ad prob. N.* hujus suppositum : etenim, lex, si minor, non loquitur de venditione invalida; sed de valida, scilicet de casu, quo minor vel non habens curatorem, vel habens, cum ejus consensu, et insinuatione debita, prædium vendidit, adjecto juramento, quod petere nolit restitutionem in integrum. Cum igitur et venditio fuerit valida, ac juramentum non petendi restitutionem in integrum; hinc Imperator ait, si illam nihilominus concederet, quod ipsi esset 1. auctor *perfidiæ*, eo quod pactum ante juramentum jam validum violaretur; et 2. *perjurii*, eo quod simul violaretur juramentum validum. Esse autem in *cit. L. 1.* sermonem de venditione valida, inde evincitur; eo quod immediate ponatur sub titulo et rubrica : *si adversus venditionem* petatur restitutio; ac tum hic titulus, tum antecedentes et consequentes tractent de restitutione in integrum; hoc autem supponit actum fuisse celebratum valide.

Ad Conf. R. 1°. Auth. plus non dicit, quam sacramenta puberum esse custodienda; quod ipsi asserimus, scilicet ex obligatione religionis.

R. 2°. Etiam hæc *Auth.* de contractibus validis loquitur; 1. quia pariter posita est sub titulo eodem et rubrica de restitutione in integrum adversus venditionem; restitutio autem hæc contractus valorem supponit. 2. Quia dicitur, servanda esse sacramenta super contractibus non *retractandis*; hæc vero vox indicat, sermonem esse de contractibus validis; quod enim nulum et irritum est, per se retractari et rescindi non potest.

Si ais adhuc 1°. In titulo citato, sicut et antecedentibus, et consequentibus, agi de rescissione duntaxat *facti*, seu declaratione nullitatis.

R. *N.* Sed agitur de rescissione juris; quia agitur de restitutione in integrum, quæ fit per actus antea validi rescissionem juris.

Si ais 2°. Si in *L. 1. C. si adv. vendit.* agatur de contractu valido, quod, juramento adjecto, retractari nequeat; ergo de hac saltem *Auth.* intelligi non potest; quia alias Imperator in hac nihil novi statuisset.

R. *N. Cons. Ad prob. R.* Novæ constitutionis necessario non esse, ut semper aliquid prorsus novi contineat; sed jam sufficit, si jus antérieur magis declarat : quod facit hæc *Auth.* Nam cum *L. 1.* loquatur de venditione tantum rei immobilis, prædii; dubium suboriri poterat, utrum ad omnem plane venditionem, etiam rei mobilis, item, ad cæteros contractus trahi debeat? huic autem dubio in *cit. Auth.* occurrit Imperator, legemque 1. *cit.* ad omnem contractum extendit.

501. *Obj. II.* At jus canonicum vult juramento firmari contractus, jure licet civili irritatos; ergo. *Prob. Ant. ex c. cum contingat. 28. de Jurejur.* quo dicitur, alienationes rerum dotalium, ex mulierum consensu factas, quamvis de jure non teneant, sacramento tamen firmari, si sponte, sine vi, aut dolo, sit præstitum. *Conf. 1. ex c. licet 2. de Jurejur.* ubi idem repetitur. *Conf. 2. ex c. quavis 2. de Pact. in 6.* in hoc enim non tantum dicitur juramentum servandum esse; sed etiam ipsum pactum invalidum juramento firmari supponi videtur.

R. 1°. Nec jus canonicum voluisse juris beneficio spoliare personas infirmas, quibus multo magis favere præsumendum est; nec universaliter potuisse juxta n. 495.

R. 2°. *N. Ant. Ad prob. R. In c. 28. de Jurejur.* præcise et tantum dici, tale juramentum esse servandum, quod non inficiamur, ne, ut ait ibid. Pontifex, *viam contingat perjuriis aperiri*, ne verbulo autem fit mentio de obligatione justitiæ.

Ad Conf. 1^{am}. Eadem est responsio.

Ad Conf. 2^{am}. R. D. Videtur supponi juramento contractum firmari formaliter, quasi ipsum pactum validaretur N. firmari materialiter, quatenus vi juramenti, et ex obligatione religionis præstanda est materia pacti invalidi, sive objectum, quod pacto irritum promissum est C. Alias etiam juramento firmaretur formaliter pactum solvendi usuras. Conantur equidem adversariorum aliqui disparitatem afferre, sed, si probe attendas, non aliam, quam admirationem afferunt, quæ ex præoccupatæ mentis ideis enascitur.

Si instas : Pontifex in c. 28. de Jurejur. item c. 2. de Pact. in 6. majorem tribuit vim juramento sponte præstito, quam ex dolo et metu: atqui juramentum præstitum ex dolo et metu jam parit obligationem religionis; ergo sponte præstitum pariet obligationem justitiæ.

R. D. M. Majorem tribuit vim, sed tantum intra limites, et in linea religionis C. extra illam, vel inducendo obligationem justitiæ N. Majoritas illa obligationis in linea religionis consistit partim in hoc, quod juramentum sponte factum pariat obligationem inviolabiliter et indispensabiliter implendam, sine spe relaxationis juramenti, quamdiu non accedit ab extrinseco alia relaxandi causa; sed ad relaxandum juramentum vi aut dolo extortum non requiratur causa alia; sed sufficiat injecta vis, aut metus, ut continuo relaxetur. Partim in eo, quod juramento metu extorto satisfieri possit per solutionem momentaneam, ut solutum statim repeti possit; secus est juramento spontaneo.

502. *Obj. III.* 1°. Contractus supra memorati et similes sunt tantum irritati sub conditione, si non adjiciatur juramentum; ergo hoc adjecto habebunt firmitatem. 2°. Juramentum sequitur naturam contractus, cui apponitur; ergo si hoc valet, valebit etiam consequenter contractus. 3°. Si contractus non firmatur, is, cui juratum est, deberet remittere juramentum, et acceptum restituere; quia juramentum non transfert dominium; sed hoc videtur absurdum.

Ad 1um. R. N. *Ant.* Quod gratis et sine fundamento, quin contra leges sibi sumunt adversarii; quarum variæ insuper, ut vidimus, omnem usque

adeo vim adimere videntur iurijurando, quod pactis vetitis additur; quâ ratione igitur dici potest, contractus illos esse irritatos sub conditione : *nisi accesserit juramentum* ? Deinde *Ant.* nec juxta adversarios potest esse verum; quia alias cessaret status quæstionis; si enim actus tales ex hypothesi, quod ipsis adjiciatur juramentum, non sint irritati, cessat quæstio, an actus irritati reviviscant, et recipiant vim obligandi ex justitia, quam ex dispositione juris nunquam amisissent?

Ad 2um. R. 1°. Inferri posset sic melius: ergo sicut contractus invalidus non producit obligationem justitiæ; sic nec juramentum.

R. 2°. *D. Ant.* Sequitur naturam contractus quoad sensum *C.* quoad obligationem *N.* Nam juramentum recipit per se loquendo easdem subintellectas conditiones, quas actus recipit; producit tamen separatam obligationem, nempe vinculum religionis.

Ad 3um. R. *C. M. N. min.* Sicut non est absurdum, quod is cui juratæ sunt usuræ debeat remittere juramentum, *C. I. de Jurejur.* quia scilicet ex juramento nullum jus acquisivit, aut titulum, vi cujus posset exigere; sed hæc ratio semper tenet, quando nulla versatur obligatio justitiæ, sed solius religionis.

503. *Obj. IV. 1°.* Si juramentum non produceret obligationem justitiæ; non poterit explicari, quo prætextu hæres possit compelli ad præstandum id, quod defunctus jurato promisit; ergo. 2°. Juramentum habet vim clausulæ codicillaris, et facit ex testamento imperfecto codicillos per *L. 77. §. 23. ff. de Legat. 2.*; ergo afficit actum; idemque tenebit in contractu. 3°. Et specialiter: Juramentum *promissorium* saltem ratione sui, licet contractus invalidatus dicatur non reviviscere, inducit obligationem justitiæ; ergo. *Prob. Ant.* nam juramentum promissorium includit promissionem tanquam partem sui constitutivam, cur enim alias dicitur promissorium? ergo ratione promissionis inducit obligationem justitiæ, quando illa erit acceptata; nam talem obligationem inducit promissio acceptata quælibet.

Ad 1um. R. *N. suppositum*, quod hæres contractui *invalido*, cui defunctus juramentum adjecit, stare teneatur; nam obligatio ex juramento resultans est personalis, nec personam jurantis egreditur.

Si ais: Hæres tenetur præstare votum defuncti: ergo etiam id, quod juramento promissum; quia votum et juramentum in hoc casu pari passu ambulant.

R. *D. Ant.* Votum personale defuncti *N.* reale *C.* Votum personale defuncti, et juramentum pari passu ambulant. Quoad *votum reale* est *disparitas*; quod enim hæres hoc præstare debeat, provenit ex eo, quia hæres adeundo hæreditatem præsumitur se obligare ad præstanda omnia ea, quæ defunctus præstare *legitime voluit*, nec tamen ante mortem præstitit. Dixi: *legitime voluit*, quia votum, debitum suis conditionibus vestitum, non est actus contra legem gestus; sed leges voto assistunt. Hinc e diverso sequitur, quod hæres id, quod defunctus per actum jure invalidum, cui tamen apposuit juramentum, promisit, præstare non teneatur, nec vi juramenti, quod personam non egreditur; nec vi voluntatis, quæ erat illegitima, irrita, inhabilitata.

Ad 2um. R. *D.* Juramentum habet vim clausulæ codicillaris directe, ex

virtute propria *N.* indirecte, et occasionaliter, quatenus ex adjecto juramento leges eruunt enixam voluntatem, quod defunctus suum testamentum omni meliori modo valere voluerit *C.* Hinc nota, quod testamentum imperfectum ob defectum solemnitatum, cui accessit juramentum defuncti, habeat præsumptam a lege clausulam codicillarem. Clausulas autem codicillares in casu speciali præsumptas referas, necesse est, ad casus exceptos, qui in consequentiam non trahuntur.

Ad 3um. R. N. Ant. et prob. Dicitur promissorium; non quia promissio est pars constitutiva hujus juramenti, sed quia hoc illam respicit præcise tanquam suum objectum, aut terminum; nam quoties datur juramentum promissorium, duo habentur actus; nimirum promissio, et divini nominis invocatio in testimonium servandæ promissionis. Solus secundus actus est juramentum; promissio vero est illius objectum, quod in executionem dandum esse Deus vocatur in testem. Utrumque vero intrinsece est invocatio divini nominis. Unde juramentum promissorium ab assertorio non differt intrinsece, sed extrinsece tantum ratione objecti; nam promissorium fertur in objectum futurum, scilicet promissionem implendam; assertorium in objectum præsens, nempe existentiam veritatis præsentis. Hinc etiam colligas juramentum promissorium esse denominationem extrinsecam, cujus subjectum est juramentum, sive invocatio divini nominis; forma denominans, promissio ab invocatione divini nominis realiter distincta. Responsionis veritas inde amplius patet, quod possit dari verum validumque juramentum promissorium, quin valida sit promissio, ut videre est in juramento promissorio solvendi usuras.

ARTICULUS VI.

QUANDO ET A QUO IN CONTRACTIBUS PRÆSTANDUS SIT DOLUS? CULPA,
ET CASUS?

504. *Præmitto.* Dolus non tantum hic dicitur callida machinatio, vel fraus, sicut describitur in *L. 1. §. 2. ff. de dolo.* sed quævis voluntaria læsio, sive deinde fiat per tectam fraudem; sive per apertam vindictam; sive alio modo.

Culpa hic idem sonat, ac negligentia, seu omissio diligentiae. Quoniam vero hæc diligentia potest esse magna, minor vel levis; minima, vel levissima; triplex pariter culpa distinguitur, lata, levis, levissima. *Lata* est omissio diligentiae communissimæ, quando quis non adhibet eam diligentiam in rebus alienis, quam communiter homines ejusdem professionis, ætatis, conditionis solent adhibere in suis propriis: ut, si res, quæ facile tolli possunt, relinquuntur in loco, ad quem passim hominibus etiam ignotis patet accessus; si quis januam domus noctu apertam relinquat. *Levis*, quando non adhibetur diligentia, quam boni et solertes ejusdem conditionis homines adhibere solent, qui non tantum rem in domo sua diligenter conservant; sed etiam pro circumstantiis ostia repagulis claudunt et muniunt. *Levissima*, quando omittitur diligentia, quam solent adhibere solertissimi: ut, si januam quidem clausuris, sed omiseris tentare iterato, an sera bene

obfirmata fuerit. Quæ tamen omnia in singulis factis arbitrio prudentis viri, vel iudicis pro qualitate circumstantiarum æstimanda sunt; haud dubie enim in re pretiosa major exigitur diligentia, quam in re vili: in loco, in quo milites grassantur, quam ubi quieta et secunda sunt omnia.

Casus denique est rei inopinatae eventus, ut qui sine omni nostra culpa accidit, velut si equus commodatus fulmine tactus intereat, aut repente efferus præter morem factus se præcipitio perimat.

505. *Dico I.* Dolum præstare debet omnis, qui dolum fecit.

Prob. Factum enim cuique suum, non alteri nocere debet; neque alteri per alterum iniqua est inferenda conditio, juxta vulgatas juris regulas. Sed et aliunde constat, damnum dolo malo illatum ante sententiam iudicis, exigente jure et obligatione naturali, reparari debere; ergo.

506. *Dico II.* Quoad præstationem culpæ hæ regulæ sunt:

Regula 1^a. Si contractus cedit in utilitatem solius dantis, ut in deposito, præstatur tantum culpa lata a depositario; quæ etiam in contractibus æquiparatur dolo. *L. quod Nerva. ff. Depositi.*

Regula 2^a. Si in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, præstanda est regulariter culpa levissima, *L. 5. §. 2. ff. Commodat.* Excipitur precarium, utpote ad nutum revocabile, in quo ab accipiente tantum dolus et culpa lata præstatur, *L. 8. §. 3. ff. de Precar.* Ratio ejus singularis exceptionis videtur, quod precarium ex magna dantis liberalitate proveniat, ut qui rem suam alteri gratis sine determinatione usus, vel temporis concedit, ut proinde præsumendum non sit, quod dominus accipientem ad tam exactam custodiam obligare voluerit.

Regula 3^a. Si cedat in utriusque commodum, ut in locato, conducto, tantum præstanda est culpa levis. *L. 5. §. 2. ff. Commod.*

Procedunt vero hæ regulæ, quamdiu non est inter contrahentes aliter conventum, quis, qualemve culpam præstare debeat. Pacta enim dant leges contractibus. Inde etiam est, quod, si quis se sponte contractui obtulit, vel in se obligationem suscepit, in qua alias summa personæ industria requiritur, licet solus ferat incommodum, tamen teneatur ad culpam levissimam, *L. 1. §. 25. ff. Dep. L. 20. C. de negot. gest. L. 21. C. Mandat.* ut negotiorum gestor, si alius melius gessisset; procurator judicialis. Speciale etiam de tutore est, quod, etsi tutela in ejus commodum non sit, tamen favore pupilli præstet culpam levem, *L. 1. ff. de Tut. et rat. distr.* Quando vero sit obligatio præstandi culpam, an ante, vel post sententiam iudicis? dicemus, ubi de justitia, et restitutione.

507. *Dico III.* Casus regulariter non præstatur, cum prævideri nequeat; nimisque durum foret ad eum præstandum homines obligari.

Dixi: *regulariter*; nam excipi debet 1°. si quis fuerit debitor generis; hoc enim perire non potest. Sic quocumque casu pecunia mutuata pereat apud mutuatarium, hic tenetur ad restitutionem; tum, quod post mutuam acceptam fuerit factus pecuniæ dominus, et res soleat perire domino suo; tum, quod non sit debitor illius pecuniæ in individuo; quam mutuam

sumpsit; sed in genere in eadem quantitate. §. 2. *Inst. quib. mod. re contrah. oblig.*

2°. Si ita speciali pacto conventum fuisset, et debitor casum in se suscepisset; pacta ex conventionem legem accipiunt, *L. 1. §. 6. ff. Depos.* Nec refert, quod de casu *insolito* non cogitarit; licet enim de hoc non cogitarit in specie; attamen de eo cogitavit in genere, comprehenso sub hoc termino generali, *casus fortuitus*. Deinde etiam non cogitavit de omnibus casibus solitis in specie; ac tamen eos præstare tenetur.

3°. Si culpa casum præcesserit, ut, quia commodatarius cum equo meo sponte relicta via tuta, tenuerit aliam, quam sciebat infestam esse latronibus.

4°. Si debitor legitime interpellatus, ut rem debitam traderet, vel solveret, fuerit in mora tradendi; hæc enim mora, et rei interitus ipsi nocere dicuntur, *c. mora 25. de R. J. in 6.* A quo tamen merito, præsertim Theologi rursus excipiunt 1. si mora non fuerit culpabilis, vel si traditio statuto tempore physice, vel moraliter fuerit impossibilis, et debitor legitime impeditus; tunc enim obtinet *Reg. 66. Jur. in 6.* quod conditio habeatur pro impleta, quando non stat per obligatum, quominus impleretur. 2. Si res fuisset æque apud creditorem peritura, velut ob generale incendium, inundationem, ruinam, incursum hostilem; tunc enim non videtur æquum, debitorem ad præstandum casum obligare, cum nec creditor ipse, licet post moram debitoris, evitare potuisset periculum, vel impedire rei suæ interitum, tametsi rem ipse habuisset.

CAPUT II.

DE CONTRACTIBUS REALIBUS.

De contractibus in specie deinceps acturi a *realibus* ordimur, duce IMPERATORE, qui ab iisdem in *Inst. Lib. III. Tit. XV.* duxit initium. Ex contractibus autem veris et nominatis reales sunt quatuor: *mutuum, commodatum, depositum, pignus*, de quibus nunc singulis per articulos sequentes.

ARTICULUS I.

DE CONTRACTU MUTUI:

508. *Dico.* Mutuum, formaliter sumptum (nam objective est ipsa res mutuata) est contractus realis, stricti juris, quo rei nostræ fungibilis dominium transferimus in alium, scilicet mutuatarium, cum obligatione, ut eadem nobis aliquando reddatur in genere. *Pr. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.*

Dictum 1°. *Rei nostræ*; mutuum igitur in re aliena consistere non po-

test. Ac ratio est, quod in mutuo rei, quæ datur mutua, transferatur dominium, *Inst. Cit. L. 2. §. 2. ff. de R. C.* dominium vero transferre non potest, qui non habet. Hinc si nummi alieni mutuo dati, si adhuc extent apud accipientem, vel mala fide sint consumpti, vindicari possunt a domino, *L. 11. §. 2. in fin. ff. de R. C.* Si bona fide consumpti, ex postfacto conualescit mutuum, et creditori datur condictio ex mutuo, *L. 11. cit. §. fin. L. 12. 13. ff. eod.*

Dictum 2º. *Fungibilis*, id est rei, quæ constat vel numero, vel pondere, vel mensura; quia hæ res ita sunt comparatæ a natura, ut in commercio altera alterius vice fungatur, *L. 2. ff. de R. C.* sic pecunia vice fungitur pecuniæ alterius, h. e. una substituitur pro altera.

Dictum 3º. *Dominium transferimus.* Mutuatarius enim rei mutuatæ fit dominus, et res tradi debet. Hinc mutuatarius omnes fructus ex re mutuata percipit, illamque habet suo periculo; res enim perit et fructificat domino suo. Ex hoc præterea patet 1. quod mutui datio sit vera alienationis propriæ dictæ species; in mutuo enim datur res, ut accipientis fiat. Ac proinde 2. eos quoque dare mutuum non posse, qui alienare nequeunt, quales omnes ii sunt, qui liberam rerum suarum administrationem non habent, ut pupilli, minores, sine auctoritate tutorum, curatorum, si tales habeant, furiosi, prodigi; qui et propterea quod se contrahendo obligare non possint, mutuum non possunt accipere. Nam regula est: *omnes ii accipere mutuum possunt; qui obligari.* Inde et dubium non est, quin civitas, vel alia quævis universitas, collegium, Ecclesia accipere mutuum possit, vel civium, aut membrorum vere convocatorum consensu; vel *representative* per senatum, administratores. Quod si tamen administrator nomine quidem vel civitatis, vel universitatis, sed sine petito ante consensu mutuum sumpsisset, tunc demum obligabitur civitas, si a creditore probatum fuerit, rem in bonum communitatis versam esse, *L. Civitas. 27. ff. de R. C.* Secus eo casu soli administratores tenebuntur, ac si fidejubendo, vel alio modo se proprio nomine obligassent. Ratio hujus in favore civitatis consistit, ne huic (idem est de universitate quavis alia) ab administratoribus præjudicium inferatur. Quod si tamen cives rogati consenserint, tenebitur civitas, etsi rei versio in civitatem non probetur, *arg. C. pen. X. de Fidejuss. L. 15. ff. ad S. C. M.*

Dictum 4º. *Ut eadem aliquando*, hoc est, post aliquod tempus, vel conventum; vel, si nullum conventum fuerit, res relinquitur mutuatario, donec usus ea sit in finem ad quem tradita. Quod si in contractu mutui sit dies appositus, quo sit restituendi obligatio, sitque dubium, an in creditoris favorem appositus, dies pro reo est, non pro creditore, ac juxta *L. 70. ff. de V. O.* diem antevertere potest; nam, ut ait *L. 137. §. 1. ff. de usur.* *quod in diem debetur, ante solvi potest, licet peti non possit.* At si in creditoris adjectus sit gratiam, hic ad solutionem acceptandam cogi non potest; sed neque in casu priore tenetur admittere, si solutio tantum ex parte ante diem offeretur, *L. 4. 1. §. 1. ff. de Usur.*

Dictum 4º. *In eodem genere*, id est, ut reddatur in eadem natura, quantitate et qualitate. Hinc, creditore invito, non potest reddi pro vino frumentum, pro pecunia vinum, pro vino veteri novum, *L. 2. ff. de R. C.* Debet reddi in eodem simul numero, pondere et mensura; ac bonitate, quæ ad

qualitatem pertinet. Bonitas vero duplex est, physica et moralis; *physica* in ipsa rei natura consistit, ideoque bonitas intrinseca dicitur, vel valor intrinsecus; *moralis* ex communi hominum aestimatione oritur, vel a magistratus taxatione. Pro quo sit

Regula 1^a. Seclusa speciali conventionione justa, non potest exigi pecunia eadem in specie physica, sed solum eadem in valore, quem habuit tempore mutui dati, sive interea monetæ valor auctus sit, sive non: contra in aliis rebus restitui debet eadem in bonitate physica, ut triticum pro tritico; idque in eadem mensura, sive pretium ejus creverit, sive decreverit.

Ratio est, quia in pecunia per se spectatur valor extrinsecus, non entitas physica, et species monetæ sumitur ex valore; igitur reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis, quantum accepisti. Contra in aliis per se spectatur potius entitas, vel bonitas physica, cum hæc potius serviat usui et commercio humano; igitur reddendo eandem mensuram ejusdem speciei physicæ, tantum reddis, quantum accepisti; itaque servatur æqualitas. Hinc si mutuos accepisti 100. hosque creditor dedit in auro, puta, carolis aureis, determinato solutionis die, vel etiam non, nulla alia conventionione facta, satisfacis restituendo 100. sive in argento, moneta corrente, sive aureis, sive carolis aureis; etsi auctus esset horum valor, ita, ut, cūni tempore mutui unus valeret florenis Rhenanis 10. sed solutionis tempore 11. satisfacias solvendo carolos aureos 9. quia tantum reddis quantum accepisti. *L. 63. §. 1. ff. de V. O. L. 1. ff. de Contrah. empt.*

Dixi: *Seclusa speciali conventionione justa*, si enim hæc præcessit, servanda est; quia tunc contractus legem accepit ex conventionione. Justa autem erit conventio, velut si tempore mutui æquale sit utrinque dubium, an res tempore restitutionis valitura sit pluris, an minoris; tunc enim si adjiciatur pactum, ut reddatur pecunia ejusdem bonitatis physicæ, puta, tot caroli aurei numero, quot sunt dati, hi reddendi sunt, licet horum valor interea crevisset; quia servatur æqualitas, cum sit spes lucri, et periculum damni æquale utrique parti.

Præterea *excipe* a regulâ: non teneri creditorem pro pecunia data, ut solida, admittere solutionem in moneta alia minutiore, si ex hac esset damnum passurus, *L. 99. ff. de solut.* utpote si hæc in loco, in quo habitat creditor, non posset facile expendi; vel si magna sit summa crediti, quæ, si minuta moneta redderetur, nimis oneraret creditorem; unde et specialiter in tali casu in imperio Romano-Germanico non ultra 25. florenos minutioris pecuniæ creditor tenetur accipere, per *Ordinat. Monet. Imp. de anno 1559. §. die jetzt gemeldeten.*

Regula 2^a. Quando res credita in eodem genere, vel qualitate haberi amplius non potest, velut iidem nummi, qui mutuo dati, invito etiam creditori aestimatio admittenda est; cum enim res ipsa præstari non possit; pretium vicem rei subit, *L. 22. ff. de R. C.* Quæ etiam regula obtinet, si nummi restituendi non nisi cum magna debitoris difficultate conquiri possint, ut colligitur ex *c. olim. de Censib.*

Cæterum contra dicta superius, quod civitas, vel universitas, collegium, non obligetur ex mutuo per administratorem accepto, nomine duntaxat civitatis, non rogato ante civium consensu, nisi creditor probet, illud verum esse in rem civitatis, cum casus hic frequens sit,

509. *Obj. 1º.* Creditor bona fide credens pecuniam non debet ex beneficio suo sentire damnum: sed in hoc casu grave sæpe damnum sentiret; cum sæpe probare non possit, mutuum in rem civitatis versum esse.

2º. In dato casu civitati, vel collegio incumbit probatio, quod pecunia non sit versa in utilitatem ejus; ergo. *Prob. Ant.* Nam creditor tanquam actor probat intentionem suam de mutuo dato, e. g. per instrumentum legitime confectum, et contra excipit civitas, vel collegium; pecuniam non versam esse in ejus utilitatem: atqui reus excipiendo fit actor, teneturque exceptionem probare. *L. 1. ff. de Except. L. 19. c. de probat.*

3º. Administrator jure potest omnia, quæ specialiter ei non prohibentur: sed accipere mutuum pro necessitate civitatis, vel collegii non prohibetur administratori; ergo hoc gravare potest communitatem; *subs.* atqui si gravatur communitas, creditor liberatur ab alia probatione, modo a se datum mutuum probet; ergo.

4º. Privatus obligatur ad restitutionem mutui, licet creditor non probet, versum illud esse in rem privati: atqui civitas, vel collegium per administratorem contrahendo mutuum venit sub nomine, et utitur jure privatorum, *L. 16. ff. de V. S.*

5º. Si civitas tota, vel collegium totum, aut saltem pars major consentiret in acceptionem mutui, ex hoc vere obligaretur, etsi creditor non probaret, illud in ejus utilitatem versum esse, *C. 1. de his quæ a maj. part.* Sed administrator, sive plures administratores repræsentant civitatem, seu collegium totum, et habent se instar procuratorum *cum libera*, ut, quod ipsi fecerint, civitas ipsa fecisse intelligatur, *Arg. Reg. 72. qui facit per alium. in 6.*; ergo.

Ad 1um. *R. N. min.* Regressum enim contra administratorem habet, *L. 27. ff. de R. C.* sique hic solvendo non sit, creditor sibi imputare debet, suæque facilitati, ac imprudentiæ; cum error juris clari illum non excuset in præjudicium, ac damnum civitatis, vel collegii.

Ad 2um. *R. N. Ant. Ad prob.* Regula hæc: *Quod reus excipiendo fiat actor*, et teneatur probare exceptionem, inter exceptiones alias etiam istam patitur, quod probare non teneatur, quando intentionem suam in jure fundatam habet; ut accidit in casu præsentis. Ita Episcopus excipiens, Ecclesiam suæ Diocesis esse sibi subjectam; item Parochus, decimas in sua Parochia esse, exceptionem probare haud tenentur, quia habent intentionem in jure, quod ipsis assistit, fundatam.

Ad 3um. *R. D. M.* Potest omnia jure, modo tamen debito, et a jure ordinato *C.* indebito, et contra jus *N.* Mutuum autem non censetur nomine civitatis efficaciter acceptum, nisi hæc, vel major pars consenserit, vel a creditore probetur, illud in utilitatem illius versum esse.

Ad 4um. *R. D. min.* Si civitas ipsa consentiendo revera contrahat *C.* secus *N.* Tunc enim potius administrator contrahere censetur per *L. 27. cit.* et civitas tantum tunc contraxisse censetur, si mutuum in ejus utilitatem versum probetur a creditore. Nimirum hic favor civitatis est, ut superius dictum.

Ad 5um. *R. D. min.* Repræsentat civitatem in dispendiis *N.* in compendiis *C.* Jus sic disposuit: sed nec adæquate comparatur procuratori *cum libera*;

sed tantum secundum quid, quatenus potest ea omnia, quæ excepta non sunt, quæ docentur versa in communitatis utilitatem.

Nec dicas : Æquius tamen esse, ut communitas obligetur ex facto administratoris, et si is nocuit, ipsa contra hunc habeat regressum, quam ut creditor; nam

R. Communitatis, utpote personæ fictæ, major esse favor debet; ac proinde æquius est illam non lædi et obligari; cum, secus, majus huic læsionis periculum imminere posset.

ARTICULUS II.

QUID CONTRACTUS USURARIUS? AN, ET QUO JURE PROHIBITUS? SIVE USURÆ?

510. *Præmitto I.* *Usura* ab usu vel utendo, sicut *fatura* a *fortu*, *cultura* a cultu nomen traxit. Et quoniam ex usu cujusque rei fructus proveniunt, usura ad *incrementum* hoc ex usu proveniens significandum adhiberi consuevit, velut apud TULLIUM de *Senect.* ubi ait: *Terra nunquam sine usura reddit, quod percepit*, hancque usuræ significationem, qua incrementum ex usu rei innuitur, etiam leges et canones receperunt, vocando usuram omne id, quod sorti capitali tanquam lucrum accrescit. Ea de causa usura etiam *fœnus* dicitur a *fœtu*, more Græcorum, quibus usura *τόκος*, *partus* est, a *pario*, eo quod per usum pecunia pecuniam, ceu *fœtum*, pariat. Hinc advertitur, quod vox *usura* ex se non sit nomen vitii; sed sicut incrementum, et lucrum aliud est honestum et licitum, aliud inhonestum et illicitum; sic usura licita vel illicita, justa vel injusta sit. Nobis hic sermo erit de infami usuræ crimine, quod in solo contractu mutui vel expliciti, vel impliciti locum ac sedem propriam habet, non in aliis natura a mutuo separatis, quamdiu in his virtuale mutuum, quasi sub pallio, non involvitur; sive hic inquiritur: An contractus reddendi aliquid supra sortem, præcise titulo ac ratione solius mutui sit, et quo jure prohibitus, ac similiter illud ipsum lucrum, quod vi talis contractus exigitur? usura enim modo ad hunc contractum, modo ad illud lucrum denotandum promiscue adhibetur. Hinc dum alias quæritur: *an usura sit omni jure prohibita?* sensus est, an contractus modo memoratus sit omni jure prohibitus? vel lucrum illud, quod vi talis contractus percipitur, sit omni jure prohibitum? Verbo: an liceat vi mutui præcise, dum non concurrat alius titulus extrinsecus, supra sortem exigere aliquid tanquam debitum? Nam, ut ex dictis liquet, vox *usura* ex se et a natura sua, ac generaliter sumpta, vitii præcise nomen non est.

511. *Præmitto II.* Usura a Jurisconsultis æque ac Theologis varie dividitur, 1°. in lucratoriam, compensatoriam, moratoriam, sive punitoriam. *Lucratoria* est, qua sumitur lucrum ratione et titulo solius mutui, estque ipsa illa, de qua hic agitur. *Compensatoria*, dum quid supra sortem exigitur ad compensandum creditoris damnum. *Moratoria* sive *punitoria*, dum mutuatario imponitur aliquid supra sortem solvendum per modum pænæ, cum in reddenda sorte morosus esse cœperit. Vel ex communi hac divisione constat, usuram, ut sic, esse genus respectu usuræ licitæ et illicitæ; licita enim

est compensatoria omnium consensu. Sacri canones tamen vocem *usura* plurimque pro lucro illicito sumunt, ratione solius mutui percepto. Cum vero et alio sensu sumatur a jure civili et Jurisconsultis, imo Theologis, a quibus nec omnino licet recedere, merito sane ad evitandam confusionem nova usuræ distinctio adhiberi cœpit, dum his lucrum ex titulo solius mutui exactum, usuram *strictè dictam*; ex alio autem titulo extrinseco perceptum, usuram *minus strictè dictam* appellari visum; ut proinde qui in his vocibus, *usura minus strictè dicta*, nescio quid repugnans se reperire putant, ridiculos fluctus in simpulo movere videantur.

2º. In conventionalem et necessariam. *Conventionalis* est, quæ etiam *externa* dicitur, quæ in pactum deducta, vi pacti exigitur. *Necessaria*, quæ, citra pactum, præstanda est, ut ex mora. Hæc etiam in aliis contractibus habere locum potest. *Conventionalis*, etiam sub nomine usuræ *realis* venit, cui opponitur *mentalis*, cum datur mutuum ex intentione vi mutui lucrum capiendi, sed sine pacto.

3º. In apertam et palliatam. *Aperta*, quæ etiam formalis dicitur, est, dum ex mutuo formali exigitur lucrum. *Palliatà*, vel virtualis, quæ latet sub alio contractu apparenter justo, continente tamen virtualiter mutuum, vi cujus exigitur auctarium; unde quasi pallio tegitur; velut, cum mercator præcise ob dilationem solutionis ultra annum merces vendit carius, e. g. florenis 100. cum tamen pretium justum summum sit 90. vel 95. Dixi: *præcise ob dilationem solutionis*; nam si alius concurrat titulus pluris vendendi, ut lucri cessantis, damni emergentis vel expensæ faciendæ, etc. etiam licebit vendere pluris, servata tamen proportionem. Et de his casibus intellige e. in civitate. 6. h. t.

4º. Usura præterea vel est *moderata*, quæ justos fines non excedit; vel *mordens*, quæ, spectatis cæteris, justos limites egreditur. Item, alia dicitur *usura sortis*, lucrum, quod pro ipsa pecunia mutuo accepta datur, quæ sors capitalis, vel debitum capitale appellatur: usura *usurarum* quando ex usura, pro sorte capitali non soluta, fit novum debitum, pro quo rursum usuræ aliæ exiguntur.

5º. A quantitate usuræ aliæ sunt centesimæ, deunces, quincunces, etc. divisione olim a Romanis inducta, qui singulis mensibus solvebant usuras; quod si igitur ex 100. creditis denariis quolibet mense solverent unum, erat usura *centesima*, omnium maxima; hoc est 12. pro 100. in annum. Hanc usuram centesimam constituebant velut *as usurarium*, quem suo more dividebant in uncias 12. unde minorum usurarum nomina et divisio. Sic igitur *unciarium* fœnus, vel usura unciaria erat pars duodecima centesimæ, nempe 1. pro 100; usuræ *sextantes*, 2. pro 100; *quadrantes*, 3. pro 100; *trientes*, 4. pro 100; *quincunces*, 5. pro 100; *semisses*, 6. pro 100; sicque porro usque ad centesimam, vel *as usurarium*.

512. Dico. Usura, sive sumpta formaliter pro contractu usurario, sive objective pro ipso lucro inde percepto tanquam debito: verbo, usura mere lucratoria, strictè dicta, est omni jure prohibita. Contra plerosque Doctores acatholicos

Prob. I. Ex jure naturali. Leges mutui in dati et redditu æqualitate versantur, ut tantumdem recipias, quantum dedisti, hoc est, in eodem genere,

quantitate et qualitate; hæc enim mutui vera est, omnium consensu, notio: atqui jus naturale exigit, ut cujusvis contractus leges exacte servantur; ergo qui contra datas mutui leges agit, is contra jus naturale agit. *Subs.* sed qui plus exigit; quam dedit, agit contra leges mutui; exigit enim in majori quantitate; ergo. Nimirum, ut leges contractus emptionis venditionis versantur in æqualitate mercis et pretii, ita illæ mutui in æqualitate dati et redditu; ac sicut proinde, qui supra justum pretium vendit, violat jus naturale, hoc ipso, quod violet æqualitatem, quæ lex hujus contractus est, ita in mutuo. Præterea justitia commutativa servari stricte æqualitatem in omni contractu præcipit, ac læsam reparari; ergo et in mutuo, ne quis plus accipiat, quam dedit; hæc vero justitia commutativa in jure naturali fundatur. Exceptiones adversariorum contra rationem ex jure naturali desumptam ad solutionem objectionum reservamus.

Prob. II. Ex jure divino. Ex quo Testamentum vetus plura testimonia suppeditat. 1º. Levit. XXV. 35. *Si attenuatus fuerit frater tuus..., ne accipias usuras ab eo, nec amplius, quam dedisti... pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges.* 2º. Ps. XIV. 5. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?... qui jurat proximo suo, et non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* 3º. Ezech. XVIII. 8. et seqq. *Vir, si fuerit justus... et ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit; hic justus est, vita vivet. Quod si genuerit filium... ad usuram dantem, et amplius accipientem: numquid vivet? non vivet.* Leges vero morales veteris Testamenti quales illæ sunt modo allatæ, minime in lege nova antiquatæ sunt, utpote in ipso jure naturali fundatæ; nec Christus eas ullibi immutavit; quin potius ratas habuisse dicendus est, Luc. VI. 35. *Mutuum date nihil inde sperantes*, ut ad hunc locum notat D. THOMAS ad 4. Et vero quomodo abrogare voluisse censeretur potest, qui legem suam, illa veteri multo perfectiorem esse voluit?

513. *Prob. III. Ex jure positivo humano.* Et quidem de jure ecclesiastico nemini esse dubium potest. De hoc enim constat ex *tot. h. tit.*; ex Concil. NICÆNO relato in *c. quoniam* 2. *Dist.* 47.; ex *C. quia in omnibus.* h. t. quod est ALEXANDRI III.; *c. consuluit eod.* quod est URBANI III. Ex pœnis gravissimis ab Ecclesia statutis in usurarios; nam 1º. sunt infames, *Can.* 2. *Caus.* 3. *Q.* 7. 2º. Excluduntur a sacramento Confessionis, S. Communione altaris, sepultura christiana, *c. 2. de usur. in 6.* 3º. Fiunt irregulares, et excluduntur a sacris ordinibus, *Can.* 2. *D.* 33. *Can.* 8. *D.* 46. 4º. Si clerici sint, suspenduntur, vel plane deponuntur, *Can.* 5. *D.* 47. si laici, excommunicantur, fiuntque inhabiles ad testandum active, *c. 2. de usur. in 6.* De jure civili an et quatenus ab hoc usuræ approbatæ, constabit ex objectionibus. Certe jure Romano primitus *lege XII. Tabb.* cautum erat, ne quis *unciario fanore* amplius exigeret; ac postea istud ad *semiunciarium* redactum, teste LIVIO, *Lib.* 7. *cap.* 27. Postea quidem et centesimæ invaluerunt; sed quam legem ad mediocritatem deduxit JUSTINIANUS, quo sensu, patebit.

Dixi in conclusione: *tanquam debito*; illud enim lucrum solummodo sub nomine usuræ stricte dietæ, sive prohibitæ venit, quod quis, ut in usura conventionali reali, vel ducit in pactum, sicque ut debitum exigit; vel, ut in usura mentali, intendit ut debitum, velut, dum quis dat mutuum animo

alterum sibi obligatum habendi ad præstandum lucrum. Unde non est usura, si mutuatarius sponte sua, ex vera et mera liberalitate, dat aliquid in gratitudinem mutuanti; vel hic dat mutuum, tantum *sperans* lucrum dandum ex liberalitate pura. Contra si lucrum speretur *ceu debitum ex gratitudine*, lusus verborum est, nihil ab usura differens; etsi enim ex honestate alteri debeas beneficium; id tamen gratis præstas, ideoque te obligare velle injustum est; nam, licet gratitudo jure naturali debeatur; non tamen determinate in re temporali præstanda est, neque ut in hac debita potest exigi. Hinc merito INNOCENTIUS XI. proscripsit hanc ordine 42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum, si exigitur, tanquam ex justitia debitum.*

514. *Obj. I.* Argumentum desumptum ex jure naturali inefficax est; ergo. *Prob. Ant.* Lucrum enim exigitur non propter sortem creditam in se, sed *propter usum* ejusdem; sed in hoc nihil injusti est; nam ut docet S. THOMAS ipsemet, 2. 2. Q. 78. a. 1. ad 2. potest aliquid accipi pro usu pecuniæ; et pro vasis argenteis, quorum alteri usus conceditur, accipitur pretium.

R. N. *Ant. Ad prob. N. min.* Jure enim naturali non licet pretium exigere pro re, quæ separatim æstimari non potest; vel certe ex usu rei alienæ; sed hoc fit, dum pro usu pecuniæ mutuatae aliquid exigitur; usus enim pecuniæ separatus a pecunia ipsa in æstimationem et computationem deduci non potest, pretio distincto et speciali; sicut plane, qui justo pretio vinum vendit quoad substantiam, non potest præterea speciali pretio et distincto ejus usum vendere; ideo enim venditur ut bibatur, vel absumatur; ita hic. Unde non refert, quod in esse naturæ distinguatur vinum, et vini usus; non tamen in ordine ad commutationes distinguuntur; omniumque sanæ mentis consensu nequit speciatim vendi quoad substantiam justo pretio vinum; et speciali pretio vendi, ut bibatur. Deinde nequit vendi a me usus rei alienæ; sed pecunia a me mutuo data est res aliena; per mutuum enim in mutuatarium transfertur dominium; ergo.

Ad min. prob. R. D. Pro usu pecuniæ mutuatae N. elocatae, v. g. ad pompam, vel ponendam loco pignoris C. Idem est de vasis argenteis locari solitis. Hic vero non est contractus mutui, sed locationis, natura separatus a mutuo. In contractu autem locationis, juste pretium, vel merces exigi potest; nam res locata manet in dominio locantis; unde ex usu rei suæ lucrum capit, res enim domino suo fructificat, sicut et huic perire dicitur; at in mutuo transfertur dominium in mutuatarium; igitur lucrum exigeretur ex usu rei alienæ; sed penes mutuatarium, sicut est periculum, utpote dominum, sic et lucrum est. Unde in locatione, usus distinguitur a dominio; jus enim utendi penes locatarium est, dominio penes locantem remanente: in mutuo vero usus a dominio non distinguitur, sed utrumque in mutatione est.

Inst. 1. Mutuatarius ex usu pecuniæ sæpe lucrum capit; ergo usus pecuniæ mutuatae est quid æstimabile, quatenus interest debitoris eum sibi non alteri concedi.

R. 1°. Etiam emptor ex usu rei emptæ sæpe lucrum capit negotiando, etc. ergo et pro usu rei venditæ aliquid exigi posset separatim.

R. 2°. D. *Cons.* Ergo usus pecuniæ est quid æstimabile, quando creditoris

interest, ob lucrum cessans, damnum emergens *C. secus N.* Si mutuatarius e re mutuata lucrum, vel commodum capit, e re sua capit, sicut emptor alius; nec idcirco usus ille aestimari separatim potest, quia in ordine ad usum fit mutuatio, sicut res emptori venditur ad hujus usum. Sic etiam emptoris saepe multum interest, se usum rei emptæ habere, non alium; nec tamen idcirco præter justum pretium respondens ipsi rei venditæ, aliud distinctum licet exigere. Nimirum hæc contractus utriusque lex et natura est, ut vendatur, detur res cum dominio, ad usum domini.

Inst. 2. In mutuo reperitur aliquid aestimabile pretio, etiam præscindendo ab usu rei mutuatæ; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1. mutuans debet interim carere sua pecunia: quæ carentia aestimabilis est. 2. Transfert a se dominium rei suæ; quod nemo tenetur facere gratis. 3. Pecunia præsens aestimabilior est, quam futura, sicut quodcumque bonum præsens præ futuro.

R. N. Ant. Ad prob. 1^{am}. R. Carentia illa plane titulus insufficiens est, exigendi aliquid supra sortem, cum sit essentialis mutuo, ad quod (est enim contractus realis) requiritur traditio actualis; fieri enim non potest, ut quis mutuam det pecuniam, eamque simul retineat. Privat se quidem potestate utendi pecuniam, qui mutuatur; sed et potestas hæc computari non potest; tum quia id ipsum est mutuo ex data ratione essenziale; tum quia ex privatione hujus potestatis (ut supponi debet) non fit deterioris conditionis mutuans, nec patiendum lucrum cessans, nec damnum emergens, etc. tum, si quid aestimabilitatis inesset, id omne compensaretur per hoc, quod totum rei mutuatæ periculum penes mutuatarium sit, resque tota in genere, quantitate, qualitate.

Ad prob. 2^{am}. R. N. quod fiat hæc translatio omnino gratis; fit enim cum obligatione restituendi in eodem genere, quantitate, et qualitate. Est enim mutuum contractus natura sua gratuitus ac beneficium, non tamen pure, sed cum perfecta obligatione idem reddendi, ut in nullo fiat deterior conditio mutantis. Cum ergo mutuum eatenus contractus gratuitus sit, quatenus, extra necessitatem, dare mutuum tenetur nemo; si tamen quis dare mutuum velit, id facere gratis debet, quia hæc lex contractus gratuiti est. Sicut enim in commodato res gratis conceditur ad usum, restituenda post usum in specie; sic in mutuo conceditur gratis cum dominio ad abusum, sive consumptionem, post hanc restituenda in genere.

Ad prob. 3^{am}. R. D. Si expendatur, et ex ea fructus capiatur *C.* si otiosa relinquatur *N.* non enim apparet, cur tunc aestimabilior sit. Proinde merito INNOCENTIUS XI. damnavit hanc ordine 41. *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo excusari.* Et vero sequeretur, posse avarum, quanto magis hic afficitur pecunia præsentem, tanto plus exigere supra sortem; quod sane pudendum.

Inst. 3. Ponamus igitur, quod mutuans se obliget ad non repetendam pecuniam ad certum tempus; saltem hæc obligatio, quia onerosa, pretio aestimabilis est.

R. N. Obligatio enim non repetendi sortem ad aliquod tempus est mutuo essentialis et intrinseca, quam gratuito subito mutuans; in mutuo enim res

tradi debet aliquando, post aliquod tempus reddenda; ac proin necessario aliquam obligationem contrahit non repetendi ad aliquod tempus sortem; unde pactum non repetendi ad certum tempus, etiam longius, nihil est aliud quam mutuum prorogatum, et ejusdem beneficii extensio, manens intra limites mutui. Sicut igitur non licet aliquid exigere pro obligatione ad aliquod tempus non repetendi sortem; sic nec pro obligatione præcise ad tempus certum, vel longius. Hinc merito rursum ALEXANDER VII. damnavit hanc ordine 42. *Licetum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

Inst. 4. Possum accipere aliquid, si me obligem ad mutuum dandum alteri, intra decennium, quandocumque voluerit; ergo etiam, si me obligem ad non repetendam sortem intra decennium.

R. N. *Cons.* Disparitas est; qui se obligat ad mutuandum intra 10. annos, debet, ex supposito, pecuniam suo periculo et incommodo asservare; cum ergo hoc et similia aliunde non compensentur, juste aliquid propterea accipitur. Secus est de mutuo dato; ex hoc enim nihil omnino patitur mutuans; præterquam enim, quod nihil ei incommodi timendum sit, totum quoque mutui periculum penes mutuarium est.

Inst. 5. Fidejussor jure exigit aliquid pro sponsione, quam in se, etiam sine periculo subinde suscipit; ergo et idem de jure naturali mutuans poterit.

R. C. *Ant. N. Cons.* Disparitas est, quod obligatio a fidejussore suscepta per nihil aliud compensetur, quam per hoc, quod ob sponsonem rependit debitor; obligatio autem mutuantis satis compensatur perfecta redditione debiti.

515. *Obj. II.* Jus positivum tam divinum, quam humanum non reprobatur penitus usuras, sed et subinde approbat; ergo non sunt malæ in se, vel intrinsece. *Prob. Ant. 1º.* de jure divino. Nam 1. *Deut. XXIII. 19.* cum dixisset Deus: *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem,* addit: *sed alieno.* 2. *Deut. XXVIII. 12.* ait Deus: *Fœnerabis gentibus multis, et ipse a nullo fœnus accipies.* 3. *Matth. XXV. Luc. XIX.* Christus usuram approbat, cum in persona patrisfamilias reprehendit servum nequam, quod pecuniam domini non dederit nummulariis, ut cum usuris exigeretur. *Prob. 2º.* de jure humano. Nam jure civili permittuntur usuræ ex stipulatione mutuo adjecta, *L. 3. c. de Usur.* et variis LL. ut constat ex ff. et C. h. t.; ergo.

R. N. *Ant. Ad 1um.* et quidem quoad *prob. 1^{am}.* R. cum S. AMBROSIO, *L. de Tobia. cap. 15.* ibi sermonem esse de usuris *justis*, non stricte talibus, cum Judæi hos infideles bello justo possent aggredi et spoliare, Deo dominium in terras et bona infidelium ab his in Judæos transferente, eo modo, quo Ægyptiorum pretiosa in eosdem transtulerat; sic vero non ex re aliena lucrum, sed rem suam exigebant Judæi fœnerantes ad usuram infidelibus. Respondent alii cum S. THOMA 2. 2. *Q. 78. a. 1. ad 2.* permissum hoc fuisse Judæis quoad *alienos* tanquam minus malum, ne fratres suos usuris opprimerent Judæi, gens lucri semper et quæstus studiosa.

Ad 2um. R. Textus non est ad rem; nam *fœnerare* accipitur pro eo, quod est simpliciter *mutuare*. Sic et *Eccl. XXIX.* pro *mutuare* sumitur: *Qui facit*

misericordiam faceretur proximo suo... faceretur proximo tuo in tempore necessitatis. Nimirum promittit ibi Deus Israelitis tantas opes, ut finitimis gentibus dare mutuum possint; quin ipsi necesse habeant ab his accipere mutuum.

Ad 3um. R. N. Nam et hic de lucro justo et honesto sermo est, nempe quod negotiando percipitur; dicitur enim, pecuniam dari debuisse τοῖς τραπεζίταις, mensariis, Collybistis sive argentariis, qui nummorum permutatione, plerumque justa, lucrum sibi et sociis acquirunt.

Ad prob. 2^{am}. R. D. Permittuntur moratoriae, vel punitoriae C. mere lucratoriae N. vel *subd.* Permittuntur, id est, tolerantur duntaxat, ferme ut lupanaria C. positive approbando N. Favet responsioni L. 17. §. 3. *in fin. ff. de Usur.* ubi: *Usuræ enim non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* Potuit enim a legislatore imponi moroso debitori pœna talis, et usura moratoria reddi pœnalis, itaque juste tunc exigi. Sicuti scilicet dominus rei furtivæ non posset auctoritate privata duplum exigere, potest tamen exigere auctoritate publica, legislatore hanc pœnam constituyente. Unde et pœna conventionalis a contrahentibus adjici potest; quia talis pactio nullo jure prohibetur; quin non obscure permittitur, c. *Dilecti*. 4. *de Arbitr.* et L. 15. C. *de pact.* Talis enim pœna non solvitur vi mutui, sed ob moram et culpam in solvendo contra restituendi obligationem.

Nec obstat L. 44. *ff. de Usur. et fruct.* nec L. 15. C. *de Usuris*; nam in his legibus solum reprobat pœna conventionalis, quæ modum culpæ, vel taxam legibus, aut moribus definitam excedit.

Dices: Jura, naturale, divinum et humanum tantum reprobant usuras mordentes, non vero moderatas; ergo hæ saltem licite exiguntur.

R. N. *Ant.* Nam 1°. spectato jure naturali, lex mutui in dati et redditi æqualitate versatur, juxta num. 508. quidquid igitur æqualitatem mutuo propriam lædit, contra jus naturale est; sed usura moderata hanc æqualitatem etiam vere lædit, licet minus, quam immoderata; nam etiam moderata est lucrum supra sortem. Eodem igitur jure naturali prohibetur utraque; sicut eodem prohibetur furtum magnum et parvum. Deinde jus positivum sine discrimine usuras damnat; et vero quælibet mordet, una tantum plus quam altera, eum, qui mutuum accepit, qui non nisi ex necessitate aliqua in fœnus consensit. Unde ambæ, urgente justitia commutativa, debent restitui.

Si ais demum: Volenti non fit injuria; ergo saltem si mutuatarius consentiat in auctarium, vel usurarum solutionem, non committetur usura.

R. D. *Ant.* Volenti efficaciter, et non invito secundum quid, supposita honestate materiæ C. secus N. Mutuatarius non vult dare auctarium gratis, sed dat ceu debitum, compulsus necessitate, velletque mutuum secundum æquitatem; ergo mutuans illi injuriam facit, sicut vendens supra pretium justum emptori egenti, aut emptor emens infra justum venditori indigenti.

Ex dictis colliges multo magis, omni jure prohibitum esse *Anatocismum*, sive usuram usurarum lucratoriarum, quando sortis usuræ non solutæ rediguntur in ipsam sortem, ex iisque lucrum rursus et usura petitur. Dixi: *lucratoriarum*; nam si debeantur usuræ vi alterius tituli justî, quam mutui, attento jure naturali, eæ in sortem redigi quidem possent; legibus

tamen positivis id prohibitum, *L. 29. ff. L. 3. et 28. C. de Usur.* ita quidem ut, si promissæ sint, non debeantur, et si solutæ, repeti possint. *L. 26. ff. de Condict. indeb.*

ARTICULUS III.

EX QUIBUS CAUSIS VEL TITULIS LICEAT EXIGERE ALIQUID SUPRA SORTEM?

Præmitto : Tametsi vi mutui aliquid exigere supra sortem juriß repugnet omnibus; posse tamen cum mutuo causas, sive titulos occurrere, vi quorum exigere auctarium liceat, satis certum est plerisque Doctoribus, nec diffitetur BENEDICTUS XIV. in *Epist. Encycl. ad Episc. Ital.* anno 1743. die 1 Novembr. Ac quidem ceu regula generalis statui potest, eum titulum concurrentem cum mutuo sufficere ad exigendum aliquid ultra sortem, qui in contractibus ac negotiis aliis ad percipiendum emolumentum sufficit ultra obligationem illius contractus, vel negotii; nam cum mutuans deterioris non fiat conditionis, quam alius, qui non mutuo dedit; non apparet, cur titulus, qui subin in negotiis aliis per accidens intervenit, justamque causam præbet percipiendi emolumenti, eandem cum mutuo concurrens non præbeat. Hic solum varios ejusmodi titulos expendimus, an sufficiant ad proportionatum auctarium accipiendum supra sortem, velut *damnum emergens, lucrum cessans, periculum sortis, ejus assecuratio*? Alios suis adhuc singulos locis ad examen vocaturi.

516. *Dico I.* Damnum emergens est justus titulus exigendi aliquid ultra sortem creditam. Est communis, non tantum Jurisconsultorum, sed æque Theologorum cum Doctore Angelico, 2. 2. Q. 78. a. 2. ad 1. contra SCOTUM in 4. Dist. 15. Q. 2. a. 3.

Ratio est apta; non enim tunc ratione mutui exigitur, sed damni, quod nemo tenetur subire gratis; estque æque, imo plus æstimabile, quam opera, quam alteri impendimus. Favet sat clare jus canonicum, *Can. Precuriæ* 10. Q. 2. ubi : *Cum ratio et usus obtineat, neminem, cui non vult, contra utilitatem, et rationem cogi de proprio facere beneficium.* Item civile, juxta quod non decet, quemquam liberalitate sua periclitari, *L. 50. ff. de re Judic.* Præterea usura est lucrum ex mutuo, sed evitatio, vel compensatio damni realis non est lucrum. Idque procedit, etsi mutuatarius non sit culpabiliter morosus in solvendo; modo, citra mutuarii moram, creditor propter mutuum habeat damnum emergens.

Requiruntur tamen ad hunc titulum quatuor : 1°. Ut mutuum revera sit causa damni, e. g. indiges ipse tua pecunia ad emenda necessaria, quæ nunc leviori, postea majori pretio vendentur; mutuas tamen. 2°. Ut moneas mutuatarium de damno emersuro, hocque in pactum deducatur; si enim non moneatur, posset nolle hoc onus subire, sed alibi sine eo quærere mutuum: ac si non deducatur in pactum, mutuatarius tantum tenebitur ad sortem, debetque mutuans suam sibi imputare negligentiam, nisi debitor injusta solutionis dilatione fuerit causa damni. 3°. Ut plus non exigas, quam quanti, perpensis omnibus, arbitrio boni viri et prudentis æstimatur damnum; ne videlicet lædatur æqualitas. 4°. Ut compensationem damni non statim et tempore, quo das mutuum, exigas tibi solvi, sed

quando est reddendum mutuum; hinc non licet petenti 100. dare tantum 90. vel 95. retentis pro damno emergente, cum ex his retentis damnum emergere non possit. Quod hic de damno emergente diximus, servata proportionem, vero periculo damni applicari potest; ut enim nemo damnum, sic neque hujus periculum gratis subire tenetur.

517. *Dico II.* Etiam lucrum cessans, sive quod mutuans sua industria certo, vel probabiliter fuisset habiturus ex pecunia, quam dedit mutuam, est justus titulus exigendi aliquid supra sortem. Rursum communis, et communi praxi, saltem in Germania, firmata sententia.

Ratio est; quia tunc non exigitur aliquid ratione mutui, sed ratione aliqujus ipsi mutuo extrinseci, quod pretio æstimabile est; quale haud dubie lucrum certum est, sed et hujus spes.

Conf. data ratio contra Veterum quorundam sententiam: 1. Nec ipsa patitur æquitas, ut mutuans pro beneficio obligetur ad patiendum dispendium. 2. Pecunia per industriam habentis huic futura fructifera pluris valet, quam alia. 3. Spes lucri probabilis etiam æstimabilis quod sit, ex aliis patet contractibus; sic enim piscator licite vendit spem jactus retis, quo sperat se capturum pisces, licet pretio minori vendere debeat, quam ipsos pisces, *L. si jactum. 12. ff. de Action. empt.* Item, sic spes fructuum agrorum, foetuum pecoris, etc., passim licite venduntur. Unde *L. un. C. de sententiis*, quæ pro eo, quod interest proferri dicuntur; sed creditoris interest, se lucro certo, vel probabiliter sperato non privari.

Nec obstat auctoritas divi THOMÆ; nam licet loco supra cit. favere videtur oppositæ quorundam sententiæ; re ipsa tamen potius nostræ favet; nam *Q. 62. a. 4.* ait; quod, qui damnificavit aliquem impediendo a consecutione boni, quod erat in via habendi, teneatur compensare, non quidem ex æquo, quia minus est habere in virtute, quam actu; sed secundum conditionem personarum et negotiorum. Igitur et sic intelligendus, *Q. 78.* vel dicendum, quod hic loquatur tantum de lucro, quod est in spe, vel potentia remota, pro cujus privatione utique nihil exigi potest.

Ad hunc tamen titulum pariter condiciones sequentes exigimus: 1°. Ut mutuum vere causa sit lucri cessantis. 2°. Ut non suppetant pecuniæ aliæ otiosæ, quæ ad idem lucrum possent impendi. 3°. Ut spes probabilis et non remota sit, lucri futuri. 4°. Ut moneatur propterea mutuatarius; ac deducatur in pactum, ut ante de damno emergente dictum; ac pariter 5°. Ut compensatio lucri cessantis non deducatur eo tempore, quo datur mutuum; sicut rursum in *Concl. præc. facta limitatio.*

518. *Dico III.* Etiam periculum, si est verum ac probabile, sortis amittendæ, vel non nisi magnis molestiis, aut expensis repetendæ, est, cæteris paribus, justus titulus aliquid exigendi supra sortem. Est Theologorum ac Canonistarum sententia communiter contra NAVARRUM, MART. TOLET. NATALEM ALEXANDRUM, *Theol. Dogm. lib. 3. cap. 7. artic. 5. Reg. 3.* aliosque.

Dixi: cæteris paribus. Nam 1°. supponi debet, mutuantem de receptione sortis non reddi aliunde securum, per fidejussores, pignora; si enim ita reddatur securus, non suberit porro periculum, et cessabit quæstio. 2°. Periculum non debet esse quaecumque et commune, aut universale, quod

omnem mutationem comitatur, cum quilibet ditissimus inopinato casu everti suis bonis possit; sed ut periculum justus sit titulus, necesse est, ut *particulari* sit, quod spectatis variis circumstantiis prudenter ac probabiliter timetur, velut si mutuum delur obærato, decoctori; tali, qui se ditiozem, quam sit, jactitat; vel periculosus negotiis, quorum est ambiguus exitus, et implicitus. 3º. Utque tunc deducatur in pactum, serveturque inter periculum et auctarium proportio arbitrio prudentis viri.

Prob. I. Periculum hoc est mutuo extrinsecum, et pretio æstimabile; ergo mutuans non tenetur illud subire gratis, sed potest pro ea in se suscepto aliquid ex pacto exigere. *Prob. Ant.* Nam 1º. est *extrinsecum* mutuo; neque enim ad substantialia, neque ad naturalia hujus contractus refertur. Deinde periculum illud damni, quod mutuans juste et convenienter in mutuo alias evitare potest, huic intrinsecum et innatum dici nequit; sed periculum damni illius potest mutuans alias evitare juste ac convenienter, exigendo fidejussores a mutuatario, vel pignora, salvis justitiæ legibus; cum enim jus tam naturale, quam positivum, divinum ac humanum præcipiant creditorem indemnem servari, imposita obligatione gravi reddendi mutuum, poterit haud dubie creditor se illis conformare juribus, sibi que præstare securitatem per pignora de recuperando mutuo, sicque evitare istius damni periculum. 2º. Est *pretio æstimabile*; hoc ipso scilicet, quod mutuo sit extrinsecum, sitque onus, quod multo labore averti solet, petendo pignora, fidejussores; quanti igitur æstimatur securitas pignoribus acquisita; tanti e contra æstimari debet onus talis periculi; securitatem vero illam esse pretio æstimabilem, quotidiana convincimur experientia; dum de ea plurimum solliciti sunt creditores, fatigantque clamoribus tribunalia, si quando pignora periclitentur. *Conseq. patet*, et sequitur per se; quia creditor onus aliquod mutuo extrinsecum, et æstimabile subire non tenetur; cum nunquam ultra naturam contractus contrahentes ex contractu obligentur.

Prob. II. In contractibus aliis ultra obligationem illis propriam periculum æstimari potest, in locatione, commodato, fidejussione, *L. 6. §. fin. ff. Mandati. L. 9. §. 4. ff. de Donation.*; in contractu assecurationis, ut mox dicemus, emptione debitorum periculosorum, quando incerta est censuum solutio, ac debitores difficulter conveniri possunt; ergo et pariter periculum amittendæ sortis, vel non nisi cum molestiis et expensis recuperandæ æstimari poterit. *Nec refert*, quod pecunia mutuata transeat in mutuatarii dominium, ut proinde de ejus periculo non possit pacisci mutuans, in locato autem et commodato res in locantis, commodantis dominio maneat; hæc enim non nisi verba sunt; idem enim damnum subeo, sive res mea pereat, sive non restituatur pecunia debita.

Præterea, si venditor, verba sunt D. THOMÆ Opusc. 73. de usura. c. 10. sub medium, *rem suam intendat vendere carius, non propter tempus tantum, sed tantum propter damnum, quod videt sibi imminere ex dilatione solutionis recuperandæ, seu propter vexationem suam redimendam, quam probabiliter timet futuram sibi in redemptione debiti propter malitiam, vel impotentiam debitoris, tunc excusatur a vitio, et sit æquitas in hujusmodi contractibus per compensationem damni; vel quando probabiliter timentur hæc in credentia accidere, etc.* Sed par est ratio, quando probabile est amittendæ sortis periculum, vel non nisi magis molestiis ac expensis recuperandæ.

Item : Licet pacisci de auctario ultra sortem reddendo ob probabile periculum damni incerti ; igitur multo magis ob periculum amittendæ sortis ; magis enim naturæ mutui adversatur amissio sortis, quam emergens inde damnum. Unde merito titulus hic ad *interesse* refertur ; uti enim mea interest, ne damnum aliquod subeam ; sic multo magis, ne sortem ipsam amittam. Sicut vero etiam periculum damni distinctum est a damno ipso, possumque pacisci de compensando periculo, etsi forte damnum re ipsa non sequatur ; ita et hic.

Conf. Ad varias quæstiones a missionariis Sinensibus propositas responsione 3^a. S. Congregatio de propaganda fide, ipso approbante Summo Pontifice INNOCENTIO X. 12. Septembr. anno 1643. censuit, ratione mutui immediate et præcise nihil esse accipiendum ultra sortem principalem. Si aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminuentis, prout in casu, non esse inquietandos mutuatores Sinenses, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem, ac servetur proportio inter periculum, et id quod accipitur. Hoc responsum cum cæteris refert THOMAS HURTADO in *Calce Resolution. de Martyrio Fidei*, fidem faciente manu notarii Apostolici.

§19. *Dico IV.* Honesta etiam et licita plane est *Assecuratio sortis*, sive contractus, quo creditor omne in se periculum suscipit transferendi alterius pecuniam in locum remotum, ea sub lege, ut, si ad locum destinatum pervenerit, solvatur sibi fœnus 6. pro 100 ; si vero perierit, sive naufragio ; sive quod in piratarum manus incidat, aut quocumque demum modo, non solum pereat creditori, sed hic insuper teneatur tantumdem mutuare, ejusque translationem curare in destinatum locum. Ita cum S. THOMA ; *Opusc.* 73. cap. 9. Theologi hodie omnes, ac Jurisconsulti contra quosdam veteres.

Ratio est, quod molestia et sollicitudo, atque obligatio, quam in se creditor suscipit, revera sit pretio æstimabilis ; cumque ad tale onus teneatur nemo, merito pro hoc suscepto aliquid exigitur. Hoc vero auctarium non exigi vi mutui, ac contractum hunc esse ipsi mutuo extrinsecum, inde patet, quod etiam tertius, non mutuans, possit in se suscipere hoc periculum, hocque titulo aliquid exigere.

§20. *Obj. Cont. Concl.* 3^{am}. et 4^{am}. *I.* In famoso capitulo *Naviganti*, de *usur.* ait GREGORIUS IX. *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem pro eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus ;* ergo ratione periculi suscepti nihil licet exigere ultra sortem.

II. Consonat etiam jus civile ; nam per *L. §. ff. de naut. fœn.* tunc tantum de periculi pretio licet pacisci, si modo in *aleæ speciem* cadat contractus, hoc est, si utriusque periculum, et utrinque spes lucri sit : atqui hoc non fieret in dato casu ; mutuarius enim, si solvere cogatur periculi pretium, ex una parte nihil lucrari potest, cum nunquam liberetur ab obligatione restituendi ; ex parte vero alia debet certum subire damnum sine lucri spe, quia debet solvere periculi pretium ; sed hoc æqualitati ac justitiæ adversatur.

III. Periculum amittendæ sortis non tollitur per pactum de solvendo pretio propter periculum ; pretium enim illud æque est periculo subjectum,

quam ipsa principalis sors; ergo, qui non sollicitus de cautione huic lucri supponit, satis declarat, quod nolit cavere de damno, quod timet; sed eo nomine lucrari velit supra æstimationem damni.

IV. Si ob periculum liceat pacisci de auctario supra sortem; ergo vel ob *periculum juris*; vel ob *periculum facti*: neutrum dici potest; non 1um. nam periculum juris est, si quis rei ita suscipiat periculum, ut, quocumque casu pereat, hujus restituendæ habeat obligationem: sed hoc periculum rei mutuatæ penes mutuatarium est, non penes mutuantem; ergo hic propterea ab illo nihil potest exigere. Non 2um. periculum enim facti non æstimatur; 1°. quia mutuo intrinsicum est; nam periculum facti est periculum perdendæ sortis; sed quandocumque creditor rem suam dat mutuam alteri, in hunc illius transferens dominium, semper illam exponit rerum humanarum casibus; ut proinde sortis amissæ damnum sit malæ fortunæ tribuendum. 2°. Quia debitor inde non liberatur periculo; ut vero periculum æstimabile sit, ac possit quis propter illud juste exigere pretium, necesse est, ut in se suscipiat periculum, et ab hoc liberet alium; nunquam enim homines solvunt periculi pretium, nisi ut se a periculo liberent.

V. Eidem demum periculo, cui sors, etiam expositum est auctarium, quod titulo periculi ultra sortem exigitur; ergo et pariter ob periculum, cui expositum auctarium est, novum poterit exigi auctarium sicque porro in infinitum; quo autem nihil dici absurdius potest.

Verum plus hæc apparentiæ, quam soliditatis habent. Unde ac quidem

Ad 1um. Diversa est variorum responsio. Prima est ZYFÆI Jur. Pontif. nov. Lib. 5. Tit. de Usur. qui cum PAULO BUSIO ad ff. de naut. fen. se ita breviter expedit hoc cap. Naviganti dicendo, istud nullibi gentium, ut sonat, esse receptum. Altera aliorum, videlicet, ibi vel mutuantem compulisse mutuatarium, ut periculum perituræ sortis relinquatur mutuantem, ideoque solvatur auctarium, cum tamen mutuatarius maluisset suo periculo habere sortem, ut liber esset a solvendo auctario; vel periculum non fuisse verum, aut alicujus momenti. Tertia rursus aliorum, volentium, errore librarii omissam esse particulam negativam non, ac legendum esse: usurarius non est censendus; quod colligi putant ex sequentibus, dum in alio casu quis ab usura absolvitur hisce: Ille quoque non debet usurarius reputari, etc. nam, inquirunt, inepte adhiberetur particula connexiva quoque, si in anteriore casu reus usuræ damnaretur; igitur in utroque casu idem juris esse debet. Unde et recentiori editioni corporis juris canonici adornatæ a JUSTO HENNINGIO BOEHMER, per modum notæ particula non addita legitur. Favet huic responsioni EMMAN. GONZALEZ, capitulum referens cum eadem particula negativa. Obstare tamen videtur tum, quod omnes manuscripti codices textum in sensu affirmativo, in quo cum supra retulimus, sine particula non proferant; tum maxime S. RAYMUNDUS de PENNAFORT, Decretalium GREGORII IX. compiler, qui capitulum hoc iis, ut extat, inseruit; hic vero in sua Summa de Pœnitentiâ iisdem prorsus verbis affirmativis profert capitulum hoc, ac decisionem Pontificis, scilicet talem usuræ reum esse, multis confirmat rationibus; tandemque subdit, de hoc casu expressam hodie Decretalem esse. Quare his responsionibus suo cæterum in valore relictis,

R. In c. Naviganti non esse quæstionem de periculo facti; sed periculo juris, id quod ex S. RAYMUNDO perspicuum fit, qui non tantum hanc deci-

sionem suæ inseruit collectioni; sed et ad propositam a se S. Pontifici quæstionem illius condendæ occasio fuit; cum hæc Decretalis, ut notat GONZALEZ, inscribatur *Fratri R.* scilicet RAYMUNDO, qui tres casus, quos in Summa sua attigerat, nondum invenerat decisos, ac ideo proposuerat Pontifici. At vero RAYMUNDUS aperte in Summa sua Decretalem de periculo *juris* intelligendam tradit, quando videlicet quis periculum suscipit etiam perdendi jus ad rependendam sortem creditam; verba enim RAYMUNDI sunt: *Aliquis mutuat naviganti et eunti ad nundinas certam pecuniæ quantitatem, recepturus aliquid supra sortem pro eo, quod suscipit in se periculum, id est, si pecuniam vel merces inde emptas portaverit salvas, aliter non teneatur sibi etiam de sorte.* Igitur primo hæc decisio *periculum facti* in mutuo non tangit, neque nos.

Si replicas: Ergo S. Pontifex ceu usurarium damnat, dum quid exigitur ob susceptum *periculum juris*, cum tamen omnes consentiant, posse hoc titulo aliquid exigi, ut in contractu-asséurationis fit.

R. N. *illat.* Dum enim, inquit S. Pontifex, *usurarius est censendus*, respexit ad leges civiles de *fœnore nautico* Romanorum; sicut enim propositus Pontifici casus poterat, ac eo tempore debebat intelligi in sensu legum civilium; sic et accommodari hoc sensu debebat decisio. Leges vero civiles in pecunia trajectitia permittebant fœnus nauticum principaliter ac immediate propter usum pecuniæ mutuatæ, ita ut susceptio periculi non esset causa exigendi auctarium simpliciter, sed hoc supra morem et modum augendi. Noluit tamen S. Pontifex definire, usuram esse, quidquid sincera ac bona fide ratione periculi solius a se suscepti exigitur. Hinc mutuantem non absolute pronunciat usurarium, sed talem esse *censendum*, id est, in foro externo præsumendum, quod videatur contraxisse de fœnore nautico ad sensum legum civilium.

Ad 2^{am}. R. Sic mendose textum allegari a BALLARINO, sed legendum esse citm particula *non* hoc modo: *Si modo in aleæ speciem non cadat*, itaque in recentioribus editionibus extat; et vero, ut notat GOTHOFREDUS *ad eamd.* L. alea a legibus alias damnatur. Igitur totum hoc argumentum ruit. Sed permissa etiam BALLARINI lectione, falsum est, quod omne periculi pretium requirat aleæ speciem ex utraque parte; sicut enim alea est, dum spes emitur; ita alea est, dum periculum venditur, L. 8. ff. de *contrah. empt.* L. 11. ff. de *hæred. vel act. vend.* Denique et in nostro casu debitor suum habet commodum, cum creditor ab eo non exigit pignora, fidejussores, quod alias jûste posset.

Ad 3^{am}. R. N. *Cons.* Etsi enim per pactum illud non tollatur periculum perdendæ sortis, pretium tamen illud movere potest mutuantes, ut subeant hoc periculum mutuo extrinsecum, ad quod ex contractu mutui non tenentur. Sic pactum de compensatione præstanda ad multa alia onera ac periculâ stibenda movet homines.

Ad 4^{am}. R. Ratione periculi *juris*, quando periculum sortis penes mutuatarium remanet, haud dubie nihil posse exigi; recte tamen ob *periculum facti*, de quo est hic quæstio. Falsum vero est, periculum facti non aestimari; cur enim alias creditores etiam probissimi, ipsique montes pietatis sibi per pignora tam sollicitè prospiciunt contra hoc periculum, ut se indemnes servent?

Ad prob. 1^{am}. R. N. Hoc periculum esse intrinsecum mutuo, saltem si sermo est de periculo particulari, ut constat ex dictis.

Ad prob. 2^{am}. N. quod periculo alterum liberare debeat, qui petit periculi pretium. Numquid mercatores ob suscepta in se pericula merito majoris aestimant merces, quin tamen alios periculo liberent? Cives certe, qui ab his emunt, nunquam habuerunt animum pro se illa pericula subeundi.

Ad 5^{am}. R. N. seq. Auctarium primum, etiam ut periclitans, jam sufficiens est compensatio, sicut fidejussor unus, ut etiam periclitans aliquo modo, sufficit juxta ipsos adversarios, quin propterea debeat fidejussoris fidejussor alius exigi, et sic in infinitum. Nec exigitur auctarium tanquam medium plenam præstans securitatem, sed ut mutuantem movens spe qualiscunque lucri (si tamen ita nominare placeat, cum æque dici posset compensatio pro suscepto periculo) ad periculum subeundum.

ARTICULUS IV.

AN STATUTUM PRINCIPIS, VEL TITULUS PROVINCIÆ SIT SUFFICIENS AD ALIQUID EXIGENDUM SUPRA SORTEM?

§21. *Præmitto*: Quantæ utilitatis sit præsens controversia, facile ex sola ejus propositione intelligitur. Ejus proinde magnitudo et gravitas, ut in aliis similibus usuvenire controversiis solet, quid mirum, si et hic auctores scindat in contraria? Affirmativam tuentur præter innumeros juris civilis Interpretes ipsamque Cameram Imperialem cum MARQUARDO Spirensi Episcopo ac Cameræ Judice, anno 1577. ac præter Canonistas plurimos Theologi nobilissimi, iique haud pauci numero, JACOB. LEDESMA in Congregatione super censu Germanico habita Romæ anno 1573. TOLETUS apud P. ZECH, in *Rigore moder. Doctrin. Pontif. Diss. II. Sect. V. Art. II. §. 142.* TANNER *Theol. Schol. Tr. 3. D. 4. de Just. Q. 7.* PASQUALICUS *Decis. Moral.* 183. HAUNOLD *de J. et J. Tr. 9. n. 421.* BABENSTUBER *Theol. Mor. seu, ut vocat, Ethicæ supernat. Salisburg. T. 7. Disp. 6. Art. 4.* METZGER *Theol. Schol. Salisburg. Tom. 3. Tr. 13. Disp. 43. Art. 2.* BOECKHN *Comment. ad Jus Can. Lib. V. Tit. XIX.* FELIX *POTESTAS Exam. Eccles. Tom. 1. n. 2414.* DOMINIC. VIVA *de Usur. Q. 3. Art. 1.* aliique recentiores complures. Negativam e contra propugnant alii, quos inter hoc seculo eminuit P. DANIEL CONCINA e Sac. Prædicator. Ord. in P. PICHLER prioris sententiæ patronum invectus, magis tamen indiscreto zelo, et stylo scommatico, quam solidis argumentis. Ego vero, qui phaleratis verbis haud moveor, minime contumeliis; sed potius rationum pondus intueor, nec quidquam obstantibus argumentis Concinianis, priori subscribendum sententiæ censeo. Quæ vero hic de statuto Principis, vel summi Magistratus dicentur, etiam de consuetudine debent intelligi, utpote quæ vim suam maxime a consensu Principis derivat. Igitur

§22. *Dico.* Statutum Principis est probabilius justus titulus aliquid exigendi supra sortem.

Prob. Statutum Principis est justus titulus exigendi moderatam præstationem ab ejus subdito, quando statutum hoc nititur causa publica, vel exigentia boni publici; ergo etiam, quando eadem causa subest, est justus titulus exigendi aliquid occasione mutui.

Prob. Ant. Vi dominiæ alti, quod omnium consensu habet Princeps vel

Respublica in bona subditorum, potest de his disponere ad exigentiam boni publici; cur ergo ex eadem causa non posset dare facultatem præstationem moderatam aliquid a suis subditis exigendi? Ex eodem dominio alto potest ex causa publica extraordinaria tributa exigere a subditis præstanda sibi; quare non poterit jus concedere alteri ex causa pariter publica a suis subditis exigendi? Sane videmus quotidie, magistratus Ecclesiastici auctoritate concedi alteri jus exigendi pensionem annuam a Beneficiato altero, ac quidem ex causa solum privata, ad sustentationem pauperis clerici, vel ob præviam resignationem; ac cur non poterit Princeps politicus ex causa quidem publica in quibusdam circumstantiis obligare subditum ad moderatam præstationem solvendam alteri? Demum si ex causis publicis possit Princeps, vel Respublica, post legitimam possessionem tempore a jure requisito continuatam, transferre rerum valoris sæpe maximi in alios dominia, ut fit in præscriptione; multo magis ex similibus causis potest moderatam partem fructuum, vel præstationem moderatam exigendi jus conferre aliis.

Prob. et Cons. Non enim apparet, cur solummodo mutuum excludat statutum Principis, quod in negotiis aliis vim obligandi habet; nam statutum Principis, sicut titulus lucri cessantis, periculi facti et juris in assecuratione, est mutuo extrinsecum; igitur parum refert, sive occasione mutui, sive occasione alia jus exigendi præstationes aliquas detur a Principe; sicut parum refert, an lucrum cesset occasione mutui, vel alia; ultimata enim talis statuti ratio non est ipsa mutuatio, quod hic bene notari velim, sed causa publica exigens, ut mutuanti solvatur moderata præstatio. Unde etiam hæc præstatio non exigeretur *vi mutui*, sed *vi statuti* ex publica causa facti; ad quod mutuatio se habet solum occasionaliter; vel, si ita quis loqui malit, per modum conditionis, qua habita Princeps ad exigentiam causæ publicæ confert hoc jus mutuanti; ferme sicut in præscriptione legitima possessio debito tempore continuata se habet instar conditionis, qua posita lex rei dominium confert possessori. Paritas hæc de præscriptione apprime huc facit; utpote qua pleraque adversariorum argumenta retorquentur.

Causæ vero publicæ talis statuti esse possunt sequentes: subsidium inde obveniens locis piis, viduis, pupillis, personis miserabilibus atque egentibus, quæ sæpe nequeunt negotiando suis ex pecuniis lucrum capere; si tamen dent alii, conservari et sustentari possunt; Reipublicæ vero interest has conservari; imo huic earum cura incumbit: facilitas accipiendi mutuum, quæ uti bono communi et Reipublicæ membris est admodum utilis et subinde necessaria, ita et Reipublicæ optabilis: evitatio litium, quæ etiam communiter assignatur pro sufficienti causa in præscriptione; si enim necessario requireretur titulus lucri cessantis, vel damni emergentis, periculi amittendæ sortis, etc. aut prævia probatio ejus, *quod interest*, litium non foret finis; cum talis titulus deberet probari, et a mutuataris, qui passim ægre usuras solvunt, adesse negaretur: tranquillitas item conscientiarum, ne ob intervenientes titulos alios oriantur inquietudines: præsumptio demum generalis, eaque duplex, quarum una præsumitur in mutuante ordinarie adesse titulum alium, lucri cessantis e. g. periculi sortis, vel non nisi diffculter et cum magnis molestiis recuperandæ, quod sane frequentissimum esse non apud pauperes solos, sed etiam eos, qui opibus valentiores vel sunt; vel videntur, vel se esse fingunt, quotidiana docet experientia.

Ante discussionem argumentorum contrariorum adverto, quæstionem à quibusdam moveri incidenter, an jus exigendi aliquid supra sortem primo et immediate in Germania (cujus potissimum gratia lota movetur controversia, et in qua interim tale jus dari supponimus) proveniat a Principe, vel communi populorum Germaniæ consensu, qui pactum hoc mutuo adjectum tanquam sibi utile judicarunt, Principe tantum id confirmante, et restringente solummodo lucrum ad justos et moderatos limites, sicut BENEDICTUS XIV. S. P. in debitis subditorum suorum occasione belli contractis præstationes annuas restrinxit ad 4. pro 100. die 7 Septembr. 1745. edicto, quod insertum est Bullario BENEDICTI XIV. Tom. I. num. 139? Equidem posterius videtur probabilius; conclusioni tamen nihil officit; sive enim jus exigendi aliquid supra sortem proveniat a Principe ceu auctore primo, sive tantum confirmante et moderante usum populorum, perinde est, cum semper ab illius auctoritate suum robur desumat. Nunc ad dissolvenda argumenta contraria progredi liceat, quæ eo ordine, quo illa P. Concina partim conguessit, partim de suo auxit, proferemus, omissis tamen viri Religiosi illepidis sarcasmis et dictis plus quam mordacibus in Doctores vere eximios, ut lectoris parcamus patientiæ. Petuntur vero illa 1º. ex erronea idea domini alti. 2º. Ex jure naturali et divino. 3º. Ex insufficientia causarum publicarum. 4º. Ab auctoritate.

523. *Obj. I.* Principes sunt administratores principatus: nequeunt certa dominia subditorum transferre: dominium altum in hoc situm est, ut ea, quæ lex naturalis et divina præcipit, Princeps exequatur; ut ob publicam utilitatem in fontes pœnam capitis statuere valeat; ut subditos defendat; ut subditus etiam invitus domum aut reficiat, aut demoliatur, quando id poscit ornatus viarum; soli vero Tyranni in bona subditorum jus sibi arrogant; ergo.

Ad 1um. D. Sunt administratores pure tales *N.* simul præditi dominio alto *C.*

Ad 2. *R.* etiam *D.* Nequeunt certa transferre dominia sine justa et publica causa *C.* cum hac *N.* Quomodo igitur illa transferunt in præscriptione sic, ut possessor possessione legitimo tempore continuata fiat perfectus dominus, etsi, lapso tempore, verus constet dominus?

Ad cætera: N. Ant. Recensita enim duntaxat pars sunt domini alti, non totum. Quod si plerosque juris publici consulamus interpretes, majestas, sive summum imperium, est potestas alteri non subordinata gubernandi Rempublicam ad communem subditorum felicitatem. Hæc vero summa potestas, utpote jus quoddam universale, alia in se particularia, ceu totidem majestatis particulas continet, inter quas dominium altum est, quod habet summus imperans in civis et bona civium, vi cujus, exigente necessitate, ea ad salutem publicam subditorum, et in usus publicos potest convertere. Sic destruuntur ædes, segetes belli tempore: exiguntur tributa alias non debita: et si, adversariorum consensu, potest Princeps ex dominio alto compellere subditum ad ædes proprias vel reficiendas, vel demoliendas solius ornatus viarum causa, quanto magis ex gravioribus causis publicis imponere subdito obligationem solvendi moderatam præstationem alteri?

Inst. Quaecumque habeat dominium altum Princeps, nequit tamen lici-

tas facere usuras, utpote in se malas; quod vero in se malum est, nequit facere non malum, sive licitum, cum ipse subsit juri divino, quod habet Altissimus; ergo.

R. D. Ant. Si per usuras intelligas lucrum præcise *vi mutui* exactum C. quod solum occasione *mutui* exigitur, sicut nimirum ex aliis titulis *mutuo* extrinsecis, ita ex statuto Principis jus illud in creditorem transferentis N. Sic vero nihil offendet contra jus divinum Altissimi, cum Princeps habeat dominium altum, sive potestatem disponendi de bonis subditorum ex publicis causis ad felicitatem publicam Reipublicæ.

Ad prob. R. Sunt in se malæ, quatenus sunt lucrum injustum, sive quod præcise *vi mutui* exigitur; sicut nimirum sola *injusta* rei alienæ detentio est mala in se, non vero *justa*, quæ fit ope præscriptionis, in qua proinde est adæquata argumenti retorsio.

§24. Obj. II. Usuræ sunt jure naturali prohibitæ et divino; ergo nullo modo possunt fieri licitæ; jus enim naturale est immutabile: Item, nullo modo subest dispositioni Principis.

R. D. Ant. Usuræ sunt jure naturali et divino prohibitæ sub aliqua specie C. sub omni specie N. Alias nullo plane titulo alio liceret exigere auctarium supra sortem. Prohibentur igitur utroque jure usuræ *injustæ*, quatenus lucrum sunt, quod *vi mutui* solius exigitur; non vero *justæ*, sive sumptæ pro lucro, quod titulo justo alio ipsi contractui *mutui* extrinseco capitur. Priores nullo casu redduntur licitæ, sicque jus naturale eas prohibens est re vera prorsus immutabile: posteriores dicto jure non prohibentur.

Nimirum ex legibus naturalibus aliquæ versantur circa objecta, quæ omni ex parte in se mala sunt, ut blasphemia, mendacium, simonia, utpote quæ divinis perfectionibus et rectæ constitutioni Reipublicæ adversantur; unde jure naturali prohibetur omnis blasphemia, omnis simonia, omne mendacium. Aliæ vero leges naturales versantur circa materiam, quæ duplicem continet speciem, bonam et malam, ut patet in homicidio, quod est aliud injustum, aliud justum; ac solum prius a jure naturali prohibetur, scilicet quod fit auctoritate privata extra casum necessariæ defensionis; justum vero, quod fit auctoritate publica, vel in casu defensionis necessariæ, legi naturali prorsus non obstat: patet etiam in retentione rei alienæ, de qua ante; atque ita de usuris dicendum. Sed, ut res clarius pateat, aliquæ porro leges naturales versantur tum *circa actus* liberos quidem, sed alterius potestati dominativæ subjectos, ut sunt vota, juramenta, contractus filii impuberis, ejus voluntatem leges ob immaturitatem judicii subdunt potestati patriæ: tales quoque sunt contractus Religiosorum, qui voluntatem suam voto obedientiæ Prælato submiserunt. Obligatio talium actuum de se juris naturalis est; facta tamen irritatione a patre, vel Prælato, aut his dissentientibus filium impuberem ac Religiosum non obligant, quin mutetur jus naturale, quia hoc nunquam urget obligationem voti, contractus facti ab impubere filio, vel Religioso, quando dissentit pater, aut Prælatus. Tum *circa materiam* in alterius jure, ac dispositione positam; multæ enim materiæ ex altiore potestate cui subsunt, sic immutantur, ut non sint objectum legis naturalis prohibentis. Sic, non obstante lege naturali, *non occides*, neque ea mutata, licite Abraham occidisset fi-

lium, Deo, cui humana vita plene subest, sic volente : sic, Deo transfere in Judæos dominium, juste spoliavit Ægyptios, occuparunt terras diversarum gentium, ab his usuras exegere : sic leges præscriptionis rei alienæ dominium transferunt in bonæ fidei possessorem, ut lapso tempore licite retineatur, cognito licet domino, quin jus naturale mutetur; quia hoc non prohibet occisionem, occupationem, ac detentionem justam alienæ rei, scilicet dum hæc fiunt ex consensu illius, qui pollet potestate de his disponendi. Ita in præsentī controversia lex naturalis non prohibet capere lucrum supra sortem, quando capitur ex voluntate Principis, ex causis publicis conferentis jus illud exigendi, utpote qui potestate gaudet de bonis subditorum ob causas publicas disponendi.

Si dicas 1º. Mala est argumentatio : Deus potuit dominium transferre in Hebræos; his permittere, usuras capere ab alienis gentibus, quanquam hoc permissum fuisse neget D. THOMAS; ergo et Princeps potest, vel jus humanum positivum quodcumque. Numquid hoc jure etiam polygamia fieri poterit licita simultanea, quia hanc Deus olim indulsit?

R. 1º. Nos Hebræorum exemplum solummodo attulisse, ut constaret, materiam, circa quam versatur jus naturale, esse aliquando in alterius jure ac potestate positam, et ab hac sic mutari, ut non substat legi naturali. Interim, quia Princeps ab ipso etiam Deo dominium altum accepit ac potestatem gubernandi Rempublicam ad hujus felicitatem,

R. 2º. Argumentatio illa non est omnino rejicienda; ut enim finem dictum consequatur Princeps, necessarium est, ut exigente necessitate et causis publicis possit de subditorum bonis disponere. Ac numquid ideo juxta adversarios potest demoliri ædes ornatus viarum causa? Numquid ita legibus præscriptionis re vera ipsum transfertur dominium? Hoc tamen intercedit discriminis Deum inter et Principem, quod hujus dominium altum a Deo collatum restrictum sit *ad exigentiam causæ publicæ*, non divinum; sed hoc non obstante subsistet consequens : ergo Princeps, vel magistratus humanus, quia habet dominium altum, etsi restrictum ad causam publicam in bona subditorum, potest conferre jus creditori exigendi aliquid supra sortem, exigente id causa publica. Equidem negat Doctor Angelicus, licite Hebræos exegisse usuras ab alienis; affirmat tamen S. AMBROSIIUS, *L. de Tobia, c. 13.* cumque eo Interpretes ac Theologi plurimi, quod Deus dominium in gentium illarum bona dedisset Judæis.

Ad prob. R. Disparitas est; quod Catholicorum nemo unquam crediderit, nec aliquo ullo constet indicio, Deum permisisse Principum potestati corpora humana in ordine ad generationem proles; omnes contra censeant, permisisse illis potestatem disponendi circa bona subditorum, dum id causa publica exigit, cum hæc potestas sit necessaria Principi ad bonum Reipublicæ publicum procurandum, etiam consensu P. CONCINÆ, cum ideo possit demoliri ædes ornatus publici causa.

Si dicas 2º. Cum præscriptione nulla est paritas; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1. Præscriptio nullibi lege naturali, vel divina est vetita; sed tamen usura. 2. Quin præscriptio approbata videtur jure divino, *Judic. 11.* ubi JEPHTE ad præscriptionem provocat : *Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?* 3. Præscriptionem invecam fuisse jure gentium, colligitur ex JEPHTE eodem; illa enim se contra Ammonitas tuebatur; si vero inter Gentes non

recepta fuisset præscriptio, hanc ceu vanam Ammonitæ rejecissent. 4. Imo sicut jus naturale bonorum divisionem, sic præscriptionem invexit; prima enim inducta est ad tranquillitatem servandam inter homines; sed huc æque facit præscriptio.

R. N. *Ant. Ad prob. 1^{am}*. R. 1°. Etiam nullibi tale statutum reprobatur legitur.

R. 2°. Non quæritur, an præscriptio sit vetita; sed *an retentio rei alienæ*? Unde manet hoc argumentum: licet lex naturalis prohibeat, ne Titius retineat agrum Sempronii; leges tamen præscriptionis efficiunt, ut ager Sempronii transeat in dominium Titii, ab eoque citra ullam legis naturalis violationem retineri possit; igitur etiam licet lex naturalis prohibeat usuras stricte dictas, sive malas, quæ petuntur *vi mutui*; potest tamen statutum Principis dare mutuanti jus exigendi aliquid supra sortem, quod eo ipso non est amplius lucrum ex mutuo, sed ex dominio alto Principis concessum; si enim potest transferre dominium agri irrevocabile, cur non jus temporale ad aliquot nummos redimibile ad libitum debitoris? Certe occasio mutui hoc impedire non potest, sicut nec translationem domini in prioro casu impedit proprietas pertinetens ad Sempronium.

Ad prob. 2^{am}. R. 1°. Etiam gratis permissio præscriptionem, *Judic. 11*, approbari, nihil officit; nam neque jus divinum potest reddere licitum, quod est jure naturali prohibitum et intrinsece malum: atqui retentio rei alienæ est jure naturali prohibita; ergo. At vero legibus præscriptionis, sive humanæ dicantur, sive divinæ, licita est rei alienæ retentio. Sed juxta litterarum textum

R. 2°. Præscriptio inducta est jure mere humano, nec *cit. loc.* confirmatur; JEPHTE enim hic non confugit ad præscriptionis titulum, sed ex veteri gentis suæ historia ostendebat, Ammonitis nihil competere juris in terram Amorrhæorum, utpote quæ olim Judæis jure belli subjecta fuisset: *Dominus Deus Israel, aiebat JEPHTE v. 24. subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel, et tu nunc vis possidere terram ejus?... Quæ Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem*. En, ad jus belli provocat. Subdit deinde argumentum a præsumptione; præsumendum non esse, quod Ammonitæ, si quid juris habuissent in terram Amorrhæorum, non contradixissent primæ occupationi, vel trecentorum annorum possessioni. Nullum igitur hic occurrit præscriptionis vestigium.

Ad prob. 3^{am}. R. 1°. Etiam jus gentium, utpote mere humanum, non posse facere licitum, quod est jure naturæ prohibitum; et tamen eo jure juxta adversarios licita est rei alienæ detentio, alias jure naturali prohibita. Sive ergo jure gentium inducta dicatur præscriptio, sive lege Principis, salva consistet retorsio a præscriptione desumpta; quod nimirum retentio rei alienæ, jure naturali alias prohibita, possit lege humana præscriptionis esse justa et licita juxta sensum jam datum; igitur et lege Principis auctarium aliquod supra sortem; cum tantum possit summus imperans suo haud dubie in territorio ex justa publica causa, quantum ex eadem gentes mutua inter se conventionione; ac neque prioris lege, neque gentium pactis lex naturalis immutari queat.

R. 2°. Quidquid sit de illa Jurisconsultorum controversia, quæ huc directe non pertinet, an præscriptio originem debeat juri gentium, etsi formam

certo debeat legibus? saltem ex allato JEPHTE non probatur, ut ante dictum; sed neque sat solide aliorum argumentis. Nec enim omnia, quæ apud gentes constituta leguntur, uti est præscriptio, ideo juris gentium proprie dicti sunt, cum ex legibus exteris multa sibi gentes fecerint propria; sed ea solum, quæ communi gentium conventionem constituta sunt, ut iis gentes obligentur in ordine *ad se invicem*; etsi vero etiam præscriptio inter gentes ad se invicem etiam habere locum possit, ostendi tamen solide nequit, quod gentes eam sic *primo*, ante leges constituerint. Certe inter *Fragmenta legis XII. Tabb. Tit. 23. §. 5.* legimus, peregrinos non potuisse usucapere adversus Romanos, licet hi contra peregrinos: *Adversus hostem* (quo nomine hic peregrinus intelligitur) *æterna auctoritas esto.* Igitur Romani hoc jus gentium non agnoscebant, cum gentium exterarum contra se usucapionem non suslinerent.

Ad prob. 4^{am}. R. N. Divisionem rerum primam factam esse jure naturæ; sed facta est jure gentium, ut hoc a jure naturæ presse sumpto distinguitur: jus enim naturæ illam nec præcipit, nec ad eam inclinat tanquam aliquid simpliciter necessarium; sed tanquam ad quid conveniens in via civili, ac suppositis incommodis ex pravitatem humanam provenientiibus; nam jus naturale, quantum est de se, omnia potius communia relinquit. Unde *L. 5. ff. J. et J.* Divisio illa soli juri gentium tribuitur: *Ex hoc jure gentium regna condita, dominia distincta.*

525. *Obj. III.* Sterilitas pecuniæ semper Catholicis certa fuit; ergo dum ex fecunditate pecuniæ colligitur partialiter ratio, posse a Principe permitti auctarium aliquod, damnatum, et hæreticum, ait P. Concina, assumitur principium.

R. D. *Ant.* Sterilitas pecuniæ naturalis C. industrialis, accedente scilicet industria hominis N. Hanc enim discimus ex jure, unde et illam discere potuisset P. Concina, scilicet: *Nec enim debet ei sterilis esse pecunia, L. 3. §. 4. ff. de Contr. Tutel. et utili Act.* Item: *Nummi steriles ex eo tempore non erunt, L. 7. ff. 7. de Usur. et fruct.* Consulantur etiam de hoc mercatores, negotiatores. Nimirum res quælibet fructificat secundum conditionem naturæ suæ; quædam res sine accedente opera hominis; quædam non nisi ea accedente: sicut igitur ager mediante seminatione, domus mediante obligatione civili, sic pecunia mediante industria hominis fructificat.

526. *Obj. IV.* Frustra ad vindicandam honestatem talis statuti Principis assignantur causæ publicæ num. 522.; ergo. *Prob. Ant.* Nam 1°. Deus prohibens usuras vel tum scivit lites futuras, vel non? Si *primum*; improvide egit prohibendo: si *alterum*; ignorans dicendus esset. Similiter 2°. si *facilitas obtinendi mutuum* assignetur pro causa; igitur rursus Deus prohibendo usuras turbavit bonum commune; huic male providit; item inepte Ecclesia per tot secula per tot Canones vexavit fideles; damnavit usuras. 3°. Eædem illationes tenent in causis aliis, velut in *subsidio*, quod inde obvenit *Ecclesiis, viduis, personis miserabilibus.*

R. N. *Ant. Ad 1^{am}.* R. Adæquata retorsio in præscriptione est: vel Deus prohibens retentionem rei alienæ tum scivit lites futuras, turbandas conscientias, etc. vel non? Si *primum*; improvide egit prohibendo: si *alterum*;

ignorans dicendus est. Item in matrimonio clandestino, de quo ait Tridentina Synodus, gravissimis ex hoc matrimonio malis oriri solitis præcavendis efficax esse medium adhibendum, ideoque tale matrimonium declarat nullum. Unde sic rursus : vel Christus scivit mala ex matrimonio clandestino oritura, vel non ? Si *prius*; ergo improvide egit in sua ordinanda Ecclesia non prohibendo hoc conjugium : si *posterius*; ergo ignorans dici debet. En quam belle concludat argumentum. Ut inanitas sophismatum illorum amplius pateat, quot actus alii fuerunt irritati a jure humano, qui, spectato jure naturali valebant, contractus pupillorum, minorennium, fidejussio mulieris, hujus consensus in alienationem prædii dotalis, renunciatio hæreditatis paternæ factæ a filia; imo quot prohibiti ? Hancque irrationem, prohibitionem nemo injustam dicet; at quis inde prudens inferat : ergo Deus et natura improvide actibus illis valorem indulserunt, non prohibuerunt; turbarunt bonum commune, etc. Unde

R. 2°. *N. utramque seq.* Nec propterea improvidus fuit, nec ignorans; præscius omnium satis providit, dando potestatem Principibus ac summis magistratibus potestatem ferendi leges circa bona subditorum, prout temporum ac locorum diversitas et æquitas postulaverit.

Si dicas : Sed tamen Concilium Viennense et Lugdunense non solum usuras, sed etiam talia statuta reprobarunt usuras licet moderatas tantum permittentia.

R. Reprobarunt usuras stricte dictas tantum, quæ injuste, vi mutui exiguntur *C. secus N. Iterum etiam D.* Reprobarunt statuta Principum, qui summo imperio pollent *N. officialium subordinatorum*, ut sunt *communitatum potestates* (*Podestà* vero Italici est Prætor civitatis), *capitanei, lectores, judices, consiliarii et similes C.* Ideo enim eos jubet Concilium talia statuta ex libris communitatum delere, *si super hoc potestatem habuerint*; igitur Principes summos, qui hanc potestatem per se habent, non intelligit; de quibus in Concilio nequidem fit mentio.

527. *Obj. V.* Nusquam extat tale statutum; imo in variis Imperii recessibus contrarium asseritur, velut in comitiis Augustanis anno 1500. in Reform. Polit. Augustæ anno 1530. in Comitiis Ratisbonensibus anno 1532. *Tit. 8. et anno 1541; ergo.*

R. *N. Ant.* Præter ea enim, quæ pro auctario a creditoribus accipiendi statuuntur, *L. 17. pr. ff. ac L. 5. 26. Cod. h. t.* imprimis de usuris sive auctario a tempore moræ extare in imperio Germanico tale statutum, negari nequit; de his enim ita diserte statuit recessus Spirensis anno 1600., ut, de quo in deputatione Wormatiensi anno 1586. jam esset conventum (quod tamen nondum erat promulgatum) in contractu mutui, quando debitor in mora restituendi pecuniam mutuam est, adjudicentur creditori 5. pro 100. loco interesse a tempore moræ, ex præsumptione, quod creditor ab hoc tempore, licito modo ad minimum potuisset obtinere lucrum ad proportionem 5. pro 100. Hoc statutum esse ait Imperator ad tollendas nimias prolongationes processuum, et ne Camera imperialis nimium obrueretur litibus. De *usuris conventionalibus* major est quæstio, an de his extet statutum Imperii, ut simile auctarium exigere liceat a *die conventionis*, quo mutuans de eo convenit cum mutuafario? At etiam quoad *conventionales* tale statutum contineri

censemus in comitiis Ratisbonensibus de anno 1634. §. 174. ubi indistincte decernitur, tam de annuis redditibus venditis, ex contractu censuum redimibilium, quam de pecunia mutuo accepta pendendas esse usuras, etiam conventionales, non solum a tempore moræ, sed etiam conventionis. A quo tempore communis praxis non supremorum tantum Imperii, sed quorumvis in eo tribunalium obtinuit, ut auctarium conventum, si moderatum sit juxta Imperii leges ac consuetudinem, adjudicetur creditoribus; adeo ut, si quod de comitiorum Ratisbonensium sensu esset dubium, id tolleret universalis illa praxis, semper alias legum optima interpres.

Alii vero recessus oppositi supra non sunt ad rem; loquuntur enim de *censu excessivo* vi contractus censualis exigi solito, quem excessum vetant, ut legenti patet; quin si qua ratione etiam contrarii essent, non stringerent modo, iisque derogaret conventus Ratisbonensis, sicut lex posterior priori.

Inst. 1. Constitutio Ratisbonensis solummodo intelligenda est de debitoribus, qui calamitatibus belli tricennalis fortunis lapsi, aut usuris nimium aggravati; ergo non est data constitutio universalis pro Imperio. *Prob. Ant.* Nam in instrumento pacis Cæsareo-Suecico anno 1648. insertum fuerat *Art. 8. §. 5.* hoc monitum: *De indaganda aliqua ratione et modo æquitati conveniente, quo persecutiones actionum contra debitores, ob bellicas calamitates fortunis lapsos, aut nimio usurarum cursu aggravatos moderate terminari possint, Cæsarea Majestas curabit exquiri tam judicii aulici, quam cameralis vota et consilia, quæ in futuris comitiis proponi, et in constitutionem certam redigi possint;* ergo constitutio Ratisbonensis, quæ anno 1634. prodiit, de dictis solum debitoribus intelligenda est.

R. N. Ant. Ad prob. N. Cons. Equidem ita postulabatur in instrumento; constitutio tamen Ratisbonensis, quæ sexto post instrumentum illud anno primum prodiit, non de iis solum, qui in bello fortunis lapsi, sed de debitoribus universim procedit; atque ita postulatio illa instrumento inserta, etsi constitutionis illius dici occasio possit, non tamen ad illos solos debitores restringitur, ut ex tribunalium usu amplius advertimus, quæ continuo, non habita ratione, an debita belli tempore contracta vel non, an debitores essent fortunis lapsi, vel non, creditoribus adjudicarunt §. pro 100.

Inst. 2. In comitiis Ratisbonensibus adjudicantur creditoribus §. pro 100. ex supposito, quod adsit titulus alias justus, in Imperio receptus, quando scilicet debitor est in mora; ergo. *Prob. Ant.* Nam in constitutione additur, solendas esse quincunces *juxta tenorem constitutionum Imperii*; hæc vero usuras alias non admittunt, nisi quod interest post moram ex præsumptione damni emergentis, vel lucri cessantis.

R. N. Ant. De hoc supposito nihil enunciat constitutio. Et vero jam erat constitutum in Imperio, scilicet in recessu Spirensi anno 1600., ut a tempore moræ ex præsumptione lucri cessantis, damni emergentis, debeant creditoribus adjudicari §. pro 100. non ergo hoc poterant postulare a Cæsare, neque hoc velle potest Ratisbonensis constitutio. Unde

Ad prob. R. 1°. Nec deputati in comitiis Ratisbonensibus, nec Principes in formula a se concepta et Cæsari oblata, cui conforme est decretum Cæsareum, inseruerunt verba illa: *juxta tenorem constitutionum Imperii*; a quo vero addita sint, nescitur.

R. 2°. Quicumque illa addiderit, non tempus moræ ac tunc præsumptionem lucri cessantis, vel damni emergentis, sed quantitatem usurarum respiciunt, ut sensus sit : ut occasione mutui quandocumque, etiam a tempore conventionis, adjudicentur usuræ juxta tenorem constitutionum Imperii, id est, non in majore quantitate quam 5. pro 100. quot scilicet a tempore moræ concesserat recessus Spirensis.

Inst. 3. GREGORIUS XIII. anno 1581. respondit Wilhelmo Bavarie Duci, usurarium esse contractum, dum quis alteri cujusvis conditionis homini dat pecuniam, ad nullum certum usum, ea lege, ut ex pacto jus habeat accipiendi quotannis a mutuatario 5. pro 100, sive hic ea pecunia fructificet, sive non; ac licet mutuans nullum sive annui lucri, sive sortis subeat periculum, eo quod tale pactum ad nullum alium contractum quam mutui reduci possit, ideoque esse jure naturali et divino prohibitum, *ut per nullam consuetudinem, aut legem humanam excusari possit*; ergo vel non extat tale statutum in Imperio; vel, si extet, non est tenendum.

R. D. Excusari non potest, ut vi mutui præcise exigatur lucrum C. secus N. Contractus propositus GREGORIO eo tempore revera ad nullum contractum alium, quam mutuum reduci poterat; tum enim temporis emptio census maxime vigeat in Germania, at quia in casu supponitur dari pecunia *cujusvis conditionis homini*, sive hic habeat bona fructifera, sive non; ac sive persona esset fructifera, sive non, præterea vero nec favere supponitur periculum annui lucri, vel sortis; pactum de solvendis 5. pro 100. non poterat reduci ad emptionem census, si nec mutuatarii persona esset fructifera, nec fructifera bona haberet, sed eo casu mittebatur usura palliata, ideoque hoc sensu recte ait Pontifex, tale pactum nihil aliud esse, quam ipsum contractum mutui, ac proinde per nullam consuetudinem, aut legem humanam excusari posse; quod verum est, quia nec consuetudine, nec lege excusari potest, ut quid exigatur vi mutui. Utrum vero vi statuti Principis fundati in causis publicis mutuo extrinsecis quid exigi possit, non petebatur a Pontifice; nec eo tempore hoc controvertebatur; igitur neque eo extendi debet responsum Pontificis. Fuisse autem in Germania tunc in usu maxime contractum censualem, patebit ex dicendis de hoc contractu in specie. Ac licet etiam contractus societatis hic illic fieret; æque tamen parum ad hunc reduci poterat dictus contractus, quam ad censualem, eo ipso quod pecunia data supponatur *cujusvis conditionis homini*. Quod demum Pontifex damnare nolit alios contrahendi modos in Germania, ipse declarat adjecta clausula apud Ballarium: *Si tamen in Germania est aliquis, in quo quinque pro centum accipiantur aliis modo et forma, quam supra dictis celebratus, non per hæc talem damnare, aut probare intendimus, donec specialis fiat de eo expressio, et consideratio: ac, quid de eo sit sentiendum, decernatur.*

528. Ex disputatis hactenus facile colligitur, multo magis ab usuræ vitio immunes esse Montes Pietatis, id est, acervos, vel collectiones quasdam pecuniarum, aut aliarum rerum usu consumptibilem, ut inde egentibus sub pignore credatur. Et quidem si Montes Pietatis puri sint, hoc est, ubi nihil supra sortem exigitur a mutuatariis, per se constat, non solum licitos esse, sed et monito Evangelico: *Mutuum date, nihil inde sperantes*, omnino conformes. Si mixti sint hoc sensu, ut in iis aliquid supra sortem exigatur

a mutuatariis, ut Mons servetur indemnis, ac ministris Montis sua compensetur opera, pariter certum est, eos esse innoxios, ex Conc. Gener. Lateranensi V. habito anno 1515. Sess. X. quod et acrem controversiam propterea ortam diremit; cum enim pro his Montibus præter Theologos et Jurisconsultos plures starent Religiosi S. FRANCISCI, ii præsertim, quos ab *Observantia* nominamus, acriter se opponebant plerique Religiosi S. DOMINICI, ac quidam alii. At Concilium, commendato utriusque partis studio, alterius quidem partis justitiæ zelo; alterius veritatis et pietatis amore, ut subveniretur pauperibus, deinde declarat: *Montes Pietatis, in quibus pro eorum impensis et indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, et aliarum rerum ad illarum conservationem pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem absque lucro eorumdem Montium accipitur, neque speciem mali præferre; nec peccandi incentivum præstare: neque ullo pacto improbari; quin imo meritum esse, ac laudari et probari debere tale mutuum.*

Si vero *mixti* sint hoc sensu, ut Mons iis, a quibus mutuas pecunias recipit, solvat annuos 4. aut 5. pro 100., ac simul ut Mons se ipsum indemnem conservet, tantumdem exigit ab iis, qui sub pignore ex Monte mutuum sumunt, ultra aliam summam pro expensis ministrorum et custodia pignorum solvendam, adeo ut mutuatarii, quibus videlicet mutuum præstatur ex Monte, præter summam capitalem, octo, novem, vel plures pro centenario solvere annuatim debeant, ut in Montibus Belgicis, ac Italicis quibusdam fit; varii hos Montes usurarios putarunt: a qua tamen labe eos immunes pronunciant non solum Jurisconsulti ac Theologi Belgæ plerique cum LESSIO, de COCQ. ZYPÆO, STEYAERTIO, ac aliis exteris communiter; sed et Archiepiscopi et Episcopi in Belgio idcirco consulti. Ac quidem si ex parte Montistarum concurrat titulus lucri cessantis; vel interveniat emptio census super Monte fundati, etsi utrinque redimibilis, qualis communiter intervenire solet, et præsumitur saltem in iis terris, in quibus constitutio *Pii V.* Cum onus non est recepta, per se patet, nihil injustitiæ in his Montibus admitti; cum enim justi hi tituli sint alias, servata æqualitate, ut partim dictum, partim dicetur, cur non in illis Montibus? Deinde auctarium, quod exigitur, indemnitatem maxime Montis, hujusque in bonum egentium conservationem, ac augmentum respicit. Ac demum, ut HENRIC. a S. IGNATIO in *Ethic. Amor. Tom. 2. Lib. 9. cap. 36. num. 419.* inquit, cum Montes illi publica erecti sint auctoritate, in commune bonum, Principes, tanquam patres communitatis, habentesque dominium eminentiale in bona subditorum, supplere censentur, si quid aliunde ad eorum justitiam forte deesset, Montibusque concedere jus in auctarium, non titulo mutui, sed communis boni, et contributionis in illud.

ARTICULUS V.

DE COMMODATO, ET DEPOSITO.

529. *Dico I.* Commodatum est contractus realis, nominatus, juris gentium, quo res ad certum usum ita conceditur gratis alteri, ut finito usu eandem restituat in specie. §. 2. *Inst. quib. mod. re contrah. oblig. L. 7. ff. de Pact. L. 2. ff. de Reb. cred.*

Dicitur 1°. quoad *certum usum*, quia proprietas manet penes commodantem, secus ac in mutuo accidit. Inde et sequitur 1. quod, usu nondum finito, revocari nequeat a commodante, L. 17. §. 3. ff. et L. 3. C. h. t. Excipe tamen casum, quo dominus ex improvise eventu eum in statum deveniret, ut sine magno incommodo re sua carere non posset, arg. L. 3. C. Locat. 2. quod commodatarius rem commodatam ad usus alios, citra furtum usus, adhibere non possit. §. 6. 7. Inst. de obl. quæ ex delict. L. 5. §. 8. ff. Commod.

2°. *Gratis*; quo à locatione differt. Unde si pro commodato quid detui mercedis loco, hoc in alium contractum degenerat, ac quidem in locationem conductionem, si id, quod datur, certum sit, et in pecunia numerata consistens, §. 2. Inst. quib. mod. re contr. obl. Si vero in re alia in contractum innominatum, L. 5. §. 12. ff. Commod. Merum tamen honorarium commodati naturam non mutat.

3°. Ut restituat *eandem in specie*. Hinc commodatum in iis rebus, quæ usu absumuntur, nequit consistere; nisi forte rei fungibilis usus citra consumptionem fuerit, ut cum commodatur pecunia ad ostentationem, vel etiam oppignorandam alteri. L. 3. §. fin. ff. Commod.

Dices: Commodatum sic descriptum non differt a *precario*; nam et in hoc res gratis ad usum conceditur restituenda in specie.

R. N. Ass. Prob. D. Conceditur eodem modo N. diverso C. Precarium enim est conventio, dum quis precibus petenti rem gratis utendam concedit, nullo utendi fine, vel modo præscripto, id est, quamdiu is, qui concessit, patitur, L. 1. ff. de Precar. Unde res precario data revocabilis est ad libitum dantis. Secus in commodato se habet. Porro precarium, L. 14. ff. h. t. negatur esse contractus, id est, vere et perfecte talis; nihilominus eo *reductive* pertinet; suo enim modo contractus reales imitari conatur; traditur enim in eo res cum jure utendi, etsi ad libitum revocabili.

Utrum vero in commodato sit compensationi aliquando locus? non sine commodo quæritur. Pro cuius decisione controversiæ

Observe: quætionem non moveri de *specie* commodata, vel *corpore*; certum enim est, quod species commodata, vel corpus compensationem refugiat; hoc est, commodatarius pro debito 100. aureorum, quos ipsi debet commodans; nequit retinere e. g. equum, vel vas pretiosum commodantis, ejusdem cum debito valoris, sed tenetur illud restituere in specie; a materia enim compensationis expresse excipitur *corpus*, sive res in specie debita, L. 18. ff. de pignor. act. Deinde compensatio est solutionis species, L. 4. ff. qui pot. in pign. Sed aliud pro alio invito creditori solvi non potest, L. 2. §. 1 ff. de R. C. Ac ratio est affectus subinde singularis, et quia domini sæpe specialiter interest, ut speciem sive corpus habeat. Unde in eo solo quæstio vertitur, an *quantitas rei commodatæ* compensationem admittat? ut si commodatarius rem commodatam sua deteriorando vel corrumpendo culpa commodanti 100. aureorum intulerit damnum, et commodans commodatario 100. aureos debeat, an, si tunc commodans agat actionem commodati, commodatarius possit opponere exceptionem compensationis? Negant HARPRECHT. ANT. FABER alique: affirmat cum ZOES. communior. Cum hac

530. Dico II. Quantitas rei commodatæ compensationem admittit.

Ratio est 1°. quod generalis sit regula : *Quantitatis ad quantitatem datur compensatio* juxta §. 39. *Inst. de AA L. 1. et seq. ff. de compens. L. 4. C. eod.* tunc apertius per *L. fin. c. eod.* ubi : *Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fieri sancimus, nulla differentia in rem, vel personam actionibus inter se observanda*; sed ab hac regula generali nusquam excipitur actio commodati, sed solum depositi : *Excepta actione depositi, §. 1. cit. L. fin. in fin. ac §. 2. L. fin. cit.* casus, quo quis rem alienam perperam occupavit. Ergo in commodato, dum agitur ad quantitatem, sive æstimationem rei commodatæ, locum invenit compensatio, modo, ut *L. ead.* dicitur, *causa, ex qua compensatur, liquida sit.*

2°. Per *L. 18. §. fin. ff. Commodat.* commodatarius conventus actione directa commodati non solum potest agere actione contraria, e. g. pro resarciendis impensis in rem commodatam factis; sed et directe opponere compensationem : *Quod autem contrario judicio consequi quisque potest, id etiam recto, quo cum eo agitur, potest salvum habere jure pensionis*; igitur etiam in præsentī casu quantitas debita, ut 100. aureorum, compensari potest cum quantitate 100. aureorum, qua ratione rei commodatæ, sed deterioratæ et corruptæ, debetur.

§31. *Dico III.* Depositum, in specie sic dictum, est contractus realis, quo alicui res mobilis, non litigiosa ab uno vel pluribus, aut litigiosa quidem, sed simpliciter ab uno gratis custodienda traditur, ut eadem restituatur in specie, §. 3. *Inst. quid. mod. re contrah. obl. L. 6. et 17. ff. pr. ff. Deposit.* Estque duplex, *voluntarium*, quod fit libera voluntate contrahentium, nulla impellente necessitate; *necessarium*, quod ex necessitate fit, puta, ob imminens incendium, tumultum, etc. unde et *miserabile* vocatur.

Dixi vero 1°. *in specie sic dictum*; nam etiam *sequestrum* depositi contractus est, non tamen sumpti specificæ, sed paulo latius. Sequestrum vero est, dum res litigiosa deponitur ea lege, ut pendente lite custodiatur, ea vero finita, victori restituatur, *L. 5. 6. ff. Deposit.* Est pariter aliud voluntarium, dum res utriusque partis litigantis libero consensu deponitur; aliud necessarium, dum id fit auctoritate judicis, parte licet invita; quod tamen regulariter prohibitum est *L. un. c. de prohib. sequestr.* quia hæc species executionis est; ab hac vero lis inchoari non debet, *L. 1. c. de Execut. rei judic.* nec quisquam privandus est commodo possessionis suæ, *L. 6. C. Unde vi.* Ut igitur id iudex possit, justa adsit causa, oportet, velut periculum dilapidationis.

2°. Quo *alicui*; scilicet qui recipere depositum lege non prohibetur. Sic pupillus deponere quidem potest sine auctoritate tutoris, quia conditionem suam per hoc deteriore non reddit, sed potius meliorem; non tamen sic depositum recipere cum obligatione potest, nisi quantum evaderet ditior, aut dolum committeret, *L. 1. §. 17. ff. Deposit.* Superioribus quoque Societatis Jesu depositum recipere vetitum est *Reg. 69. Præpos. Dom. Prof. et Reg. 64. Rector.*

3°. Res *mobilis*; immobilis enim in depositum proprie dictum non venit, *L. 1. pr. ff. Depos.* sed si res mobilis custodienda detur alteri gratis, hic contractus potius naturam *mandati* induit, *L. 5. §. 4. ff. de Præscript. verb.* Ac ratio est, quod id solum proprie poni possit, quod de loco in locum mo-

veri potest. Secus est in sequestro, cum et res immobiles sequestrari soleant, *L. 51. C. quor. appell. non recip.* at sequestrum non est depositum specificè sumptum, sed solum in sensu latiore; nam in sequestrem non sola custodia, sed plerumque simul possessio, *L. 17. ff. h. t.* quin administratio transit; neque res sequestrata quandocumque libet, ut in deposito specificè sumpto se habet, repeti potest, sed lite finita, *L. 1. §. 22. ff. h. t.* Sed neque obstat, quod etiam res immobiles recipiant custodiam, *arg. L. 11. ff. de peric. et commod. rei vend.* aliisque; aut quod etiam interdictum *Unde vi* detur de rebus depositis, *L. 1. §. 33. ff. de vi et vi arm.* quod tamen alias non in mobilibus, sed tantum immobilibus locum habet, *L. 1. cit. §. 6.* Nam quoad primum: res immobiles non recipiunt custodiam *rei*; sed tantum *circa rem*, cum furto auferri non possint, *§. 2. Inst. de Usucap. L. 38. ff. eod.* igitur nec in se custodia indigent. In deposito autem tantum est *rei* custodia; solum enim promittit depositarius, se facturum, ut res integra restituatur; non custodia *circa rem*, quæ curam *facti* simul exigit, ut quis subin adeat, perlustret locum custodiendum, quod *mandatarii* est. Quoad alterum vero: datur hoc interdictum de rebus depositis, non directe, sed solum *per consequentiam*, quatenus fuerunt accessiones fundi.

4°. Ut eadem restituatur *in specie*; ac quidem cum fructibus, *L. 1. §. 24. ff. h. t. L. 31. §. 10. ff. de Usur.* Item cum accessionibus, et usuris a tempore moræ, *L. 1. et 4. c. h. t.* Neque licet depositario reddere idem in genere; nisi forte aliter conventum, *§. 3. Inst. quib. mod. re contr. obl.* vel depositum in contractum alium degeneret. Præterea duo hinc alia fluunt:

Consectarium 1um. Non potest a depositario retineri depositum, dum sibi solvantur expensæ in rem depositam factæ; hoc enim jus retinendi depositarius defendere deberet *exceptione doli*, quasi deponens repeteret depositum, eo quod nolit solvere expensas; sed hæc ipsa exceptio speciatim in deposito prohibita intelligitur *L. pen. c. Depos.* Minus vero retinere poterit, si deponentis creditor, donec sibi satisfactum fuerit; id petat a depositario.

Consectarium 2um. Sine furto usus, nisi aliunde constet de voluntate deponentis, non licet depositario uti re deposita, *L. 29. pr. ff. Depos.* Unde si pecunia obsignata deponatur, vel, licet non obsignata, hac tamen lege, ut reddatur *in specie*, ea nullatenus uti licebit per *L. 29. cit. et L. 3. C. eod.* quia hoc casu non potest præsumi, quod deponens voluerit usum concedere. E contra aliud probabilius dicendum est, si pecunia deponatur *instar generis*, ut tantumdem restituatur, velut si pecunia deponatur non obsignata, ac sine addito, ut eadem reddatur *in specie*; modo depositarius tantumdem paratam habeat, ut quandocumque petenti domino reddere possit. LAYM. Zoës, contra alios.

Ac ratio est 1°. quod *L. 24. 25. et 26. §. 1. ff. Depos.* pecuniæ hoc modo commodatæ, sive depositæ usus non obscure concedatur; et licet *cit. L. 23. et 26.* fiat usurarum mentio deponenti præstandarum; id tamen debet intelligi vel de usuris a tempore moræ, vel pro casu, quo de his conventum; quia juris explorati est cæterum: *Rationem usurarum haberi non facile dicendum est, L. 24. cit.* 2°. Quia *L. 7. 8. C. Depos.* non reprehenditur depositarius, quod pecuniam depositam dederit mutuam; sed solum obligatur ad restituendum tantumdem; ergo. Estque a priori ratio; quod in hoc casu depositum notabiliter alteretur, multum *egrediens depositi notissimos terminos, L. 24. ead.*

multumque participet de mutuo; ideoque depositum *irregulare* sit. Quæ proinde ex *LL.* contra opponi possent, quibus vetatur usus depositi, eæ de deposito *regulari* procedunt, ut *L. 29. ff. Depos.*

§32. *Obj. cont. Concl. II. 1º. §. 2. Inst. quib. mod. re contrah. obl. commodatarius de re ipsa commodanti restituenda tenetur; sed hoc falsum esset, si commodatarius loco rei commodatæ obtendere posset compensationem debiti alterius.*

2º. Per *L. fin. c. de Commodat. Prætextu debiti restitutio commodati non probabiliter recusatur*, id est, non juste, nec legitime recusatur restitutio ex causa debiti; ergo est hic.

3º. In deposito non admittitur compensatio ob exuberantem in eodem bonam fidem, *L. fin. c. de Compens.* Cur ergo non id ipsum dicatur in commodato, utpote in quo commodatarius ad maiorem fidem obligatus, ac maiorem committeret perfidiam negando rei commodatæ restitutionem, cum ex deposito depositarius utilitatem non sentiat; in commodato vero in commodatarium transeat omnis utilitas.

Ad 1ºm: R. D. De re ipsa restituenda tenetur in commodato ordinario, si commodatum adhuc extet in natura, seu specie *C.* in casibus diversis *N.* In §. 2. *cit.* loquitur Imperator primo de commodato ordinario, in quo, si res extet in natura seu specie, haud dubie in se ipsa restitui debet, et non ejus æstimatio. Deinde progreditur ad casum, quo res apud commodatarium, quocumque modo, periit; vultque tunc non rem in se, quod esset impossibile, sed ejus æstimationem seu quantitatem restitui; atque hic sistit Imperator. An vero in casu, quo quantitas, seu æstimatio præstanda, opponi possit exceptio compensationis, nullo verbo decidit. Unde §. 2. *cit.* huc plane impertinens est.

Si dicas: Si res petatur existens in specie, non debet, ex dictis, admitti ejus compensatio; ergo neque si petatur res in æstimatione; quia pretium succedit in locum rei.

R. C: Ant. N. Cons. Ratio diversitatis est diversa juris dispositio hactenus allata.

Ad prob. R. Id verum esse in hæreditate, quæ est bonorum universitas augmenti et decrementi capax, ut dictum num. 205. non in aliis.

Ad 2ºm. L. cit. procedit de debito *non liquido*, quod sub prætextu debiti non liquidi, ut notat ad hanc *L. GOTHOFREDUS*, non habeat locum compensatio, ne ea *L.* pugnet cum *L. fin. c. de Compens.* triti vero juris est, liquidum cum illiquido non compensari. Respondent etiam alii in *L. fin. cit.* agi ad litteram de commodato, quod restituendum est in specie; favet huic responsioni *Glossa.* Quod si dicas: jam ex antiquiore jure notum esse, quod species debeat restitui; ac proinde non fuisse necesse, ut propterea consulerentur Imperatores, respondent: Imperatores sæpe alias ad dubia proposita respondere solitos juxta anteriora jura, cur ergo id ipsum hic non admittatur?

Ad 3ºm: R. N. quod commodatarius ad maiorem obligetur fidem, quam depositarius; sed longe major fides, vel exuberantia bonæ fidei in deposito, quam commodato requiritur; quia res deposita totaliter et unice depositarii fidei commissa est; et depositi finis præcipuus est, ut res deposita custodia-

tur, ac deponenti pro suo libitu hanc quandocumque repetenti restituatur, *L. Depositum. ff. Depos.* At finis primarius in commodato est, ut re commodata commodatarius utatur, eamque in consequentiam solum restituat.

ARTICULUS VI.

DE CONTRACTU PIGNORIS : QUIDQUE CENSENDUM DE PACTO ANTICHRETICO? LEGIS COMMISSORIÆ?

Pignus subin *objective* sumitur, pro ipsa scilicet re, quæ in pignus data, atque ita pignus passim vulgus accipit. Aliquando pro ipso *jure reali*, quod ex contractu pignoris creditori in re oppignorata constituitur, sicque de pignore agitur *t. t. ff. et C. qui pot. in pign.* Hic vero de pignore ut contractu potissimum agitur, unde

533. *Dico I.* Pignus est contractus realis, bonæ fidei, quo creditori res traditur in securitatem crediti, ut soluto debito eadem reddatur in specie. §. *ult. Inst. quib. mod. re contrah. obl.*

Dicitur 1°. quo creditori *res traditur*; est igitur contractus realis, qui rei traditionem exigit. Tradi vero in pignus potest res quælibet, quæ securum præstare creditorem potest, *L. 9. ff. de pignor. act.* corporalis et incorporalis, mobilis ac immobilis, propria atque aliena, modo in hac accedat consensus domini et ratihabitio, *L. 20. pr. de pign. act.* De prioribus item constat, *L. 11. ff. de Pign. L. 4. C. quæ res pign. dar.* Tradere autem in pignus potest, qui alienare; oppignoratio enim alienationis species est, *c. nulli. §. de reb. Eccl. alien. vel non. Extrav. Ambitosæ.* Deinde per hæc: *res traditur*, innuitur differentia pignus inter et hypothecam; nam, ut ait Imperator §. 7. *Inst. de AA. pignoris appellatione, eam proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit. At eam, quæ sine traditione nuda conventionione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicimus.* Unde simul intelligitur ratione objecti non differre hypothecam et pignus; licet enim plerumque pignus in mobilibus, hypotheca in immobilibus constitui soleat; potest tamen hæc etiam in mobilibus, pignus in immobilibus consistere.

Sed et illud inde colligitur, quod *hypotheca* sub pacti legitimi nomine potius veniat, quam contractus; appellatur etiam pignus, *L. 17. ff. de Pact.* de quo *jure honorario nascitur actio*; quantum enim actionem hypothecariam attinet, nihil interest inter pignus et hypothecam, §. 7. *Inst. de AA.* Indeque est, quod subinde ambo ab auctoribus sumantur promiscue; ac definitione communi describantur: conventio, qua res aliqua creditori obligatur in securitatem solutionis, ut inde ei satisfiat, si aliter satisfactum non sit. Quotuplex hypotheca sit a modo eam constituendi, *vid. num. 296.* Similiter et *pignus* inde varium est: aliud *conventionale*, quod solo consensu partium constituitur; aliud *prætorium*, Prætoris sive judicis edicto constitutum ante sententiam definitivam per missionem in possessionem debitoris contumacis, quæ tamen possessio per inmissionem potius est mera rerum detentio tanquam pignoris Prætorii; aliud *judiciale*, quod

Prætoris decreto constituitur per immissionem in bona debitoris jam condemnati, adeoque in executionem jam latæ sententiæ, ut ex illis bonis debitori immisso fiat satis; quæ vero possessio similis est illi, quam quis acquirit traditione pignoris conventionalis, *L. 26. ff. de Pign.* quæ, qualis sit, nunc patebit.

2º. *In securitatem crediti.* Igitur 1. nec rei oppignoratæ dominium ad creditorem transit, nec possessio civilis; sed custodia : 2. nec regulariter usus, de quo mox plura. Constant hæc ex *L. 38. §. 7. ff. de O. et A. L. 35. ff. h. t. §. 6. Inst. de obl. quæ ex delict.*

Porro ex data notione pignoris varia et diversa obligatio tam debitoris, quam creditoris universim intelligitur.

Ac quidem *debitor* obligatur 1º. ut pignus traditum non possit repetere, nisi facta creditori solutione debiti, utpote in cujus securitatem datum est pignus. 2º. Tenetur ad solvendas expensas creditori, si quas fecit in conservando pignore, tam necessarias, quam utiles, *L. 8. et 25. ff. de pignor. act.* qua tamen *L. 25. ead.* adstringitur creditor, ut ita moderatus sit, ut non cogat debitorem vel pignus vendere, vel sibi relinquere.

E contra *creditor* obligatur 1º. ad diligentem pignoris custodiam, ita ut teneatur præstare culpam etiam levem, si ex hac aut perierit pignus, aut deterioratum sit, *§. 4. Inst. quib. mod. re contr. obl.* 2º. Debito toto soluto tenetur pignus illico reddere; nec potest recusare solutionem sibi oblatam; quia pignus non datur absolute; sed tantum in securitatem debiti. Imo cum pignore hujus etiam fructus, meliorationes, accessiones, *L. 16. et 21. ff. h. t.* Procreditque hoc non tantum de fructibus perceptis a creditore, sed etiam iis, quos percipere potuisset, et per negligentiam omisit percipere, *L. 3. c. de pign. act.* Ac ratio est, tum quia res fructificat domino suo; dominus vero proprietarius pignoris est debitor; tum quia contractus pignoris celebratus est tam in bonum debitoris, quam creditoris; in hujusmodi vero contractibus, tenetur contrahens ex culpa levi, si hac alter contrahens damnificatus sit, ut dictum *cap. præc.* Dixi tamen: debito *toto* soluto; nam si totum solutum non fuerit, potest creditor retinere pignus; quia jus pignoris indivisum est pro debito toto, *L. 6. C. de distract. pign.* Demum 3º. per se loquendo non potest uti pignore, sine furto usus, *§. 6. Inst. de obl. quæ ex del. L. 54. ff. de furt.* ac universim, si non accedat alius titulus justus, non potest utilitatem creditor capere ex pignore, ut pluribus patet ex *Concl. seq.* Dixi: *per se loquendo*; potest enim uti, si usus in rei oppignoratæ bonum sit, commodumve debitoris; sic bene elocantur prædia oppignorata, quia cultura redduntur meliora, *L. 23. ff. h. t.*

534. *Dico II.* Pactum antichreseos (quo scilicet debitorem inter et creditorem convenitur, ut, donec a debitore solvatur pecunia credita, creditor ex re oppignorata interim percipiat fructus in vicem usurarum) adjectum contractui pignoris illicitum est.

Est communis Theologorum, Canonistarum, ac etiam plurimorum Civilistarum præsertim Catholicorum contra alios, præsertim e protestantium numero Doctorum. Ac ratio est aperta; usura enim est omne lucrum, quod capitur ultra sortem, non accedente alio titulo justo, ut lucri cessantis, damni emergentis, et similium, de quibus dictum supra de mutuo:

atqui vi pacti antichreseos caperetur lucrum supra sortem; nec, ut supponimus, accedit alius titulus justus; ergo. Deinde fructus jure naturali spectant ad dominum rei frugiferæ, nisi justo titulo transferantur in creditorem: atqui in casu pignoris nullo justo titulo transferuntur in creditorem; ergo non ad hunc sed ad dominum pertinent; ergo injustitiam committit creditor eos exigendo tanquam sibi debitos, et usuram stricte dictam; quia exigeret vi mutui. Nec dicas: exigeret vi pignoris; nam natura pignoris in hoc sita est, ut detur præcise *in securitatem debiti*; quidquid igitur plus exigitur, injustum et usurarium est, nec titulo alio, quam mutui exigitur. Unde et merito pactum hoc reprobatur a *jure canonico* ceu usurarium, *c. 1. et 2. de Usur.* ubi in priore declarat ALEXANDER III. fructus pignoris sine usura non accedere lucro creditoris; in altero INNOCENTIUS III. fructus ex pignore perceptos esse in sortem computandos; sed et *jure codicis*; nam *L. 1. 2. 3. C. de pign. act.* sat clare constituunt Imperatores, ut fructus pignoris in sortem imputentur.

Non recte etiam fit pactum *legis commissoriæ*, quo videlicet debitorem inter ac creditorem convenit, ut, si debitor intra statutum tempus non solvat creditum, pignus pro eo datum committatur, id est, totum transeat in dominium creditoris; reprobatur enim utroque jure; canonico, *c. 7. de Pignorib.*; civili, *L. 3. C. de Pact. pign. et de Leg. commiss. rescind.* Ac ratio est; quia, cum ordinarie pignora pluris valeant, quam sors credita, merito de injustitia, ac pravitate usuraria suspectum est.

535. *Obj. I.* Pactum antichreseos approbatum est utroque jure; 1º. Jure civili, *L. 11. ff. de Pignor. et Hypoth. L. 14. et 17. C. de Usur.* 2º. Jure canonico; nam *c. 1. de Usur.* decernit ALEXANDER III. quod possit clericus ex re sibi a laico pro mutuo obligata licite percipere fructus et retinere, nec debeat eos conferre in extenuationem sortis; ergo.

Ad 1ºm. R. N. A. Vel leges civiles, ut concordent cum *L. 1. 2. 3. de pign. act.* esse benigne explicandas de antichresi minus stricte dicta, in qua fructus percipiuntur ex pignore in vicem usurarum *compensatoriarum*, interveniente alio titulo justo; aut quia forte accedit contractui pignoris alius nominatus, ut emptio, aut innominatus, ut paulo post dicitur; vel dicendum, leges illas a jure canonico correctas esse.

Ad 2ºm. R. Explico: decernit, quod hoc possit clericus ex re aliena N. ex re sua C. Casus erat iste: alius rem clerici injuste possederat, deinde eandem ei dederat in pignus, ut inde fructus perciperet; respondit Pontifex, posse eum juste fructus percipere; et merito, quia tali casu per viam justæ compensationis redimebat, quod re vera ad ipsum pertinebat.

Inst. 1. INNOCENTIUS III. c. 1. de Feud. et ALEXANDER III. c. 8. de usur. permittunt domino directo, ut, si ei a vasallo feudum detur in pignus, ex hoc omnes fructus percipiat, nequaquam in sortem computandos; ergo.

R. D. Id permittunt præcise vi pignoris N. Quia id exigit natura feudi, ac proin solum declarant, quid ex natura feudi fieri possit C. Est enim hæc natura feudi proprie talis, ut, eo penes dominum directum existente, vasallus sit immunis a præstandis obsequiis; simul autem careat fructibus; ac vicissim dominus directus jus habeat percipiendi utilitatem, licet dominium directum maneat penes vasallum; inconveniens enim videtur, ut, re

feudali apud dominum existente, ipse non ut dominus, sed ut extraneus quilibet rem administret, et fructuum rationem suo vasallo teneatur reddere. Fructus igitur percipit dominus non præcise in compensationem remissi vasallo obsequii, sed ex natura contractus feudalis, quo se ita dominus et vasallus obligant. Merito tamen ad hoc exiguntur conditiones sequentes: 1°. Ut feudum illud non sit emptum pretio, nec in compensationem præcedentium meritorum, sed gratis concessum. 2°. Ut dominus directus non percipiat fructus ex meliorationibus et accessionibus aliis industria vasalli factis. 3°. Ut interea dominus a vasallo non exigit debitum obsequium.

Nec obstat, quod, si dominus directus pro tempore, quo feudum possidet titulo pignoris, habeat dominium directum et utile feudi, sequatur, feudum non posse esse pignus; quia hoc non potest constitui in re propria, cujus quis dominium directum et utile habet, adeoque eo tempore desinet esse vasallus, qui feudum in pignus dedit; nam

R. Dominium utile hoc casu solum in habitu manere penes vasallum, qui, soluto debito, potest pignus redimere, ex eoque fructus, ut ante, percipere; unde feudum potest adhuc habere rationem pignoris, quatenus dominus directus illud possidet cum obligatione illud restituendi vasallo, quam primum illud reluierit solutione debiti.

Inst. 2. In c. 16. de usur. permittitur genero fructus percipere ex pignore dato a socero pro dote promissa non tradita, quin hos debeat gener computare in sortem dotis; ergo.

R. D. A. Permittitur hoc ex titulo præcise pignoris N. ex alio C. Maritus hoc casu capit fructus pignoris loco fructuum dotis; cum enim ex fructibus dotis alere debeat uxorem, ac ferre matrimonii onera, dotem autem ipsam non habeat, jure suo fructus pignoris capit loco fructuum dotis: et qui pignus dedit loco dotis, etiam fructus pignoris loco fructuum dotis surrogasse censetur. Proceditque hoc, licet fructus ex pignore dotali etiam superent fructus ex dote percipiendos; sicut enim fructus dotis, destinati pro ferendis matrimonii oneribus, licite percipiuntur omnes juxta communem auctorum, quamvis longe excedant ferenda onera; ita etiam fructus pignoris dotalis percipi possunt omnes absque scrupulosa computatione fructuum, quos ferret ipsa dos. A dictis tamen excipe casum, quo is, qui dotem promisit, quam nondum tradidit, ejus interim fructus ipse præstaret; tunc enim cessaret ratio fructus capiendi ex pignore.

Inst. 3. In Germania Principes creditori non raro in pignus dant integrum castrum cum jure percipiendi omnes ex eo fructus, donec reluatur; ergo.

R. Hic contractus in se est emptio census annui ex castro cum pacto redimendi; ubi pecunia credita habet rationem pretii, et jus percipiendi fructus rationem mercis; emptioni vero hujus census adjicitur contractus pignoris, tum pro ipsius census annui solutione, tum etiam pro sortis ipsius principalis securitate. Idem responde ad consuetudinem Germaniæ, juxta quam annui 5. pro 100. capiuntur ex pignore; nisi forte dicere velis, hanc consuetudinem esse auctoritatis publicæ, sicut dictum de mutuo.

536. *Obj. II.* Si creditor emeret pignus pro ea summa, quam vult dare mutuam, cum pacto, ut, quandocumque libitum debitori, possit eodem pretio redimere pignus, validum esset pactum, et creditor haberet rem, ex

et eaque fructus perciperet, *L. 2. C. de Pact.*; ergo idem licebit per pactum antichreseos, cum utriusque sit idem effectus; nec una via debeat permitti, quod alia prohibetur, *R. 84. J. in 6. Confirm.* Imo licet hic contractus innominatus, *facio, ut facias; do, ut des*; sive concedo tibi usum prædii mei, ut mihi concedas usum pecuniæ tuæ; ergo etiam antichresis.

R. C. Ant. Si res bona fide et sincere geratur; et *N. Cons.* Nam *disparitas* est; si enim creditor pignus emat, deponitur qualitas creditoris, mutui, et pignoris, ac emptor fit dominus, fructusque lucratur jure dominii e re sua; sed et idcirco re empta casu pereunte, perit emptori, nec potest porro repetere pretium; quia generaliter res suo domino perit, *t. t. ff. de peric. et comm. rei vend.* At in pacto antichreseos creditor non fit dominus pignoris; igitur fructus capit ex re aliena; ac pignore sine sua culpa pereunte, potest repetere pecuniam creditam.

Ad Conf. R. C. Ant. Si res etiam geratur bona fide, serveturque æqualitas, ut neutri parti gravis sit, ac ratione periculi differat a mutuo, nimirum ut periculum pecuniæ, cujus solus usus concessus est, non sit penes usuarium, vel commodatarium, sed penes dantem, utpote qui manet dominus. Contractus enim *innominatus*, cum certam legem non habeat, totus ex *præscriptis* partium verbis dependet, ac regulatur *L. 3. et seqq. ff. de præscript. verb.* potestque assumere naturam contractus nominati, *L. 5. ff. de præscr. verb.*

Obj. III. Pactum *legis commissoriæ* approbari videtur *L. 16. §. fin. ff. de pignor. et Hypoth.*; ergo. *Conf. 1.* In emptione, venditione licet hoc pactum addere, ita ut, si emptor statuto tempore non solverit pretium, res incempta sit, *L. 2. ff. de Leg. Commiss.* *Conf. 2.* Per varias leges potest, qui rerum suarum administrationem habet, de iis pacisci, et paciscendo conditionem suam reddere deteriore; ergo.

R. D. A. Approbatur simpliciter *N.* approbatur hoc sensu, ut, si debito tempore non præstetur solutio, pignus sit venditum creditori, ita tamen, ut, quod ex venditione pignoris juste æstimati superest ad extinctionem debiti, restituatur debitori *C.* Hac vero ratione nulla committitur iniquitas.

Ad Conf. 1^{am}. R. *Disparitas* est: quia per hoc pactum contractui emptio-nis et venditionis adjectum emptor non patitur damnum; quippe qui hoc casu pretium; nec venditor, qui rem retinet. At in pignore læderetur debitor, utpote qui si pacti hujus rem omnino amitteret, quæ ordinarie valore debitum superare solet. Quod si valore non superaret debitum, equidem contra jus naturale non peccaretur; ageretur tamen contra leges humanas, quæ prohibent hoc pactum ob periculum usurariæ pravitatis, quæ alias ut plurimum committeretur.

Ad Conf. 2^{am}. R. 1. D. Antec. Potest pacisci, vel inire pacta quæcumque *N.* si tamen juri sint consona *C.*

R. 2°. N. Cons. Licet enim non peccet, qui inopia pressus, ut mutuas pecunias accipiat, hoc pactum init; peccat tamen creditor, sicut dictum de usuris vi mutui exactis.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS CÆTERIS, IN SPECIE CONSENSUALIBUS.

Supersunt ex contractibus verbales, litterales, et consensuales. *Verbales* sunt, qui a certa verborum solemnitate substantiam capiunt. Tales olim erant tres: *dictio dotis*; *promissio operarum, muneris*, a liberto cum juramento facta; et *stipulatio*, e quibus hæc ultima solum in Romano jure remansit. Est vero stipulatio contractus unilateralis, quo quis ad alterius interrogationem congrue in continente respondendo ad id, quod alterius interest, obligatur; ut: *spondes? dabis? facies? spondeo, dabo, faciam*. Verum cum constitutio *Leonina* verborum solemnitatem in stipulatione sustulerit; hodieque pacta nuda omnia vim stipulationis habeant, pariantque actionem civilem, non est, quod huic contractui immoremur. *Litterales* e contra sunt, qui substantiam et valorem a litteris habent. Talis vel unice, vel præcipue est in jure *contractus chirographarius*, quo quis ex spe futuræ numerationis chirographo suo fatetur, se accepisse pecuniam, quam tamen non accepit, illiusque restitutionem promittit. Ex quo contractu datur actio creditori putatitio ex præsumptione numeratæ pecuniæ contra putatitium debitorem, ut solvat; huic vero exceptio *non numeratæ pecuniæ*, nunc quidem a JUSTINIANO restricta ad biennium, hoc insigni cum privilegio, ut, hac exceptione opposita, creditor aliunde quam ex chirographo probare debeat, se pecuniam numerasse. Nihilominus, biennio licet lapso, probabilius debitori competit exceptio adhuc alia non privilegiata, vulgaris, ab ipso probanda, sibi pecuniam numeratam non esse; tunc enim aliarum exceptionum, quæ de se perpetuæ sunt, videtur naturam inducere; ac leges, quæ id negare videntur, commode explicari possunt, de exceptione non numeratæ pecuniæ privilegiata. Sed nec hic proinde contractus longius nostram operam exposcit. Soli igitur remanent contractus *consensuales*, inde sic dicti, quod solo consensu, quomodocumque externe expresso perficiantur, suntque: *emptio venditio, locatio, conductio, societas et mandatum*; de *emphyteusi* enim, qua juris realis specie, jam actum est.

ARTICULUS I.

DE CONTRACTU EMPTIONIS VENDITIONIS.

537. *Dico I.* Emptio et venditio est contractus consensualis de re sive merce pro certo pretio tradenda. *L. pen. §. ult. ff. h. t.*

Dicitur 1º. *Consensualis*; simul enim ac de pretio rei convenit, emptio venditio perfecta est, *pr. Inst. h. t.* etsi res necdum tradita sit, nec adhucdum solutum sit pretium. Si emptor pretium solverit, huic *actio empti* competit eo ipso contra venditorem, qui est in mora tradendi rem; e contra *actio*

venditi huic contra emptorem datur, si is, re a venditore tradita, sit in mora solvendi; quanquam emptor actionem suam cum effectu contra venditorem intentare non possit antequam pretium solverit totum, *L. 18. §. 8. ff. de Act. Empt.* sed licebit venditori interim rem retinere tanquam pignus.

2°. *De re*, quæ hic rationem mercis habet. Rei autem nomine non tantum res corporales; sed etiam incorporales, ut jura, veniunt; etiam aliquando res in spe, sive sola spes, velut si quis a piscatore, aut aucupe jactum, vel tractum retis emerit, valebit emptio, ac debebitur pretium, quamvis nihil captum sit, *L. 8. §. 1. ff. de contrah. Empt.* Porro res, quæ venditur, in commercio humano esse debet, id est, capax tanquam propria possideri. Unde vendi nequeunt sine simonia res sacræ et spirituales. Item, si quis liberum hominem vendiderit ad triremes, in manus hostium, capitale plagii crimen contrahit, *L. 1. ff. et C. ad L. Fab.*

3°. *Pro certo pretio*, scilicet pecuniario, sive pecunia numerata, *§. 2. Inst. h. t.* si enim res detur pro re, erit *permutatio*, *L. 1. ff. de contrah. Empt.* Pretium vero debet esse *justum*, ne æqualitas lædatur et jus naturale; justum autem pretium duplex est, legitimum et naturale. *Legitimum* dicitur, quod lege principis, vel magistratus est publica ordinatione definitum, et proin est *indivisibile*, ac servandum ab omnibus, etiam status ecclesiastici; cum hæc taxatio non sit contra immunitatem ecclesiasticam, et observantia ejus sit necessaria ad contractuum æqualitatem, commerciorum exercitium, et avertendum damnum cæterorum Reipublicæ membrorum. *Naturale* est, quod provenit ex ipsis rerum naturis, spectata etiam rei raritate, hominum affectu, aliisque circumstantiis juxta prudentem æstimationem. Et quia hominum judicia raro circa idem conveniunt, pretium hoc est *divisibile*; ac pretium naturale justum triplex est, summum, medium, infimum. Exemplo sit: pretium medium justum est 100. igitur pretium summum justum erit 105. infimum 95. ac si quid proinde exigatur ab emptore ultra 105. in dato casu; vel ematur a venditore infra 95. committetur injustitia. Unde jus læso infra dimidium justii pretii dat actionem, *L. 2. C. de Rescind. Vend.* vi cujus potest petere, vel ut contractus rescindatur omnino, vel reducat ad æqualitatem. Si emptor sit læsus ob vitium rei in substantia; vel licet circa qualitatem, tale tamen, quod facile deprehendi non potuit, ac cujus absentiae emptor alligavit consensum, competit ei actio tum ex *ædilitio edicto* in ordine ad rescindendum contractum; tum *redhibitoria*, ut venditor iterum habeat rem, emptori autem restituat pretium et interesse, *L. 21. et seqq. ff. de ædil. Edict. L. 13. ff. de Act. empt.* tum *æstimatoria quanti minoris*, qua non intenditur ipsius contractus rescissio, sed ut res ad æqualitatem reducat, et venditor tantum remittat de pretio, quanto minoris valet res ob vitium. Notandum tamen, quod *æstimatoria* sex tantum duret mensibus; *redhibitoria* anno utili, quo lapso spatio temporis utraque negatur in judicio ad præcidendam litium copiam.

538. *Dico II.* Venditor, contractu emptionis venditionis perfecto, probabilius tenetur rem *præcise* ipsam cum fructibus tam pendentibus, quam post contractum perceptis, omnibusque accessionibus atque aliis ad rem emptam pertinentibus emptori tradere: nec sufficit loco rei conventæ

solum præstare interesse. Est communior Theologorum ac Jurisconsultorum sententia contra FACHIN. MYSING.

Prob. Ex §. 4. Inst. h. t. ubi ait Imperator : *Et pretium persolvatur et res tradatur.* Præterea *L. 11. §. 2. ff. de Act. empt.* clare dicitur : *Ipsam rem præstare venditorem oportet.* Deinde *L. 1. ff. ad Leg. Cornel. de fals.* qui duobus rem eandem diversis contractibus vendidit, pœna falsi coercetur; ergo supponit lex, hunc injuste egisse, qui secundo rem eandem vendidit, et egisse contra obligationem suam, quod primo emptori non tradiderit. Accedit ratio; nam emptor obligatur determinate ad solvendum pretium venditori rem offerenti, ideo quia de hoc inter illos conventum fuit; ergo etiam venditor determinate obligatur ad tradendam rem, quia non minus inter eos conventum est de tradenda re; ac ne alias emptoris conditio fiat deterior, et lædatur æqualitas. Quoad *accessiones* per se patet; quia accessoria sequuntur suum principale; de iis, quæ ad rem pertinent, vulgo *pertinentiis* constat ex *L. 11. §. 17. ff. de Act. empt.* Pertinentiarum autem nomine venit quidquid vel ad rei venditæ usum perpetuo destinatum est, vel habetur pro parte, vel quod rei venditæ infixum est. Sic inter adpertenantias ædium est puteus, canalis, seræ, claves, etc. Castrorum, oppidorum, feudorum, territorium, hortus contiguus, jurisdictio, jura venandi, etc. iis cohærentia.

539. *Obj. I.* In obligationibus faciendi sive facti, explorati juris est, quod sufficiat præstare id, quod interest, per *L. 72. §. Celsus. ff. de V. O.*: atqui venditor habet obligationem facti, scilicet traditionis; hæc enim est facti. *II.* Per *L. 25. ff. de contrah. empt.* qui vendidit, necesse non habet fundum emptoris facere, ut cogitur, qui fundum stipulantis spondit; ergo necesse haud est rem tradere, ac tradendo transferre dominium. *III.* Per *L. 1. ff. de Act. empt.* si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agitur; ergo sufficit præstare solum interesse. *IV.* Actualis traditio rei se habet solum respectu contractus emptionis per modum complementi, quod ipsam essentiam supponit; ergo nihil peccabitur contra naturam contractus, etiamsi non sequatur rei conditio.

Ad 1um. R. D. M. In obligationibus facti nudi, vel simplicis, dum factum principaliter aut ultimo tanquam finis intenditur, velut alicujus opera in ædificando *T.* quia teste PICHLERO hic, non pauci Canonistæ etiam hoc negant, nixi *c. 1. de Pact.* In obligationibus non meri facti, sed simul juris, sive facti, ut dicitur, *prægnantis et habentis causam*; aut quando factum intenditur tanquam medium *N.* Sed traditio rei venditæ est simul juris, et medium, quia continet, et quia intenditur vel ad translationem dominii, vel conditionis usucapiendi.

Ad 2um. R. Ibi sermo est de fundo alieno vendito, quem quidem venditor tenetur per se tradere, sed non facere emptoris, id est, si evincatur, non tenetur eum comparare, et tradere cum translatione dominii: casus enim evictionis exceptus est, in quo solum ad interesse tenetur.

Ad 3um. R. L. cit. loquitur de casu, quo res emptæ ob moram venditoris tradi non amplius potest, vel quia interiit; vel quia evicta est a domino legitimo; vel quia secundo emptori jam tradita est, quo casu venditor utique non nisi ad interesse tenetur. Eodem sensu exponi debent leges similes,

L. 4. 11. C. de Act. empt. L. 12. ff. eod. ut concordent textibus claris supra allatis. Sic etiam in mutuo se habet, ubi admittenda est æstimatio, quando scilicet res credita in eodem genere vel qualitate haberi non potest, num. 504. Reg. II.

Ad 4um. R. N. Cons. Etsi enim traditio rei actualis sit contractus hujus non nisi complementum et velut consummatio, consensus in traditionem ipsius rei est de contractus hujus essentia; igitur ad rem ipsam tradendam ex conventionem tenetur.

540. *Dico III.* Tenetur etiam regulariter venditor emptori de evictione, si res vendita in judicio vel tota, vel ex parte evicta fuerit a domino. Est communis et certa ex variis legibus.

Nec refert quidem, quod de evictione præstanda specialiter conventum non sit, *C. L. 1. ff. L. 6. c. de Evict.* Evictio vero est rei suæ legitima per sententiam judicis recuperatio; ac *teneri de evictione*, est teneri ad id, quod interest emptoris, rem evictam non esse; ac proinde venditor præter mercis pretium emptori tenetur ad præstandum totum interesse damni emergentis, lucri cessantis, expensas omnes, quas emptor in rem emptam ac litem fecit, *L. 50. ff. de Evict. L. 43. ff. de Act. empt.*

Dixi vero: *regulariter*; excipitur enim, et cessat præstandæ evictionis obligatio, 1°. Si res evicta sit culpa emptoris, velut si sciens rem alienam emerit, nec tamen sibi tunc de evictione caverit, quo casu ne pretium quidem repeti potest, *L. 27. C. h. t.* Si debite dominum non *laudaverit*, hoc est, post motam litem non monuerit auctorem sive venditorem ut liti assistat, *L. 29. ff. L. 8. et 9. C. h. t.* Si contumax non comparuerit in judicio, ideoque condemnatus ad rem reddendam actori; appellationem omiserit, etc., *L. 51. 27. 29. ff. h. t.* 2°. Si emptor transegerit, vel liti renunciaverit, *L. 17. C. h. t.* Si res perierit casu, *L. 11. 21. ff. L. 26. C. h. t.* 3°. Si emptor non jure, sed vel injusta sententia, vel vi re empti expulsus sit, *L. 51. pr. ff. L. 8. et 13. C. h. t. L. ult. C. de Act. empt.* 4°. Si universitate per aversionem vendita res quædam singulares evincantur, *L. 1. C. h. t.* 5°. Si res sit evicta ex privilegio, velut restitutionis in integrum, retractus, si nimirum sciverit emptor, vel scire debuerit, hæc quibusdam competere; tunc enim sibi imputet. Aliud foret, si cui competeret jus retractus ex sola conventionem, emptore id ignorante, quin tamen de hoc eum moneret venditor; hoc enim casu culpa in venditore hæret. 6°. Demum si venditor speciatim pactus sit, se ad præstandam evictionem teneri nolle; eo enim casu etsi probabilius sit, eum quidem ad restituendum adhuc pretium teneri, poscente ita æquitate; non tamen ad id, quod emptoris alias interest, tenetur, nisi sciens rem esse alienam ignoranti hoc emptori vendiderit, *L. 11. §. ult. ff. de evict.*

541. *Dico IV.* Commodum, et incommodum, sive periculum rei in specie et perfecte venditæ, etsi nondum traditæ, penes emptorem est.

Per *commodum* vero omnis utilitas et lucrum rei venditæ accedens; per *periculum* contra damnum, vel ipse rei venditæ interitus, casu fortuito obtingens intelligitur. Ac quidem quoad commodum, sive fructus pendent tempore contractus nulla est controversia, etsi quoad postea natos quidam

cum MOLINA dissentiant; licet, ut nobis videtur, immerito; cum enim leges commodum in emptorem transferentes inter fructus non distinguant, ut §. 3. *Inst. h. t. L. 7. ff. de peric. et commod. L. 13. §. 10. ff. et L. 13. 16. C. de Act. empt.* sitque eadem pro utrisque ratio, communis sententia et melius fructus omnes emptori tribuit. Igitur quoad 2. p. de periculo contra GROTIUM, CUIJACIUM

Prob. I. Contractu emptionis venditionis perfecto omne commodum ad emptorem pertinet, ac quidquid etiam per alluvionem rei emptæ accessit, *L. 7. ff. de peric. et comm. rei vend.* ut fœtus pecorum, partus ancillarum *L. pen. C. de Act. empt.* Venditor omnes actiones sibi, utpote domino adhuc, ratione rei competentes emptori tenetur cedere, §. 3. *Inst. de empt. vend.* Sed quem sequuntur alicujus rei commoda, ad eum incommoda quoque pertinere debent, *L. 10. ff. de R. J.*

Prob. II. Venditor est debitor certæ speciei, quia debet emptori hanc in specie rem, velut domum, equum; sed debitor certæ speciei liberatur per hujus interitum casu fortuito contingentem, *L. 23. ff. de V. O. L. 5. ff. de reb. cred.* Accedunt leges innumeræ, periculum emptoris esse textibus asserentes claris, ut *L. 7. ff. de peric. et comm. cit. §. 3. Inst. h. t. L. 35. §. 4. ff. de contrah. empt. L. 13. §. 22. ff. de Act. empt.* ubi venditor servi non tantum pretium, sed etiam sumptus in servi funus, si mortuus est, ab emptore consequitur; ergo:

Dictum vero 1º. rei in specie venditæ; si enim res in genere esset vendita, ut 10. oves ex universo grege, tunc periculum penes venditorem remanet, ac pereuntibus 10. tenetur substituere totidem alias, quia genus non perit.

2º. Et perfecte sive absolute venditæ, ante enim quam perfectus sit contractus, periculum regulariter venditoris est. Unde 1º. in venditione conditionata non prius transit in emptorem periculum, quam existente conditione, *L. 8. pr. ff. h. t. 2º.* Si de contractu emptionis venditionis in scriptura conficiendo convenerit, non transit prius periculum, quam fuerit subscriptum, §. 3. *Inst. h. t. L. 4. C. h. t. 3º.* Si quid ad mensuram, numerum, pondus sit venditum, non transit periculum a venditore, nisi re admensa, numerata, appensa, *L. 35. §. 5. ff. de contrah. empt.* Quia videlicet in venditione rerum ejusmodi fungibilium semper subest illa conditio, si fuerit facta mensuratio, numeratio, ponderatio; igitur sicut alia conditionata emptio non est perfecta, nec transfert in emptorem periculum, ita neque hæc. Aliud foret, si res in numero, pondere, mensura consistens, non ad numerum, pondus, vel mensuram, sed ex integro per aversionem ematur pretio uno, ut totus grex, totum vini dolium, quidquid frumenti est in granario vel agro; tunc enim quantitas redacta esset ad speciem, periculumque esset penes emptorem. 4º. Nec transit periculum in alternativa speciei venditione, ut si venditus sit Stichus, aut Pamphilus; tunc enim, si mortuus prius Stichus, soli id venditori nocet, et adhuc emptori præstari debet Pamphilus; si vero et hic sit mortuus, emptori nocet, ac venditori tenetur præstare pretium, *L. 34. ff. de contrah. empt.* Et ratio est; quia, pereunte tantum primo, potest, et tenetur venditor adhuc secundum præstare viventem, cum verum sit, nondum totum id, quod emerat emptor, periisse. 5º. Si res ad solum gustum, ut vini, vel solam explorationem, ut equi, vendita, *L. 1. 4. 15. ff. h. t.* nec enim hæc perfecta, sed conditionata venditio est. Si res ad gu-

stum, et mensuram simul vendita, velut si dicat simul emptor : *Et pro singulis mensuris dabo sex solidos* ; adhuc enim conditionata erit venditio : si mensura sequatur ; ac tunc res venditori peribit : nisi in his mora emptoris in re accipienda, gustanda intervenerit, conjuncta cum dolo, vel culpa lata, *L. 5. 17. ff. h. t. 6º*. Demum si, re licet perfecte vendita, ita conventum sit, ut periculum penes venditorem sit, *L. 1. pr. ff. h. t.* vel si venditor in mora fuerit culpabili, quo minus res, quæ periit, traderetur : si dolo, vel etiam culpa levi venditoris pereat, aut deterioretur : si res vendita ante traditionem confiscetur ex delicto venditoris : si res periit vitio, quod traxerat ante contractum. *t. t. ff. et C. de peric. et comm. rei vend.*

542. *Obj. I.* Res perit suo domino, *arg. L. 9. C. de pignor. act.* ubi pignus creditori traditum, casu fortuito periens, perit debitori qua domino ; sed venditor rei emptæ ante traditionem manet dominus, §. 3. *Inst. de Empt. Vend.* ; ergo.

R. D. M. Nisi dominus ejusdem rei *in specie* sit debitor *C.* si sit ejus debitor *N.* Tunc enim, si sine domini culpa res pereat casu fortuito, liberatur dominus debitor a præstanda re, eaque creditori, cui erat debita, perit ; obtinetque tunc regula alia, quæ est a priore in *Maj.* exceptio, quod debitor certæ speciei, ejus per casum fortuitum interitu liberetur per *L. 23. ff. de V. O. L. pen. ff. de solut. L. 1. §. ult. ff. de peric. et comm. rei Vend.* Quoad pignus est disparitas ; quia debitor non debet creditori pignus, proinde non est debitor speciei, sed solum pecuniæ, dato pignore in securitatem debiti. Deinde omnis utilitas et fructus pignoris ad debitorem spectat ; unde et periculum sustinet : contra vero utilitas omnis et fructus rei emptæ ad emptorem pertinet ; merito igitur hujus simul periculum est.

Inst. 1. Domus elocata perit locatori ; ergo et domus vendita venditori : ideo enim primum ; quia locator ædium dominus est, *L. 15. ff. Locati.* sed etiam venditor rei venditæ, et nondum traditæ dominus est ; ergo.

R. C. A. N. Cons. Ad prob. D. Ideo præcise, quia locator est dominus *N.* simul ideo, quia non est debitor certæ speciei, sicut est venditor, et quia omne quoque ad locatorem pertinet *C.* Unde et patet *disparitas* ; nec enim locator est debitor certæ speciei, non enim debet ædes locatas, vel fundum locatum, sed tantum eorum fructus et usum ; fructus autem sunt incerti, an, et in qua quantitate nascituri sint, ut proin certa species dici non possint, cum demonstrari oculis nequeant, sed in conventionem ponitur merces quædam proportionata secundum ordinariam agri fertilitatem, quæ quo magis eo anno decrescit, tanto plus mercedis remitti æquum est. Sed nec usus est res certæ speciei, sed duntaxat factum aliquod.

Inst. 2. Pretium, si perit ante solutionem, emptori perit soli ; ergo etiam rem ante traditionem soli venditori perire æquum est.

R. C. A. N. Cons. Disparitas est ; quia pretium, quod debet emptor, est pecunia indeterminate quoad speciem, e. g. 100. hinc non est *per se* debitor certæ speciei, sicut venditor, sed tantum generis ; genus autem non perit, *L. 11. C. si certum pet.*

Inst. 3. Per *L. 14. ff. de peric. et comm. rei vend.* materia vendita et tradita emptoris esse periculo dicitur, si furto periisset ; sin minus, venditoris ; ergo ante traditionem periculum venditoris est, licet sit debitor speciei.

R. Legem loqui de re in genere vendita, materia vel trabibus; tunc vero venditoris esse periculum ante traditionem, supra jam excepimus.

Si vero incidenter roges, quomodo verba finalia *L. cit.* quibus dicitur, *videri trabes traditas, quas emptor signasset*, concordent cum *L. 1. pr. et 2. ff. eod.* ubi signatio dolii nondum traditionem inducit?

R. Nullam hic contradictionem esse; sed *disparitas* est; quod in vino vendito ante mensurationem venditio nondum sit perfecta, adeoque *signatio* traditionem operari non possit; sed in hoc casu ideo potius fit signatio, ne dolium submutetur. E contra venditio rei in genere statim perfecta est, licet periculum nondum sit emptoris, antequam res certa sit electa et tradita; signatio igitur ab emptore facta, puta, trabium, pro traditione habetur; cum per signationem certas eligerim trabes, quas mihi proin pro traditis esse volo; quia hæc signatio alium finem habere non potest.

Inst. 4. Per vulgatam alias regulam, in contractibus bonæ fidei nemo tenetur ad præstandum casum fortuitum, *L. 6. C. de pign. act.*; ergo hic emptori nocere non potest.

R. *C. A. N. Cons.* Contrarium enim inferendum erat: ergo non nocet venditori; hæc enim regula, ut omnes norunt, debitorem attinet: sed venditor est rei venditæ debitor; ergo huic nocere non debet rei in specie debitiæ interitus.

543. *Obj. II. 1º.* Juxta *L. fin. ff. de condict. caus. dat.* si dederò tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares, et Stichus perierit ante traditionem, possum repetere pecuniam: atqui tamen hic res erat in specie vendita, ac periculum penes venditorem fuit. *2º.* *L. 12. 13. 14. ff. de peric. et comm. rei vend.* ponitur casus, quo Titius emit lectos, quos venditor exposuit in via publica; Ædilis vero, qui viarum publicarum gerebat curam, eos concidit, diciturque, quod si lecti nondum fuissent traditi, neque emptor in mora fuerit, quo minus traderentur, venditoris esse periculum, *L. 11. eod.* si vero traditi essent, aut emptor fuerit in mora, tunc emptori eos perire; ergo. *3º.* Per *L. 13. §. 8. et seq. ff. de Act. empt.* fructus ad emptorem non aliter pertinent, quam si et ipse pretium omne persolvit; et vero alias fructibus et pretii commodo simul frueretur, hoc vero privaretur venditor, quod videtur iniquum; ergo saltem emptori non debentur fructus, quando nondum dedit pretium.

Ad 1um. R. *C. M. N. min.* Non enim in hac lege casus emptionis venditionis, sed contractus innominati, *do, ut des*, proponitur; quia *dedit* pecuniam, ut alter mihi *daret* Stichum, id est, dominium Stichi in me transferret (*dare* enim, phrasi juris proprie significat dominium transferre, *L. 75. §. ult. ff. de V. O.* ubi: *Hæc stipulatio fundum Tusculanum dari ostendit se certi esse, continetque, ut dominium omnimodo efficiatur*) in venditione vero non requiritur, ut venditor in emptorem transferat rei venditæ dominium; sed sufficit possessionis, ac conditionis usucapiendi translatio: in contractibus vero innominatis, si una pars jam implevit contractum, hæc contra alteram habet actionem præscriptis verbis, ut quoque altera impleat contractum, vel præstet interesse; secundo si pars altera culpa sua contractum non impleat, potest pars, quæ implevit per conditionem *causa data, causa non secuta* repetere rem præstitam; ac tertio, si pars altera sine sua culpa

non impleat, velut in *cit.* *L.* quia servus fuit mortuus, competit implenti contractum conditio ex pœnitentia ad rem datam repetendam.

Si dicas : Dum in *L. 5. §. 1. ff. de præscr. verb.* dicitur : *Si pecuniam dederò, ut rem accipiam, emptio venditio est ;* ergo et talis est in *cit. L. fin. 2º.* in *L. 5. cit.* ponitur contractus innominatus : si scyphos dederò, ut mihi Stichus dares, ac dicitur, quod Stichus meo sit periculo ; ergo cum in *L. fin.* Stichus, pro quo dedi pecuniam, non sit meo periculo, signum est, ibi non contractum innominatum, sed emptionem venditionem esse.

Ad 1^{am}. part. R. C. A. N. Cons. In priore casu emptio venditio est, quia accipere non significat dominium transferre, sed tantum, ut mihi tradatur Stichus, quod ad emptionem venditionem sufficit ; in altero vero contractus innominatus est ; quia dedi, ut mihi daretur servus, hoc est, ejus dominium consequeretur.

Ad 2^{am}. part. R. N. Cons. Quia dum in *L. 5.* Stichus meo esse periculo dicitur, sensus est, quod non possim intentare conditionem *causa data, causa non secuta*, quia, ex dictis, hæc tantum competit, si pars altera culpa sua contractum non impleat ; in *L. fin.* autem, dum dicitur, quod pecuniam repetere possim, sermo est de conditione ex pœnitentia, qua, licet sine alterius culpa res non fuit præstita, utpote quia mortuus servus, possum pecuniam repetere.

Ad 2um. *R.* Ibi merito res venditori periit, quia hic erat in culpa, quod lectos in via publica exposuerit.

Si dicas : *L. 13. eod.* emptor habet actionem legis Aquiliæ contra Ædilem hunc ; vel potest contra venditorem agere ex empto ad cedendam sibi actionem contra Ædilem, qui injuria lectos concidit ; ergo signum est, quod venditor non fuerit in culpa ; alias enim hic actionem ad resarciendum damnum injuria datum contra Ædilem non haberet.

R. N. Cons. Quia uterque tam Ædilis, quam venditor in culpa fuit ; Ædilis, quia non juste lectos concidit ; excesserat enim modum, cum potuisset lectos amovere ex via, nec debuisset eos continuo concidere ; et ideo contra eum datur actio legis Aquiliæ venditori qua domino, qui eam cedere debet emptori : venditor quoque in culpa fuit, quia lectos exposuerat in via publica ; ideoque concisio eatenus venditori nocet, ut non possit ab emptore exigere pretium.

Ad 3um. *R.* Ex his legibus id solum evincitur, quod interea, dum pretium solvat emptor, pignoris loco possit venditor cum re detinere fructus, restituendos emptori, si solverit. Quod si res jam tradita fuerit, ne venditor damnum subeat, satis cautum est per hoc, quod emptor, moram in solvendo faciens, obligetur venditori ad compensandum damnum ex dilatione solutionis proveniens. Cæteræ demum leges, quæ videntur innuere, periculum venditoris esse, intelligendæ sunt vel de venditore, qui non est debitor certæ speciei, vel de emptione venditione non perfecta et absoluta.

ARTICULUS II.

DE PACTIS EMPTIONI VENDITIONI ADJICI SOLITIS; LEGIS COMMISSORIÆ; ADDITIONIS IN DIEM; DE RETRO VENDENDO; ITEM DE JURE RETRACTUS.

544. *Dico I.* Pactum legis commissoriæ licite omnino emptioni venditioni adjicitur.

Prob. Nullo enim jure reprobatur, quin positive asseritur *L. 2. ff. de Leg. Commiss.* aliisque eodem, nec ex se adversatur justitiæ; consistit enim in hoc, ut, si debitor non solverit, res inempta sit, h. e. reddatur res cum fructibus, in quo nihil iniqui est. Ut vero vi hujus pacti ipso jure resolvatur venditio, requiritur 1º. ut pactum hoc (seclusa consuetudine forte contraria) venditioni adjiciatur in continenti; ac verbis directis, quæ ex sua significatione important resolutionem contractus, velut: *Res inempta esto*; secus enim, si verba adhibeantur obliqua, resolutionem contractus non nisi interveniente facto hominis importantia, velut: *Liceat fundum repetere*, non ipso jure resolvetur venditio, sed primum intervenitu judicis, *L. 3. C. de Pact. int. Empt.* 2º. Ut, habito resolutionis casu, continuo declaret venditor, velitne rem inemptam, an nihilominus stare contractu, *t. t. de Pact. Leg. Commiss.* Quod si tamen nullum esset solutioni præfixum tempus, venditio non committitur, nisi ante emptor per judicem constituatur in mora faciendæ solutionis, *arg. L. 32. ff. de usur. et fruct.*

545. *Dico II.* Licite etiam per se loquendo adjicitur pactum *additionis in diem*, sive quo convenitur, ut venditori liceat rem alteri *addicere*, hoc est, vendere, si intra certum tempus alius meliorem conditionem, id est, vel majus pretium obtulerit, vel solutionem celeriore; vel remittat onera ab emptore primo imposita; adeoque, dato casu, respectu emptoris primi inempta sit.

Prob. Nam constat ex *tot. tit. ff. de Addict. in diem*. Etsi autem, dum res inempta fit per pactum hoc, una cum re restitui debeant fructus formaliter extantes per *L. 6. et 16. ff. de Addict. in diem*; probabilius tamen non tenetur restituere fructus consumptos, etsi virtualiter extantes, sitque ex iisdem factus locupletior; tum per *L. 1. §. 1. ff. eod.* ubi emptor talis fructus et accessiones *lucrari* dicitur; tum quia fuit possessor bonæ fidei, et rei dominus, etsi revocabiliter. Dixi tamen *per se loquendo*; necesse est enim, ut emptor novus sincere, et non simulato tantum meliorem conditionem offerat. *L. 7. 9. ff. eod.*

Nec obstat 1º. quod *L. 6. et 16. cit.* non distinguant inter fructus, ac proinde fructus omnes, nec tantum formaliter extantes videantur debere restitui, nam

R. Etsi hæc leges non excipiant fructus consumptos, ac virtualiter extantes; excipit tamen eos *L. 2. cit.* dum inquit emptorem fructus *lucrari*, Vid. argumentum ex verbo *lucrari* desumptum quoad hos fructus *num. 205.* sicque in data responsione optime conciliantur leges.

Nec obstat 2º. quod, si venditio resolvatur ob pactum legis commissoriæ, restitui debeant ab emptore fructus omnes, etiam consumpti; nam

R. Lata est disparitas; dum enim per pactum legis commissoriæ resolvitur venditio, emptor est in mora culpabili; simul habuit pretium una cum re sibi vendita; ideoque nullam habet sibi faventem legem: aliter se res habet in casu altero; in hoc emptor sine culpa est; venditor interea pretium habuit, ejusque emolumentum; hinc emptori hic assistunt leges ante citatæ.

546. *Dico III.* Per se etiam licitum est pactum de *retrovendendo*, vel *redimendo*, quo scilicet convenitur, ut emptor, ejusve hæredes, possit aut debeat rem emptam revendere venditori: vel ut soli emptori liceat revendere; vel venditori soli liceat redimere; vel ut permissum utrique sit, emptori revendere, venditori redimere; sive dein certum præfigatur tempus, sive incertum.

Constat ex c. 10. de *fid. Instrum. Extrav. 1. et 2. inter Commun. h. t. L. 2. C. de Pact. int. Empt.* Dixi iterum *per se*; ne enim lædatur æqualitas, debet in venditione prima minui, vel augeri pretium pro ratione oneris, quod alteri contrahentium imponitur ex pacto *retrovendendi*. Unde si pactum adjiciatur in solius venditoris gratiam, ut huic soli liceat, quando voluerit, redimere, non vero emptori pari libertate revendere, debet minui pretium; contra augeri, si in solius gratiam emptoris adjiciatur, ut huic pro libitu soli revendere liceat, non sic venditori redimere; in priore enim casu emptori, in altero venditori non leve imponitur onus, pretio æstimabile, quod proin compensari debet, ne in contractu lædatur æqualitas, ita jubente justitia commutativa. Præterea pretium esse justum debet in revenditione, vel eo scilicet, quo valet tempore revenditionis; vel, si ita conventum, eodem, quo res primo vendita, ut ita evitetur iniquitas et usura palliata.

Porro emptor, dum vi pacti *retrovendit*, nullos probabilius fructus, ne quidem extantes formaliter, exceptis solis pendentibus et immaturis, cum re restituit; quin pendentes cum venditore dividit, *arg. L. 6. C. de Pact. int. Emp. et Vendit.* cum res fructificet domino suo, dominus vero rei interea antequam revenderetur, emptor fuit *per L. 4. C. eod.* Estque quoad hoc inter pactum de *retrovendendo*, tum inter duo priora, *legis commissoriæ et additionis in diem* disparitas, quod, in his duobus posterioribus venditionis resolutio fiat sic, ut retrahatur ad tempus vel intermedium, vel primum, quo facta venditio prima; cum nec leges fructuum omnium irrevocabile concesserint dominium. In priore vero casu resolutio venditionis non æque retrahitur; sed fit *per venditionem novam*: nec leges revocabile solum huic emptori tribuunt dominium, sed generaliter et absolute; ac merito, poscente ita æquitate; cum enim primus venditor interea perceperit omne pretii emolumentum irrevocabiliter; æquum sane est, ut et emptor primus sic fructus interim percipiat. Adde, quod in hac sententia usuræ palliata præcludatur aditus.

Nec obstat, quod in c. 5. *h. t. et c. 4. de pignorib.* reprobetur emptio venditio celebrata cum pacto de *retrovendendo*; non enim ibi reprobatum pactum de *retrovendendo* simpliciter, sed quod interveniret, ut facile hac in materia contingit, si res non sincere geratur, usura palliata; cum emptor

ibi fructus caperet ex re data pignori, nec vere vendita, sed solum ficte et simulate.

547. *Dico IV.* Jus *retractus* (alias dictum *prothymiseos*) est jus prælationis, quo quis præfertur emptori alteri. Est duplex, jus retractus legalis, et gentilitii. Prius sic dicitur, quia de jure communi civili quibusdam conceditur; alterum, quia proximo consanguineo competit contra emptorem extraneum in re immobili vendita a suo consanguineo. Fundatur hoc jus partim in jure canonico, c. 8. *de in integr. Restit.* partim constitutione FRIDERICI imperatoris, §. *Feud* 13. partim ratione, ut res majorum in familia ad hujus splendorem permaneant, ac quia per se triste est avitas domos ad extraneos devolvi, *arg. L. 38. ff. de R. V. et L. 22. C. de Administr. Tut.*

Ut tamen jus retractus effectum sortiatur, atque exerceatur legitime, requiritur 1°. ut retractio fiat intra annum utilem, sive annum et diem a die factæ et cognitæ alienationis, *arg. c. 8. de in integr. Restit.* 2. *Feud.* 9. ubi: *Annali silentio, ex quo sciverit, computando.* 2°. Ut retrahens suo retrahat nomine; quia jus retractus est personale, concessum in personæ favorem. Unde neque gaudens hoc jure istud in alium transferre potest. 3°. Ut retrahens tantum persolvat venditori pretium, quantum, intra justii limites, emptor obtulit; nec enim privilegium hoc vergere sine causa in venditoris præjudicium debet. 4°. Ut simul compenset expensas necessarias et utiles, quas forte jam bonæ fidei emptor et possessor in re emptâ fecit. TIRAQUELL. *Tr. de Jur. Retract.*

ARTICULUS III.

AN LICITA SIT EMPTIO CENSUS?

548. *Præmitto I.* Census sumptus formaliter (nam objective est ipsa illa res, quæ percipitur) est jus pensionem annuam ex re, vel persona alterius percipiendi. Qui jus percipiendi habet, *censualista*, sive creditor; qui vero obligationem solvendi pensionem, *censuarius*, vel debitor appellatur; id vero, in quo fundatur jus, sive unde pensio capitur, res *censitia*, vel censualis, ut ager.

II. Potest variis modis census constitui, ex quibus maxime usitati sunt sequentes: scilicet legato, donatione, transactione, condemnatione, emptione; unde quinque sunt celebriores census species: legatarius, donatarius, transactitius, pœnalis, emptitius; ex quibus postremus solum cum cadere in suspicionem injustitiæ posset, hujus est loci. Emptio venditio, qua constituitur, contractus censualis dicitur, ac definitur: conventio, qua jus percipiendi redditus annuos, ex re, vel industria personæ provenientes venditur, emitur.

III. In genere alius est *reservativus*; alius *consignativus*. Prior est, quando dominium rei plenum transfertur in censuarium, reservata solum pensione ex fructibus rei datæ, vel quantitate pecuniaria quotannis solvenda, *L. fin. C. de Rer. perm.* Licitum esse hunc censum nemo ambigit; ac constat ex facto JOSEPHI *Gen.* 47. dum prædia Ægyptiorum per frumenti permutationem

Pharaoni acquisita iis pleno jure restituit, reservata solum pensione annua. Alter est, quando, retento rei dominio, dominus alteri, uno ex dictis ante modis, consignat, vel constituit jus percipiendi pensionem annuam sive fructuariam, sive pecuniariam.

IV. *Census emptitius* dividitur 1°. in realem et personalem. *Realis* est, qui in certa aliqua re frugifera constituitur, ut vinea, agro, etc. unde solvi debet pensio, quemcumque res habeat possessorem; quia, cum hæc obligatio solvendi inhæreat rei, hæc semper cum re ad possessorem transit, instar servitutis, donec fuerit redempta. *Personalis* est, qui constituitur in persona certa, quæ obligatur ad solvendam pensionem annuam, ex industria, arte, opificio, non designatis una vel pluribus rebus certis, ex quibus præstanda sit pensio, licet aliquando in securitatem solvendi debiti in re aliqua certa creditori constituatur hypotheca.

2°. In redimibilem, et irredimibilem. *Redimibilis* est, qui redimi ex pacto convento potest, quod fieri potest tripliciter: nempe vel ex parte solius debitoris, si huic liceat, restituto pretio, se liberare ab obligatione solvendi porro census; vel ex parte solius creditoris, si iste possit pro libitu, resignato censu, repetere pretium; vel ex parte utriusque, si tam debitor pro libitu, restituto pretio, se liberare, quam vicissim creditor resignare censum, et repetere pretium; plane sicut Art. præc. dictum de pacto retrovendendi. *Irredimibilis*, qui nec debitore restituente pretium, nec creditore id sibi restitui petente, invito altero tolli potest; licet utroque consentiente tolli semper possit.

3°. In *perpetuum* qui nullum habet præfixum terminum temporis; unde in eo et jus percipiendi pensionem, et obligatio eam solvendi transit ad hæredes utriusque partis; *temporalem*, qui lapsu temporis conventi absolvitur; *vitalitium*, qui ad tempus vitæ censualistæ sive creditoris constitutus; *pecuniarium*, qui numerata pecunia; *fructuarium*, qui est solvendus in fructibus.

549. *Dico*. Licitæ est emptio census non tantum realis consignativi, sed etiam, per se loquendo, personalis; idque verum est non solum de censu redimibili, sed et irredimibili: modo videlicet pretium sit justum, vel juxta consuetudinem, aut legem, ut in Germania §. pro 100.; vel deficiente lege juxta prudentem æstimationem.

Pars 1ª. satis clare expressa atque approbata habetur *Extrav. de Empt. Vend. inter Comm. 1. et 2.* Item jure civili, *L. 8. §. 2. ff. de peric. rei Vend.* ubi usufructus sive jus percipiendi fructus ex prædio alieno dicitur emi posse; sed census realis est pars usufructus. Nec refert fructuarius sit census, de quo per se non est dubium; an pecuniarius? quia pensio fructuaria et pecuniaria in valore æquales sunt, cum pecunia omnium rerum æstimationem recipiat; ergo si licet fructuaria, etiam pecuniaria licebit.

Pars 2ª. inde probatur; quia potest emi jus ex dictis ad fructus naturales; ergo etiam ad industriales et mixtos. Deinde potest, ac solet a magistratu constitui et imponi personæ obligatio solvendi tributum ex arte, opificio, industria personæ; ergo et talis obligatio vendi poterit. Dixi tamen: *per se loquendo*; supposito scilicet, quod persona sit ejusmodi, quæ vel arte, vel opificio, vel alia industria possit lucrum facere; secus enim emptio census

personalis esset fictitia, ac committeretur usura palliata. Quod idem de censu reali dixeris, si debitor nullam haberet rem fructiferam.

Pars 3^a. probatur æque facile 1°. quoad censum redimibilem; quia licet venditionibus aliis adjungere pactum de redimendo vel pro libitu venditoris, vel emptoris, vel utriusque; modo servetur æqualitas, augeatur, vel minuat^{ur} pretium pro ratione oneris, alteri contrahentium impositi, ut dictum Art. præc. cur ergo non in hac venditione? Deinde quoad irredimibilem patet ex paritate de usufructu; si enim licitum est usumfructum totalem alicujus prædii emere vendere, sic, ut neutri parti, altera invita, liceat redimere, ut constat ex *L. 23. ff. et c. 83. in 6. de R. J.* licebit etiam sic emere et vendere censum, qui est pars ususfructus; quod juris enim est in toto quoad totum, est quoque de parte quoad partem.

550. *Obj. I.* In contractu censuali intervenit mutuum virtuale, et proinde usura palliata; ergo. *Prob. Ant.* Quia si censuarius velit redimere censum, debet reddere pecuniam ejusdem quantitatis, sicut qui mutuum accepit, et præterea singulis annis, usque dum redimat, aliquid solvere.

II. In emptione census plus accipitur, quam datum sit; ergo committitur injustitia. *Prob. Ant.* Empto censu 5. aureorum in singulos annos pro 100. post lapsum 20. annorum accipit totam summam capitalem, et post 40. annos duplum, et insuper totam recipit summam capitalem a venditione, si hic vellet censum redimere.

III. Emptio census redimibilis ex utraque parte rejicitur et prohibetur a Pio V. *Extrav. et Constit. Cum onus.* In specie in Germania prohibetur a CAROLO V. in *Reform. Polit.* in Comitibus Augustanis anno 1548. solum permittente, ut jus redimendi tantum penes venditorem esse possit. Idem statuit RUDOLPHUS II. in *Ordin. Polit.* Francofurti anno 1577. tit. 19.

IV. Proprius et primarius pecuniæ usus est, ut per eam res cæteræ æstimentur; non vero ut ea sit sui ipsius æstimatio: sed hoc contingere videtur in emptione census *pecuniarii*; ergo hic saltem illicitus est.

V. Leges civiles prohibent, ne homo detur in pignus: sed per censum personalem homo videtur poni in conditione etiam deteriore; cum jus census sit majus jure pignoris; ergo non licebit emptio census personalis.

Ad 1um. *R. N. Ant.* Nam 1°. substantia contractus censualis aut rem, aut personam fructiferam exigit, ex cujus fructibus census emitur; sed hoc non curatur in mutuo. 2°. Substantiale est mutuo, ut vi contractus mutui detur obligatio ad summam capitalem restituendam totam, præcise scilicet ideo, quia mutuo accepta fuit; nec ante in mutuo habetur æqualitas; at hæc habetur in contractu censuali per obligationem præcise præstandi censum annuum: ut vero vel venditor restituat pretium, vel emptor jus ad censum revendat, non provenit ex vi contractus censualis primum initi, et ob acceptas pecunias; sed potius requiritur contractus novus revenditionis et réemptionis, ad quem per speciale pactum se obligare possunt. Proinde dum redimitur census, redditur pecunia, et non ad inducendam æqualitatem contractus censualis primum initi, sed loco pretii pro re, quæ iterum venditur. 3°. Licet per revenditionem restituatur tota summa, sicut restituitur in mutuo; non tamen propterea contractus censualis dici potest flecti in mutuum, cum adhuc longe dispar utriusque effectus sit; in mutuo enim si

pereat pignus sine creditoris culpa, nihilominus obligatus permanet mutuatarius ad restituendum mutuum, ut satisfiat obligationi in mutuo contractæ; at in contractu censuali, quia ad restitutionem pretii novus requiritur contractus, ac consequenter etiam merx reemenda, sequitur, cessare obligationem reddendi pretium, si res, aut persona censitia pereat; quia census sine re frugifera esse nequit. Unde si nihil est, quod retrovendatur, sine culpa creditoris, extinguitur etiam reemendi, et retrovendendi obligatio.

Ad 2um. R. N. Ant. Prob. D. Accipit totam summam capitalem vi contractus censualis *N.* vi empti juris ad percipiendam pensionem, vel censum *C.* In contractu censuali non emuntur pensiones ipsæ in se successive percipiendæ, sed jus ad illas; jus autem hoc ad pensiones singulas suo tempore percipiendas in æstimatione morali æquiparatur summæ capitali, quæ datur. Sic in emptione prædii et cujuscumque rei fructiferæ accidit, cujus redditus post lapsum 20. annorum adæquant summam capitalem emptionis, et post 40. annos habetur duplum, et simul habetur prædium; nec tamen ulla hic injustitia intervenit. Ac ratio est, quod universim in emptione rerum fructiferarum non emanant fructus successive percipiendi in se ipsis, sed jus ad illos, quod jus non tanti æstimatur, quanti omnes fructus simul collecti; sed quia remotis temporibus primum percipiendi, tantum in spe sunt, eventibus incertis, periculis, laboribus, expensis subjecti; non possunt ita æstimari, ac si jam omnes simul præsentibus percipiendi essent. Quod vero, soluto contractu, ac jure, dum census redimitur, reddi debeat pretium pro hoc jure datum, mirum esse non debet; quia tanti hoc jus valet, quando retrovenditur, quanti valebat, dum emebatur. Hinc retorquetur argumentum in quavis emptione venditione cum pacto de retrovendendo.

Ad 3um. R. D. Ant. Rejicitur tanquam ex natura sua usuraria *N.* propter periculum usurariæ intentionis *C.* Unde ait Pius V. si quis sub alia forma, quam ipse præscribat, contractus censuales celebraverit, contra eum tanquam de usuræ labe suspectum, eaque ex præsumptione agendum esse. Sed nec constitutio Pii V. est recepta in Germania, nec ubique; imo nec Romæ amplius viget, testibus LESSIO et HAUNOLDO. Pariter constitutioni CAROLI V. et RUDOLPHI II. contrario usu in plerisque provinciis derogatum est.

Ad 4um. R. N. min. Nam pecunia non est hic æstimatio sui ipsius, nec datur pecunia pro pecunia; sed est æstimatio juris et datur pecunia pro jure ad pensionem pecuniariam, sive dum venditur, et emitur primo, sive dum retrovenditur.

Ad 5um. R. D. Ne detur in pignus proprie, id est sic, ut, deficiente solutione, possit creditor illum usurpare ut servum *C.* ne detur in pignus improprie, id est, ne se obliget ad certam pensionem præstandam ex sua industria, arte, negotiatione, etc. *N.* Si enim hæc ipsi imponi possit a magistratu, cur non poterit ipse se ad eandem præstandam alteri obligare?

ARTICULUS IV.

DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE, ITEM MANDATO.

551. *Dico I.* Locatio conductio est contractus consensualis, bonæ fidei, quo usus rei, vel opera personæ alteri pro certa mercede conceditur, *Princ. Inst. et §. 1. h. t. L. 14. 22. ff. Locat. Conduct.* Hinc tria hæc ad hujus essentiam contractus requiruntur, et sufficiunt : 1°. Consensus mutuus, non vero actualis traditio. 2°. Res utenda, vel præstanda opera. 3°. Locarium, sive merces. Universim vero locatio conductio est *rerum*, quando rei usus; vel *operarum*, dum operæ illiberales præstantur; vel *operis* faciendi, dum opus conficitur pro certa mercede.

In *locatione rerum* is locator dicitur, qui rem utendam, vel fruendam concedit; conductor vero, qui accipit. In *locatione operarum* is, qui promittit vel præstat alteri operam pro mercede in ordine ad conficiendum opus, diverso sensu idem locator est et conductor; locator respectu operæ, conductor respectu operis: e contra qui operam postulat, ac dat mercedem, conductor est operæ, e locator operis, *L. 22. cit. §. 2.* Ac universim, qui recipit mercedem pro usu rei suæ, vel opera sua, *locator* dicitur; qui vero mercedem dat, *conductor*; qui tamen subinde alia in specie nomina in jure sortitur; qui enim agros conducit, *colonus*; qui ædes, *inquilinus*, *L. 37. ff. de acquir. poss.*; qui vectigalia, *publicanus* appellatur, *L. 16. ff. de V. S.*

Dixi vero: quo *usus rei, vel opera pro certa mercede* conceditur; hinc elucet 1°. magna hujus contractus cum emptione venditione similitudo; quin iisdem ferme legibus, quibus emptio venditio, regulatur, *pr. Inst. h. t.* Differt tamen locatio ab emptione maxime, quod in locatione res non in perpetuum, sed ad certum plerumque tempus pro mercede præstetur. 2°. Hinc et utriusque locatoris et conductoris obligatio deducitur.

Conductoris quidem obligatio est 1°. solvere mercedem conventam totam; quin, si in mora sit culpabili, cum usuris. 2°. Non deserere rem conductam ante finitum conductionis tempus, sine justa causa. 3°. Uti re conducta non ad alium usum, quam qui conventus. 4°. Damnum ferre, si res conducta ejus culpa lata, vel levi pereat, aut deterioretur, velut si inquilini culpa, ejusve domesticorum confractæ fenestræ, fornaces, seræ, etc. Communis auctorum per §. 5. *Inst. L. 9. 11. 13. 25. ac seqq. ff. h. t.*

Locator rerum tenetur 1°. dare liberum rei locatæ usum. 2°. Compensare expensas in rem locatam factas; ac quidem necessarias per se; utiles, si eas conductor cum locatoris scitu fecerit. 3°. Compensare damna conductori illata ex rei locatæ vitio, quod sciebat; imo si locavit dolia vitiosa, licet ignoranter, ex speciali dispositione juris, *L. 19. §. 1. ff. h. t.* quia lēx in hoc casu præsumit ignorantiam culpabilem. Constant hæc ex *L. 9. 13. 15. 19., etc. ff. h. t.* Sed et 4°. nequit expellere conductorem, nisi ob mercedem biennio non solutam, *L. 54. 56. ff. h. t.* vel ob malum rei usum, *L. 3. C. h. t.* vel ob necessariam reparationem, vel usum ipsi domino necessarium, *ibid.* Unde infertur, quod etiam, re vendita, eum expellere possit, juxta vulgatum illud Germanorum: *Kauff gehet vor Miethe.* 5°. Regulariter tene-

tur remittere mercedem vel totam, vel partem, si conductor sine sua culpa, sed vel injuria tempestatis, vel alio casu fortuito notabile passus damnum, *c. 3. h. t. L. 15. et 25. §. ff. eod.* Ac ratio est; quia pensio in locatione rei frugiferæ ad compensandos fructus percipiendos constituitur; ergo vel nulla, vel modica debet exigi pensio, si nulli, vel modici possint fructus percipi. Dixi tamen: *regulariter*; excipi enim debet 1. si aliter fuisset conventum. 2. Si damnum sit modicum, *L. 25. ff. h. t.* 3. Si damnum compensetur per præcedentium, vel sequentium annorum fertilitatem. 4. Si jam collecti fuissent fructus, et postea periissent casu, ut incendio.

Locator operæ tenetur 1º. remittere mercedem, si sua culpa non præstitit, quod promisit, *L. 15. §. 6. ff. h. t.* 2º. Non recedere sine justa causa ex servitio ante finitum tempus; uti et conductor sine causa ex eodem nequit ante terminum expellere. 4º. Compensare damna ex immaturo discessu orta domine; id enim poscit justitia, ac *arg. L. 1. C. de serv. fugit.* Unde non peccant solum famuli, ancillæ, etc. sic discedentes, sed et tenentur ad compensanda damna inde profecta.

§52. *Dico II.* Mandatum est contractus consensualis, bonæ fidei, quo negotium honestum, ab alio ex fiducia committitur et gratis administrandum gerendumque suscipitur, *L. 1. ff. h. t.* Mandatum nomen a *manus datione* trahit, ait ISIDORUS *L. 4. cap. 4. Orig.* Olim mandatum officio atque amicitia æstimabatur; postea actionem ex mandato Romani dederunt.

Dictum vero 1º. negotium *honestum*; res enim prohibita et illicita mandari non possunt, neque ulla ex ejusmodi mandatis nascitur obligatio, *§. 7. Inst. L. 6. 22. ff. h. t.*

2º. *Ex fiducia*, eo quod mandans in mandatarii persona singularem ponat fiduciam. Hinc et mandatarii obligatio intelligitur: 1. ob hanc fiduciam nequit ordinarie substituere alium: quod tamen si fecisset, ac rem æque feliciter gessisset per alium, mandans ex gestis obligatur, *L. 8. 46. ff. h. t.* 2. Tenetur ad culpam etiam levissimam, *L. 13. ff. eod.* 3. Ob dolum et culpam latam notatur infamia, *L. 1. 6. ff. de his, qui not. infam.* 4. Fines mandati nequit excedere, *L. 5. ff. §. 8. Inst. h. t.* nec mandans mandatarii excedentis facto tenetur.

3º. *Committitur et gratis suscipitur.* Per primum differt a *negotiorum gestione*, quæ quasi contractus est, in eo sita, quod quis negotium non commissum ultro suspiciat. Per alterum, quod *gratis* suscipiatur, contractus gratuitus esse intelligitur, ac differre a locatione. Hinc etiam a *jussu* distinguitur, quo potestati nostræ subditi stricte obligantur, quin illi, quod jubentur, libere suscipiant.

ARTICULUS V.

QUID CONTRACTUS SOCIETATIS? QUÆ PACTA ILLI ADJICI POSSINT, SIVE AN CONTRACTUS, DICTUS VULGO TRINUS, LICITUS ET HONESTUS SIT?

De honestate atque utilitate contractus societatis nemo dubitat; ut ejus tantum hic jura exponenda sint. Solet vero non raro contractui societatis adjici conventio, qua conferens pecuniam in societatem, cum cæteris sociis

paciscitur, ut, quidquid contigerit, sua sors salva maneat, reddaturque integra cum lucro certo, sed minore, quam sit illud, quod alio merito sperare potuisset. Conventio hæc contractus *trinus* dicitur, eo quod contineat 1º. contractum societatis; 2º. assecurationem sortis; 3º. venditionem lucri incerti sperati pro certo minore. Contractum hunc trinum ceu illicitum rejecere DOM. SOTUS, BANNEZ cum quibusdam aliis; recentius vero tanquam usuræ reum ad tribunal vocavit, damnavitque P. CONCINA, in *Diss. Hist. Theol. de usura Contr. Trini*. Jure? an injuria? ex dicendis patebit.

553. *Dico I.* Societas est contractus consensualis, bonæ fidei, inter duos, vel plures initus, de conferenda re, vel opera in commune, lucri in commune faciendi causa. Sumitur ex *Inst. h. t. ac tol. tit. ff. pro Socio*.

Dicitur 1º. *Contractus consensualis*; quo ejus differentia a *rerum communione* intelligitur; hæc enim societatis effectus est, ac stare potest sine omni societate; in eamque etiam casu incidere possumus, ut si pluribus eadem res testamento legata est, *L. 2. ff. Comm. divid.* estque quasi contractus. At societas est contractus verus: eam non nisi consensu inimus; eoque præcise perficitur.

2º. De conferenda re, vel opera. Hinc 1. a *quantitate* rerum collatarum triplex est societas: *universalis*, qua bona omnia, præsentia et futura, quocumque titulo quæsitâ communicantur, *L. 3. §. 1. L. 73. §. 1. pro Soc.* Deinde *generalis*, qua illa solum, quæ ex quæstu veniunt, in commune conferuntur, *L. 7. et 8. ff. eod.* Demum *singularis*, qua vel unius rei certæ, vel unius negotiationis causa societas initur. 2. A *modo*, quo res, vel opera in commune confertur, rursus societas tripliciter fieri potest: *Primo* si plures eam inter se contrahant sic, ut, quidquid in hac societate agitur, celebratur cum extraneis, omne totius fiat societatis nomine. *Deinde* si duo ita contrahant, ut unus duntaxat pecuniam conferat, quin ipse laboris, industriæ aliquid suscipiat, sed onus negotiationis omne alter solus habeat, *L. 5. ff. h. t.* Demum si ita paciscantur plures, ut quilibet suo negotietur nomine, sed, lapso anno, negotiationis, lucri et damni, inter se rationes reddant.

3º. Lucri in commune faciendi. Hinc 1. prohibita, ac illicita est societas, in qua unus soli sibi lucrum omne stipulatur; alter vero omne damnum solus suscipit; dicta vulgo *leonina*, ab apologo apud PHÆDR. *Lib. 1. fab. 5.* cum leo, qui nullum periculum subierat, nihilominus asinum, prædam communem ex venatione dividendam, discerpserat; qua socii calamitate cautior facta vulpecula, prædam ferme totam leoni reliquit, *L. 29. ff. h. t. 2.* Hinc communionem inducit societas; ac consequenter jus dat in re, quæ, et quatenus communis est; unde, cum ad quemlibet rei suæ commoda et incommoda pertineat, facile patet, quod æqualitas, inter socios servanda, respiciat primo ad communionem *lucris*; secundo ad communionem *damni*. Divisio autem lucris et damni inter socios, pro diversis casibus, diversa et implicata est. Ac quidem ejus determinatio fieri ex mathesi solet ad jus applicata; de quo vid. WOLFFIUM *de Jur. Nat. part. 4. §. 1345.* et passim arithmeticos de regula societatis, sive consortii. Hic interim sequentes sufficiant generales *regulæ* pro divisione lucris et damni inter socios.

Regula 1ª. Si partes non sint nominatim expressæ, partes lucris et damni

æquales sunt, *L. 29. pr. ff. pro Soc. §. 1. Inst. h. t.* æqualitate tamen non arithmetica, sed geometrica, nimirum pro rata pecuniæ, vel operæ collatæ, *L. 6. et 8. ff. eod.*

Regula 2^a. Si vero partes expressæ fuerint, eæ servandæ sunt, etsi inæquales sint, *§. 1. Inst. h. t. L. 29. cit.* cum enim contractus ex conventionem legem accipiant, pacta contractui societatis adjecta quoad divisionem lucri et damni servare oportet; nisi vel substantiam societatis everterent, vel prohiberentur jure positivo, vel naturalem æquitatem violarent, pōnendo inæqualitatem, quæ non compensaretur in alio. Sicut vero voluntaria liberalitas; sic pactum, quo compensatur aliqua inæqualitas, substantiam societatis non evertit; modo remaneat aliqua communio seu participatio lucri et damni, quæ, utpote necessario ex societatis natura fluens, nunquam potest tolli omnino, salva societatis substantia; sicut per pactum adjectum emptioni non potest prorsus removeri omnis res, omne pretium; etsi per varia pacta varias pati alterationes possint.

Regula 3^a. Si alius rem, alius operam contulerit, lucrum quidem et damnum commune fit, non autem sors, *§. 2. Inst. et L. 52. ff. L. 1. C. h. t.*

§54. *Dico II.* Licitus et honestus est contractus trinus, supra descriptus, etiam inter easdem personas eodem tempore initus. Ita Theologi plurimi et gravissimi, de quibus infra.

Prob. I. Juxta leges, ex quibus naturam contractuum discimus, potest sic iniri societas, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur, *§. 2. Inst. de Societ.* Item, ut nullius partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit, *L. 29. §. 1. ff. pro Soc.* Sed hoc per assecurationem contingit; ergo assecuratio inter socios habere locum potest. Sed et conventio de lucro certo minore pro majore sperato et incerto, cum pariter leges approbent societatem, in qua socius collatam pecuniam cum certa quantitate recipit ex pacto, et reliquum lucrum omne alteri socio ceditur, *L. 52. §. 7. ff. pro Soc.* Favet etiam non obscure INNOCENTIUS III. c. per vestras. 7. de Donat. inter vir. et uxor. ubi, cum vir ad inopiam vergeret, et cautionis pro dote præstandæ esset impotens, jubet dotem mulieris alicui mercatori committi, ut de parte honesti lucri vir onera possit matrimonii sustentare; dubium enim esse nequit, hic a Pontifice contractum societatis suaderi: sed et hic pactum assecurationis adjunctum fuit; alias enim dotem, cujus tamen securitati consultum volebat, periculo multo magis æstimabili exposuisset; damnum enim mercatori casu fortuito, qui apud mercatores infrequens non est, obveniens, pro rata dotem ex natura societatis contingeret, utpote cujus periculum absque contractu assecurationis mereator non susciperet. Accessisse quoque pactum de lucro certo minore pro majore incerto verosimillimum est; per lucrum enim incertum non obtinebatur finis Pontificis; bene tamen per pactum de certa parte honesti lucri.

Prob. II. Contractus iste triplex potest licite et honeste divisim iniri cum diversis; ergo etiam simul inter personas easdem. *Ant.* ab adversariis admittitur plerisque. Et vero 1°. societas per se honesta est, omni- que jure approbata; similiter 2°. pactum assecurationis, ut constat ex num. 549. Sed etiam pactum de lucro certo minore pro incerto majore sperato; est enim emptionis species: sicut igitur spes copiosæ piscationis

venditur pro determinato pretio; sic spes majoris lucri. Nec læditur hic iustitia, cum tempore contractus detur utrinque æqualitas inter spem lucri et metum damni, *L. 8. ff. de contrah. empt.* Hic enim *alea* intervenit; quos contractus, dum ab æqualitate non receditur, honestos esse, omnes uno ore affirmant cum Theologis Jurisconsulti. *Prob. Cons.* Natura enim unius contractus non excludit conjunctionem aliorum, velut in emptione venditione patet; quæ enim alicui contractui naturalia sunt, ut est communio damni societati, possunt per pactum abesse, quin evertatur contractus substantia. Sed neque *æquitati naturali* quidquam officit illa contractuum conjunctio; inæqualitas enim, quæ per assecurationem advenit societati, compensatur per spem majoris lucri, quod assecuranti socio ceditur, ac non raro multum superat lucrum minus certum.

Accedit plurimorum, ac gravissimorum Doctorum auctoritas, JOAN. MAJOR in 4. *Sent. Dist. 15. Q. 49.* MARTIN. NAVARR. *Man. Conf. c. 17.* MALDER. in 2. *de Just. Tr. 5. Cap. 2. Dub. 9.* Cardin. TOLETUS *Instr. Sacerd. Lib. 5. cap. 44.* MOLINA de *J. et J. Tr. 2. Disp. 417.* LESSIUS de *J. et J. Lib. 2. Cap. 25. Dub. 3.* Cardin. de LUGO de *J. et J. Disp. 33. Sect. 5.* MASTRIUS *Theol. Mor. Disp. 5.* GIBALINUS de *Usur. Lib. 6. etc.* Quibus adde Academias complures et Facultates Theol. COLONIENSEM, TREVIRENSEM, COMPLUTENSEM, SALMANTICANAM, MUGUNTINAM, INGOLSTADIENSEM, etc. quas exhibet Libellus Parisiis tertium editus anno 1745. sub titulo : *Examen Théologique sur la Société du prêt à rente.*

535. *Obj. I.* Contractus ille trinus cum societate *leonina* coincidit : sed hæc vel ab ipso jure civili proscripta est, *L. 29. ff. pro Soc.*; ergo.

II. GREGORIUS XIII. respondens WILHELMO BAVARIÆ Duci; usurarium declaravit contractum, quo quis dat alteri pecuniam, ut, præter annum censum, sors salva et integra reddatur : atqui si contractui societatis adjici posset pactum assecurationis, vel de lucro minore certo pro majore incerto, immerito ita respondisset S. Pontifex; quia dici contra potuisset, quod contractus propositus a WILHELMO nihil sit aliud, quam societas cum pacto assecurationis, ac lucro minore certo pro sperato majore.

III. SIXTUS V. in constitutione, quæ incipit *Detestabilis*, reprobatur contractus posthac ineundos, quibus cavetur pecunias, aut res alias in societatem conferentibus, ut quoquo casu sors ipsis salva restituatur a socio; vultque contractus ejusmodi censi deinceps debere illicitos ac usurarios; simulque prohibet, ne societates ejusmodi, quæ usurariam pravitatem redolent, incantur talibus cum pactis; ergo.

IV. Conjunctio trium illorum contractuum chimærica est; communionem enim lucri et damni, tanquam notam characteristicam societatis, omnia exigunt jura : sed communionem hanc excludit assecuratio, ac venditio lucri majoris sperati pro minore certo; ergo chimæricus est contractus trinus, sicut (ait P. CONCINA) hircus-cervus; licet nec hircus, nec cervus seorsim implicet.

V. Lucrum speratum, sive forsitan futurum, æstimabilitatem non habet; igitur nec æqualitatem cum re certo danda, quia lucrum omne assecurantis esse debet; cum ejus sit lucrum, cujus est periculum.

VI. Contractus trinus re ipsa est mutuum palliatum : 1º. quia effectus est idem; idem enim, quod per usuram ex mutuo, obtinetur per contractum

trinum; ergo. 2°. Quia conferens ita pecuniam, transfert hujus dominium in mercatorem, sicut mutuans in mutuatarium; pecunia enim sic collata mercatori perit, sicut mutuata mutuatario; ergo.

VII. Contractus trinus nullo modo tolerandus est: 1°. quia, ait P. CONCINIA, inventus ad declinandam usuram; ergo in fraudem usurarum inventus est. 2°. Quia admissio contractu trino eludentur contra usuras leges omnes, omnisque exulabit usura.

Ad 1um. R. N. M. Societas enim leonina qualis sit, paulo ante dictum est, scilicet dum quis sibi omne lucrum stipulatur soli, alter omne damnum suscipit; sed in contractu trino lucrum dividitur, nec penes unum solum est; ac licet unus solummodo ferat periculum; id tamen compensatur cessione lucri majoris quanticumque futuri. Unde in ipsa L. 29. cit. dicitur, nihilominus ita coiri societatem posse, ut nullius partem damni alter sentiat; lucrum vero commune sit.

Ad 2um. R. N. min. cum prob. Contractus enim GREGORIO XIII. propositus ad nullam aliam speciem, quam mutui, poterat reduci; census enim, vel societatis contractum non posse intervenire judicabant Theologi Romani, eo quod cum cujusvis conditionis homine poneretur iniri, citra personarum delectum, sive hæc industria in negotiando pollerent, sive non, ut jam suo loco observavimus. Si tamen cum delectu personarum fierent, quæ vel fructifera possiderent bona, vel industria pollerent, posse, judicabant in relatione ad summum Pontificem contractum hunc rationem habere vel census, vel societatis licitæ. Quid ergo hinc contra contractum trinum, qui potius inde probatur? Cum enim in contractu proposito S. Pontifici ponatur sors salva reddenda, et hic rationem societatis licitæ habeat juxta Theologos Romanos, si persona sit pollens industria, necesse est, assecuratio etiam supponatur intervenire, qua socius accipiens sortem assecurat.

Ad 3um. R. D. Reprobatur, prohibet ejusmodi contractus, quia sunt usurarii in se, ac jure naturæ illiciti, etiamsi servetur æqualitas N. ex præsumptione usurariæ pravitatis; aut quando inæqualitas per eos inducitur, quæ non compensatur C. Vult SIXTUS V. ejusmodi contractus censi usurarios ex præsumptione, sicut PIUS V. in constit. Cum onus, illos, qui contractum censualem non cum ea forma, quam ipse præscribat, celebraverit; de quo vid. dicta de empt. cens. Sed hæc Sixtina constitutio, quatenus præsumptive velit haberi usurarios, nec in Belgio, nec Germania, nec tota Italia recepta est, nec in Gallia.

Quod vero SIXTUS V. non damnet hos contractus ut absolute usurarios, aut jure naturæ illicitos, inde evincitur, 1°. quod TOLETUS, cujus opera SIXTUS ad perficiendam hanc constitutionem usus, post ejus divulgationem in *Instruct. Sacerd. cap. 41.* hanc ipsam constitutionem laudans, aperte doceat, posse contractui societatis adjici illos duos, modo socius, aut alius hanc conditionem ineat libere. 2°. Quod BENEDICTUS XIV. lectis licet ante Concinianis demonstrationibus, aut rectius declamationibus contra contractum trinum, moneat Episcopos, ne quam censuram infligant sententiæ de honestate contractus trini; cum Apostolica Sedes nullam inflixerit hactenus, etsi minus congruere videatur Sixtinæ constitutioni. De Synod. Dioces. L. 7. cap. 50. 3°. Quod Rota Romana jam olim judicaverit, in constitutione Sixtina comprehendi solum casus usurarios de jure communi, additis tan-

tum majoribus pœnis, teste FLAVIO CHERUBINO in *Comput. Bullarii, Schol. 1. ad Bullam 43. Sixti V.* ac quod Rota eadem recenter *per tres uniformes* in eadem causa decisiones, nimirum 4. Junii 1742. coram BUSSIO, 7. Junii 1743. coram MOLINO, 26. Junii 1744. coram PERALTA, judicavit, constitutionem Sixtinam non obesse contractui trino. Inquit vero Card. de LUCA *Relat. Rom. Cur. Disc. 32. n. 86.* alias præ centum probabilistis æstimatus a P. CONCINA, *stultitiæ speciem esse, privatorum scribentium auctoritatem exæquari huic auctoritati (Rotæ Romanæ).*

Ad 4um. R. N. Assert. Ad prob. M. R. Vel per notam characteristicam, similesve phrases, intelligis contractus *substantialia*, vel *naturalia*? Si *primum*; nimiam juris ignorantiam prodis, quatenus ad substantiam societatis pertinere communionem *damni* contendis, contra apertam *L. 29. ff. pro socio.* cit. ante, et §. 2. *Inst. de Societ.* in Conclus. Si *secundum*; rursus error committitur, cum hæc, salva substantia, abesse possint, saltem alterari; possunt igitur hi tres contractus æque bene stare simul, quam hircus et cervus in eodem stabulo; neque enim ullus dicit, contractum societatis transformari in alterum assecurationis, sed tres contractus inter se distinctos celebrari simul posse cum eodem socio, sicut celebrari possunt cum diversis. Quod si vero per illos contractus inducatur inæqualitas, quæ non compensatur, injusta quidem, non tamen chimærica societas erit.

Ad 5um. R. N. Ant. Lucrum enim speratum, vel futurum in spe æque est æstimabile, quam pisces in spe, vel fortuito capiendi; sed hi vendi possunt, *L. 12. ff. de Act. empt.* Sed et falsum est, *totum* lucrum ex assecurata sorte perceptum assecurantis esse debere; sufficit periculum ex assecuratione prudentis arbitrio taxatum compensari.

Ad 6um. R. N. Ass. Ad prob. 1^{am}. R. N. Cons. Nihil enim notius ac certius, quam effectum eundem, lucrum idem posse per contractus varios inter se distinctos et quæri, et obtineri. Sic in contractu censuali idem habetur effectus, qui in mutuo; num inde quis inferat, emptionem venditionem census in se usurariam esse?

Ad prob. 2^{am}. R. N. Ant. Ineptus hic conceptus dominii est, certe non adæquatus, socium dominum fieri, *quia pecunia huic perit*; sic enim omnem tolles assecurationis contractum; sic et conductor fiet dominus rei locatæ, si hujus simul in se periculum suscipiat. Ex contractu isto nimirum et seria amborum conventionione tenetur negotiator pecuniam collatam cum reliqua applicare negotiationi utriusque nomine; unde non negotiator solum, sed et conferens illius pecuniæ retinet dominium. Quod autem hæc conferenti non pereat, non inde est, quod societas abierit in contractum mutui dominium transferentis, sed ex contractu assecurationis societati adjecto.

Ad 7um. R. N. Ass. Ad prob. 1^{am}. R. N. Ant. Forma contrahendi per geminum pactum societati adjectum ad majorem commerciorum commoditatem, mutuamque contrahentium utilitatem inventa est. Sed et tota titubatur argumentatio, velut si diceret montes pietatis inventos esse ad declinandas usuras; ergo in fraudem usurarum inventi sunt.

Ad prob. 2^{am}. R. N. Ass. Contractus enim hic non nisi cum iis iniri potest, qui alienæ pecuniæ subsidio possunt et solent acquirere lucrum majus, quam quod vi contractus præstare tenentur: si pecuniæ dentur alteri, non

nisi mutuum celebratum censebitur, ac lucrum inde perceptum usura, ut jam supra ad responsum GREGORII XIII. observatum est.

Prætermitto consulto argumenta alia, potius paralogismos, quibus præsertim P. CONCINA contractum trinum persequitur, ne debilitate argumentorum vim inferam legentis patientiæ, cum nec divinare quis poterit, quid ex iis concludi possit contra contractum trinum; velut dum eundem impugnat auctoritate S. BASILII in *Ps. 14.* S. AMBROSII *Lib. de Tob. cap. 14.* S. HIERON. *Comment. in cap. 18. Ezech.* INNOCENTII III. *cap. 7. de Donat. inter vir. et uxor.* ALEXANDRI III. *c. 4. de Usur.* cum singuli ne a longe tractent de trino contractu. Dehortatur S. BASILIUS a sumendo mutuo ob fœneratorum insatiabilem cupiditatem. SS. AMBROS. HIERON. non in pecuniis solis, sed et in auctario cujuscumque nominis supra sortem recepto usuram committi. ALEXANDER III. loco cit. usurarum crimen ne quidem pro redimenda captivi vita admittendam vult. De INNOCENTIO III. quam potius pro contractu trino sit, ex ejus textu in prob. Concl. tenes. Amabo! quid ergo ex his contra contractum trinum, non dicam probatus Theologus, sed Dialecticæ studiosus inferat?

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

DISSERTATIO VI.

DE JUSTITIA COMMUTATIVA ET HINC ORTA OBLIGATIONE RESTITUENDI.

556. PROOEMIUM. Sicuti jus juxta n. 4. sic *justitia* vario sensu accipitur. 1°. Pro complexione et cumulo virtutum omnium, quibus nimirum homo adæquatur legi; justum enim quoque dici solet, quod suæ regulæ adæquatum, ac commensum est, cui adæquari debet, cum debitum quoddam includat et adæquationem, ut ait Doctor Angelicus Q. 80. a. un. : at ita voluntatem regulæ suæ, legi divinæ, adæquat virtutum collectio; inde et justitia dicitur, et pars justitiæ virtus quælibet. Sic in Scripturis divinis sæpe justitia sumitur, Matth. 5. *Beati, qui esuriunt, et sitiunt justitiam* : ac ibid. *nisi abundaverit justitia vestra plus, quam Phariseorum*, etc. Item frequenter hoc sensu justitiam Patres accipiunt. Hinc et fit, ut 2°. justitiæ nomen tribuatur aliquando ipsi *charitati*; quia videlicet charitas voluntatem toti divinæ legi conformem reddit, utpote virtutes omnes quodammodo continens, teste Apostolo ad Rom. 13. v. 10. *Plenitudo legis est dilectio*; quo sensu de eadem S. AUGUSTIN. loquitur Lib. de Nat. et Grat. c. ult. *Charitas inchoata, inchoata justitia est; charitas magna, magna justitia est; charitas perfecta, perfecta justitia est*; quin et idcirco gratia sanctificans subin appellatur justitiæ nomine, utpote forma hominem justum, Deoque charum denominans, velut a Patribus Tridentinis Sess. 6. cap. 6. 7. atque alibi. 3°. Demum pro virtute, qua specialiter est ad alterum, illi jus suum tribuendo. Atque hoc solo in sensu de justitia deinceps disseremus.

557. Justitia, hoc posteriore modo accepta, in genere definitur ab ULPIANO L. 10. ff. de J. et J. *Constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*. Sustinetur hæc definitio ab ipso Doctore Angelico quoad rem 2. 2. Q. 58. a. 1. Theologis, ac Jurisconsultis plerisque, etsi, juxta rigorem logicum, posset dari exactior, velut ista : *Justitia est virtus moralis, vel habitus voluntatem inclinans ad tribuendum perpetuo ac constanter cuique jus suum*.

Dictum vero 1°. *Constans ac perpetua*, id est, propositum habituale et firmum, non tantum una, aut altera vice; sed semper, quolibet tempore eventui, alteri jus suum tribuendi : qui enim tantum semel, vel aliquoties vellet reddere alteri jus suum, vere justus non esset; neque possidere virtutem justitiæ dici posset.

2°. *Voluntas*; non solum actualis, sed etiam habitualis, ut definitio justitiæ tam habituali, quam actuali conveniat.

3° *Jus suum*; videlicet passivum, quod quidem immediate est vel actio,

vel actionis cujusdam omissio alteri debita; mediate vero est illud, quod per actionem præstatur alteri, ut 100. aurei, quos alteri debes.

4°. *Cuique tribuendi*; id est alteri cuicumque, qui habet jus activum adversus nos; justitia enim ex conceptu suo essentiali est virtus ad alterum, ut volunt omnes, et probat S. THOM. 2. 2. Q. 57. ac D. AMBROS. L. 1. de Offic. c. 4. *Justitia, inquit, suum cuique tribuit, alienum non vindicat; utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.* Igitur finis justitiæ non propria, sed aliena utilitas est, jus scilicet activum alterius, gravans libertatem nostram, ne lædamus terminos alienæ libertatis et juris, vel ut resarciamus læsos.

558. Dividitur justitia in *commutativam*, *distributivam*, *legalem*, ac *vindicativam*. Permittitur hæc divisio ob auctoritatem ferme omnium, cum sit recepta a plerisque, etsi, in rigore logico, non sit univoca; neque enim species illæ singulæ naturam justitiæ in genere perfecte participant: nam imprimis *vindicativa* justitiæ solum pars potestativa, non subjectiva est; quia alteri non tribuit aliquod jus, nequidem minus rigorosum, cum utique, si proprie loquamur, malefactores non habeant jus ad pœnam exigendam, sed obligationem tantum ad sustinendam; nec ipsis fit injuria, si non puniantur, sed pœna ipsis debetur solum titulo honestatis. Peccat quidem judex absque justa causa non plectendo facinorosos, atque etiam peccato injustitiæ; at non ob jus malefactoris ad pœnam, sed ob jus Reipublicæ, cui obligatur ex contractu tacito ad plectendos criminosos Reipublicæ noxios; cui proinde inferret injuriam, si illos pœnis non coerceret. Deinde justitia *commutativa*, ut patebit, jus strictum sive proprietatis, ac rigorosum respicit, exigitque perfectam alteritatem jurium: secus justitia legalis, et distributiva, cum inter civem et Rempublicam non detur perfecta alteritas; quod enim pars est, hoc totius est. Porro *legalis* respicit jus altum, et debitum in hoc jure fundatum solvit; at jus altum non tam jus proprietatis est, quam jurisdictionis, cum sit dispositivum in bonum commune civium. Sed et *distributiva* in ratione juris activi a commutativa recedit; non enim cives habent jus proprietatis, si proprie loquamur, simpliciter ad officia Reipublicæ, cum hoc jus principaliter ac prius tendat ad bonum proprium; jus vero civium principaliter ad bonum Reipublicæ. Nec officium tale ante distributionem est subditi absolute, sicut contra est id, quod ex justitia commutativa redditur alteri. Igitur justitiæ divisio, cum definitio justitiæ non respiciat univoce jus activum et passivum in speciebus singulis, neque etiam alteritatem jurium, univoca dici nequit. Dicuntur tamen justitia legalis et distributiva pressius justitiæ præ aliis virtutibus ad alterum; quia propius imitantur justitiam strictam, scilicet commutativam, respiciendo ex parte alterius *jus*, quod *quodammodo* suum est, sive *minus rigorosum*, tribuendo illud *suo modo* ad æqualitatem; tum quia directe magis ex debito quodam ordinantur ad felicitatem Reipublicæ.

559. Atque his justitiæ differentia, ac specierum justitiæ a reliquis virtutibus *ad alterum* intelligitur, quæ, etsi etiam ad alterum sint, tamen vel non reddunt æquale, vel hoc non reddunt ut aliquo jure debitum, atque extinguendo jus activum alterius; quia debitum harum virtutum oritur a

radice inextinguibili, vel non adæquabili: Sic debitum religionis erga Deum a radice infinita est divina excellentia; pietas erga parentes a radice non compensabili, quia pro vita accepta æquale reddi non potest. E contra gratitudo erga benefactores reddere quidem æquale potest, sed neque hoc reddit, neque exigi potest ut debitum jure. Plenius hæc intelliges ex iis, quæ de qualibet justitiæ specie in particulari disputabuntur.

Justitia commutativa a commutationibus, sive mutuis utrinque dationibus et acceptionibus, aut contractibus nomen ducit. Ac quoniam sola inter species justitiæ respicit jus strictum activum alterius, quod adæquare perfecte intendit, ut amplius declarabitur, sola etiam, si læsa fuerit, post se obligationem restituendi trahit: hinc eidem quæstiones de restitutione adnectimus.

CAPUT I.

DE NATURA, OBJECTO ET PROPRIETATIBUS JUSTITIÆ COMMUTATIVÆ, ET VITIO ILLI OPPOSITO.

Duo duntaxat hoc capite attingemus: agemus 1°. de natura, objecto, proprietatibus justitiæ commutativæ; 2°. de vitio illi opposito, injustitia, seu injuria.

ARTICULUS I.

QUID SIT JUSTITIA COMMUTATIVA? QUÆ EJUSDEM PROPRIETATES?

560. *Dico I.* Justitia commutativa est constans ac perpetua voluntas tribuendi cuique privato, vel quasi privato jus suum, sive rigorosum ad æqualitatem. *Sola* enim commutativa justitia hoc speciale habet, quod jus alterius stricte dictum respiciat, nimirum jus proprietatis, cujus læsio obligationem restituendi, et reparandi illatum damnum inferat. Hinc et sola *justitia stricta* appellari solet. Objectum ejus materiale proximum sunt actiones, vel omissiones præstandæ alteri, per quas illi suum redditur; remotum vero res ipsæ, quæ tribui debent; formale *quod* est ratio debiti; formale *quo*, sive *propter quod*, est honestas specialis in illa redditione debiti relucens. Præterea

Dictum 1°. Cuique *privato, vel quasi*; est enim justitia commutativa quasi privata inter privatos, vel quasi tales; illius enim est ordinare partem communitatis ad partem.

2°. *Ad æqualitatem*, non præcise geometricam; sed arithmeticam, et perfectam inter duas quantitates, seu terminos adæquandos inter se, ut alteri tribuatur tantum, quantum ei debetur, velut accepisti mutuos 100. reddere debes 100. Ac ratio est, quia, quamdiu non reducitur æqualitas perfecta sic, ut jus activum alterius non extinguatur perfecte, nondum

habet quisque suum, id quod tamen spectat justitia; quæ proinde non quiescit antequam hoc jus activum alterius ita adæquetur, ut nihil porro sine injustitia exigi possit. Ex his aliæ præterea justitiæ commutativæ proprietates facile deteguntur. Unde

561. *Dico II.* Proprietates cæteræ justitiæ commutativæ sequentes fere sunt :

1°. *Exigit perfectam diversitatem jurium*, saltem moralem; cum enim intendat inducere æqualitatem perfectam juris passivi cum activo, necessario diversitatem supponit jurium; æqualitas enim inter duo est necessario, nihilque sibi ipsi æquale est. Hinc nemo erga seipsum exercere actum justitiæ strictæ potest, sicut nec obedientiæ et gratitudinis. Non tamen idcirco etiam alteritatem physicam personarum exigit; tutor enim ex justitia stricta sibi solvere potest, quæ sibi a pupillo aliunde debentur; unde diversitas personarum sola moralis, fundata in diversitate jurium sufficit.

2°. *Spectat medium rei*; non vero habet medium rationis, ut virtutes cæteræ: hæ enim circa passiones versantur; harum vero reificatio, in qua situm est medium virtutis, non regulatur juxta æqualitatem rei ad rem, sed juxta comparisonem ad subjectum per dictamen rationis. Sic medium temperantiæ non est præcise determinata aliqua, aut fixa cibi potusve quantitas, sed modo major, modo minor, prout recta ratio dicat tibi convenire, considerata tui conditione in his vel illis circumstantiis; quod enim satis esset non famelico, famelico non sufficit; quod nocet infirmo, valenti prodesse potest; proinde hoc medium variabile est pro varia conditione subjecti, ac illius et circumstantiarum attenta qualitate determinandum a ratione, ideoque *medium rationis* appellatur. Par est ratio de virtutibus moralibus cæteris. At vero, justitia cum versetur circa actiones et res, attendatque æqualitatem objectivam inter jus activum unius et passivum alterius independentem a circumstantiis personæ, loci, etc. ab intellectu consideratis, ejus medium pendere non potest a nostræ rationis dictamine; sed, si debeas 100. debes 100. solvere, sive pauper fueris, sive dives; sanus, vel infirmus: unde justitiæ medium tantum est, et dicitur *medium rei*; quod scilicet præscribit etiam recta ratio facta comparisonem, verum non ad operantem præcise, saltem ultimato, ut in aliis virtutibus moralibus, sed ad jus alterius, prout tunc vigens, quod hic appellatur res. Ex dictis facile deduces sequentia :

562. COROLLARIUM 1um. Late igitur differre justitiam commutativam a cæteris speciebus justitiæ. Nam nulla ex his ordinat partem communitatis ad partem, ut sola commutativa facit; cæteræ enim vel ordinant partem ad totum, ut legalis facit, quæ proinde pro objecto formali *propter quod* habet honestatem specialem relucens ex procuratione communis boni: vel ordinant totum ad partem, ut distributiva, et vindicativa; unde prioris objectum formale *propter quod* est honestas specialis relucens ex distributione bonorum communium juxta cujusvis dignitatem et merita; posterioris autem honestas in commensuratione pænæ cum delicto apparens. Porro commutativa sola aliis jus suum rigorosum tribuit, cujus læsione injustitia, vel injuria strictè dicta committitur post se trahens obligationem restituendi; hanc

vero læsæ justitiæ cæteræ ex se non inferunt, nisi ratione justitiæ commutativæ, eas tum concomitantis. Sic si Princeps indignis conferat officia publica, quibus annexa jurisdictionis, vel juris dicendi obligatio, nihil tenetur compensare dignioribus, quos neglexit; tenetur tamen ad compensanda damna hinc Reipublicæ enata vi justitiæ commutativæ; cum ex contractu tacito in ipsa aditione principatus se obligarit Reipublicæ ad illius avertenda damna, et procurandum bonum.

563. COROL. 2um. Non posse intercedere justitiam commutativam inter personas, quando inter has nulla est vera alteritas, ut sunt pater et filius; dominus et servus stricte dictus; maritus et uxor, spectati formaliter, sive *qua tales*; nam

1°. Patrem inter et filium non est perfecta alteritas, cum filius non emancipatus, qua talis, sit eadem moraliter cum patre persona, et quasi pars patris ab hoc abscissa, in qua natura paterna conservetur, ut inquit ARISTOT. 8. Ethicor. cap. 12. ex eoque Doctor Angelicus. Unde, quod filius qua talis debet patri, ei ex lege pietatis, non justitiæ debet; cum illi debeat non ut alieno et prorsus distincto, sed ut principio sui; ac vicissim, quod pater debet filio, ei tanquam parti *sui* debet. Deinde justitia commutativa respicit jus *adæquabile*; intendit enim æqualitatem inter jus passivum unius, et activum alterius; sed filius nunquam obedientia ac reverentia adæquare potest, et extinguere jus patris, ut pater actiones similes et plures exigere non possit. Neque obstat, quod filius occidendo patrem peccet contra justitiam strictam, teneaturque hæredibus cæteris ad restitutionem; non enim, ut ait noster LESSIUS, peccat contra justitiam, quatenus præcise contra jus *paternum* (sic enim tantum contra pietatem delinquit) sed quatenus sine auctoritate legitima *hominem* interimit. In hoc enim facto duplex occurrit malitia, altera contra justitiam, ratione substantiæ personæ, quæ læditur; altera contra pietatem ratione circumstantiæ ejusdem personæ.

2°. Servus quoque, stricte talis, veluti pars est domini, et hujus animatum instrumentum; non enim sui juris est, sed domini; igitur, si utut servus agat, agit ut instrumentum sui domini, cui soli fructificat, stat, et cadit.

3°. Nec est perfecta alteritas inter maritum et uxorem *qua tales*; maritus enim, qua caput familiæ, simul uxorem repræsentat in gubernatione familiæ domesticæ, et uxor obtemperare debet marito, quasi aliquid ipsius: ambo vero ex obligatione æquali ad communem rei familiaris felicitatem ordinantur.

Dixi vero: inter *qua tales*; nam qui tales sunt, sive considerati præcise ut homines, possunt esse subjecta justitiæ commutativæ; singuli enim habent jus strictum contra quemcumque, ne lædantur in fama, vita, in certis fortunæ bonis, si quæ propria habent, ut, qui in his læsus fuerit, jus ad restitutionem exigendam habeat. Sic et filius, dispositione legum civilium, jus strictum et dominium habet in bona castrensia, et quasi talia, in quibus proinde, dispositione legum, sui juris est et paterfamilias; nec eadem moraliter cum patre persona, ut in his jus strictum etiam contra patrem habeat: pariter uxor bonorum paraphernalium dominium proprietatis retinet, sicut et dotis non venditæ, ut in his lædi a marito sine injustitia non

possit; in ejusmodi enim rebus sunt personæ civiliter distinctæ, possidentes disparata jura.

564. Quæri hic porro a Doctoribus solet: utrum Deus obligetur homini ex justitia stricta, ac vicissim homo Deo? At, citra ambages, respondeo negativè. Nam 1°. quidem Deus nequit esse stricte debitor creaturæ rationali; cum Luc. 17. dominus non debeat gratiam servo, si imperata fecerit; unde ibid. generaliter subdit Christus: *Sic et vos cum feceritis omnia; quæ præcepta sunt vobis, dicite: servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Ac Job 38. 7. *Si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Ergo justitia stricta in Deo erga hominem non datur. Præterea dominium Dei in res creatas Deo essentielle est, et prorsus inabdicabile; igitur cum jure stricto activo creaturæ componi nequit; hoc enim Dei libertatem in disponendo restringeret, illique resisteret. 2°. Nec dari justitia stricta in homine erga Deum potest; justitia enim commutativa est ad id, quod, antequam exhibetur, est in bonis obligati, et primum per exhibitionem fit obligantis; sed actiones et bona creata jam ante, omnibus titulis debentur; suntque magis Dei, quam creaturæ ipsiusmet. Deinde justitia commutativa, ut dictum, respicit jus alterius strictum *adæquabile*; at jus activum Dei in actiones creatas quacumque actione creata adæquari nequit; fundatur enim in excellentia Dei infinita, ut proinde possit Deus post quævis creaturæ opera, exigere plura et majora.

565. Dices 1°. Nihil est inconveniens, Deum homini obligari ex fidelitate; ergo neque eundem obligari ex justitia; obligatio enim fidelitatis æque adimit potestatem Deo libere disponendi, quam obligatio ex justitia; quod enim Deus promisit, non potest non præstare.

R. C. Ant. N. Cons. Prob. D. Obligatio ex fidelitate adimit potestatem Deo libere disponendi ex defectu juris et dominii N. ratione immutabilitatis C. Quod Deus non possit non præstare, quod promisit, ex immutabilitate divina, et veracitate necessario verbis facta conformante profluit; quæ sunt perfectiones divinæ, indeque commendantur: at si quid alicui præstaret ex obligatione justitiæ, fieret id ex stricto jure activo hominis in rem illam; si vero homo in rem illam jus strictum activum haberet, jam Deus non haberet in eandem plenum jus et dominium; proinde quod de illa libere disponere non posset, proveniret hoc ex defectu juris ac dominii, ac consequenter ex imperfectione.

566. Dices 2°. Passim S. Scriptura Deum vocat justum, et gloriam mercedem, coronam justitiæ: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi justus judeæ.* 2. Tim. 4. 8. *Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri.* Heb. 6. 10. Eodem modo loquuntur SS. Patres: unde et Tridentinum Sess. VI. cap. 16. utrumque debitum, fidelitatis et justitiæ videtur scite in Deo distinguere, et agnoscere, dum inquit: *Bene operantibus proponenda est vita æterna; et tanquam gratia filiis misericorditer promissa* (quod est debitum fidelitatis) *et tanquam merces ex ipsius Dei promissione fideliter reddenda,* quod est debitum justitiæ; quod enim datur titulo mercedis post impletam conditionem onerosam, ad justitiam commutativam

pertinet; atqui sic datur adulto gloria hic post impletam conditionem onerosam bonorum operum.

R. Scriptura et Patres loquuntur de justitia eminentiali, vel, ut alias vocatur, providentiali, ac gubernatrice, qua Deus remuneratur merita nostra sine obligatione, et diminutione sui in res creatas omnesque actiones domini; sive per quam, ut aliis loqui placet, Deus non nobis obligatur; sed sibi, omnesque ad finem sibi destinatum dirigit, sicque eorum disponit merita, ut ad illum perveniant. Unde S. ANSELMUS cap. 1. Proloq. : *Justus es*, inquit, *non quia reddis nobis debitum, sed quia facis, quod te decet*. Ac S. AUGUSTIN. Lib. 1. Conf. cap. 7. *Reddis debita nulli debens*.

Ad Trid. R. N. ab eo agnoscitur in Deo debitum justitiæ strictæ. *Ad rationem additam D.* Quod datur titulo mercedis propriæ dictæ C. latius dictæ N. Sic D. min. et N. Cons. Gloria dicitur merces, quia adulto Deus non vult dare gloriam, nisi impleta conditione onerosa bonorum operum; merces tamen stricte dicta non est: ut enim stricte dicta sit, opera posita non debent esse aliunde debita; si enim illa aliis et aliis titulis exigi possint a domino, jus contra hunc non acquiritur, nec ejus jus adæquari potest; at talia sunt justorum opera.

Si dicas 1. Promissio sub conditione onerosa operis difficilis ponendi majorem inducit obligationem, quam promissio simplex: sed hæc jam parit obligationem fidelitatis; ergo prior obligationem justitiæ constituet.

R. D. M. Inducit majorem inter homines, qui aliunde ad opera sibi præstanda non tenentur C. in Deo subd. Majorem, sed tamen intra lineam fidelitatis, aut justitiæ providentialis C. majorem in linea justitiæ strictæ N. Ratio patet ex dictis.

Si dicas 2. Homo habet verum dominium in actus suos liberos; ergo de his potest contrahere cum Deo, sicque jus strictum contra eum acquirere.

R. D. Ant. In actus illos eliciendos C. subjiciendos Dei dominio, dum eliciuntur N. Sed eo ipso, dum eliciuntur, titulo tum effectiois, tum aliis Deo debentur.

ARTICULUS II.

QUID ET QUOTUPLEX SIT INJUSTITIA VEL INJURIA? SIVE DE VITIO JUSTITIÆ OPPOSITO.

Vitium defectus virtutis est, totque modis fit et dicitur hoc, quot illa. Uti vero alia est justitia late, alia stricte dicta, ut ex dictis constat, ita injustitia; hic vero consequenter de injustitia stricte dicta sermo est, quæ sola justitiæ commutativæ opponitur. A Theologis quidem injustitia et injuria sumi promiscue solent; a Jurisconsultis tamen strictius sumitur injuria, scilicet præcise pro injusta læsione honoris, aut contumelia, ex qua deinde oritur *actio injuriarum*.

567. *Dico I.* Injustitia stricta est læsio voluntaria alieni juris, h. e. actio, vel ommissio voluntaria ejus, quod alteri vi juris ejus activi juris debetur.

Dicitur vero *læsio*, quia non tollit, sed lædit alienum jus, quod nihilominus manet, remque vel in se, vel æquivalenti alteri obstrictam relinquit:

voluntaria vero, quia sola hæc est injustitia formalis, quæ hic attenditur; per jus vero alienum, jus aliquod proprietatis debet intelligi; læsio enim præcise juris jurisdictionis potius inobedientiam constituit.

568. Injustitia 1°. alia est *materialis*, alia *formalis*; prior fit sine, altera cum advertentia alieni juris et læsionis; quæ sola constituit peccatum injustitiæ; a quo neque excusat ignorantia juris alieni *vincibilis*; quilibet enim censetur id velle, vel facere libere, saltem in causa, quod ignorans vincibiliter ac culpabiliter vult, facitque.

2°. Alia est *directa*, dum advertenter juris alieni læsionem in se ipsa intendis; alia *indirecta*, dum lædis quidem alienum jus, sed vel in causa tantum volita, vel præter intentionem; hæc posterior peccatum injustitiæ impedire potest, cum læsio non fuerit voluntaria; non prior, si causa volita sit cum prævisione, aut intentione læsionis secuturæ; de quo plura Theologi morales.

3°. Porro in ordine ad forum conscientie a Theologis dividitur injustitia in mentale, verbalem, realem.

Mentalis sola mente committitur 1. *Dubitazione temeraria*, juri alterius contraria, velut si temere ex levibus et insufficientibus, vel nullis causis dubites de malitia proximi, in neutram inclinans partem, sed inter contrarios assensus hærens medius, et quasi fluctuans. 2. Vel *suspicionem*, si intellectu a dubio et medio recedens inclines in assensum de malitia proximi, sic tamen, ut necdum assentiaris. 3. Vel *opinionem*, quæ est assensus debilis in unam partem e. g. de malitia alterius, sed cum formidine de parte opposita. Tres hi actus plerumque a vulgo, subin et doctioribus confunduntur, sumunturque pro uno, suspicionem temeraria, etsi, ut vides, inter eos discrimen sit. 4. Vel *judicio temerario*, quod est assensus firmus de malitia proximi, sine formidine de parte opposita, ejus innocentia. Singuli hi actus sunt oppositi justitiæ; cum quisque habeat jus, ut sua innocentia non revocetur in dubium; non condemnetur, nisi sufficientibus argumentis vel delictum, vel delicti suspicio, vel ratio dubitandi teneatur.

Verbalis, quæ verbo, vel scripto etiam committitur, ut *contumelia*, quæ est injusta inhonoratio personæ, vel læsio honoris ejusdem, verbo scriptove facta palam, vel in facie; *detractio*, famæ alienæ occulta denigratio; *maledictio*, mali cujusdam imprecatio; *susurratio*, quæ vel fit detractio secretæ, vel oblocutione ex se apta, aut ordinata ad dissolutionem amicitie honestæ. Equidem hæc aliquando et factis perpetrantur; sic enim et contumelia erit, si alterius imaginem, insignia dehonores, e. g. frangendo, maculando, etc. verbales tamen passim dicuntur, quia ut plurimum fieri verbis solent.

Realis, quæ facto, vel quasi facto, actione, omissione, fraude, violentia, circa bona sive corporis, sive animi, sive fortunæ irrogatur.

569. *Dico II.* Injustitia ex genere suo peccatum grave est. Est communis Theologorum cum Doctore Angelico.

Prob. Peccatum enim ex genere suo grave dicitur, estque consensu omnium, quod intra suam lineam potest esse mortale, etsi non accedat alia specie, vel sic diversa malitia; sicut contra leve ex genere suo illud est, quod, etsi crescat suam intra lineam, non tamen evadit mortale, nisi

diversa specie malitiæ accedat; at vero etsi ratio injustitiæ contrahi possit ad culpam gravem et levem, injustitia intra suam lineam evadit peccatum grave ratione damni quantitativi, vel materiæ, circa quam versatur, etsi alia nova malitiæ species non adveniat, ut si advertenter graviter lædas alterum in bonis suis. Longius hic progreditur Theologia Moralis quoad statuendas regulas discernendi materiam injustitiæ gravem in bonis hominis, ac alia practica, quam vide.

370. *Dices* : Per peccatum committitur vera et stricte dicta injustitia in Deum; et tamen, juxta Art. præc. Deum inter et hominem non datur stricta justitia; ergo vel hæc admitti debet inter Deum et hominem, vel injustitia stricte dicta non est soli justitiæ commutativæ opposita.

R. N. 1^{am}. *p. Ant.* Peccatum non est injustitia stricta adversus Deum in rigore theologico; non enim lædit divinum jus, hoc impediendo, vel tollendo; sed solum latiore sensu dicitur injustitia, quatenus saltem est læsio juris altioris vel eminentialis. Aliud est de peccato in hominem; hoc veræ injustitiæ rationem contrahit; hæc enim per juris alieni læsionem tunc contrahitur, quando alteri auferitur, vel saltem in eo impeditur injuste potestas jure suo utendi; sed in hoc potestas neque impediri, neque eidem auferri potest, utpote qui pro libitu sine ullo dispendio læsum honorem omnem recuperare potest.

Si dicas : Uti creatura habet jus ad honorem suum, sic et multo magis Deus habet ad suum, qui per peccatum læditur; ergo utrobique per peccatum committitur injustitia stricta.

R. D. *Ant.* Sic Deus habet jus altius, excellentius, nimirum eminentiale C. jus impedibile, auferibile N. Hinc quidem peccatum in Deum propter excessum malitiæ, eo quod nobilioribus opponatur virtutibus, quam est justitia, religioni, obedientiæ, etc., majus est, non tamen stricta injustitia; nihil enim juris, vel potestatis tollit, aut impedit in Deo, habendi honorem, quando voluerit.

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

Restitutio sumi latius potest, et stricte. In sensu latiore sumitur pro redemptione debiti, aut rei alienæ cujuscumque, sive per acceptionem, aut detentionem illius læsum fuerit jus alienum, sive non. Sic restituere dicitur, qui reddit acceptum mutuum, pignus, commodatum, depositum. Stricte sumitur pro actu justitiæ commutativæ, quo jus alienum læsum reparatur, hocque solo in sensu hic de restitutione disseremus.

ARTICULUS I.

QUID SIT RESTITUTIO? QUOMODO NECESSARIA? QUÆ EJUS RADICES?

571. *Dico I.* Restitutio est reparatio juris alieni rigorosi injuste læsi : vel est actus justitiæ commutativæ, quo jus strictum alterius injuste læsum reparatur; nimirum tantum ad æqualitatem reddendo, quantum damni injuste illatum.

Hinc differt 1°. a *satisfactione*; hæc enim proprie sumpta est compensatio præcise honoris læsi, et offensæ reparatio per veniæ petitionem, submissionem, pœnitentiæ peractionem; ideoque ad justitiam vindicativam reducitur; at restitutio debitum rigorosum justitiæ commutativæ attendit, fitque pro damno, illud ad æqualitatem reparando. 2°. A *solutione*, quod hæc non semper ex se sit actus justitiæ, ut dum solvimus, quæ ex voto, jramento, aut charitate debemus. Plures differentias afferunt alii.

Dictum vero 1°. juris alieni læsi; hinc intelligitur, quod, ut quis obligetur ad restitutionem, requiratur, ut ejus actio effective alteri damnosa fuerit; ac proinde qui habuit solum nocendi animum, effectu tamen non secuto, licet peccaverit, nihil tamen teneatur restituere.

2°. Læsi *injuste*, nimirum formaliter, vel saltem materialiter; pro damno enim juste illato, ac sine læsione juris alterius nemo quid tenetur restituere. Ut vero injusta sit læsio, præterea necesse est, ut actio sit injusta per se et damnosa. Hinc dum damnum a te illatum errore hominum imputatur alteri innocenti, ideoque is damnum aliquod subeat, huic restituere non teneris, nisi, quantum ille pro damno a te illato compensare debuit, quia actio tua ei injuriosa non fuit; sed damnum hoc secutum est mere per accidens, te non cogitante, solo errore hominum, tuum delictum, sine tua culpa, ut supponitur, innocenti imputantium.

572. *Dico II.* Necessaria est restitutio necessitate præcepti tum divini, tum naturalis; non tamen necessitate medii.

Prob. Præceptum divinum habetur ex Decalogo: *non furtum facies*; qui enim vetando furtum prohibet rapere alienum, implicite etiam prohibet alienum detinere. Dein Exod. 22. v. 5. dicitur: *Si læserit quispiam agrum, vel vineam..... pro damni æstimatione restituet.* Et Ezech. 33. v. 14. *Si (impius) egerit pœnitentiam..... pignus restituerit, rapinamque reddiderit..., vita vivet.* Unde S. Aug. Epist. 54. ait: *Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur; si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest.* Præceptum naturale ex ipso lumine naturæ constat, quod dicat, neminem esse lædendum in rebus suis; aut, si læsus fuerit, jus læsum esse reparandum, juxta principium lumine naturæ notum: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Unde hoc aliud: *Quod vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Non esse tamen restitutionem necessariam *necessitate medii* inde patet; quia necessarium necessitate medii illud dicitur, sine quo, etiam inculpabiliter non habito, vel omisso non potest haberi salus, ut est baptismus pro parvulis, pro lapsis pœnitentia; at sine restitutione inculpabiliter omissa, propter impotentiam

vel ignorantiam invincibilem, salus haberi potest, ut patet ex S. Aug. ante relato; ergo.

Præceptum vero illud principaliter affirmativum est; præceptum enim affirmativum illud dicitur, cujus principaliter finis est actio ponenda; sicut contra præceptum negativum est, cujus principalis finis est omissio: sed principalis finis restitutionis est actio ponenda, scilicet rei alienæ redditio, vel damni dati reparatio; sicut præcepti solvendi pecunias ex contractu debitas est solutio, vel numeratio. Nihilominus præceptum hoc secundario negativum involvit, scilicet non detinendi rem alienam.

572. *Si dicas*: Christus ad Pharisæos, plenos rapina et iniquitate, ait Luc 11. 41. sine mentione faciendæ restitutionis: *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*; ergo non est obligatio restituendi necessaria ad salutem; sed ejus loco sufficit largiri eleemosynam.

R. 1°. Ergo nec pœnitentia erit necessaria, quia nec de hac eo loco fit mentio. Nimirum non omnia in uno eodemque loco dicuntur.

R. 2°. *N. Cons.* Tum quia Christus hic jubendo dari eleemosynam, injunxit restitutionem; cum enim incertum esset ob diuturnitatem rapinæ exercitæ, a quibus extorsissent per nefas pecunias, vult Christus saltem reddi pauperibus, et hac saltem ratione fieri restitutionem, ut sic disponantur ad pœnitentiam: licet enim eleemosyna non justificet formaliter, ut charitas et contritio perfecta; peccatorem tamen ad ea, quæ formaliter justificant, disponit et præparat, vel ex congruo, si ex motivo et auxilio supernaturali fiat; vel per accidens ex liberalitate pura Dei, si fiat naturaliter. Tum quia Christus restitutionem, si alias fieri possit, non excludit, sicut neque pœnitentiam.

573. *Dico III.* Radices restitutionis provenientes ex *jure naturali*, juxta Doctorem Angelicum 2. 2. Q. 62. a. 6. quem Theologi hac in re communiter sequuntur, sunt duæ: *res accepta*, tum *injusta acceptio*.

Etenim his solum modis jus alienum lædi potest. Nam, dum jus alienum læditur, vel hoc fit injuste materialiter, errore, ignorantia inculpabili, citra culpa theologicam; et pertinebit hæc læsio ad rem acceptam: vel cum culpa theologica; et spectabit ad injustam acceptionem. Utrumque nunc amplius declaratur: igitur

1°. *Res accepta* est res aliena apud alium vel in se, vel æquivalenti existens, ad quem quidem sine culpa aliqua theologica pervenit, sed quam postea tamen comperit esse alienam; velut si quis hæres rem alienam apud testatorem depositam, vel huic commodatam inter bona hæreditatis reprensens bona fide putat, pertinere ad se jure hæreditatis; at postea intelligit, esse alterius. Ex hac proin radice oritur obligatio naturalis rem ejusmodi restituendi; hoc ipso enim, quod res existat apud alium, invito rei domino, jam est inæqualitas, quia dominus non habet correspondens æquale juri suo activo, sed minus, quam ei debetur: hinc dicitur: *Res clamat ad dominum: jure naturæ æquum est, neminem cum alterius damno fieri locupletiores*. Unde et IMPERATOR L. 2. C. de furt. inquit: *Incivilem rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum a*

domino. Hinc radix illa possessorem bonæ fidei respicit, qui vi hujus radice tenetur restituere rem alienam existentem penes se sive in natura, sive in æquivalenti, quantum factus est ditior, si nondum præscripserit, adeo ut, rescians verum dominum, si huic non restituat, incipiat esse detentor injustus formaliter, et obligari ex radice altera injustæ acceptionis.

2°. *Injusta acceptio* est juris alieni formaliter ac theologice injusta læsio, quoquo modo fiat, sive rem alienam occupando vi, furto, usura, rapina, fraude; sive sic retinendo physice, vel moraliter, quo modo apud detractorem extat aliena fama: quatenus nimirum in detractoris potestate est, extinguere famam, ac veluti sepelire, non revocando dicta deletiva æstimationis alienæ. Obligatio restituendi ex injusta acceptione rursum juris naturalis est; cum dictante ita omnibus rationis lumine, nemo damnum habere debeat ob malitiam alterius; nemoque voluntaria læsione alieni juris, furto, rapina, fraude, etc. ditescere. Quin obligatio ex injusta acceptione orta longe est gravior priore, quæ ex re accepta nascitur: ex hac enim non teneris, nisi res vel in natura existat, vel æquivalenti; verbo præcise, quantum es factus ditior: contra ex injusta acceptione restituere teneris, etsi res aliena apud te nec in natura, nec in æquivalenti amplius existat; imo etsi propterea etiam damnum in bonis propriis subivisses; quia, quod tu damnum sentias, non ideo alius damnum a te injuste illatum sentire debet.

Sed, inquires, Jurisconsultis plures radices sunt restituendi, videlicet etiam delictum, vel quasi delictum; contractus, vel quasi contractus; dispositio legis.

R. Delictum ad injustam acceptionem reducitur, quo omnis damnificatio injusta pertinet. Præstatio debiti ex contractu non est proprie dicta restitutio, cum non sit reparatio juris alieni læsi; sed proprie solutio est: quanquam si, sciens te ex contractu debere alteri, id præstare nolles, tum primum ex injusta acceptione obligari inciperes. Demum obligatio ex dispositione legis non ex jure naturæ, de quo sermo fuit; sed jure positivo provenit.

ARTICULUS II.

AN GRAVIS OBLIGATIO NATURALIS REPARANDI DAMNUM GRAVE, NECESSARIO SUPPONAT CULPAM THEOLOGICAM GRAVEM?

574. Per culpam theologicam hic peccatum formale intelligitur, nec qualecumque, sed quod adversatur justitiæ, sive formalis injustitia. Certum vero est omnibus, obligationem naturalem gravem restituendi nasci ex culpa theologica contra justitiam mortali, ratione materiæ et voluntarii; cum per hanc inferatur damnum et formaliter, et materialiter grave. Unde solum quæritur hic 1°. An detur obligatio naturalis gravis reparandi damnum grave, sed illatum sine culpa theologica? 2°. Cum accadat non raro, ut damnificator non cognoscat totam gravitatem damni, sed invincibiliter putet, illud esse minus grave, puta, quia vel valorem rei, quam destruit, minorem existimat, judicans valere e. g. aureis 20. cum valeat 50. vel quia effectum cum damno connexum non prævidit, obligetur solum ad reparandam partem damni a se cognitam; vel an etiam ad partem damni ignoratam?

575. *Dico I.* Spectato jure naturæ non est obligatio restituendi, vel reparandi damni gravis sine culpa theologica illati. Est communis Theologorum.

Ratio est, quod ex jure naturæ non possit nasci obligatio naturalis, et in conscientia, si nulla detur culpa contra jus naturæ, et in conscientia; atqui talis ex supposito nulla adest. Et vero si sola damnosa actio, sine culpa theologica obligationem naturalem restituendi pareret; hanc quoque contraherent furiosi, amentes, si quando damnum inferrent: at hos nemo obligat; quia videlicet, etsi sint causa damni physica, non tamen sunt moralis, ex defectu cognitionis et voluntarii. Unde potius talis actio damnosa, citra culpam theologicam posita, habet se ut casus fortuitus; vel enim actus ille licitus fuit; vel damnum prævideri non potuit, vel invincibiliter prævisum non fuit; sed in utroque casu damnum se habet, ac si a causa naturali alia, bruto, vel furioso datum esset; cum æque parum tale damnum fuerit voluntarium illi, qui intulit, quam prioribus.

576. *Dices*: Si non sit obligatio naturalis reparandi damnum grave, licet sine culpa theologica datum; ergo casu, quo e. g. exurerem segetes Caii amici mei, invincibiliter putans, esse segetes Sempronii inimici mei, non tenerer quidquam restituere; sed hoc videtur inconveniens. *Prob. seq.* Non enim tenerer Caio, quia huic damnum invincibiliter ignorans intuli; neque etiam Sempronio, quia licet hunc affective lædere voluerim, effective tamen non læsi; solus autem animus nocendi, nullo effectu secuto, non generat obligationem restituendi.

R. N. Seq. Quia volui determinate destruere has segetes alienas, quod erat formaliter injustum, cujuscumque essent, sive Caii amici mei, sive Sempronii inimici; et in hoc non erravi invincibiliter, etsi erraverim accidentaliter ratione personæ; igitur tota damni quantitas est mihi voluntaria.

577. *Dico II.* Neque etiam, spectato jure naturæ, nascitur ex culpa theologica gravi obligatio reparandi damnum grave, quoad excessum vel partem invincibiliter ignoratam, velut si alterius annulum, putans valere 10. nummis aureis, cum valeat pluribus, projiceres in flumen; vel si ex damno a te voluntarie illato sequatur effectus damnosus alius sive per se, sive per accidens, quem vero invincibiliter vel ignorasti, vel non prævidisti. Ita HAUNOLD. PONT. DICASTILLO, alique.

Prob. Quia, si vi juris naturalis esset obligatio ad reparandum excessum damni invincibiliter ignoratum, ergo ex radice injustæ acceptionis; nam ex radice rei acceptæ nequit esse obligatio, cum, quod hic supponitur, nihil inde sit factus ditior, sed res destructa sit. Sed ex injusta acceptione non potest nasci illa obligatio; hæc enim radix non habet locum, quando damni quantitas non est imputabilis moraliter; at excessus damni non potest damnificatori imputari moraliter, quia hunc invincibiliter ignoravit; proinde ipsi voluntarius dici nequit, nec directe, ut per se patet; quod enim prorsus ignoratur, quomodo directe intendi potest? nec indirecte in damno præcognito ceu in causa; quia licet excessus cum damno præcognito esset revera connexus, id tamen invincibiliter ignoratur; ergo quoad excessum non fuit causa moralis: sicut qui peccat cum muliere, quam invincibiliter solutam putat, cum tamen ligata sit, formaliter fornicator est, non sic adulter,

sed tantum materialiter; quia ob ignorantiam invincibilem crimen hoc nequit illi imputari in specie adulterii.

578. *Dices 1º.* Projiciens rem alienam, puta annulum in flumen, habet voluntatem perdendi hoc totum, quod projicit; ergo totum damnum ipsi voluntarium est, ac imputabile, debetque reparari; qui enim vult causam, vult effectum. Sic etiam qui deliberate ponit delictum, hoc ipso consentit in pœnam, licet illam ignoret: qui alterum in æstu iracundiæ occidit, tenetur ad omnia damna hinc secuta, etsi homicidæ de his ordinarie non cogitent.

R. D. *Ant.* Habet voluntatem projiciendi cum cognitione totius damni N. sine illa C. Voluntarium, quod præcipue obligationem restituendi fundat, non ab objecto præcise secundum se spectato mensuratur, sed a cognitione: cum nihil volitum, nisi præcognitum: et vero alias pariter qui gemmam, quam invincibiliter putat esse vitrum, projiceret, ad restitutionem gemmæ secundum totam ejus æstimationem teneretur. Rationem additam pariter D. Vult effectum, si hujus connexionem cum causa invincibiliter ignoret N. si eam cognoscat C.

Sed neque est universaliter verum, quod ponens delictum consentiat in pœnam, saltem quamlibet, etiam ignoratam, aut non statutam, vel si statuta sit, non proportionatam; sed ad summum, cum omne delictum punibile sit, voluntarie delinquens ponit delictum pœnæ alicui proportionatum, licet ignoret, quæ pœna statuta sit. Verum jam est *disparitas*, quod reparatio damni invincibiliter ignorati facienda ante sententiam judicis nulla sit statuta lege: non positiva; talis enim non extat: nec naturali juxta rationes Conclusionis. Homicidæ vero ordinarie cognitionem confusam habent de damnis ex homicidio sequi solitis; sicque damnum non est amplius involuntarium: vel si homicida ne confusam quidem de his cognitionem habuerit, nec obligabitur naturaliter ad ea compensanda.

579. *Dices 2º.* In foro externo damnificator condemnatur ad præstandum omnem valorem rei, etiam ignoratum; ergo signum est, quod ad totum damnum compensandum detur obligatio naturalis.

R. N. *Cons.* Dum aliquando judex condemnat damnificatorem ad reparandum damnum totum, etiam quoad partem ignoratam; fit hoc ex præsumptione rationabili, damnum totum fuisse a damnificatore præcognitum, saltem confuse; quia plerumque graviter damnificantes, vel sic cognoscunt damnum, vel ignorantia ipsorum affectata est, vel non sufficientem cautelam adhibent. Sic etiam aliquando puniuntur homicidæ, etsi sine advertentia omni, sed errore, ac sine culpa theologica homicidium patratum sit; ex præsumptione nimirum, quod libere patratum sit; alias tamen non puniendi, si innocentiam suam, errorem, ignorantiam invincibilem sufficienter probare possent. Sic et si magistratus furto 100. florenorum furcam decreverit; fur vero invincibiliter putet, se non nisi 50. furto tollere, cum re ipsa 100. tollat, si hanc ignorantiam in judicio sufficienter probaret, omnes, credo, mecum judicabunt, talem in furcam agi non debere. Si quando igitur tales plectuntur, fit hoc ex præsumptione totius damni cogniti, si ignorantiam suam probare non possint; nequaquam vero ob

præexistentem obligationem naturalem reparandi damnum totum, etiam quoad partem ignoratam.

580. *Dices 3º.* Justitia exigit, ut damnum externe alteri in rebus suis illatum reparetur ad æqualitatem, nec ita respicit internum affectum; alias qui grave damnum infert alteri, quod putat esse gravius, quam sit in re ipsa, deberet restituere tantum, quantum damni inferre voluit; quod vero falsum est; et nemo tenetur ad plus, quam damni intulit; ergo.

Ad 1^{am} p. Ant. R. D. Ut damnum cum cognitione ejus illatum reparetur ad æqualitatem *C.* sine hac *N.* vel *subd.* Vi injustæ acceptionis *N.* si damnificans esset inde factus ditior, ut quia res aliena apud eum existit vel in natura, vel æquivalenti *C.*

Ad 2^{am} p. R. D. Nec respicit internum affectum unice *C.* non respicit hunc simul *N.* Ut detur obligatio restituendi ex injusta acceptione, requiruntur duo: 1º. damnum debet esse re ipsa illatum: 2º. debet damnificatori esse voluntarium: alterutro deficiente nunquam esse potest ex injusta acceptione obligatio restituendi.

581. *Dices 4º.* Convenientius est, ut excessum damni ferat damnificator ob commissam simul culpam gravem, quam innocens læsus; ergo.

R. N. Ant. Quia quantum ad excessum damni non cognitum, nec voluntarium, damnificator culpam theologicam non commisit; ergo non apparet, cur ipse restituere debeat; quoad excessum enim damni non cognitum habet se eodem modo, quo alius, qui grave quidem damnum infert, at ignoranter plane, proin involuntarie; quem nemo proinde ex injusta acceptione condemnabit ad restituendum etiam aliquid.

ARTICULUS III.

AN ET QUALIS OBLIGATIO RESTITUENDI ORIATUR EX CULPA THEOLOGICA VENIALI?

582. Quæstio non est, utrum, qui plene deliberate atque advertenter damnificat injuste alterum in materia contra justitiam levi, ac proinde ex culpa theologica veniali deliberata, teneatur restituere sub veniali peccato? certum enim videtur, eum sic obligari; cum enim lædat justitiam, illam pro quantitate materiæ reparare debet. Sed istud solum hic controvertitur, an qui alteri grave quidem damnum in rebus suis intulit, sed per culpam theologicam duntaxat venialem, habeat obligationem naturalem gravem, vel saltem levem totum damnum grave reparandi? Potest vero culpa theologica, qua grave damnum infertur, per accidens (nam alias foret gravis) fieri et esse venialis 1º. quia est tantum semideliberata ex defectu plenæ advertentiæ et deliberationis alias ad mortale requisitæ. 2º. Ex omissione debitæ diligentiae, leviter tantum culpabili; quia ex omissione majoris diligentiae periculum damni gravius ipsi valde remotum videtur. 3º. Etsi ignorantia solum leviter culpabili, vel quia usque adeo gravitatem damni objectivam non cognoscit, ut dum deliberate quidem annulum alterius destruit aureum valentem 4. aut 5. florenis, sed quem putat esse cupreum; vel, etsi gravitatem objectivam cognoscat, ignorat tamen gra-

vitatem formalem, ut si quidem sciat rem alterius, quam destruit, valere florenis 4. putat vero, respectu talis personæ non esse peccatum grave. Supponitur vero in præsentī controversia, rem ablatam neque in natura, neque æquivalenti amplius existere; secus enim daretur obligatio restituendi ex re accepta, quæ in materia gravi gravis est, etsi nulla præcesserit culpa.

583. *Dico I.* Ex culpa veniali, ob defectum sufficientis advertentiæ, vel deliberationis plenæ, non oritur obligatio gravis reparandi damnum grave totum, vel partem ejus notabilem. Est communissima Theologorum.

Prob I. Negative; quia nullo ex fundamento tam gravis obligatio naturalis potest sufficienter ostendi: non ex re accepta; supponitur enim hic ex ante dictis, rem alienam nec in natura, nec æquivalenti existere: non ex injusta acceptione; actus enim injustitiæ imperfectus, qualis est præsens, fundare non potest obligationem restituendi perfectam, ut restituatur damnum grave totum, vel ejus pars notabilis; sicut ubi nulla est formalis injustitia, nulla plane est obligatio naturalis restituendi quidquam, quantumcumque damnum fuerit. Sed confirmatur hoc et

Prob. II. Positive: obligatio gravis reparandi damnum, juxta gravitatem suam non plene voluntarium, non est conformis æquitati naturali: 1°. enim talis obligatio non potest a natura intendi ut pœna; quia hæc non esset proportionata, sed excessiva; 2°. nec potest intendi ut medium ad coercendos homines a similibus damnificationibus; id enim frustra fieret, quia per actus ejusmodi indeliberatos neque ad delictum ipsum, neque ad obligationem delicto annexam satis advertimus.

Prob. III. Non potest, nec debet præsumi, quod natura induxerit obligationem, in quam homines non essent consensuri, si antecederet ad omnem eventum particularem, eorum fuisset requisitus consensus; atqui non potest præsumi, quod fuissent consensuri in hanc obligationem, de qua agimus. *Maj.* patet inde; quia obligatio naturalis datur ad id, quod antecederet ad omnem eventum magis conducit ad felicitatem generis humani, aut prudenter est magis optabile. *Min.* inde constat; quia culpa venialis, ex defectu advertentiæ vel deliberationis talis, est malum vix moraliter evitabile, et quivis posset prudenter formidare, ne a se, et forte frequenter committatur; qua admissa utique nollet tam severe secum agi, se obligari ad restituendum vel damnum totum, vel notabilem ejus partem, quæ subinde esse posset tanta, ut spoliandus esset bonis omnibus. Deinde hæc obligatio deterreret homines ab adeundis officiis publicis, quod non parum obesset bono publico.

584. *Dico II.* Ex tali culpa veniali nequidem oritur obligatio levis ad compensandum damnum grave totum, vel ejus partem notabilem. Sequitur ex Concl. præc.

Prob. Quia etiam hæc obligatio esset nimium gravis, si præsertim damnum grave esset; neque esset proportionata delicto ob imperfectionem actus non plane voluntario, sed imperfecto: sed neque multum prodesset læso; quia vix eam homines implerent, nec deberent subire difficultates easdem, ac si daretur obligatio; unde sequeretur, quod talis non restituens maneret in statu perpetuo peccati venialis, nec ab eo liberari posset, nisi damnum

totum, vel ejus notabilem partem, quæ sæpe plura, imo centena millia conficit, non restitueret; quod est absurdum.

585. *Dico III.* Nec datur per se loquendo obligatio naturalis gravis compensandi damnum grave datum per culpam quidem theologicam deliberatam, sed tantum venialem ob ignorantiam, vel inadvertentiam ad gravitatem formalem, etsi gravitas materialis et objectiva sit cognita.

Ratio est 1°. quia et hæc obligatio gravis non potest sufficienter ostendi, ergo neque imponi debet. 2°. Si daretur hæc obligatio, ergo vel ex re accepta, vel injusta acceptione; sed neutrum dici potest: non primum; quia res neque formaliter, neque æquivalenter supponitur amplius existere: non secundum; quia, ut supra dictum, obligatio gravis reparandi damnum grave, ut sit proportionata, exigit culpam gravem; at hic tantum culpa levis intervenit; ergo, sicut ubi nulla intervenit culpa, nulla potest esse naturalis obligatio; sic neque potest esse obligatio gravis, ubi culpa gravis non intervenit. Unde et

Conf. Sicut non oritur gravis obligatio naturalis ex peccato levi, si non advertatur ad gravitatem objectivam, aut materialem damni; ita non oritur obligatio gravis ex peccato levi, quando ad gravitatem formalem non advertitur.

586. *Obj. I. contra Concl. 1^{am}. et 2^{am}.* Advertentia sufficiens ad veniale respicit totum damnum; ergo totum est restituendum. Ac certe postulat æquitas naturalis, ut damnum potius ferat nocens, quam innocens.

II. Totum damnum ex alterius culpa accidit; ergo totum debet reparari. Item, onus restitutionis sequitur damnum illatum: sed hoc est grave; ergo.

III. Culpæ veniali non est improporcionata pœna gravis; ergo nec obligatio gravis restituendi. *Prob. Ant.* Sic enim pœna purgatorii gravis est, et tamen pro culpa veniali infligitur: excommunicatio minor, quam quis incurrit, qui communicat in civilibus cum excommunicato non tolerato, quaque quis privatur Sacramentorum usu, gravitate suum delictum superat; imo ipsa mors ob veniale juste infligitur teste S. Scriptura.

IV. Si non posset gravis pœna infligi pro culpa veniali, injusta foret celeberrima lex Aquilia, quæ tamen delinquentes ejusmodi pœnæ etiam gravi subjeit.

V. Sicut obligatio promissionis oritur ex voluntate promittentis; illius autem gravitas vel levitas, ex gravitate vel levitate rei promissæ; ita obligatio restitutionis oritur ex actu injusto; ejus autem gravitas vel levitas, ex gravitate vel levitate materiæ.

VI. Dari potest obligatio levis ad rem gravem ex lege positiva, contractu, voto; ergo etiam dari potest saltem levis obligatio naturalis ad reparandum damnum grave.

Ad 1^{am}. R. D. 1^{am}. p. Respicit damnum totum, sed admodum imperfecte *C.* perfecte, ut plene voluntarium *N.* Respicit illud semideliberate; cumque noxæ facile cuivis subrepant, ut ægre admodum sint evitabiles, damnificatio talis se fere habet ut casus fortuitus, plus de hoc, quam de voluntario participans.

Ad 2^{am}. p. R. D. Si nocens plene deliberate damnum dederit *C.* secus *N.*

Cum enim ejusmodi actus etiam probis et timoratis facile subrepant, antecedenter ad omnem eventum quisque voluisset esse liber tam gravi obligatione, ob quam ex inadvertentia aliqua, licet leviter culpabili, esset aliquando omnibus spoliandus bonis; ideo hæc obligatio etiam ipsi læso ante omnem casum non esset optabilis, cum ipsi facile idem accidere possêt.

Ad 2um. R. D. 1^{am}. p. Accidit ex alterius culpa graviter injuriosa *N.* leviter, semidelibérate *C.*

Ad 2^{am}. p. R. D. Onus restitutionis ratione rei acceptæ, quantum hæc vel formaliter, vel æquivalenter adhuc existit *C.* ratione injustæ acceptionis, juxta superius dicta *N.*

Ad 3um. R. N. Ant. Ad prob. R. 1°. Probas nimium, posse semper ob furtum unius oboli hominem suspendi; nam hæc pœna adhuc minor est pœna purgatorii.

R. 2°. N. paritates: Quoad 1^{am}. Pœna purgatorii non est gravis pro foro justitiæ vindicativæ Dei, in quo sola pœna inferni gravis est; est tamen pœna purgatorii gravis respective ad pœnas pro foro Reipublicæ humanæ: sed hoc mirum esse non debet; quia pro foro justitiæ vindicativæ Dei attenditur culpa venialis, ut est malum quoddam morale, offensa majestatis divinæ; in foro autem naturæ, ut est læsio alterius juris, scilicet hominis, cujus persona tanta non est, ut propter læsionem levissimam debeat natura imponere obligationem tam gravem, non proportionatam culpæ, nec convenientem humanæ fragilitati.

Quoad 2^{am}. Excommunicatio minor non est pœna absolute gravis, cum quis ea facile, si velit, possit absolvi; sed tantum secundum quid gravior.

Quoad 3^{am}. Quando Deus punivit peccatum veniale morte temporali, vindicavit illo pro foro justitiæ divinæ, ut est malum morale, et offensa summæ majestatis divinæ; in qua acceptione utique graviolem meretur pœnam, quam ut est læsivum humani juris.

Ad 4um. R. N. seq. Quia non infligit illam pœnam absolute sine omni alio respectu; sed in ordine ad consequendum finem aliquem, diligentiam civium ad præcavendas damnificationes, etc., in bonum Reipublicæ; ita etiam ex simili fine lex præscriptionis privat alium dominio. Sic etiam ad servandam disciplinam militarem furta minora militum sunt aliquando gravius punibilia, quam sunt ex natura sua, vel in hominibus aliis. Sed de lege Aquilia plura *Art. seq.*

Ad 5um. R. Vel voluntas promittentis fuit cum plena et perfecta advertentia, vel non: si primum, habetur hoc ipso disparitas, cum in nostro casu deesse supponatur talis advertentia: si alterum, nec hic erit obligatio gravis præstandi promissum; indeque magis confirmatur nostra Conclusio.

Ad 6um. R. Disparitas est. Obligatio naturalis est universalis ac necessaria, ideoque semper proportionata culpæ; altera vero ex lege positiva, voto, contractu, est dependens a libera voluntate hominum, ui, sicut possunt omnem obligationem aliquid restituendi excludere, sic, si ita velint, se obligare solum leviter.

Si demum contendas: igitur saltem erit obligatio ad restitutionem proportionatam culpæ levi, sive partem damni leviolem respondentem culpæ.

R. Probabilius negative; 1°. enim cum culpæ ejusmodi ob inconsiderantiam semidelibératæ sint (aliud est de plene deliberatis) homini vix evita-

biles, damna inde orta quasi fortuita censentur, ut dominus non possit esse rationabiliter invitatus, si nihil restituatur, cum et ipse nolit exigi compensationem damni sic a se illati. 2°. Obligatio restituendi colligi debet ex mutuo hominum consensu, quem daturi essent pro servanda pace mutua et societate, si ante omnem eventum interrogarentur; at, non consentirent in hanc obligationem, cum damna ejusmodi sint pene fortuita, facile a quovis causari possint, et alias nimis homines anxietatibus exponerentur, cum sciri vix possit, quid sit restituendum, consequenter durius sit ita obligari, quam damnum fere fortuito illatum tolerare sine reparatione.

587. *Obj. I. contra Concl. 3^{am}*. Natura si obligat, semper obligat juxta capacitatem materiæ; alias enim nullum haberetur fundamentum statuendi regulam obligationis naturalis gravis, quia nullum aliud assignari potest; ergo obligatio naturalis restituendi non debet mensurari præcise a culpa secundum se spectata, sed ut respicit damnum: sic, ut culpa equidem sit radix, quantitas vero damni illati restitutionis mensura sit.

II. Qui alteri damnum intulit leve, non nisi leviter obligatur, etsi invincibiliter putarit, se peccare graviter, ac a se grave damnum inferri; igitur pariter, qui alteri intulit damnum grave, obligabitur graviter, etsi putarit, se tantum peccare leviter.

III. Qui per plures culpas theologicas veniales successive alteri infert grave damnum, tenetur ex obligatione gravi, compensare damnum totum; etsi non cognoverit gravitatem formalem, modo objectivam cognoverit; ergo a pari. *Prob. Ant. 1°*. quia INNOCENTIUS XI. damnavit hanc propositionem ordine 38. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque magna sit summa totalis*; ergo. 2°. Quia ex qualibet damnificatione levi deliberata nascitur obligatio levis reparandi damnum leve; ergo ex omnibus simul sumptis nascitur obligatio reparandi damnum totum: sed hæc obligatio debet esse gravis, quia est ad materiam gravem; ergo. 3°. Qui per iteratas vices quantitatem levem sumit mutuam, tandem contrahit obligationem gravem restituendi summam totam; ergo etiam qui per iteratas vices leve damnum intulit.

Ad 1um. R. D. Ant. Natura obligat juxta capacitatem materiæ per se loquendo, in quantum materia formaliter influit in radicem restituendi *C.* secus *N.* Sic *D. Cons.* Natura obligat juxta capacitatem materiæ, non juxta hanc spectatam secundum se; alias obligaretur graviter, qui sine omni culpa grave damnum intulit; sed quatenus materia influit in restitutionis radicem formaliter: sicque, et non aliter, est regula discernendi obligationem gravem, et levem. At sola quantitas materialis damni cognita non influit in culpam, ut est in se ex parte objecti; sed sicut non gravificat culpam in conscientia, sic neque producit restituendi obligationem gravem.

Ad 2um. R. N. Cons. Quia neutrum seorsim sufficit ad inducendam obligationem gravem, sed hæc ex duobus conjunctim nascitur, materia gravi, et culpa gravi. Unde contra adversarios sic inverto argumentum: culpa gravis non producit obligationem gravem, quando materia levis est; ergo etiam materia gravis non producit obligationem gravem, si culpa tantum levis sit.

Ad 3um. R. N. Ant. Sequitur responsio ex *Concl. III.* cum sit par utro-

bique ratio ; parum enim refert , sive gravitas damni objectivā cognoscatur simul tota in una acceptione, sive in pluribus successive , si in neutra acceptione cognoscatur formalis gravitas.

Ad prob. 1. R. 1º. Cons. Quia, etiam præscindendo a quæstione et controversia præsentī, adhuc recte damnata est dicta propositio; quia universaliter ait, non esse obligationem restituendi sub pœna peccati mortalis, quod ablatum est per plura furtā minora, velut 1º. si antequam committeret furtum ultimum parvum, adverterit, se peccare graviter perveniendo ad summam gravem. 2º. Si damnificator habuerit animum successive per furtā minora perveniendi ad summam gravem; sic enim gravitatem formalem ignorasse dici non potest. 3º. Quando res per furtā parva ablatae adhuc extant apud furem vel formaliter, vel in æquivalenti. Igitur sententia nostra non infertur ex cit. propositione damnata. Quare etiam

R. 2º. D. Cons. Ergo datur ea obligatio aliquando, ut in recensitis modo casibus *C.* semper, etiam quando ignorata fuit gravitas formalis *N.*

Neque dicas : Nullus Theologus tradiderat, non esse obligationem gravem, etsi in ultimo furto parvo advertat fur, se complere summam gravem; vel etsi res successive ablatae extent adhuc apud furem; ergo propositio a Lovaniensibus delata fuit in sensu nostro, in eoque damnata. Nam

R. 1º. N. A. Primum, non dari obligationem gravem, etsi in furto ultimo advertatur gravitas formalis, satis multi docuerant, teste CARDEN. in Crisi ad hanc prop. ac varios refert MOJA Tract. VI. Disp. IV. q. 4. Alterum ex priore inferebat VERARDUCIUS, et cum eo plures; absolute ita asserebat HIER. DE ANGESTO Cap. VI. Moral.

R. 2º. N. et Cons. Cum enim propositio, ut jacet, vario in sensu accipi possit, non sequitur, in nostro determinate sensu vel delatam; minus, damnatam fuisse.

Ad prob. 2. R. D. seq. Ergo ex singulis simul sumptis nascitur obligatio gravis, si fuerit cognita etiam gravitas formalis *C.* secus *N.* In nostro casu æque parum plures obligationes leves possunt coalescere in unam gravem, quam plura peccata levia in unum mortale.

Ad prob. 3. R. Equidem inde gravis contrahitur tandem obligatio; at non ea ex ratione, quod plures obligationes leves ex natura sua tandem coalescant in unam gravem; sed ex contractu mutui; quo homines ita solent inter se convenire, ut crescente materia crescat obligatio, etsi mutuum petatur interruptis moraliter vicibus; hinc quantitates singulas unam demum in summam computant.

ARTICULUS IV.

AN ET QUANDO EX CULPA MERE JURIDICA; VEL QUASI CULPA ORIATUR OBLIGATIO RESTITUENDI TAM EXTRA, QUAM INTRA MATERIAM CONTRACTUUM?

§88. *Præmitto.* Culpa juridica est omissio diligentiae requisitæ a legibus ad præcavendum alterius damnum. Varias ejus species vid. in Diss. V. Art. VI. n. 504. Procedit vero præsens quæstio de culpa mere juridica, hoc est, quæ culpam simul theologicam admixtam non habet; ac quidem pro foro theologico, sive interno conscientiae, utrum pro eo detur obligatio re-

stiluendi ante sententiam judicis damnum ex culpa mere juridica, aut *quasi culpa datum*. Est vero quasi culpa, quæ facto per se licito, sed male applicato, proinde sine dolo, committitur vel a nobis ipsis, vel ab aliis, quorum tamen culpa nobis imputatur ob relationem specialem superioritatis in illum, a quo commissæ est; cujus exempla paulo post dabimus.

Occasionem vero controversiæ leges civiles dederunt, quæ compelli jubent ad id genus damni resarciendum, et coerceri aliquando pœna, qui deliquerit, ut lex Aquilia, leges, sic dictæ, noxales.

589. *Lex Aquilia* (sic appellata a Tribuno plebis Aquilio) tria olim continebat capita, e quibus duntaxat primum et tertium supersunt; secundum enim jam JUSTINIANI tempore ab usu recessit, §. 12. *Inst. de leg. Aquil.* In priore capite equidem juxta *pr. ff. ad L. Aquil.* cavetur, *ut, qui servum servamve, alienum alienamve, quadrupedemve pecudem* (id est, non qualemcunque quadrupedem, sed animal, quod gregatim pascitur, §. 1. *Inst. h. t.* ut equi, muli, oves, capræ, etc.) *injuria occidisset, quanto id eo anno phirimi fuerit, tantum æs dare domino damnas esset*. At si IMPERATOREM in *Instit. ad L. Aquil.* audimus, ad idem caput hi duo casus pertinent: Primus, si arborem putando prætereuntem servum occideris, ramo cadente prope viam, nec satis mature proclamaveris (idem hodie extenditur ad refores tectorum) culpæ reus eris, et præstare debebis damnum. Secundus, si medicus curam servi suscipiens dereliquerit curationem, et servus ideo mortuus fuerit; vel si imperite secuerit, aut medicamentum dederit; quod idem universaliter statuitur in *Constit. crimen. Caroli V. art. 134*. Sed, attentâ consuetudine, raro culpa medici vocatur in judicium, quia, ut dicitur, *errata medicorum terra occultat; beneficia autem sol illustrat*. Tertio autem capite cavetur, *ut cæterarum rerum* (quocumque modo damnum datum fuerit) *præter hominem et pecudem occisos, si quid alteri damnum faxit, quod usserit, fregerit, etc. quanti ea res fuerit in diebus 30. proximis, tantum æs domino dare, damnas esset*. L. 27. §. 5. ff. ad L. Aquil.

590. Casus vero, in quibus ex quasi culpa leges nos condemnari jubent ad reparandum damnum, recenset IMPER. *Inst. L. VI. Velut* 1°. Judex per imprudentiam male judicando litem faciens suam, in quantum Prætori videbitur, condemnandus est. 2°. Cum quid ex ædibus nostris dejectum, vel effusum fuerit, unde transeunti damnum datum, quin aliquo signo prius moneretur, si quis domesticorum auctor fuerit, ignoretur; vel si solvendo non sit, paterfamilias non solum obligatur ad reparandum damnum; sed et contra eum dupli, quantum damni datum est, constituta est actio. 3°. Similiter si damnum datum est in caupona, vel navi, vel stabulo, contra exercitorem, sive eum, ad quem quæstus quotidianus pertinet, in *factum* actio competit, *Inst. de Oblig. quæ quasi ex delict.* 4°. Si animal alias natura mansuetum sua sponte, feritate, vel pavore præter naturam sui generis *pauperiem fecerit*, hoc est, alterius animal occiderit, vel vulneraverit, competit læso contra dominum animalis lædentis *actio de pauperiæ*, ut vel damnum reparet, vel animal noxæ dedat, hoc est, transferat in dominium læsi, *Inst. si quadrup. paup.* Idem est, si servus tuus damnum dederit. *Inst. de noxal. Act.*

591. *Dico I.* Neque de jure naturæ, neque de jure positivo datur obligatio reparandi damnum, ante sententiam judicis datum ex culpa mere juridica, aut quasi culpa.

Prob. 1^a. pars. Si daretur hæc obligatio, ergo vel ex re accepta, vel injusta acceptione; non enim datur alia radix obligationis naturalis; sed ex neutra datur ista obligatio: non ex priore; quia supponitur, rem neque in se, neque in æquivalenti apud damnificatorem existere: non etiam ex posteriore; quia damnum fuit sine omni culpa theologica, sive peccato injustitiæ; ubi vero nulla est contra jus naturæ culpa in conscientia, nec jus naturæ obligare potest in conscientia, juxta dicta n. 575. Deinde si juxta dicta Art. præced. nequidem culpa theologica levis, præsertim semideliberata inducat obligationem gravem, si damnum illatum grave fuerit, hoc reparandi; quanto minus culpa mere juridica, vel quasi culpa?

Prob. 2^a. pars. Nam 1°. lex Aquilia, aliæque, quantum quidem ad excessum ad quem obligari et condemnari supra quantitatem damni volunt, mere pœnales sunt, ipso asserente IMP. §. 9. Inst. de leg. Aquil.: *Qua ratione creditum est, pœnalem esse hujus legis actionem, quia non solum tanti quisque obligatur, quantum damni dederit, sed aliquando longe pluris. Ideoque constat in hæredem eam actionem non transire, quæ transitura fuisset, si ultra damnum nunquam lis æstimeretur*: atqui regula est, omnium Doctorum et proborum firmata usu, ad pœnam subeundam per se loquendo non esse obligationem in conscientia ante sententiam judicis, nisi ipso facto incurrenda dicatur, ut subinde pœnæ Ecclesiasticæ.

2°. Neque lex Aquilia, neque aliæ intendunt obligare in conscientia ante sententiam; plerumque enim eos loquendi modos adhibent, qui sententiam ante ferendam supponunt. Sic L. 2. C. de Leg. Aquil. ait IMPER. *Ut id damnum sarciatur, competentis judicis auctoritate consequeris... ejusdem judicis cura impetrabis.* Sic §. 5. Inst. *Si quadrup. pauper. Quod bonum et æquum judici videbitur, tanti dominus condemnetur*, ait JUSTINIAN. L. 1. pr. ff. de his, qui effud. vel dejec. promittit Prætor, *se judicium daturum... quantum æquum judici visum fuerit, tanti judicium daturum.* Item L. 5. §. 6. ff. eod. Adde, nec leges illas eo in rigore, ut obligent ante sententiam, receptas esse; ut ex usu et praxi Doctorum et proborum colligitur, eas illo in rigore non observantium. Et vero cum leges illæ eo tendant, ut civium diligentiam acuant in præcavendis damnis, id sufficienter obtinent, dando actionem læso in judicio, ut ad reparandum sibi damnum compellatur lædens per sententiam judicis, postquam erit etiam obligatio reparandi in conscientia, ut infra dicetur.

592. *Dico II.* Neque datur, per se loquendo, obligatio in conscientia ante sententiam judicis reparandi damnum ex culpa mere juridica datum inter contrahentes, vel materia contractuum.

Prob. iisdem fere rationibus, quibus prior Conclusio. Nam 1°. hæc obligatio æque parum ex re accepta, vel injusta acceptione, sive jure naturæ erui potest. 2°. Nulla quoque lex positiva afferri potest, quæ hanc obligationem in conscientia sufficienter exprimeret; ergo nec imponi debet. 3°. Nec ex consensu aliquo tacito contrahentium ea obligatio colligi potest; quia hic consensus tacitus sine fundamento asseritur.

Dixi : *Per se loquendo*, secluso scilicet speciali pacto; si enim contrahentes se speciali conventionē obligassent ad præstandam etiam culpam mere juridicam qualemcumque, haud dubie erit tunc obligatio in conscientia ad reparandum ejusmodi damnum, cum pacta generaliter alias de re honesta pariant obligationem naturalem. Quin ita se obligare possunt ad præstandum etiam casum fortuitum.

§93. *Dico III.* Probabilius tamen est, dari utrobique obligationem etiam in conscientia, reparandi tale damnum post sententiam judicis. Ita communior cum MOLINA, LESSIO, auctorum sententia, contra REBELL. HAUNOLD. et quosdam alios.

Prob. Lex Aquilia et leges noxales sunt prorsus rationabiles ac justæ, spectantes bonum publicum; intendunt enim acuere diligentiam civium ad præcavenda damna, ne damnum inferatur aliis vel a se, vel a suis, vel animalibus; neque nituntur aliqua præsumptione falsa culpæ theologicæ; ergo et justa erit sententia juxta has leges lata, nullaue nitetur præsumptione falsa: atqui sententia justa in conscientia obligat; jus enim naturale exigit, ut pareatur superiori vel judici juste et secundum leges imperanti. Et vero nisi hæc daretur obligatio parendi judici in conscientia, neque leges obtinerent sufficienter suum finem, nec satis firma et efficax esset auctoritas judicum, cum damnificans etiam post sententiam reparationem damni omitteret; vel si compelleretur a judice vi, posset uti remedio compensationis tacitæ, unde recluderetur janua litibus novis, ac confusionibus.

§94. *Obj. I. contra Concl. 1^{am}. et 2^{am}. I.* Lex justa pro foro externo est etiam justa pro foro interno: sed lex Aquilia et cæteræ leges noxales justæ sunt pro foro externo; ergo etiam pro interno, pro eoque obligabunt. *Confirmatur* inde, quod quidem lex Aquilia non sit mere pœnalis, ac adhuc minus leges cæteræ noxales; sed tam prior, quam aliæ sunt rei persecutoriæ, cum concedant actionem *in factum*, ex quo scilicet alteri damnum secutum; ergo et in conscientia obligant.

II. Conformius est æquitati naturali, ut damnum potius ferat is, qui hoc voluntarie dedit, quam alter, qui id innocenter passus est: sed qui omisit diligentiam a legibus requisitam, voluntarie damnum dedit; ergo.

III. Jus canonicum ipsum ad reparationem damni ex mera culpa juridica dati obligat: at hoc jus forum internum respicit. *Prob. maj.* Nam GREGORIUS IX. *cap. fin. de injur. et damno dato*, interrogatus a quodam, an teneatur reparare damnum, quod ex ignorantia dedit, respondit: si culpa tua datum est, vel injuria irrogata; seu aliis irrogantibus forte opem tulisti; *aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet*; ergo est obligatio pro foro conscientiæ reparandi tale damnum ante sententiam; Pontifex enim non respondit judici, sed pœnitenti. *Conf.* ex *C. consuluisti. Caus. 2. Q. 5.* ubi STEPHANUS V. monet parentes, ut tenellos infantes non collocent secum in uno lecto, ne qualibet negligentia proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.

Ad 1um. R. D. Ant. In quantum lex lata pro foro externo, pro eodem obligat *C. secus N.* Leges vero, Aquilia et noxales, non obligant pro foro externo ante sententiam ad reparationem damni culpa mere juridica dati;

ut constat ex tenore legum in prob. Concl. sed tantum dant læso actionem contra lædentem, ut iudex hunc ad reparandum damnum condemnet. Hinc obligant pro foro externo, ut 1º. lædens a iudice ad instantiam læsi citatus compareat in iudicio; 2º. ut condemnatus damnum resarciat; et sic etiam obligant pro foro conscientie.

Ad Conf. T. A. N. Cons. Quia permissio, quod non sint mere pœnales, si legislator noluerit obligare ante sententiam, ante hanc nulla erit obligatio: atqui ante sententiam noluit obligare; pleræque enim leges supponunt ferendam sententiam, ut ex allatis supra liquet. Quin etsi, cum legem ferret, ante sententiam obligare voluisset, eo in rigore vel non receptæ sunt, vel abrogatæ contraria consuetudine.

Ad 2um. R. T. M. N. min. Etsi talis voluntarie omittat, ex quo damnum sequitur; si tamen connexionem damni non cognoscat, vel non advertat, se hic et nunc obligatum ad maiorem habendam providentiam, damnum ipsum voluntarium non est, ut dictum Articulis superioribus.

Ad 3um. R. N. A. Ad prob. N. Cons. Pontifex enim non loquitur de culpa mere juridica, aut ignorantia vel imperitia qualicumque, sed vincibili ac theologicè culpabili, ac proinde de culpa theologica; subdit enim: *nec ignorantia te excusat, si scire debuisti.*

Ad Conf. Eadem est responsio; cum enim in tali casu semper sit periculum, ne tenelli infantes opprimantur, negligentia ea est conjuncta cum culpa theologica; unde et in quibusdam Diœcesibus casus ille reservatus est, ut quidem refertur de Salisburgensi et Basileensi.

595. *Obj. II. cont. Concl. III. 1º.* Lex Aquilia, aliæque noxales leges fundantur in præsumptione culpæ theologicæ; ergo, dum hæc non subest, nequidem, mediante sententia iudicis, obligant in conscientia; quia præsumptio cedit veritati, et tam leges quam sententia nituntur supposito falso. *Prob. Ant.* Nam lex Aquilia quidem loquitur de damno *injuria dato*, juxta *pr. Inst. et L. 3. ff. ad L. Aquil.* injuria vero importat culpam theologicam. Deinde lege Aquilia non tenentur infantes, furiosi, amentes, quia scilicet culpæ theologicæ et talis dandæ injuriæ incapaces sunt.

2º. Damnum sine culpa theologica datum se habet ut casus fortuitus: at nec lex Aquilia, nec leges aliæ concedunt actionem dampnicato per casum fortuitum; ergo vel fundantur in præsumptione culpæ theologicæ, vel, etsi hoc non, tamen nec post sententiam obligare quempiam possunt in conscientia.

3º. Jus naturale deobligat dampnificantes ex culpa mere juridica; ergo per sententiam iudicis in conscientia saltem obligari non possunt.

4º. Sententia iudicis non est majoris efficacis, quam leges ipsæ; iudicis enim est declarare jus, non jus novum condere: atqui lex Aquilia et leges noxales in conscientia non obligant; ergo.

5º. Si iudex possit condemnare ob culpam mere juridicam; ergo vel solum ob latam, vel etiam levem, ac levissimam: sed neutrum dici potest. *Prob. min.* Nam primo non ob solam culpam latam, quia in *L. 44. ff. ad L. Aquil.* etiam expressa fit mentio culpæ *levissimæ*; deinde si etiam condemnare posset ob culpam levem, ac levissimam, id nimis esset rigidum; ergo.

Ad 1um. R. N. A. Ad prob. 1^{am}. D. Loquitur de damno dato *injuria*, in

sensu præcise theologico *N.* juridico saltem *C.* Injuria in sensu theologico culpam theologicam importat, non vero semper in sensu juris; definitur enim injuria, *L. 5. ff. ad L. Aquil.* Quod non jure factum est, hoc est contra jus... Igitur injuriam hic damnum accipiemus culpa datum, etiam ab eo (*N. B.*) qui nocere noluit. Igitur injuria in sensu juris abstrahit a culpa theologica.

Ad prob. 2^{am}. *R.* Infantes vero, amentes furiosi, ideo lege Aquilia non tenentur, non quia culpæ præcise theologicæ, sed quia incapaces sunt diligentiae ad præcavenda damna, adeoque et culpæ juridicæ.

Ad 2^{am}. *R. D.* Damnum illud se habet ut casus fortuitus in æstimatione theologica, ut propterea non sit obligatio restituendi naturalis, ante sententiam judicis *C.* in æstimatione juris civilis *N.* Etiam culpa juridica opponitur casui, ut liquet ex §. 3. *Inst. h. t.* ubi dicitur, hac lege non teneri eum, qui casu occidit, si modo ejus culpa nulla inveniatur: nam alioqui non minus ex dolo, quam ex culpa quisque hac lege tenetur.

Ad 3^{am}. *R. D. A.* Deobligat eos absolute, ac simpliciter *N.* solum pro casu, quo lex positiva, juste lata, eos non obligat *C.* Jus naturale eos non deobligat pro omni eventu, quo scilicet tales justis de causis obligandos statuit. Responsionis fundamentum aliquoties datum est. Vid. Diss. V. c. 2. n. 524.

Ad 4^{am}. *R. D. min.* Dictæ leges non obligant in conscientia absolute *C.* non obligant in conscientia sub conditione, si sententia judicis accesserit *N.* Igitur sententia judicis non est efficaciæ majoris, quam sint ipsæ leges; sed solum implet conditionem legum, qua posita, obligatio earum evadit absoluta. Responsio colligitur ex tenore legum supra, et prob. *Concl. III.*

Ad. 5^{am}. *R.* Condemnare potest et ob culpam latam, et ob levem ac levissimam, sed diversimode; estque hic ordo: 1°. ut quis condemnatur ad pœnam ordinariam corporis et infamiæ, nequidem culpa lata sufficit; sed requiritur dolus. *Arg. L. 23. §. 2. ff. de Edilit. Edict.* In eoque judicio culpa lata et dolus non æquiparantur; sed solum quotiescumque ad restitutionem rei, sive ad interesse civile, vel pecuniarium agitur, *L. 226. de V. S.* tuncque unice culpa lata doli appellatione continetur, *L. 1. §. 1. ff. Si mens. fals. mod. dix.* et aliis. 2°. Ut quis condemnatur ad reparationem damni et pœnam legalem pecuniariam, ut pœnam dupli, aut quanti plurimi intra eum annum, vel 30. dies, de qua citatæ supra LL. culpa lata exigitur. Et vero non satis proportionata alias pœna videtur culpæ levi, aut levissimæ, spectata conditione humana. Quin lex Aquilia, aliæque, quando ad pœnam simul damnificantem condemnari jubent, plerumque de culpa lata loquuntur. 3°. Ut quis condemnatur ad solius reparationem damni, sufficit culpa levis, ac levissima; quod vult *L. 44. cit.* et fatentibus adversariis, sententia communior. Nec iniquum aut æquo rigidius id est, cum id publici boni causa ordinatum ad præcavenda damna; atque æquius sit, ut damnum ferat is, cujus aliqua culpa illud accidit, quam ille, cujus res est, et nulla culpa. Deinde, si leges noxales etiam sine culpa obligent, quin propterea injustæ aut æquo rigidiores sint; etiam non erit æquo rigidius, condemnare ad reparandum damnum ex culpa juridica levi, et levissima.

Neque dicas: Leges noxales non jubent reparari damnum totum, sed

contentæ sunt, si servus, aut animal noxæ tradatur; idque etiam post sententiam relinquunt in domini arbitrio. Nam

R. Quod leges noxales ita condemnent sine omni etiam culpa; igitur recte ita procedunt: at vero in casu altero culpa aliqua præcedit; igitur hæ leges merito condemnant ad aliquid plus, reparationem damni.

Ex dictis deducitur: 1°. Qui ex culpa alterius mere juridica, vel quasi culpa, sive alieno servo vel quadrupede passus damnum est, nequit ante sententiam judicis quærere sibi ipsi reparationem damni ex bonis alterius; nec, etsi abigere possit, potest animalia aliena suis in agris deprehensa vel occidere, vel eis inferre damnum. 2°. Qui post sententiam judicis reparavit damnum datum alteri culpa mere juridica, nequit uti compensatione occulta, quia solvit, quod debebat in conscientia; obligatio enim, quæ pro foro conscientiae juxta leges erat conditionata ante sententiam, per hanc absoluta evasit.

Quæri hic loci præterea solet, quid restituere teneatur possessor tam bonæ, quam malæ fidei; at cum de hoc actum, quantum satis, Diss. II. c. 4. toto; non est, quod idem hic repetatur.

ARTICULUS V.

QUO ORDINE, LOCO, QUIBUS EXPENSIS FACIENDA RESTITUTIO?

Accidit non raro, ut debitor plus debeat ac pluribus, quam ut satisfacere singulis possit; inde præcipue, nec sine difficultate, movetur quæstio, quis eo casu præ aliis jure prælationis gaudeat?

596. *Dico I.* Si res aliena apud debitorem existat in natura, ut res locata, commodata, deposita, furto sublata, parapherna uxoris, dos non vendita, item res vendita, si pacto speciali hujus dominium sibi reservavit venditor usque ad solutionem, hæc vero nondum secuta sit, suo quæque domino est ante omnia restituenda.

Ratio est, quia dominium istarum rerum mansit penes concedentes, et dominium dotis non venditæ naturale penes uxorem; ergo ex his rebus, utpote alienis, non potest fieri solutio creditoribus aliis, sed, cum res clamet ad dominum, huic restituenda est. Deinde cum dominium sit species juris realis fortissima, vi ejus domini istarum rerum vincunt jus et privilegium quodcumque aliorum creditorum. Ex consuetudine huc etiam Ecclesia pertinet, communitas religiosa, aliæque causæ piæ, quoad res sibi venditas, donatas, legatas; cum sine traditione acquirant dominium. *L. 24. C. de SS. Eccl.*

597. *Dico II.* Re aliena suo domino restituta, creditores cæteri, attento jure Romano, juxta diversa prælationis jura commode ad quinque classes rediguntur.

Primo Loco ii veniunt, qui ita sunt speciali juris privilegio muniti, ut iis præ omnibus cæteris satisfieri debeat; suntque 1°. qui impensas fecerunt in

litem, sive in iudicio edictali, in confectione inventaril bonorum; *L. ult. §. 9. C. de Jur. delib.* 2°. Impensæ factæ in funus debitoris; vel eorum, quorum sepulturam curare debebat debitor, velut uxoris, liberorum. *L. 43. ff. de relig. et sumpt. fun.*

SECUNDO LOCO vocantur hypothecarii rursus speciali juris prærogativa gaudentes, ita ut præferri debeant aliis anteriorem similem, vel dissimilem hypothecam habentibus hoc ordine: 1°. Fiscus in causa debitoris primipili (quo nomine hodie Præfectus annonæ militaris, vel stipendiorum intelligi potest) ad incitas redacti, *L. 4. C. in quib. caus. pign. L. 3. C. de Primip.* Ac rursus fiscus idem quoad tributa, collectas, præstationes publicas, *L. 1. C. in quib. caus. pign.* 2°. Qui crediderunt ad militiam emendam, si sibi de hypotheca prospexerint, *Nov. 97. cap. 3.* 3°. Uxor ejusque liberi ratione dotis numeratæ, *Nov. cad. cap. 2.* non vero ratione paraphernalium, nec donationis propter nuptias, *L. 12. §. 2. C. qui potior in pign.* 4°. Qui crediderunt ad refectionem ædificii, *L. 1. ff. in quib. caus. pign.* Quia enim is rem suis nummis salvam fecit totius pignoris causam, ne res omnium hypothecariorum detrimento periret, merito his etiam in re adhuc extante præfertur. 5°. Qui crediderunt in refectionem navis, alteriusque rei adhuc extantis, in emptionem domus, expresso tamen cum pacto, ut res sua pecunia comparata sibi pignori esset, *L. 5. C. qui pot. in pign.* Quia et hic ea ratione creditorum omnium conditionem meliorem fecit. 6°. Pupillus, cujus pecunia res emptæ est, *L. 7. ff. quib. pot. in pign.* 7°. Qui pecunia sua quemdam redemit ab hostibus, *L. 2. C. de capt. et postlim.* 8°. Fiscus in bonis a debitore acquisitis post contractum cum fisco initum, *L. 28. ff. de jur. Fisc. L. 6. C. de priv. Fisc.* 9°. Qui hypothecam habet publico instrumento munitam, præfertur tempore prioribus, quorum hypotheca aut nulla, aut privata duntaxat scriptura munita est, *L. 11. C. qui pot. in pign.* Ratio est, quod scriptura privata facile fraudibus pateat, non æque scriptura publica: limitatur tamen, nisi scriptura privata habeat subscriptionem duorum, triumve probatorum testium; quo casu, quia cessat periculum fraudis, hypotheca hæc alias tempore prior non vincitur ab altera posteriore publico munita instrumento.

TERTIO LOCO succedunt creditores hypothecarii simplices, sive nullo speciali prælationis privilegio donati. Quoad hos igitur obtinent sequentes Regulæ generales: 1°. Creditor hypothecarius *qui prior est tempore, potior est jure*, quæ est *R. 54. J. in 6.* tam in agendo, quam excipiendo, ita ut, si cum aliis agat, et hypothecam vindicet, eam præ aliis auferat; si possideat, contraque eum agatur, exceptione ac retentione tutus sit. Hæcque prioritas temporis stricta est, mensuranda etiam ab hora, etiam momento, non tamen contractus vel rei traditæ, sed constituti pignoris, *L. 11. pr. L. 12. §. 1. et ult. ff. qui pot. in pign.* Quia, qui momento prior est, revera est prior tempore. Procedit etiam data regula, si hypotheca simplex prior sit solum tacita, posterior expressa; sive generalis, sive specialis sit; conventialis, vel judicialis, sive prætoria; quia ex nullo jure potest ostendi hæc exceptio; ergo regula manet in possessione.

Neque dicas: L. 2. C. de Pignorib. et Hypoth. specialis posterior præferri videtur hypothecæ generali anteriori; nam, ut constat ex casu a Glossa formato, lex aliud non vult, quam quod pignus posterius debeat manere

salvum, si priori creditori habenti hypothecam generalem, et etiam specialem in alia re, quæ a tuo pignore distincta est, possit ex illa speciali debitum plene solvi, ac proinde is non possit vi suæ hypothecæ generalis impedire tuam specialem, quamvis hæc sit posterior. Ex hoc ipso autem potius firmatur regula; sequitur enim, pignus tuum tibi salvum non fore, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit solvi plene debitum.

2º. In dubio, quis prior posteriorve sit; vel si duobus in solidum oppignorata res eadem, melior erit conditio possidentis per *L. 16. §. 8. ff. de pign.*

3º. Si pluribus res fuerit oppignorata pro partibus, pro rata in possessione concurrent. *Ibid.*

QUARTO LOCO subintrant creditores chirographarii instructi personali privilegio ratione causæ, vel debiti, quales sunt 1º. Respublica (intellige non supremam, sed inferiorem, ut civitatem Principi subjectam) vel Ecclesia creditrix, *L. 38. §. 1. ff. de reb. auct. Jud. possid. L. 23. C. de SS. Eccles.* 2º. Sponsa de futuro in bonis sponsi ratione dotis jam traditæ non secuto matrimonio, *L. 9. C. qui pot. in pign. juncta Glossa.* 3º. Qui ad rem aliam, quam domum emendam credidit, sine accepto jure pignoris, *L. 26. 34. ff. de reb. auct. Jud. poss.* 4º. Deponens apud nummularium, si sænus non exegerit (nam sænus exigentes pro mutuantibus habentur, et sic communem cum chirographariis aliis locum obtinent) si pecunia deposita adhuc extet, illam vindicat; si non extet, tamen potiores sunt chirographariis aliis. 5º. Is, qui ex creditoribus vigilantior pro se fuit, ita ut sententiam et executionem pro se obtineret, antequam bona debitoris ex edicto cøperunt possideri; *L. 19. ff. de re Jud.*

Porro in his non tenet data superius regula pro hypothecariis: qui prior tempore, potior est jure, per expressam *L. 32. de reb. auct. Jud. possid.* ubi: *privilegia* (loquitur vero de creditoribus personale privilegium habentibus, ut Glossa observat) *non ex tempore æstimantur, sed ex causa, et si ejusdem tituli fuerint, concurrunt, scilicet pro rata, licet diversitates temporis in his fuerint.*

QUINTO LOCO veniunt chirographarii simplices nullo muniti privilegio, sic tamen, ut qui tales ex titulo oneroso sunt, præferantur adhuc iis, qui tales sunt ex titulo mere gratuito. Nec in his prior tempore potior jure est.

Concurrunt vero pro rata; sic ut, si bona debitoris suffecerint pro creditoribus quarto loco positis, sed non ita amplius sufficiant pro chirographariis simplicibus, hi ex debitoris bonis residuis pro rata consequuntur suum debitum juxta proportionem geometricam, *L. 6. C. de bon. auct. Jud. possid.* Sit exemplum: si, postquam omnibus creditoribus anterioribus satisfactum, adhuc supersint floreni 200. sed prætendantur 400. a chirographariis simplicibus tribus, vel quatuor, cuilibet pro floreno uno cedit dimidius, ac ad singulos florenos, non creditores respicitur: unde qui poterit prætereendere 100. accipiet 50. qui 20. obtinebit 10. sicque porro. Quod si vero etiam his plene satisfactum esset ex bonis debitoris, demum succedet fiscus ratione mulctæ ex delicto debitæ, *L. 17. 37. ff. de Jur. Fisc.*

Dixi supra: *attento jure Romano*; attentis enim moribus ad classem primam passim pertinent etiam medici, chirurgi, pharmacopœe, et similes subministrantes necessaria in ultima infirmitate, ex qua decessit debitor, ejusve uxor, aut liberi; tum quibus debetur merces, ut sunt famuli, alique offi-

ciales domestici specialiter pro mercede conducti. Ad quartam classem cum Republica creditrice pari privilegio spectant Ecclesiæ, ac quidquid rationem causæ piæ habet. At nihilominus

598. QUÆRES I. Ad quam classem usuræ pertinent, si quæ honeste debeantur?

R. Ratione usurarum eundem locum obtinere creditores, quem obtinent ratione sortis, per claram *L. 18. ff. qui pot. in pign.*

599. QUÆRES II. An et quando creditor posterior succedat in locum prioris?

R. Successio ea, vel *jus offerendi* locum duntaxat habet in sequentibus casibus, 1º. si creditori solveris eo pacto, ut in ejus locum succedas, *L. 1. C. de his, qui in prior. creditor. loc. succ.* 2º. si pignus emeris a debitore ea conventionem, ut pretium ad priorem creditorem perveniret, et reipsa pervenerit, *L. penult. eod.*

600. QUÆRES III. Si debitor solvit posteriori creditori, non ex judicis sententia, sed sponte sua; possuntne priores creditores habentes jus prælationis, a creditore illo posteriore solutum repetere?

R. Probabilius possunt, si sint hypothecarii per textum clarum, et legibus aliis posteriorem, *L. ult. §. 6. C. de Jur. delib.* Secus est, si creditores priores fuerint tantum personales, non hypothecarii, per *L. 6. ff. quæ in fraud. credit.*

601. Dico III. Quoad circumstantiam loci, *expensarum*, triplex est adhibenda distinctio; vel enim fieri debet a possessore bonæ fidei titulo rei acceptæ, vel ex delicto aut injusta acceptione, vel ex contractu.

Si restitutio facienda a possessore bonæ fidei obligato ex re accepta; satisfacit, si restituat in loco, in quo res est; nisi huic, utpote absenti, mittenda esset, quo casu id domini fieri sumptibus debet; cum possessor bonæ fidei ad nihil, nisi rem acceptam, teneatur, ac de cætero ipse manere indemnis debeat. Quod si dominus mitti nolit, vel res ob levitatem suam expensas non mereatur, asservanda erit in loco, quem dominus voluerit.

Si ex delicto, hoc est, injusta acceptione fieri debeat restitutio; fieri debet eo in loco, in quo si non fieret restitutio, dominus non servaretur omnino indemnis; ad hoc enim hac in restitutione attendendum est unice, ut dominus vi restitutionis se habeat, quoad fieri potest, ac fuerat ante injustam acceptionem. Unde et per se ea restitutio solius debitoris expensis præstanda est.

Si demum facienda restitutio, vel potius solutio ex contractu; respici debet 1º. conventio vel speciale pactum, si contrahentes de certo loco convenissent: 2º. si de hoc non convenerint, natura contractuum, juxta quam expensis illius fieri debet restitutio, vel solutio, in cujus utilitatem cedit contractus; si cedat in utilitatem utriusque, inter utrumque expensæ dividuntur. Absque his regulariter solutio debiti provenientis ex contractu tali, in quo non redditur unum pro alio, ut ex donatione, sufficit restitutionem fieri in loco debitoris, vel ubi res est, quando donatur. Idem de legato dixe-

ris: in contractibus vero, in quibus eadem res in specie (hanc sumendo in juristarum sensu) reddenda, ut in contractu depositi, commodati; restituenda est, ubi res fuit deposita, commodata. Demum in contractibus, in quibus non redditur idem numero, sed aliud pro alio, ut in mutuo; per se loquendo traditio rei facienda videtur in loco, in quo celebratus est contractus.

602. *Si dicas 1.* Si restitutio facienda sit expensis debitoris ex delicto; ergo hic teneretur ad amplius, quam damnum dedit; sed hoc videtur adversari justitiæ commutativæ.

R. *D. seq.* Teneretur ad amplius ipsi domino N. huic enim satisfacit, si eum indemnem servet: ratione expensarum, si hæ faciendæ sint C. Tunc enim hæ sunt medium necessarium, ut fiat restitutio; qui vero tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

603. *Si dicas 2.* Debitori huic non debet imputari, quod forte creditor migraverit in alium locum; ergo tunc hujus sumptibus potest fieri restitutio.

R. *N. Cons.* Quia creditor non debet amittere libertatem se transferendi, quo libuerit, ob malitiam debitoris; sed hic sibi tunc imputet, quod facere debeat expensas de suo.

604. *Si dicas 3.* Ponamus vero, quod debitor ex delicto deberet expensas facere magnas et notabiles.

R. Tunc posse eum ex quadam æquitate naturali differre restitutionem, si prævideat se minoribus expensis posse tempore alio restituere, et simul si ex dilatione dominus nihil aut parum damni accipiat: secus vero, si dominus notabile pateretur damnum; aut si ex dilatione sequeretur, ut domino, vel hæredibus ejus restitui alias non amplius posset; omnino restituenda est nunc, licet expensæ faciendæ essent magnæ, ut duplum etiam æquarent ipsius summæ restituendæ; quia dominus non ideo potest aut debet privari re sua in perpetuum, quod debitor ex delicto debeat tantundem in sumptus expendere. Si tamen res parvi esset momenti, et sine duplo vel triplo majore sumptu restitui non possit, probabilis est variorum Theologorum sententia, pauperibus tunc dari posse; quod tunc rationabiliter possit id domino non displicere. Quod tamen sic limitandum censeo, nisi spes sit, fore, ut aliquando restitui possit domino sumptu minore, tunc enim potius differenda est restitutio. Ut vero debitor ex delicto excusetur penitus a restitutione domino ipsi facienda, communius exigunt Doctores ut expensæ quadruplum excedant summæ restituendæ; ac ratio videtur posse desumi ex eo, quod jura puniant furtum etiam pœna quadrupli. Nec iniquum videtur, si natura potius exigit quadruplum damnum a nocente, qui se sponte in tale periculum conjecit, quam permittat, simplum pati innocentem.

ARTICULUS VI.

QUÆNAM CAUSÆ SUBINDE EXCUSENT A FACIENDA RESTITUTIONE?

605. *Dico.* Præter ea, quæ Art. præc. dicta, a restitutione excusant causæ sequentes :

1°. Impotentia tum *physica*, quia ad impossibile nemo tenetur; tum *moralis*, quamdiu illa durat, ad quam pertinet extrema vel tua, vel tuorum necessitas, quia in hac, saltem quoad usum, omnia sunt communia. Item necessitas gravis, quia in hac præsumi potest dominus, vel creditor esse contentus, restitutionem rei suæ, vel debiti differri, dum cesset necessitas. Ad impotentiam moralem etiam referri debet 1. si restitutio fieri non possit absque gravi bonorum altioris ordinis dispendio, vel gravi eorum periculo, ut vitæ, libertatis, gravis infamiæ, etc., etsi hæc pericula raro adsint, cum restitutio fieri possit per confessarium : 2. Si restitui non possit sine jactura multo majore in bonis etiam ordinis ejusdem : 3. Si ex restitutione sequeretur notabilis dejectio e suo statu, quem quis juste possidet, ut si vir nobilis dejiceretur ad plebeiam vitæ rationem : si civis honestus deberet fieri mendicus; tunc enim creditor nequit esse rationabiliter invitus, si differatur. Tenentur tamen ejusmodi in conscientia graviter moderari suum statum : dimittere luxum, superfluos famulos, equos, convivia non necessaria, etc., ut restituant, quantum possunt. Dixi etiam : *quam quis juste possidet*; si enim ad eum pervenisset usuris, fraudibus, furtis, verbo : modo injusto; tenetur ejus amissione restituere, quia hoc non esset statum *suum* amittere, sed dimittere alienum, et reverti ad suum.

606. 2°. Compensatio, si debita rerum ejusdem speciei sint æqualia; ut si debeas mihi 100. ex venditione, et ego tibi 100. ex mutuo; tunc enim obligatio pro utroque foro extinguitur, ac justę pecuniam suam quisque retinet. Aliud est, si duo sibi invicem res debeant diversæ speciei, ut si unus debeat pecunias, alter vinum, vel frumentum, neuter ad permutandum suum debitum cogi potest; etsi locus retorsioni tunc sit, id est, possit, cæteris paribus, differri tunc restitutio, usque dum restituat alter. Hæcque obligationis oppositio non solum circa bona fortunæ, sed et famam procedit, velut si, qui detraxit alteri, sit ab hoc detractorem passus æque gravem, quin ab eo obtinere restitutionem famæ possit. Unde tamen non sequitur, quod diffamatus licite possit diffamare alterum, revelando occultum ejus crimen; sic enim novum alteri infertur damnum, quod nunquam licet; jure compensationis vero retinetur alterius fama quasi pignoris loco, donec ipse famam restituat.

607. 3°. Remissio, vel condonatio domini aut creditoris, libera et valida, h. e. facta ab eo, qui de rebus suis disponere jure potest; secus enim nihil operabitur remissio, ut si pupillus debitori suo remitteret debitum. Ac quidem aliquando remissio *tacita* sufficit, quando videlicet de voluntate domini prudenter (non enim de hac temere præsumi debet) dubitari non

potest; sic et voluntas ejusmodi aliquando sufficit, ut rem domini usurpando furtum non sit.

608. 4°. Præscriptio legitima, sive requisitis a jure conditionibus vestita, de quibus in Diss. IV. cap. 2. a num. 388.

609. 5°. Transactio legitima, h. e. celebrata juxta leges. Unde ut hæc deobliget a restitutione, debet 1. res, de qua a partibus transigitur, esse *dubia, et controversa*; definitur enim transactio: conventio, qua res dubia et controversa aliquo dato, aliquo retento deciditur, *L. 1. ff. L. 2. C. h. t.* Unde si scias, te debitorem esse, vel possidere rem alienam, de hac transigere non potes. 2. Non debet esse extorta vi, metu, dolo, per falsa instrumenta, *L. 4. 13. 19, etc. C. h. t. L. 1. C. si ex fals. Instrum.* Pariter si errore calculi facta (nisi de hoc ipso transactum esset), *L. un. C. de err. Calc. ubi: errore calculi, sive ex uno contractu, sive ex pluribus emergerit, veritati non afferri præjudicium, sæpe constitutum est.* Alias igitur transactio legitima pro foro etiam interno, omnino tenet, est enim ab ipsis partibus facta litis *decisio*, *L. 1. cit.* ac ideo *L. 20. ff. de Transact.* comparatur rei judicatæ; sed hæc pro foro interno tenet, etsi post transitum sententiæ in rem judicatam, ut suo loco dicemus, constet alterum læsum fuisse. Unde, quia Reipublicæ interest, controversias semel sopitas non resuscitari, ac possessores non perpetuo inquietari incertitudine dominii, vel metu ejus amittendi, jura, tam canonicum *h. t.*, quam civile, adeo stare firmam, et obligare transactionem volunt, ut nec per conditionem indebiti, *L. 65. ff. de Conduct. indeb.* nec per rescriptum Principis, *L. 16. C. h. t.* nec ob instrumenta noviter reperta, *L. 19. C. h. t.* nec, probabilius saltem, ob læsionem enormem (excepta causa pupillari et Reipublicæ, *L. 35. ff. de re Jud.*) in majorennibus, altera parte invita, rescindi possit, *L. 65. cit.* qua negatur repetitio, dum nequidem medietas rei debitæ data, h. e. etsi alter læsus sit ultra dimidium; quæ læsio *enormis* dicitur. De transitu sententiæ in rem judicatam idem, quod de transactione, dicetur suo loco.

610. 6°. Cessio bonorum omnium, cum debitor, qui singulis non est solvendo creditoribus, coram judice bonis se abdicat, ut, servato inter creditores prælationis jure, iis satisfiat, quantum potest, cum promissione satisfaciendi singulis, si ad pinguorem fortunam pervenerit. Unde cessio hæc non tollit absolute obligationem restituendi, sed suspendit usque dum debitor ad meliorem pervenerit fortunam.

Dixi: *bonorum omnium*; et quidem de rigore juris usque ad saccum et peram; ex æquitate tamen naturali ac honestate, veste, et victu necessario retentis. Dicitur hæc cessio *beneficium flebile*; quia vi hujus debitores non nisi incarcerationem effugiunt; nisi forte simul gaudeant beneficio competentiae. Conceditur vero iis tantum, qui debita non contraxerunt in fraudem creditorum, ex delicto, prodige vivendo.

Dixi modo: *nisi gaudeant beneficio competentiae*; est hoc privilegium personale (adeoque personam non egreditur ad hæredes) concessum quibusdam debitoribus, vi cujus conveniri, et condemnari non possunt ultra id, quod commode solvere possunt, h. e. relinqui ipsis debet competens

eorum statui sustentatio, *L. 16. 30. ff. de re Jud.* Convenit 1°. parentibus conventis a suis liberis, *L. 16. cit.* 2°. Socio adversus socium, *L. ead.* 3°. Fratri germano adversus fratrem, quod sibi invicem alimenta debeant. 4°. Marito adversus uxorem repetentem dotem, *L. 17. ff. eod.* 5°. Qui ex liberalitate, vel donatione convenitur, §. *sed etsi. Inst. de Act.* 6°. Militi armatæ militiæ, *L. 18. ff. de re Jud.* 7°. Mulieribus honestis ob pudorem sexus, *Auth. sed hodie. C. de off. divers. Jud.* 8°. Clericis, si non contraxerint ex delicto, nec sint suspecti de fuga; præterea probarint impotentiam solvendi, et cautionem juratam præstiterint de solvendo, si quando ad meliorem fortunam venerint; ut communiter Doctores interpretantur in *c. Odoardus 3. de solut.* Longius hac de re PYRRHUS ad *tit. de solut.* 9°. Socero viri, stante matrimonio, si conveniatur ob dotem non solutam, *L. 15. ff. solut. matrim.* Demum ex communi Doctorum personis illustribus, doctoribus, professoribus, advocatis.

611. Utrum vero ingressus in Religionem sit causa excusans a restitutione, quibusdam videtur dubium. At

R. Si ingrediens sit solvendo, tenetur ante ingressum satisfacere, alias peccaturus contra justitiam; si vero non sit solvendo, neque sit spes probabiliter solvendi, si in seculo maneret, potest spectato jure naturæ ingredi, et valida erit professio; quia licet persona debitoris sit obligata creditoribus, non tamen est illis debita; ergo subsistet professio, nisi quid obstet aliunde. Si spes sit probabilis solvendi, si maneret in seculo; aliæ sunt expendendæ circumstantiæ: an debitum sit magnum, vel parvum? an spes magna, an exigua? an damnum spirituale, cujus se periculo exponeret in seculo, sit valde grave, ex quibus determinandum, an creditores sint rationabiliter inviti; nam si debitum et spes solvendi notabiliter superent damnum proprium ingressuri, ut si intra breve tempus, quale censetur biennium, possit satisfacere sine probabili periculo damni spiritualis, tenebitur ante satisfacere; secus vero si damnum spirituale præponderaret spei faciendæ solutionis, poterit tum ingredi spectato jure naturæ et profiteri valide.

Nec obstat, quod SIXTUS V. anno 1587. sub gravibus pœnis prohibuerit tales admittere; nam CLEMENS VIII. anno 1602. Bullam SIXTI V. sic mitigavit, ut saltem professio sit valida.

Demum speciales etiam causæ insuper a restitutione famæ aliquando excusant; velut 1°. si detractori non sit adhibita fides ab audientibus, ut quia de eo constabat, quod falsa pro veris obtrudere soleat; quo ex capite plures Theologi excusant ab obligatione gravi mulieres, quod de earum congenita credulitate, loquendi prurigne, simplicitate passim aliis persuasum sit, quod falsa pro veris facile credant ipsæ, ac referant aliis; id quod tamen in hypothesis non videtur asserendum de singulis. 2°. Si infamia per detractionem causata jam sit oblivione deleta, quo casu subinde consultius erit silere, quam revocatione detractionis revocare memoriam criminis. 3°. Si crimen aliunde evaserit publicum. 4°. Si fama jam recuperata fuerit, vel per sententiam judicis, vel purgationem ipsius infamati. Quod si tamen ex infamatione injusta damna alia infamato obvenerint; non ideo ab eorum compensatione detractor liber est.

DISSERTATIO VII.

DE CÆTERIS JUSTITIÆ SPECIEBUS.

Hæ sunt distributiva, legalis, vindicativa; intellige juxta dicta n. 557. 558. quibus denique adnectimus præcipuum justitiæ actum, sive judicium.

CAPUT I.

DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA.

612. Justitia distributiva Rempubicam totam recte ad suas partes, sive membra coordinat, his suum tribuendo, juxta proportionem dignitatis et meriti in utilitatem communitalis principaliter, ac concomitanter ipsius partis. Unde justitia hæc versatur circa bona Reipublicæ communia, officia secularia et ecclesiastica, bona spiritualia et fortunæ, quæ communitalis interest, ut dentur a Principe civibus, spectata horum dignitate, sive capacitate et merito præ civibus aliis, juxta illud Exod. 18. 21. *Provide de omni plebe viros potentes (sapientia, peritia, capacitate) timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitues ex eis tribunos, etc.* Hinc justitiæ distributivæ specialiter oppositum est vitium, quod dicitur *acceptio personarum*, atque ex genere suo mortale est, ut sentiunt cum D. THOMA 2. 2. Q. 63. Theologi omnes.

ARTICULUS I.

AN ET QUANTA SIT OBLIGATIO BENEFICIA ECCLESIASTICA DISTRIBUENDI INTER DIGNIORES?

613. *Proemium I.* Beneficium ecclesiasticum proprie dictum, est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis intuitu spiritualis officii, auctoritate ecclesiastica constitutum; ita Doctores communiter quoad sensum ex C. 2. Dist. 70. c. 16. de Præb. et Dignit. Dicitur vero 1º. Jus *perpetuum*. non solum ratione ipsius beneficii, quatenus hoc vacans semper debet conferri alteri; sed etiam ratione beneficiati, quatenus hic, utpote jus reale habens in beneficio, hoc sine delicto privari non potest. 2º. Jus *percipiendi fructus*, sine dominio proprietatis in bona ipsa ecclesiastica, e quibus fru-

ctus proveniunt. 3°. *Auctoritate ecclesiastica constitutum*; non enim fundatio sola sufficit; sed acceptatio, necesse est, accedat vel summi Pontificis, ut in beneficiis majoribus et dignitatibus, C. 1. *Dist. 22.* vel Episcopi, ut in aliis, nec ante hanc veri beneficii nomen et jura sortitur. Ex his etiam consequitur, ad beneficia proprie dicta non pertinere, quod non datur in titulum perpetuum, ut commendæ, ac vicariæ temporales, capellanæ simplices, etsi collativæ sint beneficia, uti et commendæ ac vicariæ perpetuæ; nec beneficia manualia, sive amobilia ratione beneficiati; nec varia clericorum præstimoniam, quæ clericis non conferuntur ob functionem spirituales in perpetuum titulum.

614. *Proœmium II.* Prima beneficiorum incunabula satis verosimiliter plures cum LEOPOLD. PILATO de *Originib. Jur. Pontif. L. 4. Tit. 1.* ad pingua illa tempora, quæ CONSTANTINUM M. inter et CAROLUM M. fluxere, referunt; utpote in quibus aucta mirum in modum bona ecclesiastica novam administrationis formam postulabant. Hinc excisa fundorum portio ab Episcopo clericis subin bene-meritis dabatur ceu administratoribus usufructuariis; non secus, ac prædia legimus a Principibus concessa viris nobiles ac militaribus, ut beneficia quasi feuda diceret, beneficiatos quasi vasallos. Certe jam sublustrem beneficiorum mentionem facit sub finem seculi V. SYMMACHUS P. relatus *Can. 6. Caus. 16. Q. 1.* ac clare Synodus AURELIANENSIS habita anno 511. *can. 23.* inquit: *Si Episcopus humanitatis intuitu vineolas, vel terrulas clericis, vel monachis præstiterit excolendas; etiamsi longa transiisse annorum spatia comprobentur, nullum Ecclesia præjudicium patiatur; nec seculari lege præscriptio, quæ Ecclesiæ aliquid impediatur, opponatur.* Idem Synodus MOGUNTINA anno 813. *can. 42.* *Quicumque beneficium ecclesiasticum habent, etc.* At vero, cum, ut quidem VAN ESPEN *Jur. Eccl. p. 2. T. 18. c. 1.* observat, aliique, incommodum videretur, quod moriente Presbytero successor deberet jus percipiendi proventus quasi de liberalitate Episcopi denuo recipere; cæpere sensim Ecclesiæ singulæ jus percipiendi redditus vindicare sibi, independentem ab Episcopo, tandemque illud axioma juris invaluit, quod Parochi habeant fundatam intentionem percipiendi decimas, oblationes, aliosque proventus. Itaque jus percipiendi fructus non jam personis, sed Ecclesiis, seu titulis adnecti cœpit, ita ut, qui titulum haberet, gauderet simul jure percipiendi fructus ex bonis titulo adnexis: quæ disciplina tandem universaliter respectu etiam cleri civitatensis ac canonicorum circa sec. XII. induci recipique cœpit. Hinc factum ulterius, ut ipse titulus tandem nomen beneficii fere obtineret; tum, quod illo obtento ipsum fructus percipiendi obtineatur jus tanquam adnexum; tum, quod ecclesiasticum officium sive ministerium tanquam principale, jus vero percipiendi fructus, ut minus principale et accessorium considerari debeat, juxta *c. fn. de Rescriptis in 6.* ac pervulgatum nunc axioma: *Beneficium datur propter officium.*

615. *Proœmium III.* Dividuntur beneficia varie: 1°. in *secularia* et *regularia*; hæc regularibus ejusdem ordinis, ut abbatia, prioratus, etc. illa secularibus competunt clericis; ita ut secularia regularibus, regularia secularibus, citra dispensationem Apostolicam conferri nequeant. In dubio

omne beneficium seculare præsumitur, donec probetur oppositum. GARC. P. 1. de Benef. c. 6.

2º. In duplicia et simplicia. *Duplicia* sunt, quæ præter cætera beneficiis omnibus communia, insuper gaudent aliqua qualitate juris, quia adnexam habent vel eminentiam aliquam; vel jurisdictionem, sive curam animarum, in foro externo, vel interno; vel administrationem Ecclesiasticarum rerum. *Simplicia*, quæ nihil tale conjunctum habent; sed solum ad recitandum divinum officium, aut celebrandas insuper certas missas obligant, ut capellanæ collativæ, canonicatus; qui tamen, si cathedrales sint, simplicia majora vocantur, ob majorem præ aliis beneficiatis præcedentiam. Porro *duplicia* alia sunt *majora*, beneficiorum, ac dignitatum culmina, nec proinde in odiosis veniunt beneficiorum nomine; suntque Episcopatus, Archiepiscopatus, Patriarchatus, Cardinalatus. Papatus proprie beneficium non est, utpote dignitatum omnium Ecclesiasticarum apex. Alia *media*, ad quæ pertinent dignitates inferiores reliquæ, Archidiaconatus, Archipresbyteratus, Præposituræ, Decanatus, Vicariatus Generalis, Abbatia, Generalatus, etc. Si cui beneficio conjuncta sit præeminentia simul cum jurisdictione in externo foro, proprie ac specificè *dignitas* dicitur; si tantum Ecclesiasticarum rerum administratio, *officium*, quale habent Primicerius, Custos; si sola præcedentia, vel prioritas, ut in dandis suffragiis, etc. *personatus*. Unde duo hæc posteriora, personatus et officium in rigore ad dignitates non pertinent; sed non nisi reductive. Demum alia sunt *infima*, quibus jurisdictio quidem, sed pro solo interno foro adjuncta est, sive cura animarum, imponens obligationem administrandi sacramenta, prædicandi verbum divinum, instruendi rudes in fide; unde *curata* dicuntur, velut Parochiæ, Plebanatus, Vicariæ perpetuæ Ecclesiarum parochialium.

3º. Ratione modi, quo obtinentur beneficia, in *electiva*, quæ via electionis per majora capitularium suffragia: *patronata*, quæ per præsentationem alicujus patroni, accedente legitimi Prælati ecclesiastici institutione: *collativa*, quæ collatione libera Episcopi, alteriusve collatoris, citra præsentationis, aut nominationis, ac electionis solemnitates, obtinentur. Ad patronata reduci possunt patrimonialia, quæ ex primæva fundatione non cuilibet, sed personis certæ familiæ, patriæ, aut loci, si inde capacia subjecta adsint, conferuntur. In dubio quodlibet beneficium præsumitur esse collativum, utpote quod præ cæteris naturam beneficii sortitur.

616. *Proœmium IV. Indignus* in præsentī materia erit, qui ad officium, ob quod datur beneficium, est ineptus, sive merito judicatur inutilis vel ob pravitatem morum, vel ignorantiam, vel ob impedimentum canonicum, quo de jure factus inhabilis: *dignus* e contra dicendus, qui speratur futurus utilis tum ob probitatem morum, tum scientiam, nec laborat impedimento juris: *dignior*, qui utilius præfuturus creditur.

617. *Dico I.* Collatio beneficii ecclesiastici facta indigno, si adsit dignus, peccatum mortale est; quin in variis casibus irrita, in aliis irritanda.

Pars 1ª. constat inde; quia committitur acceptio personarum in re gravis momenti; ex tali enim injusta distributione gravia redundant in Ecclesiam mala, scandala, corruptio morum, cultus divini negligentia, hæreses, etc.

Unde tam promovens indignum, quam promotus, tenetur compensare damna Ecclesiæ, quæ huic inde obveniunt: promovens quidem; quia violat justitiam commutativam erga Ecclesiam, cui ex officio obligatur ad præficiendos ministros dignos: promotus; quia cooperatur actioni injustæ promoventis, ac per se ipsum infert damna Ecclesiæ; qui et propterea tenetur in conscientia cedere beneficio. Nec refert, quod collator, elector, patronus nesciat, esse positive indignum, quem promovet; nam scire deberet, ideoque inquirere in capacitatem promovendi; quia illi incumbit, ex officio, providere Ecclesiæ de ministris dignis.

Pars 2^a. ex variis juris textibus patet. De excommunicato ex *c. 7. de Cler. excomm.* De suspenso ex *c. 8. de ætat. et qual.* De personaliter interdicto, irregulari, notato infamia juris, *Extrav. 2. de Simon. int. Comm. c. 11. de excess. arg. L. un. C. de infam. L. 10. 12. c. de Dign.* De penitus illiterato promotus ad curatum beneficium colligitur ex *c. 7. §. inferiora. c. 22. de Elect.* Dixi tamen: *penitus* illiterato; quod si enim aliqua polleat scientia, tametsi non sufficiente, valet quidem collatio; irritanda tamen per *c. 17. eod.* nisi promotus promittat, ac speret, se brevi sibi comparaturum sufficientem scientiam; quo casu Episcopus vel dare tali ad tempus vicarium potest, vel aliter providere, juxta *TRIDENT. Sess. 21. cap. 6. de Reform.*

Pars 3^a. partim ex dictis colligitur; partim inde patet, quia secus non evitabuntur damna Ecclesiæ, quæ avertere tenetur, quicumque præest Ecclesiæ, vi justitiæ commutativæ.

Dixi supra: *si dignus adsit*; si enim hic non adesset, liceret aliquando conferre indigno ad evitanda mala Ecclesiæ majora; velut, ne jus conferendi devolvatur ad hæreticos, ne eligatur adhuc indignior; eo enim casu, etsi non sit absolute dignus, est tamen comparative ad indigniores. Hoc tamen non obstante, tenetur ita promotus vel curare, ut fiat dignus; vel officium administrare per alium.

618. *Dico II.* Illicita pariter est, regulariter loquendo, promotio digni, prætermisso digniore, qui in promptu est, ad beneficium curam animarum, aut aliam functionem gravem adnexam habens; non tamen invalida.

Pars 1^a. constat 1°. textibus claris. *c. un. ut Eccles. Benef.* respondet INNOCENT. III. *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum officium et beneficium in persona magis idonea dispensare.* Graviter hoc TRIDENTINUM inculcat *Sess. 24. cap. 1.* loquens primo de promotione Episcoporum: *Omnes vero et singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant... monet... eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi, quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu; aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curaverint.* Ac deinde *cap. 18. de Parochorum promotione*: *Ex his Episcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum judicaverit.* Ubi etsi TRIDENT. loquatur de digniore per concursum eligendo; recte tamen extenditur etiam ad collationem talium beneficiorum, sicubi concursus non viget, quia TRIDENTINUM præcise intendit prospicere Ecclesiæ et animarum bono. Unde ne qua sub ratione eludi posset TRIDENTINUM, damnata est ab INNOCENTIO XI. hæc propositio 47. *Cum dicit Concilium Tridentinum; eos alienis*

peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores et Ecclesiæ magis utiles judicaverint, ad Ecclesias promovent; Concilium vel primo videtur per hoc digniores nihil aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo, locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

2º. Ratione; quia collatores beneficiorum, non horum domini, sed administratores ac dispensatores sunt, quibus, utpote Ecclesiæ ministris publicis, ex officio, quasi contractu, adeoque ex justitia incumbit, bono Ecclesiæ communi meliori modo prospicere, ejusque, quoad possunt, arcere damna: at hæc non satis averterent, si, neglectis dignioribus, præficerent minus dignos; nec bono communi modo meliori prospicerent; nisi enim id curetur, ut promoveantur maxime idonei, facile eveniet, ut promoveantur indigni; si enim, qui aliquando videbatur dignior, post promotionem comperiat minus dignus, cum tamen multa ad perfectum Ecclesiæ ministrum requirantur; quam facile accidet, ut, qui putabatur simpliciter dignus, postea reperiatur indignus, magno rei spiritualis detrimento? Certe ex neglecta illa digniores promovendi obligatione, derivant Patres Tridentini ingentia illa mala, quæ inundarant Ecclesiam.

Pars 2ª. inde evincitur; quod jus, quando agit de collatione valida, requirat dignum, quod passim sic interpretes sumunt; quod electio digni, vel collatio facta digno subsistat, nec impugnari, vel irritari possit in foro contentioso. Et merito; secus enim vix aliqua electio, aut collatio careret calumnia; ac tribunalia ecclesiastica obruerentur litibus.

619. Dictum vero 1º. *regulariter loquendo*; excipi enim debet 1. Si beneficii fundator ipse præsentet dignum; quod privilegium conceditur fundatoribus, *C. Monasterium. Caus. XVI. Q. 7.* quo alliciantur fideles ad fundanda beneficia; idque non solum prima vice, sed etiam (si tamen hoc jus in fundatione sibi reservaverit) quoties ipso vivente vacaverit. Privilegium tamen hoc personale est, nec ad hæredes transit.

2. Tenetur Episcopus admittere dignum præsentatum a patrono laico juxta *TRID. Sess. 24. cap. 18.* etsi nihilominus patronus laicus peccet non præsentando digniorem, si quem habeat.

3. Etsi haberi possent digniores ex Ecclesiis aliis; si tamen promovendus debeat esse de gremio Ecclesiæ, ex hoc deligendus est magis dignus. Quin, olim ex gremio seligi debebat, *C. Nullus. Dist. LXI. C. Metropolitano. Dist. LXIII.* Par est ratio, si beneficium ex prima sua institutione, accedente auctoritate Ecclesiæ, debeat conferri uni ex familia, oppido; tunc, si ex his adsit dignus, hic excludet digniores extraneos.

4. Si votum tuum in electione non prodesset digniori, ac nisi illud minus digno conferres, verendum sit, ne ob suffragatorum dissidia eligatur adhuc minus dignus, vel indignus; potes dare votum primo minus digno; sic enim utiliter geres negotium Ecclesiæ. Similiter potes eligere minus dignum, si electus dignior prævideatur non servaturus residentiam, nec administraturus officium per se; solet enim plus prodesse minus dignus præsens, quam absens dignior.

5. Vacantibus simul duobus beneficiis, altero simplici optimo, altero

parochiali tenui, recte prius minus digno, alterum digniori confertur, quia ita exigit Ecclesiæ atque animarum bonum.

Demum observandum, majorem dignitatem non præcise desumendam esse a pluribus gratiæ donis, majoreve scientia; sed et a communi bono, cui quis plus speratur profuturus; sic ei plus conferre aliquando potest, qui potentia, industria, quam qui scientia et probitate major; dispensatio enim bonorum Ecclesiasticorum præsertim præfecturarum ad bonum commune maxime ordinatur; unde tales subin aliis, licet in se absolute magis bonis, merito præferuntur.

Dictum 2°. prætermisso digniore, *qui in promptu est*; neque enim inquirere debet collator, vel patronus, quis in tota provincia dignior, quod et nimium grave et deceptioni non raro obnoxium esset; sed ita debet accipi, ut ex iis, quos novit, habet, vel habere commode potest, digniorem promoveat.

Dictum 3°. ad beneficium *curam animarum, vel aliam functionem gravem*, etc. Cætera enim beneficia simplicia minora, ut canonicatus modicos, etc. conferre dignis, neglectis dignioribus, excusant a mortali NAVARR. SYLVIVS, LESSIVS. Quod verum est, si quandoque duntaxat fiat; si tamen etiam in his prætermittantur digniores passim ac plerumque, id culpa mortali non vacare, putat de LUGO, alique; quod sic peccetur contra fidelitatem Ecclesiæ debitam, cujus interest, officium divinum celebrari, quam potest, decentissime; suosque ministros probitate et doctrina prælucere populo.

620. *Obj. I.* Apostolus 1. ad Tim. 3. discurrens de dotibus, quibus instructum esse oporteat, qui ad Episcopatum promovendus, inquit in positivo: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, prudentem, pudicum, hospitalem*; non in comparativo, magis irreprehensibilem, sobrium, pudicum, prudentiorem, etc.; ergo. *Conf.* ex eod. 1. ad Cor. 4. ubi similiter enunciat: *Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat*; non ait: *fidelior*.

II. Consonat jus canonicum, quod dignum requirit, non digniorem, vel dignissimum, *C. Si in plebibus. Dist. LXIII.* Tridentinum Sess. 8. *cap. 3.* jubens beneficia episcopatu inferiora conferri *dignis et habilibus*, etc. *Conf.* Olim beneficia et præfecturæ ecclesiasticæ conferri debebant ejusdem Ecclesiæ clericis, ut patet ex *Cann. supra cit.* Et *C. Monasterium cit.* solum exigitur, ut non sit minister malus.

III. Conferens beneficium, etiam curam animarum adjunctam habens, nemini infert injuriam; ergo. *Prob. Ant.* Non enim digniori facit injuriam; quia, quod sit dignior, non ideo jus strictum habet ad beneficium: nec Ecclesiæ; hæc enim neque exigit; neque jus habet exigendi diligentiam summam, sed solum humanam, ac moralem; cum et dignior ipse, si promotus fuerit, obligetur ad humanam solum diligentiam. *Conf.* Sic œconomus, cui commissum pecunias elargiri in pauperes, non tenetur inquirere in pauperiores; nec alias obligatur ex justitia ad procurandum incrementum rei familiaris, sed ex fidelitate.

IV. Si esset obligatio promovendi digniorem præ minus digno, ergo qui se minus dignum crederet, nec petere beneficium, nec sibi collatum acceptare posset, ne cooperaretur actioni injustæ collatoris: sed hoc repletet conscientias anxietatibus; quin, adversatur praxi.

V. Si beneficium confertur alteri via resignationis, aut permutationis, non est obligatio urgens tunc conferendi digniori, ut sentit LESSIUS, SERRA, alii-que; ergo neque alias.

Ad 1um. R. N. Cons. Tot enim ac tantas qualitates hic in Episcopo Apostolus exigit, ut, qui est singulis præditus, merito dignissimus censendus sit. Unde quoad rem revera hic de digniore loquitur, etsi ut talis, sub voce expressa *dignioris* mentionem non faciat.

Ad Conf. Pariter N. Cons. Citato loco enim, quæ in dispensatore mysteriorum Dei præcipua sit qualitas, ostendit; uti vero non ideo negat, instructum esse oportere qualitatibus cæteris; sic neque negat, eligendum esse digniorem.

Ad 2um. R. N. A. Nam etiam digniorem præficiendum jubet *c. fin. de off. Custod.* Item *c. un. ut Eccles. Benef. sine diminut.* cit. supra in Concl. Et *TRID. Sess. 24. de Reform. cap. 18.* præcipiens paræciis *magis idoneos* præfici. Igitur, si quando jura præcipiant, ut beneficia conferantur dignis, dignos sumunt relate ad indignos, ut hos arceant; vel loquuntur de valore collationis, ne, si fiat indigno, collatio in foro externo pronuncietur irrita; unde *TRID. Sess. 7.* cit. mox subdit: *aliter autem facta collatio, vel provisio, omnino irritetur.*

Ad Conf. R. N. Cons. Quoad primum enim, usus idem adhuc hodie in quibusdam Ecclesiis obtinet; quia, qui sunt ex gremio, sperantur vel utiliores, vel certe æque utiles ac fideles fore in Ecclesiam, quam extraneus, etsi forte majoribus instructus donis; tum quod sumptus ex gremio magis soleat diligere Ecclesiam, in qua est veluti educatus; tum quia majorem habet suæ Ecclesiæ notitiam; tum quod constantius residere soleat.

Quoad alterum: R. hoc esse speciale privilegium concessum ab Ecclesia in majorem Ecclesiæ utilitatem; ideoque inter casus exceptos pertinet. Posse vero Ecclesiam ejusmodi conferre privilegia, quando hæc ad majus ipsius Ecclesiæ bonum tendunt, salvo etiam jure naturæ, nemo ambigit; quia spiritualia ea bona sunt credita Ecclesiæ, ut hæc de iis disponat ad majus Ecclesiæ bonum: si igitur hoc habeatur casu, quo dignus aliquando præferatur digniori, nihil peccabit Ecclesia contra jus sive divinum, sive naturale; quod solum prohibere dici potest, dignos præferre dignioribus, quando vergit in damnum Ecclesiæ; non alias.

Ad 3um. R. N. Ass. Ad prob. Concessa parte prima ob rationem additam, N. alteram ob rationem Conclusionis.

Ad prob. N. Cons. 1°. Etsi enim Ecclesia non exigit diligentiam summam; habet tamen exigendi jus, ut sibi meliori modo consulatur, arceanturque damna, quorum alias periculo proximo exponeretur, si sibi passim præficerentur minus digni neglectis dignioribus, ut dictum supra in prob. 2. Concl. n. 618. *2°.* Quia dignior tenetur quidem ad diligentiam humanam, sed tamen juxta vires suas, et necessitatem Ecclesiæ; possunt vero non raro evenire circumstantiæ, in quibus Ecclesiæ, vel animarum necessitas exigit digniorem in docendo, arguendo, tuendo, etc. ad quæ non sufficeret minus dignus; igitur hunc præferre digniori, est aliquam Ecclesiæ, vel animabus inferre injuriam; quia est Ecclesiam exponere periculo.

Si inferas: Ergo qui promovet minus dignum, prætermisso digniore, te-

neretur restituere Ecclesiæ, si inde damnum traheret; sed hoc plane quid novi esset, et adversatur praxi omnium.

R. C. *illat. per se loquendo*; eo quod violet justitiam commutativam erga Ecclesiam juxta dicta superius: at cum ea restitutio esset plena perplexitatibus, eaque obligatio deterreret multos a suscipiendis præfecturis, etc. Ecclesia collatores et patronos ad eam obligationem non intendit adstringere; cum illam nullibi urgeat, neque unquam reperiatur restitutionem exegisse.

Ad Conf. quoad 1. R. Disparitas est, quod œconomus distribuendo pauperibus satisfaciat intentioni domini, qui voluit præcise dari pauperibus; at collator præficiendo minus dignos, neglectis dignioribus, non satisfaciet sic menti Ecclesiæ; tum quia hæc declarat, quod velit conferri dignioribus; tum quia beneficia non principaliter in ministrorum bonum, ut eleemosynæ in bonum pauperum, sed Ecclesiæ ordinata sunt. *Quoad 2.*: Si missio procurandi incrementi domino damnosa sit, indubie non contra fidelitatem solam, sed et justitiam: si damnosa non sit, neque dominus quoad hoc declararit mentem; jam hoc ipso est disparitas 1°. quia prætermissio digniorum est nociva Ecclesiæ ex dictis; 2°. quia quoad hos præferendos mentem suam expressit Ecclesia.

Ad 4^{am}. R. N. illat. Quia non competitorum, sed solius collatoris est de illorum idoneitate ferre judicium. Igitur si te idoneum credas, potes te offerre collatori ea conditione, ut, si te æque dignum judicaverit, tibi beneficium conferat; eoque obtento judicare, te vel digniorem, vel æque dignum fuisse habitum, atque ita quiescere.

Ad 5^{am}. R. N. A. per se loquendo. Etsi enim resignans, vel permutans non teneatur ex officio Ecclesiæ ministros præficere; tenetur tamen non concurrere ad iniquam collationem, juxta TRIB. in Concl. At resignans, vel permutans in favorem minus digni, cum dignior adsit, ad iniquam collationem concurreret. Nihil tamen offendet resignans, si cedat beneficium suum æque digno, quam ipse sit, quia supponere potest beneficium sibi collatum fuisse ceu digniori, aut æque digno, ac fuerant alii. Pariter habens simplex beneficium si cum alio etiam habente beneficium simplex permutet, aut si habens curatum cum habente etiam curatum; poterit permutare cum minus digno: cum enim hic beneficium ejusdem speciei teneat, non refert, sive hoc, sive aliud habeat; nisi forsitan circumstantiæ Ecclesiæ digniorem exigerent.

ARTICULUS II.

DE DISTRIBUTIONE OFFICIORUM CIVILIUM.

621. *Dico I.* Officia civilia debent conferri dignis, adeo ut peccato mortali se obstringant, qui indignos ad ea provehant, teneanturque ad compensanda damna inde in Rempublicam profecta. Est communis Doctorum.

Ratio est: quod officia illa principaliter ordinata sint in commune Reipublicæ bonum, ergo tenentur magistratus politici ea conferre, non nisi idoneis; quia tenentur ex contractu saltem tacito, ipsa additione magistratus, vel principatus cum Republica inito, hujus procurare bonum, avertere mala; nemo vero nescit, quanta inde mala redundant in Rempublicam si hujus officia

publica conferantur indignis. Par est ratio de provinciarum præfectis, qui, ut harum procurent bonum, accipiunt stipendia: igitur, perinde ac œconomus tenetur ex officio famulos, aut operarios conducere idoneos, illi tenentur deligere officiales aptos. Estque hæc obligatio tam in provinciarum præsidibus, quam in magistratu summo, aut Principe, 1º. gravis, quia materia gravissima est; 2º. justitiæ strictæ, sive commutativæ, quia ad hoc se obligarunt contractu saltem tacito cum Republica, quæ se vicissim ita obligavit Principi ad pendenda tributa, ferenda onera, etc. Hinc et sequitur obligatio compensandi damna inde Reipublicæ enata, quod scienter promoverint indignos. Dixi *scienter*; si enim eos præfecerint, quia putabant dignos, cum ea ratione sint damni solum causa remota, Respublica non videtur exigere, ut adeo stricta fiat restitutio.

622. *Dico II.* Officia civilia etiam regulariter sunt conferenda dignioribus præ minus dignis. Ita passim Theologi cum Soto, de Lugo aliisque.

Constat Conclusio eadem fere ratione, qua Art. præc. *Concl. II.* Sicut enim Ecclesia habet jus exigendi, ut sibi meliori modo consulatur; sic et Respublica: ac sicut ex officio tenentur Ecclesiæ præsides hujus procurare bonum meliori modo, damnaque avertere; ita magistratus Reipublicæ politicæ, nec satis ab hac propulsabunt damna, si passim, neglectis aptioribus præficiantur minus apti; cum frequentes sint vicissitudines, in quibus minus dignus non est sufficiens. Adde: si passim promoverentur minus digni, perquam facile fiet, ut tandem promoveantur indigni. Non tamen ob posthabitu digniorem est obligatio quid restituendi, sicut dictum Art. præc.

623. *Dices* 1º. Potest sperari, fore, ut is, qui non est modo aptus, fiat aptus ipso usu, si promoveatur ad officium; ergo non erit peccatum ad officia publica promovere non idoneos.

R. N. *Cons.* Etsi enim subinde justis de causis, et quando nullum inde verendum Reipublicæ damnum, non idoneo conferri officium publicum possit, hocque interim administrari per vicarium habilem, dum promotus fiat idoneus; id tamen passim fieri non debet, præsertim dubiis Reipublicæ temporibus, quæ auxilium præsens, virumque necessitati præsentem parem exposcunt.

Dices 2º. Munia publica non sunt bona communia, quæ civibus dari oporteat ut membris communitatis, cum citra injuriam conferri queant extraneis; ergo in horum distributione locum non habet justitia distributiva, nec proinde acceptio personarum; sicque nec peccatum erit, minus dignum præferre digniori.

R. T. A. N. *Cons.* Quia, etsi non sint ita bona communia, ut necessario distribui debeant inter solos ejusdem communitatis cives, ut patet in officiis militaribus, cathedris academiæ, quæ dignioribus, cujuscumque demum nationis sint, conferri solent; requiritur tamen, ut bona communitatis distribuantur juxta proportionem meritorum et dignitatis.

Dices 3º. Officia civilia vendi possunt; ita enim fit in Regnis quibusdam Franciæ, etc. ergo etiam conferri minus dignis præ dignioribus.

R. D. A. Vendi possunt absolute loquendo, et sub debitis conditionibus C.

his non servatis *N. Ant. et Cons.* Vendi absolute possunt; quia prærogativa et honor eminentiæ præ concivibus, liberale stipendium, occasio lucrandi, etc. ejusmodi officiis adnexa, sunt æstimabilia pretio. At tamen, ut vendantur licite, sequentes, necesse est, conditiones adsint et serventur: prima est, auctoritas in vendente, ut in Republica, Principe; unde præfecti minores officia vendere nequeunt, nisi hoc ipsis fuerit permissum a Principe. Secunda, ut moderato vendantur pretio, ne arceantur minus valentes opibus, si sint digniores. Tertia, ut vendantur, quantum fieri potest, dignioribus; si enim citra acceptionem personarum, aliaque incommoda recensita superius conferri regulariter non possint, nisi dignioribus, multo minus vendi poterunt minus dignis.

Si dicas 1. Per *Nov. 8. c. 2. et L. 1. ff. de J. et J.* officia publica non sunt prætio æstimabilia. Item *Pius V. in Bulla: Etsi Romani* anno 1571. absolute hanc venditionem prohibuit.

R. Quoad leges civiles 1º. his non ligantur summi Principes; vel iis derogatum est.

R. 2º. D. Non sunt æstimabilia ratione justitiæ administrandæ præcise *C.* hanc enim per se ex officio debet Princeps subditis, sicut judex alius sententiam: ratione aliorum commodorum adjunctorum, de quibus ante *N.*

Quoad Bullam *Pii V. R.* Data fuit pro territorio Pontificio; nam constitutiones Pontificiæ circa materiam profanam, extra materiam peccati, non extenduntur extra territorium summi Pontificis. Imo et Romæ huic constitutioni *PIANÆ* consuetudine derogatum esse, ait *KÖNIG* hic ex *GÖCKELIO*, quo teste, non obstante Bulla *Pii*, officium Vicecancellarii, Thesaurarii, Præsidis Cameræ venditum. Simile quid de his et aliis officiis asserit Cardinalis de *LUCA* in *Relat. Cur. Disc. 10. et Disc. 2. de Regalib.*

Si dicas 2. Ex hujusmodi venditionibus timenda sunt varia Reipublicæ mala; nam emptores, ut se indemnes servent, possent illicitum quæstum facere, variis artibus extorquendo a subditis pecunias, dum pretium suum recuperent.

R. Etiam similia facta attentata dicuntur ab iis, quibus officium venditum non fuit. Deinde pretium hoc extortum tenentur in conscientia restituere subditis. Demum ex hinc ad summum sequeretur, melius non vendi officia publica; non vero, venditionem ex natura sua peccaminosam esse.

CAPUT II.

DE JUSTITIA LEGALI ET VINDICATIVA.

624. Justitia legalis civem tanquam partem ad communitatem ceu totum, nimirum hujus procurandum bonum coordinat. Hinc definitur: *Virtus moralis ordinans, vel inclinans partes communitatis qua tales ad procurandum bonum suæ communitatis huic qua tali debitum ex jure alto in bona privatorum.* Unde et in Principe datur, et subdito; in priore quidem, non ut refert

totius personam Reipublicæ sed ut rector est boni publici, et pars principalis, sive caput; ut tale enim ex jure alto æque curare tenetur commune bonum, quam cives reliqui; ac quia hoc Princeps facit imperando, in eo justitia legalis est *imperative*: in subditis non nisi *executive*. Jus vero illud, vi cuius pars quævis Reipublicæ huic suum tribuit, minus rigorosum est, ac passim dicitur generale, legale, altum: priore quidem modo, quia ad commune bonum, sicut leges, tum per leges ordinatur: *altum* vero; quia supereminet particularibus privatorum juribus, iisque derogare potest; Respublica enim jus quoddam habet superioris ordinis in bona civium, eorumque jura, ut iisdem, urgentibus causis, ad felicitatem communem uti possit; quin pro necessitate etiam corpora periculo objicere. Ex hisce liquet, justitiam legalem obligare ad servandas leges, ferenda Reipublicæ onera, solvenda tributa, vectigalia; Principem vero ad eadem, servata proportionem, imperanda, cum justa causa exegerit. Vindicativa justitia (quam quidam ad legalem reducant) est *virtus ordinans eum, qui curam communitatis habet, ad proportionatam punitionem delictorum. Plenius hæc patebunt ex sequentibus.*

ARTICULUS I.

AN ET QUANDO RECTE EXIGANTUR TRIBUTA, ALIAQUE COMMUNIA ONERA? QUÆQUE ILLA PRÆSTANDI OBLIGATIO?

625. *Proæmium.* Tributi nomen passim accipi pro omni eo solet, quod penditur Reipublicæ vel Principi a privatis. Specificè vero est pensio, quæ imponitur facultatibus, vel proventibus subditorum, ab his solvenda Reipublicæ vel Principi ad sustentandum competentem statum suum, oneraque Reipublicæ. Hinc differt a *vectigali*, quod est certa pensio solvenda pro rebus vel invehendis in urbem, aut provinciam; vel inde avehendis: etiam *portorium* dici solet; cui affine est, quod rerum venditarum, permutatarum occasione datur. Differt a *pedagio*, vel *quidagio*, quod a transeuntibus equo, curru, navi, etc. solvi solet pro pontium, viarum conservatione, securitate. Præterea Jurisconsulti onera præstanda Principi dividunt in *realia*, quæ jumentis, plaustris, etc. fiunt; tum *personalia*, quæ a subditorum personis præstantur exhibendo servitia, comitando ad bellum, etc. ac *mixta*, quæ ex realibus, ac personalibus constant.

626. *Dico I.* Tributa, vectigalia, ac quæcumque exactiones ut juste imperentur, tres requiruntur conditiones: auctoritas imperantis; causa justa; forma, sive debita proportio: quæ declarantur.

1º. *Auctoritas imperantis*, id est, summi Principis, vel magistratus, qui suprema cum potestate Reipublicæ præsent; in hos enim solos populus immediate transtulit potestatem gubernandi, iisque se adstrinxit ad præbenda stipendia justa ad tuendam dignitatem ac Rempublicam. Si quid proinde præfecti subordinati, gubernatores, civitates subjectæ exigant a populo; vel hujus consensus liber, vel facultas Principis adesse debet: secus injuste fiet, ac restitutioni subjectum erit.

Ac quidem, quantum ad *vectigalia*, observandum est, per leges funda-

mentales Imperii, quo promoveatur facilitas commercii, ac mercium impediat caritas, gravissime prohiberi Statibus, ne vel vetera vectigalia augeant, vel erigant nova. Id sub pœna banni prohibuit RUDOLPHUS I. in constitutione data Herbipoli anno 1287, Quod confirmatur in Bulla aurea anno 1336. aliisque I. R. e quibus Spirensis anno 1576. §. 120. jubet invigilare diligenter Circulorum præsidēs, an in eorum Circulis a quodam Statuum hac in re delinquatur. Quin per repetitas capitulationes cæsareas, nequit Imperator sine consensu vicinorum Statuum, et Electorum *unanimi*, dare cuiquam Statui privilegium sive augendi vectigalia antiqua, sive nova constituendi, *Capit. CAROLI V. art. 18. FERDIN. I. art. 17. FERDIN. III. art. 20. FERDIN. IV. art. 19. LEOPOLDI I. art. 19. JOSEPHI I. art. 20. CAROLI VI. art. 8., etc.* Adde Instrum. pacis Cæs. Suec. *art. 9. §. 1.*

2°. *Causa justa*, quæ duplex assignari solet : prima ad sustentandam competenter majestatem Principis cum aula et ministris; cum enim Princeps laboret pro communi bono Reipublicæ, exigit vicissim justitia, ut hunc pro dignitate Reipublicæ sustentet. Altera et ordinaria est bonum publicum, ejusve necessitas, velut ad conscribendum militem, arcendum hostem, instauranda ædificia publica, vias publicas et similia. Cessante tamen causa, etiam justitia tributi specialiter ob eam causam impositi cessat.

3°. *Forma*; sive ut habeatur ratio ac proportio facultatum; unus non gravetur præ altero, sed plus contribuat, qui majorum est facultatum : uti enim honores distribuendi sunt æqualitate proportionali pro majore, vel minore dignitate; sic dividenda etiam onera pro facultatibus subjectorum, ut, qui plus valet, plus ferat; cum secus committeretur acceptio personarum. Deinde ut habeatur proportio necessitatis, sive exactio non sit major, quam necessitas.

627. *Dico II.* Subditi in conscientia ex justitia obligantur ad solvenda tributa et vectigalia justa.

Prob. I. Auctoritate S. Scripturæ. Ad Rom. 13. v. 6. et seqq. jubet Apostolus reddi tributa et vectigalia : *Ideo enim et tributa præstatis : ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita : cui tributum, tributum : cui vectigal, vectigal ;* ubi ait Apostolus tributum esse debitum Principi, ac ex justitia, quia bono communi servit : *in hoc ipsum servientes.* Unde et Christus jubet Matth. 22. v. 21. de censu et vectigalibus : *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.*

Prob. II. Ratione. Tributa, vectigalia et similia debentur Principi non solum ex justitia legali, qua partes tenentur concurrere ad bonum totius; sed etiam ex justitia commutativa : populus enim transferendo administrationem et curam supremam in Principem, eo ipso se tacite obligavit ad solvendum ipsi stipendium conveniens, et congruum subsidium; quod cum ex pacto nec taxatum sit, nec ob necessitates varias, quæ occurrere possunt, taxari potuerit; Principis est pro Reipublicæ exigentia et circumstantiis determinare quantitatem; ergo, ea determinatione justa de causa facta, tenentur subditi ex justitia tributum imperatum solvere, ac restituere defraudatum. Nec refert, quod tributum lege imperatum non exigatur; nam, spectata natura debiti, nihilominus solvi debet; debitum enim solvi debet, non quia exigitur, sed quia est debitum.

628. *Dices 1º.* Lex tributorum pure pœnalis est, ergo ante sententiam judicis in conscientia non obligat.

R. N. *Ant.* Lex tributorum specificè talium nititur, et fundatur in justitiâ commutativa, orta ex contractu tacito Principem inter et subditos, quo se ille obligavit ad regendam, tuendamque Rempublicam; hi vero ad præstandam pensionem competentem. Dixi: *lex tributorum specificè talium*; non enim cum hac confundi debent leges prohibentes importari in provinciam certas merces, vulgo *contrebandes*, circa quas disceptatio est, merene pœnales sint, nec ne? Affirmat sententia communior; tum quod et timorati, prohibique sine peccati scrupulo merces ejusmodi, ut vinum, tabacum, etc. emant; tum quod redemptores plerumque imposita mulcta contenti sint; ac si quid inde enascatur damni redemptoribus, per gravem sæpe impositam mulctam, quod non raro accidit, in triplo compensetur.

Dices 2º. Leges tributorum et vectigalium plerumque non constant verbis præceptivis; vel si præceptivæ sint, sunt tamen simul disjunctivæ, præsertim ratione *vectigalium*, dicendo: sancimus, ut quilibet vectigal pendat; aut si neglexerit, cadat in commissum.

R. Quoad leges tributorum specificè talium, quibuscumque illæ verbis constant, solvi ea tributa debent; quia debentur ex justitiâ. Probabilius par ratio est de vectigalibus ac pedagiis, quæ cum illis nunc sæpe confunduntur; imponunt enim ea Principes partim titulo Imperii, ut ærario consulant, ac sustinendis sumptibus publicis melius sufficiant: tum quia Principes reparationem viarum, pontium, in se non sine magnis expensis suscipiunt, item securitatem præstant viarum per conductos milites; quæ non tenentur subire gratis; ac non æquum foret, omnia hæc eorum præcise subditorum expensis fieri, qui negotiationi non vacant, nullum inde lucrum habent. Juste igitur ab iis quid exigitur, qui inde lucrum percipiunt, ut hoc compendio tantum onus pensetur.

Dices 3º. Dubium merito est, utrum hodierna tributa, et vectigalia omnia justa sint; adeo enim nunc aucta et multiplicata sunt; ergo bona conscientia defraudari possunt: in dubio enim tali videtur in possessione esse immunitas subditorum a tributo. Ita S. ANTONIN. CAJETAN. PETRUS NAVARR. ac alii.

R. Cum SYLVIO cæterisque plurimis, T. A. N. *Cons.* Postquam populus potestatem summam gubernandæ Reipublicæ in Principes transtulit, eique se adstrinxit ad subministranda subsidia, ac consequenter jus, ea determinandi, Principi reliquit, dici non amplius potest, in dubio immunitatem populi esse in possessione. Sic Jurisconsulti passim ex eodem nostro principio tradunt, in dubio, an lex lata justa sit, nec ne, præsumptionem esse pro legislatore. Et vero si in tali dubio judex statuatur populus, quid tandem sequetur? Quid facilius, quam, cum leges plurimæ palato subditorum non arrideant, de earum dubitare justitiâ, sicque ab observantia legis, obedientia Principi debita se subtrahere? Hinc colligitur simul, quare dictum: T. A.

Si dicas cum recentiore, in tali dubio esse duntaxat solvendum pro rata dubii.

R. Quomodo populus discernat, quantum debeat in dubio, nec ne? Quid

populo promptius, quam negare tandem penitus, subesse justam tributo causam.

Si instes cum eod. Adeat prudentem ac religiosum virum, ex quo discat, quantum in dubio debeat solvere.

R. Cum modo Princeps in possessione sit ex dictis, ejusque jus determinandi tributa et vectigalia certum sit, non pendet ab ullo alio, quid quantumve debeat solvere populus.

Quæri hoc loco solet a Theologis, an Ecclesiæ, personæ resque Ecclesiasticæ a tributis, vectigalibus, cæterisque Principum secularium exactio-nibus immunes sint? At cum de hoc jam actum *Tr. de Legib. cap. 4.* illuc lectorem remitto,

ARTICULUS II.

AN POSSIT JUDEX CAPITALIS CRIMINIS REO, ETIAM HOMICIDII VOLUNTARII ET DOLOSI
FACERE VITÆ VENIAM, SIVE AN ET QUANDO LOCUM HABEAT JUS, VEL POTE-
STAS AGGRATIANDI?

629. *Dico I.* Judex inferior, sive qui superiorem habet, per se loquendo tenetur infligere pœnam, a lege, consuetudine, vel statuto determinatam; ut nec gratiam vitæ, vel aliam facere possit. Communis Theologorum et Jurisconsultorum cum Doctore Angelico 2. 2. Q. 67. a. 4. in 0. Ac sumitur ex *L. 1. §. 4. ff. ad SC. Turpill. Nov. 82. c. 10. aliisque*: tum *C. 3. Dist. 4.* quo jubetur judex judicare secundum leges, non de legibus, quæ pœnam delictis proportionatam jam determinarunt, *C. 16. de Majorit. vi* cujus inferiori nulla permittitur potestas immutandi superioris legem.

Ratio est, quod judex inferior non minus teneatur implere leges infligendo pœnam ab his statutam, quam reus, sustinendo sibi inflictam. Igitur nec mitiorem, nec graviolem, quam sit decreta, potest pœnam *per se* infligere.

Dixi per se; nam potest per accidens mitigare, vel exasperare pœnam, si adsint causæ mitigandi, vel exasperandi; ipso id concedente jure *L. 13. §. 7. ff. de his, qui not. infam. L. 16. 28. penult. ff. et L. 16. 23. C. h. t.* Mitigandi causæ plerumque ex parte rei sunt; velut, si impubes, vel minor, sibi non salis præsens; repentino furore vel iræ æstu: si simplex patrarit delictum: si ob moram judicis diuturno emaceratus fuerit carcere: si perduellionis, aut criminis contra majestatem complex rem detegat; quo casu plena promittitur condonatio *L. 5. §. fin. C. ad L. Jul. Maj.*: si post delictum diu et constanter honeste vixerit: si de Republica sit bene meritus: si crimen solum attentatum fuerit, non perfecte consummatum: si dubium sit, fueritne delictum plene deliberate admissum; vel an et qualis pœna a jure decreta sit; quia regulariter judex in infligendis pœnis partem mitiorem sequi debet, *L. 11. 42. ff. h. t.* Causæ exasperandi pœnam sumuntur a delicti circumstantiis, *loci*, si e. g. in loco sacro, in conspectu Principis, vel superioris admissum facinus; *modi*, si ex insidiis, proditorie quis occiderit alterum; *personæ*, contra quam delictum est, ut, si contra Principem, superiorem, sacerdotem, parentes; *frequentationis delicti*, si iteratum fuerit; ac similibus.

630. *Dico II.* Potest tamen Princeps supremus facere, absolute loquendo, cuilibet reo gratiam, non solum remittendo pœnas minores, sed etiam mortis; ac in casu homicidii voluntarii et dolosi.

Pars 1^a. est communis Doctorum assertio; cum enim supremus Princeps legibus suis non ligetur, pœnam a legibus decretam remittere potest; non solum, si minor sit; sed etiam, si capitalis.

Pars 2^a. de homicidio *prob.* contra CARPZOV. pluresque, protestantes maxime, et Theologos paucos, ratione fundamentalis. Nullo ex jure ostendi potest, a jure aggratiandi, quod summis Principibus omnium consensu competit, excipi casum homicidii dolosi; ergo etiam quoad hunc jus aggratiandi habere locum potest. *Prob. Ant. ex jure naturæ*; nam etsi jus naturæ exigat, delicta non manere prorsus impunita; modum tamen puniendi, sive pœnam ipsam jus naturæ non determinavit, nec determinat. Et vero quomodo determinare posset, cum delicta ejusdem generis minima accedente circumstantia plurimum varient? Certe antequam legum conditores homicidis determinarent pœnas mortis, gladii, rotæ, etc. non erat obligatio quemquam eo modo plectendi; hancque ignorabant gentes plurimæ, utut excultæ moribus. Id ex earum legibus intelligitur: *L. 3. ad L. Cornel. de Sicar.* inquit: *Legis Cornelie de sicariis, et veneficis pœna in insulam deportatio est, et omnium bonorum adeptio. Sed solent (N. B.) hodie capite puniri, nisi honestiore loco sint positi, quam ut pœnam legis sustineant: humiliores enim solent bestiis subjici; altiores vero deportantur in insulam*; ergo Romani ignorabant hanc obligationem juris naturæ. Sic et lege salica *Tit. 44. §. 1.* ingenuus hominem Francum, aut barbarum occidens, octo mille denariis, id est, solidis ducentis mulctari præcipitur; quod in eadem lege salica reliquit CAROLUS M.: lege Saxonum, qui nobilem occidisset, pendendi injungebantur solidi 840.: lege Scotorum WILHELMI regis cap. 7. homicida jubetur dare 29 vaccas, unamque juvencam, ac pacem facere cum parentela defuncti. Adde, olim usque adeo homicidas jure asyli, lege tum imperatoria, tum ecclesiastica, immunes fuisse omni capitali pœna: taceo id genus plura. Mirum vero, si jus naturæ præciperet homicidas plecti capite, hoc jus naturæ usque ad conditas nostras leges positivas a plerisque ignoratum fuisse.

Sed neque 2°. *ex jure divino*; tale enim pro lege nova afferri non potest. Nec demum 3°. *ex jure positivo humano*; si quid enim a THEODOSIO, JUSTINIANO, CAROLO V. in Nemesi de plectendo capite homicida statutum, imprimis non ligat omnes Principes summos, qui in regnis suis illorum Imperatorum legibus non tenentur. Deinde leges Justiniani non obligant in Germania nisi ex recepto, nec ubique in eadem toto in rigore recepta est Nemesis Carolina: ac demum, etsi recepta sit, tam hæc, quam leges aliæ imbibitam gerunt conditionem: nisi Princeps pro jure suo gratiam vitæ fecerit.

631. *Dixi 1°. Princeps supremus*: Idem tamen jus aggratiandi, vel mittigandi pœnam sive ex privilegio, sive consuetudine, sive vi jurisdictionis territorialis Statibus imperii competit. 2°. *Absolute loquendo*; licet propterea non debeat facile remittere pœnam omnem ex integro; tum quia obligatio puniendi aliquo saltem inodo indeterminato fundatur in jure naturali,

quod tamdiu stringit, quamdiu ratio et convenientia aliud non permittit; tum quia nimia indulgentia fovet scelera, præbetque ansam delinquendi. Nec jure aggratiandi, quoad pœnam capitalem, nisi moderate admodum, uti oportet, ne sceleris impunitas ad sequelam trahat alios. Imo passim utendo jure aggratiandi peccare potest Princeps graviter in Rempublicam, cui se obligavit ad præstandam securitatem, quantum potest, in vita, bonis, etc. adeoque ad tollendos Reipublicæ noxios, facinorosos homines; qui non satis cohiberentur metu mitioris tantum pœnæ, si pœnæ capitalis sit facilis condonatio.

622. *Obj. I.* Tenetur, quicumque cum summo imperio præest Reipublicæ ex pacto primævo cum Republica inito, ad ejus procurandam tranquillitatem et securitatem adhibere media necessaria, ac proinde in illius violatores condignis pœnis animadvertere, ut ab his nihil metuendum sit Reipublicæ; ergo jure naturali obstringitur Princeps, criminis capitalis reos punire pœna capitali, maxime homicidas; quia nihil publicæ securitati ita contrarium, quam occidendi facultas. *Conf.* Et vero homicidam voluntarium esse pœna capitali plectendum ipsa naturalis ratio videtur insinuare; ex naturæ enim dictato, ut ait in hunc locum GROTIUS. *Tit. 1. Crit. Sacr.* Cainus, occiso fratre, inferebat: *Omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.* Gen. 4. 13.

II. Homicidam voluntarium occidendum esse, jus divinum statuit; ergo, hoc casu, non est locus juri aggratiandi; cum, quacumque potestate gaudeat summus Princeps, juri tamen divino semper est, et manet subditus. *Prob. Ant.* Gen. 9. 6. ait Altissimus: *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Quæ lex renovatur Exod. 21. v. 12. et seqq. ac Num. 35. v. 16. *reus homicidii, et ipse morietur;* perque sequentes textus diserte prohibetur, ne multa pecuniaria exigatur ab homicida; sed statuitur, quod ipse debeat mori.

III. Adstipulatur lex nova non obscure Matth. 26. v. 52. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Apertius ex Apoc. 13. v. 10. *Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi;* ergo.

Ad 1um. R. N. Simpliciter; vel ad summum D. *Cons.* Si alio modo procurari tranquillitas et securitas non posset C. si possit, uti alio modo procurari adhuc potest N. Vi pacti primævi cum Republica initi tenetur Princeps Reipublicæ, quoad potest, procurare tranquillitatem, et securitatem in vita, et bonis; sed non tenetur per unum determinate medium vi ejus pacti; ubi enim pactum illud? Cum igitur mediis, et pœnis aliis, quam capitali, possit eundem obtinere finem, non obligatur eundem procurare præcise infligendo pœnam capitalem. Aliud foret, si alio medio jam moraliter ille finis haberi non posset; sed propterea jam diximus, uti pœna non debet facile remitti ex integro, sic jus ipsum aggratiandi esse moderate usurpandum. Pariter ex jure naturæ antecedenti etsi inferatur, delicta punienda esse; determinatus tamen puniendi modus ex eo inferri nequit.

Ad Conf. R. 1°. At nihilominus Deus Cainum occidi severe prohibuit. *Ibid.*

R. 2°. Inde ad summum sequitur, non inique agere Principem, interficiendo homicidam; minime vero, quod interficere vi præcepti naturalis debeat.

Ad 2um. R. Leges judiciales testamenti veteris per Christum abolitæ sunt, neque nunc amplius stringunt; ergo inepte illæ huc afferuntur.

Ad 3um. N. ass. Ad prob. R. Christum hæc dixisse ad mentem legum judicialium Judæorum, quæ tum temporis, nondum promulgata lege nova nondum erant abolitæ, ut sensus sit: Lex vult, ut, qui occiderit gladio, similiter occidatur; ut dicitur cit. loc. in object. 2^a. præsertim Num. 35. 16. *Si quis ferro percusserit, et mortuus fuerit qui percussus est: reus erit homicidii, et ipse morietur.* Estque is obvius verborum Christi sensus. Non igitur hic fertur lex nova observanda in lege evangelica.

Ad Conf. N. Cons. Non enim hic sermo est de modo in judiciis humanis observando; sed juxta litteram ibi consolatur, erigitque servos Christi propter hunc vexatos, ut patientes persecutiones superent, ipsos liberandos esse; malis intentatis e contra in auctorum capita Dei judicio redundaturis; postquam enim dixisset: *Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet; qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi*; tum subdit: *hic est patientia, et fides Sanctorum.*

ARTICULUS III.

POSSITNE JUDEX JURIDICE PROBATUM REUM, QUEM TAMEN PRIVATA SCIENTIA SCIT INNOCENTEM, CONDEMNARE IN CAUSIS CRIMINALIBUS?

633. In hac controversia convenit inter omnes, judicem eo casu teneri ex justitia, tentare media licita omnia ad liberandum innocentem, inveniendos causas ad repellendam accusationem injustam; summa dexteritate examinando testes, dum dissidentes faciat exemplo Danielis, dissimulando custodiam carceris; remittendo causam ad superiorem judicem, etc. verbo: præstando, quæ potest, ne opprimatur innocentia. His vero nihil proficientibus, quæritur, debeatne, ac possit tunc condemnare probatum reum, quem scit innocentem? Affirmativam sententiam passim amplectitur schola Doctoris Angelici. Negativam in causis *criminalibus majoribus*, ubi de pœna mortis et mutilationis agitur, tuentur LESS. LAYM. HAUN. PYRRH. alique, non tamen in *minoribus*, ubi de sola exilii pœna vel afflictiva duntaxat corporis, privatione officii, etc. agitur, nec in *civilibus*. E contra rursum utrobique negant ABB. KÖENIG. GORM. PICHLER; quibuscum

634. *Dico.* Nulla in causa tenetur, aut potest judex condemnare juridice probatum reum, quem scientia privata scit esse innocentem.

Prob. Nullum jus, sive naturale, sive divinum, sive humanum dat facultatem judici, condemnandi probatum reum, quem scit, esse innocentem; sed potius id prohibent jura singula; ergo.

Prob. Ant. 1°. de jure naturali. Jus naturale, ipsaque justitiæ natura, tam commutativæ, quam vindicativæ exigit æqualitatem et proportionem inter solutionem et obligationem, pœnam et culpam: sed nulla est æqualitas inter solutionem veram et obligationem nullam; nulla proportio inter pœnam veram et culpam nullam; ergo.

2°. Nec *jus divinum* hoc permittit; ubi enim tale extat? Certe si scrutemur jus divinum V. T. contrarium reperimus Exod. 23. v. 1. *Non suscipies vocem*

mendacii. Et v. 2. Non sequeris turbam ad faciendum malum; nec in judicio, plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies. Respondent adversarii, hic prohiberi judici, ne se jungat testibus mendacibus, occidatque, vel condemnet eum, qui juridice probatus est innocens. At hæc responsio videtur adversari litteræ; quomodo enim juridice probatus est innocens, ubi plurimorum contra sunt testimonia? Sed neque aliquid ex T. N. pro condemnando tali innocente potest erui, ut constabit solutione objectionum.

3º. Nec *jus humanum* hanc facultatem judici tribuit; sed potius prohibet. Nam 1. *Jus Canonicum* c. 1. de sent. et re jud. in 6. præcipit, ut *judices Ecclesiastici procedant secundum conscientiam et justitiam; cum æterni tribunal judicis reum non habeat, quem injuste judex condemnat*: ac demum generaliter vult, eos *præ oculis habere solum Deum*. Sed nec secundum *conscientiam*, nec *justitiam*, judex condemnaret hunc innocentem; nec eum æterni tribunal judicis habet reum; nec in eo condemnando præ oculis haberet Deum, sed mendacium, et calumniam. Respondebis forsitan, quod æterni judicis tribunal etiam habeat reum illum, non quidem pro interno, sed externo foro. At sane concipi non potest, quomodo æterna Veritas, æterna omnis rectitudinis origo et regula possit innocentem pro ullo foro habere reum, qui talis præcise probatus mendacio et calumnia?

2. *Jus civile* vero, dum præcipit, ut judex procedat secundum allegata et probata, ideo præcise ita ordinat, ut judici constet de veritate, ac removeatur, quoad fieri potest, periculum, ne alias in sententia ferenda præjudicet veriori causæ, ut constat ex L. 6. ff. de off. Præs. ubi: *Præses provinciæ id sequatur, quod convenit eum ex fide eorum, quæ probabuntur, nè veritas vitietur erroribus*; dum ergo judici de veritate constat, quæ sola est finis legum, dum volunt adduci probationes, testes, etc. sane dici non potest, jus tunc velle, judicem sequi testes falsos; ne, dum has cautelas statuit in bonum innocentis, hic per easdem opprimatur contra R. J. 61. in 6. Deinde Nov. 90. de testib. jubetur judex excutere diligenter fidem testium, rejicere testes suspectos, etc. Qua ratione igitur quis præsumet, velle jus, ut judex sequatur testes falsos, mendaces? Porro per L. 29. ff. de probat. veritas fortior est præsumptione descendente ex actis et probatis publicis; ergo haud dubie fortior erit mendaciis et calumnia.

Conf. 1. Judex nequit sequi sententiam probabilem relicta probabiliore, juxta prop. damnatam; ergo multo minus falsam relicta certa.

Conf. 2. Nec judici, nec Reipublicæ concessum est jus directe in vitam innocentis; ergo nullo casu licet judici vel Reipublicæ hunc spoliare vita.

635. *Obj. I.* Lex naturalis et divina prohibent solum, occidere innocentem ex intentione, non vero præter intentionem, exercendo rem licitam, et fungendo debito officio, ut patet ex occisione invasoris materialiter injusti, et eversione turris, in qua simul cum hostibus degunt innocentes. Item, jus naturæ et divinum prohibent solum, occidere innocentem de facto, et jure; non vero innocentem de facto, et reum de jure, qualis est, qui probatus est reus.

II. Juxta Deut. 17. v. 6. *In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficietur*: ac cap. 19. v. 15. *In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum*, quod Christus repetit Matth. 18. v. 16.; ergo.

III. Juxta S. AMBROS. serm. 20. in Ps. 118. relatum *Can. Judicet. Caus. 3. q. 7. Bonus judex nihil ex arbitrio suo facit, et domesticæ proposito voluntatis; sed juxta leges et jura pronunciat... nihil paratum et mediatum domo defert; sed sicut audit, et judicat.* Et S. AUGUSTIN. Lib. de Pœnit. c. 3. relatum *Can. quamvis. Caus. XI. q. 3. Quamvis vera sint quædam, non tamen judici sunt credenda, nisi certis indiciis demonstrentur.* Ergo.

IV. Per c. *Pastoralis. 28. §. quia vero. de offic. et Potest. Jud. deleg. præcipitur judici, cui demandatur executio sententiæ, ut hanc exequatur, licet sciat esse injustam; ergo idem facere debet judex in nostro casu.*

V. Jura generaliter volunt decidi causas secundum allegata et probata, L. 6. ff. *de offic. Præs.*

VI. Judex fungitur persona publica; ergo in decidendis causis sequi debet scientiam publicam, quam habet ex allegatis et probatis; non vero opinionem suam privatam, aut scientiam *facti.* *Conf.* Judex sustinet personam Reipublicæ; ergo debet judicare, sicut judicaret Respublica: atqui hæc judicaret secundum scientiam publicam; in Republica enim non datur scientia privata, cum omnis scientia Reipublicæ tanquam communitatis sit publica, hæc vero si adsit, non est necessaria discussio testium.

VII. Respublica habet dominium altum in bona subditorum, vi cujus de his potest disponere ad exigentiam boni publici: atqui hoc exigit condemnari etiam innocentem, quando probatus est reus, quia alias daretur ausa judicibus, ut se corrumpi sinerent, ut impunitos dimittant malefactores sub prætextu innocentiae.

VIII. Judex potest, ac debet absolvere eum, qui publice per testes probatus est innocens, etiamsi privata scientia eum noverit esse reum; ergo etiam a contrario.

IX. Quid enim aliud faceret judex, quando aliud medium liberandi innocentem nihil proficit? An cedat officio? at hoc nimis durum est; præsertim si sit judex supremus; quem, ut potius cedat regno, vel imperio, nemo obligabit cum tanto Reipublicæ damno.

636. *Ad 4um. N. suppos. part. 1^æ.* quod in præsentī casu judex occidat solum præter intentionem, exercendo rem licitam ac fungendo officio, innocentem; cum innocentem occidere sit intrinsece malum, omniaque prohibeant jura; ergo directe hunc occideret. Unde disparitas est 1°. quoad aggressorem materialiter injustum; quia, etsi solum sit materialiter nocens, ut furiosus, amens, ebrius, etc. ob defectum rationis; vere tamen nocens est; ergo cum quilibet jus habeat tuendi vitam, licite, servatq̃ moderamine inculpatæ tutelæ, dum vita propria aliter servari non potest, talis aggressor solum materialiter nocens occiditur. 2°. Quoad dejectionem turris; quia occisio innocentum est per accidens, nec directe intenta ab expugnatore belli duce, qui directe intendit expugnationem urbis, et turris hostilis, ex qua solum per accidens et indirecte contra intentionem ducis sequitur mors innocentis. Econtra in nostro casu sententia judicis nullum habet objectum immediatius, in quod tendat; ergo directe tendet in cædem innocentis, quod nunquam licet; eodem enim modo tendit judex condemnans, quem scit innocentem, ac condemnans, quem scit nocentem. Nec dici potest, quod judex directe intendat servare præscriptam juris formam, unde præter ejus

intentionem, indirecte sequitur mors innocentis; nam tota illa iudicii forma est constituta, ne vitietur veritas; in favorem innocentiae, ne hæc opprimatur; ergo hæc non potest esse objectum immediatum sententiæ condemnatoriae innocentis, ne contra *R. J.* 61. in 6. quod est in alicujus favorem concessum, in ejus retorqueatur dispendium. Quod si tamen adhuc intentionem extrinsecamingas, se pariter excusabit Pilatus, quod condemnando Christum intenderit directe impedire tumultum populi.

Ad 2^{am}. part. N. suppos. quod jura velint haberi reum, qui talis solum probatus a testibus falsis. Constat ex dictis in Concl.

Ad 2^{am}. R. N. Cons. Etsi enim dicatur verbis affirmativis: in ore duorum, vel trium testium *peribit... stabit* omne verbum: sensus tamen negativus est, quod plures testes non sint necessarii; unus vero non sit sufficiens, ut feratur sententia condemnatoria. Constat ex *Exod.* 23. v. 2. ubi: *nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies.* v. 7. *mendacium fugies.* Si igitur contra veritatem in iudicio plurimorum maligna testimonia jubeantur rejici, quomodo in ore duorum, vel trium falsorum testium continuo peribit; dum judici constat de innocentia?

Ad 3^{am}. R. N. Cons. Ambo enim loquuntur de eo, quod ordinarie sit, quando judici non constat de veritate; nec alius sensus utrique canoni tribui citra figmentum potest; nam in primo immediate subditur ex *S. AMBR. et sicut se habet negotii natura, decernit... examinat causæ merita, non mutat... in judicando magis cordi sit veritatis custodia;* ergo hanc prævalere vult. In altero hunc sensum esse Rubrica demonstrat: *non credantur, quæ certis indiciis non demonstrantur;* quomodo igitur credantur, quæ non nisi mendaciis demonstrantur?

Ad 4^{am}. R. N. quod possit exequi sententiam certo ac notorie injustam. Alioquin excusabis Christi ac Martyrum carnifices; ac aliunde certum est, magis obediendum esse Deo, prohibenti omnem injustitiam, quam homini præcipienti injustum. Unde *ro sciat* a Pontifice latius sumitur pro opinione, quando sententia non est notorie injusta: ut colligitur ex eod. c. dum inquit: *mandatarii non esse, examinare sententiam, cujus ipsi executio tantum demandatur.*

Ad 5^{am}. R. D. Quando judici aliunde de veritate non constat *C.* secus *N.* Jubetur hanc formam sequi, *ne vitietur veritas.* Non igitur si hæc vitietur, ac opprimeretur innocentia.

Ad 6^{am}. R. D. Est persona publica ratione officii *C.* ut sequatur errorem, mendacium, calumniam, quam scit alteri impingi *N.*

Ad Conf. R. Sophisma hoc seipsum jugulat, vel nimium probat; si enim iudex sustineat personam Reipublicæ ac judicare debeat, sicut ipsa judicaret Respublica; hæc vero judicaret juxta scientiam publicam, cum Reipublicæ scientia sit publica; ergo etiam, quando Reipublicæ constaret de veritate et innocentia, secundum hanc scientiam publicam judicaret: sed quomodo hoc casu judicaret? condemnando? minime; ergo nec iudex hic judicare debet. Unde *D. min. subs.* Sed Respublica judicaret secundum scientiam publicam condemnando, quando non constaret Reipublicæ de veritate *C.* si constaret de veritate *N.* Sed si constaret Reipublicæ de veritate, secundum hanc scientiam non condemnaret; saltem non posset.

Ad 7^{am}. R. Saltem dominium altum in vitam certo Respublica non habet.

In civilibus quidem habet, sed *N. min. cum prob.* Talia enim delicta præsumi non oportet; vel pariter dicam, adversariorum doctrinam ansam dare hominibus malevolis, ut perfide conspirent falsis testimoniis contra inimicum, si noverint, debere judicem semper ex officio deferre duorum depositioni testium. Deinde hoc periculum corruptionis non habet locum; quia in foro externo ipsi judici, asserenti reum publice convictum esse innocentem, non habetur fides, nisi id probet.

Ad. 8um. R. C. A. N. Cons. Disparitas est: dimittere nocentem, maxime occultum, nulli juri adversatur, nec per hoc ulli infertur injuria: at condemnare innocentem *capitis*, intrinsece malum est; sed et *in civilibus* adversatur justitiæ, ipsique legum fini; ac innocenti irrogatur injuria.

Ad 9um. R. In causa capitali, si nullum ex dictis n. 629. succedat (quod tamen vix possibile, ut controversia hæc prope sit de casu metaphysico) tum, si judex inferior sit, potius cedere debet officio: neque hoc nimis durum videri debet, cum vita alterius sit superioris ordinis bonum, ac generaliter nullius boni temporalis vel retinendi, vel acquirendi causa liceat committere rem intrinsece malam, qualis est innocentis occisio: si vero judex supremus sit summus Princeps, poterit sua auctoritate dimittere innocentem liberum; cum vi *juris aggratiandi* possit usque adeo vere reo facere vitæ gratiam; pariter in civilibus potest absolvere, quem certo scit innocentem, cum summus Princeps his legibus de forma judicii non adstringatur: judex vero inferior in civilibus, si ipse periclitaretur de officio, nisi condemnaret innocentem, non tenetur tanto suo incommodo procurare bonum alterius; ac condemnatus, cum hac sententia haud obligetur in conscientia, uti potest compensatione occulta; vel alio tempore resuscitare causam, instituendo processum de novo, etc.

CAPUT III.

DE ACTU JUSTITIÆ SIVE JUDICIO.

637. Judicium, ut hic spectatur, est legitima causæ actorem inter et reum controversæ per judicem facta discussio, et definitio, arg. c. *Forus. 10. de V. S. L. 9. 13. C. h. t.* Importat data definitio omnes partes principales constitutivas judicii; et personas necessarias, *causam*, sive, ut dici solet, punctum litis; *judicem*; *actorem* (in causis criminalibus *accusator* dicitur) qui alteri litem movet; *reum*, non a reatu theologico sic dictum, sed cui lis movetur. Cæteræ personæ, quæ in judicio adesse solent, ut assessores, notarii, nuncii et similes, minus principaliter judicium constituunt; deum *sententiam*, judicii finem, ac terminum. Dividitur vero a Jurisconsultis judicium præcipue 1°. in *ecclesiasticum*, quod coram judice ecclesiastico qua tali, quia causa est fori ecclesiastici, agitur; et *seculare*, quod coram judice seculari qua tali. 2°. In *ordinarium*, in quo solemnisi juris ordo servatur, offerendo libellum, contestando litem, etc. et *extraordina-*

rium, sive *summarium*, in quo proceditur de plano, non servato solemnī juris ordine præscripto a jure positivo. 3°. In *petitorium*, in quo de proprietate et dominio rei; tum *possessorium*, in quo de sola rei possessione disceptatur. 4°. In *civile*, in quo actor principaliter interesse suum civile, vel commodum intendit quacumque ex causa, sive ratione contractus, vel quasi, sive ratione delicti, vel quasi; modo non intendatur mulcta pecuniaria solvenda fisco; et *criminale*, in quo agitur de delicto ad infligendam reo pœnam publicam. Pluribus de judicio ex instituto Jurisconsulti tractant: aliter Theologi quibuscum sequentes pro foro theologico quæstiones intuebimur.

ARTICULUS I.

QUOD SIT OFFICIUM, QUÆVE OBLIGATIO JUDICIS?

638. *Dico I.* Principale officium judicis est jus dicere, h. e. tenetur partes litigantes audire, diligenter causæ momenta discutere, ac ferre sententiam secundum jus et æquitatem, eamque dare executioni, itaque jus suum cuique tribuere.

Prob. Ad hoc enim ordinatus est judex, *c. 10. de V. S. L. 78. ff. de Judic.* atque ad hoc se quasi contractu obligavit ipsa susceptione officii. Unde in ferenda sententia, citra ullam acceptionem personarum, nulla passione iræ; amoris, amicitiae, nullisque muneribus moveri, aut flecti debet, ut contra jus pronunciet.

Hinc et sua sponte fluit, teneri judicem damnum injusta sententia a se datum resarcire parti læsæ; ac quidem ante sententiam superioris judicis, si sententia *formaliter injusta*, sive scienter ac dolo læsit, sicut quicumque alius damnificator injustus. Quod et probabilius dicendum, si *per imperitiam juris*, qua indignus est judicis munere, alteri damnum intulit; eo ipso enim, quod ob imperitiam sit eo munere indignus, tenetur in conscientia abstinere tali munere, vel compensare male judicando illatum damnum, sicut et passim de imperitis medicis ac similibus tradunt Theologi.

639. *Dico II.* Judex ex officio suo, saltem non supremus, regulariter tenetur pronunciare secundum leges publicas, statuta, ac consuetudines locorum: nec licitum est ei ferre sententiam pro suo arbitrio. *C. 1. de Constit. Pr. Inst. h. t. Nov. 82. cap. 13.*

Dictum 1°. Judex saltem *non supremus*; supremus enim in criminalibus potest ex dictis cap. præc. ex rationabili causa temperare rigorem legis, ac remittere decretas pœnas; modo id fiat citra præjudicium Reipublicæ, nec sit timenda major delinquendi licentia.

2°. *Regulariter*; nam aliquando spectanda est magis *æquitas*, quam rigor juris, id est, quam præcise cortex et littera legis, juxta *L. 8. c. de Judic.* ubi: *Placuit in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ æquitatisque, quam stricti juris rationem.* Ac ratio est ex Doctore Angelico, quod justitia ita suum tribuat cuique, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore petitione: hoc est, si concurrat cum lege justius, in ea specificè non expressum, potior illius, quod justius, habenda est ratio. Quod tamen præpostero sensu

accipi non debet; nec intelligi quævis cerebrina æquitas, quasi quævis ratio sufficiat ad recedendum a lege in casu, quem tamen ipsa lex exprimit, etsi lex dura videatur: sed si rigor juris ita sit expressus, ut nec in hypothese emergenti aliam menti legislatoris conformem interpretationem recipiat, standum est lege: sic *L. 12. ff. qui, et a quib. man.* hic proponitur casus: Domina commisit adulterium; et postea suis servis dedit libertatem; quæritur, an libertas data valeat? ac dicit *cit. Lex*, quod libertas data debeat suspendi per 60. dies, non tantum servis illis, qui tempore commissi adulterii cum domina domi, sed et qui ruri erant; additurque ratio: *quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Et vero potuit legislator habere causam, ita simile quid statuendi, quæ judicem lateat: sic in *cit. L. 12.* concurrunt æquitas respectu boni publici, quod vult crimina non manere impunita; ergo ut servi torqueri possint in caput dominæ, ideo data ipsis libertas suspendi debet; quare etiam illi torqueri debent, qui erant ruri, cum et hi nosse potuerint aliunde mores mulieris, vel venisse in notitiam adulterii. Quare ne regula hæc: *Æquitas præferenda est rigori juris*, sit errandi occasio,

Observe: quod æquitas illa sit non aliud, quam benigna legis ad mentem legislatoris interpretatio; quæ mens haud dubie litteræ legis ac cortici prævalere debet, juxta *L. non dubium. S. C. de Legibus*, qua dicitur, illum peccare contra legem, qui neglecta mente sequitur verba legis. Unde omnis illa æquitas in sola mente legislatoris, a qua nunquam recedere licet inferiori judici, fundatur: ac proinde æquitatis officium in eo consistit, ut, quod e. g. generaliter, indistincte scriptum est, laxet, remittat, vel distinguat ad mentem legislatoris, prout causæ et circumstantiæ exigunt: sic tres tutelæ sufficiunt ad excusationem a quarta, §. 5. *Inst. de excus. Tut.* quod si quis tamen unicam, admodum diffusam, ac negotiosam habeat; recte facit judex, si etiam tunc unicam tutelam ad excusationem sufficere statuatur; est enim ratio æquitatis aperta: cur enim tres excusant? nisi quod ob multiplices inde resultantes occupationes eveniat quasi quædam inidoneitas bene administrandi quartam; si ergo idem una præstet difficilis, ac multum diffusa; conformiter plane menti legislatoris eum, qui talem tutelam gessit, a secunda judex absolvet.

640. *Dico III.* In causis civilibus tenetur judex pro illa parte ferre sententiam, cujus causa, discussis diligenter omnibus, ipsi videtur probabilior.

Constat ex prop. 2^a. damnata ab INNOCENTIO XI. *Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem, etiam minus probabilem.* Ac ratio est, quod judex constituatur a Republica, ut diligenter inquiret in veritatem, ac pronunciet juxta merita causæ; ergo pro illa pronunciare debet, quæ meritis prævalet; sed hæc est probabilior. Nec obstat, quod advocatus possit suscipere causam, etsi minus probabilem, tuendam in judicio; nam causa, quia est probabilis, habet saltem jus, ut sua momenta proponantur; ergo potest hæc, volente cliente, proponere advocatus. Deinde advocatus nihil definit; ergo nulli infert injuriam: at judex definit causam; ergo ille secundum probabiliorē pronunciare debet, ne alias lædat partem. Quod dictum de judice, idem dicendum de Principe, qui nequit suscipere bellum secun-

dum opinionem minus probabilem, quia suscipiendo bellum fungitur officio judicis.

Dictum : *in civilibus*; in criminalibus enim si reus habeat causam æque, vel etiam minus, vere tamen probabilem; magis favendum est huic, quam accusatori, c. 11. de R. J. in 6. L. fin. C. de Probat.

641. Dico IV. Si pro utraque parte stet æqualis probabilitas, potest quidem conari, ut æqua transactione lis dirimatur; nequit tamen uni, utut amico, adjudicare rem totam, sive tunc non datur casus pro amico.

Quia judex non est rei controversæ dominus, sed tenetur eam adjudicare illi, qui jure prævalet; ergo si, causa discussa, comperiat, neutri jus majus aut certius competere, sed esse utrimque æquale, non potest sine injusta personarum acceptione rem totam adjudicare uni, sed debet cuique tribuere jus suum; ac proinde vel conari, ut lis æqua transactione dirimatur; vel, si partes transigere nolint, rem inter easdem dividere, exemplo JUSTINIANI, §. si servum 4. Inst. de vulg. substit. rem in casu dubio inter partes dividendis.

Nec obstat, quod inter duos æque dignos beneficio detur optio collatori, ut conferre possit, cui velit; nam disparitas est; quod ante collationem neuter titulum, aut jus aliquod habeat, nequidem coloratum; ergo licitum est collatori conferre, cui velit; sed in nostro casu uterque æquale jus habet, quod alterutri facto judicis non potest auferri.

642. Dico V. Non licet judici acceptare munera, sive dona, etiam liberaliter et sponte oblata; et quidem peccat graviter, si in magna accipiat quantitate. Deducitur ex c. 11. de Rescr. in 6. c. 10. de vit. et honest. Cleri. L. 18. ff. de offic. Præs. L. 3. ff. de L. Jul. repetund. Auth. Novo Jure. C. de pœna Jud. præsertim Nov. 8. in fine, ubi dicitur ad judices : nihil penitus ab eis accipientes.

Ratio autem prohibendi fuit periculum pervertendæ justitiæ, quod ordinarie subesse solet juxta Deut. 6. ubi munera dicuntur *excæcare intellectum*. Hinc etsi dentur sponte, ac judex apud se statuatur idcirco non recedere a justitiæ legibus, nec proinde contra jus naturale eo casu agat; peccat tamen contra jus positivum humanum, quod ex periculo universali acceptionem munerum prohibuit, ideoque obligat semper, etsi in casu particulari non esset periculum.

Hinc consequitur, multo minus posse judicem accipere munera pro ferenda sententia: nam 1º. pro sententia *injusta* nullo modo potest, ut per se patet: sed nec 2º. pro *justa*; hanc enim per se judex debet ex officio et justitia; ergo pro hac nihil potest recipere; imo hoc casu tenebitur restituere accepta ante superioris sententiam, c. 15. Caus. 14. q. 5. sicut tenetur restituere pretium acceptum ex venditione supra justum. Quod idem multo magis tenet, si offerens non det sponte; velut, si judex ideo protrahat litem, differat sententiam, ut pars litigans debeat advertere, opus esse muneribus, si velit habere sententiam, vel spem victoriæ; aut si usque adeo id insinuetur partibus: plana enim est ratio; quia in hoc casu offerenti defuit animus omnino liber a coactione donandi et transferendi dominium.

Dictum : *munera*; cum his enim non debent confundi *sportulæ*, quæ videlicet habent rationem stipendii, cum consensu ipsius Principis, ab eoque determinati ad sustentationem judicis, inque partem salarii; ideoque ab utraque parte exiguntur æqualiter sine pervertendæ justitiæ periculo. Excipit quoque PICHLER, aliique *xeniola*, sive munuscula in modica quantitate, consistentia in esculentis, poculentis, utpote quod hæc permittantur *L. 18. ff. de off. Præs. c. 11. §. insuper de Rescr. in 6.* quia, ut ait Glossa in *c. cit.* non est verosimile, propter munera tam tenuia movendum esse animum judicantis.

643. *Dico VI.* Non est licitum judici procedere ad sententiam condemnatoriam ex notitia injuste hausta; velut 1º. per torturam injuste inflictam, ut ex defectu indiciorum sufficientium; vel 2º. si notitia sit accepta per testes injuste interrogatos, etc. Nec 3º. ex confessione dolose elicitæ, sive ficta promissione impunitatis, sive per quæstiones ita captiosas, quibus reus inducitur ad perplexitatem.

Conclusio est Theologorum ac Jurisconsultorum omnium, tam *quoad primum*, quam *secundum* membrum; estque ratio aperta: quia hæc notitia est contra jus; ergo æque parum ea uti potest, quam agere contra jus. *Quoad tertium* est quædam auctorum dissensio; sed est sententia communior, æquior, fundata in æquitate naturali, et *c. 7. de Renunt.* et passim tribunalium recepta praxi; ut saltem vi talis notitiæ non possit procedere ad pœnam ordinariam, etsi ad extraordinariam procedi posse, putet FARINAC. si reus sic elicitam confessionem non revocet.

Quin generaliter semper in criminalibus sententiam reo favorabiliorem amplectendam esse, monent plerique. Quod non immerito applicaveris ad illam quæstionem: *An ex violenta præcise præsumptione, sive indiciiis gravissimis procedi possit a judice ad infligendam pœnam capitalem?* quæ Jurisconsultos admodum in contraria scindit. Affirmant ABB. in *c. 19. h. t.* FARINAC. *Præx. Crim. q. 86.* MENOCH. *Lib. 5. Præsumpt.* LAYMANN. PICHLER, aliique multi. Negant contra MASC. *de probat. Concl. 1221.* ENGEL. *hic num. 4.* GOMEZ, MYNSING., FASCHIN., FELIN., TIRAQUELL., WAGNERECK, cœterique, qui partim reum torqueri tantum posse volunt; partim solum ad extraordinariam pœnam procedi, suis etiam suffulti legibus. Unde fit, quod, etsi sententiæ affirmativæ plus faveret rigor juris, non tamen excedat probabilitatis limites, ac negativa sit saltem vere probabilis; igitur potius juxta sententiæ negativæ placita favendum reo. Et vero non una experientia constitit, quod indicia, quæ videbantur gravissima ac indubitata, postea, detecta rei veritate, fuerint nulla.

644. *Dico VII.* Demum judex in civilibus debet supplere, quæ *juris* sunt, et a partibus omiſsa, ut examinare, vel rejicere libellum actoris ineptum, deferre juramentum calumniæ, repellere testes, non legales, suggerere exceptionem præscriptionis et similia, *L. un. C. ut quæ desunt Advocatis.* Glossa in *Cap. 3. de Postulat. Prælat.* et Doctores communiter. Item non tantum potest, sed debet ex officio deferre juramentum *suppletorium* ad complendam probationem, quæ per unum testem evadit semiplena; modo deficiant aliæ probationes. Quod possit, nemo ambigit: quod *debeat*, est contra DONELL.

BERLICH. TREUTLER, communior reliquorum ferme omnium, ac teste VINNIO in *QQ. Jur. Lib. 1. cap. 44.* in plerisque recepta curiis; ac

Prob. hæc pars ex L. 3. C. de Reb. cred. ubi: per judicem jurejurando causa cognita, rem decidi oportet; verbo autem *oportet* necessitas imponitur judici. Accedit ratio manifesta; quia in re dubia, qualis efficitur, si unus testis, vel alia semiplena probatio fuerit allata a parte, aliter causam decidere iudex non potest; ideo namque *L. 1. ff. de Jurejur.* jusjurandum dicitur remedium maximum expediendarum litium: sed iudex, si de re cognoscere cœperit, de eadem quoque pronunciare jubetur, finireque litem; ergo, cum hoc sine delatione juramenti suppletorii non possit in casu, illud deferre debet, sicque curare, ut probatio fiat plena.

Dictum 1°. modo *deficiant probationes aliæ*; secus enim deferretur juramentum sine sufficienti causa, et proinde temere; quod non licet. 2°. In *civilibus*; nam in criminalibus saltem reo, qui talis semiplene probatus, deferri non debet; certe non expedit ob perjurii periculum.

645. *Obj. I. L. admonendi. 31. ff. de Jurejur.* adhibet verbum *solent*, nimirum: *solent sæpe judices, etc.* sed ea vox non necessitatem indicat, sed liberum usum; ergo.

II. Actore non probante reus est absolvendus, *L. 4. C. de Edendo. L. 9. C. de Testib.* vel saltem ipsi reo iudex deferre juramentum potest, *L. 3. C. de reb. cred.*

III. Paria sunt, non probare, et non probare perfecte, *L. 6. ff. qui satisd. cog.* Quando enim lex probationem exigit, legitimam ac plenam exigit, *L. ult. C. de Prob.* Ergo si actor non plene probet, non tenebitur iudex ei deferre juramentum, ut suppleatur probatio.

Ad 1um. R. N. min. Verbum *solent* necessitatem importat, ut cum verbo *oportet* in *cit. L. 3.* concordet; sed et ex ipsa *L. admonendi*, colligitur, dum additur: *secundum eum, qui juraverit.* Demum et alibi in jure verbum *solet* pro *debet* ponitur, *L. 86. 94. ff. de R. J.*

Ad 2um. R. D. Si plane nihil probet *C.* si probet semiplene *N.* Sed tunc expediendæ litis remedium est juramentum, et fieri debet probatio plena. Dein falsum est, quod præcise reo deferendum sit juramentum in causa dubia; sed, pensatis circumstantiis, relinquitur judici, deferre juramentum vel suppletorium actori, vel purgatorium reo, *L. 3. cit. et c. ult. de Jurejur.* ubi: *præsumptione vero faciente pro illo* (scilicet actore) *reo deferri potest juramentum, nisi iudex, inspectis personarum et causæ circumstantiis, illud actori videat deferendum.*

Ad 3um. D. Paria sunt, si nec verisimiliter, aut semiplene intentionem suam, vel exceptionem probet pars *C.* si saltem ita probet *N.* Qui semiplene probat, non agit nihil; et quamvis non fecerit plenam judicii fidem, fecit tamen opinionem; et quia *L. ult. C. de Prob.* requiritur probatio plena ex dictis, hæc vero sine juramento suppletorio haberi non potest; consequenter judicem obligat, ut deferat juramentum.

ARTICULUS II.

DE OFFICIO ET OBLIGATIONE REI.

646. *Dico I.* Reus legitime, et servato juris ordine interrogatus tenetur fateri veritatem, nimirum debitum; vel etiam delictum, saltem non capitale, dum periculum amittendæ vitæ non incurrit; vel rem quamcumque aliam.

Prob. Quilibet jure divino et naturali tenetur obedire superiori legitimo et juste præcipienti: sed judex legitime interrogans est legitime præcipiens, extra causam saltem criminis capitalis; intendit enim obligare interrogatum, ut fateatur, quod res est: ergo etiam fateri tenetur; cum secus, si non daretur in reo obligatio fatendi veritatem, frustraneum in judice sit jus interrogandi.

647. *Dico II.* Non tenetur reus fateri delictum, si non legitime interrogetur a judice. Est communis DD. cum D. THOMA q. 69. a. 2. Ac colligitur ex c. 17. 19. 21. de Accusat. ubi prohibetur judex interrogare de occultis, sicque obligare interrogatum ad veritatis confessionem. Et vero judex non legitime interrogans se habet instar privati, cui fateri nemo delictum tenetur, aut jurare; sed interrogans potest eludi arte, vel amphibologia.

Dixi 1°. *delictum*: in civilibus enim, si reus sciat, debitum suum nondum esse expunctum, tenetur aliunde, etiam non interrogatus satisfacere creditori.

2°. *Si non legitime interrogetur*: h. e. si judex non servet juris ordinem. Ut vero judex interroget legitime, requiritur, ut præcesserit aliqua diffamatio ob crimen aliquod, c. 17. et 24. de Accus. vel clara indicia, vel accusatio, aut denunciatio criminis cum semiplena probatione. Unde nec de occultis, nec de criminibus aliis non connexis cum eo, cujus jam est reus convictus, si sufficientia horum desint indicia, interrogare potest. Sic convictus de furto, nequit interrogari de homicidio, cujus adhucdum desunt sufficientia indicia.

Quin non pauci Doctores, cum LESSIO, LAYM. contra alios, deobligant reum a fatenda determinate veritate delicti, si reo sit dubium, an legitime judex interroget? ex eo maxime fundamento: quod in dubio melior sit conditio possidentis, adeoque obligari non possit, qui in bonæ famæ possessione est, fateri contra se ipsum cum gravissimo suo incommodo, ac periculo vitæ, vel membrorum. Nec obstat, quod alias in dubio præsumatur præceptum superioris esse justum; hoc enim non tenet in casu, qualis est præsens, in quo ipsa præcipiendi potestas est dubia; nec quando præceptum est conjunctum cum damno obedientis irreparabili.

648. At major hic exurgit controversia: teneaturne reus, licet interrogatus legitime, fateri delictum, ob cujus confessionem puniendus esset pœna capitali, sive privandus vita; aut afficiendus æquivalenti? Negat cum Doctore Angelico 2. 2. q. 69. a. 1. ejusdem Schola passim, cui et accedunt LAYM. SANCH. BECAN. et alii. Affirmant contra alii

cum LESS. LUGO. CARDEN. *Diss.* 19. *ad prop.* 26. *et seqq.* damnatas ab INNOCENTIO XI. PICHLER, recentiores plurimi. Illa tamen utraque in sententia certa sunt : *Primum* : teneri reum determinate fateri delictum, *si nulla sit spes evadendi*, velut si esset deprehensus, ut aiunt, in flagranti; si convictus sit, nec ibidem loci sit necessaria rei confessio, etc. *Secundum* : non posse eum idcirco mentiri, cum mendacium sit intrinsece malum; nullius vero procurandi boni causa, vel vitandi mali, liceat facere malum; nec eadem de causa uti restrictione pure mentali. Unde tota quæstio eo recidit : an, si spes sit evadendi, liceat reo arte, vel amphibologia eludere interrogationem judicis, vel an teneatur determinate fateri tale delictum? Libet cognoscere utriusque momenta partis.

649. *Momenta sententia negantis* : I. Si Judex interroget legitime, juste interrogat : sed juste interroganti judici tenetur reus fateri veritatem; ubi enim ex una parte datur jus interrogandi, debet ex parte altera esse obligatio respondendi; cum juri activo debeat respondere passivum, sive obligatio; correlativa enim sunt.

II. Dum judex juste præcipit, datur obligatio parendi in illo, cui præcipit : ratio est aperta; quia frustranea esset præcipiendi potestas, nisi ex parte altera daretur obligatio parendi : atqui judex juste interrogans de delicto capitali, juste videtur præcipere, ut reus fateatur delictum.

III. Si non daretur in tali reo obligatio fatendi delictum, plurimum inde damni redundaret in Rempublicam; cum hac ratione manerent passim impunita crimina; quilibet enim facile negaret delictum, cui pœna capitalis, vel æquivalens statuta.

IV. Judex, habita probatione semiplena criminis capitalis, jus habet torquendi reum, sive subjiciendi quæstioni severæ, itaque extorquendi veritatem; igitur et reus habeat, necesse est, obligationem fatendi delictum; vel ad quid alias tortura inventa?

V. Habita probatione semiplena capitalis criminis, potest judex reo deferre juramentum, quo vel fateatur, vel neget delictum : sed hoc deferri non posset, nisi teneretur fateri delictum; alias enim cessaret religionis obligatio omni juramento intrinseca.

VI. Si reus non fateatur delictum, mentitur; sique juramento negationem confirmat, pejerat : sed utrumque nullo casu licitum est.

VII. Si liceret negare delictum, ac juramento firmare negationem; ergo ideo, quia, quando agitur de conservanda vita propria, licet uti amphibologiis, sive verbis ambiguis ad celandam veritatem : sed hoc falsum est; nam INNOCENTIVS. XI damnavit has propositiones, 1°. *inter damnatas ab eod. S. P. 26. Causa justa utendi amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.* 2°. hanc ordine 27. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel quodvis additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 3°. hanc ordine 28. *Qui mediante... munere ad... officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum,*

quod de mandato regis a similibus solet exigī, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum. Ergo.

650. *Momenta sententiæ affirmantis* : I. Judex non potest imponere præceptum ad aliquid humanæ infirmitati nimis arduum ac difficile, quod spectata conditione humana est moraliter impossibile : atqui tale esset præceptum judicis, si obligaret reum ad fatendum delictum, ex cujus confessione sequeretur extremum rei supplicium; eo quod natura summam et moraliter insuperabilem indiderit inclinationem homini ad conservandam vitam. *Maj.* ostenditur evidenter a majore ad minus; nam legislator humanus non potest ferre legem validam et obligantem ad rem nimis arduam naturæ humanæ, hujusque conditioni non proportionatam, adeoque moraliter impossibilem, ut habet omnium Doctorum constans assertio in *Can. 2. Dist. 4. et Tit. de Constit.* hinc ostendentium, leges humanas non obligare cum periculo vitæ, membrorum, aut alterius damni gravis; eo quod tales leges, cum sint moraliter inobservabiles, cederent in destructionem et ruinam; ergo multo minus ad tale quid obligare potest judex inferior. Aliud est de milite, cui juste præcipit dux, ut, cum certo licet vitæ periculo, ineat prælium; quia ad hoc se miles obligavit pacto jurato.

II. Reus, etsi ejus delictum capitale sit plene probatum, vel certe probandum in judicio, non tenetur comparere citatus, quamdiu nondum tenetur captus a judice : imo potest fugere e carcere, non obstante præcepto judicis, ne fugiat; quod plerique saltem concedunt adversarii, et vero abhorret a communi Confessariorum praxi, qui reum fugitivum non solent ob fugam condemnare peccati gravis, nequidem levis; ergo nec tenetur fateri delictum nondum plene probatum. Nec dici potest, reum citari solum conditionate, si habeat, quo se defendat; nam sequeretur, quod si non haberet, quo se defenderet, nolle tunc judicem, comparere citatum, etsi vere reus sit; quod constat, falsum esse ex usu tribunalium; citantur enim absentes, ut ad objecta respondeant, feraturque sententia vel absolutoria, vel condemnatoria; ergo absolute citantur.

III. Stante probatione semiplena, et nondum habita convincente, quilibet habet adhuc jus naturale ad vitam, et famam, usque dum clare constet de delicto; ergo et tuendi vitam ac famam; ergo et in sensu aliquo vero negandi delictum. Accedit, quod, stante solum probatione semiplena etiam in foro externo, adhuc haberi debeat pro innocente.

IV. Nemo tenetur, nec cogi potest ad testificandum in causa capitali contra junctos sanguine, *L. 4. ff. de Testib.* vel contra alium, si ex testificatione incurrat grave damnum; ergo multo minus cogi potest ad testificandum contra se ipsum in causa capitali; præcipue cum in *L. nimis grave 7. C. de Testib.* nimis grave esset, aliquem cogi ad exhibenda contra se ea, per quæ sibi negotium fiat; quod, si verum est in civilibus, quanto magis in causa capitali?

V. Falsum est fundamentum adversariorum, quod publica necessitas exigat, ut reus fateatur delictum, ne crimina maneant impunita: nam, etsi publica necessitas exigat per se loquendo puniri crimina; hoc tamen duntaxat verum est de criminibus plene ac rite probatis; non de aliis nondum sufficienter probatis, quæ puniri nec jus permittit, nec Respublica

exigit; sed nec huic expedit. Et vero, cum publica necessitas prævaleat privatorum bonis, sequeretur, cogi quem posse ad testandum contra sanguine junctos in causa capitali, contra *L. 4. cit.* : teneri comparere reum absentem, jam talem semiplene, imo plene in judicio probatum, quando citatus est : nullo modo posse reum convictum, imo jam damnatum fugere : non recte Ecclesiam fugitivis, jure asyli gaudentibus, offerre asylum; quia Ecclesia publicæ necessitati ob stare non potest. Nimirum sufficit Reipublicæ puniri crimina perfecte probata, quoad fieri potest, ne foveatur delinquendi libertas : in cæteris criminibus non perfecte probatis pati debet Respublica per accidens, ea non puniri, sicut occulta alia.

En utriusque sententiæ fundamenta, cumque inter hæc meo quidem judicio (salvo meliore alio) non parum præponderare videantur, quæ modo pro affirmativa relata sunt; nosse adhuc refert, quid ad contraria negativæ respondeat.

651. *Responsa sententiæ affirmantis ad argumenta contraria. Ad 1um.* R. *D. min.* Tenetur reus fateri veritatem, determinate fatendo delictum *N.* respondere in sensu aliquo vero, quod fieri potest etiam negando delictum *C.* Habita semiplena probatione judex habet jus interrogandi; sed et reus habet tunc jus naturale adhuc tuendi vitam; ideoque negandi delictum in aliquo vero sensu, quod ei a judice auferri nequit. Igitur uterque utitur jure suo; judex interrogando, reus respondendo veritatem occultans. Et sic jus passivum respondet activo : nimirum judex habet jus interrogandi, reus obligationem respondendi; sed quia judex ex prob. 1^a. non habet jus præcipiendi, ut reus determinate fateatur delictum, etiam is non habet obligationem illud fatendi. Sic, habitis sufficientibus indiciis, habet judex jus interrogandi testes, etiam ante juratos de dicenda veritate; ac tamen hi non tenentur testari de delicto, si exinde grave ipsis damnum impendeat, *L. 7. C. de Testib.* Sic in casu criminis, dum judex nititur præsumptione falsa, e. g. dum Titius occidit Caium, sed tanquam aggressorem vitæ injustum, et servato moderamine inculpatæ tutelæ; judex ob sufficientia indicia, quod Titius occiderit Caium, habet jus interrogandi Titium, an Caium occiderit; et tamen e contra Titius habet jus negandi, potestque negare juratus, subintelligendo, *dolose*.

Si quæras : In quo autem sensu reus crimen negare potest?

R. In hoc : *non feci*; subintelligendo, *ut tenear illud fateri mei periculo capitis, vitæ, etc.*

Si dicas : hoc esse uti restrictione pure mentali, quæ nunquam est licita.

R. *N.* Sed est æquivocatione uti, quod ex justa et gravi causa licet; cujus plura exempla ipsa suppeditat Scriptura sacra. Differt autem æquivocatio a restrictione pure mentali, quod verba æquivocantis, vel ex se, vel in his circumstantiis prolata habeant sensum duplicem externe intelligibilem, verum et falsum : falsus est in his verbis ab audiente sumptis simpliciter, præcisus circumstantiis, *non feci*; verus, qui a loquente semper intendi debet, *ut tenear fateri cum certo et summo meo discrimine*, qui licet reticeatur, externe tamen sensibilis est, si conjungantur circumstantiæ; potest enim, vel saltem debet scire judex reum capitalis criminis non obligari ad fatendum crimen capitale; sicut in exemplis ante datis. At restrictio pure

mentalis est, quando verba nec ex se, nec ut prolata in his circumstantiis habent sensum duplicem; sed sensus mente conceptus et reticitus non est externe intelligibilis.

Ad 2um. R. N. min. ut constat ex modo dictis ad object. præc.

Si dicas : Sic frustranea esset interrogatio judicis, nullumque haberet finem, si reus negando possit occultare delictum.

R. N. Etsi enim interrogatio judicis non obtineat effectum principaliter intentum, habere tamen potest alios. 1°. Tenetur reus respondere vel negando, vel fatendo delictum. 2°. Tenetur determinate fateri delictum, si advertat, se negando evadere non posse pœnam mortis. 3°. Si forte reus, etsi non fuisset obligatus, determinate fateatur delictum, sit plena delicti probatio, ita ut judex eum condemnare possit; quod non posset, si non haberet jus interrogandi, ac legitima interrogatione non eliciisset confessionem.

Ad 3um. N. seqq. Non enim noxium est Reipublicæ si non puniantur delicta, quæ non sunt plene probata. Constat ex prob. V.

Ad 4um. N. Cons. Tortura enim etiam sine obligatione fatendi delictum juste adhibetur, et utiliter; quia judex habet jus, stante semiplena probatione, adhibendi quæstionem severam; nec hoc jus inane est, etsi reus non habeat obligationem determinate fatendi delictum, sicut nec jus ex supradictis interrogandi mansuete; forsitan enim tortura extorquet confessionem.

Ad 5um. R. Omnia in hoc argumento nutant. Nam 1°. *quoad Maj.* saltem certo non expedit, deferri reo juramentum ob proximum perjurii periculum, *arg. c. alius. de Cohab. Cler. et mul.* quidquid sit de quæstione theoretica, an absolute loquendo conferri possit? unde et in praxi deferri non solet. Sed et *min.* falsa est, ejusque probatio; sicut enim, ut in præc. dictum, non sequitur: potest judex, stante semiplena probatione, reum vocare ad quæstionem severam; ergo reus tenetur determinate fateri delictum; ita neque hic: estque insuper specialis ratio; quod, ut tradunt Doctores communiter, si gravi ex causa sub æquivocatione, citra mendacium, liceat occultare veritatem; etiam sub tali æquivocatione ac sine perjurio licite juretur. Exemplum rursus est in casu, quo vel judex non interrogat legitime, vel nixus præsumptione falsa.

Ad 6um. R. N. utrumque; ac constat ex immediate ante dictis, tum ad 1um. hoc n. 631.

Ad 7um. R. Propositiones duæ priores agunt de restrictione pure mentali, ut ostendit CARDEN. in dictas propositiones *cap. 7.* aliique passim. Et vero amphibologia genus est, sub se continens restrictionem purementalem, et æquivocationem. Amphibologiam per æquivocationem justam, gravique de causa licitam esse, adhucdum hodie concors est Doctorum assertio; sic Christus ipse dixit: *de die illo (judicii) nemo scit; neque Filius Dei.* Matth. 24. Marc. 13. Quamvis Christus qua homo hunc diem sciverit, ait tamen se hunc diem nescire; sed subintellecto, tali scientia, qua utiliter reveletur quærentibus Discipulis. Demum prop. 28. damnata fuit propter Jansenistas, conantes eludere fraudulenter, cum restrictione mere mentali, injunctum sibi juramentum, juxta Formulæ ALEXANDRI VII. anno 1664. in constitutione: *Regiminis Apostolici*; adeoque huc est impertinens.

ARTICULUS III.

DE SENTENTIA ET RE JUDICATA.

652. *Premilto.* Postquam conclusum in causa, proceditur ad sententiam. Sententia vero est pronunciatio facta rite ac legitime a iudice, rei controversæ decisionem continens.

Dividitur 1°. in *definitivam* et *interlocutoriam*. Definitiva est, quæ controversiam principalem definit, seu litem terminat, vel absolvendo, vel condemnando. Interlocutoria, quæ tantum quæstionem incidentem, seu emergentem determinat summarie, interim adhuc pendente principali negotio. Quandoque tamen etiam interlocutoria terminat principalem causam, sed solum indirecte; atque tunc dicitur habere *vim definitivæ*, velut dum pronunciatur causa deserta, vel peremptoria aliqua exceptio admittitur. Differunt præterea 1. quod a definitiva detur appellatio; non ab interlocutoria, nisi vim definitivæ habeat, vel damnum irreparabile contineat: 2. quod definitiva revocari nequeat a iudice; secus interlocutoria: 3. quod interlocutoria possit ferri sub conditione, non definitiva.

2°. In *justam*, quæ est conformis non solum *juri constitutionis*, id est, legibus, statutis, consuetudinibus; sed etiam *juri litigantis*, sive prolata secundum merita causæ: et *injustam*, quæ est contra jus alterutrum, vel constitutionis, vel litigantis.

3°. In *validam*, quæ habet omnia substantialia vel solemnitates a jure requisitas. Harum aliæ sunt *intrinsecæ*: 1. ut non sit contra jus constitutionis clarum et manifestum; alias hoc ipso nulla esset, nec egeret appellatione, c. 1. h. t. L. 2. C. *quand. prov. non est necess.* 2. Ut sit conformis libello, h. e. ut iudex non super alia re, quam quæ in libello fuit petita; nec ex alia causa, quam ex qua petiit actor, pronunciet, Clem. 2. de V. S. L. 18. ff. *comm. divid.* 3. Ut sit certa, h. e. certam et determinatam rei petitiæ absolutionem, vel petitionem continens, L. 3. 4. C. *de sent. quæ sine cert.* 4. Ut sit absoluta, sine conditione extrinseca et contingenti de futuro, L. 1. ff. *quando appell.* Valebit tamen, si conditio intrinseca sit, connexa cum negotio controverso, velut: condemno te, si intra 8. dies non solveris. 5. Ut non sit lata sententia ex instrumentis, testimoniis *notorie* falsis, vel quæ probantur esse falsa, L. 1. 3. C. *si ex fals. Instr.* Quo etiam pertinet, si sententia sit injusta notorie. An vero etiam, si in sententia falsam causam expresserit iudex? controversum est. Affirmat BARTOLUS: negant FACHIN. FELIN. PICHL. *in Jur. Van. pract. explic. Decis. LXX.* Aliæ solemnitates sunt *extrinsecæ*, 1. ut sententia recitetur ex scriptura, *periculo* vel *breviculo*, c. ult. h. t. L. 2. C. *de sent. ex peric.* 2. a iudice ipso; hodie tamen etiam per alios, syndicum, etc. recitari sufficit. 3. Citatis partibus, quod tamen majoribus in judiciis non obtinet. 4. Quod debeat ferri in loco iudicii consueto, justo tempore, non die feriato, noctu, L. 5. C. *quomod. et quand. Jud. sent.*, etc. E contra *invalida* erit, quæ in uno alterove ex requisitis deficit.

4°. Sententia demum alia dicitur *homologata*, alia *non*. Homologata est,

quæ transiit in rem judicatam. *Res judicata* vero est lis terminata per judicis sententiam, partiumque approbationem vel expressam, vel tacitam. Tacite autem approbare partes censentur, quando a sententia lata non appellant, ob cujus appellationis neglectum sententia dicitur *transire in rem judicatam*; idque aliquando *absolute*, ut in perpetuum retractari non valeat; aliquando *conditionate*, *rescindibiliter*, ut retractari valeat, si detegatur error, falsa probatio. De quo nunc plura in sequentibus.

653. *Dico I.* Sententia injusta, sive notorie talis; sive talis, quia in ea non servatus juris ordo; velut si non admittat probationes necessarias iudex, etiam in judicio summario, si pronunciet ante conclusionem in causa, si jura partis, contra quam pronunciat, sint notoria, etc. sive demum sit certo injusta ex causa; nec valet, nec obligat. Est communis DD.

Ratio primi est, quod hæc sententia sit ipso jure nulla, *c. 1. h. t. L. 2. C. quand. prov. non est necesse*. Non entis vero nullæ sint qualitates. Ratio secundi sumitur ex *Clem. 2. de V. S.* Iudex enim procedens non servando juris ordinem, non agit ex potestate publica; ergo nec tunc obligare potest. Ratio tertii petitur ex *c. 9. h. t. et L. 1. ff. quæ sent. sine appell. rescind.* Accedit, quod sententia sit lex quædam particularis in facto aliquo particulari; sed nulla lex injusta obligat. Unde restitui debet in conscientia, quod per sententiam ita injustam obtentum est.

654. *Dico II.* Transit sententia regulariter in rem judicatam, si intra 10. dies a die sententiæ intra præsentis computandos neutra pars, cum tamen posset, non appellet ad superiorem judicem, *Can. 28. Caus. 2. q. 6.* quo etiam corrigitur jus antiquum, quod intra duos, tresve dies appellandum volebat; item *c. 33. §. fin. de Elect. et 15. h. t.* tum *Auth. hodie. C. de Appell.* Quia videlicet, si intra hos 10. dies non appelletur, præsumitur omnia legitime fuisse acta in judicio; ac partes ob suam acquiescentiam in sententiam consentire, ac juri suo in futurum renunciare.

Dictum 1°. *inter præsentis*; nam si lata sit in absentem sententia, qui procuratorem non habuit, decem dies, non a die sententiæ latæ, sed a die illi intimatæ computantur.

Dictum 2°. *regulariter*; excipi enim debent casus sequentes, in quibus sententia in rem judicatam non transit: 1. quando est nulla; sententia enim ipso jure nulla, utpote non ens, nihil operatur; sed de ejus nullitate usque ad 30. annos agi potest, et retractari debet vel a iudice superiore, vel ab ordinario ipso, qui sententiam tulit, cum in hoc casu appellatio non sit necessaria. Talis est sententia lata contra jus constitutionis clarum; lata a iudice non competente, *c. 4. de Judic.* lata ex instrumentis falsis, aut testibus corruptis, *L. 1. C. si ex fals. Instr. c. 9. de Testib.* a iudice corrupto, emptæ pretio, *L. venales. C. quand. prov. non est necesse*. lata per injustitiam apertam, aut quam ipse victor ait iniquam.

2. In causis, in quibus observatio sententiæ non est sine peccato, *arg. c. fin. de consuet. et c. fin. de Præscr.* ut in causa matrimoniali quoad valorem matrimonii; nam hic non pendet a sententia judicis; unde et talis sententia nullo ævo evadit firma.

3. In causis criminalibus, ut reo non supersit amplius locus defensionis, *L. 18. §. penult. ff. de quæstion.*

4. Si lata sit sententia ex probationibus privilegiatis et præsumptivis, ut ex consilio Doctorum, judicio peritorum in arte, ex juramento suppletorio: hoc enim parte altera invita defertur; ergo si postea afferatur probatio alia clara, infirmatur juramentum. Huc et pertinet sententia lata ex testimoniis de credulitate. Retractatur igitur hæc sententia, si postea afferantur probationes certæ et evidentes.

5. Si causa redit ad non causam, *L. 17. ff. commod. ut, si res commodata, quæ credebatur amissa a commodatario, ideoque ab hoc ejus pretium solutum commodanti, sed postea a domino vel in suis bonis reperta, vel recuperata, debet pretium restitui a domino pro utroque foro; daturque idcirco commodatario actio contra dominum, scilicet conditio sine causa.*

6. In fisco et causa publica, *L. 35. ff. de re jud.* Cui annumerantur causæ pupillorum, item piæ, et similes favorabiles per *L. 3. C. de Jur. Reip.*

655. *Dico III.* Sententiæ, quæ transiit in rem judicatam, effectus sunt sequentes:

1°. Inter litigantes facit jus, præsumptionem veritatis, imo veritatem, et præsumptionem juris et de jure; ut deinde non admittatur in contrarium probatio, *L. 1. C. de sent. ex peric. recit. L. 25. ff. de Stat. Hom. L. 207. ff. de R. J. ubi: Res judicata pro veritate accipitur.* Quia alias nullus esset litium finis, *L. 2. C. de re jud.* Adde: *c. 15. h. t.* Nec refert, quod postea nova instrumenta reperiantur, vel detegatur error, *L. 4. C. de re jud. c. 20. h. t.* nisi instrumenta suppressa fuissent adversarii dolo; ut ex æquitate sentiunt communiter Doctores cum GODOFRED. *ad L. 4. C. de Jur. Reip.* et LAUTERB. *ad ff. eod.* Nec, quod postea secuta transactio, *L. 32. C. de Transact. vel nova sententia, L. 1. C. quand. prov. non est necess.* Excipe tamen casus num. præc.

2°. Lata pro actore parit actionem judicati, seu rei judicatæ in factum, vi cujus actor victor petere potest, ut condemnatus præstet omnia, ad quæ est condemnatus per sententiam, *L. 4. pr. et §. 2. 3. 4. L. 6. §. 2. 3. L. 15. pr. ff. h. t.*

3°. Lata in favorem rei, huic confert exceptionem rei judicatæ, vi cujus reus, ejusque hæredes se perpetuo tueri possunt contra tam actorem, quam et hujus hæredes, contraque hos excipere, ne ab his eodem super debito conveniantur, *tot. tit. ff. de Except. rei jud. c. 20. seqq. h. t.*

656. *Dico IV.* Transitus sententiæ in rem judicatam etiam locum probabilius habet pro interno foro, sic ut debitor absolutus a debito per sententiam, si tamen bona fide litigaverit, sit liber in conscientia a solvendo debito, postquam sententia in rem judicatam transiit, etsi tunc comperiat, se vere debitorem fuisse. Ita PICHL. WIESTNER, et ab hoc citati HOSTIENS. KOSELL. GARZ. tum alii contra alios.

Prob. Pro casu, quo sententia transiit in rem judicatam, jura dominium transferunt in victorem; ergo hic tutus est in conscientia, sicut qui præscripsit. *Prob. Ant.* Quia tunc volunt, ut sententia jus faciat inter litigantes, velut *c. 13. h. t.* ubi INNOCENTIUS III. *Quantum, ait, ad litigantes ipsos, jus*

ex sententia factum fuit, postquam in rem transit judicatam, etiamsi contra jus litigatoris lata fuisset. Item volunt hanc sententiam *pro veritate* haberi, *L. 207. ff. de R. J.* Sed jus dici non potest, quo quis sine peccato, injustitia, aut alterius injuria uti non potest: item veritas haud dubie pro foro interno valet; ergo. Neque dici potest, citatis locis solum asseri, quod per sententiam, quæ in rem judicatam transiit, fiat jus; quod sententia sit habenda *pro veritate*, quamdiu non constat, alterum fuisse vere debitorem. Nam primum repugnat verbis finalibus cap. cit. *etiamsi contra jus litigatoris lata fuisset*; ergo, etiamsi hoc postea constet. Alterum inde corrui; quia, sententiam habendam esse pro veritate, si non constet, quod in judicio absolutus fuerit vere debitor, nemo unquam aut dubitavit, aut dubitare prudenter potest; igitur plus *L. cit.* asseritur; nimirum, quod eo casu sententia sit habenda pro veritate, licet postea detegatur contrarium.

Conf. 1. L. 36. ff. Famil. ercisc. denegatur repetitio rerum hæreditariarum ab illo, qui per sententiam fuerat declaratus cohæres, licet post transitum hujus sententiæ in rem judicatam deprehensum fuerit, cum reipsa cohæredem non fuisse. *L. 1. C. de Condict. indeb.* negatur repetitio pecuniæ ex causa judicati solutæ. Ergo transitus sententiæ in rem judicatam liberat absolutum in judicio etiam pro foro conscientiæ; quia, quando manet obligatio naturalis, datur repetitio soluti, per regulam satis receptam, *L. 10. ff. de O. et A.* Unde sicut post præscriptionem legitime completam non est in conscientia obligatio restituendi rem præscriptam, etsi tunc constet, quod res præscripta vere fuerit aliena; ita in præsentī controversia se habet; quia, dum jura voluerunt per transitum sententiæ fieri jus inter partes, illam haberi pro veritate publici boni causa id ordinarunt, sicut in præscriptione.

Conf. 2. L. 38. ff. de LL. res judicata vim legis habet; sed leges pro foro quoque conscientiæ vim habent. Nec obstat, quod addatur, rerum *similiter judicatarum* habere auctoritatem legis, unde videtur inferri posse, quod vim legis una tantum sententia non habeat: nam inde solum sequitur, quod, si res similiter judicatæ sint, ex uniformi decisione fiat *lex publica*; quo non obstante etiam sententia unica vim legis privatæ habet inter partes litigantes.

Dictum in Concl. *modo bona fide litigaverit*; qui enim temere, vel cum juris alieni scientia litigavit, haud dubie, etsi vicerit, ac sententia in rem judicatam transierit, obligatus manet in conscientia ad restituendum, sicut qui mala fide præscripsit, ac quicumque alius mæke fidei possessor.

657. *Obj. I.* Qui læsit infra dimidium justī pretii, licet absolvatur in foro externo, non tamen liberatur ab obligatione naturali supplendi defectum justī pretii. Idem est de eo, qui conventus ex pacto nudo absolvitur per erroneam sententiam, vel qui metu levi aliquid extorsit; ergo pariter hic.

II. L. 28. et 60. ff. de Condict. indeb. verus debitor, licet in judicio absolutus, manet naturaliter obligatus; ergo.

III. L. si fullo. 2. ff. de Condict. sine causa. et L. In commodato. 17. ff. Commod. permittitur repetitio solutionis, quam conductor, ac commodatarius ex locato, vel commodato conventus ob rem locatam, vel commodatam amissam fecerat, si res postea fuerit recuperata; ergo manifestum est, vi-

ctorem, erronea sententia absolutum, per rem judicatam non reddi absolute tutum in conscientia.

IV. In c. 2. *de purgat. vulg.* INNOCENTIUS III. ei, qui furti in judicio condemnatus fuerat, postquam innocentia ejus detecta fuit, universa restitui præcipit, quæ illius prætextu criminis illi fuerant ablata; non obstante, quod sententia transisset in rem judicatam.

V. Sententia judicis fundatur in præsumptione justitiæ et meritorum causæ, c. 13. *in fin. h. t.* Sed præsumptio debet cedere veritati, maxime pro foro conscientiæ; ergo.

658. *Ad 1um.* R. Tam qui læsit, quam qui egit contra pactum, aut metu licet levi aliquid extorsit, in mala fide est; nec his leges positive assistunt, tribuendo *jus*, sicut in casu nostro; sed habent se negative, non dando actionem illi, qui pactum nudum iniit, metu levi injusto aliquid extorsit, læsit. Quanquam moribus hodiernis, de consuetudine etiam detur actio ex pacto nudo juxta n. 470.

Ad 2um. R. In *L. 28.* sermo est de eo, qui licet absolutus, nihilominus sponte solvit; quo casu recte negant jura repetitionem soluti; eo quod tunc donasse censeatur per *L. 52. ff. de R. J.* ubi: *cujus per errorem dati repetitio est; ejus consulto dati donatio est. L. 60.* vero procedit de eo, qui, debiti conscius, mala fide litigaverat, ut colligitur ex ipsa lege; ideo enim debitor *lite contestata* jam solverat ante sententiam, quod alias non fecisset, nisi conscius fuisset debiti; supponit lex, constitisse, eum vere debitorem fuisse; talem enim appellat, comparatque illi, qui sic promisit: *sive navis ex India venerit; sive non*, etc. Sed ita promittens conscius est debiti. Adde: in hac lege nihil dici de casu, quo sententia in rem judicatam transisset; ergo hic ex aliis legibus decidi debet.

Ad 3um. R. *C. A. D. Cons.* Si causa redit ad non causam *C.* in sensu conclusionis *N.* Sed casum, quo causa redit ad non causam, ipsi jam supra excepimus.

Ad 4um. R. *N. Cons.* Sententia enim cit. cap. relata, obnoxia fuit retractationi; quippe lata ex probatione falsa, a jure reprobata; nimirum ex sola purgatione vulgari per duellum; ideoque non transiit in rem judicatam absolute, sed rescindibiliter etiam pro foro externo; ac proinde rescindi debuit, falsitate detecta. Itaque nobiscum respondere debent adversarii, ne alias contra ipsosmet sequatur, nequidem pro foro externo rem judicatam aliquid operari. Quæ retorsio in aliis adversariorum argumentis locum habet.

Ad 5um. R. *D. M.* Fundatur in præsumptione justitiæ, et meritorum causæ secundum se præcise spectatæ *C.* quoad firmitatem, et auctoritatem suam *N.* Quoad firmitatem, si in rem judicatam transierit, nititur, sicut præscriptio, auctoritate legali, et bono publico, sive Reipublicæ, cujus salus, ut jam pridem aiebat CICERO orat. pro Sylla, rebus judicatis maxime continetur; cum publice magis expediat, ut sententiæ firmæ sint, quam semper justæ. Unde et leges quæ sententiam post transitum in rem judicatam haberi pro veritate volunt, et pro jure constituunt; non in præsumptione meritorum causæ, sed bono publico fundantur.

APPENDIX

DE VIRTUTE RELIGIONIS.

EX OPERE DE JUSTITIA ET JURE

R. P. LEONARDI LESSII, S. J.

CAPUT I.

DE RELIGIONE IN GENERE.

DUBITATIO I.

QUID SIT RELIGIO.

1. Nomen *Religio* ductum est vel a *relegendo*, quod eâ, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpe animo sint revolvenda et veluti relegenda, ut vult ISIDORUS, L. 10. Etymologiarum c. 17. ex Cicerone : vel a *reeligendo*, quod per eam Deum, quem per peccatum rejecimus, reeligamus, ut inquit AUGUSTINUS, L. 10. de civitate c. 4. : vel a *religando*, quod Deo nos astringat et alliget ; ita LACTANTIUS, L. 4. divin. instit. c. 28. D. AUGUST., L. 1. retract. c. 13. et D. HIERONYMUS in cap. 9. Amos, quæ derivatio maxime videtur nomini et rei consentanea.

2. Definitur a D. AUGUSTINO, L. 83. QQ. q. 31. ex Cicerone hoc modo : *Religio est virtus quæ superioris cujusdam naturæ, quam divinam vocant, cultum cæremoniamque adfert*. Planius sic : *Religio est virtus quæ debitum cultum Deo, tanquam primo rerum omnium principio exhibet*. Ubi

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, et cujusvis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur ; ita Deo ob singularem et infinitam excellentiam in omni genere perfectionis quam habet ut Deus est, seu ut primum principium et supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali ; quo illius excellentiam et suam subjectionem et in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinatur *Religio*. Itaque objectum Religionis est omne testimonium, et signum sive internum,

sive externum, quo divinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solum debitum est, ut ipsius excellentiam testemur nude et abstracte; sed etiam ut eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subjectionem et dependentiam ab ipso; ut ait D. THOMAS a. 3. et hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem involvit. Unde *Religio* utrumque profitetur; ac proinde non potest esse nisi in creatura, et respectu sui principii.

3. *Dices*: Se alteri submittere, et hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis; ergo non pertinet ad religionem.

R. N. *Cons.* Quia diversa ratione ad diversas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat quia congruit nostræ vilitati, ut intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam divinam, seu ut ipsam honoremus submissione nostri.

4. Ex his facile potest intelligi definitio assignata. Est igitur *Religio virtus*, quia habentem bonum efficit, ejusque opus bonum reddit et laudabile: laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, ut sæpe docet D. THOMAS ex Aristot. 2. *Ethic.* cap. 6. *quæ cultum exhibet.* *Cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam nostri submissione exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit; Deus enim honorat sanctos, non tamen colit: itaque honor est quid communius cultu. Porro *honor*, generatim nihil est aliud quam testimonium excellentiæ alterius, sive id verbis fiat, ut cum aliquis laudatur: sive gestu corporis, ut genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: sive rebus externis, ut erectione statuæ, descriptione elogii, institutione festorum, ludorum, et similibus. Hæc enim omnia sunt signa quædam quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum*; cum enim Deus, qua Deus, infinita excellentia in omni genere perfectionis simplicis et puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus; cumque idem sit primum principium, a quo omnia habent esse, vitam et omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehendere, obligatio et debitum ut hunc honorem ei deferat, et in Deo jus ut illum exigit.

Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis et omnium honorum ejus a Deo. Sicut enim Principi, quia ab eo quodammodo dependet tranquillitas publica, et felix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo ejus potestatem et beneficentiam nostramque subjectionem profiteamur; ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, et bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddam tributum, quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, *tanquam primo rerum omnium principio*, significatur simul causa, cur Deus hoc cultu sit dignus (ratio enim primi principii includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis) et cur a creatura ei sit debitum.

5. Ut hæc melius intelligantur, notandum est in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui quo perfectiores sunt, eo perfectior est hujus vir-

tutis functio. *Primus* est, consideratio infinitæ majestatis Dei, et omnia ab ipsa pendere. *Secundus* est, consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus et habemus, Dei esse et a Deo assidue pendere. *Tertius*, profunda mentis submissio et inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interius testetur. *Quartus*, eorundem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel aliis modis,

DUBITATIO II.

UTRUM RELIGIO A CÆTERIS VIRTUTIBUS DISTINGUATUR, ET QUOMODO.

6. *Dico I.* Religionem distingui ab iis virtutibus, quæ hominem recte componunt in seipso, seu non ad alterum, ut a temperantia et fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia vero et fortitudo ad functiones, quæ tantum ipsum subjectum respiciunt.

7. *Dico II.* Distinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem disponunt in officiis ad proximum, ut a misericordia et justitia particulari; quia religio disponit hominem ad Deum.

8. *Dico III.* Distinguitur etiam a virtutibus theologicis. Ita D. THOMAS a. 5. A fide quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpe tamen fides vocatur religio, quia est religionis fundamentum, et regula. Sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verum cum fides non solum sit habitus intellectus, sed complectatur etiam habitum quemdam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo revelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cujus ipsum credere est liberum et meritorium; difficultas est quomodo ab hoc affectu distinguatur. Sane parum videtur differre; quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inveniri aliquod discrimen. *Primo*, quia religio versatur circa suos actus externos, ut sunt signa divinæ excellentiæ: sub ea enim ratione sunt a religione voliti. At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei ut signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed ut sunt vitales assensus, quos illud objectum, nempe res credenda sic proposita, et a divina auctoritate veluti informata, elevata et illustrata postulat. *Secundo*, quia tota ratio, cur religio suum actum externum imperet, est, ut Deo honorem deferat, ejusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet istos actus fidei, non est ut honorem Deo exhibeat (etiamsi ob hunc finem possint imperari), sed quia materia ipsa, divina auctoritate confirmata, id postulat; vel (quod fere idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex revelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici, hunc affectum pertinere ad quamdam justitiam hominis erga Deum; quia actus ille debitus est primæ veritati tanquam necessarius, ut non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro gravissimo affirmanti, est quodammodo contemnere, et parvam

de illo habere existimationem. Qua in re esse injuriam, patet communi hominum judicio, qui hoc injuriam interpretantur; et merito: nam continet quemdam contemptum et vilipensionem alterius absque causa, quæ non minus est contra justitiam quam temerarium de illo judicium. *A spe et charitate* distinguitur, quia hæ virtutes immediate attingunt ipsum Deum, tanquam proprium objectum: charitas enim amat Deum ut ipse est bonum suum; vult enim ipsam divinitatem, et omne bonum, ipsi Deo, ut ipsi in se bene sit: spes illum desiderat et sperat ut est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proxime versetur circa ipsum Deum. Religio vero non versatur immediate circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur et colitur.

9. *Dices* 1°. Objectum formale religionis est excellentia divina; ergo versatur proxime circa Deum, ac proinde est virtus theologica. *Antecedens* probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter divinitatis excellentiam colitur *religione*: et sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem divinam; ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

R. Excellentiam divinam proprie non esse objectum religionis; sed cultum divinum, qui est actus externus religionis. Illud enim est objectum virtutis, in quod ipsa virtus immediate tendit: atqui religio tendit immediate non in excellentiam divinam, sed in ejus cultum; est enim affectus quidam erga cultum divinum, quatenus Deo debitus est et congruens. Unde ratio debiti et congruentis Deo in cultu divino spectata, est ratio formalis objectiva religionis; cum enim religio sit justitiæ pars, necessario respicit debitum alteri. Confirmatur a simili: Nam ita se habet religio ad Deum, sicut justitia particularis ad proximum: atqui proprium objectum justitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita; ergo similiter objectum religionis non est Deus aut excellentia divina, sed cultus Deo debitus; ut sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, et omnes cæremoniæ, quibus divinitas honoratur. Excellentia tamen divina est objectum formale cultus divini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cum cultus divinus sit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum objectum respicit, sequitur, Deum esse objectum remotum religionis, quia est id, cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Unde Cajetanus a. 5. et passim DD. distinguunt duplex objectum religionis, propinquum et remotum. Propinquum vocant *objectum quod*; id est, quod ipsa virtus appetit et affectat; et hoc est cultus divinus. Remotum, *objectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

At virtutes theologice proxime in Deum tendunt et ipsum immediate per suum actum internum attingunt, ut ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *objectum quod* et *objectum cui*, Deus non solum est *objectum cui*, ut in religione; sed etiam *objectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimum ipsa divinitas, et divinæ perfectiones: et quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel ut est principium et finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *objectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *objectum cui* esse ipsum hominem; quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *objecto quod*, non *cui*, acci-

pit. At totum *objectum* quod religionis est creatum : quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Nec obstat, quod charitas etiam bona extrinseca et creata Deo optet et velit. Primo, quia hæc solum sunt objecta secundaria et materialia, a quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde, quia proxima ratio formalis objectiva in virtutibus theologicis est ipse Deus ; charitas enim vult omne bonum Deo, immediate ex affectu ut ipsi bene sit ; fides credit omne verum, quod ipse revelavit, propter ipsius auctoritatem : at proxima ratio objectiva cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti ; ideo enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori ; sicut ante exemplo justitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si proprie loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo objecto spectare : nam charitas non vult Deo bonum præcise, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quam ut huic debito fiat satis : hoc enim potius ad quamdam justitiam erga Deum, quam ad charitatem pertinet ; ut exemplis humanis facile ostendi potest. Sed solum spectat ipsum bene esse Dei : ideo enim omne bonum illi vult, ut ipsi bene sit ; sicut amicus vult amico bonum ut ei bene sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non ; quamvis malit ut sit ei debitum, quatenus hoc in dignitatem et majus bonum amici cedit. Hæc paulo fusius, quia res nonnihil difficilis, et a plerisque non satis explicata.

Ad prob. Ant. R. Ex eo quod Deus dicatur coli propter suam divinitatem, non sequitur, immediate versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est objectum immediatum religionis. Hinc fit, ut religio solum mediate circa Deum versetur, non tanquam *objectum quod*, sed *cui*, ut dictum est : religio enim non inclinatur immediate in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius majestatem significet et testetur ; sicut justitia particularis non inclinatur immediate in proximum, sed in aliquid proximo reddendum. Cum dico, *Deum esse objectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere et honorare Deum sit actu vitali ipsum tanquam objectum materiale, vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari (sicut Deum amare, Deo credere) ; sed est illum attingere aliquo signo, tanquam signatum ; vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Dices 2º. Oratio et laus attingunt Deum immediate, tanquam objectum, et tamen sunt actus religionis.

R. 1º. Non sunt actus interni immediate a virtute religionis elicti, sed externi ab ea imperati : externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate ; sunt enim objecta illius, in quæ affectus religionis immediate tendit, et habent sedem in intellectu. Objectum autem proprium virtutis, spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediate inclinatur, qui in proposito est amor cultus divini.

R. 2º. Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suum objectum, sed sicut signum attingit signatum : sunt enim actus religionis ut signa et testimonia divinæ excellentiæ et nostræ subjectionis. Hinc fit, ut a variis virtutibus imperari possint : oratio enim, quatenus per eam implicate testamur Deum esse auctorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam, et providentiam (hoc enim, orando Deum, ipso facto

insinuamus) est actus religionis; quatenus per eam petimus salutem, et ad salutem opportuna, est actus imperatus spei; quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus a charitate: proxime autem semper elicitur a ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto et juramento, quia sunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes. Actus autem virtutum theologicarum longe aliter Deum attingunt, nempe ut objectum cognitum et amatum propter semetipsum.

Dices 3°. AUGUSTINUS in Enchiridio c. 3. dicit, *Deum coli fide, spe, et charitate*; ergo religio est virtus generalis complectens virtutes theologicas.

R. 1°. Cum D. THOMAS a. 5. ad 1. dictum sancti AUGUSTINI intelligendum causaliter, quia virtutes theologicæ causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, et actus ejus imperant.

R. 2°. Et melius, religionem et cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque instar sacrificii Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Jacobi 1. *Religio munda et immaculata*; etc. et passim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, et *servire Deo*. *Servitus* autem (græci *λατρείαν* vel *δουλίαν* vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus et placemus, ut ex plurimis locis constat; Psalm. 2. 21. 99. Luc. 2. Matth. 6. et alibi. Hoc modo videtur ibi accipi a D. AUGUSTINO; et juxta hanc rationem, L. 10. de Civit. c.

describit sacrificium, ut *sit omne opus bonum, quod geritur, ut sancta societate Deo inhæreatur*. Hoc modo passim accipitur in Scripturis.

R. 3°. Dici potest actus fidei, spei, et charitatis dupliciter spectari posse. *Primo*, ut sunt signa, quibus implicite divinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quod credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, et hac ratione spectari posse tanquam actus externos seu objecta ad virtutem religionis. *Secundo*, ut sunt actus vitales, quibus immediate Deo inhæremus, et tanquam objecto unimur; et sic pertinere ad virtutes theologicas: posse tamen ob rationem prædictam a virtute religionis imperari; et quamvis non imperentur, tamen tacitum cultum continere.

Nec obstat, quod ait D. THOMAS a. 5. ad 1. virtutes theologicas, eo quod versentur circa finem ultimum, Deum, imperare actus religionis et aliarum virtutum quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conveniat, eo quod per se et ex natura sua circa finem ultimum versentur, tamen per accidens contrarium fieri potest; ut si quis velit uti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris; omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium ejus finem, potest ab ea virtute imperari, ita ut ex affectu ejus homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, et charitatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eisdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum a Deo hujus virtutis donum sunt idonei; eadem est ratio in cæteris. Nam perfectio et finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi ut finis acquiendus per actus superiorum virtutum, quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Dices 4°. Actus virtutum theologicarum ne ut signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etsi illis Deum eximie honoremus, tamen

non honoramus ut superiorem, protestando nostram subjectionem; quod tamen virtus religionis postulat: unde pater, etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia superiorem in nulla re agnoscit.

R. Illos actus ut a nobis fiunt, posse accipi ut signa subjectionis nostræ; quia credimus Deo tanquam Superiori ac Magistro, cui subijcimus omne iudicium nostrum: et amamus illum charitate, referendo et offerendo nos ipsos et omnia nostra ad ipsius obsequium et gloriam; et speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsummet. Unde patet in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius et nostræ subjectionis ac dependentiæ ab ipso.

10. Ex his patet, religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valde affinem, et post eas primum locum obtinere. Nam post fidem, spem, et charitatem nihil laudabilius, quam Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eo enim virtus quæque est præstantior, quo vicinius attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio vicinius illum attingit; nempe tanquam objectum, cui cultum defert; ergo.

Dices: Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia et pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum ut *objectum cui*; ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, pœnitentiæ satisfacere Deo.

R. 1º. Cum religio præfertur cæteris virtutibus, quæ non sunt theologicæ, eo quod vicinius Deum attingat, accipitur paulo latius, ut omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: et hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque merito, quia opus illarum intrinsece honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem divinæ superioritatis et auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem ejus, qui ab altero injuriam accepit.

R. 2º. Religionem, etiamsi stricte omnino et proprie sumatur ut ab istis virtutibus distinguatur, esse præstantiorem et vicinius attingere Deum, quam vel obedientia vel pœnitentia. De *pia affectione* est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei, et ita sub fide comprehenditur; ac proinde non pertinet ad hanc comparisonem. De illis ergo duabus prioribus patet; quia religio considerat opus suum ut est signum divinæ excellentiæ, illudque non solum Deo exhibet, sed ita exhibet, ut velit illud circa Deum versari, et ejus excellentiam signare. At obedientia, etsi versetur aliquo modo circa Deum ut *objectum, cui* obedit; tamen non considerat opus suum, ut est signum et protestatio quædam divinæ excellentiæ, neque illud defert Deo ut munus quo ipse honoretur et ornatur, sed solum considerat illud ut debitum, et necessarium propter auctoritatem divinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere; vel præscindendo ab ista necessitate et obligatione, considerat opus ut habens specialem honestatem a divina auctoritate illud volente et imperante. Sicut enim Deus, ut est prima veritas, aliquid revelando facit illud dignum creditu et credendum secundum rectam rationem: ita, ut est omnium superior, aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, et omnino secundum

rectam rationem faciendum : estque hæc dignitas propria honestas objectiva, quam respicit obedientia. *Pœnitentia* dupliciter considerari potest. *Primo*, quatenus dolet de peccato, ut est offensio Dei, ejusque malum, illudque conatur tollere tanquam ei displicens, et ut Deo reconcilietur: quo modo non distinguitur a charitate; sed est ipsa virtus charitatis inadæquate concepta, nimirum ut versatur circa ablationem peccati, et reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Ejusdem enim virtutis est, gaudere de bono alterius, illudque procurare, et dolere de ejus malo, illudque depellere. *Secundo*, quatenus dolet de peccato præcise ut est injuria Dei, et imperat opera satisfactoria ad hanc injuriam sarcendam : hoc modo distinguitur a charitate, et pertinet ad quamdam justitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, ut sunt formaliter signa divinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet et honoret; sed ut sunt vindicta peccati, qua Deo pro injuria illata satisfiat, et jus ejus violatum quodammodo instauretur : sicut cum quis homini pro injuria illata satisfacit dolendo, et se accusando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro injuria satisfacere.

11. *Dico IV.* Religio non distinguitur a virtute *pietatis*, *observantiæ*, et *gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D. THOMÆ q. 106. a. 1. ad 1. ubi dicit : *Sicut religio est quædam superexcellens pietas; ita est quædam superexcellens gratitudo*, et ex Cajetano q. 107. a. 3.

Probatur; quia *pietas* proprie est, quæ debitum cultum reddit parentibus; *observantia* personis in dignitate constitutis; *gratitudo* benefactoribus : ratio autem parentis et personæ eminentis et benefactoris continetur in Deo excellentissime; ergo etiam debitum erga illum ut parentem, personam sublimem et benefactorem, est summum : atqui hoc debitum non distinguitur a debito erga primum principium; ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur a virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri et rerum omnium principio debitum. Unde recte Cajetanus infra q. 107. a. 3. notat, has virtutes, pietatem, observantiam, et gratitudinem, dupliciter existere : primo, formaliter in suis propriis speciebus : secundo, eminenter in superiore virtute, quæ est religio. Ratio est, quia objecta earum (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in objecto, cui deferuntur : et debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Adverte tamen, esse valde probabile, gratitudinem per se esse virtutem distinctam a religione, quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio; religio autem hoc non respicit ut objectum formale, sed ut motivum seu impulsivum ad actum.

Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. Hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudque solvit non ex affectu Deum honorandi proprie, sed ex affectu satisfaciendi debito ex promissione contracto : qui duo affectus videntur omnino distincti; quamvis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi, possum velle solvere promissa, et gratias agere; et ex affectu solvendi promissum, et referendi gratias pro beneficiis acceptis, possum velle honorare. Recte tamen hæc virtutes referuntur ad religionem. *Primo*, quia versantur in materia religionis; nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cum

nihil præter honorem ei donare possimus. Virtutes autem secundum modum loquendi Patrum censentur distingui, vel non distingui ratione materiæ potius, quam ratione interni affectus præcise et formaliter considerati. Unde juramentum est actus religionis, etiamsi non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, etc. Et jejunium est opus temperantiæ, etiamsi non fiat affectu temperantiæ, sed justitiæ vel pœnitentiæ. *Secundo*, quia debitum gratitudinis et fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Unde in praxi dum nos gratos et fideles præstare volumus, maxime spectamus divinam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam inhonorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis recte dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam bene dispositus est ad solvenda ei promissa et gratiarum actionem : et neglectus horum censetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodo includi.

CAPUT II.

DE ACTIBUS RELIGIONIS.

12. Divus THOMAS enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *devotionem* et *orationem*. Externos facit reliquos, *adorationem*, *sacrificium*, *oblationem primitiarum et donorum*, *oblationem decimarum*, *votum*, *juramentum*, *adjurationem*, *laudem*; quibus infra adjungit *gratiarum actionem*: quæ duo postrema commode sub oratione comprehendi et tractari possunt. Nam secundum D. THOMAM q. 83. art. ult. *gratiarum actio* est pars orationis; similiter laus, quæ fere semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tanquam pars vel species quædam illi us.

DUBITATIO I.

QUID SIT DEVOTIO.

13. R. Hoc nomen dupliciter accipi. *Primo* ut significet specialem actum religionis, et sic *devotio* nihil est aliud, quam interna quædam sui ad cultum divinum oblatio et traditio. Sicut enim qui alicujus Principis obsequio totum se tradit et devovet, devotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus et honoris divini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, qui dicitur absolute devotio, et a quo dicitur quis Deo devotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel juramento fiat, nascitur obligatio; eritque devotio magis perfecta: si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito, et hujus propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum et animi propositum dicit Principi: me totum trado tuo obsequio. Unde divus THOMAS a. 1. ad 1. recte dicit, *devotionem esse actum voluntatis hominis*

offerentis seipsum Deo ad ei serviendum. Quod intellige non de solo actu voluntatis elicito, sed etiam imperato; quia oblatio sui non sit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat et addicat, sicuti in promissionibus, votis et donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur.

14. *Secundo*, accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni. Sic *devotio* nihil est aliud, quam *promptitudo* quædam, et *fervor* affectus ad cultum divinum, v. g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad solvenda vota, etc. vel affectus ad hæc promptus et fervens. Quicumque enim prompte et ferventer hæc affectant et faciunt, dicuntur devoti; idque merito, quia ostendunt se esse addictos et mancipatos divino cultui. *Promptitudo* requiritur ut superentur omnes difficultates, timores et perturbationes, quæ hominem ad cultum Dei lentum faciunt: et consistit in affectu absoluto et deliberato vincente omnem timorem, fugam et tergiversationem voluntatis; ita ut nihil amplius illam retardet ab executione quando occasio se offert: quod etiam fervor (qui nihil est aliud quam intentio, et vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione cultuque divino, devotos dixerit; sed eos tantum, qui ferventi affectu hoc præstant: unde devote orare nihil videtur esse aliud, quam cum ferventi affectu erga Deum, orationem fundere.

15. Nascitur utraque devotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. *Primo*, ex consideratione divinæ excellentiæ, et beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos assidue ab illa promanant. Hinc enim videmus ipsum omni cultu et obsequio esse dignissimum; ipsiusque beneficia a nobis hæc assidue flagitare. *Secundo*, ex consideratione inopiæ et miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maxime congruum et expediens, ipsi servire; nam nemo præter illum nos juvare et beare potest, Vide D. THOMAM q. 82. a. 3.

DUBITATIO II.

QUID SIT ORATIO.

16. R. Omissis variis definitionibus, commode sic definiri potest: *Oratio est desiderii coram Deo explicatio, ut aliquid ab ipso impetremus.* Colligitur hæc definitio ex Patribus. BASILIUS orat. in Julittam martyrem: *Oratio est boni cujusdam petitio, quæ a piis ad Deum effunditur.* DAMASCENUS L. 3. de fide orthodoxa c. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, sive decentium a Deo petitio.*

17. Ubi adverte, in oratione tres actus spectari posse: *Primus* est desiderium nostrum, quo bonum aliquod nobis aliisve conferri, aut malum averti desideramus. *Secundus*, hujus desiderii practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere et permovere ut id præstet; quæ nihil aliud est quam petitio quædam: cum enim in potestate voluntatis nostræ non sit im-

mediate applicare divinam virtutem, seu potentiam executivam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus; neque etiam mediate et efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, et imperio illi obligationem imponimus; restat ut solum id possimus mediate, et per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. *Tertius*, collatio boni desiderati. Ex hisce tribus oratio proprie est illa petitio, seu practica explicatio desiderii: per hanc enim conamur Deum permovere et inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt, *orationem esse colloquium cum Deo*, ut D. GREGOR. Nyss. orat. 1. de orat. Domin., et D. CHRYS. L. 1. de orando Deum.

18. Ex his patet 1°. orationem esse immediate actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autem interna est actus rationis, et consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet 2°. esse actum rationis practicæ; quia hæc locutio non fit ut Deus nostrum desiderium intelligat, sed ut ea permoveatur ad rem desideratam præstandam. Unde in ea consideratur quædam vis movendi et applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico et interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionem ordinat et dirigit; ita etiam alium, nempe imperando vel deprecando, quorum utrumque locutio quædam practica est.

Nec obstat, quod a DAMASCENO dicatur *oratio, mentis in Deum elevatio*, et a D. AUGUSTINO serm. 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, invisibilem desiderium*; hæc enim causaliter vel concomitanter accipienda sunt. Oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio invisibilem, et intrinsece conjuncta est cum elevatione mentis ad Deum: unde qui sine elevatione mentis orat, verbis tantum orat; non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum elevemus, eumque quasi præsentem intueamur.

Patet 3°. orationem esse actum religionis; nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, et nos esse ipso inferiores, eoque egere; hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit, ut superbi ægre orent. Deinde testamur, ipsum omnia scire in particulari, omnium habere providentiam et dispositionem, omnia posse, omnium misereri, etc.

19. *Dices* 1°. Oratio est actus spei; ergo non religionis: nam idem actus non potest esse duarum virtutum.

R. 1°. Idem actus non potest esse elicitus immediate a duabus virtutibus distinctis, quia non potest habere duas rationes formales specificas, aut duplicem speciem intrinsecam essentialem; potest tamen a duabus imperari, quia in uno opere externo duplex ratio honesti considerari et appeti potest; potest enim quis dare eleemosynam, tum ut proximi miseriam levet, qua ratione erit actus misericordiæ; tum ut votum persolvat, et sic erit opus religionis. Simili modo potest quis orare ut Deum honoret, et ut gratiam impetret.

R. 2°. Orationem explicite et formaliter esse actum spei, sed implicite et interpretative esse actum religionis; quia non fit expresse ad Deum honorandum, sed ad impetrandum; implicite tamen redundat in honorem Dei.

Unde ad orationem necesse est concurrere internum actum spei, non autem internum religionis, saltem explicite; quia non est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi, quamvis debeat adesse voluntas faciendi id quod in honorem Dei cedit; quæ voluntas implicite censetur esse voluntas honorandi Deum: unde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu numinis.

Dices 2º. Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoveri nequit; frustra ergo funduntur. *Conf.* quia ab æterno omnia sunt decreta et immutabiliter constituta; ergo orationes quæ fiunt in tempore nihil possunt mutare.

R. Deus non potest ita permoveri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod antea volebat, aut non volebat; hoc enim repugnat immutabilitati ejus, ad quam requiritur ut omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoveri orationibus, quia prævisis orationibus multa voluit et statuit ab æterno, quæ alioquin non voluisset, adeo ut oratio prævisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secus ac si modo novam voluntatem conciperet.

Ad Conf. R. Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; sed hoc decretum non est factum de omnibus ante prævisionem nostrarum orationum, adeo ut orationes nostræ causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreverit.

DUBITATIO III.

UTRUM ORATIO SIT AD SALUTEM NECESSARIA ET QUANDO OBLIGET.

20. Sunt hic duo errores. Prior est *Messalianorum*, qui dicti sunt *Euchitæ*. Hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita ut nec baptismum, nec Eucharistiæ sacræ communionem necessariam dicerent, ut habet THEODOR. L. 4. histor. c. 10. et DAMASC. L. de 100. hæresibus.

Alter est *Pelagianorum*. Hi docebant (saltem implicite) orationem non esse necessariam ad salutem. Hoc ipso enim, quod docebant gratiam divinam non esse necessariam, et hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri; cgebantur etiam fateri, orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilii opus non est. Vide D. AUGUST. hæc. 88. Non tamen negabant, eam esse utilem; nam etiam auxilium gratiæ utile fatebantur. Eandem quoque non esse necessariam, fateri coguntur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas; tum quia omnia tribuunt fidei speciali, ita ut nec opera bona requirant; tum quia omnia fato evenire volunt. Quod si verum est, supervacanea est orationis cura et studium: nam etsi non ores, omnia æque evenient. Quod si Deus aliquid per orationem fieri velit, ipse etiam curabit, ut et illa oratio fiat; unde non oportet hominem de ea facienda esse sollicitum. Vide Castro v. *Oratio*, hæc. 3.

21. Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam (nisi forte vitæ brevitæ obstet); nec tamen sufficere.

Quod non sufficiat, patet : requiritur enim baptismus, et mandatorum observatio, et pœnitentia in lapsis.

Quod sit necessaria, colligitur ex multis Scripturæ locis, quibus monemur semper orare. Eccli. 18. *Ne impediaris, orare semper* : id est, ne sinas te ullo modo impediri a tam necessario exercitio. Et Dominus Luc. 18. *Oportet semper orare, et non deficere*; nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest; vel *semper*, id est, quotidie. 1. Thessalon. ultimo : *Sine intermissione orate*, id est, quantum fieri potest, ut CHRYSOST. exponit. Ad Coloss. 4. *Orationi instate, vigilantes in ea*, et alibi sæpe. Non tam crebro et serio Scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprime necessaria : non enim ita loqui solet de consiliis.

Ratio hujus necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri nequit. Cum enim etiam iustificati indigeamus quotidiano auxilio ad vincendas passiones, et ad perseverandum, Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus et petentibus : idque merito, nempe ut intelligamus, a quo nobis salus et omne bonum proveniat, eique gratias agamus. Unde Dominus Matth. 7. 7. *Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis* : omnis enim qui petit, accipit, etc. insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Joan. 6. v. 43. et 44. *Nolite murmurare in invicem : nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*. Quasi dicat, nolite murmurare ob ea, quæ dixi, sed potius orate Deum, ut vos illuminet; nemo enim potest credere in me, nisi quem Pater traxerit. Vide D. AUGUST. Tract. 26. in Joannem.

22. Sed dubium est quo tempore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationem privatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci, temporis, et modi orandi : jure enim naturæ nos solum obligari, ut aliquando Deum oremus, et necessaria ad salutem ab eo petamus; idque sive mente tantum, sive etiam voce. Quæ sententia vera est, si recte intelligatur; nulla enim sunt certa tempora jure naturæ determinata ad orandum, sicut jure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verum ulterius difficultas restat; an non sint certi aliqui eventus, in quibus teneamur orare, et quinam illi sint.

R. Posse assignari aliquot eventus maxime probabiles.

Primus est, quando peccator se ad gratiam disponere tenetur, ut quando ipse sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet : tunc enim tenetur petere veniam peccatorum et auxilium, ut Deo reconcilietur; quod potissimum locum habet, si desit copia sacramenti.

Secundus, in evidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. Si enim unquam petenda venia peccatorum et auxilium divinum, tunc maxime.

Tertius, in vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina c. de oratione q. 11. sub finem. Addit Navarrus L. de orat. c. 3. n. 14. alium casum, quando quis advertit se alterius exitum impedire non posse, nisi oratione; ut si videat duos ad duellum properare, quibus nonnisi oratione prodesse potest. Quod verum est, si putet, se hac ratione malum avertere posse (quod rarum est); alias non tenetur. His

addi potest, nos obligari ut non multo tempore ab aboratione stineamus, v. g. ad mensem unum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiae suæ salutis. Porro in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum avertendum videtur necessaria, ejus ommissio non est peccatum, nisi quis aliquo modo advertat suam obligationem: alioquin ommissio non censebitur voluntaria ut est contra præceptum; unde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratio periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solum est mala, quia est interpretativa volitio illius peccati.

DUBITATIO IV.

DE ADORATIONE ET SACRIFICIO.

23. *Adoratio dupliciter accipitur: primo, generatim, ut complectatur etiam sacrificium et oblationem. Sic Joan. 4. v. 21. Venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabilis Pater; nempe per sacrificium. Nam de loco, ubi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Judæos et Samaritas. Sic sæpissime accipitur in Scripturis.*

Secundo, proprie, et sic nihil est aliud quam *honor externo corporis gestu exhibitus*, ut genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus et pedum, corporis in terram prostratione, etc. his enim et similibus modis alios honoramus; testamur enim nostram submissionem et alterius excellentiam. Itaque *adoratio* proprie consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reverentiæ et submissionis erga alterum, et consequenter illius quoque excellentiæ.

Notandum est etiam, omnem externam *adorationem* secundum se esse adiaphoram, et posse tam creaturis quam Deo exhiberi: nam genuflexio, et totius corporis in terram prostratio (quæ summæ videntur adorationes), etiam hominibus exhiberi solent; ut ex Scripturis patet, Genes. 43. v. 18. et 50. v. 26. L. 3. Reg. 1. v. 31. L. 4. Reg. 4. v. 7. Actor. 10. v. 25. Itaque a sola intentione pendet, quod per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. Si enim externa illa submissionis nota intendas te alteri submittere tanquam Deo, et testari ejus divinitatem, erit cultus patriæ; si ut amico Dei, erit dulciæ; si ut viro sapienti, potenti, erit observantia politica. Unde idem actus externus, quatenus successive potest procedere a diversa intentione, et accipi ut signum diversæ excellentiæ in honoratis, et diversæ æstimationis, reverentiæ et submissionis in honorante, potest successive esse actus patriæ, dulciæ, et observantiæ politicæ.

24. Certum est et fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum et proprie dictum sacrificium.

Prob. 1^a. pars I. Quia apud omnes gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cujus laus in eo sita est, quod per illud colatur divinitas. Nam, ut D. AUGUSTINUS L. 10. de Civ. c. 4. ait: *Nemo unquam sacrificandum censuit, nisi ei quem aut Deum scivit, aut putavit, aut finxit.* Hoc autem non convenit cuivis operi bono, ut jejuniis, elemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solum castigationem carnis, et beneficentiam in proximum.

II. Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, et altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, ut constat ex Apostolo ad Hebr. 5. *Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia.* Hinc Ozias rex, cum non esset sacerdos, et sacrificium offerre vellet, a Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium usurpavit, 2. Paralip. 14; et Saül ob eandem causam a Deo rejectus et privatus regno, 1. Reg. 13. *Conf.* ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus et sacerdos idem valent: et apud Græcos ἱερεὺς, sacrificare, dicitur ab ἱερεὺς quod sacerdotem significat: unde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat, tum usu omnium gentium; tum ex Scripturis, ubi altaria non leguntur erecta, nisi ad usum vel ad significationem sacrificii. Nam etiam illud filiorum Ruben et Gad, de quo Jos. 22., erectum fuit ad sacrificium, non quidem ut in illo offerretur; sed ut per illud posteritati significarent se habere jus offerendi sacrificii cum reliquis tribubus, quæ transierant Jordanem: tum denique quia altare nomen habet a sacrificio, apud Græcos et Hebræos; græce enim altare dicitur θυσιαστήριον a θυσία, quod sacrificium significat: et hebraice altare dicitur Mizbeahh a Zebahh quod sacrificium denotat.

III. Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo jure naturæ proprie esset sacerdos; quia jure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum et contra commune judicium generis humani; sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, et feminæ sacerdotes erunt.

Prob. 2^a. pars I. Quia Scriptura passim distinguit oblationes a sacrificiis. Ps. 50. *Oblationes et holocausta.* Ps. 39. *Sacrificium et oblationem nolui.* Ad Hebr. 5. *Ut offerat dona et sacrificia.*

II. Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari; ut primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, et similia. Vide Exod. 25. et 35.; ergo sacrificia differunt ab oblationibus.

III. Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, ut statim ostendam: hoc autem non requiritur ad oblationem.

IV. Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quivis potest.

V. Ad sacrificium requiritur altare; ad oblationes minime.

25. His refutatis, notandum est ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum et proprie dictum sacrificium requiri: 1um. ex parte ministri: 2um. ex parte materiæ: 3um. ex parte formæ: 4um. ex parte finis: 5um. ex parte loci.

Ex parte *ministri* requiritur ut sit sacerdos, ut ex Apostolo ad Hebr. 5. et ex aliis jam dictis constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. Ratio est, quia cum sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo divinitas ab hominibus colitur; par est, ut non fiat passim a quovis, sed a personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, ut nomine omnium faciant; per quos et cæteri censeantur numen colere et sacrificare. Unde apud omnes gentes sunt aliqui peculiariter deputati, ut numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant et pla-

cent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri Testamento, ubi sacrificia nonnisi a sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cæremonia externa, qua populus in unum nomen religionis conspirat. Per illud enim omnes simul instar unius corporis Deum colunt, et religionem suam testantur: oportet enim aliquas esse actiones ac cæremonias externas, quibus non solum singuli seorsim, sed etiam tota Respublica junctim, veluti unum corpus politicum una eademque religione imbutum, divinum numen veneretur, ejusque summum principatum et suam subjectionem profiteatur; cum etiam omnes simul Deo subjecti sint, et totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cum inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est, ut sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viva vel inanimata: omnia enim, quæ sensu gentium, vel in Scripturis dicuntur propria sacrificia, versantur in re hujusmodi.

Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conveniens mutatio; hoc enim potissimum differt sacrificium ab oblationibus. Nam *primo*, omnia sacrificia legis naturæ et veteris quantum ex Scripturis colligi potest, fiebant non simplici oblatione ad altare Domini; nec sola elevatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei: quædam enim per occisionem sacrificabantur, ut viventia; quædam per combustionem, ut carnes animalium occisorum, et res inanimatæ solidæ, ut similia, sal, thus; quædam per effusionem, ut sanguis, vinum, aqua. Vide c. 1. et 2. Levit. Idem patet ex sacrificiis ethnicorum. *Secundo*, idem colligitur ex ipsis nominibus; nam *sacrificare* Græcis est θύειν, Hebræis, *Zabahh*, quorum utrumque significat occidere, mactare: et nomen sacrificandi, etsi dicatur a re aliqua sacra facienda, tamen sæpiissime accipitur pro occidere; quod signum est, sacrificium vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea conjunctum esse. Ratio est, quia cum res perimitur, eripitur usibus humanis, et perfectius videtur tota in honorem Dei cedere, et significare supremum ejus in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere.

Nec obstat, quod in sacrificio panis et vini quod obtulit Melchisedech Gen. 14. non videatur ulla facta mutatio; quia etsi Scriptura non explicet quomodo obtulerit, non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo; deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificiis torrerentur vel incendi solent, et liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi, quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam; reliquis reservatis sacerdoti, et aliis, qui sacrificii debebant esse participes; ut fieri solet in hostiis pacificis.

Advertendum tamen, non esse necessarium ad rationem sacrificii, ut res perimatur: sicut enim peremptione rei, ita etiam conversione unius in alteram, supremum dominium, et suprema potestas Dei, nostraque subjectio et servitus designari potest; ac proinde talis conversio a Deo in sacrificium institui potest; ipsius est enim constituere, quibus rebus et signis coli debeat, et supremum suum principatum significari velit: unde potest quasvis res et quasvis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in nova lege sacri-

ficiū constituit in conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi, per verba consecrationis; et simul potestatem ad sic offerendum dedit, sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conversione aquæ in vinum, vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ovem, etc., data hominibus potestate accommoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda.

Ex parte *finis* requiritur, ut explicite vel implicite referatur ad honorem Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium; sicut qui caput aperit non causa honorandi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius et affectum servitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio, et affectus desit, non erit verum signum; sed vel non erit signum (ut si non fiat animo significandi); vel erit falsum et mendax; ut si quis interius non habeat pro Deo, cui exterius adulatione vel timore sacrificat.

Ex parte *loci* requiritur, ut locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare* et *aram* vocamus: dignitas enim operis requirit locum specialem, ab usibus profanis segregatum, ut mos omnium gentium confirmat. Dixi, ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam sacrificii modum non videntur hæc omnia necessaria: tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, privato nomine et auctoritate, et eo loco ubi placuisset; nam apud ethnicos simile quid videmus: sed talia non erant perfecta sacrificia; quia perfectio oblationis maxime pendet ex conditione offerentis.

26. Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificium*, et posse hoc modo describi: *Sacrificium est oblatio rei sensibilis a legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium et nostram subjectionem.*

Est oblatio; quia oblatio est genus sacrificii, ut docet D. THOMAS q. 85. a. 3. ad 3. et communiter DD., quamvis hoc nomen aliquando stricte accipiat pro oblatione, quæ solum est oblatio, non sacrificium.

Rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio, qua mens se, suæque omnia Deo subicit et offert; quæ non est proprie sacrificium, etsi perfectius fructum sacrificii præstet, quam sacrificia externa, et ideo interdum sacrificium vocetur, ut paulo ante dictum est.

A legitimo ministro; quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem; cum enim sit excellentissimus, et publicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi a persona adhuc publica auctoritate delecta.

Per realem immutationem; tum quia est perfectissimus cultus; tum quia alias non distingueretur a simplici oblatione.

Ad testandum supremum, etc. duo enim sacrificio significamus et testamur, divinum principatum et nostram subjectionem; et hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem accessoriam quæ mystica vel allegorica dici potest; ut sacrificium sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationem crucis; et sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiæ; et omnia sacrificia veteris legis præfigurabant oblationem crucis vel Eucharistiæ: et valde credibile est,

nullum sacrificium instinctu divino fuisse oblatum in lege naturæ quod talem significationem allegoricam non habuerit; omnia enim erant umbræ Christum obscure insinuantes, et mentes hominum ad illum excitantes: hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificii, ut sacrificium est. Unde non fuisset, si Adam innocentiam conservasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, ut est propria hujus vel illius status cæremonia.

27. Sacrificium tribus modis dividi potest. Primo, ratione *materiæ*; nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima; eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel *hostia*. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quamvis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ, *libamen*.

Secundo, dividi potest partim ex *forma*, partim ex *sine*, in *holocaustum*, *sacrificium pro peccato*, et *hostiam pacificam*. *Holocaustum* erat sacrificium perfectissimum; quia in eo tota res in fumum resoluta sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo usibus cedebat humanis; unde expressius per hoc significabatur omnia ipsius esse, et ab ipso provenire: quare potissimum ad hunc finem fiebat; quamvis etiam interdum fieret pro peccato populi et sacerdotum.

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in usum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur; offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam, ut pro peccatis commissis per ignorantiam circa cæremonias, ut patet Levit. 4. et 5. Item furti, perjurii, calumniæ; ut patet ex cap. 6. 7.

Hostia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum a sacerdotibus, tum ab iis qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; et tunc eodem die comedi debebat: vel ad nova beneficia impetranda, et tunc differri poterat ejus consumptio in diem posterum, non tamen ulterius.

Tertio dividi potest ex *sine* in *latreuticum*, *eucharisticum*, *impetratorium* et *propitiatorium*; quæ divisio parum differt a priore. *Latreuticum* dicitur, quod solum fit ad Deum colendum, ejusque principatum et nostram servitutem testandam; hoc potissimum fit holocausto. *Eucharisticum* dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. *Impetratorium*, pro beneficiis accipiendis; utrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. *Propitiatorium* est, quod offertur pro peccatis, et pro peccatorum pœnis ac flagellis avertendis. Hoc idem est quod *hostia pro peccato*.

O. A. M. D. G.

CONSPECTUS TOMI TERTII

PARS POSTERIOR.

TRACTATUS DE JURE ET JUSTITIA.

DISSERTATIO I.

DE NOTIONE ET DIVISIONE JURIS.

CAPUT I. — DE JURE, UT EST REGULA JUSTI, GENERATIM.

	Pag.
ARTIC. I. — <i>Præcognita generalia de jure civili.</i>	4
I. — Jus civile in genere, est jus positivum humanum auctoritate Principis, vel magistratus secularis potestatem legislativam habentis, conditum ad politicam Reipublicæ civilis gubernationem, pacem, felicitatemque temporalem	4
II. — Jus civile in commune et particulare, seu statutarium dividitur. . .	5
III. — Corpus juris civilis est usitatus ille Librorum fasciculus, quo jura civilia et politica, horumque cognitio continentur.	6
§. I. — <i>An et quomodo in Imperio jus commune sive romanum obliget?</i> .	10
Obligat ex recepto, ac quidem auctoritate publica.	11
§. II. — <i>Quæ sit auctoritas juris communis comparative ad jus provinciale, vel statuta locorum?</i>	13
1º. Jus romanum, vel Justinianæum, utut receptum, sic tamen non obligat, ut cedere ei debeant leges provinciales.	13
2º. Cedit e contra, <i>per se loquendo</i> , lex provincialis legi communi Imperii.	14
ARTIC. II. <i>Præcognita generalia de jure canonico sive ecclesiastico?</i> . . .	18
I. — Jus canonicum est jus positivum a summis Pontificibus traditum, vel approbatum in ordine tum ad publicum Ecclesiæ regimen, ac dirigendos fidelium mores actionesque ad cultum divinum, juste pacificeque vivendum, sicque ultimato eos perducendos ad finem ultimum supernaturalem, qui est beatitudo sempiterna.	18
II. — Jus canonicum in Corpore juris clausum sex constat partibus; Decreto GRATIANI, quinque libris Decretalium, sexto libro Decretalium, Clementinis, Extravagantibus, tum Communibus JOANNIS XXII. . . .	20
III. — Præter partes juris canonici in Corpore juris clausas, sunt extra illud sequentes : 1. <i>Concilium Tridentinum</i> , 2. <i>Bullarium magnum</i> , 3. <i>Re-</i>	
III. p. 2.	31

<i>gulae Cancellariae, 4. Declarationes Cardinalium, 5. Decisiones Rotae</i>	21
§. I. — <i>An et quantam auctoritatem obtineat Decretum Gratiani? . . .</i>	
1º. Decretum GRATIANI auctoritate legali non est omnino spoliandum. .	23
2º. Quidquid tamen habuit, et hodie habet auctoritatis, id omne et unice ex usu, praxi et receptione obtinuit.	25
§. II. — <i>Utrum Canones Apostolorum in Corpore juris genuini sint et authentici?</i>	27
Canones Apostolorum omnes supposititii sunt, neque ab Apostolis conditi, neque a S. CLEMENTE scripti; sed verius a Conciliis particularibus, aut etiam Episcopis successive conditi.	28

CAPUT II. — DE JURE PROPRIETATIS.

ARTIC. I. — <i>Quid sit jus proprietatis?</i>	33
Jus proprietatis est potestas legitima, voluntate sua moraliter obligandi alios ad aliquid, sicque eorum restringendi libertatem, principaliter in favorem et bonum proprium obligantis.	33
ARTIC. II — <i>Quid sit jus in re, sive reale, et jus ad rem, sive personale?</i>	37
I. — Jus in re, vel reale est, vi cujus res ipsa nobis devincta, seu obligata est, vel persona considerata ut res.	37
II. — Jus ad rem, vel personale est, vi cujus persona immediate mihi devincta, sive obligata est ad præstandum aliquid.	37
III. — Ad acquirendum jus in re, si nullius antea fuerit, apprehensio sufficit; si dominum aut possessorem habeat, requiritur 1º existentia, vel physica, vel moralis; 2º titulus; 3º <i>regulariter</i> traditio.	38
IV. — Ad acquirendum jus ad rem sufficit solus titulus.	39
V. — Utriusque juris effectus sunt 1º obligatio, quam reliqui habent omnes, ne quem jus proprietatis habentem in ejusdem usu impedian; 2º obligatio restituendi, aut satisfaciendi ex parte ejus, qui alterius jus violavit; 3º actio.	40
ARTIC. III. — <i>Quid sit dominium?</i>	42
I. — Dominium proprietatis in genere est jus reale de re aliqua disponendi in commodum proprium, vel quoad substantiam rei, vel quoad emolumenta sola, vel quoad utrumque simul.	42
II. — Dominium perfectum est jus reale perfecte de re disponendi auctoritate propria in utilitatem propriam.	42
III. — Dominium proprietatis aliud est 1º naturale, aliud civile; 2º aliud <i>altum</i> , aliud <i>bassum</i>	43

DISSERTATIO II.

DE SPECIEBUS JURIS REALIS.

CAPUT I. — DE SERVITUTIBUS.

ARTIC. I. — <i>Quid et quotuplex sit servitus?</i>	47
I. — Servitus est jus reale, in re aliena alteri constitutum, ut dominus rei in commodum alterius aliquid in ea pati, vel non facere teneatur, salva rei substantia.	47

II. — Servitus dividitur 1 ^o in realem et personalem; 2 ^o in urbanam et rusticam; 3 ^o in continuam, quasi continuam et discontinuam.	48
ARTIC. II. — <i>Quomodo constituatur et finiatur servitus?</i>	51
I. — Nunquam sine prædiis constitui servitutes possunt; neque potest quis servitutem acquirere prædii vel urbani, vel rustici, nisi habeat prædium.	51
II. — Servitus generatim constituitur 1 ^o auctoritate legis; 2 ^o iudicis auctoritate; 3 ^o conventionem et ultima voluntate; 4 ^o præscriptione; 5 ^o ab omni, qui prædii <i>plenus est dominus</i> , et cui a jure non prohibita alienatio.	52
III. — Finitur servitus realis 1 ^o confusione; 2 ^o remissione; 3 ^o interitu prædii dominantis, vel servientis; 4 ^o non usu.	53
ARTIC. III. — <i>Quid juris circa servitutes personales, usumfructum, usum, habitationem?</i>	56
I. — Ususfructus est jus alienis rebus utendi, fruendi, salva eorum substantia.	56
II. — Obligationes usufructuarii sunt: <i>præstare cautionem, tueri rem, ne deterior fiat; præstare onera.</i>	58
III. — <i>Constituatur</i> ususfructus 1 ^o ordinatione legis; 2 ^o conventionem; 3 ^o ultima voluntate. <i>Finitur</i> 1 ^o lapsu temporis; 2 ^o non utendo; 3 ^o morte naturali, vel civili fructuarii; 4 ^o præscriptione; 5 ^o cessione fructuarii; 6 ^o consolidatione; 7 ^o per professionem religiosam in Religione bonorum stabilium incapaci.	59
VI. — Usus, scilicet juris, sive, ut est servitus personalis, est jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia.	59
V. — Habitatio est jus inhabitandi ædes alienas, salva earum substantia, sive per se, sive per alium.	60
ARTIC. IV. — <i>An ususfructus consolidetur cum proprietate per professionem religiosam in Religione bonorum stabilium et reddituum capaci?</i>	60
Non consolidatur	60

CAPUT II. — DE FEUDO, EMPHYTEUSI, SUPERFICIE, LIBELLO.

ARTIC. I. — <i>Quid et quotuplex sit feudum? Quinam in feudum dare, et accipere possint?</i>	64
I. — Feudum, secundum suam substantiam sumptum, est dominium utile rei immobilis, vel immobili æquivalentis, sub onere fidelitatis concessum.	64
II. — Feudum principaliter dividitur in <i>proprium</i> sive <i>rectum</i> , ac <i>improprium</i> sive <i>non rectum</i>	65
III. — Feudum proprium, sive rectum varie subdividitur.	65
IV. — Dare in feudum possunt, quotquot dominio et facultate libera gaudent de rebus suis, eas alienando, disponendi	66
V. — Accipere in feudum possunt, qui contrahere et contrahendo obligari a jure non prohibiti, nec aliunde impedimento aliquo juris laborant.	67
ARTIC. II. — <i>Quibus modis acquiratur feudum, et amittatur?</i>	68
I. — Feudum acquiritur tribus modis: 1 ^o pacto; 2 ^o præscriptione longissimi temporis; 3 ^o successione.	68

II. — Feudum amitti potest vel sine delicto ; vel ex delicto , quod in hac materia <i>felonia</i> dicitur.	71
III. — Si amittatur feudum ob delictum vasalli , non in personam domini commissum , regulariter aperitur agnatis , si feudum antiquum sit.	72
IV. — Feudum antiquum ob feloniam a vasallo commissam in ipsam domini personam , immediate aperitur domino ; non tamen stabiliter , sed post mortem vasalli delinquentis , ejusque filiorum , restituendum est agnatis	73
ARTIC. III. — <i>Sintne capaces Prælati Ecclesiastici feudorum cum annexis regalium juribus ?</i>	75
I. — Non repugnat <i>ex natura rei</i> utriusque potestatis sacræ et politicæ in eodem subjecto conjunctio ; nec <i>ex institutione divina</i> <i>Episcopatus</i> ; adeoque Prælati Ecclesiastici capaces sunt feudorum secularium cum annexis regalium juribus.	75
II. — Neque repugnat utilitati Imperii : neque statui seculari infert præjudicium.	77
ARTIC. IV. — <i>Quid sit emphyteusis , quidque juris circa illam ? item libellum et superficiem ?</i>	82
I. — Emphyteusis est dominium utile rei immobilis concessum alteri a domino directo sub onere 1º meliorationis ; 2º præstandæ pensionis annuæ ; 3º rem emphyteuticam non alienandi.	82
II. — Emphyteusis varie dividitur.	83
III. — Concedere in emphyteusin potest , quicumque plenum habet rei immobilis concedendæ dominium , et facultatem alienandi.	84
IV. — In emphyteusi omnes illi et soli succedunt , quos ad successionem vocat contractus primus emphyteuticus.	84
V. — Obligatio emphyteutæ est triplex , 1º pensionis annuæ , sive canonis ; 2º meliorationis ; 3º non alienandi	
QUÆRES : <i>Quid sit libellus , et superficies ?</i>	85

CAPUT III. — DE JURE HEREDITARIO.

ARTIC. I. — <i>Quid hæreditas ? hæres et quotuplex ? hæreditatis aditio et similia ?</i>	89
I. — Hæreditas , formaliter sumpta pro jure hæreditario , est jus succedendi in omnia defuncti jura.	89
II. — Hæres est , qui vel ex voluntate testatoris vi testamenti , vel ex dispositione legis , in omnia defuncti jura , tam activa , quam passiva , commoda et onera , sive obligationes , succedit	89
III. — Substitutio hæredis alia est <i>directa</i> , quæ fit verbis directis ; alia <i>indirecta</i> , vel <i>obliqua</i> , quæ fit verbis obliquis , vel precativis.	90
IV. — Aditio hæreditatis est actus legitimus hæredis extranei , sive verbis , sive factis declaratus , quo quis hæreditatem admittit	91
V. — Effectus <i>aditæ hæreditatis</i> sunt 1º acquisitio juris et domini omnium rerum , quas hæreditas complectitur ; 2º potestas hæreditatem transmittendi ad hæredes proprios ; obligatio solvendi æs alienum defuncti , implendi obligationes , etc.	91
ARTIC. II. — <i>Quid legitima ? An filius hæres institutus a patre possit repudiare hæreditatem , retenta solum legitima ?</i>	93

	Pag.
I. — Legitima est illa hereditaria portio, vel pars hereditatis, quæ heredibus necessariis necessario relinqui in testamento debet.	94
II. — Filius hæres a patre institutus hereditatem repudiare nequit, retenta legitima	94
ARTIC. III. — <i>An per substitutionem pupillarem tacitam a successionem liberorum excludatur mater?</i>	96
Per substitutionem pupillarem tacitam mater a successionem liberorum non excluditur	97
ARTIC. IV. — <i>Quid jus accrescendi? An ad emptorem hereditatis transeat?</i>	99
I. — Jus accrescendi est jus, quo hereditatis, aut alterius rei mortis causa relicta portio vacans accedit alteri parti a conjuncto agnitæ ad conservandam hereditatis individuitatem, et testatoris, vel legantis voluntatem.	99
II. — Jus accrescendi non transit ad emptorem hereditatis.	101
ARTIC. V. — <i>Quid successio ab intestato? quo ordine fiat?</i>	103
I. — Successio ab intestato in genere, est jus hereditatem acquirendi sine causa testamenti.	103
II. — Successio ab intestato vel est <i>conventionalis</i> , vel <i>legitima</i> , vel <i>prætoriana</i>	103
III. — Ad successionem ab intestato vocantur <i>primo</i> descendentes	104
IV. — Si defunctus nullos descendentes reliquerit, successio defertur ascendentibus	106
V. — Si defunctus nec descendentes, nec ascendentes hæredes reliquerit, successio consanguineis collateralibus defertur.	107
VI. — Quod si neque collateralium quis extet, marito succedit uxor, et huic maritus.	109

CAPUT IV. — DE POSSESSIONE.

ARTIC. I. — <i>Quid et quotuplex sit possessio?</i>	111
I. — Possessio facti in genere, est detentio rei vera vel ficta, corporis, animi et juris adminiculo.	111
II. — Possessio <i>effective</i> sumpta, est ipsum jus reale possidendi, ac definitur: <i>Jus insistendi alicui rei tanquam suæ</i>	111
III. — Possessio facti <i>dividitur</i> 1º in naturalem et civilem; 2º in possessionem bonæ et malæ fidei.	112
ARTIC. II. — <i>Quæ sint possessionis commoda? Quomodo amittatur? Quæ remedia possessoria?</i>	114
I. — Commoda sive privilegia, possessori a jure concessa, ampla et multa sunt	114
II. — Possessio rerum corporalium <i>immobilium</i> amittitur generaliter voluntate possessoris rem amplius possidere nolentis.	115
III. — Remedia possessoria sunt <i>interdicta</i> , quæ jure novo sunt actiones extraordinariæ, quibus in causa possessionis præsertim inter partes litigantes disceptatur	116
IV. — Interdictum <i>Unde vi</i> etiam prædoni et invasori rei alienæ competit 1º contra extraneum quemvis; 2º spectato rigore juris, etiam contra rei dominum notorium, et non in continenti respoliantem.	117

ARTIC. III. — <i>Quos fructus teneatur restituere possessor bonæ fidei, re aliena in judicio evicta?</i>	120
I. — Possessor bonæ fidei tenetur cum re aliena in judicio evicta restituere omnes fructus naturales et mixtos jam perceptos, et adhuc formaliter extantes	121
II. — Possessor bonæ fidei fructus naturales et mixtos ex re aliena titulo singulari perceptos, et bona fide jam consumptos, ex quibus tamen factus est ditior, adeoque solum virtualiter extantes, domino rem evincenti restituere non tenetur.	123
ARTIC. IV. — <i>Ad quid teneatur possessor malæ fidei, et quid uterque tam bonæ, quam malæ fidei possessor in causa expensarum?</i>	128
I. — Sive res aliena sit evicta, sive non, possessor malæ fidei semper tenetur 1º restituere rem cum fructibus omnibus, etiam consumptis, exceptis industrialibus; 2º simul compensare domino damnum emergens, et lucrum cessans quod fecisset usu rei suæ.	128
II. — Possessor bonæ fidei deducit 1º expensas necessarias; 2º etiam utiles, si sint inseparabiles; 3º melioramenta, quæ possunt separari salva substantia, potest quidem ipse tollere; non tamen cogere dominum, ut ea admittat, solvatque pro iis pretium; 4º potest auferre expensas voluptuarias, si sint auferibiles.	129
III. — Possessor malæ fidei 1º. potest deducere expensas necessarias; 2º. in foro conscientiæ et ante sententiam judicis etiam utiles.	129

DISSERTATIO III.

DE DIVERSITATE DOMINIORUM ET JURIORUM JUXTA DIVERSITATEM PERSONARUM ET STATUS HOMINIS.

CAPUT I. — DE DOMINIO CLERICORUM.

ARTIC. I. — <i>An et quorum bonorum dominio gaudeant clerici seculares?</i>	132
I. — Personæ ecclesiasticæ bona propria licite possidere possunt.	133
II. — Clerici seculares reddituum beneficalium plenum habent dominium.	135
ARTIC. II. — <i>An et ex quo titulo teneantur clerici redditus beneficales in causas pias expendere?</i>	140
I. — Obligatio clericorum redditus beneficales superfluos expendendi in causas pias non oritur ex justitia stricta, seu commutativa.	141
II. — Neque oritur dicta obligatio ex religione, neque ex charitate; sed ex solo jure ecclesiastico.	141
ARTIC. III. — <i>Quænam potestas alienandi competat Rectori, vel Administratori Ecclesiæ, ejusque bonorum?</i>	146
Administratoribus bonorum Ecclesiæ prohibitum est immobilia, et mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, alienare, nisi ob justam causam, et observatis præscriptis solemnitatibus.	146
ARTIC. IV. — <i>An et quale dominium competat religiosis?</i>	153
Incapacitas religiosi ad dominium bonorum temporalium oritur ex solo jure ecclesiastico illam voto paupertatis annexente	154

	Pag.
ARTIC. V. — <i>An et quid acquirere possit Religio, alias possidendi capax, ratione suorum religiosorum? quidve, aut cui acquirat religiosus?</i>	159
I. — Domus religiosa, succedendi capax, succedit in omnia bona religiosi professi, de quibus hic ante professionem non disposuit.	159
II. — Quidquid acquirit religiosus, religioni, vel domui religiosæ immediate acquirit.	161
ARTIC. VI. — <i>An religiosus post emissam professionem religiosam, deserto religioso Ordine ac Religione Catholica, transiens ad Religionem aliam in Imperio Germanico toleratam, fiat sui juris; sibi possit acquirere temporalia bona, ac præsertim recuperet bona et jura, ut hæreditarium, succedendi in feudo vel alio, quibus ante professionem religiosam libere renunciavit?</i>	162
I. — Religiosus Professus apostata, ipso transitu ad Religionem aliam toleratam, nullo modo sui juris fit, neque capax evadit jura et bona proprietarie acquirendi vel possidendi.	162
II. — Religiosus solemniter Professus, ad Religionem in Imperio licet toleratam transiens, non recuperat bona et jura, sive hæreditarium, sive succedendi in feudo, sive quæcumque alia, quibus ante professionem renunciavit.	164
III. — Cessio juris tam hæreditarii, quam successionis in feudo, etiam antiquo ex pacto et providentia, facta a professu, etiam nocet et præjudicat liberis, si quos in religione Protestantica post transitum ad illam suscepisset.	169

CAPUT II. — DE DOMINIO LAICORUM.

ARTIC. I. — <i>Quale sit dominium conjugum circa varia eorum bona?</i>	171
Bona dominio conjugum subjecta ad triplicem classem referri possunt: alia sunt, quæ antecedunt matrimonium, ut sponsalitia largitas, arrha; alia, quæ illud comitantur, ut dos, contrados, sive donatio propter nuptias, parapherna; alia, quæ subsequuntur, ut donum matutinale, acquæstus.	171
ARTIC. II. — <i>An et qualis hypotheca competat uxori ratione dotis illatæ in bonis mariti?</i>	175
I. — Uxor ratione dotis illatæ præfertur creditoribus omnibus, etiam anteriorem hypothecam habentibus.	176
II. — Mulier constituens sibi hypothecam specialem in securitatem dotis, non ideo legali generali renunciassæ censenda est.	179
ARTIC. III. <i>An et quorum bonorum dominio gaudeant filii familias?</i>	180
I. — Peculium castrense sunt ea bona omnia, quæ filius familias occasione militiæ sagatæ acquisivit. Quasicastrense ea bona complectitur, quæ filius familias occasione militiæ togatæ acquisivit.	182
II. — Peculium profectitium est, quod e re patris proficiscitur, vel occasione et contemplatione patris filio familias obvenit.	183
III. — Peculium adventitium est, quod filio ex alia, quam patris, causa advenit.	184
ARTIC. IV. — <i>An filius familias de peculio adventitio extraordinario testari possit?</i>	184

Filius, nequidem consentiente patre, de peculio adventitio extraordinario ad causas profanas testari potest. 185

ARTIC. V. — *Quid dominii ac juris competat pupillis ac minoribus? Ac simul de tutoribus et curatoribus.* 191

I. — Pupilli, etsi veri sint rerum suarum domini, de iis tamen pro arbitrio sine auctoritate tutoris disponere non possunt. 191

II. — Minor, vel minorennis, etsi bonorum suorum retineat dominium, sine tamen curatoris consensu, si quem habet, nequit de iis valide dispo-
nere. 193

ARTIC. VI. — *An tutor ob culpam remotus notari dicendus sit, sive infamis fiat?* 196

Tutor remotus ob culpam latam non fit infamis. 197

DISSERTATIO IV.

DE MODIS ACQUIRENDI RERUM DOMINIA.

CAPUT I. — DE MODIS ACQUIRENDI JURIS NATURALIS ET GENTIUM.

ARTIC. I. — *Quarum rerum, et quomodo venatione acquiratur dominium?* 204

I. — Animalia fera in naturali libertate constituta, licet aliquando alterius fuerint, fiunt primo capientis. 205

II. — Animalia fera mansuefacta, quamdiu redeundi consuetudinem retinent, capientis non fiunt. 205

III. — Animalia mansueta, sive domestica, etsi aliquando longius a conspectu domini se receperint, aut alienos etiam in casses inciderint, non sunt capientis, sed manent in possessione sui domini. 205

ARTIC. II. — *An, non obstante, quod occupatio per venationem conferat jure naturali et gentium dominium occupanti feras, nihilominus princeps juste prohibeat subditis venationem in fundis, sive communibus, sive ad privatos pertinentibus? Ac quomodo peccent? Ad quid obligentur contra justam prohibitionem venantes?* 207

I. — Non obstante, quod animalia fera et libera jure naturæ et gentium fiant primo capientis; juste tamen Princeps subditis tam in locis communibus, quam ad privatum aliquem pertinentibus prohibere potest. . . . 207

II. — Venantes contra prohibitionem justam, *per se loquendo*, non peccant continuo lethaliter; sed neque obligantur ad captam feram restituendam. 208

ARTIC. III. — *An et quomodo inventionem acquiratur rei inventæ dominium?* . 211

I. — Res quæcumque derelictæ, sive dominum aliquando habuerint, sive nunquam, spectat jure naturali, cedunt primo occupanti, sive inventori. 212

II. — Inventor rei incertæ, cujus dominus extare præsumitur, sed ignoratur, sive rei amissæ, non continuo hujus acquirit dominium; sed tenetur pro qualitate rei moralem adhibere diligentiam in inquirendo domino, et huic detecto restituere. 213

III. — Post adhibitam diligentiam moralem in inquirendo domino, nec tamen eo comparente, probabilius non tenetur inventor rem inventam expendere in causas pias. 214

ARTIC. IV. — <i>Quid accessio, et quid circa illam juris?</i>	216
---	-----

I. — Modi acquirendi per accessionem naturalem sunt : 1 ^o <i>alluvio</i> ; 2 ^o <i>nativitas</i> ; 3 ^o <i>productio insulae</i> ; 4 ^o <i>alvei mutatio</i> ; 5 ^o <i>perceptio fructuum</i>	217
--	-----

II. — Modi acquirendi accessione industriali sunt : 1 ^o <i>adjunctio</i> ; 2 ^o <i>specificatio</i> ; 3 ^o <i>commixtio</i> ; 4 ^o <i>accessio mixta</i>	217
---	-----

CAPUT II. — DE PRIMO ACQUIRENDI MODO JURIS CIVILIS, USUCAPIONE ET PRÆSCRIPTIONE.

ARTIC. I. — <i>Quid sit præscriptio? quis ejus effectus?</i>	220
--	-----

I. — Præscriptio in genere est acquisitio domini, juris, vel immunitatis per possessionem, tempore et modo a lege definitis continuatam.	220
--	-----

II. — Præscriptio est primum introducta a jure civili; dein approbata et adoptata a jure canonico, ad exigentiam boni publici.	220
--	-----

III. — Effectus generalis præscriptionis est conferre irrevocabile rei præscriptæ dominium; nec tantum utile, sed etiam directum, vel proprietatis.	221
---	-----

IV. — Præscriptio legitime completa etiam adjicit dominium pro foro conscientiae.	221
---	-----

ARTIC. II. — <i>An et qualis bona fides sit ad præscriptionem necessaria?</i>	222
---	-----

I. — Ad omnem præscriptionem tam inchoandam, quam continuandam, requiritur fides theologice bona	225
--	-----

II. — Præter fidem theologice bonam, etiam juridice bona ad præscriptionem saltem ordinariam necessaria est; adeoque ignorantia, vel error juris clari, per se loquendo, præscriptionem impedit.	229
--	-----

ARTIC. III. — <i>An semper necessaria sit fides positive bona, vel etiam negative bona sufficiat? Ac quomodo fides auctoris prosit, vel obsit successori in ordine ad præscribendum?</i>	231
--	-----

I. — Non est necessaria fides positive bona, sed sufficit negative bona 1 ^o ad præscriptionis inchoationem; 2 ^o et ad ejusdem continuationem; ac proinde dubium speculativum præscriptionem non impedit.	232
--	-----

II. — Bona fides auctoris prodest successori tam universali, quam singulari, adeo ut, nisi in his mala fides superveniat, possint accessione temporis uti.	235
--	-----

III. — E contra mala fides auctoris obest successori immediato universali, adeo ut nec hic uti possit accessione temporis; nec incipiendo a possessione propria complere possit saltem præscriptionem ordinariam.	235
---	-----

IV. — Non tamen nocet mala fides auctoris successori universali mediato.	236
--	-----

V. — Mala fides auctoris non nocet successori singulari in rebus mobilibus.	236
---	-----

ARTIC. IV. — <i>Qualis titulus requiratur et sufficiat ad legitime præscribendum?</i>	237
---	-----

I. — Ad omnem præscriptionem ordinariam requiritur aliquis titulus, non tamen necessario verus; sed sufficit coloratus, vel existimatus.	237
--	-----

II. — Ad præscriptionem extraordinariam regulariter titulus præsumptus sufficit.	239
--	-----

III. — Ad præscriptionem immemoriam titulus præsumptus semper sufficit.	240
---	-----

IV. — Corruit probabilius præscriptio tam extraordinaria, quam immemorialis, si re ad judicem delata, constet de vitioso possessionis titulo et initio.	240
---	-----

	Pag.
ARTIC. V. — <i>Quinam, contra quos, ac quarum rerum dominium possit præscribere? et quo tempore?</i>	241
I. — Præscribere possunt omnes qui acquirendi dominii, vel juris capaces sunt	241
II. — Contra illas personas præscribi non potest quæ non possunt stare in iudicio.	241
III. — Præscribi non possunt res vitiosæ, sive laborantes vitio, aut inhabilitate a natura sua.	242
IV. — Præscribi neque possunt res vitiosæ, ex jure positivo tales, sive laborantes inhabilitate legali.	244
V. — Circa tempus ad præscribendum requisitum assignantur regulæ.	247
ARTIC. VI. — <i>An præstationibus annuis simul et semel præscribatur triginta annorum lapsu? Ac demum quid sit præscriptionem currere, dormire, interrompi?</i>	249
Præstationes annuæ tam futuræ quam præteritæ simul et semel, sive præscriptione unica triginta vel quadraginta annorum extinguuntur.	249
QUÆRITUR: <i>Quid sit præscriptionem currere, dormire, interrompi?</i>	252
CAPUT III. — DE MODO ACQUIRENDI JURE CIVILI PER ULTIMAS VOLUNTATES.	
ARTIC. I. — <i>Quid sit testamentum et quotuplex? Unde facultas testandi originem ducat?</i>	253
I. — Testamentum est voluntatis nostræ iuxta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.	254
II. — Testamentum aliud est <i>publicum</i> , aliud <i>privatum</i> ; aliud est <i>scriptum</i> , aliud <i>nuncupativum</i> ; aliud est <i>solemne</i> , aliud <i>non solemne</i>	254
III. — Solemnitates testamenti <i>scripti</i> , non privilegiati, recensentur.	255
IV. — Testamenta privilegiata recensitis solemnitatibus non ligantur, sed specialibus gaudent privilegiis.	256
V. — Testamenti sive testandi facultas non est juris naturalis, nec juris gentium proprie dicti.	258
ARTIC. II. — <i>An testamentum minus solemne, non privilegiatum, sit nullum pro utroque foro?</i>	259
Testamentum minus solemne, non privilegiatum, pro utroque foro nullum est.	259
ARTIC. III. — <i>Qui testamenta facere possint, ac quinam hæredes institui? quid exhereditio? quot modis testamenta infirmantur?</i>	268
I. — Testamentum facere possunt, quicumque non prohibentur a natura, vel jure.	268
II. — Hæredes institui debent, qui alias dicuntur <i>necessarii</i>	268
III. — Regula generalis jure romano est: Hæredes institui possunt, qui tempore conditi testamenti, mortis testatoris, et additionis, sunt conditionis ejusmodi, ut in universum jus civis romani possint succedere.	269
IV. — Institutio hæredis <i>quoad modum</i> fieri varie potest.	269
V. — <i>Exhereditio</i> est actus ultimæ voluntatis, quo ii, quibus debetur legitima, ab omni successione repelluntur.	271
VI. — Testamenta <i>infirmari</i> dicuntur, quando adversantur legibus.	272
ARTIC. IV. — <i>De legatis ac fideicommissis</i>	273
I. — Legatum active sumptum, est ultima voluntas, qua testator rem singularem alicui ab hærede præstandam liberaliter relinquit.	273

II. — Legare possunt omnes et soli, qui testari	Pag. 274
III. — Legari possunt res omnes, quæ sunt in rerum natura, vel esse possunt, modo non sint simpliciter et penitus exemptæ.	274
IV. — Legatum aliud est nominis et liberationis; debiti; dotis scilicet prælegatum; speciei, quantitatis et generis; optionis.	276
V. — Legari potest vel pure, vel sub conditione; vel in diem, et ex die; vel sub modo, demonstratione, causa.	277
VI. — In legatis etiam <i>jus accrescendi</i> locum habet.	278
VII. — Legata aliquando amittuntur, aliquando transferuntur.	280
VIII. — Fideicommissum active sumptum est substitutio indirecta, qua hæres immediate succedens gravatur, sive rogatur a testatore, ut restituat alteri vel hæreditatem totam, vel certam ejus partem, vel aliam particularem rem.	280
ARTIC. V. — <i>Quid Falcidia? Trebellianica? An hujus deductio a testatore prohiberi possit?</i>	282
I. — Falcidia, ab auctore suo sic nuncupata, est quadrans, seu quarta bonorum pars, quam hæres vel ex testamento, vel etiam ab intestato, deducto prius ære alieno et impensis funeris, detrahit ex bonis defuncti.	382
II. — Trebellianica, sic dicta a Trebellio consule romano, est itidem quarta bonorum pars, quam deducit hæres de bonis hæreditatis fideicommisso universali nimis excessivo, aut supra dodrantem gravatus.	283
III. — Deductio Trebellianicæ a testatore prohiberi non potest.	284
ARTIC. VI. — <i>De jure codicilli.</i>	285
I. — Codicillus est ultima voluntas minus solemnis, qua hæreditas directe neque dari, neque adimi potest.	285
II. — Codicilli alii sunt scripti, alii nuncupativi.	286

DISSERTATIO V.

DE OBLIGATIONIBUS ORTIS EX CONTRACTIBUS.

CAPUT I. — DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

ARTIC. I. — <i>Quid sit pactum et contractus? Quæ pactorum et contractuum divisio? Quæ contractuum substantialia et naturalia?</i>	290
I. — Pactum est <i>plurium in idem placitum consensus</i> , obligationem <i>justitiæ pariens</i> . Eadem etiam contractus definitio sit.	290
II. — Contractus dividuntur primo in <i>veros</i> , et <i>quasi contractus</i>	290
III. — Contractus præterea varie subdividuntur.	292
IV. — In contractibus tria præcipue discerni debent: substantialia, naturalia, accidentalia	294
ARTIC. II. — <i>Quinam contrahere possint? An non pupilli, minores, citra auctoritatem tutorum, curatorum, contrahentes, obligentur naturaliter?</i>	294
I. — Contractus inire possunt generaliter omnes, qui liberum præstare consensum possunt, nec a jure prohibentur.	294
II. — Pupillus ex contractu sine tutoris sui auctoritate inito, si non sit factus ditior, nec usus dolo, probabilius nequidem contrahit obligationem naturalem et in conscientia.	295
III. — Minor sine curatore, si quem habet, contrahens circa bona sua, pariter invalide agit, ut nequidem contrahat obligationem naturalem et in conscientia, quamvis alterum obliget sibi, si rem suam faciat meliorem	295

	Pag.
ARTIC. III. — <i>An et quomodo filiusfamilias obligetur ex mutuo?</i>	301
Filiusfamilias mutuum contractum sine præscitu patris, regulariter bona conscientia non solvit, nec post mortem patris; sive factus fuerit ditior, sive non	301
ARTIC. IV. — <i>An et quando error ac dolus, item metus, vitient contractus?</i>	307
I. — Error et dolus circa substantiam vel rei, vel contractus, vel motivum principale, sive sit antecedens, sive comitans, nullum reddit contractum jure naturali et positivo,	308
II. — Error et dolus accidentalis circa qualitatem, tam antecedens sive dans causam contractui, quam incidens vel comitans, nullum reddit contractum irritum, id est, nec stricti juris, nec bonæ fidei.	308
III. — Contractus initi ex metu levi injuste incusso valent jure naturali et positivo; nec possunt rescindi sive in foro ecclesiastico, sive civili.	310
IV. — Etiam contractus ex metu gravi ab extrinseco injuste incusso validi sunt spectato jure naturæ, ac regulariter de jure positivo.	310
V. — Ejusmodi tamen contractus sunt ad arbitrium metum passi irritabiles; etiamsi metus fuisset incussus ab aliquo tertio, et non ab eo, quocum est contractum.	311
ARTIC. V. — <i>An juramentum firmet contractus jure positivo humano nullos et irritos?</i>	314
Nunquam juramentum contractum invalidum, cui adjicitur, firmat.	315
ARTIC. VI. — <i>Quando et a quo in contractibus præstandus sit dolus, culpa et casus?</i>	319
I. — Dolum præstare debet omnis, qui dolum fecit.	320
II. — Quoad præstationem culpæ tres sunt regulæ.	320
III. — Casus regulariter non præstat.	320

CAPUT II. — DE CONTRACTIBUS REALIBUS.

ARTIC. I. — <i>De contractu mutui.</i>	321
Mutuum formaliter sumptum, est contractus realis, stricti juris, quo rei nostræ fungibilis dominium transferimus in alium, cum obligatione, ut eadem nobis aliquando reddatur in genere.	321
ARTIC. II. — <i>Quid contractus usurarius? An et quo jure prohibitus? Sive usuræ?</i>	325
Usura, sive sumpta formaliter pro contractu usurario, sive objective pro ipso lucro inde percepto tanquam debito: verbo, usura mere lucratória, stricte dicta, est omni jure prohibita.	326
ARTIC. III. — <i>Ex quibus causis vel titulis liceat exigere aliquid supra sortem?</i>	332
I. — Damnum emergens est justus titulus exigendi aliquid ultra sortem creditam.	332
II. — Etiam lucrum cessans est justus titulus exigendi aliquid supra sortem.	333
III. — Etiam periculum sortis amittendæ, vel non nisi magnis molestiis aut expensis repetendæ, est, cæteris paribus, justus titulus aliquid exigendi supra sortem	333
IV. — Honesta etiam et licita plane est <i>assécuratio sortis</i>	335
ARTIC. IV. — <i>An statutum Principis, vel titulus Provinciæ sit sufficiens ad aliquid exigendum supra sortem?</i>	338

	Pag.
Statutum Principis est probabilius justus titulus aliquid exigendi supra sortem	338
ARTIC. V. — <i>De commodato, et deposito.</i>	348
I. — Commodatum est contractus realis, nominatus, juris gentium, quo res ad certum usum ita conceditur gratis alteri, ut finito usu eandem restituat in specie	348
II. — Quantitas rei commodatæ compensationem admittit.	349
III. — Depositum est contractus realis, quo alicui res mobilis, non litigiosa ab uno vel pluribus, aut litigiosa quidem, sed simpliciter ab uno gratis custodienda traditur, ut eadem restituatur in specie.	350
ARTIC. VI. — <i>De contractu pignoris: quidque censendum de pacto antichretico? legis commissoriæ?</i>	353
I. — Pignus est contractus realis, bonæ fidei, quo creditori res traditur in securitatem crediti, ut soluto debito eadem reddatur in specie.	353
II. — Pactum antichreseos adjectum contractui pignoris illicitum est.	354
CAPUT III. — DE CONTRACTIBUS CÆTERIS, IN SPECIE CONSENSUALIBUS.	
ARTIC. I. — <i>De contractu emptionis venditionis.</i>	358
I. — Emptio et venditio est contractus consensualis de re sive merce pro certo pretio tradenda	358
II. — Venditor, contractus emptionis venditionis perfecto, probabilius tenetur rem præcise ipsam cum fructibus... emptori tradere.	359
III. — Tenetur etiam regulariter venditor emptori de evictione; si res vendita in judicio vel tota, vel ex parte evicta fuerit a domino.	361
IV. — Commodum, et incommodum, sive periculum rei in specie et perfecte venditæ, etsi nondum traditæ, penes emptorem est.	361
ARTIC. II. — <i>De pactis emptioni venditioni adjici solitis, legis commissoriæ, addictionis in diem, de retro vendendo, item de jure retractus.</i>	366
I. — Pactum legis commissoriæ licite omnino emptioni venditioni adjicitur.	366
II. — Licite etiam per se loquendo adjicitur pactum addictionis in diem.	366
III. — Per se etiam licitum est pactum de retrovendendo, vel redimendo.	366
IV. — Jus retractus est jus prælationis, quo quis præfertur emptori alteri.	367
ARTIC. III. — <i>An licita sit emptio census?</i>	368
Licita est emptio census, non tantum realis consignativi; sed etiam, per se loquendo, personalis; idque verum est non solum de censu redimibili, sed et irredimibili.	369
ARTIC. IV. — <i>De locatione et conductione, item mandato.</i>	372
I. — Locatio conductio est contractus consensualis, bonæ fidei, quo usus rei, vel opera personæ alteri pro certa mercede conceditur.	372
II. — Mandatum est contractus consensualis, bonæ fidei, quo negotium honestum, ab alio ex fiducia committitur et gratis administrandum gerendumque suscipitur	373
ARTIC. V. — <i>Quid contractus societatis? Quæ pacta illi adjici possint, sive an contractus, dictus vulgo trinus, licitus et honestus sit?</i>	373
I. — Societas est contractus consensualis, bonæ fidei, inter duos vel plures initus, de conferenda re vel opera in commune, lucri in commune faciendi causa.	374
II. — Licitus et honestus est contractus trinus, etiam inter easdem personas eodem tempore initus.	375

DISSERTATIO VI.

DE JUSTITIA COMMUTATIVA ET HINC ORTA OBLIGATIONE RESTITUENDI.

CAPUT I. — DE NATURA, OBJECTO ET PROPRIETATIBUS JUSTITIÆ
COMMUTATIVÆ, ET VITIO ILLI OPPOSITO.

- ARTIC. I. — *Quid sit justitia commutativa? Quæ ejus proprietates?* . . . 383
- I. — Justitia commutativa est constans ac perpetua voluntas tribuendi cuique privato, vel quasi privato jus suum, sive rigorosum ad æqualitatem. 383
- II. — Proprietates cæteræ justitiæ commutativæ recensentur. 384
- ARTIC. II. — *Quid et quotuplex sit injustitia vel injuria? sive de vitio justitiæ opposito* 387
- I. — Injustitia stricta est læsio voluntaria alieni juris. 387
- II. — Injustitia ex genere suo peccatum grave est. 388

CAPUT II. — DE RESTITUTIONE.

- ARTIC. I. — *Quid sit restitutio? Quomodo necessaria? Quæ ejus radices?* . . . 390
- I. — Restitutio est reparatio juris alieni rigorosi injuste læsi 390
- II. — Necessaria est restitutio necessitate præcepti tum divini, tum naturalis; non tamen necessitate medii. 390
- III. — Radices restitutionis provenientes *ex jure naturali*, sunt duæ: *res accepta*, et *injusta acceptio*. 391
- ARTIC. II. — *An gravis obligatio naturalis reparandi damnum grave, necessario supponat culpam theologicam gravem?* 392
- I. — Spectato jure naturæ, non est obligatio restituendi, vel reparandi damni gravis sine culpa theologica illati. 393
- II. — Neque etiam, spectato jure naturæ, nascitur ex culpa theologica gravi obligatio reparandi damnum grave, quoad excessum vel partem invincibiliter ignoratam 393
- ARTIC. III. — *An et qualis obligatio restituendi oriatur ex culpa theologica veniali?* 395
- I. — Ex culpa veniali, ob defectum sufficientis advertentiæ, vel deliberationis plenæ, non oritur obligatio gravis reparandi damnum grave totum, vel partem ejus notabilem. 396
- II. — Ex tali culpa veniali nequidem oritur obligatio levis ad compensandum damnum grave totum, vel ejus partem notabilem. 396
- ARTIC. IV. — *An et quando ex culpa mere juridica, vel quasi culpa oriatur obligatio restituendi tam extra, quam intra materiam contractuum?* 400
- I. — Neque de jure naturæ, neque de jure positivo datur obligatio reparandi damnum ante sententiam judicis datum ex culpa mere juridica, aut quasi culpa. 402
- II. — Neque datur, per se loquendo, obligatio in conscientia ante sententiam judicis reparandi damnum ex culpa mere juridica datum inter contrahentes, vel materia contractuum. 402
- III. — Probabilius tamen est, dari utrobique obligationem etiam in conscientia, reparandi tale damnum post sententiam judicis. 403

	Pag.
ARTIC. V. — <i>Quo ordine, loco, quibus expensis facienda restitutio?</i> . . .	406
I. — Si res aliena apud debitorem existat in natura, suo quæque domino est ante omnia restituenda.	406
II. — Re aliena suo domino restituta, creditores cæteri, attento jure romano, juxta diversa prælationis jura commode ad quinque classes rediguntur.	406
III. — Quoad circumstantiam loci, expensarum, triplex est adhibenda distinctio.	409
ARTIC. VI. — <i>Quenam causæ subinde excusent a facienda restitutione?</i> . .	411

DISSERTATIO VII.

DE CÆTERIS JUSTITIÆ SPECIEBUS.

CAPUT I. — DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA.

ARTIC. I. — <i>An et quanta sit obligatio beneficia ecclesiastica distribuendi inter digniores?</i>	415
I. — Collatio beneficii ecclesiastici facta indigno, si adsit dignus, peccatum mortale est; quin in variis casibus irrita, in aliis irritanda.	417
II. — Illicita pariter est, regulariter loquendo, promotio digni, prætermisso digniore, qui in promptu est, ad beneficium curam animarum, aut aliam functionem gravem aduexam habens; non tamen invalida. . .	418
ARTIC. II. — <i>De distributione officiorum civilium.</i>	422
I. — Officia civilia debent conferri dignis, adeo ut peccato mortali se obstringant, qui indignos ad ea provehunt; teneanturque ad compensanda damna inde in rempublicam profecta.	422
II. — Officia civilia etiam regulariter sunt conferenda dignioribus præ minus dignis.	423

CAPUT II. — DE JUSTITIA LEGALI ET VINDICATIVA.

ARTIC. I. — <i>An et quando recte exigantur tributa, aliaque communia onera? Quæque illa præstandi obligatio?</i>	425
I. — Tributa, vectigalia, ac quæcumque exactiones ut juste imperentur, tres requiruntur conditiones: auctoritas imperantis, causa justa, forma sive debita proportio.	425
II. — Subditi in conscientia ex justitia obligantur ad solvenda tributa et vectigalia justa	426
ARTIC. II. — <i>An possit judex capitalis criminis reo, etiam homicidii voluntarii et dolosi, facere vitæ veniam; sive an et quando locum habeat jus, vel potestas aggratiandi?</i>	428
I. — Judex inferior, per se loquendo, tenetur infligere pœnam, a lege, consuetudine, vel statuto determinatam.	428
II. — Potest tamen Princeps supremus facere, absolute loquendo, cuilibet reo gratiam, non solum remittendo pœnas minores, sed etiam mortis. . .	429
ARTIC. III. — <i>Possitne judex juridice probatum reum, quem tamen privata scientia scit innocentem, condemnare in causis criminalibus?</i> . . .	431

Nulla in causa tenetur, aut potest iudex condemnare juridice probatum reum, quem scit esse innocentem; sed potius id prohibent jura singulara. 431

CAPUT III. — DE ACTU JUSTITIÆ, SIVE JUDICIO.

ARTIC. I. — <i>Quod sit officium, quæve obligatio judicis?</i>	436
I. — Principale officium judicis est jus suum cuique tribuere.	436
II. — Iudex ex officio suo, saltem non supremus, regulariter tenetur pronunciare secundum leges publicas, statuta, ac consuetudines locorum.	436
III. — In causis civilibus tenetur iudex pro illa parte ferre sententiam, cujus causa ipsi videtur probabilior.	437
IV. — Si pro utraque parte stet æqualis probabilitas, potest quidem conari, ut æqua transactione lis dirimatur; nequit tamen uni, utut amico, adjudicare rem totam.	438
V. — Non licet iudici acceptare <i>munera</i> , sive dona, etiam liberaliter et sponte oblata; et quidem peccat graviter, si in magna accipiat quantitate.	438
VI. — Non est licitum iudici procedere ad sententiam condemnatoriam ex notitia injuste hausta.	439
VII. — Iudex in civilibus debet supplere, quæ <i>juris</i> sunt, et a partibus omissa.	439
ARTIC. II. — <i>De officio et obligatione rei.</i>	441
I. — Reus legitime, et servato juris ordine interrogatus tenetur fateri veritatem, nimirum debitum; vel etiam delictum, saltem non capitale, dum periculum amittendæ vitæ non incurrit; vel rem quamcumque aliam.	440
II. — Non tenetur reus fateri delictum, si non legitime interrogetur a iudice.	441
ARTIC. III. — <i>De sententia et re judicata.</i>	446
I. — Sententia injusta nec valet, nec obligat.	447
II. — Transiit sententia regulariter in rem judicatam, si intra decem dies a die sententiæ intra presentes computandos neutra pars, cum tamen posset, non appellet ad superiorem iudicem.	447
III. — Sententiæ, quæ transiit in rem judicatam, effectus recensentur.	448

APPENDIX

DE VIRTUTE RELIGIONIS.

CAPUT I. — DE RELIGIONE IN GENERE.

DUBITATIO I. — Quid sit religio.	451
— II. — Utrum religio a cæteris virtutibus distinguatur.	453

CAPUT II. — DE ACTIBUS RELIGIONIS.

DUBITATIO I. — Quid sit devotio	459
— II. — Quid sit oratio.	460
— III. — Utrum oratio sit ad salutem necessaria et quando obliget.	462
— IV. — De adoratione et sacrificio.	464

3 2400 00779 3569

[illegible]

PRINTED IN U.S.A.

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
 All items are subject to recall

